

Források a magyar görögkatolikusok történetéhez
2. kötet: 1906–1912

COLLECTANEA ATHANASIANA

I. Studia

II. Textus/Fontes

III. Manualia

IV. Institutiones

V. Varia

VI. Ars Sacra Byzantino-carpathiensis

Sorozatszerkesztők

Szabó Péter – Véghseő Tamás

**FORRÁSOK
A MAGYAR GÖRÖGKATOLIKUSOK
TÖRTÉNETÉHEZ**

2. kötet: 1906-1912

Szerkesztették:
Véghseő Tamás és Katkó Márton Áron

Közreműködtek:
Földvári Katalin – Varga Anett
Sáránci Tamás – Suslik Ádám

Nyíregyháza

2019

COLLECTANEA ATHANASIANA

II. Textus/Fontes

vol. 4/2.

Kiadja a

Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola

Felelős kiadó:

Véghseő Tamás rektor

H-4400 Nyíregyháza, Bethlen G. u. 13–19.

Tel. +36/42/597–600

www.szentatanaz.hu

www.byzantinohungarica.com

e-mail: szentatanaz@szentatanaz.hu

A kötet az MTA-SzAGKHF Lendület
Görögkatolikus Örökség Kutatócsoport
kutatási projektje keretében jelent meg.

© A szerkesztők, 2019

Borítóterv és tördelés:

Artworks II

Borítókép:

1. A *Christifideles graeci*-bulla első oldala

©Archivio Segreto Vaticano, Arch. Nunz. Vienna, 767. fasc. 9. fol. 461v.

2. Roskovics Ignác: A Magyarok Nagyasszonya Miklósy István első hajdúdorogi
püspök pásztorbotján (Fotó: Bakos Zoltán)

A hátoldalon:

Szent X. Piusz pápa és Rafael Merry del Val bíboros-államtitkár

ISSN 2060-1603

ISBN 978-615-5073-80-9

Tartalom

Előszó	37
--------	----

DOKUMENTUMOK

1.	A Görög Katolikus Hírlap cikke a Hajdúdorogon tervezett gimnáziumról <i>Budapest, 1906. február 17.</i>	49
2.	Szabó Jenő főrendiházi tag, elnök (Görög Szertartású Katolikus Magyarok Országos Bizottsága) cikke az Országos Bizottság és a hajdúdorogiak megegyezéséről <i>Budapest, 1906. július 8.</i>	52
3.	Szabó Jenő alapítványa a Budapesten tanuló magyar görögkatolikus diákok támogatására <i>Budapest, 1907. május 11.</i>	55
4.	Kozma János cikke az Egyházi Közlönyben a magyar liturgiáról <i>Budapest, 1907. május 17.</i>	56
5.	Alois Aehrenthal külügyminiszter utasítása Szécsen Miklós szentszéki követnek a magyar nyelvű liturgia tárgyában <i>Bécs, 1907. május 22.</i>	59
6.	Szécsen Miklós szentszéki követ számjeltávirata Alois Aehrenthal külügyminiszternek a magyar nyelvű liturgia tárgyában <i>Róma, 1907. május 25.</i>	59
7.	Szécsen Miklós szentszéki követ jelentése Alois Aehrenthal külügyminiszternek a magyar nyelvű liturgia ügyében <i>Róma, 1907. május 26.</i>	60
8.	Alois Aehrenthal külügyminiszter átiratfoglalmazványa Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszternek a magyar nyelvű liturgia tárgyában <i>Bécs, 1907. június 3.</i>	61
9.	A Budapesti Hírlap tudósítása a budapesti görögkatolikus egyházközség egyháztanácsáról és Szabó Jenő alapítványáról <i>Budapest, 1907. június 12.</i>	61
10.	Szentesy Alfonz hittanár védekezése az esztergomi érseki helynökség előtt (részlet) <i>Budapest, 1907. július 24.</i>	62
11.	Rajner Lajos esztergomi érseki helynök leirata Melles Emil budapesti görögkatolikus parókusnak a magyar nyelv liturgikus alkalmazása tárgyában <i>Esztergom, 1907. július 29.</i>	64
12.	Melles Emil budapesti görögkatolikus parókus jelentése Rajner Lajos esztergomi érseki helynöknek a magyar nyelv liturgikus alkalmazása tárgyában <i>Budapest, 1907. július 31.</i>	65

13. A Propaganda Fide Kongregáció rendelete a budapesti román görögkatolikus hívek besorolása ügyében
Róma, 1907. október 7. 66
14. A Pesti Hírlap cikke az 1906. évi felekezeti váltásokról
Budapest, 1908. január 9. 68
15. Rónaszéki sóbányászok kérelme Firczák Gyula munkácsi püspökhöz a naptárreform érdekében
Rónaszék, 1909. április 11. 69
16. Firczák Gyula munkácsi püspök átirata Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszternek a naptárreform tárgyában
Ungvár, 1909. április 12. 71
17. A Pesti Hírlap tudósítása a „görög katolikus magyar egyház” név bevezetéséről
Budapest, 1909. április 23. 77
18. A Budapesti Hírlap tudósítása a nagykarolyi egyházközség átsorolásáról a Munkácsi egyházmegyébe
Budapest, 1909. április 28. 77
19. A Pesti Hírlap tudósítása a debreceni székely kongresszusról (részlet)
Budapest, 1909. június 2. 78
Pesti Hírlap, 1909. június 2. 5. o. 78
20. Szabó Jenő főrendiházi tag, elnök (Görög Szerződésű Katolikus Magyarok Országos Bizottsága) cikke a Budapesti Hírlapban a magyar görögkatolikusokról
Budapest, 1909. július 7. 79
21. Rajner Lajos esztergomi érseki helynök leirata Melles Emil budapesti görögkatolikus parókusnak a magyar nyelv liturgikus alkalmazása tárgyában
Esztergom, 1909. július 23. 81
22. A Budapesti Hírlap tudósítása a Gergely-naptár bevezetéséről a budapesti görögkatolikus egyházközségben
Budapest, 1909. szeptember 1. 82
Budapesti Hírlap, 1909. szeptember 1. 4-5. o. 82
23. Pálffy Móríc szentszéki követségi tanácsos jelentése Alois Aehrenthal külügyminiszternek a magyar liturgia tárgyában
Róma, 1909. október 5. 85
24. Szabó Jenő főrendiházi tag, elnök (Görög Szerződésű Katolikus Magyarok Országos Bizottsága) pohárköszöntője a fővárosi hatóság tiszteletére 1909. évi október 24-én tartott díszében
1909. október 24. 86
25. Vaszary Kolos hercegprímás átirata Apponyi Albert vallás- és közoktatási miniszternek a budapesti görögkatolikus templomban használt magyar liturgikus nyelv tárgyában
Budapest, 1909. november 6. 89
26. Apponyi Albert vallás- és közoktatási miniszter átirata Alois Aehrenthal külügyminiszternek a budapesti görögkatolikus templomban használt magyar liturgikus nyelv tárgyában
Budapest, 1909. december 1. 90

27.	Méhes Mihály cékei lelkész röpirata a naptárreform ellen <i>Céke, 1910. februárja</i>	93
28.	Alois Aehrenthal külügyminiszter utasítás-fogalmazványa Szécsen Miklós szentszéki követnek a budapesti görögkatolikus templomban használt magyar liturgikus nyelv tárgyában <i>Bécs, 1910. február 9.</i>	99
29.	Szécsen Miklós szentszéki nagykövet jelentése Alois Aehrenthal külügyminiszternek a budapesti görögkatolikus templomban használt magyar liturgikus nyelv tárgyában <i>Róma, 1910. február 16.</i>	100
30.	Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszter átírata Khuen-Héderváry Károly miniszterelnöknek a budapesti görögkatolikus templomban használt magyar liturgikus nyelv tárgyában <i>Budapest, 1910. március 31.</i>	100
31.	A miniszterelnökség pro domo irata a budapesti görögkatolikus templomban használt magyar liturgikus nyelv tárgyában <i>Budapest, 1910. március 31.</i>	101
32.	Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök átiratfogalmazványa Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszternek a budapesti görögkatolikus templomban használt magyar liturgikus nyelv tárgyában <i>Budapest, 1910. április 29.</i>	102
33.	Melles Emil budapesti görögkatolikus parókus jelentése Rajner Lajos püspök, érseki helynöknek a magyar liturgikus nyelv tárgyában <i>Budapest, 1910. május 10.</i>	103
34.	Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszter átírata Khuen-Héderváry Károly miniszterelnöknek a budapesti görögkatolikus templomban használt magyar liturgikus nyelv tárgyában <i>Budapest, 1910. május 17.</i>	108
34a.	Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszter átiratának melléklete: a miniszter átírata Aehrenthal külügyminiszterhez a magyar liturgia tárgyában <i>Budapest, 1910. május 17.</i>	108
35.	Vargha Gyula a Központi Statisztikai Hivatal igazgatójának átírata és jelentése Khuen-Héderváry Károly miniszterelnöknek a görögkatolikus egyházon és iskoláin keresztül zajló elrománosításról <i>Budapest, 1910. május 17.</i>	109
35a.	Vargha Gyula igazgató jelentése	
36.	Szécsen Miklós szentszéki követ jelentése Alois Aehrenthal külügyminiszternek a budapesti görögkatolikus templomban használt magyar liturgikus nyelv tárgyában <i>Róma, 1910. június 21.</i>	117
37.	Csiky Gyula a miniszterelnökség III. osztály osztályvezetőjének emlékirat-fogalmazványa a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában <i>Budapest, 1910. június 23.</i>	119
38.	A Budapesti Hírlap cikke a naptárgyesítés elleni izgatásokról <i>Budapest, 1910. augusztus 20.</i>	130

39. Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszter átirata Khuen-Héderváry Károly miniszterelnökhöz a magyar liturgia tárgyában
Budapest 1910. szeptember 6. 131
40. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök átiratfoglalmazványa Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszternek a budapesti görögkatolikus templomban használt magyar liturgikus nyelv tárgyában
Budapest, 1910. szeptember 14. 132
41. Szabó Jenő főrendiházi tag, elnök (Görög Szerartású Katolikus Magyarok Országos Bizottsága) magánlevele Jeszenszky Sándor miniszterelnökségi államtitkárnak Andrij Septickij lemergi metropolita akciójáról
Budapest, 1910. október 11. 133
- 41a. Szabó Jenő levelének melléklete: a Nauka cikke
42. Szabó Jenő főrendiházi tag, elnök (Görög Szerartású Katolikus Magyarok Országos Bizottsága) magánlevele Jeszenszky Sándor miniszterelnökségi államtitkárnak az ukrán görögkatolikus egyház törekvéseiről
Budapest, 1910. október 26. 137
- 42a. Szabó Jenő levelének melléklete: „Ungfelvidéki” cikke a Görög Katolikus Szemlében
Ungvár, 1910. október 23. 139
43. Miniszterelnökségi feljegyzés a budapesti görögkatolikus templom liturgikus nyelvéről és Andrij Septickij lemergi metropolita szerepéről
Budapest, 1910. október 28. 144
44. Miniszterelnökségi pro domo feljegyzés Andrij Septickij lemergi metropolita magyarországi akciójáról
Budapest, 1910. október 28. 145
45. Jeszenszky Sándor miniszterelnökségi államtitkár magánlevél-foglalmazványa Szabó Jenő főrendiházi tag, elnöknek (Görög Szerartású Katolikus Magyarok Országos Bizottsága)
Budapest, 1910. október 31. 146
46. Melles Emil budapesti görögkatolikus parókus jelentése az egyházközségi tanácsnak a magyar nyelv liturgikus alkalmazása miatti eljárásról
Budapest, 1910. október 31. 148
47. A budapesti görögkatolikus egyházközség tanácsának ülése a liturgikus nyelv tárgyában
Budapest, 1910. november 2. 154
- 47a. A jegyzőkönyv melléklete: Vaszary Kolos hercegprímás leirata Melles Emil budapesti paróchushoz
Budapest, 1910. szeptember 18. 156
- 47b. A jegyzőkönyv melléklete: Melles Emil budapesti paróchus jelentése Vaszary Kolos hercegprímáshoz
Budapest, 1910. október 26. 157
- 47c. A jegyzőkönyv melléklete: A Propaganda Fide Kongregáció határozatának fordítása

48. A Görög szertartású Katolikus Magyarok Országos Bizottságának felterjesztése Khuen-Héderváry Károly miniszterelnökhöz a Hajdúdorogi egyházmegye felállítására tárgyában
Budapest, 1910. november 159
49. Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszter átirata Alois Aehrenthal külügyminiszternek
Budapest, 1910. november 10. 168
50. Szécsen Miklós szentszéki nagykövet jelentése Alois Aehrenthal külügyminiszternek a budapesti görögkatolikus templomban használt magyar liturgikus nyelv tárgyában
Róma, 1910. december 6. 168
51. Kivonat a Vasvári Pál Kör rendkívüli ülésének jegyzőkönyvéből a budapesti görögkatolikus templom liturgikus nyelvének tárgyában
Budapest, 1910. december 10. 169
52. A Pesti Napló cikke Szentesi Alfonz akciójáról
Budapest, 1910. december 24. 170
53. Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszter átirata Khuen-Héderváry Károly miniszterelnöknek a budapesti görögkatolikus templomban használt magyar liturgikus nyelv tárgyában
Budapest, 1911. január 9. 172
54. Bárczy István, Budapest polgármesterének tiltakozása Khuen-Héderváry Károly miniszterelnöknél a magyar nyelv liturgikus használatának szentszéki betiltása ellen
Budapest, 1911. február 9. 172
55. A Pesti Hírlapban „Óhitű magyar” álnéven megjelent vezércikk
Budapest, 1911. március 15. 174
56. Miniszterelnökségi pro domo a Görög szertartású Katolikus Magyarok Országos Bizottságának a Hajdúdorogi egyházmegye felállítását kérő felterjesztése tárgyában
Budapest, 1911. március 18. 178
57. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök átiratfogalmazványa Zichy János vallás- és közoktatási miniszternek a budapesti görögkatolikus templomban használt magyar liturgikus nyelv tárgyában
Budapest, 1911. március 19. 179
58. Csiky Gyula miniszterelnökségi osztálytanácsos pro domo irata a magyarajku görögkatolikusokról
Budapest, 1911. március 21. 182
59. Csiky Gyula miniszterelnökségi osztálytanácsos magánlevél-fogalmazványa Lippay Bertalan miniszterelnöki megbízottnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítására, valamint az Egyesült Államokba kinevezendő magyar görögkatolikus püspök ügyében
Budapest, 1911. március 21. 183
- 59a. Melles Emil budapesti görögkatolikus plébános emlékirat-fogalmazványa az amerikai görögkatolikusok tárgyában
H. n., é. n. [Budapest, iktatva: 1911. március 11.] 184

60. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök felterjesztése X. Piusz pápának a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Budapest, 1911. április 8. 190
- 60a. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök magyar nyelvű levél-fogalmazványa X. Piusz pápának a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Budapest, 1911. április 8. 191
61. Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszter átíratva Khuen-Héderváry Károly miniszterelnöknek a budapesti görögkatolikus templomban használt magyar liturgikus nyelv tárgyában
Budapest, 1911. április 26. 191
- 61a. Zichy kultuszminiszter átíratának csatolmánya: a Vaszary hercegprímáshoz intézett levél
- 61b. Zichy kultuszminiszter levelének csatolmánya: a Aehrenthal külügyminiszterhez intézett levél
62. Alois Aehrenthal külügyminiszter utasítás-fogalmazványa Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövetnek a budapesti görögkatolikus templomban használt magyar liturgikus nyelv tárgyában
Bécs, 1911. május 15. 196
63. Firczak Gyula munkácsi püspök átíratva Jeszenszky Sándor miniszterelnökségi államtitkárnak az ószláv nyelvű görögkatolikus liturgikus könyvek kiadása tárgyában
Ungvár, 1911. május 30. 196
64. Sztáray Gábor ung vármegyei főispán átíratva Jeszenszky Sándor miniszterelnökségi államtitkárnak az ószláv nyelvű görögkatolikus liturgikus könyvek kiadása tárgyában
Ungvár, 1911. június 5-30. között 197
65. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök felterjesztése X. Piusz pápának a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Budapest, 1911. június 8. 198
66. Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövet jelentése Alois Aehrenthal külügyminiszternek a budapesti görögkatolikus templom liturgikus nyelve tárgyában
Róma, 1911. június 12. 200
67. Szabó Jenő főrendiházi tag, elnök (Görög Szertartású Katholikus Magyarok Országos Bizottsága) cikke a naptárreformról
Budapest, 1911. június 17. 202
68. Giovanni Bressan pápai magántitkár magánlevele Khuen-Héderváry Károly miniszterelnöknek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Róma, 1911. június 19. 205
69. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök magánlevele Giovanni Bressan pápai magántitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Budapest, 1911. június 23. 205
70. Miniszterelnökségi pro domo az ószláv nyelvű görögkatolikus liturgikus könyvek kiadása tárgyában
Budapest, 1911. június 23. 207

71. Jeszenszky Sándor miniszterelnökségi államtitkár átiratfoglalmazványa Firczák Gyula munkácsi görögkatolikus püspöknek az ószláv nyelvű görögkatolikus liturgikus könyvek kiadása tárgyában
Budapest, 1911. június 23. 208
72. Jeszenszky Sándor miniszterelnökségi államtitkár átiratfoglalmazványa Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszternek az ószláv nyelvű görögkatolikus liturgikus könyvek kiadása tárgyában
Budapest, 1911. június 23. 209
73. Lippay Bertalan miniszterelnöki különmegbízott távirata Giovanni Bressan pápai magántitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Bécs, 1911. június 28. 210
74. Giovanni Bressan pápai magántitkár távirat-foglalmazványa Lippay Bertalan miniszterelnöki különmegbízottnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Róma, 1911. június 29. 210
75. Szabó Jenő főrendiházi tag, elnök (Görög Szertartású Katholikus Magyarok Országos Bizottsága) beszéde a felsőházban és Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszter viszontválasza
Budapest, 1911. június 30. 210
76. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök átirata Alessandro Bavona bécsi nunciushoz a Hajdúdorogi egyházmegye felállításáról és Egyesült Államokba küldendő magyar görögkatolikus püspökről
Bécs, 1911. július 4. 220
77. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök átirata Alois Aehrenthal külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye felállításáról és Egyesült Államokba küldendő magyar görögkatolikus püspökről
Budapest, 1911. július 4. 221
- 77a. A magyar kormány memoranduma
- 77b. A magyar kormány memorandumának német fordítása
78. Alessandro Bavona bécsi nuncius jelentése Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállításának tervéről és az Egyesült Államokba küldendő magyar görögkatolikus püspökről
Bécs, 1911. július 5. 244
79. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök átirata Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállításának tervéről és az Egyesült Államokba küldendő magyar görögkatolikus püspökről
Budapest, 1911. július 5. 246
80. Náray-Szabó Sándor vallás- és közoktatásügyi államtitkár átirata Alois Aehrenthal külügyminiszternek a budapesti görögkatolikus templomban használt magyar liturgikus nyelv tárgyában
Budapest, 1911. július 5. 247
81. Lippay Bertalan miniszterelnöki különmegbízott magánlevele X. Piusz pápának a Hajdúdorogi egyházmegye felállításának tervéről és az Egyesült Államokba küldendő magyar görögkatolikus püspökről
H.n., 1911. július 6. 248

82. Alois Aehrenthal külügyminiszter számjeltávirat-fogalmazványa Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövetnek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Bécs, 1911. július 7. 249
83. Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövet számjeltávirata Alois Aehrenthal külügyminiszternek Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Róma, 1911. július 9. 251
84. Lippay Bertalan miniszterelnöki különmegbízott távirata Giovanni Bressan pápai magántitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Bécs, 1911. július 9. 252
85. Giovanni Bressan pápai magántitkár távirat-fogalmazványa Lippay Bertalan miniszterelnöki különmegbízottnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Róma, 1911. július 9. 252
86. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár átiratfogalmazványa Khuen-Héderváry Károly miniszterelnöknek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Róma, 1911. július 11. 253
87. Lippay Bertalan miniszterelnöki különmegbízott magánlevele Giovanni Bressan pápai magántitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
H.n., 1911. július 11. 254
88. Alois Aehrenthal külügyminiszter utasítás-fogalmazványa Pálffy Móric szentszéki követségi tanácsosnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Bécs, 1911. július 12. 255
89. Alois Aehrenthal külügyminiszter átiratfogalmazványa Khuen-Héderváry Károly miniszterelnökhöz a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Bécs, 1911. július 12. 255
90. Alessandro Bavona bécsi nuncius jelentése Rafael Merry del Val államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása és az Egyesült Államokba kinevezendő magyar görögkatolikus püspök tárgyában
Bécs, 1911. július 13. 257
91. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár utasítása Alessandro Bavona bécsi nunciushoz a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása és az Egyesült Államokba kinevezendő magyar görögkatolikus püspök tárgyában
Róma, 1911. július 14. 258
92. Pálffy Móric szentszéki követségi tanácsos számjeltávirata Alois Aehrenthal külügyminiszternek a magyar kormány memoranduma tárgyában
Róma, 1911. július 15. 259
93. Alois Aehrenthal külügyminiszter számjeltávirat-fogalmazványa Pálffy Móric szentszéki követségi tanácsosnak a magyar kormány memoranduma tárgyában
Bécs, 1911. július 17. 259

94. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök átírata Alois Aehrenthal külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása és az Egyesült Államokba kinevezendő magyar görögkatolikus püspök tárgyában
Budapest, 1911. július 17. 260
95. Hajdúdorog község képviselő testületének határozata a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Hajdúdorog, 1911. július 17. 261
96. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár utasítása Alessandro Bavona bécsi nunciusnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása és az Egyesült Államokba kinevezendő magyar görögkatolikus püspök tárgyában
Róma, 1911. július 18. 263
97. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök átiratfogalmazványa Alois Aehrenthal külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása és az Egyesült Államokba kinevezendő magyar görögkatolikus püspök tárgyában
Budapest, 1911. július 18. 264
98. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök átírata Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása és az Egyesült Államokba kinevezendő magyar görögkatolikus püspök tárgyában
Budapest, 1911. július 18. 265
99. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök átírata Alessandro Bavona bécsi nunciusnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása és az Egyesült Államokba kinevezendő magyar görögkatolikus püspök tárgyában
Budapest, 1911. július 18. 266
100. Pálffy Móric szentszéki követségi tanácsos jelentése Alois Aehrenthal külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása és az Egyesült Államokba kinevezendő magyar görögkatolikus püspök tárgyában
Róma, 1911. július 19. 267
101. Alessandro Bavona bécsi nuncius átírata Khuen-Héderváry Károly miniszterelnöknek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása és az Egyesült Államokba kinevezendő magyar görögkatolikus püspök tárgyában
Bécs, 1911. július 20. 270
102. Alois Aehrenthal külügyminiszter magánlevele Khuen-Héderváry Károly miniszterelnöknek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása és az Egyesült Államokba kinevezendő magyar görögkatolikus püspök tárgyában
Bécs, 1911. július 22. 271
103. Alessandro Bavona bécsi nuncius jelentése Rafael Merry del Val államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása és az Egyesült Államokba kinevezendő magyar görögkatolikus püspök tárgyában
Bécs, 1911. július 22. 273
104. Alois Aehrenthal külügyminiszter utasításfogalmazványa Pálffy Móric szentszéki követségi tanácsosnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása és az Egyesült Államokba kinevezendő magyar görögkatolikus püspök tárgyában
Bécs, 1911. július 24. 275

105. Pálffy Móric szentszéki követségi tanácsos átirata Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak és a magyar kormány emlékirata a Hajdúdorogi egyházmegye felállítására tárgyában
Róma, 1911. augusztus 1. 276
- 105a. A magyar kormány emlékirata az Apostoli Szentszékhez a Hajdúdorogi egyházmegye felállítására érdekében
106. Pálffy Móric szentszéki követségi tanácsos jelentése Alois Aehrenthal külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítására tárgyában
Róma, 1911. augusztus 1. 286
107. Lippay Bertalan miniszterelnöki különmegbízott magánlevele Giovanni Bressan pápai magántitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítására tárgyában
Marienbad, 1911. augusztus 1. 287
108. Andor György miniszteri tanácsos átirata Khuen-Héderváry Károly miniszterelnöknek az ószláv nyelvű görögkatolikus liturgikus könyvek tárgyában
Budapest, 1911. augusztus 8. 289
109. A Budapesti Hírlap tudósítása a debreceni görögkatolikus egyházközség felségfolyamodványáról a püspöki székhely elnyerése érdekében
Debrecen, 1911. augusztus 20. 293
110. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök átirata Alessandro Bavona bécsi nunciusnak a magyar kormány kérelmeinek kommunikációja tárgyában
Budapest, 1911. augusztus 23. 295
111. Lippay Bertalan miniszterelnöki különmegbízott magánlevele Alessandro Bavona bécsi nunciusnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítására és az Egyesült Államokba kinevezendő magyar görögkatolikus püspök tárgyában
Bad-Ischl, 1911. augusztus 24. 296
112. Alessandro Bavona bécsi nuncius jelentése Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a magyar kormány kérelmeinek kommunikációja tárgyában
Bécs, 1911. augusztus 26. 297
- 112a. A magyar kormány távirat-fogalmazványa a nuncius levelének mellékleteként csatolva
113. Porcsalmi hívek gyűlésének határozata a Hajdúdorogi egyházmegye felállítására tárgyában
Porcsalma, 1911. augusztus 28. 299
114. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár számjeltávirata Alessandro Bavona bécsi nunciusnak a magyar kormány kérelmeinek kommunikációja tárgyában
Róma, 1911. augusztus 29. 300
115. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár utasítása Alessandro Bavona bécsi nunciusnak a magyar kormány kérelmeinek kommunikációja tárgyában
Róma, 1911. augusztus 31. 300

116. Jaczkovics Mihály hajdúdorogi külhelynök felhívása a külhelynökség egyházközségeihez a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása és a naptárreform tárgyában
Hajdúdorog, 1911. augusztus 31. 301
117. Kleszner Albert az egyetemi nyomda igazgatójának átírtára Khuen-Héderváry Károly miniszterelnöknek az ósláv nyelvű görögkatolikus liturgikus könyvek kiadásáról
Budapest, 1911. szeptember 2. 303
118. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök átírtára Alessandro Bavona bécsi nunciusnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása és annak kommunikációja tárgyában
Budapest, 1911. szeptember 5. 303
- 118a. Khuen-Héderváry miniszterelnök levelének melléklete
119. Szapáry Lőrinc miniszteri tanácsos feljegyzése a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása és az Egyesült Államokba kinevezendő magyar görögkatolikus püspök tárgyában
Bécs, 1911. szeptember 5. 304
120. Szapáry Lőrinc miniszteri tanácsos feljegyzése a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása és az Egyesült Államokba kinevezendő magyar görögkatolikus püspök tárgyában
Bécs, 1911. szeptember 7. 306
121. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök átírtára Alois Aehrenthal külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Budapest, 1911. szeptember 7. 306
122. Alessandro Bavona bécsi nuncius Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása és az Egyesült Államokba kinevezendő magyar görögkatolikus püspök tárgyában
Bécs, 1911. szeptember 11. 308
123. Jaczkovics Mihály püspöki külhelynök beszéde a hajdúdorogi külhelynökség értekezletén
Hajdúdorog, 1911. szeptember 12. 311
124. Újhelyi Andor hajdúdorogi paróchus beszéde a hajdúdorogi külhelynökség értekezletén
Hajdúdorog, 1911. szeptember 12. 315
125. A Hajdúdorogi Külhelynökség értekezletének jegyzőkönyve
Hajdúdorog, 1911. szeptember 12. 321
126. A Hajdúdorogi Külhelynökség felterjesztése az uralkodóhoz a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Hajdúdorog, 1911. szeptember 12. 327
127. A Hajdúdorogi Külhelynökség felterjesztése a Képviselőházhoz a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Hajdúdorog, 1911. szeptember 12. 329
128. A Hajdúdorogi Külhelynökség felterjesztése Vaszary Kolos hercegprímáshoz a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Hajdúdorog, 1911. szeptember 12. 331

129. A Hajdúdorogi Külhelynökség felterjesztése Khuen-Héderváry Károly miniszterelnökhöz a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Hajdúdorog, 1911. szeptember 12. 333
130. A Hajdúdorogi Külhelynökség felterjesztése a Zichy János vallás- és közoktatási miniszternek az új magyar görögkatolikus egyházmegye székhelyének tárgyában
Hajdúdorog, 1911. szeptember 12. 335
131. Alois Aehrenthal külügyminiszter utasítás-fogalmazványa Pálffy Móric szentszéki követségi tanácsosnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Bécs, 1911. szeptember 14. 338
132. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár számjeltávirata Alessandro Bavona bécsi nunciushoz a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Róma, 1911. szeptember 17. 339
133. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár utasítása Alessandro Bavona bécsi nunciushoz a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása és az Egyesült Államokba kinevezendő magyar görögkatolikus püspök tárgyában
Róma, 1911. szeptember 18. 340
134. Alois Aehrenthal külügyminiszter magánlevél-fogalmazványa Khuen-Héderváry Károly miniszterelnöknek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása és annak kommunikációja tárgyában
Bécs, 1911. szeptember 18. 341
135. Pálffy Móric szentszéki követségi tanácsos számjeltávirata Alois Aehrenthal külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása és annak kommunikációja tárgyában
Róma, 1911. szeptember 20. 342
136. Pálffy Móric szentszéki követségi tanácsos jelentése Alois Aehrenthal külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása és annak kommunikációja tárgyában
Róma, 1911. szeptember 21. 343
137. Alois Aehrenthal külügyminiszter magánlevél-fogalmazványa Khuen-Héderváry Károly miniszterelnöknek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása és annak kommunikációja tárgyában
Bécs, 1911. szeptember 27. 346
138. Alessandro Bavona bécsi nuncius átirata Vaszary Kolos hercegprímásnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Bécs, 1911. október 13. 347
139. A Hajdúdorogi Állandó Végrehajtó Bizottság gyűlésének jegyzőkönyve
Hajdúdorog, 1911. október 17. 348
140. Vaszary Kolos hercegprímás átirata Alessandro Bavona bécsi nunciushoz a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása és annak kommunikációja tárgyában
Budapest, 1911. október 19. 353
141. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök átirata Alois Aehrenthal külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása és az Egyesült Államokba kinevezendő magyar görögkatolikus püspök tárgyában
Budapest, 1911. november 5. 353

142. Alois Aehrenthal külügyminiszter utasítás-fogalmazványa Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövetnek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása és az Egyesült Államokba kinevezendő magyar görögkatolikus püspök tárgyában
Bécs, 1911. november 8. 354
143. A magyar kormány diplomáciai jegyzéke az Apostoli Szentszéknek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Bécs, 1911. november 8. 355
144. Csernoch János kalocsai érsek feljegyzése a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Budapest, 1911. november 8. 356
145. Az 1911. november 9-10-ei magyar püspökkari konferencia jegyzőkönyve a hajdúdorogi püspökség felállítása tárgyában
Budapest, 1911. november 9-10. 359
146. Vaszary Kolos hercegprímás átírata Alessandro Bavona bécsi nunciusnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Budapest, 1911. november 9. 359
147. Mihályi Viktor román görögkatolikus metropolita, Radu Demeter nagyváradi görögkatolikus püspök és Hosszú Bazil lugosi püspök átírata Alessandro Bavona bécsi nunciusnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Budapest, 1911. november 10. 363
148. Alessandro Bavona bécsi nuncius jelentése Rafael Merry del Val államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Bécs, 1911. november 11. 365
149. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár utasítása Alessandro Bavona bécsi nunciusnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Róma, 1911. november 17. 366
150. Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövet jelentése Alois Aehrenthal külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása és az Egyesült Államokba kinevezendő magyar görögkatolikus püspök tárgyában
Róma, 1911. november 21. 367
151. A Budapesti Hírlap tudósítása Vályi János eperjesi megyéspüspök haláláról
Budapest, 1911. november 21. 368
152. Alessandro Bavona bécsi nuncius átírata Vaszary Kolos hercegprímásnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Bécs, 1911. november 23. 370
153. Csernoch János kalocsai érsek magánlevele Khuen-Héderváry Károly miniszterelnöknek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Budapest, 1911. november 23. 370
154. Csernoch János kalocsai érsek átírata Vaszary Kolos hercegprímáshoz a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Kalocsa, 1911. november 23. 371

155. Andor György miniszteri tanácsos átirata Khuen-Héderváry Károly miniszterelnöknek az ószláv nyelvű görögkatolikus liturgikus könyvek kiadása tárgyában
Budapest, 1911. november 23. 372
156. Alessandro Bavona bécsi nuncius átiratfogalmazványa Andor György miniszteri tanácsosnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Bécs, 1911. november 23. 372
157. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök átiratfogalmazványa Csernoch János kalocsai érseknek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Budapest, 1911. november 27. 373
158. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár számjeltávirata Alessandro Bavona bécsi nunciusnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása és annak kommunikációja tárgyában
Róma, 1911. november 27. 374
159. Andor György miniszteri tanácsos átirata Alessandro Bavona bécsi nunciusnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Budapest, 1911. november 29. 374
160. Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövet jelentése Alois Aehrenthal külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Róma, 1911. december 6. 375
161. Alessandro Bavona bécsi nuncius átiratfogalmazványa Jeszenszky Sándor miniszterelnökségi államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Budapest, 1911. december 11. 376
162. Alessandro Bavona bécsi nuncius jelentése Rafael Merry del Val államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Bécs, 1911. december 12. 376
163. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár utasítása Alessandro Bavona bécsi nunciusnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Róma, 1911. december 17. 380
164. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök átirata Rafael Merry del Val államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Budapest, 1911. december 18. 381
165. Miniszterelnökségi feljegyzés az ószláv nyelvű görögkatolikus liturgikus könyvek kiadása tárgyában
Budapest, 1911. december 20. 381
166. Jeszenszky Sándor miniszterelnökségi államtitkár átiratfogalmazványa Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszternek az ószláv nyelvű görögkatolikus liturgikus könyvek kiadása tárgyában
Budapest, 1911. december 20. 386
167. Jeszenszky Sándor miniszterelnökségi államtitkár átiratfogalmazványa Kleszner Albert egyetemi nyomda igazgatónak az ószláv nyelvű görögkatolikus liturgikus könyvek kiadása tárgyában
Budapest, 1911. december 20. 387

168. Jeszenszky Sándor miniszterelnökségi államtitkár átiratfoglalmazványai a Szent István Társulat és a Franklin Társulat részére az ószláv nyelvű görögkatolikus liturgikus könyvek kiadása tárgyában
Budapest, 1911. december 20. 387
169. Firczák Gyula munkácsi püspök átirata Alessandro Bavona bécsi nunciusnak az eperjesi püspöki szék betöltése tárgyában
Ungvár, 1911. december 22. 388
170. Alessandro Bavona bécsi nuncius jelentés-foglalmazványa Rafael Merry del Val államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása és az Egyesült Államokba kinevezendő magyar görögkatolikus püspök tárgyában
Bécs, 1911. december 24. 392
171. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár utasítása Alessandro Bavona bécsi nunciusnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása és az Egyesült Államokba kinevezendő magyar görögkatolikus püspök tárgyában
Róma, 1911. december 31. 393
172. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár számjeltávirat-foglalmazványa Alessandro Bavona bécsi nunciusnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása és az Egyesült Államokba kinevezendő magyar görögkatolikus püspök tárgyában
Róma, 1912. január 1. 394
173. Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövet jelentése Alois Aehrenthal külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Róma, 1912. január 8. 395
174. Alois Aehrenthal külügyminiszter magánlevél-foglalmazványa Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszternek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Bécs, 1912. január 18. 396
175. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök átirata Alois Aehrenthal külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Budapest, 1912. január 22. 397
176. Radu Demeter nagyváradi görögkatolikus püspök átirata Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciátúrai ügyvivőnek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Nagyvárad, 1912. január 31. 397
177. Alexander Musulin, a külügyminisztérium egyházügyi referatúrája vezetőjének átirata Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciátúrai ügyvivőnek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Bécs, 1912. február 1. 398
178. Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciátúrai ügyvivő jelentése Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Bécs, 1912. február 1. 399
179. Radu Demeter nagyváradi görögkatolikus püspök átirata Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciátúrai ügyvivőnek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Nagyvárad, 1912. február 3. 401

180. Radu Demeter nagyváradai görögkatolikus püspök átírata Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciatúrai ügyvivőnek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Nagyvárad, 1912. február 3. 403
181. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár számjeltávirat-fogalmazványa Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciatúrai ügyvivőnek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Róma, 1912. február 4. 404
182. Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciatúrai ügyvivő távirat-fogalmazványa Radu Demeter nagyváradai görögkatolikus püspöknek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Bécs, 1912. február 4. 405
183. Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciatúrai ügyvivő Vaszary Kolos hercegprímásnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Budapest, 1912. február 5. 405
184. Firczak Gyula munkácsi püspök Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciatúrai ügyvivőnek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Ungvár, 1912. február 5. 406
185. Firczak Gyula munkácsi püspök meghatalmazó levele Papp Antal püspöki helynöknek a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos tárgyalásokon való részvételre
Ungvár, 1912. február 5. 406
186. Mihályi Viktor román görögkatolikus metropolita átírata Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciatúrai ügyvivőnek a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos megbeszélések tárgyában
Balázsfalva, 1912. február 6. 407
187. A Budapesti Hírlap beszámolója a hajdúdorogi külhelynökség parókiáinak értekezletéről
Budapest, 1912. február 6. 409
188. Mihályi Viktor román görögkatolikus metropolita meghatalmazó levele Vasile Suciú kanonoknak a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos tárgyalásokon való részvételre
Balázsfalva, 1912. február 7. 410
189. Vaszary Kolos hercegprímás meghatalmazó levele Rajner Lajos érseki helynöknek a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos tárgyalásokon való részvételre
Budapest, 1912. február 8. 410
190. A Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos, 1912. február 8-án megtartott tanácskozás jegyzőkönyve
Budapest, 1912. február 8. 411
191. Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciatúrai ügyvivő számjeltávirata Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos egyeztetések tárgyában
Budapest, 1912. február 8. 414

192. Rafael Merry del Val bíboros távirata Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciátúrai ügyvivőnek a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos egyeztetések tárgyában
Róma, 1912. február 9. 414
193. Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciátúrai ügyvivő jelentése Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos egyeztetések tárgyában
Bécs, 1912. február 9. 415
194. Náray-Szabó Sándor vallás- és közoktatásügyi minisztériumi államtitkár átirata Khuen-Héderváry Károly miniszterelnöknek a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos kormánygaranciák tárgyában
Budapest, 1912. február 9. 418
195. Nunciátúrai feljegyzés és az Alkotmány cikke
Budapest, 1912. február 9. 420
- 195a. Az Alkotmány cikke
196. A Budapesti Hírlap cikke a Hajdúdorogi egyházmegye felállításáról
Budapest, 1912. február 9. 421
197. Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciátúrai ügyvivő számjeltávirata Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos egyeztetések tárgyában
Budapest, 1912. február 10. 425
198. Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciátúrai ügyvivő átiratfoglalmazványa Mihályi Viktor román görögkatolikus metropolitának a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos egyeztetések tárgyában
Budapest, 1912. február 10. 426
199. Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciátúrai ügyvivő átiratfoglalmazványa Ioan Georgiu szamosújvári káptalani helynöknek a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos egyeztetések tárgyában
Bécs, 1912. február 10. 426
200. Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciátúrai ügyvivő átiratfoglalmazványa Radu Demeter nagyváradai görögkatolikus és Hosszú Bazil szamosújvári püspöknek a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos egyeztetések tárgyában
Bécs, 1912. február 10. 427
201. Rákosi Viktor vezércikke a Budapesti Hírlapban a Hajdúdorogi egyházmegye felállításáról
Budapest, 1912. február 10. 428
202. Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciátúrai ügyvivő jelentése Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos egyeztetések tárgyában
Bécs, 1912. február 11. 430
203. Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciátúrai ügyvivő Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos kormánygaranciák tárgyában
Bécs, 1912. február 12 432

204. Balogh Ferenc miniszterelnökségi II. ügyosztály miniszteri titkárának átiratfoglalmazványa Lukács László pénzügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos kormánygaranciák tárgyában
Budapest, 1912. február 12. 433
205. Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszter átirata Khuen-Héderváry Károly miniszterelnöknek a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos kormánygaranciák tárgyában
Budapest, 1912. február 12. 434
206. A magyar kormány kötelezettségvállalása a Hajdúdorogi egyházmegye liturgikus nyelvvel kapcsolatban
Budapest, 1912. február 12. 434
207. Mihályi Viktor román görögkatolikus metropolita átirata Girolamo Gotti bíborosnak, a Propaganda Fide Kongregáció prefektusának a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Balázsfalva, 1912. február 14. 435
208. Mihályi Viktor román görögkatolikus metropolita felterjesztése X. Piusz pápának a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Balázsfalva, 1912. február 14. 435
209. X. Z. Y. feljegyzése
H.n., d.n. [1912. február 15] 442
210. Francesco Rossi Stockalper jelentése Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegyébe besorolandó parókiák kijelölése tárgyában
Bécs, 1912. február 15. 456
- 210a. Rossi Stockalper levelének melléklete
211. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár átiratfoglalmazványa Girolamo Gotti bíborosnak, a Propaganda Fide Kongregáció prefektusának a Hajdúdorogi egyházmegye liturgikus nyelvvel kapcsolatos kormánygarancia tárgyában
Róma, 1912. február 16. 493
212. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök átiratfoglalmazványa Alois Aehrenthal külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye liturgikus nyelvvel kapcsolatos kormánygarancia tárgyában
Budapest, 1912. február 16. 493
213. Lukács László pénzügyminiszter átirata Khuen-Héderváry Károly miniszterelnökhöz a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos kormánygaranciák tárgyában
Budapest, 1912. február 16. 494
214. Jaczkovics Mihály hajdúdorogi külhelynök jelentése Firczák Gyula munkácsi püspöknek a Hajdúdorogi egyházmegyébe besorolandó parókiák kijelölése tárgyában
Hajdúdorog, 1912. február 16. 495
- 214a. Jaczkovics Mihály levelének melléklete: Ujhelyi Andor miniszteri fogalmazó levele és az általa összeállított táblázatok

215. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök átírata Alois Aehrenthal külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye liturgikus nyelvvel kapcsolatos kormánygarancia tárgyában
Budapest, 1912. február 17. 498
216. A román görögkatolikus metropólia püspökeinek felterjesztése X. Piusz pápának a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Balázsfalva, 1912. február 17. 498
- 216a. A román görögkatolikus metropólia püspöki tanácskozásának jegyzőkönyve
Balázsfalva, 1912. február 17. 505
217. Radu Demeter nagyváradi görögkatolikus püspök távirata Francesco Rossi Stockalper nunciaúrai ügyvivőnek a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos egyeztetések tárgyában
Balázsfalva, 1912. február 18. 509
218. A Budapesti Hírlap cikke Radu nagyváradi püspök ellen
Budapest, 1912. február 18. 509
219. Girolamo Gotti bíboros, a Propaganda Fide Kongregáció prefektusának átírata Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegyében alkalmazandó liturgikus nyelv tárgyában
Róma, 1912. február 18. 511
220. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár utasítása Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciaturai ügyvivőnek a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos egyeztetések tárgyában
Róma, 1912. február 19. 512
221. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök átiratfogalmazványa Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszternek a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos kormánygaranciák tárgyában
Budapest, 1912. február 19. 513
222. Andor György miniszteri tanácsos átírata Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciaturai ügyvivőnek a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos kormánygaranciák tárgyában
Budapest, 1912. február 20. 514
223. Girolamo Gotti bíboros, a Propaganda Fide Kongregáció prefektusának átírata Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a román görögkatolikus metropólia püspökeinek emlékirata tárgyában
Róma, 1912. február 20. 515
224. Radu Demeter nagyváradi görögkatolikus püspök átírata Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciaturai ügyvivőnek a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos egyeztetések tárgyában
Nagyvárad, 1912. február 20. 515
225. Vaszary Kolos hercegprímás átírata Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások tárgyában
Budapest, 1912. február 20. 516

226. Májerszky Béla, Nyíregyháza város polgármesterének felterjesztése Khuen-Héderváry Károly miniszterelnökhöz és Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszterhez a Hajdúdorogi egyházmegye székhelye tárgyában
Nyíregyháza, 1912. február 20. 518
227. Vallás- és közoktatásügyi minisztériumi átiratfogalmazvány Khuen-Héderváry Károly miniszterelnökhöz a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
H. n., é. n. [Budapest, 1912. február.] 525
228. Zichy János vallás- és közoktatásügyi minisztere átirata Khuen-Héderváry Károly miniszterelnökhöz a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos kormánygaranciák tárgyában
Budapest, 1912. február 21. 527
229. A magyar kormánynak a Hajdúdorogi egyházmegye finanszírozására vonatkozó kötelezettségvállalásai
Budapest, 1912. február 21. 528
230. Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciatúrai ügyvivő jelentése Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások tárgyában
Bécs, 1912. február 21. 529
231. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár átirata Mihályi Viktor román görögkatolikus metropolitának a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások tárgyában
Róma, 1912. február 22. 531
232. Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciatúrai ügyvivő jelentése Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások tárgyában
Bécs, 1912. február 23. 532
- 232a. Rossi Stockalper ügyvivő levelének melléklete: Netzhammer bukaresti érsek levele
Bukarest, 1912. február 20. 533
233. A Budapesti Hírlap cikke a balázsfalvi gyűlésről
Budapest, 1912. február 23. 534
234. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár utasítása Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciatúrai ügyvivőnek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások és a székelyföldi külhelynökség tárgyában
Bécs, 1912. február 23. 536
235. Mihályi Viktor román görögkatolikus metropolita távirata Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciatúrai ügyvivőnek a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos egyeztetések tárgyában
Balázsfalva, 1912. február 23. 537
236. Radu Demeter nagyváradai görögkatolikus püspök távirata Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciatúrai ügyvivőnek és annak válasza a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos egyeztetések tárgyában
Balázsfalva, 1912. február 23. 537

237. Melles Emil budapesti paróchus véleménye az ószláv nyelvű görögkatolikus liturgikus könyvekről
Budapest, 1912. február 23. 538
238. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár utasítása Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciaturai ügyvivőnek a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos kormánygaranciák tárgyában
Róma, 1912. február 25. 548
239. Radu Demeter nagyváradi görögkatolikus püspök távirata Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciaturai ügyvivőnek a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos egyeztetések tárgyában
Balázsfalva, 1912. február 25. 549
240. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök átirata Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Budapest, 1912. február 25. 549
241. Karl Emil Fürstenberg bukaresti követ jelentése Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások tárgyában
Bukarest, 1912. február 26. 552
- 241a. A Fürstenberg követ levelének melléklete: Az Adevarul cikkének német fordítása
- 241b. A Fürstenberg követ kérésére összeállított dokumentáció a magyar görögkatolikusokról
242. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök átirata Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
H.n., é.n. [Budapest, 1912. február 26-29. között] 560
243. Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciaturai ügyvivő jelentése Rafael Merry del Val államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások tárgyában
Bécs, 1912. február 27. 561
244. Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszter átirata Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciaturai ügyvivőnek Papp Antal püspöki kinevezése tárgyában
Budapest, 1912. február 27. 561
245. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár számjeltávirata Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciaturai ügyvivőnek a Hajdúdorogi egyházmegyében alkalmazandó liturgikus nyelv tárgyában
Róma, 1912. február 28. 562
246. Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciaturai ügyvivő számjeltávirata Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása, a magyar liturgia és az ezzel kapcsolatos kormánygarancia tárgyában
Bécs, 1912. február 29. 563
247. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár utasítása Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciaturai ügyvivőnek Papp Antal püspöki kinevezése tárgyában
Róma, 1912. február 29. 563

248. Leopold Berchtold külügyminiszter utasítás-fogalmazványa a Karl Emil Fürstenberg bukaresti követnek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások tárgyában
Bécs, 1912. február 29. 564
249. Andor György miniszteri tanácsos távirata Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciaturai ügyvivőnek a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos egyeztetések tárgyában
Budapest, 1912. március 1. 565
250. Leopold Berchtold külügyminiszter magánlevele Khuen-Héderváry Károly miniszterelnökhöz a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások tárgyában
Bécs, 1912. március 1. 565
- 250a. Berchtold külügyminiszter magánlevelének csatolmánya: Karl Emil Fürstenberg bukaresti követ jelentésének másolata
Bukarest, 1912. február 26. 567
251. Leopold Berchtold külügyminiszter utasítása Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövetnek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása és a román tiltakozások tárgyában
Bécs, 1912. március 1. 568
252. Firczák Gyula munkácsi püspök távirata Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciaturai ügyvivőnek Papp Antal püspöki kinevezése tárgyában
Ungvár 1912. március 2. 571
253. Andor György miniszteri tanácsos távirata Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciaturai ügyvivőnek a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos egyeztetések tárgyában
Budapest, 1912. március 2. 571
254. Andor György miniszteri tanácsos átirata Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciaturai ügyvivőnek a Hajdúdorogi egyházmegyében alkalmazandó liturgikus nyelv és az ószláv nyelvű görögkatolikus liturgikus könyvek kiadása tárgyában
[Budapest, 1912. március 2.] 571
255. A Budapesti Hírlap helyesbítése a Hajdúdorogi egyházmegye liturgikus nyelvével kapcsolatban
Budapest, 1912. március 3. 573
256. Andor György miniszteri tanácsos távirata Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciaturai ügyvivőnek a Hajdúdorogi egyházmegye liturgikus nyelvével kapcsolatos kormánygarancia tárgyában
Budapest, 1912. március 3. 574
257. Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciaturai ügyvivő jelentés-fogalmazványa Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak Papp Antal püspöki kinevezése tárgyában
Bécs, 1912. március 3. 574
258. Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciaturai ügyvivő jelentése Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegyében alkalmazandó liturgikus nyelv és az ószláv nyelvű görögkatolikus liturgikus könyvek kiadása tárgyában
Bécs, 1912. március 4. 575

259. Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciatúrai ügyvivő jelentése Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások tárgyában
Bécs, 1912. március 4. 579
260. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök magánlevele Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások tárgyában
Budapest, 1912. március 4. 582
261. Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövet jelentése Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában (liturgikus nyelv, finanszírozás, román tiltakozás)
Róma, 1912. március 5. 584
262. Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövet átirata Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos kormánygaranciák tárgyában (liturgikus nyelv és finanszírozás)
Róma, 1912. március 5. 587
263. Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciatúrai ügyvivő jelentése Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye székelyföldi külhelynöksége tárgyában
Róma, 1912. március 5. 588
264. Hosszú Bazil lugosi és kinevezett szamosújvári püspök átirata Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciatúrai ügyvivőnek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások tárgyában (részlet)
Lugos, 1912. március 5. 589
265. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár számjeltávirat-fogalmazványa Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciatúrai ügyvivőnek a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos kormánygaranciák tárgyában
Róma, 1912. március 6. 590
266. Vaszary Kolos hercegrímás átirata Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások tárgyában
Budapest, 1912. március 7. 590
267. Tahy József Sáros vármegye alispánjának jelentése Khuen-Héderváry Károly miniszterelnöknek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások tárgyában
Eperjes, 1912. március 8. 592
268. Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszter átirata Khuen-Héderváry Károly miniszterelnökhöz a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos kormánygaranciák tárgyában
Budapest, 1912. március 8. 592
269. Nyírábrányi görögkatolikus hívek kérvénye Khuen-Héderváry Károly miniszterelnökhöz a Hajdúdorogi egyházmegyéhez való csatolásuk érdekében
Nyírábrány, 1912. március 9. 593

270. Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciaturai ügyvivő jelentés-fogalmazványa Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos kormánygaranciák tárgyában
Bécs, 1912. március 9. 594
271. Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövet jelentése Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos kormánygaranciák és az egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások tárgyában
Róma, 1912. március 9. 596
272. Leopold Berchtold külügyminiszter utasítás-fogalmazványa Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövetnek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások tárgyában
Bécs, 1912. március 11. 599
273. Leopold Berchtold külügyminiszter utasítás-fogalmazványa Karl Emil Fürstenberg bukaresti követnek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások tárgyában
Bécs, 1912. március 11. 600
274. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár utasítása Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciaturai ügyvivőnek Papp Antal püspöki kinevezése tárgyában
Róma, 1912. március 11. 604
275. Radu Demeter nagyváradai görögkatolikus püspök megjegyzései a román püspökök 1912. február 17-i tanácskozásának jegyzőkönyvéhez
Róma, 1912. március 12. 605
276. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök átiratfogalmazványa Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszternek az oszláv nyelvű görögkatolikus liturgikus könyvek kiadásának tárgyában
Budapest, 1912. március 12. 614
277. Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövet számjeltávirata Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegyébe besorolandó parókiák kijelölése és az egyházmegyei székhely tárgyában
Róma, 1912. március 15. 615
278. Leopold Berchtold külügyminiszter átiratfogalmazványa Khuen-Héderváry Károly miniszterelnöknek a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos kormánygaranciák és az egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások tárgyában
Bécs, 1912. március 15. 616
279. Rafael Merry del Val államtitkár utasítása Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciaturai ügyvivőnek a Hajdúdorogi egyházmegye liturgikus nyelvvel kapcsolatos kormánygarancia és a székhely tárgyában
Róma, 1912. március 15. 619
280. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök számjeltávirata Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegyébe besorolandó parókiák kijelölése, a liturgikus nyelv és a székhely tárgyában
Budapest, 1912. március 17. 620

281. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök átírata Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye liturgikus nyelvvel kapcsolatos kormánygarancia tárgyában
Budapest, 1912. március 18. 621
282. Leopold Berchtold külügyminiszter számjeltávirat-fogalmazványa Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövetnek a Hajdúdorogi egyházmegye liturgikus nyelvvel kapcsolatos kormánygarancia és a székhely tárgyában
Bécs, 1912. március 18. 622
283. Francesco Rossi Stockalper bécsi ügyvivő számjeltávirat-fogalmazványa Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye liturgikus nyelvvel kapcsolatos kormánygarancia tárgyában
Bécs, 1912. március 19. 623
284. Andor György miniszteri tanácsos távirata Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciatúrai ügyvivőnek a Hajdúdorogi egyházmegye liturgikus nyelvvel kapcsolatos kormánygarancia tárgyában
Budapest, 1912. március 19. 623
285. Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövet számjeltávirata Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegyébe besorolandó parókiák kijelölése tárgyában
Róma, 1912. március 19. 624
286. Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövet jelentése Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Róma, 1912. március 19. 624
- 286a. Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövet jelentésének csatolmánya: Csiszárík János szentszéki követségi egyházjogi tanácsos jelentése a Rafael Scapinellivel folytatott megbeszélésről
287. Leopold Berchtold külügyminiszter számjeltávirata Khuen-Héderváry Károly miniszterelnöknek a Hajdúdorogi egyházmegyébe besorolandó parókiák kijelölése tárgyában
Bécs, 1912. március 20. 629
288. Andor György miniszteri tanácsos távirata Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciatúrai ügyvivőnek a Hajdúdorogi egyházmegye liturgikus nyelvvel kapcsolatos kormánygarancia tárgyában
Budapest, 1912. március 21. 629
289. Leopold Berchtold külügyminiszter számjeltávirat-fogalmazványa Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövetnek a Hajdúdorogi egyházmegyébe besorolandó parókiák kijelölése tárgyában
Bécs, 1912. március 21. 630
290. Khuen-Héderváry Károly számjeltávirata Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegyébe besorolandó parókiák kijelölése tárgyában
Budapest, 1912. március 21. 630

291. Andor György miniszteri tanácsos átirata Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciaturai ügyvivőnek a Hajdúdorogi egyházmegye liturgikus nyelvvel kapcsolatos kormánygarancia tárgyában
Budapest, 1912. március 21. 631
292. Andor György miniszteri tanácsos távirata Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciaturai ügyvivőnek a Hajdúdorogi egyházmegye liturgikus nyelvvel kapcsolatos kormánygarancia tárgyában
Budapest, 1912. március 22. 632
293. Andor György miniszteri tanácsos átirata Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciaturai ügyvivőnek a Hajdúdorogi egyházmegye liturgikus nyelvvel kapcsolatos kormánygarancia tárgyában
Budapest, 1912. március 22. 632
294. Andor György miniszteri tanácsos átirata Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciaturai ügyvivőnek a Hajdúdorogi egyházmegye liturgikus nyelvvel kapcsolatos kormánygarancia tárgyában
Budapest, 1912. március 22. 633
295. Kluen-Héderváry Károly miniszterelnök átirata Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye liturgikus nyelvvel kapcsolatos kormánygarancia tárgyában
Budapest, 1912. március 22. 634
296. Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövet jelentése Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos kormánygaranciák és a székhely tárgyában
Róma, 1912. március 22. 634
297. Papp Antal munkácsi püspöki helynök átirata Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciaturai ügyvivőnek a Hajdúdorogi egyházmegye székhelye és saját püspöki kinevezése tárgyában
Ungvár, 1912. március 23. 636
298. A magyar kormány kötelezettségvállalása a Hajdúdorogi egyházmegye liturgikus nyelvvel kapcsolatban
Budapest, 1912. március 23. 638
299. Bárczy István miniszterelnöki titkár Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciaturai ügyvivőnek a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos egyeztetések tárgyában
Bécs, 1912. március 23. 639
300. Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciaturai ügyvivő jelentése Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye liturgikus nyelvvel kapcsolatos kormánygarancia és a püspöki székhely tárgyában
Bécs, 1912. március 24. 639
- 300a. Vaszary Kolos hercegprímás átirata Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciaturai ügyvivőnek a Hajdúdorogi egyházmegye székhelyének tárgyában
Budapest, 1912. február 8. 640
- 300b. Melles Emil budapesti parókus levele Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciaturai ügyvivő a Hajdúdorogi egyházmegye székhelyének tárgyában
Budapest, 1912. március 20. 641

301. Andor György miniszteri tanácsos távirata Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciaturai ügyvivőnek Papp Antal püspöki kinevezése tárgyában
Budapest, 1912. március 25. 642
302. Balogh Jenő vallás- és közoktatásügyi minisztériumi államtitkár átiratfoglalmazványa Khuen-Héderváry Károly miniszterelnökhöz a Hajdúdorogi egyházmegye székhelyének és papnevelő intézetének tárgyában
Budapest, 1912. március 26. 642
303. Khuen-Héderváry Károly számjeltávirat-foglalmazványa Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye székhelyének és papnevelő intézetének tárgyában
Budapest, 1912. március 27. 643
304. Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövet jelentése Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegyébe besorolandó parókiák kijelölése tárgyában
Róma, 1912. március 27. 643
305. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár átiratfoglalmazványa Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövetnek a Hajdúdorogi egyházmegye liturgikus nyelvvel kapcsolatos kormánygarancia tárgyában
Róma, 1912. március 27. 644
306. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök számjeltávirata Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye székhelyének és papnevelő intézetének tárgyában
Budapest, 1912. március 28. 645
307. A magyar kormány kötelezettségvállalása a Hajdúdorogi egyházmegye papnevelő intézetével kapcsolatban
Budapest, 1912. március 28. 646
308. Andor György miniszteri tanácsos távirata Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciaturai ügyvivőnek a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos kormánygaranciák tárgyában
Budapest, 1912. március 28. 646
309. Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciaturai ügyvivő átirata Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszternek Papp Antal püspöki kinevezése tárgyában
Bécs, 1912. március 29. 647
310. Andor György miniszteri tanácsos átirata Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciaturai ügyvivőnek a Hajdúdorogi egyházmegye papnevelő intézetének tárgyában
Budapest, 1912. március 30. 647
311. Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciaturai ügyvivő jelentés-foglalmazványa Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye papnevelő intézetének tárgyában
Bécs, 1912. március 31. 648
312. Andor György miniszteri tanácsos átirata Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciaturai ügyvivőnek a Hajdúdorogi egyházmegye székelyföldi külhelynöksége és Papp Antal püspöki kinevezése tárgyában
Budapest, 1912. április 1. 649

313. Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövet jelentése Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Róma, 1912. április 1. 651
314. Papp Antal kinevezett munkácsi segédpüspök átirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz kánoni processzusa tárgyában
Ungvár 1912. április 2. 652
315. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök számjeltávirata a Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye székelyföldi külhelynökege tárgyában
Budapest, 1912. április 2. 654
316. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök számjeltávirata Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye papnevelő intézetének tárgyában
Budapest, 1912. április 2. 654
317. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök számjeltávirata Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegyébe besorolandó parókiák kijelölése tárgyában
Budapest, 1912. április 3. 655
318. Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövet átirata Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye papnevelő intézetének tárgyában
Róma, 1912. április 4. 655
319. Leopold Berchtold külügyminiszter átirata Khuen-Héderváry Károly miniszterelnöknek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Bécs, 1912. április 5. 656
320. Ottokar Czernin bukaresti követségi titkár jelentése Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítására elleni román tiltakozások tárgyában
Bukarest, 1912. április 6. 657
- 320a. Az Adevarul 1912. március 19-én megjelent cikkének német fordítása
321. Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövet számjeltávirata Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Róma, 1912. április 6. 658
322. Leopold Berchtold külügyminiszter átirata Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciaturai ügyvivőnek Papp Antal püspöki kinevezése tárgyában
Bécs, 1912. április 6. 659
323. Leopold Berchtold külügyminiszter számjeltávirata Khuen-Héderváry Károly miniszterelnöknek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Bécs, 1912. április 8. 659
324. Ludwig von Pastor, a római Osztrák Történelmi Intézet igazgatójának naplóbejegyzése a Ferenc Ferdinánd trónörökösötől kapott megbízatásáról
Róma, 1912. április 8. 660

325. Franz Xaver Nagl bécsi érsek átirata Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállításának – Ferenc Ferdinánd trónörökös által vélelmezett – lehetséges következményeiről
Bécs, 1912. április 9. 661
326. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár átiratfoglalmazványa Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövetnek a Hajdúdorogi egyházmegyei papnevelő intézet létrehozására és fenntartására vonatkozó kormánygarancia tárgyában
Róma, 1912. április 9. 661
327. Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciatúrai ügyvivő átiratfoglalmazványa Leopold Berchtold külügyminiszternek Papp Antal püspöki kinevezése tárgyában
Bécs, 1912. április 9. 662
328. Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszter átirata Khuen-Héderváry Károly miniszterelnökhöz a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Budapest, 1912. április 10. 662
- 328a. Zichy átiratának csatolmánya: a hajdúdorogi püspökség létesítésére vonatkozó kormánynyilatkozat másolata
Budapest, 1912. április 10. 663
329. Radu Demeter nagyváradi görög katolikus püspök átirata Girolamo Gotti bíborosnak, a Propaganda Fide Kongregáció prefektusának a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások tárgyában
Nagyvárad, 1912. április 12. 666
330. Radu Demeter nagyváradi görögkatolikus püspök átirata Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciatúrai ügyvivőnek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Nagyvárad, 1912. április 12. 667
331. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár utasítása Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciatúrai ügyvivőnek a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos egyeztetések tárgyában
Róma, 1912. április 13. 668
332. Ludwig von Pastor, a római Osztrák Történeti Intézet igazgatójának naplóbejegyzése a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos szentszéki bejelentésről
Róma, 1912. április 13. 668
333. Jeszenszky Sándor miniszterelnökségi államtitkár átirata Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítására vonatkozó kormánygaranciák tárgyában
Budapest, 1912. április 14. 669
334. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár átiratfoglalmazványa Franz Xaver Nagl bíboros, bécsi érseknek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások tárgyában
Róma, 1912. április 15. 669

335. Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövet jelentése Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegyének az esztergomi érseki tartományba történő besorolása tárgyában
Róma, 1912. április 16. 670
336. Leopold Berchtold külügyminiszter átiratfoglalmazványa Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövetnek a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos kormánygaranciák tárgyában
Bécs, 1912. április 21. 670
337. Raymund Netzhammer bukaresti érsek naplóbejegyzése a X. Piusz pápánál tett látogatásáról
Róma, 1912. április 24. 671
338. Pálffy Móric szentszéki követségi tanácsos számjeltávirata Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos egyeztetések tárgyában
Róma, 1912. április 24. 673
339. Lukács László miniszterelnök számjeltávirata Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos egyeztetések tárgyában
Budapest, 1912. április 25. 673
340. Leopold Berchtold külügyminiszter számjeltávirata Lukács László miniszterelnöknek a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos egyeztetések tárgyában
Bécs, 1912. április 25. 674
341. Lukács László miniszterelnök számjeltávirat-foglalmazványa Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos egyeztetések tárgyában
Budapest, 1912. április 27. 674
342. Leopold Berchtold külügyminiszter átirata Lukács László miniszterelnöknek a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos egyeztetések tárgyában
Bécs, 1912. április 27. 675
- 342a. Berchtold külügyminiszter átiratának melléklete: Pálffy Móric szentszéki követségi tanácsos jelentése a külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos egyeztetések tárgyában
Róma, 1912. április 25. 676
343. Szabó Jenő főrendiházi tag, elnök (Görög Szerartású Katolikus Magyarok Országos Bizottsága) cikke a debreceni egyetemről és a Hajdúdorogi egyházmegye székhelyéről
Budapest, 1912. április 28. 677
344. Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövet számjeltávirata Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások tárgyában
Róma, 1912. április 29. 679
345. Leopold Berchtold külügyminiszter számjeltávirata Lukács László miniszterelnöknek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások tárgyában
Bécs, 1912. április 30. 680

346. Jeszenszky Sándor miniszterelnökségi államtitkár átirata Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegyének az esztergomi érseki tartományba történő besorolása tárgyában
Budapest, 1912. április 30. 680
347. Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövet átirata Rafael Merry del Val államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Róma, 1912. április 30. 681
348. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár összefoglalója Ferenc Ferdinánd főhercegnek a Hajdúdorogi egyházmegye felállításáról
[Róma] 1912. április 682
349. Franz Xaver Nagl bíboros, bécsi érsek átirata Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Bécs, 1912. május 1. 684
350. Ferenc József császár és király levele X. Piusz pápának a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Bécs, 1912. május 6. 684
351. A Hajdúdorogi egyházmegye felállításának hivatalos bejelentése a Budapesti Közlönyben
Bécs, 1912. május 6. 686
352. Girolamo Gotti bíboros, a Propaganda Fide Kongregáció prefektusa átirata Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Róma, 1912. május 7. 687
- 352a. Összefoglalás a román görögkatolikus történetéről
353. Ludwig von Pastor, a római Osztrák Történeti Intézet igazgatójának naplóbejegyzése a X. Piusz pápánál tett látogatásáról
Róma, 1912. május 7. 688
354. Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövet számjeltávirata Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegyébe besorolandó parókiák kijelölése tárgyában
Róma, 1912. május 7. 689
355. Leopold Berchtold külügyminiszter átirata Lukács László miniszterelnökhöz a Hajdúdorogi egyházmegyébe besorolandó parókiák kijelölése tárgyában
Bécs, 1912. május 9. 690
356. Lukács László miniszterelnök számjeltávirat Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegyébe besorolandó parókiák kijelölése tárgyában
Budapest, 1912. május 11. 691
357. Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövet számjeltávirat Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegyébe besorolandó parókiák kijelölése tárgyában
Róma, 1912. május 13. 692
358. Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszter átirata Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Budapest, 1912. május 15. 693

359. Leopold Berchtold külügyminiszter magánlevél-fogalmazványa Lukács László miniszterelnöknek a Hajdúdorogi egyházmegyébe besorolandó parókiák kijelölése tárgyában
Bécs, 1912. május 15. 694
360. Raymund Netzhammer bukaresti érsek naplóbejegyzése a Vasile Lucaciu román görögkatolikus pap és politikus látogatásáról
Bukarest, 1912. május 17. 695
361. Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövet átirata Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegyébe besorolandó parókiák kijelölése tárgyában
Róma, 1912. május 18. 696
362. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár átiratfogalmazványa Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövetnek a Hajdúdorogi egyházmegyébe besorolandó parókiák kijelölése tárgyában
Róma, 1912. május 21. 697
363. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár átiratfogalmazványa Gaetano De Lai bíborosnak, a Konzisztoriális Kongregáció titkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye alapító okiratának tárgyában
Róma, 1912. május 23. 697
364. Karl Emil Fürstenberg bukaresti követ jelentése Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások tárgyában
Sinaia, 1912. május 24. 701
- 364a. Fürstenberg követ jelentésének melléklete: a Seara cikke
365. Nyíradonyi görögkatolikus hívek kérvénye Radu Demeter nagyváradi görögkatolikus püspökhöz a Hajdúdorogi egyházmegyébe történő besorolásuk tárgyában
Nyíradony, 1912. május 24. 702
366. Mihályi Péter munkapárti országgyűlési képviselő magánlevele Mihályi Viktor román görögkatolikus metropolitának a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában
Budapest, 1912. május 27. 703
367. Román görögkatolikusok tiltakozó nagygyűlésének jegyzőkönyve
Gyulafehérvár, 1912. május 29. 704
368. A Reichpost jelentése a román görögkatolikusok tiltakozó nagygyűléséről
1912. május 30. 705
369. Szilassy Gyula szentpétervári követ jelentése Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye felállításának oroszországi visszhangjáról
Szentpétervár, 1912. június 3. 706
370. Gaetano De Lai bíboros, a Konzisztoriális Kongregáció titkárnak átirata Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye alapító bullája tárgyában
Róma, 1912. június 8. 707
371. A Hajdúdorogi egyházmegye alapító bullája
Róma, 1912. június 8. 708

Előszó

A Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskolán 2009-ben alakult Görögkatolikus Örökség Kutatócsoport több sikeres OTKA (illetve NKFIH)-projekt után 2018. július 1. óta a Magyar Tudományos Akadémia Lendület-kutatócsoportjaként működik. Ez a nagy jelentőségű váltás nemcsak a kutatás feltételrendszerében hozott lényegi változást, hanem a kutatócsoport szakmai tevékenységében is. A Lendület-pályázatban támogatást nyert kutatási projekt ugyanis kifejezetten a magyar anyanyelvű és identitású görögkatolikusok történetére fókuszál, míg a korábbi évek kutatási projektjei a történelmi Magyarország minden görögkatolikus közösségét vizsgálat alá vonták. A külső szemlélő számára talán nem túl jelentősnek tűnő váltást a kutatócsoport 2013–2017 közötti kutatási projektje¹ készítette elő, melynek forrásfeltáró tevékenysége során egyre inkább feltűnővé vált a *magyarországi görögkatolikusok* között a *magyar görögkatolikusok* történelmének, sajátos útkeresésének feltáratlansága. Az elsősorban a 18. századra összpontosító kutatás során összegyűjtött források rendszerezése azt a felismerést eredményezte, hogy a magyar nyelvű görögkatolicizmusnak fontos emlékei vannak már a század utolsó negyedéből is. Ebből a felfedezésből indult ki a fő kutatási irány mellett az a munka, mely 2014-ben – mintegy első kísérletként – a *Források a magyar görögkatolikusok történetéhez, 1778–1905* (Nyíregyháza, 2014. Collectanea Athanasiana II. Textus/Fontes 4/1) című forráskiadvány megjelenéséhez vezetett. Ez a kötet a 2013–2017 közötti kutatási periódusban folytatás nélkül maradt, mivel – ahogy fentebb már említettük – a forrásfeltárás akkor a magyarországi görögkatolikusok történelmének 18. századi forrásaira fókuszált, és eredményezett összesen tizenhárom forráskiadványt.²

A Magyar Tudományos Akadémia Lendület-pályázatára benyújtott projektum³ egyháztörténeti szekciójának⁴ forrásfeltáró tevékenysége értelemszerűen az eddigi munka folytatására és kiegészítésére irányul. Az első kutatóév eredményeként lát napvilágot ez a forráskiadvány, valamint ezzel egyidejűleg – és elsősorban technikai-terjedelmi okokból – egy másik

---

1 *Görögkatolikus egyház- és művészettörténeti források feldolgozása és közreadása, adattárak (történeti névtár és sematizmus) kiadása, digitalizált adatbázisok készítése (18-20. század)*, 2013-2017, K 108780.

2 *Források a magyarországi görögkatolikus parókiák történetéhez*, Nyíregyháza, 2014–2017. Collectanea Athanasiana, II/5–9. (A 8. kötetnek három, a 9.-nek hét alkotete van).

3 *A magyar görögkatolikusok identitáskeresése, önszerveződése és egyházszerkezeti fejlődése az első magyar nyelvű liturgikus szövegek megjelenésétől (18. század második fele)* Dudás Miklós *hajdúdorogi püspök haláláig* (1972).

4 A projektben három fő kutatási irányt (szekciót) jelöltünk ki: egyháztörténetit, kánonjogit és egyházművészetit.

kötet. A két kötet az 1906–1916 közötti időszakból összesen 928 forrást közöl, melyek segítenek megérteni a magyar görögkatolikusok története szempontjából döntő jelentőségű évtized eseményeit. Kutatási tervünk szerint a projekt megvalósítása során 2023-ig újabb forráskiadványokat adunk ki, amelyek a Dudás Miklós hajdúdorogi püspök 1972-ben bekövetkezett haláláig tartó időszak megismerését segítik. Ezek a forráskiadványok képezik majd azt a forrásbázist, melyre a projekt zárópublikációja, a magyar görögkatolikusok történelmét, szervezeti fejlődését és művészetét bemutató magyar és angol nyelvű nagymonográfia épül. Ez az elképzelés indokolja azt, hogy a források kiadásával egyidejűleg nem történik meg feldolgozásuk eredményének bemutatása a kötethez fűzött bevezető tanulmány formájában.

A most kiadott két kötet elsősorban levéltári forrásokat tartalmaz. Ezek mellett beillesztettünk a kötetbe néhány rövidebb publicisztikát, újságcikket, országgyűlési felszólalást, illetve naplóbejegyzést, melyek többnyire a levéltári forrásokat egészítik ki, egyes esetekben pedig pótolják azt.

A levéltári forrásokat az alábbi külföldi és hazai, egyházi és állami levéltárakból gyűjtöttük:

- Vatikáni Titkos Levéltár, Vatikánváros Állam
- Rendkívüli Egyházi Ügyek Kongregációjának Történeti Levéltára, Vatikánváros Állam
- Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára
- Osztrák Állami Levéltár
- Esztergomi Prímási Levéltár
- Görögkatolikus Püspöki Levéltár
- Kárpátaljai Állami Területi Levéltár
- Román Nemzeti Levéltár Fejér, Kolozs és Maros megyei részlege
- Magyarországi Református Egyház Zsinati Levéltára

A szentszéki levéltárakból származó dokumentumok döntő többségét az Államtitkárság (Segreteria di Stato) és a bécsi Apostoli Nunciatúra iratanyagából válogattuk. Mindkét szerv esetében figyelembe vettük a korábbi forrásközléseket is. Az Államtitkárság esetében Ion Dumitriu-Snagov 1989-ben,⁵ a bécsi nunciatúra vonatkozásában pedig Cecilia Cârja 2009-ben⁶ kiadott forrásgyűjteményét vetettük vizsgálat alá. Mindkét esetben összevetettük a kiadott szövegeket az eredeti forrásokkal. Míg Dumitriu-Snagov kötete csak néhány, témánk szempontjából releváns forrást tartalmaz, addig Cecilia Cârja munkája kifejezetten a magyar görögkatolikusok

---

5 DUMITRIU-SNAGOV, ION: *Le Saint-Siège et la Roumanie moderne, 1866-1914*. Università Gregoriana Editrice, Roma, 1989. Miscellanea Historiae Pontificiae, 57.

6 *Româniile greco-catolice și Episcopia de Hajdúdorog 1912. Contribuții documentare*, ediție, studiu introductiv și note CECILIA CÂRJA. Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca, Institutul de Istorie Ecleziastică, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2009.

történetének legfontosabb mozzanatára, a Hajdúdorogi egyházmegye felállítására fókuszál. Mivel Cârja a bécsi nunciatúra iratanyagából 270 dokumentumot közölt, a kutatási terv összeállításakor azzal számoltunk, hogy kiadványainkban a nunciatúra iratanyagára, vagyis a Cârja-féle kiadványra már csak hivatkozni fogunk. Ezt a szándékunkat azonban a levéltári kutatás során megváltoztattuk. A helyszíni kutatás, valamint az eredeti dokumentumok vizsgálata ugyanis két fontos felismerést eredményezett. Egyrészt azt állapítottuk meg, hogy a bécsi nunciatúra vonatkozó iratanyaga nem korlátozódik a Cârja által feldolgozott 767. számú dobozra. Fontos iratokat találtunk a 766. számú doboz hat fascikulusában (fasc. 4–9.), a 748., valamint a 744A. számú dobozban. Másrészt az eredeti dokumentumok és a Cârja-féle kiadvány átírásainak összevetésekor eltéréseket tapasztaltunk. Az eltérések oka a legtöbb esetben az, hogy Cârja a nunciatúra iratanyagában a bejövő leveleket eredetiben, a kimenőket pedig – értelemszerűen – fogalmazványban találta meg. Ugyanakkor a nunciatúra kimenő levelezésének nagy része az Államtitkárság felé ment, tehát megtalálható annak archívumában, amit szintén a Vatikáni Titkos Levéltárban őriznek. Ezeket – természetesen más vonatkozó iratokkal együtt – egyenként kikeresztük az államtitkársági levéltárban és összevetettük a kiadott szöveggel. Természetes, hogy a fogalmazvány szövege szinte soha nem egyezik meg tökéletesen a tisztázattal, ahogyan az is közismert, hogy a fogalmazványok olvasata, értelmezése és átírása lényegesen nehezebb, mint a tisztázatoké. Amikor elvégeztük ezt az összevetést, arra a döntésre jutottunk, hogy a Cecilia Cârja által kiadott forrásokot újraközöljük, megjelölve leőhelyüket a Cârja-féle kiadványban.⁷ Ez ugyan jelentősen megnövelte a kiadványunk terjedelmét, de annak használhatósága érdekében ezt a változtatást elkerülhetetlennek ítéltük.

Az általunk közreadott források másik nagy csoportját a magyar kormányzati szervek iratanyagából válogatott források képezik. A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában a miniszterelnökség, valamint a közös külügyminisztérium mikrofilmen őrzött levéltárának vonatkozó irataiból válogattunk.

A hazai egyházi levéltárak közül a legtöbb iratot a Görögkatolikus Püspöki Levéltár fondjaiból válogattuk. A magyarországi görögkatolikus egyházban 2015 óta zajló átalakulások miatt átszervezés alatt álló gyűjtemény korábban a Hajdúdorogi egyházmegye – nyíregyházi székhelyű – levéltára volt. Az egyházszervezeti változások következtében a Hajdúdorogi egyházmegye főegyházmegyei rangra emelkedett, és az iratok egy része az új, debreceni székhelyére került át. Nyíregyházán, a régi székhelyen szerveződő, de jogi értelemben új Nyíregyházi egyházmegye parókiáinak anyaga maradt.

---

⁷ Ugyanakkor nem tartottuk célszerűnek tételesen jelölni az eltéréseket. Ettől csak néhány, fontosnak ítélt eltérés esetében tekintettünk el.

Mivel a magyarországi görögkatolikusok az unió korától kezdve mindig az esztergomi érsek joghatósága alatt éltek,⁸ mind a Hajdúdorogi egyházmegye felállításához vezető folyamat, mind pedig az esztergomi érseki tartományba beosztott új egyházmegye első korszakának megismeréséhez nélkülözhetetlen az Esztergomi Prímási Levéltár iratanyaga. Korszakunk két hercegprímása, Vaszary Kolos és Csernoch János az események alakításában kulcsszerepet játszott. Az iratokból világosan kitűnik, hogy nélkülük sem a miniszterelnökségen, sem pedig a szentszéki államtitkárságon nem születhetett döntés.

A határon túli görögkatolikus levéltárak közül a Munkácsi egyházmegye, valamint a Román Görögkatolikus Metropólia levéltárában gyűjtöttünk forrásokat. Mindkét egyházi levéltárat jelenleg állami intézményben őrzik. A Munkácsi egyházmegye hatalmas levéltára (a bazilita rend munkácsi kolostorának levéltárával együtt) a Kárpátaljai Állami Területi Levéltár beregszászi fióklevéltárában – a szovjet rendszerben végrehajtott rendezés miatt – viszonylag nehezen kutatható. A Román Nemzeti Levéltár Fehér megyei levéltára őrzi a Román Görögkatolikus Metropólia (más elnevezésekkel: gyulafehérvár-fogarasi vagy balázsfalvi érsekség) iratanyagát. Itt kell még megemlítenünk a Román Nemzeti Levéltár Maros megyei levéltárát, ahol a Hajdúdorogi Egyházmegye székelyföldi külhelynökségének archívumát őrzik.

A levéltári források mellett a kötetbe beillesztettünk újság- és folyóirat-cikkeket is. Ezt az a figyelem indokolja, amit a korabeli egyházi és állami döntéshozók a sajtóban megjelenő híreknek és véleményeknek szenteltek. Nem egy jelentés vagy átirat mellett találunk újságból kivágott cikkeket vagy azok összefoglalását, sőt fordítását. Ezeket közvetlenül az adott forráshoz illesztve közöljük. Mindezek mellett a napi politikai sajtóból és egyházi sajtótermékekből is vettünk át cikkeket, tudósításokat, rövid tárcákat, olvasói leveleket.

Mivel korszakunkban a magyar görögkatolikusok ügye teljesen átpolitizálódott, s különösen a korabeli nemzetpolitikában és nemzetiségi politikában, sőt külpolitikában kulcskérdéssé vált, fontosnak tartottunk beilleszteni a kötetbe parlamenti felszólalásokat, vitákat is. Ezeket az országgyűlési naplókból és irományokból emeltük át, jelezve, ha már más forráskiadásban is közlésre kerültek.

A kiadványba beválogatott források utolsó csoportját a naplóbejegyzések képezik. A nagy német történész Ludwig von Pastor, valamint Raymund Netzhammer bukaresti érsek kiadott naplóiban rendkívül értékes bejegyzéseket és utalásokat találtunk a Hajdúdorogi egyházmegye felál-

---

8 Ez alól csak a román görögkatolikusok képeztek kivételt, de ők is csak 1853-tól kezdve, amikor az erdélyi román görögkatolikus egyházmegyéket metropóliába szervezték.

lítására vonatkozóan, melyeket érdemesnek láttunk beilleszteni a hivatalos dokumentumok közé.

A forrásokat kronológiai sorrendben tesszük közzé. Bár felmerült, hogy a dokumentumokat különböző témák köré csoportosítsuk, ezt a lehetőséget elvetettük. Tettük ezt azért, mert számos dokumentum érint egyszerre több kérdést is. Ezek megbontása vagy duplikálása nem tűnt célszerűnek. Másrészt véleményünk szerint az szolgálja jól az egyes folyamatok megértését, ha a kronológiai rend miatt egymás mellé került dokumentumokból meglátjuk azt, hogy a különböző ügyek miként haladtak egymással párhuzamosan futva, s hogyan hatottak egymásra.

A kötetben szereplő tételek felépítése azonos. A sorszámmal ellátott címbe megadjuk a dokumentum jellegét, tárgyát, a szerző és a címzett nevét és tisztségét. Ha mellékletről van szó, akkor a sorszám mellett betű szerepel. A következő adatsor a dokumentum keletkezési helyének és dátumának megadása. Ezt követi a levéltári jelzet (illetve jelzetek, ha több levéltárban is megtaláltuk a dokumentumot) és/vagy lelőhely. Ha a forrás már kiadásra került, akkor annak bibliográfiai adatait is közöljük, valamint ugyanitt jelezzük, hogy átírásunk melyik szövegváltozat alapján készült. Két román nyelvű forrás esetében rövid tartalmi kivonatot is mellékelünk. A források átírásakor betűhív átírásra törekedtünk. A fogalmazványokban talált szövegváltoztatásokat, illetve a dokumentumokra később felvezetett megjegyzéseket lábjegyzetben közöljük.

* * *

Amint fentebb említettük az 1906–1916 közötti időszak forrásai technikai és terjedelmi okokból két kötetben jelennek meg. A két kötet közötti kronológiai választóvonalat 1912. június 8-ánál húztuk meg. Ezt a dátumot viseli ugyanis a Hajdúdorogi egyházmegyét megalapító *Christifideles graeci* kezdetű bulla, mely fizikailag viszont csak július első napjaiban készült el.

Az 1906. február 17. és 1912. június 8. közötti időszak forrásai természetesen nem egyenletesen oszlanak el: az első évek viszonylagos „nyugalma” után 1911 tavaszától – a hivatali gépezetek beindulásának köszönhetően – látványosan „sűrűsödnek” a források.

Az eseménysor kiindulópontjában a budapesti görögkatolikus parókia 1905-ben történt megalapítása áll. Ez egy rendkívül mozgalmas, s a magyar görögkatolikusok szempontjából kudarcos időszakot zárt le. Az 1896-os milleniumi ünnepek hazafias hangulatában a magyar görögkatolikusok hajdúdorogi szárnya elérkezettnek látta az időt arra, hogy ismét az ország közvéleménye elé vigye a „magyar liturgia” ügyét, vagyis a magyar nyelv liturgikus alkalmazásának engedélyezését a görögkatolikus egyházban, ami az egész magyar görögkatolikus mozgalom kulcskérdése volt. A korábbi évtizedekben megszokott és teljesen sikertelennek bizonyult forgatókönyv szerint Hajdúdorogról népes küldöttség indult Budapestre, hogy felkeres-

se a kérdésben érintett állami szervek képviselőit, s azoknak emlékiratot nyújtson át. Annyiban viszont eltértek a forgatókönyvtől, hogy demonstratív jelleggel magyar nyelvű görögkatolikus Szent Liturgiát hirdettek meg az Egyetemi templomba. Ez az esemény a magyar görögkatolikusok ügyét felkaroló református politikai elit képviselőinek segítségével kellő hírverést kapott. Ennek megfelelően a magyar nyelvű liturgia visszhangja is nagy, sőt nemzetközi lett. A Szentszék is értesült a demonstrációról, s rövid vizsgálat után rendkívül szigorú tiltással válaszolt: az eperjesi és a munkácsi püspököknek kötelességévé tette a liturgikus abúzus felszámolását, a vétkekes papok megbüntetését, a már kiadott magyar nyelvű liturgikus könyvek megsemmisítését.

Az erélyes szentszéki fellépés mindenkit meglepett, s egyúttal cselekvésre is ösztönzött. 1898-ban Budapesten Szabó Jenő nyugalmazott miniszteri tanácsos vezetésével megalakult a Görög szertartású Katholikus Magyarok Országos Bizottsága, melynek első feladata a kárenyhítés, vagyis a Szentszék kiengesztelése volt. Ennek keretében került sor 1900-ban a magyar görögkatolikusok római zarándoklatára, mely a maga emberi gesztusaival valóban alkalmas volt arra, hogy a Szentszék merev, elutasító álláspontja némileg szelídüljön. Ezzel egyidejűleg a magyar kormányok diplomáciai akciókba kezdtek, s hivatalosan is kérték a szigorú tiltás visszavonását és a magyar nyelv liturgikus alkalmazásának engedélyezését. A nagy erőket megmozgató „vatikáni akció” a Szentszék részéről hivatalos válasz nélkül maradt, ami ebben az esetben azt jelentette, hogy Róma nem enged az elvi tiltásból, de a tiltó rendelkezések végrehajtását se fogja ellenőrizni. A görögkatolikus magyarok római zarándoklatának tapasztalatai és a beszerzett információk alapján ugyanis a Szentszék is belátta, hogy itt nem egy kezdeti stádiumban lévő mozgalomról van szó, amit még csírájában el lehet fojtani, hanem egyes parókiák esetében már akár egy évszázadra is visszanyúló töretlen hagyományról. Jelentős zavarok nélkül tehát ez a szokás nem szüntethető meg. Ez a felismerés vezetett – Nikolaus Nilles jezsuita tudós hathatós közreműködésével – a *tolerari potest*, vagyis a hallgatólagos tűrés álláspontjához.

A budapesti görögkatolikus parókia ebben a lenyugodott helyzetben kezdte meg működését Melles Emil, az első budapesti parókus vezetésével, aki a fővárosba a szatmárnémeti magyar görögkatolikusok liturgikus gyakorlatával érkezett. Mivel ez a gyakorlat bő teret adott a magyar nyelvnek, ezért csak idő kérdése volt, hogy a kialakult törekeny *status quo* valamilyen oknál fogva felboruljon. Ez a pillanat 1907 májusában érkezett el, amikor a szentszéki követségről érkező diplomáciai jelentésekben felbukkant a magyar liturgia ügye, előre jelezve, hogy valamilyen változás várható a kérdésben. Az első változás 1907 októberében következett be, amikor Róma kivette a budapesti román görögkatolikusokat a Szentszéknél ruténként nyilvántartott görögkatolikus parókia joghatósága alól. Az intézkedést ter-

mészetesen az érintett román hívek kezdeményezték, mégpedig a magyar nyelv templomi használata miatt.

Ez azonban csak az első lépés volt. Rövid szünet után Róma ismét napirendre vette a magyar liturgia ügyét, és rövid vizsgálódást követően 1910 tavaszán betiltotta a budapesti templom gyakorlatát. Az eljárás megindítása mögött ez esetben is egy feljelentés állt, mely ez alkalommal nem a románoktól, hanem – úgy tűnik – magától Andrij Septickij leMBERGI érsektől indult ki.

Az újabb szentszéki tiltás a magyar kormánykörökben paradigmaváltáshoz vezetett. Az 1896-os tiltástól kezdődően a magyar kormányok első célja a magyar nyelv liturgikus használatának engedélyezése volt. Ennek elérése után következhetett a második cél megvalósítása, vagyis egy magyar görögkatolikus egyházmegye felállítása, ami a magyar görögkatolikusok másik évtizedes kívánalma volt. Az 1910-es tiltás nyilvánvalóvá tette, hogy a nyelvkérdés a Szentszék számára olyan elvi kérdés, melyben nem fog engedményeket tenni. Ez volt az a pont, amikortól kezdve a teljes kormánygépezet „ráállt” a magyar görögkatolikus egyházmegye ügyére.

A magyar liturgia, a magyar egyházmegye ügye mellett és azokkal párhuzamosan két másik kérdés is foglalkoztatta a görögkatolikus egyházi közvéleményt és a politikai köröket. Az egyik a naptárreform kérdése volt, a másik pedig a görögkatolikus egyházakban használatos ószláv nyelvű liturgikus könyvek új, korszerű kiadása, illetve magyarra fordítása. Ezekben az években mindkét kérdés állandó napirenden volt, és újra és újra kapcsolódási pontokat teremtett a magyar egyházmegye ügyével.

A naptárreform alatt a gregorián-naptár bevezetését értjük a görögkatolikus egyházakban, melyek ebben a korszakban – az ortodox egyházakhoz hasonlóan – még mindig a Julián-naptárt használták. Jóllehet se tudományos, se teológiai, sem pedig gyakorlati érvek nem szóltak a naptárreform ellen, a gregorián-naptár bevezetésével szemben rendkívül erős ellenállás alakult ki, elsősorban a hívek körében. Ennek eredményeként 1916-ban tartósan csak az újonnan felállított Hajdúdorogi egyházmegyében sikerült keresztülvinni a reformot. A Munkácsi és az Eperjesi egyházmegye püspökei kénytelenek voltak engedni a nyomásnak, és a reformot előíró rendelkezéseiket visszavonták vagy fakultatívvá tették.

Az ószláv nyelvű, liturgikus könyvek revíziója egyházi-teológiai szempontból már régóta sürgető feladat volt. Az egyes parókiák ellátása egyáltalán nem volt megoldott, ezért a görögkatolikus papok és közösségek sok helyen nem katolikus, hanem ortodox liturgikus könyveket használtak. A század elején a kormányzat is felfigyelt a problémára, s 1905-ben jelentős költségvetési forrásokat rendelt a hazai kiadás megvalósításához. A kormányzatot nyilvánvalóan nem teológiai szempontok vezették, hanem a nemzetpolitika célkitűzései. Az új kiadásokat ugyan ószláv nyelven, de már nem cirill, hanem latin betűkkel tervezték. A kormányzati politika a cirill betű kiszorításában a pánszláv veszély elhárításának lehetőségét látta, hi-

szen az északkeleti vármegyék ruszin lakossága körében az orosz kormány jelentős propagandát folytatott, sőt skizmatikus mozgalmat támogatott.⁹ A liturgikus könyvek magyar fordításának elkészítése és kiadása 1905-ben, a projekt kezdetén még harmonikusan illeszkedett a kormány politikai agendájába. 1910 után viszont már csak azzal az indoklással maradhatott a tervek között, hogy végeredményben magánhasználatra a Szentszék sem tiltja magyar nyelvű könyvek kiadását. Ugyanakkor ez a terv 1912-ben, a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása körüli vitákban – némi félremagyarázással – alkalmasnak bizonyult a feszültségek további fokozására.

1911 ősztől egy újabb megoldandó probléma társult a fentiekhez. Először Vályi János eperjesi, majd pedig egy évvel később Firczák Gyula munkácsi püspök hunyt el. Mindkét főpásztor évtizedeken át vezette egyházmegyéjét, az állandóságot és a stabilitást képviselve és biztosítva. Firczák püspök előrelátó volt, s még életében gondoskodott utódjának kijelöléséről. Utódlási joggal felruházott segédpüspökként általános helynökét, Papp Antalt kérte a kormányzattól és a Szentszéktől. Ezzel az utódlás problémája gyakorlatilag fel sem merült. Ezzel szemben Vályi püspök utódlása komoly dilemma elé állította a döntéshozókat, mivel az egyébként is nehéz anyagi helyzetben lévő Eperjesi egyházmegye élére nehezen találtak alkalmas jelöltet. Csak 1913-ban sikerült Novák István kinevezésével – mint később kiderült csupán néhány évre – megoldani a kérdést.

A fent említett ügyek – magyar görögkatolikus szempontból nézve – csupán mellékszálak voltak a „nagy ügy”, a Hajdúdorogi egyházmegye felállítására mellett. A kormányzati körök paradigmaváltása után megkezdődött a terv kivitelezése. Az egyik legnagyobb probléma továbbra is az új egyházmegye liturgikus nyelvének kérdése volt. Az ószláv és a román nem jöhetett szóba, hiszen a magyar görögkatolikusok éppen ettől menekültek. A magyar nyelv Róma ellenkezése miatt nem kerülhetett még csak napirendre se. Kompromisszumos megoldásként ekkor elővették Vaszary Kolos hercegprímás egyik régi javaslatát. A nagy tekintélyű és a magyar görögkatolikusok mozgalmát mindvégig szimpátiával kezelő bíboros már egy jó évtizeddel korábban is azt tanácsolta, hogy egy nemzetiségi szempontból semleges nyelvet, az ógörögöt fogadják el liturgikus nyelvként. Ezt a megoldást először a magyar görögkatolikusoknak kellett elfogadniuk, hiszen az ógörög liturgikus nyelvvel kapcsolatban számtalan gyakorlati nehézség állt fenn. Az elfogadást segítő a közbeszédben megjelent a különbségtétel a szoros értelemben vett „lényegi” liturgikus és az extraliturikus cselekmények között. Ez tette lehetővé aztán azt az interpretációt, hogy az ógörög liturgikus nyelv tulajdonképpen csak a Szent

---

9 A skizmatikus mozgalom célja egyének és közösség visszatérése volt az ortodox egyházba. A Munkácsi és az Eperjesi Egyházmegyékben a mozgalom komoly eredményeket ért el, s nagy károkat okozott a görögkatolikus egyháznak. Forráskiadványunkban nem szerepelnek ezzel kapcsolatos dokumentumok, mivel a mozgalom nem érintett magyar identitású közösségeket.

Liturgia „lényegi” részére, vagyis az átváltoztatás szavaira vonatkozik. Minden mást lehet magyarul végezni. Ez természetesen nem egyezett a Szent-szék interpretációjával, de erről a jelentős különbségről az Államtitkárság nem kívánt tudomást venni, jóllehet a román püspökök részéről nem hiányoztak a kérdést részletesen megvilágító levelek.

A magyar kormány tehát Róma felé az ógörög liturgikus nyelv elfogadásával nyitott, míg Ferenc Józsefet aktuálpolitikai célokkal ösztönözték. Bár a király már 1881-ben is készen állt a magyar görögkatolikus egyházmegye felállítására, s akkor csak a püspöki kar ellenkezésén bukott el a kezdeményezés, 1910-ben már egészen más volt a kontextus. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök és a háttérben természetesen Tisza István a Hajdúdorogi egyházmegye ügyét összekötötték a véderőtörvény megszavazásával, amit az uralkodó személyesen is nagyon fontosnak tartott. A kialakult nemzetközi helyzetben a monarchiának égető szüksége volt a hadi kiadások növelésére és a hadsereg korszerűsítésére. A kiegyezés során megalkotott szabályok értelmében a hadi költségvetést is meghatározó véderőtörvényről a magyar parlamentnek tízévente szavaznia kellett. Az éppen aktuális szavazás a kiadások jelentős növelését kellett, hogy eredményezze, vagyis Magyarország részéről nagyobb áldozatokat követelt. Bár a kormány jelentős parlamenti többséggel rendelkezett, a szavazás kimenetele nem volt egyértelmű. A kormány ezért szükségesnek látta demonstrálni, hogy az uralkodó nemcsak kér a magyar nemzettől, hanem a magyarok nemzeti érdekeit szolgálni is kész. A magyar görögkatolikusok jogos kérésének meghallgatása olyan nemzeti ügy volt, melynek felkarolása nagyot lendíthetett a véderőtörvény ügyén is.

Ferenc József elfogadta ezt az érvelést, és nem is próbálta elhallgatni a sajátos árukapcsolást X. Piusz pápa előtt. A hivatalos ügyintézés előtt személyes küldöttje, a vatikáni palazzókban otthonosan mozgó Lippay Bertalan festőművész közvetítésével 1911 tavaszán teljes őszinteséggel tárta fel a helyzetét a pápa és államtitkára, Rafael Merry del Val bíboros előtt.

A Lippay Bertalan által közvetített üzenet már nemcsak a Hajdúdorogi egyházmegye felállításáról szólt, hanem egy másik kérést is tartalmazott. Szintén a magyar nemzeti ügyek közé tartozott a pánszláv veszéllyel szembeni védekezés, melynek egy egészen új színtere nyílt ezekben az években. Az Egyesült Államokba irányuló migrációban a Magyarország legszegényebb vidékein élő görögkatolikusok számarányukat jóval meghaladó mértékben voltak érintettek. A Szentszék viszonylag későn, 1907-ben küldött az Egyesült Államokban élő – elsősorban Galiciából és Magyarországról – kivándorolt görögkatolikusok közé püspöki rangú apostoli vikáriust, Szoór Ortinszkij személyében. Az apostoli vikárius galíciai lévén az ukrán irányvonalat követte, ezért hamar konfliktusba került a Magyarországról kivándorolt görögkatolikus hívekkel és azok többnyire magyar identitású papjaival. A magyar kormány azt akarta elérni, s ez volt az uralkodó másik

kérése, hogy a Szentszék magyar érzelmű püspököt küldjön ki az Egyesült Államokba.

Ferenc József kérései jóindulatú fogadtatásra találtak X. Piusz környezetében, ami az 1903-as konklávé eseményei fényében nem meglepő. Az uralkodó őszinteségére Merry del Val államtitkár is őszintén felelt, s nyilvánvalóvá tette, hogy a magyar érzelmű püspök kiküldése az Egyesült Államokba sok időt igénylő, bonyolult kérdés. Sok ideje azonban az uralkodónak nem volt, ezért ez a kérés lekerült a napirendről, s minden figyelem a Hajdúdorogi egyházmegyére összpontosult.

A Szentszék nem látta akadályát annak, hogy a hét magyarországi görögkatolikus püspökség mellett egy nyolcadikat is felállítsanak. Sőt, ismerve a meglévő egyházmegyék nagy kiterjedését, lelkipásztori szempontból ezt kifejezetten hasznosnak ítélték.

Az elvi beleegyezés után viszonylag hamar megkezdődött a gyakorlati kivitelezés. A magyar kormány számára az első legfontosabb lépés – érthető politikai okokból – a szentszéki jóváhagyás nyilvánosságra hozatala volt. A Szentszék óvatosabbnak mutatkozott mind a nyilvánosságra hozatal, mind pedig a későbbi tárgyalások során. A magyar kormánytól diplomáciai jegyzékben megfogalmazott garanciákat kért a liturgikus nyelvre és az új egyházmegye finanszírozására vonatkozóan. A kormány kötelezte magát arra, hogy a magyar nyelv liturgikus használatának megakadályozása érdekében minden lehetséges eszközzel támogatni fogja az új egyházmegye püspökét. Hasonló kötelezettséget vállalt arra is, hogy az egyházmegye intézményrendszerének kiépítését és működtetését teljes körűen finanszírozni fogja. A kormánygaranciák aprólékos megfogalmazásával egyidejűleg 1912 februárjában Budapesten megkezdődtek a tárgyalások a kormány, a Szentszék képviselője és a parókiákat átadó egyházmegyék főpásztorai között az új egyházmegyébe besorolandó parókiák listájáról. Ez volt az a pillanat, amikor a Hajdúdorogi Egyházmegye felállítása súlyos bel- és külpolitikai problémává vált. A kormányzat ugyanis olyan listával érkezett a tárgyalásokra, mely a román görögkatolikus püspökök számára elfogadhatatlan volt. Bár a püspöki kar 1911 novemberében megtartott ülésén nem volt elvi ellenvetésük egy új görögkatolikus egyházmegye felállítására, a részletek ismeretében már hevesen elleneztek a kivitelezést. Túlzásnak tartották az átadandó parókiák számát, és több esetben vitatták azok magyar jellegét. A kormányzat nem is tagadta, hogy az új egyházmegyébe besoroltak mintegy 25-30 ezer román hívőt is, aminek alapvetően nemzetpolitikai okai voltak. A kormányzat nem tartotta ugyanis célszerűnek, hogy az új egyházmegyébe minden magyar görögkatolikus közösség bekerüljön, így a régi egyházmegyék tisztán nemzetiségi jelleget öltsenek. Ezért a magyar görögkatolikus hívek mintegy 40 százaléka nem is került besorolásra az új egyházmegyébe. A kormányzat ugyanakkor azt is garantálni akarta, hogy ezeknek a magyar görögkatolikus közösségeknek a román főpásztorok biztosítsák nyelvi jogait, ezért az új egyházmegyébe besorolni kívántak

tisztán román közösségeket is. Ez a viszonyosságra épülő, tisztán politikai elképzelés évtizedekre megbélyegezte a Hajdúdorogi egyházmegyét, mivel mind a hazai nemzetiségek körében, mind pedig a nemzetközi közvélemény előtt a nacionalista magyar kormányzat eszközévé degradálódott.

A román püspökök minden lehetséges fórumon tiltakoztak a kivitelezés ellen, s az a meggyőződés alakult ki bennük, hogy Róma meghallgatja ellenvetésüket és sikerül megakadályozniuk vagy legalább elhalasztaniuk a Hajdúdorogi egyházmegye megalapítását. Hidegzuhanyként érte őket a hír, hogy a Szentszék és a magyar kormányzat közötti tárgyalások lezárását követően először Ferenc József hozta nyilvánosságra az egyházmegye felállítását (május 6.), majd pedig 1912. június 8-i dátummal megjelent a Christifideles graeci kezdetű bulla, ami némi módosítással ugyan, de lényegében tükrözte a kormányzati szándékot.

* * *

Rövidítések

ASV	Archivio Segreto Vaticano
Arch. Nunz. Vienna	Archivio della Nunziatura di Vienna
CÂRJA	<i>România greco-catolică și Episcopia de Hajdúdorog 1912. Contribuții documentare, ediție, studiu introductiv și note</i> Cecilia Cârja. Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca, Institutul de Istorie Ecleziastică, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2009.
DAZO	Державний Архів Закарпатської Облaсті, Берегове Derzhavnyy Arkhiv Zakarpats'koi Oblasti, Beregszász
DUMITRIU-SNAGOV	DUMITRIU-SNAGOV, ION: <i>Le Saint-Siège et la Roumanie moderne, 1866-1914</i> . Università Gregoriana Editrice, Roma, 1989. <i>Miscellanea Historiae Pontificiae</i> , 57.
EPL	Esztergomi Prímási Levéltár, Esztergom
fasc.	fasciculus
fol.	folio
<i>Források</i>	<i>Források a magyar görögkatolikusok történetéhez</i> . Szerk. Véghseő Tamás és Katkó Márton Áron, Nyíregyháza, 2014, <i>Collectanea Athanasiana</i> , II/4/1.
GKPL	Görögkatolikus Püspöki Levéltár, Nyíregyháza
KSH	Központi Statisztikai Hivatal
MNL OL	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár, Budapest
MRZSL	Magyar Református Zsinati Levéltár
ÖStA HHSStA MdÄ	Österreichisches Staatsarchiv Haus-, Hof- und Staatsarchiv Ministerium des Äußern

Segr. Stato	Segreteria di Stato
S.RR.SS. AA.EE.SS.	Segreteria di Stato, Sezione per i Rapporti con gli Stati, Archivio Storico, Fondo Congregazione degli Affari Ecclesiastici Straordinari
SJAN–Alba	Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Alba
SJAN–Cluj	Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Cluj
SJAN–Mureș	Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Mureș
VKM	Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium

* * *

A szerkesztők köszönetet mondanak Marosi Istvánnak, Marosi Anitának, Ujteleki Zsuzsának, Szigmond Attilának, Szaplóczay Máténak és Barna Ferencnek a kötet összeállításában nyújtott segítségükért.

1. A Görög Katolikus Hírlap cikke a Hajdúdorogon tervezett gimnáziumról

Budapest, 1906. február 17.

Görögkatolikus Hírlap, 1906. február 17. 4–5. o.

A Hajdudorogon felállítani kívánt gimnázium ügye

Lapunk megindításának első évében ismételten és komolyan foglalkoztunk egy Hajdudorogon felállítandó gimnázium kérdésével. A komolyan kitételt nem úgy értelmezzük, hogy abból valaki azon következtetést vonja le, mintha mi fontos kérdésekről nem komolyan is értekeznénk, hanem értjük ezalatt azt, hogy a felállítandó gimnázium kérdését teljes alapossággal meghánytuk, megvetettük. Számításba vettük, mennyi pénzre van szükség egy gimnázium felépítéséhez, felszereléséhez, a tanerők fizetéséhez, szóval az intézet fenntartásához. Tekintetbe vettük továbbá azt, hogy mennyi pénz áll erre a célra rendelkezésre, mennyit és mimódon lehetne még összehozni és mennyit nem lehet még előteremteni. E kérdéshez annak idején többen szólottak hozzá és eredményképpen azt, mint ezidőszerint megoldhatatlant és kivihetetlen engedtük a napirendről levétetni.

Jó hosszú ideje mult el már annak, hogy e kulturális ügyünk a feledésbe merült, míg Delta kiváló és igen buzgó munkatársunk Hullámok c. cikkében a közelmúlt napokban ismét megpendítette az eszmét, ismét felszínre vetette a kérdést.

A cikk megjelenése után több hajdudorogi hívőnk aláírásával két levelet is intéztek a szerkesztőséghez. Nem közöljük a leveleket egész terjedelmükben, de jóleső érzéssel konstatáljuk, hogy a hajdudorogiaiak egy jórésze nagy lelkesedéssel, teljes odaadással, mondhatni valóságos rajongással küzd a Hajdudorogon felállítandó gimnáziumért.

A hozzánk intézett levelekben elmondják a derék dorogiaiak, hogy idestova már 4 éve mult, hogy egy városukban felállítandó gimnázium eszméjét felvetették egymásközött, azóta minden arra alkalmas időben és összejöveteleken megbeszélik a kérdést és azt a napirendről levenni nem engedik. A gimnáziumért harcolóknak valóságos ligája alakult Hajdudorogon, amely liga tagjai, minden céljuk megvalósítása elleni akcióra a legerélyesebb reakcióival felelnek.

Közbevetőleg elmondják a levelek, mily nehéz küzdelemmel épült fel a mult év október havában felszentelt iskolájuk és hogy mily sokkal nehezebb viszonyok között tudták létrehozni a keresztény fogyasztási szövetkezetet, amely már 3-ik éve osztja áldását a lakosok ezreire. Ezen

két intézmény létesítése után ismét fokozott energiával vetették fölszínre a gimnázium ügyét. Mult év tavaszán nagy népgyűlést tartottak, hol azt vitatták meg a gimnázium, a kántortanító képző-intézet, vagy a felsőbb leányiskola létesítésének érdekében indítsanak-e akciót? Szavazásra került a kérdés és a népgyűlés nagy többsége a gimnázium létesítését mondta ki. Ez alkalommal Fodor György kőműves iparos a létesítendő gimnázium alapja javára 50 koronát adományozott, míg Tóth István gépész és földbirtokos a létesítendő gimnázium részére alkalmas telket ajánlott fel. A Katholikus Kör létesítésével egy időben 1902-ik évben azonkívül egy alapító levél is állíttatott ki, amelyen a fenti célra 400 koronát jegyeztek. A levelek tanúsága szerint a jelen időben ismét nagy hullámokat ver fel a létesítendő gimnázium ügye a hajdudorogiak között. Helyes és igen életrevaló nézeteikről és felvilágosodottságukról tanuskodnak a levelek azon részei, ahol azon meggyőződésüket fejezik ki, hogy kellő tanultság és ismeret nélkül manapság már nem lehet boldogulni.

Büszkeséggel hivatkoznak még történeti multukra, mint Bocskay fejedelem vitéz hajduinak egyenes leszármazói.

Ide iktatjuk még a gimnázium felállításáért küzdő liga tagjainak neveit: Fodor György, Tóth Péter, Pocsai György, Brán József, Mosolygó György, Gyuró János, Görögh Sándor, Borsi Mihály, Rozsnyai Mihály, Rába János, Juhász Miklós, Kiss M. Miklós, Ancsán János, Pogácsás Illés, Fejérváry Antal.

Ez eddig mind igen szép dolog. Mi a magunk részéről teljes elismeréssel adózzunk a derék dorogiaknak, akik a szórakozásra szánt időben – igen helyesen – a közügyeket megbeszélik, kulturájuk emeléséért fáradoznak. És hogy elismerésünket külsőleg is dokumentáljuk, épen ezért foglalkozunk a hozzánk intézett leveleik tartalmával a nagy nyilvánosság előtt is.

A magunk részéről mégis a következő megjegyezni valónk van.

Mindenesetre éri a mulasztás vádjá elődeinket, hogy egy felekezetünk szerinti középiskola létesítését nem eszközölték ki. De amit az elődök elmulasztottak, azt erős igyekezettel legtöbbször helyrehozhatják az utódok. Mint jelenleg élő utódok, szorgos munkával és nagy igyekezettel, no és igen természetes, teljes áldozatkészséggel mi is pótolhatjuk a mulasztást és egy felekezetünk szerinti gimnáziumot létesíthetünk. A görög katolikus gimnázium létesítését tehát mi nagyon is kívánjuk. De midőn a Hajdudorogon létesítendő gimnáziumról van szó, számolnunk kell a körülményekkel Számolnunk kell tehát elsősorban is azzal, hogy egy gimnázium létesítése és fenntartása igen tetemes befektetésbe és évenként kiadandó összegbe kerül. De ha az anyagi lehetetlenségtől, vagy csak ennek látszatától nem is riadunk vissza, aminthogy nem is szabad visszariadnunk, felmerül az a kérdés, hogy a specialiter Hajdudorogon létesítendő gimnáziumnak megvolna-e a maga tanuló ifjúsága? Mert elvégre

is, valljuk be őszintén, hogy 100-150 tanuló részére gimnáziumot létesíteni és fenntartani, nem a legreálisabb eljárás lenne.

Halljuk az ellenvetést: Ha Hajdudorogon görög katolikus gimnázium lesz, akkor minden görög katolikus ember a fiát ott és nem másutt járattja gimnáziumba. Ezt nem merjük mindenben aláírni. A szülők abba az iskolába járattják gyermekeiket, amely lakhelyükhöz legközelebb esik és így az iskoláztatás a legkevesebbe kerül. Az ung-, máramaros-, zemplén-, abauj, sáros megyei görög katolikusoknak ott vannak az ungvári, máramarosszigeti, sátoraljaujhelyi, kassai és eperjesi gimnáziumok.

Hajdudorog vidéke meg pláne környékeze van gimnáziumi középiskolákkal. Tudtunkkal a közeli és szomszédos helyek közül Hajduhadházon, Hajduböszörményben, Nagy-Kállóban, Nyíregyházán, Debrecenben és Nagykárolyban vannak gimnáziumok. Hajdudorognak tehát olyan kerülete, amely megfelelő számú tanuló ifjúságot adhatna, nincsen.

De igen is, feszítsük meg minden erőnket, hogy felekezeti gimnáziumunk legyen és hassunk oda, hogy az ungvári kir. katolikus vagy a munkácsi állami főgimnáziumok egyikét megszerezhessük magunknak. A munkácsi főgimnáziumot például az állam – értesülésünk szerint – 400.000 korona ellenérték fejében hajlandó részünkre átengedni.

Ismételten hangsúlyozzuk, hogy a derék dorogi hiveknek kulturális és általában közügyeink iránt tanusított érdeklődését és fáradozását teljes elismeréssel honoráljuk. De épen a fentti okokból indulva ki, bátrak vagyunk indítványozni, hogy Hajdudorogon sem gimnáziumot, sem kántortanítóképző-intézetet, sem pedig felső leányiskolát, hanem igen is polgári fiúiskolát kellene felállítanunk. Ez kevesebb áldozatba, kevesebb pénzbe kerül és mégis lenne felekezetünk szerinti középiskolánk és ami fő, a gyakorlati pályákra való előkészítésre a legmegfelelőbb iskola. Ezt rövid időn belül lehetne létesíteni, míg a gimnázium ügye kitolódhatik időtlen időig. Gondolkozzanak a közügyeinkért lelkesülő dorogi hívők a kérdés felett s könnyen elérhethetjük, hogy a kérdés «az erő stádiumába lép».

Végül megjegyezzük még, hogy a dorogi gimnáziumért küzdőket korántsem akarjuk az eszmétől elriasztani, a nemes ügy érdekében ezentúl is a legnagyobb készséggel bocsátjuk lapunk hasábjait rendelkezésükre.

Fel. szerk.

2. Szabó Jenő főrendiházi tag, elnök (Görög Szertartású Katholikus Magyarok Országos Bizottsága) cikke az Országos Bizottság és a hajdúdorogiak megegyezéséről

Budapest, 1906. július 8.

Magyar Világ 1906. július 8.

Hajdudorog két zászlaja

A nemes és túlnyomóan görög katolikus hajdúváros fegyvertárában 1868 óta két ritka szépségű nemzeti színű zászlót őriztek. Az egyikken Magyar Liturgia, a másikon Magyar Püspökség felírás van. Ezt a két zászlót, 1868-iki kongresszusukból, azok a magyarajkú görög katolikusok ajándékozták a nemes hajdú városnak, akik már régóta egy külön görög katolikus püspökség után sóvárogtak. Magyar püspökség helyett azonban csak egy szerény kis vikáriátust kaptak, mert hát Magyarországon külön püspökség csak az oláhoknak dukál, az oltárról is csak nekik volt szabad kikészöbölteni a szláv nyelvet, a magyar görög katolikusoknak nem.

Ez a furcsa igazság erősen bosszantotta a nemes és büszke hajdúkat, aminek okából 1896-ban, a millenáris esztendőben, újra kibontották és fennen lobogtatták a Magyar Liturgia zászlaját. Ez időben (vagy valamivel előbb) György Endre volt a hajdúk országgyűlési képviselője, akit a jóhiszemű dorogi hajdúk, a választási programbeszédében tett ígéretei alapján, kálomista létére is tiszteletbeli görög katolikusnak tekintettek. Minden lelkifurdalás nélkül őt kérték fel tehát vezérnek és az ő vezetése alatt papjukkal együtt feljöttek Budapestre, hogy itt az ünneplő nemzet színe előtt, magyar misét mondjanak. Rossz vége lett azonban a dolognak, mert mire a nyárfa lombjai sárgulni kezdtek, a római szentszék letiltotta a magyar liturgiát.

Megmozdultak erre azok az ó-hitű magyarok is, akik hívek maradtak az ős munkácsi és eperjesi egyházmegyékhez. Zajosan követelték, hogy kálomista vezér helyett görög katolikus vezért kell választani, még pedig olyat, aki az ő tiszta magyarvérű családfáját egészen az Árpádházbeli vezérek koráig felviheti; ne foghassa rá senki, hogy kálomista, sem azt, hogy orosz vagy oláh.

Ezt a férfit Szabó Jenő főrendiházi tag személyében vélték feltalálhatni, de sehogy se tudták családfáját egészen az Árpádokig felvinni. Csak annyit lehetett biztosan megállapítani, hogy ő szépunokája a hírneves peleskei nótáriusnak, akit pedig ország-világ elismer a maga idejebeli magyarsága legtípikusabb alakjának. Egy másik őse pedig udvari szabó volt Rákóczi György fejedelemnél. Arcképe meg van örökítve 1639-ről szóló nemesi diplomájában, egyik kezében karddal, a másikban ollóval, mert akkoriban ez volt a módja az iparpártolásnak. Ezt tehát elismerték döntő vérségi bizonyítéknak s megkínálták a fővezérséggel.

Szabó Jenő eleinte vonakodott. Utóbb azonban mégis megadta magát és elvállalta a vezérséget, de csak olyan feltétel alatt, ha a hajdúdorogiak a Magyar Liturgia felírású zászlót mint vezéri jelvényt, neki átadják.

Határozatba ment tehát, hogy az ő vezetése alatt a zászló elkérése és átvétele végett deputáció menjen Hajdúdorogra. Senki se kételkedett a kedvező eredményben, mert a hajdúkra nézve is áll a közmondás, hogy magyar ember nem hagyja ugyan a jussát, de ha szépen kérik, az ingét is oda adja. Igaz ugyan, hogy a hajdúk szívéhez a szép nemzeti színű zászló még az ingnél is közelebb fekszik, de a deputációnak utasításba volt adva, hogy a másik zászlót, amelybe nemes Hajdúdorog városának igazi jussa van begöngyölve, semmiképpen se bántsa.

A dolog még sem ment olyan könnyen, mint hinni lehetett volna.

A dorogiak az 1898-dik év május havának egy szép napján nagy lelkesedéssel és magyar vendégszeretettel fogadták a deputációt, de töviről-hegyire kikérdezték, hogy milyen lesz hát az a magyar mise? Neszét vették ugyanis, hogy a mise kánoni részében vissza kell állítani a régi állapotot, vagyis a mise derekán az átlényegülés szavaiban a szláv nyelvet. Szabó Jenő kijelentette, hogy mindennek, még a pap csendes imáinak is magyarul kell mennie, csak az átlényegülés szavai menjenek ...izé, diák nyelven, mint a böszörményiek hiszik, tulajdonképpen pedig ó-szláv nyelven. Lett erre nagy rökönnyedés a dorogiak közt.

– No hát így a zászlót nem adjuk!

Faggatták erősen Szabó Jenőt, hogy miért is ragaszkodik ő annyira ahhoz a néhány orosz szóhoz? Szabó erre kifejtette, hogy az átlényegülés három mondatára nézve választásunk van az orosz és a görög nyelv között, de választanunk kell, mert a latin szertartású egyháznagyok támogatására csak ily feltétellel számíthatunk, e nélkül pedig vesztett ügyünk volna Rómában. Elbeszélte, hogy Vaszary Kolos hercegprímás ő Eminenciája őt Firczák Gyula püspök úrral együtt magához hívatta és kijelentette előttük, hogy ezalatt, de csakis ezalatt a feltétel alatt kész előterjesztést tenni Rómába. Sőt, ha ez a néhány idegen szó bántaná a híveket, kész még azt is javaslatba hozni, hogy ezek a szavak ne hangosan, de csendesen legyenek elmondva, úgy mint a latinoknál.

Én részemről – tette hozzá Szabó Jenő – az oroszot választom, mert nem akarok elszakadni felvidéki hittestvéreinktől, különösen pedig nem akarom, hogy papi családaink két részre szakadjanak. Ez különben a magyar kormány álláspontja is.

Erre a hajdúdorogiak hosszú tanácskozásra vonultak vissza. A tanácskozásból olyan hírek szivárogtak ki, melyek remélni engedték, hogy a hajdúk kapitulálnak. De nem így történt. A tanácskozásból Farkas Pali bácsi, a hajdúdorogi orsz. végrehajtó bizottság elnöke, jött ki elsőnek és imigyen hirdette ki a határozatot:

– Jól van, elfogadjuk azt a néhány orosz szót, ha viszont az orosz ajkú híveknek ugyanazt a néhány szót magyarul fogják mondani. *) Ahhoz azonban ragaszkodunk, hogy az átlényegülés is hangosan menjen, mert a rítus dolgában semmiféle újításba bele nem megyünk.

Szabó Jenő savanyú arcot vágott erre a kijelentésre, megnézte az óráját és kiszólt, hogy fogják be a lovakat. De bizony ez hiábavaló lett volna, mert a kerekeket előre kiszedték a kocsiból, a vacsora pedig már várt reánk Pali bácsiéknál.

A vacsorán – a deputáció nagy meglepetésére – megjelent György Endre is. A fényes vacsoránál szó sem esett a magyar liturgiáról és általában kevés volt a szóbeszéd. Annál több volt a nóta, mikor a bor meghozta a jókedvet, de nótában is mindég csak ez járta:

Ha a tyúknak füle volna,
Mint a bagoly olyan volna,
De mivel, hogy nincsen füle,
Olyan, mint a fülemile.

Ezt persze mindenki úgy értette, hogy ha nekünk (gör. kath. magyaroknak) protekciónk volna, olyan boldogok volnánk, mint az oláhok; de mivelhogy protekciónk nincsen, olyanok vagyunk, mint az oroszok.

A deputációnak másnap reggel korán kellett indulnia, azért Szabó Jenő 12 óra tájban rövid szundításra visszavonult. De nem igen tudott aludni, mert a közelfekvő étkezőből folytonosan bagoly, tyúk és fülemüle hangok zsongtak a fülébe. Elgondolta, hogy milyen hálátlanok vele szemben ezek a hajdúk, holott pedig ő már jogászyerek korában vezércikket írt a hajdúdorogi püspökség mellett. Feltehetnék, hogy nem lesz hűtlen első szerelméhez. Míg e felett tűnődött, egyszerre csak úgy reggeli 5 óra tájban nyílik az ajtó, rajta nagy lármát és „halljuk“ kiáltásokat hallott és belép hozzá Újhelyi Andor, a dorogi főpap, azzal a jelentéssel, hogy a város ékesszavú nótáriusa, Farkas Győző tósztot akar reá, már mint Szabó Jenőre mondani, s közkivánság, hogy a megtisztelt férfiú, még ha álmosan is, de jelen legyen a megtiszteltetésnél.

Szabó sejtette, hogy most megint a magyar liturgiáról lesz szó, azért gyanakvó pillantást vetett a szónok mellett ülő György Endrere, amikor az étterembe belépett. És csakugyan a magyar liturgiáról volt szó. Az volt a szónoklat magva, hogy hát ők adják a zászlót, mert bíznak Szabó Jenőben, de csak addig, amíg vele egy úton haladhatnak. Ellenkező esetben visszaveszik a zászlót.

Szabó Jenő arca erre az ajánlatra még mindig savanyú maradt, de már nem volt olyan savanyú, mint előbb. A deputáció két másik tagja, Pásztélyi Jenő és Novák Sándor közé ült és jó darabig konferáltak. Megtudta tőlök, hogy derekasan dolgoztak György ellen, amíg ő szundikált. Nem

lehetett letagadni, hogy a hajdúk engedékenyebbek lettek s most már nem mókáznak. Tanácskozás után felállt Szabó és azt mondta:

– Jól van tehát, én nem vagyok ugyan Vörösmarty Szép Ilonkájának királyi vérű szép vadásza, de csak addig akarok vezér lenni, amíg a hajdúdorogiakkal egy úton haladhatok. Elfogadom az ajánlatot.

Dörgő éljenzés követte ezt a kapitulációt. A dorogi nótárius tollat vett a kezébe és örök emlékezet kedvéért írásba foglalta a paktumot, amely méltó lett volna a Széll Kálmán tollára s amely bizonyosan ma is ott fekszik az Országos Bizottság irattárában.

Mikor a deputáció elbúcsúzott, a jó lelkű Farkas Pali bácsi odasúgta Szabó Jenőnek:

– Vigyázz, mert az Országos Bizottságban leszavazunk a három orosz mondattal.

Néhány hét múlva, 1898. évi június 20-án, megalakult az Országos Bizottság. A második vagy harmadik ülésen szóba jött a három orosz, vagy görög mondat is és Szabó Jenőt csakugyan, még pedig egyhangúsággal leszavazták. Azóta Szabó többször megbánta, hogy e kritikus pillanatban nem vetette fel a bizalmi kérdést. Így talán elért volna egy vagy két szavazati többséget s eleget tehetett volna a Hercegprímás kívánságának, ő Eminenciája pedig megtette volna Rómába a megígért felterjesztést s meglehet, hogy ezáltal már közelebb jutottunk volna a célhoz.

Azóta Budapesten is megnyílt előttünk saját templomunk ajtaja s ez alkalommal nem maradt el a kilátásba helyezett felterjesztés sem.

3. Szabó Jenő alapítványa a Budapesten tanuló magyar görögkatolikus diákok támogatására

Budapest, 1907. május 11.

GKPL III–1–38. (170/1907). Tisztázat.

A görög szertartású katolikus magyarok országos bizottsága.

Budapest, 1907. május hó 11.

Igen tisztelt Egyháztanács!

Ugy a régi egyháztanács kebelében, mint azonkívül is gyakori megbeszélések tárgyát képezte s ma már általános meggyőződésünké vált az, hogy ősi szertartásunk szépségeit csak akkor leszünk képesek itt az ország fővárosában érvényre juttatni és a hosszú évek során át ritusunktól elszokott hittestvéreinket csak akkor fogjuk tudni visszaédesgetni magunkhoz, ha templomi énekkarunkat kellő színvonalra emeljük, különösen pedig, ha gyönyörű népénekeinket abban a tökéletes formában adjuk elő, a melyben ezt ungvári és eperjesi székesegyházainkból ismerjük, de egyuttal lehetővé tesszük, hogy népénekeinkben a vezető énekkar elnyomása nélkül az egész ájtatos közönség részt vegyen.

Ezt a magasztos célt bizonyos fokig immár biztosítva látom azáltal, hogy autonomiánk életbeléptetése következtében remélhetőleg elegendő pénz eszköz felett fogunk rendelkezhetni, hogy az énekkar állandó törzsökét felállíthassuk s a megfelelő technikai követelményekről is gondoskodhassunk. Mindazonáltal a célnak teljes megvalósítását csak akkor látnám biztosítva, ha a budapesti főiskolákat hallgató görög katolikus ifjúságunkat az eddiginél nagyobb mértékben sikerülne részint az énekkarba bevonni, részint pedig az ájtatos közönség énekének a templom hajójában való irányítására megnyerni.

E végből a magam részéről 10.000 korona alapítványt ajánlok fel az egyházköziségnek, s ezenfelül kötelezem magamat, hogy f. é. szeptember havától kezdve, éltem fogytáig évi 1000 koronát bocsátok az egyháztanács rendelkezésére, fentartván magamnak a jogot, hogy ezen évi hozzájárulást egy további 10.000 korona hozzájárulással bármikor megválthassam.

Ezen alapítványhoz nem kívánok feltételeket fűzni s csak is óhajtasomat fejezem ki az alábbiakban. Óhajtom ugyanis és remélem, hogy a mélyen tisztelt Egyháztanács helybeli és esetleg országos gyűjtések, ünnepélyek és multságok rendezése stb. által mindent el fog követni az alapítvány gyarapítására. Minthogy továbbá alapítványom közvetve főiskolai ifjúságunk segélyezését is célozza s ezen a ponton találkozik a Magyar görög katolikusok Egyesületének tulajdonképpeni céljával: ennél fogva óhajtom és remélem azt is, hogy a közös cél érdekében az Egyháztanács karöltve fog eljárni az Egyesület választmányával, különösen pedig ez utóbbival egyetértőleg, esetleg alapítványomnak e célra való felhasználásával is – oda fog törekedni, hogy az ifjúságunk számára már régóta tervezett internátus a lehető legrövidebb idő alatt létesíthető legyen.

Hittestvéri szeretettel és őszinte nagyrabecsüléssel
Szabó Jenő

4. Kozma János cikke az Egyházi Közlönyben a magyar liturgiáról

Budapest, 1907. május 17.

1907. május 17. XIX. évf. 20. szám, 1–2. o.

A magyar liturgia

Hangok hallatszanak, mintha Róma már végérvényesen döntött volna a magyarországi görög katolikus hívek egy igen számottevő részének kérése fölött és pedig úgy, hogy nem engedi meg a magyar liturgia életbeléptetését.

Bár kívánatos, hogy azok a hullámok, melyeket a nemrégiben lefolyt harc fölidézett, elsimuljanak, lehetetlen a dologhoz újra hozzá nem szólani, most, a tizenkettedik órában.

Politikai oldalát bolygatom a kérdésnek. Kezdetől fogva az volt a baj, hogy politikai élt adtak a dolognak, amit eléggé helyteleníteni egyetlen józan gondolkozású ember nem képes. Azt hozták föl, hogy a perifériákon a magyar rítussal fogunk magyarosítani.

Mi lett volna ez? Semmi egyéb, mint az egyházi ténykedéseknek politikai eszközzé való sülyesztése, minek katolikus érzelmű ember soha barátja nem lehetett s ezután sem lehet.

Nem a magyarosítandó vidéknek és népnek kellett a magyar liturgia, de annak, melyet a magyarság már annyira asszimilált, hogy többé a szláv liturgiából lelki épülést nem meríthet. Nem azért kérjük a magyar liturgiát, mert magyarosítani akarunk vele, hanem azért, mert magyarok vagyunk és teljes lélekkel átérezve akarjuk imánkat a mindenható elé terjeszteni.

Természetes, hogy ennek az áramlatnak Róma kénytelen ellenállani. Természetes, hogy ebből a szempontból ítélve a dolgot – nem volt szabad engedélyezni a magyar liturgiát. Csakhogy ez, mint láttuk, lehet egyesek elszigetelt véleménye, laikusok, előkelő idegenek gondolkozhatnak így, maguk az érdekeltek azonban mindig magasabb szempontból, a «salus animarum» szempontjából fogták föl a dolgot, mely szempontból csak vérző szívvel fogadhatjuk Róma döntését.

Miről is van tulajdonképen szó? Épen nem valami új dologról, valami olyanról, aminek a létezése csak pium desiderium, csak a jövő zenéje. Itt factummal állunk szemben, oly haladással, melyet megakasztani többé rázkodtatás nélkül nem lehet. Az eperjesi és munkácsi egyházmegyékben körülbelül kétszáz községben, nem évek, de évtizedek óta használatban van a magyar nyelv, nem számítva bele azokat a helyeket, hol a bilingvizmus uralkodik. Ez mindenesetre olyan körülmény, mely Róma figyelmét sem kerülhette el. A magyar liturgia kérése valójában nem volt más, mint ennek a hosszú gyakorlatnak szentesítése, a consuetudo-nak lex-szé való emelése.

Nem ismerjük a döntés részleteit, de két esetet tételünk föl.

Vagy meghagyta Ő szentsége az addigi gyakorlatot, akkor a magyar liturgia quasi szentesítve volna, habár csak tacite, vagy pedig megtiltotta a magyar nyelv használatát teljesen és határozott formában.

Hiányos információink után inkább az utóbbi eset látszik valószínűnek.

Magát a tényt kritika tárgyává tennünk, ellenkeznék az apostoli szentszék iránti köteles tisztelettel. Róma bizonynyal helyesen döntött – a rendelkezésére álló adatok alapján. Helyes adatok állottak-e rendelkezésére, azt sem vitathatjuk, legföljebb a döntés hatásával foglalkozhatunk.

Milyen lesz tehát ez a hatás? Jó semmiesetre sem. S ezzel egyházi hatóságainknak komolyan foglalkozniok kell – s hiszen fognak is – mi előtt a döntés kihirdetve volna.

Az, hogy a hatás bizonyos köröket kellemetlenül érintene, számba sem jöhet, de igenis számot kell vetnünk azzal, hogyan fogja magát az érdekelt népet érinteni.

Magyar helyeken, hol a magyar nyelv hosszabb idő óta gyakorlatban volt, a szláv liturgiát visszaállítani lehetetlen. Nem véve tekintetbe, hogy a sok helyen igen ingerlékeny néptől az egyházi személyek (pap és kántor) esetleg inzultusokat is volnának kénytelenek tűrni, félő, hogy a híveket is elveszítjük, nemcsak mi görög szertartásuak, hanem általában a katolikus egyház.

A mi népünk hozzá szokott, hogy saját nyelvén imádja Istenét, saját nyelvén hallja az ige hirdetését. Ebben megháborítani olyan kockázat, mely kiszámíthatatlan következményekkel jár.

Ha magyar vidéken a görög katolikus pap ó-szláv nyelven miséz s a kántor ó-szláv nyelven énekel, a nép az istentiszteletből ki van zárva. A görög szertartás rezponzórius természetű, melyben a népnek elejétől végig részt kell vennie, hogy vegyen részt már most, ha nem érti a nyelvet?

Mondhatnák, hogy imádkozzék csendesen s hagyja az éneklést azoknak, akik értik. Csakhogy, aki a nép vallási óhajait, hogy ne mondjam természetét ismeri, tudja, hogy a nép ezzel nem éri be. Mindig és mindenkor része volt az istentiszteletnek a köz-ének s ebből részt kér, s ha nem nyer, másként vagy máshol keresi lelki szükségletének kielégítését.

Mi következik már most ebből? Az optimisták szerint a nép a latin rítus mellé áll, ami az egyházra általában nem jelent veszteséget, legföljebb a görög szertartásra.

Csakhogy ezt a föltételt szintén el kell ejtenünk, ha a nép hajlamait is figyelembe vesszük. Különös és mindenekfölött sajnálatos jelenség, hogy olyan helyeken, ahol görög szertartásu egyházközség nincs, vagy mint filialisbeli hívek nem tartoznak jó erős kezű lelkész kezei alá – nem latin rítusu testvéreinkhez, hanem inkább valamely protestáns felekezethez csatlakoznak.

Nem állítanám ezt, ha magam is nem tapasztaltam volna nem is egy helyen. Most ha következtetni tudunk, rájövünk, hogy ha a rá nézve idegen nyelv által saját templomából mintegy kinézzük a népet, a hazafiasság jelszavával tobzódó és dobálódzó protestáns felekezetek fogják fölszivni mérhetetlen kárára nemcsak a keleti rítusnak, de az egész egyháznak.

Sok egyebet lehetne még fölhozni, de azt hiszem ez az egy tény is elég anyagot ad főpásztorainknak, vajjon kihirdessék-e a pápai ediktumot, mielőtt annak megváltoztatására még egy kísérletet tennének.

Utána kell nézni, minden követ megmozdítani, hogy e fenyegető veszély eltávolíttassék tőlünk, mert ha a bomlás kezdetét veszi, bajos lesz meggátolni: «Sero medicina paratur, cum mala per longas convaluere moras».

Kozma János

5. Alois Aehrenthal külügyminiszter utasítása Szécsen Miklós szentszéki követnek a magyar nyelvű liturgia tárgyában

Bécs, 1907. május 22.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 214–3 Liasse XXXVII fol. 109r–113r.
(MNL OL X 869, W 868 tekercs, 391–392. felvétel). Fogalmazvány.

Graf Szécsen, Rom Vat.

No 15

Wien, 22. Mai 1907.

Tel. im Ziffern

Nach Informationen die dem kg. ung. Cultusminister zugekommen sind, soll der H. Stuhle beabsichtigen, die bei den griechisch-Katholiken ungarischer Zunge an manchen Orten seit Jahrzehnten gebräuchliche und thatsächlich geduldete ungarische Liturgie endgiltig zu verbieten.

In einem derartigen Beschluss erblickt Graf Apponyi sowohl vom nationalem als auch vom kirchlichen Standpunkte betrachtet eine Vernichtung für Ungarn. – Die directe Folge desselben wäre nämlich nach Absicht des kgl. ung. Cultusministers die Rumänisirung vieler Tausende von Ungarn und in weiterer Folge deren Übertritt zur griechisch-orientalischen Kirche, sowie die Entfaltung einer mächtigen antikatholischen Strömung, welche das Katholische Element in Ungarn sowohl in kirchlichen als auch in politischer Hinsicht in [...] ¹⁰ Mitleidenschaft ziehen könnte.

Ich stelle es Euer Exzellenz anheim, sich noch vor Ihrem Urlaubsantritte über den thatsächlichen Sachverhalt zu informieren.

Aehrenthal

6. Szécsen Miklós szentszéki követ számjeltávirata Alois Aehrenthal külügyminiszternek a magyar nyelvű liturgia tárgyában

Róma, 1907. május 25.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 214–3 Liasse XXXVII fol. 108rv.
(MNL OL X 869, W 868 tekercs, 396–397. felvétel). Számjeltávirat.

No 8167.

Graf Szécsen ddto. Rom 25. Mai 1907.

Chiffre.

Euer Excellenz Telegramm vom 22. d. Mt. No 15 erhalten.

Wie ich vertraulich feststellen konnte, ist dem Secretär der Propaganda für unierten Ritus über bevorstehende Action der Curie in Angelegenheit der ungarischen Liturgie nichts bekannt. Falls eine amtliche Behandlung der Frage stattgefunden hätte, müsste Monsignore Roller davon informiert sein. Es wäre von Interesse – nähere Details über die dem königlich ungarischen

---

¹⁰ Nem olvasható szó.

Cultusminister zugekommene Nachrichten und deren Quelle zu erhalten, da ein hieramtliches Einschreiten mir nur dem Falle angezeigt erschiene, wenn die Informationen Graf Apponyi's sich als wichtig erweisen, sonst wäre es vorsichtiger, die Aufmerksamkeit der Curie überhaupt nicht auf die Sache zu lenken.

7. Szécsen Miklós szentszéki követ jelentése Alois Aehrenthal külügyminiszternek a magyar nyelvű liturgia ügyében

Róma, 1907. május 26.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 214–3 Liasse XXXVII fol. 104r–106v.
(MNL OL X 869, W 868 tekercs, 397–401. felvétel). Tisztázata.

28 Mai 1907, No 14 B

Rom, am 26. Mai 1907.

Seiner Exzellenz Herrn A. Freiherrn von Aehrenthal etc. etc. etc.
Hochwohlgeborener Freiherr!

In Ergänzung meines gehorsamen Telegrammes¹¹ vom gestern No 15 beehre ich Euerer Exzellenz zu melden dass ich durch eine Mittelsperson auf unauffällige Weise den Sekretär der Propaganda für den orientalischen Ritus, Monsignore Rolleri darüber ausholen ließ, ob man sich in letzter Zeit hier überhaupt mit der Frage der in gewissen ungarischen Gemeinden in Gebrauch stehenden ungarischen Liturgie befasst habe.

Monsignore Rolleri hatte die ganze Angelegenheit, die bereits vor mehreren Jahren Gegenstand von Verhandlungen war, beinahe vergessen und sagte er habe seit jener Zeit von der Sache überhaupt nicht gehört.

Der die Frage jedenfalls auf der Propaganda behandelt werden muss, ist, nach den Äußerungen Monsignore Rolleris, anderen Aufrichtigkeit ich keinen Grund habe zu zweifeln mit ziemlicher Sicherheit anzunehmen, dass eine amtlich Erörterung derselben in letzter Zeit auf der Propaganda nicht stattgefunden hat.

Es ist allerdings nicht ausgeschlossen, dass die in Rede stehenden Angelegenheit vielleicht von privater Seite direkt bei Seiner heiligkeit zur Sprache gebracht wurde, doch ist es, glaube ich, ausgeschlossen, dass dieselbe mit Umgehung der Propaganda erledigt werde.

Es wäre aber jedenfalls erwünscht über die dem Herrn königlich ungarischen Cultusminister zugekommenen dieswilligen Informationen Näheres zu erfahren. Wir können nur wünschen, dass die Angelegenheit hier in Vergessenheit gerathe und der bisherige, vom streng kanonischen Standpunkt sicher anfechtbare Zustand weiter stillschweigend toleriert werde.

Genehmigen Euer Excellent den Ausdruck meiner Ehrfurcht.

---

¹¹ Lásd: 6. számú dokumentum.

8. Alois Aehrenthal külügyminiszter átiratfogalmazványa Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszternek a magyar nyelvű liturgia tárgyában

Bécs, 1907. június 3.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 214–3 Liasse XXXVII fol. 103rv.
(MNL OL X 869, W 868 tekercs, 402–403. felvétel). Fogalmazvány.

No 622

Sr. Excellenz Grafen Albert Apponyi kgl. ung. Cultus-Minister
Budapest

Wien, 3. Juni 1907

Anlässlich Euer Excellenz letzten Besuches in Schönbrunn hatte ich bereits Gelegenheit Hochdensenben von einer telegraphischen Meldung des Herrn k.u.k. Botschafters beim H. Stuhle Kenntnis zu geben, laut welcher dem Secretär der Propaganda für unierten Ritus über eine bevorstehende Action der Curie in Angelegenheit der ungarischen Liturgie nichts bekannt sei.

Seither ist mir der in Abschrift mitfolgende Bericht¹² des Grafen Szécsen zugekommen, welcher zwar keine neuen Momente anführt, als Ergänzung und Aufführung anstatt einschlägigen telegraphischen Meldung für Euer Exzellenz aber immerhin von Interesse sein dürfte.

9. A Budapesti Hírlap tudósítása a budapesti görögkatolikus egyházközség egyháztanácsáról és Szabó Jenő alapítványáról

Budapest, 1907. június 12.

Budapesti Hírlap, 1907. június 12. 8. o.

A görög-katolikus egyháztanács. A budapesti görög-katolikus egyházközség képviselőtestülete múlt hónap 6-án tartott ülésében választotta meg az egyháztanács rendes és póttagjait; az esztergomi érseki főhatóság a választást jóváhagyólag tudomásul vette s így a következők lettek az egyháztanács rendes tagjai;

Andor Gyula képviselőházi elnöki nyugalmazott tanácsos, Bukovszky György fertőtelenítő intézeti igazgató, Csocsán Jenő rendőrkapitány, Danilovich Elek kúriai bíró, Demjanovich Emil főorvos, Garancsy Mihály miniszteri tanácsos, Habai István bankpénztáros, Illés Jenő kúriai bíró, Janovich Emil posta- és távirófőtiszt, Kecskóczi Ödön polgári iskolai igazgató, Legeza Viktor leánygimnáziumi tanár, Novák Bertalan máv. főfelügyelő, Répássy Miklós főmérnök, Roskovich Ignác festőművész, Ruby Antal nyugalmazott kúriai tanácselnök, Szabó Jenő főrendiházi tag, Szaffka

---

12 Lásd: 7. számú dokumentum.

Dénes kereskedelmi törvényszéki bíró, Szuchy János telekkönyvvezető, Zombory János főgimnáziumi tanár; póttagjai: Csudáky Bertalan tanár, Dzubay István máv. ellenőr, Illés József egyetemi magántanár, Moldován Péter posta-távíró ellenőr, Schirilla Akhillesz miniszteri segédtitkár, Szuchy Endre főgimnáziumi tanár, Volenszky Gyula polgári iskolai tanár. Az ujonan alakított egyháztanács első rendszerinti gyűlésén főgondnokká megválasztotta Habai István bankpénztárost, ellenőrgondnokká pedig Zombory János dr. tanárt. E választásokkal az egyházközségi önkormányzat szervei teljesen ki lettek építve.

Az egyháztanács e legelső ülésén Szabó Jenő főrendiházi tag tízezer koronás alapítványt tett¹³ s ezenfelül élete végéig évi ezer korona befizetésére kötelezte magát oly célra, hogy az egyházközség a templomi énekkar törzsének megerősítésére az alapítvány jövedelméből a budapesti főiskolák hallgatói közül ösztöndíjak adományozásával biztosítson kellő számú közreműködőt. Az egyháztanács az alapítványért hálás köszönetét nyilvánítva, elhatározta, hogy a templom hajójában elhelyezendő emléktáblával teszi emlékezetessé, az alapítvány évi 1400 korona jövedelmét pedig az egyházi adóalap terhére kiegészítvén, abból az iskolaév tíz hónapjára havi 25 koronás, tehát 250 koronás hét alapítványi helyet szervez és már ez év szeptember 1-étől adományozni fogja.

10. Szentesy Alfonz hittanár védekezése az esztergomi érseki helynökség előtt (részlet)¹⁴

Budapest, 1907. július 24.

GKPL III–1–38. (1907). Másolat

[...]

Ezek elmondása után kegyeskedjék Nagyságod megengedni, hogy néhány szóval kimagyarázzam azt a gyűlöletes hajszát, melyet azok az urak folytattak ellenem.

Már évek óta munkálkodom és tanulmányozok a görög keletiek megtérítése körül. Ebből a célból akartam az egyházi rendet fölvenni. Elolvashatja bárki Ungvárra beadott konkursalis folyamodványomat, kijelenttem benne, hogy soha parochiát nem kérek, a felszentelést

13 Lásd: 3. számú dokumentum.

14 A budapesti görögkatolikus templomban használt magyar liturgikus nyelv ügyében Rómába küldött feljelentés előzménye Szentesy Alfonz egykori ferences, majd szervita novícius, hittanár és a budapesti parókia lelkészei, Melles Emil parókus, valamint Slepkovszky János segédlelkész közötti személyes konfliktus. A konfliktus, melynek egyházfegyelmi vonzata is volt, tisztázása érdekében született Szentesy Alfonz levele. A levél első részében a konfliktust okozó eset részleteit mutatja be, melynek közlésétől eltekintünk. Témánk szempontjából a levél második része érdekes, mely betekintést nyújt a budapesti görögkatolikus templom liturgikus gyakorlatába, s az ebből fakadó problémákba.

titulo patrimonii kérem. Föl is vettek nyilvános konkurzuson 1903. július 1-én, a fölvételemet az összes kath. lapokba beletették és csak 27 nap mulva kérték Esztergomból a consensust. Novemberben megsürgettem az ügyet, mert már időközben curale-vizsgálatot is tétettek velem és hitoktatónak is alkalmaztattak, azt a választ kaptam, hogy az ügy már föl van terjesztve Rómába, és csak 1904. januárban terjesztették fel, minden praemissák suscipiálásával, minden motiválás nélkül. Azóta hasztalan kérelmeztem, hogy írják meg Rómába a való tényállást. A megboldogult Roskovics c. kanonok egyszer bizalmasan megmondotta, hogy a magyar liturgisták ócsároltak be Pestről, azért fuserálták el az ügyet. Igenis, nyíltan bevallom, hogy én többször kijelentettem, hogy vagyok olyan magyar mint bármely rusznyák, de Róma tilalmát meg nem szegem. Szabó urnak is azt mondtam legutoljára hogy „inkább egy latinszertartásu templom eldugott kápolnájában fogok misézni.” Ez elég volt nekik, hogy a nyakamat törjék. Ez okozta vesztemet. Hogy a hitközségük engem el nem ismer, hanem „pápistá”-nak tart, azt nem bánom, én sem ismerem el őket forumnak s büszkén vallom pápistának magamat. (ezt a nevet azért kaptam tőlük, mert két hónapon át hetenkint áldoztam náluk, amit őszerintük csak nagy bünösök tesznek, pedig én évek óta áldozom naponta.)

Melles úr is haragszik rám, mert egyszer meg mertem kérdezni, hogy Sancta Sanctis-t miért mondja ő így: Ez a szentek szentsége, - mikor ez még abban se approbátlan magyar szövegben sincs így. Nem tehetek róla, de engemet, aki mindig nagy rubricista voltam s a világ összes breviariumait és missaléit ismerem, bánt az ilyen önkényü fordítás. Hasonlóképen komediának tartom azt, hogy ők úgy miséznek szlávul és magyarul egyszerre, hogy a mondat csöndes részt ószlávul a hangosat magyarul mondják, pl: Blakoszloven Bolo nás mindig most és mindenkor és örökkön örökké. Vagy: Sza vszjadom duszi pravednyim vo viri szokancsávsemszjá kiváltképen a legszentebb, legtisztább, legáldottabb dicső királynénkat az Istenszülő mindenkorszüz Máriát. Vagy: Malitvámi szjátija Bohorodici u vszich szjatic vt vika tebi blahankodiosich, mert szent vagy te Istenünk, és téged dicsőitünk stb. És így megy végig az egész „magyar liturgia”. Különösen a román hívek folyton sugdoloznak, hogy a főhatóság hogyan türhet meg ilyet, én azonban, véleménynyilvánításra illetékes nem lévén, csak annyit jelentettem ki, hogy én így misézni soha nem tudnék. Hasonlóképen furcsának találtam azt, hogy mindenki más melódiát tart s pl. a Miatyánk-nak háromféle szövegét éneklük karban magyarul.

Ezek mind elegendők voltak arra, hogy pereat-ot mondjanak reám, mindenfelé rágalmazzanak, s keressék az okot, amiért elveszthessenek. Így akartak most engem vádlónak feltüntetni. Hogy ők nem tartanak magukhoz valónak, az már csak azért is furcsa, mert 6 korona hitközségi adót követeltek és beszédtek tőlem.

Nagyságos és főtisztelendő Uram! Látva szerény soraimat, hálát adok a jó Istennek, hogy pápista vagyok és az is maradok. Ki fia voltam –nak mindenkor, négyszer kaptam pápai áldást, ha kell szívesen szenvedek az egyházi fegyelem tisztelése miatt.

Nagyságod kegyes jóakarataért hálás köszönetet mondva maradtam, Budapest, 1907. júl. 24-én.

Kézcsokoló engedelmes fia: Szentesy Alfonz

11. Rajner Lajos esztergomi érseki helynök leirata Melles Emil budapesti görögkatolikus parókusnak a magyar nyelv liturgikus alkalmazása tárgyában

Esztergom, 1907. július 29.

GKPL III–1–38. (1907). Másolat

4447/907. sz.

Főtisztelendő Melles Emil urnak, apát, plébános, Budapest.

Főtisztelendő Apát, Plébános Úr!

Szentessy Alfonz székesfővárosi hitoktató a gyónási titok megsértésével gyanusította Főtisztelendőséged káplánját Slepkovszky Jánost Szabó Jenő úr előtt. E gyanusítás merő rágalomnak bizonyulván felszolitottam Szentessy Alfonzot, hogy Szabó Jenő urnál az okozott botrányt jóvá tegye.

Miután Szentessy Alfonz e parancsomnak eleget tenni nem akar, addig is, míg ezen engedelmetlenségét a kellő megtorlásban részesítenem, megbizom Főtisztelendőségedet, hogy Szabó Jenő urnak előadja a tényállást és őt felvilágosítsa, miszerint Szentesy Alfonz gyanusításai alaptalan rágalmaknak bizonyultak.

Miután azonban Szentesy Alfonz a ./.. alatt visszavárólag csatolt beadványában¹⁵ Főtisztelendőséged ellen ama vádat emeli, hogy a magyar nyelvet is használja liturgikus nyelv gyanánt: e vád megvizsgálása elől annál kevésbé térhetek ki, mert a gör. szert. plébánia alapító levelében Ő Eminenciája kikötötte, hogy ezen új plébániában a plébániai istentisztelet az Egyház által jóváhagyott nyelven és az Egyház által meghatározott módon tartandók meg.

Felhivom ennél fogva, hogy mielőbb jelentést tegyen: tényleg a magyar nyelvet használja-e liturgikus nyelv gyanánt? és ha igen, milyen alapon s minő engedélyvel teszi ezt? hol és mikor nyertek egyházi jóváhagyást a magyar nyelvet tartalmazó szertartásos könyvek? –

Ajtatos imáiba ajánlottan jóindulattal maradok

Esztergom, 1907. évi július hó 29.én

Rajner Lajos, püspök, érseki ált. helytartó.

---

¹⁵ Lásd: 10. számú dokumentum.

12. Melles Emil budapesti görögkatolikus parókus jelentése Rajner Lajos esztergomi érseki helynöknek a magyar nyelv liturgikus alkalmazása tárgyában

Budapest, 1907. július 31.

227 szám/1907.

Méltóságos és főtisztelendő Püspök, Érseki Általános Helytartó Úr,
Kegyes Uram és Atyám,

f. évi július 29-ikéről kelt 4447/1907 számú kegyes rendelete¹⁶ folytán van szerencsém a közleményt csatoltan visszazárva a következőket előadni.

A Szentesy Alfonz előterjesztett vádja egyuttal védelem is reánk nézve, mert ő mondja, tehát bizonyítja, hogy a liturgiában az ószláv nyelvet tényleg használjuk, használjuk pedig egyedül mint liturgikus nyelvet kizárólag egyházfegyelmi tekintettel, de semmi esetre sem nemzetiségi motívumokból, most hiveink tulnyomó nagy része a statisztika kimutatása szerint magyar anyanyelvük és a más anyanyelvűek is nagyon csekély kivétellel mind tudnak magyarul.

Az istentiszteleteknél használjuk a magyar nyelvet is, és pedig az ószláv mellett kizárólag a magyar nyelvet, épp úgy, mint ahogyan a magyarországi latin egyháznál a latin liturgikus nyelv mellett gyakorlatban van a magyar istentisztelet.

Hogy ez esetleg az oláh hivek egy kis töredékének nem tetszik, azon nincs módunkban segíteni, mert a székesfőváros közönsége mint kegyurunk plebániánkat alapítva ismételve is kötötte, hogy a hitszónoklatok, a közimák, népénekek valamit a hivekhez intézett egyéb beszédek kizárólag magyar nyelven tartassanak templomunkban és hogy e kikötés mint létesítésének feltétele plebániánkat keletkezésétől kezdve kötelezze.

A székesfőváros közönségének e határozatait a plebánia alapító levelének kapcsolatában a főtisztelendő főegyházmegyei főhatóság adta ki nekem és mi kötelességszerűen igyekszem azokhoz alkalmazkodni.

A feltett kérdésekre tisztelettel vagyok bátor tehát jelenteni:

1. A magyar nyelvet liturgikus nyelv gyanánt nem használom és plebániánk liturgikus nyelve az ószláv. 2. Az ószláv liturgikus nyelv mellett magyar istentiszteletünk van kegyurunk kikötése alapján.¹⁷ 3. A magyar istentiszteletnél használatos közimák, énekek mind kivétel nélkül a munkácsi ftdő püspöki főhatóság jóváhagyásával jelentek meg és lettek közrebocsátva. 4. A plebániái istentiszteletek szorososan az egyház által meghatározott módon tartjuk meg a görög kath. egyház tipikonjának szigorú alkalmazásával.

---

¹⁶ Lásd: 11. számú dokumentum.

¹⁷ Lásd: Források, 4/1. kötet 251. számú dokumentum.

Midőn javadalmamba be lettem vezetve, a bevezetés után általam celebrált ünnepélyes sz. liturgián mgs és ftdő Dr. Olt Ádám ker. esperes úr elejétől végig jelen volt. A mint akkor végeztem a sz. liturgiával úgy végeztünk az azóta mindig, minden titkolódzás nélkül, teljesen nyugodt lelkiismerettel, mert az egyház parancsának és a kegyúr kikötésének legjobb tudomásom szerint igyekeztem eleget tenni.

Máskülönben a használt liturgikonok és liturgikus könyvek betekintése alapján bárki könnyen meggyőződhetik, hogy plebániánk liturgikus nyelve tényleg az ószláv.

Az elől idézett kegyes rendelet csak liturgikus gyakorlatunkra nézve kívánt jelentést. Nem terjeszkedem ki tehát Szentesy egyéb vádjaira, melyek úgy is magukon viselik a valótlanság bélyegét.

Csak azt jelzem, hogy Szentesy éppen mostan mindenesetre legalább is látszólag a magyar liturgia érdekében a görög ritusu horologion breviariuma magyar fordításán és kiadásán dolgozik, bárha intettem, hogy munkája nekünk csak intelmünkre lehet. E munkájába itteni mérvadó körök anyagi támogatását kérte és a mint tudom remélhette volna is, ha idő előtt le nem leplezi magát. nem volt itten ellene semmiféle indulat, semmiféle elfogultság, sőt sajnos csak joakarattal találkozott, a miért most ilye rut hálátlansággal fizet.

Az említett görög ritusu magyar breviarium Szentesy által hozzám küldött mutatványivét idezárom.

Szabó Jenő ő Méltósága el van utazva és Méltóságod döntéseit posta utján fogom vele közölni.

Szentelő Jobbjának csókolása mellett mély tisztelettel vagyok, Budapesten 1907. július 31-én.

Méltóságod alázatos szolgálója:

Melles Emil

13. A Propaganda Fide Kongregáció rendelete a budapesti román görögkatolikus hívek besorolása ügyében

Róma, 1907. október 7.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 419rv. Másolat.¹⁸

Nr. 6121/1907.

Resolutio

Congregationis De Propaganda Fide in causa subiectionis Catholicorum Rumenorum parochiae Graeco-Catholicae Budapestensis.

Dum dubium oriretur, utrum Catholici Rumeni subiecti sint parochiae Graeci ritus Budapestini erectae in hac causa quaestionem Congregationi De Propaganda Fide dirimendam proposui.

¹⁸ Melles Emil által 1912. november 20-án készített hiteles másolat.

Dieta Congregatio sequentem dedit resolutionem:

Eminentissime ac Reverendissime Domine mihi Obsequentissime,
Litteris diei 20 Iulii vertentis anni Eminentia Tua exponebat dissensiones exoriri inter Catholicos Ruthenos et Rumenos Budapestini commorantes eo, quod parochus Ruthenus ecclesiae recenter ibidem erectae pro fidelibus Graeci ritus iurisdictionem sibi vindicare praesumit in Catholicos Rumenos et ex adverso Catholici Rumeni nolunt eidem subiacere eo, quod praeter alias causas in ecclesia parochiali Graeci ritus sancta liturgia lingua Slavica celebratur.

Qua propter, „ut litibus finis imponatur et relatio Rumenorum ad parochiam Graeci ritus Budapestinensem ordinetur”, haec duo dubia Eminentia Tua enucleanda proferebat.

1° „An iurisdictioni parochiae Graeci ritus Budapestini erectae subiciantur etiam Catholici Rumeni ibidem commorantes”.

2° „An concedi possit Catholicis Rumeni ritus, ut existente parochia Graeci ritus more Latinorum sacramentis utantur et catecheses a Latinis sacerdotibus traditas fréquentent”.

Ratio dubitandi in hoc sita est, quod nempe in decreto erectionis parochiae nulla distinctio fiat inter Ruthenos et Rumenos, sed sermo sit generatim de fidelibus Catholicis Graeci ritus. Attamen Eminentia Tua animadvertit erectionem parochiae postulatum fuisse unice a Catholicis Rutheni ritus et revera ex actis huius Sacrae Congregationis constat tunc temporis agitatam fuisse quaestionem „de erigenda parochia pro fidelibus Ruthenis” et dubium propositum, utrum fideles Rutheni Budapestinenses pertinerent ad iurisdictionem Ordinarii Strigoniensis, an potius Ordinarii Rutheni Munkácsensis. Cum itaque de fidelibus Ruthenis sermo fuerit, in hoc sensu profecto intelligenda sunt verba, quae leguntur in litteris Secretariae Status, quibus Eminentiae Tuae tribuebatur iurdictio super fideles Catholicos Graeci ritus Budapestini commorantes. Hinc fideles Rumeni, utpote alterius ritus, non subiiciuntur iurisdictioni parochi Rutheni ecclesiae Graecae Budapestinensis. Patet itaque ex hoc etiam responsio ad secundum dubium, quod nimirum, nisi adsit alius presbyter Rumenus ab Eminentia Tua deputatus ad parochialia pro Rumenis, tenentur Catholici huius ritus sacramenta recipere in ritu Latino, in ecclesiis Latinorum ac catecheses traditas a Latinis parochiis, in quorum districti habitant, frequentare.

Interim omni cum obsequio manus humillime deosculor
Eminentiae Tuae humillimus, obsequissimus servus verus
Girolamo Maria Cardinalis Gotti
Praefectus
Hieronimus Roller
Secretarius

14. A Pesti Hírlap cikke az 1906. évi felekezetváltásokról

Budapest, 1908. január 9.

Pesti Hírlap, 1908. január 9. 13. o.

Áttérések és hitszónoklatok

Az 1906-ik esztendőben a szorosán vett Magyarországon az áttérők száma megnövekedett. Ebben az időben 5742 ember hagyta el vallását, hogy más felekezetbe vétesse föl magát. Vagyis 753-mal több, mint az előző esztendőben. A vesztés elsősorban is a református egyház volt, amely 413 hívőt vesztett el. Másodsorban a görögkatholikus egyház következett, amelyet 408-an hagytak el. Harmadsorban a zsidó hitközség következik, amelynek vesztése 355-öt tesz ki. A luteránus vallást 92, az unitáriust pedig 39 lélek hagyta el. Az áttérését következtében a római katolikusok 1284, a görögkeletiek pedig 300 új hívőt nyertek. Horvát-Szlavon országokban az áttérések eredményeképpen a reformátusok szaporodtak, persze nem nagy arányban. Megemlékeznék a statisztikának erről a részéről, arra a kimutatásra térünk át, amely arról szól, hogy az egyes vallásfelekezetekben a magyar hitszónoklatok milyen helyet foglaltak el. A hitszónoklatok magyar nyelven a római katolikusoknál csak 55 százalékban volt magyar, noha ehhez a hitfelekezethez 60 százalék magyar nyelvű népesség tartozik. A görög katolikus templomokban a magyar hitszónoklatok százaléka 8 volt, pedig a népesség magyar része 13 százalékra rúg. A református templomokban 100 hitszónoklat közül 99-ben a magyar nyelv érvényesült, noha a népesség csak 98 percentben volt magyar anyanyelvű. Még kedvezőbb a helyzet a magyar hitszónoklatok tekintetében az unitáriusoknál, ahol csakis magyar szó hangzott, minden más nyelvnek teljes kizárásával. A luteránusoknál a magyar hitszónoklatok százaléka már csak 26 volt, míg a görög keletieknél az egy százalékot sem érte el. A zsidók közül 71 százalék magyar anyanyelvű, de azért a templomaikban elhangzott hitszónoklatok ennek az aránynak éppen nem felelnek meg, mert csak 41 percentben hallatszott magyar szó templomaikban. Itt kissé részletezni is kell. A kongresszusi alapon álló zsidóknál a hitszónoklat nyelven 81, a status quo alapján állókénál 59, az orthodoxoknál pedig csak 14 százalékban volt magyar. Amint tehát látszik, az orthodoxok azok, akik templomaikban legkevésbé tűrik a magyar nyelvet, ellentétben a kongresszusi alapon állókkal, akik a magyar hitszónoklatok terén mindjárt a reformátusok után következnek.

15. Rónaszéki sóbányászok kérelme Firczák Gyula munkácsi püspökhöz a naptárreform érdekében

Rónaszék, 1909. április 11.

DAZO, 151 fond, 3. opisz, 1138. ügyirat, 3–4. lap

KIADVA: „...a Munkácsi Egyházmegye fejedelme...” *Tanulmányok és források Firczák Gyula munkácsi püspök munkásságának megismeréséhez*; Szerkesztette: Marosi István, Nyíregyháza – Beregszász, 2019, 294–295.

Nagyméltóságú Püspök Úr!

Kegyelmes Atyánk!

Különleges helyzetünkől kifolyólag még 1903 év július hó 28án 103 rónaszéki grk. sóbánya alkalmazott aláírásával azon legalázatosabb kérelemmel fordultunk Nagyméltóságú Püspök Úr kegyelmes színe elé, hogy hitközséünkre vonatkozólag kegyeskedjék megenedni, hogy ünnepeinket a latin szert. kath. testvéreinkkel együtt ünnepelhessük a rom. kath. kalendárium szerint. Akor – fájdalom – elutasítottunk.

Most mióta olvasunk a lapokban, hogy Nagyméltóságú Püspök Úr szintén a naptáregyesítés mellett küzd, s olvastuk azt, hogy a nagy magyar alföldi birtokokba munkába menő ruthén testvéreink részére kegyesen engedélyezni méltóztatott, hogy ők, – ott a rom. kath. kalendárium szerint ünnepeljenek; s végre legujabban olvasunk arról, hogy a Pápa Ő Szentsége a budapesti grk. egyházközségnek megengedte, hogy e folyó év husvétjétől kezdve ünnepeinket a latin ünnepekkel együtt ünnepelhessék: bennünk ismét föllángol a régi vágy, hogy mi is részesüljünk a naptáregyesítés minél korábbi áldásaiban. Miért is bátorkodunk megújítani 1903 év július hó 28án kelt, s beküldött kérvényünket, a mint következik:

Nagyméltóságú Püspök Úr! Kegyelmes Atyánk!

Alólirottak mély alázattal bátorkodunk alábbi hódolatteljes kérelmünket a következőkben Nagyméltóságod elé terjeszteni:

Mi – ugyanis Rónaszékben lakó görög katolikusok, – miután a kincstárnál szegődve vagyunk, – ugy magunk, mint munkás gyermekeink is, – kötelezve vagyunk a szükséges időben – görög ünnepnapon is bányamunkát teljesíteni.

Ragaszkodunk ugyan ünnepeinkhez, – de a mennyiben itt Rónaszékben a munkáslakosok száma majdnem fele részben görög katolikus vallású, s a munkásokra szükség lévén, kénytelenek vagyunk a kincstári hivatal parancsára görög ünnepeinkben is munkát teljesíteni; s ettől vonakodni lehetetlen, mert kenyerünket és bérünket mint szegődött munkások, veszélyeztetjük – illetve ha munkába nem állunk, – napibérünket veszítjük el.

Ennélfogva igen kívánatos, és üdvös lenne, ha Nagyméltóságod a mi görög ünnepeinket, mint kincstári bányászok részére – a latin szertartásu

katholikusok ünnepeivel egyesíteni kegyeskednék; addig is, míg az általános egyesítés létre jön; annyival is inkább, mert ha ez még továbbra is így marad, még több – a latin szertartásra való átmenet iránti hajlam támadna hitközségünkben, miután a mi ünnepeinket csak veszteségünkkel tarthatjuk meg; mise és vecsernye idején kénytelenek vagyunk dolgozni, – a mi nagy lelki megbotránkoztatást okoz ugy bennünk, mint másokban is; mert ünnepeinket nem szentelhetjük annak rendeltetése szerint lelkünk üdvére.

Alázattal felemlítjük még azt is, hogy mi itt legnagyobb részben vegyes szertartású házasságban élünk; ilyeneknek már mind a két ünnepet kellene megszentelni; de egyrészt a kötelesség, – másrészt a szükség kényszeríti a görög ünnepeken való munkára.

Tekintve továbbá azt is, hogy itt Rónaszéken, mint kincstári sóbányatelepen, – nem adatott meg részünkre az a mód, hogy földműveléssel is foglalkozhassunk, a hogy ez által is némi segínyt nyújthatnánk családjaink számára; csak is kizárólagosan a kincstárnál keressük kenyerünket; azért kénytelenek vagyunk akkor munkát teljesíteni, mikor azt a munkaadó bányakincstári hivatal parancsolja.

Tekintetbe véve még azt is, hogy szegény sorsunk sem engedi meg azt, hogy a görög ünnepeket is külön ünnepeljük meg; mert a latin szertartású ünnepnapokon ugy is ünnepelnünk kell, s a kincstár nem ad ily napra munkát, – s mint a két ünnepet pedig nem tarthatjuk meg, mert ez által munkabérünk oly csekély lenne, hogy nem volnánk képesek családjaink számára a szükséges élelmet és ruházatot megszerezni.

Miért is mély alázattal az iránt könyörgünk Nagyméltóságod kegyes színe előtt, hogy ebbeli hódolatteljes kérésünket méltányolva, – részünkre – mint szegődött kincstári sóbányászok részére, – görög ünnepeinket, a latin szertartású katolikusok ünnepeivel egyesíteni kegyeskedjék; mely által ugy munkás, – mint vallási kötelességeinknek nyugodt lelki ismerettel eleget téve, nem terheli lelkünket a görög ünnepeinken végzett nehéz bányamunkálkodás miatt megbotránkoztatás. Alázatos kérésünk meghallgatásáért esdve vagyunk, magunkat Nagyméltóságod kegyeibe ajánlva

Rónaszéken, 1903. év július hó 28án

alázatos hivei: (103 kincstári sóbánya munkás aláírása)

Mind ezen anyagi és lelki okoknál fogva ismételen alázatosan esedezünk, hogy rónaszéki görög szertartású hiveinek a többi hitközségeket megelőzőleg kegyeskedjék megengedni, már a jelen húsvéti időtől kezdve, hogy ünnepeinket latin szertartású testvéreinkkel együtt ünnepelhessük.

Kelt Rónaszéken, 1909. április hó 11én

Nagyméltóságú Püspök Úr kegyelmébe ajánlva magunkat, vagyunk kézcsókoló gyerekei. (104 aláírás)

16. Firczák Gyula munkácsi püspök átírata Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszternek a naptárreform tárgyában

Ungvár, 1909. április 12.

DAZO, 151 fond, 3. opisz, 1138. ügyirat, fol. 7–13.

Nagyméltóságú Gróf, Miniszter Úr,
Tisztelt Barátom!

Az egyházmegyémet érdeklő naptáregyesítés ügyében hozzám intézett megisztelő soraidat nagy örömmel vettem. Szives érdeklődésedet biztató jelnek veszem arra nézve, hogy e nagyfontosságú ügyünkben a belügyi kormány hathatós támogatásban fog részesíteni minket.

A kérdés történeti előzményeit a következőkben foglalom össze:

A keresztény naptár legfőbb kérdése mindig a húsvét ünneplésének meghatározása volt. E tekintetben már a kereszténység első századaiban ellentétek merültek fel az ázsiai és az európai egyházak között. Amazok a zsidó tradíció hatása alatt a húsvét ünnepét a zsidókkal együtt kívánták tartani, az utóbbiak pedig ellenkezőleg soha sem akarták a zsidókkal egyidőben ünnepelni a húsvétot. Ezt az ellentétet a Niceában Kr. u. 325-ben megtartott első egyetemes zsinat szüntette meg azzal, hogy az egyház többségének álláspontjaihoz csatlakozott és kimondotta, hogy a keresztények húsvétja a tavaszi napéjegyenlőség utáni holdtöltét követő vasárnapon tartassék meg és soha ne essék össze a zsidók húsvétjával; továbbá elhatározta azt is, hogy minden évben az alexandriai pátriarcha számítsa ki a húsvét ünneplésének napját.

E határozat végrehajtása a közlekedési viszonyok miatt sok nehézségbe ütközött. A kiszámításban csakhamar differentiák támadtak. Az alexandriai pátriarcha a 19 éves holdkört (a hold változásainak ismétlődő körét) illetőleg annak egyszeres szorzatát, a 76 éves kört vette alapul, a római pápák ellenben a zsidó naptártól átvett 84 éves körhöz alkalmazkodtak, mely a 28 éves napkört (a hét napjainak ismétlődő körét) is magában foglalja.

A kiszámítási ellentétek megszüntetése végett Hilarius pápa (V. század) az ugynevezett Viktorius-féle 532 éves ciklust hozta be, melyet Arián egyiptomi szerzetes talált fel a holdkör és a napkör kombinációjából ($28 \times 19 = 532$). Ezzel oly biztos és könnyen kezelhető számítási módot nyújtott, hogy annak segélyével minden más tudományra hozzáértés nélkül bárki megállapíthatja a húsvét és a többi mozgó ünnep napját. Ezen 532 éves ciklust, eltelte után a húsvét ünneplésének ideje ugyanazon sorrendben ismétlődik. A görög egyház ma is ezt az ugynevezett indiciót, használja a Julián naptár alapján az ünnepek sorrendjének összeállításánál.

Mivel azonban a Julián naptár szerint minden negyedik év szökőév, tehát az év átlag 365 napjából és 6 órából állónak vétetik, s a csillagászat csakhamar beigazolta, hogy a tropikus év annál 11p:15mp. cel rövidebb, ezért már

a XIII. században kezdik a német komputisták az időszámítás javítását sürgetni. A XIV. és XV. században már egyes szinatok is foglalkoznak az időszámítás kérdésével, s majd a pápák is kezdenek érdeklődni az ügy iránt.

Hasznos tanácskozás és többféle terv megtárgyalása után XIII. Gergely pápa 1582. febr. 14-én kelt „Inter gravissimas” kezdetű bullájával vezette be a reformot, melynek lényege az, hogy 400 évben 3 szökő évben hagy el, illetőleg közönségesnek (365 naposnak) vesz fel; az addigi előállott 10 felesleges szökőnapot pedig egyszerűen kihagyta a naptárból úgy, hogy okt. 5-e helyett közvetlenül 15-ike következett.

A reformot, bár a legkiválóbb egyetemek (Sorbonne, bécsi egyetem) ellene voltak, csakhamar elfogadták: Olaszország, Spanyolország, és Franciaország, 1586-ban Lengyelország, 1587-ben pedig Magyarország katolikusai. A protestáns és a keleti vallást követő államok nem akarták elfogadni az új naptárt. Így Németország, Dánia, Németalföld evangélikus rendei csak 1700-ban, Angliában csak 1752-ben, Svédországban csak 1753-ban, Svájc protestánsai csak 1798-ban fogadták el a Gergely-féle naptár.

A keleti egyház mai napig is a Julián naptárt s a Viktoriánus féle számítást tartja, és pedig főképp a következő okokból:

- mert a Gergely féle reform nem vette figyelembe a niceai zsinatnak a zsidó és a keresztény húsvét együtt ünneplésére vonatkozó tilalmát;
- mert a terjedelmes és nagyszámu templomi könyvek berendelése a reform elfogadása esetén jelentékeny módosulást szenvedett volna;
- mert a Julián-naptárban a Viktoriánus-féle indictiók önmagukban visszatérő köreikkel nagyon könnyűvé és egyszerűvé teszik az ünnep papjainak kiszámítását, míg a Gergely-féle reform a szökőnapok kihagyása és az epakták (a napév és a 12 holdnap közötti különbségek) körének felvétele által sokkal nehezebbé teszi a naptár használatát, mert századról-századra újabb kiszámítást kíván;
- mert csakhamar beigazolást nyert, hogy a Gergely-naptár szerinti év sem pontos, mert a tropikus évtől átlag 27 mp-cel hosszabb;
- mert oly időben lépett életbe a reform, midőn a vallási küzdelem mindenütt nagyon éles volt és a reform új távot adott az ellenszenvnek ott, ahol ellenséges volt a hangulat Rómával szemben.

A mi a ruthéneket illeti, a naptáregyeztetés elmondásának okaihoz meg kell említenem még azt is, hogy Lengyelországban egyes katolikus főurak erőszakkal és üldözéssel akarták behozni az új naptárt s ezzel gyűlöletessé tették azt az ügyet, mely különben békésuton bevezetve mindkét rész javát eredményezte volna.

Hazai ruthéneink körében az egyházi unió megkötése (1646) után legott felmerült a naptáregyeztetésének kérdése. 1692-ben I. Lipót király, 1814-ben pedig Ferencz Király hívta fel a gör. katolikusokat, hogy fogadják el

az ujnaptárt. Azonban a püspökök a schisma visszatérésétől féltek s ezért azt kívánták, hogy terjesztessék ki a reform a nem egyesültekre is.

Maga a nép s vele együtt a papság csak akkor kezdte észrevenni a naptáregyesítés szükségét, midőn a közlekedési és munkaviszonyok fejlődésével az ujnaptárt követő polgártársakkal közelebbi érintkezésbe lépett. A múlt század 40-es éveiben, midőn a schisma teljesen megszűnt a ruthéneink között, a papság már sürgeti a naptárreformot.

1870-ben a zempléni papság és hivek S. A. Ujhelyben megtartott gyülésükből folyólag egyenesen felkérték Pankovics István püspök elődömet, hogy tegye meg a naptáregyesítés céljából szükséges lépéseket. Pankovics magáévá tette az ügyet, azonban fáradozása sikertelen maradt, mert minden előkészítés nélkül fogott a dologba, s ezért nem tudta elérni az egyházmegye egységes állásfoglalását a reform érdekében.

1900-ban a Julián-naptár ismét egy nappal maradt el a Gergely-naptártól. Erre való tekintettel 1899-ben körlevelet intéztem egyházmegyém papságához, melyben kimutattam, hogy a naptáregyesítés a szertartás lényeges megbolygatása nélkül keresztülvihető. E körlevél alapján megindult a kérdés tudományos és gyakorlati tárgyalása; minden esperesi kerületnek behatóan kellett azzal foglalkoznia s határozatát latin nyelven is beküldeni kormányomhoz.

E tárgyalás eredménye az volt, hogy 49 kerület közzül 47 s a központi papság elfogadta a naptárreform kérdésére vonatkozó indítványt, a csak egy kerület szavazott az egyesítés ellen, de csupán azon, különben figyelemreméltó gyakorlati okból, hogy az újításra a nép még nincs kellően előkészítve.

A beküldött jegyzőkönyveket a római szentszék elé terjesztettem s kértem a reform engedélyezését.

E kérelmünknek eddig még nincs sikere, mert a római szentszék ily fontos reformot partikulárisan egy egyházmegyében nem engedélyez, s úgy látszik, a többi gör. kath. egyházmegyék még nem kívánták oly egyértelműséggel a naptáregyesítést, mint a munkácsi egyházmegye. Bizonyára elsősorban a hazai román gör. katolikusok az egyesítés ellen nyilatkoztak, mert e tekintetben érthető okból a gör. keleti románok kezdő lépésére várnak.

1900 óta a külföldön is állandóan foglalkoznak a naptáregyesítés kérdésével, főképen pedig Oroszországban, hol szintén általánosan elismerik a reform szükségét. A kereskedő világ egyszerűen a Gergely-féle naptár behozatalát sürgeti, míg a tudósok új, számtanilag tökéletesebb naptárt kívánnak, mely lényegesen abban különböznék a Gergely-félétől, hogy 128 év alatt hagy el egy szökőnapot, míg a Gergely-naptár 400 év alatt 3 szökőnapot mellőz.

A kérdés kialakulásának e rövid vázolását azzal egészítem ki, hogy most, midőn a keleti és nyugati egyház között a multban dúló és a naptáregyesítést leginkább akadályozó ellenszenvnek immár semmi alapja nincs, sőt midőn a különféle vallástalan társadalmi és tudományos elméletekben az összes pozitív vallásfelekezetek közös ellenségekre találtak s azok ellen közös erővel kell küzdeniök, most csakugyan nincsen értelme annak, hogy főképp a római kath. egyházzal egyesült görög szertartásuak ezután is a hibás Julián-naptár szerint ünnepeljenek.

Egyébként a naptáregyesítésnek nemzeti és gazdasági szempontból való fontosságát a következőkben igyekszem megvilágítani. Röviden összefoglalva a naptáregyesítésről a Gergely-naptárt követő, különféle felekezeti polgártársak a szociális solidaritás erőteljesebb kifejlődést remélhetjük.

Ez pedig nemcsak a görög kath. népnek érdeke, hanem általános közérdek, magyar nemzeti érdek is. Érdeke a gör.kath. népnek:

- mert abból csak kára lehet a hitéletnek, ha a régi naptár miatt a hívők vallási kötelessége, ünnepeinek megtartása fontos gazdasági, esetleg polgári érdekeivel ütközik össze; ha a hatóságok a gör. kath. ünnepeket nem vehetik figyelembe;
- mert kulturális és gazdasági életében nem vonhatja ki magát hazánk társadalmának azon nagyobb egységéből, mely e tekintetben irányt szab, s mely a Gergely-féle naptárt használja egyházi és polgári életében;
- mert az ipar és kereskedelem fejlődése mindinkább lerontja azokat a válaszfalakat, melyek eddig a vidékeket egymástól elkülönítették s lehetővé tették, hogy népünk ott, hol magában, nagyobb tömegben él, ne érezze közvetlenül a régi naptárral járó bizonyos elszigeteltség hátrányait;
- mert társadalmunk szociális irányú fejlődése hovatovább mindig közelebb hozza egymáshoz a különféle társadalmi osztályokat, a szociális intézmények közös munkára utalják a különböző vallásu polgárokat, s e munkában csak egyféle időszámítást követhet a tömeg, t. i. a többség időszámítását.

Mindezekből következik, hogy a naptáregyesítés fontos közérdekekünk, egyuttal a jövőre messze kiható magyar nemzeti érdekünk is:

- mert a társadalm, a haza ereje a polgárok egységes érzületébe gyökerezik. Nem egységes az a társadalom, melynek egy része akkor ünnepel, midőn a többség dolgozik, s viszont, a naptáregyesítés a széttagolt nép megszüntetését jelentékenyen előmozdítiná;
- mert a virágzó hitélet, a vallási-erkölcsi közfelfogás terjedése nagyfontosságú állami és nemzeti érdek; a naptáregyesítés pedig a hitélet előmozdítása szempontjából is nagy hasznot hozna, mert

megszüntetné azt a sok, éppen nem épületes esetet, midőn az egyik szertartás hivei munkájukkal megzavarják a másiknak ünnepét; midőn a család tagjai között is állandó a surlódás a kétféle naptár miatt, midőn a tisztviselő, nem mehet a templomba, mert hivatala a másik naptár szerint ad szünetet, stb;

- általános gazdasági szempontból nem megvetendő azon munkamennyiség értéke is, mely a naptáregyesítés esetén felszabadulna.

Mindezek alapján egyházmegyémben a naptáregyesítés elvileg már eldöntött kérdés, ez iránti kérelmünk már 10 év óta illetékes helyen van s csupán a felsőbb sanctióra vár.

Ennek sikere érdekében a következő tekinteteket kell megjelölnöm:

Szükséges, hogy hiveink kellőképen előkészítettessenek a reformra; e célból eddig is gondoskodtam arról, hogy úgy a magyar lapokban, mint a „Nauka” című ruthén néplapban alkalmas felvilágosító közlemények jelenjenek meg; szükséges, hogy a nép felvilágosításában a közigazgatási hatóságok is támogassák a papságot;

- mivel népünket éppen nagy szegénységénél fogva a papi partér, napszám és tűzifailletmény szolgáltatása aránytalan teherrel sújtja olyannyira, hogy itt-ott az állami egyéves adónak 600%-ét teszi ki,–
- s mivel továbbá a schimatikus és a szociáldemokrata izgatók éppen ezeket a feudális maradványokat használják fel ütőkártyáival az egyház és a haza elleni munkájában,
- s mivel a naptár-reform behozatala esetén az elégtelenséget nagyobb zavar keltésére használhatnák fel az izgatók a könnyen hívó nép között, – ezért szükséges, hogy a párbér, a napszám és tűzifa illetmény további szolgáltatása törvény útján megváltozzék és pedig nem csupán a naptáregyesítés, hanem általában a nép anyagi helyzetének megjavítása érdekében;
- kérelmünknek sikere Rómában csak úgy lehet, ha azt nemcsak egy rész kéri, hanem bizonyos nagyobb egyházi egység; ezért szükséges hogy kérésünkhöz az eperjesi egyházmegyén közül a leMBERGI érsekség s a hozzá tartozó pZremysli és sztaniszlávi püspökség és csatlakoznék; mert akkor az egész Ecclesia Ruthena kérné a naptáregyesítést, s ez esetben főként ha kérelmünket apostoli királyunk ő Felsege is támogatná, a római Szent szék bizonyára eltekintene az összes hazai görög katolikusok, tehát a román egyházmegyék hozzájárulásától és megcsinálná a naptáregyesítést a ruthéneknél.

Ezt a modus procedendit kívánja egyébként az a körülmény is, hogy a ruthének között schimatikusok nincsenek avagy nagyon elenyésző számban vannak s így itt könnyebben oldható meg a kérdés, mint a románoknál, kik között jelentékeny számban vannak gör. keleti hivek; továbbá számot

kell vetnünk azzal is, hogy ha netalán Róma a lemergi érseki tartomány mellőzésével is engedélyezné nálunk az új naptár használatát, akkor Galícia felől, főképp ukrainista szociáldemokraták a reformot újabb izgatási anyagul használnák föl a határszélen lakó ruthének között.

Szükséges tehát, hogy az eperjesi és kőrösi gör. kath. egyházmegyék a külügyminiszterünk útján a lemergi gör. kath. érsekség egyházmegyéi is felszólítsanak a naptáregyesítés kérelmezésében való csatlakozása.

Galiciában, – nézetem szerint –, szintén már kellően elő van készítve a talaj a naptárrendezésre, mert már most is egyesítenek egyes ünnepeket translatio által.

Szükséges tehát, hogy az eperjesi és kőrösi gör. kath. egyházmegyék s külügyminiszterünk útján a lemergi gör. kath. érsekség egyházmegyéi is felszólítsanak a naptáregyesítés kérelmezésében való csatlakozásra. Galiciában, – nézetem szerint –, szintén már kellően elő van készítve a talaj a naptáregyesítésre, mert már most is egyesítenek egyes ünnepeket tradíció által.

Bár a kérdés tudományos és szertartási tanulmányozása kellően előrehaladt, s ki van mutatva, hogy a naptáregyesítés szertartásunk, és templomi könyveink lényeges megbolygatása nélkül keresztülvihető, mindezzel a kérelemhez csatlakozó egyházmegyék papságából s esetleg a dologhoz értő világi intelligenciánk köréből naptár-bizottság lesz szervezendő a kivitel közelebbi módjainak, idejének, egyéb részleteinek megállapítása céljából; erre majd akkor lesz szükség, ha a római szentszék kérelmünkre az általános elvi engedélyt megadja.

Ime, Kegyelmes Uram, ezekben jelöltük meg a naptáregyesítés előzményeit, a tőle várható vallási, nemzeti és gazdasági kihatásokat és a megvalósítás útjában álló akadályokat.

E kérdés egyházmegyénkben teljesen megért a megvalósításra, s ha ezen ügyünket a magas kormány is magáévá teszi, nem kétlem, hogy az útjában álló, éppen nem leküzdhetetlen akadályokat is mielőbb megszüntetjük, s ezzel a hazafias együvértartozásnak egy újabb hatalmas pillérét emeljük fel.

Az ügyet további jóindulatodba ajánlva kiváló tiszteletem nyilvánítása mellett vagyok

Ungvárt, 1909. április hó 12-én.
igaz hived
munkácsi püspök.

17. A Pesti Hírlap tudósítása a „görög katolikus magyar egyház” név bevezetéséről

Budapest, 1909. április 23.

Pesti Hírlap, 1909. április 23. 12. o.

A görög katolikus magyarok a legújabb időkig szigorúan alkalmazkodtak a hazai törvények által előírt, az egyházi nyelvek szerinti megkülönböztetést mellőző „görög-katolikus” elnevezéshez, mert azt remélték, hogy az abszolutizmus idejéből eredő „görög-katolikus román” elnevezés be fog tiltatni s nem akartak tápot nyújtani annak, hogy azokban a görög-katolikus egyházmegyékben, hol a többség szláv ajkú, az egy idő óta divatozó „rutén” elnevezés az egyházi életben is meghonosodjék. Magyarországon nincs is belső jogosultsága ennek a nemzetiségi megkülönböztetésnek, mert a magyar ajkú egyházközségek száma még az úgynevezett oláh egyházakban is igen jelentékeny s a lugosi kivételével nincs görög-katolikus egyházmegye, melyben a szláv vagy oláh ajkú egyházközségeken kívül magyar ajkúak is ne volnának. Miután ez a nemzetiségi megkülönböztetés mindinkább gyökeret ver a sajtóban és a közvéleményben is, most már a görög-katolikus magyarság is számolni kezd e visszás helyzet hátrányaival és mozgalom indult meg abban az irányban, hogy egyházközségeik a „görög-katolikus magyar egyház” elnevezést vegyék föl. Tulajdonképen ez a gyakorlat már régebben megindult a hajdudorogi püspöki helynökség területén, de az említett indokokból abban hagyták s legelsőnek a néhány év előtt Miskolcon alakult görög-katolikus egyház, legújabban pedig a nagykárolyi görög-katolikus egyház vette föl újra e gyakorlatot abból az alkalomból, hogy a nagyváradi „oláh” egyházmegyéből a munkácsiba csatolták vissza. Nagyon valószínű, hogy e példákat most már a magyar vidékeken levő görög-katolikus egyházak tömegesen fogják követni. A görögkeleti egyházban legutóbb Szentesen megindult hasonló irányú eljárás előreláthatóan szintén befolyással lesz erre a mozgalomra.

18. A Budapesti Hírlap tudósítása a nagykárolyi egyházközség átsorolásáról a Munkácsi egyházmegyébe

Budapest, 1909. április 28.

Budapesti Hírlap, 1909. április 28. 14. o.

A nagykárolyi görög-katolikus magyar egyház

Nagykárolyból írják: Nagykárolyban most ünnepelték meg nagy lelkesedéssel a helybeli görög-katolikus magyar egyháznak a nagyváradi oláh egyházmegyéből a munkácsiba történt visszacsatolását és az új lelkész beiktatását. A jelenleg Abbáziában üdülő Firczák Gyula munkácsi püspök képviselőjében a kerületi főesperes vezette az ünnepséget. A vidéki

magyarság Falussy Árpád dr. főispán és Ilosvay Aladár alispán, valamint Vajay Károly dr. szatmári polgármester vezetésével tömegesen, a görög-katolikus magyarok országos bizottsága pedig Szabó Jenő főrendiházi tag vezetésével küldöttséggel vett részt. Az egyházi szertartás után tartott százötven teritékü diszebédén lelkesen ünnepelték Apponyi Albert gróf kultuszminisztert, mint a visszacsatolás kieszközölőjét, utána pedig Somossy Miklós takarékpénztári igazgatót, a ki mint világi elnök, kitartással és szívóssággal vezette az egyházközségnek azt a küzdelmét, melyet az utóbbi kilenc évig folytatott a nagyváradi püspöki hatósággal, még pedig lelkipásztor nélkül, mert a püspök nem volt képes a községnek olyan lelkészt adni, a ki az utolsó népszámlálásnál magyar anyanyelvűnek merte volna magát vallani, holott az egyházmegye híveinek, a kiből a papság kikerül, több mint negyede törzsökös magyar. Nagykárolyon kívül mintegy ötven tiszta magyarajka egyházközség maradt még benn a nagyváradi és a többi görögkatolikus egyházmegyében s a diszebédén kitörő lelkesedés kísérte a görög-katolikus magyarok szóvivőjét.

19. A Pesti Hírlap tudósítása a debreceni székely kongresszusról (részlet)

Budapest, 1909. június 2.

Pesti Hírlap, 1909. június 2. 5. o.

A debreceni székely kongresszus

Kedden tartotta meg a Székely Társaságok Szövetsége negyedik kongresszusát Debrecenben.

A közgyűlésen mintegy kétszáz kiküldött vett részt, akiket Debrecen város közönsége ünnepélyes fogadtatásban részesített. [...] ¹⁹ Dr Ferenczy Géza országgyűlési képviselő tartotta meg elsőnek felolvasását „Magyar görög-katolikus egyház“ címen, azután előterjesztette a következő határozati javaslatot:

Mondja ki a Székely Társaságok Szövetségének közgyűlése:

1. A görög-keleti magyar egyház szervezését és a görög-katolikus magyar püspökség felállítását több, mint 30-40 ezer székely érdekeltsége alapján székely kérdésnek minősíti s hazánk erdélyrészi magyarságának megmentése és megerősítése szempontjából azok megvalósulását minden erejével előmozdítandónak jelenti ki.

2. Ennek alapján megvalósulásukig ezen kérdéseket nyilvántartja s úgy társadalmi érintkezésekben, mint a hírlapokban, úgy a törvényhatóságokban, mint a törvényhozásban azoknak állandó szorgalmazását elhatározza s e

---

¹⁹ A témánk szempontjából nem releváns részeket nem közöljük.

célből úgy a törvényhatóságokhoz, mint a kormányhoz és törvényhozáshoz is felir.

3. Elvárja és erkölcsileg kötelez minden székelyt arra, hogy a közvetlen érintkezés minden erejével és testvéri szeretet minden melegével, minden görög keleti és gör. kath. magyarban a faji öntudat felébresztésére, ébrentartására és kifejlesztésére nemes elszántsággal és fáradhatatlan lelkesedéssel közremunkál.

4. Kívánatosnak jelzi, hogy a gör. kath. és gör. keleti vallású székely fiuk nevelése kizárólag magyar iskolákban s lehetőleg a román nemzetiségű hasonló hitsorsosoktól elválasztottan történjék s ennek alapítványok utjáni előmozdítását közkiváncsolomnak jelenti ki.

A közgyűlés az indítványt egyhangú lelkesedéssel elfogadta s felkérte a felolvasó dr Ferenczy Géza orsz. képviselőt, hogy a nagyfontosságú ügyet a képviselőházban interpelláció alakjában vesse fel.

20. Szabó Jenő főrendiházi tag, elnök (Görög Szerartatású Katholikus Magyarok Országos Bizottsága) cikke a Budapesti Hírlapban a magyar görögkatolikusokról

Budapest, 1909. július 7.

Budapesti Hírlap, 1909. július 7. 6 o.

Görög-katolikus magyarság

Minden magyarnak, tehát nekünk görög-katolikus magyaroknak is érdekünk, hogy megszűnjék az a kishitűség, mely egy idő óta a magyar elmeket az oláh fajnak a miénknél állítólag erősebb beolvasztó képessége miatt, eltöltötte. Ebből a szempontból tehát mi is örömmel üdvözöljük azokat a tudósainkat, kik az említett téves hitet és a vele járó rémlátást megszüntetni igyekeznek. Úgy látszik azonban, hogy tudósaink e jogos törekvésükben kissé túllőttek a célon, mert fejtegetéseikből arra a következtetésre lehetne jutni, mintha törzsökös görög-katolikus magyarság nem is léteznék, a mi – ha igaz volna – könnyen fegyverül szolgálhatna azok kezében, kik a görög-katolikus magyarok egyháznyelvi törekvéseit ellenzik.

Az igazság azonban ebben az esetben is, mint legtöbb esetben, a középuton van, mert ha az oláh- és szláv ajkú nép közt igen gyakran előforduló magyar családnevek egymagukban véve nem is bizonyítanak semmit, de viszont a régi okiratokban a jobbágyok megjelölésére használt „oláh, orosz, rác“ stb. megjelölések sem birnak nagyobb bizonyító erővel, mert nem a faj vagy nemzetiség, hanem csakis a vallás megjelölésére szolgáltak.

Igaz ugyan, hogy közvetlenül a reformáció után hazánkban a vallásfelekezetek nagyban és egészben nemzetiségek szerint oszlottak meg, de ezt az elkülönödést már az akkori viszonyokra alkalmazva sem lehet szó szerint venni, azóta pedig ez az elkülönödés a két görög egyház kivételével, minden más hitfelekezetnél régen megszűnt, sőt a múlt század első felében már-már a görög-katolikusoknál és a görög-keletiekénél is megszűntnek volt tekinthető és csak akkor éledt föl újra, mikor az abszolutizmus ideje alatt a görög-keleti szerb és görög-keleti román egyházakat megalkották s ezt az alkotást a magyar törvényhozás is jóváhagyta.

Bevitte az abszolutizmus a nemzetiségi elkülönödést az általa létesített balázsfalvi érseki tartományba is, de ezt az intézkedést a magyar törvényhozás nem hagyta jóvá, kormányaink azonban mindaddig, elmulasztották megszüntetni azt az ellentétet, mely a törvényes „görög-katolikus“ és a használatban levő „görög-katolikus román“ elnevezések tekintetében az állam és az illetékes egyházi fórumok között fennáll, sőt a görög-katolikus magyarság kárára újabb időben divatba jött még a munkácsi és eperjesi görög-katolikus egyházmegyéket is, azok püspökeivel, papságával és híveivel egyetemben – megkülönböztetésül az oláhoktól – ruténeknek nevezni.

Ez a helytelen és szükségtelen megkülönböztetés még ma is hol oláhoknak, hol ruténeknek stigmatizálja a görög-katolikus magyarságot. Ha tehát e stigmatizálás révén még ma is összetévesztenek bennünket oláh és szláv ajkú hittestvéreinkkel, mennyivel könnyebben lehetséges volt ez az összetévesztés a múltban, mikor még sem anyanyelvünket, sem nemzetiségünket senki sem tudakolta, hanem csak vallásunkat?

Bizonyára helytelen volt az a rémlátás, mely eddigelé annyira túlbecsülte az oláh faj beolvasztó képességét, de épp oly hiba volna lekicsinyelni ezt a képességet akkor, ha ennek a magában véve csekély beolvasztó képességnek az egyház nemzetiségi szervezete is segítségére siet és soha sem szabad elfelejteni a görög egyházaknak azt a sajátosságát, hogy híveik sorában nem a család és nem is az iskola az, mely a fajtudatot megőrzi és beoltja, hanem a templom, a miből a jövőre nézve önként következik, hogyha az állami és felekezeti iskolákban mindenki megtanul is magyarul, de viszont a felekezeti iskolákban minden görög-katolikus vagy görög-keleti vallásu magyar gyermek is megtanulhat oláhlul vagy oroszul és az így előálló kétnyelvűség végeredményében csak a magyarságnak válhatik kárára.

Ez a megjegyzésem azonban nem a múltra vonatkozik, hanem a jövőre és csak azt akartam vele jelezni, hogy hiba volna odáig vinni a magyar közvélemény megnyugtatótát, mintha erről az oldalról a magyarságot semmi veszedelem nem fenyegetné.

Visszatérve a múltra, nagyon kíváncsún tartanám, ha valamelyik történettudósunk vállalkoznék a görög-katolikus magyarság monográfiájának megírására, mert meg vagyok győződve, hogy ez a tanulmány nemcsak annyit igazolna, a mennyi már az eddigi kutatásokból is kiderült, hogy tudniillik szinmagyarokká lettünk, hanem a mai görög-katolikus magyarság magvára nézve azt is igazolná, hogy mindenkor szinmagyar volt. Természetesen az illető történettudósnak a fajmagyarság fogalmát illetően nem volna szabad kényelmi vagy más szempontból különbséget tenni egyfelől a görög-katolikus és görögkeleti, másfelől pedig a más vallású magyarok közt, hanem egyenlő mértéket kellene alkalmazni, mert azzal ma már mindenki tisztában van, hogy néhány család kivételével, senki sem tudja családfáját a honfoglaló magyarokig visszavezetni.

21. Rajner Lajos esztergomi érseki helynök leirata Melles Emil budapesti görögkatolikus parókusnak a magyar nyelv liturgikus alkalmazása tárgyában

Esztergom, 1909. július 23.

GKPL III–1–38. (1909). Másolat

4787. szám.

Főtisztelendő Melles Emil apát, plebános urnak Budapest VII.

Főtisztelendő Apát, Plebános Ur!

A S. Congregatio de Propaganda fide folyó hó 15-én 26760. sz. a. kelt iratának hiteles másolatát²⁰ oly felhívás kapcsán közlöm Főtisztelendőségeddel, hogy az abban foglaltakra vonatkozólag igazolást adjon részletesen előadván, hogyan végeztetnek a budapesti gör. kath. plebánia templomban a liturgikus ténykedések.

Őszinte jóindulattal vagyok

Esztergomban, 1909. július 23.

Rajner Lajos

püspök, érseki általános helytartó

---

20 A jelezett dokumentum nincs az irat mellett.

22. A Budapesti Hírlap tudósítása a Gergely-naptár bevezetéséről a budapesti görögkatolikus egyházközségben

Budapest, 1909. szeptember 1.

Budapesti Hírlap, 1909. szeptember 1. 4-5. o.

Naptáregyesítés

Budapest, aug. 31.

A budapesti görög katolikus hitközség méltán örvendez, s vele örül többi hitsorsosa is a magyar nemzet kebelében, mióta leérkezett Rómából a szentszék végzése a folyamodó budapestiekhez, hogy ezentúl a Julián-naptárt mellőzhessék s helyette a nyugati időszámítással a Gergely-naptárral élhessenek.

Jelentékeny esemény ez, mely messze túlemelkedik szűkebb helyi vonatkozásainak körén; elvi súlya van s benne az összes keleti, szertartású keresztények érdekelvük nemcsak hazánkban, hanem a széles világon mindenütt. A szentszéki döntés precedenst alkotott, mellyel az egész ortodoxiának törődnie kell, mert jeget tört a konzervatív hitélet egyik régi, merev gyakorlatában, s következései Magyarországon előre láthatók, szerte a külföldön kiszámíthatatlanok.

A tizenhatodik század alkonya előtt Julius Cézár kalendárioma szerint élt a művelt emberiség. XIII. Gergely, ez a nagy reneszánsz pápa rendelte el a csillagászati tudomány tanításaihoz képest, hogy a juliáni naptár kijavíttassék. Nyugaton a reform gyorsan életbe lépett; de a kelet nem járult hozzá; részint a meggyökeredzett szokásokhoz s minden tévedésekhez ragaszkodni akaró konzervativizmusból, részint a nyugati egyház ellen való antagonizmusból. A naptárbeli eltérés lényeges különbség s kívánatos megkülönböztető volt mindazok szemében, a kik Rómától különbözni akartak. Így telt el negyedfélszáz év a keleti egyházak kitarító oppozíciójában mind Róma, mind a Gergely-naptár, mind a csillagászat tudományos igaza s az égitestek mozgásának természeti tényei ellen.

Nem enyhült e pontban nyugat és kelet közt az ellentét a tizennyolcadik század egyházi tranzakciói idején sem, mikor az ó-hitüekből egy tekintélyes rész Rómához közeledett: dogmáinak és egyházszerzetének magát alávetette, de a külső megkülönböztetést, liturgia,, istentiszteleti nyelv és naptár dolgában, annál szívósabbul megtartotta. A római egyház e formákkal nem törődött, engedett bennük, beérve, a lényegbe vágó eredménnyel, a többit az időre hagyta.

Az idő pedig telt g lassu lepergése alatt mindjobban bebizonyult a Gergely-naptár helytálló, a juliáni kalendárium hibás volta. Minden új évszázad nyilvánvalóvá tette, hogy az ortodox időszámítás a csillagok járásának nem felel meg s a különbség a nyugati kronológiához képest egyre nagyobbá, a számítási hiba egyre súlyosabb következményűvé növekszik.

Az ortodoxia már a múlt században kezdte belátni, hogy időrendjével tudománytalan és gyakorlatilag tarthatatlan az alapja, az emberiség érdekében cselekszik, ha a két naptárt unifikálja, illetőleg áttér a Gergely-féle rendszerre. Róma nyugodtan s várakozóan figyelte, ez áramlat kialakulását.

A keleti államokban, hol az ortodoxia uralkodik s a juliáni naptár a mértékadó, az átalakulás lassú folyamatnak indult meg, mert senki sem érezte nagyobb sürgősségét. Nem így nálunk, a mi felekezeti viszonyaink közt, különösen a Rómával hitelvekben egyesült görög katolikusokra nézve, a kik a polgári és egyházi időszámítás eltérésének, a két naptár realitásának minden terhét, nyűgét s kellemetlenségeit viselték. Régóta érzik már ezek, hogy csak a naptár-reform segítségével múlhatnak bajaik, s ebben az indító lépést nekik kell megtenniök. De azt is tudták, mennyire kényes föladat ez, nemcsak a kelet konzervatív szelleme, hanem Róma toleráns magatartása irányában is, melyet zavarba hozni nem tanácsos s a megoldást ezzel nehezíteni nem szabad.

Pionírnak a budapesti görög katolikus hitközség állt a mozgalom élére, Szabó Jenő főrendiházi tag és Melles Emil apátplébános körültekintő, tapintatos vezetése alatt. Ez a hitközség fordult kérelmével a római szentszékhez, mint exponált helyen s eléggé elszigetelten működő egyházi szervezet, melynek a kettős naptárrendszer a legérzékenyebb károkat okozza e a naptáregyesítés rá nézve a legsürgősebb.

Múlt tavasszal hozta meg határozatát a hitközség; husvétkor szólítottak a hívek a templom szószékéről csatlakozásra a szentszék elé szánt kérelem dolgában, mellyel fölterjesztették jogos panaszukat. Kifejtette a folyamodvány a pápa előtt, mennyi bajt okoz a kettős naptárrendszer, s mennyi komoly, sőt szent érdek kívánja az egyesítést hitéleti, családi és társadalmi szempontból. A görög katolikusok nem bírhatják ki tovább azokat a károkat, a mikkel összes ünnepeiknek a juliáni naptár szerint való elkövetkezése jár. Az ő életük így másképp van berendezve, mint a többi emberé, sőt másképp, mint a hogy magával hozná saját kenyérpályájuk, az üzleti és forgalmi viszonyok közössége, a vásárok és munkai nyugvó napok általános rendje, a mik tőlük alkalmazkodást kívánnak, de a külön naptár ezt megnehezíti nekik. Káros így a befolyás a hitbuzgalomra is a görög katolikus nagy ünnepeken, a mik a Gergely-naptár hétköznapjaira esnek; kárt szenved családiás jellegű zománcuk, nem is lehet megadni kellőképp a módját karácsony, husvét és pünkösd idején, ha ezek a sátoros ünnepek az ily alkalomra berendezett szezonpiac zárta után, post festa következnek el.

A higgadt és egészen tárgyias fölterjesztés annál kevésbé téveszthető el a római szentszéknel hatását, mert az illetékes propaganda fidei comissionál a mértékadó tényezők előzőleg szintén közbenjártak. A hercegprímás megbízásából az ő esztergomi helynöke: Rajner püspök már tavaly volt Rómában, hogy a szentszékkel más egyházpolitikai kérdések kapcsán

a naptáregyesítés dolgában is behatóan informálja. Másfelől Apponyi Albert gróf kultuszminiszter a közös külügyminisztérium útján vatikáni diplomáciánk közreműködését vette igénybe s Szécsen gróf nagykövet lelkiismeretesen megfelelt missziójának. De sok jóakarát mutatkozott a propaganda fidei elnöke: Gotti bíboros s az előadó Roller pápai kamarás részéről is. Gyorsan letárgyalták a naptáregyesítés kérdését, kieszközölték a pápai hozzájárulást s a folyamodvány alig négy hónappal a fölterjesztés után ime leérkezett, jóváhagyó záradéka pedig már holnap, szeptember 1-én életbe lép.

Eszmei ellenvetése a Vatikánnak valóban nem lehetett volna; hisz a Gergely-naptár kiterjesztése a keleti szertartású katolikusokra, régi óhajtás a római szentszéknél, s most öröme telhet benne, hogy a megvalósulás felé indul. De maga nem akarta e formai kérdést indítani vagy irányozni, nehogy vele visszahatást keltsen az ortodox világban, az ügy továbbfejlődésének rovására. Várakozó álláspontja mellett maradt, melyből csak az mozdíthatta ki, ha a szükséges reformot a hívek maguk kérik meggyőzően, s ezt önként teszik, menten minden külső kényszertől vagy felsőbb nyomástól, a mik a Vatikánra presszionálón hatnának. E föltételeknek a budapesti hitközség folyamodása teljesen megfelelt, azért is érte el gyorsan és akadálytalanul a kérelem célját.

Az elintézésben fontos elvi mozzanat, hogy az engedelem egyetlen hitközségnek adatott meg s hogy a Vatikán ez ügyben a legkisebb szervezeti egységgel is szóba áll, ha bizalommal fordul hozzá. Ez biztató előjel, sőt precedens, hogy a többi görög katolikus hitközség szintén célt érhetne e példa után, ha ugyanazt teszi, a mit a budapesti görög katolikusok cselekedtek. Róma nem fog elzárkózni az osztó igazság elől: quod uni justum, altero aequum. Épp ezért méltán örvend most együtt budapesti hitrokonaival az a sok száz görög katolikus hitközség, melynek papjai és világi hívei az eperjesi és munkácsi egyházmegyében már egy évtized óta sóvárogva készülnek a naptáregyesítési munkára s az ebből következő egyéb reformokra hitéletük külső területén.

Az időszámításban a nemzet egyetemével helyreállt közösség természetszerűen vonja maga után a többi szál szorosabbra fűzését. Ezek közt legfontosabb és legérzékenyebb a nyelvkötélék, a miben a görög katolikus magyarság húzta idáig a legrövidebbet. A naptáregyesítésnél elért kedvező eredmény előírja a módszert, a hogy nyelvi területen is sikerre juthatnak a magyar hívek a Vatikánnal, – nem ugyan az oltárnyelvre nézve, mélynek dolgában Róma konzervatív és intranzigens, hanem az istentiszteleti nyelv körül, hol az életnek mindig készséggel tett a Vatikán engedményeket, mihelyt azok szükséges voltáról meggyőződött.

Őszintén örvendünk görög katolikus honfitársaink naptári elkülönözöttségének megszűntén, s óhajtva várjuk, hogy a nemzet

egyetemére e kedvező kilátású fordulat Budapest példája szerint a többi görög katolikus hitközségek hasonló buzgalmából mielőbb általánossá válják. A budapesti hitközséget üdvözljük elért sikeréhez. A további eredmények majd megérlelődnek, mire idejük elérkezik, ha meg nem szűnünk addig is dolgozni bennük.

23. Pálffy Móric szentszéki követségi tanácsos jelentése Alois Aehrenthal külügyminiszternek a magyar liturgia tárgyában

Róma, 1909. október 5.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 214–3 Liasse XXXVII fol. 96r–100r.
(MNL OL X 869, W 868 tekercs, 406–410. felvétel). Tisztázat.

Ambassade d'Autriche-Hongrie Prés le St. Siège.

Rom, 5. Oct. 1909.

Seiner Excellenz Grafen Aloys Aehrenthal etc. etc. etc.

streng vertraulich

Hochgeborener Graf,

[...] ²¹

Dir Frage der Calenderreform der Budapester Uniaten ist, wie Euer Excellenz zu wissen belieben, definitiv geregelt. Die kgl. ung. Regierung, sowie die Anhänger dieser Reform dürften mit der Lösung zufrieden sein. Deren Gegner sind es natürlich nicht, und haben auch bereits den Versuch gemacht, durch eine Denunziation der Uniaten, wegen missbräuchlicher Benützung der ungarischen Liturgie dieselben beim H. Stuhle zu discreditieren. Die Anzeige ist, wenn auf odios, so doch nicht aus der Luft gegriffen, und ich fürchte, dass aus der Sache noch Unannehmlichkeiten erwachsen werden. Vorläufig, allerdings, dürfte eine Rufepause eintreten, da der Fürst-Primas auf die Wünsche der Denunzianten nicht eingegangen ist, und den ganzen Dossier zwecks Überprüfung nach Budapest zurückgeschickt hat.

Die Uniaten werden nur übrigens voraussichtlich auch noch nach einer anderen Richtung hin zu schaffen geben. Es besteht für mich nämlich kein Zweifel, dass die Frage Ortinsky schon im Rollen ist, trotzdem der Card. Präfect der Propaganda hierüber keinerlei Informationen besitzt. Der Besuch des Bischofs von Scranton, Monsignore Hoban in Galizien (h. ä. Bericht No 24 st. v. 17. Aug. 09) sowie die jüngste Reise Monsignore Firczáks nach Lemberg dürften mit dieser Angelegenheit sehr wahrscheinlich in Verbindung stehen. Auch kommen aus Ungarn zahlreiche Privatschriften, laut welchen die Verhandlungen, schon sehr weit gediehen seien sollen, und die sich bereits mit der Liste der Candidaten für den ungarischen Bischof

---

21 A levél első és utolsó részében kötetünk szempontjából nem releváns kérdésekről ír.

in den Vereinigten Staaten befassen. Die Veranstalter der Bewegung, welche scheinbar über den Kost der ung. Regierung operiren, müssten viel Geschicklichkeit und Tact haben, wenn es der Botschaft erstart bleiben soll, ihnen schließlich die Kastanien aus dem Feuer holen zu müssen. Eine Entgleichung wäre aber doppelt bedauerlich, da ja die Propaganda, wie bekannt, nicht abgeneigt ist, allen möglichen Vorschlägen zur Sanirung der Lage in Amerika näherzutreten. Mit Ortinsky geht es nicht gut; auf die Curie sieht das, und möchte gerne aus der Klemme heraus.

[...]

In dem ich Euer Excellenz ergebenst bitte, mir den Misbrauch hochderen kostbarer Zeit gütigst verzeihen zu wollen, erneuere ich den Ausdruck meiner tiefsten Ehrfurcht

M. Pálffy

**24. Szabó Jenő főrendiházi tag, elnök (Görög Szerartású
Katholikus Magyarok Országos Bizottsága) pohárköszöntője
a fővárosi hatóság tiszteletére 1909. évi október 24-én tartott
díszebéden**

1909. október 24

KIADVA: Szabó Jenő: *A görög-katholikus magyarság utolsó kálvária-útja, 1896–1912*, Budapest, 1913. 303–306.

A budapesti gör. kath. egyház miszió-szerű jellege

... Azért emelek szót, hogy az összes gör. kath. magyarság szempontjából, tehát úgyszólván országos szempontból is méltassam a főváros közönségének azt a nagylelkű tényét, amelynek megünneplésére a mai hálaadó szentmisénél és itt e barátságos fehér asztalnál összegyűltünk. E kedves feladatot egy rövid felszólalás keretében talán úgy közelíthetem meg legjobban, ha két analóg bécsi esetre hivatkozom.

Az egyiket csak néhány hét előtt olvastam a hírlapokban, hogy t. i. Bécsben egy mohamedán templomot szándékoznak építeni, nyilván azzal a célzattal, hogy az annektált tartományok mohamedán lakosságának szívét közelebb hozzák a császári fővároshoz. Ezt az esetet, amely különben is még csak a tervezés stádiumában áll, itt per tangentem csak azért hozom fel, mert a m. t. főváros képviselői éppen most jártak odalent a bosnyákok között és így talán szerezhettek és hozhattak is magukkal némi impressziókat ebben a tekintetben, hogy ilyen, vagy hasonló, a pénzügyi áldozat mértékével mérve, kicsinyesnek látszó eszközökkel lehetséges-e vagy sem, pro vagy kontra oly eredményeket elérni, mint aminőt az adott esetben a császári főváros maga elé tűzött.

Alkalmasabb az én célomra a másik eset, hogy t. i. Bécsben államköltségen építettek gör. kath. és gör. keleti templomokat csak azért, hogy azokat politikai obszervatóriumoknak használják. Csakugyan ezekben a templomokban ismerték fel legelőször a görög rítusnak azt a természetét, amely röviden szólva abban áll, hogy az e rítust követő népeknél – úgy a gör. katolikusoknál, mint a gör. keletieknél – a nemzeti vagy faji érzést és a királyhűséget, tehát a hazafiságnak e két vezérelvtől feltételezett valódi beltartalmát, egyszerűen a nemzeti vagy imperialisztikus politikának legfőbb tényezőit, nem a család, nem is az iskola oltja be a szívekbe, hanem a templom. Hogy aztán később, különösen az oláhok és szerbek közt ezt a felfedezést mennyire kiaknázták a bécsiek a magyar nemzet ellen, mindenki tudja. De talán kevésbé ismeretes az, hogy már a múlt század elejétől kezdve gyakran kísérleteztek hazánk északkeleti részeiben is. Szerencsére azonban az ottani gör. kath. papság példás hazafisága és az ott tömegesebben együtt élő gör. kath. magyarság meghiúsította e kísérleteket.

Engedjék meg, uraim, hogy a bécsi görög rítusú templomoknak rövid, de magvas történetét itt leszögezzem. Nem azért, mintha csak távolról is hasonló missziót tulajdonítanék a mi szegényház-téri kis templomunknak, hanem azért, hogy rámutassak a magyar nemzeti politikának egy sarkalatos mulasztási hibájára. Arra t. i., hogy úgyszólván semmivel sem védekezett a bécsi imperializmusnak a görög rítus természetére támaszkodó, látszólag egyházi, de valójában nemzetiségi politikája ellen.

Pedig módjában állott védekezni.

Nem kellett volna egyebet tennie, csak bizonyos felekezeti praeoccupáció leküzdésével elfogulatlanul és jól szétnézni a nép rétegei közt s ott észrevenni és talpra állítani saját vérét, a görög rítusú magyarságot. Ezt, ha idejében megtette volna, akkor már régen elenyészett volna az a végzetes előítélet, hogy aki gör. kath. vagy gör. keleti, az nem is lehet magyar. Mert bizony ez a végzetes előítélet mindenkor egyik legfőbb akadálya volt s még ma is egyik legfőbb akadálya a magyar nemzet azon legitím, jogos és természetes törekvésének, hogy ha már polyglott ország vagyunk is, de legalább intelligenciánk, a magyarországi intelligencia ne legyen és ne lehessen más, mint egységes magyar.

A gör. kath. magyarok családfájáról, régi vagy nem régi voltáról sokat vitáznak a történészek. Vannak, akik ezt a családfát egészen Gyula és Bulcsu vezérékig viszik vissza; de vannak olyanok is, kik azt állítják, hogy 1820. előtt még gör. kath. magyarság nem létezett.

Erre a vitára némi világot vet az, hogy Ungváron, a püspöki levéltárban van egy régi, 1795-ből való s talán nem is a legrégebb magyar fordítás Kricsfalussy György ungvári gym. tanár tollából, arról a szent miséről, amelynek ma részesei, illetve tanúi voltunk.

Nos hát, uraim, én meg vagyok győződve, hogy a gör. kath. magyarság ősiségét és folytonosságát lehetetlen megdönteni, de még ha lehetséges volna is, mit bizonyít az említett fordítás? Azt, hogy legalább is a XVIII. század derekán már nagy számban voltak olyanok, vagyis gör. kath. magyarok, akiknek számára ez a magyar mise készült. Ha tehát abban az időben, amikor még Magyarországon nem volt nemzetiségi kérdés és az egyházi viszonyok is kedvezőbbek voltak, azok, akikhez a dolog tartozott, megtették volna kötelességüket. Vagyis, ha ez a magyar mise nem maradt volna poros fóliánsok között, hanem már régen átment volna templomainkba és a nép szívébe, akkor, uraim, ma már senki sem merné a bécsi politika malmára hajtani a vizet azzal a valótlan állítással, hogy aki gör. kat., az nem is lehet magyar.

Sajnos, uraim, mi – gör. kath. magyarok – nem voltunk olyan szerencsések, mint más ajkú hitsorsosaink. Sőt még egy magyar fejedelem, Rákóczi György is az egyházi nyelv kérdésében nem nekünk jött segítségünkre, hanem az oláhoknak. Így történt, hogy nekünk, gör. kath. magyaroknak, magunknak kellett felfedeznünk magunkat. És Istennek hála, fel is fedeztük. Ami pedig nem volt könnyű dolog, mert mi úgy szét voltunk és vagyunk ma is darabolva hat egyházmegye közt, hogy csaknem elenyésztünk a nemzetiségek tengerében. Apostoli lelkű és magyar szívű papságunknak köszönhetjük, hogy a szó teljes értelmében önfeláldozó, úttörő munkájukkal felnyitották szemünket és Hajdúdorog városát illeti meg a dicsőség, hogy elsőnek bontott zászlót a magyar felírású görög kereszt mellett. Mikor pedig 1896-ban az ismeretes kedvezőtlen fordulat állott be ügyünkben, ez a fordulat nem csak népünket, hanem az összes gör. kath. magyar intelligenciát felrázta nyugalmából és tömörültünk, megalakítottuk országos bizottságunkat s tudva azt, hogy a jó Isten is csak akkor segít rajtunk, ha magunk vesszük kezünkbe ügyünket: felkerekedtünk és 1900-ban tömegesen elzarándokoltunk Rómába.

És bármit mondjanak is azok, akik az ellenkezőjét állítják, mi nem jöttünk vissza üres kézzel Rómából, mert az apostoli szentszék megígérte, hogy igenis, foglalkozni fog ügyünkkel. És ez nem jelentőség nélküli dolog, ha figyelembe vesszük, hogy a kath. egyház mily konzervatív és óvatos szokott lenni nem csak tetteiben, hanem megnyilatkozásaiban is és nem a mi hibánk, ha azok, akikre a dolog tartozott, ebben a stádiumban sem teljesítették kötelességüket.

De még mielőtt Rómába mentünk volna, önökhöz fordultunk, uraim, a magyar székesfőváros nagylelkű közönségéhez és önök voltak az elsők, akik segítségünkre siettek; önök adták meg nekünk az első méltatást kitartó önvédelmi küzdelmeinkre, amikor 1898. évi július hó 30-án tartott törvényhatósági közgyűlésükön a kegyúri tisztelet budapesti egyházunkkal szemben egyhangúlag elfogadták.

Engedjék meg tehát, hogy most, amikor ezen első segítség, ezen első méltatás emlékünnepeét üljük, most, amidőn a szegényház-téri kis templomunkból kiindulva, Isten segedelmével a naptáregyesítés ügyében már némi sikert is mutathatunk fel, mindezek után engedjék meg, hogy én a főváros közönségével szemben az összes gör. kath. magyarság köszönetét és háláját tolmácsoljam. Az isteni gondviselés úgy intézte, hogy most épp az a férfi ül a főváros főpolgármesteri székében, aki mint volt főügyész, egy remek jogi munkában diadalmasan kimutatta a mi ügyünk igazát, a polgármesteri székben pedig egy oly férfi ül, ki már rövid idő alatt is nagy tettekkel szolgált rá arra, hogy tőle a főváros még többet és még nagyobbakat várhasson, – és e két férfúra: Fülepp Kálmán főpolgármesterre és Bárczy István polgármesterre emelem poharamat.

25. Vaszary Kolos hercegprímás átírata Apponyi Albert vallás- és közoktatási miniszternek a budapesti görögkatolikus templomban használt magyar liturgikus nyelv tárgyában

Budapest, 1909. november 6.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 214–3 Liasse XXXVII fol. 90rv.
(MNL OL X 869, W 868 tekercs, 433–434. felvétel). Tisztázat.

Bizalmas
6306/1909.sz.
ad 96206/6.

Nagyméltóságú Gróf, Miniszter elnök úr!

Válaszolva folyó hó 21-én 96878. sz. a. kelt nagybecsű soraira tisztelettel értesítem Excellenciádat, hogy a budapesti görög katolikus plébános ellen a magyar nyelvnek a görög szertartású liturgiába való felvétele miatt tényleg panasz emeltetett az Apostoli Szentszéknél.

Gotti Jeromos bíbornok a S. Congr. de Propaganda Fide praefectura folyó évi július hó 27-én kelt iratában megkeresett, hogy a gör. szert. liturgiának az Apostoli Szentszék tilalma ellenére magyar nyelven való végzése tárgyában vizsgálatot tartsak és annak eredményéről jelentést tegyek.

Ezen megkeresés következtében igazolásra szólítottam fel a budapesti gör. szert. plébánost,²² aki terjedelmes jelentésében kifejtette, hogy a liturgiát szláv nyelven végzi és a liturgiának csak azon részénél használja a magyar nyelvet, amelyekre a görög szertartás szerint a híveknek respondeálniok, felelniök kell.

---

22 Lásd: 21. számú dokumentum.

A plébános ezen jelentését a S. Congr. de Propaganda Fide prefektusa elé terjesztettem figyelembe ajánlva a budapesti görög kath. plébánosnak különösen nehéz helyzetét, amelyet az a körülmény idéz elő, hogy híveinek túlnyomó többsége a szláv nyelvet egyáltalában nem érti és a szláv szavakat még jól kiejteni sem képes.

Hogy az Apostoli Szentszék a budapesti gör. szertartású plébános eljárását a liturgia végzésénél ezen jelentés alapján mennyiben fogja tűrhetőnek találni, azt nincs módomban megítélni. Célszerű volna azonban, ha Nagyméltóságod is a római vatikáni nagykövetség útján a S. Congr. de Propaganda Fide prefektusának figyelmébe ajánlani méltóztatnék a szóban forgó ügy nagyfotosságát és a budapesti görög szert. plébános által a liturgia végzésénél a magyar nyelv részleges használatát illetőleg követett eljárás további meghagyásának kívánatosságát.

Fogadja Nagyméltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását.

Budapest, 1909. évi november hó 6-án

Vaszary Kolos

bíbornok, hercegprímás.

26. Apponyi Albert vallás- és közoktatási miniszter átirata Alois Aehrenthal külügyminiszternek a budapesti görögkatholikus templomban használt magyar liturgikus nyelv tárgyában

Budapest, 1909. december 1.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 214–3 Liasse XXXVII fol. 89r–93r.
(MNL OL X 869, W 868 tekercs, 412–414. felvétel). Tisztázat.

96206/6 pr.7 te XII. 1909

133608 szám.

Nagyméltóságú Gróf Aehrenthal Alajos Úrnak,
a csász. és a kír. Ház és a közös külügyek miniszterének

Nagyméltóságú Miniszter, Gróf Úr!

Tudomásomra jutván, hogy a budapesti gör. kath. hitközség ellen azon okból, mivel a liturgiában a magyar nyelvet használja, az Apostoli szentszéknel feljelentés tétetett, kérdést intéztem az ügy mibenléte iránt a bíbornok hercegprímáshoz, mint akinek az említett plébánia fennhatósága alá tartozik.

A vett és ./.. alatt tisztelettel csatolt válasz²³ megerősíti a fenti híradást, egyben megkeresés foglaltatik benne, hatnék oda diplomáciai úton, az egyházközség eddigi gyakorlatában meghagyassék.

---

23 Lásd: 25. számú dokumentum.

A bíbornok hercegprímás ezen állásfoglalása nagy örömmre szolgál, s kérésének annál inkább megfelelek, mert az egyben megfelel a magyar kormány mindenkor vallott nézetének ez ügyben, de nem kevésbé összhangzásban áll az egyházi és a hitélet érdekeivel.

Az előző magyar kormányok sürgették már az Apostoli Szentszéknél, hogy a magyar nyelv használatát a gör. szert. liturgiában hagyja jóvá, és ismerje el törvényesnek.

Ezen állásfoglalás indokai röviden abban foglalhatták, hogy a görög szertartásnak berendezése magával hozza, megköveteli, hogy a hívő nép a mai és egyéb templomi szertartások végzésénél cselekvőleg közreműködjék, miért is a gör. szert. körében a nép nyelvének kezdettől fogva teret nyitottak sokkal nagyobb mérvben, mint pld. a latin szertartásban. Idő folytával az egyház ezen gyakorlatot a régi népnyelvekre korlátolta, ez alapon használják pld. a ruthén nyelvű g. katolikusok szertartásaikban az ó szláv nyelvet.

Ez a gyakorlat a ruthén ajkúakat ki is elégíti, mert az ószláv nyelv a ruthén nyelvhez igen közel áll, a nép által nehézség nélkül kezeltetik.

Más a helyzete a magyar származású vagy magyarra lett gör. katolikusoknál akik messze állván az ó szláv nyelv tudásától és gyakorlatától, azzal élni nem képesek – e helyett használatba vették a magyar nyelvet. A magyar nyelv liturgikus használatát tehát az életszükséglet hozta betartja fenn számos hitközségben. Megerősítést nyer a gyakorlat a gör. kath. románok példájában, akik az Unio óta szintén a maguk nép nyelvét használják a liturgiában. Ez a példa annál nyomósabb, mert a magyar ajkú gör. katolikusoknak szemük előtt, sokszor egy és ugyanazon községben látják azt. Ilyen helyzet mellett felettébb bajos a magyar ajkú gör. katolikusokat meggyőzni arról, hogy az ó anyanyelvük alkalmazása a templomban tilos és helytelen, mikor azt látják, hogy ugyanez az eljárás a románoknál megengedett dolog.

Támaszkodva tehát a hívek lelki szükségletére, a már tényleg fennálló gyakorlatra és a románok példájára sürgették az előző magyar kormányok a magyar nyelv approbatioját a gör. kath. liturgiában. Ez a törekvés eddig elég célt nem ért, viszont azonban az irányban sem tétetett komoly kísérlet, hogy a magyar ajkú gör. katolikusok gyakorlata betiltassék, vagy megszüntetessék.

A kormányokon kívül maguk az érdekelt magyar ajkú gör. katolikusok is mozgalmat indítottak liturgiájuk érdekében. Ezt célozta a magyar ajkú gör. katolikusok 1896 évi római zarándoklata XIII. Leó pápához, mely alkalommal az eperjesi és munkácsi püspökök vezetése alatt ünnepélyesen átadták az egyház fejének a magyar liturgiát kérő memorandumjukat.

Az emlékirat pozitív eredménnyel nem járt, mindazonáltal tagadni nem lehet, hogy a római szentszéknek pusztá hallgatása is ezen ünnepélyes módon felvetett kérdésben nagy horderejű, mindenesetre pedig bírt és bír

azzal az erővel, hogy a magyar liturgiát jóhiszeműleg tovább gyakorolják országszerte.

Ilyen helyzetben van a budapesti gör. kath. hitközség Budapesten, amely a bíbornok hercegprímás, mint esztergomi érsek joghatósága alatt néhány év előtt szervezetett.

Ha valahol, úgy az ország székes fővárosában indokolt a magyar liturgia használata, mert a budapesti plébánia híveit az ország minden részéből összeverődött elemek képezik, amelyek összekötő kapcsa a magyar nyelv. Ha a magyar nyelv használata vétetik el tőlük, összeomlik a hívek hitélete, gyakorlatilag megakad a templomi élet, mert a főváros g. kath. más nyelven be sem gyakorolható már a templomi életbe.

De más oldalról is veszedelem fenyegetné a hitközséget, a mostani liturgiai gyakorlat megbolygatása által. A székes főváros közönsége ugyanis akkor, amidőn tetemes költségekkel, mint kegyúr szervezte a gör. kath. plébániát, templomot, paplakot adott, biztosította a plébános és káplár fizetését, mindezt azzal a határozott kijelentéssel tette, hogy a plébánia magyar jellege mindenkor fentartatik. Ha ez a feltétel bármily okból meg nem valósulhatna többé, igen közel esik a fölvetés, hogy a székes főváros akár súlyos complicatiók veszedelmének felidézésével is, visszavonja támogatását.

Utaltom kell még arra, hogy a székes főváros közönségét elemi erővel támogatná e magatartásában az országos közvélemény, amely e kérdéssel már leszámolt, s aminő megnyugvással látja a jelenben folytatott gyakorlatot, annyira felzúdulna annak megbolygatása ellen.

Egyházi szempontból nem közömbös az a körülmény sem, hogy a székes főváros területén kialakulóban van egy görög szertartású, de keleti, vagyis schismatikus egyházközség, amely sem nem szerb, sem nem román jellegű többé, hanem magyar kíván lenni. Ha a magyar elem nyugodt gyakorlata a gör. katolikus egyházon belül megzavartatik a mozgalom előreláthatólag lökést fogna adni a keletiek szervezkedésének, és ez vonzást gyakorolna az eddig katolikus magyar elemre, míg a jelenben fordítva van a viszonya a gör. kath. egyház keretében élő és érvényesülhető magyar elem gyakorol vonzó erőt a magyar jelegű keletiekre.

Ezekben kívántam röviden rámutatni azon általános és különös szempontokra, amelyek amellett szólnak, hogy a budapesti g. kath. hitközség mostani liturgikus gyakorlatában, a feljelentés félretétele mellett, békében meghagyandó.

Tekintettel az ügy fontosságára, tisztelettel felkérem Nagyméltóságodat, méltóztassék diplomatiái úton az ügy tárgyalását figyelemmel kísértetni, oda hatni, hogy amennyiben a magyar nyelv liturgikus használatának approbatioja most még elérhető nem volna, a budapesti egyházközség gyakorlatában ne akadályoztassék, engem pedig méltóztassék az ügy

fejleményeiről értesíteni oly célból, hogy amennyiben annak további intézése során netalán felvilágosítások szükségeltetnének, azokat megadhassam.

Fogadja Nagyméltóságod őszinte tiszteletem nyilváníását.

Budapesten 1909. december 1-én.

aláírás

[Apponyi Albert]

27. Méhes Mihály cékei lelkész röpirata a naptárreform ellen

Céke, 1910. februárja

DAZO, 151 fond, 3. opisz, 1138. ügyirat, 17–18. lap. Nyomtatvány.

Naptárunkat nem hagyjuk

Valami ugynevezett „magyar görög katolikusok hajdudorogi állandó végrehajtó bizottsága”, melynek egyházi szervezetünkben létjogosultságát el nem ismerem, felhívást küldött szét a napokban a lelkészi hivatalokhoz kész kérvénymintákkal, hogy azokat a hivekkel aláírva, gör. kath. egyházunkban a Gergely-naptár használatának engedélyezését kérjék.

Egy évtizeddel előbb kis ideig – és most az utolsó elmúlt években – vallásunk ellenségei mesterséges módon, mint a hogy az valamely politikai eszmék érdekében szokásos, igyekeznek minket naptárcsereire vezetni. És most, mintha már a sok újságcikkkel a talaj preparálva volna, jól kiszámított hadi csel szerint előtérbe tolják azt a hajdudorogi bizottságot a kérvénymintákkal, a mely furfangos eljárás, úgy látszik, mintha ütőkártyájuk lenne a várt eredmény eléréséhez.

Minthogy az a felhívás kezünkben van s minthogy vallásunk ellenségeinek cselfogása juttatja az kezünkbe, s minthogy benne a naptárcsere kilátásba helyezett közeli végrehajtásáról, tehát életbevágó kérdésről van szó, ha csak azt nem akarjuk, hogy legföltettebb kincsünk, a mi gör. kath. vallásunk a furfangnak, a cselnek áldozva legyen, ezt a felhívást a vallásunkra való féltékenységből eredő óvatossággal kell fogadnunk s kellő figyelembe részesítenünk, meggondolván, hogy a hajdudorogi bizottság, (nevezzük így) először – micsoda utat-módot ajánl nekünk a „boldogító” naptárcsere eléréséhez; másodszer – mely okokat, mert minden naptárváltoztatást kizárnak, hallgat el; és harmadszer – mily természetűek az okok, a melyeket a naptárcsere érdekében felhoz?

Habár vallásos érzületünk minden vallásunk elleni támadást eleve visszautasít, mégis, mint a nép vezetői, az Isten előtt való felelősségünk tudatában az értelemhez is fordulunk s a józan gondolkodás megköveteli tőlünk, hogy a dorogi bizottság felhívását olvasva – ezeket a kérdéseket fontolóra vegyük, hogy azt méltó elbánásban részesíthessük.

A Julián-naptár a mi gör. kath. egyházunkban az unió alkalmával kikötött kiváltságunk, akár a klerikusok nőszülése, két szin alatti áldozás stb. Ha tehát mi egyházi használatra a Julián-naptárt a Gergely-naptárral ki akarnók cserélni, nem kellene azt senkitől sem kérnünk, hanem, a mint az a kiváltsággal történni szokott, vagy elveszik tőlünk, vagy lemondunk róla. Tehát a Julián-féle naptár használatáról csak egyszerűen le kellene mondanunk, a mely lemondást Rómában kétségkívül rögtön elfogadnák. Ámde a lemondáshoz egy oly testület egyhangu határozata szükséges, mint az a testület volt, mely a kiváltságok kikötésével az uniót elhatározta. De még egy ily testület se mondhat le csupán a Julián-naptárról, hanem vagy az összes kiváltságairól, vagy egyről sem, hacsak nem azt akarná elérni, hogy a népek között vallási tekintetben mint szegény vándorlók, mint nyomorult zsebrákok, tengődjünk s végre elpusztuljunk. Mert az unióban kikötött összes ismertető jegyekkel maradhatunk meg csak görög katolikusoknak, egy ilyen lényeges ismertető jegy nélkül már nem lehetnének azok.

Ilyen vészes követelménynyel járó lemondásra egy ilyen testület – természetesen a törvényesség és a formák őszinte betartása mellett – nem volna hajlandó. Ezt tudva s az együgyü lelkekre számítva, szélhámos módon nagyhangzásu nevével dobálózva kísérli meg a „magyar görög katolikusoknak hajdudorogi állandó végrehajtó bizottsága” a lemondásnak legalább a látszatát kivívni s bennünket így ilyen zsebrákokká tenni. Akárcsak valaki a községeket külön-külön kérdezné meg, vajjon elfogadják-e az állami költségvetést vagy nem? Az ilyen aláírásokra is a hatalmasok, a kiknek érdekében van a naptárcsere, – legyen az kormány, akár Róma, vagy mind kettő, – bizony ráhuzhatják a szentenciát. Csakhogy ez nem volna lemondásunk kiváltságunkról hanem tulajdonképen attól való megfosztásunk.

Ide akarna minket kerülő uton az a bizottság vezetni mint azt maga is vallja, a mi anyagi érdekeink nevében. Nem-e kilátszik már itten a lóláb? Ez az eljárás fortélyosan kigondolt hadi csel. Ez árulás. „Aki nem az ajtón megyen be a juhakolba, hanem másutt mászik keresztül, tolvaj és rablógyilkos.” (János ev. X 1.)

A dorogi bizottságnak csak ez az eljárása is elég arra, hogy őrizkedjünk tőle...

2. Nézzük meg most azokat az okokat, a melyeket a dorogi bizottság mint kényelmétleneket mellőz.

Az egyik ilyen ok, hogy a Gergely-naptár jó, a Julián-napár rossz. Ezt vallásunk ellenségei már jó ideje suggerálni próbálták nekünk. Azonban ez az állítás ma már tarthatatlan. Ellenkezőleg van a dolog.

Nem mi maradtunk el az időszámításban 12-13 nappal hátrább, hanem azok szöktek előre annyival, a kik a Gergely-féle naptárt csinálták.

Március 9 körül volt a nikeai zsinat idejében a tavaszi napéjegyenlőség, úgy a mint az mostan is van.

Önkényes állítás az, mintha a juliusi év 11·2 perccel hosszabb volna a természetesnél. Ezt kiszámítani nem lehet, nincs rá bázis. Ezt csak sok ezer évi tapasztalat után lehetne állítani. A mióta ezt az önkényes állítást Gergely pápa csillagászai világgá dobták, azóta a tudósok csak legujabban foglalnak állást ellene sürgetvén, mint azt az elmúlt évben elhunyt világhírű amerikai csillagász Newcomb tette, hogy a keresztény világ térjen vissza a Julián-naptárra. (Todd népszerű csillagászat 175. lap.) Ez a visszatérés, hogy nem nagyon távol jövőben meg is lesz, remélhető.

A tapasztalat a Julián-naptár helyességét igazolja. Ezt onnan is tudjuk, hogy a zsidók holdévei és a Julián-naptár évei teljesen fedik egymást. Innen van, hogy mi sohasem ünnepeljük a húsvétot a zsidókkal együtt sem előttük. Ellenben a nyugati egyház – használatában a Gergely-naptárnak – bizony ünnepeli a húsvétot a zsidókkal együtt mint 1903-ban is; sőt ünnepelnek megelőzőleg, mint 1902 ben; és ez idén is 1910-ben előbb lesz a húsvétjuk a zsidókénál. Ennek megértésére szükséges figyelmesen átnézni az 532 évi periodosu Pászaliát és a húsvéti ünnep megtartásának szabályait. Mindkettő fellelhető a Horológion végén.

Felhozom ezt, mert telekürtölték fülünket, hogy a mi naptárunk rossz, a Gergely-naptár pedig jó és a mint azt így rövidesen lehet, kimutattam, hogy éppen az ellenkezője igaz.

Tehát ezen az alapon nincs ok a naptárcsereére s azért a hajdudorogi bizottság azt fel sem hozza

A második ilyen ok, hogy a húsvéti ünnepeket csak a Julián-naptár szerinti igazolás mellett tarthatjuk meg a törvényes időben. Ez a kérdés különben szoros kapcsolatban van az előbbenivel, t. i.: jó naptár mellett a törvényes időben ünnepelünk és ünnepelünk törvényes időben? jó a naptárunk.

Tudják ezt a mi vallásunk ellenségei s ezért uton-utfélen hangoztatják, hogy a húsvéti kérdés csak fegyelmi ügy, a fegyelmi és szertartási dolgokban pedig s hitnek sérelme nélkül változtatni lehet. Ez igaz lenne, ha ez állítás hatterében nem a gondolat és szándék rejlene, az egyházi institúciókat az emberek kénye-kedve szerint megváltoztatni.

Az egyházi hatóságok az egyházi törvények alul egyeseknek a szükség követelményeihez képest kivételeket adhatnak, de azokon nem változtathatnak. Csak olyan testület volna jogosult a változtatásokra, mint volt a nikeai zsinat, mely az egyházi törvényeket hozta s a szertartások rendjét megállapította. Természetesen ezt a keleti egyházra értem, a mennyiben mi is a keleti egyház törvényeit és szertartásait tartjuk.

A húsvéti ünnep megtartásának rendjét azonban még egy oly egyetemese egyházi zsinat, mint volt a nikeai, – sem változtathatja meg.

A húsvéti ünnep megtartása benne foglaltatik az egyház 1-ső parancsában, bennefoglaltatik az Isteni parancsok 3-dikában, mert az Isten Moyses által elrendelte a húsvét megtartásának idejét. Ez isteni parancsnak megfelelően – figyelemmel a zsidók husvétjára határozta meg az első nikeai zsinat a húsvét megünneplésének idejét s a többi közt kimondotta azt is, hogy (a Julián-naptár szerinti) március 21-én tul lehet csak ünnepelni.

Közbevetőleg mondom, hogy ezt a március 21-iki dátumot ugy szeretik feltüntetni, mint a tavaszi napéjegyenlőség napját, mely a zsinat idejében azon a napon lett volna. Ez ferdités vagy legalább is tévedés. A zsinat határozata szerint el kell mulni a tavaszi napéjegyenlőségnek, mely akkoriban is március 9 körül volt, aztán – nem közvetlenül – a holdtöltének és a március 21-ikének, akkor lehet legkorábban a húsvét.

A nikeai zsinat a husvétot illető határozatát oly jónak és tökéletesnek látta, hogy azt is kijelentette, hogy az a határozat egyházi átok terhe alatt meg nem változtatható s a világ végezetéig érvényes. Azaz még egy teljes zsinat sem változtathat rajta. De így a Julián-naptár is a világ végéig kell, hogy megmaradjon, mert a husvétnak helyes, törvényes megünneplése csak a Julián-naptár alkalmazásával lehetséges, minthogy, a mint azt már feljebb említettem, a zsidók holdévei és a Julián-naptár évei mindig fedték és fedik egymást.

A Gergely-naptár szerint nem lehet mindig törvényesen ünnepelni. Hiszen a nyugati egyház ez idén is szemünk láttára a zsidókat megelőzőleg – tehát törvénytelen időben ünnepel.

Ezért hallgat mélyen a dologról a hajdudorogi bizottság. De ezért is nekünk a nikeai zsinat határozatainak szilárd alapjául gondolnunk sem szabad naptárcsere...

3. Lássuk már most azokat az indokokat, a melyeket a hajdudorogi bizottság akciójának támogatására felhoz. Ezek egyike, hogy a naptárcsere szertartásunk épségét nem érinti. Vallásunk ellenségei ime – a mi együgyűségünkre számítva mily ravasz módon akarják agyonütni a fejünket, hogy meg ne sántuljunk! Hiszen itt nem arról van szó, hogy miképp fogunk imádkozni, – bár ez is nagyon fontos dolog, hanem vallásunkat – a fejünket kívánják. Már az előbbeniek alapján is meggyőződhattünk róla, hogy Juliánnaptár nélkül nem lehetnénk görög katolikusok, (mint, ahogy a budapesti hitközség sem az már, – a mi a jövőben még jobban ki fog tűnni,) mert mint jó naptár nélkül a húsvéti ünnepeket a nikeai zsinat törvényének megfelelően nem tarthatók meg. Mindazonáltal fontoljuk meg a következőket is.

A mi görög katolikus vallásunk egy külön, – önálló keresztény felekezet vagy népiesen vallás, mely az unio megkötésekor jött létre.

Mindazok a dolgok, a melyek vallásunkat jellegzetessé teszik, legyenek azok akár dogmatikusok, akár fegyelmi vagy szertartási dolgok, vallásunknak

tartozékai; s azokat sem elhagyni, sem ujjakkal szaporítani nem szabad. Mert az ismertető jegyek megváltozásával megváltozik a vallás.

Különösen jellegzetes dolog a mi vallásunkra avagy felekezetiégünkre a Julián-naptárunk.

A naptár annyira szoros kapcsolatban van a vallással, akár az emberi testben a csontozat és a húsz. Megváltozik a csontozat, megváltozik az ember alakja is s egyik a másika nélkül el nem lehet. Ezt a nagyon szoros kapcsolatot mutatja az is, hogy ugyszolván minden vallásnak meg van a saját naptára. Hiszen éppen a naptárral tesznek a népek nyilvános vallomást felekezetiégükről.

Az apostolok is elsőbben naptárt változtattak: a 7-ik napot vasárnapra tettek át s a húsvétot a zsidókénál később ünnepelték. Az üldözések megszüntével az anyaszentegyház dátumait a Julián-naptárhoz kötötte s az évek számitásának kezdetét Krisztus Urunk születésétől vette. A róm. kath. egyház is csupán naptárváltoztatással dokumentálhatta hathatósan a keleti egyháztól való csekély különbözőségét. Így van ez a többi vallásokkal. Sőt a kérészetü francia forradalmi vallás is keletkezésekor azon melegében naptárt csinált magának. Ha egy mohamedán a keresztény vallásra tér, kénytelen a keresztény naptárt is átvenni, de, ha valamely mohamedán a keresztény naptárt fogadná el s vallását a szerint akarná gyakorolni, bizony senki sem mondaná rá, hogy Ő mohamedán.

A vallás és naptár közötti ennél a rendkívül szoros kapcsolatnál fogva tehát olyannyira érinti a Julián-naptár vallásunkat, hogy Julián-naptár nélkül nem lehetnénk sosem görög katolikusok hanem csak szegény vándorló zsebrákok, a kikbe mindenki belerughatna s a kiken mindenki multságát tölthetné. Égbekiáltó, hogy ezt az iszonyu megalázást mi magunk magunknak készítjük elő anyagi érdekekért.

Az anyagi érdek! Ez az a másik ok, a mit a hajdudorogi bizottság mint fő okot felhoz, hogy cseréljük meg a naptárt. Csakhogy ez a fő ok nem is ok és éppen azért nem is alapos.

Hiszen másnemü ideális dolgoknál is csunya azoknak anyagi érdekeként való feláldozása, mennyivel alábbvaló ezt cselekedni a vallásnál? Ennek neve árulás. Mindenki közülünk, a ki naptárcserére törekszik avagy ezt a törekvést bármiképpen előmozdítja, mert vallásunk ellen tör. Vallásunk ellen árulást követ el, ő maga pedig áruló. Cselekszi ezt tudatosan vagy tudatlanul avagy jóhiszemüleg, az mi reánk görög katolikusokra nézve végeredményben egyre megy.

Felhozom itten azt is, a mi a dorogi bizottság irataiban ugyan nincs meg, de figyelemre méltó. Olvashatunk a mult évi lapokban, hogy a naptárcsere ellenértékül püspökségünk metropolitává lépne elő; hogy papságunk párbérmegváltást kapna a kormánytól s a nép a párbéradása alól fel lenne mentve. (Esetleges karhatalmat is említettek a lapok.)

Ezek is anyagi dolgok. Hogy pedig mennyire értékeljük az anyagi dolgokat a vallással szemben, arra nézve álljon itt egynehány idézet:

„Első sorban keressétek az Isten országát és az ő igazságát, a többi pedig minden hozzáadatik nektek.” (Máté VI. 31-34.)

„Aki jobban szereti atyját avagy anyját nálamnál, nem méltó hozzám. (Máté X. 37–39 és XIX. 29.)

„Ugyan mi haszna van az embernek, ha az egész világot is megszerezi magának, lelkét pedig elveszíti?!” (Márk. XIII. 36.)

* * *

A midőn mi látjuk, hogy a Julián-naptár tökéletesen jó s amidőn látjuk, hogy csak a Julián-naptár mellett gyakorolhatjuk helyesen vallásunkat, mely naptár nélkül nem is lehetnénk görög katolikusok, a midőn mindezt látjuk, kérdem, hogy mit kíván tőlünk az a hajdudorogi bizottság, mely minket szeretett hittestvéreknek titulál? (Ez az a báránybőr a farkason.) Nem kevesebbet, mint azt, hogy vallásunk iránti szeretetünket szivünkben eloltva és jobb meggyőződésünk ellenére, legyünk, vallásunknak anyagi érdekekért árulóivá.

Sőt ennél is többet kíván az a dorogi felhívás. Azt sürgeti egyanis, – mert csakugyan sürget – tőlünk lelkészeinktől, hogy hivatásunk és eskünk ellenére a gondjainkra bizott hiveket, a helyett, hogy vallásában erősítsük, kitartásra, az örök üdvösség elnyerése végett az anyagiak elleni küzdelemre lelkesítsük, buzdítsuk, mondom, e helyett vallásában, hitben őket megrendítvén, magunk csapjuk be s a pusztulásba taszítjuk. S tegyük ezt kígyó módon: anyagi érdekeket csillogtatván a szertartás épségével áltatván, csak egy aláíráskát kívánva és gyorsan, idő se legyen a felocsudásra! Olyan munkát kíván az a bizottság, hogy a ki azt megtenné „Jobb volna rá nézve, ha nyakába malomkövet akasztva, elmerülne a tengerek mélységébe.” (Máté XVIII., 6.)

Mi azonban nem hagyjuk magunkat félrevezetni. Nem engedjük Julián-naptárunkat ily álnok módon elkobozni tudván jól, hogy vele maradunk, nélküle eltűnnénk. Sőt a görög katolikus vallásunkhoz való hiveséget ugy magunkban mint hiveinkben kötelességünkhöz hiven e kísértések idején annál inkább ápolni fogjuk.

Vallásunkat így örököltük, így adjuk át...

Nem hagyhatom szó nélkül, a mi a dologban a legmegdöbbenőbb s mivel kérkedik is a dorogi felhívás, a mely különben ékes a szélhámos allűröktől s éppen ezért is bennünket tartózkodásra készítet.

Felhossa ugyanis a felhívás, hogy az a dorogi bizottság ezen akciójához a Püspök Urunk támogatását bírja. Bár több jel ez állítás valószínűsége mellett szól, mégis azt kell hinnem, hogy ezek a jelek csalnak.

Azt kell hinnem, hogy a hajdudorogi bizottságnak állítása és kérkedése félreértésen alapszik, vagy pedig visszaélés.

Azt kell hinnem, hogy Püspök Urunk a bizottságnak ezt az állítással határozottan meg fogja cáfolni s magát a hajdudorogi bizottságot – mint egyházi szervezetünkbe be nem illő alkalmatlanságot – testünkéből ki fogja küszöbölni.

Azt kell hinnem, hogy Püspök Urunk minden naptárцерeremozgmalmat mint árulási kérésletet s mint árulást – tiltó szavával – be fog egyszer s mindenkoron szüntetni. Mert ennek természetesen ugy kell lennie.

* * *

A megírottaknak kedves Testvéreimmel való közlésének szükségességét érzem s midőn e szükségérzetemnek megfelelnek, mondom: imádkozunk, hogy az Isten vegye le rólunk ezt a nagy kísértést.

Céke, 1910. februári hóban.

Méhes Mihály, cékei lelkész.

28. Alois Aehrenthal külügyminiszter utasítás-fogalmazványa Szécsen Miklós szentszéki követnek a budapesti görögkatolikus templomban használt magyar liturgikus nyelv tárgyában

Bécs, 1910. február 9.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 214–3 Liasse XXXVII fol. 64r–69r.
(MNL OL X 869, W 868 tekercs, 436–437. felvétel). Fogalmazványa.

Gf Szécsen Rom

Wien 9. Febr. 1910

Anliegend beehre ich mich E. E. nebst deutscher Übersetzung zwei Zuschriften des k. ung. Cultusministeriums gegen Rückschluss zu übermitteln welche den Gebrauch der ungarischen Liturgie in der griechisch katholischen Kirche in Budapest dem Gegenstande haben.

Ich beehre mich E. E. zu ersuchen sich competenten orts über den gegenwärtigen Stand dieser Frage und insbesondere darüber informieren zu wollen ob in Folge der gegen den Gebrauch der ungarischen Sprache im Herbste vorigen Jahres der Propaganda vorgelegenen Klage irgend eine den Wünschen der kgl. ungar. Regierung und den Interessen der griechisch kath. Kirche widersprechende Verfügung getroffen worden ist.

Ew. wollen sich sohin, falls die bezügliche Entscheidung der Propaganda noch nicht unwiderrufflich in Kraft gesetzt worden ist unter Verwertung der Argumentation des Grafen Apponyi eindringlich dafür verwenden, dass der thatsächliche Gebrauch der ungar. Liturgie bei der griech. kath. Kirche in Budapest, wenn auch nicht anerkannt doch geduldet und vor eventuellen späteren Anfeindungen geschützt werde.

Ich ersuche E. E. den Erfolg Ihrer bezüglichen Intervention mir mitteilen zu wollen.

Empfangen –

29. Szécsen Miklós szentszéki nagykövet jelentése Alois Aehrenthal külügyminiszternek a budapesti görögkatolikus templomban használt magyar liturgikus nyelv tárgyában

Róma, 1910. február 16.

441–442 Tisztázat.

MNL OL K 26 1916–XXV–478 1910–XXV–1849. Másolat.

No. 4.E.

Rom, den 16. Februar 1910.

Hochgeborener Graf, In vorläufiger Beantwortung der hohen Weisung²⁴ vom 9. I. Ms. No. 927/6. beehre ich mich Euer Excellenz auf Grund eingeholter Informationen zu melden, dass die Propaganda bisher hinsichtlich der ihr zugekommenen Klage über den Gebrauch der ungarischen Liturgie in der griechisch-Katholischen Kirche in Budapest noch keine definitive Entscheidung getroffen hat.

Die betreffenden Acten sind von der Propaganda kürzlich der Secretarie für ausserordentliche geistliche Angelegenheiten zur Begutachtung zugeschickt worden.

Ich werde dort, sowie auf der Propaganda, wohin die Angelegenheit mit der Zeit wieder zurückkehren dürfte nach Tunlichkeit dahin zu wirken trachten, dass den Wünschen der Kgl. ungarischen Regierung in dieser Frage Rechnung getragen werde.

Mehr wie eine stillschweigende Duldung des gegenwärtig bestehenden Usus dürfte aber wohl kaum zu erreichen sein. – Die dem Eingangs citirten hohen Erlasse beigelegenen Documente behalte ich vorlaufig noch hier zurück.

Genehmigen Euer Excellenz den Ausdruck meiner Ehrfurcht
Szécsen

30. Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszter átirata Khuen-Héderváry Károly miniszterelnöknek a budapesti görögkatolikus templomban használt magyar liturgikus nyelv tárgyában

Budapest, 1910. március 31.

MNL OL K 26 1916–XXV–478 1910–XXV–1849. Tisztázat.

Kérem a „magyar lithurgia” előirataira felszerelni²⁵
31.832. szám.

Nagyméltóságu Miniszterelnök, Gróf Ur!

A közös külügyminiszter urnak ez évi március hó 14-én 629. szám alatt kelt hátirati értesítésével közölt követségi jelentést a magyar liturgia

---

²⁴ Lásd: 28. számú dokumentum.

²⁵ kézzel

tárgyában van szerencsém Nagyméltóságodnak ./.. alatt másolatban,²⁶ tudomásvétel végett tisztelettel megküldeni.

Fogadja Nagyméltóságod őszinte tiszteletem nyilváníását.

Budapest, 1910. évi március hó 31-én.

Zichy (aláírás)

31. A miniszterelnökség pro domo irata a budapesti görögkatolikus templomban használt magyar liturgikus nyelv tárgyában

Budapest, 1910. március 31.

MNL OL K 26 1916–XXV–478 1910–XXV–1849

Tárgy:

Vallás és közoktatásügyi minister a gör. kath. magyar liturgia tul.

Pro domo!

Tárgy:

A másolatban csatolt nagyköveti jelentésből²⁷ kitűnik, hogy a budapesti gör. kath. egyházközség magyar liturgikus nyelve ügyében Rómában folyamatba tett vizsgálat jelenleg minő stádiumban van.

Ez alkalommal Szécsen gróf nagykövet azon véleményének ad kifejezést, hogy a legkedvezőbb döntés esetén is csak annyi remélhető, hogy a Curia a jelenlegi gyakorlatot tűrni fogja. Erre vonatkozólag annyit vagyok bátor tisztelettel megjegyezni, hogy ha Róma csakugyan erre az álláspontra talál helyezkedni, abban az esetben nyert ügyünk van, mert akkor csak a hazafias gör. kath. papságtól fog függeni, hogy a magyar liturgikus gyakorlatot – ott a hol magyar hívők vannak meghonosítsa, illetve tovább is fentartsa.

Arra ugyanis aligha van remény, hogy expressis verbis megengedje Róma a magyar liturgiát, a mit különben az a körülmény is igazol, hogy az 1897 és 1898. években hosszas tárgyalások indítottak meg a kormány részéről ez érdemben, de ezen tárgyalások akkor nem vezettek kielégítő eredményre.

Az ezen tárgyalásokra vonatkozó cultus ministeri iratok itt vannak már évek óta, miután azokra e helyütt nincs szükség czélszerűnek látszik azokat a nevezett ministeriumnak visszaküldeni.

---

²⁶ Lásd: 29. számú dokumentum.

²⁷ Lásd: 29. számú dokumentum.

**32. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök átiratfogalmazványa
Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszternek a budapesti
görögkatolikus templomban használt magyar liturgikus nyelv
tárgyában**

Budapest, 1910. április 29.

MNL OL K 26 1916–XXV–478 1910–XXV–1849. Fogalmazvány.

Bizalmas, k.s.k.

Sürgős

Vallás és közoktatás ügyi ministernek

Köszönettel vettem Nm.-nak f. évi márczius hó 31én 31.832. sz. a. kelt becses iratát,²⁸ melyben tájékoztatni méltóztatott arra nézve, hogy a budapesti gör. kath. egyházközségben használt liturgikus nyelv ügyéből kifolyólag a Szent-Széknél folyamatban tett vizsgálat minő stadiumban van.

Szécsen gróf vatikáni nagykövet vonatkozó jelentésében jelzi, hogy végeredményben a Curiától²⁹ a legjobb esetben csak annyit várhatunk, hogy a magyar liturgikus nyelvre vonatkozó gyakorlatot esetleg hallgatólagosan tűrni fogja.

A nagykövet úr e véleményére nézve csupán annyit kívánok megjegyezni, hogy ha a Curiánál folyamatban tett eljárás ily eredménnyel fog végződni, azzal úgy a magyar kormány, mint az érdekelt egyházközség beérheti.

Az ezen kérdéshez fűződő nemzeti érdekre való tekintettel azonban sulyt kell helyeznem arra, hogy ezt a minimális eredményt vatikáni nagykövetségünk, a kérdésnek állandóan való éber figyelemmel kíséretével s a szükséghez képest hatható közbelépésével, a lehetőség határain belől biztosítsa is. A budapesti gör. kath. egyházközség liturgikus gyakorlatában való döntés ugyanis, nem csak ennek az egyházközségnek s a közvetlenül érdekelt hazafias lelkésznek az ügye, hanem az összes magyaroké gör. katolikusoké is, mert a küszöbön álló döntés kétségtelenül prejudicálni fog a többi olyan gör. kath. egyházközségnek³⁰, ahol a magyar liturgikus nyelv van gyakorlatban.

Már pedig, hogy nemzetileg mennyire káros volna az, ha egy kedvezőtlen döntés után az eddigi gyakorlatban változás állana be, azt³¹ Nagyméltóságod előtt *ke e kérdés fontosságát teljes mértékben ismeri*,³² felesleges bővebben indokolnom.

---

28 Lásd: 30. számú dokumentum.

29 Ezt követően törölt szó: *többet*

30 Ezt követően törölt szó: *is*

31 Ezt követően törölt szövegrész: *teljes mértékben felesleges*

32 Utólagos betoldás

A fentiekre való tekintettel tehát feltétlenül szükségesnek tartanám Szécsen gróf f. évi február hó 16-án 4.E. számú jelentésére³³ a külügyminister úrnak oly értelemben válaszolni, hogy a m. kir. kormány a szóban lévő concret ügynek olyatén elintézésére, a mint azt nagy követünk mint legkedvezőbb esetet kilátásba vesz, nagy súlyt helyez s hogy ennél fogva utasítandó volna Szécsen gróf, hogy az általa várhatóan jelzett eredmény kieszközlése érdekében idejekorán és nyomatékosan lépjen közbe.-

Van szerencsém tehát Excellentiádat tisztelettel kérni, méltóztassék bölcs belátása szerint intézkedni s az ügy további fejleményéről engem is tájékoztatni.

Végül megjegyzem, hogy Nm. akkori hivatali elődje 1903. évi november hó 27-én 4549. cm. szám alatt megküldötte ide iratjegyzék mellett a magyar liturgiára vonatkozó ottani tárgyalási iratokat; a melyekre ez időszertint e helyütt nem lévén szükség, van szerencsém azokat Nagyméltóságodnak köszönettel visszaküldeni.

Bp. 910 IV/29

33. Melles Emil budapesti görögkatolikus parókus jelentése Rajner Lajos püspök, érseki helynöknek a magyar liturgikus nyelv tárgyában

Budapest, 1910. május 10.

GKPL III-1-38. (127/1910). Másolat.

Budapesti görög szertartású katolikus lelkészi hivatal
VII., Rottenbiller-utca 5/b. II., 1.

Méltóságos és Főtisztelendő Püspök Ur, Kegyes uram és Atyám!

Mély tisztelettel vettem Méltóságod ez évi ápril 27-ikéről kelt leiratát, melyben tudatni méltóztatott velem főbb vonalaiban a Hitterjesztés sz. Kongregációja által a mi plebániatemplomunk istentiszteletében kialakult nyelvi gyakorlatra vonatkozólag hozott legújabb intézkedést. Méltóságod kegyességéért hálás köszönetet mondván, az ügy érdemére bátor vagyok alázatos véleményemet a következőkben előterjeszteni.

I. A plebániatemplomunkban a magyar nyelv istentiszteleti használatára nézve megállapodott gyakorlatot megszüntetni, vagy csak annak visszafejlesztésére kísérletet is tenni, képes nem vagyok, - de nem lenne arra képes senki az adott viszonyok között, a következő okoknál fogva.

Plebániánk kegyura, a székesfőváros közönsége, 1907. évi dec. 11-én tartott közgyűlésben az itten ./.. alatt eredeti kiadványban csatolt határozatot hozta, melyben kimondotta, hogy az ezen plebánia kebelében, vezetésében,

---

33 Lásd: 29. számú dokumentum.

istentiszteletében kialakult magyar jelleg megbontására irányulható minden intézkedés ellen kész a leghatározottabban állást foglalni.

A budapesti plebánia templomában minden változtatás nélkül az a nyelvi gyakorlat él, mely a vidék gör. kath. magyar plebániáiban az 1897, 1898 és 1899 évi szentszéki instrukciók után 1900-tól 1905-ig kialakult. hogy a Szentszéktől 1902-ben is jött e tárgyban intézkedés azt a gör. kath. magyarság köreiben a mai napig sem tudják, és általán véve biztosítottak látszott, hogy ez a nyelvi gyakorlat a Szentszék jóakaratu türelmére számíthat.

A Szentszék ezt a jóakaratu türelmét annál is inkább remélhetőnek vélte mindenki, mert annak ellenértéke gyanánt az, hogy egyes plebanosok a liturgiát egészben is magyarul végezték, 1900 után, vagyis a gör. kath. magyarok római zarándoklata után mindenütt megszűnt és a pap magán imáiba, zsolozsmájába, a consecratio fennhangon énekelt mondataiba a hivatalos liturgikus nyelvet mindenütt visszaállították, és közmeggyőződésé vált, hogy a latin fegyelem szellemének tett emez engedmények után sikerült oly modus vivendit létesíteni, a mely a magyar liturgia kérdését hosszú időre nyugvópontra juttatta.

A Sz. Kongregáció legújabb intézkedése szerint a mi gyakorlatunkat a Szentszék nem véli türhetőnek, mert az ellenkezik az e tárgyban adott 1897, 1898, 1899. és 1902. évi instrukciókkal. Amint fenntebb kifejtteni bátorkodtam, ez a gyakorlat pedig éppen az idézett instrukcióknak eredménye, – a miből meg kell állapítani, hogy ezeket az instrukciókat teljességükben végrehajtani nem lehetett. A Szentszék instrukciói folytán az érdekelt klerus megtette azt, a mi lehetséges volt, a papra nézve az elismert liturgikus nyelv kötelező használatát visszaállította, de a hívekre nézve megmaradt a magyar nyelv megszokott használata mellett, mert a magyar hívekre nézve idegen, nemzetiségi jellegű, politikai színezetű cultus visszaállítása moraliter és fizikailag lehetetlen volt.

Ha ez így van a vidékre nézve, még teljesebb mértékben áll a budapesti plebániára nézve.

Köztudomásu, hogy az oláhok a maguk mai, élő nyelvét használják a liturgiában, – hogy ők az oláh nyelv liturgikus használatát, midőn az egyházzal egyesültek, ki nem kötötték, – hogy ők a Szentszéktől erre soha engedélyt nem kértek, sem nem nyertek. Általánosan ismeretes Papp-Szilágyi József volt nagyváradi gör. kath. püspök tantétele: *proprium est ecclesiae orientalis, ut in sacris lingua nationali utatur.* – Magyarországon három nemzeti nyelv liturgikus használatban, és pedig az oláh és a ruthén a görög rítusban, – a horvát a latin rítusban. hogy a ruthént ószlávnek, a horvátot glagolitnak szeretik nevezni, az in theoria megjárja, de in praxi mindenki tudja, hogy ezeket a nyelveket az érdekelt hívő közönség megérti. Ily körülmények között, már a „quod uni justum, alteri aequum” elvénél

fogva is, Magyarországon a magyar nyelv istentiszteleti használatát a magyar hivektől, legyenek azok akár latin, akár görög rítusuk, veszedelem nélkül megtagadni nem lehet.

A görög rítus mindenütt a hivek nemzeti nyelvén, tehát a hivekre nézve érthető nyelven szolgáltatja a liturgiát. Már előbbi, e tárgyban benyújtott alázatos előterjesztésemben voltam bátor előadni, hogy a görög szertartásban népi ájtatosságok vagyis a liturgikus jelleg nélküli ájtatosságok nincsenek, mert a görög rítusnak nem volt és nincsen is ezekre szüksége, mert a hivek a liturgia nyelvét mindenütt értik. De mégis a latin rítus és fegyelem szellemében, a görög rítusban is meg lehet különböztetni, hogy mit ír elő a liturgia a hivek számára, és mi az a mi nem a hiveknek van rendelve, azt lehetne tehát szabályul felállítani, hogy azok a liturgikus imák és énekek, melyeket a görög rítusban a hivek participációja mellett fennhangon szoktunk recitálni, miután ezek a hivek ájtatosságának felköltésére, vezetésére, irányítására, egyszóval a hivek lelki életének foglalkoztatására vannak rendelve, ugyanazon elbírálás alá kell, hogy essenek, mint a latin rítus ugynevezett népies ájtatosságai, aminők a rózsafüzér, a litániák, a keresztuti ájtatosságok, és más effélék, tehát azokat feltétlenül a hivek által érthető nyelven kell végezni, - míg a pap magán imái melyekben a hivek nem participálnak és nem is participálhatnak a hivek által meg nem érthető nyelven is végezhető, illetve végzendők. És ezeknek a tekinteteknek a budapesti gör. kath. plebánia bilinguistikus kultusza mindenben eleget tesz.

Nem beszéltem most e kérdésről hibeimmel, nehogy minden elővigyázat mellett is az ügy a nyilvánosság elé kerüljön. De a megtörtént feladások köztudomásuak, mert ellenségeink azokat hirlapilag is ismertették, – és ezeknek megbeszélése során meggyőződtem, hogy hibeim templomunk szokásaihoz, a magyar nyelvnek az istentiszteletben elfoglalt méreteihez feltétlenül ragaszkodnak, és minden oly kísérletnek, mely a magyar nyelv használatának mérvét megszorítani akarná, készek tetteleg is ellenszegülni, – nem riadnának vissza attól sem, ha ezeknek során velem is szakítaniok kellene, egyszóval a statusquo-t magukra nézve életkérdésnek tekintik, a mely nélkül még vallásukhoz sem tudnának hivek maradni.

A tisztelettel ismertetett körülmények között sem én, sem más, nem volna arra képes, hogy plebániánk nyelvi gyakorlatán a magyar nyelv visszaszorításával változtathasson, hacsak el nem szánná magát arra, hogy botrányokra, hirlapi meghurczoltásokra, és végeredményben kiszámíthatlan zavarokra és szakadásokra okot és alkalmat szolgáltatson. A budapesti plebánia mostani nyelvi gyakorlata ellen esetleg megkísérlett rendszabályok természetesen az egész országban felujtánák a végleges magyar liturgia utáni mozgalmat és törekvést. Ha a kérdés mai nyugodt helyzete megzavartatnék, a vallás és egyházellenes sajtó irányzatos akciója el maradni nem fog. A közvéleményt és a hivek közhangulatát erőszakos

megoldási módokra fogják sarkalni, a mi esetleg tömeges elszakadásokra is vezethet és hiveink nagy részét vagy a kalvinizmus, vagy a scizma örvényeibe sodorhatja.

II. Hogy templomunkban ruthén nyelvű szentbeszédnek volna szükségese, arra valóban nincsen semmi indok. Nincs magyarországi származású tót vagy ruthén származású Budapestben, a ki ne tudna magyarul. Van itt egynéhány Galicziából származott oly gör. kath. munkás-család, a kik bár már magyarul értenek, de még nem beszélnek. Ezek azonban templomunkat szorgalmasan látogatják, gyakran járulnak a szentségekhez, buzgón meghallgatják a magyar szentbeszédet, résztvesznek a magyar népében. Ezek plebániatemplomunk magyar istentiszteletét egészen természetesnek találják, és nem elégedetlenkednek. Nem is jutott tudomásomra hiveim köréből semmi ilyen kívánság vagy panasz. Vannak azonban titkos, alattomos ellenségeink, de mint az alábbi tények bizonyítják, ezek sem tartoznak plebániánk kötelékéhez.

Nemrég egyik itteni hetilap ismételve támadta plebániánkat, istentiszteletünket, sőt leközölte azt az állítólagos beadványt is, melyet szerinte a budapesti gör. kath. ruthének nyújtottak be a Propaganda bíboros praefectusához. Megbiztam egy magánkutató czéget, nyomozza ki, honnan indulnak ki ezek a támadások. Eredetiben bemutatam a Spectator nevű vállalat e tárgyban hozzám intézett jelentését, melyben tudatja, hogy e cikkeket egy Joannovits József nevű görög keleti vallású, szerb nemzetiségű züllött hirlapíró szokta a szerkesztőségnek beszolgáltatni. Más oldalról ismét azt tudtam meg, hogy egy Szentesy nevű kéteshirű hirlapíró, ki előbb ferenczrendi, majd szervitarendi novícius volt, de utóbb innen eltávolítván egy görög keleti szerb családba nősült be, és saját vallomása szerint a helybeli görög keleti oláh plebániákkal ismételve is kereste és ápolta az összeköttetést, – ez dicsekedett vele, hogy feladások értelmi szerzője ő lenne. E tények alapján meg vagyok győződve, hogy a Rómába küldött feladások vagy névtelenek, vagy hamis aláírásokkal vannak ellátva és hogy azok nem is hiveinktől, hanem plebániánk kötelékén kívül álló, megbízhatlan egyénektől származnak. Az pedig világos, hogy amidőn igekeznek magukat feltolni, tettüket csak önző indokok sugallhatják, de semmiesetre sem az anyaszentegyház java.

Magyarországon 1848 óta a nemzetiségi ellentétek nagyon kiélesedtek. Ha a közvélemény elé jutna, hogy a Szentszék a budapesti gör. kath. magyar egyházközségben ruthén istentiszteletet és szentbeszédet vél szükségyszerűnek, senki sem volna képes megakadályozni azt a feltevést, hogy a kath. egyház nálunk a magyarság rovására a nemzetiségeket favorizálja. Ez pedig csak a Szentszék tekintélyének ártana.

Ha a budapesti gör. kath. plebániát megbénítani sikerülne, ez volna a szimatikusoknak és az ónapár hiveinek a legnagyobb öröme, - mert ha

a mi hittestvéreink azt fognák látni, hogy mi még az ujnaptár behozatala után sem részesülünk türelemben, valószínűleg nem sok kedvük lesz, hogy a mi példánkat kövessék és az ujnaptár engedélyezését állhatatosan kérelmezzék. Ez ismét csak a scizmatikusoknak javára válnék, mert ezek félnek a naptáregyesítéstől, nehogy az új naptár behozatala által egyesült görögök a scizmától végkép ellegyenek szigetelve.

III. Sem az ószláv, sem az oláh nyelv nem alkalmas arra, hogy a magyar hivek szemében a vallás tisztelet tárgya maradhasson, mert e nyelvekből a magyarság nemzeti állami élete ellen törő politikai ismeretet elválasztani nem lehet. A magyar állam magyar nemzeti jellegének mindig teljesebbé váló intézményes kiépítése mellett a görög katolikus magyarság számára a magyar istentisztelet végleges rendezésének szükségessége mindinkább nagyobb erővel fog jelentkezni. Épp azért, ha a Szentszék a teljes magyar liturgiával soha kibékülni nem akarna, valóban nem volna felesleges ha már most meglehetne állapítani azt az utat, a melyen teljes magyar liturgia nélkül is, tehát bilinguisticus gyakorlat mellett, a görög kath. magyarság kultusza mégis véglegesen, mindenkorra rendezést nyerhetne.

Erre a célra alázatos nézetem szerint csak a görög nyelv liturgikus használata mellett a magyar nyelvvel kombinált bilinguistikus gyakorlat volna alkalmas, mert a görög nyelvnek Magyarországon politikai színezete nincsen.³⁴

Ezekben voltam bátor teljes őszinteséggel elmondani véleményemet. Valóban nem készségemen múlik, de az erőm hiányzik ahhoz, hogy a mostani gyakorlat megszüntetésére kísérletet tehessek, mert ily kísérlet csak rombolna, de nem építve, – és minden figyelmet érdemlő tekintetben csak ártalmat okozna.

Alázattal kérem Méltóságodat, kegyeskedjék plebániámat a kegyelmes Herczeg, Biboros főpásztorunk előtt és így közvetve az apostoli Szentszék előtt hathatós pártfogásában részesíteni, részünkre a türelmet kieszközölni.

Szentelő Jobbjának csókolása mellett, hódoló mély tisztelettel vagyok,

Budapesten 1910 máj. 10-én

Méltóságod alázatos szolgálója:

Melles Emil

grkath. apátplebános

---

34 Ezt követi egy befejezetlen bekezdés: „A görög kath. magyar plebániák mai istentisztelete tényleg ma ezt a kérdést nyugópontra juttatta, és ha a mai gyakorlat türelmet nyerhet, belátható időben újabb megoldási módokra szükség nem lenne. De a ruthén és oláh nyelvek letagadhatlan politikai színezete mellett, ha boszú idő múlva is, de a magyar nemzeti öntudat előbb utóbb meg fogja érezni azt a sérelmet, a melyet e nemzetiségi nyelvek kiváltságos, liturgikus, megszentelt jellege a magyar hivek templomaiban a magyar nemzeti öntudat megerősödésének hátráltatásával okoz a magyar nemzeti államnak, és előbb utóbb rá...”

34. Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszter átirata Khuen-Héderváry Károly miniszterelnöknek a budapesti görögkatolikus templomban használt magyar liturgikus nyelv tárgyában

Budapest, 1910. május 17.

MNL OL K 26 1916–XXV–478 1910–XXV–1849–2865. Tisztázata.

49.986. szám.

Bizalmas.

Nagyméltóságú Miniszterelnök, Gróf Ur!

A magyar liturgia tárgyában tisztelettel véve Nagyméltóságodnak ez évi április hó 29-én 1849. sz. a. kelt nagybecsű átiratát,³⁵ van szerencsém a közös külügyminiszter urhoz annak kapcsán egyidejűleg intézett átiratom másolatát tudomásulvétel végett ./a. tisztelettel megküldeni.

Fogadja Nagyméltóságod őszinte tiszteletem nyilvánítását.-

Budapest, 1910.évi május hó 17-én

Zichy

34a. Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszter átiratának melléklete: a miniszter átirata Aehrenthal külügyminiszterhez a magyar liturgia tárgyában

Budapest, 1910. május 17.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 214–3 Liasse XXXVII fol. 44rv.

(MNL OL X 869, W 868 tekerecs, 445–446. felvétel). Tisztázata.

MNL OL K 26 1916–XXV–478 1910–XXV–1849–2865. Másolat.

Az átirás a tisztázata alapján készült.

49986.szám.

Bizalmas

Nagyméltóságú Miniszter, Gróf Úr!

A magyar liturgia tárgyában az évi március hó 30-án a 31833. sz. a. kelt átiratomra hivatkozva tisztelettel közlöm Nagyméltóságoddal a miniszterelnök úr ugyanezen tárgyban vett átiratának másolatát. Méltóztatik ezen iratból valamint hivatali elődömnök múlt évi december hó 1-én 133608. sz. átiratából megállapítani a magyar kormánynak amaz álláspontját, amely szerint, számolva a helyzet és az elvi kérdés nehézségeivel, ezen kormány nem táplál vérmes reményeket abban az irányban, hogy az Apostoli Széktől különös kedvezmények volnának ez idő szerint a magyar liturgia engedélyezése körül kieszközölhetőek. Viszont azonban a mostani status quo megzavarását olyan ténynek kellene minősíteni, amely kiszámíthatatlan zavaroknak fogna kútforrása lenni.

---

³⁵ Lásd: 32. számú dokumentum.

Erre való tekintettel a miniszterelnök úrral egyetértve ki kell emelnem, hogy az ügynek olyatén elintézésére, aminőt nagykövetünk f. évi február hó 16-án kelt jelentésében³⁶ az adott viszonyok közt legkedvezőbbnek jelzett, a magyar kormánynak igen nagy súlyt kell helyeznie. Követségünknek ennél fogva a legéberebb figyelemmel kell ezen ügynek menetét kísérnie, s minden rendelkezésre álló eszközzel oda hatni, hogy a kérdésben meglepetések ne érjenek és befejezett tények elé ne állítassunk.

Tisztelettel felkérem tehát Nagyméltóságodat, méltóztassék vatikáni nagykövetségünket a jelzett irányban utasítani azzal, hogy ha bármely közbevetett újabb jelenséget vagy intézkedési szándékot tapasztalna, arról Nagyméltóságod útján ezen kir. kormányt haladéktalanul tájékoztassa.

Fogadja Nagyméltóságod őszinte tiszteletem nyilvánítását.

Budapest, 1910. évi május hó 17.

Zichy

**35. Vargha Gyula a Központi Statisztikai Hivatal igazgatójának
átirata és jelentése Khuen-Héderváry Károly miniszterelnöknek
a görögkatolikus egyházon és iskoláin keresztül zajló
elrománosításról**

Budapest, 1910. május 17.

MNL OL K 26 1916–XXV–478 1910–XXV–1849–2896. Tisztázat.

Bizalmas

4357 sz.

Nagyméltóságú Ministerelnök Úr!

Az a meleg érdeklődés, melylyel Nagyméltóságod a magyar nemzeti érdekek ápolása iránt viseltetni méltóztatik, arra bátorít, hogy másolatban bemutassam egy fölterjesztésemet, melyet a görög katolikus egyház és iskola eloláhosító munkájáról két évvel ezelőtt az akkori vallás- és közoktatásügyi minister úrhoz intéztem.

Bátor vagyok továbbá Nagyméltóságod magas figyelmét felhívni a görög katolikus, valamint a görög keleti egyházakra vonatkozó azon jelentéseimre, melyeket még 1904. évben terjesztettem föl gróf Tisza István akkori miniszterelnök úrhoz.

Fogadja kérem Nagyméltóságod mély tiszteletem őszinte nyilvánítását.

Budapest, 1910. május hó 17-én

Vargha Gyula (aláírás)

ministeri tanácsos, igazgató.

---

36 Lásd: 29. számú dokumentum.

35a. Vargha Gyula igazgató jelentése

MNL OL K 26 1916–XXV–478 1910–XXV–1849–2896

Nagyméltóságod szóbeli engedélye alapján bátor vagyok megtenni tiszteletteljes jelentésemet azokról a községekről, melyekben a m. kir. központi statisztikai hivatal rendelkezésére álló adatok szerint a görög kath. vallású magyaroknak az egyház és iskola részéről rendszeres eloláhosítása folyik.

Szatmár vármegye: Csengerújfalú (csengeri járás). A népszámlálás szerint a 483 görög katolikus közül 415 (85.9%) magyar anyanyelvű, magyarul pedig 477 lélek (98.8%), vagyis jóformán mindenki beszél; de a tanügyi füzetben Szüts Antal gör. kath. tanító, ki magát szintén oláhnak vallja, a görög kath. gyermekeket kivétel nélkül oláh anyanyelvűeknek mutatja ki. A tanügyi füzet 19. a.) pontja szerint az iskolában „a tanítási nyelv magyar”; a 19. b.) pontja szerint „kisegítő nyelv a román”, a 19. c.) pontja szerint pedig a tanítás „minden osztályban magyar és román”. A gör. kath. tanító tehát, ki a mint neve világosan mutatja, eredetére magyar, nemcsak maga tagadja meg nemzetét, hanem magyar ajkú tanítványait, azért, mert görög katolikusok, oláhoknak mutatja ki s bizonyára olyan szellemben is neveli, hogy tényleg azok legyenek. Ha magyar a tanítási nyelv, mi szükség van az oláh nyelvre, mint kisegítő nyelvre ott, hol minden gyermek született magyar? Az iskolaszéki elnök Szabó János gör. kath. lelkész, származására szintén magyar, de hasonlóképen oláhnak vallja magát. A csengerújfalusi iskola az államtól 400, a községtől (a lakosoknak alig fele gör. katolikus) pedig 600 korona segílyt élvez.

Megemlítendő még, hogy ebben a tősgyökeres magyar községben a hitszónoklat nyelve is oláh s, csak kivételesen, egyes nagyobb ünnepek alkalmával hall a nép magyar hitszónoklatot is.

Pete (csengeri járás). Magyar János gör. kath. tanító, magát ugyan oláh anyanyelvűnek vallja, de az összes tanulókat magyar anyanyelvűeknek mutatja ki. A tanügyi füzet szerint az iskola tannyelve magyar, de van hetenkint 6 oláh óra is. Oláh egyházi énekeket s oláh olvasást, írást tanítanak a magyar gyermekeknek. A hitszónoklat nyelve a petei gör. kath. egyházban magyar.

Vetés (csengeri járás). Bretán Lajos oláh anyanyelvű tanító az összes tanulókat magyar anyanyelvűeknek mutatja ki, a tannyelv is magyar, de a magyar gyermekeket tanítják oláhhúl írni-olvasni.

Csomaköz (nagykárolyi járás). A népszámlálás szerint a 623 gör. kath. közül 55.1% volt magyar anyanyelvű, 92.6% pedig beszélt magyarul. Magyar Aurél gör. tanító, ki oláhnak vallja magát, az összes gör. katolikus gyermekeket oláhoknak mutatja ki. Az iskola tannyelve oláh, a magyar nyelvet csak kisegítő nyelv gyanánt használják.

Érkörtlvényes (nagykárolyi járás). A népszámlálás szerint az 513 görög katolikus közül 98.8% magyar anyanyelvű s kivétel nélkül mindenki tud magyarul. Kirvay Demeter gör. kath. tanító, ki oláhnak vallja magát, a mindennapi iskola 62 tanulója között 58 magyar és 4 oláh anyanyelvűt mutat ki. A tanítás nyelve magyar, kiegészítő nyelv oláh. Az iskola 760 korona államsegélyt élvez.

Mezőterem (nagykárolyi járás). A népszámlálás szerint az 530 gör. kath. közül 35.2% magyar anyanyelvű s 81.3% beszél magyarul. Lukács László gör. kath. tanító, ki magát oláhnak vallja, a tanulókat kivétel nélkül oláh anyanyelvűeknek mutatja ki, de a tanulóknak még a tanügyi füzet szerint is a mindennapi iskolában 86.6%-a beszélt magyarul, az általános ismétlő iskolában valamennyi. Az iskola tannyelve oláh, a magyar csak kiegészítő nyelv.

Szaniszló (nagykárolyi járás). A népszámlálás szerint a 2.145 görög katolikusból 40.0% magyar anyanyelvű s 91.2% beszél magyarul. A gör. kath. iskolának három tanítója van, mind a három a nagy-váradi gör. kath. tanítóképezdében tanult s mind a három oláhnak vallja magát, noha az első tanító, Pataky József, a mint neve mutatja, származására magyar. A tanítók a tanügyi füzetben sem a mindennapi, sem az általános ismétlő iskolában egyetlen egy magyar anyanyelvű tanuló sem mutatnak ki, valamennyit oláhnak veszik. A tannyelv kizárólag oláh, csak a magyar írást és olvasást tanítják magyarul, noha valamennyi tanuló kivétel nélkül tud magyarul beszélni.

Batizvasvári (szatmári járás). A népszámlálás szerint a 623 gör. katolikusból csak 16.2% volna magyar anyanyelvű, de 85.4% tud magyarul. Úgy látszik, már a népszámlálás adatai sem egészen fődik a valóságot, mert Szatmár vármegye tanfelügyelőjének tisztelettel idecsatolt jelentése szerint Batizvasvári népessége magyar s még a hitszónoklat nyelve is magyar volt, csak az új pap cserélte fel oláhhval. A tanfelügyelői jelentést igazolni látszanak a batizvasvári községi gazdasági ismétlő iskola 1905/6 kimutatásának adatai, melyek szerint az összes tanulók anyanyelve magyar. A gör. kath. elemi népiskola kimutatása szerint azonban 155 tanuló közül csak 14-nek volna magyar az anyanyelve, 141 tanulóé ellenben oláh. Az iskolában magyar nyelven tanítják az I. és II. osztályban a nyelvtant, a II-VI. osztályokban a nyelvtant, számtant és alkotmánytant, a többi tárgyat kizárólag oláhhul. Az iskola 1406 korona államsegélyt élvez.

Józsefháza (szatmári járás). A népszámlálás szerint a 685 görög katolikusból 28.6% magyar anyanyelvű s 84.1% beszél magyarul, a tanügyi kimutatásban ellenben valamennyi tanuló oláh anyanyelvűnek van kimutatva s a bevallás szerint minden osztályban minden tárgy magyar és oláh nyelven tanítatik.

Bátor vagyok az eddig felhozottak kiegészítéséül Szilágy vármegyéből, mely nemzetiségi tekintetben szintén egyike a legveszélyeztetettebb vármegyéknek, szintén felhozni egy pár községet.

Érkőrös (tasnádi járás). A népszámlálás szerint 230 görög katolikusból 91.3% magyar anyanyelvű s 98.3% beszél magyarul; Nagy György gör. kath. tanító azonban, ki tüntetőleg „románnak” vallja magát, az összes tanulókat oláh anyanyelvűeknek mutatja ki. Az iskola tannyelve oláh, csak a magyar nyelv taníttatik magyarul.

Szakácsi (tasnádi járás). A népszámlálás szerint 408 görög katolikusból 37.0% magyar anyanyelvű s 83.9% beszél magyarul. A tanügyi füzetben valamennyi tanuló oláh anyanyelvűnek van kimutatva, az iskola tannyelve oláh, csak a földrajz és történelem taníttatik magyar nyelven.

A mély tisztelettel felsorolt esetek bizonyára nem mutatják az egyház és iskola útján jelenleg is folyamatban levő eloláhosításnak egész terjedelmét. Adataink sokkal hézagosabbak, töredékesebbek, semmint a nagyon kiterjedt, de többé-kevésbé elleplezett aknamunkának minden rejtekébe bevilágíthatnának. A felsorolt adatok az általános betegségnek inkább csak egyes symptomái, melyek tanuságtételét egyéb tünetek is megerősítik. Már az idézett községeknél feltűnő, hogy mennyi a tősgyökeres magyar nevű görög katolikus tanító, a ki kivétel nélkül oláhnak vallja magát. Bátor vagyok egy kimutatást mellékelni, melyből bizonyára Nagyméltóságod is meglepetve fogja látni, hogy mily tömegesen fordulnak elő a görög katolikus tanítók között tősgyökeres magyar nevű s magyar származású egyének, a kik mind oláh anyanyelvűnek vallják magukat. Az ilyen vezeték nevek: Apai, Balázs, Barna, Bartos, Bene, Borbély, Botos, Csalóka, Csizmás, Elekesi, Farkas, Fejér, Fekete, Füzesi, Gábor, Gergely, Horváth, Huszti, Járay, Juhász, Kardos, Kecskés, Kerekes, Kertész, Kiss, Kocsis, Kovács, László, Lengyel, Magyar, Mészáros, Mikes, Nagy, Nemes, Oroszfai, Pálinkás, Perényi, Puskás, Pusztai, Rákosi, Rókás, Sándor, Sas, Sipos, Szabó, Széles, Szilágyi, Szilassy, Szőcs, Tatár, Téglás, Török, Varga, Veres, világosan mutatják, mily rettenetes oláhosítás folyik, éppen vallásuk révén, a görög katolikus magyarok közt.

Ha Nagyméltóságod a fentebbi adatok s a tisztelettel csatolt tanügyi kimutatások alapján a helyszínen vizsgálatot méltóztatnék tartatni s az esetleg megállapítandó visszaéléseket szigorú megtorlás követi, a bajnak legfőlebb csak helyi orvoslása történik, sőt az is kétséges, hogy az alkalmazandó gyógyszer orvosság lesz-e valóban. A valószínű eredmény az lesz, hogy az oláh érzelmű tanítók, lelkészek jövőre óvatosabban fognak eljárni s úgy nyilvános szerepükben, mint az általuk kitöltendő kimutatásaikban gondosan kerülnek mindent, a mi őket összeütközésbe hozhatná az államhatalommal, de szívekben még nagyobb keserűséggel és gyűlölettel folytatják a makacs küzdelmet minden ellen a mi magyar

s titokban annál szívósabban végzik a görög katolikus magyarság eloláhosításának kárhozatos munkáját.

Sem a tanfelügyelők buzgósága, sem a közigazgatási hatóságok ébersége, sem Nagyméltóságod erélye és szigora nem képes feltartóztatni ezt a romboló munkát mindaddig, míg a gyulafehérvár-fogarasi gör. kath. érsekség s három suffraganeus püspökség jurisdictionja alá tartozó gör. kath. egyház valóságos melegágya a magyar gyűlöletnek s a daco-román fanatizmusnak.

Már maga az is képtelen állapot, hogy egy államban oly egyházi szervezet állhasson fenn, mely nyelvében, szellemében és intézményeiben valóságos negatioja az állam nemzeti jellegének; de még nagyobb képtelenség, hogy az az egyház szabadon, büntetlenül forgathatja ki nemzetiségökből az államalkotó nemzetnek azon fiait, kik véletlenül amaz egyházhoz tartoznak.

Azt a kárt, a melyet a magyarság a gör. kath. egyház eloláhosító törekvése folytán a multban szenvedett, ma már megállapítani sem tudjuk; a fenyegető veszteség mértékéről azonban a rendelkezésünkre álló statisztikai adatok alapján festhetünk megközelítő képet. Az oláh szellemű gör. kath. egyház hívei közt az 1900-diki népszámlálás szerint a magyar ajkuk a következő számmal fordultak elő.

	A gör. kath. összes száma	Ebből magyar anyanyelvű		magyarul tudó nem magyaranyanyelvű		magyar anyanyelvű és magyarul tudó együtt	
		szám	%	szám	%	szám	%
Gyulafehérvári érsekség	428.905	18.482	4.3	51.316	12.0	69.798	16.3
Lugosi püspökség	90.643	2.308	2.6	5.962	6.5	8.270	9.1
Nagyvárad püspökség	102.700	25.317	27.7	23.156	22.6	48.473	47.3
Szamosújvári püspökség	523.231	24.307	4.6	51.354	9.9	75.661	14.5
Összesen	1,145.479	70.414	6.1	131.788	11.5	202.202	17.6

E kimutatás szerint a görög katolikus egyház kebelében hetvenezer magyar anyanyelvű testvérünk van állandóan kitéve az eloláhosítás veszélyének. Pedig ez a szám, a mint már említeni bátorzkodtam, kisebb a valóságnál. A vallás és nemzetiség végzetes összetartozása folytán már a népszámlálás alkalmával is igen sok magyar anyanyelvűt vettek magyarul tudó oláhnak. Lehet, sőt nagyon valószínű, hogy a magyarul tudó, de nem

magyar anyanyelvűnek vett 131 ezer lélek túlnyomó része is tulajdonképpen magyar anyanyelvű, s a magyar nemzetiségű gör. kath. hívek száma a felsorolt négy egyházmegyében a másfélszáz ezret is eléri. Ha ezek a magyar ajkúak minél előbb ki nem szabadítatnak annak a daco-román szellemnek fojtó öleléséből, mely a gyulafehérvári érsekség főhatósága alá tartozó egyházakban uralkodik, csak idő kérdése, hogy nemzetiségökből kivetkőzve, nyelvben, érületben oláhokká válnak s nemhogy gátjául szolgálnának a különben is félelmes oláh terjeszkedésnek, hanem inkább elő fogják azt mozdítani s szintén eszközei lesznek a magyar állam felbomlásának.

A magyar származású, de nyelvre s érzésre már oláh tanítók hosszú névsora mutatja, hogy az oláh tömegeket jórészt a magyarból oláhvá lett intelligencia szervezi s fanatizálja. S mind az a kár, mind az a veszedelem az egyházból fakad, az egyház útján terjed, az önfentartás ösztöne parancsolja, hogy ennek a veszedelemnek gátat vessünk.

Még az elmúlt évben bátor voltam Nagyméltóságodnak másolatban átnyújtani a magyar kir. központi statisztikai hivatalnak egy fölterjesztését, a melyet a gör. kath. egyház kérdésében még 1904-ben intézett az akkori miniszterelnök úrhoz, bátor voltam átnyújtani a fölterjesztés másolatát is, egy részletes statisztikai összeállítást a magyarországi gör. katolikusokról. Talán nem méltóztatik rossz néven venni, ha a mind jobban fenyegető nemzeti veszedelem súlya alatt ismét felkérni bátorkodom Nagyméltóságod magas figyelmét az idézett fölterjesztésre.

A fenyegető veszedelem elhárításának legfontosabb eszköze kétségkívül a magyar nyelvnek a gör. kath. egyházban szertartási nyelvként való elismertetése volna, a melynek, a mint a fölterjesztés kifejti, semmi elfogadható akadályja nincs. A görög katolikus magyarok ebbeli törekvése, sajnos, sikerrel nem járt, valószínűleg azért, mert törekvésök a római Szentszék előtt sem a magyar clerus hathatós támogatásában nem részesült, sem az akkori magyar kormányban nem találhatta meg a kívánt támaszt. Ha Nagyméltóságod, kinek őszinte hitbuzgóságához kétség nem fér, vetné latba a magyar liturgikus nyelv mellett egyéniségének nagy súlyát, úgy bizonyára mindjárt kedvezőbben billenne a mérleg a gör. kath. magyarság javára. A pápa ő Szentségét Nagyméltóságod bizonyára fel tudná világosítani, hogy az a politika, melyet a Szentszék a gör. kath. kérdésben elfoglal, ha a jövőt tekintjük, a római egyházra nézve határozottan káros. Az oláhság előrenyomulása nemcsak a magyar nemzetre, hanem a catholicismusra nézve is veszedelmes, mert ha a daco-romanismus csakugyan diadalmaskodik, az egy millió gör. katolikus oláh a több mint hét millió gör. keleti oláhhval szemben semmi esetre sem fogja megtartani egyházi különállását, hanem a nemzeti orthodox egyházba okvetlenül bele fog olvadni s az unio gyümölcse teljesen elvész a római katolikus egyházra nézve.

A daco-románizmus pedig többé nem üres ábránd, hanem komoly lehetőség, a melyet csak a legnagyobb erőfeszítéssel, a czélt világosan látó s az eszközöket bölcsen mérlegelő politikával lehet megakadályozni. Magyarország keleti részében a fajok küzdelme, mely lassan, szinte észrevétlenül eddig is folyt, egyre hevesebbé válik s mind nagyobb mérvet ölt s ebben a küzdelemben, sajnos, a magyarság a gyengébb fél. Az oláhság tömegeinek a maga igénytelenségében oly nagy ereje van, hogy azzal nemcsak a meggyöngült magyarság, hanem még a munkás, takarékos s körültekintő szászság sem tud megküzdeni. Az oláhság hódításának hathatós eszköze a primitív oláh nyelv, mely könnyen ragad s fáradság nélkül elsajátítható, de leghatalmasabb eszköze a gör. katolikus és gör. keleti egyház, mely a tömegek lelkére való nagy befolyását az oláh faji érzés felköltésére s ébrentartására fordítja.

Az iskola útján gátat vetni az oláh terjeszkedésnek mindaddig nem lehet, amig csak a gör. kath. és gör. keleti egyházaknak a magyar állam magyarságát gúnyoló oláh nemzetiségi jellegét megtörni nem sikerül.

Megtaníthatjuk az oláhságot a magyar nyelvre, de ezzel mit sem nyerünk. Csak erősítjük a magyarság ellen való küzdelemben, mialatt az egyház folyvást szítja, neveli, erősíti „faji” öntudatát s meggátolja, hogy a magyarsággal összeolvadjon. Önámítás, ha azt hisszük, hogy a lelkében erős oláh érzést tápláló oláh intelligentia egyúttal jó magyar hazafi lehet; ez ellenkezik a nemzetek lélektanának törvényével. Népek, melyekben nemzeti öntudat él, egyéniségöknek minél teljesebb kifejlésére törekszenek, magokat másoknak alá nem rendelik, második helyre szoríttatni nem hagyják, szóval souverän módon akarnak érvényesülni. Áll ez különösen az oláhságról, melyre állandó erős vonzerőt gyakorol a független Románia.

Nem akarván visszaélni Nagyméltóságod kegyes türelmével, nem kívánok itt kiterjeszkedni azoknak a módoknak és eszközöknek ismertetésére, a melyek segítségével lehetségesnek látszik az oláh veszedelem elhárítása; csak a görög katolikus egyház kérdésére bátorkodom röviden kitérni.

A leghathatósabb eszköz, a mint bátor voltam említeni, a magyar lithurgikus nyelv engedélyezése s egy magyar gör. kath. püspökség felállítása volna. Ez esetben a nagy-váradí görög kath. püspökségnek magyar püspökséggé való átalakítása volna legkívánatosabb, melynek hívei közt, még a nem teljesen megbízható statisztikai adatok szerint is, közel 25%-nak magyar az anyanyelve, több, mint 47% pedig – az összes számnak közel fele – beszél magyarul.

A tiszta oláh vidékeket át lehetne csatolni a többi oláh jellegű görög kath. püspökség területéhez, de viszont azokból a nagy-váradí püspökséghez kellene átcsatolni mindazokat a községeket, a melyekben gör. kath. vallású magyarok laknak. A területi összefüggés nem okvetlenül szükséges, van elég

példa, hogy egyházi főhatóságok alá egészen távol fekvő egyházközségek tartoznak.

Ha a Szentszéknél legyőzhetetlen akadályokba ütköznék a magyar lithurgia engedélyezése, szerény véleményem szerint oly irányban lehetne lépéseket tenni, hogy a máskülönben magyar nemzeti alapon szervezendő gör. kath. püspökségben a latin nyelv tétessék lithurgikus nyelvvé. A mise latin nyelven folynék, a hitszónoklat azonban magyar nyelven tartatnék s az egyházi énekek is magyar szöveggel énekeltetnének.

Nem volna ez gyökeres megoldás, de a legnagyobb veszedelmet, a görög kath. magyarság eloláhosítását mégis elhárítaná. Most, épen az egyház nyelvére való tekintettel, a gör. kath. lelkészek jogot formálnak, hogy az iskolákban, a legtöbbször magyarságban is taníttassék az oláh nyelv. Ez az az archimdesi pont, a melynek segítségével gör. kath. véreink magyarságát az egyház romba dönti.

Feltéve, hogy a latin lithurgikus nyelvű gör. kath. egyház szervezése is lehetetlen volna, a magyar ajkú görög katolikusokat az oláh érsek és püspökök fenhatósága alól a munkácsi vagy eperjesi püspökök főhatósága alá kellene helyezni. Ez tulajdonképen a mult hibáinak megcorrigálása volna; az ötvenes években ugyanis a munkácsi egyházmegyéből 72 plébániát csatoltak ki s kebelezték a váradi görög kath. egyházmegyébe. A területi összefüggés hiánya nem lehetne akadály, van erre elég praecedens, pl. újabb időben a hétfalusi ágostaiaknak az erdélyi szász egyházkerületből a tiszai ág. h. ev. egyházkerületbe való áthelyezése.

Mindenekelőtt pedig meg kellene szüntetni azt az abuzust, melynek törvényes alapja nincs, de a melyet a kormányok eddig nagyon is respectáltak, hogy t.i. az egyházkormányzatban kizárólagos oláh nemzeti irány érvényesülhet. Káptalani stallumok betöltésénél az eperjesi és munkácsi püspökségek magyar ajkú és érzésű papságából kellene válogatni oly erőteljes egyéniségeket, a kik lassankint megtörnék azt a kárhozatos szellemet, mely a balázsfalvi érseki s a három suffraganeus püspöki udvarban jelenleg uralkodik.

A lelkész képzésnél ügyelni kellene, hogy magyar ajkú gör. katolikus ifjak is lépjenek az egyházi pályára s a semináriumokban magyarságukból ki ne vetközzenek. Most a balázsfalvi és a szamosújvári hittani intézetben egyetlen hallgató sem vallja magát magyarnak. Ez a két intézet valóságos kigyófészek, melyet mindenáron el kellene tiporni. Megszüntetésük talán nem is volna olyan nehéz; a kolozsvári egyetem kebelében kellene helyettük görög kath. hittudományi kart állítani. De még ez sem elég. A budapesti egyetem hittudományi karán s római kath. hittani intézetekben is találunk görög kath. ifjakat, kik szintén nem assimilálódnak, hanem oláh nemzetiségi érzést táplálnak. Ezt a külön körökké való szervezkedésök okozza, a mit túrni szintén káros mulasztás. Persze az intézetek vezetőinek a magyar

római kath. ifjakkal meg kellene értetniök, hogy a görög katolikus ifjakat nem szabad gúnyolniok, hanem őket szeretettel kell magokhoz és a nagyon hazafisághoz csatolni.

Nagyméltóságod kegyes bocsánatát kérem, hogy a gör. kath. iskolákban tapasztalható visszaélések feltüntetésén kívül a görög katolikus egyház nagy kérdését is megérinteni bátorkodtam. A kettő közt fennálló kapcsolat szinte kényszerített erre. Az én gyenge szavam tudom, hogy súlytalan, de Nagyméltóságod erős magyar hazafisága bizonyára szintén fájdalmasan érzi azt a nemzeti megaláztatást és veszedelmet, mely az oláh egyházak büntetlenül gyakorolt vakmerő actiojából származik s Nagyméltóságod bölcsessége kétségkívül az eszközöket is meg fogja találni, melyek véget vetnek az oláh agitátorok romboló munkájának.

A jelen felterjesztésben foglalt adatok a gör. kath. magyar püspökség ügyében tett emlékirat keretében felhasználást nyervén, jelen iktatmány ad acta teendő

Csiky 910 VII/11

36. Szécsen Miklós szentszéki követ jelentése Alois Aehrenthal külügyminiszternek a budapesti görögkatolikus templomban használt magyar liturgikus nyelv tárgyában

Róma, 1910. június 21.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 214–3 Liasse XXXVII fol. 36r–42v.

(MNL OL X 869, W 868 tekercs, 458–465. felvétel). Tisztázat.

MNL OL K 26 1916–XXV–478 1910–XXV–1849–5231. Másolat

Az átírás a tisztázat alapján készült.

Seiner Excellenz
Herrn Grafen Aehrenthal
WIEN.

Rom 21. Juni 1910.

Hochgeborener Graf!

In der Anlage beehre ich mich die Beilagen des hohen Indorsat Erlasses vom 9. I. M. No. 1608 nach genomener Einsicht in Rückvorlage zu bringen.

Ich habe Cardinal Gotti kürzlich vorsichtig sondirt, ob in Angelegenheit des Gebrauches der ungarischen Liturgie bei der griechisch katolischen Kirchengemeinde in Budapest irgendwelche neue Entscheidungen Getroffen wurden.

Aus der wie es schien absichtlich etwas unklaren Antwort S. Eminenz hatte ich den Eindrucke, dass die Propaganda eine principielle Entscheidung,

die jedenfalls in einem uns unerwünschtem Sinne ausfallen müsste, derzeit zu vermeiden geneigt ist.

Der Gebrauch der ungarischen Liturgie in der gedachten griech. kath. Gemeinde ist vom kirchlichen Standpunkt entschieden ein Abusus. Da die in Rede stehende Gemeinde erst vor relativ kurzer Zeit gegründet ward, kann man sich in diesem Falle nicht einmal, wie anderswo, auf den Jahrzehnte langen Gebrauch berufen.

Einen solchen Abusus wird der Heiligen Stuhl schwerlich je formell anerkennen, er wird auch nie aussprechen, dass er denselben zu toleriren geneigt sei. Das beste was man da erhoffen kann ist eine stillschweigende Duldung und das Unterlassen aller Zwangsmassregeln die eine Änderung des status quo bezwecken.

Cardinal Gotti vermied in seiner Antwort jede positive Zusage und besprach nur in wollwollend academischer Weise die Schwierigkeiten die beim griech.unirten Ritus, wo die Gläubigen am Gottesdienst einen activen Antheil nehmen, sich ergeben, wenn dieselben die eigentliche Liturgische Sprache gar nicht kennen.

S. Eminenz erwähnte auch es seien der Propaganda Klagen darüber zugekommenn, dass in der gedachten Kirchengemeinde ausschliesslich die ungarische sprache benützt werde.

Wenn auch die mehrheit der Gemeinde-mitglieder magyaren seien, so gebe es doch auch solche, die die ungarische sprache nicht beherrschen und die daher die Predigten und die Erklärung der Evangelien nicht verstehen.

„Wir haben daher“, führ S. Eminenz fort, „dem Cardinal Primas von Ungarn geschrieben und ihn gebeten, dahin zu wirken, dass auch auf diejenigen Gemeinde-mitglieder Rücksicht genommen werde die nicht ungarisch verstehen“.

Aus den Ausserungen S, Eminenz glaube ich schliessen zu dürfen, dass mann auf der Propaganda geneigt ist, die ganze Angelegenheit dilatorisch zu behandeln.

Diess sollte meiner meinung nach auch unser Bestreben sein und hängt in dieser Hinsicht das meiste vom Fürst-Primas von Ungarn ab.

Selbst wenn Befehle aus Rom kämen den gebrauch der ungarischen Liturgie abzuschaffen, kann der Primas gegen eine solche Entscheidung immer recurriren und auf die materielle unmöglichkeit hinweisen, diese bevorderung durchzuführen. Bis zur Entscheidung über einen solchen Recurs bleibt alles beim Alten.

Je weniger von der Sache gesprochen wird, desto mehr Hoffnung haben wir den status quo aufrecht zu erhalten.

Genehmigen Euer Excellenz den Ausdruck meiner Ehrfurcht.
Szécsen

P. S.

In der Anlage beehre ich mich noch die Beilagen des hohen Erlasses vom 9. Februar No 927/6 in rückvorlage zu bringen
ut in litteris.
Szécsen

37. Csiky Gyula a miniszterelnökség III. osztály osztályvezetőjének emlékirat-fogalmazványa a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában³⁷

Budapest, 1910. június 23.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1910–XXV–3563

KIADVA: Kemény G. Gábor: (szerk.): *Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában. V. kötet 1906-1913.* Budapest, 1971. 484-487. 99/B. sz. dokumentum.

Az iratot Kemény G. Gábor szerkesztett és rövidített formában publikálta, viszont nem datálta pontosan. Ennek oka, hogy az aktacsomóban megtalálható ugyanennek az iratnak egy datálatlan tisztázata az 1915. évi iratok közé letéve, és Kemény G. vélhetően ezt az iratot vette alapul nem pedig az eredeti fogalmazványt. Az alábbi átírás az eredeti fogalmazvány alapján készült és teljes.

H I V A T A L B Ó L .

A különböző gör. kath. egyházmegyékben élő magyarjku gör. kath. vallásu hívőknek egy ujonan szervezendő gör. kath. magyar püspökség kötelékébe leendő tömörítése tárgyában.

PRO DOMO!

Régi óhajtása a magyarországi magyarjku gör. kath. hívőknek, hogy az általuk lakott és fentartott gör. kath. egyházközségek vétessenek ki a különböző g. k. püspökségek fenhatósága alól és alakitassék számukra egy új és pedig magyar gör. kath. püspökség.

Miután biztos tudomásom van arról, hogy a hazai magyarjku gör. kath. magyarság ujabban nagy szabásu s egész a trón zsámolyáig felnyuló mozgalmat szándékozik indítani ezen vágya teljesülése érdekében, kötelességemnek tartom ő exellentíája magos figyelmét az alábbi „Emlékirat” keretében a szóban lévő ügyre s annak nemzeti szempontból való fontosságára felhívni.

---

³⁷ A szöveg jelentős része, elsősorban az ügy történeti áttekintése megegyezik az 1905-ös, Ferenc Józsefhez írt emlékirattal. Az onnan átemelt szövegrészeket dőlt betűvel jelezzük. Az 1905-ös iratot ld: Források, 4/1. kötet 253. dokumentum.

EMLÉKIRAT

a magyarországi magyarajku gör. kath. hívőknek egy
ujjonan szervezendő gör. kath. püspökség kötelékébe
leendő tömörítéséről.

A magyar-ajku gör. kath. híveknek majdnem félszázad óta hangoztatott vágya az, hogy a miként a hazai szerbek és románok nemzetiségük ápolására alkalmas külön egyházi szervezetet élveznek, azonképen ők is egy önálló gör. kath. magyar püspökség keretében tömörülhessenek, hogy ezen szervezet segélyével a nemzetiségi egyházaknak nemzetiségi politikát célzó beolvasztási kísérleteitől szabaduljanak.

A gör. kath. magyarság e vágyának teljesedésbe menése érdekében már több ízben mozgalmat indított s bár nemzeti szempontból nagy érdekek fűződnek e kérdés megnyugtató megoldásához, sajnos még a mai napig az ügy csak vajudás áldástalan stádiumában van.

A ké[r]és valódi miben állásának megismerése végett rövid történelmi visszapillantást kell vetnünk az ügy keletkezésére és azután a statisztikai adatok világánál kell constatólni azt, hogy a történetileg kialakult helyzet ma miben áll. *Kétségtelen ugyanis, hogy csak a történelem és a statisztika kettős vezetője mutathatja meg azt az ösvényt, a melyen a gör. kath. magyar püspökség megalkotását óhajtó magyarság a megnyugtató megoldásához eljuthat.*

A magyarországi katolikus és keleti egyházak, a mint azokat a török-hódoltság után, Magyarország nagy egyházi szervezője, Mária Terézia újból megalkotta, a központosítás ehén sarkallott.

Az egész országban csupán 3 érsekség volt, u. m. az esztergomi és kalocsai katolikus, valamint a karlóczai keleti egyháztartomány, melyeknek mindegyike több nemzetiséget ölelvén fel, különleges nemzeti jelleggel egyik sem birt. Nemzeti szempontból rendkívüli előny volt az egyházaknak ihetén szervezete, mert távol tartotta a nemzetiségi elemeket az oltártól és a szószékétől.

A mult század közepén azonban a magyarországi egyházi szervezet képe lényegesen megváltozott. Az esztergomi tartományból a románajku gör. kath. hívek kihalítottak és IX. Pius pápa 1853. évi november hó 26-án kelt „Ecclesia Christi” kezdetű bullájával megalakította a külön gör. kath. román egyháztartományt.

Hasonló sors érte a kalocsai érsekséget is, a melyből a zágrábi érsekség basítottat ki. Ez a szervezet pedig, a horvát papság szelleme és a délszláv liturgia érdekében kifejtett nagyszabású agitáció folytán, ellentétben a kath. egyház universális jellegével tisztá horvát nemzeti tartománnyá alakult át.

Végül a karlóczai keleti egyháztartomány is nemzetiségek szerint oszlott meg, a mennyiben a szerbek közül kivált a külön nagyszabású g. kel. román nemzeti metropolia, mely a román nemzetiségi politikának azóta majdnem bevehetetlen várává fejlődött.

Mintán pedig a magyarországi egyházak szervezeti egysége ekként megbomlott és helyébe a nemzetiségi elv lépett, az így előállt helyzetnek természetes következménye lett az, hogy ezen egyházak missziójukat nem fogták fel többé merőben egyházi szempontból, hanem nemzetiségi célokat is szolgáltak, a minnek azután az volt a gyakorlati folyómánya, hogy a szervezetükbe beszorult idegenajku hívőket, még a magyarajkuakat sem véve ki, beolvasztani törekednek, vagy legalább is nincsenek ezeknek anyanyelvére kellő tekintettel. De az egyházaknak nemzetiségek szerint való tagoltatása nemcsak a magyarságnak vált kárára, hanem ez egyuttal a rom. kath. egyház elveinek a vereségét és visszaszorítását is jelentette a keleti egyházi elvek javára, mert a keleti egyházaknak jellegzetes sajátága az, hogy vallás és nemzetiség congruens fogalmak.

A kedvezőtlen véletlen úgy hozta magával, hogy az újonnan alakult nemzetiségi egyháztartományok mindegyikébe nagyobb számmal kerültek magyarajku hívők is.

Igy például a zágrábi horvát érsekség területén majdnem 100.000 főnyi magyarság él, melynek nemzeti helyzete bár igen nyomasztó, a mit leginkább az a körülmény igazol, hogy egyidőben tömeges áttérések voltak a ref. egyházba, mégis e véreink nincsenek a legrosszabb helyzetben, mert Szlavóniában a horvát liturgia még nem szorította ki a latin oltári nyelvet s így ha szűszékről igen, de az oltárról legalább nem árad szét beolvasztást célzó politika.

A szlavoniai rom. kath. magyarságnál sokkalta kedvezőlenebb azonban a gyulafehérvár-fogarasi gör. kath. egyháztartomány kötelekében és némileg a gör. kath. ruthén egyházmegyéek területén, tehát magában az anyaországban élő magyarajku népesség nemzeti helyzete.

A nevezett két gör. kath. szervezet mindegyikében ugyanis az illető egyházmegye nyelve, tehát a román, illetőleg a ruthén, a liturgikus nyelv s így ezekben nemcsak az idegen egyházi szervezet szelleme, az idegen nyelvű szent beszéd, egyházi ének és felekezeti iskola, hanem még maga az oltári nyelv is annál sulyosabban nehezedik a magyarajku hivekre, mert a görög szertartásban – a latin ritustól eltérőleg – szorososan vett istenitisztelekben maga a nép is cselekvőlegesen részt vesz s így a népnek a liturgikus nyelvet okvetlenül értenie kell, ha a szertartásokban erkölcsi haszonnal akar részt venni. Ilyen körülmények között nyilvánvaló, hogy minden egyes szertartás a nevezett nemzetiségi egyházak kezében a faji assimiláció egy-egy hathatós eszközévé válik.

A mi különösen a gör. kath. román egyháztartományban élő 70.414 főnyi magyar népet illeti, ugy ennek helyzete a legsulyosabb.

A liturgikus nyelv a bukaresti akadémia munkálkodása folytán itt a román irodalmi nyelv, tehát nem ó-román, hanem a mai, azaz az élő román nyelv, mely az összes szertartásokban reáoktrojáltatik a magyarajku hívőkre is. A gyulafehérvár-fogarasi érsekség pedig nemcsak a romai Szent-Szék tilalma folytán nem engedi a magyar nyelvet érvényesülni s erőszakolja az oláh nyelvet, hanem nemzetiségi politikából is, a mit legjobban igazol az a körülmény, hogy az egyházi éneket és prédicatiót is román nyelven tartja, a mi pedig már egyesén a katolikus egyház szabályaiba ütkezőik.

A magyarajku gör. kath. híveknek az egyház és az iskola keretében való eloláhosításáról különben a m. kir. központi statisztikai hivatal nagyérdemű igazgatója, Vargha Gyula min. tanácsos a legilletékesebben nyilatkozhat, a ki ezt számos esetben, hivatalos előterjesztések alapján, a concret esetek véghetetlen számának felsorolásával meg is tette s így a legujabban is e helyre intézett hivatalos jelentésében, a rendelkezésre álló adatok alapján, valósággal vérlázító adatokat juttat tudomásunkra, melyek minden kétséget kizárólag azt igazolják, hogy az erélyes cselekvés 12. órája már elérkezett, ha a nemzetiségi egyházakban nyelvért és magyarságáért küzdő véreinket a nemzetiségek által célul kitűzött politika prédájául oda dobni nem akarjuk.

Hosszas volna ezen emlékirat keretében e tüneteket feltűntető esetekre egyenként reámutatni, de ez felesleges is, mert, hiszen az említett 2896-910. M. E. szám alatt iktatott jelentés a részletekre nézve kellő tájékoztatást nyújt.

Ennek a szomorú állapotnak azután megvannak természetesen a maguk szükségszerű komoly következményei is, a melyekre nyíltan és őszintén reámutatni kötelesség.

A míg ugyanis a magyarság, kedvező természetes szaporodásánál fogva, ha az országos átlagot tekintjük, igen szépen fejlődik, addig a román nyelvterület határán és a román nyelvterületen belüli szigeteken élő magyarajku gör. katolikusok lassanként beolvadnak a románságba. Az önálló Románia határán, attól földrajzilag mintegy övezve, ekként egy tiszta román nyelvterület alakul ki, mely a gör. kath. és gör. kel. nemzeti egyházakban önálló nemzeti szervezettel bír. Románia pedig mindezt igen jól tudja. A romániai iskolákban már egy időben olyan térképeket is használtak, a melyek szerint a román föld határa a Tisza és ezen Nagy-Románia, ugy a magyar állam területeit, mint az osztrák Bukovina egy részét magában foglalja. A jövő perspektívája tehát igen sötétben alakul ki, ha a magyar népszigeteteket a román nyelvtengerben elmerülni hagyjuk. Azzal ugyanis mindenki, aki hazánkban nemzetipolitikával foglalkozik tisztában van, hogy a múlt század közepén történt külön egyházi szervezkedés a román nemzetiséget lényegesen megerősítette s azért ennek ellensúlyozásaképpen most, a midőn a monarchia románjai mögött egy folyton erősödő Románia áll, a magyar végeknek minden lehető eszköz segítségével való megerősítése felette kívánatos.

A románok között élő magyarajku gör. kath. híveknél némileg kedvezőbb a gör. kath. ruthén egyházmegyéek területén élő s körülbelül 170.000 főnyit kitevő gör. kath. magyarság helyzete, mert itt legalább az egyházmegyei főhatóságtól távol áll a beolvasztási szándék és különben is a magyarországi ruthén népességnek szeparatisztikus törekvéseket, vagy faji türelmetlenséget általában a legujabb időkig nem lehetett szemére vetni. A jövőt illetőleg azonban sajnos e nyelvterületen sem lehetünk oly biztonságban, mint eddig voltunk, mert az Amerikát már többször is megjárta ruthénjeink ott olyan eszméket szivhatnak s már bizonyára szivtak is magukba, melyek a ruthén nemzetiségi eszme csiráit

hordják méhükben s a melyekhez valószínűleg csak idő kell, hogy ezen termékenyítő eszme itthon nemzetileg káros gyümölcsöket teremjen.

Bármit hozzon is a jövő, az azonban tény, hogy azon *szervezeti visszasság, hogy a magyarajku népesség alapján idegen organizatio és ritus alatt áll*, némileg már is érezteti hatását. *Igaz ugyan, hogy egyesek azt hangoztatják, hogy az itt gyakorlatban lévő liturgikus nyelv ó-szláv, ámde maga Vályi János, eperjesi gör. kath. püspök egy emlékiratában³⁸ elismeri, hogy a mostani liturgikus nyelv a ruthén nyelvhez annyira közel áll, hogy azt a nép minden nehézség nélkül megérti. A magyarság lassu beolvasztása tehát ezen egyházmegyékben is folyik*, a mit az évek előtt felmerült izai és szacsali esetek fényesen bizonyítanak, a midőn ugyanis a folyamatba tett bünpör nyomán kiderült, hogy az ezen községekben megindult vallási és nemzetiségi mozgalom vezetői törzsgyökeres magyar nevű egyének voltak, kik a nagyoroszországi egyház ágenseivé lettek s megtagadva magyarságukat e felvidéki községek belbékéjének megbontóiként szerepeltek.

A még körülbelől 250.000 lelket számláló, tehát negyedmilliónyi gör. kath. magyarság beolvasztása tehát lassan, de szembeszökő következetességgel folyik és ennek a nemzeti bajnak a tudata az, a mi a még megmaradt magyarajku gör. kath. hivekben úgy a magyar liturgia, mint az önálló gör. kath. magyar püspökég iránti vágyat ébren tartja és azt eredményezi, hogy ez a kérdés – bár mennyire is nem akartak vele az illetékes egyházi tényezők foglalkozni – nem tud napirendről lekerülni.

A történelem és a statisztika adataival megvilágítottván e kérdés, minden objektiv [sic] ember el kell, hogy ismerje, hogy a gör. kath. magyarság egyházi helyzete nemcsak száanalomra méltó, hanem nemzeti szempontból beláthatatlanul káros is s így természetes, hogy a nemzet teste, melyen egy ilyen veszedelmes seb rágodik, sürgős orvoslást kíván.

A seb orvoslására a különböző időkben – különösen akkor, a midőn az időnként hevesebben sajtgott [sic] – kísérletek tétettek, a kezdeményező lépés – a dolog természetéből kifolyólag – mindig a gör. kath. magyarság köréből indulván ki, de sajnos azok bármilyen irányban is indítottak meg, a mai napig eredményre nem vezettek.

A gör. kath. magyarság 1881-ben már előterjesztette Ő Felségéhez, az akkori magyar ország gyűléshez [sic] és kormányhoz azon kérelmét, hogy részükre Hajdu-Dorogon gör. szert. kath. püspökség és káptalan szerveztessék s bár a kérelem az országgyűlésen jóindulatu fogadtatásban részesült s bár a ministertanács február hó 17-én hozzájárult ahhoz, hogy Trefort Ágoston akkori vallás és közoktatásügyi minister a felségfolyamodványt lgf. helyre pártolólalag felterjessze s bár végül Ő Felsége 1881. évi márczius hó 4-én kelt lgf. elhatározásával lgg. jóváhagyni méltóztatott azon kormányi javaslatot, hogy ez érdemben a tárgyalások megindíthatók legyenek, mégis ezen ügy a katolikus egyház részéről

---

38 Lásd: Források, 4/1.kötet, 224. sz. dokumentum.

támasztott s akkor ugylátszik elhárithatalan akadályok következtében, megnyugtató megoldást nem nyert.

A midőn a gör. kath. magyar hívek azt látták, hogy a püspökség szervezése az adott körülmények között nem megy, 1900-ban zárandoklatot vezettek Rómába s azt kérték, hogy a magyarajku gör. kath. híveknek legalább a magyar liturgia engedtessek meg, mert ha már a román, ruthén és sok helyütt a horvát is a saját nyelvét liturgikus nyelvként használhatja, nem méltányos az, hogy épen a magyar nyelv tiltassék el az oltártól.

Positiv eredménye tulajdonképen ennek a zárandoklatnak sem volt, mert a Curia a magyar liturgiát nem engedte meg, csupán az a negatív eredmény mutatkozott, hogy a magyar liturgiát szigoruan tiltó rendeletét nem hajtotta végre, a mit őszintén szólva nem is tehetett volna meg az ország belbékéjének veszélyeztetése és schizmatikus mozgalmak provocálása nélkül.

Ennek a helyzetnek a nyomán, ott a hol a pap jó magyar hazafi volt, bizonyos magyar liturgikus gyakorlat ugyan fejlődött ki, ugy hogy tulajdonképen ma már 100-nál több plébániában ez a nyelv van hallgatagon bevezetve. Természetesen ez a nagyon labilis helyzet is csak ott van, a hol a hívők vagy teljesen, vagy legalább nagy részben magyarajkuak, *de még itt is egy esetleges lelkészi változás a kedvező helyzetet felforgathatja.*³⁹

Hogy Róma azonban nem tett le arról, hogy a magyar liturgia gyakorlati kifejlődését meggátolja, azt legjobban bizonyítja a budapesti gör. kath. magyar egyházközség esete, a hol rosszakaratu denuntiánsok feljelentése következtében a plébánia hazafias lelkésze, Melles Emil apát-plébános ellen vizsgálatot rendelt el.⁴⁰

Épen ennek és az ehez hasonló sajnálatos helyzetnek volna kívánatos a gör. kath. magyar kérdés gyökeres megoldásával véget vetni és pedig az által, hogy térjünk vissza az 1881-ben megindított azon actióra, melynek végczélja az önnálló [sic] gör. kath. magyar püspökség.

Azzal tisztában kell lennünk, hogy a magyar liturgiát expressis verbis a Szent-Széktől kieszközölni teljes lehetetlenség és a történelem tanúsága szerint csak arra lehet reménység, hogy az egyházi szervezet felállítása után a consequensen folytatott gyakorlatnak fog sikerülni az, hogy a gör. kath. magyarok részére alakított egyházmegye liturgikus nyelve is lassanként teljesen magyar legyen.

Önként kínálkozik az uj gör. kath. püspökség liturgikus nyelvüül az ó-görög nyelv, a mely ellen Rómának sem lehetne kifogása s a mely magyar nemzeti szempontból is annyival birna előnnyel, hogy nem lévén modern nyelv, az elnemzetlenesedésnek eszközüül nem szolgálni.

---

39 Eredetileg: *tebát a hol a nemzetiségi egyházak beolvasztó kísérlete a magyarság erős számánál fog[va] nem mutatkozik.*

40 A budapesti egyházközségben használt magyar liturgiát Róma 1910. április 9-én tiltotta be.

Az ó-görög nyelv mellett azután mindazokban a functiókban, melyeket a pap az oltáron a nép részvételével végez, az érintkezési nyelv a magyar volna, azon részekben pedig, a melyeket a pap önállóan – tehát a nép részvétele nélkül mond – a liturgikus nyelv az ó-görög maradna.

Az ó-görög nyelv mellett alakítandó új gör. kath. egyházmegye ellen a latinszertartású rom. kath. püspököknek sem lehetne kifogásuk, mert a kimondottan ezen liturgikus nyelven alakult püspökség nem ébresztené fel a rom. kath. vallású hívekben azt a vágyat, hogy a latin rítus helyébe a magyar nyelv tétessék.

Végül egyházi szempontból tekintve a kérdést, nem hagyható figyelmen kívül az a körülmény sem, hogy az a 250.000 gör. kath. magyar biztosabban megtartható az egyháznak akkor, ha a románoktól elkülönített egyházmegyében él, mint a jelen helyzetben, mert ha eloláhosodnak ezen véreink is, ezek ép úgy elveszhetnek a katolikus egyházra, mint a gör. kath. románok, kiket a faji érzés melege ellenállhatatlan erővel vonz a már nemzetközileg is tényezőként szereplő Romániához, a hol több millió gör. kel. román él, kik a testvéresülés procz[e]duráját akkor látják igazán befejezetteknek, ha gör. kath. vallású véreiket a saját egyházukba áttudták [sic] téríteni.

Igaz ugyan, hogy ez a p[e]rspectiva a messzi jövőben realizálhatódik csak, mégis a katolikus egyház vezetőinek, kik nem csak a jelenre és a legközelebbi jövőre kell, hogy tekintettel legyenek, erre a momentumra is figyelemmel kell lenniök.

Ha már most az egyházi szempontól [sic] eltekintünk s a szóban lévő ügyet a nemzeti érdekek szemüvegén át nézzük, úgy egyszerűen csak utalnunk kell jelen „Emlékirat” első részére, mely a tényleges szomorú helyzet feltáráásával eléggé documentálja azt, hogy mennyire méltányos, szükséges és sürgős, a gör. kath. magyarság egyházi helyzetének megnyugtató megoldása.

Végül ha e kérdést a legközvetlenebbül érdekelt azon egyházfejedelmek szempontjából tekintjük, a kiknek fenhatósága alatt a gör. kath. magyar hívek jelenleg élnek, úgy tagadhatatlan az, hogy az önálló püspökség szervezésével ezek többé kevésbé vesztenek, tehát egyházmegyéjük területe kisebb, híveik száma pedig kevesebb leend. Mégis e püspök urak egy része, mint Vályi János eperjesi és Szabó János szamosújvári gör. kath. püspökök, belátván e kérdés nemzeti és egyházi fontosságát, eddigi magatartásukból ítélve megnyugvással vennék azt, ha magyarajku gör. k[at]. híveik tömörítettének. A többi érdekelt püspökök azonban kétségtelen, hogy nehézségeket támasztának bárminemű olyan reform törekvéssel szemben, mely egyházmegyéjük megcsonkítását vonná maga után, de ezek közül is a hazafias érzelmük, ha a kellő tájékoztatást megkapnák, bizonyára lemondának arról, hogy egy ilyen terv megvalósítása elé

komoly akadályokat gördítsenek. Hátramaradna tehát esetleg egy-két olyan főpap, a kit nem is annyira egyházi, mint általános nemzetiségi szempontok indítanának arra, hogy harcot indítsanak azon törekvés ellen, hogy magyar ajku hiveik fenhatóságuk alól kivonassanak. Ha ilyenek tényleg akadnának, ezekkel szemben a küzdelem végeredményben nem volna nehéz, mert reá lehetne mutatni konkrét példákkal magyarajku hiveik elnyomott helyzetére s egyházmegyéjük papságának türelmetlen magatartására, melynek kétségtelen célja az, hogy a magyarajkuakat a saját nemzetiségükbe beolvasszák. Nyilvánvalóvá lehetne tenni, hogy sem az illető főpásztorok, sem az alsópapság nem gondoskodik magyarajku hiveinek magyar nyelven való lelki gondozásáról, már pedig erre az egyházjog általánosan ismert szabályai szerint a hívőknek elvitathatalanul joguk van. A magyar államnak tehát, ha nemzetileg igazán fejlődni akar, ilyen állapotokat tűrni nem lehet s így az államraison szempontjából követelheti azt, hogy ezen főpapok is belényugodjanak abba a megoldásba, mely önálló püspökség kreálásával e visszás helyzetnek véget vet.

Az általános szempontok és a tényleges szomorú helyzet ismertetése után áttérve a megoldás részletkérdéseire, mindenekelőtt constatálható az, hogy a gör. kath. magyarság területileg elég szerencsésen van elhelyezkedve, azaz nagy tömegekben lakván együtt, úgy határolható meg az új püspökség, hogy annak fenhatósága alá elenyészően csekély más nyelvű gör. kath. hívő kerülne.

A magyarajku gör. kath. hivek ugyanis jórészt a magyar-román és magyar-ruthén nyelvhatáron és az ugynevezett Székely földön vannak elhelyezkedve. Ugy, hogy ha Budapestről az említett nyelvhatárokig alkotattnék meg az új püspökség s ha e püspökségnek a Székely-földön vicariatusa szerveztetnék, ez a két szervezet felölelné azokat a magyar gör. kath. egyházközségeket, melyeket kívánatos az egyes nemzetiségi egyházmegyék fenhatósága alól kivonni.

Az egyes egyházközségek kihatását illetőleg az a rendszer volna szemelőtt tartandó, hogy a román egyházmegyékből lehetőleg minden teljesen magyar és vegyes ajku (tehát román és magyar) egyházközség kivétessék. Ezeknél ugyanis nem változtatna az egyházmegye nemzetiségi voltán az, hogy tartoznak e alájuk magyar egyházközségek, vagy nem, mert hiszen a nagyváradi, szamosújvári, gyulafehérvár-fogarasi [egyházmegyék] most is román nemzetiségűeknek tekintetnek.

Másképpen áll azonban a helyzet a munkácsi gör. kath. egyházmegyével szemben, honnét csak annyi gör. kath. magyar hívő volna kiveendő, hogy azért az egyházmegyének ne legyen tiszta ruthén jellege.

Végül az eperjesi egyházmegyéből, a mely amugy is a legkisebb, csak annyi egyházközség volna kihatandó [sic], a mennyit az új egyházmegye földrajzi határa megkíván.

Számszerűleg kifejezve az egyes egyházmegyéknek az új püspökséghez való hozzájárulását, azt az alábbi táblázat tünteti fel:

	plébánia	összes g. k. hívők száma	magyarajku g. k. hívők	magyarul beszélő g. k.
1. eperjesi egyházmegye	7	8.905	7.671	8.372
2. munkácsi "	70	110.608	106.869	109.021
3. szamosújvári "	7	7.327	1.072	4.394
4. nagyváradai "	50	48.099	24.727	41.519
5. esztergomi "	1	6.267	4.086	5.322
együtt:	135	181.103	144.369	168.538
6. gyulafehérvár-fogarasi egyházmegye, azaz a székelyföldi vicariatus	38	18.992	10.535	16.080
Összesen:	173	200.095	154.904	184.618

A fenti kimutatásból kitűnik, hogy olyan gör. kath. hívő, ki a magyar nyelvet egyáltalán nem bírja, az új gör. kath. egyházmegyében csak 15377 volna, tehát oly elenyészően csekély szám, a melyet az új egyházmegye határainak kiegyenesítése végett minden nagyobb scrupulus nélkül be lehetne vonni a tervbe vett szervezetbe. Ha ugyanis a százazrekre menő gör. kt. magyarságot évtizedeken át nemzetiségi egyházmegyék kormányoztak, semmiféle atrocitás nem esnék a nemzetiségeken, ha 15 ezer nemzetiségi hívőt átengednének az új püspökségnek.

Hogy melyek volnának azok a plébániák, a melyekből az új egyházmegye és vicariatus megalakulna, azt Melles Emil apát-plébános által készített s a m. kir. központi statisztikai hivatal által számadatokkal kiegészített két kimutatás⁴¹ pontosan feltünteti.

Már most a mi magának az új püspökség székhelyének a kérdését illeti, e tekintetben kétféle megoldás érdemel figyelmet. Az egyik az, hogy a gör. kath. magyar püspökségért folytatott küzdelem tradícióira való tekintettel Hajdudorogh legyen a székhely, a mi mellett az a körülmény is szól, hogy e város az új püspökségnek inkább fekszik központján, mint Budapest.

A másik megoldás az volna, hogy székhelyül Budapest jelöltessék ki, mint a mely kulturális fejlettségénél fogva az egyházmegye papnevelésére jótékony befolyást gyakorolna. Ezt a megoldást az a körülmény is javasolja, hogy a papnevelés kérdése sokkal olcsóbban oldható meg Budapesten, mint

41 Lásd: 210a. számú dokumentum.

Hajdudorogon, hol egy püspöki seminarium szervezése nagy áldozatokat követelne.

A Székely-földi vicariatus székhelyeül legczélszerűbbnek látszik Székelyudvarhelyt figyelembe venni, mint a mely város központi fekvésénél fogva erre igen alkalmas.

A mi már most úgy az önálló püspökség, mint vicariatus szervezésével és fentartásával járó pénzügyi következmények kérdését illeti, e tekintetben a fedezetről két forrásból lehetne gondoskodni és pedig tekintettel a püspökséghez (vicariatushoz) fűződő nemzeti érdekekre, részben az állami költségvetés terhére, részben pedig ugyancsak a fenti kérdésnek vallási fontosságára, a kath. vallásalap terhére.

A költségeket e két forrás között akként lehetne megosztani, hogy a szervezéssel járó költségek, melyek között a szükséges építkezések a legjelentősebbek, az állami költségvetésbe volnának akár egy összegben, akár egy megfelelő nagyságu kölcsön törlesztési részleteiben beállítandók, az évi fentartási költségeket és a személyi kiadásokat pedig a vallás alap hordozná.

Az új püspökség papnövéndékeinek a stipendiumát át lehetne [sic] venni arányosan azon egyházmegyéktől, a melyeknek egyházközségeiből az új püspökség kialakulna.

Hogy az amortisationális kölcsön milyen nagyságu lenne s hogy így a törlesztési részletek milyen mérvben terhelnék az állami költségvetést, azt ma még, míg a tervek és az ezek alapján készülő költségvetés rendelkezésre nem áll, megállapítani nem lehet.

Az évi fentartási költségek és a személyi kiadások azonban, ha az alábbi táblázat elfogadtatnék, már most számszerűleg kifejezhető:

I. Püspök		
a.) évi fizetés	24.000 K	
b.) udvartartás ellátása	6.000 "	
együtt:		30.000 K
II. Káptalan		
a.) nagyprépost fizetése	12.000 K	
b.) olvasókanonok "	10.000 "	
c.) éneklőkanonok "	9.000 "	
d.) őrkanonok "	8.000 "	
e.) iskolakanonok "	7.000 "	
f.) kancellár "	6.000 "	
együtt:		52.000 K
III. Püspöki udvar		

a.) titkár fizetés	2.400 K	
b.) jegyző "	2.000 "	
c.) iktató "	1.600 "	
d.) levéltáros "	1.200 "	
együtt:		7.200 K
IV. Papnevelő		
a.) vicerektor fizetése	2.400 K	
b.) spirituális fizetése	2.000 K	
c.) praefectus "	1.600 "	
együtt:		6.000 K

A fenti kiadások összegezve 95.200 K-t tennének ki, a mely összeghez, ha az épületek fentartási és előre nem látható kiadásokra néhány ezer korona hozzáadatik, úgy megállapítható, hogy 100 ezer korona évi összeggel a püspökség kérdése megoldható volna.

Végül még csak annyit vagyok bátor megjegyezni, hogy ha Felséges Urunk legk. hozzájárulni méltóztatnék a tervbe vett szervezéshez s a Szent-Szék sem háritana e kérdés megoldása elé elháríthatatlan akadályokat, a szervezés törvénybe iktatandó volna s kétségtelen, hogy úgy az egész magyar közvélemény, mint a magyar törvényhozás örömmel üdvözlőné ezt a szervezetet, mely százezrekre menő magyarajku gör. kath. hívőnek meghozná végre azt a megnyugvást, a melynek eléréséért majdnem egy félszázadon keresztül sohasem csüggedve, küzdöttek.

Budapest 1910 június hó 23-án.

Csiky Gyula

Tekintettel arra a körülményre, hogy 1799-911 M. E. szám alatt a szóban lévő ügyben érdemleges intézkedés tétetett, jelen iktatmány egyelőre „ad acta” teendő.

Bp. 911 IV/4.

Csiky

Ezen ügyiratból csak a mellette fekvő két kimutatás másolata küldetett el Lippay festésznek. Az itteni Emlékiratról nem történt semmi érdemleges intézkedés. L. 1799/M. E. 1911.

38. A Budapesti Hírlap cikke a naptárgyesítés elleni izgatásokról

Budapest, 1910. augusztus 20.

Budapesti Hírlap, 1910. augusztus 20. 5–6.

Pánszláv szizma és naptáregyesítés

Budapest, aug. 19.

A Budapesti Hírlap már többször hirt adott arról a mozgalomról, mely a görögkatolikusok Julián-naptárjának a latin Gergely-naptárral való egyesítését vette tervebe, s a melynek élén a munkácsi egyházmegye tudós püspöke, Firczák Gyula áll.

Ez a mozgalom hamarosan fölkelte a mindenütt prédára leselkedő pánszláv szizma figyelmét a mely azonnal kiterjedt agitációt kezdett a naptáregyesítés ellen, de egyúttal vallási kérdést és nemzetiségi bujtogatást kever a dologba.

A felvidéki megyéket füzetekkel és izgató iratkákkal árasztják el, mikből egy példányt nekünk is megküldöttek. Ezekben a veszedelmes iratkákban Kievből a magyarok elleni lázításra és az egyesült görög egyháztól való elszakadásra buzdítják a rutén és tót népet. Firczák püspököt és papságát eretnekeknek és a magyarság szolgálatkész, tüzzel-vassal magyarosító eszközeinek nevezik el s a népet szent Oroszország és a nem egyesült szizma iránti engedelmességre és hűségre szólítják fel – elkárkozás és anatóma terhe alatt.

Testvérek! – így ír az említett füzet. – A magyarok, kálvinisták és latinok, új naptárt akarnak behozni, azt akarják, hogy mi ne ünnepeljük, úgy mint eddig ó-szláv ünnepeinket, hanem együtt üljük azokat a kálvinistákkal és a magyarokkal. A munkácsi egyesült egyházmegye püspöke, Firczák Gyula már beleegyezett a naptáregyesítésbe és most immár csak a római pápához ír még, hogy áldását e dologra kinyerje, papjainak meg elrendelte, hogy a népet erre előkészítsék. Azt mondják a papok, hogy ez nem vallási kérdés, azért hát mindegy, bármelyik naptárt használjuk is! De ez mind csak a magyarok csinálmánya, mert hisz ha bármelyik naptárt használhatjuk, akkor miért nem maradhatunk a régienél, miért nem fogadta el az egyház a zsidó naptárt, miért kelljen nekünk ezekkel és a kálvinistákkal ünnepelni, miért nem térnek ezek a mi naptárunkra? Hisz a Gergely-naptárt előbb maguk a pápisták se akarták elfogadni, sőt a pápát Antikrisztusnak nevezték. De ha a papok mégis azt mondják, hogy ez nem vallási kérdés, miért tiltja hát az egyház a husvétot a zsidókkal együtt ünnepelni, a mi a Julián-naptár szerint ki van zárva, de a Gergely-naptár szerint nem. S ha a papok szerint mindegy, akármily naptárunk is van, akkor miért ne lehetne már cigány-naptárunk is. Nem! az egyházban csupán oly naptár lehet, a mely az apostoli hagyományokkal és zsinati határozatokkal megegyezik. A papok meg törődjenek a maguk bűneivel, hogy a magyaroktól

megvesztegetni hagyták magukat, a kik megölni készek az orosz népet, iskoláit elmagyarosítják, papjait, tanítóit, püspökét jól megfizetik, mindezt pedig csak azért, hogy egyházától eltántorítsák. Pedig az olyan püspök, a ki ily munkára vállalkozik, az egyházból való kizárásra méltó, a miniszter pedig nem jogosult ilyet elrendelni, s rendeletének ellene kell szegülni. Ne feledjétek testvéreim, hogy ti orosz földön laktok, hol elődeitek s a szent vértanuk csontjai nyugosznak, ne merészkedjétek tehát ezt a megszentelt földet ellenségeiteknek, a magyaroknak és zsidóknak átadni. Mert a naptár egyesítés csupán egyike azon eszközöknek, melyekkel a magyarok és zsidók az orosz népet tönkre akarják tenni. Előbb koldussá tették titeket, most hiteteket veszik el, testvérek, ne hagyjátok magatokat és lelketeket elveszni, hisz az orosz nép nagy és hatalmas, velünk az Isten s mi győzni fogunk.

Ilyen s ehhez hasonló dőreségeket halmoz össze a pánszláv szennytermék, mely végül még arra is kioktatja a hiszékeny népet, hogy minden orosz embernek életében legalább egyszer el kell zárándokolni a szent orosz földre és Mekkájába – Kievbe, a mi csak potom hetven koronába kerül.

Fölvivjük ez izgatókra és pamflettjeikre az illetékes körök figyelmét, mert Firczák püspök épp most rendelte el a naptáregyesítés előkészítését, a mely ilyféle bujtogatások után könnyen zavargásra és a fanatizált tömeg retorzióira adhat alkalmat.

39. Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszter átirata Khuen-Héderváry Károly miniszterelnökhöz a magyar liturgia tárgyában

Budapest 1910. szeptember 6.

MNL OL K 26 1916–XXV–478 1910–XXV–1849–5231. Tisztázat.

87545/1910. szám

Bizalmas!

Nagyméltóságu Gróf, Miniszter Ur!

A közös külügy miniszter ur által közölt nagykövetségi jelentést⁴² a magyar liturgia tárgyában van szerencsém Nagyméltóságodnak tudomás végett ./.. alatt tisztelettel s visszakérőleg megküldeni oly megjegyzéssel, hogy a nagykövet nézetét a magam részéről is osztom, vagyis kielégítőnek vélem, ha a szentszék e kérdésben a hallgatólagos türelem álláspontján megmarad.

Fogadja Nagyméltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását.

Budapest, 1910. szeptember hó 6-án

Zichy

---

42 Lásd: 36. számú dokumentum.

**40. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök átiratfogalmazványa
Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszternek a budapesti
görögkatolikus templomban használt magyar liturgikus nyelv
tárgyában**

Budapest, 1910. szeptember 14.

MNL OL K 26 1916–XXV–478 1910–XXV–1849–5231. Fogalmazvány.

5231. M. E. szám érkezett IX/13 1910.

Tárgy: Vallás és közoktatásügyi miniszter a budapesti gör. kath. egyházban használatos magyar liturgikus gyakorlatról

Bizalmas

Vall. és közoktatásügyi miniszternek

A budapesti gör. kath. egyházközség⁴³ magyar liturgiája tárgyában f. évi szeptember hó 6-án 87.545. szám alatt kelt becses átiratának⁴⁴ mellékletét képező nagyköveti jelentést⁴⁵ – betekintés után – után köszönettel visszazárva, van szerencsém Nagyméltóságodat tisztelettel értesíteni, hogy *a szóban lévő ügy elintézése szempontjából*⁴⁶ magam is kielégítőnek tartom⁴⁷ azt a megoldást, ha a Szent-Szék a hallgatólagos türelem álláspontjára helyezkedik.-

Hogy azonban azt, a minimálisnak tekinthető eredményt elérhető legyen, szükségesnek tartom azt, hogy vatikáni nagykövetségünk a kérdést éber figyelemmel kísérje. s mindenkor a midőn arra alkalma nyílik, az illetékes vatikáni körök előtt hangsúlyozza, hogy a status quo fentartására a m. kir. kormány nagy sulyt helyez, nehogy a Curia részéről e kérdésben is olyan meglepetésnek legyünk kitéve, mint a milyet annak idején az amerikai gör. kath. püspöki székek Ortynski István személyével történt betöltése okozott.

Van szerencsém Exellentiaídat tisztelettel kérni, hogy az ügy további fejleményeiről annak idején szintén tájékoztatni méltóztassék.-

Bp. 910 IX/14

Dr. Csiky

Romy IX/18

Khuen IX/28

Csat.

az iktatmány melléklete, mely pro domo lemásolandó.

---

43 Eredetileg: *egyházközségben használt*

44 Lásd: 39. számú dokumentum.

45 Lásd: 36. számú dokumentum.

46 Utólagos betoldás.

47 Eredeti szövegváltozat: *hogy a magam részéről is eléggé kielégítőnek tartom*

**41. Szabó Jenő főrendiházi tag, elnök (Görög Szertartású
Katholikus Magyarok Országos Bizottsága) magánlevele
Jeszenszky Sándor miniszterelnökségi államtitkárnak Andrij
Septickij lemergi metropolita akciójáról**

Budapest, 1910. október 11.

MNL OL K 26 1916–XXV–478 1910–XXV–1849–6072. Tisztázat.

Igen Tisztelt Barátom!

Ide csatolom az Ungváron megjelenő Nauka című egyházi lap október 6.-iki számát és felhívom szives figyelmedet egy gácsországi rutén lapnak abban reprodukált cikkére, melynek magyar fordítását is ide csatolom és amely nyilvánvalóvá tette azt a korábbi sejtésünket, hogy gr. Septicky lemergi rutén metropolita, aki úgy Amerikában, mint legutóbb Boszniában is oly sulyosan megzavarta a magyar- és horvátországi katolikus hierarchia köreit, most már a magyarországi gör. katolikusok és in specie az esztergomi főegyházmegye alá tartozó budapesti gör. katolikusok ügyeire is rátette a kezét. Eszközül itt Budapesten egy bizonyos Szentessy Alfonz nevű volt minorita szerzetbeli noviciust használ, aki minden áron gör. kath. pap akar lenni és Ungváron le is tette a szükséges theologiai záróvizsgákat, de a görög rítusra áttérhetését a római Szentszék háromszor is elutasította, ő azonban a Szilágy vármegyében fekvő érmindszenti oláh paptól egy, sok valószínűség szerint, hamis bizonyítványt szerzett s ez alapon az itteni terézvárosi róm. kath. plebánia anyakönyvében görög katolikusnak lett elismerve és mint ilyenek, a lemergi rutén metropolita már kilátásba is helyezte felszentelését, ha eleget tesz bizonyos követelményeknek, különösen pedig ha keresztül viszi, hogy a kőbányai gyárakban dolgozó gácsországi rutén hivek elszakadjanak a mi budapesti plebániánktól. Szentessynek tényleg sikerült a kőbányai ruténeket felbujtatni s ezek már folyamodtak is az esztergomi főhatósághoz, mely természetesen nem hajlandó a kívánságnak eleget tenni és itteni apátplebánosunk már meg is tette az egyházi főhatóságnak arra vonatkozó előterjesztését, hogy a kérdéses gácsországi illetőségű hivek részére külön istentisztelet rendeztessék. Én pedig Szabó László miniszteri tanácsost részint szóbeli uton, részint pedig levélben is felkértem, hogy Szentessynek hazaellenes üzelmei megfigyeltessenek annál is inkább, mert ez az ember nem szoritkozott a gácsországi illetőségű kőbányai munkások ügyére, hanem néhány itteni pánszláv érzelmű emberrel szövetekezve, Rómában feladást is rendezett budapesti templomunk magyar nyelvű istentiszteleti gyakorlata ellen, mely feladás minden várakozásunk ellenére kedvezőtlen eredményre vezetett, amiről valószínűleg már hivatalos tudomásod is van, de amely feladást kedvezőtlen eredményt mi annak tulajdonítunk, hogy viszont gr. Septicky is nem szoritkozott csupán az ő gácsországi hiveinek ügyére,

melyet mellesleg szólva az esztergomi főhatóság jogkörét súlyosan sértő módon indított meg; hanem ezen felül Rómában a mi belső ügyünkbe is bele avatkozott és csakis az ő hatalmas, az amerikai és boszniai gör. katolikusok ügyében oly gyászos sikerrel érvényesült befolyása vitte keresztül, hogy a római Szentszék az 1900 évi római zárandoklatunk óta tanusított türelmesség utjáról letérve, budapesti gyakorlatunkat letiltotta.

Mi ez utóbbi ügyet a hívek nyugtalanságának elkerülése és a közvélemény idő előtti felkavarásának mellőzése végett egyelőre a lehetőségig titokban tartjuk, de természetesen nem adjuk meg magunkat és éppen most tanácskozunk azon, hogy milyen formában vigyük a dolgot a kormányelnök és cultusminister urak elé.

Most tehát nem ez utóbbi ügyre, hanem a Nauka cikkéből folyólag arra vagyok bátor felhívni figyelmedet, hogy ha van rá mód, azt is meg kellene figyelni, hogy vajjon gr. Septickynek nincsenek-e Magyarországon Szentessynél hatalmasabb fegyvertársai, mert ha volnának, akkor könnyen megtörténhetik, hogy e dicsvagyó férfiú, ki a rutén patriarchai méltóság elnyerésére vágyik, a magyarországi – helytelenül u. n. – ruténekre és ezek révén reánk gör. kath. magyarokra is ráteszi nehéz kezét és a magyar püspöki kar csuffátételével az ideális Ukrajna határait egészen Hajdudorogik (sic), Debreczenig és Budapestig kiterjeszti. Vályi János eperjesi püspök egy 1903 évi november haváról keltezett, az akkori kormányelnök és cultusminister uraknak átadott emlékiratban, melynek nyomát bizonyára medtalálod (sic) a ministerelnökség irattárában, már idejében jelezte is ezt a veszélyt, de Cassandra jóslatára nem hallgattak.

Sajnos, mi ebben a kérdésben püspökeinkkel nem érintkezhetünk, mert az egyik budapesti plebániánknak Esztergom alá történt rendelése és előbb említett emlékiratának sikertelensége miatt teljesen távol tartja magát, a másik pedig azokkal érez, akik budapesti templomunkban rutén isteniszteletet kívánnak. Így tehát mi nem vagyunk képesek kibogozni gr. Septicky itteni összeköttetéseinek szálait, hanem mindössze is csak annyit tudunk, hogy bizonyos testvéresülési kísérlet a gácsországi és magyarországi klerikusok közt már a mi római zárandoklatunk alkalmával is megtörtént, sőt megígértetett, hogy ezen túl néhány papnövendék a római rutén szemináriumban fog kiképeztetni, ami azonban abbanmaradt; mult évi augusztus, vagy szeptember havában pedig munkácsi püspökünk látogatást tett Lembergben gr. Septickynél. Ez a látogatás összeesett a naptáregyesítésnek Budapesten való behozatalával, de semmi tudomásunk nincs arról, hogy ez pusztán csak udvariassági látogatás volt-e, vagy pedig komolyabb célja is volt és e látogatás főleg azért keltett nagy feltűnést köreinkben, mert köztudomásu dolog, hogy ezt megelőzőleg Ortinsky amerikai püspök kinevezése miatt nagy volt a feszültség Firczák és Septicky közt. Kívánatosnak vélném tehát, hogy e látogatás célját és lefolyását illetőleg

a püspök ur megkérdeztessék annál is inkább, mert tudomásunk szerint már előbb is néhány klerikus küldetett ki Lembergbe⁴⁸ s ezek Septicky által tüntető vendégszeretettel fogadtattak. Nem kétlem, hogy a püspök ur teljes készséggel adna felvilágosítást lembergi utjáról és nem lehetetlen, hogy ezen az uton valami nyomra lehetne jönni Septicky szándékait illetőleg.

Bocsáss meg, hogy e hosszú levéllel zavartalak, de úgy vélem, hogy nagyobb politikai háttére van a mi budapesti ecclesiánk körül folyó küzdelmeknek, hogysem kötelességemnek ne tartanám ezekre a kormánykörök figyelmét felhívni és magától értetlik, hogy ha további információkat kívánnál, úgy én, mint budapesti plebánosunk készséggel állunk rendelkezésedre.

Minden esetre nagyon kérlek, hogy jelen soraimat szorosan bizalmasaknak tekinteni sziveskedjél. Őszinte nagyrabecsüléssel maradok igaz hived:

Szabó Jenő (aláírás)

41a. Szabó Jenő levelének melléklete: a Nauka cikke

MNL OL K 26 1916–XXV–478
1910–XXV–1849–6072

Galicziai orosz egyházközség Budapesten

A lembergi Gyila 205-ik számában Redkevics A. tollából hosszabb közlemény jelent meg, melyben Redkevics Ambrus azoknak a galicziai oroszoknak életével, létével foglalkozik, kik a Budapest mellett levő kőbányái téglagyárakban mint munkások vannak alkalmazva. A galicziai oroszok vallási viszonyairól írva a többi között azt mondja Redkevics atya, hogy miután a budapesti görög katolikus templomban az isteniszteletet magyar nyelven tartják, a galicziaiak nem szivesen mennek e templomba. „És e szokás mellett írja a Gyila, a mi népünk egyénei egész éveken át nem hallgathatják az Isten igéjét, nem járnak szent misére, nem gyónnak és tudatosan, vagy nem szimatikusokhoz mennek és ott elégitik ki lelki szükségleteiket. – Fájdalom, nincs a ki őket felvilágosítsa, nincs a ki ott a lelkekkel törődjék. – Nem csoda, hogy ily körülmények között, gyermekeik a hit dolgaiban teljesen tudatlanul nőnek fel, hogy előfordul köztük a részegség és a vadházasság. – A lengyelek, a kik közül szintén van ott néhány ezer, saját papot nyertek és a városi előljáróság átengedett az ő számukra egy két templomot. –

Jelenleg Danek atya van ott alkalmazva, a ki teljes erőfeszítéssel arra törekszik, hogy a lengyelek számára külön új templomot építsen. – Járnak hozzá az oroszok is és látogatják templomát. – Ebből addig a meddig a mi oroszainkra nézve nem származtatik veszély – lengyellé tenni vagy

---

48 Eredetileg: *Rómába*

latinizálni nem képes őket, mert nem vezet anyakönyveket, és oly nagyon nem is foglalkozik velük. De egyszer e veszély is bekövetkezhetik, különösen akkor, ha más pap jönne oda, a kinek szívének feküdnék, hogy felépítse Lengyelországot Budapesten. – A mostani lelkész az oroszokat is be akarja vonni a templom építésébe, azt ígérve ennek ellenében, hogy e templomban tarthatják majd ők is isteni tiszteletüket. És tényleg többen az oroszok közül adományoztak pénzt a lengyel templomra. –

De jobb lenne, ha a galicsiai oroszok építenének maguknak külön egy két templomocskát. – Erre gondol most gyakran a mi metropolitánk, a ki nem feledkezik el saját nyájáról. – Nemrég Ő Excellentiája ezekhez az emigránsokhoz missióra kiküldötte Jaremki tudort és engemet. – A missiót abban a kis templomban rendeztük, a melyet a város engedett át a lengyeleknek. – Muszáj volt így tenni, mert az orosz templom nagyon messze van a gyártól, annyira, hogy a munkások a kik este 7-kor végzik be a munkát, nem vehettek volna részt a missióban.

Hálával tartozunk Danek atyának, a ki Ő Excellentiája iránt figyelmet tanusított, ki ezt a missiót elrendelte, mert nagyon segítségünkre volt, saját lakásába befogadott bennünket, elvezetett a gyárakba, a hol a mi oroszaink foglalkoznak. – Mikor mi a Rákoson levő gyárba mentünk, a hol körülbelül 500 orosz dolgozik, csődület támadt ottan. – Az emberek örvendeztek, mikor meglátták saját papjaikat, voltak köztök olyanok is, akik 15 év óta nem látták saját papjukat és nem hallgatták saját isteni tiszteletüket. – Jöttek is a missióra mindenfelől sokan.” A továbbiakban azt írja Redkevics atya, hogy a leMBERGI metropolita már megtette a lépéseket, hogy a budapesti galicsiaiak saját papot kapjanak. – A metropolita felvett egyházmegyéjébe egy bizonyos tanulmány végzett növendék papot, a kit áldozó pappá szándékozik szentelni és Budapesten hagyni, hogy a galicsiai oroszok lelki szükségleteit ellássa.”

A Nauka című ungvári ruthén ujság 1910. okt. 6.-án megjelent 37. számából fordította:

Budapesten 1910 okt. 10én

Melles Emil

budapesti gör. kath. plebános

**42. Szabó Jenő főrendiházi tag, elnök (Görög Szertartású
Katholikus Magyarok Országos Bizottsága) magánevele Jeszenszky
Sándor miniszterelnökségi államtitkárnak az ukrán görögkatolikus
egyház törekvéseiről**

Budapest, 1910. október 26.

MNL OL K 26 1916–XXV–478
1910–XXV–1849–6253

Méltóságos Államtitkár Úr!

Tisztelt Barátom!

E hó 11.-én kelt levelemben⁴⁹ bátor voltam szíves figyelmedet a leMBERGI metropoliának immár közvetlenül Magyarországra is kiterjesztett ukrainisztikus törekvéseire felhívni.

Ezuttal két újabb hírlapi közleményt csatolok, melyek egyike a boszniai gör. katolikusok közti propagandára, másika pedig egy galíciai szerzetesnek a nagybereznai esperesi kerület papságánál a munkácsi püspök ajánlata mellett tett látogatásaira vonatkozik.

A Bosnische Postban megjelent előbbi cikk – valószínűleg célzatosan – azt állítja, hogy a boszniai gör. katolikusok az annektálás előtt a leMBERGI rutén metropolia alá tartoztak, ez azonban nem igaz, hanem felettük az egyházi főhatóságot a körösi püspök (Drohobeczky) gyakorolta, aki viszont a zágrábi rom. kath. érsek joghatósága alá tartozik. A sarajevoi rom. kath. érsekség joghatósága alá való áthelyezésük valószínűleg a magyar, illetve a horvát kormány beleegyezésével történt s ha ez így van, akkor nekem ez ellen szavam nem lehet, de nem valószínű, hogy kormányunk abba is beleegyezett volna, miszerint részükre vikáriusnak egy gácsországi szerzetes neveztesse ki, aki most – ha igaz ez a hírlapi hír – rábírt a híveket, hogy a leMBERGI metropolia alá leendő állítólagos visszahelyezésük iránt, a schizmával való fenyegetéssel, folyamodjanak Rómához.

Bennünket közvetlenül érdekel az ungvári gör. kath. Szemle legutóbbi számában megjelent másik közlemény. Nem akarom kétségbe vonni a felszólalás teljes jóhiszeműségét, de úgy vélem, hogy az illető szolgabíró nem érdemel gánccot, sőt elismerésre tarthatna igényt, hogy a figyelmet a gácsországi Bazilitáknak újabb időben mind gyakoribbakká váló utazgatásaira irányította. A minapi levelemben érintett hivatalos felterjesztést valószínűleg már a jövő hét folyamán be fogjuk nyújtani a kormánynak s abból ki fog tűnni, hogy mily nagy szükség van az ukrainisztikus célzatu utazgatások ellenőrzésére. Világos, hogy ezek a Baziliták egyszer s mindenkorra hatósági salvus conductust kapnának, ha az illető szolgabíró ellen kívánt megtorló rendszabálynak hely adatnék.

---

⁴⁹ Lásd: 41. számú dokumentum.

Nehogy pedig Fejér Manó nagyprépostunknak, e kétségtelenül a legjobb hiszemű magyar embernek a cikkben említett állásfoglalása tévutra vezessen, megjegyzem, hogy ő volt az, aki római zarándoklatunk idejében ugyancsak a közíg. bizottságban védelembe vette az akkor divatba hozott orosz nyelvű ritualis köszöntést és vele mint akkori egyházmegyei tanfelügyelővel iratták alá azt a rendeletet, mellyel a rutén nyelv tanulását a gör. kath. magyar népiskolákban is kötelezővé tették. A dolog megértése végett – feltétlen discretio kérésével – hozzáteszem, hogy Ungváron 1905 óta egyáltalában az a tagadhatatlanul igen ügyes politika járja, hogy egy volt 1848-as vörös sipkás papot rukkoltattak ki a magyar liturgia ellen, Roskovits Náci művész hittestvérünk bátyja által kísérleteztek Budapesten az orosz misével, Máramaroszigeten pedig egy hajdudorogi származású pap által építették egy kifejezetten rutén, nem pedig gör. katolikus internátust azon ürügy alatt, hogy meg kell különböztetniök magukat az oláhoktól.

Őszinte nagyrabecsüléssel vagyok
igaz hived:
Szabó Jenő

U. i. Aláírás után kaptam a Bosnische Postnak szintén ide csatolt, e hó 24-iki számát, amelynek csillapítani kívánó cikke nyilván Stadlertől származik. Reánk nézve különösen az az indoklás bír érdekl. hogy miért vették ki a boszniai ruténeket a körösi egyházmegye kötelékéből? Egyszerűen hazugság, hogy a Körösről küldött papok nem értették a kisorosz nyelvet, mert hiszen ezek is csak kisoroszek. Ugy látszik, hogy Stadler Bécsen át konspirált gr. Septickyvel a horvát hierarchia ellen, de most kelepcebe esett, mert gr. Septicky kezd felülkerekedni az ő ukrainizmusával. Nagy kiábrándulás lesz még Bécsben és Rómában is az ukrainizmusból, mert a beugratott boszniai rutének nyilván leMBERGI sugalmazásra hirdetik, hogy ők a pápának csak primátusát, nem pedig iurisdictionját ismerhetik el és hogy nekik is joguk lesz megszegni az egyházi uniót, ha Róma megszegi. Stadler nagyon csalódik abban, hogy az ukrainistákat ki lehetne elégíteni egyházi nyelvük és nemzetiségük legyezgetésével, hanem nyilvánvaló, hogy ezek a rom. kath. egyházzal való teljes paritást követelik personal unio mellett s ha ezt el nem érhetik, visszatérnek a schizmára. Jó lenne e tekintetben végrevalahára Bécs szeméit is kinyitni és minden esetre nagyon érdekes volna, ha épen a kis Boszniában, az annektálás egyik gyümölcsekép törne ki a rom. kath. és gör. kath. egyházak paritásának nagy harcza, mely annyiban hasonlatos a magyar-osztrák paritási küzdelemmel, amennyiben rugói nem a vallásos érzelemben, hanem a szlavizmusnak a latinizmussal való egyenrangusításában gyökereznek.

Sz. J.

42a. Szabó Jenő levelének melléklete: „Ungfelvidéki” cikke a Görög Katholikus Szemlében

Ungvár, 1910. október 23.

MNL OL K 26 1916–XXV–478
1910–XXV–1849–6253

Sulyos vádak

I.

Már mintegy hozzászoktunk ahhoz, hogy hibáink, mulasztásaink, bajaink, úgy saját mint elleneink részéről a nagy nyilvánosság előtt tétessenek szóvá. Felettes hatóságaink intézményeink ép úgy nem képeznek kivételt, mint vallásunk, becsületünk erkölcsi s politikai meggyőződésünk. E szóvá tételhez nincs és nem is lehet szavunk mind addig, míg azok igazak, tárgyilagosak, tehát reális alappal bírnak, s minden gyanusítástól mentesek, s a mig céljuk valóban és direkte oda irányultak, hogy a perhorrescált állapotokat orvosolja, s a kívánt új helyzetet valóban megteremtse.

Az ilyen hozzászólások nemcsak dicsérendők, de kívánatosak is. A jóakaratu, megtisztult s megértett vélemények ugyanis tisztázzák a helyzetet, a sebeket orvosolják, s meghozzák a kívánt eredményt. Így hozza ezt magával a közérdek. De a mily kívánatos és dicsérendő az ilyen jóakaratu, tiszta szándéku nyilvánossá tétele a tarthatatlan állapotoknak, ép oly kárhoztatandónak s a legnagyobb mértékben immorálisnak tartom az olyan hozzá szólásokat, melyeknek célja tendenciozus, gyanusító hatásában romboló. Az ily hozzászólások hozzák létre s keltik életre a közügynek kolera bacillusait, s veszélyeztetik néha még a józan felfogásuak e tevékenységének morális értékét is. Az ily hozzászólás rontja a közbékét, felforgatja a rendet szembeállítja a közérdeket, gyanusítva támad s alá ássa a tekintélyt s tiszteletet. Sajnos nekünk intézményeinknek az utóbbi hozzászólásból bőven kijut, akár rá szolgálunk akár nem. Támadóink vannak, védőink azok nincsenek. Még önmagunkat se védjük, s még akkor se, ha a gyanu s támadásban létérdekünk, becsületünk avagy hazafiságunk van kipellengérezve. Itt a hiba. Mert qui tacet, consentire videtur. Ezzel nem azt akarom mondani, hogy hajba kapjunk mindenkivel, s hasonló támadással feleljünk avagy mi is gyanusítsunk. Ez ép úgy elítélendő. De védeni magunkat, ott hol az igaztalan támadástól elpusztulunk, kötelesség, nem csak a magunk szempontjából, de azon ügy érdekéből kifolyólag melytől sorsunk jobbra fordulását várjuk. Ne engedjünk támadóinknak vérszemet kapni, mert aztán nemcsak a jóakaratu kritikából jut ki bőven, hanem a tárgyilagos kritika határát túl lépve a papságot, egyházat, hatóságait, intézményeit tendenciozusan gyanusító, hazafiatlanság, haza ellenes eszmék propagálása stb. alattomosan kiszinezett vádjaik áradata zudul reánk.

Történik pedig ez részint illetéktelen egyének sajtó útján utnak eregetett cikkezése, részint pedig egyes közig. tisztviselők hivatalos jelentése alapján, melyeket mint a tapasztalat bizonyítja konkrét adatok felhozása nélkül ugyan, de annál több rossz akarattal, a közügy érdekében, kötelesség teljesítés címén a vármegyei közig. bizottság elé visznek. Ilyen tendenciosus számításoktól nem ment támadás érte az ungmegyei papságot az „Ung” c. hetilap f. évi aug. 7-én megjelent 53- számában (gj.)-től „Felvidéki falvak” cím alatt, melyben szóvá tétetett a felvidék kulturális elmaradása, mellyel szemben mint egyedüli üdvözítő eszköz a felekezeti iskolák államosítása, készítvén elő a hangulatot a cikk írója a nép szellemi és anyagi hátramaradottságának, műveletlenségének nem ugyan nyíltan, de annál tendenciosusabban a papság mint a mely nem igyekszik a népet a sötétségből kiemelni, nem teljesít kultur missiót stb. a tanítóóság a felekezet van okául feltüntetve. E cikk támadásai válasz nélkül maradtak valószínűleg azért, mert ez az igen sokat eltérni képes felvidéki papság, a béke és egyetértés fentartása érdekében nem akart a vakációos stílusgyakorlatnak komolyan való felvetésével disszonanciát elő idézni. Hisz az újságokba a kánikulában is kell valamit írni, s mert ilyenkor a tárgyilagosság hiányát néha a poétika licencia is helyettesítheti, de meg talán nem is gondolt arra senki, hanem annak más oldalról hivatalos alakban komolyabb folytatása is lesz, s hogy a papságnak hazafiaságát vezető helyen még meg is kell védelmezni, pláne köztisztviselőnek jelentéséből kifolyólag a kivel vagy kinek a papsággal legalább az érintkező ügyekben támogató egyetértéshez kell működni a közügy érdekében. Sajnos mint az Ungnak f. évi okt. 16-án megjelent 63. számának a közig. bizottsági ülés lefolyásáról megjelent rövid közléséből kitűnik, a papságnak hazafias magatartása ismét gyanúsító támadásnak volt kitéve egy köztisztviselő részéről, a ki talán annak az oly elő szeretettel meggyanusított papság támogatásának valami keveset köszönhet is.

Nem akarom junctimba hozni az előbbi támadást a nagybereznai járási főszolgabírójának okt. 11-iki közig. bizottsága megtett jelentéséből kifolyólag a papságot ért s eléggé vissza nem utasítható gyanúsításával, de mert ez utóbbi mint egy folytatásának látszik az előbbinek, nem térhetünk egyszerűen napirendre azon vádak felett, dacára annál is inkább, mert ez már több, mint a mennyit egyéni integritásunk, hazafias becsületünk sérelme és meggyalázása nélkül megengedhetünk.

Nem célom, nem szándékom ez alkalommal sem a jelzett cikk íróját, se a nagybereznai járás főszolgabíróját, se a közigazgatási közegeket sem személyükben, sem állásukban legkevésbé becsületükben megsérteni, avagy meggyanusítani, hanem megtámadott hazafias érzületünk és erkölcsi reputationk érdekében tárgyilagos kritika alá venni e vádatokat, – én azt hiszem olyan szabadság, melynek még az ország első hivatalnokai se képez kivételt.

S mivel pedig a „felvidéki falvak” című közlemény kissé több szót igényel, s mivel e kérdést a nagybereznai járás főszolgabírája tette újból aktuálisá, előbb foglalkozzunk az utóbbival.

Miről is van szó? – Arról, hogy mint az olvasható, a nagybereznai járás főszolgabírája jelenti, hogy „járása területén galíciai ruthén egyének jelennek meg koronként s egynémelyikük valóságos körutat tesz a lelkészek között. Legutóbb is – mondja a jelentés – egy állítólagos ruthén tanár vagy hírlapíró járt erre s a lelkészek közt propagandát igyekezett támasztani a magyarországi és galíciai ruthének kulturális egyesítésére. Sajnálattal jelenti, hogy az ilyen itt megfordult külföldiek megszállásáról azok – (t.i. a lelkészek) – jelentést soha sem tesznek”.

Hogy minő alakban lehetett a tulajdonképpeni jelentés téve, kitűnik abból, hogy ennek kapcsán parázs vita keletkezett s nemcsak a papság részéről jelenlévő Fejér Emmánuel kanonok tiltakozott és utasította vissza, de a vármegye vezető férfiai közül többen is tiltakoztak e minden konkrét adatot nélkülöző jelentés világosan kifejezett tendenciája ellen. És méltán.

A nagybereznai járás főszolgabírája új alapot talált a felvidéki papság meggyanúsítására az eddig előszeretettel oly okok által használt, de bizonyítani sohasem tudott „muszka érzelmű” jelzőn kívül. Galíciai ruthén culturalis eszmék propagálása. Miért nem mindjárt összeesküvés?

Nézzük most a jelentés alapját. A főszolgabíró tehát meggyőződött arról, hogy egy galíciai ruthén tanár vagy hírlapíró propagandát csinál a papok közt s ezt neki nem jelentik. A papság tehát titokban conspirál a galíciai ruthénekkel, culturalis törekvések egyesítésére s talán még kihágást is követ el, mert azt nem jelenti. Hogy azonban miben culminal e propagatio, s kik azok, erre a konkrét (sic) adatokat mivel nem tudott találni mint hogy olyanok nem is találhatók – nem hoz fel; de mert ez a papságot alapos gyanuval terheli „a közügy érdekében” azt jelenti.

Hát nézzük csak ki az a galíciai ruthén egyén, s mit keres itt? s mire csábítja a ruthén papokat? s miért nem jelenti azt a papság. Az illető tényleg galíciai gör. kath. ruthén végzett theologus, gimn. tanár, – neve ha jól emlékszem Visinsoky Antal – ki mint ilyen a lemergi érsek megbízásából egyházi archeologiai tanulmány utra van kiküldve. A lemergi érsektől nyert ajánló levele folytán megyés püspökünk ő excellenciájától engedélyt nyert arra, hogy az egyházmegye területén levő egyházak templomait, azokban levő régi felszereléseket képeket könyveket stb. megtekinthesse azokat tanulmányozhassa, felhivatván egyben a papság, hogy ezen régiségek sem oda nem ajándékozhatók, sem el nem adhatók, amennyiben azok a létesítendő egyházmegyei muzeumba lesznek beküldendőek.

Nevezett tanár tehát nem a galíciai és a magyarországi ruthének culturalis törekvésének egyesítése céljából, hanem tisztán tanulmány uton jár itt, s járja sorra a hallomás útján valami nevezetesebb régiséggel bíró

községek templomait, s hogy ezt tehesse, a kapott ajánló levél alapján igen természetesen a lelkészekkel lép érintkezésbe, kinél reggel, kinél délután, vagy éjjel, a hogy éppen utjába esik, a lelkészek viszont az általa az egyházfőtől nyert ajánló levél alapján a tanulmányozásra érdemes dolgot készséggel mutatják megmint szakembernek, már csak azért is, hogy régiségeink értéke felől mi is tudomást szerezzünk.

Történik pedig ez minden politikai vagy kulturális törekvések egyesítésére vonatkozó propagatio nélkül. Ez a valóságnak megfelelő tényállás.

Már pedig azt hiszem, hogy annyit talán a nagybereznai járás főszolgabirája már még sem tételez fel, hogy az egyházmegye püspöke holmi galíciai propagator részére kellő igazolás nélkül egyházi ajánló levelet adjon papságához?

Ezzel szemben azonban a nélkül hogy a főszolgabíró meggyőződést szerezve a dologról nem átalja a papságot gyanusítani s vádolni oly dolgokról, melyek minden alapot nélkülöznek, azt a papságot mely ugy a haza szeretetben, mint a rábizott ruthén nyelvű, de szívében s lelkében magyar érzelmű népet oly hosszú időn át a Magyar haza szeretetében nevelte és neveli, s a mely papság a mint a multban vagy a jelenben is ép ugy, ha nem jobban, mint a világi vezető férfiak ki veszik részüket azon munkában, melyet a haza szeretet és lelkesedés tőlük meg kíván.

Ilyen eljárásra ez a papság általában nem szerzett érdemet különösen azok részéről kikkel a közügy érdekében együtt kellene működniök, de nem szolgált rá a nagybereznai járás papsága éppen a járás főszolgabirája részéről, s azért azt a legerélyesebben vissza is utasítja.

A gyanusítás mellett azonban még azon vád is áll, hogy a papság az ilyen idegen elemek megszállását be nem jelenti, ez volna a jelentés második vádpontja.

Hát kérem szépen! A papság nem bejelentő hivatal, de meg az idegenek ellenőrzésére ott van a határrendőrség, ott van a szolgabírói hivatal. Már most kinek a kötelessége ezt ellenőrizni? Az országban való járás kelést azt hiszem a törvény senkinek el nem tiltja, ha az kellő feltételek mellett, kellő igazolvánnyal történik.

A köztisztviselők az előttük gyanus egyént, vagy külföldit igazolásra szólíthatják és kell szólítaniok, ha arról tudomást szereznek, s viselkedésük gyanus. Miért nem hívták fel az illetékes községek igazolásra, ha itt létéről tudomással bírtak?

Jelen esetben nevezett előmutatván az ajánló levelet, a papságnak az illető kilétét illetőleg nem volt oka kételkedni, mert viselkedése gyanura nem szolgáltatott okot, s mert időzése sokszor a 24 órát se haladta meg nem volt kötelessége se járás szolgabírájához erről jelentést tenni, annál is inkább, mert ha ennek szükségét látná azt a község előjáróságához kell

tenni. Igaz az ajánló levél bemutatása nem tartózkodási engedély, de hát miköze ehhez a papságnak?

De hát úgy látszik itt nem a tények, nem a konkrét igazság a rugó – nem akarom ugyan ezt hinni – hanem a pap. Ezt feltételezni okunk van annál is inkább, mivel a papság nem most részesül először a nagybereznai járás főszolgabírája részéről ilyen konkrét alappal nem indokolt feljelentés mulasztással, kötelesség nem teljesítéssel stb. vádolva van, nem egyszer van alkalmuk hallani azoknak kiknek hivatalában valami ügyük van, hogy a pap.

Azért valóban elismeréssel kell adóznunk a közig. biz. azon tagjai iránt, kik eme gyanúsításokkal szemben megvédelmezték a papságot, s utasították a jelentést tevőt konkrét esetek felsorolására, annál is inkább, mert még a hivatalos jelentések állításai sem fogadhatóak el mindig igaznakm kellő bizonyítékok nélkül.

Épen azért ilyen vádak hangoztatása nem menthető kötelesség teljesítésből kifolyóan annak bizonyítása nélkül, mint azt védelmül a szobranci kerület képviselője felhozta, annál is inkább, minthogy ez által nem egyesek, de egy komoly testület van hazafias becsületében mélyen megtámadva, s nem hinném ily vádak hangoztatását a papsággal szemben 6 hónappal ezelőtt kötelességből kifolyóan hangoztatta volna, vagy talán a papságnak ily meggyanúsítását a kötelesség teljesítés magával hozza.

Nem kötelességteljesítésről van tehát itten szó, de mondhatjuk erős támadásról oly alakban és mérvben, mely meghaladja a kötelességteljesítés határát.

Valóban elszomorító unicum, hogy nem csak Ung megyében de az egész országban csak épen a bereznai járás főszolgabírája az aki egy komoly testület hazafias becsületében hivatalból kötelesség teljesítésnek tartja s hogy járásában egyéb egyéb kifogásolni s jelenteni valót nem talál. Pedig akadna talán valami. Ez oly tény mely felett a papság nem térhet egyszerű vissza utasítás megtételével, hanem tennie is kell nehogy a további hason támadásoknak tápot adjon. Kell hogy a papság a gyanutól magát megtisztítsa, s a szenvedett sérelemért elégtételt, a jövőre pedig hason támadásoktól védelmet kapjon.

Miért is indítványozom, hogy ebből kifolyólag most az őszi gyűlések alkalmával határozzák el a szolidaritás úgy hozná magával, hogy nem csak a bereznai járás kerülete de az összes kerületek papsága a papságot ért ezen gyanúsító támadásból kifolyólag felirattal forduljon megyés püspökünk Ő Excellenciájához, hogy kegyelmes püspökünk az egyházmegye papságát a közigazgatás egyik vezető tisztviselője részéről – minden konkrét adatok mellőzésével – ezt gyanúsítást az illetékes helyen vissza utasíthassa; azért a papság kellő elégtételt nyerjen; s hogy a jövőre nézve a papság hason vádaktól megkíméltessek, s azokkal szemben kellő védelmet nyerjen az által, hogy az ily közigazgatási tisztviselők, kik a közbékét „a közügy érdekében”

s kötelesség teljesítés címén, de tulajdonképen a papság és felekezeti ellenszenvből így felzavarja, a helyett hogy a papsággal együtt működne, oly hatáskörbe helyeztessenek hol tudományos képességüknek mindenki sérelme nélkül alkalmas és tág teret nyerhetnek, s a hol összeférhetetlen természetüknek tárgyai nem lesznek.

Ungfelvidéki

43. Miniszterelnökségi feljegyzés a budapesti görögkatolikus templom liturgikus nyelvéről és Andrij Septickij lemergi metropolita szerepéről

Budapest, 1910. október 28.

MNL OL K 26 1916–XXV–478
1910–XXV–1849–6072

Tárgy:

Szabó Jenő főrendnek Államtitkár ur Ő Méltóságához intézett magánlevele⁵⁰ a budapesti magyar görög katolikus egyháznál használt magyar lithurgia betiltása és Septiczky lemergi érsek által a felvidéken állítólag kezdeményezett ukrainistikus mozgalom ügyében.

N. B. Ezen ügyben Államtitkár ur, Ő Méltósága nevében két magánlevél intéztetett. Ez egyik Szabó László ministeri tanácsoshoz, a belügyministerium rendőri osztályának vezetőjéhez küldetett. Ebben a nevezett felkérte, hogy Szentessy Alfonz volt minorita noviciust, ki a budapesti magyar görög katolikus egyháznál használt magyar lithurgiát illetékes helyen feljelentette, figyeltesse meg.

A másik magánlevélben pedig Ung vármegye főispánja kért fel, hogy bizalmas uton informálódjék, mik voltak az okai Firczak püspök ur lemergi utjának és Septiczky érsekkel való kibékülésének.

Ezen intézkedésekről Szabó Jenő 6263 M.E. számnál már tájékoztattott, tehát jelen ügyirat ad acta teendő.

Budapest 1910 október hó 28.

Petry

Romy X/31

K. Jeszenszky X/31

---

⁵⁰ Lásd 42. számú dokumentum.

44. Miniszterelnökségi pro domo feljegyzés Andrij Septickij lemergi metropolita magyarországi akciójáról

Budapest, 1910. október 28.

MNL OL K 26 1916–XXV–478 1910–XXV–1849–6253

Tárgy: Szabó Jenő főrendnek Államtitkár ur Ő Méltóságához intézett magánlevele,⁵¹ melyben a boszniai görög katolikus ruthének egyház mozgalmáról tájékoztat, továbbá az Ung megyei görög katolikus ruthének között állítólag Septický lemergi érsek által szított ukrainistikus mozgalomról szól.

Pro domo.

a) Boszniába ruthének csak legujabban költözködhettek, mert az utolsó Boszniára vonatkozó feldolgozott statisztika még nem mutat ki ott nagyobb számú ilyen népelemet. Tehát, mivel ezek régebben nem is voltak itt, ezeknek a körösi görög katolikus püspök alá tartozásáról se lehetett szó. Jelenleg egy generalis vikáriusuk van, ki Dr. Stadler érseknek alá van ugyan rendelve, de különben épen olyan jurisdikcioval bír, mint egy püspök csak papszentelést nem végezhet.

A boszniai ruthének ezen helyzetükkel nincsenek megelégedve és schizmárral téréssel fenyegetőzve kérik a római kuriától a lemergi érsekséghez csatolásukat.

Ezzel szemben Stadler érsek azt javasolta, hogy a Boszniában lévő körülbelül 4.000 ruthén részére egy apostoli vikariatus szerveztessék. Ez az apostoli vikarius ugyanazon jogokkal bírna, mint egy püspök és közvetlenül a római kuria alá volna rendelve.

Stadler érseknek nagy befolyása van Rómában és javaslata sokkal plausibilisebb, mint a boszniai ruthének kívánsága, tehát kizártnak tekinthető, hogy az érsek ezen javaslatát elvetve, a Szentszék a ruthének kívánságának (sic) eleget tegyen.

Külömben a dologban procedálni nagyon nehéz, mert magyar érdekek nem sértettek és itt egy nem a magyar állam területén lévő nem magyar népelemnek egy mozgalmáról volna szó, tehát nehéz volna a külügyi szerveink előtt közbelépésünket indokolni.

b) Szabó Jenő főrend arról is értesített, hogy Ung vármegye nagy-beleznai járásának főszolgabírója a közigazgatái (sic) bizottság egyik ülésén azt jelentette, hogy járásában galaicziai pap agitátorok látják látogatják a görög katolikus papokat. Ezen vád ellen a munkács egyház megyei görög katolikus papság nagyon felzudult és elégtételt kért.

Mivel külügyi szerveink jelentése szerint sincs kizárva, hogy ujabban a munkácsi püspök ur és esetleg a vezetése alatt álló papság is inkább hajlik

51 Lásd 42. számú dokumentum.

az ukRAINIZMUS felé, valószínű, hogy a főszolgabíró állításai nem voltak alaptalanok.

Államtitkár ur Ő Méltósága Ung vármegye főispánját már r. u. utasította, hogy ezen ügyben a nyomozást indítsa meg, tehát egyelőre további intézkedések szüksége nem forog fenn.

Szükséges volna azonban Szabó Jenő urat tájékoztatni a felől, hogy információit köszönettel vettük, s ez alkalommal arra is figyelmeztetnünk kellene, hogy a budapesti magyar görög katolikus egyház magyar lithurgiája ügyében indított mozgalom külügyi szerveink jelentései szerint csak akkor lehet sikeres, ha ez minden feltűnés elkerülésével és a nyilvánosság lehető kizárásával kezeljük, ezért tehát nem volna kívánatos, hogy ez ügyben M.E. Ő Excellenciájához küldöttség vezettessék, mert így alig volna elkerülhető, hogy az ügyet a sajtó ne tárgyalja. Külömben is e helyről mindent lehető megtettünk, a mi lehetséges volt s így a küldöttségnek amugy se volna célja.

Terveztetik:
Magánlevél!

45. Jeszenszky Sándor miniszterelnökségi államtitkár magánlevél-fogalmazványa Szabó Jenő főrendiházi tag, elnöknek (Görög Szerartású Katolikus Magyarok Országos Bizottsága)

Budapest, 1910. október 31.

MNL OL K 26 1916–XXV–478 1910–XXV–1849–6253

Szabó Jenő
főrendiházi tag, a g. szerartásu katolikus magyarok
orsz. biz. elnökének.

Köszönettel vettem a f. é. október hó 11.-én⁵² és 26.-án⁵³ kelt becses leveleidet, melyben a budapesti görög katolikus⁵⁴ egyházban használatos magyar lithurgia betiltásának körülményeiről és a görög katolikus ruthének között szitott ukRAINISTIKUS mozgalomról méltóztattál tájékoztatni.

I. Mindenek előtt a budapesti görög katolikus egyházközség magyar lithurgiájának ügyében, van szerencsém *bizalmasan*⁵⁵ közölni, hogy becses soraid vétele utján haladéktalanul intézkedtem az iránt, hogy Szentessy Alfonz volt minorita noviczius üzelmei megfigyeltessenek.

A mi pedig a budapesti görög katolikus egyházközségnél használatos magyar lithurgia kérdését illeti, erre vonatkozólag van szerencsém

---

52 Lásd 41. számú dokumentum.

53 Lásd 42. számú dokumentum.

54 Eredetileg: *magyar görög katolikus*

55 Utólagos beszúrás.

becses tudomásodra hozni, hogy a magyar királyi kormány a legnagyobb jóakarattal viseltetik ezen ügy iránt és a vatikáni cs. és kir. n[a]gykövetség útján igyekezett⁵⁶ odahatni, hogy a római kuria ezen egyházközségben a magyar lithurgiát legalább is hallgatólagosan *tűrje*⁵⁷. Remélem, hogy az ily irányu fáradozások⁵⁸ talán sikerre is fognak vezetni, mert a nevezett nagykövetség f. é. június hó 21-én tett jelentései szerint a Propaganda hajlandó e kérdésben elvi döntéstől egyelőre eltekinteni és úgy látszik, hogy kész az ügyet dilatoriusan kezelni.

Széchen gróf nagykövet jelentése szerint annál inkább van kilátás sikerre, minél kevesebbet beszélnek a nyilvánosság előtt e dologról. Ezért tehát a magam részéről czélszerűbbnek tartanám, ha a budapesti görög katolikus egyház küldöttségének a Ministerelnök ur Ó Nagyméltóságához való vezetésétől eltekintene, mert ez esetben alig volna elkerülhető, hogy a budapesti görög katolikus egyház az ezen egyházban használatos magyar lithurgiájának kérdése a sajtóban ne tárgyalassék, a mi *pedig*⁵⁹ megnehezítené helyzetünket a Kuriával szemben. Külömben a Ministerelnök ur Ó Excellentiája *az ügy felől tájékoztatva van és a maga részéről is melegen óhajtja* a kérdésnek kedvező megoldását.⁶⁰

II. Áttérve ezután az Ung megye nagybereznai járásának főszolgabírója által tett jelentés és az általa közölt becses információk szerint a felvidéki görög katolikus papság között szított ukrainistikus mozgalom ügyére, van szerencsém bizalmasan tudomásodra hozni, hogy ez ügyben Ung vármegye főispánját *szóbelileg*⁶¹ utasítottam, hogy indítson nyomozást.⁶²

III. Végül a Boszniában letelepedett görög katolikus ruthének által indított egyházi mozgalomra vonatkozólag, van szerencsém becses tudomásodra hozni, hogy a rendelkezésemre álló statisztikai adatok nem mutatnak ki Boszniában nagyobb számú ruthént tehát a jelenleg ott tartózkodó körülbelül 4.000 ruthénnek csak a legújabb időben kellett oda bevándorolnia, *így nem látszék valószínűnek, hogy a kőrösi püspök urat ezen görög katolikus ruthéneknek a sarajevói érsekség alá rendelésével sérelem érte volna.*

*A mi pedig az ezen ruthének által indított azon mozgalomra illeti,*⁶³ hogy a lembergi érsekséghez csatoltassanak, ez aligha fog eredményre vezetni,⁶⁴ mert egy részt Stadler püspöknek azon javaslata, hogy e görög katolikus ruthének részére önálló apostoli vikáriátus szerveztessék,

56 Eredetileg: *igyekezünk.*

57 Eredetileg: *tolerálja.*

58 Eredetileg: *fáradozásaink.*

59 Eredetileg: *aztán nagyon.*

60 Eredetileg: *a legnagyobb jóakarattal viseltetik az ügy iránt és ön maga is kívánatosnak tartja a kérdésnek kedvező megoldását*

61 Utólagos beszúrás.

62 Ezt követően utólag törölt szövegrész: *ebben a kérdésben.*

63 Eredetileg: *Az ezek által indított azon mozgalom, hogy*

64 Eredetileg: *lesz eredményes.*

sokkal plausibilisebb, mint az ottani ruthének *említett*⁶⁵ kívánsága, másrészt pedig, ismerve Stadler érseknek nagy befolyását a Szentszéknél, kizártnak tekinthető, hogy az ő javaslatát elvetve, a Kuria a ruthének kívánságát teljesítse.

Szives információidat még egyszer megköszönve maradok kiváló tisztelettel

őszinte hived:

Budapest 1910- október hó 29.

Petry

Romy X/31.

K. X/31. Jeszenszky

46. Melles Emil budapesti görögkatolikus parókus jelentése az egyházközségi tanácsnak a magyar nyelv liturgikus alkalmazása miatti eljárásról

GKPL III–1–38. (1910). Másolat.

Budapest, 1910. október 31.

A budapesti gör. kath. egyházközség mélyen tisztelt egyháztanácsához
Budapesten

Mielőtt a fontos ügyekre rátérnék, melyeknek részleteit és mai helyzetét előadni szándékozom, sietek kijelenteni, hogy közléseimet bizalmasaknak tekintem, és semmiesetre sem járulhatnék ahhoz, miszerint az általam elmondandók bármimódon is a nyilvánosság elé kerüljenek. Ezeknek az ügyeknek természete olyan, hogy többet használunk vele önmagunknak, ha azokat discretióval kezeljük. Viszont plebániánk istentiszteleteinek ellátása és nyelvi gyakorlata tekintetében oly helyzet alakult ki, hogy azt az egyháztanács előtt többé elhallgatnom nem lehet, nehogy e miatt bárki is részemről bizalmatlanságot gyanithasson.

I. Plébániatemplomunk istentiszteleti nyelvi gyakorlata ellen első ízben 1907 július 30-án egy Szentesy Alfonz nevű volt róm. kath. szerzetesnövendék, majd városi hitoktató, később állítólag munkácsi egyházmegyei növendékpap, budapesti lakos és nem egészen tiszta kezű hírlapíró tett feljelentést az esztergomi érseki hatóságnál. Ez az ember plebániánk volt segédlelkészét, t. Slepkovszky János urat a gyónási titok megsértésével vádolta, midőn aztán ezt a rágalmat hivatalos eljárás során igazolni nem tudta, kénytelen voltam őt körünkből eltávolítani. Ekkor bosszúállási szándékkal feljelentést tett ellenünk. Vádlevele és az én

---

65 Utólagos beszűrés.

arra adott válaszom 227/1907 sz. a. van ügyirataink között eltéve. Az érseki hatóság felvilágosításaim után az ügyet ad acta tétette.⁶⁶

Másodizben Timkó Iván ur, plebániánk hive tett ellenünk hasonló czimen feljelentést. „Visszaemlékezések a budapesti gör. kath. plebánia létesítése körül” czim alatt egy könyvirates röpiratot adott ki, azt előbb elterjesztette vidéken, leginkább az eperjesi egyházmegyében, majd sajátkezű betoldásokkal ellátva, abból egy példányt beterjesztett Esztergomba is. A röpiratnak Esztergomba küldött példányát Timkó Iván nem irta ugyan alá, de szerzőségével bizalmasainak körében eldicsekedett és a feladásra szánt példányba beiktatott toldások határozottan az ő kezétől erednek. Az érseki hatóság 1908. febr. 21-én tette azt le hozzám. Felvilágosításaim után ez a támadás is ad acta tétetett.

Harmadizben Legeza Viktor ur mutatta be nekem egy a magyar istentisztelet ellen Szentesy Alfonz által irott latin és magyar nyelvű röpirat kinyomott első ivét, azzal, hogy jó lesz a Szentesy kivánságait kielégíteni, nehogy bajt csináljon. Fordult ő e tekintetben Szabó Jenő ur ő méltóságához is. Ajánlatát nem használhattuk, mert tudtuk, hogy Szentesy minő jellem és azt is tudtuk, hogy Legeza Viktor a mi magyar istentiszteletünknek határozott ellensége. Hogy a Legeza részéről kifejtett közbenjárásban nem láthattunk őszinte jóakaratot, sőt kénytelenek voltunk benne is csak a Szentesy szövetségését látni, mert ez a székesfővárosi tanács saját szavai szerint, ha képes lett volna, kész lett volna templomunkban még botrányt is csinálni.

Közben, megbizható helyről értesültünk, hogy valamint Szentesy és Legeza a felmutatott röpiratot Rómába szánták, ugy Timkó Iván is készül, miszerint még Rómába is feljelent bennünket. E fenyegetéseket az illetők be is váltották. A S. Congregatio de Propaganda Fide 1909. jul. 15-én felhivta az esztergomi érseki hatóságot, inditson vizsgálatot, igaz-e az, hogy nálunk még maguknak a görögöknek botrányára is magyar mise van. Emlékiratban válaszoltam e leiratra 1909. okt. 20-án.

Az 1910 év fájdalmas eseményeit azok a támadások vezették be, melyeket már többször említett Szentesy Alfonz mindjárt az év elején a Fővárosi Hirmondó czimu revolver heti ujságban indított, rágalmazva plebániánkat. Ezek a támadó közlemények még most sem szünetelnek. Nem léphettem fel ellenük, mert nem léphettem összekötetésbe ilye roszhirü egyénekkal. A Szentesy támadásait követte a Bakos János főgimnáziumi tanár fellépése, midőn az Ungváron megjelenő Gör. Kath. Szemle májusi és juniusi számaiban a nyilvánosság előtt támadott ellenünk, látszólag a naptáregyesítés miatt, de valójában szintén a magyar nyelvű istentisztelet miatt.

---

66 Lásd: 10–12.. számú dokumentumok.

Említett 1909. okt. 20-án beadott emlékiratomra az első hirt ez évi ápril. 27-én vettem. Ez kedvezőtlen döntést jelzett. Végül az érseki hatóság ez évi szept. 18-án engedelmes végrehajtás és foganatosítás céljából kiadta nekem a Congregatio 1910 ápr. 9-én kelt leiratát, mely a sz. misében a magyar nyelv használatát végkép eltiltja és azt is kívánja, hogy a magyarul nem értő hiveknek saját anyanyelvükön tartsunk szentbeszédeket.

E rendelet után rövid idővel szept. 30-án az érseki hatóságtól ismét értesítést vettem, hogy a Kőbányán tartózkodó galicziai származású ruthén ajku munkások önálló plebániává akarnak alakulni, mivel is jónak vélné, ha ezeknek számára lakhelyükhöz közel valamely alkalmas bérelt helyiségben rendeznék be istentiszteletet.

Öt évi türelmes, a nyilvánosságtól és a retorziótól egyaránt tartózkodó eljárásunk után ily helyzetet hoztak reánk saját hitsorsosaink.

Fájdalmasan érintettek ezek az események, mert öt évi itteni életünk alatt minden hivatott egyházi és világi hatóság részéről teljes jóakaratot és pártfogást tapasztalhattunk. Plebánosi beiktatásom alkalmával sz. miséinket végighallgattam és ftdő Dr. Olt Ádám apátplebános, kerületi esperes ur, és már előzőleg az esperes urtól értesültem, hogy az érseki főhatóság csak arra helyez sulyt, hogy az átlényegülés fennhangon énekelt mondatait végezzük approbált liturgikus nyelven. Amint elől említettem, az érseki főhatóság két izben tette ad acta az istentiszteleti nyelvi gyakorlatunk ellen hozzá érkezett feladásokat. Kegyelmes főpásztorunk a Biboros-Herczegprimas ur Ő főmagassága előttem és egyházközségünk világi elnöke Dr. Pásztelyi Jenő ur előtt fejezte ki irántunk való teljes jóakarátát, és helyezte kilátásba teljes magyar liturgia iránti törekvésünk támogatását is. Köztudomásu az is, hogy az a gyakorlat, melyet istentiszteletünkben zavartalanul fennáll a megyés püspökök tudtával és jóakaratu támogatásával. Látva az elszánt küzdelmet, melyet egy pár itteni hitsorsosunk ellenünk folytat, nem késtem kikötni ugy a magyar kir. kormány, mint a munkácsi megyés püspök ur Firczak Gyula Ő Nagyméltósága közbenjárását, támogatását is. Mindkét helyen a legteljesebb pártfogás biztos ígéretét nyertem, sőt a püspök úr kegyes volt kilátásba helyezni, az említett békétlenkedő egyéneket leinti. És még sem lehetett a veszélyt fejünk felől elhárítani.

II. A már ismertetett, e hó első felében akuttá vált nehéz helyzet enyhítésére a következő intézkedéseket tettem.

1) Az érseki hatóság engedélyét kikértem és megnyertem arra, hogy a ruthén nemzetiségü, magyarul nem tudó leginkább Kőbányán tartózkodó gör. kath. munkásnép számára a X. kerületben a Kápolna téren lévő régi kistemplomban havonta két izben, minden hónap második és negyedik vasárnapján ruthén népénekkal és szentbeszéddel sz. misét tarthassunk. Ezt e hó 16-án plebániatemplomunkban kihirdettem és az első ilyen

istentiszteletet e hó 23-án a jelzett kistemplomban magam tényleg meg is tartottam.

2) Ugyancsak okt. 16-ikától a sz. misében az átlényegülés és az urfelmutatás eddig ószláv nyelven énekelt mondataiban a görög liturgikus nyelv használatát foganatba vettem. – E két intézkedés indokait a következőkben van szerencsém előadni.

A kőbányai munkások mozgalmát ugyanaz a Szentesy Alfonz szította és vezette, a ki már előbb Esztergomban, utóbb Rómában vádaskodott ellenünk. De meg vagyok győződve, hogy a Szentesy agitációja nem lett volna oly sikeres, ha a már névszerint említett grkath. vallásu intelligens elemek nem álltak volna a háta megett. Tudom, hogy Szentesy agitációjának céljaira nemcsak a kőbányai munkásokat zsarolta meg, hanem a főváros belterületén is gyűjtött pénzt az ellenünk szító körökben. A szegény munkásnépet Szentesy azzal áltatta, hogy a lemergi gör. kath. érsek nekik külön templomot és papot fog adni. Szentesy már előbb járt Lembergben, onnan az ő információinak alapján két gör. kath. pap volt Kőbányán szeptember elején és ott ruthén munkások számára missiót tartottak, majd szeptember végén a lemergi gör. kath. ordinariátus a kőbányaiak külön plebániát kerő folyamodványát az esztergomi érsekség előtt átiratilag pártfogolta. Ezt a magában jelentéktelen ügyet az ágítációnak tényleg sikerült felfujnia.

Nyáron ugyanis van Kőbányán 600-700 galicizai ruthén munkás. De télen ezek körül itt csak 100-150 marad, a többi hazamegy. De bár így is áll a dolog az esztergomi érseki hatóság iránti tiszteletből ezt a kérdést megnyugtató módon kellett megoldanom. Azért rendeztem tehát a kőbányai külön és hozzá ruthén nyelvű istentiszteletet, hogy az érseki hatóság elháríthassa magától a Rómából és Lembergől egyidejűleg érvényesült zaklatást, és hogy plebániánk is az engedelmisség tényét mutathatta fel ott, a hol az számunkra lehetséges.

Hogy Kőbányán ruthén istentiszteletet tartsunk, az reánk nézve lehetséges, mert a székhővárosnak mint kegyurnak a magyar nyelv kizárólagos használata vonatkozó kikötései kifejezetten a plebánia templomra vonatkoznak. Máskülönb a jövő fogja megmutatni, van-e szükség tényleg a kőbányai külön istentiszteletre, fog-e az ott fejlődni, vagy nem? Ugy vélem, nincs okunk arra, hogy a kellemetlennek tartsuk magunkra nézve még azt sem, ha ott tényleg életképes ruthén leányegyház alakulna is ki idővel. Viszont a fentiek után annak sem leszünk okai, ha ez a kezdeményezés nem válik be, mert plebániánk részéről nem hiányzott a készség, sőt tettekben is megnyilatkozott.

Plebániatemplomunk istentiszteleti nyelvi gyakorlata tekintetében két helyi tényezőt kellett figyelembe vennem, t. i. a székesfővárost, mint plebániánk kegyurát és magát egyházközségünket.

A székesfőváros a kegyuraság elvállalása alkalmával kikötötte, azóta ismételen kijelentette, hogy plebániatemplomunkban a közimák, népénekek, szentbeszédek és a hivekhez intézett mindennemű intelmeket kizárólag magyar nyelven kell tartani, és hogy e kikötések, mint alapításának létfeltételei plebániánkat kezdettől fogva kötelezik. Midőn pedig az apostoli Szentszék az oláh hiveket plebániánk kötelékéből kikapcsolta és ebből az alkalomból plebániánkat ruthennek deklarálta, a székesfőváros közössége az 1907 évi decz. 11-én tartott közgyűlésen egyhangulag kimondotta, hogy „a székesfőváros kegyurasága alatt álló plebániának, plebánosának és hiveinek ruthén nemzetiségi elnevezését sérelmesnek tartja, s az ellen tiltakozik, s éppen ez okból semmi szín alatt sem hajlandó tért engedni arra, hogy a kegyurasága alatt álló ez az intézmény nemzetiségi színezetű törekvések eszközévé váljék, az ezen plebánia kebelében, vezetésében, istentiszteletében kialakult magyar jelleg megbontására irányuló minden intézkedés ellen pedig kész a leghatározottabban állást foglalni.”

Az egyházközség pedig, ugyancsak az oláh hivek kikapcsolásának alkalmából, hercegprímás ur Ő Emminenciájához intézett, az egyháztanács 1907. évi nov. hó 2-án tartott gyűléséből kelt, feliratában kijelentette: „Miután mi ruthének nem vagyunk, nem voltunk, és soha nem is leszünk, mert magyarok vagyunk, ... mi ezen elnevezés ellen tisztelettel bár, de teljes határozottsággal óvást teszünk, és kérjük, Emminenciádat, kegyeskedjék óvásunkat tudomásul venni, illetékes helyen a szükséges *rectificatio* végett közbenjárni és ily politikai és nemzetiségi színezetű elnevezésnek a jövőben elejét venni.”

Ezek után a kijelentések után valóban lehetetlen most, de lehetetlen lesz mindenkorra, hogy plebániatemplomunk istentiszteletében a ruthén-ósláv nyelvnek nagyobb területet engedjünk, mert az kétségkívül plebániánknak ruthén színezetet és jelleget adna.

Ámde a Congregatio fenntebb említett döntése után, mely nekem engedelmes végrehajtás és foganatosítás céljából lett kiadva, nincs kizárva, hogy szükséges lesz, miszerint engedelmisségünk készségét az istentisztelet nyelvi gyakorlatának terén is dokumentáljuk és a magyar nyelv használatának területét legalább is némileg visszaszorítsuk.

Ha ez az okvetlen szükség bekövetkezik és e téren kénytelenek leszünk tényeket felmutatni, erre más módunk nincs, mint ha a görög nyelv liturgikus használatához folyamodunk és az okvetlenül szükségesnek bizonyuló mértékben ennek, mint a görög szertartás legősibb és eredeti liturgikus nyelvének, fogunk engedményeket tenni, mert a görög nyelvnek Magyarországon nemzetiségi jellege épp úgy nincs, mint a latinnak és a görög nyelvnek engedett nagyobb érvényesülés istentiszteletünket, plebániánkat nem fogja ruthennek stigmatizálni és így e plebániát sem a kegyurral sem az egyházközséggel összeütközésbe nem hozhatja.

Hogy az átlényegülés és az urfelmutatás együttesen három mondatán kívül a sz. mise fennhangon mondandó részeiben mikor kell a görög nyelvnek használatát továbbiakban is foganatba vennünk, azt ma megállapítani nem tudom, nem is tőlem függ az, hanem a viszonyok alakulásától. De ennek lehetőségéhez hozzá kellett készülnünk, és ezt a lehetőséget a hívek előtt is be kellett jelentenünk. Ezért kezdtük már most e három mondatot görög nyelven énekelni, a mit én bizalmas közlés útján az illetékes helyeken már előre be is jelentettem.

Tekintetbe kellett itten vennünk, hogy nem a nagyvilágtól messze fekvő faluban, hanem az ország fővárosában, mindenkinek szemei előtt élünk, - hogy nem görög szertartásu, hanem latin egyházmegyébe tartozunk, - hogy érseki hatóságunk sokszor tapasztalt jóindulata és kegyessége tőlünk méltán igényelheti, hogy akkor mikor ő kénytelen volt velünk a vett rendeletet közölni, annak mi a lehetőség határai között engedelmeskedjünk. 378/1910 sz. a. okt. 26-án terjesztettem be a Congregatio rendeletére adott válaszoló felterjesztésemet, melyben jeleztem, hogy a kőbányai ruthéneket illetőleg a kiválanomnak teljes elég van téve, a többire nézve pedig igyekezni fogok a lehető megtenni.

Tudom, hogy a görög nyelv liturgikus használatának foganatbavételében szláv érzelmü görög katolikus körök szakítás kezdetét látják. E bizalmas közlésemmel én nem siethetek a nyilvánosság elé, kénytelen vagyok e vádat hallgatagon eltűrni, épp úgy mint sok egyebet is, de itt tisztelettel kijelentem, hogy egyedül és kizárólag szláv érzelmü hitsorsostársaink türelmetlensége és vakmerő érvényesülési törekvései hozták reánk azt a helyzetet, melyben az engedelmesség lehetőségét magunktól elzárni veszély nélkül nem lehetett, és úgy kénytelenek voltunk keresni a módot, a melyen plebániánk ruthenizálását kikerülve is lehetséges egyházi főhatóságaink irányában a köteles hódolatot tanusítani.

Kénytelen voltam a t. egyháztanács elé bevezetett tényekkel jönni, mert szervezeti alapszabályaink az egyházfegyelmi és liturgikus ügyeket kifejezetten kiveszik az egyházközségi önkormányzat hatásköréből. Viszont úgy éreztem, hogy az önkormányzat erre legfőbb szerve, az egyháztanács előtt egész őszintén fel kell tárnom a helyzetet és megvilágítanom eljárásom indokait.

Tisztelettel kérem a mélyen tisztelt egyháztanácsot, sziveskedjék e jelentésem megtörténtét jegyzőkönyvében feljegyezni és engem nehéz feladataim teljesítésében támogatni.

Budapest 1910 október 31-én

tisztelettel

Melles Emil

Budapesti grkath. plébános

47. A budapesti görögkatolikus egyházközség tanácsának ülése a liturgikus nyelv tárgyában

Budapest, 1910. november 2.

MNL OL K 26 1916–XXV–478 1910–XXV–1849–7041

JEGYZŐKÖNYV

Felvétellett Budapesten, a budapesti görög kath. egyházközség tanácstermében, (VII.Rottenbiller u.5/B.II.1.) 1910 évi november 2-ikán.-

Jelen voltak az alulirottak.-

Abból az alkalomból, hogy Gotti Jeromos úr Ő főmagassága, a S. Congregatio de Propaganda Fide biboros praefectusa, ez évi ápril 9-ikén kelt 27993 számú intézkedésében, melyet az esztergomi hercegprimás Vaszary Kolos biboros érsek úr ő Eminentíája ez évi szeptember 18-ikán kelt 2266 számú leiratában a budapesti gör.kath. plébános, Melles Emil cz.apáttal engedelmes foganatosítás végett közölt, abban a mértékben, a mint az a budapesti gör.kath. plébániatemplomban meghonosult, a magyar nyelv istentiszteleti használatát türhetőnek nem ítélte és annak, mint abuzusnak megszüntetését előírta,- alulirottak, mint a gör.kath. magyarok országos bizottságának elnöke és elnöki tanácsának tagjai, lelkiismereti kötelességünknek ismertük, hogy megállapítsuk és e jegyzőkönyvben feljegyeztetvén emlékeztetül adjuk a következőket.-

1./ Vaszary Kolos biboros érsek, hercegprimás úr Ő Eminentíája az 1897 évi és az azt követő, a magyar liturgia ellen kiadott római tilalmak után, de közvetlenül a gör.kath. magyarok 1900 évi római zarándoklata előtt, magához kérte Firczak Gyula úr munkácsi gör.kath. megyéspüspök Ő Excellentiáját és az országos bizottság alulirott elnökét és beható megbeszélés után,- melynek során a görög kath. magyarság részére szoros értelemben vett liturgikus nyelvül a görögöt ajánlotta,- kegyelmesen kilátásba helyezni méltóztatott, miszerint, ha belenyugszunk abba, hogy az áldozópap csendes imáiban és az Átlényegülés és az urfelmutatás mondataiban, melyeket a görög szertartású sz.misében az áldozópap énekhangon szokott végezni, továbbra is a régi approbált liturgikus nyelv maradjon használatban, akkor ő hajlandó a római Szentszéknél oly előterjesztést tenni, miszerint az említettek kivül minden egyéb istentisztelet a gör.kath. magyar hivek részére magyar nyelven engedélyeztessék.-

Ugyanakkor történt a hercegprimás Ő Eminentíája részéről, a római zarándokltról kiadott Emlékkönyv 10. lapján idézett ama kijelentés is, „hogy a gör.kath. magyar népnek a román népnél semmivel sincs kevesebb igénye arra, miszerint lelki szükségét saját anyanyelvén lássa kielégítve.”-

2./ Tisztelgő küldöttséggel jelentkezett még a gör. kath. magyarok országos bizottsága és a magyar liturgia pártfogását kérelmezte ugyanakkor Samassa József egri bitoros-érsek úr Ő Eminentiajánál, továbbá a megdicsőült Schlauch Lőrincz volt nagyváradi bitoros-püspöknél. E küldöttségekben az alulírott elnökön kívül az elnöki tanács többi alulírott tagjai is résztvettek. A most tisztelettel megnevezett egyházfejedelmek a szoros értelemben vett liturgikus nyelv elengedhetlen használatának határait és e mellett a magyar nyelv istentiszteleti érvényesülésének mértékére nézve, a hercegprimás úr ő főmagasságának fentebb tisztelettel idézett kijelentéseivel teljesen azonos módon nyilatkoztak.

3./ Az itt tisztelettel megállapított és e jegyzőkönyvben ezennel emlékeztül feljegyzett nyilatkozatokra történik hivatkozás az 1900 évi római zárandoklatról kiadott Emlékkönyv 6-ik lapján a Bilingvizmus című, a 10-ik lapján Főpásztoraink előtt cím alatt felvett fejezetekben. A most megállapított kijelentésekről azonban e közleményekben kifejezetten említés nem történt azokból az okokból, a melyek az Emlékkönyv 6-ik lapján bőven ki vannak fejtve – Ámde az Emlékkönyv e két címének egybevetéséből is megállapítható, hogy az idézett kijelentések valóban megtörténtek. A többször említett Emlékkönyv tiszteletpéldányát a hercegprimás úr Ő Eminentiaja útján bemutattuk XIII. Leó pápa Ő Szentségének és a szentatya, mint azt a hercegprimás úrnak elnökünkhöz intézett 1901 november 26-ikán kelt leirata tudatja, a tiszteletpéldányt a legkegyesebben elfogadni és apostoli áldását küldeni méltóztatott mindazoknak, kik annak kiadása körül fáradoztak.

4./ A fentiek alapján a gör. kath. magyarok országos bizottsága a római zárandoklatot követő időszakban odahatott, hogy addig is, míg a teljes magyar liturgia iránti kérelmünk kedvező elintézését nyerhet, a megelőzőleg kifejlődött magyar nyelvű liturgikus gyakorlat visszaszorítása ne menjen túl azon a határon, melyet a magyar róm. kath. püspöki kar mérvadó bitoros tagjai a fentiekben megjelöltek.

Igy alakult ki a munkácsi és eperjesi egyházmegyék mintegy 100 plébániájának az a bilingvistikus kultusza, a mely szerint az áldozópap csendes imáiban és az Átlényegülés és az urfelmutatás mondataiban vagy megmaradt, vagy visszaállított az egyház által már előbb approbált szoroson vett liturgikus nyelv, de ezeken kívül minden egyéb magyar nyelven végeztetik.-

Ezt a bilingvistikus gyakorlatot vette át a vidéki gör. kath. magyar plébániáktól a Budapesten 1905-ben alapított gör.kath.magyar plébánia is minden változtatás vagy újítás nélkül.

Teljes jóhiszeműséggel abban a meggyőződésben voltunk tehát és a fentiek szerint lehettünk is, hogy a most körvonalozott, magas állású és nagy tudományu egyházfejedelmek által ajánlott és tanácsolt mérték

alkalmazásával a Szentszék korábbi tilalmainak még arra a nem várt esetre is elég lesz téve, ha a teljes magyar liturgia iránti kérelmünk végleg kedvezőtlen elintézésben részesülne is.

5./ A S. Congregatio de Propaganda Fide biboros-praefectusának ez évi ápril 9-ikén kelt elől tisztelettel idézett intézkedése tehát, mely a budapesti gör.kath. plébánia most körvonalozott kultuszát türhetőnek nem találta, határozott ellentétben van az elől hálás hódolattal megnevezett három magyar biboros egyházfejedelem előttünk tett kijelentéseivel és számunkra adott főpapi utasításai és tanácsaival.

E jegyzőkönyvet a felsorolt tények megörökítésére két eredeti példányban állítottuk ki, melyek közül az egyiket az országos bizottság, a másikat a budapesti gör.kath. egyházközség irattárában fogjuk elhelyezni és már most megengedjük, hogy azokról az érdekelt felsőbb hatóságok, vagy más érdekelt felek hiteles másolatot vehessenek ki.-

Kelt, mint fent.-

Szabó Jenő s.k. főrendiházi tag;

Illés Jenő s.k. kir.kuriai bíró;

Andor Gyula s.k. nyug.képviselőházi elnöki tanácsos;

Dr. Pásztélyi Jenő s.k. köz és váltó ügyvéd;

Markos György s.k. m.kir.államvasuti felügyelő,

Répássy Miklós s.k. m.kir.földmiv. min.műszaki tanácsos.-

Előttünk: Dr. Papp László s.k. Riskó Jenő s.k. mint tanuk.-

A másolat hitelül

Budapest, 1910. november hó 22.

Melles Emil

gk. apátplébános.-

47a. A jegyzőkönyv melléklete: Vaszary Kolos hercegprímás leirata Melles Emil budapesti paróchushoz

Budapest, 1910. szeptember 18.

MNL OL K 26 1916–XXV–478 1910–XXV–1849–7041. Másolat.

A./

Másolat.-

Főtisztelendő Melles Emil apát, plébános Úrnak

Budapest, VII. 2266. szám.-

Főtisztelendő Apát, Plébános Úr!

A budapesti görög kath. plébánia templomában használt liturgikus nyelv tárgyában a S. Congregatio de Propaganda Fide folyó évi április hó 9-ikén 27993.sz.a. kelt iratában a következőkről értesít:

„Ea quae parochus ruthenus Budapestinensis in memoriali Eminentiae Tuae die 20. Octobris anni elapsi exhibito scripsit in sui defensionem circa usum linguae Hungaricae in s. Liturgia, attente sunt considerata; at omnibus mature perpensis, eiusdem agendi ratio tolerari nequit, cum Instructionibus a S. Sede repetitis vicibus annis 1897, 1898, 1899, 1902 datis, sit contraria.- Rogo itaque E.T. nomine Apostolicae Sedis, ut pressius insistat penes praedictum parochum, ut omnes eradicentur abusus in S. Liturgia iam pluries damnati.”⁶⁷

Midőn a nevezett congregációi határozatot engedelmes végrehajtás és foganatosítás céljából főtisztelendőségeddel közlöm, megjegyzem, hogy a kongregáció főtisztelendőséged iratából azt állapítván meg, hogy a budapesti gör.kath. plébániához sok oly görög szertatásu hívő tartozik, a kik a magyar nyelvet egyáltalában nem értik, kívánja, hogy iis quoque fidelibus verbum Dei in propria lingua convenienter annuntietur.-

Ájtatos imáiba ajánlottan vagyok,
Budapesten, 1910. szeptember 18.-
Vaszary Kolos s.k. biboros, érsek.-

47b. A jegyzőkönyv melléklete: Melles Emil budapesti paróchus jelentése Vaszary Kolos hercegprímáshoz

Budapest, 1910. október 26.

MNL OL K 26 1916–XXV–478 1910–XXV–1849–7041. Másolat.

B./
Másolat.-
378/1910.sz.

Főmagasságu és főtisztelendő Biboros-Érsek, Herceg-Primás Úr,
Kegyelmes Uram és Atyám!

A S. Congregatio de Propaganda Fide ez évi április hó 9-ikén kelt 27993 számú intézkedését Főmagasságod ez évi szeptember 18-ikán kelt 2266 számú leiratában mély tisztelettel vettem.-

Az idézett intézkedés engedelmes végrehajtása és foganatosításának sorában e hó 9-ikén kelt 352 számú alázatos előterjesztésemben főmagasságod ftdő érseki főhatóságának kegyelmes engedélyét kértem arra, hogy ama galíciai származásu gör. kath. vallásu munkások részére, kik a kőbányai gyárakban dolgoznak, ott a környéken nagyobb számmal együtt laknak és a kik általán véve magyarul nem tudnak, a budapesti X. kerületi kápolnatéri kis templomban minden hónap második és negyedik vasárnapján ruthén nyelvű isteni tiszteletet és szentbeszédet tarthasson

---

67 Fordítása: 46c. számú dokumentum.

plébániánk, mert e munkások plébániatemplomunktól több mint egy órányi távolságra laknak.-

A kért engedélyt az e hó 17-ikén kelt 6462 számú kegyelmes intézkedéssel megkaptam, a jelzett istentiszteletek tartását e hó 16-ikán vasárnap, az érseki főhatóság távirati előleges értesítése alapján plébániatemplomunkban kihirdettem, hogy az a jelzett kőbányai, most a lengyel curatia céljaira átengedett kistemplomban is kihirdetessék, az iránt a lengyel curatus, főtiszt. Danek Vincze urat idején megkerestem és az első sz.miséjét és sz.beszédet ottan e hó 23-ikán Isten segítségével tényleg meg is tartottam.-

Ily módon intézményesen gondoskodás történt arról, hogy a budapesti gör.kath. plébániához tartozó olyan hivek, a kik a magyar nyelvet egyáltalán nem értik, saját nyelvü istentiszteletben és szentbeszédben részesüljenek.- E tekintetben tehát a S. Congregatio de Propaganda Fide intézkedéseinek a legteljesebb mértékben elég van téve.-

A mi plébániatemplomunk istentiszteleti nyelvi gyakorlatát illeti, e téren máról holnapra nagyobb arányu változtatásokat tenni nem volna célszerű, mert meggyökeresedett szokásokat hirtelen elválni veszély nélkül nem lehet.- De e tekintetben is teljes körültekintéssel keresni és várni fogom az alkalmas pillanatot, hogy a hitélet veszélyeztetése nélkül és nagyobb megrázkódtatások elkerülésével a lehető legtöbbet megtegyem.-

Hogy e kérdésben nagyobb eredményeket mikor érhetek el, azt előre tudnom valóban nem lehet. De rajta leszek, hogy mielőbb rálépsek arra az utra, melyen remélem, hogy a hivek nyugalmanak felzavarása és botrányok előidézése nélkül is engedelmességem készségét tettekkel beigazolhatom.-

Alázatteljes jelentésem kegyelmes tudomásulvételét kérvén, szentelő Jobbjának csókolása mellett, hódoló mély tisztelettel vagyok,

Budapesten, 1910.október 26-ikán

Főmagasságod engedelmes fia:

Melles Emil cz.apát, gör.kath. plébános.-

E másolat hitelül Melles Emil s.k. plébános.-

A másolat másolatának hitelül:

A Görög Szertartásu Katholikus Magyarok Országos Bizottsága

Szabó Jenő

elnök

47c. A jegyzőkönyv melléklete: A Propaganda Fide Kongregáció határozatának fordítása

MNL OL K 26 1916–XXV–478 1910–XXV–1849–7041

A latin idézet fordítása

Azon a melyeket a budapesti ruthén parochus abban az emlékiratban, melyet f. évi octob. hó 20-án Eminentiádnak kézbesített a magyar nyelvnek a szent lythurgiában való használatára nézve önmaga védelméül leírt, figyelmesen megfontolás tárgyává tettek, de mindent éretten megfontolván, az ő eljárási módját túrni nem lehet, ez ugyanis a szentszéktől ismételt esetekben [...évszámok...] adott instructiókkal ellentétben áll. Miért is az ap. Szentszék nevében kérem Eminenciádat hogy az említett parochusnál nyomatékosabban lépjen közbe, hogy a szt. lythurgiában a többször kárhozottat visszaélések gyökeresen megszüntettedessenek.

**48. A Görög szertartású Katholikus Magyarok Országos
Bizottságának felterjesztése Khuen-Héderváry Károly
miniszterelnökhöz a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása
tárgyában**

Budapest, 1910. november

MNL OL K 26 1916–XXV–478 1910–XXV–1849–7041. Tisztázat.

Kegyelmes Urunk!

A görög szertartású kath. magyarok országos bizottsága és annak tisztelettel alulírt elnöki tanácsa 1898-ban a hozzá csatlakozott és mintegy 135,000 lélekszámot tevő magyar hittestvérek hitéleti és nemzeti önvédelmi mozgalmának vezetésére oly programmal alakult meg, hogy a gör. kath. magyarságnak ezt az életbevágó szent ügyét kizárólag egyházi úton, a katolikus egyház által mindenkor megengedett kérelmezési úton fog igyekezni megoldásra juttatni.- Tette ezt abban a biztos reményben, hogy a még 1848-ban néhai báró Eötvös József,⁶⁸ később pedig néhai Trefort Ágoston⁶⁹ nagynevű vallás- és közoktatásügyi ministerek által megindított nyomon a m. kir. kormány nem fog késni, egyházi úton teendő lépéseinkkel párhuzamosan államkormányzati úton is mindent megtenni, hogy ez a fontos hitéleti és nemzeti önvédelmi ügy az egyedül lehetséges úton, vagyis a magyar szent Korona és a római apostoli Szentszék közvetlen megegyezésével kedvező megoldásra jusson.-

Megalakulásunkat azon a szomorú tényen kívül, hogy a gör. kath. magyarságnak nincs oly külön egyházmegyéje, melynek főpásztora e népnek a görög rítus természete által megkívánt különleges gondozását élethivatásának tekintené, egy és ugyanazon időben felmerült két súlyos esemény tette szükségessé, nevezetesen: egyfelől a m. kir. kormánynak a képviselőház 1896 évi szeptember 5-iki ülésében közzétett ama határozata, melylyel a magyar ajku gör.katholikusok által már régóta sürgetett külön

---

68 Lásd: Források, 4/1. kötet 17. számú dokumentum.

69 Lásd: Források, 4/1. kötet 56. számú dokumentum.

egyházmegye felállítását a magyar liturgikus nyelvnek a római Szentszék részéről leendő előzetes engedélyezésétől tette függővé, másfelől pedig az ismeretes, ugyancsak 1896 évi szeptember hó 4-éről szóló pápai rendelkezés, mely még az addig évtizedeken át, a görög rítus tanításai szerint teljes jóhiszeműséggel kifejlődött magyar nyelvű liturgikus gyakorlatot is letiltotta.⁷⁰

Alkalmazkodva a m. kir. kormány imént említett állásfoglalásához, nem késtünk a pápai tilalom feloldását és a templomainkba jóhiszeműen behozott magyar nyelvű liturgikus gyakorlat szentesítését kérelmező emlékiratunkat,⁷¹ megbízóink számarányához viszonyítva igen tekintélyesnek mondható 1900 évi zárándoklatunk utján, az azóta megdicsőült XIII. Leo pápa őszentségének kezeihez, püspökeink személyes vezetése mellett és pártfogásával előterjeszteni és habár és habár a római Szentszék nem hallgatta is el előttünk, hogy kérelmünk teljesítése nagy nehézségekbe ütközik, de mégis elfogadta kérvényünket és kilátásba helyezte, hogy ügyünket újabb és beható megfontolás tárgyává fogja tenni.-

Egészen váratlanul azonban, ugyancsak az 1896-iki millenáris évben egy harmadik súlyos esemény is ért bennünket, de a melynek reánk nézve válságos horderejét csak később lehetett felismernünk: t.i. orosz, illetve rusznyák ajku hittestvéreinknek az a névcsereje, melyet az akkori kormány „rutén aktio” név alatt ismeretes, részint közgazdasági, részint pedig politikai tényével, a politikai sajtó egyhangú támogatása mellett végrehajtott és népszerűsített.- Természetesen a kormánynak ezt a nagylelkű tényét, mellyel a mindenkori hazafiságáról ismeretes hegyvidéki népet érdeme szerint méltatta és a mely különösen a közgazdasági téren valóban üdvösnek is bizonyult, eleinte mi is örömmel és hittestvéri rokonérzéssel fogadtuk, de hamarosan kiderült, hogy e népszerűvé vált névcsere bizonyos úgynevezett „hazafias” nemzetiségi mozgalmat idézett elő, mely éppen a munkácsi egyházmegyében, hol ez az aktio megindult és a hol gör.kath.magyarok a legnagyobb számban élnek, egyelőre is abban nyilatkozott meg, hogy viszont a rutének a mi magyarságunk hangoztatását visszatetszéssel fogadták s ez által egyháznyelvi mozgalmunk egyedüli jogalapját megtámadva, azt kívánták tőlünk, hogy legalább egyházi vonatkozásban mi is ruténeknek tekintsük magunkat, törvényes úton megindított jogos egyháznyelvi törekvésünknek pedig szakítási tendenciákat tulajdonítottak, ami annál is fájdalmasabban meglepett bennünket, mert kevés idővel azelőtt ily tendenciákat nemcsak a magyar liturgiában, hanem még a külön egyházmegye követelésében sem kerestek és jogosan nem is kereshettek.-

Ezt a váratlan fordulatot, nevezetesen pedig a pápai tilalomnak ily jogosulatlan nemzetiségi irányú kiaknázását, csak is az akkori m. kir. kormány

---

70 Lásd: Források, 4/1. kötet 109. számú dokumentum.

71 Lásd: Források, 4/1. kötet 192. számú dokumentum.

által inaugurált népszerű rutén kultusznak tulajdoníthattuk és csakis e népszerű politikai divat fedezete alatt volt lehetséges az egyházmegyei főhatóságnak oly, – a gör. kath. magyarság, sőt részben az egész magyar nemzet érdekeit mélyen sértő – intézkedéseket tenni, melyekkel

1. a rutén nyelv tanítását a gör.kath.magyar nép iskoláiban is kötelezővé tette;

2. a rutén nyelv tudását a papnövendéki pályázatoknál is előírta, illetve megkövetelte;

3. az egyházmegyei intézmények és papság megjelölésénél – az oláhoktól való megkülönböztetés ürügye alatt – a rutén elnevezés használatba vételét megindította;

4./ megindította a magyar vidéki papságnak a szláv ajku nép közt működött papokkal való kicserélését is; végre

5./ az anyanyelv templomi jogosultságáról szóló tantételt, mely pedig ősrégi idők óta valamennyi kathekizmusunkban előfordul, a papnöveldében szigoruan betiltotta.-

Rendkívül súlyosította helyzetünket az is, hogy az egyházmegyei főhatóság e rendszabályok kibocsátásánál és részbeni végrehajtásánál is csaknem kizárólag magyar származású egyházi férfiakat állított előtérbe. E reánk nézve felette fájdalmas körülményben azonban nem láthattunk egyebet, mint a nemzetiségi célzat leplezésére irányuló ügyes taktikát, mert hiszen nyilvánvaló, hogy e rendszabályok végrehajtása a nemzetiségi iránynak az egyházba való oly bevitelét jelentette volna, amint az „román” elnevezés alatt az oláh többségű egyházmegyékben már régebben meggyökeresedett és éppoly szomorú helyzetet teremtett volna a gör.kath. magyarságnak a munkácsi és eperjesi egyházmegyékben, mint a melyben a „román” egyházmegye magyar ajku hivei tengődnek.- És úgy tudjuk, hogy e rendszabályok mai napig sem lettek hatályon kívül helyezve, hanem csakis végrehajtásuk függesztetett fel és bizonyára ezt is csak a kormány beavatkozásának köszönhetjük, holott pedig különösen az 1./ alatti rendszabályt illetőleg lehetetlen feltételezni a római Szentszékről, hogy a liturgikus nyelv megértése végett oly terhet kívánna róni a gör. kath. magyar népiskolákra, melyet a keresztény katolikus nép sehol a világon nem ismer s mely még abban a legrosszabb esetben is, ha az 1896 évi tilalom feloldását kérelmező esedezésünk véglegesen elutasíthatnák, el kerülhető az által, ha ezen a rom. kath.egyház fegyelme alapján kiadott tilalom ugyancsak a rom. kath. egyháznak azon bölcs gyakorlata szerint hajtatik végre, mely a lelki szükség által megkívánt mértékben a liturgikus nyelv mellett tért ad a nép nyelvének is.-

Egyebekben azonban teljes csalódás ért bennünket azon jogos reménységünkben, melyet megalakulásunk és a kizárólagos egyházi útra lépésünk alkalmával a magy. kir. kormány támogatásához fűztünk.-

Különösen a legmélyebb sajnálattal vagyunk kénytelenek konstatálni, hogy az akkori m. kir. kormány nemcsak elmulasztotta kihasználni azt a biztatónak mondható eredményt, melyet 1900 évi római zarándoklatunkkal az apostoli Szentszéknél elértünk, hanem még abban sem volt segítségünkre, hogy az apostoli Szentszék elé terjesztett kérelmező emlékiratunk pártfogolása végett ő cs. és apostoli kir. Felseje, mint koronás királyunk és főkegyurunk elé járulhassunk.-

Felkérésünkre Vályi János eperjesi püspök, mint római zarándoklatunk fővezetője, nyomtatott példányban A./ alatt ide csatolt emlékiratával⁷² még idejében figyelmeztette a m. kir. kormány illetékes tagjait e mulasztás súlyos következményeire, de valószínűleg a közbejött politikai zavarok miatt ez a figyelmeztetés is hatálytalan maradt és ügyünk iránt a gyors egymásutánban váltakozó későbbi kormányok is hasonló közönyösséget tanusítottak, melyet viszont a nemzetiségi irányzat sietett és minden kitelhető módon igyekezett kihasználni szervezkedésünk és működésünk megbénítására.- Ily körülmények közt a szegény gör. kath. magyar nép ugyszólván teljesen magára lett hagyatva abban a törekvésében, hogy addig is, míg a római Szentszék döntése leérkezik, az 1896 évi pápai tilalom végrehajtása és az addig kifejlődött liturgikus gyakorlat visszafejlesztése ne menjen túl azon a mértéken, melyet a rom. kath. egyház nyelvi fegyelme feltétlenül megkövetel.- Erre nézve mérvadónak tekintettük a magyar püspöki kar vezető tagjainak még római zarándoklatunk előtt adott és a zarándoklatról kiadott Emlékkönyvünkben is meg örökitett azon tanácsát, hogy érjük be azzal, ha az áldozó pap csendes imáin kívül a néppel való érintkezésben csak az Átlényegülés szavai mondatnak az eddigi liturgikus nyelven, ellenben minden egyéb isteni szolgálat a nép nyelvén végeztetik.- A magunk részéről tehát megbízóinknál tőlünk telhetőleg e mérték betartására hatottunk s ezt a határt a lelki kenyerét kitarthatóan védelmező nép segítségével a munkácsi és eperjesi egyházmegyéknek mintegy 100 plébániájában, meglehető egyöntetűséggel sikerült is elérni.-

Az esztergomi érsek-metropolitai főhatóság tudtával és ellenmondása nélkül ezt a gyakorlatot vittük be az ájtatos hívők számára 1905 december 17-én megnyílt budapesti templomunkba is, minden legkisebb ujtás vagy változtatás nélkül.- Megnyugvásunkra szolgált, hogy a római Szentszéktől zarándoklatunk idejétől kezdve immár több mint tíz év óta, újabb tiltó rendelkezés nem érkezett és teljes jóhiszeműséggel úgy tekintettük ezt a zavartalan gyakorlatunkat, mint az 1896 évi pápai tilalomnak a rom. kath. egyház gyakorlatának megfelelő oly végrehajtását, mely bárha kielégítetlenül hagyja is nemzeti érzésünket és magyar voltunk elhomályosítása által, mint nemkülönb a törvényes szabályozás hiánya miatt zavarólag hat hitéletünkre is, de legalább a szoros értelemben vett lelki szükségset

---

72 Lásd: Források, 4/1. kötet 224. számú dokumentum.

eléggé alkalmas kielégíteni anélkül, hogy komolyan veszélyeztetné nemzetiségünket.-

Éppen ezért itt részletesen ki nem fejthető nehéz helyzetünkben az utóbbi időben minden igyekezetünket arra összpontosítottuk, hogy különösen az éneklés rendje és módja tekintetében budapesti templomunk mintául szolgáljon a magyar vidéki templomoknak és hogy legalább e leginkább elhanyagolt téren pótolja némileg az egyöntetűség irányítására hivatott püspöki székesegyház hiányát.- És valóban az itt jelzett buzgó fáradozásaink jutalmául már-már az a meggyőződés kezdett bennünk megérlelődni, hogy immár bizonyos nyugvó-pontra jutottunk és hogy törekvéseink végcélja előbb-utóbb a kizárólagos egyházi úton is elérhető lesz, ha budapesti templomunkban sikerülni fog az oda bevitt magyar nyelvű istentiszteleti gyakorlatot az esztergomi érseki hatóság védő szárnyai alatt sértetlenül megővni.-

Most azonban ezt a reményünket véglegesen megsemmisítette a római Szentszéknek egy legújabb intézkedése, melylyel budapesti templomunkban még az ószláv liturgikus nyelv mellett fennálló eme magyar nyelvű istentiszteleti gyakorlatot is betiltotta. E legújabb súlyos esemény újból megerősítette azt a régi meggyőződésünket, hogy a mi hitéletünk és nemzeti önvédelmi fontos ügyünk semmi más úton nem vezethet megoldásra, mint a Korona és az apostoli Szék közti közvetlen megegyezés útján. E szilárd meggyőződés által vezéreltetve, bátrak vagyunk a Hercegprimás Ő Eminentijának a letiltás tárgyában budapesti apát-plébánosunkhoz intézett leiratát és az utóbbinak válaszó felterjesztését másolatban B./⁷³ és C./⁷⁴ alatt ide csatolva, e letiltás horderejének megvilágítására még a következőket előadni.

Mindenekelőtt megjegyezzük, hogy budapesti egyházunk plébánosa a B./ és C./ alatti csatolmányokat egyelőre csakis velünk, mint az orsz. bizottság elnöki tanácsának oly tagjaival közölte bizalmasan, kik egyuttal a budapesti gör. kath. egyháztanácsnak is tagjai vagyunk és hogy e bizalmas közlés alapján, eddigi eljárásunkhoz hiven, abban állapotunk meg, hogy a kérdésben forgó súlyos rendszabályt mindaddig tőlünk telhetőleg titokban fogjuk tartani, míg ez lehetséges, nehogy az egyházközség hívei közt oly nyugtalanság kapjon lábra, mely a dolog természeténél fogva a vidéki gör. kath. magyar hívőket is magával ragadhatná és esetleg a politikai sajtó által is felkapva, úgy az egyházra, mint az államra nézve csak hátrányossá válható bonyodalmakat idézne elő.

Ezt az eljárást ajánlatossá tette az a körülmény is, hogy tudomásunk szerint a munkácsi és eperjesi püspökök a magyar plébániákban fennálló azonos gyakorlatot illetőleg hasonló tilalmi rendszabályt ezuttal nem kaptak

---

73 Lásd: 47a. számú dokumentum.

74 Lásd: 47b. számú dokumentum.

és így még némi kétség is merülhetne fel a tekintetben, hogy vajjon nem-e csak budapesti helyi gyakorlatunk letiltásáról van-e szó, mint melyet a római Szenszék csakis itteni egyházunk különleges viszonyairól kapott helytelen információk alapján nem talált jogosultnak és fentarthatónak; avagy pedig a tilalmi rendszabály kezdő lépésnek tekintendő-e abban az irányban, hogy annak folytatólagosan a vidéki magyar plébániákon is érvény szereztessék?- Ugyanis a X. kerületi (kőbányai) gyárakban tényleg van, különösen nyáron néhány száz gácsországi illetőségű rutén munkás, kik nem tudnak magyarul.- Ezek a gácsországi munkások ennek dacára is mindeddig szorgalmasan eljártak templomunkba, de most az esztergom érseki hatóság megkerülésével a lemergi rutén metropolita is beavatkozott ügyükbe s az általa kilátásba helyezett anyagi és erkölcsi segély által felbátorítva és egy papjelöltje, bizonyos Szentesy Alfonz nevű egyén által felbujtatva, külön plébániáért folyamodtak az érseki hatósághoz, mely kívánságot azonban az érseki hatóság indokoltan nem találván, az erre vonatkozó kérelmet megfelelő további intézkedés végett letette apátplébánosunkhoz, ki is – mihelyt a tényállásról tudomást szerzett – nyomban megtette a szükséges lépéseket, hogy az említett hivek részére külön isteni szolgálat rendeztessék be.- Ha tehát ez a helyi körülmény szolgáltatott volna alapot a tiltó rendszabályra, akkor fel lehetne tenni, hogy az ügy a többi hívők hitéletének megzavarása nélkül, simán elintézhető lesz és az így berendezendő külön isteni tiszteletre az a néhány a magyar felvidékről bevándorolt hívő is eljárhat, akik netalán még nem tudnak magyarul, vagy ha tudnak is, de ragaszkodnak a rutén isteni tisztelethez.

Ezt a feltevést azonban teljesen megdönti az a körülmény, hogy a letiltásban oly korábbi tilalmakra történik utalás, melyek az összes magyar plébániákra vonatkoznak és oly időben keletkeztek, midőn még budapesti plébániánk nem is létezett.-

Kétségtelennek tartjuk továbbá, hogy gróf Septicky lemergi rutén metropolita beavatkozása nem szorított csupán az ő ideiglenesen itt tartózkodó hiveire, hanem az Amerikába és Boszniába kivándorolt hitsorsosainkkal szemben a magyar, illetve horvát egyházi hierarchia jogkörének megsértésével elért ismeretes nagy sikerei után, most már kiterjeszkedett az ószláv liturgikus nyelv kötelékébe tartozó magyar egyházi területre is és budapesti templomunk magyar nyelvű isteni tiszteletének letiltását is az ő hathatós beavatkozása vitte keresztül. Közvetlen bizonyítékot is szolgáltat erre az a körülmény, hogy budapesti egyházközségünk néhány ortodox, illetve pánszláv érzelmű tagjával szövetkezve, az itteni istentiszteleti gyakorlatunk elleni feljelentést is az ő fentnevezett papjelöltje szervezte.

Közismeretű továbbá a lemergi rutén metropolitának az a régi hagyományos törekvése, hogy az ószláv liturgia kötelékébe tartozó

magyarországi egyházi területeket is bevonja az ukrainisztikus mozgalom körébe és habár e törekvés köztudomás szerint az Amerikában működő papságunk túlnyomó részénél komoly ellenállásra talált, de minden látszat ellenére is több mint valószínű, hogy e törekvésében befolyásos szövetségesei akadtak Magyarországon is, azon egyházi körökben, melyek az 1896 évi pápai tilalmat véglegesnek kívánják tekintetni és abba annál görcsösebben belekapaszkodnak, mert csakis a nemzetiségi iránynak az egyházba való bevitelében keresik a visszatörést, vagy legalább is a védelmet és biztosítékot a magyarosítási és az állítólagos latinizálási törekvések ellen.-

Mi nem vagyunk képesek kibogozni a lembergi rutén metropolia most már reánk is kiterjesztett beavatkozásának rejtélyes szálait, de tény, hogy magyar és gácsországi rutén egyházi férfiak közti tüntetésszerű barátkozás jeleivel már 1900 évi magyar zarándoklatunk keretében is találkoztunk, valamint tény az is, hogy legujabb időben a kölcsönös látogatások mindinkább sűrűsödnek. És azt a meggyőződésünket, hogy itt bizonyos cooperatio esete forog fenn, nem ingathatja meg az a körülmény sem, mely szerint jelenleg vidéki magyar plébániáink istentiszteleti gyakorlata látszólag jóindulattal kezeltetik, mert ebben nem láthatunk egyebet, mint oly elaltatási törekvést, mely a különböző egyházmegyékbe szétdarabolt gör. kath. magyarságnak egymástól, különösen pedig az orsz. bizottság székhelyétől való elszigetelését s ez által a kínálkozó alkalommal megújítandó rutenzizálási rendszabályokkal szemben való ellenállási képességének megbénítását célozza. Ily kínálkozó alkalomnak pedig képzelni sem lehet jobbat, mint azt, ha budapesti missió templomunk magyar nyelvű istentiszteleti gyakorlata letiltatik, mert ez esetben előre láthatólag könnyű lesz ezt a letiltást – talán csak Hajdudorog és közvetlen környékének kivételével – a vidéki magyar plébániákon is keresztülvinni s a rutén nyelvnek úgy a templomokba, mint a népiskolákba való visszavitelével ezen – állítólag – úgyis csak elmagyarosodott rutén népet visszaszerezni a ruténség számára.- Azt pedig bátran merjük Nagyméltóságod és a m. kir. kormány megítélésére bizni, hogy egy ily cooperatio nem volna e alkalmas a gör. kath. magyarság létérdekein kívül közvetve a magyar állam fontos érdekeit és a magyarországi katolikus egyház épségét is veszélyeztetni?

A magunk részéről úgy is mint katolikusok, úgy is mint magyarok, el vagyunk határozva a végsőig kitartani a gör. kath. magyarság jogos ügye mellett annál is inkább, mert amint a keleti ortodoxiával való végleges szakításunkat a naptáregyesítésnek budapesti egyházunkba való behozatalával már is dokumentáltuk, azonképen magyarságunk mellett katolikus hitünket is védelmezzük akkor, midőn megbízóink vallásos életének rendezését szorgalmazzuk. Mert a gör. kath. magyar nép legnagyobb része oly vidékeken lakik, hol nem katolikus vallású többségek felszívó ereje ellen kell védekeznie, de még ott is, hol a szomszédságban rom.

kath.egyházak vannak, e gör. kath. magyar nép szívósabban ragaszkodik szertartásához, mint vallásának lényegéhez, sőt igen tekintélyes része még nemzetiségénél is szívósabban ragaszkodik szertartásához, úgy hogy ezen a réven a magyar ajku gör. kath. nép eloláhosítása, vagy eloroszitása sokkal könnyebben lehetséges, mint a latin ritusra való átvitele.

Mínt hogy pedig az a programszerű törekvésünk, hogy ügyünket a kizárólagos egyházi úton vezessük megoldásra, az előadottak szerint immár teljesen meghiusultnak tekinthető, ennél fogva kénytelenek vagyunk Nagyméltóságod és általa a m.kir. kormány segítő kezét az alábbiak értelmében kikérni.-

Nem zárkóznánk mi el az elől, hogy a gör. kath. magyar hívők istentiszteleti gyakorlatának a latin szertartás analogiája szerint leendő törvényes szabályozása egymagában is üdvösebb volna a mai helyzetnél, mely éppen csakis e törvénye szabályozás hiánya miatt úgy az ellenséges nemzetiségek, mint a többi felekezetek részéről folytonos gáncsoskodásnak teszi ki mai gyakorlatunkat.- Azonban a volt kormányok mulasztásai következtében előállott mai helyzetben tisztán egyházi úton már ezt sem tartjuk keresztül vihetőnek és még kevésbé kérelmezhetjük azt, hogy ő cs.és apostoli kir. Felségétől a már egy évtized óta a római Szentszék előtt fekvő és ott eltemetettnek látszó kérvényünk legkegyelmesebb pártfogolása kieszközöltessék.- Oda irányul tehát alázatos kérelmünk, hogy a m. kir. kormánynak fentérintett, a külön egyházmegye felállításának elodázására vonatkozó állásfoglalása újabb konsideráció tárgyává tétessék, egy ily új egyházmegye felállítása – függetlenül a liturgikus nyelv kérdésétől – elhatározassék és ez irányban, hivatkozással ő cs. és apostoli kir. Felségének 1881 évi március hó 4-én kelt legkegyelmesebb elhatározására, mint a melyben kapott utasításnak tudomásunk szerint a m. kir. kormány mai napig nem tett eleget, legfelsőbb helyre megfelelő előterjesztés tétessék oly kiegészítéssel, hogy a külön egyházmegye felállításának szándéka lehetőleg Ő Felsége sajátkezü levelével oly felkérés kíséretében notifikáltassék a római Szentatyának, hogy utasítaná az illetékes magyar egyházfőket, miszerint addig is, míg a külön egyházmegye felállitható lenne, ott a hol ezt a lelki szükség kívánja, a gör. kath. magyar plébániák istentiszteleti gyakorlatát a rom. kath. egyház illetve a latin szertartás gyakorlatának megfelelően szabályozzák.-

Nem lehet a mi feladatunk, alázatos kérelmünk támogatásául ügyünknek politikai jelentőségét is fejtegetni, de bátrak vagyunk Nagyméltóságod figyelmét ez irányban is felhívni az A./ alatti csatolmány kifejtéseire, mint a melyekből minden kétséget kizárólag kiderül, hogy a gör. kath. magyar hívők ügyének kielégítő rendezése nemcsak a nemzeti önvédelem, hanem a hazai nemzetiségekkel való béke érdekében is fekszik, sőt méltán számíthat a koronás Főkegyúr legkegyelmesebb támogatására is.-

A legmélyebb tisztelettel:

A görög szert.katolikus magyarok orsz.bizottságának elnöki tanácsa
Budapesten, 1910 évi november hó

Szabó Jenő (aláírás)
főrendiházi tag, elnök

Illés Jenő (aláírás)
kuriai bíró, társelnök,

Andor Gyula (aláírás)
ny.képviselőházi elnöki tanácsos,
alelnök,

Garancsy Mihály (aláírás)
ministeri tanácsos, főtitkár,

Dr. Pásztélyi Jenő (aláírás)
köz- és váltó-ügyvéd,
alelnök,

Markos György (aláírás)
máv. felügyelő, jegyző,

Répássy Miklós (aláírás)
műszaki tanácsos, titkár,

dr. Bukovszky György (aláírás)
főv. fertőtlenítő int. ig. biz. tag

A hajdudorogi végrehajtó-bizottság nevében:

Farkas György (aláírás)
városi főjegyző, elnök

tornai Szabó Elemér (aláírás)
városi főbíró

A magyar püspöki kar vezető tagjainak az 5. lapon említett állásfoglalásáról
utólagosan felvett jegyzőkönyvet hiteles másolatban D alatt szintén ide
mellékeljük.

Szabó Jenő

Nagyméltóságú gróf Khuen Héderváry Károly m.kir.Ministerelnök stb.
stb. Úrhoz

Budapesten

a Görög szert.katolikus magyarok országos bizottsága elnöki tanácsának
és a Hajdudorogi végrehajtó-bizottságának együttes előterjesztése a magyar
ajku görög katolikusok részére külön egyházmegye felállítása tárgyában

A./., B./ . és C./ . D⁷⁵ alatti mellékletekkel.-

---

75 Utólag beszúrva

49. Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszter átirata Alois Aehrenthal külügyminiszternek

Budapest, 1910. november 10.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 214–3 Liasse XXXVII fol. 31rv.
(MNL OL X 869, W 868 tekercs, 464. felvétel). Tisztázat.

120259 szám.

Nagyméltóságu

Gróf Aehrenthal Alajos urnak

a csász. és kir. Ház és a közös külügyek Miniszterének,
Wien.

Nagyméltóságu Császári és Kir. Miniszter, Gróf Ur!

Ez évi július hó 5-én 1908 számú hátrati értesítése kapcsán a ./.. alatt nagyköveti jelentése visszacsatolása mellett van szerencsém Nagyméltóságodat tisztelettel értesíteni, miszerint az abban tárgyalt liturgiai kérdés tárgyában a magyar kormány is kielégítőnek tartja azt a megoldást, ha a Szentszék a hallgatólagos türelem álláspontjára helyezkedik.

Hogy azonban ez a minimális eredmény elérhető legyen, szükségesnek tartom a miniszter-elnök ural egyetértően azt, hogy vatikáni nagykövetségünk e kérdést éber figyelemmel kísérje s mindenkor, a midőn arra alkalma nyílik, az illetékes vatikáni körök előtt hangsúlyozza, hogy a status quo fentartására(!) a m.kir. kormány nagy súlyt helyez, nehogy a Curia részéről e kérdésben meglepetésnek legyünk kitéve.

Fogadja Nagyméltóságod őszinte tiszteletem nyilvánítását.

Budapest, 1910. november 10.

Zichy

50. Szécsen Miklós szentszéki nagykövet jelentése Alois Aehrenthal külügyminiszternek a budapesti görögkatolikus templomban használt magyar liturgikus nyelv tárgyában

Róma, 1910. december 6.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 214–3 Liasse XXXVII fol. 15rv., 18r.
(MNL OL X 869, W 868 tekercs, 479–480. felvétel). Tisztázat.

Rom 6 Dezember 1910

Seiner Excellenz Herrn Grafen Aehrenthal

etc. etc. etc. Wien

Hochgeborener Graf.

Dem hohen Erlass Euer Excellenz vom 30(?) v. Ms. No 3156 habe ich zu erhalten die Ehre gehabt und beehre ich mich die Beilage desselben anruhend in Rückvorlage zu bringen.

Ich werde die Angelegenheit der ungarischen Liturgie bei der griechisch Katolischen gemeinde in Budapest selbstverständlich wie bisher im Auge behalten, muss aber schon jetzt hervorhaben, dass Überraschungen in solchen Fragen nie als ausgeschlossen betrachtet werden können. Momentan scheint die fragliche Angelegenheit auf der Propaganda ziemlich ad acta gelegt worden zu sein. Eine Anfrage oder eine Beschwerde aus Budapest kann dieselbe aber jeden Augenblick wieder Actuell machen.

Ich kann nur wiederholen was ich schon öftens gesagt habe dass je weniger von der Sache gesprochen wird, speciell auch in den Zeitungen, desto eher wird es möglich sein den gegenwärtigen status quo aufrecht zuerhalten.

Genehmigen Euer Excellenz den Ausdruck meiner Ehrfurcht.
Szécsen

51. Kivonat a Vasvári Pál Kör rendkívüli ülésének jegyzőkönyvéből a budapesti görögkatolikus templom liturgikus nyelvének tárgyában

Budapest, 1910. december 10.

GKPL III–1–38. (456/1911). Másolat.

Kivonat a budapesti gör. kath. magyar ifjuság Vasvári Pál Körének Budapesten a g. k. hitközség tanácstermében 1911. évi december 10-én d. u. $\frac{3}{4}$ 8 órakor tartott rendkívüli ülésében felvett jegyzőkönyvből:

Dr. Szaplóczay Ödön ismerteti hitközségünk megalapításának s szervezésének körülményeit, lelkes szavakkal méltatja annak szerepét s jelentőségét a magyar liturgikus nyelv kivivására irányuló küzdelmekben s általában a gör. kath. magyarságnak minden más törekvésében. Majd rátér egyházközségünk s magyarságunk ellenségeinek titkos aknamunkájára, melylyel ellenünk törnek s felhívja az egyesület tagjait, hogy ezen üzelmek ellen az általa felolvasott határozati javaslat elfogadásával foglaljanak állást.

Karácsonyi Pál hozzászólása után a közgyűlés dr. Szaplóczay Ödön indítványát Sándor Jánosnak a határozat közlésére és átadására vonatkozó javaslatával kiegészítve elfogadja és egyhangu lelkesedéssel hozza meg a következő

Határozatot:

A budapesti gör. kath. ifjak Vasvári Pál Köre 1910. évi december hó 10-én tartott közgyűlésében a leghatározottabban elítéli azon agitaciot, melyet néhány – a névtelenség jótékony homályában rejtőző és idegen törekvéseket szolgáló – egyén a bpesti gör. kath. egyház egysége és

magyarsága ellen megindított s kijelenti, hogy ezen törekvések ellen mindenkor teljes erejével küzdeni fog és megbotránkozásának ad kifejezést azon személyeskedő támadások felett, melyeket egyesek a bpesti gör. kath. hitközség Egyháztanácsa s különösen a gör. kath. magyarság nagy vezére, körünk szeretett diszelnöke Szabó Jenő őméltósága ellen intéztek.

A midőn ebből kifolyólag az Egyháztanácsot és Szabó Jenő őméltóságát rendületlenül bizalmáról és szeretetéről biztosítja, egyben felhívja az Elnökséget hogy ezen határozatot Szabó Jenő őméltóságának és az Egyháztanácsnak mutassa be s annak hirlapi közzététele iránt intézkedjenek.

Jegyezte és kiadta

Szabó Kornél, elnök.

Jobbák János, jegyző.

52. A Pesti Napló cikke Szentesi Alfonz akciójáról

Budapest, 1910. december 24.

Pesti Napló, 1910. december 24. 305. szám, 7. oldal

Följelentés egy pap ellen

Háborúság a rutén egyházban

Budapest, december 23.

(Saját tudósítónktól.) A budapesti görög-katolikus egyház följelentést tett a rendőrségen Szentesi Alfonz, volt fővárosi görög-katolikus hitoktató, lelkipásztor ellen közokirathamisítás és csalás büntette miatt. A följelentés szerint Szentesinek nincs kellő kvalifikációja arra, hogy papi állást vállalhasson és mindezeknek ellenére hosszabb idő óta heves agitációt fejt ki azért, hogy a görögkatolikusokat elszakítsa az egyháztól, még pedig olyan formában, hogy új szektába tömörüljenek, amelynek ő kerülne az élére. A följelentésben elmondják, hogy Budapesten hatszáz görög-katolikus család telepedett le, de nyári hónapokban a kőbányai téglagyárakban közel ezernégyszáz rutén munkás dolgozik, akik mindannyian görög-katolikusok és a Rottenbiller-utcai ötödik számú házban levő plébániát ismerik el vallási hatóságuknak.

Szentesi Alfonz ezek között a rutén munkások között izgatott a Melles Emil plébános vezetésével működő egyház ellen. Nagyban agitált, hogy bojkottálják a plébániát és adakozzanak új egyház és új templom alapítására. Akciója nem is maradt eredmény nélkül való, mert a tudatlan rutének már eddig is több száz koronát adtak át neki a templom építésére. Szentesi, hogy bizalommal viseltessenek iránta, gróf Scepticky lemergi érsek ajánlólevelét mutogatja és ezzel az írással téveszti meg az embereket. Azt állítja, hogy ugyancsak a lengyel püspöktől kapott felhatalmazást arra is,

hogy itt, Budapesten papi teendőket végezzen s hogy a régi egyház helyett újat alapítson.

Természetesen a budapesti görög-katolikus egyház, amely az esztergomi primás fenhatósága alatt áll, nem jó szemmel nézte Szentesi aknamunkáját, már csak azért is, mert akcióját magyar nemzet-ellenesnek tartja. Az egyház hivatalos nyelve magyar és Szentesi főként azzal ért el sikereket az egyház ideszakadt, letelepedett tagjai között, hogy a magyar nyelvű szertartás ellen agitált és liturgia ellenesnek vallotta, hogy nem rutén nyelven miséznek a templomban. Kifakadt a primás ellen, hogy dédelgeti az egyház plébánosát, aki évek óta egyházilag nem engedélyezett szertartási szöveget használ és a fővárost olyan költségbe sodorta, amely Róma tilalma miatt rövidesen kárba vész. Azzal vádolja az egyházat, hogy kétkulacos, itthon magyarnak, Rómában pedig ruténnek vallja magát s hogy minden tevékenysége a templom-adók behajtásában merül ki, ellenben a hívők dolgával nem törődik.

Szentesi – mondják továbbá a följelentésben – szervita-páter volt és áttért a görögkatolikus vallásra, de a Szentszék még ez ideig mindig nem ismerte el őt és nem jogosította fel egyházi szertartások végzésére. Mindez nem riasztja őt vissza bűnös akciójától és noha a primási hivatal ismételt felszólította Szentest arra, hogy számoljon el a templom építésére gyűjtött pénzekkel, az összeg átadását megtagadta.

A főkapitányságon keztyüs kézzel láttak hozzá az egyházi ügy kibogozásához, amellyel Kiss István fogalmazót bízták meg. Nagy ideig tartó előnyomozás után, ma délután detektiveket küldöttek ki Szentesinek Óbudán, a Nád-utca első számú házban lévő lakására és rövid uton beidéztek őt a főkapitányságra. A súlyos vádakkal illetett pap erélyesen tiltakozott a terhére rótt cselekmények ellen. Mindenek előtt tagadta, hogy hamis írásai volnának, hivatkozott a lembergi egyházi méltóság felhatalmazó okirataira, amelyek feljogosították őt akciójára. Azzal érvelt, hogy a templom építésére gyűjtött pénzzel nem tartozik elszámolni a primási hivatalnak, mert Lembergől kapott engedélyt a gyűjtésre.

A főkapitányságon jegyzőkönyvbe vették Szentesi vallomását, azután útjára bocsátották őt. De a nyomozást tovább folytatják. Ma délután távirati megkeresést intéztek gróf Scepticky lembergi érsekhez, hogy adjon felvilágosítást arról, vajjon a Szentesi birtokában lévő okiratok csakugyan valódiak-e, vagy közönséges hamisítványok. Az érsek válaszától függ, hogy milyen értelemben történik döntés a főkapitányságon az egyházi személyek között támadt differenciák ügyében.

Szentesi Alfonz azzal is megvádolja a följelentésben, hogy akciója sikerének érdekében legutóbb pamfletet irt a budapesti görögkatolikus egyház ügyeiről és röpiratában magyar államellenes eszméket hirdet.

53. Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszter átirata Khuen-Héderváry Károly miniszterelnöknek a budapesti görögkatolikus templomban használt magyar liturgikus nyelv tárgyában

Budapest, 1911. január 9.

MNL OL K 26 1916–XXV–478 1911–XXV–345

Nagyméltóságú Gróf, Miniszterelnök Ur!

Hivatkozással Nagyméltóságodnak 1910. évi szeptember hó 28-án 5231 sz.a. kelt nagybecsű átiratára van szerencsém a vatikáni nagykövetségnek a közös külügyminiszter által megküldött jelentését⁷⁶ ./ alatt betekintésül visszavárólag tisztelettel közölni.

Fogadja Nagyméltóságod őszinte tiszteletem nyilvánítását.

Budapest, 1911. január hó 9-én.

Zichy

54. Bárczy István, Budapest polgármesterének tiltakozása Khuen-Héderváry Károly miniszterelnöknél a magyar nyelv liturgikus használatának szentszéki betiltása ellen

Budapest, 1911. február 9.

MNL OL K 26 1916–XXV–478 1911–XXV–345

14202/1911-VII.sz.

Nagyméltóságú Miniszterelnök Ur!

Midőn a székesfőváros közönsége a budapesti görög kath. plébániát kegyurasága alá fogadta, azon óhajának adott kifejezést, hogy a plébánia templomában a magyar istentiszteleti nyelv honosodjék meg, sőt az 1906 évi 1286 számú közgyűlési határozattal ismételten kijelentette, miszerint a kegyurasága alá vett gör. kath. egyh. község templomában a hitszónoklatok, a közimák és népénekek, valamint a hivekhez intézett mindennemű beszédek kizárólag magyar nyelven tartandók és hogy e kikötések ezt az egyházközséget, mint alapításának létfeltételei, keletkezésétől fogva mindenkorra kötelezik.

Mikor pedig a felettes egyházi hatóságok ezen plébániát, annak plébánosát és hiveit ruténnek minősítette a székesfőváros közönsége 1907 évi 1963 sz. törvényhatósági közgyűlési határozatával ezt a nemzetiségi színezetű elnevezést egyhangulag sérelmesnek jelentette ki, az ellen tiltakozott és kimondotta, miszerint *semmi szin alatt sem hajlandó tért

---

⁷⁶ Lásd: 50. számú dokumentum.

engedni arra, hogy a kegyurasága alatt álló ez az intézmény nemzetiségi törekvések eszközévé váljék, az ezen plébánia kebelében, vezetésében, istentiszteletében kialakult magyar jelleg megbontására irányítható minden intézkedés ellen pedig kész a leghatározottabban állást foglalni.

A hitterjesztési római Kongregáció által 1910 évi április 9.-én 27993 sz.a. kiadott rendelet a szóbanforgó plébánia istentiszteletében a magyar nyelv használatát visszaélésnek minősíti azt türhetetlennek jelenti ki és gyökeres megszüntetését írja elő.

Mínhogy pedig félő, hogy a felettes egyházi hatóságok a tilalom végrehajtását már rövid időn belül meg is kísérelhetik-tekintettel arra, hogy néhány budapesti rutén agitator a politikai sajtóban is tárgyalt vakmerő támadást intézett a budapesti gör.kath. plébánia magyarsága ellen, és ebben az esetben a plébánia valóban rutén nemzetiségű törekvések eszközévé és színhelyévé tétetnék, tisztelettel jelentjük Nagyméltóságodnak, hogy a székesfőváros tanácsa a mai napon tartott ülésében határozatilag kimondotta, hogy a hitterjesztés római Kongregációjának 1910 évi április 9.-én kelt 27993 számú, a budapesti görög katolikus egyház magyar nyelvű istentiszteletét letiltó rendelkezésével szemben a székesfőváros kegyuri jogainak képviselőjében a leghatározottabban állást foglal, e rendeletet e plébánia alapításának létfeltételeire nézve melyeket megfelelő időben az illetékes egyházi főhatóságnak egész terjedelmükben tudomásul adni el nem mulaszt, sérelmesnek tartja, az ellen tiltakozik és semmi szin alatt sem hajlandó tért engedni arra, hogy a székesfőváros kegyurasága alatt álló ez az intézmény nemzetiségi jelleget öltön magára, amiért is az ezen plébánia kebelében, vezetésében, istentiszteletében kialakult magyar jelleg megbontására alkalmas legelső cselkező intézkedés esetén kénytelen lenne a székesfőváros tanácsa az e plébánia céljaira a székesfőváros részéről átengedett templomot bezáratni és abban az idegen nyelvű istentiszteletek tartását így megakadályozni addig is, míg végleges intézkedések és utasítások kikérése végett a törvényhatósági bizottsági közgyűlés elé javaslattal járulhatna.

Kelt Budapesten a székesfőváros tanácsának 1911 évi február hó 9.-napján tartott ülésében.

14202/1911-VII.sz.

Bárczy

polgármester

55. A Pesti Hírlapban „Óhitű magyar” álnéven megjelent vezércikk

Budapest, 1911. március 15.

Budapest, 1911. március 15. 1-3. o.

Kiknek állíttasson Tisza görög püspökséget?

A Mihó doktorral folytatott egyezkedések kapcsán, kipattant, hogy Tisza István a románok megnyerésére két új görög szertartású püspökség szervezését is megígérte. Nem irigyeljük a románoktól művelődési megerősödésüknek ezt a Nagyváradra és Kolozsvárra tervezett két új tényezőjét. Ha csakugyan szükséges, ám állítsák fel őket. De időszerűnek tartjuk a magyar társadalom figyelmének felkeltését arra a hibára is, hogy a görög szertartású magyarságnak eddigelé egyetlen püspöksége sincsen.

Görög szertartású püspökségek Magyarországon szép számmal találhatók: a Rómával egyesült románoknak van négy (Balázsfalva, Nagyvárad, Szamosujvár, Lugos); a nem egyesült románoknak három (Nagyszében, Arad, Karánsebes); az egyesült ruténeknek három (Ungvár, Eperjes, Körös); a nem egyesült szerbeknek pedig hat: Buda, Temesvár, Versec, Karlóca, Pakrác, Károlyváros székhelyekkel. A hét román püspökség igazgatási és liturgikus nyelve a román, a szerbeknél a szerb, a ruténeknél a rutén. Ahány görög vallású – másképpen óhitű – polgára van tehát e hazának, valamennyi a maga nyelvén dicséri Istent, csak a magyarnak van az a keserű sora, hogy templomában idegen nyelven birbitélnek neki.

Sajnálatos és káros ez úgy vallási, mint nemzeti szempontból. Aki ismeri a görög szertartás rendjét, tudja, hogy itt az összes liturgia pap és hívők között lefolyó folytonos párbeszédekből áll. Multhatatlanul szükséges volna tehát, hogy a hívő értse is papjának szavát. Ezért van, hogy a világ összes óhitű népeinek nemzeti az egyháza. Görögök, bolgárok, románok, szerbek, rutének, oroszok, mindegyike érthető nyelven liturgizál, sőt 1439-ben a florenci zsinatban maga Róma engedélyezte a nemzeti nyelvet a mesopotámiaiak, kaldeusok, jakobiták és maroniták számára Ázsiában, a kopt és örmény nyelvet még 1145-ben, a zeng-modrusi egyháznak pedig a szláv nyelvet 1895-ben. És ime: ugyanaz a Róma 1906-ban szigorú tilalom alá veti a magyar szót a görög-katolikus magyar egyházakban! A magyar törvényhozás pedig 1868-ban egyenesen belekergette az óhitű magyarokat a szerbek és románok táborába, ahol a magyarságra örökre elvesznek azzal, hogy a nemzeti egyházak szervezésekor a magyar nyelvű óhitűeket egyszerűen terület szerint beosztotta a román és szerb egyházmegyékbe.

De hát kik azok az óhitű magyarok?

Ahol a magyarság dereka lakik, a nagy Alföldön és a székelyföldön, a görög vallású magyarságnak mindenütt ugyanolyan vallású, de idegen nyelvű függelékei vannak: Szatmárban és Biharban románok, Ugocsától fel egész

Abaujig rutének és tótok, Csanádban és Csongrádban szerbek és románok, Csíkban és Háromszéken románok. Ezek a ma idegenajku, óhitű függelékek hajdan mind magyar nyelvűek voltak, de a szerb és román élőnyelvű egyházba való tartozásuk állandóan nemzetleníti őket. Vannak persze a ma magyar nyelvű óhitűek között csekély számban elmagyarosodott szerbek és görögök is, de óriási nagy azoknak a románoknak és szerbeknek száma, akik régen magyarok voltak, de ma már nem azok. Óhitű magyar 1900-ban még valami 300.000 lélek volt, de a legújabb statisztika valószínűleg már kevesebbet fog kimutatni. Egyházi rendezetlenségük miatt, ó-hitű magyar püspökség hiányában, amely kivenné őket a román, szerb egyházak és nyelvek befolyása alól, csak a magyarság vallja kárát folytonos apadásuknak. A magyar törvényhozásnak tehát elsőrendű feladata az volna ma, hogy állítson két új püspökséget a magyaroknak: egyet az egyesült óhitűeknek a nagy Alföld északi részén, egyet pedig a nem egyesült magyaroknak a déli részen. Ezt nemzeti és vallási érdek egyformán követeli.

A kérdés politikai részének megoldása nem ütközik semmi nehézségbe: két egyszerű törvénycikk segíthetne rajta. Nagyobb megvilágítást igényel azonban az óhitű magyar püspökségek egyházjogi kérdése.

A görög egyháznak sarkalatos törvényét, az érthető liturgikus nyelvet, már említettük. A nem egyesült óhitűek tekintetében nem is volna semmi baj: Karlóca hazafias gondolkodása ezt elintézné. De sokkal nehezebb az egyesült óhitű magyarok helyzete Róma miatt. Róma ugyanis a latin nyelvű egység álláspontja miatt nem megy bele a nemzeti egyházi nyelv engedélyezésébe mindaddig, amíg ezt a hívek jog szerint követelik, hanem csakis akkor enged, hogyha ezt kedvezményképen kikönyörgik és akkor is csak, ha alapos okokkal bizonyítják a kérést. A románok egyházi nyelvéről is például az a felfogás Rómában, hogy ezt nekik az unió alkalmával 1700-ban nem engedélyezték, hanem már azelőtt is meglevő szórványos gyakorlatukra való tekintettel hallgatólag elnézték. Ámde a románok mai liturgiájukban nem a XVII. századbeli régies, szlávval kevert román nyelvet használják, hanem az érthetőségnek főntemlitett sarkalatos törvénye alapján az 1850-es években átdolgozott egészen modern nyelvet. Ha tehát Róma a szerzett jogokat még így is figyelembe veszi a románoknál, miért ne venné figyelembe a magyaroknál is?

Az alföldi óhitű magyarok a XVIII. századig ugyanazt a templomi nyelvet használták, amelyet a szerbek és rutének, t. i. az ó-szlávot. Ámde ezzel köztük nagyon sokan nem voltak megelégedve: az érthetetlen ószláv nyelv miatt kálvinistákká lettek, a nem zugolódók pedig elruténésedtek, elrománosodtak a széleken. Hogy a bajon segítsen, már 1795-ben fordította le gyönyörű ó-magyar nyelvre a görög liturgiát az ungvári gimnázium magyar nyelvi tanára, Kricsfalussy György. Ezóta folytonosan él a magyar szó az óhitű magyarok törzsökös területén, a hajdúságnak oltárain. Tehát

száztizenhat évre tekinthet vissza csak a mai gyakorlat is: vajon ez nem szerzett jog-e?

Nagyon tévedne azonban, aki azt hinné, hogy a magyar nyelv oltári használata a XVIII. század nemzeti felbuzdulásának az eredménye. Sokkal régiebb időkre nyúlik vissza annak kezdete. Olyan messzire, hogy a kételkedés jogosan emelné fel szavát, ha meggyőző adatok százai ezt az állítást erősíteni nem tudnák.

A görög kereszténységgel elődeink már a honfoglalást megelőző időkben ismerkedtek meg. Lebediában, Etelközben már élt a görög vallás. Az egyik magyar fejedelem magának Konstantinos görög apostolnak ajkáról hallgatta a keresztény tanításokat. Gyula és Bulcsu vezérek Byzancban keresztelkedtek meg, Ajtony vezérnek birtokán pedig Marosváron, Géza vezér idejében görög püspökség volt. Géza anyja Sarolta görög vallású volt, fiát is ebben a hitben nevelte. Persze az egyházi szakadás után élő latin barát-krónikás azt fogta rá, hogy pogány volt, aki azonban voltaképpen nagyúri voltában megengedte azt a fényüzést magának, hogy a latin és görög szertartásnak egyaránt hódoljon. Hogy lehetett volna pogány az a Géza, aki a pannonhalmi monostornak az építését megkezdi, akinek bátyja a keresztény Mihály nevet viseli és akinek atyjafiát Baziliosnak hívják?

Piligrim német püspöknek levele, amelyben azzal dicsekszik, hogy a magyarokat ezrenként térítette a keresztény hitre, közönséges hazugságnak, értéktelen hamisítványnak bizonyult. A magyarságot Szt István térítette meg és nem latin barátok; ezt már a nagy Werbőczy is megmondotta. Az a Szt István, aki az első templomokat görög mintára, Görögországból hozatott művészekkel építteti. Az a Szt István, aki fiának görög hercegnőt szemel ki jegyesül és aki Veszprémben görög apácák számára kolostort épít, ezt falukkal megadományozza s az alapító levelet görög nyelven állítja ki. Erről ugyan ujabban még a görög keresztvizet is le akarnák egyesek szedni, de hát itt igazán találók "a nemzeti lélek tüzes ébresztőjének", Virág Benedeknek szavai: "Hiába töprenkednek némely latinus írónk, hiába akarják elhiteni velünk, hogy István e görög asszonyokat Görögországból szállította ide. Itt is elegendő voltak. Hát András király görög monachusokat honnan vitt Visegrádiba?"

Az ország dunántúli fele a szomszédság révén tényleg latin szertartású kereszténynyé lett, ámde a keleti részek, a Tisza mentén, meg Erdély még jó sokáig görög hiten voltak. A görög kereszténység 1054-ig egységben volt a latinnal, nincs benne hát semmi csodálni való, hogy nálunk a keleti szertartás békén megfér a nyugotival. És nem érdekes-e, hogy a magyar nyelv a görög vallást óhitnek nevezi? Mert ez azt jelenti, hogy a magyarság előbb a görög hiten volt s csak utóbb, mikor a pápák felsőségét továbbra is megtartandók s az új latin hitre állottak, nevezték el amazt óhitnek. Azt olvassuk ugyanis a krónikákban, hogy István király az erdélyi Gyulát pogánysága miatt haddal

támadta meg s a tőle elvett drágaságokat a székesfehérvári bazilika ékítésére fordította. Ugyan micsoda pogány lehetett az, akitől keresztet, kelyheket, arannyal kivarrott papi öltözeteket lehet zsákmányolni? Persze, mert a középkori latinság christianus alatt római katolikust értett, nem pedig, mint ma, keresztényt. Ezért nem volt christianus Gyula vezér. '

A mai koronázó palást István idejében görög papi ruha volt, amelyen arannyal ki-himzett képek vannak. Ezek egyenest a görög templomok akármelyikében ma is látható görög szentek képei, köztük egy olyan ünnepet ábrázoló is (Urunk színeváltozása), amelyet a latin egyház soha sem is ünnepel. Magyarország 1018-tól fogva földrajzilag is szomszédja lett a görög birodalomnak: vajon hát miért alapította István király Byzancban a magyar zarándokházat? Mit kerestek ott az állítólagos latin vallásu magyarok? Magyarország görög koronát kapott Dukász Mihály császártól, III. Bélában pedig igazi görög kulturembert: vajon ezek nem vallanak görög műveltségi hatásokra?

Hadd álljon itt Szent Lászlónak is egyik törvénye. Azé a Lászlóé, aki Paraszkeva (Piroska) leányát a görög császárhoz adta feleségül. Szabolcsban, Vencsellő nevű faluban, a többi között törvényt hozott, amely így hangzik: "Azok a latinok (olaszok?), akik nem alkalmazkodnak a magyar szokásokhoz és a nagyböjtöt nem magyar módra hétfőn, kezdik meg, hanem idegen módra hamvazó szerdáig tolják ki ennek kezdetét, az országból takarodjanak ki". Mi hát ez a magyar szokás? Semmi más, mint a görög egyház rendje, amely ma is hétfővel kezdi a nagyböjtöt s nem hamvazó szerdával. Olyan ünnepeket és böjtös napokat rendelt el itt László, amelyeket a latin egyház ma nem tart meg, a görög ellenben igen: kereszt feltolása, husvét négy napja, Mária tisztulása, stb. És nem feltűnő-e, hogy ezt a törvényt éppen Szabolcsban, a máig is görög vallásu magyarok földjén, hozza László király? Mindenesetre okulást nyújtó körülmény az is, hogy az erdélyi magyarság közepette olyan szentekről nevezett falvakat találunk, akiket a latin kereszténység nem is ismer, pl Csikkozma, Demeterfalva, Kilyén, Illyefalva, Sepsiszentiván. Vajon miért nevezték júniust a régi magyarok szent Iván havának? És hogyan kell értenünk III. Ince pápának 1204-ben Imre királyhoz írott levelében azt, hogy Magyarországon igen sok a görög monostor, latin szertartásu pedig csak egyetlen egy van, a szentegyedi? Valósággal görög monostorok voltak ezek, görög templomi nyelvvel, nem pedig ószláv nyelvűek. A szláv nyelvű kereszténység az első Árpádok idején még igen fejletlen csemete volt. A Balkánon és Oroszországban még a saját szükségleteknek sem volt elegendő szláv szerzetes, nem hogy még hazánkba is tudtak volna belőlük adni. Nálunk tehát kezdetben tiszta görög alapra helyezkedett kereszténység élt.

Amint láthatjuk, a görög nyelvű kereszténység első királyaink idejében igen nagy elterjedtségnek örvendett hazánkban. Már pedig ismerve

a görög egyház sarkalatos törvényét, okvetlen föl kell tennünk, hogy az istentiszteletnek magyar nyelven való gyakorlata is kialakult és pedig Szent István idejében. Ez tényleges valóság, mert ennek irodalmi emléke is ránk maradt: legrégebb nyelvemlékünkben, az u. n. Halotti Beszédben. Ez ugyanis voltaképen nem egyéb, mint a görög egyház rendtartása szerint való temetési formula, amelyben egész mondatok szóról-szóra azonosak a görög eredetivel. Amióta pedig Szinnyei professzor kimutatta, hogy a Halotti Beszédnek 1200. táján leirt mai alakja nem eredeti, hanem egy sokkal régebbnek csak másolata, teljes hitelűnek kell elfogadnunk a bölcs Toldy Ferenc véleményét, amely szerint „a Halotti Beszéd a már István király idejében szerkesztett egyházi szerkönyvnek maradványa.”

A magyar oltári nyelv tehát ilyen tiszteletreméltó multra tekinthet vissza. Folytonossága persze meg-megszakadt, de azért többkevesebb töredékében mindig megújult. Nem mondhatja ezek után senki sem, hogy a magyar oltári nyelv küzdői valami ujonan kigondolt dolog alapján iparkodnak püspökséget állíttatni az óhitű magyarok számára s így biztosítani őket a magyarság számára.

Óhitű magyar

56. Miniszterelnökségi pro domo a Görög szertartású Katholikus Magyarok Országos Bizottságának a Hajdúdorogi egyházmegye felállítását kérő felterjesztése tárgyában

Budapest, 1911. március 18.

MNL OL K 26 1916–XXV–478 1910–XXV–1849–7041

Tárgy:

A gör. szertartású katolikus magyarok országos bizottsági elnöki tanácsának felterjesztése a magyar-ajku gör-katolikusok részére külön egyházmegye felállítása tárgyában.

PRO DOMO!

E beadványban⁷⁷ az országos bizottság végeredményben ugyan a magyar püspökség felállítását kéri, mint a mely e tengeri kigyóként huzodó kérdést véglegesen oldaná meg, de tulajdonképen a budapesti gör. kath. egyházközösnél Róma által letiltott magyar lythurgikus nyelvről s az ez által esett sérelem reparálásáról van szó.

Miután pedig ebben az ügyben újabb beadványok is érkeztek be L. 345-911. M.E. és az 1688-911. M.E. számú iktatmányokat) ennél fogva a magyar lythurgia ügyében való felszólalás iránti érdemleges intézkedés a 345-911. M.E. számnál tétetik meg. A gör. kath. magyar püspökség ügye pedig, melynek megoldása amugy is más irányban kíséreltetik meg, kikapcsolatik.

---

⁷⁷ Lásd: 48. számú dokumentum.

Tekintettel a 345-911.M.E.szám alatt tett érdemleges intézkedésre, jelen iktatmány ad acta teendő.

Budapest 1911 márczius hó 18.

Dr. Csiky

K. Romy III/22

**57. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök átíratfogalmazványa
Zichy János vallás- és közoktatási miniszternek a budapesti
görögkatholikus templomban használt magyar liturgikus nyelv
tárgyában**

Budapest, 1911. március 19.

MNL OL K 26 1916–XXV–478 1911–XXV–345

Tárgy:

I. Vallás és közoktatásügyi miniszter megküldi vatikáni nagykövetünknek a budapesti gör. kath. egyházköztség magyar lythurgicus (sic) gyakorlata ügyében kelt jelentését.

II. Budapest székesfőváros tanácsának tanácsának a fenti tárgyban kelt fölterjesztését átteszi a belügyminisztérium.⁷⁸

Igen bizalmas

K.s.k.

Sürgős

Előadandónak vélem: Dr Csiky⁷⁹

Vallás és közoktatásügyi miniszternek.

Nagyméltóságod szives volt rendelkezésemre bocsátani vatikáni nagykövetünknek a budapesti gör. kath. egyházköztség magyar lithurgikus nyelve ügyében kelt jelentését, melyben a nagykövet ur reámutat arra a nem nagyon megnyugtató körülményre, hogy bár ez időszertint a szóban levő ügy a Propagandánál nyugdtni látszik, ilyen kérdésekben a „meglepetések” nincsenek kizárva.

A nagyköveti jelentést, vett használat után, köszönettel visszazárva, van szerencsém Exellentiad becses figyelmét felhivni arra a körülményre, hogy a Szécsen gróf által jelzett meglepetés ugy látszik már is bekövetkezett.

A nagykövet urnak ugyanis 1910. évi junius hó 21-én 19. C. szám alatt kelt azon jelentése,⁸⁰ melyet Exellentiad szeptember hó 6-án 87.545. számú átírata kíséretében volt szives rendelkezésemre bocsátani, a Gotti bibornokkal folytatott beszélgetés alapján azzal biztat, hogy olyan elvi döntés, mely reánk nézve kellemetlen lehetne, a Curia részéről nem várható.

---

78 Utólagos beszúrás

79 Csiky Gyula miniszterelnökségi osztálytanácsos ceruzával írt megjegyzése.

80 Lásd: 36. számú dokumentum.

Ezzel a kijelentéssel szemben a „meglepetés” azzal állott elő, hogy a gör.szertartású magyarok országos bizottságának elnöksége azon felterjesztésével, melyben a magyarajku hivek részére külön egyházmegye szervezését kéri, egyuttal bemutatja Magyarország biboros hercegprimásának a budapesti gör. kath.egyházközséghez intézett s másolatban Nagyméltóságod rendelkezésére bocsátott rendeletét, melyben a S. Congregatio de Propaganda Fide 1910. évi április hó 9-én kelt, 27.993. számú irata⁸¹ alapján eltiltja a budapesti gör.kath. egyházközséget a magyar lythurgicus nyelv használatától. Ha nagykövetünknek Gotti Jeromos bibornokkal folytatott beszélgetése idejét összevetjük a Propaganda által kiadott rendelet keltével, úgy azt látjuk, hogy a bibornok ur nem nyilatkozott őszintén nagykövetünk előtt az ügy állásáról, mert a reánk nézve kellemetlen elvi döntést a Curia már jóval előbb meghozta, mint mikor Gotti bibornok megnyugtató látszott Szécsen grófot.

Az ügy illetén fejlődését sajnálatosnak (sic) kell minősítenem s figyelemmel annak nemzeti fontosságára – nézetem szerint – az illetékes tényezők előtt nem szabad azt szó nélkül hagynunk.

A budapesti gör. kath. egyházközség vezetősége ugyanis elment a méltányosság legmesszebbmenő határáig akkor, a midőn egyrészt a Kőbányán időszakonként tartózkodó és a magyar nyelvet nem beszélő galicziai gör. kath. munkások részére két hetenként Kőbányán ruthén istentiszteletet és prediciót tart, másrészt pedig a midőn a budapesti gör. kath. templomban, a hercegprimás ur rendeletének vétele óta a görög lythurgicus nyelvet vezette be oly értelemben, hogy az istentiszteletnek csupán azon része folyik ma magyar nyelven, melyben a hívők is részt vesznek,; az áldozópap imáiban, az átlényegülésben és az urfelmutatásban pedig az ó-görög nyelv használatos.

A budapesti gör. kath. egyházközség, illetve annak vezetősége annál is inkább fordult ezen megoldási módhoz, mert a midőn az 1900. évi római zarándoklat alkalmával a hercegprimás ur Firczák Gyula munkácsi gör. kath. püspököt és az országos bizottság elnökét magához kérte a ./.. *alatt csatolt jegyzőkönyv szerint*,⁸² maga ajánlotta ezen uraknak, hogy a már akkor is nagy port felvert kérdés ez alapon rendeztessék, a melyhez ilyen értelemben támogatását is felajánlotta.

Midőn pedig a gör.kath.magyarok országos ugyancsak bizottságának küldöttsége támogatásért Samassa József és az azóta elhunyt Schlauch Lőrincz biborosokat felkereste, ezen egyházfejedelmek is azt javasolták, hogy a legcélszerűbb leende kérdés rendezése *végett*⁸³ a hercegprimás ur álláspontjára helyezkedni.

---

81 Lásd: 47a. számú dokumentum.

82 Utólagos betoldás.

83 Eredetileg: alapjául.

Most tehát a midőn Róma még ezt a concilians és nagytekintélyű egyházfejedelmek által ajánlott megoldást sem akarja *tűrni*,⁸⁴ érkezett az ideje annak, hogy a budapesti gör. kath. egyházközség belbékéje érdekében az akkor tanácsot adó hercegprimás úr és egri bitoros-érsek ur jóindulatu közbelépése kikéressék.

Van szerencsém tehát Exellentíadat tisztelettel kérni, méltóztassék a nevezett főpapokat nevemben is bizalmasan felkérni, hogy a szóban levő ügynek ilyen értelemben való megnyugtató megoldása érdekében a Curiánál lépjenek közbe, nehogy a Róma által követelt visszafejlesztés olyan zavarokat idézzon elő, melyeknek egyház és állam egyaránt kárát vallaná.

Fenti aggályaim indokául különben reá kell mutatnom még az alábbi momentumokra is, melyeket e kérdés helyes elbírálásánál figyelmen kívül hagyni nem szabad.

Az ország szívében élő budapesti gör.kath.hivők száma körülbelől 6,000 lelket tesz ki, kik közül 5.600-5.700 hívő egyben magyarajku is, a kik pedig kivétel nélkül szívósan ragaszkodnak nemzeti nyelvükhöz s előkelő társadalmi állásuk minden befolyásával küzdenének az ellen, hogy eddigi magyar istentiszteletük helyébe az ó-szláv lythurgicus nyelv lépjen. Ennek a követelésnek a méltánytalanságát a magyarajku hivek annál is inkább érzik, mert azt látják, hogy az országnak körülöttük élő más ajku gör. kath.polgárai, mint a románok és ruthének, sőt a rom.kath.horvátok is a glagolit lithurgia által ősi nyelvüket az istentisztelet keretében zavartalanul használhatják. Magyarország egész közvéleménye előtt tehát érthetetlen s meg sem védelmezhető volna az az álláspont, hogy a nemzetiségek nyelvének ilyen érvényesülése mellett csupán az állam fentartó magyarság nyelve legyen teljesen eltöltve az oltártól.

Kétségtelen ennél fogva, hogy ha ez érdemben most még zajtalanul és tapintatosan folytatott küzdelmük a nyilvánosság elé kerülne, mely okvetetlenül bekövetkeznék ha Róma nem engedne, ugy a magyar társadalom és közvélemény követelőleg nyilatkoznék meg ügyük mellett, mely a hazai egyházat és a kormány igen nehéz helyzetbe sodorná.

E viharnek már is előszele a székesfőváros tanácsának, mint patronusnak hozzám intézett s másolatban Nagyméltóságod rendelkezésére bocsátott felirata,⁸⁵ mely a magyar lythurgicus nyelv lényeges sérelme, vagy pláne kiküszöbölése esetén a budapesti gör. kath. templom bezáratásával fenyegetődzik, a mi más szóval a fumei, illetve drenovai eset megismétlődését jelentené azzal a különbséggel, hogy ennek hullámai amazénál jelentékenyen nagyobb kavarodást idéznének elő, a melyet azt hiszem Róma is kerülni óhajt.

---

84 Eredetileg: tolerálni.

85 Lásd: 54. számú dokumentum.

Hogy tehát a m. kir. kormányt, a bekövetkező eseményekkel szemben felelőség a tekintetben ne érhesse, hogy elmulasztotta óvó szavát ideje korán illetékes helyen felemelni, ezért kívánatosnak látnám, ha Exd. a külügyminister ur utján nagykövetségünket a fentiekről tájékoztatni s egyben *fölkérni*⁸⁶ méltóztatnék: hogy külképviseletünk lépjen nyomatékosan közbe a vatikáni köröknél oly célból, hogy a Curia merev álláspontjával hyagion fel és érje be azzal a megoldással, melylyel a budapesti gör.kath. egyházközség lythurgicus nyelve ez idő szerint rendezve van s vegye figyelembe azt az előzékenységet is, melyet e magyar egyházközség a kebelében elenyésző csekély számban élő gör.kath. ruthén hívőkkel szemben tanusit.

*Van*⁸⁷ szerencsém Nagyméltóságodat tisztelettel kérni, méltóztassék ugy a hercegprimás urhoz és a egrü biboroshoz, mint a közös külügyminister urhoz intézendő becses iratainak másolatát – tájékoztatásom végett – velem mielőbb közölni.

Budapest 1911 márczius hó 19.

Dr. Csiky

Romy III/21

III/21 J[eszenszky]

Khuen III. 23.

csat.

A 7041-910.M.E. számú iktatmány mellett fekvő jegyzőkönyv másolata, továbbá a biboros hercegprimás leiratának másolata, továbbá az 1688-911. M.E. számú iktatmány másolata s végül a 345-911. M.E. számú iktatmány melléklete, mely pro domo másolandó

össz. 4 drb.

58. Csiky Gyula miniszterelnökségi osztálytanácsos pro domo irata a magyarajku görökgkatolikusokról

Budapest, 1911. március 21.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1911–XXV–1799

HIVATALBÓL

Az itthon élő magyarajku gör. kath. hívők részére szervezendő gör. kath. magyar püspökség ügyében.

PRO DOMO!

Államtikár ur ő méltósága utasítására két emlékirat készítettett és pedig egyik a fenti tárgyban, a másik pedig az Amerikába vándorolt magyarországi gör. katolikusok egyházi helyzetének miként leendő rendezése tárgyában.

---

86 Eredetileg: utasítani.

87 Eredetileg: Midőn ezzel jelen iratomat lezárom, egyuttal van szerencsém.

A Melles Emil g. k. apát-plébános által készített emlékiratok, ugyancsak az államtitkár ur utasítására a pápa Ő Szentsége festője, Lippay Bertalan festőművész részére lemásoltattak s az alább tervezendő levél kíséretében a nevezett művésznek oly czélból küldetnek el, hogy ezen emlékiratokat olasz nyelvre lefordítva, illetékes helyre eljuttassa.

Ennélfogva terveztetik:

59. Csiky Gyula miniszterelnökségi osztálytanácsos magánlevél-fogalmazványa Lippay Bertalan miniszterelnöki megbízottnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása, valamint az Egyesült Államokba kinevezendő magyar görögkatolikus püspök ügyében

Budapest, 1911. március 21.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1911–XXV–1799

Méltóságos Lippay Bertalan festőművész urnak.

(magán levél, szám nélkül.)

Bizalmas, k. s. k.

Méltóságos Ur!

A ministerelnökségi államtitkár ural r. u. folytatott megbeszélések kapcsán van szerencsém (Czimnek) két bizalmas emlékiratot rendelkezésére bocsátani, melyek egyike a Magyarországon élő magyar-ajku gör. kath. hívők részére itthon szervezendő új gör. kath. püspökség ügyével foglalkozik, másika pedig az Amerikába vándorolt s egyházilag nehéz helyzetben élő gör. kath. magyar állampolgárok ottani egyházi ügyeinek mikénti orvoslására vonatkozó javaslatot foglalja magában.

Midőn megjegyzem, hogy mindkét ügy – kényes természetére való tekintettel – bizalmas kezelé[st] igényel, egyuttal van szerencsém (Czimet) kérni, méltóztassék az emlékiratokat illetékes helyre eljuttatni s az azokban foglalt hazafias ügyeknek előbbre vitelét, ismert befolyásával támogatni.

A (Czim) által felajánlott szives interventióért s fáradozásáért előre is köszönetet mondva, fogadja, stb...

Budapest 1911 márczius hó 21.

csat.

Az itt fekvő két „emlékirat” egy-egy másolati példánya,⁸⁸ a tervezett püspökség térképe és a 3562-910 M. E. számnál lévő kimutatások⁸⁹ egy-egy másolati példány. összesen 4 drb.

59a. Melles Emil budapesti görögkatolikus plébános emlékirat-fogalmazványa az amerikai görögkatolikusok tárgyában

H. n., é. n. [Budapest, iktatva: 1911. március 11.]

MNL OL K 26 1915–XXV–2855
1911–XXV–1799

Emlékirat.

A magyar kir. kormány kezdettől fogva figyelemmel kísérte és kíséri az északamerikai egyesült államok területén a magyarországi kivándoroltak által alapított gör. kath. egyházközségek viszonyait és nem késett e kérdés iránt az apostoli Szentszék érdeklődését kikérni, a rendezés végrehajtása érdekében pedig a szüksége anyagi támogatástól sem zárkózott el.

Épp azért e kir. kormány kész volt megnyugvással fogadni a Szentszéknek az említett gör. kath. egyházközségek ügyeinek szabályozása végett a kiadott 1907. július havában kelt Ea semper bulláját is, bárha ohajaink már akkor sem találkozhattak a Szentszék méltánylásával, mert reméltük, hogy az idézett constitutio tapintatos és körültekintő eljárás mellett végre is rendezett viszonyokat fog létrehozni az említett területen.

Kivántuk és ohajtottuk ezt annyival inkább, mert e kivándoroltaknak csak igen kis része marad állandóan Amerikában, míg a tetemesen nagyobb rész hazatér, mihelyt megtakarított pénze van. Nem lehet tehát reánk közömbös, minő viszonyok között élnek ott hazánk polgárai, mert magukkal hozzák haza az idegenből nemcsak megtakarított pénzüket, hanem elsajátított új erőnyelveket, valamint új büneiket és megtévelyedéseiket is.

Az 1907 júliustól mai napig tapasztaltak azonban meggyőzhettek mindenkit, meggyőzték tehát bizonyosan magát az apostoli Szentszékét is, hogy az Ea semper bulla nyomán ott a helyzet nem javult, hanem rosszabbodott, hogy ez az intézkedés vallási és politikai téren eredménytelen maradt, sőt a viszonyokat elmérgesítette.

A tisztelettel idézett bulla az északamerikai egyesült államok területén levő gör. kath. egyházak és hívek számára oly jogviszonyokat kívánt alkotni, mint a milyenben élnek az olaszországi görög katolikusok, és az annak

---

88 A Hajdúdorogi egyházmegye felállítására vonatkozó emlékirat megegyezik a Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök által Alois Aehrenthal külügyminiszternek 1911. július 4-én megküldött, majd a Szentszékhez továbbított emlékirattal, ezért azt ott közöljük. Lásd: 77. számú dokumentum.

89 A jelzett és mellékelt kimutatások megegyeznek a Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciatúrai ügyvivő által Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak 1912. február 15-én továbbított kimutatásokkal, ezért azokat ott közöljük. Lásd: 210. számú dokumentum.

alapján kinevezett amerikai görög kath. püspök tulajdonképpen nem más, mint in spiritualibus vicarius a terület szerint illetékes latin szertartású Ordinariusnak, a mint ez Italia déli részein gyakorlatban van. Ámde a mi czélszerű és engedelmességre számíthat Olaszországban, az nem lehetett megfelelő Amerikában és a kik ezt az intézkedést a Szentszéknek tanácsolták, azok az ottani viszonyokat nem ismerték. Amerikában ugyanis a kivándorolt magyarországi gör. kath. embert egyrészt a moszkovitizmus, tehát az egyházi szizma, másrészt az amerikai társadalmi és állami viszonyok által fávörizált felekezetenélküliség, vagy a mi ezzel majdnem azonos a független egyházközsegi élet lehetősége támadja meg lelkülétében és sarkalja ellenállásra, ha magát igazában sértve érzi.

Köztudomású, hogy a moszkovitizmus saját ottani sajtó organumaiban nyíltan hirdeti, miszerint az Ea semper bulla az ő kezükben a szizma terjesztésére a legnagyobb sikerek biztositéka. Tény, hogy a bulla Amerika területéről kizárja a gör. kath. nős papokat, hogy a görög kath. áldozópapoktól elveszi a bérmálás szentségének kiszolgáltatóását, hogy a latin ritusra való áttérés útját minden tekintetben megkönnyíti, hogy a görög kath. egyház részére Magyarország és Galiczia területén biztosított paritást a görög katolikusok hátrányára és a latin egyház javára az egész vonalon megszünteti. E tényekkel szemben a bulla ama kijelentései, hogy a görög katolikusokat a latin ritusra csábitani nem szabad és hogy a görög kath. püspök főrendeltetése, miszerint a görög ritus teljes épségbentartása felett örködjek, valóban csak akadémikus értékkel bírhatnak, mert a kötelező gyakorlati résszel merőben ellentétben állanak. A bullának most említett tétélei a muszka propaganda céljaira a legalkalmasabb anyagot szolgáltatták, mert úgy állították azokat a gör. kath. hívek elé, mint a görög szertartás sérelmeit, elnyomását, mint a görög kath. hívek erőszakos latinizálását. Tény hogy az Ea semper bulla megjelenése és Ortinsky püspök Amerikába való kimenetele óta a schizma az ottani gör. kath. hívők között jelentékeny tért hódított.

Az orthodox egyház sajnálatos előnyomulását s Ortinsky püspöknek ezen egyházzal szemben való vereségét a legjobban az a cikke igazolja, mely a Moszkvában megjelenő „Mosztovszkeja Vjedomoszti” című orosz napilap 1910. évi szeptember hó 21. (október 4.) számában „A katholicismus harcza az orthodoxyával, Septicszky metropolita és Pláton érsek” cím alatt látott napvilágot.

Ez a cikke a legnagyobb elismerés hangján szól Pláton orosz orthodox érsekről, ki körülbelöl egy időben érkezett ki Amerikába Ortynskival, a gör. kath. egyház új püspökével. Szembe állítja egymással a két főpap működését s mig Ortynskira nézve megjegyzi, hogy mig ennek Septicszky gr. lemergi metropolita támogatására volt szüksége, addig Pláton érsek buzgalmának és fáradtságot nem ismerő lelkes munkájának sikerült már az első évben elérnie, hogy 26 új unitus parochia egyesült az orthodox egyházzal.

három évi működésének pedig az az eredménye, hogy több mint 45 parochia csatlakozott az orthodoxiához.

Ez az áttérési mozgalom, mely ugylátszik évről-évre fokozatosan nő, úgy a katolikus egyház, mint a⁹⁰ magyar állami szempontból felette veszedelmes. A magyarországi gör. kath. egyházmegyék területén ujabban fellépett szizmatikus mozgalmak kimutathatóan az amerikai visszavándorlás útján keletkeztek, és állami hatóságok készséges támogatása mellett sem sikerült azokat az egyházi hatóságoknak megszüntetniök. Mi lesz abból, ha Amerikában a kivándorolt ruthének között a szizma erőre kap? Abban az esetben a hazai gör. kath. egyházmegyék jövője is erősen meg lesz támadva.

Az Ortinszky által favorizált és nyíltan vallott ukraïnizmus a muszka propaganda ellen védelmet nem nyújt. A Galicziából származott gör. kath. ruthéneknek és papjaiknak egy jelentékeny része köztudomás szerint szintén az Ortinszky ellen alakult szövetséghez csatlakozott. Ez azt mutatja, hogy ez a rész, jobban fájlalja az Ea semper bulla révén szerintük a görög szertartásra és fegyelemre háramló hátrányokat, mint a mennyire hódol az ukraïnizmusnak. A magyarországi származásuak előtt az ukraïnizmus határozottan ellenszenves, mert a magyarországi ruthén nép soha sem kereste a közvetlen szomszédságában lakó galicziai ruténséggel az összeköttetést, magát nyelvre, fajra nézve a galicziaiaktól külön néptörzsnek ismerte és vallotta mindig, és ha akár a moszkovítizmus akár az ukraïnizmus próbálkozott vele, ezek a kísérletek mindig eredménytelenül siklottak le a közmondásossá lett magyar hazafiasságukról. Ezt a külön álló egyediséget nagyban elősegítette az is, hogy a két rész soha nem volt közös egyházi kormányzat keretébe foglalva, és így sem ethnographiai sem politikai sem egyházi téren nem bírnak közös hagyományokkal. Ezt az érzületet, ezt az önálló individualis gondolkozás módot fenntartani, ápolni, fejleszteni a magyar kir. kormánynak kötelessége, és ezt teljesíteni is fogja mindenkor minden rendelkezésére álló módon. Potoczky gróf, a volt galicziai helytartót az ukraïnizmus rajongó hive gyilkolta meg. Ezt az irányzatot a mi népüktől tehát távol kell tartanunk, mert ha az a nép lelkületébe bele tudná magát venni, lehetlenné tenné itthon is a magyar és ruthén népnek, a latin és a görög egyház hiveinek békés együttélését, a mi ellen itthon eddig soha panasz fel nem merült.

Épp azért nem lehet megnyugodnunk abban, hogy magyar állampolgáraink, habár csak átmenetesen is a galiczia kivándoroltakkal és azok papjaival, az ukraïnizmus bevallott hiveivel, egy szervezetben maradjanak.

---

90 A jelzett szövegrészt a miniszterelnökség szúrta be utólag. Melles szövegében csupán ez szerepelt eredetileg: *óta a szizma a gör. kath. hivek köréből többet hódított mint annak előtte összesen. Ez pedig*

Az Ea semper bulla revíziója valóban elkerülhetetlen, mert mennél tovább lesz ez a revízió elhalasztva, annál több sérelem esik a Szentszék tekintélyén, annál több egyházközség vész el visszapótolhatatlanul. E bullát ugyanis nem tartja meg Amerikában senki, és nem engedelmeskedik annak maga Ortinszky püspök sem. A helyett, hogy az egyházközségek vagyona feletti tulajdonjogot a bulla szerint a terület szerint illetékes latin kath. Ordinarius részére törekednék biztosítani, a bulla rendelkezésével ellentétben a saját maga számára igyekszik azt megszerezni, a hol csak lehet. Az Ea semper intézkedéseit a görög egyház szertartására és fegyelme sérelmesekül senki jobban nem jelentette ki, mint ismét maga Ortinszky püspök, mert midőn hivei és papjai annak szerintük sérelmes rendeleteiért őt kérdőre vonták, a püspök a bullával való minden közösséget megtagadott, a mivel nyilván hirdette, hogy azt életbeléptetni, végrehajtani a görög szertartás és fegyelem sérelme nélkül nem lehet.

Amerikában a kivándorolt munkás nép egyesületekben van szervezkedve, minden irányzat, a mely e körökben érvényesülni akar, az egyesületekben tömörült munkásság közvéleményét igyekszik magának megnyerni. Ez a munkás nép, abban a küzdelemben, melyet az említett egyesületek központi vezetősége Ortinszky püspök ellen folytat, teljesen ki van oktatva mindarról, a mi a küzdelemben kérdés alá kerül. És a nép közvéleménye Ortinszky ellen és így az általa képviselt bulla és ukrainizmus ellen már megnyilatkozott, és ezzel kimondotta azt is, hogy az Ea semper bullát egyházára nézve sérelmesnek tudja, azzal kibékülni nem tud.

Az Amerikában levő gör. kath. egyházakat kizárólag a nép vallásossága és ebből fakadó áldozatkészsége hozta létre. Ezt a valódi, mert áldozatkész vallásosságot és hithüségét kell a kibontakozás alapjává tenni, megbecsülni, érvényesüléshez juttatni, vagyis meg kell szüntetni mindazt, a mi a nép vallásos meggyőződését sértheti, szertartásának jövője felett aggodalomba ejtheti, a mi a nép áldozatkészségéből szerzett egyházi vagyon tekintetében az egyházközségek kizárólagos tulajdonjogát érinthetné, és a nép maga fog sietni, hogy a viszály megszüntetésére a felettes hatóságoknak támogatást nyújtson, és végre rendezett egyházi viszonyok közzé [sic-közé] juthasson.

E végből a következő intézkedéseket vagyunk bátrak ajánlani és kérelmezni:

- 1.) Az északamerikai egyesült államokat egész terjedelmükben a görög kath. egyházra és hiveire való vonatkozásban a Szentszék missió-területnek nyilvánítsa.
- 2.) Külön a magyarországi és külön a galicziai származású gör. kath. hivek és egyházaik számára egymástól és a latin hierarchiától teljesen független egy-egy apostoli vicariatust létesítsen.
- 3.) Az Ea semper bullát helyezze hatályon kívül, és a latin és görög ritus, valamint az említett két apostoli vicariatus viszonylatában léptesse életbe azt a paritást, melyet a görög kath. egyház úgy Magyarországon, mint Galicziában intézményesen

bir. 4.) Járuljon hozzá ahhoz, hogy az egyházközségi vagyon tulajdonjoga mint egyesület, tröszt, kezében kizárólag az egyházközségek számára biztosítottak.

Ezek az intézkedések egyedül alkalmasak arra, hogy a kérdés alatt levő területen a gör. kath. egyház viszonyai békés megoldáshoz jussanak, mert ez a megoldás megfelel a hívek hagyományainak, teljesen ös[s]zhangban van az általános egyházi joggal, nincs ellentétben az amerikai latin egyház érdekeivel, semmiféle szerzett jogot nem sért, és minden jogos óhajt alkalmas kielégíteni.

Magyarország területén, midőn a görög szertartásuak a Szentszékkal unióra léptek, mindaddig, míg szervezett hierarchiához nem jutottak, felszentelt püspökök, mint apostoli vicariusuk kormányzata alatt éltek, miként ha Magyarország missio terület lett volna, holott itt a latin hierarchia még régesrégén szervezve volt. Hogy Magyarországon az unióba lépett gör. katolikusok a latin hierarchiától kezdettől fogva függetlenek legyenek, ez szükséges volt, mert az ország tekintélyes számú szizmatikus lakossága mellett az uniót csak így lehetett fejleszteni, fenntartani. Amerikában erős szizmatikus propaganda van, ezzel szemben a görög katolikusok sikeresen csak úgy védekezhetnek, ha ellenük a latinizálásnak még a látszata sem fog fennforogni.

Érthető, ha az amerikai latin püspökök idegenkednek attól, hogy egyházmegyéjük kötelékébe nő papokat vegyenek fel, hogy nekik alárendelt más ritusú papok bérmálhassanak, mikor saját szertartásu papjaik azt nem tehetik, hogy elakarják háritani azt a hatást, melyet mindezek a papságon kívül saját latin szertartásu híveikre gyakorolhatnának. De mindezek a másképp figyelmet érdemlő érzékenységek azonnal elvesztik minden létjogosultságukat, mihelyt a görög katolikusok a latin hierarchiától teljesen elkülönülve, külön önálló szervezetben lesznek elhelyezve, mert a görög katolikus egyház különállóságának, individualitásának kidomborítása után a latin hívek körében már sem a papság nő volta, sem a bérmálás kiszolgáltatása megütközést nem kelthet, kivált Amerikában, a hol amúgy is nagyon sok mindennel ki tud vallási téren békülni a társadalom. A latin hierarchia pedig viszont megszabadul egy olyan kötelességtől, a melynek ellátása nem egyszer konfliktusba hozta őt a latin fegyelem iránti tartozó előszeretetével, míg a görögökre nézve az ő gondoskodásuk nem tudott áldást és békét teremteni.

Hogy a magyarországi és a galicziai származásu gör. kath. híveknek egymástól is függetlenül kell szervezkedniök, ezt a már előbb elmondott általános tekintetekon kívül igazolják a közelmúlt sajnálatos eseményei. Megtörtént, hogy a kétféle származásu hívek nem átalottak a templomban egymás ellen tettelegességre vetemedni. Ily merőben ellentétes két érzületet együtt tartani nem lehet, és épp azért a magyar kir. kormány a magyarországi származásu Amerikában élő gör. kath. hívek részére kérelmezett apostoli vicariatus anyagi terheit a szükségesnek mutakozó mértékig kész magára

vállalni, hogy a Szentszék eljárását e tekintetben tőle telhető módon megkönnyítse.

Az egyházi vagyon tulajdonjogát kizárólag az egyházközségek, mint trösztök számára ohajtjuk biztosítani, hogy a nép körében ezzel minden ellenséges agitációnak elejét vegyük, másrészt, hogy nyitva hagyjuk az áldozatkészség forrását, melyre ezeknek az egyházaknak a jövőben is felette nagy szükségük lesz. Ily módon a hívek és az egyház között kegyuri viszony létesülne, a melyet az egyház egyetemes joga elismer, és honorál is. Jó hatása lenne, ha az egyházközségek egyesületi szerveinek számára biztosítva maradna a parochus választásának, meghívásának joga, a mi mellett a klerus feletti fegyelmi jog természetesen, mint bárhol másutt, úgy a kérelmezett apostoli vicáriatusokban is, kizárólag az egyházi felettes hatóság kezeiben maradna.

A kérdés illetén rendezése esetén a hívek egyeteme, azoknak szervezetei, e szervezetek összes anyagi és szellemi ereje azonnal az egyház rendelkezésére fog állani, mert a néplélek megéri a bizalmat, és akkor többé az esetleges önző agitációknak oda nem adja magát. A hívek ellen és a hívek nélkül rendet nem lehet csinálni. Meg kell nyerni a nép bizalmát, és akkor maga a hívek egyeteme fog arra vigyázni, hogy az egyháziak tegyék kötelességüket, hogy az egyház lelki és anyagi téren gyarapodjék.

Hogy az apostoli Szentszék a galicziai származású gör. kath. hívek részére ajánlott külön apostoli vicariatus élén meghagyja-e Ortinszky püspököt, vagy sem, e tekintetben ez a kir. kormány állást foglalni nem akar, bár meg kell jegyeznünk, hogy célszerűségi indokok mindenesetre javallának, hogy az új rendet új és teljesen érintetlen egyének vezetnék be. De a magyarországi származású gör. kath. hívek számára kért északamerikai apostoli vicariatus betöltésénél mindenesetre kívánnunk kell, hogy a kinevezendő új apostoli vicarius személyére vonatkozólag e kir. kormány előzetes hozzájárulása biztosíttassék.

A most elmondottak nem javasolnak semmi novum-ot, semmi extraordinatium-ot, sőt éppen az Ea semper intéskedései novum-ok és extraordinatiumok, mert [a] missió-kat szervezett hierarchia keretébe törekszik beilleszteni, a mi contradictio in terminis, az egyházjog tekintetében képtelenség, mert a mi missionak van elismerve, az kizárja azon a területen a szervezett területi hierarchiát, a hol hierarchia van szervezve, az a terület nem lehet missio. Az Ea semper a görög katolikusok egyházait maga missióknak deklarálja, a midőn tehát azokat mégis az ottani hierarchia keretébe kívánja beerőszakolni, jogi képtelenséget akar létesíteni, a mi épp azért, mert logika ellenes, sikerre nem vezethetett.

A kérelmezett apostoli vicariatusokra nézve van más számos precedens, a két ritus közötti paritást csak nemrég ismerte el az Orientalium dignitás

enciklika.⁹¹ Épp ezekért a magyar kir. kormány bizik benne, hogy [a] Szentszék előterjesztésünket magáéva teszi, és megszünteti azt az áldatlan állapotot, a mely egyenlőképen ártalmára van az egyháznak, mint a magyar államnak.

60. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök felterjesztése X. Piusz pápának a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában

Budapest, 1911. április 8.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 1. fol. 5r–6r. Tisztázat.

A levelet – néhány helyen a miénktől eltérő olvasattal – kiadta:

DUMITRIU-SNAGOV, 777–778.

Sanctissime Pater!

Adhaesio illa invicta, qua Hungaria se Ecclesiae Christi Domini, capiti Ecclesiae visibili, Romano Pontifici, et Sanctae Sedi semper adjunxit et etiam nunc adjunctam esse sensit, – et ex altera parte benigna illa paterna benevolentia, qua Romani Pontifices pro bono spirituali fidelium catholicorum Regni bene agere decursu temporum etiam adversis in rerum circumstantiis parati fuere, – dat mihi consilium, ut humillima voce Sanctitatem Vestram hisce meis litteris exorarem, dignetur propositiones Domini Bartholomaei e Comitibus Romanis Lippay in causa erectionis unius vicariatus Apostolici pro fidelibus graeco-catholicis ex Hungaria emigrantibus et in Foederatis-Statibus Americae Septemtrionalis commemorantibus, – item in causa erectionis unius novae Dioeceseos pro fidelibus graeco-catholicis lingua et natione hungaris in Hungaria existentibus, – benigne accipere, sapienti suo iudicio discutiare et fausta, aequaque deliberatione condonare.

Propositiones memoratae id scopum habent, ut cives regni fide graeco-catholici, qui per eminentiam fidelitatem, qua omnes patriae suae devincti esse debent, nunquam vitiabant, eo magis et arctius universitati incolarum regni natione hungarorum incorporarentur et sic ad numerum civium catholicorum natione et lingua hungarorum accedentes pretii moralis et ponderis politicalis catholicismi in Hungaria pro augmento essent.

Sit mihi indultum sperare, ut Sanctitas Vestra sacra mente et devotione filiali plenam hanc meam petitionem benigne et clementer accipiet, et fiducia hac animatus sum.

Budapestini die 8 Aprilis anni 1911.

Sanctitatis Vestrae et Ecclesiae filius humillimus

Carolus comes Khuen Hederváry

praeses ministerii regii hungarici.

---

91 A nevezett enciklikát XIII. Leó pápa adta ki 1894. november 30-án.

60a. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök magyar nyelvű levél-fogalmazványa X. Piusz pápának a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában

Budapest, 1911. április 8.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1911–XXV–1799–2244. Fogalmazvány.

A római pápának.

Szentséges Atya!

Az a törhetetlen ragaszkodás, mellyel Magyarország Krisztus egyháza, annak látható fejei, a pápák és a római Curia iránt mindenkor viseltetett s ma is viseltetik; másrésztől az a kegyes atyai jóindulat, mely a pápaság részéről Mária országának katolikus hiveivel szemben az idők folyamán sokszor nehéz viszonyok között megnyilvánult, bátorságot ad nekem Szentségedhez ezen levelem kapcsán azon legalázatosabb kérelmem előterjesztésére, hogy pápai gróf Lippay Bertalannak az amerikai és magyarországi görög katolikus magyar egyházmegyék létesítése tárgyában teendő legalázatosabb javaslatát, mely kiváltképen az államhoz hű gör. kath. hívőknek a magyarsággal való szorosabb egyesülését s ez által a katolikus vallásban lévő magyar állampolgárok erkölcsi sulyának nagy mértékben való megerősödését eredményezné, kegyesen fogadni, azt bölcs megfontolása tárgyává tenni s méltányos, kedvező megoldáshoz juttatni kegyeskedjék.

Azon reményben, hogy Szentséged hódolatteljes kérelmemet jóindulatu pártfogásába venni méltóztatik: maradtam Szentségednek és anyaegházunknak fiui tisztelettel

alázatos hive:

Budapest, 1911 április 8.

61. Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszter átírtára Khuen-Héderváry Károly miniszterelnöknek a budapesti görögkatolikus templomban használt magyar liturgikus nyelv tárgyában

Budapest, 1911. április 26.

MNL OL K 26 1916–XXV–478 1911–XXV–345–2718. Tisztázata.

Bizalmas.

43954.szám

Nagyméltóságú Gróf, Miniszterelnök Ur!

Hivatkozással Nagyméltóságodnak ez évi márczius hó 23-án 345.szám alatt a budapesti gör.kath.egyházközség liturgikus gyakorlata tárgyában tett nagybecsű átíratára, van szerencsém az e tárgyban a közös külügyminiszter urhoz, valamint a bíbornok hercegprimás urhoz egyidejűleg intézett irataim másolatát ./ . alatt tiszteletteljesen megküldeni.

Az egri bibornok érsek ur bevonásától, legalább az ügy mostani stadiumában, bár tekintélyét igen nagyra tartom, eltekintendőnek véltem azon indokból, mivel a nevezett érsek urnak nem lévén semmi hivatali viszonya a budapesti egyházközséghez, közbelépésre sem ő maga magát nem fogná elhatározni, sem nem valószínű, hogy, a clericális gyakorlatot szem előtt tartva, az Apostoli Szentszék részéről beleszólása kívántatnék avagy váratnék.

Fogadja Nagyméltóságod kiváló tisztelem őszinte nyilvánítását.

Budapest, 1911. április hó 26-án.

Zichy

61a. Zichy kultuszminiszter átiratának csatolmánya: a Vaszary hercegprímáshoz intézett levél

MNL OL K 26 1916–XXV–478 1911–XXV–345–2718. Másolat.

A vallás és közokt. miniszter f.évi április hó 26-án 43954.sz.a. kelt s az esztergomi bibornok, hercegprímás, érsek urhoz intézett leiratának másolata:

A budapesti gör.kath. egyházközség liturgikus gyakorlata tárgyában a magyar kormány arra az álláspontra helyezkedett, hogy a magyar nyelv használata az istentiszteleti cselekmények azon részében, amely a hívó nép által végeztetik, az Apostoli Szentszék részéről legalább is hallgatólag türethessék, és e tárgyban vatikáni nagykövetünk útján vette is a megnyugtató értesítést, hogy a szóbanforgó ügy a Propagandánál nyugodni látszik, hozzátette azonban a nagykövet ur azt a megjegyzést, hogy ily kérdésekben a meglepetések nincsenek kizárva.

Sajnos a meglepetést meg kellett érní, mert csaknem ugyanazon időpontban, amikor a nagykövet ur a fenti megnyugtató értelemben megbeszélését a Propaganda Praefectusával, Gotti bibornokkal folytatta, ugyanazon Propaganda Főmagasságod útján a többször említett liturgikus gyakorlat kiküszöbölését szorgalmazta, mult évi április hó 9-én 27993. szám alatt Főmagasságodhoz intézett iratában.

Ennek folytán szükségesnek véltem a közös külügyminiszter útján tájékoztatni az apostoli szentszék a megbolygatott kérdés horderejéről. Amidőn vonatkozó átiratom másolatát ./ . alatt Főmagasságodnak tisztelettel csatolom, egyben teljes bizalommal felkérem, méltóztassék a saját hatáskörében közreműködni, hogy az átiratomban foglaltak a megérdemelt méltánylásban részesíthessenek.

Annál inkább kérem Főmagasságod nagybecsű közreműködését, mivel, a ./ . alatt másolatban tisztelettel csatolt jegyzőkönyv tanúsága szerint, a budapesti gör.kath. egyházközség szokott liturgikus gyakorlatát annak idején az ország legkiválóbb főpapjainak, ezek soraiban elsősorban

Főmagasságodnak is jóakaratu tanácsa mellett kezdeményezte, s folytatja, teljes jóhiszeműséggel a mai napig, a hitélet nem csekély hasznára és mindenkinek épülésére.

Ugyanazért bizalommal remélve Főmagasságod hathatós pártfogását, tisztelettel kérem, hogy nagybecsü eljárásának eredményéről annak idején értesíteni méltóztassék.

A másolat hitelül: Komlóssy, igazgató

61b. Zichy kultuszminiszter levelének csatolmánya: a Aehrenthal külügyminiszterhez intézett levél

MNL OL K 26 1916–XXV–478 1911–XXV–345–2718. Másolat.
fol. 19r–27v. (469–477. Német fordítás)

A vallás és közokt.miniszter f. évi április hó 26-án 43954.sz.a. kelt s a cs.és kir.külügyminiszter urhoz intézett leiratának mása

Mult évi december hó 22-én 3312.szám alatt kelt és ./.. alatt tisztelettel visszacsatolt hátrati értesítéssel volt szives Nagyméltóságod közölni akkori vatikáni nagykövetünk jelentését a magyar liturgia tárgyában. A jelentés tartalma abban csucosodik ki, hogy a liturgia ügye a Propaganda Congregatioban nyugodni látszik, hozzáfűzetik azonban a kijelentésben, hogy ily ügyekben a meglepetések kizárva nincsenek. Tényleg a meglepetés bekövetkezett az által, hogy csaknem ugyanazon időtájban, amikor Gotti bibornok, a Propaganda praefectusa nagykövetünk előtt a liturgia ügyének pihentetéséről megnyugtató kijelentéseket tett, ugyanazon Propaganda a bibornok hercegprimás urat a ./.. alatt másolatban csatolt irat⁹² tanúsága szerint oda utasította, hogy a magyar nyelv liturgikus használatára vonatkozó gyakorlat türhető nem lévén, nyomatékosabban szorgalmazza a budapesti gör.kath. plebánosnál a visszaélés kiküszöbölését.

Az intézkedés indoka gyanánt utalás történik a szentszéknek 1897., 1898., 1899., 1902. évi tiltó rendeleteire. E mellett a szentszék olyféle zavarokról is értesülhetett, mintha a magyar liturgia a nem magyar ajku gör. kath. hivek hitéletének elhanyagolása mellett folytattatnék. Erre enged következtetni a hercegprimás ur leiratának végső bekezdése, amelyben felemlítvén, miszerint a budapesti gör.kath. plebániához csak oly gör. kath. hívő tartozik, kik a magyar nyelvet egyáltalában nem értik, kívántatik a plebánostól, hogy ezen hiveknek is hirdettessék, a saját nyelvükön, az Isten igéje.

A közölt tényállás kapcsán teljes leplezetlenséggel azon meggyőződésnek kell kifejezést adnom, hogy a most ismertetett intézkedés a kérdést egy lépéssel sem viszi előbbre, sőt megoldás helyett az

---

92 Lásd: 47a. számú dokumentum.

ügynek elmérgesítését, a helyzet felborítását jelenti amellet, hogy téves, a tényleges állapotoknak meg nem felelő feltevéseken épül fel.

A tiltó rendeletek, sajnos, fennállanak. Léteztek azok akkor már, amikor a magyar görög katolikusok 1900-ban zarándoklatukat végezték Rómában, de a helyzet tisztázására annyira nem voltak alkalmasak, hogy a zarándokok, a tiltó rendeletek mellett is, a Szent Péter bazilika ivei alatt harsogták magyar énekeiket azon közel fekvő okból, mivel másfélét alig tudtak.

A budapesti gör.kath. plébániának mintegy 6000 lelket számláló hivei közül 5500-5600 magyar ajku. Ezen hivek a liturgiának azon részét, amely a néphez tartozik, épületes módon, magyarul végzik, mert azt tudják, más nemü gyakorlatot pedig nem tudnak s nem ismernek. A tiltó rendeletek végrehajtása egyértelmű a hivek elnémitásával: a rendeletek betartása üres templomot, elriasztott népet jelent, a magyar ének megtürése telt Istenházát, buzgó hitéletet. Ha mégannyiszor ismételtetnék is a tilalmak, a magyar ének tilalmakkal pótolva nem lesz, mert másnemü ének behozatala gyakorlatilag teljesen kivihetetlen lévén a magyar nyelv azon egyedüli összefűző kapocs, amely a budapesti gör.kath. hivek zömét egybetartja. Kizártnak tartom, hogy a Propaganda a tényleges helyzetet teljesen figyelmen kívül hagyja, és a rendelkezéseket továbbra s akkor is szorgalmazza, amikor a legis ratio megszűnt, sőt egyenesen az ellenkezőt javasolja.

Ha mindazonáltal a gör. kath. plébános erőnek erejével is a positiv rendszabályokhoz alkalmazkodik, más eredmény nem várható, mint az egyházközség békességének teljes feldulása, a hivek szétrobbantása és az odiosus kérdésnek kihurczolása külső forumra, ahol azután a sajtó, a parlament, a székesfőváros mint patronus, s a közvélemény veszi azt a kezébe, bizonyára nem az egyházi béke javára. A székesfőváros tanácsa már is felírt⁹³ a miniszterelnök urhoz oly értelemben, hogy a magyar liturgikus nyelv lényeges sérelme, vagy épen kiküszöbölése esetében a budapesti görög katolikus templomot bezáratja, ami más szóval a fumei, illetve a drenovai botrányos templom bezárási jelenetek ismétlődéseit jelentené, azzal a különbséggel, hogy a budapesti gör.kath. templom bezáratása minden kétséget kizáróan, s a helyzet felől csak némikép is tájékozottaknak egyhangu felfogása szerint az egész ország közvéleményének feldulását vonná maga után. Bármily kellemetlen is talán ezen körülménynek hangoztatása, a legelemibb előrelátás kötelességemmé teszi annak leplezetlen feltárását, hogy az illetékes tényezők előtt az intézkedések sulya és következményei teljes világításban álljanak.

Teszem pedig azt annál inkább, mert a bibornok hercegprimás ur leiratából azt a benyomást meritem, hogy a Propaganda előtt a budapesti helyzet ezen képe kevésbbé ismerős, sőt talán annak épen az ellenkezője van

---

93 Lásd: 54. számú dokumentum.

feltüntetve valóság gyanánt az tudniillik, hogy a budapesti gör. kath. hívek zömét, sokaságát nem a magyar ajkuak képezik, a magyar liturgia tehát csak mesterségesen van eröltetve s mellette a tulajdonképeni hívek, akik nem is magyar ajkuak, még rövidséget is szenvednek hitéletükben. Ezzel szemben a tényállás az, hogy a főváros területén szétszórtan élő gör. katolikusok óriási, tulnyomó részében magyar anyanyelvűek vagy legalább is értik a magyar nyelvet gyakorolják is templomában egyre növekedő buzgósággal, minden jelenlevőnek épülésére. A főváros egy külső részében, Kőbányán tartózkodnak magyarul nem beszélő galicziai munkások, akik időszaki munkára ott felbukkannak. A budapesti gör.kath. hitközség gondoskodik ezen jövevényekről is olykép, hogy két hetenkint tartat számukra ruthén nyelvű isteni tiszteletet és predikációt. Ezek után megállapítható, hogy a magyarul nem értő gör.katolikusok kéllőkép elvannak látva, noha nagyrészük idegen országbeli alattvaló. Ha ennek daczára a budapesti gör. kath. egyházközség vezetősége azzal vádoltatott volna a Propaganda előtt, hogy a magyar nyelvű liturgiával megrövidíti a nem magyar ajku gör.kath. híveket, ezen alaptalan vád csakis azon maroknyi elégedetlenkedő elem bemondására vezetendő vissza, amely nagyon is ismeretes a közönség előtt szláv irányzatáról, fészkelődéséről, azon összeköttetéseiről, amelyeket a Budapest mellett, Ürmény – községben tartózkodó orosz schimatikus lelkészszel fentart. De ezen fészkelődő elem komoly figyelembevételt nem érdemel annál kevésbé, mert a hithűség köpőnyege alatt izgága nemzetiségi – velleitásokat takar.

A szentszéknek módjában van az előadottak alaposságáról meggyőződést szerezni. Nagyméltóságodat kérem is ennek eszközültetésére, valamint arra, hogy méltóztassék a legnagyobb nyomatékkal tájékoztatni a Propaganda Praefectusát azon kinos benyomásról, amelyet Gotti bibornok megnyugtató szóbeli kijelentéseivel szemben a zavaros intézkedések a magyar kormány kebelében keltettek, valamint figyelmeztetni azon súlyos, s be sem látható következményekre, amelyeket a már-már teljesen elcsendesedett kedélyek napi rendre vonszolása maga után vonna.

Bizalommal reményli a magyar kormány, hogy az egyházi és polgári béke érdekében emelt komoly aggodalmai a Propagandánál a megérdemelt méltánylásra találnak és annak folyamányaként az ügy a napi rendről levétetik.

A másolat hitelül: Komlóssy, igazgató

**62. Alois Aehrenthal külügyminiszter utasítás-fogalmazványa
Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövetnek a
budapesti görögkatolikus templomban használt magyar liturgikus
nyelv tárgyában**

Bécs, 1911. május 15.

ÖStA HHHStA MdÄ PA XL Interna 214–3 Liasse XXXVII. fol. 13rv (MNL OL
X 869, W 868 tekercs., 489–490. felvétel). Fogalmazvány.

No. 1084.

Botschaft Rom (Vatican)

Wien, 15./V 1911

Mit Bezug auf den Bericht⁹⁴ vom 6. Dezember v. Js. No 41-D betr. die ungar. Lithurgie bei der griech-kathol. Gemeinde in Budapest, beehre ich mich l ./.. beitrugend eine einschlägige Note⁹⁵ der H. kgl. ung. Kultusministers mit dem Ersuchen zu übersenden, sich bei Kardinal Gotti unter Verwartung des angeführten Materials eindringlichst im Sinne der Ministerialnote verwenden zu wollen.

Hiebei wollen l ./.. dem H. Kardinal gegenüber betonen, dass es sich ja der kgl. ungar. Regierung nicht um eine Anerkennung sondern lediglich um eine Duldung des gegenwärtigen Zustandes handeln.

Indem ich einer Mittheilung über den Erfolg Ihrer Interwention bei Rückkerlage der Kommunikate entgegen sehe.

**63. Firczák Gyula munkácsi püspök átirata Jeszenszky Sándor
miniszterelnökségi államtitkárnak az ószláv nyelvű görögkatolikus
liturgikus könyvek kiadása tárgyában**

Ungvár, 1911. május 30.

MNL OL K 26 1916–XXV–478 1911–XXV–345–3514. Tisztázat.

Méltóságos Államtitkár Ur!

A gör. kath. egyházi könyvek kiadása ügyében azon előterjesztést tettem a nagymélt. vallás és közoktatásügyi miniszteriumhoz, hogy a nyomatással az ungvári Unio-nyomda bizassék meg, mely egyházi személyek vezetése alatt áll és gör. kath. magyar és ó-szláv imakönyvek kiadásával foglalkozik.

E nyomdánk megbízatását kívánja elsősorban az a méltányossági szempont, hogy könyveink kinyomatásának munkájából a gör. kath. hitélet fejlesztése céljából általunk alapított nyomda lásson hasznot s azt közvetve a kitűzött népnevelési cél előmozdítására fordítsa; másrészt szükségesnek

---

94 Lásd: 50. számú dokumentum.

95 Lásd: 61b. számú dokumentum.

vélem azt éppen a kiadás érdekében, mert Ungváron elegendő szakértő szedő és korrektor áll rendelkezésünkre és ha hozzáértő vezetés nélkül adatnának ki a könyvek, attól lehet tartani, hogy az állam által e célra kiadott nagyobb összegek kárbavesznek. Éppen ez okból, tudtommal, az egyetemi nyomda nem is szívesen vállalkozik főképp az ó-szláv könyvek kinyomatására.

Végül nem kell figyelmen kívül hagyni azt a szempontot sem, hogy a magyar egyházi könyvek forgalomba hozását nagyban előmozdítaná az a körülmény, ha ezen egyházmegyei célokat szolgáló nyomdában jelennének meg.

Mindezen fontos indokok dacára az ügy elintézése halasztást szenved.

Ismerve Méltóságod szíves érdeklődését ügyeink iránt, tisztelettel arra kérem, legyen kegyes odahatni, hogy ez ügy mielőbb elintézését nyerjen és pedig úgy, a mint azt az egész dologhoz fűződő egyházi, kulturális és állami szempontok kívánják, t. i. bizassék meg e munkával az ungvári Unio könyvnyomda.

Fogadja Méltóságod kiváló tiszteletem őszinte kinyilvánítását, mellyel vagyok

Ungvárt, 1911. május hó 30-án

Méltóságodnak kész szolgája

Firczák Gyula

munkácsi püspök

[Jeszzenszky Sándor kézzel írt megjegyzése:] Szent-Bazil utóda?

Az Unio nyomda fölsegítése nem érdekünk. *Garancsy*⁹⁶

Távirati választ kértem: a főispántól.

VI/2

64. Sztáray Gábor ung vármegyei főispán átirata Jeszenszky Sándor miniszterelnökségi államtitkárnak az ószláv nyelvű görögkatolikus liturgikus könyvek kiadása tárgyában

Ungvár, 1911. június 5-30. között

MNL OL K 26 1916–XXV–478 1911–XXV–345–3514. Tisztázat.

Ungvár, 1911. évi június hó

Bizalmas.

Méltóságos Uram!

Folyó évi június hó 5.-én kelt nagybecsü felhívásodra tisztelettel javasolom, hogy a gör. kath. egyházi könyvek korrekturáinak felülvizsgálásával vagy a miniszterelnökségnek vagy pedig a belügyministerium fordító osztályának egyik tisztviselője bizassék meg, ki az ó szláv liturgiai nyelvben kellő jártassággal bír.

---

96 Más kézírással.

Itt Ung megyében a lithurgiai nyelvet egy-két gör. kath. paptól eltekintve, talán senki sem érti. A klérus tagjaira azonban nem óhajtanám az ellenőrzést bízni. A bereznai járásnak kiváló képzettségű főszolgabírája, – Dr Blasovszky Miklós, tudtommal teljesen járatos a szláv irodalmi s talán az ó szláv nyelvben is, – azonban hivatali elfoglaltságára való tekintettel azt hiszem, hogy még az esetben is alig ha vállalhatná a megbízatást, ha ezért külön tiszteletdíjban részesülne.

Megjegyzem egyébként, hogy az egyházmegyei főhatóság a maga részéről is ellenőrzi a kiadandó könyvek tartalmát s a felülvizsgálatra inkább azért volna nézetem szerint szükség, mert az egyházmegyei papságnak éppen azon tagjai lehetnek esetleg a legkevésbé megbízhatók, kik az ószláv nyelvvel legtöbbet foglalkoztak. Ezek azután saját püspöküket is félrevezethetik.

Mély tisztelem nyilvánítása mellett maradtam
alázatos híved
Sztáray Gábor

65. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök felterjesztése X. Piusz pápának a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában

Budapest, 1911. június 8.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 1. fol. 7r–8v. Tisztázat.

KIADVA: A levelet – a miénktől számos helyen eltérő olvasattal és
szövegkihagyással – kiadta: DUMITRIU-SNAGOV, 777–778.

Sanctissimo Padre

Con profondissima venerazione filiale umilio rispettosamente a Vostra Santità i miei più sentite ringraziamenti per la fotografia con dedica lusingiera che Vostra Santità si degnava di inviarmi e che rende così bene le venerate sembrianze della Sua Augusta Persona.

Il Sigre Conte Bartolomeo Lippay mi ha comunicato che Vostra Santità aveva la somma bontà d'accogliere benevolmente le mie due rispettose domande riguardo la elevazione d'un nuovo vescovato grecco cattolico Ruteno da erregersi in Ungheria, e riguardo la nomina d'un vescovo ausiliare di Nazionalità Ungherese per tutti Ungheresi cattolici Rutteni abitanti negli Stati Uniti di America – e che la Santità Vostra si a già compiaciuto d'inviare le nostre suplice ai Uffici relative per trattare queste due affari.

La risoluzione di queste due cose importantissime chiederà per sicuro il suo tempo necessario – ma la posizione politica del regno di Ungheria

è attualmente così difficile, che⁹⁷ si potrà salvarla solamente con un fatto patriotico⁹⁸ d'avanti il quale si inclinerebbe tutta la nazione senza eccezione del partito, e questo sarebbe la sollecita pubblicazione del fatto, che la Vostra Santità per dimostrare alla Nazione Ungherese la Sua benevolenza paterna, ha voluto corrispondere ad un lungo desiderio della nazione, accordando loro da erigere un nuovo vescovato cattolico greco ruteno d'accordo con il Governo Ungherese e di nominare sopra la proposta del Governo un vescovo Ausiliare di Nazionalità ungheresi per tutti suditi Ungheresi cattolici rutteni abitanti nei Stati uniti di America.

La pubblicazione di questa Notizia procurerebbe una tale grande gioia in Ungheria che si quiterano subito tutte le anime aggitate, ed il parlamento malgrado; una opposizione forte, e renittente, di fronte a un fatto di simile importanza patriotico, voterà le leggi che stiamo dietro a presentare, leggi che sono destinati di riformare tutto l'andamento politico del regno, e garantire la pace fra i partiti, e nel regno.

Con la votazione di queste leggi si compierebbe un lungo desiderio ardente di Sua Maestà il nostro vecchio Rè, e della Nazione, la quale a bisogno di chiete, e pace, per svilupparsi.

Tutti Sommi Pontifici, erano sempre grandi portettori, e benefattori del regno di Sto Stefano, e dimostravano la loro bontà paterna speciale, quando la Nazione si trovava in pericolo – anche adesso si troviamo in una posizione di dover ricorrere a Voi, Santissimo Padre, et implorare il vostro soccorso paterno, per salvare il paese di questi continui liti. – Imploro quindi rispettosamente, la Vostra Santità di voler autorizzarmi di pubblicare presto in modo oportuno, che la Vostra Santità si ha degnata, adderire in merito il desiderio della Nazione Ungherese, d'accordare loro una nuova sede vescovile cattolica greca rutena in Ungheria, ed un vescovo Ausiliare di nazionalità ungherese, per tutti i suditi agli Stati Uniti di religione cattolica ruttena.

Mentre umilio nuovamente alla Vostra Santità per la benevolenza dimostratami, i miei più profondi ringraziamenti, ho l'onore di autorizzare il Sigre Conte Bartolomeo Lippay di porgere a nome mio a Vostra Santità tutti i dettagli a voce, baccio rispettosamente le venerate mani Vostra Santità e sono con massima devozione figliare di Vostra Santità

umilissimo e devotissimo figlio

conte Carlo Khuen Hederváry

Presidente del consiglio dei Ministri di Ungheria.

Budapest 8 giugno 1911.

---

97 *politica del regno di Ungheria è attualmente così difficile, che* – ez a szövetség rész Dumitriu-Snagovnál teljesen hiányzik

98 *patriotico helyett Dumitriu-Snagovnál: politico*

**66. Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövet
jelentése Alois Aehrenthal külügyminiszternek a budapesti
görögkatolikus templom liturgikus nyelve tárgyában**

Róma, 1911. június 12.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 214–3 Liasse XXXVII. fol. 5r–12r. (MNL
OL X 869, W 868 tekercs., 482–487. felvétel). Tisztázat.

Rom 12 Juni 1911

Seiner Exzellenz Herrn Grafen Aehrenthal etc. etc. etc.

Hochgeborener Graf,

Im Sinne des hohen Erlasses⁹⁹ vom 15. Mai l. J., No 1084, betreffend die ungarische Liturgie bei der griechisch-katholischen Gemeinde in Budapest, und unter Rückschluss der Beilagen desselben (mit Ausnahme der deutschen Übersetzung der Note, welche ich einstweilen zurückhalten zu dürfen ergebens bitte) beehre ich mich Euer Exzellenz im Nachfolgenden über meine diesbezügliche, ganz herzlich stattgehabte Unterredung mit Kardinal Gotti (derselbe war lange Zeit leidend, deshalb ich früher mit ihm nicht zusammentreffen konnte) ergebenste Meldung zu erstatten.

An der Hand der mir zur Verfügung gestellten Note Seiner Exzellenz des Herrn kgl. Ungarischen Unterrichtsministers habe ich die mir zu Gebote stehenden Argumente nachdrücklichst verwertet, um Seiner Eminenz darzulegen, dass man im Interesse des Konfessionellen Friedens die ungarische Liturgie bei der griechisch-katholischen Gemeinde in Budapest, wenn auch nicht definitiv anerkennen, so doch dulden möge.

Aus den antwortlichen Ausführungen Seiner Eminenz scheint mir insbesondere das Folgende erwähnenswert: Das dem Kardinal-Primas von Ungarn in dieser Angelegenheit tatsächlich zugegangene Verbot dieser ungarischen Liturgie sei ein prinzipielles und könne von demselben auch niemals abgegangen werden, umso mehr, als dasselbe keineswegs von der Initiative der Propaganda, sondern vielmehr auf Basis der allbekannten päpstlichen Verfügungen über die Beibehaltung der alten Liturgie erlassen wurde und ein für den ganzen Weltall in gleicher Weise bindendes Prinzip darstelle.

Die Kirche beschränke sich aber in vielen Fällen, zu welchen offenbar auch der vorliegende gerechnet werden könne, darauf nur der Pflicht zu genügen, ein derartiges prinzipielles Verbot auszusprechen, sie verkenne aber zugleich nicht, dass sich, wie ja wohl auch im vorliegenden Falle, Schwierigkeiten ergeben können, welche die sofortige Durchführung dieses Verbotes unmöglich machen.

---

⁹⁹ Lásd: 62. számú dokumentum.

Es seien nun allerdings der Kurie auch Klagen von einem Teile der Gemeindemitglieder zugekommen, dahingehend, dass für diese Letzteren mangels hinreichender Kenntnis der ungarischen Sprache durch die Gemeinde-Seelsorge in religiöser Beziehung nicht genügend vorgesorgt werde. Es sei also der dringende Wunsch der Kurie, dass dieser Klage eines Teiles der Gemeinde seitens der ungarischen Regierung stattgegeben und also auch für ihre religiösen Bedürfnisse in der weitgehendsten Weise Sorge getragen werde (Ich war durch die mehrerwähnte Note in die Lage versetzt, Seine Eminenz zu versichern dass diesem Wunsche bereits jetzt entsprochen werde).

Ich glaubte Obigem zu entnehmen, dass die mir durch den eingangs erwähnten hohen Erlass signalisirten Schwierigkeiten sich verhältnismässig leicht umgehen lassen werden, wenn man dem eben erwähnten Wunsche der Minorität nach Befriedigung auch ihren religiösen Bedürfnisse auch weiterhin so viel als möglich nachkommt und ihnen dadurch den Anlass an weiteren Klagen benimmt.

Gegen die weitere Beibehaltung der ungarischen Liturgie wird sich – soweit ich die Sache unmassgeblichst beurteilen kann – kein Anstand ergeben, solange man sich mit einem Provisarium begnügt und nicht irgendeine definitive Regelung anstrebt, welche, bei dem eingangs erwähnte, prinzipiellen und intransigenten Standpunkte der päpstlichen Kurie, betreffend die Beibehaltung der alten Liturgie, derzeit wenigstens wohl unmöglich erricht werden könnte.

Kardinal Gotti machte mir gegenüber noch eine Bemerkung, die mir sehr erwähnenswert scheint. Seine Eminenz meinte nämlich, es wäre vielleicht gut, wenn der Fürst-Primas von Ungarn sich direkt an den Heiligen Vater wenden und Ihm die grossen und ernsten Schwierigkeiten darstellen würde, welche sich aus der Abschaffung der ungarischen Liturgie in der mehrerwähnten Gemeinde ergeben könnten.

Genehmigen Eure Exzellenz den Ausdruck meiner Ehrfrucht
Schönburg

67. Szabó Jenő főrendiházi tag, elnök (Görög Szertartású Katholikus Magyarok Országos Bizottsága) cikke a naptárreformról

Budapest, 1911. június 17.

Kiadva: Szabó Jenő: *A görög-katolikus magyarság utolsó kálvária-útja, 1896–1912*, Budapest, 1913. 201–204.

Naptáregyesítés¹⁰⁰

A budapesti görög katolikusok 1909. évi szeptember hó 1-én elhagyták a régi pogányság idejében keletkezett, már régen elavult Jülián-naptárt és a művelt nyugaton használatos, úgynevezett Gergely-naptárra tértek át, természetesen a római pápa engedelmével.

Ezáltal tehát a már régóta tervezett naptáregyesítés kérdése újból aktuálissá vált. De hasonlóan újból aktuálissá kezd válni a már szintén régóta tervezett görög katolikus magyar püspökség ügye is.

Néhány hét előtt a görög katolikus magyarság vezére, Szabó Jenő főrendiházi tag, cikket írt a Magyar Figyelőbe, amelyben bizonyos aggályokat fejezett ki e 250 ezer főből álló magyarság jövőjét illetően, ha mihamarabb nem alkotnának egy külön egyházmegyét, amelyben a görög szertartású magyar isteni tisztelet otthont nyerhetne. Megjövendölte, hogy ellenkező esetben a magyarok hívek a munkácsi és eperjesi egyházmegyékben is könnyen abba a helyzetbe juthatnak, mint amelyben az oláh egyházmegyékben sínylődnek.

Most pedig egyik laptársunk, mintha csak megerősíteni akarná ezt a szomorú jövődölést, áldozárságának 50-ik évfordulójánál úgy üdvözli a munkácsi egyházmegyének (mely egyházmegyében pedig a görög katolikus magyarok zöme él), hazafias érdemekben gazdag ősz püspökét, mint a rutének prófétáját, őszintén bevalljuk, hogy nekünk ez az újdivatú rutén elnevezés, amely minduntalan a gácsországi rutén diákszavargásokra és az amerikai ukrainista törekvésekre emlékeztet, egy magyar püspökre alkalmazva, sehogy sem tetszik és úgy véljük, hogy Firczák Gyula munkácsi püspök még eddig nem is szolgált rá erre a különös megtiszteltetésre.

Nem úgy ismeri a magyar közvélemény Firczák Gyulát, mint a rutének prófétáját, hanem mint igazi magyar püspököt, nevezetesen pedig mint az ő hazafias, de többségében szláv ajkú híveinek megmagyarosítóját. Ezt ígérte meg ő abban a híres pásztorlevélben, amelyet püspöki székének elfoglalása alkalmával kibocsátott, s ezt az ígéretét részben be is váltotta az által, hogy összes népiskoláiban, a szláv ajkúakat is ideértve, tannyelvnek a magyart dekretálta.

---

100 A cikk eredetileg a Pesti Hírlap 1911. június 17-i számában jelent meg „Egy magyar püspök” címmel. A szerző 1913-ban némileg kibővítve jelentette meg újra.

Tőle várta a közvélemény a magyar liturgia törvényes rendezését is. Sajnos, ebben csalódott. Ebben az egyben Firczák Gyula nagyon is ókonzervatívnak bizonyult és papságának azzal a részével tart, amely az ó-szláv nyelvet kizárólagossá szeretné tenni az egyházmegye területén. Az 1896. évi pápai tilalmat nem hirdette ki ugyan híveinek, mint az eperjesi püspök, de Hajdú-Böszörménybe, az ottani görög katolikus templom fölszentelése alkalmával, fényes pompa mellett személyesen vitte vissza az ó-szláv nyelvet s ezenkívül is a szerves intézkedések hosszú sorozatát léptette életbe, hogy az egész vonalon eleget tegyen a pápai tilalomnak. Ezek közt különösen rossz vért szült az, hogy a magyar templomokba visszavinni szándékolt ó-szláv nyelv megértésének előkészítése végett, a rutén nyelvet a magyar népiskolákban is kötelezővé tette.

Ismeretes, hogy ezek a rendszabályok milyen nagy nyugtalanságot idéztek elő a magyar hívők közt. Ezt a nyugtalanságot az se volt képes lecsillapítani, hogy a püspök személyesen vett részt a gör. kath. magyarok 1900. évi római zarándokútjában, amely úton ezek a magyar hívek a pápai tilalom visszavonását és a magyar nyelv templomi használatának törvényes szabályozását kérelmezték. Tény, hogy e személyes részvételén kívül a püspök egyetlen egy lépést se tett Rómában, hogy a törvényes szabályozást kieszközölje, holott pedig a benyújtott kérvény alapos megfontolását a pápai szék határozottan megígérte. Nem is történt e részben mai napig semmi. De időközben mégis lecsillapodtak a kedélyek, mert a püspök soha sem vonta ugyan vissza kifejezetten említett nyugtalanító rendszabályait, azonban a következményektől visszariadva, nem is tett semmit azok végrehajtására.

A kedélyek lecsillapításához nagyban hozzájárult az is, hogy pár év előtt Hajdúdorogon, az ottani új népiskola felavatása alkalmával, később pedig Debrecenben az ottani új gör. kath. templom fölszentelése alkalmával, a püspök ó-szláv nyelven ugyan, de magyar énekkísérettel pontifikált a szentmisén, sőt Hajdúdorogon az iskola fölszentelését teljesen magyar nyelven végezte. Ez arra mutat, hogy időközben megváltoztatta véleményét és belátta, hogy a gör. kath. egyházban súlyos nemzetiségi sérelmek nélkül egységes liturgikus nyelvre gondolni sem lehet s hogy az ó-szláv nyelv erre már csak azért sem alkalmas, mert bizonyos archaisztikus formáktól eltekintve, teljesen azonos a rutén nyelvvel.

Mindemellett is ebben a fontos egyháznyelvi kérdésben a püspök iránti bizalmatlanság még ma sem szűnt meg teljesen. Ez azonban nem is lehet másképp mindaddig, amíg a magyar hívők isteni tisztelete törvényesen szabályozva nem lesz s a bizalmatlanság meg-megújul, valahányszor itt vagy ott a tényleges gyakorlatot valaki meg akarja zavarni. Ha tehát igaz, amit a Magyar Figyelő említett cikke állít, hogy t. i. a külön egyházmegye előfeltétele ennek a törvényes szabályozásnak, akkor az egyháznak és az államnak nem volna szabad késni, hogy ezt az előfeltételt biztosítsa.

Rómában aligha volna ennek akadálya, ha az új egyházmegye akár az ó-szláv, akár a görög liturgikus nyelv alapján kérelmeztenék. Egyház jogunk szerint azonban az ez irányban való kezdeményezésnek a koronától kell kiindulnia; erre pedig nem lehet kilátás addig, amíg a korona és a nemzet közt a megingott bizalom helyre nem áll.

Van azonban egy másik mód is a fenyegető veszélyek elhárítására, s ez az, ha a püspök úr most, küszöbön álló aranymiséje alkalmával beváltaná magyar híveinek tett azt az ígérését, hogy a naptáregyesítést még akkor is megadja nekik, ha netalán nem volna abban a helyzetben, hogy azt egyidejűleg az egész egyházmegyére kiterjessze.

Ha lehetséges volna, hogy a püspök úr a naptáregyesítést egész egyházmegyéjében keresztülvigye, ez egyszersmindenkorra elválná az útját úgy a russophil, mint az ukrainista törekvéseknek. A magyar ajkú híveket azonban már az is mentesítené minden további veszedelemtől, ha a budapesti görög katolikusok példájára és ez alapon kiindult kérelmükhöz képest, legalább ők megkapnák a naptáregyesítést.

Úgy tudjuk, hogy a naptáregyesítést Firczák püspök úr már múlt évi szeptember hó elsejére kilátásba helyezte, de ígérétének beváltásában közbejött betegsége megakadályozta. Az isteni gondviselés azonban visszaadta teljes egészségét és nem baj, ha egy évvel később váltja is be ígérését. Ám ha ő attól tart, hogy szláv ajkú hívei közt nyugtalanságot okozhatna a naptáregyesítés, akkor ne zavarja őket, mert hiszen nem hosszú idő múlva ezek is be fogják látni, hogy csak javukra válhatik, ha ők is az országos naptárhoz igazodnak.

Az országot kivéve, amely a különböző naptárakban természetesen választófalat lát saját polgárai közt, senkinek sem tartozik ezzel a püspök jobban, mint önmagának, mert 10 év előtt éppen az ő kezdeményezésére egyházmegyéjének összes papsága állást foglalt a naptáregyesítés mellett. Nem lehetett egyéb rosszakarató sugdosásnál, ha némelyek ebben csak üres hazafiaskodó tüntetést kerestek; mert az volt a közhit, hogy Róma úgy sem fogja engedélyezni a naptáregyesítést. Azóta kiderült, hogy Róma igenis hajlandó hozzájárulni, ha a hívek óhajtják, de csodálatos módon a hangulat a szláv ajkú hívek papságának nagy részénél most egyszerre megváltozott. Ám számoljon tehát a püspök ezzel a megváltozott helyzettel, de ígérétéhez képest engedje meg a naptáregyesítést ott, ahol a hívek kívánják s akkor nem lesz magyar ember, ki őt másnak tekintené, mint a leghazafiasabb magyar püspöknek.

Ebben a reményben mi is szívélyesen üdvözljük Firczák Gyula püspök urat aranymiséjének közeledtével. Neki a sors jelentékeny szerepet juttatott a magyar görög katolikusok történetében. Ellenfelei (már t. i. azok, akiket ilyeneknek tart) jobban értékelik, mint párthívei, mert ez utóbbiak személyes ambícióját tartják lelke legfőbb mozzgó erejének. Mutassa meg, hogy nagyobb a tárgyi ambíciója és örökítse meg nevét a naptáregyesítéssel.

68. Giovanni Bressan pápai magántitkár magánlevele Khuen-Héderváry Károly miniszterelnöknek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában

Róma, 1911. június 19.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 1. fol. 31r. Fogalmazvány.

51636

Excellentissimo Comiti Carolo Khuen Hedervary
in Regno Hungariae Ministerii Praesidi

Excellentissime Domine,

Tuis litteris¹⁰¹ datis die 8 Aprilis et 8 Junii, quibus expostulas, ut nova Diocesis Graeco Ruthena in Hungaria instituatür et Episcopus ejusdem ritus, qui bono spirituali Hungarorum in America Septentrionali degentium provideat, designetur benigne exceptit St. Dne Noster, eo magis cum haec concessio, ut asseris, Regni Hungariae pari valde sit pro futura.

Attamen cum utraque res magni momenti a Sacris Congregationibus diligenter examinanda et serio sit perpendenda, de hac petitione, quam St. D. N. libenter commendabit, opportune per Nuntium Apostolicum et Eminentissimum Cardinalem Secretarium, qui sedulo curabit ut cuncta prout fini potest eveniant, agere oportet.

Dum porro St. Dominus fausto quaeque Tibi, Excellentissime Domine, et Gubernio cui praesides a Domino adprecatur, ob egregiam stipis petrianae copiam per dilectum Comitem Bartholomaeum Lippay, tuo nomine exhibitam gratias agit perquamplurimas, et grati ac benevolentis animi testem Apostolicam Benedictionem Tibi peramanter impertit.

Die 19 Junii 1911

69. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök magánlevele Giovanni Bressan pápai magántitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában

Budapest, 1911. június 23.

ASV Segr. Stato, anno 1913. rubr. 247, fasc. 1. fol. 11r–12r. Tisztázat.

Eccellentissimo e Reverendissimo Monsignor,

Ho ricevuto con gran piacere la Sua stimatissima lettera¹⁰² del 19 corrente, la quale la Vostra Eccellenza Reverendma vienne inviarmi a nome di Sua Santita, a mezzo dell'Illustrissimo Signor Conte Lippay.

---

101 Lásd: 60. és 65. számú dokumentumok.

102 Lásd: 68. számú dokumentum.

La somma grazia, che la Sua Santità a voluta concedermi, accogliendo benevolmente, le due suppliche riguardo il nuovo vescovato ungherese greco cattolico da erregersi, e, riguardo la nomina d'un vescovo ausiliare di nazionalità Ungherese per tutti i suditi ungheresi greci cattolici nei Stati Uniti di America; mi rende felice e produsse una grande impressione anche su i membri del mio Gabinetto.

Abbia la bontà d'umiliare a Sua Santità per questo segno di bontà paterna, e per la Apostolica Benedizione impartitami, i miei più profondi, e rispettuosi ringraziamenti.

Prima d'intrare in trattative ufficiale, ho voluto ottenere in via tutta privata, il consentimento del Sommo Pontefice e la Sua Augusta approvazione delle due suppliche mie in massima, e ho affidato questa missione delicata all'ottimo Conte Bartolomeo Lippay il quale gode la nostra particolare stima, e fiducia, e come lo sappiamo e un fedelissimo figlio molto affezionato alla Augusta Persona di Sua Santità.

Avvendo ora ottenuto questa grazia Ponteficia, mi metterò subito in relazione con Sua Eccellenza il Nunzio Apostolico, (dello quale abbiamo già sentito parlare tanto bene del medesimo Conte;) e con il Ministero Imp.e Reale degli Affari per trattare le due questioni in via ufficiale.

Il Conte Lippay me ne parlò con tanta affezione, e entusiasmo dell'Eminentissimo Cardinale Segretario di Stato, che siamo felici di poter affidare la nostra sorte, alla grande benevolenza di Sua Eminenza, e ne siamo sicuri, d'un sollecito, e buon esito alle nostre domande.

Darò relazione a Sua Maestà Apostolica il nostro Re della lettera di Sua Santità, e anche dei nobili sentimenti, che la Sua Santità, e la Sua Eminenza il Cardinale Segretario di Stato come disse il Conte Lippay, conservano per l'Augusto Sovrano nostro, e procederemo in tutto d'accordo con Sua Maestà Apostolica.

Se la Sua Santità avrà la Somma bontà d'adderire il desiderio nostro tale quale come li abbiamo esposto nelle nostre suppliche, tanto l'Augusto nostro Sovrano, quanto la Nazione saranno eternamente grati al Sommo Pontefice per questo nuovo atto di benevolenza paterna, verso il Re Apostolico e la Nazione del Regno di Santo Stefano, che erano sempre devoti, e fedeli, alla Santa Sede.

Mentre la prego d'umiliare nuovamente alla Sua Santità, i miei più sentiti ringraziamenti, e la mia profondissima venerazione filiale presento a Sua Eminenza il Cardinale Merry del Val i sensi della mia più alta stima, e sono di Vostra Eccellenza

devotissimo

Budapest il 23 Giugno 1911.

Presidente del Consiglio dei Ministri di Ungheria.

conte Carlo Khuen Hederváry

70. Miniszterelnökségi pro domo az ószláv nyelvű görögkatolikus liturgikus könyvek kiadása tárgyában

Budapest, 1911. június 23.

MNL OL K 26 1916–XXV–478 1911–XXV–345–3514

Sürgős

Tárgy: A gör.kath.szertartású könyvek kinyomatása és magyar nyelvre leendő lefordítása tárgyában.

PRO DOMO!

Firczák püspök ur levelet¹⁰³ írt az államtitkár urhoz, melyben kéri, hogy hasson oda, hogy a gör.kath. egyház szertartási könyveinek kinyomatásával az ungvári „Unio-nyomda” bizassék meg.

Erre kikéretett Ungvármegye főispánjának a szóban lévő ügyre vonatkozó véleménye, mire az a válasz¹⁰⁴ érkezett, az említett könyvek korrekurájának felülvizsgálatával a miniszterelnökség, vagy a belügyministerium egy olyan tagja volna megbízandó, ki az ó-szláv nyelvet tökéletesen bírja, tehát semmi körülmények között az egyházmegye egyik vagy másik papja, mert ezeknek a nyelvet tökéletesen bíró tagjai esetleg magát a püspököt is félre vezethetnék.

E levelek alapján államtitkár ur előadót megbizni méltóztatott, hogy a gör. kath. szerkönyvek kinyomatása és magyarra fordítása ügyének miben állásáról tájékozódjék, s majd csak a tényállás ismerete után történjék a további teendőkre nézve döntés.

Ehhez képest elsősorban megállapított, hogy a miniszterelnökségnél – az iroda jelentése szerint – ezen ügyre vonatkozólag tárgyalási iratok nincsenek.

A vallás és közoktatásügyi ministerium illetékes ügyosztályának referensével r.u. való érintkezés alapján megállapított, hogy e könyvek kinyomatására és fordítására a törvényhozás egy ízben 400.000 K hitelt engedélyezett, melyből eddig kiutaltatott Vályi püspök ur kezeihez 100.000 K, az Egyetemi nyomdának pedig 86.000 K. - A könyvek kinyomatása azonban még nem kezdődött meg, mert az egyetemi nyomda azt az utasítást kapta, hogy ehhez csak akkor fogjon hozzá s az ó-szláv betüket is csak akkor szerezze be, hogy ha a lythurgikus könyvek elkészítésével megbízott bizottság, melyben Vályi, Firczák és Drohobeczky püspökök is tagok, a kéziratot neki megküldi. Ez a mai napig nem történvén meg, az egyetemi nyomda a pénzt takarékpénztárban őrzi.- Vélyi (sic) püspök a neki kiutalt 100.000 K-ról, többszöri felszólítás daczára, még a mai napig sem számolt el, továbbá constatálva lett, hogy mennyibe kerül egy kötet ó-szláv nyelven

---

103 Lásd: 63. számú dokumentum.

104 Lásd: 64. számú dokumentum.

és magyar fordításban, hány kötetből fognak állani a szerkönyvek és hogy az egész ügynek mennyi a költségvetése.

Az initálékkal Roskovics festőművész bizatott meg, ki e célra 20.000 K-t már kézhez kapott, de a reá bizott munkát úgy látszik még nem végezte el.

Az egyetemi nyomda igazgatója azon véleményének adott kifejezést, hogy bármely okok kívánatossá tennék, hogy a kinyomtatásban az Unio-nyomda is részesedjék, a legczélszerűbb volna a kérdést aként megoldani, hogy az ó-szláv lythurgikus könyvek az Unio-nyomdára, a magyar szerkönyvek pedig az egyetemi nyomdára bizassanak.

A cultusministerium illetékes ügyosztályának vezetője jelezte, hogy ezt az egész ügyet egy conferentia elé szándékoznak vinni. Ha pedig a ministerelnökséget ez az ügy érdekli, a legczélszerűbb volna hivatalos iratban kérdést intézni hozzájuk, mire ők úgy a tényállásról, mint a további teendőkről nyilatkoznának s akkor megállapítható volna az is, hogy az állam miként ellenőrizhetné azt, hogy az ó-szláv és a magyar fordítású szerkönyvekbe nem csuszik-e belé valamelyes sérelmes kifejezés.

Ezzel az ellenőrzési munkálattal a legczélszerűbbnek látszanék - ha arra vállalkozik – bizalmasan Melles Emil gör.kath. apát-plébánost megbízni, kinek hazafias érzése és megbízhatósága minden kétségen felül áll.

Államtitkár ur ő méltóságának előadatván az ügy, utasítása alapján terveztetik:

**71. Jeszenszky Sándor miniszterelnökségi államtitkár
átiratfogalmazványa Firczák Gyula munkácsi görökgkatolikus
püspöknek az ószláv nyelvű görökgkatolikus liturgikus könyvek
kiadása tárgyában**

Budapest, 1911. június 23.

MNL OL K 26 1916–XXV–478 1911–XXV–345–3514

Firczák Gyula munkácsi gö.kath.püspöknek
(levél, szám nélkül)

Nagyméltóságu Püspök Ur!

A gör.kath. egyházi könyvek kinyomtatása ügyében Exellentiadnak f. évi május hó 30-án kelt becses soraira¹⁰⁵ válaszolva, mindenekelőtt bocsánatot kell kérnem a késedelemért. De szolgáljon mentségemül az a körülmény, hogy a szóban lévő ügy nem ezen ministerium hatáskörébe tartozván annak miben állásáról különböző hatóságoknál kellett előbb tájékozódnom.

Miután pedig most már a szükséges információk rendelkezésemre állanak, van szerencsém Nagyméltóságodat tisztelettel értesíteni, hogy a kérdéses ügy ez idő szerint még mindég nincs annyira előkészítve, hogy a könyvek

---

¹⁰⁵Lásd: 63. számú dokumentum.

kinyomatásának ügye aktuálissá vált volna. Megnyugtathatom azonban Nagyméltóságodat, hogy a ministerelnökség a jövőben ezen ügy iránt élénk érdeklődéssel fog viselkedni, s ha egyszer könyvek kinyomatásának kérdése döntés alá kerül, nem fogom elmulasztani az alkalmat arra, hogy illetékes helyen Nagyméltóságod óhajának (sic) szószólója legyek.

Fogadja stb.
államtitkár.

**72. Jeszenszky Sándor miniszterelnökségi államtitkár
átiratfoglalmazánya Zichy János vallás- és közoktatásügyi
miniszternek az ószláv nyelvű görögkatolikus liturgikus könyvek
kiadása tárgyában**

Budapest, 1911. június 23.

MNL OL K 26 1916–XXV–478 1911–XXV–345–3514

Vallás és közoktatásügyi minister urnak.

Sürgős.

Az ó-szláv nyelvű gör.kath.egyházi könyvek kinyomtatása ügyében Firczák Gyula munkácsi gör. kath. püspök ur azzal a kérelemmel¹⁰⁶ fordult ide, hogy támogattassék e helyről Nagyméltóságodhoz intézett azon előterjesztése, melyben arra kéri Nagyméltódat, hogy e könyvek kinyomatásával az ungvári Unio-nyomdát méltóztassék megbízni. Mielőtt a szóban lévő ügyben állást foglalnék, van szerencsém Excellentiadat tisztelettel kérni, méltóztassék engem az ó-szláv nyelvű gör. kath.egyházi könyvek kinyomtatása és magyar nyelvre leendő lefordítása ügyének miben állásáról – az előzményeknek is részletes ismertetése mellett – mielőbb tájékoztatni.

Megjegyzem, hogy r.u.vett értesülesem szerint, e célra a vallás és közoktatásügyi ministeriumnak rendelkezésére álló hitelből már évekkel ezelőtt 100.000 K Vályi püspök ur kezeihez, mint ezen ügy intézőjéhez kiutaltatott, de a püspök ur ezen összegnek mikénti felhasználásáról még most sem számolt el.

Az ügy érdekében állónak tartanám, ha Nagyméltóságod már most fel méltóztatnék szólítani Vályi püspök urat, hogy az elnöklete alatt álló bizottság működéséről, s főleg a kezeihez juttatott 100.000 K-ról záros határidőn belől számoljon el.

Mielőbbi becses válaszát kérve, fogadja...

Budapest 1911 június hó 23.

Dr. Csiky

Romy VI/23

K VI/26 J[eszenszky]

---

¹⁰⁶Lásd: 63. számú dokumentum.

**73. Lippay Bertalan miniszterelnöki különmegbízott távirata
Giovanni Bressan pápai magántitkárnak a Hajdúdorogi
egyházmege felállítása tárgyában**

Bécs, 1911. június 28.

ASV Segr. Stato, anno 1913. rubr. 247, fasc. 1. fol. 25. Claris távirat.

Monsignore Bressan, Vaticano, Roma

Circostanze momentanie chiedono immediata pubblicazione della accettazione in massima delle due domande malgrado consentimento avuto di pubblicare amico implora nuovamente permesso pubblicare con tutti riguardi fausta notizia umilio Santo Padre massima venerazione filiale rispettuosi ossequi tutti

Lippay

**74. Giovanni Bressan pápai magántitkár távirat-fogalmazványa
Lippay Bertalan miniszterelnöki különmegbízottnak a Hajdúdorogi
egyházmege felállítása tárgyában**

Róma, 1911. június 29.

ASV Segr. Stato, anno 1913. rubr. 247, fasc. 1. fol. 23r. Fogalmazványa.

Conte Lippay, Vienna

Nessun permesso accordato pubblicazione che sarebbe imprudente dannosa prima della trattative ufficiali. Don Bressan

Spedito il 29 giugno 1911 ore 10

51596

**75. Szabó Jenő főrendiházi tag, elnök (Görög Szerartású
Katholikus Magyarok Országos Bizottsága) beszéde a felsőházban
és Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszter viszontválasza**

Budapest, 1911. június 30.

GKPL III–1–38. (1911). Nyomtatvány

Szabó Jenő főrendiházi tag beszéde

Elmondotta a főrendiház 1911. évi június hó 30-án tartott ülésén.

Nagyméltóságú Elnök Úr!! Méltóságos főrendek! Teljes bizalommal viseltetem a kormány iránt s azért az előttünk fekvő indemnitási törvényjavaslatot elfogadom és megszavazom. Legyen szabad azonban néhány megjegyzést tennem s kissé bővebben reflektálnom a kultuszminister urnak a képviselőház június 16-iki ülésében tartott beszédére, illetve e beszédnek arra a két kijelentésére, mely a gör. kath. magyarságra vonatkozott s mely bizonyos nyugtalanságot okozott a gör. kath. magyarság soraiban.

Nem térhetek ki ez elől, mert, sajnos, a 250.000 főből álló gör. kath. magyarságnak, mint ilyennek, vagyis az 1898-ban sorakozott gör. kath. magyar intelligencia soraiból, a képviselőházban egyetlen képviselője sincsen, hogy ott - ha már egyszer a mi kényes szövetségünk szóba jön - megvédelmezhesse e magyarság érdekeit; már pedig talán nem szerénytelenség tőlem, ha azt állítom, hogy a logika törvényei szerint mégis csak mi, gör. kath. magyarok vagyunk a legkompetensebb szakemberek és informátorok olyankor, mikor a gör. kath. magyarság létérdekeiről van szó.

Szó szerint idézem a minister ur két kijelentését, mert azt a hírlapok némileg elferdítve közölték. »A görög katolikus magyarság helyzete - így szól az egyik kijelentés - nem olyan sötét és szomorú, mint némelyek állítják; határozottan kijelenthetem ugyanis, hogy a görög katolikusok egyházi élete szabályos mederben folyik és sehol sem látni jeleket arra nézve, mintha a rutén elem ószláv liturgikus nyelve hátrányosan befolyásolná a magyarságot.« A másik kijelentés pedig a görög katolikus magyarság által már régóta sürgetett külön egyházmegyére vonatkozik s erre nézve azt a véleményét fejezte ki a minister ur, hogy ily külön egyházmegye felállításának következményeképp „könnyen megtörténhetik, hogy az új egyházmegyéből kimaradó exclusiv rutén jellegű területen esetleg felmerülhetnek oly nemzetiségi visszahatások, a melyeknek horderejét ma egyáltalában kiszámítani nem tudom”.

Méltóságos főrendek! A minister ur nem tett említést a román egyházmegyékben élő magyar ajkú hívekről és ezt a példát követve én is csak az ószláv liturgia területén élő görög katolikus magyar hívek helyzetére szorítkozom és adja Isten, hogy rossz próféta legyek, de nem tagadom, hogy a jelenleg fennálló szélcsend daczára, én a magyarság helyzetét, főleg pedig annak jövőjét itt is sötétnek és nyugtalanítónak tartom mindaddig, míg vagy a magyar liturgia ügye törvényesen nem szabályoztatik, vagy pedig a magyar ajkú hívek részére külön egyházmegye nem létesítettik.

És ez nem pusztán az én egyéni véleményem, hanem e kérdésben velem együtt a gör. kath. magyarok vezetőségének összes mérvadó tagjai így ítélik meg a helyzetet. Az ellenkező felfogást, mely erre nézve újabb időben mérvadó egyházi és politikai körökben tért foglalt s melynek ő nagyméltósága is kifejezést adott, csak annak tulajdoníthatjuk, mert az ily kérdésekben félre nem vezethető népies köztudat ellenére, éppen e mérvadó körökben már régóta, mondhatnám végzetszerűleg, el lett terjesztve az a téves állítás, hogy az egyházi ószláv nyelv nem élő, hanem épp oly kihalt egyházi nyelv, mint a nyugati egyházban a latin. Már pedig ha ez az egyházi nyelv élő, vagyis egyházi megjelölés szerint vulgáris nyelv, akkor senki sem tagadhatja meg annak a magyarokra hátrányos befolyását abban az esetben, ha ezek saját nyelvük helyett akár kizárólagosan, akár csak részben is ezt

az egyházi nyelvet kénytelenek használni s éppen ezért engedelmet kérek, hogy ezt a ténykérdést kissé közelebbről megvilágítsam.

Ismeretes, hogy az 1648-iki egyházi unióban a szláv nyelv használata ép úgy nem lett kikötve, mint a későbbi - 1700-ban létrejött unióban a Rómával egyesült románok sem kötötték ki saját nyelvük használatát, hanem csak azt: *ut ritum graecum ipsis servare liceat*, vagyis, hogy az egyesült gör. katolikusok a görög rítust továbbra is megtarthassák, a mely rítusnak pedig köztudomás szerint évezredes jogszokása az, hogy hívei saját élő, vagy avult nyelvüket használhatják.

Az egyházi unió ügyével az 1648. évi szeptember havában Nagyszombatban tartott nemzeti zsinat foglalkozott és a szláv nyelvről csak az e zsinat határozatából Lippay György akkor hercegprimás által 1660. évi január 4-én kiállított oklevélben tétetik említés, melyben kimondatik, hogy a római egyházzal egyesült hívek, illetve egyházi férfiak az összes isteni tiszteleteket, a szentségek kiszolgálását és mindennemű egyházi funkciókat a görög rítusnak az apostoli szék által már régen jóváhagyott gyakorlata szerint vulgáris, vagyis illyr, illetve glagolit nyelven végezhetik, - *iuxta usitatum et a Sede Apostolica iam olim approbatam Graeci Ritus consuetudinem vulgari Illyrica, seu Glagolitica lingua Divina omnia peragere, populoque sibi commisso Sacramenta ministrare, ac reliqua Ecclesiastica munia poterunt in Domino exercere*. Már ebből az oklevélből is világosan kitűnik tehát, hogy az az egyházi nyelv, melyet az egyesült szláv ajkú görög-katolikusok az egyházi unió alkalmával használtak és változatlanul mai nap is használnak, nem kihalt liturgikus nyelv, hanem vulgáris vagyis élő nyelv és nem egyéb tévedésnél, ha ezt a vulgáris nyelvet Lippay hercegprimás oklevele a délszláv katolikusok illyr vagyis glagolit nyelvével tévesztette össze.

De még inkább kitűnik ezen egyházi nyelvnek vulgáris jellege a következő tényből. Ugyanis a munkácsi püspökség kanonizálása után Mária Terézia királynő 1773-ban az egyházi könyvek kinyomtatása érdekében Bécsbe rendelte az uniált püspököket, mely alkalommal a királynőnek arra a kérdésére, hogy minő nyelven történjék a könyvek kinyomtatása, az értekezletről felvett jegyzőkönyvek szerint Bacsinszky András, az első kanonizált munkácsi püspök azt a feleletet adta, hogy irodalmi orosz nyelven (*idiomate slavo-russico litterali*) cyrill betűkkel kell a könyveket kiadni, mire maga a nagy királynő az udvari kancelláriának 1773. május 24-én kelt előterjesztésére úgy döntött, hogy a könyvek kiadása orosz-szláv irodalmi nyelven történjék.

Igaz ugyan, hogy - mint Bóhm Lajos dr. egri kanonok, a „Liturgikus nyelvekről” szóló munkájában írja - az akkori latin egyházi tudósok a nyugati, egyház azon ismeretes álláspontjáról, mely a liturgiában az élő nyelvet kizártnak tekint, rossz néven vették Bacsinszkynek ezt a bejelentést

és a „vetero-slavica” megjelölés mellett kardoskodtak, de ez a felfogás nem állhat meg akkor, mikor a régi szláv egyházi könyvek maradványaiból ki lehet mutatni, hogy a görög rítus ószlávnak nevezett jelenlegi egyházi nyelve nem azonos azzal a paleo-szláv nyelvvel, melyet a tudomány ilyennek ismer és a mely ma már annyira kihalt nyelv, hogy azt a mai szlávok talán még kevésbé értenék meg a templomban, mint a román népek a latint.

Hivatkozom végre egy másik tudós gör. kath. egyházfő, néhai dr. Tóth Miklós eperjesi püspök kijelentésére, aki 1881. évi április hó 26-án kelt és Trefort Ágost akkori kultusministerhez intézett emlékiratában következőleg nyilatkozott: »Ezen szláv liturgikus nyelv, egyes nyelvészeti formáiban és szókötéseiben a mostani szláv dialektustól eltér ugyan, de az orosz és különösen a rutén dialektushoz oly közel áll, hogy a (rutén ajkú) hívek azt mindenütt nehézség nélkül megértik, hol a vallásos fogalmak magasztossága és az elvont eszmék szellemi képességüket nem korlátozzák.« Nyilvánvaló, hogy a latin egyházi tudósok ellenkező és az élő nyelvnek oltári használatát perhorreszkáló felfogása miatt Tóth püspök nem mert ugyan oly határozottan nyilatkozni, mint Bacsinszky, de a két nyilatkozat teljesen fedi egymást és lényegében Tóth is megerősítette Bacsinszky bejelentését, a mely különben teljes mértékben megfelel az ily kérdésekben félre nem vezethető, elfogulatlan köztudatnak is.

Tény az, méltóságos főrendek, hogy ezen itt szóbanforgó egyházi nyelvben bizonyos archaisticus szólásformák is használatnak s azért távol áll tőlem kétségbevonni a már hivatalos használatba vett »ószláv« megjelölés jogosultságát, de az előadottakból világosan kitűnik, hogy ezen, a tudományos értelemben vett paleo-szláv nyelvtől eltérő ó-szláv egyházi nyelv lehet ugyan bizonyos értelemben avult nyelv, de semmi esetre sem holt, hanem élő nyelv és így akár a hitéletre, akár a nemzeti életre való kihatás szempontjából végzetes hiba volna ezt az egyházi nyelvet egyenlő elbírálás alá vonni és egyenértékűnek tekinteni a nyugati egyház liturgikus latin nyelvével.

Végzetes volna ez a kihatás már pusztán csak a hitélet szempontjából is, mert ha már az ószláv nyelvet a Lippay hercegprimás említett oklevelében - bizonyára a római Szentszék jóváhagyásával - biztosított »usitata et a sancta Sede Apostolica iam olim approbata consuetudo« ellenére, nem mint vulgáris, hanem mint szoros értelemben vett liturgikus nyelvet kellene kezelni, akkor azt egyszerre vagy fokozatosan a magyar egyházakban is kizárólagossá kellene tenni s e végből - hogy ez a magyar ajkú nép az ószláv nyelvű isteni tiszteletet megértse - a rutén nyelvet be kellene vinni a gör. kath. magyar népiskolákba, a mi legalább is átmenetileg, míg a nép a rutén nyelvet megtanulja, a hitéletnek kimondhatlan züllését idézné elő; vagy pedig valamelyes a görög rítus természetével ellenkező bilingvizmust kellene egyházhatóságilag rendszeresíteni, a mi azonban még ily egyházhatósági

rendezés mellett sem lehetné egyéb egy átmeneti állapotnál, mert a ki a görög ritust ismeri, az tudja, hogy e ritus berendezése mellett a nép lelki szükségét csak úgy lehet kielégíteni, ha az összes isteniszteletek a nép által értett nyelven végeztetnek.

Ugyde, méltóságos főrendek, a nemzeti élet szempontjából még végzetesebb lenne a következmény, ha a mostani magyar nyelvű isteniszteleti gyakorlat teljesen betiltatnék és az ószláv nyelv kizárólagossá tételnek, sőt merem állítani, hogy nem kevésbé végzetes volna a következmény akkor is, ha az ószláv nyelv a korresponzoriumokban nagyobb tért kapna a mainál, mert - ismétlem - a gyakorlatban ezt nem lehetne másnak tekinteni, mint már magában véve is radikális első lépésnek az ószláv nyelvnek teljesen kizárólagossá tételére.

Hiszen, méltóságos főrendek, teljesen felesleges azt bizonyítani, hogy mikor egy bizonyos területen az egyházi vagy társadalmi életben két élő nyelv küzd egymással, akkor függetlenül az intéző körök akaratától és jó szándékaitól, a küzdelem végső eredményére nézve nem a hazafiság kisebb vagy nagyobb mértéke, hanem egyes- egyedül az erőviszonyok lehetnek döntők még akkor is, ha a küzdelem egyenlő fegyverekkel folyik, a mit pedig az adott esetben már csak azért sem lehet állítani, mert hiszen köztudomású dolog, hogy a szláv ajkú görög-katolikusok egyházi nyelve az egyház védelme alatt áll, inig ellenben a magyar ajkú hívek egyháznyelvi gyakorlata az egyház részéről mai napig elismerve nincsen.

Figyelembe véve tehát az erőviszonyokat, melyek a görög-katolikus magyarságra nézve az ószláv liturgia területén is - már előbb is - hátrányosak voltak, valóban nem lehet csudálkozni azon, ha bizonyos keserűséget szült a görög- katolikus magyarság soraiban, hogy akkor, a midőn a m. kir. kormány és a törvényhozás oly nagylelkűen gondoskodott a szláv ajkú görög- katolikusok anyagi felsegéléséről, ugyanakkor elmulasztotta azt, hogy a görög-katolikus magyarság hitéletének és nemzeti életének biztosítására nézve garanciákat szerezzen, a mire nézve pedig Lippay hercegprimás oklevelének szavaiban, mint, unionalis kikötésben, megátadhatatlan jögalapot is talált volna.

Bizonyos, hogy ily garanciák nélkül jövőre az erőviszonyok a gör.-kath magyarság hátrányára csak rosszabbodni fognak és egész határozottsággal merem állítani, hogy ő nagyméltósága a kultuszminister ur nagyon optimisztikusan ítéli meg a helyzetet, ha ez irányban semminemű hátrányos jeleket nem vél láthatni. Igaz, még nincsenek hangosan kiáltó jelek, de a fenyegető jelenségek - különösen az ismeretes külföldi áramlatok miatt - a dolog természetében rejlenek.

Ily körülmények között, méltóságos Főrendek, nem lehet szó szabályos mederben folyó egyházi életről addig, míg a hazai három gör.-kath. népcsoport, t. i. a magyarok, szlávok és románok egyházi életében a quod

uni iustum alteri aequum elve teljes mértékben nem érvényesül, nem lehet szó erről addig, míg 50-70 oly tiszta magyar egyházközség van az országban, melyek templomaiban eddig a magyar nyelv még csak a legminimálisabb mértékben sem foglalt tért; főleg pedig nem lehet szabályozott helyzetről beszélni addig, míg a többi 80-100 magyar egyházközségben (és itt is csak bizonyos korlátozásokkal, de már mégis) tért foglaló magyar nyelv nincs kifejezetten elismerve és egyházhatóságilag szabályozva.

Azok után, a miket e téren 1896. óta tapasztaltunk, teljes biztonsággal meg lehet állapítani, hogy a törvényes szabályozás előkészítésére nincs más mód, mint egy külön magyar egyházmegye létesítése. Sajnos, 1896-ban az akkori magyar kormány elhatározta, hogy csak akkor lehet szó külön egyházmegye létesítéséről, ha már előbb a római szentszék a magyar liturgiát engedélyezte. Akkor egyházi körökben is az volt a nézet, hogy ez a sorrend lehetséges és valóban lehetséges is lett volna ez azon egyháznyelvi türelmesség mellett, mely régebbi időben nemcsak a munkácsi és eperjesi, hanem még az erdélyi román egyházmegyékben is fennállott. Hiszen tudjuk, hogy 1848 előtt egy erdélyi román püspök a magyar egyházi nyelvnek az ottani (székelyföldi) magyar ajkú hívek templomaiba való bevezetése végett maga tett előterjesztést az akkor fennállott főkormányzéseknek s ez a kezdeményezés csakis az akkori esztergomi érsek és hercegprímás ellenállása miatt szenvedett hajótörést. Tudjuk azt is, hogy pl. Ungváron egészen 1855-ig, vagyis a szamosújvári püspökség kihatásáig a püspöki székesegyházban a szentmisét román nyelven is végezték, mert ezen időpontig a munkácsi egyházmegyének tekintélyes számú román egyházközségei is voltak.

Bizonyára ideális állapot lenne, úgy magyar nemzeti szempontból, mint a katolicizmus és különösen a görög katolicizmus közös és általános érdekei szempontjából is, ha ezt az egyháznyelvi türelmességet még egyszer vissza lehetne állítani, de én azt hiszem, hogy ezt az ideális állapotot, legalább is a románokkal szemben, véglegesen elszalasztottuk. Félek, hogy elszalasztottuk a pszichológiai momentumot a szláv ajkú görög katolikusokkal szemben is.

A görög-katolikus magyarok 1900. évi nagy római zarándoklata volt ez a pszichológiai momentum, a mikor is nyilvánvalóvá vált az, a mire a gör. kath. magyarok mindenkor örök hálával fognak visszagondolni, hogy t. i. saját püspökeinken kívül a hazai róm. kath. püspöki kar legkimagaslóbb alakjai, élükön Vaszary Kolos hercegprímással, állást foglaltak igazságos ügyünk mellett. Sőt nyíltan állást foglalt mellettünk egy nagytudományú és teljesen elfogulatlan külföldi – osztrák-német – Jézustársasági atya, az Istenben megboldogult Nilles Miklós innsbrucki egyetemi tanár is, ki világhírű szaktekintély volt a keleti egyházak ügyeiben és a kinek szava Rómában is nyomósan esett a mérlegbe. Mellesleg szólva a románok is

a Jézustársasági atyáknak köszönhetik a román liturgia kialakulását és így nem vehetik tőlünk rossz néven, ha mi is hasonló hálával adózunk Nilles Miklós emlékének.

Sajnos, a közbejött politikai viszonyok, nevezetesen pedig az ismeretes obstrukcióknak hol támogatására, hol pedig legyőzésére a kortespolitika szolgálatába állított népszerű politikai divatok, lehetetlenné tették e pszichológiai momentum kihasználását, de ha ő Nagyméltósága a kultuszminister ur azon a véleményen volna, hogy még nem késő, akkor legyen szabad figyelmét két - szerintem igen fontos - körülményre ráirányítani. Az egyik az, hogy Lippay György egykori hercegprimásnak 1660. évi január 4-én kelt oklevele és az egyházi unió létrejöttének időpontja közt több, mint tíz év telt el, a mi határozottan arra mutat, hogy a megdicsőült Hercegprimás nem mint magánvéleményét, hanem hosszabb tárgyalások után a római Szentszék egyenes felhatalmazásával jelentette ki azt, hogy a görög rítusban a vulgáris nyelv használatát, mint jogszokást, a római Szentszék már régen approbálta. Ezt a ténykörülményt úgy vélem, nem volna nehéz megállapítani, mert az 1648-iki egyházi unió köztudomás szerint nemcsak egyházi, hanem állampolitikai actio is volt és így véleményem szerint annak mikénti végrehajtásához is szava van az államnak és ha a dolog úgy áll, a mint állítottam, akkor tiszta a helyzet, hogy t. i. a magyar liturgia nem jelent rítusváltoztatást, hanem annak újabb elvi engedély nélkül hely adható, ha gör. kath. magyarok elegendő számban vannak és ha az egyházi könyvek jó és hithű fordításai rendelkezésre állanak.

A másik, épen az utóbbi két momentummal, összefüggő körülmény pedig az, hogy a magyar nyelvű lithurgikus gyakorlat 1896. évi betiltása, legalább a mi tudomásunk szerint, nem elvi okból történt, hanem azért, mert a római szentszék helytelenül és rosszakaratulag úgy volt informálva, hogy görög-katholikus magyarok tulajdonképpen nincsenek, hanem csak a magyar kormány kívánná a magyar lithurgiával a ruthéneket elmagyarosítani és hogy ezenkívül még a használatba vett egyházi könyvek is hibásak. Az előbbi irányban, úgy vélem, a görög-katholikus magyarok 1900. évi nagy zarándoklata eléggé megdöntötte e helytelen informatiót, de nem nehéz megdönteni a meglévő egyházi könyveinkre vonatkozó helytelen informatiót is, mert hiszen köztudomású, hogy a fordítások a munkácsi és eperjesi szentszékek küldötteinek közreműködésével készültek, a kiknek egy része - ezt különösen hangsúlyozom - jártas volt az ó-görög nyelvben is, hangsúlyozom ezt azért, mert az Istenben megboldogult Nilles Miklós nagyon nyomatékosan tanácsolta, hogy a fordításoknak az eredeti görög szöveg alapján kell készülniük, a mire legyen szabad a kultuszminister ur ő nagyméltóságának figyelmét - bárha csak incidentaliter - ezúttal is felhivnom. És ugyancsak közbevetőleg legyen szabad itt a naptáregyesítésről megjegyezmem annyit, hogy teljes mértékben csatlakozom a minister

ur ő nagyméltósága felfogásához abban, hogy ezt az ügyet nem szabad erőszakolni ott, a hol a nép nem akarja, és úgy tudom, ez a római szentszék álláspontja is; de viszont nem is volna szabad a naptáregyesítést semmiféle ürügy alatt megtagadni ott, a hol a nép határozottan kívánja és kérvényezőleg sürgeti.

Méltóságos Főrendek! (Halljuk! Halljuk!)

Egész határozottsággal merem állítani, hogy széles Magyarországon nincs görög-katholikus ember, nem véve ki a románokat sem, ki a magyar lithurgia jogosultságát tagadná, sőt ennek megtagadását - legalább szive legmélyebb rejtekében - az egyházi unió súlyos sérelmének ne tekintené. De azért én mégsem ajánlhatom, sem mint magyar ember, sem pedig mint a görög-katholikus magyarok országos bizottságának elnöke, jó lélekkel, illetve a megbízóimmal szemben tartozó hűséggel nem ajánlhatom a kormánynak az eddigi uton való további kísérletezést, mert teljesen elhibázottnak tartom a m. kir. kormánynak 1896. évi elhatározását, mely szerint a görög-katholikus magyar hívek által már régóta sürgetett külön egyházmegyéről mindaddig nem lehetne szó, míg a római szentszék a magyar lithurgiát nem engedélyezte.

Elhibázottnak tartom ezt a modus procedendit először azért, mert a görög rítus egyházi nyelveinek kialakulási története azt tanúsítja, hogy mindenütt előbb alakult ki, valamely megelőző egyházi nyelv aegisze alatt, az egyházi terület s csak azután alakult ki az új egyházi nyelv; másodszer azért, mert a magyar lithurgia teljes kialakulása külön püspöki székesegyház és püspöki kormány nélkül nem is képzelhető, s harmadszer azért, mert a magyar lithurgia egyházi elismerésének természetes és szükségképi előfeltételeihez tartozik az is, hogy legyen legalább egy egyházmegye, melyet egészében magyarnak lehet tekinteni.

Az új egyházmegye nem jelentené szükségkép a gör.-kath. egyházmegyéknek nyelvterületek szerinti elkülönítését. Ez az elkülönítés úgy magyar nemzeti szempontból, mint a hitélet szempontjából indokolt lehet a románokkal, de nincs indokolva a hazafias és magyar érzelmű szláv ajkú görög katolikusokkal szemben. Ezt az álláspontot foglaltuk el mi - görög katolikus magyarok - a római zárandoklatról kiadott Emlékkönyvünkben és ezt az álláspontunkat most is változatlanul fentartjuk. Már ebben az Emlékkönyvben is kívánatosnak, sőt szükségesnek jeleztük azonban a hajdúdorogi új püspökség létesítését, melybe a hajdúdorogi vicariatushoz tartozó Hajdú, Szabolcs és Szatmár vármegyében és a szomszéd vármegyék területileg összefüggő részeiben tömören együtt lakó magyarság lenne beosztandó, de már geográfiai okokból sem lehetséges úgy létesíteni az új egyházmegyét, hogy abba az összes gör.-kath. magyarság bevonható lenne, hogy tehát a munkácsi és eperjesi egyházmegyékben még elég tekintélyes számú magyarság benn nem maradna.

Nem kockáztatna a m. kir. kormány semmit az új egyházmegyének ily módon való létesítésével, mert az általam már kifejtett jogalapot nem is említve, az új püspökség még minden segítség nélkül is képes lenne magának kiküzdeni ha nem is a teljes magyar liturgiát, de legalább is körülbelül a mai magyar nyelvű istentiszteleti gyakorlatnak oly törvényes szabályozását, mely híveinek úgy hitéletét, mint nemzeti életét teljes mértékben alkalmas volna biztosítani.

Ha pedig ily módon a magyar liturgia, vagy legalább a magyar nyelvű gyakorlat törvényes szabályozást nyerne, akkor nem volna többé semmi ok tartani attól, hogy az új egyházmegye létesítésének káros visszahatásai lehetnének akár a régi munkácsi és eperjesi egyházmegyékben benmaradó magyarságra, akár pedig a szláv ajkú görög katolikusokra nézve. Nem kockáztatna tehát a magyar kormány ez irányban sem semmit, sőt ellenkezőleg, merem állítani, hogy szláv ajkú görög katolikusaink igazi magyar érzelve csak akkor fog teljes mértékben érvényesülhetni, ha a törvényes rendezés a magyar nyelvet egyenlő rangra fogja emelni az ő egyházi nyelvükkel és ez által, valamint az új egyházmegye létesítése által, minden egyháznyelvi féltékenység szülőoka megszűnik.

Viszont azonban nem valószínű, hogy még a teljes magyar liturgia engedélyezése is egymagában képes lenne biztosítani a gör. kath. magyarság emancipálását. Nem akarom túlozni a dolgot, de igenis állítom, hogy itt nem kevesebbről van szó, mint emancipatójárái annak a 250.000 főből álló népcsoportnak, a melynek érdekében felszólaltam. Ezt az emancipatóiát csak egy külön intézmény létesítése által lehet elérni, csakis egy külön magyar egyházmegye documentálhatná intézményesen, tehát elvitathatlanul, hogy gör. kath. magyarság és gör. kath. magyar intelligencia nemcsak tényleg, hanem jogilag is létezik. Ez pedig meggyőződésem szerint politikai szempontból, a magyar nemzeti állam kiépítése szempontjából a legfontosabb cél: megszünteti azt a régi előítéletet, hogy Magyarországon mindenki lehet magyar, de a ki gör. kath., az csak román, vagy ruthén lehet, de magyar nem lehet.

Melegen ajánlom az itt előadottakat a kultusz- miniszter és a kormányelnök ur ő excellenciájának figyelmébe azzal a tiszteletteljes és legbehatóbb kérelemmel, hogy legyenek kegyesek az új egyházmegye létesítését, illetve az erre vonatkozó, már érintett 1896. évi kormányi határozatot újabb *consideratio* tárgyává tenni. (Helyeslés és éljenzés.)

Zichy János gr. vallás- és közoktatásügyi miniszter válasza

Nagyméltóságu elnök ur! Méltóságos főrendek! Kötelességemnek tartom egészen röviden Szabó Jenő őméltóságának beszédére néhány szóval reflektálni.

Őméltósága határozottan félreértette azon szavaimat, melyeket a képviselőházi tárgyalások alkalmával a görög katolikus magyarságot

illetőleg elmondtam, ha azokból azt a konkluziót méltóztatott levonni, hogy én más álláspontot foglalkok el mint a minő álláspontot hivatali elődeim a kérdésben elfoglaltak, és mintha magam részéről azt óhajtanám, hogy az ószláv lithurgikus nyelv minden áron és feltétlenül érvényesüljön a görög katolikus magyar hitközségben is.

Méltóságos főrendek! Midőn a képviselőházban azt a kijelentést tettem, hogy én nem látok jeleket arra nézve, hogy a ruthén elem ó-szláv lithurgikus nyelve hátrányosan befolyásolná a magyarságot, akkor tulajdonképen arra a processusra gondoltam, mely abban áll, hogy a magyar lithurgikus nyelv használata a görög-katolikus hitközségekben gyakorlat utján folytonosan erősbbödik és ezen megerősödési processusban a ruthén ó-szláv lithurgia nyelve a magyarságot hátrányosan nem befolyásolja. Ezt a tényt akartam csak konstatálni és bizton remélem azt, méltóságos főrendek, hogy a gyakorlat további megerősödése folytán a római curia is módját fogja találni annak, hogy meglelje az eszközöket, az utat és az alkalmat arra nézve, hogy a görög szertartású lithurgiában a magyar nyelv megfelelően érvényesüljön. (Helyeslés.)

Méltóságos főrendek! Én részemről nagyon szívesen foglalkozom a magyar püspökség létesítésének kérdésével abban az egymásutánban is, a hogy azt ő méltósága kifejtette; de őszintén be kell vallanom, hogy nem tudom magamat emancipálni attól a felfogástól, hogy tulajdonképen a logikai rend szerint is elsősorban a lithurgikus nyelv rendezése kell, hogy bekövetkezzék és csak azután dönthető el a magyar püspökség kérdése, mert tulajdonkép mindaddig, míg a magyar lithurgikus nyelv tételesen elismerve és szentesítve nincs, nincs meg a magyar püspökség lét- és jogalapja. A mint azonban az létrejön, automaticze ki fog alakulni és ki kell hogy alakuljon a magyar püspökség is.

A mi egyébként azon aggodalmakat illeti, melyeknek a képviselőházban különösen nemzetiségi szempontból kifejezést adtam, ezek teljesen fedik azt az álláspontot, melyet a görög-katolikus magyar országos bizottság 1900-ban megjelent emlékiratában kifejezésre juttatott, mely bizottságnak épen ő méltósága, Szabó Jenő az elnöke. Ebben az emlékiratban kimondatik az, hogy a magyar püspökség felállítását nem tekinti feladatául a bizottság, továbbá, hogy a lithurgikus gyakorlatok végleges szabályozása érdekében az egyházmegyék kereteit megbolygatni nem okvetlenül szükséges, de nem is tanácsos, még pedig azért – és itt méltóztatnék megengedni, hogy szó szerint idézzek – „mert különböző ajkú hittestvéreknek ilyen elhatárolása, egymástól való elszakítása úgy az egyházi, mint a nemzeti békére nézve ugyanazon hátrányos következményeket vonhatná maga után, mint a melyeket a román egyházi provincia ki- hasítása körül tapasztaltunk.”

Méltóságos főrendek! Kérem, méltóztatnak tehát konstatálni, hogy azon kijelentésem, melyet a képviselőházban tettem, teljesen fedi azt, a mit a bizottság idézett memorandumában kifejtett.

Egyébiránt ismételten hangsúlyozom, hogy én a legnagyobb előszeretettel és kötelességszerűen szívesen fogok foglalkozni ezzel a kérdéssel az ő Méltósága által kontemplált szellemben és intenczióval is, és azt hiszem hogy mindannyian csak hálával tartozunk ő méltóságának azért, hogy a görög-katolikus magyarság ügyét ilyen szimpatikus hangon a méltóságos főrendiházban szóvá tette. (Helyeslés.)

76. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök átírata Alessandro Bavona bécsi nunciusnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállításáról és Egyesült Államokba küldendő magyar görögkatolikus püspökről

Bécs, 1911. július 4.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 1. fol. 8r–9v. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciatúra levéltárában őrzött tisztázat alapján: CÂRJA, 84., V. Az alábbi átírás szintén a tisztázat alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

Vienna, il 2 Luglio 1911.

Eccellenza!

Prima d'entrare in trattative ufficiali ho presentato in via privata due suppliche¹⁰⁷ di data del 8. avrile e 8. giugno dell'anno corrente a Sua Santità.

L'una riguardo la nomina d'un vescovo greco cattolico di nazionalità ungherese ai Stati Uniti d'America, per tutti suditi ungheresi abitanti in America.

L'altra riguardo l'erezione d'un nuovo vescovato ungherese greco cattolico in Ungheria con rito greco-cattolico.

Queste due suppliche furono accolte benevolmente da Sua Santità e accettate in massima, così mi fu ora aperta la via d'entrare ufficialmente in trattativa.

Mi permetto quindi a nome del Governo di rivolgermi a Vostra Eccellenza e metto con grande fiducia nelle sue mani le due questioni per noi importantissime le quali interessano molto anche Sua Maesta Apostolica, il mio Augusto Sovrano e le raccomando caldamente alla benevolenza sua.

Con un sollecito aderimento a queste domande si compierebbe un vecchio desiderio ardente, tanto di Sua Maesta – il nostro Re, quanto della Nazione Ungherese e dei Governi antecedenti.

---

¹⁰⁷Lásd: 60. és 65.. számú dokumentumok.

Il desiderio espresso di Sua Maestà Apostolica l'Imperatore Re è d'avere quanto prima una decisione delle nostre domande tale quale l'abbiamo esposte.

Mentre prego Vostra Eccellenza, in nome di Sua Maesta Apostolica il nostro Re, e in nome del governo di voler sollècitarne l'esito e di voler sostenerle in questo senso presso la Santa Sede colgo l'occasione di ringraziarla anticipatamente e sono con sensi di alta stima e venerazione di Vostra Eccellenza devotissimo

Conte Carlo Khuen-Hédervary

77. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök átirata Alois Aehrenthal külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye felállításáról és Egyesült Államokba küldendő magyar görögkatolikus püspökről

Budapest, 1911. július 4.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1911–XXV–1799–3971 Fogalmazvány.
ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVII. fol. 2rv. (MNL OL X 869, W 875 tekercs, 264–265)¹⁰⁸ Tisztázat.

Az átirás a tisztázat alapján készült.

Tárgy: H[i]v[atal]ból az Amerikában élő magyarok részére magyar származású püspök kinevezése és Magyarországon a gör. kath. magyar hívők részére egy magyar püspökség felállítása tárgyában.

Igen bizalmas!

k. s. k.

Külügyministernek.

A mint erről Nagyméltóságodnak a vonatkozó tárgyalási iratokból tudomása van, már évek óta folynak tárgyalások az iránt, hogy az Amerikában élő magyarok részére magyar származású püspök neveztessek ki. Régi óhaja továbbá a magyarországi magyar ajkú gör. kath. hívőknek, hogy részükre egy külön gör. kath. magyar egyházmegye létesítessek.

Az erre célzó törekvések mindeddig a kívánt eredményre nem vezettek, a mint azonban tegnap előtt Nagyméltóságoddal folytatott szóbeli értekezésem alkalmával volt szerencsém közölni, ujabban alkalmam kínálkozott a vatikáni mérvadó köröket ezen magyar szempontból kiváló fontossággal bíró kívánalmakra nézve bizalmas magánúton behatóan tájékoztatni; kérve, hogy ezen kérdéseket ottani bölcs megfontolás tárgyává tenni és lehető méltányos kedvező megoldáshoz juttatni szívesek legyenek. Egyúttal mindkét óhajra nézve az azok historikumát és lényegét magukban

---

108 Német fordítása: 3r-4v.

foglaló ./ és ././ alatt másolatban idezárt memorandumokat juttatom a Curia elé.

Ugyanezen magánúton arról értesültem, hogy a Szentséges Atya ezen előterjesztéseimet kegyesen fogadta s azoknak hivatalos úton való tárgyalása iránt a legnagyobb készséget mutatta.

Itt az ideje ennekfolytán annak, hogy az ekkép kedvezően alakult helyzetet, a mely kétséget kizáróan a siker reményével kecsegtet, megragadjuk és a hivatalos diplomáciai tárgyalásokat haladék nélkül megindítsuk.

Van szerencsém ennekfolytán Nagyméltóságodat tisztelettel kérni, hogy szóbelileg tett szíves ígéretéhez képest vatikáni nagykövetünket ily értelemben haladék nélkül utasítani méltóztassék.

Külön ki kell emelnem, hogy a mi a Magyarországon felállítandó új gör. kath. magyar egyházmegyét illeti, a vatikáni körök aggályainak elosztatásához nagyban hozzájárulhat az a körülmény, hogy a mint ez a vonatkozó memorandumból is kitűnik, hogy a magyar ajkú gör. katolikusok ebbeli előbbeni kívánságukat, hogy a liturgikus nyelv a magyar legyen, elejtették, és készek megnyugodni abban, hogy az új egyházmegye liturgikus nyelvűl a Szentszék az ó-görög nyelvet tegye, és a gör. kath. magyarok számára a magyar nyelv használata tekintetében csak azt és csak annyit engedélyezzen, a mennyit magyarságuk folytán és magyarságuk érvényesítésében a latin szertartású kath. magyarok is zavartalanul élveznek.

Végül Nagyméltóságod szíves tájékozása céljából van szerencsém megjegyezni, hogy a magyar kormány ezen új egyházmegye felállításával felmerülő költségekről való gondoskodást készséggel vállalja, és hogy az új egyházmegye részére szükséges lelkészek neveltetése tekintetében a történeti nevezetességű mária-pócsi gör. kath. kolostor keretében az egyház érdekeinek teljesen megfelelő megoldást lehetne találni.

Bpest 911 VII/4

Khuen VII. 4

Csat: az itt fekvő két memorandum.

77a. A magyar kormány memoranduma¹⁰⁹

ASV Segr. Stato, anno 1913. rubr. 247, fasc. 11. fol. 42r–46v. Tisztázat.

Emlékirat a görög katolikus magyarok részére kérelmezett új egyházmegye alapítása ügyében

I. Magyarország görög szertartású lakossága egész a 17. század közepéig kivétel nélkül szakadártságban volt. Az ország északkeleti részein lakók 1648-ban az erdélyiek 1700-ban egyesültek a kath. egyházzal, de a szakadártságban megmaradt rész még ma is nagyobb az egyesülteknél. Szervezett hierarchiához elsőül az erdélyiek jutottak. Számukra III. Károly magyar király 1715-ben alapította a fogarasi püspökséget és azt XIII. Incze pápa 1721-ben kanonizálta.

A kanonizáló bulla szavai szerint az új püspökség alapítását az tette szükségessé, mert „*Gratia benedicente Domini nonnulli millia Graecorum, Ruthenorum, Valachorum, Rascianorum, aliorumque, qui graecum ritum sequebantur, ad Sanctae Romanae Ecclesiae gremium advolavissent*”. E kijelentésnek megfelelően a fogarasi püspököt a bulla szövege következetesen mindig a görög szertartású görögök, ruthének, oláhok, szerbek püspökének nevezi. A hivek felsorolásában a négy megnevezett nemzetiségen felül a bulla aliorumque szavában megemlékezik még másokról is, kik akkor Erdély területén a görög szertartást követték és az uniót elfogadták. Teljesen valószínűtlen, hogy e kifejezés a százakra vonatkoznék, - ezt a feltevést nem engedi meg azoknak német nyelve és ágostai hitvallása. Biztosra kell tehát vennünk, hogy a bulla burkoltan, de mégis kétséget kizáró módon görög szertartású magyarokról szól.

A fogarasi püspökség után leghamarább a munkácsi püspökség szervezése következett 1771-ben. XIV. Kelemen pápa e püspökséget kanonizáló bullája az új püspökség joghatóságát kiterjesztette „*in clerum et populum Ruthenorum graeci ritus uniti, aliosque, qui eosdem ritus et unionem sequuntur, et segunt tam in civitate Munkacsieni, quam in aliis praedictae dioecesis partibus*”. Ez a püspökség sem kizárólag a ruthének számára létesült tehát, hanem mindazok részére, kik a hozzácsatolt területen a görög ritust követték és a Rómával való uniót elfogadták. Voltak ezen a területen tekintélyes számmal oláhok is, de magyarok is. Tény, hogy a Bocskay fejedelem által a hajdu-városokban letelepített katonaság legnagyobb része görög szertartású magyar volt és ezek mind a munkácsi egyházmegye kötelékébe jutottak. A máriapócsi kegykép csodás eseményeinek megvizsgálására a helyszínére érkezett két egri kanonok által a 18. század elején felvett tanúkihallgatások jegyzőkönyvei pedig azt

---

109 Az emlékirat magyar változata nem része az iratcsomónak. Azt a Vatikáni Titkos Levéltár vonatkozó iratcsomójából kiemelve helyeztük ide.

igazolják, hogy a vizsgálatnál a kiküldöttek a máriapócsi és a környékbeli szabolcsvármegyei gör. kath. hívekkel kizárólag magyar nyelven érintkeztek, azok tehát már akkor is magyarok voltak.

A fogarasi és munkácsi püspökségek alapító oklevele mutatja, miszerint akkor, mikor a magyar apostoli király és a Szentszék azokat létesítették, távolról sem gondoltak arra, hogy az új püspökségekben az oláh és a ruthén nemzetiség részére külön-külön egyházi szervezetet adjanak, – ellenkezőleg, – az új püspökségek joghatósága alá rendelték az ország akkori összes görög katolikus lakosságát, nemzeti különbség nélkül, bizonyára nem azzal a szándékkal, hogy egyik a másikat elnyelje, hanem hogy egymást megbecsülve békében szeretetben éljenek együtt.

Ez az ideális, és kifejezett nemzetiségi jelleget kizáró szervezet az idők folyamán végleg megszűnt és lassanként a két említett egyházmegye, valamint az azokból kihaló újabb püspökségek is egyik vagy másik nemzetiség védővárává lettek, de azokból a magyarságnak nem jutott egy sem. Ma Erdély területén hiába keresnénk a ruthéneket, a görögöket, a szerbeket. Mindezeket beolvasztotta az oláh nemzetiség az oláh liturgikus nyelv kötelezővé tétele útján. Valószínű, hogy a 18. század elején a görög szertartású magyarság is nagyobb számú volt ottan és ma már csak a régi létszám töredéke van meg, kiszolgáltatva ma is a túlnyomó oláh többség kényekedvé-nek. A munkácsi egyházmegye ősi területén, bár apránként négy püspökség között lettek szétdarabolva, a görög katolikus magyarok mégis a legjobban fentartották magukat, bár itt sem voltak mentesek a többség beolvasztási kísérleteitől, valahányszor a politikai viszonyok ilyen merényletet lehetővé tettek.

Tagadhatatlan, hogy a magyarországi gör. kath. egyházmegyék nemzetiségi stigmatizálását nagyban előmozdította a Szentszék eljárása is, midőn az alapító bullákkal ellentétben, a munkácsi és az ebből utóbb kivált eperjési püspököt „episcopus graeci ritus ruthenorum” névvel, – a fogarasi és az abból utóbb kihaló egyházmegyék püspökeit pedig „episcopus graeci ritus rumenorum” névvel említette meg hivatalos okirataiban. Betetőzte végre ezt a nemzetiségi irányzatot a gyulafehérvári érseki tartomány 1853. évi alapítása, amikor a Szentszék az oláh híveknek utolsó részét is kivette a munkácsi egyházmegyéből és az egyesült oláhok részére az esztergomi primátustól is független metropoliát szervezett és azt már „provincia graeco catholica unita linque Romanescae” névvel kanonizálta. Nem csoda a fentiek után, ha legújabbán azt is tapasztalunk kellett, hogy a Szentszék hivatalos dekrétumaiban már ritus ruthenus-t és ritus rumenus-t is ismer, holott azelőtt e hívek szertartását csak ritus graecus néven említette.

Mindezek együttvéve megteremtették a mai helyzetet, amidőn az említett egyházi szervezetek magukat ma oly bezárt nemzetiségi területnek

tekintik, melyen belül más nyelvnek vagy kultúrának létjogosultsága nincsen és amilyen mindenkinek ruthénnek vagy oláhnak kell lennie, de legkivált magyarnak lennie nem szabad.

II. Az 1900. évi népszámlálás adatai szerint az egyházmegyei keretekbe beosztott görög katolikus lakosság között a magyar anyanyelvűek a következő számarányban éltek:

	a hiv. össz. sz.	magy. anyany.	az eg-nek
Eperjesi püsp	150.890,	26362,	17,5 ^o
Munkácsi	521.609	142394,	27,3%
Gyulafehérvári	428.905	18482	4,3%
Lugosi „	90.643	2308	2,6 ^o
Nagyvárad	102.700	25317	24,7%
Szamosujvári	523.231	24307	4,6%
Körösi	10.551	183	1,8%
Összesen	1.828.529	239353	13,1%

Vagyis Magyarország görög kath. lakosságának egy nyolczada magyar anyanyelvűnek vallotta magát és vannak egyházmegyék, hol a magyarok az egyházmegye 24%-át teszik, másutt, ha számarányuk kedvezőtlenebb is, de mégis 24 ezerezen is vannak, és mindazonáltal az egyházmegyék többsége a területükön élő görög kath. magyarok létét vagy elhallgatja vagy kifejezetten le is tagadja.

Ethnografusaink mai napig nem döntöttek el, vajjon a nemzetiségek és ezek között első helyen az oláhok olvasztottak-e be maguk közé több fajmagyar telepet, vagy viszont. De tekintve azt, hogy az oláh és a ruthén nemzetiség a vonzási körébe jutott magyart nemcsak nyelvvel, de nemzeti kultuszával is erősen magához tudta és tudja csatolni, valószínű, miszerint a magyarság vesztesége e téren már a 17-ik, 18-ik században is nagyobb volt, mint a nyeresége. A 19-ik század nemzetiségi mozgalmi, legkivált pedig az 1848-49-iki magyar szabadságharcz alkalmából a nemzetiségeknek az államfentartó magyarság ellen tudatosan felszított rossz indulata, a nemzetiségi egyházi szervezetekben élő magyarok helyzetét valóban türehtelenné tették.

Nem tehetjük ennek az emlékiratnak amúgy is sok részletére szükségképen reflektáló szövegét azzal még hosszabbá, hogy a magyarságnak a nemzetiségek folytonos újabb térfoglalása ellen folytatott küzdelmét ezen részleteiben is feltárjuk. Csak a kérdés mai állapotát kell a Szentszék tudomására juttatnunk és e célból a magyar vezető politikusok egyik legtekintélyesebb alakjának gróf Tisza Istvánnak Aradon 1910. évi márczius hó 4.-én mondott programbeszédéből szószerint ideiktatjuk, hogy a magyarállamnak a nemzetiségi elemekkel való kibékülése csak úgy képzelhető, ha támogatni fogják a magyarságot annak a nagy

horderejű kérdésnek megoldásában, hogy a magyar anyanyelvű görög katolikus és görög keleti lakosság mai tarthatatlan helyzete végre valahára megszűntetessék.

Ezt a békét létrehozni és ebben a görög szertartásu magyarok mai tarthatatlan helyzetét megszüntetni első sorban a magyar kir. kormány feladata. E kötelesség teljesítésében azzal az előterjesztéssel járulunk az apostoli Szentszék elé, szíveskedjék hozzájárulni ahhoz, hogy a görög katolikus magyar hívek részére a magyar kir. kormány Ő Felsége a magyar apostoli Király, mint a magyarországi katolikus egyház legfőbb kegyurától egy új püspökség alapítását kérelmezze és annak szervezését foganatba vehesse.

III. A Szentszék bizonyára ismeri azt a mozgalmat és annak részleteit, amely a görög kath. magyarok számára a magyar liturgia engedélyezését igényli. Nem tagadhatjuk, hogy ezt a mozgalmat a magy. kir. kormány kezdettől fogva rokonszenvesen fogadta és hajlandó volna azt nemcsak erkölcsi, hanem anyagi támogatásban is részesíteni, ha annak megvalósulása a szentszék részéről kedvezőbb elbánásban részesülhetne. E téren szerzett eddigi tapasztalataink szerint és a most említett törekvés két irányban találkozott leküzdhetlennek látszó akadállyal. A görög katolikusok magyar liturgiájának első akadálya az egyház fegyelme, mely új liturgikus nyelvek behozatalát ha nem is zárja ki végképen, de azt bizonyára igen megnehezíti. Ehhez járul a latin kath. hierarchia aggálya, nehogy a görög katolikus magyarok magyar liturgiája a latin szertartásuaknál a latin liturgikus nyelv iránti kegyeletet megingassa. A második akadálya a nemzetiségi egyházi szervezetek és főhatóságok féltékenysége, a magyar nyelv intézményes biztosításában saját nyelvüknek visszaszorítását látó ellenséges érzülete.

A nemzetiségi féltékenységet csak úgy tudjuk lefegyverezhetőnek, ha a magyarokat azok egyházi szervezetéből végképen ki tudjuk kapcsolni. Ez az eljárás nem lehet sérelmes sem a ruthének sem az oláhokra nézve, mert az ő szerzett jogukat nem sérti, szervezeteik nemzeti jellegét meg nem szünteti, homogenitásukat nem érinti, sőt még jobban kidomborítja, mert a reájuk nézve kellemetlen, szerintük ellenséges elemtől megmenti. Ez tehát nekik sok előnyt tudna szerezni. Viszont a magyarságot a nemzetiségek faji beolvasztó erejétől egyszersmindenkorra megszabadítja. Ez a legkevesebb, amire magyar nemzeti szempontból a magyar államnak törekednie kell, hacsak saját határain belül vereséget nem akar szenvedni. A kérelmezett új egyházmegye tehát nem támadás a nemzetiségi egyházak ellen, hanem csak a magyarság védelme azoknak természetellenes joggal erősszakossága ellen és ép azért reméljék, hogy a m. kir. kormány ez a törekvése a Szentszék részéről teljes méltánylásban fog részesülni.

Reméljük azt annyival inkább, mert a kath. egyház fegyelme iránt ez a kir. kormány a legteljesebb előzékenységet akarja tanúsítani és a kérelmezett új

görög kath. egyházmegye részére nem ragaszkodik többé a magyar liturgia engedélyezéséhez, hanem kész megnyugodni abban, ha az új egyházmegye liturgikus nyelvül a Szentszék az ógörög nyelvet teszi és emellett tért enged arra, hogy a latin szertartású kath. magyar plébániák gyakorlatának megfelelően, valamint a latin liturgia mellett a magyar hívek részére magyar az istentisztelet nyelve, úgy az új egyházmegyében az ógörög liturgia mellett a magyar hívek részére magyar nyelvű istentisztelet rendeztessék be. Ily alapon tiszteletteljes nézetünk szerint a Szentszék egy új görög katolikus egyházmegye kanonizálását az egyházi fegyelem minden érintése nélkül foganatosíthatná, mert így a gör. kath. magyarok számára csak azt és csak annyit engedélyezne, amennyit magyarságuk folytán és magyarságuk érvényesítésében a latin szertartású katolikus magyarok is zavartalanul élveznek.

A görög kath. magyarság topográfiai elhelyezése folytán az új egyházmegye felerészben az ószláv, felerészben a román liturgikus nyelv területéből lenne létesítendő. Átmenetileg a régi kötelékekből átjövő klérust meg kellene hagyni régi liturgikus nyelvének fakultatív használatában, de már ezeket is buzdítani kellene és arra nekik alkalmat nyújtani, hogy igyekezzenek a görög nyelvet a szükséges mértékben elsajátítani. Az új papság kultúráját azonban már egységessé kellene tenni és annak kiművelésénél kezdettől fogva a görög nyelvre kellene a legnagyobb gondot fordítani, hogy az új egyházmegye klérusa a görög egyházi irodalomban teljesen otthonos legyen, hogy liturgikus és theologikus ismereteit a görög egyházi irodalom eredeti forrásaiból merithesse. Ennek megkönnyítése végett összekötötést kellene és lehetne létesíteni a grottaferratai Róma melletti görög anyakolostor és az új egyházmegye, valamint az új egyházmegye kebelébe jutó máriapócsi hírneves gör. kath. bazilita kolostor között, hogy az új egyházmegyének és említett zárdájának a görög liturgikus nyelvre való átreformálásához méltányos feltételek mellett megfelelő szellemi erőt és segítséget nyújtani szíveskednék.

A görög liturgikus nyelv oly módon való igénybevételével a Szentszék a görög katolikus magyarságot teljesen megmentené a nemzetiségi stigmától és erőszakosságtól, mert Magyarországon a görög nyelvnek épúgy nincsen nemzetiségi jellege, mint nincs a latinnak és ezzel utat nyitna arra, hogy a m. kir. kormány a magyarság eme veszendőben lévő részét minden módon megvédelmezhesse, másrészt az egyház fegyelmének érintése nélkül elismerhetné az új egyházmegye magyarságát és a magyar nyelvnek abban érvényesítést engedhetne anélkül, hogy bármiféle szerzett jogon sérelem esnék.

IV. A görög katolikus magyarság egyházi viszonyainak ilyen rendezése minden valószínűség szerint megszüntetné a magyar liturgia utáni törekvést, emellett orvosolná azt a nemzetiségi súrlódást is, mely a magyar

rész érvényesülési törekvései folytán a lugosít és a körösít kivéve minden magyarországi gör. kath. egyházmegye területén állandóan jelentkezik. Ez a két biztos eredmény az új görög katolikus egyházmegye felállítását már magában is indokolná. De még inkább tanácsos, sőt szükséges az azért, mert a görög katolikus magyarságot csak ez biztosíthatja a magyar protestantizmus részéről már eddig is tapasztalt károsodástól, valamint a görög keleti magyarság részéről a jövőben várható megpróbáltatásoktól.

Szabolcs, Hajdú, Bihar, Szatmár, Borsod vármegyékben, Zemplénnek déli részein, hol a gör. kath. magyar egyházközségek legnagyobb része van, az összes lakosság 50% helvét hitvallású magyar. A legtöbb községben gör. kath. és helvét hitvallású templom, de róm. kath. templom a vidékeken aránylag kevés van. Képtelenség, hogy a teljesen magyar gör. kath. nép istenítisztelete ruthén vagy oláh legyen, mert ez őket egyenesen az ott levő protestáns egyházak kitárt karjaiba kergetné. Azoknak a vidékeknek gör. kath. papsága nem magyar nemzeti szempontokból vitte be templomába kisebb nagyobb terjedelemben a magyar nyelvet, hanem egyedül vallásos indokokból, mert látták, hogy másként templomaik elnéptelenednek, hiveik protestánsokká lesznek. Mídon a nyilvánosság előtt híre ment annak, hogy a Szentszék a görög kath. magyarok magyar nyelvű kultuszát betiltotta, a debreczeni protestáns közlönyök egész nyíltan felszólították az ugyanazon vidéken lévő protestáns papságot, hogy használja fel az alkalmat és a görög kath. magyarságot, a rajta esett nemzeti sérelem hatása alatt, igyekezzék a protestantizmus részére megnyerni. Van rá példa, hogy egyetlen gör. kath. magyar plébánia – Szováta – pár év alatt kétszáz lelket veszített el a protestantizmus javára, mert a hívek magyarok, templomuk pedig oláh. Világi állású egyének, kik a kérdéses vidékeket etnográfiai adatok gyűjtése céljából személyesen felkeresték, megállapították, hogy a görög kath. magyarság számára a nemzetiségi kötelekből való szabadulás és a magyar kultusz rendezése nem annyira nemzeti, mint inkább egyházi érdek, mert tömegesen hagyja ott ez a nép vallását, hogy meneküljön az oláh vagy orosz elnevezéstől, melyet magyar mivoltának tudatában magán többé túrni nem akar. Ezt a magától megindult kiválási folyamatot a magy. kir. kormány megszüntetni szeretné, már csak azért is, nehogy a más nemzetiségű gör. kath. papság és lakosság a magyar nyelvben és kultúrában vallásának és vallásos intézményeinek megrontóját és ellenségét lássa és gyűlölje. Ennek pedig csak az az egyetlen orvossága, ha a görög katolikus magyar nép a magyar nyelv számára az isteni tiszteletben legalább annyi érvényesüléshez juthat, amennyit élveznek a latin szertartású katolikus magyarok.

A görög keletieknek a magyar vidékeken szétszórva lévő egyházaiban hiveik száma ma már szerfölött megfogyatkozott. Hiveik elmagyarosodtak és ezen a réven a körülöttük lévő nagyobb számú és magyar nemzetiségű egyházak azokat mondhatni észrevétlenül felszívták. A még meglévő hivek,

ma már maguk is magyarok, hogy templomaikat teljes elnéptelenedéstől megóvják, liturgiájukban is magyarokká törekszenek válni. Évről évre jelentkezik egy pár ilyen görög keleti hitközség, amelyik kimondja, hogy magát görög keleti magyarnak tudja és magyar liturgiát kér. Nemrég egy ilyen hitközség Szentes a magyar kir. kormányhoz fordult és kérte, gondoskodnánk számukra liturgikus könyveik hü és pontos magyar fordításáról. Görög keleti egyházi körök véleménye szerint a görög keleti egyházban a teljes magyar liturgia behozatalának nincs semmi elvi akadály. Mihelyt kellő számú görög keleti egyházközség fog jelentkezni nálunk e kérelemmel, a kérdés nemzeti kulturális nagy fontosságát tekintetbe véve, a magy. kir. kormány annak erkölcsi és anyagi támogatásától el nem zárkozhatik, sőt ha a közvélemény mellettük erősen sorompóba lép, még egy számukra szervezendő új püspökség alapításával is komolyan kellene foglalkoznunk. Ennek pedig a görög katolikus magyarok egyházi és világi köreire egyaránt mély hatása lenne, mert köztudomás szerint a görög katolikus és a görög keleti egyházak liturgiája és liturgikus intézményei, teljesen azonosak.

Rá kellett ezekre a körülményekre mutatnunk, hogy lássa a Szentszék, miszerint a görög katolikus magyaroknak egyházi téren való elismerése épp úgy érdekében van a katolikus egyháznak, mint a magyar államnak és sok megpróbáltatást hárit el hiveitől, ha azok számára a kifejtett módozatok mellett, vagyis görög liturgia mellett a magyar nyelv érvényesülésével egy új egyházmegye alapításához hozzájárulását megadja.

V. A görög katolikus magyarok részére a kért új egyházmegye alapítását megkönnyíti az is, hogy e hivek két területen ugyan, de egyébként etnografiaiilag összefüggő és egészét alkotó csoportosulásban vannak elhelyezkedve. Az itten csatolt térképen feltüntetett kirajzolás szerint az új egyházmegye területére nézve a következő javaslatot tesszük.

Az új egyházmegyéhez volna csatolandó:

1./a munkácsi egyházmegyéből:

- a dorogi esperesi kerület 7,
- a karászi esp.ker.6,
- a máriapócsi esp.ker. 6,
- a nagykállói esp.ker. 7,
- a nyirbélteki esp.ker.6,
- a timári esp.ker.5,
- a szatmárnémetii esp.ker. 7,
- a nyíri esp.ker.9,
- a hegyaljai esp.ker.6,
- az újhelyi esp.ker.5,
- a bodrogi közti esp.ker.6,

összesen 11 esp.ker. 70 plébániával.

2./ az eperjesi egyházmegyéből már földrajzi fekvésének indokából is az alsóborsodi kerület 7 plébániával.

3./ A szamosujvári egyházmegyéből a szatmári és szinyérváraljai kerületekből: Aranyosmedgyes, Batizvasvári, Szatmár, Udvari, Berence, Józsefháza, Patóháza, vagyis 7 plébánia.

4./ A nagyváradai egyházmegyéből:

– a madarászi és szamosközi kerületekből:

Amacz, Szatmárzsadány, Krassó, Lippó, Nagykolcs, tehát 5,

– a szatmári esp. kerület 8,

– a nagykárolyi esp. ker. 8,

– az érmelléki esp. ker. 8,

– a vasadi esp. ker. 8,

– a nagylétai esp. ker. 10,

– továbbá a Bihar vármegye nyugati felén eső Pocsaj, Bedő,

Váradolaszi és Nagyszántó, vagyis 4,

– és a Csanád megyében lévő Makó,

vagyis összesen 52 plébánia.

5./Az esztergomi főegyházmegyéből Budapest.

Ez az eddig megnevezett összesen 136 plébánia összefüggő területen egy csoportosulásban van elhelyezve és magában is elegendő volna egy új egyházmegye alapításához.

Azonban nem lehet sorsára hagyni a Székelyföld görög katolikus magyarságát sem. Azért mint különálló vicariátus az új egyházmegyéhez volna csatolandó a gyulafehérvári főegyházmegyéből

– a háromszéki esp. ker. 11,

– az udvarhelyi esp. ker. 8,

– a gyergyói esp. ker. 15,

– a marosi kerületnek a marosi alsó és a nyárádszeredai járásban lévő 10 plébániája Maros-Vásárhellyel együtt,

vagyis együttesen 45 plébánia.

Magasabb tekintetek figyelembe vételével nem lenne indokolatlan, ha a székelyföldi gör. kath. magyarság részére külön egyházmegye alapítatnék is. Hisz a körösi gör. kath. egyházmegyének csak 23 plébániája, -a banjalukai egyházmegyének 30 plébániája, -a trebinjei egyházmegyének 8 plébániája van és mégis azok alapítása és kanonizációjára nézve nem hiányzott a készség sem a világi sem az egyházi hatóságoknál. De ha a Székelyföld számára külön gör. kath. püspökség alapítását ma még nem is tervezzük, annak nem látjuk semmi akadályát, hogy a mai fejlett és még mindig fejlődő közlekedési viszonyok mellett, mint különálló vicariátust az új gör. kath. egyházmegye püspöke kormányozhassa ezt a kerületet is.

Magyarország egész területén az 1900. évi népszámlálás talált 246628 gör. kath. magyart. Ezek közül a fennálló püspökségek joghatósága alatt

állott 239353. Annak a 7.225-öt tevő összegnek, mely a most említett két szám között mutatkozik, legnagyobb részét Budapest szolgáltatta 3.745 magyar anyanyelvű gör. kath. lakosságával. De azóta ezek is különálló plébánia keretébe vannak elhelyezve. Az új egyházmegyébe javasolt plébániák területén azonban a csatolt kimutatás szerint csak 154.904 gör.kath. magyar lakik. Tehát jelentékeny számú gör. kath. magyar még mindig kimaradna a számukra tervezett egyházmegyéből. Ebbe azonban topográfiai viszonyok miatt már kénytelenek lennénk belenyugodni, mert az itt ott elszórva lévő nyelvszigeteket kikerekített egyházmegyébe, úgy hogy annak területe összefüggő egészet alkosson, felvenni nem lehet. A tervezett új egyházmegyébe éppen topográfiai viszonyoknál fogva fel kellene venni idegen anyanyelvű elemet is. Ez a csereviszony, mely így az új egyházmegye és a régi nemzetiségi jellegű egyházmegyék között létesülne, egyúttal garantiát nyújtana mindkét félre az iránt, hogy a szervezetükbe beosztott idegen nyelvű töredékekkel szemben az erőszakos fellépéstől itt is ott is tartózkodni fognak. Ami hogy valóban úgy is legyen, arra első sorban ez a m. kir. kormány fordítana gondot a legteljesebb pártatlansággal.

VI. Nem tartjuk feleslegesnek megjegyezni, hogy amint a magyar állam az egyház rendelkezésére bocsátotta erkölcsi súlyát és anyagi erejét, minőn a nemzetiségek jutottak önálló egyházi szervezethez, úgy mostan is biztosítja e m. kir. kormány az apostoli Szentszékét, hogy az új egyházmegye szervezésére és javadalmazására szükséges erkölcsi támogatást és anyagi ellátást teljes egészében biztosítja az egyház részére. Ennek ellenében reméljük, hogy az apostoli Szentszék is amint nem késett a magyar állam segítségével a magyar állam területén letelepült nemzetiségek vallási ügyeit rendezni, -nem fog késni, hogy a görög katolikus magyarság egyházi ügyeinek rendezésére ezennel felajánlott szolgálatainkat és áldozatkészségünket is igénybe vegye és elfogadja.

A görög kath. magyarság már eddig is kiállotta a tűzpróbát és bizonyosságát szolgáltatta annak, hogy megpróbáltatásaiban is hű maradt az apostoli Szentszékhez. A m. kir. kormány sem tekinti céljának, hogy az egyház fegyelmeinek, tekintélyének ártson. Ellenkezőleg készséggel fel akarunk használni minden alkalmat, hogy az egyháznak magasztos hivatása teljesítésében segítségére legyünk. Éppen azért kerestük, és fentiekben előterjesztettük azt a módot, amely a görög liturgikus nyelv felhasználásával a gör.kath. magyarságnak az egyházi fegyelem megsértése nélkül egyházi és társadalmi téren érvényesülést szerezhet. Tekintve tiszteletteljes ajánlatunkat a Szentszék az egyház iránti őszinte jó szándékaink megnyilatkozásának, mert valóban az vezetett bennünket. Másképpen a bekövetkező eseményekért felelősséget nem vállalhatunk, mert természetes, hogy a magyar állam nem engedheti egyetlen magyar nemzetiségű polgárának elidegenítését sem. Itten pedig százezrek megmentéséről van szó.

77b. A magyar kormány memorandumának német fordítása

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVII. fol. 8r–25v. (MNL OL X 869, W 875 tekercs, 270–288). Tisztázat.

Denkschrift

betreffend die Stiftung einer für die griech-kath. Ungarn angesuchten neuen Diöcese

I. Die sich zum griech-kath. Ritus bekennende Bevölkerung Ungarns war bis Mitte des XVII. Jahrhunderts ohne Ausnahme dem Schisma anheimgefallen. Die Bewohner der nordöstlichen Landesteile vereinigten sich im Jahre 1648, die Siebenbürger im Jahre 1700 mit der kath. Kirche, der dem Schisma anheimgefallene Teil ist aber noch heute zahlreicher, als die Unierten. Als ersten sind zu einer organisierten Hierarchie die Siebenbürger gelangt. Für sie hat Karl. III. König von Ungarn das Fogaraser Bistum gestiftet, das dann durch Papst Innozenz XIII, canonisiert wurde. Nach dem Wortlaute der Canonisierungsbulle war die Stiftung des neuen Bistums aus dem Grunde notwendig, weil „*gratia benedicente Domini nonnulla milia Graecorum Ruthenorum, Valachorum, Rascianorum, aliorumque, qui graecum situm sequebantur, ad Sanctae domanae Ecclesiae grenium advolavissent.*”

Gemäss dieser Erklärung wird der Fogaraser Bischof im Bullentext consequent der Bischof der Griechen, Ruthenen, Rumänen, und Serben griech. Ritus genannt. Bei der Aufzählung der Gläubigen wird in dem Worte „*Alierum*” ausser der vier angeführten Nationalitäten auch anderer Nationen Erwähnung getan, die zu jener Zeit in Siebenbürgen sich zum griech. Ritus bekannt und die Union acceptiert haben, Es ist völlig unwahrscheinlich, dass sich dieser Ausdruck auf die Sachsen beziehen würde; diese Annahme lässt deren deutsche Sprache und Augsburger Bekenntnis nicht zu. Wir müssen es daher als sicher hinnehmen, dass die Bulle wenn auch in verhüllter Form, so doch in einer jeden Zweifel ausschliessenden Weise von den sich zum griech. Ritus bekennenden Ungarn sprach.

Auf das Fogaraser Bistum folgte alsbald die Errichtung des Munkácsér Bistums, im Jahre 1771. Die auf dieses Bistum bezügliche Canonisierungsbulle des Papstes Clemens dehnte die Rechtsbefugnisse des neuen Bistums „*in clerum et populum Ruthenorum graeci ritus uniti, aliosque, qui eosdem ritus et unionem sequuntur, et sequunt tam in civitate Munkácsensi, quam in aliis praedictae dioecesis partibus*” aus. Auch dieses Bistum wurde also nicht ausschliesslich für die Ruthenen geschaffen, sondern für alldiejenigen, die sich innerhalb des angegliederten Kirchensprengels zum griech. Ritus bekannt und die Union mit Rom acceptiert haben. Es gab im Rahmen dieses Kirchensprengels in ansehnlicher Zahl auch Rumänen,

aber auch Ungarn, Tatsache ist dass¹¹⁰ der grösste Teil des vom Fürsten Bocskay in den Hajdukenstädten angesiedelten Militärs sich zum griech. Ritus bekennenden Ungarn bestand die nun sämtlich – den Verbände der Munkácsér Diözese angegliedert wurden. Die Zeugeneinvernahme-Protocolle, welche Anfangs des XVIII. Jahrhunderts durch zwei Domherrn aus Eger aus Anlass der Untersuchung der Wundertaten des Máriapócsér Gnadenbildes an Ort und Stelle aufgenommen wurden, beweisen wieder, dass während der Untersuchung die Exmittierten mit den griech-kath. Gläubigen aus Máriapócs und aus dem benachbarten Comitate Szabolcs ausschliesslich in ungarischer Sprache verkehrt haben, diese also schon damals Ungarn waren. Die Stiftungsurkunde der Bistümer in Fogaras und Munkács zeigt, dass der apost. König von Ungarn und der Heilige Stuhl zur Zeit als¹¹¹ diese Bistümer errichtet wurden¹¹², auch nicht im Entferntesten daran dachten, in diesen neuen Bistümern der walachischen und ruthenischen Nation je eine eigene kirchliche Organisation zu eben; im Gegenteil; die gesammte damalige griech-kath. Bevölkerung des Landes ist ohne Unterschied der Nation der geistlichen Jurisdiktion des neuen Bischöfe unterstellt worden sicherlich nicht mit der Intention, dass sie sich gegenseitig verschlingen, sondern, dass sie sich gegenseitig schätzen und in Frieden und Liebe beisammenleben.

Diese ideal zu nennende Organisation, innerhalb welcher ein ausdrücklicher Nationalitäts-Charakter nicht zur Geltung kommen konnte, hörte im Laufe der Zeiten endgiltig auf und allmählich sind die beiden erwähnten (!) Diöcesen, sojie die aus diesen ausgeschiedenen neuen Bistümer zur Schutzbasten der einen oder der anderen Nationalität, keine dieser Schutzparteien (!) sollte aber dem Ungartum zum Nutzen gereichen. heute würden wir in Siebenbürgen¹¹³ vergeblich Ruthenen, Griechen oder Serben suchen. Alle diese Nationalitäten wurden durch die Rumänen dadurch absorbiert, dass die rumänische liturgische Sprache obligatorisch gemacht worden war. Es ist wahrscheinlich, dass am Anfange des XVIII. Jahrhunderts auch die sich zum griech-Ritus bekennenden Ungarn in grösserer Anzahl in Siebenbürgen¹¹⁴ ansässig waren, heute ist dort nur mehr noch ein Bruchzahl des früheren Standes anzutreffen, welche¹¹⁵ auch heute noch der Willkühr der überwiegenden rumänischen Majorität ausgeliefert ist.¹¹⁶ Auf dem uralten Gebiet der Munkácsér Diözese haben sich die Ungarn, obwohl sie allmählich unter vier Bistümern aufgeteilt

---

110 Betoldás: *dass*

111 Betoldás: *zur Zeit als, eredetileg: zu jener Zeit, als*

112 Betoldás: *wurden, eredetileg: haben*

113 Betoldás: *Siebenbürgen, eredetileg: Serbien*

114 Betoldás: *in Siebenbürgen,*

115 Betoldás: *welche*

116 Betoldás: *ist*

wurden, denn doch noch am besten erhalten, obwohl auch sie sich den Einschmelzungsversuchen der Majorität nicht erwehren konnten, so oft die politischen Verhältnisse ein solches Attentat ermöglicht haben.

Es ist unleugbar, dass die Stigmatisierung der ungarländischen griech-kath. Diöcesen als Nationalitätendiöcesen im hohen Masse auch durch den Heiligen Stuhl gefördert wurde, indem dieser im Gegensatz zu den Stiftungsbullen – dem Minkács (!) Bischof und dem aus diesem Episcopat ausgeschiedenen Eperjeser Bischof den Namen „episcopus graeci ritus ruthenorum“ beilegte, während die Bischöfe des Fogaraser Bistums und der aus diesem ausgeschiedenen Diöcesen in den amtliche Urkunden unter dem Name „episcopus graeci ritus rumenorum“ erwähnt werden. Den Gipfel dieser Nationalitätstendenz bildete schliesslich die im Jahre 1853 erfolgte Gründung der Gyulafehérvärer erzbischöflichen Provinz, als der heilige Stuhl auch den letzten Rest aus der Munkács Diöcese ausschied und für die unierten Rumänen eine auch vom Ezstergomer (!) Fürstprimas unabhängige Metropole errichtete und diese bereits unter dem Name „provincia graeco catholica unita linguae Romenica“ canonisierte. Nach dem Vorstehenden ist es dann kein Wunder, wenn wir jüngst erfahren mussten, dass der Heilige Stuhl in seinen officiellen Publikationen bereits einen ritus ruthenus und einen ritus rumenus kennt, obgleich früher der Ritus dieser Gläubigen nur unter dem Namen ritus graecus erwähnt war.

All diese Umstände zusammen haben die heutige Lage geschaffen derzufolge¹¹⁷ die erwähnten kirchlichen Organisationen sich gegenwärtig als ein geschlossenes Nationalitätgebiet betrachten, innerhalb dessen eine andere Sprache oder Cultur keine Existenzberechtigung hat, und wo sich jeder zur ruthenischen oder rumänischen Nationalität bekennen muss, aber hauptsächlich kein Ungar sein darf.

Nach den Volkszählungsdaten vom Jahre 1900 ist das Zählenverhältnis der Bevölkerung mit ungarischer Muttersprache unter den, in die Cadres der Diöcese eingefügten griech. kath. Insassen folgendes:

---

117 Betoldás: *derzufolge*

- Eperjeser Bistum: Gesamtzahl der Gläubigen: 150.890; unter diesen solche mit ung. Muttersprache: 26.362, d.h. 17.5% der gr. kath.¹¹⁸ Gesamtbevölkerung
- Munkácsér Bistum: Gesamtzahl der Gläubigen: 521.609; unter diesen solche mit ung. Muttersprache: 142.394, d.h. 27.3% der gr. k.¹¹⁹ Gesamtbevölk.
- Gyulafehérvárer Bistum: Gesamtzahl der Gläubigen: 428.905; unter diesen solche mit ung. Muttersprache: 18.482, d.h. 4.3% der gr. k.¹²⁰ Gesamtbevölk. zahl.
- Lugoser Bistum: Gesamtzahl der Gläubigen: 90643; unter diesen solche mit ungarischer Muttersprache: 2,308, d.h. 2.6% der gr. k.¹²¹ Gesamtbevölkerungszahl.
- Nagyváradér Bistum: Gesamtzahl der Gläubigen: 102,700; unter diesen solche mit ung. Muttersprache: 25,317, d.h. 24-7% der gr. k.¹²² Gesamtbevölk.zahl.
- Szamosújvárer Bistum: Gesamtzahl der Gläubigen: 523,231; unter diesen solche mit ung. Muttersprache: 24,307, d.h. 4.6% der gr. k.¹²³ Gesamtbevölkerungszahl.
- Kőröser Bistum: Gesamtzahl der Gläubigen: 10551, unter diesen solche mit ung. Muttersprache: 183, d.h. 13.1% der gr. k.¹²⁴ Gesamtbevölk. zahl.

Dass heisst, ein Achtel der griech-kath. Bevölkerung Ungarns hat sich zur ungarischen Muttersprache bekannt; dann gibt es Diöcesen, wo die Ungarn 24% derselben betragen, anderwärts ist wieder das Zahlenverhältniss der Ungarn ein ungünstigeres, deren Gesamt¹²⁵ Zahl erreicht aber dennoch ungefähr 240,000¹²⁶ Nichtsdestoweniger wird durch die Majorität der Diöcesen die Existenz der innerhalb dieser Diöcesen lebenden griech-kath. Ungarn entweder verschwiegen oder ausdrücklich in Abrede gestellt.

Unsere Ethnographen haben bis heute die Frage nicht entschieden, ob es die Nationalitäten und unter diesen an erster Stelle die Rumänen waren, welche in sich mehrere kernungarische Niederlassungen einverleibt haben, oder umgekehrt. Aber in Ansehung dessen, dass die rumänische und ruthenische Nationalität es verstanden haben, und es auch heute noch

---

118 Betoldás: *gr. kath.*

119 Betoldás: *gr. k.*

120 Betoldás: *gr. k.*

121 Betoldás: *gr. k.*

122 Betoldás: *gr.k.*

123 Betoldás: *gr.k.*

124 Betoldás: *gr.k.*

125 Betoldás: *Gesamt*

126 Betoldás: *ungefähr*, utána áthúzva: 24,000.

verstehen, die in ihren Zauberkreis gelangenden Ungarn nicht nur durch ihre Sprache, sondern auch durch ihren Nationalitätencultus an sich zu fesseln, ist es im hohen Grade wahrscheinlich, dass der Verlust des Ungartums auf diesem Gebiete schon im 17. und XVIII. Jahrhunderte grösser war, als sein Gewinn. Die Nationalitätenbewegungen des XIX. Jahrhunderts, und namentlich die anlässlich des ungarischen Freiheitskampfes vom Jahre 1848/49 bewusst aufgestachelte Böswilligkeit der Nationalitäten gegen das staats erhaltende Ungartum haben die Lage der innerhalb der kirchlichen Organisationen der Nationalitäten lebenden Ungarn wahrlich unerträglich gemacht. Wir wollen dieses Memorandum, das sich notwendigerweise ohnehin auf viele Details einlässt, nicht auch noch dadurch in die Länge ziehen, dass wir den Kampf, den das Ungartum gegen das unaufhörliche Vermehrung des Besitzstandes der Nationalitäten führt, auch in seinen Details beschreiben. Nur den heutigen Stand der Frage müssen wir zur Kenntnis des Heiligen Stuhles bringen, zu welchem Zwecke wir wir (!) im Wortlaute jenen Passus aus der am 4. März 1910 gehaltenen Programmrede eines der angesehensten Gestalten der ungarischen leitenden Politiker, des Grafen Tisza, hier einschalten, worin es heisst: Eine Versöhnung des ungarischen Staates mit den Nationalitäten elementen ist nur dann denkbar, wenn sie das Ungartum in der Lösung der hochdebeutsamen Frage unterstützen werden, dass der gegenwärtigen unhaltbaren Lage der griech-kath. und der griech. orient. Bevölkerung ungarischer Zunge endlich ein Ende gemacht wird.

Diesen Frieden herbeizuführen und der gegenwärtig unhaltbaren Lage der sich zum griech. Ritus bekennenden Ungarn ein Ende zu machen, ist in erster Linie Pflicht der ungarischen Regierung. In Erfüllung dieser Pflicht treten wir an den apost. Heiligen Stuhl mit der Bitte an, dem verlangen zustimmen zu wollen, dass die kgl. ung. Regierung bei Seiner Majestät dem apost. König von Ungarn, als dem obersten Patronatsherrn der kath. Kirche in Ungarn wegen Stiftung eines neuen Bistums für die griech-kath. Ungarn bittlich werden und deren Organisation veranlassen.

III. Der Heilige Stuhl kennt sicherlich die Bewegung und jene Details derselben, welche für die griech. kath. Ungarn die Bewilligung einer ung. Liturgie anstrebt. Wir können nicht leugnen, dass die kgl. ung. Regierung dieser Bewegung von allem Anfange an sympatisch gegenüber stand, und bereit wäre, dieser Bewegung nicht nur ihre moralische, sondern auch ihre materielle Unterstützung an gedeihen zu lassen, wenn derselben der Heilige Stuhl eine günstigere Behandlung zu Teil werden liesse. Nach unseren bisherigen diesbezüglichen Erfahrungen begegneten diese eben erwähnte Bestrebung nach zwei Richtungen hin unüberwindlich erscheinenden Schwierigkeiten. Das erste Hindernis für die ungarische Liturgie besteht in der Kirchendisziplin, die die Einführung neuer liturgische Sprachen,

wenn auch nicht endgiltig ausschliesst so doch¹²⁷ sicherlich sehr erschwert. Dazu kommt noch die Befürchtung der lateinischen kath. Hierarchie, dass die ungarische Liturgie der griech-kath. Ungarn bei den Angehörigen des¹²⁸ lat. Ritus die Pietät für die lateinische liturgische Sprache erschüttern könnte. Das zweite Hindernis besteht in der Eifersucht der Organisationen und Oberbehörden der Nationalitätenkirchen, die in der institutiven Sicherung der ungarischen Sprache eine Zurückdrängung ihrer eigenen Sprache bzw. feindselige Gesinnungen erblicken¹²⁹.

Die Eifersucht der Nationalitäten kann nach unserer Ansicht nur in der Weise entworfen werden, wenn es gelingen wird, die Ungarn aus ihrer kirchlichen Organisation endgiltig auszuschalten. Dieses Verfahren kann weder für die Ruthenen, noch für die Rumänen gravaminös sein, da es erworbene Rechte nicht verletzt, den Nationalitätencharakter ihrer Organisationen belässt, ihre Homogenität¹³⁰ nicht berührt, ja sie noch prägnanter hervortreten lässt, da dadurch diese Homogenität von einem für die Nationalitäten unangenehmen, nach ihrer Ansicht feindseligen Element befreit wird. Dies vermöchte also für sie viel Vorteile zu bringen, andererseits wäre aber auch das Ungartum ein für allemal von der assimilierenden Kraft der Nationalitäten befreit. Das ist das Wenigste, was der ungarische Staat vom ungarischen nationalen Gesichtspunkte anstreben muss, wenn er innerhalb seiner eigenen Grenzen keine Niederlage erleiden soll. Die zu gründende neue Diözese ist also kein Angriff gegen die Nationalitätenkirchen, sondern nur eine Abwehrmassregel gegen deren widernatürliches unberechtigtes, und gewaltsames Vorgehen, demzufolge wir uns auch in der Hoffnung wiegen, dass dieses Bestreben der ungarischen Regierung die vollste Billigung des Heiligen Stuhles finden wird.

Wir hoffen dies umso zuversichtlicher, als die kgl. ung. Regierung der Disciplin der kath. Kirchen gegenüber das grösste Entgegenkommen bekunden will und für die¹³¹ neue griech-kath. Diözese nicht mehr auf die Bewilligung der ungarischen Liturgie besteht, sondern sich damit abfinden will, dass zur liturgischen Sprache der neuen Diözese durch den Heiligen Stuhl die altgriechische Sprache decretiert, dabei aber der Möglichkeit Raum gelassen wird, dass – conform der Praxis der kath. ung. Pfarren lat. Ritus – ebenso, wie neben der lateinischen Liturgie für die ungarischen Gläubigen die Sprache des Gottesdienstes die ungarische ist¹³², für die ungarischen Gläubigen in der neuen Diözese neben der altgriechischen Liturgie ein ungarischer Gottesdienst eingeführt werde. Auf dieser Grundlage könnte

---

127 Betoldás: *doch*, eredetileg: *sie*

128 Betoldás: *des*, eredetileg: *zum*

129 Utána törölve: *will*

130 Betoldás: *Homogenität*

131 Utána törölve: *competierte*

132 Betoldás: *ist*, eredetileg: *sei*

durch den Heiligen Stuhl nach unserer ganz erg. Ansicht die Canonisierung einer griech-kath. Diöcese bei vollster Integrität der Kirchendisziplin vollzogen werden, da derart für die griech-kath. Ungarn nur das und nur soviel concediert werden würde, was in Folge ihres Ungartums und zur Geltendmachung desselben auch die kath. Ungarn lat. Ritus ungestört genießen.

Infolge der topographischen Lage des griech-kath. Ungartums wäre die neue Diöcese zur Hälfte aus dem Gebiete des altslavischen, zur anderen Hälfte aus dem der rumänischen liturgischen Sprache auszuscheiden. Übergangsweise müsste dem aus dem früheren verbande übertretenden Clerus der facultative Gebrauch der alten liturgischen Sprache gestattet werden, die Clerices¹³³ müssten jedoch¹³⁴ dazu angeeifert, bezw. ihnen die Gelegenheit dazu geboten werden, die altgriech. Sprache in dem notwendigen Masse anzueignen¹³⁵. Die Ausbildung¹³⁶ des neuen Clerus müsste aber einheitlich gestaltet und¹³⁷ auf die griech. Sprache die grösste Sorgfalt verwendet werden, damit sich der Clerus der neuen Diöcese in der griechischen Kirchenliteratur vollkommen heimisch fühle, und seine liturgischen und theologischen Kenntnisse aus dem Originalquellen der griech. Kirchenliteratur schöpfen könne. Zur Erleichterung dieser Bestrebungen müsste und könnte zwischen dem griech. Mutterkloster in Grotta-Ferrata bei Rom und der neuen Diöcese, ferner zwischen dem, der neuen Diöcese anzuliedernden, berühmten griech-kath. Basilitenkloster in Máriapócs eine Verbindung hergestellt werden, damit solcherart der neuen Diöcese und ihrem erwähnten Kloster bei der Einführung¹³⁸ der griech. liturgischen Sprache¹³⁹ eine entsprechende geistige Kraft und Hilfe geboten werden könne.

Bei solcher Inanspruchnahme der griech. liturgischen Sprache würde der Heilige Stuhl das griech-kath. Ungartum von dem Stigma und der Gewalttätigkeit der Nationalitäten befreien¹⁴⁰, da in Ungarn die griech. Sprache eben so keinen Nationalitätencharakter hat, wie die lateinische. Solcherart würde dann die Bahn für die kgl. ung. Regierung frei werden, um diesen vom Untergange bedrohten Teil des Ungartums mit allen Mitteln zu verteidigen; andererseits könnte die Kirche den ungarischen Charakter der neuen Diöcese ohne Tangierung ihrer Disciplin anerkennen

---

133 Betoldás: *die Clerices*

134 Betoldás: *jedoch*, eredetileg: *aber auch diese*

135 Betoldás: *anzueignen*, eredetileg: *zu trachten*

136 Betoldás: *Ausbildung*, eredetileg: *Cultur*

137 Utána törölve: *bei dessen Heranbildung*

138 Betoldás: *Einführung*, eredetileg: *Reformierung*

139 Utána törölve: *unter billigen Bedingungen*

140 Betoldás: *befreien*, eredetileg: *befreit werden*

und das Zurgeltungkommen der ungarischen Sprache zulassen, ohne dass hiergind welche erworbene Rechte geschmälert werden würden.

IV. Werden die Verhältnisse der griech-kath. Ungarn in dieser¹⁴¹ Weise geregelt sein, dann werden aller Wahrscheinlichkeit nach auch alle Bestrebungen betreffs der¹⁴² ung. Sprache aufhören; dabei könnten auch die Nationalitätenreibungen saniert werden, die infolge der Bestrebungen der Ungarn, ihrer Sprache zur Geltung zu verhelfen, mit Ausnahme der Kőröser und Lugoser Diöcesen – in allen ungarländischen griech-kath. Diöcesen eine ständige Erscheinung sind. Diese zwei sicheren Erfolge würden an sich allein die Errichtung einer neuen griech-kath. Diöcese motivieren. Noch mehr erscheint dies empfehlenswert, ja notwendig aus dem Grunde weil die griech-kath. Ungarn nur derart von den Schädigungen bewahrt werden könnten, denen sie auch schon bisher seitens des ungarischen Protestantismus ausgesetzt waren, wie ihnen auch nur auf diese Weise Heimsuchungen erspart bleiben können, die ihrer seitens der griech-orient. Ungarn in Hinkunftg harrt.

In den Comitaten Szabolcs, Hajdu, Bihar, Szatmár, Borsod, ferner in den südlichen Teilen des Comitates Zemplén, wo sich der grösste Teil der griech-kath. ung. Kirchengemeinden befindet, beträgt die Zahl der Ungarn helvetischen Glaubens 50% der Gesamtbevölkerung. In den meisten Gemeinden bestehen griech-lath. und protestantische Kirchen, röm. kath. Kirchen gibt es indes in dieser Gegens verhältnismässig wenig. Es wäre absurd, dass der Gottesdienst des vollkommen ungarischen griech-kath. Volkes in ruthenischer oder rumänischer Sprache abgehalten werde, weil dies sie direkt in die offenen Arme der dort befindlichen protestantischen Kirchen treiben würde. Die griech-kath. Geistlichkeit jener Gegenden hat die ungarische Sprache in die Kirche in kleinerem oder grösserem Massstabe nicht aus ungarischen nationalen Gesichtspunkte eingeführt, sondern alleinaus confessionellen Gründen, da sie die Wahrnehmung machen musste, dass sich die Kirchen sonst entvölkern und ihre Gläubigen zu Protestanten werden. Als es in der Öffentlichkeit bekannt wurde, dass der Heilige Stuhl den ung. Sprachencultus der griech-kath. Ungarn verboten hat, haben die protestantischen Organe in Debreczen die in dieser Gegend wirkenden protestantischen Geistlichen ganz offen aufgefordert, die Gelegenheit auszunützen und die griech-kath. Ungarn unter der Wirkung der ihnen zugefügten nationalen Unbild für den Protestantismus zu gewinnen zu trachten. Es gibt Beispiele dafür, dass eine einzige griech-kath. ung. Pfarre binnen wenigen Jahren 200 Sellen zu Gunsten des Protestantismus verlor, da die Gläubigen Ungarn waren,¹⁴³ ihre Kirche

---

141 Betoldás: *dieser*, eredetileg: *der*

142 Betoldás: *der*, eredetileg: *des*

143 Betoldás: *waren*

aber rumanisch war. Herren in weltlichen Stellungen, welche die fraglichen Gegenden zur Sammlung ethnographischer Daten persönlich aufsuchten, haben festgestellt, dass die Befreiung der griech-kath. Ungarn aus dem Nationalitätsverbände und die Regelung des ung. Cultus nicht so sehr nationales, als vielmehr kirchliches Interesse sei, da das Volk seine Religion in Massen verlässt, um sich vor der Benennung als Rumäne oder Russe zu flüchten, welche Bezeichnung er als Ungar nicht auf sich beruhen lassen will. Diesen aus sich selbst hervorgegangenen Secessionsprocess möchte die ungarische Regierung¹⁴⁴ schon aus dem Grunde aufhalten, damit die sich zu einer anderen Nationalität bekennende griech-kath. Geistlichkeit und Bevölkerung in der ungarischen Sprache und Cultur nicht einen verderber und Feind ihrer Kirche und (!) ihrer kirchlichen Institutionen erblicke und hasse. Dagegen gibt es nur eine einzige Remedur, nämlich die, dass das griech-kath. ung. Volk betreffs seiner Sprache im Gottesdienste wenigstens in dem Masse zur Geltung gelange¹⁴⁵, wie dies bei den kath. Ungarn lat. Ritus der Fall ist.

Die Zahl der griech-orient. Gläubigen in ihren in den ungarischen Gegenden zerstreut liegenden Kirchen hat heute bereits sehr erheblich abgenommen. Ihre Gläubigen haben sich magyarisiert und in weiterer Folge wurden sie durch grösser Anzahl der um sie liegender ungarischen nationalen Kirchen absorbiert. Die noch existierenden Gläubigen sind heute selbst schon Ungarn und trachten, um ihre Kirchen vor völliger Entvölkerung zu bewahren, auch in ihrer Liturgie zu Ungarn zu werden. Alljährlich melden sich einige solche griech. orient. Kirchengemeinden, die erklären, sich als griech-kath. Ungarn bekennen zu wollen, wesshalb sie um die Einführung der ung. Liturgie bitten. Unlängst erst wendete sich eine solche Kirchengemeinde an die kgl. ung. Regierung mit der Bitte um Beschaffung einer wortgetreuen und präzisen Übersetzung ihrer liturgischen Bücher. Nach Ansicht griech-orient. Kirchenkreise steht der Einführung¹⁴⁶ der vollen ungarischen Liturgie in der griech. orient. Kirche kein principiell Hindernis entgegen. Sobald eine genügende Anzahl griech-orient. Kirchengemeinden eine solche Bitte unterbreiten werden, wird sich die kgl. ung. Regie (!) im Hinblick auf die in cultureller und nationaler Hinsicht grosse Bedeutung dieser Frage einer moralischen und materiellen Unterstützung dieser Bestrebungen nicht verschliessen können, ja, wenn die öffentliche Meinung sich für diese Frage in tatkräftiger Weise einsetzen wird, werden wir uns auch mit der Stiftung eines für die Griech-Orientalen zu errichtenden Bistums ernsthaft beschäftigen müssen. Dies würde aber nicht verfehlen auf die weltlichen und kirchlichen Kreise der

---

144 Betoldás: *Regierung*

145 Eredetileg: *gelangen kann*

146 Eredetileg: *in der griech. Einführung*

griech-kath. Ungarn im gleichen Masse eine tiefe Wirkung zu machen, da, wie dies allgemein bekannt ist, die Liturgie und die liturgischen Institutionen der griech- kath. und der griech-orient. Kirche vollkommen identisch sind.

Wir mussten auf diese Umstände hinweisen, um den Heiligen Stuhl zu überzeugen, dass die Anerkennung der griech-kath. Ungarn auf kirchlichem Gebiete ebenso im Interesse der kath-Kirche, als des ungarischen Staates liegt und der Heilige Stuhl seinen Gläubigen viel. Schicksalsprüfungen ersparen wird, wenn er für sie unter den dargelegten Modalitäten d. h. bei Einführung der griech. Liturgie und unter Geltendmachung der ungarischen Sprache zur Gründung einer neuen Diözese seine Zustimmung geben wird.

V. die Gründung der für die griech-kath. Ungarn erbetenen neuen Diözese wird auch dadurch erleichtert, dass die Gläubigen zwar auf zwei Gebieten, aber im übrigen in einer ethnographisch zusammenhängenden und ein Ganzes bildenden Gruppierung untergebracht sind. Nach der Skizze auf beiliegender Landkarte stellen wir in Betreff des Kirchensprengels der neuen Diözese folgenden Antrag:

Der neuen Diözese wären anzugliedern:

- 1./ von der Munkács-er Diözese: 7 Pfarren des Dorog-er Dechantbezirkes; 6 Pfarren des Karász-er Dechantbezirkes; 6 Pfarren des Márispócs-er Dechantbezirkes; 7 Pfarren des Nagyálló-er Dechantbezirkes; 6 Pfarren des Nyirbéltek-er Dechantbezirkes; 5 Pfarren des Bunár-er Dechantbezirkes; 7 Pfarren des Szatmárnémeti-er Dechantbezirkes; 9 Pfarren des Nyír-er Dechantbezirkes; 6 Pfarren des Hegyalja-er Dechantbezirkes; 5 Pfarren des Ujhely-er Dechantbezirkes; 6 Pfarren des Bodrogköz-er Dechantbezirkes. zusammen 11 Dechantbezirkes mit 70 Pfarren.
- 2./ Aus der Eperjes-er Diözese schon im Hinblick auf deren geographische Lage: 7 Pfarren aus dem Alsóborsod-er Dechantbezirk.
- 3./ Aus der Szamosújvár-er Diözese: aus den Dechantbezirken Szatmár und Szinyérváralja: Aranyosmegyes, Batúvasvár, Szatmár, Udvari, Berencze, Józsefháza, Batóháza, d.h. 7 Pfarren.
- 4./ Aus der Nagyvárader Diözese, bzw. aus den Dechantbezirken Madarász und Szamosköz: Amacz, Szatmárzsadány, Krassó, Lippó, Nagykolcs, also 5 Pfarren aus dem Szatmár-er Dechantbezirk. 8, aus dem Nagykároly-er Dechantbezirk. 8, – aus dem Érmellék-er Dechantbezirk. 8, aus dem Vas-er Dechantbezirk. 8, aus dem Nagyléta-er Dechantbezirk. 10; ferner aus der östlichen Hälfte des Com. Bihar die 4 Pfarren: Pocsá, Bedő, Váradolasz, und Nagyszántó, im Com. Csanád die Pfarre Makó, d.h. zusammen 52 Pfarren.

5./ Aus der Esztergomer Erzdiöcese: Budapest. Die hier bisher genannten zusammen 132 Pfarren liegen auf einem zusammenhängenden Gebiet in einer Gruppierung und genügen an sich hallein zur Gründung einer neuen Diöcese.

Aber auch die griech-kath. Ungarn des Széklerlandes dürfen ihren Schicksale nicht überlassen werden. Daher wären der neuen Diöcese als ein selbstständiges Vikariat anzugliedern:

Aus der Gyulafehérvärer Erzdiöcese 11 Pfarren des Háromszéker Dechantbezirkes, 8 Pfarren des Udvarhelyer Dechantbezirkes, – 15 Pfarren des Gyergyó-er Dechantbezirkes, 10 Pfarren des Maroser Dechantbezirkes in den Stuhlamsbezirken Maros, Alsószereda und Nyárádszereda nebst der Pfarre Marosvásárhely, d.h. zusammen 45 Pfarren.

Aus höheren Rücksichten wäre es nicht unmotiviert, wenn für die griech-kath. Ungarn des Széklerlandes eine eigene Diöcese errichtet werden würde, Gehören doch zur Kőröser griech kath. diöcese nur 23, zur Banjaluka-er Diöcese nur 30 und zur Trebinje-er Diöcese nur 8 pfarren, dennoch fehlte es nicht an der Bereitwilligkeit seitens der weltlichen und geistlichen Behörden zur Stiftung und Canonisierung derselben. Aber wenn auch für das Széklerland die Errichtung eines eigenen griech-kath. Bistums nicht in Aussicht genommen wird, steht dem nichts im Wege dass – bei den heutigen entwickelten und sich immer weiter entwickelnden verkehrsverhältnissen – der bischof der neu griech-kath. Diöcese auch dieses Gebiet als selbstständiges Vikariat verwalte.

Nach den Volkszählungsdaten vom Jahre 1900 betrug die Zahl der griech-kath. Ungarn in ganz Ungarn 246628. Von diesen standen unter der geistlichen jurisdiktion 239,353. den grössten Teil der Differenz zwischen den zwei letzt erwähnten Zahlen ergab Budapest mit seiner 3,745 Seelen zählenden griech. kath. Bevölkerung mit ungarischer Muttersprache. Seither sind aber auch diese im Rahmen einer selbstständigen Pfarre untergebracht. In dem für die neue Diöcese vorgeschlagenen Pfarrsprengeln wohnen aber nach dem letzten Ausweis nur 154.904 griech-kath. Ungarn; eine ansehnliche Zahl derselben bliebe daher¹⁴⁷ noch immer aus der für sie geplanten diöcese weg. Der topographischen verhältnisse halber müssten wir uns aber schon darein finden, da die da und dort zerstreut gelegenen Spracheninseln unmöglich in eine abgerundete Diöcese aufgegnommen werden können, so dass deren Gebiet ein zusammenhängendes Ganzes bilden würde. In die geplante Diöcese¹⁴⁸ müssten gerade mit Rücksicht auf die topographischen verhältnisse auch Elemente mit fremder Muttersprache aufgenommen werden, wenn das Tauschverhältniss, das

---

147 Betoldás: *daber*, eredetileg: *aber*

148 Betoldás: *Diöcese*, eredetileg: *Muttersprache*

auf diese Weise zwischen der neuen Diözese und den früheren Diözesen mit Nationalitätencharakter zustande käme, gleichzeitig für beide Teile die Gewähr böte, dass man sich gegenüber dem, in die Kirchenorganisation aufgenommen fremdsprachigen Fragment eines gewalttätigen Auftretens da und dort enthalten wird.

VI. Wir halten es nicht überflüssig, zu betonen, dass ebenso wie der ung. Staat der Kirche sein moralisches Gewicht geliehen und seine materiellen Mittel zur Verfügung gestellt hat, als die Nationalitäten zu ihren selbstständigen kirchlichen Organisationen gelangten, die kgl. ung. Regierung auch jetzt¹⁴⁹ den apost. Heiligen Stuhl versichert,¹⁵⁰ dass sie der Kirche die zur organisierung und Dotierung der neuen Diözese nötige moralische Unterstützung und materielle Versorgung zur vollen Gänze gewährleistet. Dafür dürfen wir hoffen, dass der Heilige Stuhl, wie er nicht zögerte, die kirchlichen Angelegenheiten der auf dem ung. Staatsgebiete angesiedelten Nationalitäten mit Hilfe des ungarischen Staates zu regeln, auch diesmal nicht säumen wir, unsere zur Regelung der kirchlichen Angelegenheiten der griech-kath. Ungarn hiemit angebotenen Dienste und unsere Opferwilligkeit in Anspruch zu nehmen und zu acceptieren.

Die griech-kath. Ungarn haben schon bisher die Feuerprobe bestanden und den Beweis geliefert, dass sie auch, wenn Schicksalsschläge sie getroffen, dem apost. Heiligen Stuhle treu geblieben sind. Die kgl. ung. Regierung betrachtet es nicht als ihr Ziel, der Disciplin und dem Ansehen der Kirche zu schaden. Im Gegenteil sie wird jede Gelegenheit bereitwilligst benützen, um der Kirche in der Erfüllung ihrer hehren Aufgabe beizustehen. Gerade aus diesem Grunde haben wir nach dem Wege geforscht und im Vorstehenden auf diejenigen Wege, auf welchen mit Benützung der griechischen liturgischen Sprache den griech-kath. Ungarn ohne Verletzung der Kirchendisciplin auf kirchlichem und sozialem Gebiete zur Geltung verholfen werden könnte, bei welchem unsererseits gestellten Antrag wir uns lediglich durch die aufrichtigsten und besten Intentionen für den Heiligen Stuhl und die Kirche leiten liessen. Andernfalls können wir für die eintretenden Ereignisse die Verantwortung nicht auf uns nehmen, denn es ist nur natürlich, dass der ungarische Staat die Entfremdung keines seiner Angehörigen ungarischer Nationalität zulassen kann. Hier handelt es sich jedoch um die Rettung von Hunderttausenden.

---

149 Betoldás: *auch jetzt*

150 Betoldás: *versichert*, eredetileg: *versichert auch jetzt*

78. Alessandro Bavona bécsi nunciuss jelentése Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállításának tervéről és az Egyesült Államokba küldendő magyar görögkatolikus püspökről

Bécs, 1911. július 5.

ASV Segr. Stato, anno 1913. rubr. 247, fasc. 1. fol. 29r–30v. Tisztázat.
ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 3. fol. 15r–16v. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött fogalmazvány alapján: CÂRJA, VI., 85–87. Az alábbi átírás a tisztázat alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől. A tisztázat alapján közölte a szöveget: DUMITRIU-SNAGOV, 780–781. Olvasatunk több helyen eltér a Dumitriu-Snagov által kiadott szövegtől is.

Nunziatura Apostolica, Vienna, 5 Luglio 1911., No. 85.51636

A Sua Eminenza Reverendissima

il Signore Cardinale Rafael Merry del Val

Segretario di Stato di Sua Santità, Vaticano – Roma

Sulle proposte di nominare un vescovo ungherese negli Stati Uniti di America e di erigere una diocesi per i greci in Ungheria.

Eminenza Reverendissima,

Il Presidente del Ministero ungherese, Conte Khuen Héderváry de Hédervár, mi visitò ieri l'altro per comunicarmi il disegno di nominare un Vescovo ungherese negli Stati Uniti di America, per la cura dei connazionali colà dimmoranti; e di erigere una diocesi di rito greco-cattolico in Ungheria. Disse che prima d'iniziare le pratiche ufficiali, stimò opportuno di esporre il suo divisamento al Santo Padre e che gli venne partecipato essere state ammesse in principio le due proposte.

Ieri poi ne rese consapevole S. M. l'Imperatore, il quale s'interessò vivamente per la sollecita effettuazione dell'importante progetto, e lo incaricò a raccomandarmi caldamente la cosa in Suo nome.

Il prelodato Conte, nella lunga conversazione che tenne con me, indicò la somma convenienza di dare agli ungheresi, emigrati negli Stati Uniti di America, un Vescovo proprio, perché essi, dominati dallo spirito nazionale, non disertino dalla religione cattolica, per associarsi a quelle sette, che secondino i loro sentimenti.

Prese quindi a dimostrare la necessità di erigere una diocesi in Ungheria. Nel ricordare le diverse fasi della questione, pendente da molti anni, notò che l'esigenza di voler introdurre nella liturgia la lingua magiara costituì un ostacolo insuperabile per risolverla; e che saviamente resistè a siffatta pretesa la Santa Sede, sollecita di mantenere per quanto è possibile, l'unità della lingua liturgica; dappoiché ben si scorge il pericolo, che fatta una simile concessione ad un popolo, non può negarsi ad altri, producendo ciò

una grande confusione in un punto di tanta rivelanza. Ma ora, aggiunse è rimossa sifatta difficoltà; i promotori del summentovato disegno accettano una lingua già ammessa nella liturgia.

Accennò quindi le ragioni di ordine religioso e politico, che militano per l'immediata erezione della progettata diocesi. I protestanti e massime gli scismatici, russi, rumeni, serbi, si valgono dell'attaccamento di quel popolo al rito orientale per attirarlo alla eresia ad allo scisma: disgraziatamente le loro insidie non riescono senza effetto e sebbene finora le defezioni non siano molte, pure possono aumentare, se non si pone presto riparo. Di qui l'interesse della Chiesa di agevolare ai greci cattolici il compimento dei doveri religiosi giusta l'indicato rito.

E' anche poi interesse dello stato procurare che i greci cattolici restino fedeli alla religione avita, professata dalla immensa maggioranza degli ungheresi: aderendo essi allo scisma s'inclinano verso le nazioni che lo professano.

Aggiunse il menzionato Presidente che la nuova diocesi verrebbe costituita da 160 parrocchie con circa 200 000 (duecento milla) fedeli, appartenenti a quattro diocesi, i Vescovi verranno consultati prima di procedere allo smembramento. Assicurò inoltre che lo stato si farà carico della necessaria dotazione pel Vescovo e pel Seminario. E siccome più volte durante il lungo colloquio fece esplicite dichiarazioni di essere egli cattolico e di volere il bene della Chiesa, io ne colsi occasione per ringraziarlo dei sentimenti espressi e del suo fermo proposito di adoperarsi per mantenere le buone relazioni tra la Chiesa e lo Stato, significandogli a questi alti istinti sono diretti i costanti sforzi della Santa Sede e del suo Rappresentante.

Nel prendere commiato da me il ridetto Conte tornò ad affermare che S. M. l'Imperatore desidera ardentemente l'esecuzione del progetto in parola, anche perché ciò facilita la soluzione di altri problemi e rende i cattolici più affetti al Governo, vedendo essi come questo prenda cura degli interessi religiosi.

Disse infine che dalla Nunziatura si recava al Ministero degli Esteri per informare il Conte d'Aehrenthal, il quale dovrà trattare in proposito con la Santa Sede.

Attesa la gravità della cosa mi sono studiato di riferire alla Eminenza Vostra Reverendissima con la maggiore esattezza quanto mi espose il Presidente del Consiglio dei ministri di Ungheria.

E perché io abbia una norma sicura in un affare così importante, prego l'Eminenza Vostra a degnarsi favorirmi le sue venerate istruzioni.

Chinato al bacio della Sacra Porpora, con i sensi della più profonda venerazione, ho l'onore di professarmi

dell'Eminenza Vostra Reverendissima

umilissimo, devotissimo, obbligatissimo servo

†Alessandro, Arcivescovo di Farsaglia, Nunzio Apostolico

79. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök átirata Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállításának tervéről és az Egyesült Államokba küldendő magyar görögkatolikus püspökről

Budapest, 1911. július 5.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 1. fol. 27r–28v. Tisztázat.

51636

Eminenza,

Oggi ebbe l'onore di riferire a Sua Maestà Apostolica l'Imperatore sulle due suppliche riguardo la nomina d'un vescovo cattolico greco di nationalità ungherese per tutti i sudditi ungheresi di fede greco cattolico negli stati uniti dell'America del nord, e relativamente l'erezione d'un vescovato ungherese greco cattolico.

Sua Maestà il mio Augusto Sovrano il quale a in cuore il benessere della nazione ungherese, e prende gran parte a tutte le due cose, era commosso dalla lettera di Sua Santità, la quale porta la gradevole notizia, che Sua Santità si degnava d'accogliere benevolmente le nostre due suppliche, e promettere il suo potente appoggio, contribuendo così alla quiete e al benessere della nazione.

Sua Maestà ebbe anche parole di grande riconoscimento per Vostra Eminenza ed è grata a Sua Santità, che ebbe sempre la bontà d'aderire ai suoi desideri.

Io volevo prima d'entrare in trattative ufficiale assicurarmi la benevolenza della Santa Sede in via privata e incaricai di questa missione il Conte Lippay del quale la lealtà e fedele devozione per Sua Santità e per Vostra Eminenza ci è nota. Il Conte al quale noi tutti vogliamo bene si è disimpegnato di questa missione con grande soddisfazione di Sua Maestà, e del Governo.

Ora io sono incaricato da Sua Maestà Apostolica di intraprendere i passi ufficiali e mi sono già messo in relazione con Sua Eccellenza il Nunzio Apostolico e col Sua Eccellenza il Ministro dell'Estero e anche coll'Ambasciatore presso la Sta Sede il principe de Schönburg. Mi prende pure la libertà di raccomandare a Vostra Eminenza a nome di Sua Maestà il Mio Augusto Sovrano e a nome del Governo ungherese la sollecitazione di questi affari e raccomandarli caldamente alla speciale benevolenza di Vostra Eminenza.

Con un sollecito esito favorevole alle nostre domande nel senso esposto, la Sta Sede adempirebbe un vecchio desiderio non solamente di Sua Maestà, che nel tramonto della Sua vita vorrebbe vederlo soddisfatto, ma anche del Governo presente e di tutti gli antecedenti, i quali si occupavano molto, che venisse esaurito.

La nostra posizione parlamentare esige, che si metta subito a conoscenza pubblica, che le due suppliche furono in massima accolte con grande benevolenza dal Santo Padre, per ciò mi permetto a nome di Sua Maestà Apostolica di pregare Sua Santità, di dare il suo alto consenso per pubblicazione immediata di questa notizia.

Mentre ho l'onore di presentare anche a nome del Governo a Vostra Eminenza i più profondi ringraziamenti, sono con sensi di alta stima e venerazione di Vostra Eminenza devotissimo.

Budapest, li 5 gliulio 1911.
conte Carlo Khuen Hederváry

**80. Náráy-Szabó Sándor vallás- és közoktatásügyi államtitkár
átirata Alois Aehrenthal külügyminiszternek a budapesti
görögkatolikus templomban használt magyar liturgikus nyelv
tárgyában**

Budapest, 1911. július 5.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVII. fol. 1r. (MNL OL X
869, W 875 tekercs, 491. felvétel). Tisztázat.

2703/elh.szám.

Bizalmas.

Nagyméltóságú Gróf Aehrenthal Alajos

v.b.t.t. úrnak, a cs. és kir. Ház és közös külügyek miniszterének.

Bécs.

Nagyméltóságú Gróf, Miniszter Ur!

A vatikáni nagykövet urnak Nagyméltóságodnak folyó hó 1-én, 1189. sz.a. hátratilag megküldött, a budapesti gör. kath. hitközség magyar liturgikus nyelve ügyében tett lépéseiről szóló jelentését, köszönettel tudomásul vettem és :/: alatt tisztelettel visszaszámaztatom.

A nagykövet ur információja felől bizalmasan értesíteni fogom a hercegprimást felkérvén őt, hogy közvetlenül Ó Szentsége előtt ecsetelje azon nehézségeket, melyek a magyar liturgikus nyelvet eltöltő pápai rendelet végrehajtása elé gördülnek.

Fogadja Nagyméltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását.

Budapest. 1911 évi julius hó 5.

A miniszter helyett:

Náráy Szabó

államtitkár

**81. Lippay Bertalan miniszterelnöki különmegbízott
magánlevele X. Piusz pápának a Hajdúdorogi egyházmegye
felállításának tervéről és az Egyesült Államokba küldendő magyar
görögkatolikus püspökről**

H.n., 1911. július 6.

ASV Segr. Stato, anno 1913. rubr. 247, fasc. 1. 18r–21r.

Santo Padre

Per la libertà che prendo di rivolgermi direttamente a Vostra Santità chiedo mille volte perdono.

Il Conte Khuen-Hederváry Ministro presidente d'Ungheria fu ricevuto in udienza particolare da Sua Maestà l'Imperatore al quale à riferito su tutte le due note quaestioni. L'Imperatore à letto la lettera scritta a nome di Vostra Santità dall'Illustrissimo Monsignore Bressan, e era molto riconoscente per la benevolenza dimostrata al suo Ministro Presidente, il quale gode la fiducia e stima di Sua Maestà.

L'Imperatore à dichiarato d'essere pienamente d'accordo con tutto quello che il Ministro Presidente fece, in quest'affare, e l'à autorizzato di fare in suo nome i passi ufficiale, e tutto ciò che occorre per determinare il più presto possibile tutte le due cose.

Sua Eccellenza s'è già messo in nome dell'Imperatore in relazione con S. E. il Nunzio Apostolico e col Ministro degli affari Esteri conte l'Aehrenthal il quale diede subito istruzione all'Ambasciatore Principe de Schönburg.

Tutti lavorano con passione perchè vengano determinate quanto prima le due questioni tanto desiderate da Sua Maestà l'Imperatore, e dal Governo attuale come pure dei Governi antecedenti. Come il Conte Khuen-Hedervary mi disse Sua Maestà a approvato pienamente la mia missione, ed era molto soddisfatto e commosso di tutto quello ch'io dissi di Vostra Santità e di Sua Eminenza il Cardinale Segretario di Stato. Sua Maestà disse, che tiene anche delle altre prove della benevolenza paterna di Vostra Santità e che ne è molto grato.

Sono felice d'esser riuscito d'aver potuto servir bene gl'Interessi della Santa Sede, e soddisfare tutti, e mi auguro di poter mettere i miei deboli servizi ancora per molti anni a disposizione di Vostra Santità.

Come già ebbi l'altro onore d'espore personalmente a Vostra Santità la posizione difficile attuale del paese, e motivo – che questi due affari sono così urgenti.

Ho dovuto spedire sul desiderio espresso del Ministro Presidente un Telegramma in suo nome a Monsignore Bressan nel quale imploro il premesso di poter pubblicare che Vostra Santità aveva la grazia, d'accogliere con grande benevolenza le due suppliche, e che Vostra Santità aveva in massima accettata le due domande. La pubblicazione produrrebbe un ottimo

effetto in Ungheria e soprattutto su membri dell'opposizione al Parlamento, perchè anche essi desiderano una soluzione favorevole di queste due affari.

Fra alcuni giorni verranno votate le leggi importantissime militari, le quali leggi preoccupano molto Sua Maestà e il Governo. Se la notizia sui vescovati verrà pubblicata produrrebbe una tale buone impressione nel Parlamento, che anche l'Opposizione ne sarebbe sodisfatta e riconoscerebbe l'azione patriottica del Governo attuale, e voterebbe le leggi – e così la situazione sarebbe salvata e contentati il vecchio Imperatore, il Governo, e la nazione.

Vostra Santità aveva la grazia di darmi personalmente l'alto permesso di poter pubblicare, ma di non esporre troppo Vostra Santità. Dissi a Sua Eccellenza d'esser prudente e non far pubblicata prima che non sia entrato in trattative ufficiale, di pieno accordo con Sua Maestà l'Imperatore. Ora che tutto è in regola e la cosa eminentemente urgente, Sua Eccellenza. il Ministro Presidente m'ha incaricato d'implorare da Vostra Santità d'alto consentimento per la pubblicazione di questa notizia e farmi avere telegraficamente questa grazia, che devo portare immediatamente a Budapest.

Sono sempre agli ordini di Vostra Santità e mentre La bacio rispettosamente le venerate mani ò l'onore di presentare a nome della mia famiglia la più alta venerazione e devozione filiale e sono

di Vostra Santità
devotissimo e umilissimo figlio
Lippay
6. VII 911

82. Alois Aehrenthal külügyminiszter számjeltávirat-fogalmazványa Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövetnek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában

Bécs, 1911. július 7.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVII. fol. 30r–32v. (MNL OL X 869, W 875 tekercs, 289–292. felvétel). Fogalmazvány.

Prinz Schönburg, Chiffre, Rom 28
Wien 7 Juli 1911

Wie wir der kön. ung. Ministerpräsident streng vertraulich¹⁵¹ mitteilt,¹⁵² hat er im privaten Wege die massgebenden Kreise des Vaticans auf die Notwendigkeit der Errichtung eines neuen ungarischen griechisch-

---

151 Betoldás: *streng vertraulich*

152 Lásd: 77. számú dokumentum.

katholischen Bistums aufmerksam gemacht. Auf privatem Wege hat hierauf¹⁵³ Gf. Khuen Héderváry die Information erhalten, dass der heilige Vater seine Anregung sympatisch aufgenommen und sich bereit erklärt habe über diese Frage in offizielle Verhandlungen einzutreten.

Gf. Khuen Hederváry hält das Gelingen der eingeleiteten Action von grossen Bedeutung für die ungarischen Interessen und legt grössten Wert auf die tunlichst rasche Erwirkung der einwilligung der Curie¹⁵⁴.

In einem Memorandum in das die Curie bereits einsicht genommen hat und¹⁵⁵ ich Ew. – mit nächstem Courier¹⁵⁶ übersende, wird ausgeführt, dass die ung. Sprache in den bestehenden griechisch katholischen Bistümern, welche theils altslavische, theils rumänische Liturgie haben, keinerlei Anwendung¹⁵⁷ findet. Ungefähr 240,000 ung. Staatsangehörige mit ungarischer Muttersprache seien hiedurch von Gebräuche ihrer Müttersprache bei Religionsübungen ausgeschlossen, und den Werbungen der Protestanten und nichtunirten, die ungarische Religionsprache hatten, preisgegeben.

Nach dem Plane der ung. Regierung würde das neuest Bistum altgriechische Liturgie haben, der ungar. Sprache würde blos ein ähnliches Mass von Concessionen eingeräumt werden wie bei der lateinischen Liturgie der römisch Katholiken. Als Übergang würde den Geistlichen der Gebrauch ihrer bisherigen Liturgiesprache belassen werden, für die Zukunft wäre jedoch die altgriechische Liturgie obligatorisch.

Das neue Bistum würde 136 Pfarren in nahezu geschlossener Gruppierung umfassen, welche aus den Bistümern Miskolcz, Eperjes, Szamosújvár, Nagyvárad und Esztergom (von Letzterem die Budapester Pfarre) ausgeschieden würden. Ausserdem wird ein ung. vom neuen Bistum dependirendes Vicariat in Siebenbürgen mit 45 Pfarren aus dem Gyulafehérvárer Bistum geplant.¹⁵⁸

In Memorandum wird besonders betont, dass die Errichtung des Bistums die Bestrebungen nach Anerkennung des ung. Liturgie in der gr. kath. Pfarre in Budapest und in einigen anderen Pfarren, aufhören machen¹⁵⁹ würde, und ferner dass die ung. Regierung die Kosten der Errichtung des neuen Bistums übernehmen würde.

---

153 Betoldás: *hierauf*

154 Ezt követően utólag törölve: *zur Errichtung des bezeichneten Bistums*

155 Ezt követően utólag törölt szavak: *dessen Abschrift*

156 Ezt követően utólag törölt szó: *Gelegenheit*

157 Betoldás: *Anwendung, eredetileg: Betätigung*

158 Ezt követően utólag törölt szöveg: *Zur Erziehung der Geistlichen deutbt die ung. Regierung das Kloster in Mária Pócs heranzuziehen und die Beihilfe des Klosters in Grotta ferrata (bei frascati) wo die altgriechische Sprache cultivirt wird, zu erwirken.*

159 Betoldás: *machen*

Ich ersuche Ew. sich nunmehr¹⁶⁰ noch von Anteil Ihres Urlaubes bei der Curie¹⁶¹ betref's Erlangung deren Einwilligung¹⁶² zur Gründung des gedrehten neuen ungarischen griechisch kath. Bistums¹⁶³ und das Ergebnis Ihrer Schriften¹⁶⁴ mir bald möglichst mitzuteilen.

Die Herren officiellen Schrift wollen Ew. – sich mit [...]¹⁶⁵

83. Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövet számjel-távirata Alois Aehrenthal külügyminiszternek Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában

Róma, 1911. július 9.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVII. fol. 33rv. (MNL OL X 869, W 875 tekercs, 292–293. felvétel). Számjel-távirat.

Prinz Schönburg. ddto. Rom, am 9. Juli 1911., No 32, Chiffre.

In Befolgung telegraphischer Weisung No. 28¹⁶⁶ hatte ich gestern längere Unterredung mit Kardinal-Staatssekretär, bei welcher ich ihm die für ihn bestimmten Stellen vollinhaltlich mitteilte und ihn hiemit mit der Angelegenheit offiziell befasste. Er antwortete, Angelegenheit sei ihm aus Bericht des Nuntius bekannt, welchem ungarischer Ministerpräsident in dieser Sache kürzlich in Wien Besuch abgestattet habe. Auch Seine Heiligkeit sei bereits informiert und es scheine, dass der Papst dem Projekte nicht abgeneigt sei. Papst wünscht auf alle Fälle, dass die Angelegenheit in ernste Erwägung gezogen werde. Kardinal würde es im Interesse der Sache für ratsam halten, dass die bezüglichlichen Verhandlungen besonders auch mit Monsignore Bavona in Wien geführt werden. Dies würde rascheres Tempo derselben ermöglichen, da der Nuntius seinerzeit in Brasilien viele neue Bistümer gegründet habe und daher in allen einschlägigen technischen Fragen sehr versiert sei.

Diesen eigentlichen Verhandlungen müsste jedoch nach Eintreffen des Memorandums in Rom sehr eingehendes Studium desselben und Redigierung durch die kompetenten Kongregationen vorangehen. Es sei auch möglich, dass Seine Heiligkeit hiezu eine gemischte Kongregation ad hoc ernennen würde.

Aus allen Äusserungen des Kardinal-Staatssekretärs ergab sich voraussichtlich lange Dauer des ganzen Anerkennungs Vorganges.

---

160 Ezt követően törölve: *wo möglich*

161 Ezt követően törölve: *über die Aussichten einer offiziellen Demarche zur*

162 Ezt követően törölve: *der Curie*

163 Ezt követően törölve: *vertraulich zu informieren*

164 Betoldás: *Schriften*, eredetileg: *Anfrage*

165 Nem olvasható rövid szövegrész.

166 Lásd: 82. számú dokumentum.

Kardinal Merry del Val sagte mir auf meine Frage, ob ich auch Kardinal Gotti mit der Angelegenheit persönlich befassen sollte, dass dies sehr angezeigt wäre. Ich hatte daher heute auch mit letzterem eine eingehende Unterredung.

Zu einer kategorischen Äusserung war Kardinal Gotti absolut nicht zu bewegen, umsoweniger als es auch ihm noch nicht feststehend schien, in welcher Weise der Papst die Kompetenzfrage entscheiden würde.

die Aufnahme seitens der beiden Kardinäle schien mir jedoch eine entschieden günstige, so dass in diesem Stadium der Angelegenheit ein weiteres Insistieren kaum von Nutzen sein könnte. Das von mir an beiden Stellen vorgebrachte Argument, dass Errichtung neuen Bistums Bestrebung nach Anerkennung ungarischer Liturgie eliminieren würde, machte anscheinend guten Eindruck.

Ich glaube, Angelegenheit nunmehr Geschäftsträger Grafen Pálffy übergeben und bewilligten Urlaub morgen antreten zu dürfen.

**84. Lippay Bertalan miniszterelnöki különmegbízott távirata
Giovanni Bressan pápai magántitkárnak a Hajdúdorogi
egyházmegye felállítása tárgyában**

Bécs, 1911. július 9.

ASV Segr. Stato, anno 1913. rubr. 247, fasc. 1. fol. 22. Claris távirat.

Monsignore Bressan, Vaticano, Roma

Mi attendono domani Budapest dove comincia discussione noto affare
prego risposta telegrafica mia lettera ossequi

Lippay

**85. Giovanni Bressan pápai magántitkár távirat-fogalmazványa
Lippay Bertalan miniszterelnöki különmegbízottnak a Hajdúdorogi
egyházmegye felállítása tárgyában**

Róma, 1911. július 9.

ASV Segr. Stato, anno 1913. rubr. 247, fasc. 1. fol. 16. Fogalmazvány.

Trasmessa 9.VII.1911

Lippay chiede risposta per telegramma

Conte Lippay, Vienna

Confermo precedente telegramma osservate silenzio

Don Bressan

51596

**86. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár átiratfoglalmazványa
Khuen-Héderváry Károly miniszterelnöknek a Hajdúdorogi
egyházmege felállítása tárgyában**

Róma, 1911. július 11.

ASV Segr. Stato, anno 1913. rubr. 247, fasc. 1. fol. 33r–34v. Fogalmazvány.
ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 1. fol. 19r–20r. Másolat.

KIADVA: DUMITRIU-SNAGOV, 782–783. A bécsi nunciátúra levéltárában őrzött másolat alapján a szöveget CĂRJA is kiadta: VII., 87–88. Az itt közölt átirás szintén a nunciátúrának megküldött másolat alapján készült, s több helyen különbözik a Cărja által közölt szövegtől.

51636 Copia. Allegato al No. 51685.

A Sua Eccellenza

il Signore Conte Carlo Khuen Héderváry

Presidente del Consiglio dei Ministri

Budapest, Hongrie

Roma, 11 Luglio 1911.¹⁶⁷

Eccellenza.

Ho avuto l'onore di ricevere il pregiato foglio¹⁶⁸ di Vostra Eccellenza, in data del 5 corrente mese, e mi affretto ad esprimerle il compiacimento che ho provato per le cortesi espressioni che Ella ha voluto indirizzarmi, da parte altresì di Sua Maestà Apostolica, e godo in pari tempo assicurarla della simpatia ed affezione che da lungo tempo nutro per l'intera Nazione Ungherese.

Riguardo poi alle due suppliche inoltrate precedentemente dall'Eccellenza Vostra al Santo Padre per l'erezione di un Vescovado ungherese greco-cattolico e per la nomina di un Vescovo cattolico greco di nazionalità Ungherese per tutti i suditti Ungheresi di fede greco-cattolica esistenti negli Stati Uniti dell'America del Nord, tengo a confermarle quanto Le fu già scritto,¹⁶⁹ il 19 Giugno ultima data, a nome di Sua Santità, che cioè la medesima Santità Sua aveva benignamente accolte quelle suppliche; ma che le due questioni, essendo di grande importanza, dovranno essere sottoposte a maturo esame dei competenti Sacri Dicasteri, ai quali il Santo Padre non avrebbe mancato di raccomandarle caldamente.

La prima delle suddette domande, peraltro, già nota alla Santa Sede, non è scevra di grandi difficoltà, poiché, come l'Eccellenza Vostra ben comprende, non si tratta soltanto d'interessi religiosi per l'Ungheria, ma

---

167 Mivel a másolat nem tartalmaz címzést és iktatószámot, azokat az államtitkársági fogalmazványból vettük át.

168 Lásd: 79. számú dokumentum.

169 Lásd: 68. számú dokumentum.

deve pure tenersi conto di un altro Stato in cui avrà ad esercitare il ministero pastorale un nuovo Vescovo cattolico greco di nazionalità Ungherese, e dove esiste una Gerarchia Ecclesiastica già costituita, dall'intesa colla quale non si può prescindere canonicamente.

Mi parrebbe invece meno difficile la seconda domanda, ed in merito alla medesima mi prendo la libertà di consigliare a Vostra Eccellenza d'intendersi con Monsignor Nunzio Apostolico, il quale, molto esperto in tali questioni, potrà suggerire all'Eccellenza Vostra tutti quei dati che si richiedono onde poter raggiungere più sollecitamente lo scopo desiderato.

Stando così le cose, Vostra Eccellenza capirà facilmente che sarebbe forse pericoloso e certamente prematuro ed inopportuno lasciar già trapelare nel pubblico qualsiasi indizio concernente le trattative così iniziate da cotesto Governo colla Santa Sede, a proposito di quelle questioni.

Assicuro poi Vostra Eccellenza che anch'io mi adopererò, ben volentieri, del mio meglio perchè vi si proceda con la maggiore possibile sollecitudine; e colgo il grato incontro per confermarle i sensi della più alta considerazione, con cui passo al piacere di raffermarmi

Dell'Eccellenza Vostra...

Rafael Cardinal Merry del Val

Segretario di Stato di Sua Santità

**87. Lippay Bertalan miniszterelnöki különmegbízott magánlevele
Giovanni Bressan pápai magántitkárnak a Hajdúdorogi
egyházmegye felállítására tárgyában**

H.n., 1911. július 11.

ASV Segr. Stato, anno 1913. rubr. 247, fasc. 1. fol. 14r-15r. Tisztázat.

Illustrissimo e Reverendissimo Monsignore,

Ho ricevuto il suo telegramma¹⁷⁰ il quale mi conferma il primo, e comunicai immediatamente tutti i due telegrammi a S. E. il Ministro Presidente.

Ora che le cose seguono la via ufficiale, non posso far altro che inchinarmi alla altrà volontà del Santo Padre e obbedire rispettosamente la sua augusta decisione.

Ho la grande soddisfazione di vedere che tutti provano la più grande venerazione per il Sommo Pontefice perciò meritano ogni benevolenza e grazia paterna da parte di Sua Santità, e meritano l'adempimento del loro desiderio e di non esser abbandonati in questo serio momento.

Humilio con grande venerazione filiale, anche a nome della mia famiglia la più profonda devozione a Sua Santità e mentre presento a Lei

---

¹⁷⁰Lásd: 74. számú dokumentum.

all'Illustrissimo Monsignore Pescini e a tutti i Reverendissimi Prelati del
Palazzo i miei rispettosi ossequi sono sempre
di Lei devotissimo e affezionatissimo
11. VII 911
Lippay

**88. Alois Aehrenthal külügyminiszter utasítás-fogalmazványa
Pálffy Móric szentszéki követségi tanácsosnak a Hajdúdorogi
egyházmege felállítása tárgyában**

Bécs, 1911. július 12.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVII. fol. 34rv. (MNL OL X
869, W 875 tekercs, 293–294. felvétel). Fogalmazvány.

Gf Pálffy, Rom
Wien 12. VII. 1911

1 Beilage, deutsche Übersetzung des Mémoire's über Gründung eines
ung. gr. kath. Bistums

Mit Bezug auf das Tel. Nr. 32 vom 9 d. M. beehre ich mich Ew. anliegend
die mir vom kön. ung. Ministerpräsidenten übermittelte Denkschrift¹⁷¹
über die Errichtung eines ungarischen griechisch katholischen Bistums mit
dem Ersehen zu übermitteln, der Angelegenheit Ihre volle Aufmerksamkeit
zuzuwenden und über die Entwicklung der Frage bei der Curie zu berichten
Empfangen –

**89. Alois Aehrenthal külügyminiszter átiratfogalmazványa Khuen-
Héderváry Károly miniszterelnökhöz a Hajdúdorogi egyházmege
felállítása tárgyában**

Bécs, 1911. július 12.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1911–XXV–1799–4148. Tisztázat.
ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVII. fol. 39r–40v. (MNL OL
X 869, W 875 tekercs, 295–299. felvétel). Fogalmazvány.

Az átirás a tisztázat alapján készült.

K. u. k. Ministerium des kaiserl. und königl. Hauses des Äußern.
Nr. 1606. Streng vertraulich!

In teilweiser Erledigung der geschätzten Note¹⁷² vom 4. Juli l. J., Nr.
3971, und Euer Excellenz einschlägigen Privatschreibens beehre ich mich,
Euer Excellenz mitzuteilen, daß der k. u. k. Botschafter beim heiligen
Stuhle, Prinz Schönburg, im Sinne des ihm von mir diesbezüglich erteilten
Auftrages in der Angelegenheit der Errichtung eines neuen ungarischen

---

171 Lásd: 77b. számú dokumentum.

172 Lásd: 77. számú dokumentum.

griechisch-katholischen Bistums eine eingehende Unterredung mit dem Herrn Kardinalstaatssekretär gepflogen hat.

Monsignore Merry del Val zeigte sich über dieses Projekt bereits informiert, und zwar, wie er erwähnte, aus einem Berichte des hiesigen Nuntius, welchem Euer Exzellenz in dieser Sache kürzlich in Wien Besuch abgestattet hätten. Der Herr Kardinalstaatssekretär erklärte, Seine Heiligkeit der Papst sei gleichfalls bereits informiert und schein dem Projekte nicht abgeneigt zu sein. Auf alle Fälle sei es der Wunsch des Heiligen Vaters, daß die Angelegenheit in ernste Erwägung gezogen werde.

Monsignore del Val würde es im Interesse der Sache für ratsam halten, daß die bezüglichen Verhandlungen auch mit dem Apostolischen Nuntius Monsignore Bavona in Wien geführt werden. Hiedurch würde ein rascheres Tempo derselben ermöglicht werden, nachdem der Nuntius, der seinerzeit in Brasilien eine Reihe neuer Bistümer gegründet habe, in allen einschlägigen technischen Fragen überaus versiert sei.

Es sei jedoch erforderlich, daß den Verhandlungen vorerst ein eingehendes Studium des Memorandums der königlich ungarischen Regierung und seine Behandlung durch die kompetenten Kongregationen vorangehe. Es sei auch möglich, daß Seine Heiligkeit hiezu eine gemischte Kongregation ad hoc ernenne.

Wie der Herr Botschafter bemerkt, hat er aus allen diesen Aeußerungen Monsignore Merry del Vals den Eindruck gewonnen, daß der Anerkennungsvorgang voraussichtlich von langer Dauer sein dürfte.

Nachdem der Herr Kardinalstaatssekretär dem Prinz Schönburg auf seine Frage, ob er auch den an der Spitze der Propaganda stehenden Kardinal Gotti mit dieser Angelegenheit persönlich befassen solle, die Antwort erteilte, daß dies sehr angezeigt wäre, begab sich der Botschafter noch zu diesem Kardinal, der jedoch zu einer kategorischen Aeußerung nicht zu bewegen war, umsoweniger als es ihm noch nicht feststehend schien, in welcher Weise der Papst die Kompetenzfrage entscheiden würde.

Wie der Herr Botschafter noch beifügt, schien die Aufnahme seines Schrittes seitens beider Kardinäle eine entschieden günstige und machte das von ihm an beiden Stellen vorgebrachte Argument, daß die Errichtung des neuen Bistums voraussichtlich die Bestrebungen nach der Anerkennung der ungarischen Liturgie eliminieren würde, anscheinend guten Eindruck.

Ich werde nicht ermangeln, den Botschaftsrat grafen Moritz Pálffy, welcher während des Sommerurlaubes des Prinzen Schönburg die Botschaft leitet, zu beauftragen, auf einer möglichst dringlichen Behandlung der Angelegenheit zu insistieren und bin auch bereit, mich in dieser Frage mit dem hiesigen Nuntius in Verbindung zu setzen.

Wien, am 12. Juli 1911.

Aehrenthal

90. Alessandro Bavona bécsi nuncius jelentése Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása és az Egyesült Államokba kinevezendő magyar görögkatolikus püspök tárgyában

Bécs, 1911. július 13.

ASV Segr. Stato, anno 1913. rubr. 247, fasc. 1. fol. 38r–39r. Tisztázat
ASV Nunz. Vienna 767. fasc. 1. fol. 21r–22v. Fogalmazvány.

KIADVA: DUMITRIU-SNAGOV, 783–784. A bécsi nunciátúra levéltárában őrzött fogalmazvány alapján: CÂRJA, VIII., 89–90. Az itt közölt szöveg az államtitkársági levéltárban őrzött tisztázat alapján készült, s több helyen eltér mind a Dumitriu-Snagov, mind pedig a Cârja által kiadott szövegtől.

No. 112.

Vienna, 13 Luglio 1911.

Sulla proposta di nominare un Vescovo ungherese negli Stati Uniti di America e di erigere una diocesi di rito greco in Ungheria.

Eminenza Reverendissima,

Il Conte d'Aehrenthal ricevè il corpo diplomatico verso la metà dello scorso mese, e poscia si scusò sempre: ieri tornò a tenere la solita udienza. Non mancai di recarmici e l'anzidetto Ministro mi accolse con molta amabilità e disse: abbiamo un affare grave da risolvere, cioè la nomina di un Vescovo ungherese negli Stati Uniti di America e l'erezione di una diocesi di rito greco in Ungheria.

Notai che giorni fa me ne parlò il Conte Khuen-Héderváry, presidente del ministero ungherese; ma che da Roma non avevo ricevuto istruzione alcuna. Allora egli mi comunicò che avendo incaricato il suo Ambasciatore presso il Vaticano a proporre la cosa, gli fu risposto essere opportuno di fare le necessarie pratiche qui e sorridendo aggiunse: Son lieto di trattare quest'affare con Vostra Eccellenza che ha fondate tante diocesi nel Brasile. Poscia indicò che dopo aver conversato col menzionato Ambasciatore, arrivato ieri a Vienna, e di essersi inteso col ministero ungherese mi chiamerà per discutere il progetto.

Qui le diocesi sono abbastanza vaste, e dato l'antagonismo esistente fra le diverse razze che convivono in parecchi luoghi, nonché l'attaccamento dei popoli orientali ai loro riti, sembra quanto mai espediente ordinare l'esercizio del ministero sacro in guisa di agevolare ai fedeli, senza discapito della disciplina ecclesiastica, il compimento dei doveri religiosi.

E' da considerare che in Ungheria si ha molti protestanti e scismatici, i quali sia quanto al rito, come quanto alla lingua sono affatto condiscendenti verso il popolo per attirarlo all'eresia ed allo scisma, e fanno dei prozeliti; il

che non conviene né alla Chiesa né allo Stato. Di qui la necessità di mettere un rimedio al male prima che questo si estenda di più.

Ora il governo riconosce che la Santa Sede agì saviamente nel non consentire l'uso delle lingue volgari nella liturgia per la confusione che ne verrebbe; e non insiste in questo punto; però mostra grande impegno nel volere la sollecita attuazione del disegno sopra esposto.

Dalle conversazioni avute con i due prelodati personaggi ben compresi che essi sono mossi da ragioni politiche, come accennai nell'ultimo mio rapporto no. 85; e perciò tanto loro preme che si prenda la desiderata risoluzione con la maggiore urgenza o almeno che in questi giorni possa annunziarsi avere la Santa Sede ammesso in principio la proposta.

Essendo questa di grande vantaggio per la religione paresi che convenga affrettarne lo studio e vedere di contentare il governo.

Prego pertanto l'Eminenza Vostra Reverendissima a degnarsi favorirmi le sue venerate istruzioni perchè io sappia come condurmi in questo affare.

Chinato al bacio della Sacra Porpora con i sensi della più profonda venerazione ho l'onore di professarmi

dell'Eminenza Vostra Reverendissima
umilissimo, devotissimo, obbligatissimo servo
†Alessandro, Arcivescovo di Farsaglia
Nunzio Apostolico

**91. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár utasítása
Alessandro Bavona bécsi nunciუსnak a Hajdúdorogi egyházmegye
felállítása és az Egyesült Államokba kinevezendő magyar
görögkatolikus püspök tárgyában**

Róma, 1911. július 14.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 1. fol. 4rv. Tisztázat.
ASV Segr. Stato, anno 1913. rubr. 247, fasc. 1. fol. 37rv. Fogalmazvány.

KIADVA: A bécsi nunciátúra levéltárában őrzött tisztázat alapján:
CÁRJA, IX., 90–91. Az alábbi átirás szintén a tisztázat alapján készült.

Monsignor Alessandro Bavona

Nunzio Apostolico

Vienna (con inserto).

dal Vaticano, 14 Luglio 1911. No. 51 685.

Illustrissimo e Reverendissimo Monsignore,

Accuso ricevimento alla Signoria Vostra Illustrissima e Reverendissima del particolareggiato ed importante suo Rapporto,¹⁷³ No. 85 del 5 corrente mese, relativo alle proposte del Governo d'Ungheria di nominare un

---

¹⁷³Lásd: 78. számú dokumentum.

Vescovo Ungherese negli Stati Uniti d' America e di erigere una diocesi di rito greco-cattolico in Ungheria.

Nel ringraziarLa di tutte le notizie fornitemi accuratamente col sudetto rapporto, Le significo che il Signor Conte Khuen Hédervár de Hédervár, Presidente del Ministero Ungherese, mi ha riferito, con lettera in data del 5 Luglio da Budapest, le due suaccennate proposte.

Qui unita, pertanto, rimetto alla Signoria Vostra, copia della mia risposta al prelodato Signor Conte Khuen, onde Ella possa prenderne opportuna conoscenza.

Profitto dell'occasione per assicurarLa che mi é parimente giunto l'altro suo foglio No. 95, del 7 Luglio; e con sensi di ben sincera stima passo al piacere di raffermarmi

Di Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima

Servitore

Rafael Cardinale Merry del Val

**92. Pálffy Móric szentszéki követségi tanácsos számjel-távirata
Alois Aehrenthal külügyminiszternek a magyar kormány
memoranduma tárgyában**

Róma, 1911. július 15.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVII. fol. 42r. (MNL OL X 869, W 875 tekercs, 301. felvétel). Számjel-távirat.

ddto. Rom, am 15. Juli 1911. No 34

Chiffre.

Erhalten Euer Exzellenz Erlass vom 12. dieses Monats, Z. 1605.

Ich bitte um Weisung, ob ich Denkschrift der ungarischen Regierung übersetzen und in extenso Curie vorlegen soll.

**93. Alois Aehrenthal külügyminiszter számjeltávirat-fogalmazványa
Pálffy Móric szentszéki követségi tanácsosnak a magyar kormány
memoranduma tárgyában**

Bécs, 1911. július 17.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVII. fol. 43rv. (MNL OL X 869, W 875 tekercs, 302–303. felvétel). Fogalmazvány.

Chiffre Telegramm

Bezug auf Tel. Nr. 34

Ew. wollen vertraulich constatiren ob die Curie bereits im Besitze eines Exemplares der Denkschrift der ung. Regierung ist und im bejahenden Falle der Curie blos die Übersetzung eines entsprechenden Auszugs vorlegen, auf welchen Sie sich bei Ihren Demarchen berufen könnten.

Wien 17 Juli 1911

94. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök átirata Alois Aehrenthal külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása és az Egyesült Államokba kinevezendő magyar görögkatolikus püspök tárgyában

Budapest, 1911. július 17.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVII. fol. 46r–47r. (MNL OL X 869, W 875 tekercs, 304–305. felvétel). Tisztázat.

Seiner Excellenz Graf Alois Aehrenthal,
geheimer Rat, etc. etc.
Ew. Excellenz!

In Beantwortung der geschätzten Note¹⁷⁴ vom 12. Juli l. J. Z. 1606 erlaube ich mir vor Allem Ew. Excellenz meinen wärmsten Dank auszusprechen für die Bereitwilligkeit, mit der es Ew. Excellenz gefällig war im Interesse der Errichtung eines neuen griechisch katholischen ungarischen Bistums und der Ernennung eines Bischofs ungarischer Abstammung für die in Amerika lebenden Ungarn, an kompetenter Stelle die notwendigen Schritte mit der grössten Beschleunigung zu unternehmen.

Im Anschlusse an Obiges, erlaube ich mir Ew. Excellenz höflichst mitzuteilen, dass Monsignore Merry del Val, der mich in den schwebenden Angelegenheiten seines Wohlwollens und seiner Unterstützung versichert hat, mich dahin informiert hat, dass der heilige Vater die ihm unterbreiteten zwei Bitten in günstiger Weise entgegengenommen und dieselben den kompetenten (!) Congregazionen warm empfohlen hat.

Monsignore Merry del Val hat mir geraten, mich um die Daten, deren ich im Interesse der günstigen und schnellen Erledigung dieser Angelegenheit bedarf, in zweckmässigster Weise an den wiener apostolischen Nunzius zu wenden, der infolge seiner in Amerika um die Errichtung neuer Bisthumer gesammelten Erfahrungen, über besondere Übung verfügt.

Infolge dieser Anregung Merry del Vals habe ich mich gleichzeitig an den apostolischen Nunzius mit dem Ersuchen gewendet, er möge mir bezüglich des in dieser Angelegenheit einzuhaltenden Vorgehens rat zukommen lassen und die zur Verwirklichung des gewünschten Zieles notwendigen Daten bekanntgeben. Weiters habe ich S. Eminenz gebeten die dahingehende Zustimmung des heiligen Vaters zu erwirken, dass die Errichtung des amerikanischen Bisthums publiziert werden könne.

Ich bitte Ew. Excellenz höflichst im Interesse der baldmöglichsten Erledigung dieser Angelegenheiten beim apostolischen Nunzius auch Ihrerseits ein Wort einzulegen und hernach den Botschaftsrat Moriz Grafen Pállfy zu beauftragen, er möge die Entscheidung über diese Fragen

---

¹⁷⁴Lásd: 89. számú dokumentum.

in Rom eben falls beschleunigen und womöglich schon die prinzipielle Zustimmung des heiligen Vaters erwirken, dass die auf die Genehmigung der Errichtung des amerikanischen Bisthums bezugnehmende Publikation womöglich innerhalb 14 Tagen von Statten gehen könne.

Für das erwiesene Wohlwollen Ew. Excellenz nochmals meinen verbindlichsten Dank aussprechend, bitte ich Ew. Excellenz den Ausdruck meiner vorzüglichsten Hochachtung entgegennehmen zu wollen.

Budapest, den 17-ten Juli 1910(!)¹⁷⁵

Khuen Héderváry

95. Hajdúdorog község képviselő testületének határozata a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában

Hajdúdorog, 1911. július 17.¹⁷⁶

DAZO Fond 151 Opisz 25. Nr. 2095. fol. 3r-5v. Másolat.

Kivonata

Hajdudorog község képviselő testülete 1911. évi július 17-én de. 9 órakor a községháza tanácstermében megtartott rendes közgyűlési jegyzőkönyvének.

190-4882/1911. kgy. olvastatott Szabó Jenő főrendházi tag úrnak, mint a görög katolikus magyarok országos bizottsága elnökének a képviselő testülethez intézett azon levele, mely mellett a főrendi háznak ez évi június 30-án tartott ülésében a Hajdudorogon felállítandó önálló magyar püspökség, a magyar liturgia és a naptár egyesítés tárgyában elmondott beszéde,¹⁷⁷ valamint ezen beszédre ugyanazon ülésben gróf. Zichy János, vallás és közoktatásügyi miniszter úr Ónagyméltósága által adott választ egész terjedelmében közlő külön lenyomat 25 példányát megküldi.

Előterjesztett még Farkas Győző, főjegyzőnek a fenti tárgyra vonatkozó határozati javaslata, mely javaslatot a képviselő testület egyhangulag elfogadott.

Határozat:

A képviselő testület a legnagyobb örömmel fogadta Szabó Jenő főrendházi tag úrnak, úgysis mint a görög kath. magyarok országos bizottsága nagy nevű elnökének hozzánk intézett nagy fontosságú levelét, s annak kapcsán megküldött külön lenyomatot. Mert azokból azon meggyőződést merítette a képviselő testület, hogy az Hajdudorog város képviselete által

---

175 Helyesen: 1911

176 A jegyzőkönyvi kivonatot Hajdúdorog község eljáróság 1911. október 22-én küldte meg

Firczák Gyula munkácsi püspöknek: DAZO Fond 151 Opisz 25. Nr. 2095. fol. 6r-7r.

177 Lásd: 75. számú dokumentum.

az 1868. évben összehívott, s itt 1868. évi ápril. 16-án¹⁷⁸ megtartott első országos magyar gör. kath. nagygyűléshez határozattá emelt fentebb említett nagy eszmék megvalósulása ellen eddig feltornyosult akadályok mindig jobban kezdenek megszűnni. Mert ma már nem csak Hajdudorog képviselő testülete, és a Hajdudorogi állandó végrehajtó bizottság, valamint az 1898. évben megalakult gör. kath. magyarok Országos Bizottsága, hanem szeretett főpásztorunk: Firczák Gyula, munkács-egyházmegyei püspök ur, Ő nagyméltósága, a magyar országgyűlés, a magyar főrendiház, a vallás és közoktatási Miniszter úr, sőt a magyar kormány is jóakarattal foglalkozik ügyünkkel s mintegy meggyőződtek arról, hogy a csaknem 250 ezer lelket számláló magyar gör. kath. nép félszázados küzdelmét tovább magára hagyni nem lehet. Mert az oly nagy számban levő magyar gör. kathólikusok lelki szükséglete, de meg a magyar állam feltétlenül megkövetelt érdeke is az, hogy a magyar görög katolikusok részére Hajdudorogon az önálló püspökség felállíttassék, a magyar nyelvnek holtáról való használata törvényesíttessék, és a Gergely naptár azon püspöki megyében okvetlenül és minél előbb életbe léptetessék. – Hajdudorog város képviselő testülete, mint ezen nagy és országos érdekű mozgalom megindítója, mint ezen nagy eszméknek csaknem félszázadon keresztül tántoríthatatlan harcosa jelen alkalommal és önmaga, a magyar gör. katholikusság és a magyar nemzeti állam érdekében lévő erkölcsi és hazafias kötelességének tartja kimondani és egyhangú határozattal ki is mondja, miszerint eljött az ideje annak, hogy küzdelmét ismét és fokozottabb mértékben megindítsa, és töretlenül mindent megtegyen arra nézve, hogy a kedvező alkalmat felhasználva, az oly régen és epedve várt győzelmet kivívja. Éppen azért, hogy a sikerre minél előbb számíthasson, kötelességének tartja kijelenteni azt, hogy Szabó Jenő főrendi házi tag úrnak, mint az országos bizottság fáradhatatlan, nagyérdemű elnökének nagyszabású és végeredményében óriási kihatással bíró beszédéért köszönetét fejezi ki, s Őt bizalmáról és ragaszkodásáról biztosítva felkérje arra, miszerint városunk képviselete, valamint a Hajdudorogi állandó végrehajtó bizottsággal karöltve a szükséges további lépéseket megtenni kegyeskedjék.

Egyben megragadja képviseletünk az alkalmat arra is, hogy gróf Zichy János vallás és közoktatásügyi miniszter urnak a képviselőház és a főrendi házban ügyünknek oly melegen tett fölkarolásáért, s különösen a főrendi házban tett és ide szóról-szóra beiktatott eme nagyfontosságú kijelentéséért: „egyéb iránt ismételten hangsúlyozom, hogy én a legnagyobb előszeretettel és kötelesség szerűen szívesen fogok foglalkozni ezzel a kérdéssel az Őméltósága által kontemplált szellemben és intencióval is, és azt hiszem, hogy mindannyian csak hálával tartozunk Őméltóságának azért, hogy a görög kath. magyarság ügyét ilyen szimpatikus hangon a méltóságos főrendi

---

178 Lásd: Források, 36–39. számú dokumentumok.

házban szóvá tette.” – köszönetét kifejezze s azt jegyzőkönyvünkben megörökítse. Együttal felkéri és felhatalmazza Szabó Jenő főrendiházi tag urat, mint az országos bizottság, – valamint Farkas Győző főjegyző, mint a Hajdudorogi állandó végrehajtó bizottság elnökét, nem különben Szabó Elemér közs. főbíró, mint a képviselő testület elnökét arra, hogy a vallásügyi miniszter: gróf Zichy János úrnak alkalmas időben képviselő testületünk ezen határozatát kezéhez juttassák.

Vége Farkas Győzöt ugysis mint a város főjegyzőjét, valamint a Hajdudorogi állandó végrehajtó bizottság elnökét utasítja, hogy ezután is, – mint eddig tette – ezen ügyet éber figyelemmel kísérni, és a szükséges tennivalókat eszközölni sziveskedjék.

Miről Munkácsyegyházmegyei püspök úr: Firczák Gyula, Ő nagyméltósága tudomás céljából, továbbá méltóságos Szabó Jenő, főrendházi tag ur, mint az országos bizottság elnöke, Farkas Győző főjegyző, mint a Hajdudorogi állandó végrehajtó bizottság elnöke és Szabó Elemér főbíró jelen jegyzőkönyvi kivonaton értesítetnek.

Kiadta: Farkas Győző, főjegyző

**96. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár utasítása
Alessandro Bavona bécsi nunciusnak a Hajdúdorogi egyházmegye
felállítása és az Egyesült Államokba kinevezendő magyar
görögkatolikus püspök tárgyában**

Róma, 1911. július 18.

ASV Nunz. Vienna 767. fasc. 1. fol. 18rv. Tisztázat
ASV Segr. Stato, anno 1913. rubr. 247, fasc. 1. fol. 40r. Fogalmazvány.

KIADVA: A bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat alapján:
CÂRJĂ, XI., 93. Az alábbi átírás szintén a tisztázat alapján készült, s
több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

Dal Vaticano, 18 Luglio 1911.
Monsignor Alessandro Bavona,
Nunzio Apostolico
Vienna
No. 51685

Illustrissimo e Reverendissimo Monsignore,
Mi è regolarmente pervenuto il Rapporto No. 112¹⁷⁹ di Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima, sulle proposte di nominare un Vescovo Ungherese negli Stati Uniti di America e di erigere una Diocesi di rito greco in Ungheria.

---

179 Lásd: 90. számú dokumentum.

Quanto alla prima proposta, relativa al Vescovo Ungherese, devo confermare quanto già ho comunicato a Vostra Signoria ed al Signore Presidente del Ministero Ungherese, circa le difficoltà che si frappongono all'attuazione della proposta medesima. Ella farà bene, perciò, a tenersi, ad ogni occasione, nell'ordine d'idee della Santa Sede ed evitare, per Suo conto, ogni passo che tenda a rafforzare il Governo nella iniziativa presa.

Riguardo alla seconda proposta, Ella ben conosce le disposizioni della Santa Sede che non sono, in massima, sfavorevoli. Vostra Signoria potrà, quindi, iniziare sin d'ora gli studi preliminari e condurre le opportune pratiche in proposito.

Nell'attesa di conoscere, a tempo debito, i risultati di queste Sue diligenze, colgo volentieri la novella occasione per confermarvi di Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima,

Servitore

Rafael Cardinale Merry del Val

**97. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök átiratfoglalmazványa
Alois Aehrenthal külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye
felállítása és az Egyesült Államokba kinevezendő magyar
görögkatolikus püspök tárgyában**

Budapest, 1911. július 18.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1911–XXV–1799–4148. Fogalmazvány.

Tárgy: Külügyminister értesít, hogy az új gör. kath. magyar püspökség és az Amerikában élő magyarok részére egy magyar származású püspök kinevezése érdekében a szükséges lépéseket illetékes helyeken a legnagyobb gyorsasággal megtette.

Külügyminister urnak.

Folyó évi július hó 12.-éről 1606. szám alatt kelt nagybecsű jegyzékére¹⁸⁰ válaszolva, első sorban is hálás köszönetemnek adok kifejezést Excellenciádnak azon készségéért, hogy az új gör. kath. magyar püspökség felállítása s az Amerikában élő magyarok részére egy magyar származású püspök kinevezése érdekében a szükséges lépéseket illetékes helyeken a legnagyobb gyorsasággal megtenni szives volt.

Van szerencsém ezzel kapcsolatban Excellenciádnak nagybecsű tudomására hozni, hogy Monsignore Mery del Vall (sic!), ki a szóban forgó ügyekben jóindulatáról és pártfogásáról biztosított, arról értesít: hogy a Szentséges Atya az eléje terjesztett két kérést kedvezően fogadta s azokat az illetékes kongregációnak melegen ajánlotta.

---

¹⁸⁰Lásd: 89. számú dokumentum.

Monsignore Mery del Vall nekem azt tanácsolta, hogy azon adatokért, melyek ezen ügyek kedvező s gyors elintézése érdekében szükségesek, legcélszerűbb a bécsi apostoli nuncziushoz fordulnom, mert a nunczius az új püspökségek felállítása körül Amerikában szerzett tapasztalatai alapján, kiváló jártassággal bír.

Mery del Vallnak ezen javaslata folytán egyidejűleg irtam az apostoli nuncziusnak, akit arra kértem, hogy lenne kegyes engem tanácssal ellátni, hogy ezen ügyekben milyen eljárást kövessünk, és sziveskednék azon adatokat, melyek a kívánt cél megvalósításához szükségesek velem közölni. Továbbá kértem Ő Eminenciájának támogatását az iránt is, hogy a Szent Atyának beleegyezését kieszközölni sziveskednék az iránt, hogy az amerikai püspökségre vonatkozó publikáció megtörténhessék.

Van szerencsém tisztelettel kérni Excellenciádat, legyen szives ezen ügyek lehető gyors lebonyolítása érdekében az apostoli nuncziusnál közbenjárni, azután pedig Pálffy Mórícz követségi tanácsost megbizni, hogy az ezen kérdések feletti döntést a maga részéről Rómában szintén siettesse s lehetőleg már most eszközölje ki a Szentséges Atya elvi beleegyezését ahhoz, hogy az amerikai püspökség fölállításának engedélyezésére vonatkozó publikáció rövid időn, ha lehetne nyolcz napon belül megtörténhessék.

Excellentiádnak ezen ügyek iránt megnyilvánult jóindulatát ismételve köszönöm.

Fogadja stb.

Budapesten, 1911. VII. 18.

Ministerelnök ur 1911. VII/18.-án irta alá.

98. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök átirata Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása és az Egyesült Államokba kinevezendő magyar görögkatolikus püspök tárgyában

Budapest, 1911. július 18.

ASV Segr. Stato, anno 1913. rubr. 247, fasc. 1. fol. 35rv. Tisztázata.

Budapest, le 18 juillet 1910.¹⁸¹

A Son Eminence Monsieur Le Cardinal Merry del Vall

Éminence,

C'est avec une reconnaissance infinie que j'ai reçu Votre gracieuse lettre en date du 11 dr.par laquelle Vous avez eu l'extrême obligeance de m'informer que le Saint Père a voulu daigner recevoir avec bienveillance mes demandes que Votre Eminence a bien voulu Lui présenter en mon nom. Je suis aussi très heureux de ce que Votre Eminence a bien voulu, en

181 Helyesen: 1911

même temps m'assurer de ses vives sympathies et de sa bienveillance pour la nation hongroise.

Ces sentiments de Votre Éminence me permettent espérer une solution favorable et prochaine des questions dont il s'agit et c'est avec une confiance parfaite que nous attendons la plus haute décision de Sa Sainteté, décision qui devra réaliser un des vœux des plus chaleureux et des plus anciens de la nation hongroise.

Que Votre Eminence veuille agréer de même mes sincères remerciements de Son sage conseil de m'adresser, en ce qui concerne les données nécessaires pour le succès de nos affaires, à Son Eminence le Nonce, auquel je présente mes demandes par ce même courrier.

Tout en priant Votre Eminence de vouloir bien garder aussi à l'avenir la grande bienveillance pour nos justes causes dont Elle vient nous donner une si forte preuve, je m'empresse de renouveler les sentiments de mon infinie reconnaissance ainsi que de me plus profonde consideration.

Comte Khuen Hederváry

99. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök átírata Alessandro Bavona bécsi nunciushoz a Hajdúdorogi egyházmegye felállításáról és az Egyesült Államokba kinevezendő magyar görögkatolikus püspök tárgyában

Budapest, 1911. július 18.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 1. fol. 24rv. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat alapján: CÂRJA, X., 91–92. Az alábbi átírás szintén a tisztázat alapján készült, s néhány helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

Budapest, le 18 juillet 1911.

A Son Éminence Le Nonce Bavone.

Éminence,

En faisant suite à ma lettre¹⁸² en date du 2 dr. j'ai l'honneur de porter à la connaissance de Votre Éminence que je me suis adressé séparément, en ce qui concerne l'établissement de la nouvelle évêché hongroise du rite gréco-catholique, ainsi que quant à la nomination d'un évêque d'origine hongrois pour les Hongrois vivant en Amérique, à la bienveillance et à l'appui de Son Éminence le Cardinal-Secrétaire d'État.

Son Éminence vient de m'informer que Sa Sainteté le Pape a daigné recevoir avec bienveillance les demandes qu'on Lui avait humblement

---

182 Minden bizonnyal az 1911. július 4-én írt levelére utal. Lásd: 76. számú dokumentum.

présenté et que le Saint Père a bien voulu les recommander à la Congrégation compétente.

À cette occasion M. le Secrétaire d'État m'a donné le conseil d'attacher prix aux propositions de Votre Éminence vu qu'Elle est très versée quant aux questions d'organisation de nouvelle évêchés.

Voilà pourquoi je me permet de m'adresser à Votre Éminence, tout en La priant de bien vouloir me donner des directions utiles en vue du procédé à suivre ainsi que de me communiquer les données nécessaires pour pouvoir atteindre le but désiré.

Je m'adresse enfin à la protection efficace de Votre Éminence, en la priant, de bien vouloir obtenir le plus tôt possible, si faire se peut dans un délai de 14¹⁸³ jours, – vu les circonstance, – l'agrément en principe de Sa Sainteté à ce que nous puissions procéder à la publication de l'établissement de l'évêché américaine.

Tout en recommandant à la haute bienveillance de Votre Éminence ma demande susmentionnés, je La prie de bien vouloir agréer l'assurance de mon infinie reconnaissance ainsi que de ma plus parfaite considération.

Conte Khuen Hédervár

100. Pálffy Móric szentszéki követségi tanácsos jelentése Alois Aehrenthal külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása és az Egyesült Államokba kinevezendő magyar görögkatolikus püspök tárgyában

Róma, 1911. július 19.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVII. fol. 48r–54r. (MNL OL X 869, W 875 tekercs, 306–313. felvétel). Tisztázat.

No 26 G-E

Rom, 19 Juli 1911.

Vertraulich.

Seiner Exzellenz Herrn Grafen Aehrenthal etc. etc. etc.

Hochgeborener Graf,

Als ich den Kardinal-Staatssekretär letzten Freitag sah, kam Seine Eminenz auch auf die Frage des neuen griechisch-unierten Bistums in Ungarn an sprechen und sagte mir, er habe vom Kgl. ungarischen Ministerpräsidenten ein Schreiben erhalten, in dem ihm an wolwollende Regelung dieser Angelegenheit wärmstens ans Herz gelegt würde.

Wie schon Prinz Schönburg bei seiner ersten Demarche, so fand auch ich bei dieser Gelegenheit den Kardinal-Staatssekretär für das vorliegende

---

183 14 – kézzel írva az áthúzott eredeti *buits* fölött

Projekt gut disponiert. Die Gründung eines ungarischen griechisch-katholischen Bistums, wie es von der Kgl. ungarischen Regierung geplant werde, dürfte, so meinte der Kardinal, können allen großen Schwierigkeiten begegnen, freilich wisse man noch nicht, welche Haltung diejenigen Bischöfe einnehmen würden, deren Diözesan-Besitzstand dadurch eine Einbrüche erlitte. Viel schwieriger sei die andere Frage, welche die Jurisdiktion eines ungarischen Bischofs für die Uniaten in den Vereinigten Staaten von Nordamerika betreffe. Dieser Einwurf war für mich durchaus überraschend, da ich keinerlei Kenntnis davon hatte, dass die amerikanische Bischofsfrage wieder angeschnitten worden sei und noch weniger annehmen konnte, dass ein Konnex derselben mit der Gründung eines ungarischen griechisch-katholischen Bistums bestünde. Ich hielt es trotzdem für richtig, weder Erstaunen, noch Neugierde zu zeigen und vermutete, dass vielleicht das in Aussicht gestellte Memorandum mir weitere Aufschlüsse erteilen würde. Da dies, wie ich mich seither überzeugt habe, nicht der Fall war, so ist es klar, dass die Kgl. ungarische Regierung die Ortynsky Angelegenheit im Vatikan direkt zur Sprache gebracht hat. Ein Missverständnis erscheint ausgeschlossen, denn als ich in der Staatssekretarie Monsignore Scapinelli besuchte, sprach auch er mir spontan von den Schwierigkeiten, denen der Wunsch der Kgl. ungarischen Regierung begegnen dürfte, die Jurisdiktion für einen ungarischen unirten Bischof in Nordamerika zu erlangen.

Ob die kgl. ungarische Regierung in ihrem direkten Gedankenaustausch mit den Vatikan einen Nexus zwischen diesen beiden Angelegenheiten aufgestellt hat, ist mir nicht bekannt.

Zur Frage des ungarischen Bistums zurückkehrend möchte ich zunächst bemerken, dass ich im Sinne des hohen Telegrammes No 30 vom 17. d. mich davon vertraulich überzeugt habe, dass die Kurie das Memorandum, das kürzlich an mich herabgelangt ist, nicht besitzt. Ich werde dasselbe also durch den Konsulenten dieser Botschaft, Monsignore Csiszarik, ins Lateinische übersehen lassen und, sobald als möglich, dem Kardinal-Staatssekretär überreichen. Einige Tage wird dies immerhin beanspruchen, denn die Übersetzung der umfangreichen Denkschrift ist eine große Arbeit.

Ich will hoffen, dass die guten Dispositionen der Kurie in diesem Belange keine Störung erleiden, aber im besten Falle – selbst wenn ernste Schwierigkeiten nicht auftreten sollten, – glaube ich, dass wir auf längere Verhandlungen gefasst sein können.

Schwierigkeiten könnte die Haltung der Bischöfe bereiten, deren Wirkungskreis durch das neue griechisch-unirte Bistum eine Einschränkung erführe. Tatsächlich wäre es diesen – falls sie für den Plan der kgl. ungarischen Regierung nicht schon gewonnen sind – leicht, den Vatikan durch mannigfache Einflüsterungen stutzig zu machen.

Ich habe zum Beispiel die Rede¹⁸⁴ vor mir, die Dr Eugen Szabó, der Vorkämpfer für die Entwicklung der griechisch-unirten Kirche in Ungarn, am 30. Juni l. J. im Magnatenhause gehalten hat. Ich zitiere daraus folgenden Passus: „Ich kann die Experimente der Regierung auf dem bis jetzt eingeschlagenem Wege nicht gutheißen, weil ich den Beschluss der kgl. ungarischen Regierung vom Jahre 1896 für vollkommen verfehlt halte, wonach von der durch die griechisch-katholischen Ungarn seit langem betriebenen eigenen Diözese in solange nicht die Rede sein könne, als der Heilige Stuhl die ungarische Liturgie nicht konzedit habe.

Ich erachte diesen modus procedendi zunächst darum für verfehlt, weil die Geschichte der Entwicklung der kirchlichen Sprachen des griechisch unirten Ritus beweist, dass überall – unter der Aegide vigent einer vorhergehenden kirchlichen Sprache – zunächst das kirchliche Territorium und erst dann die neue kirchliche Sprache sich herausentwickelt hat; ferner darum, weil die vollständige Entwicklung der ungarischen Liturgie ohne eigene bischöfliche Zentrale und bischöfliche Regierung sich gar nicht vorstellen lässt, und drittens darum, weil es zur natürlichen und notwendigen Vorbedingung der kirchlichen Anerkennung für die ungarische Liturgie gehört, dass wenigstens ein Bistum vorhanden sei, welches man ganz als ein ungarisches betrachten könne.“

Ähnliche Deduczionen sind in der besagten Rede noch mehrere vorhanden, aber es genügt, diese eine herauszugreifen.

Dr Szabó hat hiemit das Endziel seiner Wünsche recht unverschleiert durchsehen lassen und trotz des wesentlich verschiedenen Tenors glaube ich in der Annahme nicht fehlzugehen, dass das vorliegende Memorandum auch aus seiner Feder stammt.

Will man dem Plan der kgl. ungarischen Regierung ein Bein stellen, so würde es wohl genügen, auf dieses Rede zu verweisen. Hoffentlich wird es nicht geschehen, wenn der Fall aber eintritt, so könnte der Vatikan seine bisher guten Dispositionen gar leicht modifizieren. Es folgt daraus, dass es viel klüger wäre, wenn die einflussreichen Faktoren unter den ungarischen Uniaten mit ihren innersten Wünschen zurückhaltender wären und denn, was allenfalls die Zeit einmal im Wege natürlicher Entwicklung bringen kaum nicht vorgreifen wollten.

Genehmigen Ex. Excellenz den Ausdruck meiner tiefsten Ehrfrucht
M. Pálffy

---

184 Lásd: 75. számú dokumentum.

**101. Alessandro Bavona bécsi nuncius átíratva Khuen-Héderváry
Károly miniszterelnöknek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása
és az Egyesült Államokba kinevezendő magyar görögkatolikus
püspök tárgyában**

Bécs, 1911. július 20.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 1. fol. 25r–27r. Másolat.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött másolat alapján és
a helyesírást javítva: CÂRJĂ, XII. 94–95., Az alábbi betűhív átírás
szintén a másolat alapján készült.

No. 141
20 juillet 1911.

Excellence,

J'ai reçu la lettre,¹⁸⁵ que Votre Excellence m'a fait l'honneur de m'écrire le 18 courant sur ce qui concerne l'établissement d'un nouvel Evêché hongrois de rite grec-catholique en Hongrie et la nomination d'un Evêque de nationalité hongroise pour les catholiques hongrois qui sont aux Etats-Unis de l'Amerique du Nord.

Votre Excellence a eu l'extrême bonté de m'informer des démarches faites à ce sujet auprès de Son Eminence le Cardinal Secrétaire d'Etat de Sa Sainteté et de la réponse que Son Eminence a daigné Vous donner.

A cette occasion je m'empresse de signifier à Votre Excellence qu'ayant écrit moi aussi tout de suite après la visite de Votre Excellence sur le même sujet à Son Eminence le Cardinal Merry del Val, de la réponse que Son Eminence m'a communiqué il en résulte que pour ce qui regarde la nomination d'un Evêque de nationalité hongroise aux Etats-Unis d'Amerique il y a quelque difficultés, devant l'affaire être réglée d'accord avec les autorités ecclésiastiques américaines, parce que il s'agit d'un Evêque, qui doit exercer sa juridiction dans un Etat étranger et où il y a établie une propre hiérarchie ecclésiastique.

Tout cela ne se trouvant parfaitement d'accord avec ce que Votre Excellence vient de me communiquer dans Sa lettre, J'incline à croire que la question ne soit pas assez clairement exposée.

Son Eminence le Cardinal Secrétaire d'Etat en effet me dit encore que au contraire il y aurait moins de difficultés pour la fondation d'un Evêché en Hongrie pour les fideles de rite grec-catholique et à cet effet il propose à Votre Excellence d'entrer en relations avec moi.

J'ai l'honneur donc de déclarer à Votre Excellence que dès ce moment je me tiens à Sa disposition, tout en l'assurant que de ma part je tacherais

---

185 Lásd: 99. számú dokumentum.

de faire tout mon possible afin que le desir de Votre Excellence soit réalisé et pour rendre Service à la Nation Hongroise, pour laquelle j'ai les meilleur sentiments.

Pour bien régler cette question il faut tout d'abord interroger les Evêques, des Diocèses desquels on devra séparer les Paroisses, destinées à former le nouvel Évêché et obtenir leur consentement.

Votre Excellence pourra directement s'adresser aux Évêques en question et solliciter par écrit leur consentement, ou bien me donner les ordres pour que je le fasse moi même.

Obtenu ce consentement et l'assurance de la contribution de la part de Gouvernement pour la dotation de l'Évêché et du Séminaire, on pourra s'adresser au Saint-Siège et en obtenir la concession.

De tout ce que je viens d'exposer à Votre Excellence, Elle comprendra facilement qu'il est très difficile d'obtenir la solution de cette affaire dans le délai désiré par Votre Excellence. Néanmoins je ne manquerai de faire en sorte que la réponse du Saint-Siège soit donné le plus tôt possible.

Veuillez agréer, Excellence, l'assurance de ma considération la plus haute.

102. Alois Aehrenthal külügyminiszter magánlevele Khuen-Héderváry Károly miniszterelnöknek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása és az Egyesült Államokba kinevezendő magyar görögkatolikus püspök tárgyában

Bécs, 1911. július 22.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVII. fol. 57r–59r. (MNL OL X 869, W 875 tekercs, 313–315. felvétel). Másolat.

Abschrift eines Privatschreibens an den königlich ungarischen Ministerpräsidenten Karl Grafen Khuen-Héderváry, de dato Wien, 22. Juli 1911. 1699.

Ich beehre mich, Euer Exzellenz mitzuteilen, daß ich die Angelegenheit der Errichtung des neuen griechisch-katholischen Bistums in Ungarn und der Ernennung eines griechisch-katholischen Bischofs ungarischer Abstammung für Nordamerika mit dem Apostolischen Nuntius besprochen habe.

Der Nuntius zeigte mir bei dieser Gelegenheit einen an Euer Exzellenz gerichteten Brief, aus welchem ich ersehen konnte, daß darin die Frage berührt werde, welche Euer Exzellenz im Sinne des an mich gerichteten Privatschreibens¹⁸⁶ vom 17. d. M. gestellt haben.

---

186 Lásd: 94. számú dokumentum.

Der Nuntius äußerte sich dahin, daß die geplante Errichtung des neuen Bistums in Nordamerika insoferne Schwierigkeiten begegnet, als es unvermeidlich erscheint, daß die Kurie sich in dieser Frage mit den katholischen Bistümern in Nordamerika in Verbindung setze. Wenn auch die Kurie die Bereitwilligkeit habe, den Wünschen der königlich ungarischen Regierung in diesem Belange zu entsprechen, so werde eine Entscheidung in dieser Frage voraussichtlich doch geraume Zeit auf sich warten lassen.

Günstiger stehen die Aussichten für eine aufrechte Erledigung der Frage der Errichtung eines ungarischen griechisch-katholischen Bistums in Ungarn, über deren Stand ich Euer Exzellenz mit meiner Note¹⁸⁷ vom 12. d. M., Nr. 1606, zu informieren die Ehre hatte. Umindest die kompetenten Kongregationen in Rom mit der Sache zu befassen, bedarf der Nuntius, wie er mir sagte, noch einer Mitteilung der königlich ungarischen Regierung des Inhalts, daß die Bischöfe, welche durch Errichtung des neuen Bistums betroffen werden, ihr Einverständnis mit der Errichtung der neuen Diözese aussprechen und daß dem neuen Bischof eine entsprechende Dotation gesichert werde. Nach Erhalt dieser Daten wird sich der Nuntius beeilen, auf die rasche Erledigung der Frage bei der Kurie hinzuwirken.

Ich verständige unter Einem die k.u.k. Botschaft beim Vatikan über die vorgeschilderte Unterredung mit dem Nuntius und beauftrage auch den k.u.k. Botschafter in Washington Freiherrn von Hengelmüller, daß er seinerseits durch entsprechende Einflußnahme die Errichtung eines neuen griechisch-katholischen Bistums in Nordamerika angelegentlichst fördere.

Nachdem Euer Exzellenz bisher der vorbereitenden Natur des bezüglichen Gedankenaustausches entsprechend, in usueller Weise direkt mit dem Nuntius vertraulichen Kontakt gepflogen haben, würde es sich nunmehr, wo die Angelegenheit in das offizielle Stadium eingetreten ist, zumal Vermeidung von etwaigen mit Doppelverhandlungen verbundenen Weiterungen oder Verzögerungen empfehlen, die einschlägigen Verhandlungen ausschließlich durch das k.u.k. Ministerium des Aeußern weiter zu führen.

Genehmigen etc.

---

187 Lásd: 89. számú dokumentum.

103. Alessandro Bavona bécsi nuncius jelentése Rafael Merry del Val államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása és az Egyesült Államokba kinevezendő magyar görögkatolikus püspök tárgyában

Bécs, 1911. július 22.

ASV Segr. Stato, anno 1913. rubr. 247, fasc. 1. fol. 41r–42v. Tisztázat.
ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 1. fol. 31/1r–31/2v. Fogalmazvány.

KIADVA: A bécsi nunciatura levéltárában őrzött fogalmazvány alapján: CÂRJA, XIV., 97–98. Az alábbi átírás a tisztázat alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által kiadott szövegtől.

Vienna, 22 luglio 1911.

No. 144

Sulla proposta di nominare un Vescovo ungherese negli Stati Uniti di America e di erigere una diocesi di rito greco in Ungheria

Eminenza Reverendissima,

Dopo l'invio dell'ossequioso mio rapporto,¹⁸⁸ N. 112, ebbi l'onore di ricevere il venerato dispaccio¹⁸⁹ No. 51685, con cui l'Eminenza Vostra Reverendissima si compiacque accompagnarmi copia della lettera diretta al Presidente del Ministero Ungherese sulle proposte di nominare un Vescovo ungherese negli Stati Uniti di America e di erigere una diocesi di rito greco in Ungheria.

Il Conte Khuen-Héderváry mi scrisse subito sulla lettera di Vostra Eminenza, ma, forse, indottovi da un equivoco ivi occorso, considerava non difficile la nomina di un Vescovo ungherese negli Stati Uniti di America e m'interessava vivamente ad ottenerne il consenso del Santo Padre nello spazio possibilmente di 14 giorni, a fin di renderlo pubblico per le circostanze esposte anteriormente.

Risposi mostrando al prelodato Conte le difficoltà che si frappongono all'effettuazione del menzionato disegno, trattandosi di nominare un Vescovo, che deve esercitare il ministero in un paese straniero dove è costituita la gerarchia cattolica. Gli feci peraltro intendere esser meno difficile l'esecuzione dell'altra proposta, di quella cioè relativa alla erezione di una diocesi di rito greco-cattolico in Ungheria; e corrispondendo al suo invito, indicai richiedersi per questo innanzi tutto il consenso dei Vescovi, dalle cui diocesi devono segregarsi le parrocchie per formare la nuova ed una congrua dotazione pel Vescovo e per gli altri bisogni della diocesi.

Queste medesime cose avevo già manifestato al Conte di Aehrenthal, quando il 12 corrente, mi mosse il discorso sulle due accennate proposte.

---

188 Lásd: 90. számú dokumentum.

189 Lásd: 96. számú dokumentum.

Son lieto quindi di aver interpretato fedelmente il pensiero di Vostra Eminenza significatomi col riverito dispaccio No. 51685, giuntomi ieri.

E ieri stesso, invitato il giorno innanzi, ebbi una lunga conferenza in proposito col Ministro degli Esteri. Questi mi disse che dopo aver studiata la cosa trovava giuste le osservazioni da me fatte sulle due ridette proposte, e non sfuggono, aggiunse egli, le difficoltà di nominare un Vescovo ungherese in un luogo ove esistono le autorità ecclesiastiche, con le quali bisogna intendersi. E questo lo farà la Santa Sede per mezzo del suo rappresentante negli Stati Uniti. Noi restringiamoci per ora a studiare l'altra proposta, concernente la creazione di una diocesi di rito greco cattolico in Ungheria. Ed avendogli io comunicato il contenuto della lettera direttami dal Conte Khuen Héderváry e quello della mia risposta, stimò opportuno doversi i negoziati condurre innanzi col ministero degli esteri. Mi annunziò quindi che egli partirebbe il dì seguente per un congedo di sei settimane, ma che resterebbe incaricato l'Ambasciatore Müller, capo-sezione dell'anzidetto dicastero, di trattare con me. Richiese infine il mio avviso sul da fare per agevolare l'attuazione del disegno in parola; e io manifestai esser necessario ottenere il consenso dei Vescovi interessati e l'assicurazione di un congruo assegno e quindi trasmettere l'incartamento a Roma, perché venga deferito al giudizio della competente congregazione. Il che non può portarsi ad effetto nel breve spazio indicato dal Presidente del gabinetto ungherese.

Ben comprendo, replicò il Conte d'Aehrenthal, che ciò non è possibile, malgrado la nostra buona volontà.

Con amabile insistenza, mi consigliò a prendere un pò di riposo durante l'estate, significandomi che egli tornerebbe il 1 settembre.

Chinato al bacio della Sacra Porpora con i sensi della più profonda venerazione ho l'onore di professarmi
dell'Eminenza Reverendissima
umilissimo, devotissimo, obbligatissimo servo
†Alessandro, Arcivescovo di Farsaglia
Nunzio Apostolico

**104. Alois Aehrenthal külügyminiszter utasításfogalmazványa
Pálffy Móric szentszéki követségi tanácsosnak a Hajdúdorogi
egyházmegeye felállítása és az Egyesült Államokba kinevezendő
magyar görögkatolikus püspök tárgyában**

Bécs, 1911. július 24.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVII. fol. 63rv. (MNL OL X
869, W 875 tekercs, 319–320. felvétel). Fogalmazvány.

No 1720.

Gf Pálffy,

Rom

Wien, 24. Juli 1911

Mit Bezug auf den Bericht¹⁹⁰ vom 19. d. M. N. 26.A vertraulich beehre ich mich Ew. mitzuteilen dass ich die darin erörterte Frage der Errichtung eines neuen ung. gr. kath. Bistums in Ungarn mit dem Nuntius besprochen habe. Um die competenten Congregationen mit der Sache zu befassen bedarf der Nuntius der Mitteilung dass die Bischöfe welche durch Errichtung des neuen Bistums getroffen werden ihre Zustimmung geben und dass dem neuen Bischof eine Dotation zugesichert werde.

Diese Wünsche des Nuntius habe ich dem Herrn von kön. ung. Ministerpräsidenten mitgeteilt und behalte mir vor Ew. von der zu gewärtigenden Antwort der kön. ung. Regierung in Kenntnis zu setzen.

Über die im citirten Berichte berührte Frage der Ernennung¹⁹¹ eines¹⁹² gr. kath. Bischofs¹⁹³ ung. Abkommung für Nordamerika erhalten Ew – gleichzeitig Weisungen.

Empfangen –

---

190 Lásd: 100. számú dokumentum.

191 Utólag beszúrva: *Ernennung*, eredetileg: *Errichtung*

192 Utána törölve: *ung.*

193 Utólag beszúrva: *Bischofs*, eredetileg: *Bistums*

105. Pálffy Móric szentszéki követségi tanácsos átirata Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak és a magyar kormány emlékirata a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában

Róma, 1911. augusztus 1.

ASV Segr. Stato, anno 1913. rubr. 247, fasc. 1. fol. 45r–64v. Tisztázat.

A kísérő dokumentumok nélkül, szövegkihagyásokkal és számos helyen eltérő olvasattal az emlékirat szövegét közli: DUMITRIU-SNAGOV, 791–800.

52086

Ambassade d'Autriche – Hongrie près le St. Siège
a Son Eminence le Cardinale Merry del Val
Secrétaire d'Etat de Sa Sainteté
Rome, le 1. Août 1911.

Monsieur le Cardinal,

Faisant suite à ma communication verbale, j'ai l'honneur de transmettre sous ce pli à Votre Eminence la traduction du Mémoire, concernant la question du nouveau diocèse greco-catholique en Hongrie, que le Gouvernement Royal. Hongrois a élaboré et que je suis chargé de présenter au Saint Siège.

Je profite de cette occasion pour Vous présenter, Monsieur le Cardinal, les assurances de ma très haute considération, avec laquelle j'ai l'honneur d'être

de Votre Eminence
le très obéissant serviteur
M. Pálffy

105a. A magyar kormány emlékirata az Apostoli Szentszékhez a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása érdekében

Allegato al N.537671

Memorandum

concernens erectionem novae dioecesis pro fidelibus
graeco catholicis labii hungarici.

Regni Hungariae incolae ritum graecum professi usque ad saeculum 17um omnes in schismate perseverarunt. Ii, qui partes Regni australes ad orientem sitas incolebant, anno 1648, transsylvaniensis vero nonnisi a. 1700 Ecclesiae uniti sunt; praevalens tamen pars hodie dum schismati adhaeret.

Hierarchia ecclesiastica primum iis graeci ritus unitis provisum fuit, qui Transsylvaniam inhabitabant. In horum siquidem favorem Carolus III. Hungariae rex episcopatum Fogarasiensem fundavit, quam foundationem

Innocentius PP. III. anno 1721 vatam habuit. Uti ipsa Bulla erectionis testatur, fundatio hujusce dioeceseos eo evasis necessaria, quod: „gratia benedicente homini nonnulla millia Graecorum, Ruthenorum, Valachorum, Rascianorum, aliorumque, qui graecum ritum sequebantur, ad Sanctae Romanae Ecclesiae gremium advolavissent.”

Hunc enuntiationi conformiter in eadem Bulla episcopus Fogarasiensis continuo „episcopus graeci ritus Graecorum, Ruthenorum, Valachorum (seu Romenorum) et Serborum” nuncupatur. Tum autem haec Bulla fideles ad dioecesim pertinentes enumerat, adhibita voce collectiva „aliorumque” innuit, inter illos, qui tunc temporis in Transsylvania ritum graecum profitebantur, tales quoque exstibisse, qui ad neutram earum, quas Bulla expresse nominat Gentium pertinebant. Inverisimile omnino est voce „aliorumque” Saxones designari. Huicce siquidem suppositioni tum Saxonum lingua vernacula germanica, tum religio quam profitebantur scil protestantica adversatur. Igitur absque errandi formidine conjciatur (!) oportet, expressione supralaudata indirecte quidem ast omne prudens dubium excludente, fideles graeci ritus labii hungarici denotari.

Post dioecesim Fogarasiensem prima fundata est dioecesis Munkácsiensis, anno scil. 1771. Cujus dioeceseos jurisdictionem Clemens Papa XIV. in Bulla erectionis extendit, in clerum et populum „Ruthenorum graeci ritus uniti aliosque qui eosdem ritus et unionem sequuntur et degunt tam in civitate Munkácsiensi, quam in aliis praedictae dioecesis partibus.” Igitur neque haec dioecesis exclusive in Ruthenorum favorem fuit fundata, sed potius in emolumentum ametorum fidelium Ecclesiae unitorum, qui intra limites dioeceseos Munkácsiensis constituti, ritum graecum profitebantur. Deprehendebantur ibidem, et quidem numero haud exiguo tum Valachi tum Hungari.

Certum est, milites quos princeps Bocskay in civitates, cognomento „Hajdu” insignitas, colonos induxit, quive ad dioecesium Munkácsiensem pertinebant, maximam partem graeco-catholicos hungaros fuisse.

Graeco-catholicos labii hungarici iam ineunte saeculo 18o in eadem dioecesi Munkácsiensi exstitisse, etiam protocollum illud probat, quod duo Canonici Agriensis, in causa miraculosae Iconis Bmae Mariae Vgnis in Mária-Pócs asservatae delegati, confecerunt. Ex hoc enim Protocollo patet, suprafatos duos Canonicos, dum cum incolis graeco-catholicis Maria-Pocsiensibus et adjacentis Comitatus verba facerent, idiomate hungarico usos fuisse.

Litterae, quibus Sedes Apostolica erectionem dioecesium Fogarasiensis et Munkaciensis canonicè conformavit, nos edocent, eo tempore, quo dioeceses suprafatae fundatae fuerunt, neque Regi Apostolico Hungariae neque Sanctae Sedi in intentis fuisse, sive Genti valachicae sive ruthenicae, et quidem cuilibet harum Gentium qua tali seorsim, de speciali ecclesiastica

organisatione providere. Quinimo cuncti illarum regionum incolae catholici ritum graecum sectantes, nullo prorsus ad appertinentiam nationalem habito respectu, jurisdictioni episcopatum neofundatorum subjecti sunt, et quidem sane haud eum in finem, ut sibi invicem exitium inferrent, sed potius, ut pacifice cohabitantes, invicem mutua veneratione mutua item charitate prosequerentur.

Ast idealis haec organisatio, ab omni tendentia nationali prorsus aliena pedetentim magnum detrimentum passa est. Labente siquidem tempore, tum ambae dioeceses, de quibus sermo erat, tum aliae, quae sernis ex hisce duabus erectae fuerunt, Gentis Valachicae et Ruthenicae propugnaculum nationale evaserunt, quin tamen ipsi Nationi Hungaricae unquam vel minimo emolumento exstitissent.

Hodie in territorio transsylvaniensi frustra jam quaeres: Ruthenos, Graecos, Serbos. Cunctas enim hasce Gentes, Gens Walachorum seu Romenorum, invecta in liturguam Sacram lingua sua vernacula, sibi assimilavit.

Graeco-catholici in pristino territorio dioecesis Munkácsiensis constituti characterem nationalem ceteris suis contribulitus melius conservarunt. Et quidem non obstante eo, quod Walachi, inter quos habitabant, hosce Hungaros Walachis numero multo minores sibi praesertim tunc assimilare molirentur, quando Walachis adjuncta politica obsecundabantur.

Negari nequit, nationali huicce stigmatisationi dioecesium graeco-catholicarum in Hungaria existentium vel ipsam Sedem Apostolicam non parum profuisse, videlicet eo, quod Bullis foundationalibus haud congruenter, in documentis publicis episcopum Munkácsiensem item ac Eperjesiensem, cujus scil. dioecesis ex Munkácsiensi fundata fuit „episcopum graeci ritus Ruthenorum”, Fogarasiensem vero Praesulem nec non illos episcopos, quorum dioeceses per dismembrationem ex antiqua dioecesi Fogarasiensi votum duxerunt, „episcopum graeci ritus Romenorum” appellare censuerit.

Nationalis haec tendentia demum quodammodo culmen attingit in fundatione Provinciae metropolitanae Gyulafehérváriensis (Alba-Iulien. seu Fogarasien.). Tunc enim S. Sedes Romenis illis, qui eousque ad dioecesim Munkacsensem pertinebat, ab hac dioecesi avulsis, in emolumentum Romenorum provinciam metropolitanam separatam, atque abs ipso etiam Primate Hungariae independentem, creavit eique nomen „Provincia graeco-catholica unita linguae Romenicae” imposuit.

Haec omnia simul sumta illam hodiernam situationem procrearunt, pro qua uterque, de quo loquimur organismus ecclesiasticus ab iis, ad quorum res interest, pro tali territorio nationali consideratur, intra cuius limites, iure cuiuslibet alterius linguae indubium vocato, quemlibet Ruthenum respective Romenum esse oportet, quin tamen ulli hungarum esse permittatur.

II. Secundum tabulas Census, anno 1900 instituti, intra singularum dioecesium ambitum illi, qui hungaricam linguam linguam maternam professi sunt, sequenti numero deprehendebantur:

Dioecesis Eperjesiensis, totalis fidelium numerus: 150.890, inter quos labii hungarici 26.362, igitur totius incolatus 17.5%.

Dioecesis Munkácsiensis, totalis fidelium numerus 521.609, inter quos labii hungarici 142.394, igitur totius incolatus 27.3%.

Dioecesis Gyulafehérváriensis, totalis fidelium numerus 428.905, inter quos labii hungarici 18.482, igitur totius incolatus 4.3%.¹⁹⁴

Dioecesis Lugosiensis totalis fidelium numerus 90.643, inter quos labii hungarici 2.308, igitur totius incolatus 2.6%.

Dioecesis Magnovaradiensis, totalis fidelium numerus 102.700, inter quos labii hungarici 25.317, igitur totius incolatus 27.7%.

Dioecesis Szamosújváriensis, totalis fidelium numerus 523.231, inter quos labii hungarici 24.307, igitur totius incolatus 4.6%.

Dioecesis Crisiensis, totalis fidelium numerus 10.551, inter quos labii hungarici 183, igitur totius incolatus 1.8%.

Summatim: Inter fideles graeco-catholicos in Hungaria scil. inter 1,828.529, deprehenduntur labii hungarici 239.353, igitur omnium, qui in Hungaria degunt graeco-catholicorum: 13.1%.

En, octava pars cunctorum fidelium graeco-catholicorum in Hungaria existentium linguam maternam hungaricam profitetur. In quibusdam dioecesibus hi fideles labii hungarici 24 centenas partes (24%) omnium, qui in iisdem dioecesibus degunt, fidelium constituunt. Et licet in quibusdam dioecesibus parciore proportione deprehendantur, tamen summatim 240.000 numerantur! Nihilominus tamen complures ex his dioecesibus existentiam fidelium labii hungarici in hisce dioecesibus constitutorum dissimulant, imo aperte pernegant.

Nondum constat inter ethnographos, utrum Romeni respective Rutheni Hungaros sibi orcinos magis absorbuerint vel vero viceversa. Quodsi tamen in censum vocetur Ruthenos, respective Romanos, Hungaros non solum ope loquelae sed et ope cultus diorni, nationali caractere insigniti, ad se allicere potuisse: cum verisimilitudine conjicietur, Ruthenos, respective Romanos Hungaris in hocce assimilationis processu iam saec. 17o et 18o praevaluisse.

Motus nationales saeculi XIX., praesertim vero consulto excitatum Nationalitatum in Hungaros pro libertate recuperanda dimicantes odium, conditionem Hungarorum intra hunc ambitum ecclesiastico-nationalem existentium intolerabilem reddiderunt.

Prolixiori delineationi illius colluctationis, qua graeco-catholici labii hungarici se ulteriori diffusioni Nationalitatum opponebant, supersedentes,

---

194 Ezt a bekezdést Dumitriu-Snagov kihagyta.

nonnisi statum quaestionis hodiernum attentioni Sedis Apostolicae commendatum habere volumus. Quo consilio ducti, ex illo, quem Stephanus e Comitibus Tisza, inter politicos abs dubio primipilus, die 4. Martii 1910 in urbe Arad habuit, sermone verbotenus allegamus enuntiationem:

„Pacem inter Statum Hungaricum et Gentes loquela peregrinas intra ambitum Status hungarici habitantes componi non posse, nisi intolerabilis conditio in qua graeco-catholici labii hungarici versantur, tandem finem acceperit.”

Paci huic consulere, proindeque intolerabili conditioni, in qua graeco-catholici labii hungarici constituuntur, finem ponere, praeprimis Regio Hungarico Gubernio incumbit.

Huicce officio satisfactori, ea ad Sedem Apostolicam accedimus propositione, quatenus assentire velit, ut Regium Gubernium a Rege Apostolico Supremo Ecclae Catholicae in Hungaria Patrono, in favorem graeco-catholicorum idiomatis hungarici novae dioeceseos foundationem impetret, huiusque dioeceseos organisationem exordiri queat.

III. Motus ille, qui in id tendit, ut graeco-catholicis labii hungarici liturgiae hungaricae facultas fiat, Sedi Apostolicae abs dubio notus est, ipsis particularibus adjunctis huiusce motus haud exceptis.

Diffiteri non possumus Gubernium Hungaricum hancce actionem iam inde a primis suis primordiis speciali favore prosecutam fuisse paratumque esse, eam non tantum moraliter sed etiam materialiter sublevare, dummodo hancce actionem e parto Sedis Apostolicae felicior eo, quem hucusque habuit exitus maneret.

Experientia teste illi, cuius modo meminimus, conatui hucusque duplex, et quidem uti paret, insuperabilis difficultas obversabatur. Prima ex illa manabat disciplina, pro qua Ecclae vernacularum linguarum in Liturgiam Sacram introductionem, licet eam absolute non obcludat, tamen proponere obstaculatur. Accedit illa, Hierarchiae latinae anxiosa cura, qua formidat, ne – introducta apud graeco-catholicos liturgia hungarica, – pietas, qua fideles in linguam latinam feruntur, iacturam patiantur. Secunda difficultas illi annulationi in acceptis referatur oportet, qua dioeceses characteris nationalis et harum dioecesium Praesules – in usu liturgico linguae hungaricae neglectum propriae linguae videre rati – impedire conantur, quominus Hungaris a Sancta Sede eadem, qua reluctatores iam dudum fruuntur, facultas fiat.

Evictum habemus hanc aemulationem nationalem armis exui non posse, nisi fideles hungarici idiomatis e nationali, quo hucusque detinentur, ambitu definitive excardinentur. Ejusmodi excardinatio neque jus Ruthenorum neque illud Romenorum laedet. Siquidem iura quaesita neutrorum alterat, characterem nationalem dioecesium iam existentium non afficiet,

homogeneitatem earum non labefactavit, quinimo quaedam elementa, – ex eorum mente peregrina et hostilia – auferendo, magis consolidabit.

Igitur novae, de qua agitur, dioeceseos fundatio, tum Ruthenis tum Romenis nonnisi emolumento cedere poterit. Ex altera parte Hungaros, qui hucusque ad avitas dioeceses pertinebant, semel pro semper a periculo liberabit, quominus a Gentibus lingua sibi alienis absorbeantur. Et hoc sane minimum est, in quod Statum Hungaricum ex oblectu nationali tendere oportet, nisi in propriae Dominationis territorio cladem perpeti velit.

Haec nostra, quam fovemus, spes in eo quoque sita est, quod Regium Gubernium pro solerti, qua in Ecclesiae disciplinam fertur, observantia, neque id exigat, ut dioecesi erigendae Liturgiae hungaricae facultas fiat, quinimi plene acquiescat, dummodo Sedes Apostolica linguam liturgicam fundandae dioeceseos antiquum idioma graecum constutuerit, una tamen permittendo, ut conformiter usui in parochiis latini ritus vigenti, quemadmodum videlicet ibidem praeter Liturgiam latinam pro fidelibus idiomatis hungarici in cultu divino hungarica quoque lingua adhibetur, ita etiam in nova hac dioecesi, salva Liturgia antiquo graeca, pro fidelibus labii hungarici de cultu divino lingua hungarica celebrando provideatur.

Huicce basi innitendo Sedes Apostolica secundum nostram convictionem novae, de qua agitur, dioeceseos foundationem assensu suo absque vel minima ecclesiasticas disciplinae laesione probare poterit. Hac enim ratione graeco-catholicis labii hungarici non aliam faciet facultatem ac illam, qua fideles hungari ritum latinum sectantes iamdudum quiete fruuntur.

Rationibus topographicis id secum ferentibus nova dioecesis dimidiam parte in territorio, ubi hucusque liturgia palaeoslavica viget, alteram parte in territorio, ubi in Liturgia Sacra lingua romenica usu venit, foret erigenda. Interim Clerus novae dioeceseos, ex illis ad quas hucusque pertinebat dioeceseos recipiendus, in usu facultativo illius linguae liturgicae foret relinquendus, qua singuli hi sacerdotes hucusque utebantur. Interdum tamen vel hi quoque sacerdotes adhortari possent, praesertim praestolatalis conveniente occasione linguam graecam addiscendi. Ast novo Clero iam de uniformi eruditione foret providendum, atque imprimis curandum, ut a primis iam instructionis primordiis linguae graecae addiscendae operam navet, talique ratione in litteratura graeca bene versatus, ea, quae Liturgiam et Theologiam respiciunt, ex fontibus originalibus graecis haurire queat.

Quod ut expeditius fiat, inter avitum claustrum graecum in Grotta-Ferrata prope Romam existens atque inter novam dioecesim, item inter coenobium Maria-Pocsiense quidam nexus foret stabiliendus eum in finem, ut vetus coenobium Grotta-Ferratense tum novae dioecesi, tum monasterio Mária-Pócsiensi in illa, quam lingua liturgica graeca exigit transformatione aequis sub conditionibus suppetias et levamen ferat.

Lingua graeca – quae ad analogiam linguae latinae in Hungaria omni caractere nationali caret, – in usum liturgicum introducta, Sedes Apostolica tum stigma nationale, quo graeco-catholici labii hungarici hucusque notantur ab eis auferret, tum viam sternet, qua ingrediendo Gubernium Regium – salva Ecclesae disciplina, salvo item quolibet iure quesito – periclitatam hancce Nationis Hungaricae partem quoquomodo salvare, fideles graeco-catholicos labii hungarici contra violentiam, cui hucusque obnoxii erant, efficaciter tueri, atque una elemento hungarico, in territorio novae dioeceseos constituto, nec non legitimo usui et auctorati linguae hungaricae prospicere poterit.

IV. Negotiis ecclesiasticis graeco-catholicorum labii hungarici ea, qua supra indicavimus ratione, compositis, etiam conatus ille cessabit, quo hi fideles modo in Liturgiam hungaricam feruntur; finientur item illae contentiones nationales, quibus nunc ferme omnes in Hungaria dioeceses graeco-catholicae – si Lugosiensem et Crisiensem excipias, – agitantur. Quodsi igitur novae, de qua agitur dioeceseos erectionem iam hi duo qui certe praevideri possunt, salutare effectus commendant, foundationem hujusce dioeceseos omnino flagitat tum illud, quod catholici graeci ritus labii hungarici a Protestantibus passi sunt detrimentum, tum ea tentamina et pericula, quae hosce fideles e parte schismaticorum manent manebuntque.

In Comitatus Szabolcs, Hajdu, Bihar, Szatmár, Borsod atque in parte meridionali Comitatus Zempliniensis, ubi scil. maxima pars graeco-catholicorum labii hungarici degit, dimidiam partem omnium incolarum constituunt Hungari Helveticae Confessionis addicti. In compluribus Communitatibus ecclesiae graeco-catholicae atque Oratoria Helvetica (Calviniana) habentur. Vicissim ecclesiae latini ritus ibidem vix inveniuntur. Absonum igitur foret, in integro cultu divino inque omnibus functionibus ecclesiasticis graeco-catholicorum linguam ruthenicam respective romenicam adhibere. Ejusmodi enim agendi ratio fideles directe in Oratoria Helvetica sibi late potentia compelleret.

Sacerdotes ritus graeci in illis regionibus curam animarum gerentes, linguam hungaricam nequequam nationalibus acti motivis in cultum divinum intulerunt, quinimo potius rationibus religiosis compulsi, quia videl. illico animadverterunt, fore ut secus ecclesiae eorum depopularentur et populus curis eorum concredatur agmini Protestantium aggregaretur.

Cum publici iuris evasisset, Sedem Apostolicam graeco catholicis usum linguae hungaricae in cultu divino adhibendae interdixisse, ephemerides Protestantium, quae in urbe Debreczen typis prodeunt, Pastores Protestantium illius regionis illico aperte provocarunt, ut secundam hanc, quae eisdem praestolabatur, occasionem avide arriperent et graeco-catholicos in suis sensibus nationalibus laesos atque exacerbatos Protestantismo lucrifacere conarentur. In exemplum adduxisse juvabit

vel in unica harum parochiarum ducentos catholicos ritus graeci ad Protestantismum transiisse, et quidem ea sola ductos ratione, quod labio Hungari essent, ecclesia vero eorum valachica.

Viri saeculares, qui regiones, de quibus agitur, fine colligendorum datorum ethnographicorum perlustrabant, declarant, graeco-catholicorum Hungarorum ex ambitu in quo modo degunt nationali, liberationem, atque debitam de lingua hungarica in cultu divino adhibenda dispositionem exigentiam non adeo nationalem quam potius religiosam constituere. Et enim hi graeco-catholici Hungari cum sint, quin se Valachos respective Ruthenos appellari sinant, potius religionem avitam turmatim deserunt.

Huic defectioni a fide, suapte obortae, Gubernium Regium vel iam ideo finem imponere intendit, ne clerus graeco-catholicus labii valachici respective ruthenici linguam et culturam hungaricam religioni et institutionibus religiosis inimicam habeat et propterea odio prosequatur. Huic autem malo mederi nequit, nisi graeco-catholici labii hungarici convincantur, idioma illorum nativum in cultu divino ritus graeci adminus adeo late manere eademque auctoritate et eodem numero haberi ac apud hungaros latino ritui addictos.

Schismatici in regionibus, ubi idioma hungaricum dominatur, numero valde imminuti sunt. Qui adhuc residui sunt, – nunc omnes jam labii hungarici – ne eorum templa penitus depopulentur, avitae linguae liturgicae linguam hungaricam substituere conantur. Numerus illarum communitatum schismaticarum, quae semet hungaricas profitentur et linguam liturgicam hungaricam flagitant, de anno in annum multiplicatur. Nuper una harum communitatum Regium Gubernium adiit, nosque rogavit, ut ei de authentica et fideli librorum liturgicorum in linguam hungaricam translatione provideamus. Clerus schismaticus tenet, ex obtutu ecclesiastico nihil obstare quominus Liturgia hungarica apud schismaticos introducatur. Quamprimum nos Communitates schismaticae sufficiente numero ea petitione adiverint, in numero habito momento nationali et culturali rei, de qua agitur, Regium Gubernium Hungaricum tali petitioni adjumentum, idque tum morale tum materiale denegare non poterit, quinimo – praesertim oppinione (!) publica favente – de nova dioecesi pro hisce schismaticis labii hungarici erigenda deliberare debet. Haec autem, dummodo revera contigerint, animum graeco-catholicorum et quidem sacerdotum non secus ac laicorum vehementer commovebunt; compertum enim est, liturgiam et liturgica adjuncta schismaticorum cum eis graeco-catholicorum prorsus identica esse.

Ea, quae hucusque allegavimus adiuncta, iam ideo palam facere oportebat, ut Sedi Apostolicae persuasum fiat, legalem, graeco-catholicorum lingua hungarica loquentium in foro ecclesiastico aquisitionem Ecclesiae catholicae non secus ac Status Hungarici multum interesse, atque fore, ut fideles a

multis tentationibus et sollicitationibus praecaveantur, dummodo Sedes Apostolica ea, qua exposuimus ratione, scilicet in numero habita penes liturgiam graecam lingua hungarica, erectionem novae dioeceseos assensu suo probare voluerit.

V. Fundatio novae dioeceseos eo quoque facilitabitur, quod fideles graeco-catholici labii hungarici, de quibus agitur, in territorio duplici, ast ethnografice omnino cohaerenter, sint collocati.

Delineationi, quam adnexa tabula geografica perhibet inhaerendo, Sedi Apostolicae proponere sustinemus, ut novae dioecesi incorporentur: 1) E dioecesi Munkácsiensi, et quidem e districtu Doroghiensi 7, – e districtu Karásziensi 6, – e districtu Máriapocsiensi 6, – e districtu Nagy-Kállóiensi 7, – e districtu Nyirbeltekiensi 6, – e districtu Timáriensi 5, – e districtu Szatmáriensi 7, – e districtu Hegyaljaiensi 6, – e districtu Ujhelyiensi 5, – e districtu Bodroghköziensi 6, – i.e. summam ex 11 districtibus 70 parochiae. 2) E dioecesi Eperjesiensi iam ob situm geographicum districtus Borsodiensis inferior cum 7 parochiis. 3) E dioecesi Szamosujváriensi scil. e districtibus Szatmáriensi et Szinyérváraljaensi: Aranyosmegyes, Batizvasvári, Szatmár, Udvari, Berencze, Józsefháza, Batóháza i.e. 7 parochiae; 4) e dioecesi Nagyváradiensi e districtu Madarásziensi et Szamosköziensi: Amacz, Szatmárzsadány, Krassó, Lippó, Nagykolcs summam 5, – e districtu Szatmáriensi 8, – e Nagykárolyiensi 8, ex Érmellékiensi 8, – e Vasadiensi 8, e Nagylétaiensi 10; praeterea 4 parochiae in regione occidentali Comitatus Bihar sitae i.e. Pocsaj, Bedő, Váradolaszi et Nagyszántó, nec non Makó in Comitatu Csanád, summam 52 parochiae; 5) ex archidioecesi Strigoniensi: Budapest.

Centum triginta sex parochiae modo recensitae et territorialiter cohaerentes ad fundandam novam dioecesim jam in se abunde sufficerent.

Ast neque ei graeco-catholici labii hungarici, qui in terra Székelyföld cognominata habitant, sibi et sorti relinqui possunt. Quapropter ad instar vicariatus separati novae dioecesi essent adnectendae: e dioecesi Gyulafehérváriensi et quidem e districtu Háromszékiensi 11 parochiae, – ex Udvarhelyiensi 8 parochiae, – e Gyergyóiensi 15 parochiae, – 10 parochiae in districtu Marosiensi inferiori et Nyárádszeredaiensi sitae una cum Marosvásárhely i.e. in summa 45 parochiae.

Rationibus quibusdam ordinis sublimioris rite ponderatis, supervacaneum haud foret, etiam in favorem horum hungarorum in territorio Székelyföld constitutorum dioecesim separatam erigendi. Dioecesis Crisiensis nonnisi 23 parochias, Banjalukaensis 30 parochias, Trebinjensis 6 parochias habet, quin tamen sive ecclesiastica sive civilis auctoritas foundationi harum dioecesium suo tempore quidpiam obmoverit.

Fundationem separatae dioeceseos pro graeco-catholicis labii hungarici in regione Székelyföld constitutis modo non urgemus, attentis tamen

praesertim illis commodis viis communicativis, quae hodie habentur, arbitramur, prorsus nihil obstare, quominus episcopus dioeceseos fundandae etiam huic territorio utpote vicariatus proprio praeficiatur.

Teste Censu anno 1900 instituti in universo Regni Hungariae territorio 246.628 graeco catholici labio hungarici inventi sunt. E quibus episcopis dioecesium graeco-catholicarum iam nunc existentium subjecti fuerunt: 239.353. Reliqui 7.225 maximam partem ad civitatem Budapest pertinebant, ubi videl. 3.745 fideles idioma hungarici numerabantur. Interim etiam hi fideles in propriam parochiam coaduniti sunt.

Extra illam regionem, quae territorium novae, de qua agitur, dioeceseos constituet, modo 15.904 graeco-catholici labii hungarici habitant. Notabilis igitur pars graeco-catholicorum idioma hungarici abhinc quoque extra ambitum illius, de qua erigenda agitur, dioeceseos constituetur. Ast adiuncta topografica nos adigunt, ut huicce rei acquiescamus. Et enim hi fideles in dioecesibus iam existentibus ita sunt dispersi, ut territorialiter in novam dioecesim coadunari nequeant.

In novam hanc dioecesim iam ob rationes politicas etiam quaedam elementa lingua heterogenea recipienda forent, dummodo, facta hacce reciproca inter novam dioecesim et inter dioeceses antiquas permutatione, incolumitati nationali illorum fidelium, qui in minoritate constituentur, utrobique provisum fuerit. Cui, ut revera ita fiat, invigilare, praesertim Gubernium Hungaricum officii sui esse ducet.

VI. Observandum esse censemus, Regium Hungaricum Gubernium eadem ratione, qua Status Hungaricus Sedem Apostolicam olim in dioecesibus pro fidelibus graeco-catholicis labii non hungarici erigendis, – et quidem tum auctoritatem suam interponendo, tum dioecesibus de dote competente providendo, – sublevabat, Sedi Apostolicae etiam in fundanda nova, de qua agitur diocesi quaslibet, quibus opus fuerit, tum morales tum materiales suppetias laturam esse.

Fulcitur spe, forent Sedes Apostolica parato illo, quo olim in Hungaria componendis negotiis ecclesiasticis fidelium graeco-catholicorum idioma non hungarici operam interponebat animo, illud quoque, quo din favorem componendorum negotiorum ecclesiasticorum fidelium graeco-catholicorum labii hungarici Sanctae Sedi offerimus, adjumentum acceptare et negotiis horum fidelium componendis manum admovere non tardabit.

Graeco-catholici labii hungarici fidelitatem suam erga Sedem Apostolicam etiam inter varias vicissitudines constituti abunde comprobarunt. Neque ipsum Gubernium Hungaricum quidpiam molitur, quod ecclesiasticam disciplinam debilitare et legitimam Auctoritatem imminuere posset. Quinimo nil intentatum relinquimus, quod Ecclesiae in adimplendo Suo sublimi munere suppetias ferre poterit.

Et sane hacce ducti ratione eum, quem supra delineavimus Sedi Apostolicae proponendam esse censebamus modum, quippequi, introducta in Liturgiam lingua graeca, rationem praestolatur, qua elementum hungaricum graeco-catholicum, intacta permanente disciplina ecclesiastica, respectu ecclesiastico et sociali eo quo decet et convenit numero et pondere haberi poterit.

Habeat Sedes Apostolica operam, quam Sedi Apostolicae venerabundi obtulimus, sincerrime, qua animus noster in S. Sedem fertur, intentionis tesseram. Hac enim sola, dum egimus ducebamur intentione. Alias nullum, de eventibus, qui secus oborientur, in nos suscipimus onus; in aprico enim positum habemus, Statum Hungaricum tolerare non posse, ut vel unius civis etiam idiomate hungari integritas nationalis in discrimen vocetur. Et en, in casu de quo agitur, centena millia periclitantur.

106. Pálffy Móríc szentszéki követségi tanácsos jelentése Alois Aehrenthal külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítására tárgyában

Róma, 1911. augusztus 1.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVII. fol. 67r. (MNL OL X 869, W 875 tekercs, 321–322. felvétel). Tisztázat.

3-Aug 1911 No 28. D

Rom 1. August 1911

Seiner Exzellenz Herrn Grafen Aehrenthal etc. etc. etc.

Hochgeborener Graf

Seit meinem letzten einschlägigen Berichte¹⁹⁵ No 26 A-E vom 19. vorigen Monats ist die lateinische Übersetzung des mit dem hohen Erlasse No 1605 vom 12. vorigen Monats herabgelangten Memorandums¹⁹⁶ der kgl. ungarischen Regierung über die Frage einer neuen griechisch-unirten Diözese in Ungarn fertiggestellt worden und konnte ich dieses Exposé dem Kardinal Staatssekretär somit bereits überreichen.

Wie schon bei den früheren Anlässen bemerkte Seine Eminenz auch diesmal wieder, die eingelangten Informationen Monsignore Bavonas ließen ihm erhoffen, dass diese Angelegenheit nicht allen große Schwierigkeiten bereiten würde, vorausgesetzt, dass die beteiligten Bischöfe sich mit den Wünschen der kgl. ungarischen Regierung identifizieren.

Die Kurie würde das Memorandum aufmerksam prüfen, doch müsse er wiederholen, dass es im Interesse einer beschleunigten Lösung der Frage

---

195 Lásd: 100. számú dokumentum.

196 Lásd: 105a. számú dokumentum.

läge, wenn die einschlägigen Verhandlungen mit dem Wiener Nuntius geführt würden. Monsignore Bavona sei hierfür Fachmann und auch in der Lage, zu den Detailfragen sogleich Stellung an nehmen.

Genehmigen Ew Exzellenz den Ausdruck meiner tiefsten Ehrsucht
M. Pálffy

**107. Lippay Bertalan miniszterelnöki különmegbízott magánlevele
Giovanni Bressan pápai magántitkárnak a Hajdúdorogi
egyházmegye felállítása tárgyában**

Marienbad, 1911 augusztus 1.

Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Austria–Ungheria,
1911, pos. 1031–1035 fasc. 441. fol. 2r.–5v. Tisztázat.

Molto riservato

Eccellentissimo e Reverendissimo Monsignor

Mille grazie della sua gentilissima lettera la quale mi fu mandata a Marienbad dove rimanero quasi una settimana e poi anderò raggiungere la mia famiglia a Ischl la quale grazia Dio si trova bene.

Le sono grato delle notizie che voleva darmi su le due affari che mi interessano e mi preoccupano molto.

Già che Vostra Eccellenza si occupa di questi affari, mi permette di dirle in massima confidenza che l'Imperatore si interessa imensamente e diede piena facoltà al Ministro Presidente e al Ministro degli Affari Esteri di fare tutto il necessario per attenere quanto prima una decisione favorevole.

Il Ministro Presidente mi scrisse pochi giorni fa, che la Santa Sede non trova alcuna difficoltà riguarda la erezione d'un nuovo vescovato greco cattolico in Ungheria ma però domanda che sia fatto d'accordo e con consenso dei vescovi interessati e che desidera che sia provveduto per il nuovo vescovo.

Riguardo un vescovo Ausiliare greco cattolico in America ci sono delle difficoltà per la circostanza che la Santa Sede debbe mettersi in rapporto col i vescovi d'America e questa vuole il suo tempo.

Quindi la Santa Sede invita il Governo Ungherese di trattare le due questioni con il Nunzio.

Queste notizie a avuto Sua Eccellenza dal Ministro degli Affari esteri il quale si adopera con tutto cuore in queste due affari.

Il Ministro Presidente ebbe anche una lettera molto cortese da Sua Eminenza il Cardinale Segretario di Stato la quale produsse ottimo effetto sull'Imperatore e sul Governo in questa lettera Sua Eminenza promette il Suo appoggio.

Tanto Sua Maestà l'Imperatore quanto Sua Eccellenza il Ministro degli Affari Esteri, e il Governo ebbero parole di viva riconoscenza per

me, perché mi sono sottomesso a questa missione la quale era anchè per la Santa Sede di eguale importanza, e la quale mi procurò tante e tante sacrifici, dispiaceri e forte disillusioni della parte della Santa Sede alla quale io ero sempre devoto e fedele e premuroso e utile. L'unico conforto ebbi da Vostra Eccellenza e dell'Eccellentissimo Monsignore Bisleti e ne rimarero sempre grato a loro.

Si può immaginare che un sollecito buon esito di questi due affari mi procurera un gran piacere, e per questa ciò mi permetto supplicarle di voler essere il Protettore di queste due affari e condurli presto, ad una buona fine e tutti ha saranno molto molto grati.

Questo che attualmente preme al Governo Ungherese sarebbe di poter pubblicare su i giornali la notizia che le due domande furono accettate in massima dalla Santa Sede. La pubblicazione di questa notizia produrrà un ottimo effetto e gioverà molto agli Interessi politici, e alla votazione delle leggi militari quali preoccupano molto l'Imperatore, l'arciduca erede e tutti due governi – quindi visti le circostanze, che furono già varie volte esposte alla Santa Sede anche a nome dell'Imperatore, la Santa Sede già per riguardo al vecchio Sovrano e per il bene della Nazione non si doveva e non si debbe rifiutare di dar questo consenso già accettato in massima.

La sarrei imensamente grato se volesse darmi delle notizie, una risposta sollecita, sopra questo argomento riguardo la pubblicazione, riguardo l'esito di queste affari e la Sua opinione circa il tempo vale dire la durata, e su la difficoltà che produce l'affare e la quale tiene più facile, e come si debbe fare per riuscire.

In attesa di questa risposta la ringrazio anticipatamente, promettendole piena discrezione – e sono con sensi di vera profonda stima e venerazione di Vostra Eccellenza

devotissimo e affrettatissimo

1. VIII 911

Lippay

Marienbad – Tepler Haus

Austria 376

**108. Andor György miniszteri tanácsos átirata Khuen-Héderváry
Károly miniszterelnöknek az ószláv nyelvű görögkatolikus
liturgikus könyvek tárgyában**

Budapest, 1911. augusztus 8.

MNL OL K 26 1916–XXV–478 1911–XXV–345–4737. Tisztázat.

Magyar Kir. Vallás és
Közoktatásügyi Minister
92963 szám.

Nagyméltóságú Miniszterelnök Gróf Ur!

Az ó-szláv nyelvű gör. kath. egyházi könyvek kinyomtatása és magyar nyelvre leendő lefordítása ügyében folyó évi június hó 26-án, 3514 sz.a. kelt átiratra válaszolva, van szerencsém Nagyméltóságodat tisztelettel értesíteni a következőkről.

Ugocsa és Beregvármegyék főispánjainak 1896 évben tett jelentéseiből arról értesült a belügyminiszterium, hogy az eperjesi és munkácsi gör. kath. egyházmegyék több plébániája Oroszországból, Kievből és Pocsajevből szerzi be ó-szláv nyelvű liturgikus könyveit. A magyarországi ruthén hitközségeknek ezen összeköttetése Oroszországgal annyival is inkább támaszthatott politikai szempontokból aggodalmakat, mivel a vásárolt egyházi könyvek az orosz czárért való imákat, orosz szentekről való megemlékezéseket és több a kath. hitelvekkel meg nem egyező tételeket és kifejezéseket tartalmaztak.

Ezen aggodalmak miatt találta szükségesnek az ottani¹⁹⁷ kormány, hogy intézkedés történjék az ó-szláv nyelvű gör. kath. egyházi könyveknek ugy közjogi, mint hitelvi szempontból kifogástalan szöveggel állami támogatás mellett valamelyik hazai nyomdában történendő kinyomtatása iránt.

Mivel a magy. kir. nyomda a budai illyr-román nyomdának 1805-ben történt megvásárlása folytán rendelkezett ó-szláv egyházi betűkkel, melyek csak kiegészítést kívántak az ó-szláv egyházi könyvek kinyomtatásának céljára báró Bánffy Dezső akkori miniszterelnök 1907 évi márczius hó 7-én, 98 sz.a. kelt átiratában a nevezett nyomdát hozta javaslatba a szóban lévő feladat kivitelére.

Felhivatva akkori hivatali elődöm által az egyetemi nyomda részletes javaslattételre az ó-szláv liturgikus könyvek kinyomtatási költségeit illetőleg: az egyetemi nyomda a 22 kötetre terjedő szerkönyveknek 600 példányban való kinyomtatásának költségeit mintegy 260.000 kettőszázhatvan ezer koronában vélte megállapíthatónak.

Előrelátható volt azonban, hogy a mint a kormánynak az ó-szláv szerkönyvek kinyomtatása iránti szándéka a megvalósulás stádiumába

---

197 Zárójelben ceruzával:akkori?

lép, nyomban nyilvánulni fog az a kívánság is, hogy a kormány legalább párhuzamosan ugyanezen könyvek magyar nyelvre leendő fordíttatásáról és kiadásáról gondoskodjék. Ez okból a már említett 260.000 kettőszázhatvan ezer koronán felül a felmerülő költségekre még 140.000 korona hozatott előirányzatba.

Mivel ezen összesen 400.000 koronára tervezett nagy kiadás viselését vagy visszatérítését az eperjesi vagy munkácsi egyházmegyék részéről ismert szegénységük mellett várni nem lehetett: Az akkori pénzügyminiszter hozzájárult ahhoz, hogy a hazai gör.kath. ó-szláv és magyar nyelvű szerkönyveknek a m. kir. egyetemi nyomdában eszközrendező kinyomatása költségeinek fedezésére az állami költségvetésben az 1903 évtől kezdődőleg 6-7 évi tartamra beosztva legfeljebb 400.000 négyszázezer korona vétessék fel, a mi tényleg meg is történt beállítván első részlet gyanánt tárczám 1904 évi költségvetésébe 100.000 egyszázezer korona és a következő években 50.000-50.000 ötven-ötvenezer korona.

A szerkönyvek kiadásának költsége ily módon fedezetet találván akkori hivatali elődöm 1905 évi február hó 23-án, 13001 sz.a. az eperjesi püspök elnöklete alatt egy bizottságot küldött ki a nyomtatásra kijelölt szerkönyvek szövegének átvizsgálására és nyelvészeti, dogmatikus, valamint közjogi szempontból indokolt módosításaira. A bizottság feladatává tétetett egyszersmind a nyomtatás sorrendjének megállapítása annak megjegyzése mellett, hogy a könyvek nyomtatásával rendszerint az egyetemi nyomda bízandó meg, a mitől eltérésnek a bizottság külön indokolt előterjesztése alapján lehet helye, és hogy az egyes könyvek nyomtatása csakis a reájuk vonatkozó részletes költségelőirányzatnak a vezetésem alatt álló miniszterium részéről megadott jóváhagyás után lesz fogatosítható.

Kijelentetett végül, hogy a nyomtatás a következő szerkönyvekre terjedhet ki: Liturgikon, Trifologion, Psalterion, Irmologion, Evangélium, Typikon, Statisztik, Mivea.

E kiküldött bizottság 1905 évi november hó 24 és 25-én tartott értekezleteiben két albizottságot alakított, egyet az ó-szláv szöveg átvizsgálására és egyet az ó-szláv vagy gör. szöveg hű magyar fordítására. Megállapította, hogy csak az apostoli Szék által approbált szerkönyvek vehetők az új kiadás alapjául. Megállapította, hogy az ó-szláv szerkönyvek magyarra való fordítását tekintettel a pápai bullákra és a magyar kormányhoz a külügyminiszterium útján 1896-ban érkezett pápai note verbaléra megengedhetőnek tartja ugyan, de a püspökök saját személyüket illetőleg a Szentszéknek eljárásukat bejelentik. megállapította (sic) végül ugyanazon irányelveket, melyek szerint az ó-szláv szöveget magyarra fordító albizottság köteles lesz eljárni, valamint a módot, mely szerint a kész munkálatok sajtó alá lesznek bocsátandók. A bizottság egyszersmind ama kérelemmel járul hivatali elődöm elé, hogy a szóban lévő művek átdolgozásának és nyomda

alá rendezésének minél gyorsabb teljesítése céljából az egyetemi nyomda igazgatóságának beszerzésekre 50.000 ötvenezer koronát, a bizottság elnökének pedig a szerzői tiszteletdíjak és felmerült költségek fedezésére szintén 50.000 ötvenezer koronát utalványozzak ki tárczám költségvetésébe már felvett összegből elszámolás kötelezettsége mellett.

A bizottság eljárását hivatali elődöm tudomásul véve a kért összegeket 1906 évi márczius hó 6-án, 15807 szám alatt kiutalványozta.

1908 évi január hó 15-én az eperjesi püspök tekintettel arra, hogy a szerkönyvek kiadása folyamatban van ama kérelemmel fordult hivatali elődömhöz, hogy az 1906 és 1907 évi költségvetésbe felvett 50.000-50.000 koronát is utalványozzam ki kezéhez.

E kérelem folytán hivatali elődöm értesítette az eperjesi püspököt, hogy az 1906 évi költségvetésbe felvett 50000 korona már nem folyósítható, miután az előzőleg kiutalt összegekről elszámolás nem adatván és ezen újabb 50.000 korona kiutalványozása kellő időben nem is kérelmezhető ezen 1906 évi részlet elévült. Hogy azonban a munkálatok folyamata fennakadást ne szenvedjen, az 1907 évi részletét, 50.000 koronát 1908 évi márczius hó 25-én, 9317 szám alatt hivatali elődöm az eperjesi püspök kezéhez kiutalványozta azon felhívással, hogy a már előzőleg kiutalt 50.000 koronáról az okmányolt elszámolást nyújtsa be, és hogy az összes nyomdai munkálatokról is főköltségvetést készíttessen és terjesszen elő.

Időközben az albizottságok a revideálás munkájához hozzá láttak 1909 évi január hó 5-én az eperjesi püspök jelenti, hogy az ó-szláv Lyturgikon kiigazított példányát az egyetemi nyomdának megküldötte. 1909 évi június hó 11-én értesítést ad az eperjesi püspök arról, hogy az Euchologion átnézett példányai is az egyetemi nyomdának megküldetett 1909 évi július hó 9-én, jelenti a püspök, hogy az Euchologion és Apostol című szerkönyvek is az egyetemi nyomdába küldettek 1910 évi január hó 18-án betérjesztett a püspök az Euchologion című könyvre vonatkozó költségvetést és az összes szerkönyvek kinyomatására vonatkozó approximáció költségvetést jóváhagyás végett.

Ezen az egyetemi nyomda előirányzata szerint is készült és 1910 évi márczius hó 20-án elém terjesztett főköltségvetés a következő összegeket tüntette fel:

Az ó-szláv szerkönyvek nyomdai és szerkesztői költségei	408.073 kor. 03 fill.
a magyar szerkönyvek nyomdai és szerkesztői költségei: .	178.861 kor.55 fill.
összesen:	586.934 kor.58 fill.

Ezen összeghez járul a vezetésem alatt álló miniszterium részéről utiköltségre 450 kor.

Roskovich művésznek illusztrációk készítéseért 20.000 kor.

Szabó Elek művezető utiszámlájára	64 kor.80 fill.
fotografiákra .	500 kor.
a magyar Lyturgikon fordítására kiírt pályázatra	3.000 kor.
Kiutalt összeget, melyek az előbbi 586,934 kor. 58 fillérhez hozzáadva	
kitesznek összesen	610.949 kor. 38 fill.
De ezen összeghez számítandó még az egyetemi nyomda felszereléséhez	
szükséges 50.000 korona, valamint esetleg a könyvek kötéséhez hozzávetőleg	
szükséges/39;000 példány/195.000 kor. ugy, hogy összesen a szóban lévő	
művek kiadására igényelhetnek	855.949 kor. 38 fill.
még ha ezen összegből le is vonatnék csak kathedrális templomok	
szüksége, mivel eme könyv ó-szláv és magyar kiadására	
igényelt	125.895 kor. 48 fill.
még azon esetben is a	
gör. kath. szerkönyvek kiadása	730.053 kor. 90 fill.
költséget okozna, a mire az állami költségvetésben csupán 400.000	
korona fedezet mutatkozik.	

A fedezetnek ily nagymérvű tullepését hivatali elődöm aggályosnak találván a főkölségvetésnek és az Euchologion című könyvre nézve bemutatott költségvetésnek jóváhagyását egyelőre függőben hagyta.

Időközben 1910 évi márczius hó 29-én és 1910 évi október hó 6-án Firczák Gyula munkácsi püspök az ungvári Unió könyvnyomda ajánlatát terjesztette elém, melyben a nyomda az ó-szláv és magyar szerkönyvek kinyomatásával való megbízatást kérelmezi és hajlandónak nyilatkozik a szerkönyvek kiadását 5%-kal olcsóbban eszközölni.

Az Unió nyomda ezen ajánlatát hozzászólás és véleménye nyilvánítása céljából kiadtam az eperjesi püspöknek, mint az e célból kiküldött bizottság elnökének. Az eperjesi püspök nyilatkozatának beérkezése után fogok határozni a szükségeseknek mutató további teendők iránt.

Tisztelettel megjegyzem még, hogy az eperjesi püspököt felhívtam, hogy a kezéhez kiszolgáltattott 100.000 korona összegből történt kiadásokról és a kiutalt összeg kamatoztatásáról folyó évi szeptember hó 1 éig okmányolt elszámolást adjon.

Midőn ezekben van szerencsém Nagyméltóságodat a gör. kath. szerkönyvek jelenlegi helyzete felől tájékoztatni, fogadja kiváló tisztelem nyilvánítását.

Budapest, 1911 augusztus hó 8án.

a minster rendeletéből
dr. Andor György min. tanácsos

109. A Budapesti Hírlap tudósítása a debreceni görögkatolikus egyházközség felségfolyamodványáról a püspöki székhely elnyerése érdekében

Debrecen, 1911. augusztus 20.

Budapesti Hírlap, 1911. augusztus 24. 3. oldal

A debreceni gör. kat. magyar püspökség Felség folyamodvány a királyhoz

Budapest, aug. 24.

A debreceni görögkatolikus egyház vasárnap tartott egyházközségi közgyűlésén Papp János esperes indítványára elhatározta, hogy Zichy János gróf kultuszminiszternek a parlamentben tett és a görögkatolikus magyar liturgia kieszközlése tekintetében biztató és reményt nyújtó nyilatkozatáért, valamint Szabó Jenő főrendiházi tagnak köszönetet szavaz. Ugyanezen közgyűlésen kimondották azt is, hogy a magyar püspökség föllállítása érdekében a királyhoz felségfolyamodványt küldenek. A közgyűlés tagjai meg is bízták Papp János esperest a kérés szövegének megszerkesztésével. A felségfolyamodvány, a melyet tegnap írtak alá az egyháztanács tagjai s a melyet a legközelebbi napokban terjesztnek a felség elé. a következő:

Felséges Császár és Apostoli Királyi Legkegyelmesebb Urunk! A debreceni görögkatolikus magyar egyházközség nevében és képviselőjében a legmélyebb alattvalói hódolattal megjelenvén Felséged legmagasabb színe előtt, alázattal esedezünk, mint a magyarországi katolikus egyház legfőbb kegyura, kegyeskedjék a görögkatolikus magyar egyházközségek számára egy külön önálló püspöki egyházmegyét alapítani és annak székhelyéül Debrecen szab. kir. várost kijelölni.

Legalázatosabb kérésünk indokolására bátorkodunk a következőket előadni:

1. Felséged dicső elődjeinek és közvetlen Felségednek kegyúri bölcs intézkedései folytán Magyarországon a görög szertartást követő minden népcsalád, rutének, románok, szerbek, úgy a katolikus egyházzal egyesültek, mint a nem egyesültek, saját külön, önálló egyházmegyék és érseki tartományokban élnek és fejlődnek. Egyedül mi, görögkatolikus magyarok vagyunk minden önálló egyházi szervezet nélkül a különböző népcsaládok egyházmegyéiben széttördelve és így a fejlődés és haladás alapföltétele: a külön egyházi szervezet sincsen számunkra megadva.

2. A most említett eltagoltság hozza magával, hogy a megnevezett népcsaládok egyházi szervezetei, melyeknek a lelkiekben mi is alá vagyunk rendelve, a mi magyarságunkra, különleges viszonyainkra, magyar isteni tiszteletünkre sem a klérus nevelésénél, sem a kántorok képzésénél tekintettel nincsenek, a mi miatt isteni tiszteletünk az egyes lelkészek és

éneklések egyéni hajlama és fölfogása szerint változik terjedelmében és berendezésében és az egyöntetűséget sajnos nélkülözi.

3. Az imakönyvek és ájtatossági nyomtatványok, a melyeket isteni tiszteletünkben használunk, egyes buzgó lelkészek magánmunkálatai. Fölöttes egyházi hatóságaink a liturgikus egyházi irodalom magyar szövegének végleges megállapítása tekintetében mindeddig minden tevőleges intézkedéstől tartózkodtak.

4. Ez az oka aztán annak is, hogy teljesen magyar hitközségekben, melynek hívei a magyar nyelven kívül mást nem értenek, rutén, vagy román nyelvű az istentisztelet, a mi végeredményében azt okozza, hogy a hívek a hitélet romlására saját templomuktól teljesen elidegenednek.

5. A görögkatolikus magyar egyházközségek hitéletének eme szabályozást nélkülöző helyzete aggodalmas, mert egyházközségek fejlett és rendezett más vallásu magyar felekezetek közé vannak beékelve. Ha mi még továbbra is viszonyainknak megfelelő és magyar nemzeti mivoltunkat elismerő egyházi intézmények nélkül volnánk kénytelenek maradni, kétségtelenül bekövetkeznék, hogy az említett felekezetek imponáló társadalmi és anyagi fölényei megingatnák híveink hithűségét és bomlasztólag hatnának egyházközségeinkre.

Mindezen nagy és hitéletünkre végzetesnek mutakozó hátrányokat csak saját külön, önálló és a mi számunkra alapított egyházi szervezet tudná megszüntetni. Azért bizalommal emeljük esdő szavunkat Felséged atyai szívéhez és a legalázatosabban kérjük Felségedet: kegyeskedjék a görögkatolikus magyar egyházközségek külön püspöki egyházmegyében egyesíteni.

Legyen szabad továbbá a Felséged legmagasabb figyelmét már most fölhívnunk ama tényre, hogy a legalázatosabban kérelmezett külön önálló magyar görögkatolikus püspökség legalkalmasabban városunkban volna elhelyezhető.

Debrecen szab. kir. várost ajánlja ugyanis először szinmagyar voltán kívül kifejlett nagyvárosias jellege, melynél fogva legméltóbb székhelye volna az alapítandó magyar püspökségnek; másodsor ama körülmény, miszerint a görögkatolikus magyarság által lakott összes vidékekről leginkább megközelíthető s így az újonnan kijelölendő egyházmegye gócpontjának legalkalmasabb; és harmadsor ajánlja példátlan bőkezűsége és áldozatkészsége, mellyel csak nemrégén szervezett egyházunkat is fejedelmi módon támogatta s melynél fogva az alapítandó püspökség részére szükséges épületek föllállítása érdekében bizonyára a legnagyobb áldozatokra volna hajlandó, mely épületek közül a székesegyházinak is méltán beillő gyönyörű, bizánci románstilü hatalmas templom készen is van.

Legalázatosabb kérelmünket megújítva, alattvalói hódolattal és törhetlen jobbagyi hűséggel vagyunk,

a munkácsi egyházmegyében, Hajdúvármegyében, a debreceni görögkatolikus egyházközség 1911. évi augusztus hó 20-ik napján tartott egyházközségi közgyűlés határozatából és képviselőjében.

Császári és Apostoli Királyi Felségednek legalázatosabb jobbagyai:

Papp János, t. esperes-lelkész, egyházi elnök.

Kerekes Géza, világi elnök,

Stéfán László, főgondnok,

Kubek György, egyházi tanácsnok,

Plesa Ferenc, egyházközségi jegyző.

A felségfolyamodvány sikere iránt a debreceni görögkatolikus magyar egyházközség vezetői teljes bizalommal vannak s azt hiszik, hogy a magyar püspökség föllállításával az új görögkatolikus magyar püspökben hatalmas közbenjárót nyernek a pápánál a magyar liturgikus nyelv engedélyezése kérdésében.

110. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök átirata Alessandro Bavona bécsi nunciusnak a magyar kormány kérelmeinek kommunikációja tárgyában

Budapest, 1911. augusztus 23.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 1. fol. 30rv. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat alapján: CÂRJA, XV., 99. Az alábbi átirás szintén a tisztázat alapján készült, s néhány helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

A Sua Eccellenza Monsignore Nuncio Apostolico Bavona.

Eccellenza,

Tempo fa abbiamo chiesto¹⁹⁸ l'alto consenso di poter pubblicare che le nostre due domande riguardo la nomina d'un vescovo ausiliare greco cattol. ruteno di nazionalità Ungherese nella America di nord, e riguardo l'erezione d'un nuovo vescovato greco cattolico ruteno in Ungheria; furono benevolmente accolte e accettate in massima dalla Santa Sede.

Abbiamo allora ricevuto la risposta telegrafica¹⁹⁹ firmata dall'Eccellentissimo Monsignor Bressan, che fino che le pratiche ufficiali non saranno in corso sarebbe inopportuno di pubblicare la notizia.

---

198 Lásd: 73. számú dokumentum.

199 Lásd: 74. számú dokumentum.

Ora è il momento che dovremmo pubblicare questo fatto che interessa imensamente Sua Maesta il nostro Re e tutta la Nazione.

E come le pratiche ufficiale desiderate dalla Santa Sede sono in corso, mi permetto d'unirle il Concetto del Telegrama²⁰⁰ che dovremmo pubblicare e prego caldamente il consenso per questa pubblicazione.

Non occorre assicurarla che la Santa Sede e Vostra Eminenza renderanno con questo atto cortese non solamente una cosa molto grata a Sua Maesta Apostolica ma a tutta la Nazione.

Ringraziandola anticipatamente sono con sensi di alta stima e venerazione di Vostra Eminenza devotissimo,

Conte Khuen Héderváry
Budapest, 1911. VIII/23.

**111. Lippay Bertalan miniszterelnöki különmegbízott magánlevele
Alessandro Bavona bécsi nunciusknak a Hajdúdorogi egyházmegye
felállítása és az Egyesült Államokba kinevezendő magyar
görögkatolikus püspök tárgyában**

Bad-Ischl, 1911. augusztus 24.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 1. fol. 37r–38v. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciátúra levéltárában őrzött tisztázat alapján, de téves dátum alatt: CÁRJA, XX., 103–104. Az alábbi átírás szintén a tisztázat alapján készült, s több helyen eltér a Cárja által közölt szövegtől.

Riservatissima!

Eccellenza,

Sua Eccellenza il Signore Ministro Presidente Conte Khuen-Hederváry, per ora causa della situazione politica impedito di venir personalmente a Vienna, m'incarica in modo tutto privato, di consegnare a Vostra Eccellenza la lettera urgentissima qui unita.²⁰¹

Il Signor Ministro Presidente mette con massima fiducia tutto nelle Sue mani.

Io pure come fedelissimo e umilissimo servo del Sommo Pontefice, e della Santa Sede non posso altro, che supplicare, di adderire al più presto al desiderio dell'Eccellentissimo Conte Khuen-Hederváry, il quale non fa, che interpretare il desiderio vivo del nostro vecchio Imperatore venerato. –

Informato ora della situazione attuale assicuro di nuovo Vostra Eccellenza che compiendo subito questo desiderio, Vostra Eccellenza

---

200 Lásd: 112a. számú dokumentum

201 Lásd: előző dokumentum.

rende un grande servizio a Sua Maestà, e alla Nazione Ungherese che le saranno sempre riconoscenti.

L'Eccellentissimo Conte Khuen-Hederváry mi avverte contemporaneamente, che il vescovo Firczak da Munkács il quale era ieri da lui, scrisse a Vostra Eccellenza una lettera e subito che si troverà meglio verrà da Vostra Eccellenza a Vienna, per ciò dipenderà tutto dal benevolente appoggio di Vostra Eccellenza.

Mentre ò l'onore di trasmetterle i rispettosì ossequi di Sua Eccellenza, il Signor de Bilinsky, bacio rispettosamente le mani a Vostra Eccellenza e sono con alta stima e profonda venerazione di Vostra Eccellenza.

Devotissimo e umilissimo
Conte Barth. Lippay,
Bad-Ischl 24. VIII. 911.
Traunquai 9.

112. Alessandro Bavona bécsi nuncius jelentése Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a magyar kormány kérelmeinek kommunikációja tárgyában

Bécs, 1911. augusztus 26.

ASV Segr. Stato, anno 1913. rubr. 247, fasc. 1. fol. 67r–68r. Tisztázat.
ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 1. fol. 35r–36v. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött fogalmazvány alapján: CÂRJĂ, XVI., 100–101. Az alábbi átírás a tisztázat alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

52422

Vienna, 26 Agosto 1911.

No. 213

Sulle proposte di nominare un Vescovo ungherese negli Stati Uniti di America e di erigere una diocesi di rito greco in Ungheria.

Sua Eminenza Reverendissima
il Signor Cardinale Rafael Merry del Val
Segretario di Stato di Sua Santità, Vaticano, Roma

Eminenza Reverendissima,

Col rispettoso mio rapporto No. 144,²⁰² esposi all'Eminenza Vostra Reverendissima lo stato delle pratiche iniziate circa le due domande concernenti la nomina di un Vescovo di nazionalità ungherese per gli

---

202 Lásd: 103. számú dokumentum.

ungheresi dimoranti nell'America del Nord e la erezione di una diocesi di rito greco in Ungheria.

Ad avanzare simili domande il Governo ungherese fu mosso non solo dal bene derivante dalle menzionate istituzioni ai cittadini, ma anche da ragioni politiche; dappoiché voleva con ciò conciliarsi l'amore del popolo e l'appoggio dei rappresentanti cattolici, specialmente attesa la pertinace ostruzione che nella camera ungherese si fa alle riforme militari volute dagli uomini che presiedono alla cosa pubblica e giudicate da tutti necessarie in vista degli incrementi dati agli istituti armati negli altri paesi. – A tal effetto il Conte Khuen-Héderváry, presidente del consiglio dei ministri, desiderava pubblicare la notizia che le suddette petizioni erano state in massima accettate dalla Santa Sede; ed incaricò una persona a mostrarmi il telegramma da inserirsi nei giornali, e ad ottenere la mia autorizzazione; ma io mi schermii dal darla. Si rivolse egli a Roma e giusto quanto mi riferisce gli fu risposto da Monsignor Bressan, «che fino a che le pratiche ufficiali non saranno in corso sarebbe inopportuno pubblicare la notizia».

Ora il prelodato Conte mi scrive che stando già in corso le pratiche ufficiali, potrebbe egli procedere; nondimeno per delicatezza richiede il mio consenso e mi invia il testo del telegramma da pubblicare, che rimetto qui unito all'Eminenza Vostra. Aggiunge che Sua Maestà Apostolica lo desidera ardentemente.

La cosa qui non può dirsi segreta conoscendola molte persone, e quindi non mi pare che ne verrebbero gravi conseguenze qualora si lasciasse inserire nei giornali il telegramma qui unito o altro, e basterebbe che io dicessi averne preso conoscenza. Forse converrebbe riformare il telegramma nei seguenti termini: Ci telegrafano da Roma che nei circoli ben informati si afferma che il Governo Ungherese chiese alla Santa Sede la nomina di un Vescovo di nazionalità ungherese per gli ungheresi dimoranti nell'America del Nord e l'erezione di una diocesi di rito greco cattolico in Ungheria, e che la Santa Sede accolse favorevolmente le due petizioni dovendosi per altro fare le pratiche necessarie per la risoluzione definitiva.

Siccome mi si fanno urgenti premure, prego l'Eminenza Vostra a favorirmi le sue venerate istruzioni telegraficamente. Qualora nulla osti alla pubblicazione del telegramma io, dopo essermi inteso col Ministro degli Esteri, farei pervenire il testo al ridetto Conte Khuen-Héderváry senza fare menzione veruna della Santa Sede.

Chinato al bacio della Sacra Porpora con i sensi della più profonda venerazione ho l'onore di professarmi

umilissimo, devotissimo, obbligatissimo servo

†Alessandro, Arcivescovo di Farsaglia

Nunzio Apostolico

112a. A magyar kormány távirat-fogalmazványa a nuncius levelének mellékleteként csatolva

ASV Segr. Stato, anno 1913. rubr. 247, fasc. 1. fol. 73r. Tisztázat.
ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 1. fol. 39r. Másolat.

52422

Allegato al No. 213.

Telegramma

Ci telegrafano da Roma – che nei circoli ben informati del Vaticano si mantiene fermamente la notizia che s.s. (vedi la Santa Sede) ha accolto favorevolmente ed accettato in massima le due domande del Governo Ungherese riguardo la nomina di un vescovo ausiliare greco-cattolico ruteno di Nazionalità Ungherese nel America del Nord, e riguardo la erezione d'un nuovo vescovato greco cattolico ruteno in Ungheria.

113. Porcsalmi hívek gyűlésének határozata a Hajdúdorogi egyházmegye felállítására tárgyában

Porcsalma, 1911. augusztus 28.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 1. fol. 3r. Másolat.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött másolat alapján:
CÂRJA, XIX., 102–103. Az alábbi átírás szintén a másolat alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

Protocollo

susceputo a Porcsalma ai 28 d'Agosto corrente anno nella radunanza ecclesiastica dei fedeli di rito greco. Presenti i sottoscritti.

Oggetto:: Il paroco-presidente riproduce la provocazione ricevuta dalla direzione della riunione regnicolare degli ungheresi di rito greco, residente a Budapest, nella quale invita la comunità ecclesiastica a sottoscrivere la rappresentazione che s'intende a farsi alla Sua Majestà ed al Ministero dei culti e dell'istruzione pubblica per la fondazione d'un vescovato ungherese cattolico di rito greco, nonché lo scritto di ringraziamento da mandarsi all'Illustrissimo Signor Eugenio Szabó, membro della Casa dei Magnati, come presidente della riunione regnicolare degli ungheresi cattolici di rito greco, il quale abbracciando la causa degli ungheresi cattolici di rito greco, e con parole convincenti difendendo-la nella Casa dei magnati, ha insistito per l'erezione d'un vescovato ungherese, causa per la quale esso molto ha fatigato.

Deciso: I membri della comunità ecclesiastica con una voce e con grande gaudio si associano alla provocazione, e decidono che tanto le rappresentazioni, come anche lo scritto di ringraziamento si mandino al luogo della loro destinazione, e l'esecuzione del deciso la commettono al paroco ed al senato ecclesiastico.

**114. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár számjeltávirata
Alessandro Bavona bécsi nunciusnak a magyar kormány
kérelmeinek kommunikációja tárgyában**

Róma, 1911. augusztus 29.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 1. fol. 41r. Számjeltávirat.
ASV Segr. Stato, anno 1913. rubr. 247, fasc. 1. fol. 72r. Számjeltávirat-fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat alapján:
CÁRJA, XXI., 105. Az alábbi átírás szintén a tisztázat alapján készült,
s egy helyen eltér a Cárja által közölt szövegtől.

Roma, il 29 agosto 1911

Monsignore Bavona, Nunzio Apostolico Vienna (Austria)

La Santa Sede non ha accettato in massima le due domande del Governo Ungherese, e specialmente quella relativa all'America, che presenta gravi difficoltà; difficoltà che in alcuni punti sembrano insormontabili. Quello che la Santa Sede ha accettato in massima è di esaminare e studiare queste domande colla maggiore benevolenza.

In questo senso dovrebbe essere modificato il testo del telegramma proposto dalla Signoria Vostra Reverendissima.

Cardinale Merry del Val

**115. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár utasítása
Alessandro Bavona bécsi nunciusnak a magyar kormány
kérelmeinek kommunikációja tárgyában**

Róma, 1911. augusztus 31.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 1. fol. 34rv. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat alapján:
CÁRJA, XXII., 106. Az alábbi átírás szintén a tisztázat alapján készült,
s néhány helyen eltér a Cárja által közölt szövegtől.

Dal Vaticano, 31 Agosto 1911.

No. 52422

Monsignor Nunzio Apostolico Vienna.

Illustrissimo e Reverendissimo Signore,

Mi è giunto regolarmente il Rapporto²⁰³ della Signoria Vostra Illustrissima e Reverendissima in data del 26 corrente No. 213, sulla proposta di nominare un Vescovo ungherese negli Stati Uniti d'America ed erigere una diocesi di rito greco in Ungheria.

---

²⁰³Lásd: 112. számú dokumentum.

Come è ben noto alla Signoria Vostra la Santa Sede ha acconsentito di esaminare le due suddette domande del Governo Ungherese colla maggiore benevolenza; ma a causa delle gravi difficoltà, che esse presentano, specialmente quella relativa agli Stati Uniti d'America (difficoltà che in alcuni punti sembrano insormontabili), non ha potuto accettarle in massima, quali sono state proposte dal governo medesimo. Per conseguenza, come ebbi già a significarle col mio telegramma di ieri, qualora si volesse pubblicare la notizia di tale petizione, essa dovrebbe essere nel senso suindicato.

Colgo l'occasione per dichiararmi con stima di Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissimama

Servitore

Rafael Cardinale Merry del Val

116. Jaczkovics Mihály hajdúdorogi külhelynök felhívása a külhelynökség egyházközségeihez a Hajdúdorogi egyházmegye felállítására és a naptárreform tárgyában

Hajdúdorog, 1911. augusztus 31.

GKPL IV–3. 1911/67. Nyomtatvány.

120. szám

Dicsértessék a Jézus Krisztus!

Főtisztelendő Lelkész ur!

A hazai gör. szert. katolikus magyarság ama régi óhajta, hogy részére önálló külön püspökség szerveztessék, illetékes helyen a legkomolyabb megfontolás tárgyát képezi. Az impulsust erre Szabó Jenő Őméltóságának a főrendiházban ez év június 30-án elhangzott beszéde és Zichy János gróf vall. és közokt.-ügyi Minister ur Őnagyméltóságának ezen beszédet követő válasza adta meg.²⁰⁴

A kérdés ma már megérett teljesen a tárgyalásra, annál is inkább, mert – mint tapasztaljuk – ez az ügy hirlapi polémiák tárgyát is képezi és félő, hogy a mozgalom helyes vezetése az arra illetéktelen tényezők beavatkozása folytán a szükséges egyöntetűséget nélkülözni fogja; pedig csak természetes, hogy ebben a nagyfontosságú kérdésben, – melytől hitéletünk, annak fenmaradása és fejlődése függ –, az óhaj megnyilvánulásának egységesnek, impozánsnak és kellő sullyal bírónak kell lennie. Az sem vitatható el, hogy a mozgalomnak körünkből kell kiindulnia és állásfoglalásra első sorban mi lehetünk hivatottak, kik a hajdudorogi püspöki külhelynökség területén a gör. szert. katolikus magyarság zömét alkotjuk.

---

204 Lásd: 75. számú dokumentum.

A kérdés nagyfontosságánál fogva kötelességemnek tartottam Püspök Atyánk Őnagyméltóságának kegyes elhatározását ez ügyben kikérni és végtelen örömmre szolgál közölhetni, hogy Főpásztorunk a magyar püspökség fölállítása érdekében indítandó mozgalom szervezéséhez nekem a felhatalmazást megadni kegyeskedett.

Ezen felhatalmazás alapján elhatároztam, hogy székhelyemen – Hajdudorogon – a városháza tanácstermében f. 1911 évi szeptember hó 12-én d. e. 10 órakor a joghatóságom alá helyezett összes hitközségek részvételével általános értekezletet tartok, melynek tárgya:

1. Állásfoglalás a magyarjku önálló külön püspökség szervezése tárgyában és az ezzel kapcsolatos intézkedések felett való tanácskozás és határozathozatal.

2. A naptáregyesítés kérdése.

Ezen értekezlet alapfeltételét a hitközségek részéről előzetes állásfoglalás képezvén, szükséges: hogy az általam kitűzött értekezletet megelőzőleg hitközségi közgyűlések tartassanak, melyeken egyrészt határozat hozandó, hogy az illető hitközség kívánja-e a különálló magyar püspökség felállítását, másrészt pedig a hitközség tagjai közül a székhelyemen tartandó értekezleten kikkel kívánja képviseltetni magát.

Amidőn felhivom Főtisztelendőségedet, hogy a szóban forgó értekezleten, mint annak hivatalból való tagja, személyesen résztvenni sziveskedjék, egyben kérem, hogy legkésőbb szeptember hó 10-én a hitközségi közgyűlést megtartani, annak kebeléből egy, esetleg két hitközségi megbizottat kiküldetni, ezek részére a hitközségi közgyűlés jegyzőkönyvének kivonata utján megbízó levelet kiállítatni sziveskedjék azzal, hogy az értekezletre kiküldöttek megbízó leveleiket az értekezlet megkezdése előtt személyesen mutassák be.

Magamat imáiba ajánlva vagyok

Hajdudorog, 1911. augusztus hó 31-én.

Krisztusban szerető testvére:

Jaczkovics Mihály

hajdudorogi püspöki külhelynök

**117. Kleszner Albert az egyetemi nyomda igazgatójának átírata
Khuen-Héderváry Károly miniszterelnöknek az ószláv nyelvű
görögkatolikus liturgikus könyvek kiadásáról**

Budapest, 1911. szeptember 2.

MNL OL K 26 1916–XXV–478 1911–XXV–345–5163. Tisztázat.

A Magyar Kir. Tud.-Egyetemi Nyomda Igazgatósága. 3935. szám

Nagyméltóságú Ministerelnök Úr

Nagyméltóságodnak a f. évi augusztus hó 24én 4737/M. E. III. sz. a. kelt rendelete folytán van szerencsém alázatos tisztelettel jelenteni, hogy az ó-szav nyelvű gör. kath. egyházi könyvek kinyomatása és magyar nyelven leendő kiadása még nincs folyamatba téve.

Az ó-szláv nyelvű ezen egyházi könyvek kinyomása érdekében szükségessé vált nyomdai felszerelésekre a vallás és közokt. m. kir. ministerium az 1906 évi március hó 6án 16807 sz. a. kelt rendelettel (50.000) ötvenezer az 1910 évi márc. hó 30án 9705 sz. a. kelt rendelettel pedig, az Euchologion és Lyturgikon kinyomatási költségeire összesen 36400 kor. 27 fillért utalványozott ezen igazgatóságnak ki s ezen összegek eddig nem vétettek igénybe.

Mély tisztelettel vagyok

Budapest, 1911. évi szept. 2án

alázatos szolgája

Kleszner Albert, igazgató

**118. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök átírata Alessandro
Bavona bécsi nunciusnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása
és annak kommunikációja tárgyában**

Budapest, 1911. szeptember 5.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 1. fol. 43rv. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat alapján:
CÁRJA, XXIII., 107. Az alábbi átírás szintén a tisztázat alapján készült.

All'Eccellentissimo e Reverendissimo Monsignore
arcivescovo Bavona Nunzio Apostolico.

Eccellenza,

Contemporaneamente col Sua Eccellenza il Ministro degli Affari esteri, ho l'onore d'avertire Vostra Eccellenza, che l'Eccellentissimo Monsignor vescovo Firczák mi fece la dichiarazione d'acconsentire, che d'una parte della sua diocesi si ereggi un nuovo vescovato Ungherese greco cattolico ruteno.

Il Signor vescovo m'avisò che fece già la medesima dichiarazione anche a Vostra Eccellenza, così pure gli altri Signori vescovi meno interessati si dichiarano d'accordo.

Come ora la persona più interessata che è Sua Eccellenza il vescovo Firczák diede suo consentimento, così sono evitate tutte le difficoltà, perciò mi prendo da nuovo la libertà di rivolgermi a Vostra Eccellenza, pregandole urgentemente di voler procurarmi ora della Santa Sede il consenso di poter pubblicare al più presto possibile sui giornali di Budapest il Telegramma acchiuso.

Colgo questa circostanza di rimetterle come segno di profonda venerazione e alta stima la mia fotografia, e la ringrazio di tutto cuore anticipatamente per il suo benevolmente apoggio presso la Santa Sede in questo affare che interessa molto anche Sua Maestà Apostolica, e sono con rispettosi ossequi di Vostra Eccellenza

devotissimo

Conte Khuen Hédervar

Budapest, 1911. IX/5.

118a. Khuen-Héderváry miniszterelnök levelének melléklete

[Budapest, 1911. szeptember 5.]

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 1. fol. 49r. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat alapján, de a miniszterelnöki levélhez nem kapcsolódva: CÂRJĂ, XXVI., 111. Az alábbi átírás szintén a tisztázat alapján készült.

Telegrafano da Roma che nei circoli Vaticani ben informati si mantiene la notizia, che Sua Santità /:a la Santa Sede:/ ha accolto con benevolenza la domanda del Governo ungherese riguardo la erezione d'un nuovo vescovato ungherese greco cattolico ruteno in Ungheria, e acconsentito in massima questa domanda.

119. Szapáry Lőrinc miniszteri tanácsos feljegyzése a Hajdúdorogi egyházmegye felállítására és az Egyesült Államokba kinevezendő magyar görögkatolikus püspök tárgyában

Bécs, 1911. szeptember 5.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVII. fol. 76r–77v. (MNL OL X 869, W 875 tekercs, 331–333. felvétel).

Wien, am 5. September 1911.

Ich habe dem päpstlichen Nuntius mitgeteilt, daß Seine Exzellenz der Herr Minister mich beauftragt hat, ihm seinen Dank für die Mitteilung auszusprechen, welche der Nuntius dem Herrn Botschafter Baron Müller in Angelegenheit der eventuellen Publizierung einer Notiz über den Stand

der Fragen des neuen griechisch-katholischen Bistums in Ungarn und des neuen ungarischen griechisch-katholischen Vikariats in Nordamerika am 30. August gemacht hat. Ich fügte bei, daß Seine Exzellenz der Herr Minister das Vorgehen des Nuntius würdigt und gegen die Publizierung des von Monsignore Bavona entworfenen Textes der zu veröffentlichenden Notiz keine Einwendungen hat.

Der Nuntius antwortete, es schiene ihm, als ob die ungarische Regierung die Absicht hätte, die beiden vorbezeichneten Fragen mit der Kurie direkt und auf privatem Wege zu regeln. Im gegenwärtigen Stande der Frage, wo die offiziellen Verhandlungen zwischen dem Ministerium des Aeußern und der Nuntiatur sowie zwischen der Kurie und der Botschaft beim Vatikan eingeleitet seien, sei nach der Ansicht des Nuntius eine private Ingerenz der ungarischen Regierung bei ihm oder bei der Kurie untunlich und für den Fortgang der Verhandlungen nicht fördern. Die Fragen müßten jedenfalls im Einvernehmen mit dem k. u. k. Ministerium des Aeußern und mit den beteiligten Bischöfen erledigt werden.

Ich sagte dem Nuntius, daß Seine Exzellenz der Herr Minister diese seine Auffassung teile und ersuchte Monsignore Bavona, er möge sich, falls er seine Ansicht Grafen Khuen-Héderváry mitteilt, nicht auf die diesbezügliche Auffassung Seiner Exzellenz des Herrn Ministers berufen, da diesbezüglich nur ein direkter Verkehr zwischen Ministerium des Aeußern und ungarischem Ministerpräsidium möglich sei.

Monsignore Bavona antwortete, er habe überhaupt nicht mehr die Absicht, Grafen Khuen-Héderváry eine direkte Mitteilung in den in Rede stehenden Fragen zukommen zu lassen. Vor fünf Tagen erschien bei ihm ein Vertrauensmann des Grafen Khuen-Héderváry, welcher ihn ersuchte, die Zustimmung der Kurie zu einer Publizierung, deren Text er vorzeigte, zu erwirken. Der Nuntius hat die Entgegennahme dieser Bitte abgeschlagen und den Delegierten aufmerksam gemacht, daß die offiziellen Verhandlungen bereits im Zuge seien, daß er daher eine private Ingerenz der ungarischen Regierung nicht annehmen könne. Hierauf begab sich der Nuntius zu Exzellenz Baron Müller. Der Vertrauensmann der ungarischen Regierung ist nicht wieder gekommen und der Nuntius beabsichtigt nicht, der ungarischen Regierung gegenüber auf diese Angelegenheit zurückzukommen.

L. Sz.

120. Szapáry Lőrinc miniszteri tanácsos feljegyzése a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása és az Egyesült Államokba kinevezendő magyar görögkatolikus püspök tárgyában

Bécs, 1911. szeptember 7.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVII. fol. 78r–79r. (MNL OL X 869, W 875 tekercs, 333–334. felvétel).

Die neuen ungarischen gr. kath. Bistümer in Ungarn und in Nordamerika
7. 9. 1911.

Da der Nuntius an die ungarische Regierung keine Mitteilung in der Frage der Publizierung einer die neuen ung. griech. kath. Bistümer betreffenden Notiz gelangen lässt, würde es sich nach Ansicht des Ref II empfehlen Graf Khuen Héderváry entweder während seiner Anwesenheit in Wien oder in Budapest den vom Nuntius ausgearbeiteten Text der Notiz mit dem Beifügen zu übergeben, dass Seine Excellenz der Herr Minister und der Nuntius gegen die Veröffentlichung dieser Notiz keine Einwendungen haben.

Hiedurch würde Graf Khuen Héderváry welcher von der Publizierung einer diese Fragen betreffenden Notiz einen politischen Erfolg erwartet, Entgegenkommen erwiesen, andererseits aber klargestellt werden, dass Seine Exzellenz der Herr Minister und der Nuntius mit dem neuerlichen privaten Schritte des ungar. Ministerpräsidenten beim Nuntius in der Frage der neuen ungar. gr. kath. Bistümer nicht einverstanden sind.

Vor Übergabe der Notiz an Gf Khuen Héderváry wäre nach Ansicht des Ref II der Nuntius hievon zu verständigen.

7. IX. 11.

L. Sz.

121. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök átirata Alois Aehrenthal külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában

Budapest, 1911. szeptember 7.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVII. fol. 74r–75r. (MNL OL X 869, W 875 tekercs, 329–330. felvétel). Tisztázat.

7/9 1911

Seiner Excellenz Herrn Graf Alois Aehrenthal,
geh. Rath. etz. Minister des Aeussern

Euer Excellenz!

Mit bestem Danke habe ich das geschätzte Schreiben Euerer Excellenz vom 15. August l. J. in dessen Verfolge es Euerer Excellenz gefällig war den vertraulichen Bericht des Botschafters beim heiligen Stuhle bezüglich

des zu errichtendes neuen ungarischen Bistums mir zukommen zu lassen, entgegengenommen.

Wir ich nun in Bezug auf die in Rede stehende Angelegenheit erfahre, hat der wiener apostolische Nuntius Bavona bereits die Ansicht der ungarischen Bischöfe, und unter diesen auch die des munkácsér Bischofs Firczák von dessen Kirchensprengel für das neue Bistum der bedeutendste Teil abgespaltet werden soll, eingeholt, und alle haben sich damit einverstanden erklärt, dass für das griechisch-katholische Ungarn ein neues Bistum gegründet werde. Ebenfalls von privater Seite habe ich auch erfahren, dass Bavona hierüber nach Rom Bericht erstattet hat, infolgedessen die römischen Congregationen über diesen Gegenstand bereits verhandeln werden.

Bavona, der von Anfang an das grösste Wohlwollen bewiesen hat, hat auch in diesem Falle im Interesse der Erfüllung des in Rede stehenden Wunsches Stellung genommen, so dass in Rom für das Gelingen des Planes die besten Aussichten vorhanden sein dürften.

Ich bitte Euere Excellenz höflichst, im Wege der kompetenten Organe dahin wirken zu wollen, dass die Angelegenheit der Errichtung des neuen ungarischen Bistums in Rom ehebaldigst verhandelt und einer günstigen Erledigung entgegengeführt werde. Auch bitte ich Euere Excellenz die dahingehende Ermächtigung des heiligen Stuhles erwirken zu wollen, dass die vom politischen Standpunkte sehr wertvolle prinzipielle Zustimmung des heiligen Stuhles zur Errichtung des neuen ungarischen Bistums bereits jetzt publiziert werden könne.

Genehmigen Euer Excellenz den Ausdruck meiner ausgezeichneten Hochachtung.

Budapest, am 7-ten September 1911.

Khuen Héderváry

122. Alessandro Bavona bécsi nuncius Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása és az Egyesült Államokba kinevezendő magyar görögkatolikus püspök tárgyában

Bécs, 1911. szeptember 11.

ASV Segr. Stato, anno 1913 rubr. 247, fasc. 1. fol. 74r–76v. Tisztázat.
ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 1. fol. 44r–48r. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött fogalmazvány alapján: CÂRJA, XXIV., 108–110. Az alábbi átírás a tisztázat alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

52651

No 249.

Sua Eminenza Reverendissima
Il Signor Cardinale Rafael Merry del Val
Segretario di Stato di Sua Santità
Vaticano Roma

Vienna, 11 Settembre 1911

Sulla nomina di un Vescovo ungherese negli Stati Uniti di America e sulla erezione di una diocesi di rito greco in Ungheria.

Eminenza Reverendissima,

Mi fu d'uopo più volte occuparmi delle proposte relative alla nomina di un Vescovo ungherese negli Stati Uniti di America e alla erezione di una diocesi di rito greco in Ungheria, e ora devo tornarvi sopra.

Subito che ricevei il telegramma del 26 caduto mese, compilai il testo di quello, la cui pubblicazione potea consentirsi e ad evitare malintesi la comunicai al Signor Müller, Capo-sezione al ministero degli esteri il quale osservò comprendere l'interesse di divulgare la notizia quando si avesse un risultato favorevole, ma non vedere l'utilità di farlo nella forma indicata.

Il Conte d'Aehrenthal assente, informato di tutto, incaricò un suo segretario di recarsi alla Nunziatura per ringraziarmi del modo leale di procedere verso il ministero, e per significarmi esser egli d'accordo con quanto mi manifestò l'anzidetto Capo-sezione, pregandomi peraltro di tenere ciò riservato e di non fare il suo nome.

Attenendomi alle venerate istruzioni di Vostra Eminenza Reverendissima, confermate nel dispiaccio²⁰⁵ N. 52422, nelle conversazioni con la persona mandata da Budapest a trattare con me dell'affare in parola, mostrai le difficoltà insormontabili rispetto alla prima proposta; e quanto alla seconda additai le ragioni di convenienza che consigliano

---

²⁰⁵Lásd: 115. számú dokumentum.

di astenersi dal rendere pubblica l'accettazione della Santa Sede, mentre sono ancora pendenti le trattative con i Vescovi e col ministero degli esteri. Malgrado ciò si rinnovarono le insistenze: allegandosi la grave situazione politica in Ungheria e il pericolo di una crisi ministeriale, che potrebbe trarre tristi conseguenze nell'ordine religioso, si affermava che la notizia di avere l'attuale gabinetto ottenuto quello che invano avevano tentato gli anteriori e che ardentemente è desiderato da tutti, darebbe al medesimo molta forza per vincere le presenti difficoltà. E siccome s'istava molto perché mi adoperassi per una sollecita soluzione, feci intendere che sarebbe opportuno di mettere per ora da parte la prima proposta per gli ostacoli che si frappongono a la attuazione della medesima, e di procurare di spingere innanzi con maggiore attività le pratiche per recare ad effetto l'altra, cominciando dall'ottenere il consenso dei Vescovi interessati e di comunicarmi tutto per mezzo del ministero degli esteri.

Tornò alla carica il Conte Khuen-Hederváry con una lunga lettera, nella quale significandomi che il Vescovo di Munkács, dalla cui diocesi si stacca la maggior parte del territorio per formare la nuova, aveva dato il consenso, chiedeva di poter pubblicare un telegramma concepito nei seguenti termini: «Telegrafano da Roma che nei circoli vaticani ben informati si afferma che la Santa Sede ha accolto con benevolenza la domanda del Governo ungherese riguardo alla erezione di una diocesi di rito greco in Ungheria e ha consentito in massima a tale domanda.» Esprimeva che non gli verrebbe negato tale favore. Egli fra giorni verrà a Vienna per conferire con Sua Maestà Apostolica e di certo mi visiterà nella speranza di avere da me una risposta; mi viene anzi assicurato che si fa di tutto per indurre l'Imperatore a intervenire in questo affare.

Reputo mio dovere riferire qui un lungo abboccamento avuto con Monsignor Firczak, Vescovo greco-ruteno di Munkacs. Questi pregato da me ad esporre con tutta franchezza e sincerità il suo pensiero sulle due proposte in parola, disse che negli Stati Uniti si hanno circa 200,000 ungheresi tra ruteni e magiari, i quali privi di ogni assistenza religiosa andavan perdendo la fede. Resine consapevoli i Vescovi ungheresi si adoperarono perché venisse nominato un Vescovo di nazionalità ungherese e di rito greco, il quale ne prendesse cura. Fu invece scelto Monsignore Ortynskyi, monaco basiliano della Galizia che si mise in aperta lotta col clero e con i fedeli fino al punto che oltre 40 sacerdoti, oriundi della diocesi di Munkács, vogliono tornare in patria, ove non troveranno collocazione, e i magiari circa 40,000 minacciano di abbracciare lo scisma: il che avrebbe una perniciosa ripercussione in Ungheria. Innanzi a siffatto pericolo Monsignore Firczak si rivolse al Delegato Apostolico degli Stati Uniti, ma finora non fu posto riparo alcuno al male, che si rende sempre più grave.

Richiesto da me del provvedimento che a suo giudizio dovrebbe prendersi rispose senza esitare: Bisogna ad ogni costo allontanare Monsignore Ortynsky, la cui permanenza colà è di grande pregiudizio al clero e ai fedeli; aggiunge che potrebbe inviarsi al Canada, ove esistono numerosi ruteni della Galizia, con i quali forse riuscirà ad intendersi.

Riflettendo poscia alle esposte circostanze, mi venne in mente che questi potranno facilitare l'esecuzione della prima proposta: dappoiché qualora venisse rimosso Monsignore Ortynsky, potrebbe in suo luogo nominarsi un Vescovo di nazionalità ungherese senza altre formalità.

Passando Monsignore Firczak a discorrere del disegno di erigere in Ungheria una diocesi per greci uniti, affermò che questa non è di estrema necessità ma assai utile, e che essendo la diocesi di Munkács abbastanza vasta, egli di buon grado acconsente allo smembramento, purché si lasci intatto la dotazione di cui essa gode. Fece anche alcune riserve rispetto ai limiti, delle quali si terrà conto quando giungerà il caso.

Resta un punto assai scabroso da definire, quello della lingua: taluni temono che il governo si valga della concessione per introdurre la lingua ungherese nella liturgia, antica aspirazione, e le esplicite dichiarazioni fatte in proposito dal Conte Khuen Hederváry non li rassicura del tutto in guisa da deporre ogni apprensione.

Per procedere con maggior sicurezza in un affare così delicato e complicato parmi buon partito d'invitare l'Eminentissimo Vaszary Arcivescovo di Strigonia, a volere nella conferenza dei Vescovi, convocata pel 15 ottobre prossimo, discutere la cosa per determinare la lingua da usare e i confini della nuova diocesi.

Prego l'Eminenza Vostra a favorirmi le Sue venerate istruzioni e a degnarsi dirmi se, nel caso non sia dato evitarlo possa consentirsi la pubblicazione del surriferito telegramma, tolta l'ultima parte.

Intanto chinato al bacio della Sacra Porpora con i sensi della più profonda venerazione ho l'onore di professarmi

dell'Eminenza Vostra Reverendissima
umilissimo, devotissimo, obbligatissimo servo
†Alessandro, Arcivescovo di Farsaglia
Nunzio Apostolico

123. Jaczkovics Mihály püspöki külhelynök beszéde a hajdúdorogi külhelynökség értekezletén

Hajdúdorog, 1911. szeptember 12.

DAZO Fond 151 Opisz 25. Nr. 2095. fol. 8r–11r. Másolat.

Dicsértessék az Ur Jézus Krisztus!

Őnagyméltósága megyés püspökünk tudtával és kegyes beleegyezésével értekezletet hívtam a mai napra egybe, hogy azon nagyfontosságú, bennünket magyar gör. szert. katolikusokat felette érdeklő, nem csak a közvéleményt, de a magasabb köröket is foglalkoztató mozgalom tárgyában, mely egy önálló magyar gör. szert. kath. püspökség felállítását célozza, tanácskozzunk. –

Üdvözlöm az értekezletre szép számmal megjelenteket!

„Az igazak kiáltanak és az Ur meghallgatja őket.” – mondja a zsoltóros. Kiáltunk mi is a jószágos Istenhez, s én bizom, hogy meghallgat minket. A történelmére hivatkozás nélkül büszke Bocskay fejedelem győzelmes zászlóit lobogtató hős hajdu vitézek utódai a hajduk, s velük együtt az összes magyar lakta vidékek gör. szert. katolikusai vallásos és kipróbált hazafiúi érzületük tudatában már több mint másfélszázaddal ezelőtt, azon igazságos küzdelmet indították meg, hogy templomaikban zengzetes magyar anyanyelvükön dicsérhessék a Mindenhatót, mert szem előtt tartották szt. Pál apostolnak, a nemzetek nagy apostolának eme szavait: Imádkozzék a mi lelkünk, de úgy, hogy imádságunkat mások is megérthessék, énekeljen a mi lelkünk, de úgy, hogy a mi énekünk mások által is megérthető legyen. Ezen legelső küzdelem vívmánya (vívmánya) volt az, hogy Bacsinszky András nagy nevű püspökünk, ki a de Camillis püspök által Munkácson létesített magyar iskolában nyerte az első oktatást s ki mint volt Hajdudorogi lelkész áttudta érezni a hívek kívánalmának igazságos voltát, 1762. évben egyházmegyéjében a magyar lakta vidékeken a magyar szentbeszéd, imák és énekek gyakorlatba vételét pásztorlevéllel elrendelte. Ő maga is fordított magyarra egy pár imát és éneket, nem csak, de fel is hívta egyházmegyéje papságát a gör. szert. kath. egyházi könyveknek magyarra való fordítására, azonban a közbejött politikai viszonyok nemes irányú törekvését sikerre jutni nem engedték, de az elveszett eszme nem enyészett el, hanem ha lassan is, de folyton élesztgette élő szikráit úgy, hogy később aztán a változott viszonyokkal lángra kaphatott, s oly tápanyagot talált, melyet kioltani és elfojtani már lehetetlenné vált.

Ugyanis már az 1843. évben a Hajdudorogiak a pozsonyi országgyűléshez az iránt folyamodtak, hogy a szláv nyelvű rituális könyvek országos költségen magyarra fordíttassanak,²⁰⁶ a szabadságharc lezajlása után pedig

---

206 Lásd: Források, 4/1. kötet, 11–14. számú dokumentumok.

az abban szintén tevékeny résztvevő Popovics Bazil püspök ezen könyvek lefordítását szorgalmazza, és megengedi, hogy a szent mise alatt az apostol és az evangélium magyarul olvassassék, sőt az 1855. évben engedélyt ad, hogy kívánatos körülményekkel a liturgiában a kántorok, az éneket magyar nyelven végezhesék. A 60-as évek elején Roskovics Ignác a későbbi nagyprépost óhitű imádságos és énekeskönyvet adott ki, melyet ma is szertében használunk 1863. évben küldöttség járul Popovics püspökhöz a magyar istentiszteletek s különösen a magyar liturgia rendezése céljából.²⁰⁷

Kérelmezik a magyar liturgia oltárra emelését, mert joguk van hozzá, hisz az Unió megkötésének egész története, a florenczi zsinat lefolyása és később a Magyarországon lefolyt unionális tárgyalások, fényesen igazolják, mikép a gör. szert. katolikusoknál az anyanyelv használata a „rithus graecus” alatt bennfoglalt jogon alapszik.

A keleti szertartás természete föltétlenül megköveteli a hívők együttműködését és az ismét a szolgálat értését. Érzik a sérelmet, hogy akkor, midőn hazánkban minden gör.kath. használhatja nemzeti nyelvét, még ha a faji aspirációk miatt kényelmetlen is az az állami egységnek, csak az állami nyelv legyen tilos?

A Quod uni aequum alteri iustum alapján nekünk gör. szert. katolikusoknak is, kiknek tiszta szerződéses, századok óta folyton respektált jogalapunk van szorgalmaznunk kellett anyanyelvünknek oltárra való emelését annál is inkább, mert már VIII. János pápa, mikor a szláv liturgia használatát megengedte, azzal érvelt, hogy valamennyi nyelven illő dicsérni az Istent.

Tudatában voltak elődeink azon axiómának, hogy amely nemzet nyelvét az oltárra leteheti, az nem veszhet el.

De mert a magyar nyelv az oltáron nincs biztosítva, a külön püspöki szék tekintéje nélkül, azért a Hajdudorogiak már 1866. évben egy önálló magyar püspökség szervezése és felállítása iránt folyamodványt²⁰⁸ nyújtottak be a Felsőházhoz, a Kancelláriához, a Hercegprímáshoz, és a Képviselőházhoz, remélve, hogy a küszöbön lévő 1867. évi koronázási ünnepély meghozza a sikert.

Ime mélyen tisztelt értekezlet, már ide nyulnak szájai ama forró óhajnak, hogy önálló magyar gör.szert.kath. püspökség legyen.

Nemes Hajdudorog városa tapasztalva azt, hogy kérvényei elintézetlenül maradtak, s a város 10.000 lelket számláló jogos kérelme meghallgattatásra nem talált, 1868. évben Szabolcs, Szatmár-, Bereg-, Ugocsa-, Ung-, Abaúj-, Sáros-, Borsod-, Bihar-, Csanád- és még több vármegyék, magyar ajku görög katolikusaihoz felhívást intézett, hogy a magyar liturgikus nyelv és a magyar püspökség törvényes utakon való kivívásához csatlakozzanak,

---

207 Lásd: Források, 4/1. kötet, 23. számú dokumentum.

208 Lásd: Források, 4/1. kötet, 27–30. számú dokumentumok.

s ezen célból egy országos kongresszust hívott össze ide Hajdudorogra, mely kongresszuson 40 község személyes küldötteivel 32 pedig írásbeli kijelentésével vett részt a tanácskozásban, mely tanácskozásban 200 ezer magyar gör. szert. kath. jogos kívánsága nyilvánult meg.

Ezen országos kongresszuson egy állandó bizottság választott, mint a magyar püspökség létesítését eszközöző végrehajtó választmány. A végrehajtó bizottság személyesen kérte fel Pankovics István hazafias és nagynevű püspökünket, a szent ügy támogatására, s az Ő ajánlatára vitte fel Budapestre a Felsőházhoz intézett nyílt folyamodványt, átadva azt az akkori miniszterelnöknek, Andrássy Gyula grófnak. S egyben felkereste Esztergomban Simor János hercegprímást.²⁰⁹ Sajnos azonban, mindezen nemes irányú fáradozásnak, 5 év elmúltával az 1873. évben nem más lett az eredménye, mint egy Hajdudorogi püspöki külhelynökség létesítése.

A magyar nyelv oltári jogosultsága és ennek biztosítása céljából egy magyar püspökség létesítése a hívek vallási és lelki szükséglete, és a hazaszeretet legtisztább forrásából fakadó kívánsága lévén, s minthogy ép oly jogos polgári szempontból is, mint a minő szent és igaz vallási tekintetben, a végrehajtó bizottság nem vesztette el reményét, de 1881. évben,²¹⁰ majd 1893. évben ismételten és ismételten kopogtatott a Miniszterelnöknél, vall. és közokt. miniszternél, országháznál, s a többi intéző köröknél. Míg végre jött az 1896.-iki országunk ezeréves fennállásának jubiláris éve, s akkor felhevültek a lelkek, s az ismét összeült végrehajtó bizottság új erővel, új reménnyel szállott síkra kivívni a győzelmet, teljesíteni a gör. kath. magyarság félszázados óhaját.

A kitűzött zászlót meglobogtatta a győzelem reménysége, s Firczák Gyula püspök atyánk biztató apostoli szavaitól lelkesülve, majdnem 100 tagu bizottság ment fel Budapestre bemutatva és átadva a magyar liturgia könyveit és magyar szerkönyvét, hol a miniszterelnöknél, Bánffy Dezső bárónál, ezen lankadatlan bizottság érdemekben elévülhetetlen jelenlegi elnöke Farkas Győző úr, Szilágyi Dezső házelnöknél, néhai Nagy Miklós és Wlassics Gyula vallás és közoktatásügyi miniszternél, Révész Mihály urak voltak a szónokok Szabó Jenő főrendházi tag Őméltóságával egyetemben, ki mindhárom deputációhoz a budapesti alakulóban lévő gör. szert.kath. hitközség nevében és képviselőjében jelentette be beszédeiben csatlakozását.²¹¹

Ezen tisztelgések alkalmával mondotta Szilágyi Dezső házelnök válaszában kitarásra buzdítva a bizottságot. Csak az erős érheti el célját, a gyengét félre lökik. Ezen bizottság Balatonfüredre is kirándult, Vaszary Kolozs bíboros hercegprímásunk Őeminenciájához, ki atyai kegyességgel

---

209 Lásd: Források, 4/1. kötet, 39. számú dokumentum.

210 Lásd: Források, 4/1. kötet, 53–55. számú dokumentumok.

211 Lásd: Források, 4/1. kötet, 83–86. számú dokumentumok.

fogadva a bizottságot, ezen szavakkal bocsájtotta el: Jogos kívánságukat én akadályozni nem fogom, sőt, igyekszem hogy azt minél hamarabb megvalósíthassam. A magyar püspökség felállítása egyházi szempontból lehető. Az anyagi részét a kérdésnek szintén el lehet intézni. Hiszem, hogy kérésüket Rómában sem fogják ellenezni.

Ennyit tett Hajdudorog, mint az ország összes magyar ajkú görög katolikusainak képviselője. Megfelelt a magyarság beléje helyezett bizalmának eljárt küldetésében. Amit megkezdett Hajdudorog, folytatta azt, s jelenleg is dicsőségesen folytatja Szabó Jenő úr Őméltósága, mint az országos görög katolikusok bizottságának elnöke.

Földig kell előtte hajtanunk az elismerés és hála zászlóját, s ezt ezen értekezletből kifolyólag is óhajtanám határozattá emelni, mert hisz élénk emlékezetünkben van a főrendiházban folyó évi június 30-án elmondott örök emlékezetű dicsőbeszédje,²¹² melyben szorgalmazza a magyar ajkú gör. szert. katolikusoknak azon régi óhajtását, hogy részükre egy önálló magyar püspökség állíttassék fel. De nem kevésbé vagyunk hálára kötelezve Zichy János gróf jelenlegi m.kir. vallás és közoktatásügyi miniszterünk önméltóságának is, ki Szabó Jenő úr beszédére nyomban reflektálván, annyira szimpatikusan nyilatkozott e kérdésben, hogy mi magyar görög katolikusok ebből újabb reményt és biztatást meríthetünk szent célunk eléréséhez.

Mélyentisztelt értekezlet! Minden magyar ember hálás szívvel ismeri el a Munkácsi Egyházmegye tradicionális hazafiui szellemét, azt a páratlan jelenetet, mikor egy egész szeminárium ifjúsága felesküszik a haza védelmére, nem lehet feledni. Ezen irányzatnak vezérei és buzgó ápolói voltak Popovics, Pankovics püspökök, s van is Firczák Gyula jelenlegi püspök atyánk Őexcellenciája személyében, ki ime most is atyai áldását küldi működésünkre - s jóságos atyai szívének megnyilvánulása az, hogy átérezve magyar ajkú fiainak lelki szükségletét, kész örömmel adta meg az engedélyt mai nagyfontosságú értekezletünk megtartásához. Fejezzük ki azért iránta hálánkat, s kérjük a Mindenhatót, hogy jó püspök atyánkat sokáig éltesse erőben s egészségben. Biztosra veszem hogy a Ő segélyével ügyünk, melynek Ő legnagyobb és legfőbb előmozdítója, diadalra fog jutni.

Mélyentisztelt értekezlet! A fentiekben igyekeztem vázolni jelen mozgalmunk keletkezését és mibenlétét. Láthatjuk, hogy egy fél század óta az önálló magyar püspökség felállítása ügyében egy kedvező alkalmat sem hagytunk felhasználatlanul, hogy kérvények, küldöttségek, hírlapi cikkek útján rég táplált hazafias, méltányos, vallásos meggyőződésünkből fakadó óhajunkat elérhessük, de fájdalom, még mindezidáig várt siker nem koronázta fáradozásainkat.

---

²¹²Lásd: 75. számú dokumentum.

Lehetetlen, hogy a történelmi fejlődés ismerete, az igazság érzete és a hazafias érzelmek melege sokáig engedjék a jelenlegi állapotoknak fenntartását, hiszen annyira tarthatatlan minden ellentétes érvelés.

Azért jelentsük ki Isten és a világ előtt, hogy mi katolikusok, mégpedig magyar gör. szert. katolikusok vagyunk, s azok maradni is kívánunk, és éppen ezért törekvésünk nem pillanatnyi fölhevülés eredménye, nem hiú ábránd, nem vallási rajongás, vagy újítási viszketeg, hanem lelkünkben már fél század óta kiírthatatlanul gyökeret vert, szilárd és rendíthetetlen meggyőződésünk kifolyása, melyet a hit, a vallásos buzgóság és a hazafiúi bölcsesség szent célja vezérel.

Jelentsük ki, hogy mi csak akkor leszünk boldogok, és nyugodtak, ha mindnyájan egy magyar jellegű gör. szert. püspökség főnhatósága alatt leszünk, mert akkor örök időkre biztosíthatjuk templomainkban édesanyjai magyar nyelvünk jogosultságát.

Es most, mélyentisztelt értekezlet tartsuk szem előtt édes Üdvözítőnk azon buzgó imáját, melyet mennyi Atyjához mindazokról mondott kik hinni fognak benne: hogy mindnyájan egygyé legyenek. Különösen most van szükségünk nekünk magyar gör. szert. katolikusoknak az egységre, most inkább, mint valaha, midőn ha minden jelek nem csálnak, közel vagyunk ahhoz, hogy e szent célt elérjük. Most van szükségünk a legnagyobb higgadtságra, a legéberebb körültekintésre és előrelátásra. Mutassuk meg, hogy egyek vagyunk gondolkozásban és véleményben. Kívánom, hogy a mai napon itt elhangzandó beszédek és határozatok tettek kövessék, melyek meghozva a sikert, egységünkről a nagy világnak is bizonyosságul szolgáljanak. Isten előtt pedig bennünket kedvessé tegyenek.

Ezzel az értekezletet megnyitom.

124. Újhelyi Andor hajdúdorogi paróchus beszéde a hajdúdorogi külhelynökség értekezletén

Hajdúdorog, 1911. szeptember 12.

DAZO Fond 151 Opisz 25. Nr. 2095. fol. 12r–16r. Másolat.

Nagyságos és Főtisztelendő Elnök Ur!

Főtisztelendő lelkész Urak!

Mélyentisztelt értekezlet!

Csaknem egy félévszázados mélyen visszanyúló küzdelem jelentős határkövénel állunk a mai értekezlet napjával, mikor a hazai gör. kath. magyarság metropoliszában törvényes formák közt összegyűltünk oly célból, hogy egymást szeretettel megértve állást foglaljunk jövőnk, fejlődésünk és boldogulásunk nagy kérdése felett.

Visszapillantok ez alkalommal az elmúlt század elejére amikor tudós, szelídlelkű egyházi férfiak a hazafiság szent tüzétől vezetettve és ősi hitükhöz

való törhetetlen ragaszkodástól buzdítva egyházi könyveink kezdetleges fordításával lerakták alapját annak a magasztos és csodás szívóssággal és a sikerbe vetett bámulatos bizalommal megvívott nagyszerű küzdelemnek, mely céljául tűzte ki, hogy édes anyanyelvünk a zengzetes magyar nyelv oltárainkon törvényes jogaiba lépjen.

Hála a nagyszerű elődöknek és az immár porladozó vezéreknek, kik a zászlót kezükbe vették, és hittel, bizalommal állottak a küzdők élére, nekünk pedig késő utódjaiknak követendő példát mutatva és folytonosan élesztve a magyarság szívében a szent tüzet, mely a magasztos eszme szolgálatában, bennünk mind nagyobb és nagyobb térhódítások között állandóan él.

Az a törekvés, hogy a magyar nyelv templomainkban érvényesüljön és az őt megillető jogaiba behelyeztessék, elsősorban a hívek lelki szükségletének spontán megnyilatkozása volt mindenkor, de viszont nem csekély része volt abban a nemzeti élet felbuzdulásának és fejlődésének sem. Kétségtelen ez okból, hogy a mozgalom állandóan szoros összefüggésben állott államiságunk életviszonyaival és minden egyes momentuma, mely a nemzeti élet alakulásában jelentőséggel bírt, nem maradhatott hatás nélkül az óhitű magyarság életviszonyaira sem. Ez a történelmi tény teszi érthetővé azt a görög kath. magyarság múltjában óriási jelentőségű eseményt, hogy 1868-ban itt Hajdudorogon a görög. kat. magyarság ősi fészkeében az alkotmányos élet visszaállításának nyomán csodálatos erővel kitörő nemzeti felbuzdulás nagyszerű napjaiban összeült a gör. kat. magyarok első kongresszusa, melynek tárgysorozatán ugyanezek a kérdések szerepeltek, mint amelyek fölött mi most tanácskozáásra összejöttünk, és határozni kívánunk.

Csak természetes, hogy a nagy nemzeti felbuzdulás egymagában nem lett volna elegendő összehozni az említett congresszust, hanem kellett, hogy akadjanak lelkes férfiak, kik megértve a nagy idők jelét, élére álljanak a mozgalomnak és felhasználva az általános lelkesedés magasztos pillanatát, kezükbe vegyék a zászlót.

E lelkes férfiak egyike Hajdudorog szülöttje volt, ki élethivatásul tűzte ki maga elé kivívni a magyar nyelv jogát, a hívő közönség javára. Lankadatlan harcosává és önzetlen vezérévé szegődött Ő a magyar oltári nyelv, a külön magyar püspökség és a naptár egyesítés ügyének, és leginkább az ő érdeme, hogy eme kérdések jelentősége, hordereje és megoldásának szükségessége a köztudatba átment, és szíveinkben ma is él. Az Ő érdeme elsősorban, hogy az 1868.-iki congresszus az említett 3 fő kérdésben egyhangú lelkesedéssel állást foglalt, és a hazai gör. kath. magyarságot a szent cél érdekében tömöríteni tudta. Lehetetlen meg nem emlékeznem jelen alkalommal a kiváló lelkes férfiúnak ügyünkben kifejtett nagy érdemeiről, mert az Ő nagy tevékenysége, munkássága örök hálára kötelez mindnyájunkat, kik meg nem szününk áldani Őt és az Ő kegyes emlékét haló poraiban sem.

Az 1868-ban megtartott Hajdudorogi congressus megteremtette gyümölcsét, mert Apostoli Királyunk Ő Felsege legfelső elhatározással a hajdudorogi püspöki magyar külhelynökség felállítását engedélyezni kegyes volt, s ezzel egyházi téren is organizálhatott a magyarság hitélete és birtokába jutottunk egy olyan fórumnak, egy olyan szerzetnek, mely elsősorban a mi érdekeinket felkarolni, istápolni és a magyar liturgia, valamint a magyar püspökség ügyét munkálni és előmozdítani hivatott.

Ezen külhelynökséghez fűzött reményeiben a magyarság nem is csalódott, amennyiben a ma is közhasználatban álló legtöbb magyar egyházi szerkönyv fordítását és közrebocsátását ennek az intézménynek köszönhetjük. Nem titok azonban, és ebben azt hiszem, mindnyájan egyek vagyunk, hogy a gör. kath. magyarság ezen intézményt mindenkor csak átmenetinek tekintette, mely közbeeső lépcsőt képez a végcélhoz a külön magyar püspökség creálásához.

Míg így egyházi téren eme átmeneti szervezet létesítésével ajándékozott meg bennünket a legfelsőbb királyi kegy, addig a laikus elem nem szűnt meg szervezkedni és tovább munkálkodni a kitűzött cél elérése érdekében. A vicáriátus felállítása után is fenntartatott a végrehajtó bizottság, s annak elnökei a buzgó tagokkal vállvetve soha nem mulasztották el az alkalmat, hogy a magyar liturgikus nyelv és külön püspökség ügyét felszinen tartsák, a mozgalom erejét fokozzák és állandóvá tegyék. Így nem mulasztotta el ezen végrehajtóbizottság nemzeti fennállásunk ezredéves emlékünnepének napjait és a millenniumkor 1896-ban ismét actióba lépett a gör. kath. magyarság régi vágyait, óhajait ismét az illetékes tényezők elé vitte, s ezen újabb mozgalom keretében hangzott el Budapesten az ország székesfővárosában az első teljesen magyar nyelvű gör. kath. hálaadó szentmise.

A millenáris ünnepek keretében beilleszkedett ezen újabb mozgalom széles e hazában úgy, mint az akkori magas kormány és hivatalos körök előtt ügyünk iránt szimpátiát és jó akaratot ébresztett. Az elhangzott budapesti magyar szt. liturgia azonban sajnos a római szentszék előtt felszínre vetette a magyar oltári nyelv törvényességének kérdését, és olyan sajnálatos reakciót szült, mely kegyes püspökünknek jóakaró hallgatag támogatása mellett templomainkban kifejlődött magyar nyelvű gyakorlatot az istentiszteletek végzésében nem csak veszélyeztette, hanem teljes megsemmisüléssel fenyegette.

A szorongatás és keserűség napjaiban akkor, mikor a gör. kath. magyarság magasztos céljai szerves törekvései és létfenntartásának feltételei mondhatnám gyökereikben támadtattak meg, az isteni gondviselés rendelt részünkre újabb lelkes vezért, egy olyan férfit személyében, aki a már porba hanyatlott zászlót ismét kezeibe vette, s kinek a gör. kath. magyarság szent ügyében kifejtett tevékenységéért soha el nem évülő érdemei vannak.

Értem Szabó Jenő Ő Méltóságát a gör.kath. magyarok országos bizottságának ez időszertini elnökét, akit külföldi tartózkodása miatt sajnós ez alkalommal nem láthattunk sorainkban. Ő az a férfi, aki tüneményes fényel megfutott közpályája delén szeretettel karolta fel ügyünket, és Istenadta nagy tehetségét a fórumon szerzett gazdag élettapasztalatait és értékes összeköttetéseit az eszme szolgálatába szegődtette és összetoborozván a már már szerteszéledt magyar hittestvéreket megszervezte az országos bizottságot, és mint annak fáradhatatlan elnöke világi vezérünk lett. Nehéz körülmények között válságos időben vállalkozott Ő a szinte megoldhatatlannak látszó feladatra, ámde tudásával, páratlan munkálkodásával sokszor nagy anyagi áldozatok árán ki tudta vívni azt, hogy 1900. évben a kereszténység jubiláris esztendejében 500 tagú zarándoklatot vezetett Rómába a kath. egyház látható fejének trónja elé, s lehetővé tette, hogy ott kegyes püspökeink a zarándok hívek jelenlétében előterjesztették a magyar oltári nyelv szentesítésére irányuló alázatos kérésünket.

És hogy most e mai napon az ősi fészekben ismét összegyűltünk ugyanazon céllal, mint elődeink 1868.-iki kongresszusok alkalmával, ebben Szabó Jenő Ő Méltóságának nem csekély szerepe van.

Köztudomásu ugyanis, hogy ez év június hó 30-án Ő Méltósága a főrendházban megtartott nagyhatású beszédében a törvényhozás elé vitte ügyünket, és alapos okfejtéssel mondotta ki felszólalása keretében, hogy a külön magyar püspökség felállítása a hazai magyar ajku gör. kath. hívek részére nem csak jogos, tovább el nem odázható kívánság, hanem kétségtelenül magyar nemzeti érdek is. A vallás és közokt. ügyi miniszter ur Ő Nagyméltósága ezen beszédre tett nyilatkozatából szereztünk tudomást arról, hogy a magyar kormány ügyünkkel jóakarattal foglalkozik és nem zárkózik el a kérdésnek oly módon való megoldása elől amit azt Szabó Jenő Ő Méltósága kifejtette. A gör. kath. magyarság osztatlan hálájával, lelkesedésével és mélységes köszönetével találkozott vezérének a legutóbbi szereplése és ugyanolyan érzelmeket keltett belsőkben a Kultusz Miniszter ur Ő Méltóságának nyilatkozata is. Azt hiszem, nem csak méltó és szükséges, hanem kedves kötelességünk is, hogy ezen érzelmeink jelen alkalommal ünnepélyes formák között is megnyilvánuljanak, minél fogva bátor vagyok az értekezlet elé azt az indítványt terjeszteni elő, hogy őszintén érzett hálánknak, bizalmunknak, ragaszkodásunknak ugy Zichy János gróf. vall. és közokt. ügyi Miniszter ur Ő Méltóságához, mint Mélt. Szabó Jenő főrendházi taghoz a gör. kath. magyarok orsz. bizottsága elnökéhez intézendő feliratokban kifejezésre adjunk, annál is inkább, mert köztudomásu, hogy mai értekezletünkre az alkalmat a főrendházban elhangzott erre két felszólalás adta meg.

Ám kétségtelen igentisztelt értekezlet az is, hogy mai törvényes gyülekezetünk és tanácskozásunk lehetővé tételét egy harmadik factornak

is köszönhetjük, kiről itt megemlékeznünk szintén kedves kötelesség. Kegyelmes főpásztorunk, megyés püspökünk, Nagyméltóságú és Főtisztelendő Firczak Gyula ur Ó Exellenciája ügyünket atyai jósággal magáévá tette és a külön magyar püspökség szervezése érdekében indítandó mozgalomhoz főpásztori áldását, jóváhagyását megadta és ügyünk hathatós támogatását előre is kilátásba helyezni méltóztatott.

Az Ó fennkölt gondolkodása, nemes szive és atyai jósága megérezte, hogy a külön magyar püspökség érdekében megindult mozgalom nem bizalmatlanság magyar ajku hívei részéről a főpásztorral szemben, hanem az idők jele, mely elől immár kitérni nem lehet, és amely mozgalom erkölcsi alapját az ősi tradíciók képezik, és úgy a lelki szükség követelményei, mint a nemzeti érdekek indokolják. Es kegyelmes főpásztorunk eme nemes pártfogása adja meg épen az esélyt mai értekezletünknek, mert ez a főpásztori állásfoglalás rányomja gyülekezetünkre és az azon hozandó határozatokra egyházi részről is a törvényesség pecsétjét. Köszöntsük tehát jelen alkalomból gyermeki szeretettel a hála és a köszönet soha meg nem szűnő érzetével a kegyelmes főpásztort, kinek bámulatra méltó önzetlensége és jósága megszerezte részünkre a mai örömnapot.

Örömnapnak mondom tisztelt értekezlet a mai alkalmat, mert átérezve az ünnepélyes pillanat fontosságát, melynél nagyobb örömet elképzelni nem tudok, minthogy ismét felénk dereng a reménység sugara, mely régi vágyunk hő óhajlásunk, a végcél, a külön magyar püspökség megvalósításához vezet. Mint láttuk, hosszú multja van ezen törekvésnek, és az eszme vörös fonálként vonul végig a magyar gör. kath. egyház multjában a mai napig. Azok a küzdelmek, azok a megpróbáltatások, melyekben a multban nem egyszer részünk volt csak megcélozták az öntudatot, fokozták a kitartást, tömörítették sorainkat, de nem lankasztották szívósságunkat és a jobb jövőbe vetett hitet.

Hogy Magyarországon külön magyar gör. kath. püspökség szervezése jogos, méltányos és törvényes kívánság, azt ma már senki sem veszi tagadásba, mert átment a köztudatba az a tudományos érvekkel is körülbástyázott meggyőződés, hogy egy ilyen püspökség létesítését a magyar ajku hívek lelki szükséglete elodázhatalanná teszi, magyar nemzeti szempontból pedig egyenesen parancsoló szükséglet képez.

Természetesen elsősorban ránk, magyar görög katolikusokra nézve létkérdést jelent ez, mert a külön püspökség szervezésével önmagától megoldást nyerne a két főkérdés, mely hitéletünk, multunk, fejlődésünk és az óhitű magyarság létfenntartásának mindenkor tengelyét képezte, a magyar oltári nyelv és a naptáregyesítés kérdése.

Mai tanácskozásunk tárgyát képezi, hogy a külön magyar nyelvű püspökség kérdésében egységes állást foglaljunk.

Azt hiszem tisztelt Értekezlet, hogy a püspökség szükségességének kérdésében véleményeltérés közöttünk nem lehet, mert mint az imént kifejtteni szerencsém volt, ez az új szervezet egyértelmű ránk nézve a lenni vagy nem lenni nagy problémájával. Vita tárgyát közölünk ez alkalommal legfeljebb az képezhetné, hogy ezen felállítandó új püspökség székhelye hol legyen. Erős meggyőződésem azonban tisztelt Értekezlet, hogy mai alkalommal a kérdés ezen részében is sikerülni fog egyöntetű megállapodásra jutnunk, mert viszonyaink, érdekeink és egész multunk világosan megjelölik az irányt, amelyben a püspökség székhelyének a kérdését illetőleg határoznunk kell. Kétségtelen tény, hogy a százados mozgalom ismeri ez ősi hajdúvárosból indult ki, itt fakadt fel a forrás, melyből az eszme állandón táplálkozott, itt találjuk fel a tűzhelyet, melyen a bizalom, a vágy, a lelkesedés, az áldozatkészség és a szívós kitartás lángja állandóan élesztetett, és minden időben ez a város volt az, amelybe a küzdők erőt meríteni, lelkesedni és lelkesíteni elzarándokoltak. Hajdudorog városa ma már nem csak szűkebb társadalmunkban, hanem a nagy nyilvánosság előtt is fogalommá lett oly értelemben, hogy ezen városban a közvélemény sőt az illetékes hivatali körök is, tehát e hazában mindenki, a magyar ajku gör. katolikuság Mekkáját ismerik. Az itt élő hívek nagy tömege, az ősi valláshoz való törhetetlen ragaszkodás tényleg erre a szerepre predesztinálja. Hajdudorogot nem csak azért, mert az eszme első harcosának bölcsője itt ringott, nemcsak azért mert 1868-ban az emlékezetes első Congresszus e város falai között folyt le, nemcsak azért, mert a legfőbb kegyuri kegy a püspöki külhelynökség székhelyéül ezen metropoliszt választotta, végül nemcsak azért, mert a nemes város anyagi erejét meghaladó áldozatokat hozott a multban s áldozni képes a jövőben is, hanem főleg azért, mert a gör. kath. hívek e legnagyobb tömege mely hazánk egész területén itt együtt él, képes csak az itt székelő magyar püspöknek azt a külső díszet, erkölcsi alapot, hatalmas tekintélyt és nagy értékű befolyást biztosítani, melyre ezen püspökségnek ugy a maga, mint a hívő közönség jól felfogott érdeke szempontjából feltétlen szüksége lesz, és megerősödésünk, fejlődésünk, haladásunk első rangú tényezőjévé kell, hogy váljon.

Nem jöhet itt szóba ezen kérdés elbírálásánál a lokal patriotizmus, félre kell vetnünk itt minden mellékes érdeket, mert csak egy a cél, mely mindnyájunknak szívét melegen áthatja, legyen az a magyar püspökség tradíciókon nyugvó erkölcsi forrásból táplálkozó, nagy, hatalmas püspökség, mely méltó a magyar fajhoz és melynek tekintélyét, jelentőségét sem társadalmi inferioritások sem érdekellentétek sem területi méretek sem pedig fölösleges versengések nem korlátozzák.

Abban a legjobb meggyőződésben, hogy az elmondottak az igen tisztelt Értekezlet minden tagjában őszinte visszhangra találtak, van szerencsém a

következő határozati javaslatot az igen tisztelt Értekezlet előtt elfogadásra ajánlani.

125. A Hajdúdorogi Külhelynökség értekezletének jegyzőkönyve

Hajdúdorog, 1911. szeptember 12.

DAZO Fond 151 Opisz 25. Nr. 2095. fol. 17r–22r. Másolat.

A hajdudorogi püspöki külhelynökség joghatósága alá tartozó Hajdú-Szabolcs-Szatmár vármegyékben kebelezett gör. szert. kath. magyar ajku hitközségek lelkészei és világi megbízottjai által Hajdudorogon 1911. évi szeptember hó 12-én a magyar ajku gör. szert. kath. püspökség felállítása és a Gergely naptárnak behozatala tárgyában tartott nagygyűlés jegyzőkönyve.

Elnök: Jaczkovics Mihály

hajdudorogi püspöki külhelynök

Jegyző Lázár Béla szentszéki tanácsos, tiszabüdi lelkész.

Jelen lévők:

Papp Antal szatmári főesperes, hajduböszörményi lelkész, - Ruttkay Gyula szabolcsi főesperes, nyíregyházai lelkész, - Damjanovics Tivadar sz. sz. t. kökényesdi lelkész, - Ujhelyi Andor sz.sz. t. hajdudorogi lelkész, - Mosolygó Antal máriapócsi ker. esperes, gyulaji lelkész, - Szabó Miklós hajdudorogi ker. esperes, bökönyi lelkész, - Gönczy Antal szatmári ker. esperes, szatmári lelkész, - Orosz Pál esperes, ajaki lelkész, - Kutka Izidor esperes, tasi lelkész, - Sereghy János t. esperes, nyírbaktai lelkész, - Szaplóczay György t. esperes, ujfehértói lelkész, - Papp János t. esperes, debreczeni lelkész, - Tivadar Elek t. esperes fábiánháza lelkész, - Fodor István birii lelkész, - Zloczky Demeter orosi lelkész, - Takács Péter penészleki lelkész, - Matyaczkó György nagypeleskei lelkész, - Véghseő Mihály érpataki lelkész, - Papp György gelsei lelkész, - Mosolygó József turterebesi lelkész, - Legeza Miklós karászi lelkész, - Rakovszky Gyula nyírmadai lelkész, - Volovcsák Miklós nyírlugosi lelkész, - Guthy József tornyospálcai lelkész, - Guthy Ödön ópályi lelkész, - Volosin János nyírbéteki lelkész, - Fedák Miklós leveleki lelkész, - Szabó Izidor szárazberek lelkész, - Rektor Pál nagydobosi lelkész, - Véghseő Dániel hajdudorogi s. lelkész.

Világi megbízottak:

Hajdudorogról: Farkas Győző, K. Orosz György.

Szatmárnémetiből: Flontás Demeter.

Nagypeleskéről: Száraz János.

Kállósemjénből: Páll Gergely, Fodor János, Páll Ferencz, Fodor Ferencz.

Balsáról: Soltész Mihály, Orosz János.

Fábiánházáról: Lódy György, Garancsij László, Szemán József, Zsatkovics György.

Újfehértóról: Papp György, Antal János, Moldván Mihály, Szilágyi János.
Tímárról: Vattamány András, Vattamány Ferencz.
Nyíregyházáról: Tirpák Mihály, Varga György.
Nyírgyulajról: Bicsánszky János, Szőlőssy János.
Nyírtasról: Béress János.
Debreczenből: Stefán László, Álmos Zoltán.
Ópályiból: Fedora István.
Révaranyosról: Rákóczy János.
Hodászról: Rác Miklós.
Csedregről: Német János.
Kökényesről: Varga László, Jakab András.
Bujról: ifj. Deme Mihály.
Kenézlőről: Pávay György, Czukrász Ferencz.
Nagydobosról: Pávai György, Nagy Zsigmond.
Százaberekről: Drágus László.
Nyírbaktáról: Nemes Papp János.
Érpatakról: Leviczky Emánuel, Almássy Mihály.
Bökönyből: Csendes Mihály, Bökönyi András.
Nyírpilisről: P. Nagy János, Kiss György.
Nagykállóból: Dáni Mihály, Gerzánics György.
Hajduböszörményből: Kelemen Bálint, Molnár János.
Túrterebesről: Dudás László, Gyákon László.
Nyírmadáról: Nagy Sándor, Tamás János.
Nyírlugosról: Korcsmár György, Bánházy György.
Levelekről: Gesztózy Sándor.
Tiszabúdról: Hudivók János, ifj. Thorna János.
Kántorjánosiból: Temető János.
Tornyospálczáról: Nagy Gyula.
Nyírbéltekről: -

Jaczkovics Mihály püspöki külhelynök a nagygyűlést megelőzőleg a Szentlélek segítségül hívására segédlettel Szentmisét Celebrált, mely után a hitközségek lelkészei és küldöttei Hajdudorog városházának nagytermében összegyülekezvén az Úr Jézus szent nevét dicsőítve a jelen jegyzőkönyv mellékletén foglalt beszédével a nagygyűlést megnyitja.

Ezen megnyitó beszéd után elnök felhívja a gyűlést, hogy kebeléből jegyzőt válasszon, mely tisztségre Lázár Béla sz. sz. tanácsos, tiszabüdi lelkész lett közfelkiáltással megválasztva.

Elnök a jegyzőkönyv hitelesítésére Papp Antal szatmári főesperest, hajduböszörményi lelkészt, Ruttkay Gyula szabolcsi főesperest, nyíregyházai lelkészt, Farkas Győző hajdudorogi városi főjegyzőt és Álmos Zoltán debreczeni törvényszéki bírót kéri fel.

Elnök felhívja a világi megbízottakat, megbízó leveleik benyújtására, ami megtörténvén azok felülvizsgálására: Volovcsák Miklós nyírlugosi lelkész, - Végheő Dániel hajdudorogi s. lelkész és Karnyuk Leopold hajdudorogi városi jegyzőt küldi ki.

I. Állásfoglalás a magyar ajku önálló külön püspökség szervezése tárgyában és az ezzel kapcsolatos intézkedések felett való tanácskozás és határozat hozatal.

Elnök felkéri a jelenlévő és szólási joggal bíró kiküldötteket, hogy akik a gyűlés első tárgyához hozzászólni kívánnak, jelentkezzenek.

Minek megtörténte után Ruttkay Gyula szabolcsi főesperes, nyiregyházi lelkész, a magyar gör. szert. kath. püspökség felállítása tárgyában tartott beszédében, felhívja a nagygyűlés tagjait, hogy egyhangulag fejezzék ki óhajtasukat, a magyar ajku gör. szert. kath. püspökség felállítására vonatkozólag. Mely köztetszéssel fogadott beszéd után Ujhelyi Andor szent széki tanácsos, hajdudorogi lelkész, a jelen jegyzőkönyv mellékletén foglalt beszéd kíséretében előterjeszti a következő

határozati javaslatot:

„A hajdudorogi gör. szert. kath. magyar püspöki külhelynökség joghatósága alatt Hajdu,- Szabolcs,- és Szatmár megyék területén élő magyar ajku hitközségek kiküldötteinek és lelkészkedő papságának részvételével Hajdudorogon 1911 évi szeptember hó 12-én megtartott értekezlet: áthatva attól az 1868iki hajdudorogi kongresszuson első ízben kifejezésre jutott óhajtástól, és vágyakozástól, hogy a Magyarországon élő magyar ajku gör. szert. kath. hivek részére egy önálló, külön püspökség szerveztessék, az értekezlet kebeléből felirat útján mély háláját, őszinte ragaszkodását és törhetetlen bizalmát fejezi ki.

1) Méltóságos Szabó Jenő főrendiházi tag urnak, a gör. kath. magyarok országos bizottsága elnökének a gör. kath. magyar püspökség felállítása érdekében f. 1911. évi június hó 30-án, a főrendiházban elmondott nagyjelentőségű beszédjeért,²¹³ valamint

2) Zichy János gróf Vallás és Közoktatásügyi miniszter ur Őnagyméltóságának, ugyanazon alkalommal tett nyilatkozatában foglalt és, a külön magyar püspökség kérdésére vonatkozó kedvező, állásfoglalásáért; végül pedig:

3) Nagyméltóságú és főtisztelendő Firczák Gyula v. b. t. t. megyés püspök urnak, azért az atyai gondoskodásáért, hogy a mozgalomhoz és az annak érdekében most összehívott értekezlet megtartásához főpásztori hozzájárulását megadni és a külön magyar püspökség létesítésének kérdésében hathatós támogatását kilátásba helyezni kegyeskedett.

Az értekezlet egyhangu lelkesedéssel kimondja, hogy a különálló magyar püspökség felállítását nemcsak méltányosnak, kívánatosnak és

---

213 Lásd: 75. számú dokumentum.

ugy a hitélet, mint a magyar nemzeti érdek szempontjából feltétlenül szükségesnek, tovább nem halaszthatónak tartja, hanem azt Hajdudorog székhellyel nyomatékosan kérelmezi; ezzel kapcsolatban a naptár egyesítés iránti évszázados kívánságát megújítja.

Ezen célok érdekében Magyarország dicsőségesen uralkodó apostoli királya I. Ferencz József Őfelségéhez, mint legfőbb kegyurhoz hódolatteljes és az összes gör. kath. magyar hívők egyetemét képviselő, alázatos feliratban kérelmezi, továbbá, memorandummal fordul Magyarország képviselő házához, jóakarátát és pártfogását kéri a hercegprimás úr Őeminentiájának, végül a m. kir kormányunk Miniszterelnökéhez, valamint Vallás és Közoktatásügyi Miniszteréhez hasonló célból kérvénnyel folyamodik s ezen felül is minden tőle telhetőt elkövet.

Ugyanazért, az értekezlet saját kebeléből 22 tagu bizottságot küld ki, mely bizottságnak feladata lesz, a célra vezetőnek mutatkozó intézkedések elvégzése, de különösen:

1) A hajdudorogi vikáriatuság területén kívül élő magyar ajku hitközségek és hittestvérek csatlakozását jelen határozat megküldése mellett, a hajdudorogi állandó végrehajtó bizottság útján kieszközölni.

2) Önmagát a bejelentett csatlakozások mérvéhez képest belátása szerint kiegészíteni.

3) A már elhatározott feliratokat és az apostoli király Ő Felsége mint legfőbb kegyur elé terjesztendő felség- felterjesztést megszerkeszteni és ezen feliratoknak illetékes helyükre való benyújtásáról megfelelően gondoskodni.

Ujhelyi Andor határozati javaslatához hozzászólottak: Farkas Győző és Kutka Izidor, a javaslat elfogadása mellett Papp János t. b. esperes, debreceni lelkész Ujhelyi Andor határozati javaslatával szemben azon indítványt terjeszti elő, hogy a határozati javaslat azon része, mely a székhely kérdését tárgyalja, kapcsoltassék ki.

Szabó Miklós, Lázár Béla, Farkas Győző és Gesztózy Sándor hozzászólása után Papp János az elnökhöz azon kérdést intézi, vajjon van-e joga a nagygyűlésnek a székhely kérdése felett határozni? Elnök kijelenti, hogy a gyűlésnek van joga kívánságát és óhajtását kifejezni a székhely megállapítása tárgyában is.

Elnök miután több felszólaló nem volt, s miután több indítvány nem tétetett, mielőtt Ujhelyi Andor határozati javaslata és Papp János indítványa felett a szavazást elrendelné, megállapítja, hogy a magyar gör. szert. kath. püspökség felállítása ellen senki sem szólalt fel, hanem ellenkezőleg, annak felállítását az összes jelenlevők egyhangu lelkesedéssel fogadták.

Ezután elnök elrendeli a nyilvános névszerinti szavazást, olyképen, hogy akik az Ujhelyi Andor határozati javaslatát elfogadják „igennel”, akik a Papp János indítványát fogadják el, azok „nemmel” szavazzanak.

Megejtven a névszerinti szavazást, Ujhelyi Andor határozati javaslata mellett leadott 63 szavazat, Papp János indítványára 5 szavazat, 5 tag pedig kijelentette, hogy szavazati jogával élni nem kíván, s így az elnök határozatilag kimondja, hogy a nagygyűlés Ujhelyi Andor határozati javaslatát szótöbbséggel elfogadja.

Ezután elnöklő püspöki külhelynök javaslatára az elfogadott határozati javaslat értelmében kiküldendő bizottság tagjaiul egyhangulag megválasztatnak:

Jaczkovics Mihály püspöki külhelynök elnöklete alatt

Papp Antal szatmári főesperes, h. böszörményi lelkész.

Ruttkay Gyula szabolcsi főesperes, nyiegyházi lelkész,

Ujhelyi Andor sz. sz. tan. hajdudorogi lelkész,

Gönczy Antal szatmári esperes-lelkész,

Szabó Miklós bökönyi lelkész,

Sereghy Sándor nyirvasvári esperes-lelk.

Lázár Béla tiszabüdi lelkész, sz. sz. tan.

Fedák Miklós leveleki lelkész,

Sereghy János nyirbaktai esperes-lelkész,

Kutka Izidor tasi esperes-lelkész,

Szaplonczay György t. esperes ujfehértói lelk.

Szabó Jenő főrendházi tag,

Dr. Pásztélyi Jenő fővárosi ügyvéd,

Farkas Győző hajdudorogi főjegyző,

Szabó Elemér hajdudorogi főbíró,

Somossy Miklós nagykárolyi megbizott,

ifj Ujhelyi Andor fr. miniszteri fogalmazó,

Csendes Mihály bökönyi jegyző,

Flontás Demeter szatmári megbizott,

Lelesz György hajdudorogi éneklész,

Varga György nyiregyházi tanító,

II. A naptár egyesítés kérdése.

Szabó Miklós hajdudorogi ker. esperes, bökönyi lelkész határozati javaslatot terjeszt elő, mely szerint kéri, hogy mondja ki a nagygyűlés a Gergely naptárnak a hajdudorogi püspöki külhelynökség alá tartozó magyar ajku gör. kath. egyházközségekbe való behozatalát, amely indítvány kapcsán elnök azon kérdést teszi fel, hogy nem találja-e helyesnek a nagygyűlés, hogy a Gergely naptár behozatala hagyassék azon időre, midőn az egész munkácsi egyházmegye területére, illetve az összes gör. katolikusokra életbe lép?

Szaplonczay György és Farkas Győző hozzászólása után egyhangulag hozott határozatával kimondja a nagygyűlés, hogy kivárja a Gergely féle

naptárnak a hajdudorogi püspöki külhelynökség területére 1912 év január hó 1. vel való behozatalát.

Álmos Zoltán debreczeni törvényszéki bíró, a debreczeni hitközség egyik világi megbizottja, ki jelen jegyzőkönyv hitelesítésére fel volt kérve, amennyiben a gyűlés folyamán eltávozott, helyébe elnök a jegyzőkönyv hitelesítésére Csendes Mihály bökönyi jegyzőt, mint a bökönyi egyház világi megbizottját kéri fel.

Elnök felolvastatja Firczák Gyula megyés püspök v.b.t.t. ur Őexcellentiájának a gyűlés folyamán érkezett következő szövegű táviratát:

„Mai értekezletükre Isten áldását kéri Krisztusban szives atyjuk Gyula püspök.”

Firczák Gyula megyés püspök v. b. t. tanácsos úr Ő Excellentiájának, ezen felolvasott távirata a legnagyobb hálára kötelezi a nagygyűlés tagjait, kik fiui hódolatukkal viszonzozzák szeretett főpásztoruknak jó szándékaik iránt tanusított atyai gondosságát és közlekedéssel fejezik ki érett köszönetüket.

Több tárgy nem lévén, elnök a nagygyűlést berekeszti s a nagygyűlés a „Hymnus” és a „Valóban méltó” eléneklése után véget ért.

K. m. f.

Lázár Béla
s. k. szentszéki tanácsos
tiszabüdi lelkész, a
nagygyűlés jegyzője
hitelesítjük:

Farkas Győző s. k.

Csendes Mihály s. k.

Papp Antal s. k.

Szatmár m. főesperes

Ruttkay Gyula s.k.

szabolcsi főesperes

Hogy jelen jegyzőkönyvi másolat az eredeti jegyzőkönyvvel szóról szóra mindenben egyező: hitelesen bizonyítom.

Hajdudorog, 1911 október 15.

Jaczkovics Mihály

hajdudorogi püspöki külhelynök

Jaczkovics Mihály

s. k. hajdudorogi püspöki
külhelynök, a nagygyűlés
elnöke

126. A Hajdúdorogi Külhelynökség felterjesztése az uralkodóhoz a Hajdúdorogi egyházmegye felállítására tárgyában

Hajdúdorog, 1911. szeptember 12.

GKPL III–3–38. (1911). Nyomtatvány.

A Hajdúdorogon felállítandó magyar jellegű gör. szert. katolikus püspökség iránt felterjesztett kérvények másolatai, 1912 évben.
Hajdúdorog, Grünfeld M. Könyvnyomdája, 3–4.

Császári és Apostoli Királyi felség! Legkegyelmesebb Urunk!

Vannak tények, amelyeknek logikája a vasnál erősebb kényszerűséggel tör magának utat a társadalmi életben.

Amelyek tehát, éppen, mert a nyomukban támadt erőhatásoknak nem kormányosa, hanem csak úszója az ember, önmagukban hordják fejlődésüknek irányát és erejét s úgy indítékaikban, mint szociális mozgásukban nélkülöznek minden személyi vonatkozást.

Ugyanezen szempontokat uralja – Felséges Urunk és Királyunk – az a szociális hullámverés is, amely a magyarajku gör. katolikusok országos mozgalmában jut kifejezésre s amelynek végső célja a magyar nyelv oltárra emelése, liturgikussá tétele.

És ezt azért tartjuk szükségesnek különösen hangsúlyozni, mert még mindig vannak Felséges Urunk és Királyunk, olyanok, akik a magyar ajku gör. katolikusok egyetemének ehhez a mozgalmához bizonyos személyi vonatkozásokat fűznek s nem akarják felismerni, hogy ez a több mint félszázados mozgalom, szükségkép, mélyebb forrásokból kell, hogy táplálkozzék s hogy azoknál a személyeknél, akik ennek a küzdelemnek, mint Hajdúdorog közönsége is, mindenkor az élén állottak, sokkal fontosabbak és mélyebben fekvők azok a szociális kényszerűségek, amelyek magukat a vezetőket is csak mozgatják.

Külömben megrendíthetetlen a meggyőződésünk – Felséges Urunk – hogy a magyar oltári nyelv jogosultságának, az egyházjog szempontjából semmi akadályos s hogy amihez a ruthén, román és szerb népcsaládnak, a görög szertartás ősi természetéből és az unionális egyezményből kifolyóan joga van, az a magyar ajkú gör. katolikusokkal szemben legalább is méltányos,

Igy tanítja ezt minden nevezetesebb egyházi írónk.

Igy tanítják ezt a szent atyák.

Annál elszomorítóbb tehát ránk nézve, hogy míg a Felséged dicső elődeinek és közvetlen Felségednek legfőbb kegyúri tényei folytán, Magyarországon, a görög szertartást követő minden népcsalád, ruthének, románok és szerbek, úgy az egyesültek, mint a nem egyesültek anyanyelvük szabad használatával saját, külön önálló egyházmegyék és érseki tartományokban élnek és fejlődnek, – addig a több mint 200,000 lelket,

számláló gör. katolikus magyarságnak nemcsak, hogy ilyen önálló egyházi szervezete nincs, hanem még az sincs megengedve, hogy Istenét a többi népcsalád példájára, a saját anyanyelvén imádhassa.

Nem vádolunk – Felsőes Urunk és Királyunk – senkit.

Sőt elismerjük, hogy különösen azon főpásztoraink részéről, akik a szláv népcsaládhoz tartozó gör. katolikusok élén állanak, a magyar nyelv használatában, a maguk hatáskörében, mindenkor a legmesszebb menő jóindulattal találkoztunk.

Tagadhatatlan azonban az is, hogy ez a magatartás, amellet, hogy személyhez kötött, ép a legfőbb egyházi szervezet közössége s illetve egysége miatt, mindenkor csakis a jóakarat határán mozog s a legmagasabb elismerés híján, sem a lelkész és kántor képzésnél, sem pedig a liturgikus könyveink szövegének végleges megállapításánál és jóváhagyásánál a gör. katolikus magyarság érdekében tevőleges irányban nem érvényesül s így végeredményében a hitélet bensőségeinek és egységének eléggé nem fájlalható rovására s ahoz a lehetetlen állapothoz vezet, hogy minden jóakarat daczára, még ma is vannak olyan színtiszta magyar hitközségeink, ahol ruthén, vagy román nyelvű az istentisztelet, jóllehet a hívek a magyar anyanyelven kívül mást nem értenek.

S mert ezek a kényszerűségek nem csak a hitéletre hatnak rombolólag, hanem, – különösen a nyelvhatárokon, már a faji és nemzeti mivoltunkat, is érintik ami ellen csak is az önálló magyar gör. katolikus püspökség felállításával vélünk sikeresen védekezni.

A legmélyebb alattvalói hódolattal járulván Felsőesed legmagasabb színe elé, az iránt esedezünk a hajdudorogi püspöki külhelynökség joghatósága alá tartozó egyházközségek nevében és megbízásából:

kegyeskedjék apostoli, legfőbb kegyúri jogánál fogva a gör. katolikus magyar hitközségek számára egy külön, önálló püspöki egyházmegyét alapítani s abba Hajdudorog püspöki székhelylyel az összes magyar gör. katolikus egyházközségeket egyesíteni.

Legalázatosabb kérelmünk megújítása mellett, vagyunk Császári és Apostoli Királyi Felsőesednek

legalázatosabb szolgálói.

127. A Hajdúdorogi Külhelynökség felterjesztése a Képviselőházhoz a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában

Hajdúdorog, 1911. szeptember 12.

GKPL III–3–38. (1911). Nyomtatvány.

A Hajdúdorogon felállítandó magyar jellegű gör. szert. katolikus püspökség iránt felterjesztett kérvények másolatai, 1912 évben.
Hajdúdorog, Grünfeld M. Könyvnyomdája, 4–5.

Mélyen tisztelt Képviselőház!

Az e f. évi Június hó 30-án a főrendiházban megtartott ülésben Szabó Jenő főrendi házi tag urnak a gör. kath. magyarok országos bizottsága elnökének az önálló magyar gör. kath. püspökség létesítése tárgyában megtartott beszéde, valamint ezen beszédre Gróf Zichy János vallás és közoktatásügyi miniszter urnak nyomban megadott, a magyar görög katolikusokra nézve óriási nagy fontossággal bíró nyilatkozata folytán nagyon természetes, hogy az érdekelt gör. kath. magyarság körében ismét mozgalom indult meg abból a tekintetből, hogy ezen több mint félszázados kérdés végre valahára és a magyar gör. kathólikusság nyugalma megoldassék.

Igy tehát mi is vallásügyi miniszter urnak ezen biztató nyilatkozata, nem különben megyés püspökünk Firczák Gyula ur Ő exelenciájának kegyes beleegyezésével a magyar gör. katolikusok részére létesített püspöki-külhelynökség székhelyén Hajdudorogon ez évi szeptemb. hó 12-én a püspöki külhelynökség fenhatósága alá tartozó 54 hitközség kiküldöttei, valamint az 1868-ban az évi april. 16-án Hajdudorogon megtartott országos gyűlésből megalakított, s az összes magyar gör. katolikusokra kiterjesztett Hajdudorogon székelő állandó végrehajtó bizottság és végre Hajdudorog város képviselő testülete (mint a magyar gör. katolikusok nagy mozgalmának megindítója, s ezen magasztos ügynek áldozatkész és soha nem lankadó buzgó patrónusa) közbejötté mellett értekezletünket megtartván; ezen értekezletünkön kimondottuk, hogy Hajdudorog székhellyel egy önálló magyar püspökség felállítását óhajtjuk és kívánjuk, mert az a mi lelki szükségleteinket képezi ma is mint a hogy képezte már egy félszázad óta.

Ezen értekezleten elhatároztuk, hogy a tekintetben Apostoli királyunk Ő felségéhez, országunk hercegprimása Ő Eminenciájához, a magas kormányhoz, vallás és közoktatásügyi miniszter ur Ő Nagyméltóságához és a mélyen tisztelt Képviselőházhoz egy időben felirattal járulunk.

A midőn tehát ezen feliratunkat átnyújtani szerencsések vagyunk, s a midőn az iránt esedezünk, hogy kérésünket meghallgatni kegyeskedjék; azt hisszük, hogy nem szükséges nekünk hosszasan kiterjeszkedni arra, hogy mik azok az indokok, melyek bennünket ezen feliratunk benyújtására készítették. Nem

pedig azért, mert a mélyen tisztelt Képviselőház a magyar-gör. kathólikusság mozgalmát, kívánságát és óhaját már régen tudja és ismeri.

Elégnek tartjuk csak arra rámutatnunk, hogy ezen ügyben az 1868 évi május hó 6-án Hajdudorog város képviselő testülete, majd az 1868-ik évi ápril. 16-án városunkban magtartott országos nagy gyűlés által létesített végrehajtó bizottság, ugyanazon évben, majd 1881. évi január 23-án és legutóbb 1896 Június hó 10-én tartott üléséből terjesztett, illetve nyújtott be a mélyen tisztelt képviselőházhoz feliratokat, a melyekben a legrészletesebben indokoltuk meg kéréseinket. Ezen kérvényekből jogos kívánságaink megismerhetők és hisszük, hogy az azokban lefektetett indokok a melyen tisztelt Képviselőház előtt tudva vannak. Csak ismétlésbe kellene bocsátkoznunk, ha azokat jelen alkalommal is előterjesztenénk.

Most csak röviden annyit kívánunk megemlíteni, hogy ezen kérvényünkben az 1873 évi szeptemb. 20-án 25899 sz. vallás és közoktatásügyi miniszteri rendelettel²¹⁴ Hajdudorog székhelyivel létesített püspöki külhelynökség fenhatósága alá tartozó 54 hitközség és a hozzánk csatlakozott más 5 hitközség összesen tehát 59 szinmagyar hitközség 85.333 hívőjének óhajta és kívánsága van számszerűleg lefektetve. De miután a hajdudorogi állandó végrehajtó bizottság is, a mely pedig az 1868-ik évben az összes magyar gör. kathólikusságra kiterjesztett hatáskörrel lett és van felruházva, - ehez szinten hozzá járult; így tehát jogosan mondhatjuk, hogy a 200.000-ret meghaladó magyar gör. kathólikusság nevében és érdekében hozatott meg ez évi szeptemb. 12-én tartott ülésünkben határozatunk; melyben kimondatott, hogy Hajdudorog székhellyel az önálló magyar püspökség létesítendő. Mert Hajdudorog városa volt ezen mozgalom megindítója. - Ezen város a magyar gör. kathólikusság metropolisza, a mennyiben a hívők száma itt majdnem 10.000 - Itt székel az 1873-ban létesített magyar gör. kath. püspöki külhelynökség, melynek díszes palotája püspöki palotának is alkalmas, temploma, diszességénél és nagyságánál fogva püspöki templomnak szintén alkalmas. E város ezen palotát valamint 67 holdas birtokot adományozott a magyar püspökség céljaira, És ezen város, a mely a múltban ily szép adománnyal járult e magasztos célhoz: úgy nem fog vissza riadni újabb áldozat hozataltól sem.

Megemlítjük még, hogy e városban mondatott az 1868-ik évben az első magyar mise, s azóta folytonosan ez van használatban, s innen indult ki a magyar oltári nyelv hódító útjára, úgy hogy tudomásunk szerint ma már 90 hitközségben van a magyar nyelv meghonosodva. Szükségesnek tartjuk még megjegyezni végre azt, hogy e város az 1670 évben létesített Bocskay István erdélyi fejedelem által és a nagy magyar kálvinista tenger közepén fekszik és bár szintén tiszta magyar lévén, magyar nemzetisége mellett görög-katholikus ősi hitét megtartani tudta és akarta, annak daczára. hogy

---

214 Lásd: Források, 4/1. kötet, 48. számú dokumentum.

templomában századokon keresztül kellett túrnie az általa nem értett ó-szláv és oláh nyelvet, s e miatt igen sok megbántásnak kigúnyolásnak volt kitéve.

Ezt azért kívántuk előadni, hogy bemutassuk, miszerint Hajdudorog hazája és a katolikus vallás érdekében mily fontos és le nem kicsinyelhető missiot teljesített a múltban, s így mily áldásos működést fejthet majd ki a magyar gör. katolikuság művelődése, fejlesztése, s így a magyar állam érdekében a jövőben is, sőt sokkal fokozottabb mértékben teheti ezt akkor, ha püspöki székhely leend.

Az iránt esedezünk tehát a mélyen tisztelt Képviselőház előtt, hogy bennünket, illetve kérvényünket legmagasabb pártfogásába venni, s a Nagyméltóságu vallás és közoktatásügyi miniszter urat oda utasítani méltóztassék, hogy Hajdudorog székhellyel az összes magyar görög-katolikuság részére alapítandó önálló magyar püspöki szék és káptalan iránt Apostoli királyunk Ő felségéhez haladéktalanul előterjesztést tenni, a magyar görög-katolikuság oly régi óhajtását és kívánságát azok lelki nyugalmára minél előbb létesíteni kegyeskedjék, annyival is inkább, mert itt valóban csak a már létesült püspöki külhelynökséget kellene önálló püspöki rangra emelni.

Mély tisztelettel

Hajdudorog 1911 évi szeptemb. 12-én a magyar gör.-katolikuság részére létesített püspöki külhelynökség hitközségei által megtartott értekezletből.

128. A Hajdúdorogi Külhelynökség felterjesztése Vaszary Kolos hercegprímáshoz a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában

Hajdúdorog, 1911. szeptember 12.

GKPL III–3–38. (1911). Nyomtatvány.

A Hajdúdorogon felállítandó magyar jellegű gör. szert. katolikus püspökség iránt felterjesztett kérvények másolatai, 1912 évben. Hajdúdorog, Grünfeld M. Könyvnyomdája, 5–6.

Főmagasságú Herczegprimás Ur!

Legkegyelmesebb főpásztorunk, Legjobb Atyánk!

Hazánk 200.000 magyar ajkú gör. szert. katolikusainak immár félszázados legforróbb kívánsága, buzgó, akadályokat nem ismerő törekvése és lankadatlan küzdelme abban összpontosul, hogy mindenek felett édes anyanyelvük oltárra emeltessék és ennek biztosítása céljából Hajdudorogon, mint széles e hazában a legnagyobb számban élő gör. szert. katolikusok városában egy önálló magyar gör. szert. kath. püspökség létesíttessék.

A görög szert. kath. hívek vallási és lelki szükséglete és a haza szeretet legtisztább forrásából fakadó érzelem vezette mindenkoron az ez ügyben megindított mozgalmat, mert a minő szent és igaz a kitűzött zászlónk lobogtatása vallási tekintetben ép oly jogos polgári szempontból is.

Az Unió megkötésének egész története, a florenczi zsinat lefolyása és később az országban lefolyt unionalis tárgyalások fényesen igazolják mikép a gör. szert, katolikusoknál az anyanyelv használata a „rithus graecus“ alatt benn foglalt jogon alapszik.

A keleti szertartás természete föltétlenül megköveteli a hívők együtt működését és ez ismét a szolgálat értékét.

Elismeri ezt mindenki és mégis egyedül a magyar az, ki az egyenlőség nemes és magasztos elvei ellenére oda van kényszerítve, miként saját nemzeti nyelvének templomaiban való használatáért küzdjön akkor, midőn hazánkban más nemzetiség nyelve e tekintetben a törvényhozás oltalma alatt áll.

Egyedül a magyar gör. szert. katolikus az, ki saját hazájában oda van kárhoztatva, hogy Istent hangzatos szép művelt nyelve mellőzésével, idegen, általa nem értett nyelven imádjá s nem részesül azon méltányos és igazságos jogban, mint a minőben részesülnek ruthén, oláh, szerb, stb. nemzetiségű hitsorsosai, kik egyházukban és oltáraikon saját anyanyelvüket háborithatatlanul bírják és használják.

Ép ezen oknál fogva a hajdudorogi püspöki külhelynökséghez tartozó 54 hitközség lelkésze és minden hitközségből egy-egy megbízott, tehát a vikáriátussághoz tartozó hívek egyeteme az illetékes munkácsi megyés püspök ur tudtával és beleegyezésével f. évi szeptember hó 12-én egy nagy értekezletet tartott, melyen azon régi óhaj nyilvánult meg, hogy egy önálló gör. szert. kath. püspökségnek Hajdudorog székhellyel való felállítása minden lehető és törvényes eszköz igénybe vételével az illetékes fórumoknál újból és újból kérelmeztessék és annak teljesülhetése szorgalmaztassék.

A további lépések megtétele céljából egy 22. tagú bizottság lett megválasztva. Az összes magyar ajkú gör. szert. katolikusoknak egyeteme vágyva vágyik az új püspökség felállításáért, mert ez által a kiszámíthatatlan becsú lelki hasznon felül a magyar ajkú gör. szert. katolikusok részére új központ lenne teremtve és a gör. szertartásban a magyar nyelv egyenjogúsága lenne képviselve.

Az alázatteljes hódolattal említett bizottság bátorkodik most Eminenciádhoz, ki őszinte atyai szeretetének ügyünkben már annyi kitűnő jelét méltóztatott adni, a legnagyobb fiui bizalommal fordulni.

Föltétlen a bizodal munk Főmagasságodban, hisz legutóbbi küldöttségünket is, mely 1896 évben ugyanezen célból magas színe előtt megjelenni szerencsés volt, ezen kegyes szavakkal méltóztatott megnyugtanni és megvigasztalni: „Jogos kívánságukat én akadályozni nem fogom, sőt igyekszem, hogy azt mennél hamarabb megvalósíthassam. A

magyar püspökség felállítása egyházi szempontból lehető. Hiszem, hogy kívánságukat Rómában sem fogják ellenezni.

Főmagasságu Bibornok Herezegprimás Ur, legkegyelmesebb Atyánk! A gyermeknek ha fáj valamije, kihez fordul első és kizárólagos sorban? Istentől beleadott természeténél fogva a szerető atyához. Mi is Eminenciádnak legkisebb, de leghübb lelki fiai úgy mint a múltban tettük, jelenleg is Főmagassá-godhoz, mint legjobb Metropolita Atyánkhoz emeljük föl esdő szavunkat, legmélyebb kézcsókolással könyörögve, miszerint - nagy fontosságú országos teendői közt is, - bennünket meghallgatni és hathatós lelki főpásztori intézkedésével megvigasztalni méltóztatnék olyképpen, hogy legalázatosabb esedezésünket magáévá téve, egy Hajdudorogon felállítandó magyar gör. szert. kath. püspökség létesítését kieszközölni igazságos ügyeinket legfőbb Atyánk Őszentsége a római Pápa, az apostoli Szentszék, legjobb Urunk Ő Felsége apostoli királyunk és magas kormánya előtt legnagyobb befolyása pártfogásával támogatni és 200.000 hitű magyar gör. szert. katolikust az által boldoggá tenni kegyeskednék, hogy édes anyai nyelvünkön hitünkben szilárdulva dicsérhessük a Mindenhatót és imádhassuk a jóságos Istent szeretett hazánkért Királyunkért, Eminenciádért és minden jótévőnkért.

A többiben atyai kegyes áldásáért esedezve és szentelő kezeit mély hódolattal csókolva, legalázatosabb gyermeki szeretettel vagyunk,

Hajdudorogon, 1911. évi szeptember hó 12-én megtartott értekezletünkből Eminenciádnak legengedelmesebb és legkisebb fiai.

129. A Hajdúdorogi Külhelynökség felterjesztése Khuen-Héderváry Károly miniszterelnökhöz a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában

Hajdúdorog, 1911. szeptember 12.

GKPL III-3-38. (1911). Nyomtatvány.

A Hajdúdorogon felállítandó magyar jellegű gör. szert. katolikus püspökség iránt felterjesztett kérvények másolatai, 1912 évben. Hajdúdorog, Grünfeld M. Könyvnyomdája, 6-7.

Nagyméltóságu Miniszterelnök Ur!

Kegyelmes Urunk!

Folyó évi szeptember hó 12-én a munkács egyházmegyei püspökséghez tartozó hajdudorogi püspöki külhelynökség területén levő hitközségek kiküldöttei Jaczkovics Mihály püspöki külhelynöknek a megyés püspök úr Őnagyméltósága előleges beleegyezésével történt felhívása folytán nagygyűlést tartottak, mely gyűlésen egyértelműleg határozattá emelték, hogy egy magyar g. kath. püspökségnek Hajdudorogon felállítását, a

magyar nyelvnek oltárra emelését és a naptár egyesítését egy, a Felsőházhoz felterjesztendő memorandumban hódolatteljes tisztelettel kérni fogják.

Ugyancsak e gyűlés határozata alapján vagyunk bátrak honfiai legbensőbb bizalommal Nagyméltóságod kegyes színe elé járulni, legmélyebb alázattal esedezvén, hogy minket, a honfiai kötelességek teljesítésében mindig előjáró, eddigelő azonban elhagyatott, mellőzött és az egész ország előtt mostoha bánásmódban részesültnék látszó összes g. kath. magyarokat magas pártfogásába venni és két ezredéves jogon alapuló s egy század óta felszínen tartott fentebb mély alázattal kifejezett kérelmeink teljesedésének keresztülvitelében hatalmas és országos törvényeink által biztosított nagy befolyásával szerető és igazságos atyaként támogatni méltóztassék.

Kegyelmes Urunk! Nem új, nem ismeretlen kérdésben emeljük fel mi és nem is először most, fájó szívünk esdő szózatát. A hazaszeretet szent ihletéségtől áthatott őseink már egy századdal ez előtt érezték, hogy lelki szükségleteiket nem elégítheti ki az ó szláv, reájok, hű és igaz magyarokra, eme felette idegen nyelv. Mozgalmat indítottak tehát a magyar nyelvnek anyaszentegyházunk törvényei szerint jogos oltárra emelésére.

A 19 század elejétől minden alkalmasnak látszó időt felhasználták e szent eszméért lángbuzgalommal lelkesült őseink, de az ezen eszmét látszólag pártfogolni ígérkező, valójában pedig ad graecas calendas tenni óhajtó felsőbb fórumok majd azon a címen, hogy édes anyanyelvünk még nem eléggé kifejlett, hogy szentesítést nyerve méltó legyen az oltárra, majd azon a címen, mint azt Lipovniczky, osztálytanácsos, később nagyváradi püspök 1866-ban a nála pártfogásért járó küldöttségnek nyíltan kifejezte, ha a g. kath. magyarok e kérelme teljesítenék, nem fognók-e saját nyelvüknek a soproni latin szertartásu hívek is oltárra emelését kérni.

Az első ellenvetés megdőlt már, mert zengzetes anyanyelvünk ma már oly magas fokra fejlődött, hogy az európai művelt nyelvek közzé méltán sorakozhatik a másik érvet pedig a gyakorlati élet semmisíté meg, amennyiben habár állandóan küzdünk édes anyanyelvünknek oltárra jutásáért, édes hazánkban ez ideig egyetlen latin szertartásu püspöki megyének sem jutott eszébe még kérni sem, hogy az ő anyanyelve oltárra emeltessék.

De bár mi hű és igaz magyarok 1866-ban a Hajdudorogon tartott országos jellegű értekezletből kiindulva a fent alázatosan kifejezett célból minden illetékes fórumhoz felterjesztettük esdő szózatunkat, meghallgatást nem nyertünk; Isten, egyház és természet - adta jogos kérelmünk nem teljesített, de ugyanazon században, magyar nemzeti szempontból teljesen indokolatlanul -, két román nyelvű püspökség létesített s hogy ezek a körükbe eső magyarságot magukba olvasztották, ma már bizonyításra sem szorul.

Ezek működésének eredményével szemben napnál fényesebben igazolható, hogy a g. kath. magyarok száma drága anyanyelvünknek, a szent szertartásoknak nehezen túrt bevitelével napról-napra növekszik.

Nagyméltóságú Urunk! Ha egy újonnan felállítandó magyar püspökség létesítésével édes magyar anyanyelvünk egész fényében, pompájában az Ur oltárán fog ragyogni, hitéletünk fejlődése mellett első sorban szeretett drága magyar hazánk fog nyerni a haza szentelt földjéhez, alkotmányunkhoz és felséges királyunkhoz, apáitól örökölt, de mai körülményei közt már nehezen összehartható, - ragaszkodó, hálás, hű népet -, népet, melyet még csak a naptár egyesítés iránt sokszor kifejezett, de most már teljesülést követelő vágyának megtestesülése foghat teljesen megnyugtatót és boldoggá tenni.

Halvány színekkel ecsetelve ugyan, de előadtuk 200,000 g. kath. magyarnak lelki fájalmát, melyet tovább halogatással csak nagyobbítani, gyógyítani pedig csak gyors segítséggel lehet; melynek előbbvitelében Nagyméltóságod kegyes figyelméért és legmagasabb közbenjárásáért ismételten hódolatteljes tisztelettel esedezünk.

Kik egyébb iránt is hódolatteljes tisztelettel maradtunk,
Hajdúdorog, 1911. szept. 12-én.

130. A Hajdúdorogi Külhelynökség felterjesztése a Zichy János vallás- és közoktatási miniszternek az új magyar görögkatolikus egyházmegye székhelyének tárgyában

Hajdúdorog, 1911. szeptember 12.

GKPL III–3–38. (1911). Nyomtatvány.

A Hajdúdorogon felállítandó magyar jellegű gör. szert. katolikus püspökség iránt felterjesztett kérvények másolatai, 1912 évben.
Hajdúdorog, Grünfeld M. Könyvnyomdája, 7–9.

Nagyméltóságú magyar királyi Vallás és közoktatásügyi miniszter úr

Kegyelmes Urunk!

A magyar görög-katolikus körében leírhatatlan nagy örömet okozott a főrendiház e folyó évi júniós hó 30-án tartott ülésében Szabó Jenő főrendiházi tag urnak a görög katolikus magyarok Országos Bizottsága Elnökének, az önálló magyar görög katolikus püspökség felállítása tárgyában elmondott nagyszabású beszéde.²¹⁵ – Valamint Nagyméltóságodnak ezen beszédre azonnal megadott válasza. – Mely válaszban Nagyméltóságod a többek között, azon biztató kijelentést tette, hogy „Egyébiránt ismételten hangsúlyozom, hogy én a legnagyobb előszeretettel és kötelességszerűen szívesen fogok foglalkozni ezzel a

215 Lásd: 75. számú dokumentum.

kérdéssel, az Ő méltósága által kontemplált szellemben és intencióval is és azt hiszem, hogy mindnyájan csak hálával tartozunk Ő méltóságának azért, hogy a görög katolikus magyarság ügyét ily szimpatikus hangon a Méltóságos főrendiházban szóvá tette.”

Fokozta örömünket még Firczák Gyula munkács egyházmegyei Püspök urnak, a mi szeretett főpásztorunk Ő Nagyméltóságának ezen ügyben tanusított jó akaratú magatartása, a midőn az Ő beleegyezésével és hozzájárulásával püspöki külhelynökünk a fenhatósága alá beosztott 54 hitközséget ezen ügyben való értekezletre meghívhatta, mely értekezletnek megadatott a mód és alkalom arra, hogy tárgyaljon és nyilatkozhasson.

Ily előzmények után ez évi szeptember hó 12-én Hajdudorogon a püspöki külhelynök székhelyén az ő fenhatósága alá beosztott 54 hitközség, valamint az ezen értekezletre szintén meghívott hajdudorogi állandó végrehajtó Bizottság és Hajdudorog város képviselő testületének (mint a magyar görög katolikusok több mint félszázados mozgalmának megindítója, ezen magasztos ügynek soha nem lankadó, buzgó és áldozatkész patranusának) részvétele mellett tartatott meg azon nagyfontosságú értekezlet, melyen kimondatott, illetve óriási nagy többséggel elhatározatott az, hogy a magyar görög-katolikusok részére Hajdudorog székhellyel az önálló magyar püspökség felállítása kívánatos, mert az a mi lelki szükségletünket képezi ma is éppen úgy, mint ahogy képezte már több mint egy félszázad óta.

Kegyelmes urunk!

Amidőn tehát ezen feliratunkat átnyújtani szerencsések vagyunk s a midőn az iránt esedezünk, hogy meghallgatva kérőszavunkat Hajdudorog székhellyel az önálló magyar püspökséget minél előbb felállítani kegyeskedjék, nem tarjuk szükségesnek azt hogy annak hosszasabban való indoklására terjeszkedjünk ki . – Nem pedig azért, mert megvagyunk róla győződve, hogy ez ügyben már Hajdudorog város képviselő testülete által 1863 évi május 22-én, majd 1866 évi május 6-án, valamint 1868. évi ápril. 16-án városunkban megtartott Országos nagygyűlés által létesített, s a mai napig is fennálló és működő állandó végrehajtó Bizottság, által 1868 évben és később 1881 évi január 23-án és ismét később az 1896 évi Junius hó 10-én megtartott üléséből keletkezett, s Nagyméltóságod hivatali elődeihez valamint a magas kormányhoz és a mélyen tisztelt képviselőházhoz, Herczegprimás ur Ö Eminentájához, sőt az 1881-ik évben Apostoli királyunk Ő Felségéhez intézett és felterjesztett feliratunkból biztos tudomással bir a bennünket vezetett indokokról.

Szükségesnek tartjuk megemlíteni, hogy Hajdudorogon Nagyméltóságodnak elődje által 1873 évi szeptemb. 20-án kiadott 25899 sz. miniszteri rendelettel lett létesítve a püspöki külhelynökség, s azóta az itt székel, mely a püspöki külhelynökséggel a magyar görög-katolikuság

soha megelégedve nem volt, mert az nem az összességre, csak a magyarság egy részére lett kiterjesztve.

Jelen alkalommal tehát ezen püspöki külhelynökség, mint a hogy már az több ízben is kéretett, püspöki méltóságra volna emelendő, s az összes magyarság ezen püspöki egyházmegyébe lenne bekebelezendő.

Megjegyezni kívánjuk még azt is, hogy a püspöki külhelynöknek van diszes palotája, mely kevés költséggel püspöki palotává alakítható át. – Van 67 kth.hold földje. – Ezeket mind Hajdudorog város adományozta a magyar püspökség céljaira a multban és nem fog elzárkózni tőle telhető nagyobb áldozat meghozatalától ugy a jelenben, mint a jövőben.

Van diszes temploma, mely püspöki templomnak is alkalmas. – Más intézetek létesítésére telkek jutányosan szerezhetők.

Hajdudorog a magyar görög katolikusság legnagyobb helye, csaknem 10000 hívő van itt.

De ezen anyagiaktól eltekintve, nem szabad figyelmen kívül hagyni azon fontos körülményt sem, hogy innen indult ki a magyar oltári nyelv hódító útjára, mert még az 1868-ik évben csak Dorogon mondatott magyar mise, azóta innen annyira elterjedt, hogy ma már tudomásunk szerint 90 azon hitközségek száma, a hol a magyar oltári nyelv használatban van.

Nem szabad figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy Hajdudorog mely az 1607-ik évben Bocskai Isván erdélyi fejedelem alatt létesült, s a mely a nagy magyar kálvinista tenger kellő közepén van és megtudta őrizni magyarsága mellett ősi hitét a gör.katolikus vallást, melyért pedig az oltári szláv és oláh nyelv miatt, a régebbi időkben igen-igen sokat kellett szenvednie

Igy tehát megmutatta a multban, hogy akkor a midőn Hazánknak hü magyar fia, ugyanakkor a katolikus egyháznak is tántoríthatatlan hive volt, s az ma is

És ha ezen város a multban ilyen megbecsülhetetlen missiot tudott teljesíteni, annyival fokozottabb mértékben fogja azt akkor tehetni, ha a püspöki székhelyet elnyeri.

A magyar állam, a magyar görög katolikusság feltétlen érdeke az, hogy az önálló magyar püspökség itt legyen.

Mi bizunk Nagyméltóságodban bizunk a magyar kormányban, a mélyen tisztelt képviselőházban, s bizunk kérésünk jogos és igazságos voltában.

Végül még az iránt is esedezünk, hogy Apostoli királyunk Ő felségéhez intézett, s szintén ide mellékelte legalázatosabb és hódolatteljes feliratunkat, a trón zsámolyához, magas pártfogásával együttesen felterjeszteni kegyeskedjék.

Mély tisztelettel maradtunk

Hajdudorog, 1911 évi szeptemb. 12-én

**131. Alois Aehrenthal külügyminiszter utasítás-fogalmazványa
Pálffy Móric szentszéki követségi tanácsosnak a Hajdúdorogi
egyházmegeye felállítása tárgyában**

Bécs, 1911. szeptember 14.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVII. fol. 80r–81r. (MNL OL
X 869, W 875 tekercs, 335–337. felvétel). Fogalmazvány.

No 2118.

1. Gf Pálffy

Wien, 14. September, 1911

Ew. Bericht²¹⁶ vom 1. Aug. l. J. Nr 28. betr. die Errichtung eines neuen gr. kath. Bistums in Ungarn habe ich dem kön. ung. Min.präsidenten mitgeteilt.

Laut eines mir soeben zugekommenen Schreibens des Gf Khuen Héderváry haben sich die in Betracht kommenden Bischöfe, unter diesen auch der Munkácsér Bischof Firczák, von dessen Kirchensprengel für das neue Bistum der bedeutendste Teil abgetrennt werden soll, dem Nuntius gegenüber damit einverstanden. erklärt, dass für die griechisch katholischen Ungarn ein neues Bistum gegründet werde. Diessbezüglich bemerke ich, dass der Nuntius auch hieramts mündlich bestätigt hat dass es ihm gelungen sei, die diessbezügliche Einwilligung der ung. Bischöfe zu erwirken.

Wie Gf Khuen Héderváry ferner mitteilt, werden die römischen Congregationen über diesen Gegenstand demnächst verhandeln und seien in folge der dieser Frage günstigen Stellungnahme des Nuntius, in Rom die besten Aussichten für das Gelingen des Planes vorhanden.

Ich ersuche Ew. daher sich competentenorts angelegentlichs dafür zu verwenden, dass die Frage der Errichtung des neuen ungar. Bistums, in Rom ehebaldigst verhandelt und einer günstigen Erledigung zugeführt werde.

Der kön. ung. Ministerpräsident hat mich schliesslich ersucht, die Ermächtigung des Heil. Stuhles dazu zu erwirken, dass die prinzipielle Zustimmung der Curie zur Errichtung des neuen ungar. gr. kath. Bistums schon jetzt in der Presse veröffentlicht werden könne. Ew. wollen daher möglichst eindringlich darauf mitwirken dass die Curie in die von der kön. ung. Regierung angestrebte Veröffentlichung einwillige und das Ergebnis Ihres die Publizierung betreffenden Ansehens mir mit ..lichster Beschleunigung telegrafisch melden.

Zu Ihrer Information füge ich bei dass die ung. Regierung vor Kurzem den Ministerdirektor um dessen Einwilligung zur Veröffentlichung einer das neue Bistum betreffenden Notiz ersucht hat. Der Nuntius hat dem

---

216 Lásd: 106. számú dokumentum.

bezügl. Entwurf der ung. Regierung nicht acceptirt²¹⁷ und hieramts einen nach seiner Ansicht zur Veröffentlichung geeignete von ihm ausgearbeitete Notiz übergeben, in der nicht die prinzipielle Zustimmung, sondern bloß die Bereitwilligkeit der Curie die Frage in wohlwollender Erwägung zu ziehen erwähnt ist. Ew. wollen Vorstehende Information bei der Curie nicht erörtern, dieselbe dient lediglich zu Ihrer Orientierung. Bei Ihrer Demarche wollen Sie die von der ung. Regierung gewünschte Textirung der Notiz vertreten.

**132. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár számjeltávirata
Alessandro Bavona bécsi nunciusnak a Hajdúdorogi egyházmegye
felállítása tárgyában**

Róma, 1911. szeptember 17.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 1. fol. 46r. Számjeltávirat
ASV Segr. Stato, anno 1913 rubr. 247, fasc. 1. fol. 79. Számjeltávirat-fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött számjeltávirat
alapján: CÂRJA, XXVI., 111. Az alábbi átírás a fogalmazvány alapján
készült.

52669

Monsignor Nunzio Apostolico

Vienna

spedito il 17 settembre 1911

Ricevuto Suo rapporto²¹⁸ no. 249. Sebbene non ne vegga l'utilità, può consentirsi pubblicazione di un telegramma concepito nei seguenti termini, i quali rispondono alla pura verità. «Telegrafano da Roma che nei circoli vaticani bene informati si afferma che Santa Sede ha ricevuto con benevolenza la domanda del Governo di Ungheria riguardo alla erezione di una diocesi di rito greco in Ungheria, ed è disposta ad esaminarla col desiderio di soddisfare ai postulati del Governo medesimo.»

Cardinale Merry del Val

---

217 Lásd: 114. számú dokumentum.

218 Lásd: 122. számú dokumentum.

**133. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár utasítása
Alessandro Bavona bécsi nunciusnak a Hajdúdorogi egyházmegye
felállítása és az Egyesült Államokba kinevezendő magyar
görögkatolikus püspök tárgyában**

Róma, 1911. szeptember 18.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 1. fol. 51r–52r. Tisztázat.
ASV Segr. Stato, anno 1913 rubr. 247, fasc. 1. fol. 78rv. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatúra levéltárában található tisztázat alapján:
CÁRJA, XXVII., 112–113. Az alábbi átírás szintén a tisztázat alapján
készült.

No. 52651

Dal Vaticano, 18 Settembre 1911

Monsignor Nunzio Apostolico Vienna.

Illustrissimo e Reverendissimo Signore,

Mi pervenne regolarmente il Rapporto²¹⁹ della Signoria Vostra Illustrissima e Reverendissima in data 11 corrente No. 249, sulla nomina di un Vescovo ungherese negli Stati Uniti d'America e sull'erezione di una diocesi di rito greco in Ungheria.

Già Le ho trasmesso per telegrafo le istruzioni da Lei richiestemi, circa la pubblicazione del telegramma proposto dal Signor Conte Khuen Hédervary. Perciò poi che si riferisce a Monsignore Ortynskyi, ho domandato in proposito il parere della Sacra Congregazione di Propaganda Fide; dopo di che potrà risolversi se e quali provvedimenti convenga prendere a riguardo di quel Prelato. Finalmente, per ciò che concerne la questione della lingua, Vostra Signoria faccia chiaramente intendere a cotesto Governo come una condizione sine qua non per la erezione di una diocesi di rito greco in Ungheria è che il governo medesimo dia le più serie ed efficaci garanzie, per impedire l'introduzione della lingua ungherese nella liturgia; cosa che dalla Santa Sede non potrebbe essere in niun modo tollerata.

Del resto, è già ben nota alla Signoria Vostra la mente della Santa Sede su questo punto, essendo stato tale importante argomento diffusamente esposto nelle istruzioni rilasciatele al principio della sua missione.

Colgo volentieri il presente incontro per confermarmi
con sensi di ben sincera stima
di Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima
Affrettatissimo per servirla,
Rafael Cardinale Merry del Val

---

²¹⁹Lásd: 122. számú dokumentum.

**134. Alois Aehrenthal külügyminiszter magánlevél-fogalmazványa
Khuen-Héderváry Károly miniszterelnöknek a Hajdúdorogi
egyházmege felállítása és annak kommunikációja tárgyában**

Bécs, 1911. szeptember 18.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVII. fol. 81v–82v. (MNL OL
X 869, W 875 tekercs, 338–339. felvétel). Fogalmazvány.

Privatbrief s. k. des Herrn ministers an Gf Khuen Héderváry
Wien 18. Sept. 1911
R. M.
Deutsch

In Beantwortung gesch. Schreibens²²⁰ vom 7. d. M. beehre ich mich mitzuteilen, dass ich den k. u. k. Geschäftsträger beim Heil. Stühle beauftragt habe sich beim Vatican angelegentlichst dafür zu verwenden, dass die Frage der Errichtung des neuen ungarischen griechisch-katholischen Bistums in Ungarn bei der Curie ehebaldigst verhandelt und einer günstigen Erledigung zugeführt werde.

In Übereinstimmung mit k. k. Informationen hat der Nuntius vor einigen Tagen auch hier mitgeteilt, dass es seinen Bemühungen gelungen ist das Einverständnis der beteiligten ungar. Bischöfe zur Errichtung des neuen Bistums zu erlangen. Msgr. Bavona fügte bei, dass nach seiner Ansicht hiedurch, die grösste Schwierigkeit, die in dieser frage zu überwinden war, beseitigt sei.

Betreffs der von E. E. erwähnten Publizirung einer Notiz über den gegenwärtigen Stand der frage, habe ich Gfen Pálffy ebenfalls beauftragt möglichst eindringlich darauf hinzuwirken, dass die Curie die Ermächtigung erteilt, dass ihre prinzipielle Zustimmung zur Errichtung des neuen Bistums schon jetzt publiziert werde. Gf Pálffy ist ferner beauftragt auf eine möglichst rasche Erledigung des die Publizirung betreffenden Ansehens zu drängen und das Ergebnis telegrafisch zu melden.

Ich werde nicht verfehlen den telegrafischen Bericht des k. u. k. Geschäftsträgers E. E. umgehend mitzuteilen.

---

220 Lásd: 121. számú dokumentum.

**135. Pálffy Móric szentszéki követségi tanácsos számjeltávirata
Alois Aehrenthal külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye
felállítása és annak kommunikációja tárgyában**

Róma, 1911. szeptember 20.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVII. fol. 86r–86v. (MNL OL
X 869, W 875 tekercs, 340–341. felvétel). Számjeltávirat.

Nr. 6577

Telegramm

Graf Pálffy

ddto. Rom, 20. September 1911.

Chiffre.

Hohe Weisung²²¹ vom 14. d.M. Nr. 2118 soeben aufgeführt.

Kardinalstaatssekretär bemerkte zunächst, dass er über diesen Gegenstand bereits mit Nuntius seit längerem korrespondiere und ihn letzthin autorisiert habe, folgenden Text zur Veröffentlichung durch ungarische Presse vorzuschlagen: „Nous apprenons des cercles du Vatican que le Saint Siège a reçu avec bienveillance la demande du Gouvernement hongrois concernant érection d’un diocèse de rite grec en Hongrie et qu’il est disposé à examiner cette demande avec le désir de satisfaire aux demandes du Gouvernement hongrois.”

Die von uns gewünschte Formel könne der Papst nicht acceptieren, da sie einer wenn auch auf gutem Wege befindlichen, so doch noch nicht gelösten Frage präjudizieren würde.

Ich gab mich nicht dem durch Monsignire Bavona zu proponierenden Text instruktionsgemäss nicht zufrieden und brachte kardinal Merry del Val schliesslich dazu, seinerseits eine Modifikation vorzuschlagen, die unseren Wünschen tatsächlich sehr nahe kommt und die ich daher ad referendum nahm. Die neue Formel würde lauten: „Le Saint Siège ne s’oppose pas en principe à l’érection u. s. w.” wie in der früheren Fassung.

Ein Insistieren auf das Wort „Zustimmung” schiene mir nicht zweckmässig, da dies kaum zu erreichen wäre und zwischen der positiven und negativen Form doch nur ein Nuanceunterschied besteht.

---

221 Lásd: 131. számú dokumentum.

136. Pálffy Móric szentszéki követségi tanácsos jelentése Alois Aehrenthal külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása és annak kommunikációja tárgyában

Róma, 1911. szeptember 21.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVII. fol. 87r–94v. (MNL OL X 869, W 875 tekercs, 341–349. felvétel). Tisztázat.

No 36.

Rom 21 September 1911

Seiner Excellenz Herrn Grafen Aehrenthal etc. etc. etc.

Wien

Hochgeborener Graf,

Über die Ausführung der mir mit der hohen Weisung²²² vom 14 d. M. No 2118 aufbefohlenen Demarche und das dabei erzielte Resultat habe ich bereits die Ehre gehalt Euer Excellenz kurz Meldung zu erstatten.

Meine bisherige Relation recapitulirend und entsprechend ergänzend, erlaube ich mir nunmehr folgendes ergebenst zu berichten:

Ich war mir dessen vollkommen bewusst, dass der Wunsch der kgl. ungarischen Regierung das prinzipielle Einverständnis der Curie mit der Creierung eines neuen griech-unirten Bistums, auf grund einer formellen Ermächtigung Roms in der Presse publizieren zu können. auf grosse Schwierigkeiten stossen würde. Von den guten Dispositionen bis zu einer bindenden Zusage sind die Wege im Vatican sehr lang, und werden dort auch noch verwikelt, wo sie überdies zu den Congregationen führen.

Ich machte daher dem Cardinal Staatssekretär zunächst nur die Mitteilung, dass die einzige Klippe, welche er in der Frage des griechischen Bistums in möglichen Calcul gestellt habe, nämlich die Haltung der interessirten Bischöfe, glücklich umschiffet sei, und somit die Bahn für eine rasche Befriedigung der ungarischen Wünsche frei stehe. Wir erwarten dies umso mehr, als nicht nur der Nuntius in Wien, sondern die Curie selbst die Frage der Creizung eines neuen griech-unirten Bistums in Ungarn durchaus sympatisch aufgenommen hätten, die Behandlung derselben durch die Congregationen also wohl nur mehr eine Formalität bedeute. Als der Cardinal dem nicht widersprach, hielt ich den Moment für gekommen, den Hauptpunkt meines Auftrags vorzubringen, wobei ich darauf hinweis, dass eine glatte Annahme des von der kgl. ungarischen Regierung geäußerten Wunsches, nur eine natürliche Consequenz des von der Curie eingenommenen Standpunktes sein würde.

Der Staatssekretär war von meine Demarche keineswegs überrascht, er dürfte vielmehr damit gerechnet haben.

222Lásd: 131. számú dokumentum.

Seine Eminenz zeigte sich indessen zunächst erstaunt darüber, dass alle interessirten Bischöfe, einschliesslich Monsignore Firczák, das Project der kgl. ungarischen Regierung schon acceptirt haben sollten. Bezüglich des Bischofs von Munkács hätte er nämlich erst ganz kürzlich die Mitteilung erhalten, dass zwar auch dieser im Prinzipie bereit wäre, das Opfer einer Zerstückelung keiner Diöcese zu bringen, aber gewisse Compensationsausprüche erhebe, über deren Vereinigung der Cardinal noch nichts wisse.

Nach Erwähnung keiner Bedenken bezüglich Monsignore Firczáks ging der Cardinal Staatssekretär auf das Meritum meiner Demarche ein. Die Angelegenheit bemerkte Seine Eminenz, ist ja nicht neu. Schon vor 2. Monaten sei der gleiche Wunsch von ungarischer Seite – von wem sagte er mir nicht – u.z. mehrmals bei der Curie geäussert worden und seither befasse sich auch Monsignore Bavona eingehend damit. Jedoch habe es sich als untunlich erwiesen, dem Begehren der kgl. ungarischen Regierung in der gewünschten Form nachzukommen.

Der heilige Vater sei in der Frage der neuen Bistums zwar durchaus wohlwollend gesinnt, und es sei nunmehr alle Aussicht vorhanden, dass sie eine allgemein befriedigende Lösung finden werde. Allein das prinzipielle Einverständnis mit der Errichtung der neuen griechisch-unirten Diöcese jetzt schon public zu machen, sei aus dem Grunde untunlich, weil die Frage eben doch noch nicht gelöst ist, und allenfalls unerwartete Schwierigkeiten entstehen könnten, denen man füglich nicht präjudizieren darf. So sei es für den Vatican beispielsweise notwendig sich bezüglich der liturgischen Sprachen des neuen Bistums gewisse Garantien zu verschaffen.

Ich hatte seit Langem darauf gewartet, dass diese Achilles-Ferse der ganzen Frage dem Vatican nicht entgehen würde. Mit meinem gehorsamsten Berichte²²³ No 26 a vom 19ten Juli 1911 habe ich mich dazu bereits eingehend geäussert. Nun wissen wir wenigstens, dass die Rede Eugen Szabós der Curie nicht entgangen ist.

Euer Excellenz werden es gütigst zugeben müssen, dass es unter diesen Umständen für mich eine besonders schwierige Aufgabe war, den Staatssekretär dazu zu bewegen, seine Hände in dieser Frage zu binden. Trotzdem habe ich in ebenso konzilianter als entschiedener Weise insistirt und es wenigstens dazu gebracht, dass Seine Eminenz keine Einwilligung zur Publizierung einer Formel gab, die unseren Wünschen sehr nahe kommt.

Die letzte Telegrafische Instruction an Monsignore Bavona²²⁴ lautete dahin, eine Formel vorzuschlagen, die in Übersetzung folgendermassen Textirt ist: „Wir erfahren aus vaticanischen Kreisen, dass der heilige Stuhl das Ersuchen der kgl. ungarischen Regierung um Errichtung eines griech-

---

223 Lásd: 100. számú dokumentum.

224 Lásd: 132. számú dokumentum.

katholischen Bistums in Ungarn wohlwollend aufgenommen hat und dass er bereit ist, dieser Verlangen von dem Wunsche be...lt zu prüfen, demselben Rechnung zu tragen.”

Diese Fassung deckt sich im wesentlichen mit der von Monsignore Bavona bereits ausgeregten und mir im Eingangs erwähnten hohen Erlasse zur persönlichen orientirung angedenteten Formel.

Meiner Instruction gemäss konnte ich mit dieser Lösung nicht zufrieden geben, sondern insistirte auf den mir zur Vertretung vorgeschriebenen Text. Dies bewog den Cardinal, der absolut nicht zu bewegen war, die Worte principielle Einwilligung zu acceptiren doch schliesslich dazu, als Mitteilung eine negative Fassung des fraglichen Texttheiles zuzugestehen. Demgemäss könnte die zur Publizirung bestimmte Formel lauten: „Der hl. Stuhl erhebt prinzipiell keine Einwendung gegen die Errichtung eines griech-katholischen Bistums in Ungarn etc... alles übrige wie in der Fassung Monsignore Bavonas.

Da mehr nicht zu erreichen war und auch nicht zu erreichen sein dürfte, nahm ich den Vorschlag des Cardinal Staatssekretärs ad referendum.

Ich vermute, dass die kgl. ungarisch Regierung das Einverständnis der Curie zur Creierung des neuen Bistumes aus immerpolitischen Gründen publizieren will. Der damit verfolgte Zweck dürfte, meiner ganz unmassgeblichen Meinung nach, durch die vom Cardinal Staatssekretär comedirte Textirung wohl auch so ziemlich erfüllt werden, denn wenn der hl. Stuhl gegen den Plan der kgl. ungarischen Regierung prinzipiell keine Einwendung erhebt, so folgt eben daraus, dass er dazu prinzipiell keine Zustimmung gibt.

Schliesslich möchte ich noch ergebenst bemerken, dass ich er natürlich nicht unterlassen habe, auf eine möglichst rasche Erledigung der ganzen Angelegenheit zu dringen. Gleichwohl hege ich die ernstesten Zweifel, dass dies wirklich in der allermächtigsten Zeit geschehen wird, denn die Congregationen bleiben bis Ende October in Ferien, die Cardinäle sind grossenteils von Rom abwesend, und eine ausserordentliche Einberufung derselben ausschliesslich zum obigen Zwecke, scheint mir sehr unwahrscheinlich.

Genehmigen Euer Excellenz den Ausdruck meiner tiefsten Ehrfurcht
M. Pallfy

**137. Alois Aehrenthal külügyminiszter magánlevél-fogalmazványa
Khuen-Héderváry Károly miniszterelnöknek a Hajdúdorogi
egyházmegeye felállítása és annak kommunikációja tárgyában**

Bécs, 1911. szeptember 27.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVII. fol. 97r–104r. (MNL OL
X 869, W 875 tekercs, 350–352. felvétel). Fogalmazvány.

No 2252

Privatbrief S. E. des Herrn Ministers an Gf Khuen Héderváry

Wien, 27. Sept. 1911

R. M. deutsch

Im Verfolge meines Schreibens²²⁵ vom 18. d. M. betreffend die Errichtung eines neuen griechisch katholischen Bistums in Ungarn, beehre ich mich Euer Exzellenz mitzuteilen, dass ich neuerlich Gelegenheit genommen habe die baldige günstige Erledigung dieser Angelegenheit beim Nuntius persönlich zu betreiben.

Msgr. Bavona sagte mir dass die frage der Einwilligung der interessirten Bischöfe noch nicht geklärt sei, weil der Munkácsér Bischof Firczák Kompensationsforderungen aufgestellt haben soll, die er bisher nicht präzisiert hat. Der Nuntius erwähnte ferner daß ihm die Grenzen der neuen Diözese noch nicht bekannt seien.

Wie den k.u.k. Geschäftsträger Gf Pálffy meldet hat auch der Kardinal-Staatssekretär ihm gegenüber die Kompensationsforderungen des Bischofs Firczák erwähnt. Kardinal Merry del Val betonte außerdem dem Gfen Pálffy gegenüber, dass er es für nötig erachtet, dass die Kurie sich bezüglich der liturgischen Sprache des neuen Bistums gewisse Garantien verschaffe.

Graf Pálffy hat auftragsgemäß bei der Kurie auf eine möglichst rasche Erledigung der Frage des neuen Bistums hingewirkt. Gleichwohl hegt er Zweifel daß diese Angelegenheit in der allernächsten Zeit geregelt wird, denn die Kongregationen bleiben bis Ende October in Ferien und auch die Kardinäle sind größtenteils von Rom abwesend.

Betreffs der von Euer Exzellenz beabsichtigten Veröffentlichung einer die Errichtung des neuen Bistums betreffenden Notiz meldet des k. u. k. Geschäftsträger daß der Kardinal Staatssekretär nicht zu bewegen war, die Publizierung der Worte „prinzipielle Zustimmung des heiligen Stuhles“ zuzugeben. Hingegen hat der Kardinal-Staatssekretär folgende Textirung vorgeschlagen, die Graf Pálffy ad referendum nahm.

„Der Heilige Stuhl erhebt prinzipiell keine Einwendung gegen die Errichtung eines neuen griechisch-katholischen Bistums in Ungarn und ist bereit, dieses Verlangen, von dem Wunsch beseelt zu prüfen, demselben Rechnung zu tragen“.

---

225 Lásd: 134. számú dokumentum.

Zwischen der von Euer Exzellenz formulirten positiven und der von der Kurie vorgeschlagenen negativen Art der Textirung der Veröffentlichung scheint mir nur ein Nuanceunterschied zu liegen. Ich beehre mich daher, es Euer Exzellenz anheimzugeben, ob die von der Kurie proponierte Textirung nicht doch annehmbar erschiene.

Indem ich Euer Exzellenz für eine gütige Mitteilung Ihrer bezüglichen Entscheidung sehr verbunden wäre benütze ich etc.

138. Alessandro Bavona bécsi nuncius átirata Vaszary Kolos hercegprímásnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában

Bécs, 1911. október 13.

EPL Cat. D/c. Vaszary 6918/1911. Tisztázat.
ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 1. fol. 54r. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött fogalmazvány alapján: CÂRJA, XXX., 116. Az alábbi átirás a tisztázat alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

No. 321.

Viennae, die 13 octobris 1911.

Eminentissimo ac Reverendissimo Domino

Domino Cardinali Claudio Vaszary

Archiepiscopo Strigoniensi, Primati Hungariae, Gran

Eminentissime ac Reverendissime Domine,

Ad consulendum bono spirituali catholicorum ritus graeci in Hungaria, qui Magyari nuncupantur, et ad praecarendum ne ipsi nimis indulgentes studio praedicti ritus et propriae gentis in schisma incidant, Gubernium Hungaricum petiit a Beatissimo Patre erectionem dioecesis pro memoratis catholicis.

Cum res perutilis sit rogo Te, Eminentissime ac Reverendissime Domine, ut ea prudentia et sedulitate qua plurimum vales, consilium inire digneris cum Episopiis in conventum ibi convocatis ad hoc ut iudicentur limites novae dioecesis, lingua liturgica adhibenda, cautiones exigenda ne lingua vulgaris in liturgiam introducatur et alia conditiones sub quibus erectio dioecesis ad effectum perducí possit.

Summa veneratione deosculor sacram purpuram et honori duco me profiteri

Eminentiae Tuae Reverendissimae

Addictissimus servus

†Alexander, Archiepiscopus Pharsalonensis

Nuntius Apostolicus

139. A Hajdúdorogi Állandó Végrehajtó Bizottság gyűlésének jegyzőkönyve

Hajdúdorog, 1911. október 17.

DAZO Fond 151 Opisz 25. Nr. 2095. fol. 23r–26r. Másolat.

Jegyzőkönyv. Felvétellett Hajdudorogon a magyar görög katolikusok állandó végrehajtó bizottságának 1911 évi október 17-én a városháza nagy tanácstermében megtartott ülésén. Jelen voltak Farkas Győző főjegyző, a magyar gör. kath. végrehajtó bizottság elnöke elnöklete alatt: Jaczkovics Mihály püspöki külhelynök hajdudorogi vikárius, Ruttkay Gyula nyiregyházi főesperes, Szabó Miklós bökönyi esperes, Szaplanczay György ujfehértói esperes, Ujhelyi Andor sz. sz. tanácsos helybeli lelkész, Véghseő Dániel és Ujhelyi Jenő helybeli segédlelkészek, Fedák Miklós leveleki lelkész, Papp Antal hajduböszörményi főesperes képviselőként Szkiba Teofán segéd lelkész, Csendes Mihály bökönyi jegyző, Szabó Elemér földbirtokos, községi főbíró, Barnus Mihály, Áncsán János, Pogácsás Péter, Papp Ferenc, Áncsán György, Görög György, Görög Sándor, Küzmös László, Kiss Antal, Pogácsás Antal /Kisvárda/, K. Orosz György, Pogácsás Illés, Tóth Ferenc, Kiss Miklós, Lelesz György kántor, Petrus Ferenc író, Tóth József bizt. jegyző, Révész Mihály takpénztári aligazgató, Görög Ferenc törvény bíró, Karnyuk Leopold jegyző, Posta István, Korpos László tanítók, ifj. Gombos István, Révész György általános iskolai igazgató bizotts. jegyző. Elnök üdvözlí a megjelent tagokat, az ülést megnyitja. A jegyzőkönyv hitelesítésére Ujhelyi Andor és Barnus Mihály biz. tagokat kérte fel.

1) Farkas Győző elnök, - mielőtt a tárgysorozat kezdetét venné, - szomorú kötelességet teljesít, midőn fájdalommal emlékszik meg Dr. Kovács István, végrehajtóbizottsági jegyzőnek a közel napokban történt elhunytáról, kiemelve, hogy a bizottság és azzal az egész gör. kath. ügy nagy csapást szenvedett elvesztésében, mert tehetségénél fogva ügyünknek méltó harczosa lehetett volna a megboldogult.

Indítványozza, hogy emléke örökíttessék meg a jelen jegyzőkönyvben és hogy a bizottság részvétét fejezze ki a gyászoló apának. Elnök indítványára a bizottság egyhangúan kimondja, hogy elhalt Dr. Kovács István biz. jegyző emlékét jegyzőkönyvbe foglalja és a gyászoló apának részvétét fejezi ki.

2) Elnök indítványt tesz arra nézve, hogy Dr. Kovács István elhalálózása folytán üresedésbe jött jegyzői állás jelen alkalommal töltessék be. Minek folytán üresedésbe jött jegyzői állásra Posta István, helybeli gör. kath. tanító, mint ki ezen nemes ügynek egyik buzgó és lelkiismeretes tagja lévén egyhangúlag megválasztott.

3) Elnök szintén indítványozza miszerint tekintettel arra, hogy vagy ő, valamint alelnök téren Kovács István, már idősebb és elbetegesedett lévén nehogy az ügyek menete emiatt fennakadást szenvedjen, helyesnek tartaná,

hogy Ilik alelnöki állás is szerveztetnék s arra Szabó Elemér földbirtokost és ez idő szerinti közs. főbíró, mint ügyünknek szintén lelkes és tevékeny harcosát megválasztani ajánlja. – Az indítvány egyhangú elfogadásával Szabó Elemér a Ilik alelnöki állásra egyhangulag megválasztott.

Kutka Izidor és Dr. Kutka Miklós tagként beválasztott.

Jelen lévő Szabó Elemér ezen megválasztatást rövid és szép szavakban megköszöni, és ígéri, hogy minden tehetségével ezen ügynek igyekszik hasznos és tevékeny tagjává lenni. Szintén jelen lévő Posta István biz. jegyzővé való megválasztásáért köszönetet mond.

4) Elnök, még mielőtt a tárgysorozatba felvett ügy tárgyalásába bocsátkoznék a bizottság, szükségesnek tartja felemlíteni azon szomorú körülményt, hogy hajdudorogi végreh. bizottság s az Országos Bizottság elnöke: méltóságos Szabó Jenő úr, valamint a budapesti hitközség, illetve az Orsz. Biz.-nak Bpesten lakó elnöki tanácsának tagjai közt a püspökség ügyében nézeteltérés merült fel, amennyiben az Orsz. Bizotts. nagynevű elnöke, s a vezetése alatt álló elnöki tanács tagjai, nemkülönben Melles Emil bpesti apátplébános úr ez ügyben való állásfoglalása és az úgynevezett „dorogi álláspont” között eltérés van. Mert még ők nem tartják helyesnek a püspökség eszméjével a székhely kérdést összekapcsolni, hanem azt óhajtják, hogy jelen akciónkban a székhelyről szó se említettessék, addig a hajdudorogi végreh. bizotts. feltétlenül szükségesnek tartja szorososan az 1868. ápril. 16-án megtartott orsz. naggyűlés határozatához ragaszkodni, a melyben világosan és egyhangu lelkesedéssel kimondatott a felállítandó püspökség székhelyül Hajdudorog városa. Ezen nézeteltérések miatt óhajtja, hogy a bizottság jelen alkalommal nyilatkozzék, hogy vajjon az ősei által megmondott,- vagy pedig a fentebb megnevezettek által szándékolt uton akar-e haladni? A legnagyobb örömeinek ad kifejezést a felett, hogy a f. évi szept. 12-én Hajdudorogon Jaczkovics Mihály püsp. külhelynök úr elnöklete alatt a külhelynökség hatáskörébe tartozó 53 hitközség megbizottai által megtartott gyűlésén óriási többséggel elhatározva lett, hogy a püspökség székhelye és a felállítandó püspökség egymástól el nem választható s így ezen gyűlés²²⁶ a maga részéről teljesen és határozottan az ősi dorogi álláspontra helyezkedett, mely álláspont egyben megjelöli azt is, hogy a püspökség felállítása ügyében mindig a Munkács-egyházmegye püspöke beleegyezésével, tanácsával és jóindulatu közreműködésével lehet sikeresen czélt érni. Ugyanakkor azon meggyőződésben van, hogy a végrehajtó bizottság továbbra is az elődök által megmutatott úton haladván, ezen ügyet püspökünk Firczák Gyula úr Ónagyméltósága bölcs tanácsadása, beleegyezése és jóindulatu támogatásával akarja megoldani annyival is inkább, miután meggyőződünk róla, hogy főpásztorunk magyar hiveinek gondos és szerető atyja és ebben a tekintetben a dorogi

---

226 Lásd: 125. számú dokumentum.

magyar püspökség felállítása elé nem hogy akadályokat gördítene, hanem azt töretlenül előrehozhatja. Mondja ki tehát a bizottság, hogy főpásztorunk Firczak Gyula úr Őnagyméltósága iránt a legnagyobb bizalommal viseltetünk és hozzá fiúi szeretettel ragaszkodunk, éppen azért a püspökség kérdéseit vele egyetértően kívánjuk és akarjuk megoldani. Amidőn a végrehajtó bizottság ezen nézetének kifejezést adna, ugyanakkor kötelességének tartaná kijelenteni azt is, hogy Szabó Jenő, főrendiházi tag a magyar gör. kath. Országos Bizottságának elnöke iránt szintén bizalommal viseltetik. Mert Őméltósága a magy. görög kath.-ság érdekében soha nem szűnő kedvvel és folytonos munkálkodással viseltetvén, az ő nagy tudása, nagy tekintélye és befolyása ezen ügynél szintén nélkülözhetetlen, annyival is inkább, mert a püspökség kérdésének felvetése, hogy a mostani nehéz politikai viszonyok között is megtörténhetett, ennek éppen az Őméltósága által ez évi május²²⁷ hó 30-án tartott főrendiházi nagyszabású beszéde és ezen beszédre Gróf Zichy János vall. és közokt. miniszter úr által azonnal megadott válasz tett ismét egy nagy hatalmas lépést. Így Őméltósága a magyar görög kath.-ságot valamint annak legfőbb szervét; a hajdudorogi végrehajtó bizottságot maga iránt örök hála kötelezte. Ennek előre bocsátása után azon reményének ad kifejezést, hogy az Országos Bizottság elnöke s az elnöki tanács, valamint a budapesti hitközség lelkésze és tagjai, nemkülönben a hajdudorogi püspöki külhelynökségi gyűlés megtartása között a székhely kérdésben mutatkozó eltérések kiegyenlíthetők lesznek. Mert abban a tekintetben, hogy az önálló püspökség felállítassék, a dorogi és a bpesti álláspont közt különbség nincs. Azon meggyőződésben van, hogy úgy az Orsz. Bizotts. elnöke: Szabó Jenő Őméltósága, mint az elnöki tanács tagjai nem fognak továbbra elzárkózni attól, hogy a felállítandó püspökség másutt, mint Hajdudorogon, ezen a magyar gör. kath.-ság ősi és legnagyobb fészkeiben létesíttessék, a mely város félszázadot meghaladó idő óta tántoríthatatlanul és minden melléktekintet félre téve és minden alkalmas pillanatot megragadva a püspökség eszméjéért küzdött és küzd; a mely város híveinek nagy számával a gör. kath. magyarság központjában fekszik; és a mely város fáradhatatlan küzdelmének tulajdonítható az is, hogy 1873-ban a püspöki külhelynökség létesíttetett, és végül a honnan indult a magyar oltári nyelv az ő maga útjára a ma már igen szép és nagy számban levő magyar hitközségek megalapítására. Így tehát nemcsak számánál nemcsak központi fekvésénél, hanem történelmi múltjánál fogva is egyedül Hajdudorog jogosult a püspöki székhely elhelyezésére. Azért a legnagyobb hittestvéri szeretettel kérje, sőt követelje azt, hogy Szabó Jenő Őméltósága, az Országos Bizottság elnöke eddig tanusított fáradhatatlan tevékenységével, nagy tudásával ezen ügyben velünk haladjon. Mert a bizottság meg van győződve arról, hogy Firczak Gyula munkácsi

---

227 Helyesen: június

püspök úr Ónagyméltósága és Szabó Jenő főrendiházi tag úr együttes vezetésével a lehető legrövidebb idő alatt teljesülni fog azon félszázados törekvésünk, hogy Hajdudorogon az önálló magyar gk. püspökség a magyar gör. kath.-ság nagy többségének megnyugvására és lelki örömeire létesülni fog. Ennélfogva felkérendőnek tartja Szabó Jenő Óméltóságát arra, hogy - mivel püspökünk velünk van, - ő is, ne nehezteljen, hanem szívvel, lélekkel csatlakozzék ahhoz a törekvéshez, amely f. évi szept 12-én megtartott püspöki külhelynöki gyűlésen hozott határozatban nyert kifejezést. Elnök által tett fenti előterjesztés, illetve indítvány a jelenvoltak által egyhangu lelkesedéssel fogadtatván és azt többek hozzászólása után ezennel határozattá emeli azzal, hogy ezen határozatát úgy püspök úr Ónagyméltósága, valamint Szabó Jenő főrendiházi tag úr Óméltóságával közölni kedves kötelességének ismeri, és őket ügyünknek további vezetésére szeretetteljes tisztelettel felkéri. Miről ezen jegyzőkönyvi kivonat csatolása mellett feliraton értesítendő.

5) Előterjesztett Jaczkovics Mihály püspöki külhelynök úrnak ez évi szept. 26-ról 158 sz. alatt kelt azon átirata, melyben értesít a f. évi szept. 12-én megtartott püspöki külhelynökségi gyűlés azon határozatáról, melyben a Hajdudorogon felállítandó magyar püspökség érdekében apostoli király Ófelségéhez, – bíboros-hercegprímás főmagasságához, – a vallás és közoktatási miniszterhez, – a képviselő házhoz és püspök úr Ónagyméltóságához, nemkülönben Szabó Jenő főrendiházi tag urhoz, mint az Orsz. Bizotts. elnökéhez feliratok²²⁸ intézését határozta el és egyuttal felkér arra, hogy az 1868 évi ápril. 16-án Hajdudorogon megtartott magyar gör. kath. országos nagygyűlésen jelen volt azon hitközségek, melyek a püspöki külhelynökséghez nem tartoznak, ezen mozgalomhoz való csatlakozásra felkéressenek.

Ruttkay Gyula, Ujhelyi Andor, Szabó Miklós, Jaczkovics Mihály hozzászólásai után egyhangulag határozott: A végrehajtó bizottság a midőn a legnagyobb örömmel értesül arról, hogy a hajdudorogi székhelyekkel felállítandó magyar püspökség és a naptár egyesítés ügye óriási nagy többséggel határozott el s ezen ügyben az illetékes legfőbb kegyúr és hatóságokhoz felirat küldése mondatott ki. A végrehajtó bizottság ezekhez a maga részéről egyhangu lelkesedéssel hozzájárul és kijelenti, hogy a maga részéről e szerint külön feliratokat nem kíván intézni, hanem csatlakozását jelen határozatnak átirat mellett való megküldésével püspöki külhelynök urat értesíti.

Egyuttal úgy az 1868. ápr. 16-án megtartott országos nagygyűlésen jelen volt, valamint az azóta alakult, szóval ez idő szerint létező összes magyar gör. kath. hitközségek lelkészeihez, főgondnokaihoz hasonló csatlakozásnak és nyilatkozatuknak ez évi december hó 1-ig hozzánk leendő megküldésére

---

228 Lásd: 126–130. számú dokumentumok.

felkéretnek. Ezen átiratok aláírására elnök, két alelnök, két jegyzőn kívül Jaczkovics Mihály püsp. külh. Papp Antal és Ruttkay Gyula főesperesek, Szabó Miklós és Szaplanczay György esperesek és Újhelyi Andor sz. sz. tanácsos bizatnak meg.

6) Szaplanczay György ujfehértói lelkész bemutatja Melles Emil budapesti apátplébános ez évi október 13ról 322 sz. alatt kelt sürgető levelét, melyben kéri, hogy a dorogi, szept. 12-én kelt határozat után is jónak és szükségesnek tartja a hitközségek által való külön kérelmezést, tehát az általa kibocsátott körlevelének megfelelőleg a külön kérvényt adja be. Ezen levél a bizottság tagjai közt mély felháborodást keltett, mivel nevezett lelkész úr eljárása a szept. 12-iki határozattal ellentétes. A vita folyamán Újhelyi Andor, Fedák Miklós, Ruttkay Gyula, Szabó Miklós, és Jaczkovics Mihály szólaltak fel, mégpedig a lehető legnagyobb elkeseredéssel, mert apátplébános úrnak a gör. kath. magyarság belügyeibe való ilyenmű beavatkozását sértőnek tartják. Különösen Fedák Miklós, Újhelyi Andor, Lelesz György, – kik ezen levelet a püspök ur Ónagyméltósága ellen mintegy merényletnek tartják – szóltak ellene megbotránkozásuk kifejezésével, míg Ruttkay Gyula, Jaczkovics Mihály, Szabó Miklós és Csendes Mihály kissé védelmükbe vették Melles eljárását és azt inkább az ügy iránti tulhajtott buzgalomnak minősítették. A felszólalások folytán azon vélemény alakult ki, hogy Melles Emil ezen eljárása helytelen, miért is egyhangulag határozatott: Miután a végrehajtó bizottság Melles Emil apátplébános bemutatott leveléből azon meggyőződésre jutott, hogy az illető, – daczára a szept. 12-iki értekezleten hozott határozatnak, – még sem szűnik meg az egyes lelkészekhez intézett leveleivel ügyeinkbe jogtalanul beavatkozni; ennélfogva a bizottság a midőn ezen beavatkozás miatt neheztelését sőt zavarlását jelen jegyzőkönyvben kifejezni szükségesnek tartja, ugyanakkor elnököt utasítja, hogy apátplébános urnak a bizottság elhatározására határozott, – azonban lehető tapintatos uton hozza tudomására.

Több tárgy nem lévén, elnök a gyűlést berekesztette.

K.m.f. Farkas Győző elnök s.k.

Hitelesítjük: Újhelyi Andor s.k. Barnus Mihály s.k. Jegyzette: Révész György s.k. biz. jegyző.

A másolat hitelül:

Hajdudorog 1911 okt. 27

Révész György biz. jegyző

140. Vaszary Kolos hercegprímás átirata Alessandro Bavona bécsi nunciusnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása és annak kommunikációja tárgyában

Budapest, 1911. október 19.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 1. fol. 60r. Tisztázat.

Excellentissime ac Reverendissime Domine, Nuntie Apostolice!
Accepi litteras²²⁹ die 13 octobris sun No. 321 datas. Conferentiae Episcoporum die 9 Novembris celebrabantur, et non cunctabor cum Episcopis consilium inire, de quo eorum sententia Excellentiam Tuam certiozem reddere.

Interim summa cum reverentia persisto
Budapestini, die 19 octobris 1911
Excellentiae Tuae
devotissimus famulus
Claudius Card. Vaszary

141. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök átirata Alois Aehrenthal külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása és az Egyesült Államokba kinevezendő magyar görögkatolikus püspök tárgyában

Budapest, 1911. november 5.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVII. fol. 106r–106v. (MNL OL X 869, W 875 tekercs, 359–360. felvétel). Tisztázat.

Seiner Hochgeboren
Herrn Alois Graf Aehrenthal
wirkl. Geheim Rat, etz. Minister des Aeussern Excellenz

Ew. Excellenz!

Der geneigten Mitteilung Eurer Excellenz konnte ich entnehmen, dass die massgebenden vatikanischen Kreise jenen Wünschen gegenüber, die sich auf die Ernennung eines Bischofs ungarischer Abstammung für die in Amerika lebenden Ungarn, sowie auf die Errichtung eines neuen griechisch-katholischen Bistums in Ungarn beziehen, eine wohlwollende Haltung beobachten, dass jedoch die Verhandlung der in Rede stehenden Fragen längere Zeit beansprucht, umsomehr als die Kongregationen, die sich mit diesen Angelegenheiten zu beschäftigen haben, während der Sommerszeit feierten und ihre Arbeit erst jetzt im Herbst wieder aufnehmen.

---

229 Lásd: 138. számú dokumentum.

Es ist demnach zu hoffen, dass die Kongregationen auf Grund der Memoranden, welche die historische Darstellung und das Wesen der hier in Rede stehenden Fragen enthalten, und die ich, wie ich bereits in meiner Zuschrift²³⁰ vom 4. Juli 1. Js. – Zahl 3971 andeutete, der Kurie zugesendet habe, beide Wünsche in nächster Zeit verhandeln werden. Im Interesse der Einleitung und des Erfolges dieser Verhandlungen erlaube ich mir nun Ew. Excellenz zu ersuchen, Hochdieselbe mögen beide Angelegenheiten dem Nuntius in Wien wiederholt zur wohlwollenden Beachtung empfehlen und ihn gleichzeitig verständigen, dass die Grenzen des neu zu errichtenden Bistums auf der Landkarte, welche im Anhang an das bereits erwähnte Memorandum dem Vatikan zugesendet wurde, pünktlich angegeben sind, und dass die ungarische Regierung für die entsprechende Dotation des zu ernennenden neuen Bischofs bereitwilligst versorgen will.

Genehmigen Ew. Excellenz den Ausdruck meiner vorzüglichsten Hochachtung.

Budapest, den 5-ten November 1911.

Khuen-Héderváry

**142. Alois Aehrenthal külügyminiszter utasítás-fogalmazványa
Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövetnek a
Hajdúdorogi egyházmegye felállítása és az Egyesült Államokba
kinevezendő magyar görögkatolikus püspök tárgyában**

Bécs, 1911. november 8.

ÖStA HHHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVII. fol. 108r–109r. (MNL
OL X 869, W 875 tekercs, 365–366). Fogalmazvány.

Urgenz Ungarn

Abschrift eines Erlasses an Prinzen Schönburg in Rom de dato Wien, 8. November 1911, No. 2729.

Den Bericht vom 24. August l. J., No. 32 F, betreffend die lateinischen Uebersetzungen der sich auf die Gründung eines neuen griechisch-unierten Bistums in Budapest und eines apostolischen Vikariates in Nordamerika beziehenden Memoranden, habe ich erhalten und denselben dem Herrn königlich ungarischen Ministerpräsidenten mitgeteilt.

Sobald mir die gewünschten Uebersetzungen zugekommen sein werden, werde ich nicht ermangeln, dieselben Euer Durchlaucht behufs Weiterleitung zu übermitteln.

Nachdem aber nunmehr infolge Rückkehr der Kardinäle nach Rom und Wiederaufnahme der Tätigkeit in den Kongregationen jene Hindernisse

---

²³⁰Lásd: 77. számú dokumentum.

weggefallen sein dürften, welche Euer Durchlaucht am Schlusse Ihres Berichtes²³¹ vom 21. September l. J., No. 36, erwähnten, hielte ich es für angezeigt, wenn Euer Durchlaucht, ohne das Einlangen der Uebersetzungen abzuwarten, Ihre Bemühungen in den beiden vorerwähnten, die königlich ungarische Regierung so interessierenden Angelegenheiten erneuern würden.

Was speziell die Kreierung des griechisch-unierten Bistums in Budapest anbelangt, könnten Hochdieselben anlässlich Ihrer neuerlichen Schritte darauf hinweisen, daß der hier ausgesprochene Wunsch Monsignore Bavonas nach genauen Informationen über die Abgrenzung der neuen Diözese bereits in der dem Memorandum der königlich ungarischen Regierung beigeschlossenen Karte erfüllt erscheint.

Was die vom Herrn Kardinalstaatssekretär gemachte Aeüßerung betrifft, daß sich die Kurie hinsichtlich der liturgischen Sprache des neuen Bistums gewisse Garantien verschaffe müsse, so können Euer Durchlaucht betonen, daß die königlich ungarische Regierung ebenfalls in dem Memorandum selbst den Wünschen des heiligen Stuhles bereits a priori entgegengekommen ist, indem sie darin ihre Zustimmung ausgesprochen hat, daß der heilige Stuhl zur liturgischen Sprache in der neuzugründenden Diözese die altgriechische Sprache dekretiere.

Indem ich Euer Durchlaucht sohin ersuche, bei der Kurie darauf hinzuwirken, daß sowohl die Frage der Gründung eines griechisch-unierten Bistums in Budapest wie auch jene der Kreierung eines apostolischen Vikariates für die ungarländischen Unierten in Nordamerika je früher zu einem gedeihlichen Abschlusse gebracht werde, füge ich bei, daß auch in der Frage der Publizierungsformel hinsichtlich des neuen ungarischen Bistums die Antwort des Herrn königlich ungarischen Ministerpräsidenten noch ausständig ist, daß ich aber sowohl diese Frage wie auch jene der lateinischen Uebersetzungen der Memoranden demnächst zu urgieren gedenke.

Empfangen etc.

143. A magyar kormány diplomáciai jegyzéke az Apostoli Szentszéknek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában

Bécs, 1911. november 8.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 1. fol. 61rv. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat alapján: CÂRJA, XXXIII., 119. Az alábbi átírás szintén a tisztázat alapján készült.

Notice.

Le Gouvernement Royal Hongrois vient de rappeler au Ministère Impérial et Royal des Affaires Etrangères le projet concernant l'érection

---

231 Lásd: 136. számú dokumentum.

d'un nouveau diocèse à Budapest pour les Catholiques hongrois du rite grec.

Le mémoire présenté à ce sujet au Saint Siège ainsi que les communications faites par le Prince de Schonburg contiennent toutes les informations concernant ce projet et notamment celles quant aux limites du nouveau diocèse et quant à l'emploi du grec ancien comme langue liturgique.

Le Gouvernement Royal Hongrois attribuant une grande importance à une prompte et favorable issue des démarches entreprises par l'Ambassade Impériale et Royale auprès du Saint Siège, le Ministère Impérial et Royal des Affaires Etrangères aime à espérer que Son Excellence Monseigneur Bavona voudra bien de son côté employer ses bons offices afin que le projet ci-dessous mentionné et destiné à favoriser le développement religieux des Catholiques hongrois du rite grec dans leur patrie puisse être réalisé dans le délai le plus bref possible.

Vienne, le 8 novembre 1911.

144. Csernoch János kalocsai érsek feljegyzése a Hajdúdorogi egyházmegye felállítására tárgyában

Budapest, 1911. november 8.

EPL Cat. D/c. Vaszary 8123/1911. Fogalmazvány.

Minthogy a gör. kath. magyar püspökség fölállítását célzó tárgyalásokat ez alkalommal már a magyar kormány kezdeményezte, biztosra vehető, hogy kezdeményező lépése, Ő Felségének legmagasabb tudtával történt s így a legfőbb kegyúrnak az új püspökség felállításához szükséges beleegyezése bizonyára már megvan. De föl kell tételezni továbbá azt is, hogy a magyar kormány, miután az apostoli szentszékhez hivatalos megkereséssel fordult, egyuttal már avval is tisztába jött magával, hogy a püspökségnek fölállításával és dotációjával járó költségeket viselni fogja és pedig az országos költségvetés terhére, amint egyszer annak idején a szamosújvári gör. kath. püspökséggel történt, mert a vallásalap, eltekintve attól, hogy más a rendeltetése, ez újabb terhet úgy sem viselhetné el. Ami továbbá az apostoli szentszéknek szintén szükséges beleegyezését illeti, ez, amint a nuntiussal kezdett tárgyalásokból kivehető, szintén biztosítottak látszik.

Kívánja azonban a püspököknek véleményét meghallgatni az új egyházmegyének területére, további a liturgikus nyelvre nézve és az iránt való biztosítékot, hogy használatban lévő élő nyelv (lingua vulgaris) liturgikus nyelvnek ne használtassék.

Ami az új egyházmegyének kijelölendő határait illeti, erre nézve első sorban az érdekelt püspököknek kell nyilatkozniuk, akik, ha esetleg vonakodnának is az egyházmegye részére bizonyos számú plebániát

vagy községet átengedni, e vonakodás a pápa Őszentségének és a király Őfelségének akaratával szemben úgy sem érvényesülhetne.

Ami azonban a liturgikus nyelvre vonatkozó biztosítékot illeti, hogy az ti. valamely használatban lévő élő nyelv ne legyen, ez a biztosíték vagy meg nem adható, vagy pedig a püspökség föl nem állítható. Ha ugyanis megadatik a biztosíték, hogy a magyar nyelvet a liturgiában használni nem fogják, akkor a püspökség felállításának szüksége eszik, mert készen a mozgalom, melynek első komoly eredményeképp jelentkezik a kormánynak mostani lépése, egy magyar liturgikus nyelvű püspökségnek fölállítását célozva. Ha nem ezt célozná, miután ószláv és oláhnyelvű gör. kath. püspökségek amúgy is vannak, akkor kár lett volna a mozgalmat megindítani s mai napig felszinen tartani. Ha pedig az apostoli szentszéktől kívánt biztosíték meg nem adatik, akkor az apostoli szentszék az új püspökség fölállítását engedélyeni nem fogja, mert egyenesen és világosan kiköti, „ne lingua vulgaris in liturgiam introducatur.”

Ezzel szemben viszont tény az, hogy a lingua vulgaris, vagyis a magyar nyelv, a gör. katolikusoknál egyes helyeken már is, meglehetősen hosszú idő óta használatban és pedig oly helyeken ahol a magyar ajkú hívek többségben vannak. A használatban lévő lingua vulgaris, vagy a magyar, vagy pedig a román, a szerint, amint az illető magyar ajkú hitközségek vagy a munkácsi, vagy pedig valamelyik oláh görög kath. püspökség alá tartozik. A munkácsi püspökség alá tartozó magyarok, vonakodnak a ruthén nyelvet liturgikus nyelvnek használni s azért anélkül, hogy erre valakitől fölhatalmazást nyertek volna, de facto behozták a magyar nyelv használatát.

Az oláh gör. kath. püspökségek alá tartozók pedig avval érvelnek, hogy náluk a liturgikus nyelv az oláh, vagyis a román nyelv, tehát élő nyelv, lingua vulgaris. Már pedig, mondják, hogy ugyanazon joggal, amellyel az oláh nyelv, lehetne az a magyar is, annyival inkább, mert az oláh nyelv veszélyezteti az ő és gyermekeiknek magyar nemzetiségét s azonkívül sérti nemzeti önérzetüket az, hogy ők mint az uralkodó fajnak tagjai kénytelenek legyenek egy nemzetiségi nyelvet eltűnni liturgiájukban, mikor ez a nyelv is, csakúgy lingua vulgaris, élő nyelv, mint az ő anyanyelvök, a magyar. És ezen fölfogásukhoz oly erősen ragaszkodnak, támogatva a magyar közvéleménytől, a amint a magyar kormánynak lépéséből látható, magától a kormánytól is, hogy attól el nem tántoríthatók.

Tekintettel tehát arra, hogy a magyar nyelvnek a munkácsi egyházmegye egyes plebániáin már is divó gyakorlata nagyobb rázkódtatások és bajok nélkül meg nem szüntethető, tekintettel továbbá arra, hogy a gör. kath. oláh püspökségekben élő magyarok az oláh nyelv használatába bele nem nyugszanak, sőt egyes helyeken szintén már a magyar nyelvet használják s végül tekintettel arra, hogy az apostoli szentszék az új egyházmegye fölállításának engedélyezéséhez azt a föltételt köti, mely szerint biztosíték

adassék, hogy „lingua vulgaris, a minő kétségkívül magyar is, liturgikus nyelvül ne használtassék, kérdés minő álláspontot foglaljon el a magyar püspöki kar, hogy a magyar kormánynak amint látszik most már komoly elhatározásával ellentétbe ne jusson és az apostoli szentszéknek is lehetővé tegye, hogy a kívánt kaucio mellett is teljesíthesse a magyar kormány kívánságát.

Az isteni tiszteletnek központja, úgy a latin, mint a gör. szert. kath. egyházban a szent mise. A liturgikus nyelv ennél fogva első sorban itt jön figyelembe. A szent misét mindkét egyházban a pap együtt mondja a néppel azzal a különbséggel, hogy a görög szertartású egyházban jobban domborodik ki a népnek együttes misézése a pappal. A latin egyházban a népet a ministransok és a chorus helyettesítik, a görög szertartású egyházban pedig a nép maga fölváltva a pappal mondja a szent misének egyes részeit. Azonkívül a görögöknél a szent mise liturgiája inkább hasonlít a latinok liturgiájához, amelyekben majdnem annyit mond a nép, mint a pap. Ha információim helyesek, a budapesti gör. kath. egyházban a miséző pap a liturgiának rá eső részét görögül mondja, a nép pedig magyarul válaszol. Ily módon meg lehetne oldani a fölállítandó püspökségben a liturgia nyelvét, mert a szent misének lényeges alkatrészei amúgyis azok, amiket a pap mond, a népnek válaszlásai éppen nem lényegesek és semmiféle veszélyt nem rejtenek magukban, hogy a szentmise lényeges részeibe idővel hitellenes hibák csúszzanak be.

Az pedig csakugyan különös, hogy a magyarok, akik sem a szláv, sem az oláh nyelvet nem tudják, ezek valamelyikén misézzenek együtt a pappal.

Eszerint a teendő intézkedések sorrendje az volna, hogy először állapíttatnék meg a felállítandó püspökségnek liturgikus nyelve. Meg lévén ez állapítva, elkészíttetnének a liturgikus könyvek s azután állíttatnék fel, a szemmel tartandók szemmel tartásával, maga a püspökség. Mert ha a püspökség felállítása a liturgikus nyelv megállapítása előtt mondatnék ki, akkor már nehezebb volna a liturgikus nyelvnek az apostoli szentszék intenióinak megfelelő megállapítása. A nuntius levelére ily értelemben kellene válaszolni.

Budapesten, 1911. nov.

Csernoch János, kalocsai érsek

145. Az 1911. november 9-10-ei magyar püspökkari konferencia jegyzőkönyve a hajdúdorogi püspökség felállítása tárgyában

Budapest, 1911. november 9-10.

EPL Vaszary Cat. Da. Másolat.

KIADVA: Beke Margit (szerk.): *A magyar katolikus püspökkari tanácskozások története és jegyzőkönyvei 1892-1918 között*. Budapest, 2018. 400. Az alábbi átírás a püspökkari jegyzőkönyv nyomtatott tisztázata alapján készült.

5. Az előkészítő bizottság elnöke jelenti, hogy a magyar királyi kormány az apostoli Szentszékhez fordult, egy görög katolikus magyar püspökség felállítása érdekében, melynek eszméje úgy a Szentszék, mint Ő Felsege részéről tetszéssel találkozott. Az új püspökség felállításának költségeit és dotációját a magyar állam vállalná.

Az előkészítő bizottság javaslata alapján a püspöki kar kimondja, hogy egy lehetőleg Debrecenben felállítandó magyar g. kath. püspökség eszméjét szívesen üdvözlí. Ily értelemben felír a római Szentszékhez s a legfőbb kegyúrhoz, kiknek feladatuk lesz az érdekelt tényezők meghallgatása után a felállítandó püspökség ügyében határozni.

146. Vaszary Kolos hercegprímás átírata Alessandro Bavona bécsi nunciusnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában

Budapest, 1911. november 9.

ASV Segr. Stato, anno 1913 rubr. 247, fasc. 1. fol. 89r–91v. Tisztázat.
ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 1. fol. 136bisr–137v. Másolat
EPL Cat. D/c. Vaszary 1911. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciátúra levéltárában található másolat alapján:
CÁRJA, XLII., 131-135. Az alábbi átírás a tisztázat alapján készült.

All. I. al rapporto no. 500.

Nr. 8123/1911.

Excellentissimo ac Reverendissimo Domino

Alexandro Bavona

Archi-Episcono Pharsalensi et Nuntio Apostolico

Viennae

Excellentissime ac Reverendissime

Domine Archi-Episcopo et Nuntie Apostolice!

Aestimativissimis litteris²³² suis de dato 13 Octobris anni currentis Numero 321 requirere me dignata fuit Excellentia Vestra, ut causam neoerigendi episcopatus pro catholici graeci ritus in Hungaria, qui Magyari nuncupantur,

---

232Lásd: 138. számú dokumentum.

conventui episcoporum Hungariae proponerem, illorumque opinionem cum Excellentia Vestra communicarem. Requisitioni Excellentiae Vestrae promptissime obsecundando quaestio in conventu episcoporum die 9-a Novembris celebrato proposita, omni ex parte ad trutinam revocata et pertractata fuit. Intererant autem conventui, demtis Domino Archiepiscopo Agriensi et graeci ritus Munkácsiensi, qui infirmitate detinebantur, omnes reliqui ex Hungaria episcopi, qui omnes sibi conscii erant gravitatis et indaginis propositae quaestionis, munus et officium ponentis obeunte Excellentissimo Archiepiscopo Colocensi.

Praeses gubernii Hungarici communicavit nobiscum libellum ejusdem gubernii in causa neoerigendi episcopatus Sedi Apostolicae porrectum et insuper fiducialiter aperuit nobis, Suam Maiestatem Regem Nostrum Apostolicum probare erectionem novi episcopatus. Quae in illo gubernii Hungarici ductu historiae enarrantur, illa omnino vera sunt. Gubernium Hungaricum prout ex ipso Sedi Apostolicae porrecto libello patet, optima intentione ducitur. Nihil aliud vult, quam ut incolae regni iuxta recentissimam conscriptionem 239,353, quarum lingua nativa hungarica seu rectius magyarica est, quive ritum graeco-catholicum sequuntur et in religione catholica et in nationalitate sua magyarica conserventur et permaneant.

Siquidem nunc incardinati Dioecesibus graeci ritus catholicis sive ruthenis, sive vero rumenis, in continuo versantur periculo, ut denuo utar nomenclatura ab Excellentia Vestra usitata, amittendi linguam nativam, seu magyaricam, quod periculum eo magis subversatur, quum etiam in scholis illorum vel saltem in magna parte harum scholarum doctio ipsius religionis in lingua ruthenica seu rumenica fiat. Incolae vero hi adeo adherent linguae suae, ut ad linguam a sua alienam et vulgarem, in culto divino adhibendam nullatenus adduci queant, et aliquoties jam, pro dolor, accidit, quod plures illorum ad calvinismum defecerint ideo, quia non licebat illis in liturgia linguam magyaricam adhibere. Ad praecavendas itaque ultiores apostasias et ut parochias suas ultro quoque conservare possint, nonnulli parochorum tam inter ruthenos quam rumenos paulatim introduxerunt, vel potius tolerarunt aliquem usum linguae magyaricae in liturgia.

Non ideo hoc fecerunt, ac si praeceptum Ecclesiae de non adhibenda in liturgia lingua vulgari migrare, vel vero ac si propagandae linguae magyaricae fomentum praebere voluissent, sed unice ideo, ut ulterioribus apostasiis limites ponerent et suos fideles in sacra unione conservarent.

Ad praxim hanc introducendam, seu potius tolerandam nonnulli sacerdotes graeci ritus catholici tam rutheni quam rumeni eo magis coacti erant, quum fideles ipsorum labii magyarici nullo modo pati velint, ut ipsi nomine ruthenorum vel rumenorum compellentur, quo nomine apud nos in Hungaria nationalitas ruthenorum ac rumenorum compelli solent. Nationalitas Magyarorum, passim Hungarorum, quae avito et haereditario iure Hungariam

possidet, nullam ex aliis nationalitatibus in cultivanda et exercenda sua lingua materna impedit, hoc autem admittere non potest, ut asseclae sui medio linguae slavicae ac rumenicae in liturgia sacra adhiberi solitae, absorbeantur et sive Slavi sive Rumeni fiant. Et haec etiam causa est, ob quam usus linguae Magyariae hinc inde in liturgiam jam introductus simpliciter abrogari et eliminari sine maximo Ecclesiae catholicae dispendio nequeat.

His de causis gubernium Hungaricum, quod et publicae opinionis pro petito Magyarorum dantis respectum habere debet, viam quaerit, qua et nationalitati et catholicitati catholicorum graeci ritus stirpis suae consulere queat, quin in jura universorum graeci ritus catholicorum sive vero ipsius Sanctae Sedis Apostolicae involare vellet. Et viam hanc putat se invenire per erectionem novi episcopatus pro catholicis magyaris, qui ritum graecum sequuntur.

Libellum a gubernio Sanctae Sedis Apostolicae porrectum, notum esse suppono Excellentiae Vestrae. E libello hoc, prout e habitis per Excellentissimum Archiepiscopum Colocensem cum gubernio oretenus consultationibus manifestum est, quod gubernium aequas et justas habeat causas petito insistendi, quod omnia cum erigendo episcopatu conjuncta onera materialia, qualia sunt dos episcopatus, erectio necessariorum aedificiorum et institutorum et similia ferre velit, quod Sua Majestas Rex Apostolicus, qua supremus ecclesiae in Hungaria patronus erectionem novi episcopatus valde optet, et desideret, quod porro molitiones a plurimis jam annis eo directae, ut novus episcopatus erigatur aliter quam per ipsam erectionem sopiri nequeant et quidem eo minus, quum negotio novi episcopatus curando, specialis commissio praesit, quae continuis agitationibus in eo est, ut optatum finem assequatur.

Quae cum ita sint, chorus Episcoporum unanimiter declaravit: petito gubernii Hungarici deferendum esse eo sensu, quem ipsum gubernium in libello ad Sanctam Sedem Apostolicam porrecto proponit. Sancta Sedes Appostolica cautiones vult ne lingua vulgaris in liturgiam introducatur. Gubernium pro lingua liturgica proponit linguam Graecam antiquam, quae apud unitos, qui graeci sunt labii, in liturgia sancta adhibetur. Usus linguae hungaricae seu magyariae talem solummodo intendit, quali nunc in ecclesia latina quoque viget, ut scilicet fidelibus liceat hungarice decantare et publicas preces suas in ecclesiis lingua hungarica absolvere. Sacerdotibus, qui ex antiquis Dioecesibus in novam erigendam incardinarentur, liberum relinqueretur, ut in liturgia facultative sive lingua hactenus usitata, slavica nempe vel rumenica, sive graeca utantur et paulatim transitum ad linguam graecam praeparent. Nova autem in clero generatio ita educetur, ut maiorem sibi peritiam et culturam in lingua graeca aquirat, quod difficile sane non esset, quum lingua graeca in omnibus in Hungaria mediis scholis, seu gymnasiis doceatur et alumni cursum theologicum ingressuri, fundamenta graecae linguae iam addiderint. Quum vero graeca lingua, lingua sit emortua et caractere nationalismi careat, tali modo magyari graeci ritus catholici a periculo absorptionis per

slavos vel rumenos liberarentur et postulato Sanctae Sedis Apostolicae, ne lingua vulgaris in liturgia adhibeatur aequae satisfaceret. Insuper sopiretur imo penitus exstingueretur agitatio, quae eo tendit, ut lingua magyrica in liturgiam introducatur, si quidem per erectionem novi episcopatus cum lingua liturgica antiqua graeca et intentio gubernii et graeci ritus catholicorum magyrorum, quae est illorum nationalitatem et catholicitatem conservare, obtineretur.

Sed metus quoque cessaret episcoporum ritus latini, quippe qui hucusque non injuste praetimebant per concessionem irrestrictam et non limitatam linguae magyricae catholicis graeci ritus magyris dandam, periculum subversari, ne ipsi quoque magyri ritus latini, cum tempore pro se similem indulgentiam petant, vel hac de causa ad ritum graecum magyricum transitum anhelent

Huius tenoris propositio Gubernii Hungarici, utpote disciplinae Ecclesiae non contraria, acceptari potest, imo ratione habita circumstantiarum politicarum in Hungaria acceptari debet.

Haec est communis omnium Episcoporum opinio.

Quodjam ad practicam executionem consilii gubernii Hungarici attinet, illa sequens esset:

1. Ante omnia definienda et stabilienda est lingua liturgica. Haec itaque esset lingua graeca antiqua praecipue in celebranda missa. Sacerdotes lingua hac uterentur, fidelibus vero permetteretur ut in illis, quae essentialia non sunt, linguam hungaricam seu magyricam adhibere possint.

2. Stabilita jam lingua liturgica et circumscripto ejusdem linguae usu, procederetur ad erectionem novi episcopatus, ad quem pertinerent parochiae, quae a dioecesi Munkácsiensis, Eperjensi, Szamosujváriensi, Magnovaradiensi graeci ritus et Lugosiensi excinderentur et novam Dioecesim ingremiarentur.

3. In Transylvania gubernium pro sic dictis Siculis graeco-catholicis, stirpe aequae magyrica erigere cupit specialem Vicariatum, cujus Vicarius aequae erigendo episcopatus esset subjectus cum parochiis circiter 45.

4. Circumscriptio novae dioecesis fieret in cointelligentia cum Dominis Episcopis, enumeratorum sub Numero 2 episcopatum et Archiepiscopi Strigoniensis, utpote et cujus Dioecesi fideles graeco-catholici labii magyrici Budapestini habitantes et proprium parochum jam habentes aequae novae Dioecesi ingremiari cupiunt.

5. Quoad sedem novi futuri episcopatus nihil hucusque stabilitum fuit. Memoratur quidem in habitis hucadusque pertractationibus et per publicam opinionem civitas Hajdu-Dorogh, ubi et nunc jam residet Vicarius episcopi Munkácsiensis, sed melius omnino esset, si Sancta Sedes Apostolica a gubernio postularet, ut sedes novi episcopatus in Civitate Debreczen erigatur.

Civitas enim haec est sedes calvinismi in Hungaria, ubi illi plurima sua instituta habent, congressus suos asservare solent et ubi etiam superintendens illorum residet. Insuper in civitate ista statuit recentissime gubernium novam

erigere universitatem, illique incorporare facultatem theologicam calvinianam, jam hucusque inibi existentem. Optandum itaque foret, ut penes centrum istud calvinismi erigatur alterum catholicum.

6. Quum unus alterve Dominorum Episcoporum precipue graeci ritus catholici Rumenorum sollicitudine et angore conficiatur, ne multas amittat parochias, posset nova fieri circumscriptio Dioecesium praecipue Magnó-Varadinensis et Szamosujváriensis graeci ritus Rumenorum, quarum posterior permultas, prior vero pauciores habet parochias.

7. Tandem, si res ad executionem devenit, optandum sane foret, si Sancta Sedes Apostolica specialem aliquem delegatum mitteret in Hungariam, qui hic in facie loci ultiores tractationes continuaret et ad finem Deo juvante, perduceret.

Huic associari possunt alii viri ex parte gubernii et episcoporum utriusque ritus deputandi.

Et haec sunt, quae cum Excellentia Vestra in gravissima hacce causa communicanda habeo, e parte quoque mea adnotando, quod, quum in praesentibus omnes circumstantiae proficuae pro parte Ecclesiae sint, et totius negotii terminationi faveant, occasionem hanc arripiendam et in emolumentum Sanctae Matris Ecclesiae convertendam esse.

In reliquo aestimatissimis favoribus commendatus, distincto com venerationis cultu persisto

E conventu Episcoporum Hungariae die 9-a Novembris 1911.

Budapestini celebrato

Excellentiae Vestrae obsequentissimus servus

Claudius Cardinalis Vaszary

Princeps Primas Hungariae, Archiepiscopus Strigoniensis

147. Mihályi Viktor román görögkatolikus metropolita, Radu Demeter nagyváradi görögkatolikus püspök és Hosszú Bazil lugosi püspök átíratá Alessandro Bavona bécsi nunciusnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítására tárgyában

Budapest, 1911. november 10.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 1. fol. 93r-94r. Tisztázat.

Nro 114/presid. – 1911. Allo. II al rapporto no. 500

Eccellenza Reverendissima!

Nel congresso dei vescovi cattolici dell'Ungheria, tenuto nel giorno 9 di Novembre corr. è stata perletta la lettera, che Vostra Eccellenza aveva indirizzata all'Eminentissimo Signore Principe Primate dell'Ungheria il Cardinale Claudio Vaszary, per risapere il voto dei vescovi dell'Ungheria riguardo alla progettata erezione di una nuova diocesi per fedeli magiari di rito greco, dimoranti nel detto regno d'Ungheria.

In relazione a questa venerata lettera s'è fatta pure menzione di un memoriale, che il regno governo ungherese aveva presentato alla Santa Sede, nel quale si esponevano le modalità, secondo le quali s'intenzionava l'erezione della mentovata nuova diocesi.

Essendo ciascuna diocesi cattolica una cittadella di cristiane virtù, ed una sorgente di vero e solo progresso civile, era ben naturale, che la conferenza de' vescovi d'Ungheria non poteva che riguardare con soddisfazione una simile impresa del governo di Sua Maestà Apostolica, come l'ha pure accettata in principio anche la Santa Sede Apostolica. – Ed è per le medesime ragioni, che anche noi i sottoscritti vescovi della provincia ecclesiastica greco-rumena di Alba Giulia e Fogaras, presenti al detto congresso vescovile, salutammo con simpatia l'idea mentovata, e non sollevammo la nostra voce che allora, quando si diceva nel memoriale, che alla nuova diocesi s'intendevano ingremiarsi diverse parrocchie, una settantina circa, appartenenti alle diocesi di cotesta provincia metropolitana.

Riguardo a questo oggetto, siccome noi non potevamo sapere d'avanzo che cosa si avrà da pertrattare sull'erezione della contemplata nuova diocesi, ci restringemmo a dichiarare ed a dar espressione alle nostre speranze, che prima di erigersi la nuova diocesi sia richiesto il nostro voto e consenso alla dismembrazione di alcune nostre parrocchie, per ingremiarle poi alla nuova diocesi.

Sua Eminenza il Principe Primate, come anche i signori vescovi latini presenti si affrettarono a dichiarare, che la nostra dimanda era giusta, e che certo la Santa Sede non procederà avanti prima di richiedere un tale nostro voto e consenso.

Sè non ostante osiamo recare incomodo con questa nostra lettera all'Eccellenza Vostra, lo è per la responsabilità enorme, che sentiamo aggravarsi sulle nostre deboli spalle in vista dell'avvenire di questa nostra provincia ecclesiastica rumena di Alba Giulia e Fogaras, delle sue diocesi e parrocchie, e dei gravi disturbi religionarii che certamente emergeranno presso di noi, – qualora la questione presente dell'erezione di una nova diocesi di rito greco fosse tranciata in una maniera pregiudiziosa ai dritti, alla costituzione canonica, ai privilegi, ed all'integrità territoriale delle diocesi di questa medesima nostra provincia ecclesiastica, guarentita del resto anche con legge ispeziale del regno d'Ungheria.

È però che dando seguito all'adagio „superflua cautela non nocet”, veniamo a pregare Vostra Eccellenza, di voler informare la Santa Sede sulla nostra umilissima preghiera, che appunto riguardo alla dismembrazione di un certo numero di parrocchie appartenenti alle diocesi della provincia ecclesiastica greco rumena di Alba Giulia e Fogaras non si prendesse alcuna decisione, prima di averne il voto de' vescovi appartenenti a cotesta provincia ecclesiastica.

Raccommandati alla benevolenza di Vostra Eccellenza, con sensi della più distinta stima godiamo poterci professare

Budapest li 10 Novembre 1911

Di Vostra Eccellenza Reverendissima umilissimi servidori:

Vittore Mihályi de Apsa, Arcivescovo e Metropolita di Alba Giulia e Fogaras.

Demetrio Radu, Vescovo rumeno di Granvaradino

Basilio Hossu, Vescovo di Lugos

148. Alessandro Bavona bécsi nuncius jelentése Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában

Bécs, 1911. november 11.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 1. fol. 81rv. Tisztázat.
ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 1. fol. 62rv. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában található fogalmazvány alapján: CÂRJA, XXXIV., 120–121. Az alábbi átírás a tisztázat alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által kiadott szövegtől.

Vienna, 11 Novembre 1911. No. 410

Sua Eminenza Revrendissima

il Signor Cardinale Rafael Merry del Val

Segretario di Stato di Sua Santità

Circa l'erezione di una diocesi di rito greco in Ungheria.

Eminenza Reverendissima,

Mercoledì scorso il Conte d'Aehrenthal tornò a farmi vive istanze da parte del Governo ungherese per la sollecita attuazione del disegno di erigere una diocesi di rito greco pei magiari in Ungheria. A tal effetto mi consegnò uno scritto in cui si afferma che il Principe Schönburg fu incaricato di presentare alla Santa Sede un memorandum, ove sono indicati i limiti della nuova diocesi e si contiene altresì la dichiarazione del Governo quanto alla lingua liturgica da usarsi. Il prelodato Ministro degli esteri mostrò grande interesse perché questo affare si porti a termine il più presto possibile.

Quanto alla dotazione mi si disse che verrà iscritta nel bilancio, ma parmi che per maggior garanzia convenga fissarla mediante scambio di note. Ignaro del suaccennato memorandum inviato dal Governo ungherese, pregai tempo fa, come ebbi l'onore di comunicare all'Eminenza Vostra Reverendissima, l'Eminentissimo Arcivescovo di Strigonia a discutere la questione dei limiti e le altre condizioni concernenti la nuova diocesi nelle conferenze episcopali che si tengono in questi giorni.

Intanto mi reco a dovere di trasmettere all'Eminenza Vostra la preghiera del Governo ungherese e del ministro degli esteri e chinato al bacio della

Sacra Porpora con i sensi della più profonda venerazione ho l'onore di professarmi dell'Eminenza Vostra Reverendissima
umilissimo, devotissimo, obligatissimo servo.
Alessandro Arcivescovo di Farsaglia
Nunzio Apostolico

**149. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár utasítása
Alessandro Bavona bécsi nunciuskának a Hajdúdorogi egyházmegye
felállítása tárgyában**

Róma, 1911. november 17.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 1. fol. 66rv. Tisztázat.
ASV Segr. Stato, anno 1913 rubr. 247, fasc. 1. fol. 83rv. Fogalmazvány.

KLADVA: a bécsi nunciatúra levéltárában található tisztázat alapján: CÂRJA,
XXXVI. 123–124. Az alábbi átirás szintén a tisztázat alapján készült.

Monsignor Alessandro Bavona
Nunzio Apostolico Vienna
Con inserto.
Dal Vaticano, 17 Novembre 1911.
No. 53671

Illustrissimo e Reverendissimo Monsignore,
Ho ricevuto il Rapporto²³³ No. 410 in data 11 corrente, col quale la Signoria Vostra Illustrissima e Reverendissima m'informa della premura dimostrata e delle nuove e più vive istanze fatte dal Signor Conte d'Aehrenthal, perché al più presto possibile si addivenga all'erezione della diocesi di rito greco per i fedeli di lingua ungherese.

Nel ringraziarla di questa e delle altre notizie, che Ella mi dà col menzionato suo Rapporto, Le rimetto, qui accluso, il «memorandum»²³⁴ presentato alla Santa Sede dal Signor Principe di Schönburg sul detto argomento. La Signoria Vostra ne prenda conoscenza e voglia, poi, restituirmelo, comunicandomi insieme tutte quelle osservazioni, che giudicherà opportuno di fare in proposito.

Quanto alla dotazione per l'erigenda diocesi, stimo pure che convenga fissarla per maggior garanzia, mediante scambio di Note.

Con sensi di sincera stima passo a raffermarme di Vostra Signoria
Illustrissima e Reverendissima
Servitore,
Rafael Cardinale Merry del Val

---

233 Lásd: 148. számú dokumentum.

234 Lásd: 105a. számú dokumentum.

**150. Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövet
jelentése Alois Aehrenthal külügyminiszternek a Hajdúdorogi
egyházmegye felállítása és az Egyesült Államokba kinevezendő
magyar görögkatolikus püspök tárgyában**

Róma, 1911. november 21.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVII. fol. 121r–122r. (MNL
OL X 869, W 875 tekercs, 374–376)

No. 45. C.

Rom, 21. November 1911.

Seiner Excellenz Herrn Grafen Aehrenthal etc. etc. etc.

Hochgeborener Graf,

Ich habe die möglichst rasche Erledigung unseres Wunsches der Errichtung eines ungarischen Griechisch-Katholischen Bistums, dem im hohen Erlasse²³⁵ vom 8. November 911 No 2729, enthaltenem Auftrage gemäss, beim Diplomatenempfang der vorigen Woche Seiner Eminenz dem Herrn Staatssekretär gegenüber in der eindringlichsten Weise aus Herz gelegt und brachte den Cardinal, welcher mir zuerst von einer wahrscheinlichen Entscheidung der Sache im Monate Jänner gesprochen hatte, so weit, dass er mir schliesslich die Zusage machte, er werde sein Möglichstes thun, die Erledigung in der betreffenden Congregation, soweit es irgend durchführbar sei, schon bis Weinachten zu erreichen.

Weil grösseren Schwierigkeiten dürfte, wie ich ebenfalls einer diesbezüglichen mir bei derselben Gelegenheit gemachten Ausserung Seiner Eminenz entnahm, die andere in dem einganserwähntem hohen Erlasse behandelte Frage der Creirung eines Apostolischen Vicariats für die ungarländischen, in Nordamerika ausässigen Ruthenen begegnen, über welche ich demnächst in eingehender Weise zu berichten mir erlauben werde.

Genehmigen Euer Excellenz den Ausdruck meiner Ehrfurcht
Schönburg

---

235 Lásd: 142. számú dokumentum.

151. A Budapesti Hírlap tudósítása Vályi János eperjesi megyéspüspök haláláról

Budapest, 1911. november 21.

Budapesti Hírlap, 1911. november 21., 276. szám, 6. oldal

Vályi János püspök meghalt (1837–1911)

Budapest, nov. 20.

Mint egy eperjesi távirat jelenti, Vályi János görög katolikus püspök tegnap váratlanul szívszélütésben meghalt. Vele a magyar püspöki kar egyik legöregebb és legmunkásabb tagja dőlt ki. Az eperjesi egyházmegye nagy jótevőjét siratja benne, mert valóságos atyja volt hívóinek.

Vályi János törzsökös magyar nemes volt. Kegyelettel őrizte a megboldogult azt a fölírast, mely így szól: „Az néhay László királynak Ezer kétszáz hetvennégy Esztendőben az Vályiaknak adattatott nemesy Szabadságokról való Privilegialis levélnek, Miklós Palatinustól megerősítettett (1347) és a nemes Egrý káptalanban 1464. Esztendőben authentizáltatott Párja s valóságos mása.”

Ugyancsak 1291-ből van tudomásunk először, a Vályiakról. Ekkor szerepel Vályi Pázmánnak a fia Batiz Comesnek Gömör helységbe való beiktatásánál. Érdekes azonban, hogy míg a legtöbb tőzsgyökeres magyar családnál a hagyomány mindig messzebbre nyúlik vissza a történelemnél, a Vályiaknál éppenséggel megfordítva van a dolog. Velök szemben a hagyomány volt szűkeklü és a történelem nyúlik vissza messzebbre. A boldogult egy ősrégi várkatona nemzetség sarja volt, melynek ősei már IV. Béla oldalán a Frigyes osztrák herceg ellen vívott küzdelemben részt vettek, hol hűségükről és vitéségükről sokan meggyőződtek. Ezért a nagy király 1247-ben a Calysa nevű gömöri várfölddel jutalmazta meg őket. Bár a Vályiak országos szerepre nem jutottak és időközben el is szegényedtek, a maguk hivatását azonban mindvégig becsülettel betöltötték.

Vályi János 1837-ben, Óvencsellőn, Szabolcsban, született, középiskolai tanulmányait a debreceni, ungvári és a nagyváradi gimnáziumokban végezte, a teológiát Ungváron hallgatta. Mint végzett papnövendéket a bécsi Szent Ágostonról nevezett intézetbe küldte föl püspöke, honnan doktori oklevéllel tért haza. 1866 október. 26-án Gaganecz József eperjesi püspök szentelte föl áldozó-pappá. Eleintén Sátoraljaújhelyen volt káplán, onnan alig néhány hónap múlva az ungvári papnevelőbe, tanulmányi felügyelővé hivatott meg, 1870-ben a püspöki liceumban az egyházjog és az egyháztörténelem tanárává nevezték ki.

Eperjesi püspök 1882 október 11-én lett és székét 1883 július 15-én foglalta el. Midőn püspökké szentelték, az eperjesi egyházmegye

küldöttsége előtt ígéretet tett, hogy csak az egyházmegyének akar élni, fölvirágzásáért, javáért fog munkálkodni. Ezt az ígéretét huszonkilenc éves működése alatt fényesen beváltotta.

Kormányzásának első évei a múltak mulasztásainak rendezésével teltek el. Aztán hozzáfogott tervei megvalósításához. Növendékpapjai részére hatalmas otthont építtetett. A gimnáziumi ifjúság internátusát kibővítette. A népnevelés előmozdítására kántortanító-intézetet alapított, tápintézettel egybekötve.

Alig egy pár éve a leánynevelő-intézett kétemeletes palotájának tette le az alapját.

Csak a legfőbbeket soroltuk föl. Nagyszámú kisebb jótéteményeit is bele számítva, másfél milliót jóval meghaladja adakozásainak az összege, a mi a püspökség aránylag csekély jövedelmét tekintve valóban nagy áldozatkészség. Szeretreméltóságával, nagy munkaerejével, puritán jellemével általános tiszteletre lett szert a társadalom minden körében. Élete főfeladatának a szegény rutén nép anyagi és szellemi érdekeinek ápolását, hitében való megtartását tekintette. Kormányzása alatt az egyházmegyében harminc új templom és száznegyvenhat iskola épült.

A király nagy rendjelekkel és valóságos belső titkos tanácsosi címmel tüntette ki, a pápa pedig római gróffá, házi főpapjává és trónállóvá nevezte ki.

A püspök elhunytáról a következő gyászjelentést adták ki:

Az eperjesi görög szertartású katolikus székeskáptalan saját és az illető rokonok nevében is, mély fájdalommal jelenti nagyméltóságu és főtisztelendő Vályi János dr. urnak, valóságos belső titkos tanácsos, eperjesi görög szertartású katolikus megyéspüspök, hittudor, a budapesti királyi tudományos egyetem hittani kar bekebelezett tagja, az I. osztályú vaskoronarend lovagja és a Lipóttrend középkeresztese, stb., stb. e hónap 19-én élete hetvenötödik és püspöksége huszonkilencedik évében hajnali öt órakor hirtelen történt gyászos elhunytát. A felejtetetlen megboldogult főpásztor hült teteme e hónap huszonharmadikán, azaz csütörtökön, reggeli tíz órakor szentmise mellett fog a görög szertartású katolikus székesegyház sírboltjába örök nyugalomra tétetni. Eperjes, 1911 november 17. – Legyen áldott emléke és örök nyugalma!

Eperjesről jelentik: Vályi János dr, halála váratlanul következett el. Tudták ugyan, hogy a püspök három nap óta gyöngélkedik és szombaton este éterinjekciót is kapott, de arra senki sem gondolt, hogy ily hirtelen véget érjen. A főpásztor halálának híre gyorsan elterjedt a városban és a középületekre és számos magánháza kitérték a gyászlobogót. A püspököt a székesegyházból fogják csütörtökön délelőtt tíz órakor eltemetni.

152. Alessandro Bavona bécsi nuncius átirata Vaszary Kolos hercegprímásnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában

Bécs, 1911. november 23.

EPL Cat. D/c. Vaszary 6918/1911. Tisztázat.
ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 1. fol. 68r. Fogalmazvány.

KLADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött fogalmazvány alapján: CÂRJA, 125., XXXVIII. Az alábbi átirás a tisztázat alapján készült, s néhány helyen eltér a Cârja által kiadott szövegtől.

Viennae, die 23 novembris 1911, No. 456
Eminentissimo ac Reverendissimo Domino
Domino Cardinali Claudio Vaszary
Archiepiscopo Strigoniensi, Primati Hungariae, Gran

Eminentissime ac Reverendissime Domine,
honoris mihi duxi litteras die 12 elapsi mensis sub No. 321 ad Eminentiam
Tuam Reverendissimam dare quoad dioecesim ritus graeci erigendam.

Cum res urgeat, enixe rogo Eminentiam Tuam ut de sententia ab
Episcopis in conventu nuper habito congregatis hac super re patefacta me
certiorem reddere dignetur.

Summa cum veneratione in esculo Sacrae purpurae permanere gaudeo
Eminentiae Tuae Reverendissimae
Addictissimus servus
†Alexander, Archiepiscopus Pharsalonensis
Nuntius Apostolicus

153. Csernoch János kalocsai érsek magánlevele Khuen-Héderváry Károly miniszterelnöknek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában

Budapest, 1911. november 23.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1911–XXV–1799–6856

Nagyméltóságu Gróf, Miniszterelnök Ur! Kegyelmes Uram!

A felállítandó gör. kath. magyar püspökség ügyében van szerencsém
Excellentiádat tiszteletteljesen értesíteni, hogy a püspöki karnak folyó
hó 9-én hozott határozata értelmében a bécsi nuncius urhoz intézendő
előterjesztést elkészítettem s azt egyidejűleg a bíboros hercegprímás urhoz
aláírás végett elküldöttem. Miként szerencsém volt már Excellentiáddal
szóbelileg közölni, ez uton is ismétlem, hogy a püspöki kar teljesen
magáévá tette a magyar kormány álláspontját s ennek én az előterjesztésben
nyomatékosan kifejezést adtam. S minthogy a közel jövőben ugyis

szerencsém lesz a bécsi nuncius urral találkozni, ott előszóval is ez irányba fogok működni.

Fogadja Nagyméltóságod mély tiszteletemnek őszinte kifejezését.

Kalocsa, 1911. november hó 23.

Nagyméltóságodnak alázatos szolgálja

Csernoch János, kalocsai érsek.

154. Csernoch János kalocsai érsek átírata Vaszary Kolos hercegprímáshoz a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában

Kalocsa, 1911. november 23.

EPL Cat. D/c. Vaszary 1911. Tisztázat.

Főmagasságú és Főtisztelendő

Vaszary Kolos Bíbornok, Herczegprímás Úrnak,

Főmagasságú és Főtisztelendő Bíbornok, Herczegprímás Úr!

Kegyelmes Uram!

A görög kath. magyar püspökség felállítása ügyében a folyó hó 9-én tartott püspöki tanácskozás megbízásából szerkesztett és az apostoli nuncius úrhoz intézendő előterjesztés fogalmazványt van szerencsém Eminentiádnak a püspöki konferencián előadott javaslatom másolatával együtt oly tiszteletteljes kéressel megküldeni, hogy az előterjesztést aláírva a nuncius úral közölni, a javaslatot pedig saját levéltárában elhelyezni méltóztassék.

Fogadja Eminenetiád mély tiszteletem őszinte kifejezését, mellyel szent bíborának csókolása mellett maradok,

Kalocsa, 1911. november 23.

Főmagasságodnak alázatos szolgálja

Csernoch János, kalocsai érsek.

155. Andor György miniszteri tanácsos átírata Khuen-Héderváry Károly miniszterelnöknek az ószláv nyelvű görögkatolikus liturgikus könyvek kiadása tárgyában

Budapest, 1911. november 23.

MNL OL K 26 1916–XXV–478 1911–XXV–345–7062

Vallás és Közoktatásügyi M. Kir. Minister

141136 szám.

Nagyméltóságú Miniszterelnök Gróf Ur!

Folyó évi november hó 2-án 5163 sz.a.kelt nagybecsü átíratára van szerencsém az ószláv gör. szert. kath. szerkönyvek kiadására vonatkozó itteni tárgyalási iratokat, az eperjesi püspöknek az Unió nyomda ajánlatára vonatkozó s legutóbb 5163 sz.a.hozzám beérkezett nyilatkozatával együtt Nagyméltóságodhoz visszakérőleg tiszteletteljesen átküldeni.

Egyben tisztelettel megjegyzem, hogy miután az eperjesi püspök kezéhez kiutalt 100.000 koronáról szóló elszámolás ez ideig hozzám még be nem érkezett, ennel fogva egyúttal megkerestem az eperjesi káptalani helynököt, hogy a szóbanforgó okmányolt számadást hozzám a legsürgősebben mutassa be, avagy a fenforgó akadályokat velem közölje.

Az elszámolás beérkezte után nem fogok késni, hogy Nagyméltóságodat megfelelően tájékoztassam.

Fogadja Nagyméltóságod őszinte tiszteletem nyilvánítását.

Budapesten, 1911 november 23.

A miniszter rendeletéből:

Andor György (aláírás)

miniszteri tanácsos

156. Alessandro Bavona bécsi nuncius átíratfogalmazványa Andor György miniszteri tanácsosnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítására tárgyában

Bécs, 1911. november 23.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 1. fol. 69r. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött fogalmazvány alapján:
CÁRJA, XXXIX., 126. Az alábbi átírás szintén a fogalmazvány alapján készült, s néhány helyen eltér a Cárja által kiadott szövegtől.

Vienna 23 novembre 1911. No. 457

Illustrissimo e Reverendissimo

Monsignor Giorgio Andor

Ministero dei culti

Budapest

Illustrissimo e Reverendissimo Signore

Il Governo ungherese rimise a Roma un memorandum sulla diocesi di rito greco unito da erigersi in Ungheria con una carta geografica, ove è delineato il territorio da assegnarsi alla nuova diocesi.

Le sarei grato se volesse compiacersi di farmi tenere un esemplare della menzionata carta.

Con i più vivi ringraziamenti voglia gradire l'attestato del mio distinto ossequio.

**157. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök átiratfoglalmazványa
Csernoch János kalocsai érseknek a Hajdúdorogi egyházmegye
felállítása tárgyában**

Budapest, 1911. november 27.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1911–XXV–1799–6856

Kalocsai érseknek.

Folyó hó 23.-áról kelt nagybecsü levelét, melyben a püspöki karnak egy új gör. kath. magyar püspökség felállítása tárgyában hozott határozatáról értesíteni szives volt, megkaptam.

Nagyméltóságodnak ez ügyben tanusított jóindulatáért s azon készségéért hogy az új püspökség felállítását a nunczius urnál is szives leend támogatni, őszinte köszönetemnek adok kifejezést.

Fogadja stb.

Budapesten, 1911. XI/27.

Ministerelnök ur 1911. XI/27.-én irta alá.

K. Balogh

**158. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár számjeltávirata
Alessandro Bavona bécsi nunciusnak a Hajdúdorogi egyházmegye
felállítása és annak kommunikációja tárgyában**

Róma, 1911. november 27.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 1. fol. 70r. Számjeltávirat.

ASV Segr. Stato, anno 1913 rubr. 247, fasc. 1. fol. 80rv. Számjeltávirat-foglalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában található tisztázat alapján:

CÂRJA, XL., 126–127. Az alábbi átírás szintén a tisztázat alapján készült.

Roma, 27 novembre 1911.

Monsignor Bavona

Nunzio Apostolico, Wien (Austria)

Mi si dice che Governo d'Ungheria gradirebbe modificazione telegramma cui comunicai testo Vostra Signoria Illustrissima, col mio cifrato²³⁶ del 17 settembre. Può consentirsi pubblicazione nei termini seguenti: telegrafano da Roma che nei circoli vaticani ben informati si afferma che la Santa Sede ha ricevuto con benevolenza la domanda del Governo d'Ungheria riguardo alla erezione di una diocesi di rito greco in Ungheria, desiderando, per quanto é da se, di sodisfare ai postulati del Governo medesimo, ha accosentito ad iniziare subito le opportune trattative le quali sono già ben avviate.

Cardinale Merry del Val

---

236 Lásd: 132. számú dokumentum.

159. Andor György miniszteri tanácsos átírata Alessandro Bavona bécsi nunciusnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítására tárgyában

Budapest, 1911. november 29.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 1. fol. 77r. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat alapján: CÂRJA, XXXVII., 124. Az alábbi átírás szintén a tisztázat alapján készült.

Budapesten, 1911, novembre 29.

Eccellenza,

Ho l'onore di aggiungere la carta geografica riguardante la nuova diocesi di rito greco da erigersi. Questa carta ho ricevuto per favore del Segretario di Stato del Ministro Presidente, Alessandro Jeszenszky, il quale sarebbe molto felice, se Vostra Eccellenza si degnasse di attestare in alcune righe a lui dirette la ricevuta della carta geografica.

Con profonda riverenza baciando le mani di Vostra Eccellenza
umilissimo servo

Giorgio Andor

L'adresse del Signor Segretario di Stato è:

Budapest I. Szent György tér, 1.

160. Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövet jelentése Alois Aehrenthal külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítására tárgyában

Róma, 1911. december 6.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVII. fol. 130r–132v. (MNL OL X 869, W 875 tekercs, 381–383). Tisztázat.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1911–XXV–1799–7278. Másolat.

Az alábbi átírás a másolat alapján készült.

3237. szám.

Gróf Khuen-Héderváry Károly m. kir. miniszerelnök úr
Önagyméltóságának, múlt hó 28-án kelt közleményem kapcsán, szives tudomásulvétel végett.

Wien, 1911, december hó 15-én.

A miniszer helyett: Macchio

Prinz Schönburg an Grafen Aehrenthal.

Nr. 47 C Rom, 6. Dezember 1911.

Ich habe einen sich mir ergebenden Anlaß wahrgenommen, um nach kurzer Frist (mein letzter ergebener Bericht in der Sache vom 20.

November 1911²³⁷, Nr. 45 C) die Frage der Errichtung eines griechisch-katholischen Bistums dem Kardinal-Staatssekretär gegenüber nochmals zur Sprache zu bringen und ihm für eine möglichs baldige Lösung wärmstens zu empfehlen. Ich gewann hiebei den bestimmten Eindruck, daß der Kardinal geneigt ist, unseren Wünschen in dieser Sache auch betreffs eines möglichs raschen Tempos in der Erledigung entgegenzukommen, ich erlaube mir aber zugleich ergebenst zu beantragen, daß nötigen Falles auch bei uns von kompetenter Seite auf die beteiligten ungarischen Bischöfe eingewirkt werde, damit auch sie dieses rasche Tempo bei etwa noch nötiger Abgabe von hier gewünschten und von ihnen im Wege der Wiener Nuntiatur abverlangten Informationen oder Aufklärungen einhalten. Es würde dadurch vermieden, daß man sich hier etwa mir gegenüber auf eine ihrerseits verschuldete Verzögerung berufen könnte, wie es bereits einmal geschah.

Genehmigen etc.

**161. Alessandro Bavona bécsi nuncius átiratfogalmazványa
Jeszenszky Sándor miniszterelnökségi államtitkárnak a
Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában**

Budapest, 1911. december 11.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 1. fol. 78r. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött fogalmazvány alapján: CÂRJA, XLIII., 136. Az alábbi átirás szintén a fogalmazvány alapján készült, s egy helyen eltér a Cárja által közölt szövegtől.

Viennae, die 12 Decembris 1911

No. 501

Illustrissimo Domino

Domino Alexandro Jeszenszky

Szent Györgytér, 1, Budapest.

Illustrissime Domine,

Grato animo accepi dioecesis ritus Graeci in isto Regno erigendae tabulam, quam ad me mittendam humaniter curasti.

Dum igitur plurimas pro huiusmodi officio gratias Tibi persolvo, libenter oblata occasione utor, ut impensos maxime meae observantiae sensus Tibi profiteor, quibus sum ex animo.

---

237 A követi jelentés valójában november 21-én kelt. Lásd: 150. számú dokumentum.

162. Alessandro Bavona bécsi nuncius jelentése Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítására tárgyában

Bécs, 1911. december 12.

ASV Segr. Stato, anno 1913 rubr. 247, fasc. 1. fol. 85r–87v. Tisztázat.
ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 1. fol. 73r–76vr. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában található fogalmazvány alapján: CÂRJA, XLI., 127–131. Az alábbi átírás a tisztázat alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által kiadott szövegtől.

No. 500

Vienna, 12 dicembre 1911.

Sua Eminenza Reverendissima
il Signor Cardinale Rafael Merry del Val
Segretario di Stato di Sua Santità
Vaticano, Roma

Su la erezione di una diocesi di rito greco in Ungheria.
(con allegati)

Eminenza Reverendissima,

Con l'ossequiato dispaccio²³⁸ dei 17 decorso mese, N. 53671, piacque all'Eminenza Vostra Reverendissima di rimettermi il Memorandum²³⁹ presentato dal Principe di Schönburg, circa la erezione di una diocesi di rito greco per i fedeli di lingua ungherese, e di ordinarmi a comunicarLe opportune osservazioni sul grave argomento.

Mi pregio ritornarLe, qui unito, l'anzidetto Memorandum; ma prima di eseguire i venerati comandi quanto alle richieste osservazioni stimo conveniente rassegnarLe alcuni ragguagli su lo stato della questione.

A fin di procedere in questo affare con maggior sicurezza e d'accordo con l'Episcopato pregai nello scorso settembre l'Eminentissimo Arcivescovo di Strigonia a consultare i Vescovi, prossimi a riunirsi per le conferenze annuali, intorno ai limiti della nuova diocesi, alla lingua da usarsi nella liturgia, alle garanzie da esigersi perché in questa non venisse introdotta la lingua volgare. Le accennate conferenze convocate per la metà di ottobre si tennero invece il 9 del mese passato; ed ora il prelodato Arcivescovo m'invia la importante relazione²⁴⁰ che ho l'onore di trasmettere all'Eminenza Vostra (allegato no. I). L'Episcopato come se ne rileva, si dichiara favorevole all'attuazione del progetto proposto dal Governo ungherese: osserva

---

238 Lásd: 149. számú dokumentum.

239 Lásd: 105a. számú dokumentum.

240 Lásd: 146. számú dokumentum.

peraltro che, costituendosi la nuova diocesi con le parrocchie da separarsi dalle diocesi di rito greco-rumeno e greco-ruteno, debbano ascoltarsi gli Ordinarii delle medesime. Per la lingua liturgica, l'Episcopato trova bene che si prescriva la greca antica, sia perché questa s'insegna nei ginnasi, sia perché, essendo lingua morta, non vi ha pericolo che i magiari vengano assorbiti dagli slavi e dai rumeni. Rispetto alla sede episcopale, giudica esso miglior partito quello di porla a Debreczen; città ove i calvinisti sogliono tenere i loro congressi; ove risiede il soprintendente dei medesimi ed ove il Governo ha deliberato di stabilire una università incorporandovi la facoltà teologica calviniana, ivi esistente; e sarebbe quindi a desiderarsi che presso un tale centro calviniano sorgesse un centro cattolico. Finalmente stima opportuno che la Santa Sede mandi un suo delegato a Budapest, il quale con l'aiuto di uomini scelti dal Governo e dai Vescovi interessati risolva tutte le questioni connesse con l'effettuazione del disegno in parola.

I Vescovi di rito greco-rumeno presenti alle summentovate conferenze, impensieriti per il gran numero di parrocchie che si vogliono staccare dalle loro diocesi, e pei danni che prevedono derivarne alla loro chiesa mi diressero la lettera che va qui acchiusa (all. N. II) nella quale chiedono di essere uditi prima di prendersi una decisione. Monsignor Radu, Vescovo di Gran Varadino di rito greco rumeno, visitò giorni fa l'Arciduca Francesco Ferdinando, considerato come protettore delle varie nazionalità esistenti in Ungheria, e l'informò del divisamento del Governo, inteso, secondo lui, a magiarizzare i greci-uniti con pregiudizio dei rumeni e dei ruteni.

A quanto egli mi riferì, l'erede del trono lo ascoltò con singolare attenzione e manifestò il suo proposito di sostenere i rumeni ed i ruteni contro le pretese dei magiari.

Ciò premesso passo ad esporre alcune osservazioni sul ridetto Memorandum. In questo il Governo, dopo aver accennato le ragioni che mostrano quanto sia fondata l'aspirazione degli ungheresi di rito greco ad avere un proprio Vescovo, domanda:

I. che si conceda la erezione della diocesi di rito greco per i fedeli di lingua ungherese;

II. che a tal effetto si smembrino da varie diocesi 136 parrocchie, e propriamente 6 dalla diocesi di Eperjes, 68 da quella di Munkacs, 54 da quella di Gran-Varadino di rito greco-rumeno, 7 da quella di Armenopoli, 1 dalla Archidiocesi di Strigonia;

III. che l'archidiocesi di Alba Giulia di Fogaras ceda 36 parrocchie per costituire un vicariato nelle regioni della Transilvania;

IV. che si prescriva come lingua liturgica la greca antica.

Rispetto al primo postulato è da notare che la frase „fedeli di lingua ungherese” può portare confusione e suscitare anche una qualche agitazione tra i cattolici appartenenti alle diocesi greco-rutene e greco-rumene, i quali

volendo passare per magiari affacino il diritto di appartenere alla nuova diocesi; e che ad evitare disordini conviene addurre come motivo della creazione della nuova diocesi circoscritta dai limiti da designarsi la necessità di provvedere a non pochi cattolici greci-uniti, determinando con ogni chiarezza costituirsi una giurisdizione territoriale e non personale.

Per ciò che si riferisce al secondo punto occorre considerare che la diocesi di Gran-Varadino che al presente conta 169 parrocchie e 102,700 anime rimarrebbe con 115 parrocchie e 45,325 anime e quindi troppo piccola. A questo inconveniente può rimediarsi, cedendole una parte della diocesi di Armenopoli, la quale avendo ora 491 parrocchie e 523 231 anime, conserverebbe giusto il citato Memorandum, 484 parrocchie e 510,925 anime.

Quanto alla proposta di costituire un vicariato all'estremo limite della Transilvania, bisogna osservare che questo non sarebbe contiguo alla nuova diocesi e che quindi il Vescovo della medesima eserciterebbe la giurisdizione su di un territorio separato. Forse la costituzione di una prelatura nullius sarebbe più conforme alla disciplina canonica.

Finalmente riguardo al quarto punto fa d'uopo riflettere che il clero non conosce la lingua greca antica, e che non riuscirà agevole indurlo ad apprenderla. Malgrado il parere dei Vescovi non sembra opportuno prescrivere una lingua ignorata da tutti ed anche dal clero laddove nelle chiese che dovrebbero formare la nuova diocesi si usa già la lingua slava ed in questa sono redatti i libri sacri. Né si scorge il pericolo additato dai Vescovi che cioè i magiari vengano assorbiti dai rumeni e dai ruteni, mentre quelli sono preponderanti e crescono ogni giorno vie più di numero e di forza.

Taluno crede che il Governo preferisce la lingua greca perché gli ungheresi si distinguano dagli altri popoli, e forse anche perché il clero non conoscendo bene l'anzidetta lingua s'induca più facilmente a servirsi della volgare, intento tanto vagheggiato dal popolo ungherese. Così in luogo di rimuovere gli abusi esistenti si verrebbe a fomentarli.

Tutto ponderato, pare buon consiglio quello proposto dai Vescovi, di deputare cioè un delegato della Santa Sede, il quale risolva sul posto tutte le differenze, e si formi un progetto concreto da servire di base alla erezione della diocesi. Ed a prevenire controversie ed inconvenienti, a mio sommesso avviso, dovrebbero rivolgersi gli sforzi a:

I. stabilire che la giurisdizione sia territoriale, di guisa che non possa estendersi ai fedeli, benché di lingua ungherese, non domiciliati nel territorio assegnato alla nuova diocesi, conforme alle regole canoniche vigenti nella materia;

II. delineare con ogni esattezza i confini della nuova diocesi, procurando di non ridurre troppo le diocesi greco-rumene.

III. fare una nuova circoscrizione delle diocesi greco-rumene di Gran-Varadino e di Armenopoli, perché altrimenti la prima rimarrebbe troppo piccola mentre l'altra è abbastanza vasta;

IV. esaminare se nelle regioni della Transilvania separate dal territorio della nuova diocesi, in luogo di un Vicariato dipendente dal Vescovo di questa, convenisse erigere una prelatura nullius che avrebbe un ordinario proprio;

V. indurre il governo a conservare la lingua slava, già in uso in quei luoghi;

VI. fissare la dotazione mediante lo scambio di note.

Tutto ciò difficilmente può ottenersi da lontano; è necessario che il delegato della Santa Sede stia sul luogo e procuri di mettere d'accordo il Governo ed i Vescovi interessati. A questo fine non sarei alieno dal recarmi a Budapest, se così piacesse all'Eminenza Vostra.

Chinato al bacio della Sacra Porpora con i sensi della più profonda venerazione ho l'onore di professarmi

Dell'Eminenza Vostra Reverendissima
umilissimo, devotissimo, obbligatissimo servo
†Alessandro, Arcivescovo di Farsaglia
Nunzio Apostolico

**163. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár utasítása
Alessandro Bavona bécsi nunciusnak a Hajdúdorogi egyházmegye
felállítása tárgyában**

Róma, 1911. december 17.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 1. fol. 80rv. Tisztázat.
ASV Segr. Stato, anno 1913 rubr. 247, fasc. 1. fol. 96r. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában található tisztázat alapján:
Cârja, 137., XLIV. Az alábbi átirás szintén az tisztázat alapján
készült, s egy helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

Monsignore Bavona
Nunzio Apostolico Vienna.
Dal Vaticano, 17 Dicembre, 1911.
No. 54166

Illustrissimo e Reverendissimo Monsignore,

Mi è regolarmente pervenuto il Rapporto²⁴¹ della Signoria Vostra Illustrissima e Reverendissima, in data del 12 corrente mese, No. 500, relativo alla erezione di una Diocesi di rito greco in Ungheria. La ringrazio delle notizie e delle osservazioni in esso comunicatemi su tale argomento, e trovo conveniente il suo progetto di recarsi a Budapest per studiare sul luogo la importante vertenza. Approvo pure i vari punti proposti da Vostra Signoria, come base dei lavori preparatori per la erezione della Diocesi suddetta. Soltanto per ciò che riguarda il 5° punto concernente la lingua

---

241 Lásd: 162. számú dokumentum.

liturgica, non mi sembra che vi siano ancora tutti i dati necessari, perché la Santa Sede possa essere in grado di risolvere una così grave questione. La interessò perciò ad esaminarla ulteriormente colla sua sperimentata diligenza, e ad espormi quindi nel modo più completo le ragioni che militano pro e contra l'uso del greco antico o della lingua slava nella liturgia per la Diocesi in discorso.

Intanto, con sensi di ben distinta stima mi riaffermo
Di Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima
Servitore,
Rafael Cardinale Merry del Val

164. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök átirata Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában

Budapest, 1911. december 18.

ASV Segr. Stato, anno 1913 rubr. 247, fasc. 1. fol. 98. Tisztázat.

All'Eminentissimo e Reverendissimo
Cardinale Merry del Val
Segretario del Stato di Sua Santità
Budapest il 18. Dicembre 1911.

Eminenza!

Il carissimo Conte Lippay fece a noi delle comunicazione con tale entusiasmo su la bontà e la benevolenza di Vostra Eminenza al riguardo del mio Governo, e la nazione Ungheresi, che ne siamo profondamente commossi.

La riuscita delle nostre umilissimo domande, e il loro adempimento le dobbiamo solamente alla grande benevolenza di Vostra Eminenza, perciò mi permetto d'esprimere intanto a Vostra Eminenza, anche a nome del mio Governo, la nostra profonda gratitudine.

Mentre prego Vostra Eminenza di voler continuare a prestarci il suo potente appoggio, sono con alta stima, e profonda venerazione di Vostra Eminenza umilissimo e devotissimo
Conte Carlo Khuen-Héderváry
Presidente del consiglio dei Ministri.

165. Miniszterelnökségi feljegyzés az ószláv nyelvű görögkatolikus liturgikus könyvek kiadása tárgyában

Budapest, 1911. december 20.

MNL OL K 26 1916–XXV–478 1911–XXV–345–7062

7062/M.E. szám

Vallás és közoktatásügyi minister úr az ó szláv görög katolikus szerkönyvek kiadása ügyében.

Pro domo.

Az igatmány szerint a kultuszministerium az eperjesi káptalani helynököt megkereste, hogy azon 100.000 K-ról, mely Vályi püspöknek szerkesztési költségekre adatott, mielőbb számoljon el.

Néhai *Vályi* püspök jelen igatmányhoz csatolt levelében a leghatározottabban *ellenzi*, hogy a szerkönyvek kinyomatásával *az Unio nyomda bizassék meg.*²⁴²

Ezen folyó kérdéseken kívül – a mint az 5163-911 M.E. számnál az osztály már tisztelettel jelezte – hogy e szerkönyvek kiadásánál két körülmény érdemel figyelmet. – Az egyik az, hogy ezen egyházi könyvek állami szempontból teljesen kifogástalanok legyenek, a másik pedig, hogy a könyvek a törvényhozás által e célra megszavazott hitel keretem belől (400.000 K) mielőbb kinyomattassanak.

1.) A mi e könyvek tartalmát illeti, tekintettel a beküldött ülési jegyzőkönyvekre, valamint Melles Emil és Kleszner igazgató bizalmas értesítéseire Előadó is szükségesnek tartaná, hogy e könyvek kinyomatás előtt felülvizsgáltassanak. A bizottság ugyanis nyelvészeti okokból a szláv cár kifejezés megtartását határozta el és ennek „korolj” vagy más szóval való helyettesítését elvetette.

Melles Emil szerint a „czarj” szó mellett felhozott érvek nem állnak helyt. A jelenlegi galíciai kiadásokban az imperator²⁴³ szót használják, a lengyel királyság fennállása idejében pedig a „korolj” szó használtatott.

Ezenkívül a szerkönyvek kiadása ügyében tartott értekezleten kimondatott, hogy az Apostoli Szentszék által approbált szerkönyvek használhatók, s a Lyturgikonnál a Lembergben kiadott 1866. évből való, az Euchologionnál a lemergi 1873. évből való és az Oktoichonnál a pocsajevi 1800-ból való kiadás használandó.

Ez a rendelkezés első pillanatra helyesnek látszik, azonban megjegyzendő, hogy ezen kiadásokban meg a lemergiekben sok specziális orosz vonatkozású dolog van. Vannak a katolikus egyházban olyan szentek, melyeknek tisztelete az egyetemes egyházra nézve kötelező és

---

242 Dőlt betűvel szedett részek pirossal aláhúzva.

243 Eredetileg: *királyt*.

vannak olyanok, melyek tisztelete csak egy országra terjed ki (pl: nálunk Szent István).

Ezen lythurgikus könyvekben Melles Emil bizalmas értesítése szerint több csupán Oroszországban tisztelendő szent²⁴⁴ officiuma is benn van. pl. Vladimir az oroszok megtérítője, szent Tivadar, a kievi kolostor alapítója, két szent életű orosz herceg stb... Mind olyan szentek, melyeknek tisztelete Magyarországon nem kötelező.

Ezekre való tekintettel tisztelettel javaslom, hogy *a*²⁴⁵ *nyomtatásra már előkészített könyvek állami szempontból vizsgáltassanak át,*²⁴⁶ mert azért nem volna érdemes az államnak nagy anyagi áldozatokat hozni, hogy galíciai és orosz könyvek változatlanul újból kinyomattassanak.

2.) A másik kérdés az volt, mi módon lehetne a könyveket a rendelkezésre álló fedezet korlátain belül mielőbb kinyomtatni.

Az eperjesi püspök által készített fő költségvetés a következő volt:

---

244 Utólag törölt szó: élete

245 Utólag törölt szó: két.

246 Pirossal aláhúzva.

A szerző neve	I. Nyomtatási költség szedés nyomás papír)				II. Szerkesztési költség (sajtó alá rendezés, correctura)				Együtt			
	Ivek száma	Egy iv nyomása	Összes nyomás	Ivek száma	Egy iv szerk.	Összes szerk. költ	K	f				
										K.	f.	
A. Ószláv könyvek 2000 példányban												
1. Horologion (nagy folio)	127.5	143	64	18.314	10	127.5	10	-	1.275	-	19.389	10
2. Triodion (kis folio)	900.0	132	09	26418		200	10	-	2000	-	28.418	-
3. Pentakostarion (kis folio)	242.0	131	67	31864	14	242.0	10	-	2420	-	34.284	14
4. Oktoichos (kis folio)	200.0	137	54	27508	-	200.0	10	-	2000	-	29508	-
5. Trifologion (kis folio)	355.0	137	67	48672	85	355.0	10	-	3550	-	52422	85
6. Psalterion (4.edrét)	41 1/4	171	82	7087	58	41 1/4	10	-	412	50	7500	08
7. Irmologion „„	70 1/4	250	30	17583	58	70 1/4	30	-	2.107	50	19691	08
8. Lyrurgikon (nagy folio)	182.0	149	74	27252	68	175.0	10	-	1750	-	29.002	68
9. Leczekönyv (kis folio)	132.5	131	67	17.446	28	132.5	10	-	1325	-	18771	28
10. Evangelium (nagy folio)	162.5	136	18	22129	25	162.5	10	-	1625	-	23.754	25
11. Euchologion 6-odrét	65.5	204	32	13.396	06	65.5	10	-	655	-	14.051	06
12. Typikon (nagy folio)	221.5	145	50	32.228	25	221.5	10	-	2215	-	34.443	25
13. Akathistnik (8-adrét)	29 7/8	199	76	5967	83	29 7/8	10	-	298	78	6266	58
14. Minea (4edrét)	478.0	179	06	85590	68	478	10	-	4780	-	90370	68
A. összesen	2507 7/8	-	-	381.659	28	.	.	.	26413	75	408.073	03

B. Magyar szerkönyvek 4000 példányban																			
Evangélium (nagy folio)	115.0	-	-	8.744	17	115	-	-	-	782	50	9.526	67						
A 7-9 11-14 alatt megnevezett könyvek 8-a 9-rét	1.144	88	02	100.694	88	1144	60	-	-	68.640	00	169.334	88						
B. összesen	1.259	-	-	109.439	05	1259	-	-	-	69.422	50	178.861	55						
<u>Ismétlés</u>																			
Ó-szláv könyvek	-	-	-	381.659	28	-	-	-	-	26.413	75	408.073	03						
Magyar könyvek	-	-	-	109.439	05	-	-	-	-	69.422	50	178.861	55						
Mindössze	-	-	-	491.098	33	-	-	-	-	95.836	25	586.934	58						

ad 8. későbbi külön költségvetés szerint a könyv csak 175 ív s így a nyomdai költség 26534 K 50 f

ad 11. későbbi külön költségvetés szerint ez 59 ív s 1500 példány a 167 K. 03 f 9854 K 77 f.be kerülne

E szerint a magyar és ó szláv szerkönyvek kinyomatása összesen
586.934 K. 58 f.-be kerülne.

Ehhez járul még, mint külön engedélyezett összeg:
a 15.808/906 VM.sz.a. bizottsági tagok uti költségére
engedélyezett 450 K.
a 11.797/918 VM.sz.a. Roskovichnak illusztrációkért 20000 K
a 76351/908 VM.sz.a. Szabó Elek
nyomdai művezető utiszámlájára 64 K 80 f.
a 44380/909 V.M.sz.a. Fotografiákra 500 K
a „ „, mint Pályadíj a Lyturgikon fordítására 3.000 K
Együtt: 24.014 K 80 f.

Vagyis a fenti 586.934 K 58 f.eé együtt 610.949 K 38 f. – 610.949 K 38 f.
Az egyetemi nyomdának felszerelésekre adatott 50.000 K
A könyvek kötése a Mineat nem számítva
(39.000 ó szláv és magyar példány á 5 K.) 195.000 K.
azaz összesen 855.949 K. 38 f.

A törvényhozás e célra engedélyezett 400.000 K-t,
a több[let] költség tehát 455.949 K. 38 f.

Ezen hitel túllépés apasztására tervbe vétetett, hogy a „Minea” című könyvnek és magyar fordításának kiadása elhagyatik, mert ez a könyv csak székesegyházak és szerzetesrendek számára szükséges.

Ebben az esetben, ha a galicziai és orosz könyvek változatlanul nyomtatnak le nem szükséges e könyv új kiadása. De ebben az esetben az egész mű kiadásának [nin]cs²⁴⁷ nemzeti szempontból jelen[tős]ége.²⁴⁸ Ha azonban a többi könyv a nemzeti szempontoknak megfelelően átalakítatik, akkor ez a könyv is átalakítandó, mivel ha pl: ebben benn marad az orosz nemzeti szentek tisztelete stb ... akkor a szerzetesek és a székesegyházban lévő papnövendékek és papok e szerint működnek és a kijavított könyvek s a Minea közti ellentét zavarokra adhat alkalmat.

Esetleg azonban megkísérrelhető volna a nyomtatási költségek csökkentése, ha valamelyik más nyomda erre olcsóbban vállalkoznék.

247 Az irat szakadozott szélé miatt nehezen olvasható.

248 Az irat szakadozott szélé miatt nehezen olvasható.

Az 5163-911 M.E. számnál tervbe vétetett a Franklin Társulat felszólítása.

Ezenkívül az egyetemi nyomda igazgatója és Melles Emil ajánlják a Szent István társulatnak ajánlat tételre felhívását, mert értesüléseik szerint ez a nyomda is fel van szerelve cyrill betűkkel.

Az egyetemi nyomda igazgatója különben r.u. közölte, hogy most még a fentebb közölt²⁴⁹ költségvetésben feltüntetett magas árak mellett se vállalkozhatnék a mű kinyomatására, mert a *munka bérek*²⁵⁰ a költségvetés elkészítése óta megdrágultak.

Továbbá az illusztrációk elkészítése is nehézségeket okozna a nyomdának, mert Morelli tanár halálával a budapesti fametsző iskola feloszlott, s nem tudja kit bizhatna most meg az illusztrálással.

Mindezek alapján a következő intézkedéseket vagyok bátor javasolni:

a) küldessenek vissza az iratok a kultuszministeriumba;

b) a kinyomatás végett az egyetemi nyomdába küldött kéziratok tartalmilag vizsgáltsanak át;

c) kérjünk árajánlatot a Franklin társulattól s a Szent István társulattól egyelőre egy, s ha az ajánlat olcsóbb volna később az összes könyvekre vonatkozólag (N. B. Melles Emil megígérte, hogy kívánatra megküldi az ó szláv Lyturgikon egy példányát, mely azután a nyomdába elküldhető ajánlattétel végett)

Ily értelemben terveztetik:

**166. Jeszenszky Sándor miniszterelnökségi államtitkár
átiratfogalmazványa Zichy János vallás- és közoktatásügyi
miniszternek az ószláv nyelvű görögkatolikus liturgikus könyvek
kiadása tárgyában**

Budapest, 1911. december 20.

MNL OL K 26 1916–XXV–478 1911–XXV–345–7062

Vallás és közoktatásügyi minister úrnak.

F.é. november hó 23-án, 141136.sz.a. kelt becses iratának mellékletét és a görög katolikus szerkönyvek kiadása ügyében ide eljuttatott összes többi ottani iratokat visszazárva, van szerencsém Nm-odat tisztelettel értesíteni: hogy mielőtt a szóban forgó könyvek kiadása *iránt*²⁵¹ határozat hozatnék, szükségesnek tartanám, a már²⁵² nyomtatásra előkészített könyvek állami szempontból *való felülvizsgáltatát*.²⁵³

---

249 Utólag törölt szó: *magas*.

250 Eredetileg: *nyomdai árak*.

251 Eredetileg: *kiadás ügyében*.

252 Utólag törölt szó: *kész*.

253 Eredetileg: *felülvizsgáltsanak*.

E célból egyidejűleg felhívtam a Magy. Kir. Tud. Egyetemi Nyomda igazgatóját, hogy a hozzá kinyomatás céljából elküldött könyveket ide küldje be.

Mihelyt ezen vizsgálat megtörtént az *eredményről*²⁵⁴ lesz szerencsém Nm-oddal közölni.

A mi pedig a könyvek nyomtatási költségét és a nyomtatással megbízandó intézet kiválasztását illeti, van szerencsém megjegyezni, hogy *a beterveztett költségvetés ellenőrzése céljából*²⁵⁵ egyidejűleg más hazai nyomdákhöz is fordultam ajánlattétel végett. Ezen ajánlatokat beérkeztök után lesz szerencsém Nm-oddal közölni. *Egyúttal fölkérem Ngodat: hogy az eperjesi püspök kezébezz kiintalt 100.000 kor. elszámolásáról is részletesen méltóztatásékk értesíteni.*²⁵⁶

**167. Jeszenszky Sándor miniszterelnökségi államtitkár
átiratfoglalmazványa Kleszner Albert egyetemi nyomda igazgatónak
az ószláv nyelvű görögkatolikus liturgikus könyvek kiadása
tárgyában**

Budapest, 1911. december 20.

MNL OL K 26 1916–XXV–478 1911–XXV–345–7062

m. kir. tud. egyetemi nyomda igazgatójának (Kleszner Albert)

Hivatkozással f. é. szeptember hó 2-án, 3935. sz. a. tett jelentésére,²⁵⁷ felhívom Czimet, szíveskedjék a kinyomatásra előkészített és Czimnél őrizetben lévő görög katolikus szerkönyveket állami szempontból leendő átvizsgálhatás végett ide mielőbb beküldeni.

**168. Jeszenszky Sándor miniszterelnökségi államtitkár
átiratfoglalmazványai a Szent István Társulat és a Franklin Társulat
részére az ószláv nyelvű görögkatolikus liturgikus könyvek kiadása
tárgyában**

Budapest, 1911. december 20.

MNL OL K 26 1916–XXV–478 1911–XXV–345–7062

*A Szt. István társulatnak*²⁵⁸ és Franklin Társulatnak

R.u. nyert értesüléseim szerint Czim nyomdája cyrill betűkkel is fel van szerelve. Erre való tekintettel *felkérem*²⁵⁹ Czimet, szíveskedjék az itt

---

254 Eredetileg: *eredményről*.

255 Utólagos beszúrás és törlés: *Eredetileg: a magam részéről sem az Egyetemi Nyomda, sem az Unio nyomda ajánlatát nem tartom elég jutányosnak s ezért*

256 Utólagos betoldás Jeszenszkytól.

257 Lásd: 117. számú dokumentum.

258 Jeszenszky utólagos beszúrása. Az eredeti foglalmozványban csak a Franklin Társulat került megemlítésre.

259 Utólagos beszúrás. Eredetileg: *Felhívom*.

fekvő, ó szláv nyelvű, görög katolikus szerkönyv 2.000 példányban leendő²⁶⁰ kinyomatására²⁶¹ vonatkozó részletes ajánlatát ide sürgősen bemutatni: -

*E munka az itt fekvő könyvvel azonos alakban és betűkkel volna nyomtatandó teljesen famentes s ide előzetesen bemutatandó papíron.*²⁶²

Amennyiben²⁶³ ajánlata²⁶⁴ elfogadtnék, úgy e könyvön kívül még 13 különböző nagyságú gör. kath. egyházi könyv (összesen körülbelől 2500 ív) terjedelmű munka 2000 példányban való elkészítéséről is szó lehet.

Lássa iroda: ad I²⁶⁵ csatolandó az igatmány melléklete és az itt fekvő vallás és közoktatásügyi ministeriumi iratok.

ad III és IV²⁶⁶ csatolandó a Lyturgikon nevű könyv, mely Petri I. titkár úrtól elkérendő. (Hogy e könyvet Mellesnek ne sokáig kelljen nélkülözni, ez csak K u.²⁶⁷ fog tőle elkéretni.

Bpest. 1911. decz. 20.

Petry

Romy XII/22

K. XII/28 J[eszenszky]

169. Firczák Gyula munkácsi püspök átírata Alessandro Bavona bécsi nunciusnak az eperjesi püspöki szék betöltése tárgyában

Ungvár, 1911. december 22.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 1. fol. 109r–112r. Tisztázat.

Laudetur Jesus Christus!

Excellentissime ac Reverendissime

Domine Archiepiscopo, Nuntie Apostolicae,

Domine mi Gratosissime!

Magno honore affectus sum litteris aestimatissimis Excellentiae Tuae 17-a die mensis hujus ad me directis, quibus sententiam meam exquirere dignabaris de istis Sacerdotibus, quos ad regendam Dioecesim Eperjesiensem Graeci ritus Catholicorum dignos et idoneos judicarem.

---

260 Utólagos beszúrás.

261 Ezt követően törölt szó: *vonatkozólag*.

262 A bekezdésben több módosítást is eszköztek. Az eredeti szöveg: *Ezen munka az itt fekvő könyvvel azonos alakban és betűkkel nyomtatandó és anyagul teljesen famentes papír használandó, melyre vonatkozólag ide minta küldendő.*

263 Eredetileg: *Tájékoztatásul megjegyzem, hogy amennyiben*

264 Ezt követően törölt szövegrész: *megfelelőnek találtatnék és.*

265 Lásd: 166. számú dokumentum.

266 Lásd: jelen dokumentum.

267 Kiadmányozás után. Eredetileg: *kinyomatáskor*.

In nexu harum litterarum aestimatissimarum sumo mihi honorem Excellentiam Tuam de his, quae sequuntur, summa cum reverentia et fiducia certiozem reddendi.

Pro Praesule praedictae Dioecesi praeficiendo primo loco maxime dignum et idoneum puto:

I. Antonium Papp, Protonotarium ad instar participantium, Praelatum domesticum Suae Sanctitatis, Canonicum Ecclesiae Cathedralis Munkácsiensis, Vicarium meum.

Dictus Sacerdos natus est 17-a Novembris a. 1867. in Nagykálló, Comitatu Szabolcs in Hungaria. Cursum Theologicum in Universitate Budapestinensi qua alumnus Seminarii Centralis annis 1886-1890. eximis cum successu persolvebat.

Persbyter ordinatus est 24-a Decembris a. D. 1893. Missiones sacras obierat in Ecclesia Cathedrali Ungvarinensi qua praebendatus et in iis magnam experientiam obtinuerat.

Absolute cursu Theologico a 1-a Septembris 1890. usque ad 30-am Junii a. 1891. Ungvarini in Orphanotrophio Dioecesano quo praefectus studiorum applicabatur. Postmodum 28-a Julii a. 1891. ipsum in aulam meam vocavi et pro archivario applicavi; anno 1893 ipsum protocollistam, 1-a Januarii a. 1897. vero secretarium meum denominavi, quo munere per 15 annos -, munere vero Directoris Cancellariae Dioecesanae ab anno 1901. continuo fungebatur, quemadmodum et hodie – item et munere Vicarii Episcopalis a 22-a Martii a. c. fungitur.

Anno 1899. per Summum Pontificem b. m. Leonem Papam XIII-um Capellanus Secretus Suae Sanctitatis, 2-a Junii a. 1905. vero per Suam Sanctitatem Pium X-um Summum Pontificem gloriose regnantem Protonotarius adinstar participantium et Praelatus domesticus Suae Santitatis clementissime denominatus est.

Beneficium Canoniale stalli Canonici Magistri adeptus est altissima resolutione Suae caesareae et regiae apostolicae Majestatis 15-a Februarii a. c. emanata.

Quatuor linguas callet, et quidem Hungaricam, Ruthenicam, Latinam et Germanicam.

In deliberationibus et agendi ratione sat magnam prudentiam exhibuerat. Corpore sanus, frugi, sat patiens, in administratione rerum temporalium versatus est.

Propositi tenax, consilium non mutat, sua in sententia constat. Bona fama honestatis gaudet.

In exercendiis muniis sacerdotalibus attentus, compositus cum aedificatione.

In habitu, gestu, inessu, sermone ac tota sua comportatione gravitatem et religionem prae se fert. –

Fateri tamen cogor, quod ego aetate proventus – servitiis et adiutorio hujus Sacerdotis egere non possum, ipso qua baculo senectutis meae uti volo, – et ideo proximis diebus libellum meum supplicem mediante Excellentia Tua ad Suam Sanctitatem, Summum Pontificem, necnon ad Suam caesaream et regiam apostolicam Majestatem dirigere memet deliberavi, – tenore quorum libellorum supplicum deprecabor, ut praedictus Sacerdos meus: Antonius Papp Coadjutor meus cum jure successionis clementissime denominaretur.

II. Loco secundo pro eligendo novo Episcopo Eperjesiensi commendo Excellentiae Tuae: Basilium Hadzsega, Doctorem S. Theologiae, Capellanum secretum supranumerarium Suae Sanctitatis Parochum Ungvárensem et Archidiaconum Comitatus Ung.

Dictus Sacerdos natus est 28-a Julii a. D. 1864. in Hungaria, Comitatu Máramaros, pago Havasmező.

Studiis Theologicis qua alumnus Seminarii Centralis Budapestinensis in Universitate eadem annis 1882-1886., ac deinde annis 1886-1888. in instituto sublimioris educationis presbyterorum de S. Augustino nuncupato Vindobonae vacaverat. Tria examina rigorosa cum applausu subierat et gradum Doctoratus Theologici assecutus est.

Munere professoris Theologici fungebatur ab anno 1897 usque ad annum 1906. Cathedrae S. Theologiae Dogmaticae fundamentalis et specialis, necnon Philosophiae Thomisticae in Lyceo Theologico Ungvárinensi.

Missiones sacras obierat in parochia Máramaros-szigetensi et Sátoraljaujhelyensi, ubi qua cooperatore ab anno 1888. usque ad annum 1891. applicabatur.

Sex linguas callet, etquidem linguam Ruthenicam, Hungaricam, Latinam, Germanicam, Gallicam et Anglicam.

Presbyter ordinatus est 16-a Octobris a. 1887. Anno 1892. ipsum in aula mea pro caeremoniario applicavi, postmodo a. 1894. secretarium meum denominavi, quod munus per tres annos obierat. Anno 1897. ipsum professorem Theologicum et simul directorem Orphanotrophii dioecesanii – anno 1907. parochum parochiae Ungvarinensis denominavi, quo anno a Sua Caesarea et regia apostolica Majestate et Archidiaconus Comitatus Ung clementissime denominatus est.

In deliberatione et agendi ratione sat magnum prudentiam exhibuerat.

Corpore sanus, frugi, sat patiens, in administratione rerum temporalium versatus est.

Propositi tenax, consilium non mutat, in sententia sua constans est.

Bona fama honestatis gaudet, contra mores ejus nunquam quidquam mihi relatum est.

In exercendis muniis sacerdotalibus attentus compositus cum aedificatione, rubricarum studiosissimus observator.

In habitu, gestu, inessu, sermone ac tota sua comortatione gravitatem ac religionem prae se fert.

III. Loco tertio propono et commendo Excellentiae Tuae: Petrum Gebé, Capellanum secretum ad honores Suae Sanctitatis, assessorem s. Sedis Consistorialis, professorem doctrinae religionis apud gymnasium majus regio-catholicum Ungvárinense.

Nominatus Sacerdos natus est 8-a Julii a. D. 1864. in Hungaria, Comitatu Bereg, pago Beregsárrét.

Studiis Theologicis vacaverat in Universitate Budapestinensi qua alumnus Seminarii Centralis annis 1885-1889. et quidem optimo cum profectus, ductor primus alumnorum praedicti Seminarii fuerat.

Ab anno 1889. usque ad annum 1906. munere praefecti studiorum Seminarii Ungvarinensis et insimul professoris Juris Canonici et Historiae Ecclesiasticae, item S. Rituum necnon linguae vetero-Slavicae et Latinae fungebatur.

Sacras missiones in Ecclesia Cathedrali Ungvarinensi qua praebendatus obierat et in iis magnam experientiam obtinuerat.

Quatuor linguas callet: Ruthenicam, Hungaricam, Latinam et Gallicam aliquantulum.

Presbyter ordinatus est 13-a Octobris a. D. 1892. Officiis studiorum praefecti Seminarii Ungvarinensis, professoris Theologici, item professoris doctrinae religionis in instituto puellarum perfunctus est ab anno 1889. usque ad annum 1906. ab hoc anno munere professoris doctrinae religionis apud gymnasium majus regio-catholicum Ungvarinense optimo cum successu fungitur.

In deliberatione et agendi ratione magnam prudentiam exhibuerat.

Propositi tenax, frugi, patiens, in administratione rerum temporalium versatus est.

Corpore sanus, bona fama honestatis gaudet, contra mores ejus nunquam quidquam mihi relatum est.

In exercendis muniis sacerdotalibus attentus, compositus cum aedificatione, rubricarum observator.

In habitu, gestu, inessu, sermone ac tota sua comortatione gravitatem ac religionem prae se fert.

In Capitulo Ecclesiae Cathedralis Eperjesiensis ad regendam hanc Ecclesiam aptos, idoneos Sacerdotes non invenio.

Demum quoad istam quaestionem: an translatione cujusdam Episcopi ad hanc sedem Episcopalem Eperjesiensem regendae huic Ecclesiae bene provideri possit? – a parte mea hosce ego opportunam solutionem hujus quaestionis non censerem.

Quum haec optima cum persuasione mea ad altam Excellentiae Tuae notitiam referre honore fruebar sub secreto, – altis gratis ac favoribus commendatus, singulari cum venerationis meae cultu perenno.

Ungvarini – in Hungaria – 22-a Decembris a. 1911. Excellentiae Tuae addictissimus servus:

Julius Firczák

Episcopus Munkácsensis Graeci ritus Catholicorum

170. Alessandro Bavona bécsi nuncius jelentés-fogalmazványa Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítására és az Egyesült Államokba kinevezendő magyar görögkatolikus püspök tárgyában

Bécs, 1911. december 24.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 1. fol. 95r-96v. Fogalmazvány.

KLADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött fogalmazvány alapján: CÂRJA, XLVII., 140–141. Az alábbi átírás szintén a fogalmazvány alapján készült, s néhány helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

No. 530

Vienna, 24 Dicembre 1911.

Eminentissimo Signor Cardinale Segretario di Stato

Sulla erezione di una diocesi di rito greco in Ungheria e sulla nomina di un Vescovo ausiliare ungherese negli Stati Uniti di America

Eminenza Reverendissima,

Con il venerato dispaccio²⁶⁸ dei 17 corrente, no. 54166, l'Eminenza Vostra Reverendissima si degnò autorizzarmi ad andare a Budapest, per esaminare sul posto le questioni concernenti la progettata erezione di una diocesi di rito greco. Prima per altro d'impredere il viaggio, parmi conveniente, per assicurare il buon esito della cosa, di fare un preciso studio circa la distribuzione delle parrocchie, sia per costituire la summentovata diocesi, sia per dare un nuovo ordinamento a quelle che vengono smembrate; e di stabilire quanto alle linee generali una intesa con i Vescovi interessati. In tal modo, non solo si eviterà che sorgano spiacevoli incidenti, ma si procederà in un affare tanto delicato di comun accordo. Questo però esige alcun tempo.

Intanto il Governo ungherese insiste perchè si permetta di render pubblica la notizia, persuaso che ciò contribuirà ad agevolare lo scioglimento di questioni cui annette grande importanza. E poichè l'episcopato si è già dichiarato favorevole all'esecuzione del progetto, non sembra vi sia inconveniente ad annuire alla petizione di cui si tratta.

---

268 Lásd: 163. számú dokumentum.

Il Conte Khuen de Héderváry inoltre fa le più vive istanze perché la Santa Sede voglia nominare un Vescovo Ausiliare di nazionalità ungherese negli Stati Uniti di America, il quale attenda ai bisogni degli ungheresi di rito greco ruteno colà dimoranti che altrimenti minacciano di passare allo scisma. Questo, come ben si comprende, avrebbe una funesta ripercussione in Ungheria, ove si fanno grandi sforzi per trarre i greci uniti allo scisma.

Il prelodato Conte mi prega caldamente a raccomandare per Vescovo Ausiliare il Sacerdote Szabó Simon, professore di teologia a Ungvár e vice-rettore del seminario, il quale risiede varie tempo in America e parla inglese; ma io mi sono astenuto dal prendere le richieste informazioni dappoiché, sebbene mi si dica essere la Santa Sede disposta ad accedere alla surriferita domanda, nondimeno non mi venne ancora comunicata la risoluzione, mi si riferisce ossequiato dispaccio dei 20 ottobre scorso no. 53189. Aspetto in proposito, una parola di Vostra Eminenza.

In vista di quanto sopra ho esposto, ad attare le insistenti preghiere del Governo ungherese parmi possa permettersi la pubblicazione di un comunicato sui seguenti termini: „Telegrafano da Roma che nei circoli ben informati del Vaticano si afferma che la Santa Sede accolse favorevolmente ed accettò in massima le due domande del Governo ungherese dirette ad ottenere l'erezione di una diocesi di rito greco in Ungheria e la nomina di un Vescovo Ausiliare di rito greco-ruteno negli Stati Uniti di America”.

Questo ci libererà da ogni pressione e ci consentirà di risolvere con calma le questioni che possano sorgere quando si tratterà di mettere in atto l'uno e l'altro desideramento.

Chinato

**171. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár utasítása
Alessandro Bavona bécsi nunciának a Hajdúdorogi egyházmegye
felállítása és az Egyesült Államokba kinevezendő magyar
görögkatolikus püspök tárgyában**

Róma, 1911. december 31.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 1. fol. 93r-94r. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat alapján: CÂRJA, XLVIII., 142–143. Az alábbi átírás szintén a tisztázat alapján készült.

No. 54436

Monsignor Nunzio Apostolico Vienna.

Dal Vaticano, 31 Dicembre 1911.

Illustrissimo e Reverendissimo Monsignore,

Ho ricevuto regolarmente il Rapporto²⁶⁹ della Signoria Vostra Illustrissima e Reverendissima in data del 24 corrente No. 530, relativo

---

269 Lásd: 170. számú dokumentum.

alla erezione di una diocesi di rito greco in Ungheria ed alla nomina di un Vescovo ungherese negli Stati Uniti d'America, e La ringrazio delle notizie che Ella mi fornisce su questi importanti argomenti.

Per ciò che riguarda il comunicato richiesto dal Governo ungherese, è da notare che quanto alla prima delle menzionate vertenze, ossia all'erezione di una diocesi di rito greco in Ungheria, può ben dirsi che la domanda del Governo medesimo è stata accettata in massima dalla Santa Sede; ma lo stesso non può affermarsi, almeno per il momento, della seconda (cioè della nomina di un Vescovo ungherese negli Stati Uniti), la quale è ancora sub iudice. Inoltre non sembra che tale Vescovo possa ben chiamarsi Vescovo Ausiliare giacché Monsignor Ortynskyi non è Vescovo residenziale.

Per i suddetti motivi, i termini del comunicato dovrebbero esse modificati così: „Telegrafano da Roma che nei circoli ben informati del Vaticano si afferma che la Santa Sede accolse favorevolmente ed accettò in massima la domanda del Governo ungherese diretta ad ottenere l'erezione di una diocesi di rito greco in Ungheria, ed è disposta a prendere in considerazione l'altra domanda del Governo medesimo circa la nomina di un Vescovo titolare pei cattolici di rito greco-ruteno negli Stati Uniti d'America”.

Profitto dell'incontro per rafferarmi con sensi di sincera stima

Di Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima

Servitore,

Rafael Cardinale Merry del Val

172. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár számjeltávirat-fogalmazványa Alessandro Bavona bécsi nunciának a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása és az Egyesült Államokba kinevezendő magyar görögkatolikus püspök tárgyában

Róma, 1912. január 1.

ASV Segr. Stato, anno 1913 rubr. 247, fasc. 1. fol. 100r. Számjeltávirat-fogalmazvány.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 1. fol. 1r. Számjeltávirat.²⁷⁰

54483

Cifra

Monsignore Nunzio Apostolico, Vienna

spedito il 1 Gennaio 1912

Può permettersi pubblicazione di un comunicato nei seguenti termini: „Telegrafano da Roma che nei circoli bene informati del Vaticano si afferma che la Santa Sede accolse favorevolmente ed accettò in massima

---

270 A bécsi nunciatura levéltárában fennmaradt számjeltávirat dátuma 1911. január 1., ami nyilvánvalóan téves. Ezért az átirásunk a fogalmazvány alapján készült.

la domanda del Governo ungherese diretta ad ottenere l'erezione di una diocesi di rito greco in Ungheria, ed è disposta a prendere in considerazione l'altra domanda del Governo medesimo circa la nomina di un Vescovo titolare pei cattolici di rito greco-ruteno negli Stati Uniti d'America." Segue dispaccio.

Cardinale Merry del Val

173. Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövet jelentése Alois Aehrenthal külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában

Róma, 1912. január 8.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVII. fol. 13r–15r. (MNL OL X 869, W 875 tekercs, 397–400. felvétel). Tisztázat.

No 1. B.

Rom, 8. Jänner 1912

Seiner Excellenz Herrn Grafen Aehrenthal etc. etc. etc.

Hochgeborener Graf.

Ich habe die baldige Erledigung der Frage betreffend die Errichtung des griechisch-katholischen Bistums in Ungarn seit Expedirung meines letzten ergebensten Berichtes²⁷¹ vom 6. Dezember vorigen Jahres No 47. C dem Cardinalstaatssekretär noch zwei Mal dringlichst empfohlen und von Seiner Eminenz beide Male die Versicherung erhalten, dass von hier aus Alles geschehen wird um diese Angelegenheit möglichst rasch abzufertigen. Die Voraussetzung hiezu aber sei, dass man in Budapest über die eine oder die andere noch schwebende Detailfrage rasch zu einem Entschluss gelange. Der Nuntius habe den Auftrag erhalten zu diesem Zwecke nach Budapest zu fahren und die bezüglichlichen Verhandlungen mit den beteiligten Ungarischen Bischöfen dort persönlich zu Ende zu führen. Der Grund eventueller Verzögerungen könne also durchaus nicht mehr in Rom gesucht werden.

Auf meine Frage, welche Gegenstände die erwähnten Verhandlungen noch beträfen, meinte Seine Eminenz, es handle sich hierbei in erster Linie um gewisse Delimitationsfragen, welche mit den Bischöfen der einbezogenen Diözesen noch zu bereinigen sind.

Es sei aber ausserdem noch von einer oder der anderen Seite in Ungarn die Frage der Kirchensprache in der neu zu creirenden Diözese neuerlich aufgeworfen worden.

Ich hielt mich mit Bezug auf diese letzten Erwähnung Seiner Eminenz meinerseits zu der Bemerkung für berechtigt, dass ich nicht begreifen könne,

---

271 Lásd: 160. számú dokumentum.

wieso die Frage der Kirchensprache überhaupt noch irgend einen Anlass zur Discussion geben könne, da unser Vorschlag bekanntlich von allem Anfange an dahinging, dass dieselbe altgriechisch sein müsse.

Seine Eminenz antwortete: „Auch wir sind ebenso wie die ungarische Regierung für die altgriechische Liturgie; es scheint aber einer oder der andere Bischof Argumente für die altslavische Sprache vorgebracht zu haben.“

Da aus der Äusserung Seiner Eminenz hervorging, dass die ganze Angelegenheit im gegenwärtigen Stadium viel mehr in Budapest als in Rom pendent ist, so glaubte ich mich einer weiteren Discussion über die von ihm mir bezeichneten 2 Differenzpunkte enthalten zu sollen.

Genehmigen Euer Excellenz den Ausdruck meiner Ehrfurcht.
Schönburg

174. Alois Aehrenthal külügyminiszter magánlevél-fogalmazványa Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszternek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítására tárgyában

Bécs, 1912. január 18.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVII. fol. 17r–18r. (MNL OL X 869, W 875 tekeres, 401–402. felvétel). Fogalmazvány.

No 221/pro domo

Privatschreiben Sr. Exz. des H. Ministers an den h. kgl. ung. Min. für Kultus und Unterricht Grafen Zichy.

Wien 18./I 1912

Im Verfolge meines Privatschreibens vom 6. l. Mts. beehre ich mich l./l. in der Anlage die Abschrift eines neuerlichen Berichtes²⁷² zu übermitteln, welchen der kuk. Botschafter beim H. Stuhle in der Frage der Errichtung eines neuen griech-kathol. Bisthums in Ungarn anher erstattet hat.

Wie l./l. dieser Relation entnehmen werden, ist der hiesige Nuntius in der nächsten Zeit nach Budapest, um durch Verhandlungen mit den betheiligten ungarischen Bischöfen diese Angelegenheit thunlichst zu beschleunigen.

In diesem Anfrage Monsignore Bavona läßt sich Wahl im neuerlicher Entgegenkommen der Kurie erblicken welche – wie ich l./l. berichte in meinem Eingangs bezogenen Privatschreiben mitzutheilen die Ehre hatte – die Ansicht vertritt, dass im gegenwärtigen Stadium der Angelegenheit die raschere oder langsamere Finalisierung derselben einzig und allein von der Haltung der erwähnten ungarischen Kirchenfürsten abhängig sei.

Empf.

272Lásd: 173. számú dokumentum.

175. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök átirata Alois Aehrenthal külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában

Budapest, 1912. január 22.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVIII. fol. 19rv. (MNL OL X 869, W 875 tekercs, 403–404. felvétel). Tisztázat.

22/1 12.

Sr. Excellenz Herrn Grafen Alois Aehrenthal, geh. Rath, etz.

Euere Excellenz!

Mit bezug auf die geschätzte Zuschrift z.3208 vom 23. Dezember v.J. und mit Hinweis auf mein an Euere Excellenz gerichtetes Privatschreiben vom 18. Dezember v.J. beehre ich mich die sub 1/. beigeschlossenen Ausweise,²⁷³ welche die Mutter- und Tochterkirchen des zu errichtenden gr. katholischen ungarischen Bistums und der Szekler Praelatur enthalten, sowie sub 2./ den die statistischen Daten des alten und neuen Zustandes enthaltenden Ausweis Euere Exzellenz mit dem ergebenen Ansuchen zu übersenden, Euere Exzellenz belieben mit Rücksicht darauf, dass die Nunciatur derselben zum Zwecke der Bestimmung der Grenzen des neuen Kirchensprengels und der neuen Praelatur dringend bedarf, diese Ausweise Unverzüglich der Nunciatur zukommen zu lassen.

Für die freundlichen Bemühungen im Vorhinein dankend, bitte ich Euers Excellenz mich über die getroffenen Verfügungen verstaendigen zu wollen.

Genehmigen Euere Excellenz den Ausdruck meiner ausgezeichnetsten Hochachtung.

Budapest, den 22-ten Januar 1912

Khuen-Héderváry

176. Radu Demeter nagyvárad i görögkatolikus püspök átirata Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciaturai ügyvivőnek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában

Nagyvárad, 1912. január 31.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 2. fol. 98rv. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat alapján: CÂRJA, XLIX., 143–144. Az alábbi átirás szintén a tisztázat alapján készült.

Reverendissimo Monsignore,²⁷⁴

Oggi ho ricevuto un dispaccio da Sua Eccellenza il Signor Ministro Presidente Khuen, in cui mi fa noto, che Lei in breve tempo andrà a

---

273 Lásd: 210a. számú dokumentum.

274 Utólag a levélre ceruzával felvezetve: ROSSI/31/I/12

Budapest ed allora Lei desidererà parlare con me. Naturalmente che io sto a sua disposizione sia in Budapest sia a Vienna. Siccome però io vado a Budapest solamente quando ne ho degli affari, e d'un'altra parte essendo anche tempo d'inverno, La prego di aver la bontà di avvisarmi qualche giorno prima intorno al suo arrivo a Budapest, affinché anche io mi possa orientare.

In secondo luogo, La prego – se fosse parimente possibile – di differire la Sua andata a Budapest fino alla seconda metà del mese di Febbraio²⁷⁵ poiché io nella settimana ventura devo andare a Belényes (luogo della mia amministrazione dominale) ove ho degli affari ed inoltre avrò di assistere, come celebrante, al matrimonio della figlia del mio direttore dominale. Credo poi, che la Sua venuta a Budapest stia in connessione colla nota questione del „nuovo” vescovado. Ora questa è una questione la quale soffre dilazione di tempo: e nella quale il tempo medesimo forse che sia il migliore consigliere.

La prego poi di gradire i sensi della mia vera stima,
Granvaradino, 1912, Gennaio 31.
devotissimo servo
†Demetrio Radu episcopus

177. Alexander Musulin, a külügyminisztérium egyházügyi referatúrája vezetőjének átíratá Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciatúrai ügyvivőnek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítására tárgyában

Bécs, 1912. február 1.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 2. fol. 99rv. Tisztázat.
ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVIII. fol. 19rv. (MNL OL X 869, W 875 tekercs, 403–404. felvétel). Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat alapján, de téves feladó és címzett megadásával: CÂRJA, L., 144. Az alábbi átírás a tisztázat és a külügyminisztérium levéltárában őrzött fogalmazvány összevetése alapján készült.

Ministère Impérial et Royal des affaires étrangères.
Vienne, le 1er février, 1912.

Monseigneur et cher Collègue,

---

275 Utólag beszúrva: (dopo 20)

En me référant à notre entretien de samedi passé j'ai l'honneur de mettre ci-près à Votre disposition les deux listes²⁷⁶ ./.. dont je Vous ai parlé et dont l'une comprend les paroisses (Églises Mères et Succursales) destinées à former le nouveau Diocèse projeté pour les fidèles hongrois du rite grec tandis que l'autre énumère les paroisses dont se composerait le nouveau Vicariat Episcopal de Szekelyföld relevant dudit diocèse.

Vous trouverez encore sous ce pli un tableau statistique offrant des renseignements sur l'état actuel des choses et sur les modifications que y apportera la création projetée.

Veuillez agréer, Monseigneur et cher Collègue, l'assurance de ma plus haute considération.

Musulín

178. Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciátúrai ügyvivő jelentése Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában

Bécs, 1912. február 1.

ASV Segr. Stato, anno 1913 rubr. 247, fasc. 1. fol. 109r–110r. Tisztázat.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 2. fol. 100rv. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciátúra levéltárában található fogalmazvány alapján: CÂRJA, LI., 145–146. Az alábbi átírás a tisztázat alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által kiadott szövegtől.

55352

No. 61.

Vienna, 1 Febbraio 1912.

Sulla erigenda diocesi in Ungheria.

Sua Eminenza Reverendissima
Il Signor Cardinale Rafael Merry del Val
Segretario di Stato di Sua Santità
Vaticano Roma

Eminenza Reverendissima,

Con i venerati Dispacci del 17 Dicembre 1911, No. 54166²⁷⁷ e 31 Dicembre dello stesso anno, No. 54436,²⁷⁸ l'Eminenza Vostra Reverendissima si compiaque rispondere ai Rapporti che il defunto Monsignor Nunzio aveva inviati il 12 ed il 24 Dicembre 1911

---

276 Lásd: 210a. számú dokumentum.

277 Lásd: 163. számú dokumentum.

278 Lásd: 171. számú dokumentum.

relativamente all'erezione di una diocesi di rito greco in Ungheria e alla nomina d'un Vescovo di nazionalità ungherese negli Stati Uniti d'America. Dopo d'aver approvato quanto nei detti Rapporti era esposto e avere autorizzato Monsignor Nunzio a recarsi a Budapest per studiare sul luogo la importante vertenza, incaricava il medesimo ad esaminar meglio la questione che riguarda la lingua liturgica da usarsi nella nuova diocesi.

A tal proposito mi fa un dovere di riferire all'Eminenza Vostra che in questi giorni ho avuto occasione di parlare con alcuni ecclesiastici ungheresi e particolarmente coll'Illustrissimo e Reverendissimo Monsignor Andor, Capo-sezione al Ministero dei Culti, ed ho potuto constatare, che difficilissimamente i Vescovi cambieranno il parere formato di comune accordo ed esposto dall'Eminentissimo Cardinale Primate nel Promemoria, che fu spedito a Vostra Eminenza dal compianto Monsignor Bavona, col Rapporto del 10 dicembre 1911, No. 500,²⁷⁹ di far adottare cioè il greco antico come lingua liturgica per la nuova diocesi pur lasciando la facoltà ai preti; che vengono dalle antiche diocesi, di usare la lingua slava o rumena, ed educando poi la gioventù nella lingua greco-antica affine di renderla poi col tempo lingua unica per la detta diocesi. Le ragioni che espone il sullodato Eminentissimo Cardinale Primate sono degne di considerazione e specialmente quella che cioè la lingua greco-antica, essendo una lingua morta, non ha alcun carattere di nazionalità e quindi preclude la via a qualsiasi appiglio da parte di altre nazionalità. Da una altra parte bisogna osservare che il Governo, oltremodo interessato a concludere la questione, darà tutte le garanzie richieste per assicurare che mai nella liturgia sacra sia usata la lingua volgare cioè l'ungherese.

Stando così le cose, poiché da parte del Governo s'insiste sempre più, anche pel tramite del Ministero degli Affari Esteri, che per bocca del Signor Musulin mi ha fatto conoscere essere suo desiderio di sbrigare al più presto tale vertenza, io prego l'Eminenza Vostra di volermi autorizzare a recarmi a Budapest, per trattare la cosa sulle basi del compianto Monsignor Nunzio.

I Vescovi interessati vi si troverebbero anche e si potrebbe verbalmente discutere il pro e il contra relativamente alla divisione e separazione delle parrocchie e alle altre questioni annesse. Se all'Eminenza Vostra parrà opportuno io penserei di essere a Budapest mercoledì prossimo, 7 corrente; così potrei parlare anche con Monsignor Hossu, che, alquanto rimesso dalla sua infermità, trovasi ancora a Budapest. Più tardi sarebbe assai difficile di poterlo far venire, poiché per volere dei medici deve recarsi altrove e per qualche tempo a fine di intraprendere un'altra cura;

---

279 A nuncijs jelentése valójában december 12-én kelt. Lásd: 162. számú dokumentum.

e Monsignor Hossu è uno dei vescovi più interessati nella questione e per le sue idee conciliative, potrà prestare grande aiuto.

In attesa dei venerati ordini m'inchino al bacio della Sacra Porpora e con sensi di profondissima venerazione mi onoro professarmi dell'Eminenza Vostra Reverendissima umilissimo, ed obbedientissimo obligatissimo servitore
Francesco Rossi Stockalper
incaricato d'affari interino della Santa Sede

**179. Radu Demeter nagyváradai görögkatolikus püspök átírata
Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciatúrai ügyvivőnek a
Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában**

Nagyvárad, 1912. február 3.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 1. fol. 86r–87v. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciatúra levéltárában őrzött tisztázat alapján: CÂRJĂ, LII., 147–148. Az alábbi átírás szintén a tisztázat alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

No. 551-1912

Reverendissimo Monsignore

Monsignor Francesco Rossi,

uditore, incaricato d'affari della Santa Sede a Vienna.

Reverendissimo Monsignore,

Colla venerata Sua lettera del 2 corrente mese si è degnata Vostra Signoria significarmi, che mercoledì prossimo si recherà a Budapest coll'unico scopo di terminare la questione del nuovo Vescovado. Poiché d'un'altra parte tanto Sua Eccellenza il Signor Ministro Presidente Khuen Hedervary, – come già ho avuto l'onore di scriverle precedentemente, – quanto Lei desiderano, che in quella medesima occasione e nel medesimo scopo io mi presenti innanzi a Lei, – tengo per mio altissimo dovere in faccia alla gravità della causa di dichiararmi nel seguente modo.

Sul finire del mese di Novembre 1911, alla occasione della professione di fede fatta da Monsignor Basilio Hossu per la Sede vescovile di Szamosujvár, io, come mandatario di Sua Eccellenza nostro Metropolita Monsignor Mihályi, ho presentato a Sua Eccellenza Monsignor Nunzio Apostolico una supplica, firmata da Monsignor Metropolita, da Monsignor Hossu e da me, nella quale pregavamo Monsignor Nunzio, e cioè la Santa Sede, che poiché avevamo saputo dalla semplice lettura che ci era stata fatta in modo succinto e fugitivo di una Promemoria del nostro regio Governo, che al nuovo Vescovado ungherese contemplato, si volesse annettere anche

più parrocchie appartenenti alle nostre diocesi, – ci sia fatta la grazia e ci si dia l'occasione di poterci pronunciare anche noi nella causa, altrimenti non possiamo assumere la responsabilità per le gravi conseguenze che risulterebbero presso il nostro popolo. In pari tempo la nostra supplica, in copia, l'ho presentata anche a Sua Eccellenza il Signor Ministro Presidente, e cioè con lettera raccomandata l'ho inviata per posta a costui a Semering, ove si trovava in quel tempo e dove ho avuto l'occasione di parlare con esso. Orbene sia Monsignor Nunzio, sia il Ministro Presidente, mi hanno detto, che la nostra domanda era giusta. Con tutto ciò, fino adesso io non ho conoscenza che il nostro Metropolita abbia ricevuto risoluzione alla detta nostra supplica, e da mia parte pure non mi sono potuto pronunciare nella causa.

Mi immagino è vero, che forse siasi contemplato, che l'occasione di potersi fare un tale pronunciamento da nostra parte ci si dia appunto colla Sua venuta a Budapest. Però prego Vostra Signoria a permettermi di osservare che la somma importanza della causa pretende che noi non a viva voce, ma in iscritto diamo la nostra risposta; e per poter fare ciò, bisogna che noi siamo ricercati in scritto a tale scopo e ci si dia piena possibilità di conoscere con precisione – ossia per iscritto – quali siano le ragioni, e quali le parrocchie che si intenziona prendere dalle nostre diocesi. In ciò che spetta a me in modo particolare, io fin d'ora devo dichiarare, che io in tutta questa causa senza la saputa e senza il consenso del mio Metropolita non posso fare niente, poiché il nostro Concilio Provinciale III del anno 1900, approvato dalla Santa Sede prescrive: „Synodus executionem decretorum Conciliorum nostrorum provincialium annis 1872 ac 1882 habitorum, quae Sancta Sedes Apostolica approbavit, summopere inculcat, specialiter decreta Concilii provincialis I anno 1872 habiti, quae continentur Titolo II capite III de Metropolitanis ac capite IV de episcopis inviolate ab omnibus servari iubet ac in finem administrationis hierarchicae uniformis, item ut iura et integritas Provinciae nostrae metropolitanae efficacissime semper fueri valeant, vehementer optat, ut causae graves omnes, quae Provinciam ecclesiasticam integram spectant, prouti sunt: dotatio congrua cleri, lingua liturgica, autonomia, iure ecclesiae in institutiones ecclesiasticas cultus et humanitatis, in seminaria, in gymnasiales aliasque scholas per cunctos episcopos in consultationibus aut in synodis provincialibus tractentur, ac negotia gravioris naturae, aut quod integram Provinciam spectat, nullatenus perficiatur Metropolitanis nescio ac non cooperante, verum neque Metropolitanus perficiat episcopis nesciis ac non cooperantibus”. Concilii provincialis III Titolo II, capite II.

Per questi gravissimi motivi prego Vostra Signoria a benvoler prendere in considerazione la mentovata nostra supplica, a presentarla alla Santa Sede, d'onde con filiale venerazione aspettiamo le opportune inviazioni

in una causa di tanto momento per la nostra Chiesa. In conseguenza anche riguardo alla mia presentazione innanzi a Lei aspetto ulteriore inviazione.

Prego Vostra Signoria di gradire i sensi della mia ben distinta stima,
Reverendissimo Monsignore devotissimo servo,

Granvaradino, 3 febbraio 1912.

Demetrio Radu

Vescovo rumeno di Granvaradino

**180. Radu Demeter nagyváradi görögkatolikus püspök átirata
Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciatúrai ügyvivőnek a
Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában**

Nagyvárad, 1912. február 3.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 2. fol. 101r–102v. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciatúra levéltárában őrzött tisztázat alapján:
CÂRJA, LIII., 149–150. Az alábbi átirás szintén a tisztázat alapján
készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

Reverendissimo Monsignore,

Ho ricevuto con somma gratitudine la venerata Sua lettera del 2 febbraio. Per la estrema gravità della causa ho tenuto per mio dovere di scriverle la qui annessa lettera officiosa. Lei mi dice, che colla venuta Sua a Budapest ha lo scopo di terminare la questione del vescovado. Io però credo, che non si può terminare. Poiché in ogni caso è necessario che noi ci possiamo dichiarare in scritto. Perciò caldamente La prego di fare rapporto nuovo a Roma servendosene della mia lettera. A tale fine La prego di diferire la Sua venuta a Budapest, altrimenti ho grande paura che non potrà concludere grandi cose. Io, come dico nella lettera, senza il consenso del Metropolita, non posso fare niente. Così grave ho trovato io la cosa, che nel primo momento volevo partire oggi stesso per Vienna; ma poi ho pensato, che la mia partenza potrebbe essere „controlata” e così in vece di giovare, nuocerei piuttosto alla questione. Se però Lei desidera io al primo Suo cenno mi metto in viaggio per Viena. Quando verrà a Budapest io in ogni caso mi presenterò innanzi a Lei, così ho risposto al Ministro Presidente.

Io proprio Mercoledì 7 febbraio (e non 6 come è sfugito alla sua penna) avrei da fare a Belenyés il matrimonio della figlia del mio direttore dominale, per ciò una dilazione di alcuni giorni alla sua venuta mi sarebbe di grande piacere. Ma se in nessun caso la sua venuta di mercoledì non la potrebbe differire, io lascio il matrimonio a celebrarlo un canonico, e vengo a Budapest, poiché la causa pubblica è da

preferirsi alla privata. Però, ripeto non a cagione di questo matrimonio, ma per i gravi motivi esposti nella mia lettera la pregerai di prolungare o rimettere ad un altro tempo la Sua venuta a Budapest fino a tanto che saremo in chiaro colla nostra dichiarazione in scritto.

In ogni caso Le sarei molto gratissimo qualora benvolesse telegrafarmi domani-Domenica, appena ricevuta la mia lettera cosa ho da fare: venire o non venire per mercoledì a Budapest, affinché mi possa regolare colla mia partenza a Belényes (distante 5 1/2 ore in ferrovia da Granvaradino). Aspetto la Sua risposta domani; ma se ciò non fosse possibile l'aspetto anche lunedì qua a Granvaradino, in questo caso partirei per Belenyes soltanto martedì. Se poi in ogni caso devo trovarmi mercoledì in Budapest, naturale che non vado a Belényes.

Ancora una parola. Se si fa il „vescovado” senza il nostro consenso, nella nostra Chiesa certamente accadrà una catastrofa: già un grande nostro giornale rumeno liberale ha fatto minaccia di scisma; in ogni caso l'affare è di somma importanza e non si può risolvere in tempo così breve.

Scusi, tanto incomodo che Le faccio, ma giustamente anche io mi provo alla Sua amicizia e non vorrei che al Suo nome sia legata una calamità per la nostra Chiesa.

Del rimanente con tutta la stima ed amicizia mi professo devotissimo
Granvaradino, 3 febbraio 1912.

Demetrio Radu

181. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár számjeltávirat-fogalmazványa Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciaturai ügyvivőnek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítására tárgyában

Róma, 1912. február 4.

ASV Segr. Stato, anno 1913 rubr. 247, fasc. 1. fol. 111r. Számjeltávirat-fogalmazvány.

55352

Cifra

Monsignore Rossi Stockalper

Incaricato d'Affari

Vienna

spedito il 4 Febbraio 1912

Ricevuto Rapporto²⁸⁰ N. 61. Vostra Signoria è autorizzata recarsi a Budapest, per trattare erezione diocesi di rito greco in Ungheria. S'intende

---

²⁸⁰Lásd: 171. számú dokumentum.

che Santa Sede esige, com'è noto, dal Governo serie ed efficaci garanzie specialmente riguardo alla lingua.

Cardinale Merry del Val

182. Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciatúrai ügyvivő távirat-fogalmazványa Radu Demeter nagyváradi görögkatolikus püspöknek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában

Bécs, 1912. február 4.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 2. fol. 103r. távirat-fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatúra levéltárában őrzött fogalmazvány alapján: CÂRJA, LIV., 151. Az alábbi átírás szintén a fogalmazvány alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

N. 73. 4.2.12.

Monsignor Radu Vescovo ruteno²⁸¹

Gran Varadino

Portino loro relazioni in iscritto a Budapest dove si discuteranno in contesto: avvertirò per telegramma data mio arrivo. Ossequi.

183. Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciatúrai ügyvivő Vaszary Kolos hercegprímásnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában

Budapest, 1912. február 5.

. EPL Cat. D/c. Vaszary 1912. Tisztázat.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 2. fol. 104r. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatúra levéltárában őrzött fogalmazvány alapján: CÂRJA, LVI., 152. Az alábbi átírás a tisztázat alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

Nunziatura Apostolica

Numero 80. Viennae die 5 Februarii 1912

Eminentissimo ac Reverendissimo Domino

Domino Cardinali Claudio Vassary

Principi Archiepiscopo Strigoniae et Primati Hungariae Gran.

Eminentissime ac Reverendissime Domine!

Honore summo perfruor Eminentiae Suae Reverendissimae significare quod feria IV huius hebdomadae, die nempe septimae huius mensis,

---

281 Helyesen: rumeno

Budapestinum petere statuerim ad quaestionem erectionis novae Diocesis ritus graeci, iuxta instructiones a Sancta Sede habitas, pertractandam.

Hac occasione libentissime utor ad sensus profundissimae venerationis meae obtestandos, quibus Sacram Purpuram deosculans permaneo.

Eminentiae Tuae Reverendissimae addictissimus Servus
Franciscus Rossi Stockalper
Sanctae Sedis Negotiorum gestor

184. Firczák Gyula munkácsi püspök Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciátúrai ügyvivőnek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában

Ungvár, 1912. február 5.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 2. fol. 106r. Claris-távirat.

KIADVA: a bécsi nunciátúra levéltárában őrzött claris-távirat alapján:
CÁRJA, LVII., 153. Az alábbi átírás szintén a claris-távirat alapján készült.

Aegrotus sum non possum proficisci dignetur concedese ut ad conferentiam budapestinam vicarium meum antonium papp mittere possim firczak episcopus munkacsiensis

No. 87²⁸²

Risposto di sì
5-2-12

185. Firczák Gyula munkácsi püspök meghatalmazó levele Papp Antal püspöki helynöknek a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos tárgyalásokon való részvételre

Ungvár, 1912. február 5.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 2. fol. 109rv. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciátúra levéltárában őrzött tisztázat alapján:
CÁRJA, LVIII., 153–154. Az alábbi átírás szintén a tisztázat alapján készült, s több helyen eltér a Cárja által közölt szövegtől.

Lecturis Salutem in Domino!

Memoriae commendo tenore praesentium significans omnibus, quibus expedit: exhibitorem harum litterarum mearum: Illustrissimum ac Reverendissimum Dominum Antonium Papp, Protonotarium Apostolicum adinstar participantium, canonicum Ecclesiae Cathedralis Munkacsiensis,

---

282 Inntentől kézírással.

Vicarium meum generalem a Me delegatum et pleno iure omnibusque facultatibus investitum esse, ut conferentiis in negotio novae Dioeceseos pro Graeci ritus Catholicis in Hungaria erigendae, necnon in aliis negotiis Budapestini hisce diebus per Illustrissimum ac Reverendissimum Dominum Franciscum Rossi Stockalper Sanctae Sedis Apostolicae Negotiorum Gestorem cum Ministro Praeside et Ministro Cultus ac Religionis regni Hungariae habendis, – si forte illuc advocabitur – interesse et in iis, necnon in colloquiis cum Illustrissimo ac Reverendissimo Domino Sacrae Sedis Negotiorum Gestore continuandis sententiam deliberationemque meam relate ad quaestionem erectionis novae Dioeceseos, item relate ad alias quaestiones, quae mecum – si personaliter ibidem comparere potuissem, communicanda fuissent – nomine meo depromere possit.

Datum Ungvarini in residentia mea Episcopali 5-a die Februarii anno Domini 1912.

Dr. Julius Firczák

Episcopus Munkácsensis Graeci ritus Catholicorum.

**186. Mihályi Viktor román görögkatolikus metropolita átirata
Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciatúrai ügyvivőnek
a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos
megbeszélések tárgyában**

Balázsfalva, 1912. február 6.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 2. fol. 113r–114r. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciatúra levéltárában őrzött tisztázat alapján:
CÁRJA, LIX., 155–156. Az alábbi átirás szintén a tisztázat alapján
készült, s több helyen eltér a Cárja által közölt szövegtől.

No. 861-1912

All'Illustrissimo e Reverendissimo Signore

Monsignor Francesco Rossi Stockalper

Cameriere segreto di Sua Santità il Papa,

Uditore di Nunziatura ed Incaricato di Affari della Santa Sede

presso la Corte Imperiale e Regia Apostolica

a Budapest.

Illustrissimo e Reverendissimo Monsignor Uditore!

In seguito al dispaccio telegrafico inviatomi da Vienna ieri alle dieci ore antimeridiane, mi affretto a riferirLe, aver io col li 4 Febbraio 1912 No. 17 presid. fatto palese al Regio Governo Ungarico le ragioni per cui mi è del tutto impossibile in questa stagione avanzata del inverno di recarmi a Budapest alla conferenza di mercoledì ai 7 di Febbraio ove ero

invitato dal Signor Ministro Regio dei Culti e d'Istituzione Pubblica col telegramma del No. 471 presid. ex 1912.

Per le medesime ragioni mi riesce a molto rammarico, non poter dar seguito neanche al venerando invito fatto da Vostra Signoria Illustrissima per il giorno di 8 Febbraio, cioè per giovedì alle 9 ore antimeridiane per trattar la questione della nuova Diocesi di rito greco unito da erigersi nel regno d'Ungheria.

In riguardo all'aspetto teoretico di cotesto affare, interpellato da Monsignor Achille Locatelli Incaricato d'affari della Santa Sede ai 10 di Luglio 1896 No. 3172, ebbi l'onore di spiegar le mie vedute colla data di 7 Agosto 1896 No. 601²⁸³ presid.

A pronunciarmi in concreto sull'erezzione di una nuova Diocesi di rito greco unito finché essa sia contemplata al di fuori della provincia ecclesiastica di Alba Giulia e Fogaras, non mi sento competente.

Per dar un voto consapevole ed acconsentito all'erezzione, di cui se ne vuol' trattare questi giorni, ci vorrebbe che si formasse precisamente lo stato della questione per veder chiaro ed in concreto quello che si desidera da farsi. Senza determinare in tutte le parti essenziali l'oggetto posto come substrato di discussione, io non posso dar un voto, come meritamente si aspetta.

E questo appunto chiedemmo da Sua Eccellenza Reverendissima il defunto Nunzio Apostolico Monsignor Alessandro Bavona colla data dei 10 novembre 1911, No. 114²⁸⁴ presid., il quale per la nostra sorte sfavorevole morì prima di aver potuto rispondere alle nostre preci collettive.

Neppur sono in grado di farmi giovedì sostituire innanzi alla Signoria Vostra Illustrissima per procuratore che porti osservazioni scritte, giacché osservazioni anche si possono fare „non a priori” ma soltanto a delle proposizioni formulate e concrete.

Prego di scusare queste considerazioni, che sottomettendole al giusto apprezzamento della Signoria Vostra Reverendissima, colgo l'occasione di profesarmi.

Di Vostra Reverenza Illustrissima, dalla sessione ordinaria del Concistoro Arcivescovile d'Alba Giulia e Fogaras celebrata a Balásfalva li 6 Febbraio 1912,

umilissimo servitore

Vittore Mihályi

Arcivescovo di Alba Iulia

---

283 Lásd: Források, 4/1. kötet, 100 számú dokumentum.

284 Lásd: 147. számú dokumentum.

187. A Budapesti Hírlap beszámolója a hajdúdorogi külhelynökség parókiáinak értekezletéről

Budapest, 1912. február 6.

Budapesti Hírlap, 1912. február 6., 31. szám, 4–5. oldal

Gör. kat. magyar püspökség

Közöltük már, hogy a gör. kat. magyar hit községek egy része külön-külön határozta el és nyújtotta be az új püspökség alapítására vonatkozó felségkérvényeit, míg ellenben a hajdudorogi vikáriátus alá tartozó 54 magyar hitközség együttes kérvényezés mellett foglalt állást s erre vonatkozó előterjesztéseit küldöttség útján szándékozott átnyújtani a miniszterelnöknek és a kultuszminiszternek. Most illetékes helyről azt az értesítést kapjuk, hogy miután mindkét csoport külön-külön feliratokkal Szabó Jenő főrendiházi tagot kérte föl vezéréül, a további eljárás egyöntetősége végett e hónap 2-án az ő elnöklete alatt álló országos bizottság és a hajdudorogi végrehajtó-bizottság vezetősége, Jaczkovits Mihály püspöki külhelynök közreműködésével közös értekezletet tartott, mely abban állapodott meg, hogy egyelőre a hajdudorogi vikáriátus alá tartozó egyházközségek közös kérvénye is csak rövid úton nyújtassék be, ellenben a már delegált 22 tagú küldöttség az összes magyar egyházközségek küldötteivel kiegészítették és ez a szélesebb körű küldöttség eljárás csak akkor tartassák meg, mikor már a kormány részéről az eddigieknél határozottabb kijelentés lesz várható.

Megvitatta még az értekezlet a püspöki székhely és az új egyházmegyével kapcsolatos intézmények elhelyezésének kérdését is és remény van arra, hogy ez a kérdés nemcsak Hajdudorog városának, hanem a többi érdekelt tényezőknek is megelégedésére lesz megoldható.

Ily módon a további eljárás egyöntetősége biztosítva lévén, a hajdudorogi vikáriátushoz tartozó egyházközségek közös kérvényét Jaczkovits Mihály püspöki külhelynök a kultuszminisztériumban Andor György prelátus miniszteri tanácsos kezéhez ma benyújtotta. E benyújtási aktusnál az országos bizottság részéről Szabó Jenő főrendiházi tag, a hajdudorogi végrehajtó-bizottság részéről pedig Farkas Győző főjegyző és Újhelyi Andor lelkész, sz. széki tanácsos vettek részt.

188. Mihályi Viktor román görögkatolikus metropolita meghatalmazó levele Vasile Suciu kanonoknak a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos tárgyalásokon való részvételre

Balászfalva, 1912. február 7.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 2. fol. 123r. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciatúra levéltárában őrzött tisztázat alapján: CÂRJA, LX., 157. Az alábbi átírás szintén a tisztázat alapján készült, s egy helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

Reverendissimo Domino
Doctori Basilio Suciu
Cathedralis Ecclesiae Albae Iuliensis Canonico Theologo
Balászfalvae.
No. 21 praesid. 1912.

Reverendissime Domine Canonice!

Ad mandatum Illustrissimi Domini Francisci Rossi Stockalper Auditoris Nuntiaturae Apostolicae Vindobonensis et Sanctae Sedis negotiorum gestoris in telegrammate hodie hora tertia et dimidia pomeridiana misso et mihi hora sexta et 15 min. exhibito comprehensum: Vestram Reverentiam hisce delegamus et auctoritate augemus, ut nostro nomine Budapestini causam erectionis dioeceseos graeci ritus catholicae agenti consilio interesse die crastino hora nona festinet, nobisque de ibidem acti referre satagat.

Datum Balászfalvae die 7 Februarii 1912.

Victor Mihályi
Archiepiscopus Albae Iuliensis.

189. Vaszary Kolos hercegprímás meghatalmazó levele Rajner Lajos érseki helynöknek a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos tárgyalásokon való részvételre

Budapest, 1912. február 8.

EPL Cat. D/c. Vaszary 302/1912 Fogalmazvány.

Méltóságos és Főtisztelendő
Rajner Lajos úrnak,
püspök érs. ált. helynök.
Budapest.

Méltóságos és Főtisztelendő Püspök Ur!

Ezennel felhatalmazom Méltóságot, hogy a mai napon a vallás és közoktatásügyi miniszteriumban, az új gör. kath. magyar püspökség felállítására tárgyában tartandó értekezletem nevében és helyettem kinyilatkoztathassa, miszerint nem emelek kifogást az ellen, hogy a budapesti görög katolikusok mind a három nemzetisége – ha az új püspökséghez kíván csatoltatni – ezen új püspökség kötelékébe beosztassék.

Fogadja Méltóságod öszinte nagyra becsülésem kifejezését.

Budapest, 1912. február hó 8-án

Kolos sk.

bibornok, érsek.

190. A Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos, 1912. február 8-án megtartott tanácskozás jegyzőkönyve

Budapest, 1912. február 8.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 2. fol. 120r–121v. Tisztázat.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 2. fol. 125r–126r. Fogalmazvány.²⁸⁵

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat alapján:
CÁRJA, LXIII., 163–165. Az alábbi átirás szintén a tisztázat alapján készült, s több helyen eltér a Cárja által közölt szövegtől.

Protocollum exaratum Budapestini in aula Ministerii pro cultu et publica instructione, die VIII februarii anni 1912 in causa erectionis novae Dioecesis graeci ritus in Hungaria.

Praesentes hic enumerantur:

Illustrissimus ac Reverendissimus Dominus Franciscus Rossi Stockalper Sanctae Sedis negotiorum gestor.

Demetrius Radu, Episcopus Magno Varadinensis²⁸⁶, Basilius Hossu, Episcopus Lugosiensis praeconizatus Episcopus Armenopolitanus, Ludovicus Rajner, Vicarius Generalis Archiepiscopalis Strigoniensis, Joannes Georgiu, Vicarius Capitularis Armenopolitanus seu Szamosújváriensis, Antonius Papp, Delegatus Episcopi Munkacsiensis, Cornelius Kovaliczki, Vicarius Capitularis Eperjesiensis, Illustrissimus ac Reverendissimus Dominus Georgius Andor, Delegatus a Gubernio et Consiliarius Ministerialis in Ministerio pro Cultu.

---

285 A fogalmazvány első mondata eltér a jegyzőkönyv végleges szövegétől, mivel az szerepel benne, hogy az új egyházmegye görög rítusú és a magyar nyelvű: *Protocollum exaratum Budapestini in aula Ministerii pro cultu et publica instructione, die VIII februarii anni 1912 in causa erectionis novae Dioecesis graeci ritus labii hungarici.*

286 Ez után utólag beszúrva: *Graeci ritus Rumenorum*

Illustrissimi ac Reverendissimi Domini Ludovicus Rajner et Antonius Papp praesentarunt²⁸⁷ credentiales Eminentissimi ac Reverendissimi Domini Cardinalis Primatis et Episcopi Muncacsensis.

Invocato divino auxilio Illustrissimus Dominus Delegatus a Gubernio significat Gubernium maximi habere causam pertractandam atque omnia sacrificia ferre paratum esse et demum rogare Illustrissimos Dominos Episcopos, ut cooperare dignentur, quatenus negotium hoc quo citius et absque difficultate expediri possit.

Illustrissimus Dominus Negotiorum gestor salutatur Episcopos Delegatos et praesentat suas facultates ab Apostolica Sede acceptas ad pertractandam quaestionem. Declarat agi nunc de iis quae ad erectionem Dioecesis novae referuntur, in primis de circumscriptione novae Dioecesis et de lingua liturgica adhibenda. Rogat, ut Illustrissimi Domini sententiam suam adoperiant et animadvertit Excellentissimum Dominum Archiepiscopum Alba-Juliensem et Fogarasiensem abesse quamvis rite invitatus fuisset. Addit, quod idem Excellentissimus Dominus per telegramma ipsi notum fecerit delegatum mittere voluisset, sed currum ferreum non potuisset ipse delegatus accipere.

Deinde Illustrissimus ac Reverendissimus Dominus Radu ex mandato Excelentissimi Archiepiscopi litteras praesentat ejusdem Excellentissimi Domini, quibus iste rationes exponit²⁸⁸ ex quibus ad conferentiam se conferre non posset, neque Delegatum mittere. Hac litterae, quae perlectae fuerunt coram omnibus praesentibus hunc protocollo adnectuntur.

Post haec idem Episcopus Demetrius Radu rationes suas exposuit nempe juxta normam Concilii Provincialis III Tituli II Capitis II. Episcopos Rumenos non posse aliquid consilii capere nescio ac non cooperante Metropolita – Textum Concilii est sequens:²⁸⁹

Ideoque petit ut acta respicientia hujusmodi negotium forma sua iuxta dictam normam Metropolitanae nota fiant, qui deinde in consultationibus aut in Sinodo provinciali cum suis suffraganeis pertractabit et responsum taliter confectum Sanctae Sedi communicabit.

Exponit insuper maximum esse periculum pro sancta unione, si quaestio presens non solvatur salvis juribus nationalitatis rumenicae.

Illustrissimus ac Reverendissimus Dominus Basilius Hossu, Episcopus Lugosiensis et praeconizatus Episcopus Szamosujvariensis declarat simul ac Vicarius Capitularis Szamosujvariensis Ioannes Georgju

---

287 Ez után utólag beszúrva: *respective*

288 Ez után utólag beszúrva: *ex*

289 Ez után a jegyzőkönyvben egy üresen hagyott rész következik, ahová az idézett szinódusi rendelkezés szövegét kívánták bemásolni. Cárja tévesen a következő bekezdést tette idézőjelbe, mintha az lenne a szinódusi rendelkezés.

se insistere quoad observantiam Decretorum Concilii Provincialis tertii supra citati.

Illustrissimus ac Reverendissimus Dominus Vicarius Generalis Strigoniensis declarat nomine Archiepiscopi Strigoniensis se consensum dare, ut Parochia Graeci ritus Budapestinensis iurisdictioni novae Dioecesis adjudicetur: animadvertit tamen Rumenos Graeci ritus Budapestini habitantes juxta decisionem Sanctae Sedis non pertinere ad parochiam dictam, sed ad respectivas parochias Latini ritus. Petit ab Apostolica Sede decisionem, utrum isti Rumeni etiam transeant ad novam Dioecesim, vel remaneant, prout nunc sunt, sub iurisdictione Archiepiscopi Strigoniensis. Illustrissimus ac Reverendissimus Vicarius Capitularis Eperjenensis consentit, ut parochiae, quae novae Dioecesis adungi volunt a sua Dioecesi avelli possint. Desiderium exprimit habendi quandam compensationem ab Dioecesi Munkacsensi in comitatu Zempleniensi Superiori.

Illustrissimus ac Reverendissimus Dominus Antonius Papp Delegatus Episcopi Muncacsensis similiter declarat consensum praebere nomine Excellentissimi Episcopi Firczak, ut parochiae in adnexo elencho contentae,²⁹⁰ exceptis quatuor parochiis et quidem sub Numeris 15, 16, 17, 18 contemplatis, ad novam Dioecesim adiungantur.

Quibus expletis consensum dederunt, quoad linguam liturgicam adhibendam scilicet graeco-antiquam.

Vicarius Generalis Strigoniensis, Vicarius Capitularis Eperjesiensis et Delegatus Muncacsensis.

Protocollum hoc perlectum fuit coram omnibus praesentibus et ab iisdem subsignatum

Budapestini, die VIII. Februarii 1912.

Franciscus Rossi Stockalper, Sanctae Sedis Negotiorum gestor
Demetrius Radu, Episcopus Magnovaradiensis, Graeci ritus Rumenorum
Basilius Hossu, episcopus Lugosiensis, praeconisatus episcopus Szamosujvariensis

Ludovicus Rajner, Episcopus auxiliaris et Vicarius Generalis cardinalis Archiepiscopi Strigoniensis ad hunc actum speciali delegatione munitus
Ioannes Georgiu, vicarius capitularis Szamosujváriensis

Cornelius Kovaliczky, Vicarius Capitularis Eperjesiensis

Antonius Papp, Protonotarius apostolicus, Canonicus Cathedralis Ecclesiae Munkácsensis, Vicarius et delegatus Excellentissimi ac Reverendissimi Domini Episcopi Munkácsensis, Julii Firczák.

---

290 Lásd: 210a. számú dokumentum.

191. Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciatúrai ügyvivő számjeltávirata Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos egyeztetések tárgyában

Budapest, 1912. február 8.

ASV Segr. Stato, anno 1913 rubr. 247, fasc. 1. fol. 113r. Számjeltávirat.
ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 2. fol. 115r. Számjeltávirat-fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatúra levéltárában őrzött fogalmazvány alapján: CÂRJA, LXI., 158. Az alábbi átírás a tisztázat alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

da Cifra

Budapest (Hotel Bristol), 8 Febbraio 1912

Cardinal Merry del Val

Vaticano

Roma

Oggi avuta luogo conferenza Arcivescovo Alba Giulia non presente. Suo rappresentante non arrivato in tempo, Vescovi tutti favorevoli, meno i due Vescovi Rumeni. Essi dicono essere necessario sottoporre tutti loro Arcivescovi ed attendere approvazione per decidere. Voglia Vostra Eminenza Reverendissima autorizzarmi dare tempo di otto giorni soltanto per avere risposta. Attendo telegramma.

Rossi Stockalper

Hotel Bristol

192. Rafael Merry del Val bíboros távirata Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciatúrai ügyvivőnek a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos egyeztetések tárgyában

Róma, 1912. február 9.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 2. fol. 167r. Claris-távirat.
ASV Segr. Stato, anno 1913 rubr. 247, fasc. 1. fol. 112r. Távirat-fogalmazvány.

55445

Telegramma sp. li 9 Febbraio 1912

Monsignore Rossi Stockalper, Hotel Bristol – Budapest

Ricevuto telegramma di ieri. Accordo autorizzazione richiesta.

Cardinal Merry del Val

**193. Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciaturai ügyvivő
jelentése Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a
Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos egyeztetések
tárgyában**

Bécs, 1912. február 9.

ASV Segr. Stato, anno 1913 rubr. 247, fasc. 1. fol. 116r–120r. Tisztázat.
ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 2. fol. 116r–119r. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött fogalmazvány
alapján: CÂRJA, LXII., 159–163. Az alábbi átírás a tisztázat alapján
készült, s több helyen jelentősen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

No. 95. Vienna 9 Febbraio 1912

Erezione di una nuova diocesi di rito greco in Ungheria.

Eminenza Reverendissima,

Mercoledì scorso mi sono recato qui a Budapest, come avevo annunziato all'Eminenza Vostra Reverendissima col mio ossequioso foglio²⁹¹ del 1 Febbraio, No 66, per trattare la grave e complessa questione dell'erezione d'una nuova dioecesi di rito greco in Ungheria.

I Vescovi interessati erano stati da me avvertiti del giorno del mio arrivo e della riunione che si sarebbe tenuta il giorno dopo allo scopo indicato. Intervennero tutti eccetto il Metropolita Monsignor Mihalyi, Arcivescovo di Alba Giulia e Fogaras, il quale è ammalato.

Al Ministero dei Culti mi si disse che Monsignor Mihalyi avrebbe mandato un delegato; ma poiché gli altri Vescovi rumeni mi fecero capire che non sarebbe venuto alcun rappresentante di Alba Giulia, pensai di telegrafare a Monsignor Mihalyi con risposta pagata, allo scopo di ottenere che mandasse almeno un suo delegato munito delle debite facoltà. Mercoledì sera sul tardi egli mi comunicò che aveva disposto d'inviare Monsignor Suciù, ma che questi non era arrivato a tempo pel solo treno sul quale poteva viaggiare e che perciò aveva dovuto far ritorno a casa. Ciò non pertanto ritelegrafai a Monsignor Mihalyi pregandolo d'inviare egualmente il detto Monsignore perchè l'avrei atteso ancora un giorno e Monsignor Arcivescovo mi prevenne che l'avrebbe fatto partire e sarebbe giunto nel pomeriggio di Giovedì.

Tutti i presenti a Budapest furono d'accordo che si potevano benissimo iniziare le discussioni; ci riunimmo quindi nell'aula del Ministero dei Culti e, invocata la Divina Assistenza, Monsignor Andor, Delegato del Governo, parlò pregando, a nome del Governo, che si finalizasse questa questione al più presto possibile; assicurando che, pur di portar la cosa a termine, non mirava a qualsiasi sacrificio necessario dalla sua parte.

---

291 Lásd: 178. számú dokumentum.

Dopo ciò come presidente della riunione salutai i presenti e dissi che ero autorizzato dalla Santa Sede a trattare la questione della erezione della nuova Diocesi in Ungheria, di cui il Santo Padre vedeva la grande utilità e il vantaggio che ai fedeli ne riviene.

Si cominciò quindi la discussione e il Vicario Generale di Strigonia Monsignor Rajner; Monsignor Antonio Papp, Delegato del Vescovo di Munkacs e Monsignor Cornelio Korvalicky, Vicario Capitolare di Eperjes si mostrarono del tutto favorevoli e dettero il loro pieno consenso sia quanto all'uso della lingua sia anche quanto al numero delle parrocchie da staccarsi dalle rispettive Diocesi, esprimendo bensì il desiderio che qualcuno potesse conservarsi od ottenere da altre analogo compenso.

Devo qui per debito del mio ufficio riferire all'Eminenza Vostra che il Delegato del Vescovo di Munkacs, Monsignor Antonio Papp, ecclesiastico degno di gran rispetto, colto e di tratti squisitissimi, si è comportato nella riunione in una maniera veramente ammirevole per la sua serenità nella discussione, per il rispetto e la devozione con cui parlava della Santa Sede e del Sommo Pontefice.

Mi duole di non poter dire lo stesso dei Vescovi Rumeni e specialmente del Vescovo di Gran Varadino, Monsignor Demetrio Radu, che qualche volta si è lasciato sfuggire delle frasi poco riverenti verso la Santa Sede e per le quali ho dovuto energicamente protestare. Monsignor Radu è un rumeno fanatico all'ultimo grado, agitatore è conosciuto da tutti per l'uomo delle proteste. Si dice generalmente e alcuni amici suoi, tra cui Monsignor Hossu gli hanno fatto pubblicamente il rimprovero che non sappia far altro che opporsi a priori a tutto. Sin da quando egli seppe che la Santa Sede desiderava erigere la Diocesi in parola si dette subito un grande fare nell'intento d'impedire assolutamente l'attuazione del progetto, anzi si dice che abbia minacciato di sospensione quei parroci che avessero domandato di passare alla nuova Diocesi. Come è noto all'Eminenza Vostra egli si recò anche dall'Arciduca Ereditario a esporre a modo suo la questione; parlò pure col Ministro Kuehn (!), quando trovavasi al Semmering, presso Vienna ed è stato lui a redigere la lettera firmata dal Metropolita e dagli altri Vescovi rumeni e trasmessa all'Eminenza Vostra dal compianto Monsignor Bavona col Rapporto del 10 dicembre 1911, No 500, alleg. II.

Anche a me scrisse privatamente dicendomi che era questo un affare da mettere a dormire e così non farlo mai più risolvere. Quando ha visto invece che la Santa Sede intendeva venire a una decisione s'è appigliato ad altri argomenti e ha dichiarato ieri che prima di tutto egli non poteva dare alcuna risposta in merito perchè ignorava sino a qual momento quali erano le parrocchie che si volevano togliere dalla sua diocesi; e non poteva rispondere neanche in principio perchè il loro Sinodo provinciale III al titolo II Cap. II espressamente ordina che in tutte le questioni gravi

riguardanti le diocesi della provincia di Alba Giulia, il Metropolita deve essere inteso e deve dare l'autorizzazione. Ho tenuto con Monsignor Radu varie conferenze per persuaderlo a desistere da quel suo atteggiamento ostile e di venire alla discussione de facto, per vedere in quali termini e fino a qual punto si potesse comporre la vertenza ma non è stato possibile.

Mi son recato a far visita all'Eminentissimo Signor Cardinale Primate e Sua Eminenza mi ha parlato di tale questione e mi ha detto, cosa che mi ha anche asserito Monsignor Kolh (!), e Monsignor Csernoch, Arcivescovo di Calocsa, che cioè con Monsignor Radu non è possibile ragionare, mantenendosi egli sempre fermo sul punto di sostenere nel modo più fanatico i suoi connazionali. Questo è il motivo della sua attuale ostilità. Egli se n'è persuaso e ha influenzato in ciò anche gli altri, che trattasi in questo fatto dell'erezione della nuova Diocesi, di opprimere i rumeni e magiarizzarli e che tale operato del governo, al quale si presta la Santa Sede, provocherà lo scisma. A questo affermazione di Monsignor Radu, detta in pubblica riunione protestai energicamente e dissi che la Santa Sede giammai si presta a simili giuochi che il solo pensarlo è una grave offesa per Essa, e che se ha consentito a prendere in benevola considerazione la domanda del Governo ungherese è perché primieramente è convinta dell'utilità che ne viene ai fedeli, molti dei quali appunto nella diocesi di Gran Varadino sono affatto privi di qualsiasi cura pastorale; e altri, come gli studenti del Ginnasio di Hermannstadt sono condotti dai loro Professori la Domenica alla Chiesa scismatico per non esservi una Chiesa cattolica del loro rito. Che inoltre è falso quanto lo stesso Monsignor Radu afferma che cioè la lingua ungherese sarà la lingua liturgica, perché la Santa Sede ha dichiarato che la condizione principale per questa concessione di una nuova diocesi è che dal Governo siano date serie ed efficaci garanzie; e questo ha promesso nel modo più esplicito e formale di darle. Quanto poi al minacciato pericolo di scisma ai Vescovi incombe il dovere di porre in opera tutti i loro mezzi perché non avvenga persuadendo i fedeli dell'utilità e necessità dell'erezione di detta diocesi e non già secondare e fomentare il loro fanatismo nazionale e che inoltre non si tratta per nulla di oppressione di qualsiasi nazionalità ma unicamente di provvedere a una migliore cura d'anime.

Da vari Vescovi che trovansi ora qui a Budapest e ai quali ho parlato mi è stato assicurato che piuttosto vi è l'altro pericolo, per evitare il quale nulla il Governo farebbe, che cioè tutti questi ungheresi che ora sarebbero incorporati nella nuova Diocesi, potrebbero essere dai riti scismatici orientali trascinati nel loro seno o diventar calvinisti, cosa ancor più facile.

Un'altra ragione che oppone Monsignor Radu è che nel novero delle parrocchie da togliersi dalla sua Diocesi vi sono alcune che nella maggioranza son costituite da rumeni: ma si risponde che la ragione di ciò va ricercata nella

necessità voluta da ragioni topografiche. Del resto il governo su questo punto è disposto a cedere.

Poiché non ci fu modo di giungere a una decisione mi permisi di telegrafare a Vostra Eminenza pregandola di autorizzarmi a stabilire un termine per avere la risposta dei Vescovi Rumeni e per evitare così il loro scopo di stancare tirando le cose per le lunghe e riuscire se possibile a mandare a monte il progetto.

Al contrario, per esser fedele al mio ufficio, debbo riferire che il Governo per bocca del Ministro Presidente, Conte Kuhen (!), col quale ho avuto un lungo colloquio, mi ripetutamente scongiurato di manifestare alla Santa Sede il suo ardente desiderio che si venga alla desiderata soluzione al più presto possibile; cosa della quale sarebbe immensamente grato. Mi ha aggiunto anzi di aver riferito a Sua Maestà Apostolica che la Santa Sede aveva inviato il Suo Rappresentante a Budapest per trattar la questione e che Sua Maestà aveva manifestato per ciò il Suo sovrano compiacimento.

Quanto poi alle garanzie volute dalla Santa Sede il Governo è pronto a darle piene e illimitate secondo i desideri da Essa espresse: anzi promette di dare tutto il suo appoggio perchè gli abusi introdotti nella liturgia in alcune parrocchie, si possano, secondo il desiderio della Santa Sede, eliminare. Queste garanzie saranno date per scambio di note.

Chinato al bacio della sacra porpora con sensi di profondissima venerazione ho l'onore di professarmi

Dell'Eminenza Vostra Reverendissima
umilissimo, devotissimo ed obbligatissimo servo
Francesco Rossi Stockalper
Incaricato d'affari interino della S. Sede

**194. Náráy-Szabó Sándor vallás- és közoktatásügyi minisztériumi
államtitkár átírata Khuen-Héderváry Károly miniszterelnöknek
a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos
kormánygaranciák tárgyában**

Budapest, 1912. február 9.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1912–XXV–926. Tisztázat.

545/el. szám.

Nagyméltóságu Miniszterelnök,
Gróf Ur!

A fölállítandó új gör. szert. kath. magyar püspökség dotatiója ügyében az Apostoli Szent Szék garantiákat óhajtván, van szerencsém Nagyméltóságodat idevonatkozólag a következőkről értesíteni.

Mindenek előtt szükséges volna, hogy a kormány kötelező nyilatkozatot adjon ki a püspöki széklak felállítása iránt, mely egyszersmind a nélkülözhetetlen hivatalos helyiségeket is képes legyen magába foglalni.

A püspök évi fizetése 40.000 koronában volna megállapítandó. Ennyit élvez ugyanis a lugosi gör. szert. kath. püspök is a kinek illetményei az államköltségvetést terhelik. Ezenfelül a püspöki iroda irodaigazgató, titkár, levéltáros javadalmazására évi 12.000 korona volna a költségvetés terhére felveendő miként ez a lugosi gör. szert. kath. püspöknél is történik.

Az új püspökségben létesítendő székeskáptalan tagjainak számát elegendőnek vélem hat kanonokban meghatározni. A kanonokok részére a következő fizetések volnának megállapítandók: a nagyprépost részére évi 10.000 korona, a két oszlopos kanonok részére 8.000 illetve 7.000 korona, a három mesterkanonok részére pedig egyenkint 6.000 korona. Ezen fizetések meghatározásánál alapul vettem a lugosi székeskáptalan tagjainak ugyancsak az államköltségvetés terhére élvezett illetményeit, és pedig olyan mértékben a milyenben azt még az év folyamán rendezni kívánom a gyulafehérvári, fogarasi, nagyváradi, szamosújvári, lugosi és munkácsi gör. szert. kath. székeskáptalanok tagjainak fizetését.

Ezenfelül a székeskáptalan tagjainak megfelelő lakás természetben illetőleg lakbér volna biztosítandó.

A püspökséggel kapcsolatban papnevelő intézet is létesítendő, a melynek évi dotációja öt tanárt és előljárót, valamint 30 papnövendéket számítva mintegy 40.000 koronára tehető.

Tisztelettel megjegyzem, hogy az államkincstárnak említett terhei az új egyházmegye létesítése esetén csökkenthetők volnának az egyházmegye székhelyének Hajdudorogra helyezése mellett.

Miként Hajdudorog képviselőtestületének visszakérőleg mellékelt beadványából kitetszik, Hajdudorog városa a püspökség és a vele járó intézmények létesítésének céljára kész anyagi áldozatokat is hozni. A város ajánlata szerint hajlandó a püspöki rezidentiájáról, a kanonoki lakásokról és a seminárium telkéről gondoskodni.

Már ezen felajánlott áldozatkészség is indokoltá teszi, az új püspökség székhelyéül Hajdudorog városának kijelölését. Emellett szól továbbá az a körülmény is, hogy Hajdudorog az ország legnagyobb gör. kath. hitközsége, s hogy e városból indult ki a mozgalom az új püspökség létesítésére, a melyet mindig szívesen folytatott. Tartani lehet attól, hogy Hajdudorog gör. kath. lakosságán a legnagyobb elkeseredés venne erőt, ha püspöki székhelyül nem válhatnék.

Ezek után tisztelettel kérem Nagyméltóságodat, hogy az új püspökség dotációja tárgyában az Apostoli Szent Széknek a fönti értelemben méltóztassék garantiákat nyújtani s egyttal odahatni, hogy az új püspökség felállításának véglegesítésénél székhely gyanánt Hajdudorog állapíttassék

meg. Ez utóbbi nézetem szerint annál könnyebben történhetik meg, mivel a magyar püspöki karnak azon kijelentése, hogy az új püspök székhelye Debreczen legyen nem tekinthető a püspökség felállításának *conditio sine qua non*-jának.

Fogadja Nagyméltóságod őszinte tiszteletem nyilvánítását.

Budapest, 1912 február hó 9-én.

A miniszter helyett:

Náray-Szabó, államtitkár.

195. Nunciaturai feljegyzés és az Alkotmány cikke

Budapest, 1912. február 9.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 2. fol. 130r–131r. Fogalmazvány.

Extractus ex ephemeridibus catholicis Hungariae: „Alkotmány” die 9. februarii 1912.

Scriptor videtur anxius esse ob erectionem novae Dioecesis Unitorum, uti affirmabatur: idiomatis Hungarici. Verosimiliter sacerdos unitorum scripsit haec.

Rectificata est haec opinio post 3 dies in eisdem pagellis, quod nempe lingua lyurgica in hac Dioecesi non hungarica sit contemplata sed graeca. Hinc puto ipsum scriptorem conquietatum fore.

195a. Az Alkotmány cikke

Biztatás a schismára

Budapest, február 9.

Ismeretes dolog, hogy Bereg és Máramaros egyes vidékein schisma támadt a ruthének között. Ez tagadhatatlan. Sőt – mint egyes odavalóktól halljuk, a baj kezd veszedelmes alakot öltetni. – Nem hogy szünnék, de mint mondják – egyre terjed a scisma. Mi lehet ennek az oka? Erre a kérdésre e helyen nem felelhetünk meg részletesen, de rámutatunk egy-két tünetre, mi ha nem is mindent, de sokat megfejt. Galiciában, Bukovinában óriási propagandát fejetenek ki a schizmatikusok. Lapjaik útján a mi népünknek is át-át üzengetnek. – Így a Csernovizba megjelenő „Russzkaja Pravda” (Orosz igazság) egyik újabb számában panaszkodva említi, hogy nemcsak a galíciai, hanem a magyarországi „orosz” nép is üldözésnek van kitéve, azért, mert orthodox hitre tér át. Nagy örvendezéssel azt jelenti olvasóinak, hogy Máramarosban, Beregben, Ugocsában egész községek mennek át az „igaz” hitre. Lelki vezetőjük egy Elek nevezetű szerzetespap. Ez nagy buzgóságot fejt ki, bár ismételen bebörtönözték. – Még jellemzőbb e tekintetben, mit az Amerikában megjelenő „Pravda” (Igazság) című orosz lapban olvasunk.

– Ez egyenesen izgat a magyarság és a katolicizmus ellen. Töbök között ezeket mondja:

Harminc évvel ezelőtt ki volt adva a jelszó, hogy a magyarországi oroszok ötven év múlva el lesz magyarosítva. – Még husz év van tehát hátra, mely idő alatt az oroszoknak el kell pusztulnia. – Magunk részéről azt hisszük – így szól a lap – hogy ez meg is fog történni, ha *az amerikai magyar oroszok nem áll ennek útjába és nem önt friss vért az elromlott orosz vérbe.*

A sülyedés tagadhatatlan jelei: 1. hogy amit a lapokban olvasunk, 35 parochia lelkészeik vezetése alatt a gör. kath. magyar püspökség után jár. 2. Ezen 35-ön kívül van másik 10 parochia, melyekből a szláv nyelvet kirekesztették; a többiben pedig erőszakos küzdelem folyik, a szláv szentbeszéd, liturgia és egyéb szláv szertartások kirekesztése végett. 3. Az egyházmegyei ügyvezetés nyelve kizárólagosan magyar. Az orosz nyelv egészen be van tiltva. Ha belépsz a püspöki székhelyre, elsirod magad, mert semmit sem találsz ott a dicső Gaganeczek, Duchnovikok, Lodomirszkyk, Rajkovicsok szelleméből. 4. A parochiális iskolákban úgy tanítják az oroszot, hogy nem találsz gyermeket, ki hat évi tanulás után tudna írni és olvasni oroszul. Egy atya szomorúan beszélt, hogy vizet kért gyermekétől oroszul és ez semmit se értett. 5. Ha kérdezzük oroszunkat, hogy miért ment át az orthodox vallásra, mit mond? Azt feleli, hogy azért, mert nálunk az unióban még a nyelvét sem őrizheti meg az ember. Itt Amerikában mindenkinek szabad oroszul tanulni és beszélni.

Ime egy-két szemelvény, mely világosan mutatja, hogy a schisma mellett, hol nyiltan, hol kevésbé nyiltan izgatás folyik. De azt is látjuk ezekből, hogy az amerikai visszavándorlásnak is szerepe van legalább is lehet ebben a veszedelmes dologban. Csak annyit mondunk tehát, hogy videant consules. Meggondolatlan lépésekkel ne adjunk tápot a gerjedező tűznek.

(hg.)

196. A Budapesti Hírlap cikke a Hajdúdorogi egyházmegye felállításáról

Budapest, 1912. február 9.

Budapesti Hírlap, 1912. február 9. 34. szám, 1–2. oldal

Magyar szertartásu kat. püspökség

Nemzeti nyelvünkért s érvényesüléséért folytatott munkánknak és küzdelmünknek egyik történelmi jelentőségű eredményét örömmel jelentheti a Budapesti Hírlap: Rómában elhárultak az akadályok, a magyar nyelvű görög katolikusok számára új püspökséget állítanak magyar szertartási és oltári nyelvvel. Ma volt a tanácskozás az egyházi főhatóságok bevonásával. Részt vett az értekezleten Rossi uditore, a bécsi

nunciatura jelenlegi vezetője, s az érdekelt egyházmegyék főpásztorainak meghallgatásával az új püspökség felállításának feltételeit is megállapították.

Ezen, a sivár politikai állapotok fölött magasan kiemelkedő esemény érdeme elsősorban a lelkes hazafiaké, kik évtizedek óta soha nem csüggedve buzgólkodtak, másodsorban a magyar kormányé, mely a sok akadály elhárítására mindent megtett, s a nemzeti ügyet végre is győzelemre segítette. Már folyamatban vannak az új egyházmegye fölállításának kánoni előmunkálatai s néhány hónap múlva a magyar nyelv diadalmasan fog fölcsendülni az oltárokon, ezer és ezer jó magyar fogja áldani, dicsőíteni a férfiakat, kik a magyar állami nyelvnek érvényesülését kiküzdötték.

Küzdelem volt ez valóban, de nemes küzdelem. Mert a florenci zsinatnak (1439) a keleti egyházakkal az uniót biztosító határozatai látszólagosan utját állották a magyar szertartási nyelvnek. Az a fölfogás érvényesült ugyanis Rómában, hogy az unió csupán a megtérő skizmatikusok számára biztosította a náluk addig használt oltári nyelvet, de a hitegységen belül a szertartási nyelv változtatható nem volt és így logikusan a magyar nyelv csak az esetben emelkedhetett volna oltári nyelvvé, ha magyar nyelvet használó skizmatikusok csatlakoztak volna a florenci zsinat uniója alapján a római egyházhoz.

A magyar oltári nyelvet kérő görögkatolikusok, a hajdudorogjak (azért hívják őket e néven, mert Hajdudorogon lagnak legnagyobb számmal) Bocskay hajduinak, Rákóczi kurucainak leszármazói eredetükre szinmagyarok s csakis a zavaros idők hullámozása közben jutottak a görög katolikus egyházba. A honalapítás után és a török háború közben szinte észrevétlenül történhetett ez, hiszen olvashatjuk Raynaldnál, hogy már 1234-ben IX. Gergely pápa Béla magyar királyhoz irt levelében panaszkodik, hogy a görög püspökök főnhatóságuk alá vették a magyarokat és németeket, s azokat egy néppé olvasztották az oláhokkal, fölhívja azért a királyt, hogy ezeket a törvényes püspökük alá visszavezessék. Legnagyobb valószínűség szerint azonban a törökök kitakarodása után az elpusztított országrészeket megszálló rutének hozták a keleti ritust a magyar alföldre s a magyar földnek őseréje, a nemzetépítő erkölcsi erő alakította át a magyar vidékre került, Rákóczi hagyományaival eggyé forrott ruténokat és hajdukat annyira, hogy ósláv szertartási nyelvüket lassankint magyarrá cserélték föl. Papjainak hazafisága élesztette a magyarosodás lángját s el kell ismerni, hogy már Trefort Ágoston kultuszminisztersége alatt állami támogatással magyarra fordított szertartási könyvek nagyban segítettek elő a magyar oltári nyelvet. A munkácsi püspökök jószemmel látták a dolgok fejlődését és Hajdudorogon püspöki vikariátust állítottak, mely központjává vált a hazafias mozgalomnak. Husz év előtt léptek föl nyilvánosan a magyar szertartású görögkatolikusok. Kérvényeztek, küldöttséget jártak, utóbb Rómában magától a pápától kérték a magyar oltári nyelvet. De ezzel csak

céljuktól ezek távolabbra, mert a római kuria egyenesen eltiltotta a magyar nyelvet, úgy hogy a mozgalom vezetői közül a papok is kénytelenek voltak visszatérni a szláv liturgiához és csak később fejlődött ki az a gyakorlat, hogy a liturgia kánoni részét szlávul, a többit pedig magyarul végezheték. Ez olyan eltűrt gyakorlat volt, melynek alapján szervezték Budapesten az első magyar szertartású katolikus plébániát. A kánoni jog nem ismeri el a gyakorlat folytán keletkező jogszerzést, s így a küzdelem folyt tovább. Lelkesen a vezérek részéről, noha voltak, kik azt tanácsolták, hogy szakadjanak el a római egyháztól, és alakítsanak külön felekezetet, ámde a vezérek, csüggedetlenül munkáltak, fölvilágosították törekvéseik tiszta céljairól a római kuriát is. E stádiumában az ügynek a magyar kormány tett lépéseket Rómában és beható tárgyalások után megnyerte a szentszék hozzájárulását a magyar szertartási püspökség fölállításához.

X. Pius jobban ismeri Magyarországot elődeinél. Midőn Szent Gellért centenáriuma alkalmából Dessewffy Sándor csanádi püspök nemzeti zarándoklatot vezetett Velencébe, Sarto József – ma X. Pius – volt pátriárkája Velencének. Saját szemével látta a magyarok buzgalmát, ismerte meg államiságunkat, nemzetünket. Addig a római pápák rendszerint a bécsi diplomácia és a bécsi körök befolyása alatt álló nunciosok szemén át látták Magyarországot. Az a furcsa gyakorlat, – mert a magyar királyságnak közjogunk szerint a primás lenne született követe a szentszéknél – hogy a magyar egyházi ügyek, püspöki kinevezések a bécsi külügyminisztérium útján jutnak Rómába, lehetlenné tette a magyar szertartási nyelv megértését Rómában, noha a magyar püspökök minden alkalommal melegen szólaltak föl a magyar oltári nyelv mellett. Héderváry Károly gróf a külügyminisztert nyerte meg a magyar szertartású püspökség eszméjének és így a királyi főpatronus nevében Rómába érkezett óhajta a magyarokat ismerő X. Pius pápa teljesítette. A kánonisták majd találnak címet arra, hogy az új püspökséget és a magyar szertartási nyelvet a flórenci zsinat határozatával megegyeztessék.

És ha a római egyház megengedi a maronitáknak, (a Libanon hegységben élő néhány száz léleknek), a káldusoknak, (kik alig néhány ezren vannak), a koptoknak, (kik Abessziniában laknak), az örményeknek és az Aranyszáju Szent János liturgiáját követő más nemzeteknek, hogy szertartásaikban saját nyelvüket használják, ugyanezen jogon a görög szertartást követő, de sem a görög, sem az oláh, sem a szláv nyelvet nem értő magyaroknak is meg kell a jogot adnia. Ugyanis a görög szertartás a pap és a hívek reszponzoriájában tér el a latin szertartástól. A hívek válaszolnak a papnak s a szertartás érthetlenné válik ha a hívek maguk sem értik, mire és mit válaszolnak a papnak. Az a látszólagos ellenvetés, hogy a magyar nyelvű istentisztelet politikai agitációnak eszközévé válik, visszafordítható a szláv és a román nyelvre. Mert ha a magyar állampolgár

magyarul imádkozik, az nem politika, de ha a magyar állampolgárt kényszerítik, hogy templomában a szláv vagy a román nyelvet használja, ha mindjárt nem is érti, ez igenis az oláh és a szláv nemzetiség előjogát jelenti a magyar fölött.

Az új egyházmegyénk területe a munkácsi, eperjesi, nagyváradai egyházmegyéktől vétetik. Van ezeken kívül több magyar szertartást óhajtó község a szamosújvári román szertartású püspök alatt is, sőt a székelyföldön szintén vannak magyar anyanyelvű és a magyar szertartást óhajtó községek a balázsfalvi érseki megyében. Nemzeti érdek, hogy e községek csatlakozása biztosíttassék és hogy fenmaradjon a lehetőség a magyar szertartású egyházmegyéhez való csatlakozásra az olyan községek számára is, melyekben a magyar szertartás hívei ma még nincsenek többségben. Lehet, hogy versengésre szolgáló alkalomnak fogják mondani e jog biztosítását, de ha versengés lesz is, nemes célú lesz e versengés és semmi nem állja útját annak, hogy a hol a hívek értik a magyar nyelvet, ott a szertartás nyelve magyarnak állapíttassék meg. A kongruarendezés fegyvert ad az állam kezébe, hogyha netán a magyar nyelvtől való idegenkedés más felekezetbe áttérésre vagy külön lelkészségek föllállítására vezetne, az ilyen, az állami nyelv és az állam ellen történő demonstrációkhoz segítséget nem adván, az új hitközségek alakulását megakadályozza. Egyáltalán kívánatos, hogy a kongruarendezésre adott másfél millió koronának fölhasználásában az állam a mostaninál nagyobb biztosítékot nyerjen. Mert ma úgy áll a dolog, hogy az állam saját pénzén tartja fenn az alig néhány száz lélekkel bíró román lelkészségeket, holott népes magyar községeknek nincs külön papjuk. Ezernél több román lelkészt fizet a magyar állam a nélkül, hogy azoktól bármily hazafias szolgálatot látna. Senki sem veheti rossz néven, ha a kisebb protestáns községek lelkészeit segíti a magyar állam. De a románoknál érthetetlen, hogy apró falvakban a görögkatolikus parochust is, a görögkeleti pópát is az állam fizesse és azok az államnak hálátlansággal fizessenek. Igaza volt Samassa Józsefnek, a ki a görög lelkészségek fönntartását legalább 800 hívőhöz kívánta kötni s a kisebb lelkészségeket leányegyházakká átalakítani. Ma már túl vagyunk ezen, de a jövőben e bölcs tanácsot követhetjük.

Rákóczi hűséges népe iránt teljes szeretettel és bizalommal tekint a magyarság. Hazafiságát kipróbálták a századok, legföljebb arról kell gondoskodni, – s úgy tudjuk, az Amerikában föllállítandó magyar püspökséggel ez irányban is közel van a megoldás – hogy az amerikai kivándorlás és visszavándorlás révén a pánszláv agitáció be ne fészkelhesse magát. Az ukrainizmus – a kievi szláv centrumnak politikai iskolája – előtt határvonalat alkotnak a Kárpátok, s az a néhány pánszláv védlett pap, kit az orosz pópa Amerikában hitehagyásra csábított, nem

veszélyeztetheti a hazához hű ruténség lelkét, ha megtalálják Amerikában is hűséges gondozójukat.

A magyar oltári nyelvvel felállítandó új püspökség Hajdudorog székhellyel, százötven plébániával, kétszázezer hívővel, tehát oly számbeli sullyal is bírna, hogy annak az állameszmére való fontossága a napi politika mérlegén is a legszebb erkölcsi eredményt jelenti.

Igy a magyar szertartással a nemzeti eszme megindul a haladásnak egy olyan terén, melyen eddig a formákhoz való ragaszkodás miatt nem juthatott előre. Nemzeti nyelvünk, mint a katolikusoknak hazafias egyházi énekei bizonyítják a vallásos érzelmek kifejezésére s a szertartások végzésére egyaránt alkalmas. Az Isten a sziveket vizsgálja ugyan, de a szivek hangjának Magyarországon magyarul kell megszólalnia. Méltán illeti dicséret a magyar nyelvnek az oltárra emeléséért a kitartással küzdő hajdudorogi egyházi és világi vezéreit és jogosan írja a história az elért eredményt ama kormányférfiak és főpapok erkölcsi győzelmei sorába, a kiknek részük volt a római szentszék fölvilágosításában s a kik a magyar királynak apostoli jogait ezúttal a magyarságért való apostolság javára érvényesítették.

A magyar szertartásu püspökség immár szerencsésen megoldott kérdésében a nemzeti eszme egyik legszebb diadalát ünnepeljük.

**197. Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciátúrai ügyvivő
számjeltávirata Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a
Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos egyeztetések
tárgyában**

Budapest, 1912. február 10.

ASV Segr. Stato, anno 1913 rubr. 247, fasc. 1. fol. 114r. Számjeltávirat.
ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 2. fol. 132r. Számjeltávirat-fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciátúra levéltárában található fogalmazvány
alapján: CÂRJA, LXVII., 169. Az alábbi átírás a tisztázat alapján
készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

55446

Da Cifra

Budapest, 10 Febbraio 1912

Cardinale Merry del Val, Roma

Fatta comunicazione vescovi Rumeni, sento dire che domanderanno Santa Sede dilazione 15 giorni e non 8 giorni. Credo non opportuno accordarla, segue Rapporto oggi torno Vienna. Rossi Stockalper

**198. Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciatúrai ügyvivő
átiratfogalmazványa Mihályi Viktor román görögkatolikus
metropolitának a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával
kapcsolatos egyeztetések tárgyában**

Budapest, 1912. február 10.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 4. fol. 68rv. Fogalmazvány.

No. 96.

A Sua Eccellenza Reverendissima

Monsignore Vittore Mihalyi

Arcivescovo Metropolita di Alba Giulia e Fogaras.

Non ho mancato di riferire alla Santa Sede quello che é stato trattato qui a Budapest giovedì scorso, 8 corrente nella riunione tenuta con i Vescovi interesstati per l'erezione della nuova diocesi di rito greco in Ungheria, e l'affermazione dei Vescovi rumeni contenuta nel protocollo, di cui mi onoro trasmettere qui acclusa una copia all'Eccellenza Vostra Reverendissima. Il Signor Cardinale Segretario di Stato di Sua Santità mi ha ora ordinato di far conoscere ai sudetti Vescovi che nel termine di otto giorni a datare dal giorno d'oggi debbano far giungere la loro risposta alla nunziatura Apostolica a Vienna.

Tanto mi onoro comunicare all'Eccellenza Vostra per sua notizia e norma e profitto di questa nuova occasione per riaffermarmi coi sensi della più alta venerazione.

**199. Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciatúrai ügyvivő
átiratfogalmazványa Ioan Georgiu szamosújvári káptalani
helynöknek a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos
egyeztetések tárgyában**

Bécs, 1912. február 10.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 2. fol. 122r. Fogalmazvány.

KLADVA: a bécsi nunciatúra levéltárában található fogalmazvány alapján: CÂRJA, LXVI., 168. Az alábbi átírás szintén a fogalmazvány alapján készült.

No. 99

Illustrissimo ac Reverendissimo Domino

Domino Ioanni Georgiu

Vicario Capitulari Dioecesis Armenopolitanae.

die X Februarii, 1912.

Omnia, quae in conventu die VIII hujus mensis in Aula Ministerii pro Cultu hic Budapestini habito, pertractata fuerunt et declarationes

Episcoporum rumenorum circa erectionem novae Dioecesis graeci ritus in Hungaria pro meo munere Sanctae Sedi nota facere non omisi.

Nunc autem Eminentissimus ac Reverendissimus Dominus Cardinalis a Secretis Status Suae Sanctitatis mandatum mihi dedit Illustrissimis ac Reverendissimis Episcopis interesse habentibus significare, quod intra octo dies ab hodierna die computandos responsionem suam ad Nuntiaturam Apostolicam Viennae pervenire facere debent.

Haec pro norma Illustrissimae ac Reverendissimae Dominationis Tuae communicans sensibus eximiae aestimationis persevero.

200. Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciátúrai ügyvivő átiratfoglalmazványa Radu Demeter nagyváradi görögkatolikus és Hosszú Bazil szamosújvári püspöknek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítással kapcsolatos egyeztetések tárgyában

Bécs, 1912. február 10.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 2. fol. 133r. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciátúra levéltárában található fogalmazvány alapján: CÂRJĂ, LXVIII., 170. Az alábbi átirás szintén a fogalmazvány alapján készült.

No. 97-No. 98

Illustrissimo e Reverendissimo Signore

Monsignor Demetrio Radu, Vescovo di Gran Varadino di rito greco rumeno
Budapest, 10 febbraio 1912.

N. 100

Illustrissimo e Reverendissimo Signore

Monsignor Basilio Hossu

Vescovo di Lugos preconizzato Vescovo di Szamosujvar.

Non ho mancato d'informare la Santa Sede del risultato della riunione avutasi giovedì scorso, 8 corrente, per trattare la questione dell'erezione d'un nuovo Vescovado di rito greco in Ungheria e delle dichiarazioni fatte dai Vescovi rumeni a tal proposito.

Mi onoro informare la Signoria Vostra Illustrissima e Reverendissima che l'Eminentissimo Signor Cardinale Merry del Val, Segretario di Stato di Sua Santità, mi ha dato ordine di far sapere agli Illustrissimi e Reverendissimi Signori Vescovi rumeni interessati che entro il termine di otto giorni a datare dal giorno d'oggi essi debbano far giungere la loro risposta alla Nunziatura Apostolica di Vienna.

Tanto Le comunico per sua intelligenza e norma e con profondissima venerazione mi onoro riaffermarmi.

201. Rákosi Viktor vezércikke a Budapesti Hírlapban a Hajdúdorogi egyházmegye felállításáról

Budapest, 1912. február 10.

Budapesti Hírlap, 1912. február 10. 4–5. o.

Püspökség Hajdudorogon

Irta Rákosi Viktor

Budapest, febr. 10.

Mély hálával tartozunk mindazoknak, a kik a százados küzdelmet, melynek célja a magyar nyelvnek oltári nyelvvé emelése volt, diadalra vitték. Hálával tartozunk a katolikus főpapoknak, kik az ügy iránt jóindulattal viseltettek. Hálával tartozunk a görög-katolikus magyar intelligenciának (élén Szabó Jenő főrendiházi taggal), mely kedvezőtlen, sőt ellenséges viszonyok között is, lankadatlan buzgalommal dolgozott az ügy érdekében. Hálával tartozunk a hajdudorogi végrehajtó-bizottságnak (élén Farkas Győző főjegyzővel), mely a mozgalmat oly tapintatosan tudta irányítani, hogy barátai egyre szaporodtak, ellenségei pedig lassanként elnémultak.

De hálával tartozunk, és pedig nem legutolsó sorban egy háromszáz esztendő, Bocskay-alapította városnak, Hajdudorognak, melynek hitbuzgó, vallásos és hazafias lakossága adta meg az erőt, a tömeget és a nyomatékot ennek a mozgalomnak, mely nélkül ezt lekicsinyelték volna, és fölötte napirendre tértek volna. Hajdudorog elévülhetetlen érdemeket szerzett magának ezzel. Ez a város ebben a mozgalomban történeti szerepet játszott és nevét történeti jelentőségűvé tette. Hajdudorog neve annyira összeforrott ezzel a mozgalommal, hogy ez már maga e várost a magyar görög-katolikusok székvárosává avatja.

Ezzel maguk a magyar görög-katolikusok is tisztában vannak, s ezért óriás többségük a mellett van, hogy az új püspökség Hajdudorogon állíttassék föl. Ezt parancsolja a hála és a történeti érzék. Kell, hogy a jövő reménységei ott valósuljanak meg, a hol a múlt küzdelmei lefolytak. Így gondolkozik Szabó Jenőtől kezdve a küzdelemnek minden harcosa, s a mögöttük álló hivek ezrei is, mint a Hajdudorogon múlt év szeptember havában tartott gyűlés fényesen megmutatta.

Hajdudorognak ma tízezernél több lakosa van, mely pár száz kivételével görög-katolikus törzsökös magyar. Ennél nagyobb tömegben a görög-katolikus magyarság semmiféle városban sem lakik. A mostani dorogi vikárius háza csekély változtatásokkal igen alkalmas püspöki palotává alakítható át. A dorogi görög-katolikus templom is nagyon szép és nagy terjedelmű székesegyház. A többi szükséges épületet (papnevelő, tanítóképző, stb.) persze teremteni kell, de hát hol nem kell teremteni? Mely városban várják kész épületek ezeket az intézményeket? Egyikben sem, mindenütt elejéről kell kezdeni a munkát.

Dorog is bizonyára meg fogja hozni a szükséges áldozatokat, s a maga részéről is hozzájárul a püspökség föllállításának megkönnyítéséhez.

Így támad egy új vára a magyarságnak, melynek védő ereje messze vidékekre ki fog nyúlni, épp oly helyekre, hol nemzeti bástyáink már-már romokban heverték. A kik e munkában résztvettek és még részt fognak venni, gondolják meg, hogy ugyanazt cselekszik, a mit Bocskay: nemzetalapító munkát végeznek.

A püspökség szervezése.

Hajdudorogról jelentik nekünk, hogy a város közgyűlése tegnap tárgyalta a görög-katolikus püspökség ügyét. Farkas Győző főjegyző indítványára egyhangúan elhatározták, hogy a görög-katolikus püspökség részére följánlják a püspöki vikárius mostani székházát örök tulajdonjoggal és hat kanonoki házat és szemináriumot építenek mintegy félmillió korona költséggel. A közgyűlésen Posgay Imre szövetkezeti szervező bejelentette, hogy az Országos Középponti Hitelszövetkezet tízezer koronás alapítványt tett Károlyi Sándor gróf emlékére egy Hajdudorogon alapítandó középiskola céljaira. A magyar püspökség alapításának híre rendkívül föllelkesítette a görög-katolikus hajdúkat; valószínű, hogy úgy pénzügyi intézetek és testületek, mint magánosok is jelentékeny alapítványokat tesznek a püspökség céljaira.

– Jeszenszky Sándor, a miniszterelnökség államtitkára a Budapesti Napló tudósítója előtt a magyar görög-katolikus püspökségről ekképpen nyilatkozott:

Magyar nyelvű görög-katolikus istentisztelet sehol sincsen. A hajdudorogi vikáriátus területén eddig a papság és hívek között való érintkezés és a prédikáció magyar nyelven történt. Ez túrt állapot volt, de most törvényesen elismertté lesz. A liturgia nyelve azonban a görög lesz, a mint a római katolikusoknál is mindenütt latin. Különben is, a mi ebben az ügyben pozitívum, az benn van a kormány kommunikációjában, a mely a múlt éjjel jelent meg.

Ugyanerről a kérdésről Andor György dr. prelátus-kanonok, miniszteri tanácsos, a ki a minisztériumban a katolikus egyházi ügyeket intézi, a többi közt ekképpen nyilatkozott:

– A változás lényege az, hogy az eddigi hajdudorogi vikáriátusból rendes egyházmegye lesz. Az új egyházmegye területét a nagyváradi, munkácsi, eperjesi és szamosújvári görög-katolikus egyházmegyék területéből szakítják ki. Az új egyházmegyéhez csatolják a budapesti görög-katolikus hitközséget is. A magyar liturgikus nyelvről szóló hírek nem felelnek meg a valóságnak. A liturgiában azonban még is lesz nyelvi változás, mert eddig a görög-katolikusok tudvalévően a román és szláv liturgiával éltek. Szinmagyar vidékeken természetesen nagy visszatetszést szült ez a gyakorlat és ezeket az okokat méltányolva, illetékes körök hozzájárultak az ó-görög liturgikus nyelv használatához. A pásztoráció nyelve azonban marad, miként eddig is: a magyar nyelv. A prédikáció, a nem liturgikus imádságok stb. magyar nyelven történnek. Ebben a tekintetben nincs újítás.

**202. Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciatúrai ügyvivő
jelentése Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a
Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos egyeztetések
tárgyában**

Bécs, 1912. február 11.

ASV Segr. Stato, anno 1913 rubr. 247, fasc. 1. fol. 122r–123v. Tisztázat.
ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 2. fol. 135r–136/1v. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatúra levéltárában található fogalmazvány
alapján: CÂRJA, LXX., 172–174. Az alábbi átírás a tisztázat alapján
készült, s több helyen eltér a Cârja által kiadott szövegtől.

No. 104, 11 Febbraio, 1912.

Sulla erezione di una nuova Diocesi di rito greco in Ungheria.

Sua Eminenza Reverendissima

il Signor Cardinale Rafael Merry del Val

Segretario di Stato di Sua Santità, Vaticano Roma.

Eminenza Reverendissima,

Facendo seguito al telegramma cifrato²⁹² che ho avuto l'onore d'inviare all'Eminenza Vostra Reverendissima ieri da Budapest, prima di far ritorno a Vienna, mi do premura di aggiungere altre notizie riguardanti la vertenza della erezione di una nuova diocesi di rito greco in Ungheria.

Come ho già detto nel mio ossequioso rapporto²⁹³ del 9 corrente, No. 95, i Vescovi rumeni vogliono assolutamente prender la questione per le lunghe, fiduciosi che così resterà insoluta.

Nella riunione tenutasi giovedì scorso, mentre gli altri dettero la loro risposta immediatamente, i Rumeni posero innanzi la difficoltà che non potevano dare alcuna decisione senza conferire col Metropolita e poi che essi non avevano avuto fino a quel momento alcuna notizia del numero e delle singole parrocchie che dovevano essere incorporate alla nuova diocesi. Ora Monsignor Csernoch, Arcivescovo di Colocza che é segretario della conferenza dei Vescovi la sera di quello stesso giorno innanzi ad altri Vescovi e Prelati, coi quali ci eravamo riuniti nel Seminario centrale, affermò pubblicamente aver egli letto a Monsignor Radu nella sessione preparatoria delle conferenze, tenute ai primi di Novembre, l'elenco delle parrocchie da togliersi dalla diocesi di lui e ciò a sua stessa richiesta: si meravigliava quindi come si potesse affermare il contrario. Monsignor Radu messo alle strette da questo penoso confronto, cercò di giustificarsi col dire che non era redatto quell'elenco nella forma in cui é redatto quello che essi hanno avuto ora. Si riduce quindi la sua argomentazione a questa che cioè materialmente il foglio avuto ora non aveva visto prima.

---

292 Lásd: 197. számú dokumentum.

293 Lásd: 193. számú dokumentum.

Intanto prima che io avessi ricevuto l'autorizzazione dell'Eminenza Vostra di porre un termine di otto giorni per avere la risposta da quei Vescovi, e dopo un lungo colloquio avuto col Ministro Khuen mi recai da Monsignor Radu e, a nome anche del governo lo pregai di far la conferenza al più presto possibile. Egli mi disse che avrebbe messo tutto in opera perché la conferenza si tenesse lunedì prossimo 12 corrente; ma poi essendoci recati insieme da Monsignor Hossu, poiché questi é ancora sofferente e non può fare viaggi lunghi, tutti d'un tratto si conchiuse che la conferenza si sarebbe fatta giovedì, 15 corrente. Al momento di lasciar Budapest venne di nuovo Monsignor Radu e mi disse che la conferenza si sarebbe tenuta sabbato, ma che si aveva bisogno di tempo per redigere le risposte.

Io gli dissi che l'ordine della Santa Sede che io avevo ricevuto era quello che avevo loro comunicato, che il tempo accordato era più che sufficiente e che potevano comunicare subito la decisione facendo poi seguire una relazione scritta. Non so come essi si regoleranno, é probabile però che essi chiedano una proroga, come mi dissero. Ora la concessione di una nuova proroga non gioverà a nulla e potrà essere invece, a mio debole parere, causa di nocimento. La risposta infatti dei Vescovi anche che si desse loro il termine di tre mesi per decidere, sarà negativa almeno in parte per le ragioni e pretesti da me esposti nel precedente rapporto. Si tratterà quindi di vedere sino a qual punto la Santa Sede potrà tener conto di questo parere. Ed in previsione di ciò io ho pregato Monsignor Andor, consigliere ecclesiastico al Ministro dei Culti in Ungheria, di dirmi esattamente e coscienziosamente quali sono le parrocchie, tra quelle contenute nell'elenco, che possano lasciarsi ancora nel Vescovato di Gran Varadino e quali quelle sulle quali non si può fare alcuna concessione. Tale elenco che mi giungerà domani, trasmetterò subito all'Eminenza Vostra. Intorno a questo punto ho parlato col governo e questo é disposto a fare delle concessioni. Il tempo invece che chiedono i Vescovi serve a fomentare e preparare un'agitazione tra i rumeni di quelle diocesi, col pretesto che la fondazione della nuova diocesi, é contraria alla nazionalità rumena, che secondo loro dal Governo si vorrebbe magiarizzare ed é pericolosa per la Santa Unione in quanto che molti irritati potrebbero passare allo scisma. In quanto a questo preteso pericolo tutti i vescovi coi quali ho parlato mi hanno detto che un tale timore non ha fondamento, che allora anche i Vescovi rumeni avrebbero potuto opporre o per lo meno esporre questo timore per i loro fedeli e invece non ne hanno neppure fatto accenno. Questa agitazione certo creerebbe degli imbarazzi anche di fronte al governo. Certo che i Vescovi suddetti a Budapest hanno fatto di tutto per voltare in loro favore l'opinione pubblica e il parere del Clero senza riuscirvi. Il giorno infatti che si tenne la conferenza comparve un articolo²⁹⁴ sul „Budapest Hirlap”, nel quale si cantava il trionfo della lingua magiara introdotta come lingua liturgica nel nuovo Vescovato che si voleva

---

294 Lásd: 196. számú dokumentum.

fondare. Queste perverse insinuazioni furono attribuite a persone amiche dei Vescovi che si trovavano a Budapest, due deputati coi quali io parlai e vidi che avevano infatti le medesime idee, quali usavano le stesse parole. Quantunque nell'articolo si trattasse di una falsa insinuazione, tuttavia mi recai subito al Ministero e dinanzi a me fu dettata una smentita ed una protesta pubblicato quello stesso giorno nei fogli della sera. Per tutte queste ragioni e perché, ripeto, la dilazione non cambierebbe in meglio la situazione ho detto nel mio telegramma che non ne credevo opportuna la concessione.

Un altro punto interessante dal quale ho trattato col governo é quello delle garanzie. Esse saranno date per mezzo di note dal governo. Fra oggi o domani mi saranno mandate confidenzialmente le minute, che io mi affretterò a trasmettere all'Eminenza Vostra per vedere se possano essere accettate.

Chinato al bacio della Sacra Porpora con sensi di profondissima venerazione mi onoro professarmi
dell'Eminenza Vostra Reverendissima
umilissimo, devotissimo ed obligatissimo servitor
Francesco Rossi Stockalper
incaricato d'affari interino della Santa Sede

**203. Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciátúrai ügyvivő
Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi
egyházmegye felállításával kapcsolatos kormánygaranciák
tárgyában**

Bécs, 1912. február 12

ASV Segr. Stato, anno 1913 rubr. 247, fasc. 1. fol. 124rv. Tisztázat.
ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 2. fol. 138. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciátúra levéltárában található fogalmazvány
alapján: CÂRJA, LXXI., 175. Az alábbi átírás a tisztázat alapján
készült, s több helyen eltér a Cârja által kiadott szövegtől.

Sua Eminenza Reverendissima
Il Signor Cardinale Rafael Merry del Val
Segretario di Stato di Sua Santità, Vaticano Roma.
Vienna, 12 Febbraio 1912.
No. 117

Garanzie del Governo Ungherese per l'erezione d'una nuova diocesi
di rito greco. (con allegato)²⁹⁵
Eminenza Reverendissima,

Mi onoro trasmettere, qui acclusa, all'Eminenza Vostra Reverendissima
la formula delle garanzie che il Governo Ungherese darà alla Santa Sede per

---

295 Lásd: 206. számú dokumentum.

assicurare l'esclusione della lingua ungherese dalla sacra liturgia per la nuova diocesi da erigersi in quel regno.

Voglia l'Eminenza Vostra esaminarla e se la trova sufficiente degnarsi comunicarmelo per telegramma, affinché io al più presto possibile ne possa dar notizia all'Illustrissimo e Reverendissimo Monsignor Andor, che confidenzialmente mi ha mandato detta formula.

Aggiungo che il Governo costituirà la rendita di quarantamila corone per la dotazione del Vescovo ed altrettanto per il Seminario. Costituirà inoltre la rendita per sei canonici di seimila corone per ciascuno e si impegna a migliorare la rendita dei canonici delle altre diocesi di rito greco in guisa che ogni canonico percepisca seimila corone all'anno. Saranno inoltre costituiti gli edifici per Episcopio, Seminario e Capitolo, nonché la Cattedrale.

Inchinato al bacio della Sacra Porpora con sensi di profondissima venerazione mi onoro professarmi

dell'Eminenza Vostra Reverendissima
umilissimo, devotissimo ed obligatissimo servitor
Francesco Rossi Stockalper
incaricato d'affari interino della Santa Sede
55611

**204. Balogh Ferenc miniszterelnökségi II. ügyosztály
miniszteri titkárának átiratfogalmazványa Lukács László
pénzügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával
kapcsolatos kormánygaranciák tárgyában**

Budapest, 1912. február 12.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1912–XXV–926. Fogalmazvány.

Pénzügyminister úrnak.

A vallás- és közoktatásügyi minister úrnak f. évi február hó 9.-én 545 eln. szám alatt kelt s mellékleteivel együtt ide csatolt átirata szerint az apostoli szent Szék kötelező nyilatkozatot óhajt a magyar kormánytól arra nézve: hogy a felállítandó új gör. szertartásu kath. magyar püspökség költségeinek viselését a magyar kormány magára vállalja.

Mínthogy a szóban forgó új püspökség felállítása a legkomolyabb stadiumba került, sőt remélni lehet: hogy az ide vonatkozó pápai bulla, melybe a püspökség dotációjára vonatkozó adatok felveendőek lesznek, igen rövid idő alatt kiadatik: van szerencsém Nagyméltóságodat tisztelettel felkérni: hogy azon nagy nemzeti érdekre való tekintettel, melyek az új püspökség felállításához fűződnek, a költségeknek az állam által leendő viseléséhez hozzájárulni s nagybecsű elhatározásáról az iratok visszaküldése mellett engem lehetőleg posta fordultával értesíteni méltóztassék.

Nagyméltóságod válaszát azért bátorkodom a legrövidebb idő alatt kérni, mert a vonatkozó tárgyalások a szent Szék kiküldöttjének jelenlétében még e héten újból megkezdődnek s az esetben, ha a kormány e tárgyalás során a kötelező nyilatkozatot megteheti, remélni lehet: hogy a tárgyalások véglegesen be is fejeztetnek.

Fogadja stb. K. Balogh, II/12

**205. Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszter átirata
Khuen-Héderváry Károly miniszterelnöknek a Hajdúdorogi
egyházmegye felállításával kapcsolatos kormánygaranciák
tárgyában**

Budapest, 1912. február 12.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1912–XXV–926–971. Tisztázat.

567/el. szám.

Vallásminiszter a létesítendő új görög kath. egyházmegyében liturgikus nyelv gyanánt az ó görög nyelvhasználata tárgyában.

Nagyméltóságu Gróf, miniszterelnök Ur!

A bécsi nunciaturától vett értesítés szerint az Apostoli Szentszék garanciákat kíván arra nézve, hogy a magyar kormány minden rendelkezésre álló eszközzel azon lesz, hogy a létesítendő új gör. kath. egyházmegyében liturgikus nyelv gyanánt az ó-görög nyelv használtassék. Nézetem szerint e garanciák csak diplomaciai jegyzék útján adhatók meg a kormánynak ./.. alatt mellékelt nyilatkozata alapján, melyet azon kérelemmel küldök meg Nagyméltóságodnak, hogy azt nagybecsü aláírásával is ellátva további eljárás céljából a külügyminiszter urhoz mielőtt juttatni méltóztassék.

Fogadja Nagyméltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását.

Budapest, 1912. február hó 12-én.

Zichy

**206. A magyar kormány kötelezettségvállalása a Hajdúdorogi
egyházmegye liturgikus nyelvével kapcsolatban**

Budapest, 1912. február 12.

ASV Segr. Stato, anno 1913 rubr. 247, fasc. 2. fol. 117r. Tisztázat.

ASV Segr. Stato, anno 1913 rubr. 247, fasc. 1. fol. 125r. Másolat.

Declaratio

Regium gubernium Hungaricum obligatorie declarat se omnia media, quae in promptu habet, adhibiturum, ut in nova dioecesi graeci ritus in Hungaria erigenda lingua graeca antiqua adhibeatur et observetur tanquam lingua liturgica et lingua hungarica ea ratione tantum admittatur, qua ratione haec lingua etiam in Ecclesia latini ritus in usu est.

Interimallyter, quousque nempe sacerdotus novae dioecesis linguam graecam antiquam addiscent, in paroeciis hujus dioecesis ea lingua liturgica adhiberi poterit, quae hucusque in iis in usu fuit, nempe lingua ruthenica vel rumena.

Budapestini die 12 Februarii anni 1912

Khuen-Héderváry, Zichy

207. Mihályi Viktor román göröghatolikus metropolita átíratá Girolamo Gotti bíborosnak, a Propaganda Fide Kongregáció prefektusának a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában

Balászfalva, 1912. február 14.

ASV Segr. Stato, anno 1913 rubr. 247, fasc. 1. fol. 143r. Tisztázat.

No 1042–1912.

Eminenza Reverendissima!

Chiedo la grazia di far pervenire alle mani del Santo Padre Pio Xo Romano Pontifice il memoriale²⁹⁶ annesso quivi ./ in causa della diocesi di rito greco, da erigersi nell'Ungheria colla diminuzione delle diocesi appartenenti alla provincia ecclesiastica di Alba Giulia e Fogaras.

Raccommandato all'alta benevolenza di Vostra Eminenza, colgo anche questa occasione di rinovar i sensi di profondissimo ossequio con cui ho il bene di professarmi

Dell'Eminenza Vostra Reverendissima

Balásfalva 14 febbraio 1912

umilissimo servitore:

Vittore Mihályi

Arcivescovo di Alba Giulia.

208. Mihályi Viktor román göröghatolikus metropolita felterjesztése X. Piusz pápának a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában

Balászfalva, 1912. február 14.

ASV Segr. Stato, anno 1913 rubr. 247, fasc. 1. fol. 133r–140r. Tisztázat.

55717

No 1043–1912.

Beatissimo Padre!

Con piena fiducia nella sapienza e nella bontà di Vostra Santità La prego umilmente affinché mi permetta di esporre la gravissima e pericolosissima

---

296 Lásd: 208. számú dokumentum.

situazione attuale della provincia nostra greco-cattolica rumena di Alba Giulia e Fogaras nell'Ungheria. Nello stesso tempo chiedo la grazia di Vostra Santità, affinché benignamente di degni di concedere, che la risposta dei vescovi di questa provincia metropolitana, la quale secondo il mandato²⁹⁷ del giorno di 10 febbraio 1912 No 97 ricevuto dalla Nunziatura apostolica di Vienna la dobbiamo dare nel termine di otto giorni fino ai 17 di febbraio 1912, la dassi qualche giorno dopo.

I.

Beatissimo Padre! Circondati nella nostra cara patria da tutte le eresie: luterana, calviniana, socciniana ed anabattista, ma visti dai detentori del potere civile per la nostra confessione di esser rumeni, e perseguitati dai rumeni scismatici pel nostro attaccamento alla santa chiesa cattolica, nondimeno la nostra provincia metropolitana di Alba Giulia e Fogaras fiori in cotal misura che l'Eminentissimo Prefetto della Sacra Congregazione di Propaganda Fide, Cardinale Giovanni Simeoni di p. m. potè dire ai nostri Vescovi nel gennaio 1888 presenti a Roma, che la nostra provincia ecclesiastica era la prima fra tutte le provincie ecclesiastiche orientali.

Questo fiorire della nostra provincia metropolitana si deve attribuire in primo luogo alla paterna cura, benevolenza, beneficenza e sollecitudine della Santa Sede apostolica, la quale non risparmiò niente, che si richiedesse al bene spirituale ed al progredimento di essa. „Cum in animo nobis sit, scriveva il S. Pontifica Papa Pio IX di s. m. nel Breve di 21 di Giugno 1858, diretto ai vescovi di questa provincia, omnibus praesentibus rerum, temporum locorumque adjunctis sedulo perpensis opportuna omnia inire consilia, quibus spiritualem ipsius provinciae procurationem ad rectam orientalis Ecclesiae normam ac salutaria praescripta magis magisque componere et ordinare valeamus.” – Questi risultati felici della nostra provincia metropolitana frutti della cura e del paterno provvedimento della santa Sede in favor nostro giunsero a conseguimento perchè le premure della Sede Apostolica tenevano dietro alle preghiere ed ai consigli dei nostri predecessori nel vescovado, i quali conoscendo bene le circostanze ed i bisogni della nostra provincia metropolitana potevano suggerire alla benevolenza dei Sommi Pontefici ciò che era più spedito allo scopo del progresso spirituale.

Sapevano e professavano essi come professiamo anche noi, che „Ecclesiam Romanam, disponente Domino, super omnes alias ordinariae potestatis obtinere principatum et hanc Romani Pontificis iurisdictionis potestatem, quae vere episcopalis est, immediatam esse: erga quam cuiuscumque ritus et dignitatis pastores atque fideles, tam scorsim singuli, quam simul omnes, officio hierarchicae subordinationis veraeque

---

297 Lásd 198–200. számú dokumentumok.

obedientiae obstringuntur, non solum in rebus quae ad fidem et mores, sed etiam in iis, quae ad disciplinam et regimen Ecclesiae per totum orbem diffusae pertinent.”

II.

Ciò nondimeno essi tenevano per sacro loro dovere di informare la Santa Sede sopra i bisogni ed i pericoli della nostra provincia metropolitana, come avessimo informata anche noi la Sede Apostolica di s. Pietro se ci fosse stato chiesto il nostro parere nella questione dell'erezione del nuovo vescovado gr. catt. di Ungheria, o per chiamarlo come si contempla in realtà del vescovado greco-cattolico magiaro d'Ungheria.

Però il parere dei vescovi della provincia metropolitana gr. catt. di Alba Giulia e Fogaras non si è chiesto. Non voglio per questo incriminare qualcuno, nè voglio immischiarmi negli altissimi e sapientissimi consigli della s. Sede, i quali sfugono la mia mente. Anzi professo che la Santa Sede abbia potere di giurisdizione veramente episcopale ed immediata sopra tutti e singoli pastori e fedeli di qualsiasi rito e dignità, e così Essa può disporre tutto ciò, che nella Sua sapienza, pensa di essere utile alla chiesa. Il mio dovere è di tacere e di sottometermi a ciò, che Vostra Santità giudica di essere bene per la santa Chiesa di Dio. Al più potrei secondare il consiglio che s. Basilio Magno dà a s. Atanasio quando gli dice nella LXX nr. 1., che „Nobis operae pretium esse visum est ad Episcopum Romae scribere, ut res nostras invisat, et consilium dare, ut cum illiuc communi ac synodico decreto aliquos mitti difficile sit, ipse hoc negotium suo Marte aggrediatur.”

E tanto meno ci fu dato l'agio d'esprimere il nostro parere sulla questione del nuovo vescovado gr. catt. d'Ungheria, giacchè di questo vescovado non si fece menzione nella conferenza dei vescovi cattolici d'Ungheria prima del giorno di 9 novembre 1911. In quella seduta dei vescovi cattolici, ci si comunicò in succinto proposto a viva voce un memoriale del regio governo ungherese intorno all'erezione d'un nuovo vescovado greco-cattolici nel Ungheria. A questa intenzione del mentovato governo, noi i vescovi gr. catt. rumeni come anche gli altri nostri fratelli vescovi latini e greco-ruteni non avevammo e non potevammo oppore (!) niente, giacchè i vescovadi cattolici sono altrettante (!) cittadelle di pietà e soda virtù. Ma quando poi ci si disse che a questo nuovo vescovado gr. catt. bisognavano incorporarsi alcune parrocchie anche dalle diocesi della provincia metropolitana di Alba Giulia e Fogaras, allora sì, dissi che prima che si eseguisse un cotal progetto (!) fossimo richiesti anche noi i vescovi rumeni gr. catt. Ed a tal fine col Nro 114-1911 presid. della data di 10 novembre 1911 abbiamo mandato una lettera²⁹⁸ collettiva a S. Eccel. Reverendissima . Monsignore Alessandro Bavona già Arcivescovo

---

298 Lásd: 147. számú dokumentum.

di Pharsalo e nunzio apostolico a Vienna, sottoscritta da me e dai due vescovi suffraganei. In questa lettera dopochè esprimevammo il nostro giusto timore per l'avvenire della nostra provincia ecclesiastica se mai si dismembrassero alcune nostre parrocchie gr. catt. rumene e sariano incorporate alla nuova diocesi gr. catt., pregavammo il detto Monsignore Nunzio di p. m. „di voler informare la Santa Sede sulla nostra umilissima preghiera, che appunto riguardo alla dismembrazione di un certo numero di parrocchie appartenenti alle diocesi della provincia ecclesiastica greco-cattolica rumena non si prendesse alcuna decisione prima di averne il voto dei vescovi appartenenti a questa provincia ecclesiastica.”

Facevammo questa preghiera appunto perchè non volevammo che c'isi facessero di poi delle incriminazioni. Perchè noi i quali viviamo in mezzo al nostro popolo, conosciamo le sue lotte ed il suo modo di pensare, e così temevamo, come ci temiamo anche oggi più che mai, che l'incorporazione di alcune parrocchie gr. catt. rumene alla nuova diocesi, la quale mi giornali e nella opinione pubblica è considerata come gr. catt. magiara, porterebbe seco la defezzione allo scisma. E così noi non volevammo prendere una così grave responsabilità innanzi alla S. Sede. Le lotte nazionali sono terribili e se queste si trasmettono nel campo della religione non si sa più dove si va. In somma non volevammo essere vescovi di una „religio depopolata”, la quale però, aiutante la grazia di Dio, aveva il bel destino di formare il ponte tra l'Occidente ed il Oriente.

III.

Intanto lo stadio nel quale si trovava l'erezione del nuovo vescovado non lo conoscevammo più dapresso fino al giorno 8 di questo mese febbraio 1912. Ed in ispecie ai 3 di febbraio a. c. ricevetti un'telegramma dal regio ministero ungherese dei culti ed istruzione (!) pubblica, nel quale ero invitato di presentarmi nel giorno di 7 febbraio a prender parte alla conferenza che dovea tenersi a quel giorno nella causa dell'erezione del nuovo vescovado gr. catt.

A questo telegramma risposi coll'adada di 4 febbraio 1912 Nro 17-1912 presid. a Sua Eccel. il Signor Ministro dei culti Conte Giovanni Zichy, che la mia età provetta e la mia debole salute non mi permettono di fare il viaggio a Budapest nel tempo rigido di tanto inverno. Inoltre gli significai che nella questione dell'erezione del nuovo vescovado, io ed i miei vescovi suffraganei avevamo presentato il dì 10 novembre 1911 a Sua Eccel. il Signor Ministro Presidente di Ungheria un memoriale, al quale non avevammo ricevuto ancora risposta. Perciò pregavo Sua Eccel. il Signor Min. dei culti di trasferire la detta conferenza ad un'tempo più propizio ovvero di scusarmi l'assenza.

Due giorni dopo, cioè ai 5 di febbraio c. a. ricevetti un'altro telegramma, questo dall'Illustrissimo e Reverendissimo Monsignore Francesco Rossi

Stockalper uditore di Nunziatura ap. ed Incaricato di affari della Santa Sede a Vienna. In questo telegramma ero invitato di andare per il giovedì, 8 febr. a Budapest per trattar la questione dell'erezione del vescovado gr. catt., ovvero di mandare il mio rappresentante con osservazioni in iscritto.

A questo telegramma risposi in iscritto al Monsignore Rossi colla data di 6 febbraio 1912 Nro 861–1912.²⁹⁹ Nella risposta fra le altre dissi: „Per dar un voto consapevole ed acconsentire all'erezione di cui si vuole trattare questi giorni: ci vorrebbe che si formasse precisamente lo stato della questione, per vedere chiaro e din concreto quello che si desidera da farsi. Senza determinare in tutte le parti essenziali l'oggetto posto come substrato di discussione, io non posso dar voto, come meritatamente si aspetta... Neppur sono in grado a farmi giovedì sostituire innanzi alla Signoria Vostra Reverendissima per Procuratore, che porti osservazioni scritte: giacchè osservazioni anche si possono fare non «a priori» ma soltanto a delle proposizioni formulate e concreti.”

Nel giorno 7 di febbraio alle ore 6:15' di sera ricevetti un secondo telegramma da Monsignore Rossi. In esso si diceva che Sua Signoria Illustrissima era venuta a Budapest coll'autorità della Santa Sede „ad questionem novae dioeceseos definiendam”, e mi invitava che per le 9 ore di mattino del giorno seguente (8 febbraio) mandassi in ogni caso il mio delegato. Finoché chiamai il mio delegato il Reverendissimo Dott. Basilio Suci, canonico della chiesa metropolitana, finché scrissi a lui lettere credenziali e finché esso andò alla stazione della ferrovia erano passate le 7o di sera e così scappò il treno, col quale soltanto poteva arrivare a Budapest per le 9 ore di mattina del giorno seguente. Così dovetti telegrafare a Monsignore Rossi nella medesima sera (7 febr.) che il mio delegato scappò il treno col quale unicamente poteva arrivare a Budapest per le 9 del mattino di 8 febbraio. – Nel giorno seguente (8 febr.) alle 9o del mattino ricevetti un terzo telegramma da Monsignore Rossi, nel quale mi significava di mandar il mio delegato – non ponendosi più le condizioni di portare le osservazioni in iscritto – perchè S. Sigria Illustrissima. aspettava ancora un'altro giorno. Di fatti il mio delegato il sudetto canonico si recò a Budapest colla commissione di assistere alla conferenza e poi raportarmi.

IV.

Mi era difficilissimo Beatissimo Padre di capire, e per me e difficile di comprendere anche oggi, come in una questione così grave, come era quella dell'erezione di una nuova diocesi, congiunta con gravissimi disturbi religionari, i quali certamente emergeranno presso di noi, e congiunta altresì colla dismembrazione particolare di tre diocesi della nostra provincia metropolitana si trattassi con telegrammi e solamente con telegrammi senza

---

²⁹⁹Lásd: 186. számú dokumentum.

scritti dai quali si potessero conoscere dalla posterità i punti di vista di quei che siamo oggi, e senza esserci mostrato prima il progetto particolare della nuova diocesi, per poter fare sopra di esso il dovuto studio per poter fare poi le nostre osservazioni. Intanto l'Illmi vescovi suffraganei: Monsignore Demetrio Radu vesc. gr. catt. di Gran Varadino, Monsignore Basilio Hossu vesc. di Lugos e vesc. preconizzato d'Armenopoli e Reverendissimo Giovanni Georgiu vicario capitulare di Armenopoli si recarono a Budapest per giorno 8 febbraio 1912. E come mi hanno riferito nel loro rapporto collettivo del 8 febbraio 1912 il memoriale del regio gov. ungh. indirizzato alla Santa Sede nella questione della erezione della nuova diocesi come anche l'elencho delle parrocchie le quali devono essere staccate dalla nostra provincia gr. cat. di A. Giulia e Fogaras e devono essere incorporate alla nuova diocesi li hanno ricevuti – tanto il memoriale quanto l'elencho – solamente al principio della conferenza tenuta ai 8 febr. 1912 quando avrebbero dovuto dare il loro voto. Così essi non potendo fare il dovuto studio per potersi pronunziare e non essendo io presente, dovettero appigliarsi ai Decreti del nostro III Concilio provinciale dell'anno 1900 Tit. II-o Capo II-o nei quali si prescrive che nelle questioni più gravi, come è certamente anche la dismembrazione della nostra provincia metropolitana per cagione della nuova diocesi gr. cat., i vescovi non passano fare niente senza il Metropolita ed il Metropolita senza i vescovi.

Intanto i vescovi suffraganei per soddisfare ai mandati della s. Sede, comunicati loro dall'Illustrissimo Monsignore Rossi, dichiararono e mi avvisarono anche me che la risposta dei vescovi della provincia metrop. gr. catt. di A. Giulia e Fogaras si sarebbe data nel tempo più breve possibile.

V.

A questo scopo, coll'adato 11 febbraio 1912 Nro 1030–1912 convocai una conferenza vescovile pel di 17 febbraio coi vescovi gr. catt. rumeni della nostra provincia. È vero che nelle lettere dell'Illustrissimo Monsignore F. Rossi datate dal giorno 10 febr. 1912 No 97 mi si ingiunge all'ordine di S. Em. il Signor Cardinale Segretario di Stato che nel termine di otto giorni al datare dal giorno di 10 febbraio devo far giungere la risposta dei vescovi di questa provincia all'Eccellentissima Nunziatura di Vienna.

Ma avendo in vista: da una parte la malattia di Monsignore Basilio Hossu vesc. di Lugos il quale anche adesso dimora nel sanatorio di Budapest ed il quale non può fare un viaggio così lungo senza interruzioni; e dall'altra parte le grandi nostre distanze locali e le persone ecclesiastiche le quali tenevo per mio dovere di chiamarle a consultazione in una questione così grave, come pure avendo in vista anche la circostanza che in questa settimana ne abbiamo due giorni di festa (Lunedì e Giovedì) la conferenza vescovile dalla quale si deve

dare la risposta sull'erezione della nuova diocesi gr. catt. non la potevo convocare che pel 17 febr. 1912. E così se si trascorrerà qualche giorno richiesto per la preparazione degli scritti – oltre i giorni fissati da Sua Eminenza il Signor Cardinale Segretario di Stato prego umilmente Vostra Santità acciocché benignamente mi perdoni la mia eventuale mancanza.

VI.

Prima di terminare questa mia lettera ripiena di timore per l'avvenire della nostra provincia metropolitana gr. catt. rumena di Alba Giulia e Fogaras per l'amore e l'attaccamento che porto alla Santa Sede ed alla mia chiesa, mi sia lecito adattare di nuovo il pericolo che corre per la nostra provincia considerando: 1) le esistenti lotte nazionali, 2) che la nuova diocesi gr. catt. in Ungheria sarà fatta per i magiari, come si pronunziò anche Sua Eccellenza il Ministro dei Culti, Conte Giovanni Zichy nel senato del regno al giorno di 30 di giugno 1911., 3) che a questa diocesi saranno incorporate anche delle parrocchie rumene tanto rurali quanto urbani, e questo offende l'integrità di questa provincia ecclesiastica guarentita dalla Santa Sede e per le leggi del regno; 4) che la nuova diocesi è considerata dall'opinione pubblica come una diocesi di rito greco con lingua di culto magiara; 5) che nella nuova diocesi, oltre i magiari gr. catt. sono incorporati anche quei rumeni gr. catt. i quali sanno la lingua magiara. Ora, dovendo noi imparare l'ungherese in tutte le nostre scuole elementari, la conclusione è, che col tempo tutti i rumeni gr. catt. saranno incorporati alla diocesi magiara ciò che implicitamente si dice anche nel memoriale del governo, in quantochè in esso si stabilisce, che col tempo si possano aggiungere anche altre parrocchie alla diocesi magiara.

Nel sottomettere che faccio queste informazioni alla paterna benignità e sapiente giudizio di Vostra Santità, prostrato imploro la Apostolica Benedizione

Balázsfalva (Ungheria) li 14 febbraio 1912

Della Vostra Santità

umilissimo cappellano:

Vittore Mihályi

Arcivescovo di Alba Giulia

209. X. Z Y. feljegyzése³⁰⁰

H.n., d.n. [1912. február 15]³⁰¹

ASV Seg. Stato, anno 1913 rubr. 247, fasc. 11. 21r–37r. Tisztázat.
ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 3. fol. 550r–566r. Másolat.

KIADVA: a bécsi nunciatúra levéltárában található másolat alapján:
CÂRJA, LXXVIII., 205–220., Az alábbi átírás a tisztázat alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által kiadott szövegtől.

Il vescovado magiaro di rito greco

Agli sforzi indefessi del governo magiaro dell'Ungheria, aiutato validamente dal coro dei vescovi cattolici di rito latino è riuscito tandem aliquando di attuare l'idea di un vescovado magiaro di rito greco. Roma, finora sempre prudente e circospetta, si è lasciata persuadere, acconsentendo al progetto in principio. Ha messo però la condizione espressa, che la lingua liturgica del nuovo vescovado non sia l'idioma magiaro ma il paleo-greco. S'intende poi, che la lingua, nella quale si bandirà dai pergami la parola di Dio, la lingua dell'amministrazione ecclesiastica, della corrispondenza ufficiale etc. sarà la magiara. Addì 8 del mese corrente, si è svolta a Budapest, sotto la presidenza di Monsignore Rossi, chargé d'affaires e uditore della nunziatura di Vienna, una seduta ufficiale, alla quale intervennero i vescovi rumeni e ruteni di rito greco, il rappresentante del principe primate del Ungheria, e doveva intervenire anche il presidente del consiglio ministeriale, Khuen Héderváry, se non fosse stato ritenuto da affarri più importanti. In questa seduta dovevano fissarsi i limiti del nuovo vescovado, il numero delle parrocchie appartenenti ad esso, la sede, la dotazione etc. Secondo il progetto del governo, dovrebbero staccarsi dalla provincia ecclesiastica rumeno-cattolica di rito greco al incirca 105 parrocchie. Da principio si parlava soltanto di circa 50 parrocchie. Ora si sa il numero di certo. I vescovi rumeni, Dr Radu e Dr Hossu, dichiararono immantinate di non poter emettere nessun parere autorevole sopra di questo punto delicatissimo in assenza del metropolita, non intervenuto a cagione della vecchiaia e la sua malattia. I vescovi ruteni di Eperjes e di Munkács acconsentirono d'altronde ben volentieri, che dalle loro diocesi si staccassero tutte quelle parrocchie, che si erano avute in vista dal governo, per primo il vicariato di Hajdu-Dorog, centro di agitazione per la fondazione del nuovo vescovado magiaro. I vescovi rumeni, dietro istruzione avutane da Roma, devono dare

---

300 A nunciatúra levéltárában őrzött példányon szereplő feljegyzés szerint a – sajtóban nem publikált – szöveget egy román görögkatolikus pap írta.

301 A feljegyzésen nincsen dátum, de a február 15-i dátum nagyon valószínű. A szerző február 14-i újságcikkeket idéz, illetve megjegyzi, hogy a román püspököknek február 8-tól számítva nyolc napjuk van arra, hogy érdemi választ adjanak.

ora una risposta meritoria in 8 giorni. Questo è lo stato della questione, esposto per l'informazione autentica dei lettori.

Con che occhio guardano i rumeni questo nuovo attentato alla loro lingua è (!) nazionalità? Per non essere accusato di esporre le mie opinioni personali, voglio riassumere tutto quel che dicono i giornali nostri i più autorevoli.

„Românul”, organo autorizzato del partito nazionale rumeno e dei nostri deputati al parlamento, scrive nel Nr. 25 di 14 febbraio anno corrente, nel primo articolo „Due attentati”: protestiamo adunque coll'ultima energia e col più profondo rammarico contro il fatto abbominevole, che si cerca di fondare un vescovado magiaro sul territorio della provincia ecclesiastica rumena. E se nondimeno questo accadrà, per la difesa del nostro diritto alla vita ed esistenza, sapremo affrontarlo. Non crediamo, che la santa sede di Roma permetterà che avvenga una simile illegalità patriottica, perché alla fine dei conti, noi altri aderiamo più alla nostra lingua e nazionalità, che alla fede/religione/! ...”. Adunque?? Una provocazione mal celata allo scisma! Non capisce la Santa Sede neppure ora il pericolo? E si noti, che questo foglio è il primo fra tutti!

„Drapelul”, redattato da Dr. Valerio Branisce, uomo assai dotto è (!) calmo, scrive nel No. 14 di 13 febbraio: „Confessando il vero ci meravigliamo di Roma, la quale in tempi passati fu molto più calma nell'apprezzare le situazioni. Anche se non si era messa direttamente di difendere la nazionalità dei popoli posti sotto la sua tutela, ha però manifestato sempre un conoscimento accorto e fino degli interessi essenziali della chiesa cattolica unita a Roma. Non ci vuole davvero un gran ché di previsione, per capire che la fondazione di un vescovado grecocattolico magiaro, esciterà una buffera, la quale nuocerà egualmente alla chiesa latina e alla chiesa greco-cattolica”. E continua: „Non è nostro dovere stretto di piangere sopra i danni che toccheranno la chiesa romana latina per la fondazione di questo vescovado nazionale magiaro di rito greco, ma è nostro dovere di far tutto, affinché la pace religiosa si mantenga fra tutte le chiese del paese, e impedire che anche l'altare di Dio diventi un semplice canale di magiarizzare i popoli”. Aggiunge ancora: „In faccia di questo pericolo, devono unirsi, andare mano in mano, ambe due le chiese rumene (cioè anche la scismatica nota del autore). Non aggiungo altro.

„Gazeta Transilvanici”, foglio politico, che ha difeso la nostra chiesa più di tutti gli altri, sotto il titolo „Un nuovo attentato” nel Nr. 24 del 14 febbraio scrive: „Le nostre Chiese nazionali e in genere tutto il popolo rumeno dell'Ungheria, stanno in faccia di un attentato nuovo e infame. Attentato indirizzato contra la nostra Chiesa e la nostra nazione, il più nefario fra tutti gli attacchi e attentati mossi contra di noi nel scorrere dei secoli dalla parte dei governi ungheresi”.

Non è meraviglia che fa menzione di „chiesa nazionale”. Quelli che scrivono sono laici, ignoranti di teologia.³⁰²

Rammentando poi che al governo magiaro non era riuscito finora di estorquere la concessione per la fondazione di una chiesa con lingua liturgica magiara, continua: „Vedendo lo chauvinismo ed il governo di Khuen, che questo sia un impedimento invincibile, si è risoluto di modificarlo, ed ottenner nondimeno lo scopo principale per vie laterali, creando cioè un vescovado magiario con lingua liturgica straniera, ma in fondo magiario e magiarizzante, in tutto l'essere suo. E per questo il governo magiario ha ottenuto il permesso e l'approvazione di Roma...” Poi, un po' più sotto: „In faccia a questa situazione ci si impone il dovere di essere consci del pericolo che ci minaccia colla fondazione vescovado magiario. È certo che lo scopo principale del nuovo vescovado è la magiarizzazione e gli indebolimento della nostra Chiesa greco-cattolica... Si può vedere questo anche dalla proscrizione della lingua liturgica rumena e slava e dalla sostituzione con una lingua del tutto sconosciuta e inaudita fra noi. I chauvinisti hanno adottato questa lingua a preferenza della rumena e slava, affinché i rumeni ed i slavi greco cattolici magiarizzati non sentano più la loro lingua vecchia che si parla ancora dai loro vicini e conoscenti e potrebbe essere adunque impedimento forte che possano essere magiarizzati del tutto. Una lingua straniera, del tutto, un *pictus masculus* – intorno alla quale la magiarizzazione possa celebrare tranquillamente le sue orgie”.

„Unirea”, foglio politico-religioso della provincia metropolitana nel suo numero di Sabato, mese corrente, nota: „Non vogliamo credere che Roma abbia acconsentito a qualche cosa di simile. E neppure crediamo che da la possa venire l'approvazione così presto e così facilmente. E se pure sbagliassimo il calcolo, e ci venisse da là l'approvazione del nuovo vescovado, il quale avrebbe effetti incalcolabili principalmente per la chiesa latina magiara, per noi questo significherebbe il principio di una epoca triste assai. Non dubitiamo che il vescovado magiario si volgerebbe a tutta carriera contro di noi, cominciando un Kulturkampf con risultati imprevisi. Speriamo che a dispetto di tutte le conferenze tenute a Budapest, la questione rimanga un *pium desiderium*”.

In fine, „Tribuna”, foglio quotidiano politico, il quale ci esortava non ha guari di passare allo scisma e cui si è sentita obbligata di rispondere la „Cultura Creștina”, il periodico dei professori del seminario arcivescovile greco-cattolico di Blaj nel Nr. 2. del anno corrente, osserva a proposito, in un articolo recentissimo nel No. 25 del 14 febbraio: „Oggi, quando sotto la forma del vescovado magiario greco-cattolico, si avvicina a noi uno dei più grandi pericoli nazionali che avessimo avuti nel passare dei secoli, i

---

302 Ezt a bekezdést a szerző utólag szúrta be a gépelt szövegbe egy lapszéli kézírásos bejegyzés formájában.

nostri vescovi devono essere sulle cime della loro missione apostolica ed storica, devono concentrare anche l'ultima goccia di energia e dignità per abattere le tentazioni dei nemici e suoi sforzi di penetrare nel santuario della nostra legge/religione/rumena." "Due secoli e più la nostra chiesa greco cattolica ha saputo crearsi in Roma una situazione ottima e rispettata. La sede papale vi fu ed è la sola nostra fortezza; solo l'assolutismo papale ha potuto abattere da noi il pericolo della maghiarizzazione, il quale da 1853 in poi non ha cessato di imperversare contro di noi".

Così scrive un foglio politico, il quale è influenzato da uomini e preti scismatici. La santa sede può vedere adunque, che gli occhi di tutti i Rumeni sono rivolti umili a Roma, donde aspettano aiuto e conforto. Può vedere inanzi tutto, che il pericolo che ci minaccia non è fantastico ma realissimo. In conferma di tuttociò, ecco come commenta il foglio governamentale chauvinista „Budapesti Hirlap” in grado di sapere le intenzioni del governo, questa vittoria: „Communiciamo con gioia l'effetto di vera importanza storica di una lotta e lavoro, sopportati per la nostra lingua e validazione nazionale: In Roma si sono rimossi tutti gli impedimenti per la fondazione di un vescovado con lingua magiara. Oggi si è svolta la seduta per la finalizzazione di quest'affare, partecipando tutte le autorità ecclesiastiche interessate. Ha partecipato a queste consultazioni anche Monsignore Rossi, incaricato d'affari della Nunziatura di Vienna e dietro risposta dei prelati delle diocesi rispettive, si sono stabilite anche le condizioni della fondazione del nuovo vescovado... fra qualche mese la lingua magiara risuonerà vittoriosamente dagli altari e mille magiari glorificheranno quelle persone, alle quali è riuscito di far validare la lingua dello stato magiario”. Puoi continua: „È interesse nazionale che la aggregazione delle parrocchie si assiguri è che rimanga la possibilità di una ulteriore aggregazione (a quel vescovado), anche di quelle parrocchie nelle quali i fedeli militanti per la lingua magiara sono ancora in minorità. Potrebbe essere benissimo che l'assicurazione di questo diritto si chiami o sia occasione di emulazione, ma anche se fosse così, lo è per un scopo nobile e niente ne impedisce che colà dove i fedeli capiscono già la lingua magiara, si fissasse di fatti come lingua liturgica la lingua magiara...”

E dopo tuttociò credo di essere dispensato di insistere ancora sopra questo argomento. Un popolo intero non può ingannarsi se lo minaccia o no pericolo nazionale. Il consenso unanime dei nostri fogli e il parere persino del „Budapesti Hirlap” è argomento su ciò invincibile.

II

Voglio aggiungere qualche appunto dal nostro passato turbulento, affinché i lettori possano capire dal quadro sinottico delle persecuzioni che le presenterò, come la fondazione di questo vescovado magiario sia veramente l'ultimo assalto disperato dei governi contro la nostra nazionalità.

In virtù del diploma, emanato dall'Imperatore Francesco Giuseppe, addì 20 Ottobre 1860, tutti i popoli e cittadini del suo Impero furono dichiarati muniti di diritti uguali politici, e si mandò ad ognun popolo della monarchia di organizzarsi e condurre i suoi destini in certo qual modo autonomo, usando ciascheduno nella vita pubblica della sua lingua nazionale. Questo diploma regio ha dato ai rumeni, elevati ora alla stessa posizione favorevole dei magiari, serbi, tedeschi, la possibilità di organizzare le loro chiese, le loro scuole, di aumentare il numero della classe colta, di far validitare la loro lingua in tutta l'amministrazione del paese e nei tribunali, sinanche nei più supremi, di occupare funzioni pubbliche onorifiche, facendo concorrenza onesta agli altri concittadini. In una diecina di anni essi fecero tanti progressi, che si scossero di spavento tutti i nobili magiari, fino allora i soli detentori del potere. Col patto dualista del 67 però si rompe l'impero austriaco e si crea la monarchia austro-ungarica, composta da due stati, l'austriaco e l'ungarico, essendo l'imperatore re apostolico di quest'ultimo. Però anche in virtù di questo patto dualista, in quanto riguarda noi rumeni, dovevano rimanere intatte l'autonomia ecclesiastica e scolare e l'egualità perfetta cogli altri popoli, desiderando l'imperatore che questi diritti fossero inarticulati nelle leggi del paese, e che la nostra lingua nazionale fosse la lingua ufficiale dappertutto, ove fu introdotta di già col diploma menzionato di sopra. In vece è come contraccambio, l'imperatore acconsentiva che si attuassero di nuovo le leggi magiare del 48, si formasse l'esercito specifico magiaro / honvéd, Landwehr/ e che il principato transsilvano si unisse all'Ungheria, se il suo parlamento rinunzierebbe all'autonomia assicurata ad essa da Leopold I.

Così adunque l'Ungheria guadagna indipendenza totale amministrativa; un governo composto dai ministri responsabili cittadini ungheresi; un parlamento eletto dai ungheresi fra i loro concittadini; un esercito territoriale nel quale entrano solo sudditi ungheresi; e finalmente impiegati ungheresi in tutti gli uffici. I diritti dei popoli non magiari furono dietro desiderio dell'imperatore assicurati, creandosi nel 68, per opera di Francesco Deák, il 44-o articolo della legge nominata delle nazionalità.

Nei primi anni dell'era dualista, cioè fino ad anno 1872, queste leggi furono applicate, tenendosi conto della giustizia distributiva. I rumeni furono tollerati nei impieghi, nelle funzioni pubbliche; la lingua rumena era ammessa nell'amministrazione e nei tribunali, alle corti d'assise, d'appello e di cassazione, le quali formularono sentenze anche in rumeno persino nel anno 1873; i rumeni non furono molestati nè nelle loro chiese, nè nelle scuole, nè nelle loro adunanze pubbliche. Era troppo recente la legge delle nazionalità, che cominciassero l'opera di distruzione subito allora. I prelude però si manifestavano già d'allora.

Il nostro celebre nuvelista Ioan Slaviciu, narra nel libro „I rumeni della Transilvania”, come nella sua gioventù dedicandosi per la carriera giuridica sostituiva spesso inanzi ai tribunali l'avvocato rumeno Mircea Stânescu. In quel tempo avvenne per la prima volta che un giudice magiaro li dichiarasse una volta apertamente, non poter esso ricevere il suo processo, essendo quello formulato in rumeno, una lingua che non capisce affatto. Si noti che prima lo stesso giudice ne aveva ricevute molte cause scritte in rumeno senza contraddire punto. Contro questo gesto ingiusto fece immantinente appello alla corte di appello. Ma questa declinando la questione, per motivo che sia materia di diritto pubblico, ricorse subito alla corte di cassazione. Lo risultato fu nullo di nuovo. Ricorse adunque come ad ultimo refugio al ministro di giustizia.

Il deputato Stânescu interpellò il ministro nel parlamento. Questo rispose con cinismo che i rumeni avevano ragione e ogni diritto di formulare i processi in rumeno, ma se per caso il giudice fosse stato un individuo che non conosceva il rumeno, gli interessi del loro cliente pretendevano che non fossero dimostrazione nazionalista, ma usassero la lingua capita dal giudice. La gran maggioranza magiara del parlamento approvava ed aplaudiva questa risposta. D'allora in poi gli avvocati rumeni dovettero avere sempre dinanzi agli occhi gli interessi dei loro clienti, ed i giudici rumeni non osavano di accettare nessun processo scritto in rumeno, per non essere destituiti o degradati. Dal non far uso del loro diritto si conchiudeva più tardi che avessero rinunziato volentieri al diritto garantito dalla legge. Ma andiamo avanti!

Affinché i rumeni non potessero penetrare nel parlamento di Budapest e imbrogliare l'andamento tranquillo delle cose, vi fecero distinzione fra l'Ungheria e il principato transilvano, dando ai popoli di uno e d'altro paese altri ed altri diritti; ampliando i diritti del popolo dell'Ungheria e limitando in vece notevolmente quelli del popolo rumeno della transilvania, essendocché questa forma la gran maggioranza di questo paese. Dal Ungarisches statistisches Jahrbuch, XIV, pp. 421-4 risulta come nelle 11 provincie: Fogaras, Hunyad, Alsó-Fehér, Szolnok-Doboka, Krassó-Szörény, Torda-Aranyos, Kolozs, Besztercze-Naszód, Szeben, Arad, Szilágy, nelle quali i rumeni formano la gran maggioranza degli abitanti, il numero degli elettori i quali eleggono i deputati ammonta solo a 2,8, 3,2, 2,2, 3,0, 5,7, 2,2, 1,7, 2,3, 3,0, 5,5, 8,9, percenti della popolazione; all'incontro nelle provincie magiare: Hajdu, Csongrád, Jász, N. S., Heves Szabolcs, Györ, Borsod, Somogy, Komárom, Kecskeméth, Debreczen, Szeged, a 6,8, 5,1, 6,3, 5,6, 4,7, 6,9, 5,6, 7,3, 6,0, 5,8, 7,1, 6,9; e nelle provincie sicule Udvarhely, Csik, Háromszék, Maros-Torda, (Maros-Vásárhely), a 5,9, 4,6, 4,3, 3,3, 6,9, percenti della popolazione. Ma anche a dispetto di tutte queste ingiustizie e violazioni, potremo avere facilmente almeno 50 deputati nazionali. Per

impedirci nell'intento, mandano sopra i nostri comuni i giandarmi feroci e impediscono i nostri elettori dalle urne con forza, oppure scartano dalle liste i nomi dei nostri elettori con una arbitrarietà che farebbe meraviglia in ogni paese colto.

Inoltre falsificano il nome rumeno dell'elettore, scrivendo per esempio nelle liste ufficiali invece di Muntean = Muntyan, invece di Suciu = Szücs. Quando poi l'elettore rumeno Muntean e Suciu annunzia all'urna il suo nome vero, colla pronunzia rumena, è respinto siccome non scritto nella lista; benché il sindaco presente ed anche il parrocho testimoniano, che quella persona è nessun'altra fuori di essa figura sotto tal nome indicato nelle liste ufficiali. In questa maniera respingono molte volte persino i voti dei parroci rumeni. Fra gli altri respinsero il parrocho di Dostat, Albon. Avevano cambiato il suo nome nelle liste in „Alb”.³⁰³

Posso attestare su di ciò tanto di più, perchè ho avuto parte attiva nelle elezioni pel parlamento. D'altronde si può leggere con molto frutto il libro del R. W. Watson (Scotus Viator), „Corruption and Reform in Hungary”, London, Constable & Co. Ltd., 1911. Questo benedetto uomo narra tutte le atrocità che sogliono accadere durante le elezioni. A molte ne fu testimone di vista. Nel 1911, dai nostri candidati rumeni, non poterono penetrare nel parlamento se non 5 deputati.

Dopo che ci avevano esclusi dal parlamento, proseguirono l'impresa infelice. L'Ungheria è divisa in 63 provincie o dipartimenti. Ciaschedun dipartimento ha una certa quale autonomia. Ha alla testa un capo di provincia (diciamo un prefetto o Comes), un sottocapo, un consiglio municipale nella capitale della provincia e molti altri ufficiali amministrativi. I membri del consiglio provinciale, nelle mani di cui è affidata per così dire la provincia, si eleggevano in virtù del diploma di ottobre, menzionato di sopra, dai singoli comuni. Cosicché nelle provincie, dove erano i rumeni in maggioranza, questi membri erano in gran parte o al di più rumeni e non di rado rumeno era anche il capo di provincia. Avevamo in quei tempi beati molti ufficiali rumeni e la nostra lingua era ufficiale insieme colla lingua magiara. Ma il governo per far sparire la maggioranza dei consiglieri rumeni, vi intruse nei consigli delle provincie i così detti virilisti (frase giuridica). Diè cioè diritto di essere membri del consiglio, senza essere eletti, ai suoi contribuenti i più ricchi, nella gran maggioranza magiari ed ebrei. Questi formano la metà del numero dei consiglieri. In questo modo riuscirono di soffocare la voce dei rumeni anche a casa nelle provincie. Io che sono membro del consiglio municipale, posso attestare in coscienza, che le nostre premure pe'l benessere del popolo sono del tutto senza effetto.

---

303 Ezt a bekezdést a szerző utólag szúrta be a gépelt szövegbe egy lapszéli kézírásos bejegyzés formájában.

Il consiglio municipale elegge gli ufficiali amministrativi delle provincie. Il diritto di candidarli è riservato però a una commissione di 7 membri. Il prefetto di provincia ne designa tre a sue beneplacito; il consiglio municipale altri tre. Il capo di provincia adunque colle sue tre creature e suo voto ha sempre nelle mani le redini del potere, diventando la potestà del consiglio municipale illusoria. Quest'ultimo deve scegliere gli ufficiali soltanto fra i candidati dalla commissione dei 7. (Vedi articolo di legge 21, dell'anno 1886). Da quando i magiari ottennero pieno potere sull'amministrazione della provincie, i funzionari amministrativi rumeni sono una rarità, con vero discapito degli interessi vitali della popolazione povera rumena.

Avendo adunque nelle mani anche le redini del governo provinciale, influirono anche sopra i singoli comuni. I pretori e sottopretori (ufficiali amministrativi subalterni, al comando dei sottocapi delle provincie) hanno in virtù del articolo 22 dell'anno 1886, pieno potere di candidare i sindaci dei villaggi. Hanno inoltre potere di candidare anche i notai. Evidentemente essi candideranno solo persone ben viste dal punto di vista patriottico, istrumenti flessibili nelle loro mani. Per mezzo di questo stratagemma asservirono anche i nostri comuni, introducendovi la lingua protocollare magiara; la rumena facendo troppo imbarazzo.

Escludendoci dalla vita politica, cercarono di soffocare anche ogni lagnanza che transpirava nei nostri fogli rumeni. Prigioni e multe di danaro erano il premio della nostra audacia di osar dire la verità. Dal anno 1886-1896, i rumeni ebbero da scontare 93 anni, 1 mese, 23 giorni di prigione e 43,464 corone di multa; dal 1897-1908, 38 anni, 9 mesi, 3 giorni di prigione e 51,327 corone multa. Solo il ministro attuale di giustizia Székely, pare avere, benché frammassone, idee più umane, cassando i processi politici, i quali produssero tanto risentimento.

Quelchè ho detto finora parrebbe sufficiente, non è vero? Devo annunziare però con vero dispiacere, che non ho finito ancora colla storia delle nostre sofferenze. Cominciarono di perseguitare la lingua rumena anche nelle nostre scuole rumene. Già nel 1892 il nostro celebre storico, il canonico Dr. Bunea, scriveva nel foglio „Unirea” un articolo vehemente contro il governo, perché il monitore ufficiale del governo, „Budapesti Közlöny”, pubblicava nel numero del 19 Giugno, che 19 libri di scuola rumeni furono proibiti dal governo, non avendo nessun motivo plausibile, essendo alcuni fra loro censurati a suo tempo dal consiglio stesso del istruzione pubblica del governo ed approvati da lui. Questa storia si è ripetuta d'allora in poi in casi, per così dire, innumerevoli. Così si proibiva nel 1911: un libro di storia del Jon Dariu dal 1891, un libro di geografia del Fâgârâșan & S. Moldovan dal 1886; nel 1908: un libro di storia ecclesiastica del Dr. Grama dal 1887, un libro di geometria del V. Gr. Borgovan dal 1889; nel 1906: un libro di storia per le scuole elementari, vedi edizione

dal 1902 ... e così di seguito, perché se volessi annoverare tutti, non finirei presto. I motivi poi sono futilissimi. O perché stampati in paese straniero, o perché i nomi dei comuni e delle località non sono quelli ufficiali magiari, riconosciuti dalla legge, o qualche altro motivo puerile, nella gran maggioranza dei casi. Si arriva di questa maniera di infliggere danni materiali sensibili agli autori e alle nostre tipografie, senza nessun motivo plausibile.

Per preparare vieppiù l'ingresso trionfale della lingua magiara ognidove, sostituirono nelle scuole superiori del ginnasio (liceo) greco-cattolico rumeno di Beiuş (Belényes) alla lingua rumena la lingua magiara, per tutte le materie dell'insegnamento. Cambiarono nel 1886 il carattere greco-cattolico del ginnasio di Nâsâud, sottostante fino allora al vescovo di Armenopoli, dichiarandolo ginnasio fondazionale, per averlo tanto più facilmente fra le mani, contro le disposizioni del §7 del articolo di legge XXX del anno 1883 e del ordine ministeriale dal anno 1884 Nr. 17 916, nel quale si riconosceva questo suo carattere espressamente. Collo stesso ordine ministeriale No. 17 916 dell'anno 1884 si sopprime il carattere autonomo del liceo più vecchio dei rumeni, di quello greco-cattolico di Blaj (Balázsfalva) contro le disposizioni del §14 del articolo di legge XLIII dell'anno 1868 (il quale regolava l'unione della Transilvania col Ungheria), sottoponendolo a un direttore supremo, che ha controllo sopra di lui assoluto dal punto di vista didattico. Per noi però altri non vi sono leggi. Per noi vale il principio infame: Sic volo sic iubeo, stat pro ratione voluntas.

Di più! In tutti i nostri licei rumeni si deve dare attenzione maggiore, forse doppia, alla lingua e letteratura magiara, che non alla lingua e letteratura rumena. Così la vogliono i governi. Dalla storia rumena si deve sapere ben poco, quasi niente dalle nostre lotte politiche e religiose del passato, e su di ciò si fa un controllo severo dagli ispettori del governo. Iddio buono può sapere che sorte aspetta ancora quei licei, che ci sono cari come il lume degli occhi.

Qualche riguarda poi le nostre scuole elementari, chi non saprebbe che colla legge Apponyi del anno 1907 le fu dato il colpo di grazia? 600 scuole greco-cattoliche e scismatiche rumene, le quali non poterono corrispondere alle pretensioni della legge, furono chiuse con forza, in nome della civiltà cristiana, giubilando tutti i nostri nemici immensamente, perchè una volta perduta la scuola nel senso della legge Apponyi, non si può erigere un'altra con carattere rumeno e greco-cattolico. Nel resto delle scuole che ci rimase, la lingua magiara occupa un posto di onore, e tutti gli istitutori si lagnano assai, che appena possono fare a cagione di lei qualche progresso. La lingua rumena si capisce da per se, rimane assai indietro. Il rumeno si insegna soltanto in 5 ore; il magiario in 13, durante una settimana.³⁰⁴

---

304 Ezt a mondatot a szerző utólag szúrta be a gépelt szövegbe egy lapszéli kézírásos bejegyzés formájában.

E questo si chiama regno mariano? Che ironia!?

E domando ora dai lettori se i governi magiari potessero farci ancora del male al infuori del narrato? Non sembrerebbe forse che la loro invenziosità dovesse essere di già esaurita? Non so che cosa risponderanno. So però di certo che le nostre sofferenze non finiscono ancora. Per scancellare del tutto i nostri nomi, la nostra memoria, cambiano ora anche i nomi dei villaggi rumeni, senza tenere pure conto del §2 del articolo di legge IV, anno 1898, e neppure del ordine del ministro degli affari interni No. 125000, emanato addì 28 Novembre dello stesso anno, i quali vorrebbero che si tenesse conto anche del parere dei singoli comuni o villaggi o di più si avessero in vista nel stabilire i nomi nuovi anche le memorie storiche. Di questi cambiamenti arbitrarii ne abbiamo avuto un classico esempio non ha guari nella provincia di Alsó-Fehér della Transilvania. Non deve sapere adunque la posterità che in quei villaggi vissero una volta rumeni, gente tanto odiata. Ecco lo scopo dei nostri governanti! Per coronare questa opera barbara, hanno principiato inoltre un sistema del tutto nuovo di colonizzazione. Fra i nostro villaggi rumeni i più popolati, il governo comperò dai nobili magnati terre e latifundii estesissimi e li popolò con magiari, ai quali li vende con un prezzo minimo. In questo modo deve spargersi il blocco, la massa unitare dei rumeni e congiungersi fra loro gli magiari del Ungheria e della Transilvania. Il popolo rumeno deve puoi perdere nel contatto perpetuo cogli colonisti la sua lingua piano piano, e perdersi nel mare vasto dei magiari. Quest'opera nefaria si è praticata già a Pata, Maros-Ludas e d'intorni, Alsó e Felső-Detrehem, Nagy-Sármás, Lugos e d'intorni etc., altrettanti villaggi, abitati finora da contadini rumeni. Si noti ancora che questi paesani rumeni dipendevano fino allora in gran parte proprio dalle terre comprate dal governo.

Si noti di più, che questi paesani rumeni offerirono anche essi per quelle terre qualunque prezzo. Ma furono respinti dal governo sempre. Ij

III

Ed ora chiedo grazie al lettore se l'ho trattenuto tanto. Non l'ho molesterò di più. Verrà all'ultimo punto il più autorevole e importante. I rumeni sopportarono finora tutti questi assalti con gran confidenza in Dio, con animo sereno e molta pazienza, sapendo che tutto i sforzi dei governanti sarebbero stati vani, finocché nelle nostre chiese, dai nostri altari risuonerà la lingua dolce nazionale. Per tutti gli animi era un vero conforto di sapere che questa chiesa sia un porto di salute non solo per le anime immortali colla sua cattolicità, ma allo stesso tempo anche per la lingua e nazionalità nostra. Lo sapeva pur troppo anche il governo magiaro. Perciò pensò molto come potrebbe infiltrarsi anche nel santuario della chiesa, strappando da là il nostro tesoro preziosissimo, la lingua. Ed eccolo trovato il mezzo: la fondazione del vescovado magiaro. Strappando dalla

provincia metropolitana 105 parrocchie e sostituendo alla lingua rumena la lingua greca nella liturgia, e la magiara nell'amministrazione interna della diocesi etc., come notammo da principio, quella si metterà sempre più in oblio. Tanto di più che, come dicevo tosto, nelle scuole elementari la lingua rumena è perseguitata assai ferocemente da 1907 in poi. Cosicché l'azione delle scuole verrebbe ora aiutata efficacemente anche dalla chiesa. Ed allora addio popolo rumeno. Siete destinato a sparire dal mondo, come minacciava di sparire una volta l'irlandese. Questa opera di distruzione sarà tanto più sicura, quantochè la lingua greca sarà usata certamente soltanto nella formola di consecrazione. Da preti, acciecati da fanatismo patriottico i quali usarono anche finora, contro tutti i divieti di Roma e dei canoni, la lingua magiara invece della slava, sotto gli occhi dei vescovi magiari latini, potete aspettare ogni cosa. Io stesso fui interpellato da un prelado latino sopra questo punto e dovetti dichiararli tondo, essere quel'uso anticanonico. Affinchè poi non si dica che calunniamo, indichiamo come esempio classico la parrocchia greco-cattolica rutena di Budapest, nella quale il signore parroco Meles, sotto gli occhi vigili del principe primate dell'Ungheria, Vaszary, celebrava la messa in lingua magiara e non vetero-slava.

Ci accusano che vogliamo rumenizzare e che di fatti rumenizziamo. Da tutto il fin qui detto si può vedere, come questo sia un parlare poco serio, un scherzo insulso. Noi siamo i perseguitati, eppure noi anche gli accusati. Ci sovviene la favola del lupo ed agnello. Ci accusano che i nostri fedeli, la nostra gente colta non frequenta la chiesa, appunto perchè non ha occasione di sentire in chiesa l'idioma ungherese. Rispondiamo. Non è questa la causa vera, miei cari signori, non è questa. Ci duole confessarlo, ma pure dobbiamo confessarlo, che la cagione vera di questo indifferentismo religioso sono appunto le vostre università di Budapest e Kolozsvár, dove dominano i giudei (del resto essi dominano in tutto il vostro paese, come vi lagnate tante e tante volte nel vostro periodico „Alkotmány”) e dalle cattedre si propaga un spirito anticristiano, un spirito ateo, materialista, il quale distrugge anche i migliori sentimenti che noi piantiamo nei cuori dei giovani. Farestes dunque meglio di lottare contro i giudei nemici del cristianesimo, i quali nella loro arroganza vi costrinsero di allontanare la croce santa dalle pareti delle aule del università regia di Budapest, la quale è cattolica, malgrado il vostro protesto; che contra di noi cristiani, i quali abbiamo lo stesso Salvatore comune, la stessa fede comune. Non diceva anche il vostro scrittore celebre Bartha Miklós nel libro Kazárföld, che i giudei sono altrettanti vampiri del popolo, non avendo parole sufficienti di attrarre l'attenzione pubblica sopra l'azione sovversiva che questi continuano a danno della popolazione cristiana? Non è forse un fatto pubblico che oggidi tutti i giornali pubblici politici sono nelle loro mani, sotto il loro controllo immediato? Il loro spirito mercenario, mercantile, ha infettato

poi tutta la vostra società magiara a primo ad ultimum. Il commercio vostro è nelle loro mani; domani e dopodomani saranno nelle loro mani anche i latifundii delle vostre famiglie nobili, perché già finora sono nelle loro mani una buona parte dei latifundii una volta tanto fiorenti, e si slanciano con vera fame di cani arrabbiati anche contro il resto delle vostre terre. Non sapete che gli ebrei formano soltanto 4 o 5 perenti della popolazione dell'Ungheria e nondimeno hanno fra le mani al incirca 50 e più % della terra coltivata?³⁰⁵

Ma voi vi consumate invece le forze in lotte fratricide contro noi, altri cristiani, condotti dall'idea grandomana di fabricare quanto più presto da tutti noi rumeni, ruteni, serbi, tedeschi, veri magiari di rassa genuina asiatica. Fatelo pure ma l'ingiustizia sappiatelo pure sarà punita. Più presto o più tardi non importa. Iddio veglia nel alto dei cieli! Noterò di passaggio che per munire i nostri giovani contro l'indifferentismo, abbiamo fondate riunioni mariane.³⁰⁶

Fareste, ripeto di nuovo, meglio se sorvegliaste un pochino, affinché lo spirito chauvinista non penetrasse anche nei seminarii magiari di rito latino. Or ora abbiamo avuto lo spettacolo tristissimo, che 16 seminaristi rumeni fossero dimessi, cacciati, senza perdono dal seminario vescovile latino di Granvaradino (Nagyvárad), perché osarono di parlare il rumeno, dicendo al vescovo titolare Lányi che essi non possono rinunciare a questo loro diritto, benché ne sia proibito dalle regole del seminario. Essi hanno da essere parrochi rumeni, hanno da predicare al popolo in rumeno, devono adunque esercitarsi anche nella lingua rumena nel tempo della recreazione. Monsignore Radu, vescovo rumeno-cattolico di Granvaradino, potrà dare forse alla santa sede qualche schiarimento su questo punto. Tutto il mondo si è scandalizzato di questo vostro fatto inaudito da secoli. Per non citare il parere dei fogli rumeni, i quali potrebbero parere interessati, voglio citare il parere di un giornale tedesco, il quale del resto aderisce alla politica governamentale. „Siebenburgisches-Deutches Tageblatt” scrive adunque in questi giorni come segue: „Loro (i seminaristi) hanno difeso soltanto un diritto intangibile di poter usare nella conversazione privata la lingua che a loro piace, un diritto il quale fu attaccato dalla superiorità del istituto senza nessun motivo oggettivo e senza apparenza qualcheduna di legalità morale. La proibizione di usare un'altra lingua di conversazione fuorché quella magiara, e senza valore anche nel caso quando entrando nel seminario gli alunni avessero aderito a ciò in iscritto. Perché nel senso moderno del diritto in tutti i stati, persino i contratti iniziati fra due contraenti con

---

305 Ezt a mondatot a szerző utólag szúrta be a gépelt szövegbe egy lapszéli kézírásos bejegyzés formájában.

306 Ezt a mondatot a szerző utólag szúrta be a gépelt szövegbe egy lapszéli kézírásos bejegyzés formájában.

forma legale sono invalidi se contengono disposizioni contrarie al diritto elementare del uomo. Sarebbe adunque logico che questa spiegazione del diritto si applicasse anche al uso della lingua materna dalla parte degli alunni di un certo istituto nella conversazione privata. Non tocca a noi di lodare l'attitudine ferma e virile degli alunni rumeni, la quale produsse ottima impressione in ogni individuo imparziale! ... Fra le pareti di quel seminario, pare che si mantenga ancora la convinzione falsa e dannosa, che coll'oppressione e la persecuzione della lingua materna si potrà infiltrare in quei di lingua straniera con forza l'amore per la lingua dello stato e lo sentimento di comunione patriottica di tutti i cittadini ungheresi. L'esperienza della vita insegna quelli che vogliono capire, che questa via è la più errata, e che il sentimento profondo di comunione politica e la contentezza di tutti i cittadini del paese, si ponno ottenere solo rispettandosi su tutta la linea l'individualità nazionale e culturale di tutti i popoli non magiari. Lo scandalo di Granvaradino – perché l'espulsione degli alunni a cagione dell'uso della lingua materna è un vero scandalo – è un vero regresso nel svolgimento del spirito pubblico. Esso si convinge vieppiù che lo svolgimento continuerà nella direzione, sulla quale si è inviato. Abbiamo speranza fondata che le ulteriori disposizioni del vescovo romano-cattolico di Granvaradino darà una conferma a queste nostre convinzioni.” La speranza del foglio tedesco non si è adempiuta. Che si può aspettare di buono da uomini invasati di chauvinismo, non peggiore certamente nè nella Russia! Un altro esempio di simile fatto accadde l'altro anno nel seminario latino di Szatmár, donde 5 o 6 alunni furono cacciati pel stesso motivo. Ed ora domandiamo che spirito pagano è questo? Deve esso essere tollerato in un regno cristiano? Ne sia giudice il mondo!

Noterò di nuovo che per vergogna del nome cristiano vi furono i fogli „Világ” e “Népszava” uno frammassonico e l'altro socialista, i quali difesero la religione di Cristo in questo punto, contro la barbarie nascosta sotto veste talare. Cito questi fogli perché sono magiari.³⁰⁷

Davvero che non si trova nell'Ungheria quella carità cristiana profonda, che incontrammo in Italia, fra i sacerdoti italiani. Non basta che ci perseguita il governo nelle scuole, come ho menzionato al di sopra, non permettendo che nelle scuole governative insegnassimo agli alunni nostri rumeni la religione e le preghiere in rumeno e se lo facciamo nondimeno, non ci dà la paga, il salario dovuto (citerò come unico esempio fra centi altri, la scuola governativa di Fogaras e Szàsztváros ma lui è secondato in questo suo intento anche dai licei magiari cattolici) cito come esempio il liceo di Nagykároly. È questa cosa lecita?!

---

307 A két utolsó mondatot a szerző utólag szúrta be a gépelt szövegbe egy lapszéli kézírásos bejegyzés formájában.

Tutta questa persecuzione si fonda sopra l'ordine ministeriale del 31 Marzo anno 1908, No. 13 816. È vero che esso non esclude la lingua rumena del tutto dall'insegnamento religioso del tutto; però lo fa in gran parte e l'interpretazione pratica degli organi subalterni milita per l'esclusione totale.³⁰⁸

Ci accusano inoltre che una parte dei nostri fedeli è passata al calvinismo. In conferma di questa accusa si cita, poi, il caso di Szováta. La risposta è assai facile. Conosciamo casi innumerevoli nei quali i nostri fedeli della terra siculica nella Transilvania, furono esortati di passare ai calvini o di dichiararsi come si dice da noi „aconfessionali” (cioè senza religione), proprio dai parroci magiari latini di quelle contrade. Vi sono fatti innumerevoli nella provincia Csik e Háromszék. La santa sede può informarsi se vuole da Monsignore Vittorio Mihályi di Apsia, metropolita di Alba-Julia nella Transilvania. Se ho calunniato sono pronto di dare ad ogni momento la soddisfazione debita. Ed ora domandiamoci perché questi parroci benedetti consigliavano sì malamente quelli fedeli infelici? La risposta è pronta. Essi sapevano assai bene che il nostro metropolita non acconsentirebbe mai, che quelli fossero considerati come appartenenti al rito latino, essendo ciò tanto alieno dalla mente della santa sede, la quale ama ugualmente tutti i suoi fedeli di qualunque rito vi fossero. Per evitare dunque il conflitto con noi e con Roma, ricorrevano dunque a questo espediente. Li facevano rinunciare al rito greco e alla fede cattolica, dichiarandosi quelli appartenenti alla fede calvina o a niuna religione, per riceverli fra pochi mesi nel grembo della Chiesa latina. Che in questi casi, questi benedetti uomini non erano mossi da amore verso la fede cattolica, lo può vedere ognuno. Non è meraviglia che Sua Eminenza, il cardinale Gotti, abbia data e mandato a Monsignore Majláth spiegazioni sopra di questo punto. Li abusi però non sono cessati. Continuano ancora e la santa sede farebbe ottimamente se ne domandasse conto al nostro metropolita di Blaj (Balázsfalva). Questo adunque è una delle cause più frequenti di defezioni. Un'altra causa è l'azione degli organi governativi, i quali su questo punto non sono meno chauvinisti di certi parroci magiari. Essi cercano adunque con lodi, con lusinghe, con minacce, di attirare i nostri fedeli nei loro lacci. Nella diffusione della cultura magiara, nel prepararle terreno sempre più largo, sono addirittura fervorosissimi. Adunque cercano di abbattere i nostri fedeli dalle nostre chiese, discreditando la nostra chiesa e lingua ove possono farlo impuniti.

S'intende che questo si fa occultamente, cosicché è difficile di poter coglierli in fallo. Abbiamo però documenti certissimi che essi furono i principali promotori del vescovado magiario di rito greco, ingannando

---

308 Ezt a bekezdést a szerző utólag szúrta be a gépelt szövegbe egy lapszéli kézírásos bejegyzés formájában.

i fedeli di certe parrocchie. A questa seconda causa si deve se in certe parrocchie i nostri fedeli si lasciano persuadere.

Specialmente in parrocchie dove i nostri fedeli pel contatto continuo coi magiari, come e nel comune Szováta, hanno già dimenticata la lingua nazionale e si predica loro in lingua magiara dalla parte dei nostri parroci, le succede più facilmente di ingannare i fedeli ingenui. Ecco come si può rispondere alle accuse lanciate contro di noi e la nostra chiesa.

Ed ora finiamo. Che Iddio buono ammolisca il cuore dei nostri nemici! Noi desideriamo la pace ed abborriamo dal profondo dei nostri cuori la guerra, specialmente la guerra che ci viene mossa da un stato che si vanta di essere cristiano e da una chiesa che si vanta di essere in comunione apostolica colla santa sede apostolica romana.

Concludiamo! Se la santa sede vuole la nostra morte, approvi pure il progetto del governo e la proposta del coro dei vescovi magiari. Ma se vuole salvare un popolo, il quale ha un solo peccato che ama forse troppo la sua lingua e nazionalità, non dubiti di porre argine alla sfacciataggine ed arroganza del governo.

x. y. z.

210. Francesco Rossi Stockalper jelentése Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegyébe besorolandó parókiák kijelölése tárgyában

Bécs, 1912. február 15.

ASV Segr. Stato, anno 1913 rubr. 247, fasc. 1. 161rv. Tisztázat.
ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 2. fol. 139r. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött fogalmazvány alapján és mellékletek nélkül: CÂRJA, LXXII., 176–177. Az alábbi átírás a tisztázat alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

No. 132

A Sua Eminenza Reverendissima
Il Signor Cardinale Merry del Val,
Segretario di Stato di Sua Santità Vaticano Roma.

Vienna, 15 Febbraio 1912.

Sulla nuova diocesi di rito greco in Ungheria
(con due allegati)

Eminenza Reverendissima

Qui unite mi onoro trasmettere all'Eminenza Vostra Reverendissima le liste delle parrocchie destinate a formare il nuovo Vescovato di rito greco in Ungheria ed il Vicariato dello stesso rito, secondo il progetto fatto del compianto Monsignor Bavona.

Monsignor Andor mi ha trasmesso l'elenco delle parrocchie della diocesi di Gran Varadino, che potrebbero essere eventualmente lasciate in quella Diocesi senza interrompere la continuità della Diocesi vecchia e della nuova.

Le altre parrocchie di Gran Varadino, in numero di 48, devono essere aggiunte alla nuova diocesi, perché in esse il popolo è tutto ungherese, come risulta dalla statistica del 1900 e da testimonianze di persone ben informate delle circostanze locali. Le parrocchie che si possono lasciare sono segnate nell'allegato I, coi Nn. 79, 83, 85, 88, 89, 133, 134, 135, 136, 137.

Monsignor Radu in generale sosteneva la tesi che quelle parrocchie che della sua diocesi si vogliono togliere, non fossero formate interamente da ungheresi e si appoggiava ad un catalogo della sua Diocesi del 1840!

È ben chiaro che dal 1840 al giorno d'oggi le condizioni dei popoli sono mutate da molto.

Per ciò che riguarda il Vicariato non so ancora quali eccezioni potrà opporre il Metropolita Monsignor Mihályi: in ogni modo le parrocchie che gli si potrebbero lasciare sono segnate nell'allegato II coi Nn. 28, 29, 31, 35.

In attesa d'ulteriori ordini dell'Eminenza Vostra mi inchino al bacio della Sacra Porpora e con la massima venerazione mi onoro professarmi

dell'Eminenza Vostra Reverendissima

umilissimo servo

Francesco Rossi Stockalper

incaricato d'affari interino

Parochiae novae dioecesi greco-catholicae haud incorporandae.

Ex dioecesi Szamosujváriensi:

1. Aranyos–Megyes (79)
2. Szamos–Berzencze (83)
3. Patóháza (85)
4. Szamos–Krassó (88)
5. Szamos–Lippa (89)

E dioec. Magovaradiensi:

6. Bedő (133)
7. Gyéres (134)
8. Nagy–Szántó (135)

9. Szent–András (137)

E Vicariatu

10. Mezőbánd (28)

11. Csik–Szentiván (29)

12. Harczó (31)

13. Nyárádtő (35)

Accesserunt:

e dioecesi Magnovaradiensi:

14. Esztró (108)

15. Kraszna–Szentmiklós (111)

210a. Rossi Stockalper levelének melléklete

Allegato I al N. 132

A görög katolikus magyar hívek részére
tervezett új egyházmegyéhez csatolható
anyaegyházak és fiókegyházak kimutatása

/: Liste des Églises-Mères et Succursales
qui formeraient le nouveau Diocèse pro-
jeté pour les fidèles hongrois du rite
grec. :/

Nr.	Églises-Méres	Succursales	Fidèles du rite grec	Fidèles	
				de langue meternelle hongroise	sachant parlerle hongrois
Sor-szám	Anyae gyház	Fiókegyházak	Gör.kath. hívek összesen	ebből magyar anyanyelvű	magyarul beszélő
Diocese du Eperjesi/Az eperjesi egyházmegyéből. District de Alsóborsodi/a., az alsóborsodi kerületből					
1.	Felsőzsolca		596	580	596
		Alsózsolca	56	56	56
		Arnót	185	183	183
		Gesztely /Zemplén/	68	68	68
		Onga (Abauj vm.)	144	141	144
2.	Görömböly		957	934	949
		Bükkaranyos	29	29	29
		Bogács	2	1	2
		Hejőcsaba	253	248	253
		Cserépfalu	---	---	---
		Borsodgeszt	---	---	---
		Harsány	9	9	9
		Kács	---	---	---
		Kisgyőr	15	15	15
		Mályi	82	82	82
		Noszvaj	---	---	---
		Sály	10	10	10
		Szirma	48	44	48
		Felsőtárkány / Heves/	---	---	---
		Tibolddaróc	6	6	6
		Bükkzsércz	1	1	1
3.	Hejőkeresztúr		357	354	357
		Alsóábrány	---	---	---
		Felsőábrány	2	2	2
		Eger /Heves/	71	56	67
		Emőd	227	227	227
		Igriczi	5	5	5
		Kápolna /Heves/	---	---	---
		Keresztespüspöki	---	---	---

Nr.	Églises-Méres	Succursales	Fidèles du rite grec	Fidèles	
				de langue meternelle hongroise	sachant parlerle hongrois
		Zádháza	8	8	8
		Egerlövő	1	1	1
		Mezőcsát	22	22	22
		Mezőkövesd	8	7	8
		Mezőnyárad	4	4	4
		Mezőnagymihály	4	4	4
		Négyes	---	---	---
		Novaj	---	---	---
		Mezőnyék	54	54	54
		Ostoros	---	---	---
		Hejőpapi	16	16	16
		Muhi	166	166	166
		Hejőszalonta	14	13	14
		Szentistván	1	1	1
		Szomolya	---	---	---
		Tard	4	4	4
		Tiszavalk	---	---	---
		Vatta	3	3	3
4.	Miskolcz		1667	1127	1329
		Diósgyőr	151	109	131
		Hámor	32	25	29
		Óhuta	3	3	3
		Pálinkás	---	---	---
		Ujhutta	6	6	6
5.	Sajópálfalva		549	77	471
		Sajóbábony	10	9	10
		Boldva	94	94	9
		Sajbecseg	14	14	14
		Sajókápolna	---	---	---
		Sajólászlófalva	7	7	7
		Purasznya	8	6	6

Nr.	Églishes-Méres	Succursales	Fidèles du rite grec	Fidèles	
				de langue meternelle hongroise	sachant parlerle hongrois
		Radostyán	1	1	1
		Sajókeresztúr	6	5	6
		Sajóvamos	335	335	335
		Sajósenye	27	27	27
		Szirmabesenyő	17	16	17
		Varbó	2	2	2
6.	Sajópetri		546	543	546
		Berzék /Zemplén/	65	64	65
		Belsőbócs /Borsod/	1	1	1
		Külsőbócs	5	5	5
		Hernádnémeti /Zemplén m./	122	122	122
		Sajóhidvég	49	49	49
		Hernádlak	58	58	58
		Kistokaj	11	11	11
		Tiszalucz /Zemplén m./	40	40	40
		Ónod	107	106	107
		Sajólud	30	30	30
7.	Sajószöged		417	417	417
		Ároktő	3	2	3
		Hejőbába	36	35	36
		Kiscséc /Zemplén m./	79	79	79
		Nagycséc /Borsod/	187	187	187
		Egyek /Hajdu m./	9	9	9
		Girincs /Zemplén m./	79	52	57
		Kesznyéten	68	11	12
		Köröm	139	139	139
		Nemesbikk	10	10	10
		Polgár /Szabolcs/	192	192	192
		Sajóörs	148	148	148
		Tiszadorogma	---	---	---
		Tiszakeszi	23	22	23

Nr.	Églises-Méres	Succursales	Fidèles du rite grec	Fidèles	
				de langue meternelle hongroise	sachant parlerle hongrois
		Hejőkürt	5	5	5
		Tiszaoszlár	6	6	6
		Tiszapalkonya	26	26	26
		Tiszaszederkény	53	53	53
		Tiszatarján	34	32	34
b, A szántói kerületből					
8.	Komlóska		599	525	533
		Erdőhorváti	329	329	329
		Háromhuta	23	6	18
Eperjesi egyházmegyéből összesen:			9856	8531	9252
A munkácsi egyházmegyéből a., A hegyaljai kerület					
9.	Bodrogkeresztur		211	205	211
		Bodrogkisfalva	267	258	266
		Szegilong	19	19	19
		Tarczal	314	302	313
10.	Bodrogolaszi		324	291	313
		Bodrogzsadány	303	303	303
		Sára	19	19	19
11.	Mezőzombor		309	309	309
		Mád	66	65	65
		Prügy /Szabolcs/	48	48	48
12.	Szerencs		490	467	484
		Bekecs	424	423	424
		Legyesbénye	352	352	352
		Monok	98	98	98
		Ozd	38	38	38
		Rátka	13	13	13
		Taktaszada	59	59	59
		Taktaharkány	98	98	98
		Megyaszó	46	46	46

Nr.	Églises-Méres	Succursales	Fidèles du rite grec	Fidèles	
				de langue meternelle hongroise	sachant parlerle hongrois
		Alsódobsza	11	11	11
		Ujcsanáros	29	29	29
		Sóstófalva	11	11	11
13.	Tokaj		670	650	665
		Báj	17	17	17
		Csobaj	40	38	40
		Tiszaeszlár / Szabolcs/	457	456	457
		Tiszaladány	29	29	29
		Tiszatardos	169	169	169
14.	Tolcsva		370	350	367
		Vámosujfalu	69	67	68
		Olaszliszka	249	241	248
b., A sátoraljújhelyi kerületből:					
15.	Sárospatak		1426	1376	1416
		Ujpatak	25	24	25
		Vajdácaska	309	308	309
		Bodroghalász	25	25	25
		Herczegkút	12	10	10
		Makkoshotyka	8	7	8
16.	Sátoraljújhely		2740	2397	2547
		Borsi	405	391	404
		Széphalom	130	112	117
17.	Végárdó		572	497	549
		Károlyfalva	8	8	8
18.	Zemplén		194	184	187
		Rad	86	86	86
		Szinyér	76	75	76
		Bodrogszentmária	112	102	106
		Pálfölde	26	24	26
		Kisujlak	57	55	55
		Ladamócz	48	48	48

Nr.	Églises-Méres	Succursales	Fidèles du rite grec	Fidèles	
				de langue maternelle hongroise	sachant parler le hongrois
b., A bodrogi közeli kerületből					
19.	Bodrogszerdahely		603	588	601
		Alsóbereczki	100	100	100
		Bodrogszög	104	104	104
		Bodrovécs	125	120	125
		Felsőbereczki	79	79	79
		Karcsa	143	143	143
		Karos	80	79	80
		Kiskövesd	13	10	12
		Luka	211	207	211
		Nagykövesd	236	234	236
		Páczin	181	177	181
		Szomotor	125	124	125
		Szöllőske	81	79	80
20.	Cséke		165	165	165
		Semjén	17	17	17
		Lácza	143	143	143
		Nagygéres	56	56	56
		Kisgéres	37	37	37
		Örös	22	22	22
		Nagyrosvány	123	114	123
		Kisrosvány	83	83	83
		Ricse	81	80	81
		Kisczigánd	84	83	84
		Nagyczigánd	113	113	113
21.	Dámócz		460	460	460
22.	Kisdobra		329	328	329
		Ágcsernyő	59	59	59
		Bacska	109	108	109
		Bély	359	353	354
		Balyán	269	268	269

Nr.	Églises-Méres	Succursales	Fidèles du rite grec	Fidèles	
				de langue meternelle hongroise	sachant parlerle hongrois
		Perbenyik	389	388	388
		Bodrogszentes	23	22	22
23.	Bodrogszentes		394	394	394
		Lelesz	231	229	231
		Királyhelmech	227	226	227
		Boly	306	306	306
		Kaponya	29	28	29
		Szolnocska	52	52	52
		Véke	90	90	90
		Zétény	198	198	198
24.	Zemplénagárd		607	600	607
		Nagytárkány	270	262	270
		Kistárkány	80	78	80
		Révleányvár	112	112	112
d. Hajdudorogi kerületből					
25.	Bököny / Szabolcs/		1684	1684	1684
		Hajduhadház	247	246	247
		Hajdusámson	203	202	203
		Téglás	276	276	276
26.	Hajduböszörmény		1921	1916	1921
		Balmazújváros	95	89	91
		Hajduszoboszló	32	32	32
		Püspökladány	37	20	34
		Nádudvar	32	26	31
		Tetőtlen	34	10	29
27.	Debreczen		2023	1854	1976
28.	Hajdudorog		8293	8270	8292
		Hajdunánás	156	155	156
29.	Érpatak		1181	1156	1171
		Geszteréd	417	410	417
30.	Tiszabüd		1338	1338	1338

Nr.	Églises-Méres	Succursales	Fidèles du rite grec	Fidèles	
				de langue meternelle hongroise	sachant parlerle hongrois
		Büdszentmihály	378	376	378
		Tiszalök	213	212	212
		Tiszadob	263	259	261
		Tiszadada	97	92	96
		Taktakenéz	40	40	40
31.	Ujfehértó		2865	2857	2865
c., Karászi kerületből					
32.	Ajak		494	494	494
		Anarcs	260	253	253
		Rétközberencs	55	55	55
		Dombrád	262	257	262
		Döge	76	76	76
		Tiszakanyár	68	68	68
		Kékcse	59	45	40
		Kisvárdá	822	813	819
		Szabolcsveresmart	212	209	211
33.	Révaranyos		394	392	394
		Ujkenéz	37	37	37
		Gyüre	79	79	79
		Kisvarsány	7	7	7
		Kopócsapáti	170	170	170
		Nyírlövő	123	114	114
		Lövőpetri	36	36	36
		Nagyvarsány	62	59	59
		Pap	139	136	136
		Tiszaadony /Bereg m./	185	184	185
		Tiszakerecsény /Bereg m./	34	34	34
		Tiszaszalka /Bereg m./	99	93	99
		Tiszavid /Bereg m./	20	20	20
		Vámosatya /Bereg m./	33	29	33
34.	Nyírkarász		839	818	838

Nr.	Églises-Méres	Succursales	Fidèles du rite grec	Fidèles	
				de langue meternelle hongroise	sachant parlerle hongrois
		Kisbáka	43	35	35
		Nagybáka	58	58	58
		Gemzse	48	48	48
		Gyulaháza	131	129	129
35.	Nyírmada		576	576	576
		Pusztadobos	426	426	426
		Ilk /Szatmár vm/	32	32	32
36.	Nyírtass		641	634	634
		Berkesz	17	17	17
		Demecser	174	162	173
		Gégény	84	84	84
		Kék	72	72	72
		Pátroha	123	120	121
		Székely	144	140	143
37.	Tornyospálcza		599	593	593
		Fényeslitke	132	127	128
		Jéka	247	242	243
		Mezőladány	342	341	341
		Benk	36	36	36
		Tiszamogyorós	11	11	11
		Komoró	83	81	82
		Mándok	178	174	174
		Tuzsér	91	83	84
		Eperjeske	38	38	38
		Tiszabездéd	132	132	132
		Tiszaszentmárton	19	19	19
		Zsurk	19	19	19
		Záhony /Ung/	177	177	177
		Győröcske /Ung/	27	27	27
Máriapócsi kerületből					
38.	Nyírgyulaj		973	960	968

Nr.	Églishes-Méres	Succursales	Fidéles du rite grec	Fidéles	
				de langue meternelle hongroise	sachant parlerle hongrois
		Ófehértó	424	424	424
39.	Kállósemjén		1151	1151	1151
40.	Kisléta		651	650	651
		Nyírbogát	497	493	493
		Pócspetri	179	177	177
41.	Levelek		559	558	559
		Apagy	274	274	274
		Besenyőd	67	67	67
		Nyíribrony	73	73	73
		Magy	118	113	118
		Nyírtét	205	202	204
42.	Máriapócs		1259	1239	1252
43.	Nyírbakta		351	349	351
		Lórántháza	56	56	56
		Nyírbákó	36	35	36
		Nyírkércs	75	75	75
		Rohod	91	91	91
		Ramocsaháza	228	228	228
		Laskod	116	116	116
		Petneháza	494	493	494
		Vaja	195	195	195
g, Nagykállói kerületből:					
14.	Biri		583	583	583
		Balkány	1360	1342	1359
45.	Kótaj		1118	1024	1067
46.	Nagykálló		1369	1324	1355
		Kiskálló	320	320	320
47.	Napkor		866	865	866
48.	Nyiregyháza		3790	3455	3604
49.	Oros		1334	1291	1318
50.	Nyírpazony		310	306	308

Nr.	Églishes-Méres	Succursales	Fidéles du rite grec	Fidéles	
				de langue meternelle hongroise	sachant parlerle hongrois
		Nyirtura	148	144	148
		Nagyhalász	251	44	251
		Kemecse	167	161	162
		Vasmegyer	96	95	96
		Nyirbogdány	132	139	139
		Sényő	94	94	94
		Beszterecz	42	42	42
		Tiszaród	21	19	21
Nyirbélteki kerületből:					
51.	Nyirgelse		602	602	602
		Szakoly	591	590	590
		Nyirmihálydi	268	268	268
52.	Nyirbéltek		1439	1425	1433
53.	Nyirlugos		1212	1208	1211
54.	Nyirpilis		990	980	987
55.	Penészlek		1236	1236	1236
56.	Piricse		468	467	468
		Encsencs	274	274	274
Timári kerületből:					
57.	Balsa		678	670	678
58.	Buj		1095	1065	1087
		Tiszaberczeli	205	204	205
		Paszab	38	38	38
		Ibrány	343	339	342
		Tiszakarád / Zemplén/	205	205	205
59.	Kenézlő		425	420	425
		Viss	267	267	267
		Zalkod	186	180	186
60.	Vencsellő		450	444	449
		Gáva	501	494	501
61.	Timár		912	897	912

Nr.	Églises-Méres	Succursales	Fidèles du rite grec	Fidèles	
				de langue meternelle hongroise	sachant parlerle hongrois
		Rakamaz			
		Tiszanagyfalu			
		Szabolcs			
j., Nyíri kerületből /Szatmár vm./					
62.	Nyirederes		320	320	320
63.	Fábiánháza		617	614	617
		Nyircsaholy	663	663	663
		Csanáros	54	52	54
		Nagyecséd	90	170	188
		Mérk	275	275	275
		Vállaj	538	530	533
64.	Gebe		566	566	566
		Nyírmeggyes	119	119	119
65.	Hodász		545	545	545
		Kántorjánosi	481	81	481
		Nyíriköd	91	91	91
		Őr /Szabolcs/	92	92	92
66.	Nagydobos		372	371	372
		Vitka	115	114	115
		Olcsvaapáti	3	1	3
		Szamosszeg	51	51	5
		Kérsemjén	1	1	1
		Vsásárosnamény / Borsod/	76	76	76
		Panyola /Szatmár/	13	13	13
		Ugornya /Bereg/	20	20	20
		Gergely	38	38	38
		Jánd	8	8	8
		Gulacs	25	25	25
67.	Nyircsászári		434	431	432
68.	Nyirvasvári		1101	1100	1101
		Nyírbátor /Szabolcs/	701	673	682

Nr.	Églises-Méres	Succursales	Fidèles du rite grec	Fidèles	
				de langue meternelle hongroise	sachant parlerle hongrois
69.	Ópályi		1063	1063	1063
		Mátészalka	470	431	446
		Kocsord	33	33	33
70.	Nyirparasznya		430	430	430
		Papos	103	103	103
		Jármi	78	78	78
k., Szatmár-Németii kerületből:					
71.	Jánk		403	403	403
		Nemesborzova	6	6	6
		Csaholcz	35	35	35
		Császtó	96	96	96
		Szatmárcseke	28	28	28
		Czégény	12	12	12
		Dányád	13	10	13
		Darnó	9	9	9
		Fehérgyarmat	92	90	92
		Fülesd	54	54	54
		Fülpös	59	59	59
		Fülpösdarócz	25	25	25
		Géberján	5	5	5
		Gyügye	8	3	6
		Hermánszeg	13	13	13
		Turistvándi	6	6	6
		Kömörő	4	4	4
		Kisar	18	18	18
		Kisnamény	139	139	139
		Kisszekeres	38	38	38
		Majtits	37	37	37
		Nánd	9	9	9
		Matolcs	7	7	7
		Nábrád	9	9	9

Nr.	Églises-Méres	Succursales	Fidèles du rite grec	Fidèles	
				de langue meternelle hongroise	sachant parlerle hongrois
		Nagyar	34	34	34
		Nagyszekeres	47	47	47
		Penyige	56	56	56
		Turricse	129	129	129
		Szamosujlak	19	19	19
		Vámosoroszi	18	18	18
		Zsarolyán	4	4	4
72.	Kökényesd/Ugocsa		861	861	861
		Akli /Ugocsa	82	82	82
		Csedreg	509	509	509
		Dubolcs	12	11	12
		Fertőszalmás/Ugocsa	97	97	97
		Halmi /Ugocsa	364	362	364
		Nagypalád	71	71	71
73.	Nagypeleske		719	712	719
		Gacsály	92	92	92
		Kispeleske	39	39	39
		Lázári	445	445	445
		Rozsály	324	324	324
		Tisztaberek	66	66	66
		Zajta	93	93	93
74.	Sárközujslak		805	776	798
		Adorján	112	112	112
		Egri	202	202	202
		Sárköz	856	578	709
75.	Nagykároly/ószláv.		3508	3201	
76.	Szatmár-Németi		4893	3942	4529
77.	Szárzaberek		274	274	274
		Garbolcz	33	33	33
		Homok	247	247	247
		Méhteleg	153	153	153

Nr.	Églises-Méres	Succursales	Fidèles du rite grec	Fidèles	
				de langue meternelle hongroise	sachant parlerle hongrois
		Mikola	468	468	468
		Nagyhódos	83	83	83
		Kishódos	15	15	15
		Kissár	162	162	162
78.	Turterebes / Ugocea/		730	721	730
		Kisbábony /Ugocea/	31	29	30
	Munkácsi egyházmegyéből összesen		111189	107508	109756
I. A szamosujvári egyházmegyéből:					
1., A szatmári kerületből /Szatmár vm./					
79.	Aranyosmeggyes		2383	131	802
		Szatmárgörbed	422	20	227
80.	Batizvasvári		623	101	532
		Batiz	965	709	1147
81.	Szatmár /oláh pléb./				
82.	Szatmárudvari		1270	213	1147
		Berend	197	144	188
		Kak	236	11	222
		Kakszentmárton	283	23	249
2., A szinyérváraljai kerületből					
83.	Szamosberencze		553	8	248
84.	Józsefháza		685	196	576
85.	Patóháza		675	9	203
	Szamosujvári egyházmegyéből összesen		8292	1781	5339
II. A nagy-váradí egyházmegyéből.					
86.	Amacz		478	35	313
87.	Szatmárzsadány		1353	51	588
2., A szamosközi kerületből					
88.	Szamoskrassó		546	44	395
89.	Szamoslippó		829	---	136
90.	Nagykolcs		394	37	305

Nr.	Églises-Méres	Succursales	Fidèles du rite grec	Fidèles	
				de langue meternelle hongroise	sachant parlerle hongrois
		Dobrácsapáti	144	59	109
		Kiskolcs	196	--	160
		Szamoskóród	201	192	192
		Pettyén	170	155	167
		Ombod	78	73	76
		Szatmárpálfalva	122	14	103
3., A szatmári kerületből:					
91.	Csengerbagos		763	88	648
92.	Csegöld		674	657	673
93.	Csengerujfalu		483	415	477
		Ura	229	202	228
94.	Ovár		393	349	390
		Csenger	400	397	400
		Szamosdara	278	278	278
95.	Pete		277	214	276
		Atya	177	177	177
		Pusztadarócz	215	199	214
		Nagygécz	137	109	122
96.	Porcsalma		465	465	465
		Pátyod	422	419	422
		Angyalos	85	73	84
		Győrtelek	46	46	46
		Ökörítő	55	55	55
		Rápol	---	---	---
		Szamoszályi	56	56	56
		Tunyog	20	20	20
		Tyokod	81	76	80
97.	Szamosdob		992	18	722
98.	Vetés		975	637	921
4., Nagykárolyi kerületből					
99.	Csomakör		623	343	577

Nr.	Églises-Méres	Succursales	Fidèles du rite grec	de lang. met. hongroise	Fid. sachant parlerle hongrois
		Bere	36	26	35
		Mezőfény	55	55	55
100.	Domahida		530	193	501
		Kaplony	173	170	173
		Börvely	82	57	79
		Kálmánd	22	8	22
101.	Gencs		429	87	320
102.	Kismajtény		969	45	693
		Nagymajtény	257	255	256
103.	Nagykároly/oláh pléb./		L 75 alatt		
104.	Reszege		551	27	467
		Mezőpetri	64	13	57
105.	Szaniszló		2145	857	1957
5. Az érmelléki kerületből:					
106.	Érdengeleg		752	90	642
107.	Érdendréd		697	56	539
108.	Esztró		329	3	146
109.	Mezőterem		530	187	431
110.	Portelek		470	2	248
		Iriny		115	141
111.	Krasznaszentmiklós		790	50	548
112.	Vezend		879	5	531
/. A vasadi kerületből:					
113.	Éradony /Bihar:/		165	163	165
		Ottomány	82	57	81
		Asszonyvására	19	16	18
114.	Érkörtvélyes /:Szatmár:/		513	507	513
		Érmihályfalva /:Bihar:/	638	610	637
115.	Értarcsa /:Bihar:/		503	200	474
		Érkesezü	104	101	101
116.	Gálospetri /:Bihar:/		422	359	421

Nr.	Églises-Méres	Succursales	Fidèles du rite grec	Fidèles	
				de langue meternelle hongroise	sachant parlerle hongrois
117.	Nyiracsád /:Szabolcs:/		1519	1464	1515
		Nyirmártonfalva	656	655	655
118.	Nyiradony		1972	1971	1972
		Aba	-	-	-
119.	Piskolt /:Bihar:/		1115	73	947
120.	Nyirábrány /:Szabolcs:/		1706	1703	1706
		Vámospércs	42	38	42
121.	Vasad		1201	19	713
7. Nagylétai kerületből:					
122.	Álmosd		322	314	322
		Csokoly	211	211	211
		Nagykágya	59	49	58
		Kiskágya	2	2	2
		Kóly	14	9	14
		Székelyhid	132	72	112
123.	Bagamér		434	392	432
124.	Érkenéz		748	67	610
125.	Érselind		706	672	700
		Érsemjén	425	416	425
126.	Hosszupályi		237	236	237
		Báránd	8	5	8
		Dancsháza	-	-	-
		Derecske	83	54	83
		Füzesgyarmat	17	12	17
		Földes	7	7	7
		Hajdubagos	9	9	9
		Karczag-Ujszállás	-	-	-
		Monostorpályi	108	108	108
		Mikepércs	19	19	19
		Nagybajom	9	8	8
		Sáp	4	3	4

Nr.	Églises-Méres	Succursales	Fidèles du rite grec	Fidèles	
				de langue meternelle hongroise	sachant parlerle hongrois
		Sáránd	11	11	11
		Szerep	13	10	13
		Hajduszovát	13	13	13
		Tépe	-	-	-
		Tiszafüred	15	15	15
		Biharudvari	5	5	5
127.	Kakad		184	175	183
128.	Nagyléta/oláh pléb.		1981	354	1704
		Bihardiószeg	309	195	297
		Jankafalva	78	51	74
		Ujléta	13	13	13
129.	Nagyléta/:szláv.pléb.		L. 128 alatt		
130.	Pocsaj	Esztár	23	11	21
		Biharfélegyháza	126	102	117
		Henczida	45	45	45
		Kismarja	88	79	88
131.	Vértés		490	483	489
8. A makói kerületből:					
132.	Makó		1566	1458	1502
		Apátfalva /:Csanád:/	32	31	32
		Gádoros /Békés/	10	4	9
		Békés /Békés/	7	3	7
		Csaba /Békés/	107	21	68
		Endrőd /Békés/	7	5	6
		Földeák /Csanád/	18	18	18
		Gyoma /Békés/	4	2	4
		Gyula	60	27	48
		Hódmezővásárhely	98	77	91
		Ujkigyós /Békés/	21	16	19
		Kőrösladány	13	11	15
		Mezőberény / Békés/	12	7	9

Nr.	Églises-Méres	Succursales	Fidèles du rite grec	Fidèles	
				de langue meternelle hongroise	sachant parlerle hongrois
		Királyhegyes / Csanád/	2	1	2
		Püspöklels	28	28	28
		Orosháza /Békés/	48	34	42
		Békéssámson / Békés/	130	73	122
		Szarvas /Békés/	13	4	10
		Szeged /:Csongrád/	293	166	263
		Szentes /Csongrád/	51	43	51
		Tótkomlós /:Békés/	19	13	17
9. A nagyvárad kerületből:					
133.	Bedő		527	8	400
		Ártánd	9	9	9
		Bojt	6	6	6
		Bors	42	35	36
		Berettyószentmárton	30	30	30
		Berettyóújfalú	54	54	54
		Darvas	1	1	1
		Furta	-	-	-
		Gaborján	-	-	-
		Mezőkeresztes	9	7	9
		Mezőpeterd	24	2	23
		Váncsod	19	17	18
		Vekerd	-	-	-
		Zsáka	13	13	13
134.	Gyires		462	1	158
		Berekböszörmény	3	2	3
		Kőrösszeg	28	-	1
		Komádi	28	23	27
		Kőröstarján	109	13	73
		Kőrösszegapáti	5	3	5
		Magyarhomorog	-	-	-
		Nagyharsány	-	-	-

Nr.	Églises-Méres	Succursales	Fidèles du rite grec	Fidèles	
				de langue meternelle hongroise	sachant parlerle hongrois
		Okány	21	6	13
		Szakál	5	4	5
		Ugra	10	1	7
		Vizesgyán	-	-	-
135.	Nagyszántó		131	77	124
		Bihar	94	86	92
		Hegyközkovácsi	14	12	13
		Kisszántó	2	2	2
		Nagykereké	31	31	31
		Nyüved	23	23	23
		Paptamási	26	20	23
		Pelbárthida	54	9	42
		Tóttelek	5	2	4
136.	Nagyvárad /:szláv. pléb/		1765	1765	1765
		Csatár	26	10	12
		Hegyközpályi	9	8	9
		Hegyközujlak	21	10	19
		Kisjenő	9	3	7
		Biharpüspöki	118	58	97
		Hegyközszálldobágy	1	1	1
		Kisujfalu	12	-	11
		Szabolcs	6	-	4
		Bottyán	-	-	-
		Bikács	11	1	7
		Nagyszalonta	30	23	30
		Szakadát	1	1	1
		Barakony	2	1	1
		Cséffa	12	7	11
		Gyapju	5	2	4
		Illye	8	1	6
		Inánd	-	-	-

Nr.	Églises-Méres	Succursales	Fidèles du rite grec	Fidèles	
				de langue meternelle hongroise	sachant parlerle hongrois
		Less	16	-	10
		Madarász	1	-	-
		Oláhhomorog	-	-	-
		Oláhszentmiklós	3	1	3
		Rojt	10	-	6
137.	Szentandrás		905	39	405
		Szentjános	11	-	10
		Ujpalota	53	4	35
	Nagyvárad egyházmegyéből összesen:		48690	24911	41464
V. Az esztergomi főegyházmegyéből:					
138.	Budapest		5806	3745	4890

A gör. kath. magyar hívek részére tervezett
új egyházmegyéhez
a székelyföldi püspöki külhelynökség keretében
csatolható anyaegyházak és fiókegyházak
kimutatása

[Liste des paroisses – Eglises-Mères et Succursales
- qui formeraient le nouveau Vicariat Episcopal de Székelyföld
relevant du Diocèse projeté pour les catholiques hongrois du
rite grec.]

Nr.	Églises-Méres	Succursales	Fidéles du rite grec	Fidéles	
				de langue meternelle hongroise	sachant parlerle hongrois
Sorszám	Anyae gyházak	Fiókegyházak	Gör. kath. hivek száma	Magyar anyanyelvű	Magyarul beszélni tud
I. A gyulafehérvári-fogarasi egyházmegyeből. A Háromszéki esperesi kerület.					
1.	Árkos		87	87	87
		Angyalos	-	-	-
		Sepsibodok	4	4	4
		Élfalvazoltán	2	-	2
		Fotosmartonos	-	-	-
		Gidófalva	-	-	-
		Kálnok	1	1	1
		Sepsikőrőspatak	16	16	16
		Málnás	16	16	16
		Oltzer	-	-	-
		Sepsiszentgyörgy	69	57	65
2	Nagyborosnyó		32	32	32
		Sepsibesnyó	15	15	15
		Barátos	4	4	4
		Bitá	3	3	3
		Czófalva	-	-	-
		Dálnok	3	3	3
		Egerpatak	13	13	13
		Ereszterény	14	14	14
		Feldoboly	-	-	-
		Kisborosnyó	-	-	-
		Csomakőrös	-	-	-
		Léczfalva	8	7	8
		Maksa	21	21	21
		Réty	1	-	1
		Szacsva	3	3	3
		Orbaitelek	3	3	3

Sorszám	Anyae gyházak	Fiókegyházak	Gör. kath. hívek száma	Ebből	
				Magyar anyanyelvű	Magyarul beszélni tud
		Papolcz	144	57	111
		Zágon	1	1	1
3	Nagykászon	Kászonaltiz	83	83	83
		Kászonfeltiz	285	285	285
		Kászonimpér	280	275	280
		Kászonjakabfalva	286	285	285
		Kászonújfalu	221	221	221
4	Csíkszentgyörgy		283	260	283
		Csíkceksfalva	12	12	12
		Csíkménáság	84	84	84
		Csíkmindszent	-	-	-
		Csíkszentkirály	61	61	61
		Csíkszentimre	26	26	26
		Csíkszentmárton	35	19	24
		Zögöd	9	9	9
5	Csíklázárfalva		261	261	261
		Sepsobükszád	5	5	5
		csatószeg	3	3	3
		Kozmás	19	19	19
		Csíkszentsimon	4	3	4
		Csíkszentsimon	4	3	4
		Tusnád	85	85	85
		Csíkverebes	11	11	11
6.	Gelencze		251	165	243
		Haroly	7	5	7
		Hilib	1	1	1
		Imecsfalva	4	1	3
		Kovászna	142	16	43
		Kézdimárkosfalva	2	2	2
		Ozsdoba	19	19	19

Sorszám	Anyae gyházak	Fiókegyházak	Gör. kath. hívek száma	Ebből	
				Magyar anyanyelvű	Magyarul beszélni tud
		Páva	-	-	-
		Székelypetőfalva	-	-	-
		Szentkatolna	4	1	4
		Zabola	3	1	2
7	Illyefalva		72	72	72
		Aldoboly	-	-	-
		Kilyén	3	3	3
		Sepsiszentkirály	-	-	-
		Szotyor	-	-	-
8	Lemhény		184	184	184
		Kézdialmás	7	-	7
		Bereczk	22	3	4
		Csomortán	-	-	-
		Esztelnek	10	10	10
		Kézdimártonos	8	8	8
		Nyujtád	-	-	-
		Sósmező	7	7	7
		Kézdisárfalva	1	-	-
		Kézdiszászfalva	3	3	3
9	Lisznyó		264	264	264
		Bukfalva	8	8	8
		Bodola	-	-	-
		Dobolló	1	1	1
		Kökös	1	1	1
		Sepsimagyarás	14	14	14
		Szentivánlaborfalva	6	6	6
		Uzon	11	11	11
10	Kézdiszentkereszt		110	110	110
		Béla falva	-	-	-

Sorszám	Anyae gyházak	Fiókegyházak	Gör. kath. hívek száma	Ebből	
				Magyar anyanyelvű	Magyarul beszélni tud
		Kézdivásárhely	46	30	38
		Kuntapatak	4	4	4
		Kézdioroszfalu	-	-	-
		Kézdiszárzapatak	24	24	24
		Kézdiszentlélek	9	9	9
11	Tarja		145	145	145
		Alsócsermáton	2	2	2
		Karathna	68	36	68
		Felsőcsermárton	16	16	16
		Futásfalva	1	-	1
		Iksfalva	16	14	16
		Kézdikővár	3	3	3
B, Udvarhelyi esperesi kerület					
12	Abásfalva		59	59	59
		Bágy	-	-	-
		Székelydália	1	1	1
		Homoróddarócz	-	-	-
		Gyepes	15	15	15
		Homoródalmás	363	362	363
		Karácsonfalva	78	77	78
		Homoródkeményfalva	68	68	68
		Homoródszentmárton	39	38	39
		Homoródszentpéter	1	1	1
		Homoródújfalú	15	15	15
		Kápolnásfalú	-	-	-
		Kénos	-	-	-
		Lövete	101	49	101
		Lókod	-	-	-

Ssz	Anyagyházak	Fiókegyházak	Gör. kath. hívek száma	Ebből	
				Magyar anyanyelvű	Magyarul beszélni tud
		Oklánd	43	43	43
		Homródremete	13	13	13
		Recsenyéd	2	2	2
		Szentegyházasköfalva	2	1	2
		Homoródszentlászló	5	-	5
		Városfalva	1	1	1
		Vargyas	7	7	7
13	Alsóboldogfalva		10	8	10
		Sziménfalva	-	-	-
		Betfalva	-	-	-
		Fiatfalva	3	3	3
		Gagy	-	-	-
		Nagygalambfalva	2	2	2
		Székelyszentmihály	1	-	1
		Újszékely	10	9	10
14	Bözödújfalva		122	121	122
		Bözöd	-	-	-
		Csókfalva	22	22	22
		Erdőszentgyörgy	23	5	20
		Etéd	-	-	-
		Kőrispatak	16	10	13
		Küsmöd	53	49	53
15	Sóvárada		54	54	54
		Illyésmező	149	149	149
		Kibéd	7	7	7
		Makfalva	7	2	6
		Szováta	343	316	335
		Köszvényesremete	166	157	165

Ssz.	Anyaegyházak	Fiókegyházak	Gör. kath. hívek száma	Ebből	
				Magyar anyanyelvű	Magyarul beszélni tud
16	Szárazvajta		208	208	208
		Barót	58	58	58
		Zalánpatak	172	172	172
17	Székely- szenterzsébet		71	57	70
		Bún	12	-	8
		Fehéregyháza	18	-	11
		Héjjasfalva	-	-	-
		Magyarhidegkút	-	-	-
		Magyarfelek	-	-	-
		Székelyandrásfalva	1	1	1
		Küküllősárd	-	-	-
		Sárpatak	-	-	-
18	Székelyudvarhely		137	85	129
		Alsósófalva	6	6	6
		Ábrándfalva	-	-	-
		Árvátfalva	-	-	-
		Székelybetlenfalva	12	12	12
		Décsfalva	-	-	-
		Felsőboldogfalva	-	-	-
		Farkaslaka	-	-	-
		Fenyéd	2	2	2
		Kadicsfalva	1	1	1
		Máréfalva	1	1	1
		Miklósfalva	-	-	-
		Oroszhegy	-	-	-
		Oczfalva	-	-	-
		Parajd	15	14	15
		Patakfalva	9	9	9
		Sándortelke	-	-	-

Ssz	Anyae gyházak	Fiókegyházak	Gör. kath. hívek száma	Ebből	
				Magyar anyanyelvű	Magyarúl beszélni tud
		Székelyszentkirály	-	-	-
		Tibád	-	-	-
		Vágás	3	3	3
		Zelelaka	-	-	-
19	Oláhzsákod	89	1	1	
		Bordas	2	1	2
		Csöb	-	-	-
		magyarzsákod	-	-	-
		Oláhhidegkút	-	-	-
		pipe	1	-	1
		Rava	1	1	1
		Székelyszállás		-	-
		Szentdemeter	-	-	-
		Székelyvéczke	21	20	21
C, Gyergyói esperesi kerület					
20	Gyergyóalfalu		387	375	384
		Gyergyócsomafalva	109	109	109
21	Csík-szent- domonkos		222	220	222
		Csíkdánfalva	127	127	127
		Csíkjenőfalva	58	58	58
		Karczfalva	5	5	5
		Csíkmadaras	79	70	73
		Csík-szentandrás	268	261	268
22	Szépvíz		588	153	564
		Kozmás	19	19	19
		Csíkborzsova	-	-	-
		Csíkcsobotfalva	27	-	25
		Csíkcsicsó	11	11	11
		Csíkcsomortán	81	64	80

Ssz	Anyae gyházak	Fiókegyházak	Gör. kath. hívek száma	Ebből	
				Magyar anyanyelvű	Magyarul beszélni tud
		Csikdelne	11	11	11
		Göröcsfalva	-	-	-
		Mádéfalva	39	25	38
		Csikpálfalva	67	67	67
		Csikrákos	46	46	46
		Csikszentmihály	321	29	298
		Csikszentmiklós	-	-	-
		Csikszereda	48	19	38
		Csiktapolcza	-	-	-
		Vacsáncsi	5	4	5
		Várdotfalva	5	5	5
23	Gyimesbükk		1848	502	1556
		Gyimesfelsőlok	68	68	68
		Gyimesközéplak	22	16	22
24	Gyergyó- szentmiklós		421	393	415
		Kilyénfalva	-	-	-
		Szárhegy	70	70	70
		Tekerőpatak	477	72	327
25	Gyergyóvasláb		785	8	601
		Gyergyóújfalu	85	85	85
d, Marosi esperesi kerület					
26	Nyárad- andrásfalva		254	254	254
		Jobbágyfalva	61	61	61
		Székelyabod	10	10	10
		Székelybere	9	9	9
		Berekeresztúr	-	-	-
		Kendő	4	4	4
		Mája	-	-	-
		Márkod	1	1	1

Ssz	Anyae gyházak	Fiókegyházak	Gör. kath. hívek száma	Ebből	
				Magyar anyanyelvű	Magyarúl beszélni tud
		Nyárádszentanna	2	2	2
		Nyárádszereda	16	14	16
		Seprőd	-	-	-
		Nyárádszentimre	6	3	6
		Torboszló	2	2	2
27	Nyárádbálint- falva		197	1	165
		Baczkamadaras	175	168	173
		Nyárádszentbenedek	25	11	25
		Koronka	23	5	23
		Nyárádszentlászló	33	33	33
28	Mezőbánd		650	21	300
		Száltelek	233	4	74
29	Csíksszentiván		182	4	151
		Mezőpanit	148	37	145
30	Harasztkerék		149	98	115
		Göcs	-	-	-
		Kisgörgény	5	2	4
		Székelyvaja	65	62	63
		Szentgericze	13	12	13
		Szövénd	21	5	19
31	Harczó		231	5	167
		Székelykövesd	154	-	135
32	Nyárad- karácson		157	155	157
		hagymásbodon	67	35	62
		Ákosfalva	22	20	22
		Cserefalva	6	6	6
		Folyfalva	11	11	11
		Káposztásszentmiklós	45	39	45

Ssz	Anyae gyházak	Fiókegyházak	Gör. kath. hívek száma	Ebből	
				Magyar anyanyelvű	Magyarul beszélni tud
33	Kebele- szentivány		174	1	134
		Marosagárd	226	8	163
		Székelybós	49	19	49
		Fedd	47	30	47
		Kebele	9	9	9
34	Maros-Vásárhely		1352	457	1027
35	Nyárádtő		733	23	361
36	Székelysárd		253	30	222
		Székelybő	4	3	4
		Demeterfalva	-	-	-
37	Szentháromság		108	107	107
		Bede	7	7	7
		Nyárádgálfalva	10	10	10
		Nagyadorján	-	-	-
		Kisadorján	2	2	2
		Vadasd	1	1	1
38	Szentlőrincz		243	5	172
		Nyomát	57	53	57
39	Kisteremi		120	120	120
		Fintaháza	93	92	92
		Összesen	19491	10837	16845

**211. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár
átiratfoglalmazványa Girolamo Gotti bíborosnak, a Propaganda
Fide Kongregáció prefektusának a Hajdúdorogi egyházmegye
liturgikus nyelvvel kapcsolatos kormánygarancia tárgyában**

Róma, 1912. február 16.

ASV Segr. Stato, anno 1913 rubr. 247, fasc. 1. fol. 115rv. Fogalmazvány.

55557

È ben noto al Signor Cardinale Prefetto della Sacra Congregazione di Propaganda Fide come il Santo Padre ha accettato in massima la domanda del Governo ungherese di erigere una diocesi di rito greco in Ungheria, a condizione però che dal Governo medesimo siano date serie ed efficaci garanzie per impedire l'introduzione della lingua volgare ungherese nella sacra liturgia. Compiendosi ora gli studi e le pratiche necessarie per attuare questo disegno, è stato proposto dai Vescovi – ed il Governo ha annuito a tale progetto – che nella nuova diocesi venga adottata come liturgica la lingua greca antica e che la ungherese sia ammessa soltanto nel modo in cui la lingua volgare è usata nella Chiesa latina. Provvisoriamente poi, cioè sino a che i sacerdoti abbiano appreso il greco antico, si permetterebbe di adoperare nelle parrocchie della diocesi suddetta quella lingua liturgica, che è stata in uso finora, la rutena cioè o la rumena, restando sempre espressamente escluso l'ungherese.

Prima di prendere definitivi accordi col Governo su questo punto, il sottoscritto Cardinale Segretario di Stato crede necessario rivolgersi al prelodato Eminentissimo, pregandolo a volergli far conoscere con cortese sollecitudine il Suo autorevole parere in proposito.

**212. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök átiratfoglalmazványa
Alois Aehrenthal külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye
liturgikus nyelvvel kapcsolatos kormánygarancia tárgyában**

Budapest, 1912. február 16.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1912–XXV–926–971. Fogalmazvány.
ÖStA HHStA MdA PA XL Interna 243–3 Liasse LVIII 25r. (MNL OL X 869,
W 875 tekercs, 409. felvétel. felvétel). Tisztázat.

Az alábbi átirás a fogalmazvány alapján készült.

Külügyminister úrnak

A bécsi nunciaturától vett értesítés szerint az Apostoli Szentszék garancziákat kíván arra nézve: hogy a magyar kormány minden rendelkezésre álló eszközzel azon lesz, hogy a létesítendő új gör. kath. egyházmegyében liturgikus nyelv gyanánt az ó-görög nyelv használtassék.

Mínthogy e garancziák csak diplomáciai jegyzék útján adhatók meg, van szerencsém ide vonatkozólag a vallás- és közoktatásügyi minister úr és

saját aláírással ellátott nyilatkozatot ide csatolva Nagyméltóságodnak azzal a tiszteletteljes kérelemmel megküldeni: hogy azt megfelelő úton a Szentszékekhez juttatni s egyuttal külügyi szerveinket megbízni méltóztassék: hogy a Szentszéknél úgy az új püspökség s praelatora felállítására vonatkozó pápai bulla, mint az amerikai magyar püspök kinevezését tartalmazó pápai decretum kiadását a lehetőség szerint siettessék.

Fogadja stb.

912 II./16.

K. Balogh

II/17

csat: Declaratio

213. Lukács László pénzügyminiszter átirata Khuen-Héderváry Károly miniszterelnökhöz a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos kormánygaranciák tárgyában

Budapest, 1912. február 16.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1912–XXV–926–1050

Magyar Királyi Pénzügyminister

588/P. M. szám

Nagyméltóságú Gróf, Ministerelnök Úr!

Folyó évi február 12-én kelt 926 számú nagybecsű átiratára válaszolva, tisztelettel értesitem Nagyméltóságodat, hogy nem kívánok észrevételet tenni az ellen, hogy a Hajdúdorogon felállítandó új görög szertartású kath. püspökség költségeinek – a nevezett község által felajánlott, valamint esetleges egyéb testületi, felekezeti stb. hozzájárulások által nem fedezett része az állam terhére elvállaltassék, illetve hogy erre nézve az apostoli szentszékeknek kötelező nyilatkozat tétessék.

A mi azonban az új püspökség felállítása tárgyában kiadandó pápai bullába a püspökség dotációjára vonatkozólag felveendő adatokat illeti, tisztelettel megjegyzem, hogy nem járulhatok hozzá ahhoz, hogy az új püspökségben létesítendő székeskáptalan tagjainak évi javadalmazása oly összegekben állapitassék meg, a mely összegű illetmények engedélyezése az új káptalan tagjai részére a vallás és közoktatásügyi minister úr által folyó évi február 9-én Nagyméltóságodhoz intézett s a fentemlített nagybecsű átirattal a részemre megküldött 545 számú átiratban javaslatba hozattak; – hanem tisztelettel kérem, hogy az engedélyezendő illetmények oly összegekben állapitassanak meg, a mely összegű évi illetmények a már fenálló, s nevezetesen a lugosi kör szerb [sic-gör. szert.] kath. püspökséghez tartozó székeskáptalan tagjai ezidő szerint élveznek; – a mely lugosi püspökségnél rendszeresített javadalmak a vallás és közoktatásügyi minister úr fentidézett

átiratában a hajdudorogi új püspök, valamint az új püspökségi irodában alkalmazandó személyzet részére biztosítandó illetmények megállapításánál is alapul vétettek.

Tisztelettel megjegyzem továbbá, hogy egyáltalán nem tartom feltétlenül szükségesnek azt, hogy a felállítandó új püspökséggel egyidejűleg új kör szerb [sic-gör. szert.] kath. papnevelő intézet is létesíttessék, - s ezért hangsúlyozni kívánom, hogy az új püspökség költségeinek az állam terhére leendő elvállalásához a fentiekben kijelentett hozzájárulásom nem képez egyben hozzájárulást ahhoz is, hogy a szervezendő új püspökséggel kapcsolatban papnevelő intézet állítassék fel, illetve hogy ennek létesítése állami eszközökkel biztosíttassék.

Tekintettel arra, hogy a nagybecsű átirattal megküldött iratokból kitűnően a felállítandó új püspökség költségeihez biztosítandó községi stb. hozzájárulások mindeddig pontosan megállapítva nem lettek, tisztelettel kérem Nagyméltóságodat, méltóztassék oda hatni, hogy e hozzájárulások kérdése mielőbb és pedig olyképen rendeztessék, hogy az új püspökség felállításával az államra háruló teher a lehető minimumra szállíttassék le.

Végül tisztelettel kérem Nagyméltóságodat, hogy az új püspökség felállításával kapcsolatos s jelenleg még függőben levő kérdések végleges rendezéséről engem értesíteni és a püspökség felállítása tárgyában (tekintettel az 1885. évi VII. t. cz. határozmányaira is) netán benyújtandó törvényjavaslat tervezetét részemre annak idején megküldeni méltóztassék.

Fogadja Nagyméltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását.

Budapest, 1912. február 16-án.

Lukács

214. Jaczkovics Mihály hajdúdorogi külhelynök jelentése Firczák Gyula munkácsi püspöknek a Hajdúdorogi egyházmegyébe besorolandó parókiák kijelölése tárgyában

Hajdúdorog, 1912. február 16.

EPL Cat. D/c. Vaszary 1912. Tisztázat.

A Hajdudorogi Gör. Szert. Kath. Magyar Püspöki Külhelynöktől
Dicsőség a Jézus Krisztusnak!
58. szám. 1912.

Méltóságos és főtisztelendő Püspök, Igen kegyes Uram
s jóságos Pártfogóm!

A szóban levő új püspökség tárgyából kifolyólag méltóztatott csekélységemet kegyesen utasítani, hogy a magyar gör. szert. kath. hívek számát és lakhelyét feltűntető kimutatást, illetve térképet Méltóságodhoz felterjesszem.

Megbizottunk Dr Ujhelyi Andor ministeriumi fogalmazó közvetlenül fogja azt Méltóságod magas címére elküldeni;- azt hiszem eddigelé méltóztatott már kézhez is venni azt. -

A midőn ezen körülményt hódolatteljes alázattal bátorkodom Méltóságos püspök úr magas tudomására hozni, egyben van szerencsém a Hajdudorogon megtartott, általam összehívott értekezletből szerkesztett folyamodványok másolatait mélységes tisztelettel mellékelni. –

Csekélységemnek további kegyeibe és leghathatósabb kegyelmes pártfogásába mély alázattal ajánlva áldást osztó szentelő kezeinek kegyetes csókolása mellett, Isten áldását és a Boldogságos Szüz oltalmát esdve Méltóságodra, fűi mély hódolattal vagyok.

Hajdudorog, 1912. február hó 16án

Méltóságodnak legengedelmesebb, legkisebb szolgája és örökké hive:

Jaczkovics Mihály

hajdudorogi püspöki külhelynök.

214a. Jaczkovics Mihály levelének melléklete: Ujhelyi Andor miniszteri fogalmazó levele és az általa összeállított táblázatok

Méltóságos Püspök Ur!

Jaczkovics Mihály hajdudorogi püspöki külhelynök ur megbízásából a legmélyebb tisztelettel van szerencsém a létesítendő új gör. katolikus püspökségre vonatkozó adatokat Méltóságos Uramnak rendelkezésére bocsátani.³⁰⁹

Nagybecsü engedelmével bátorkodom megjegyezni, hogy a hajdudorogi püspöki külhelynökség hitközségeiről nem tartottam szükségesnek külön statisztikai kimutatást készíteni, illetve idevonatkozólag mindenkor a munkácsi egyházmegye schematizmusát csatoltam.

Mély hódolatom és kiváló tiszteletem nyilvánítása mellett maradok

Méltóságos Uramnak alázatos szolgája

Dr. Ujhelyi Andor

földmiv. min. fogalmazó

---

309 Mivel a kimutatás lényegében megegyezik a hivatalos úton beterjesztett adatokkal, itt csak az összefoglaló táblázatot közöljük.

Áttekinthető kimutatás arról, hogy a létesítendő új püspökségbe egyházmegyénként hány hitközség csatoltatik be.

Sorszám	az egyházmegye, melynek területéből a kiszakítás történik	a hitközségek száma		A hívők száma és anyanyelve az 1900 évi népszámlálás adatai szerint			Ezek közül 1900-ban magyarul nem tudott	Összesen	Jegyzet
		anya-egyház	fiók-egyház	magyar	oláh	ruthén illetve tót			
I.	Munkácsi egyházmegye	53	180	87997	-	-	-	87997	A nagyváradi hitközség a nagyváradi egyházmegyében van kimutatva
	a.) Hajdúdorogi püspöki külhelynökség területe b.)a hajdúdorogi püspöki külhelynökségen kívül eső terület	20	89	20906	-	1922	611	22828	
II.	Eperjesi egyházmegye területéről	36	282	25260	-	8822	3322	34182	
III.	Nagyváradi egyházmegye területéről	44	53	25768	16942	-	4036	42710	
IV.	Szamosújvári egyházmegye területéről	5	3	4762	5924	-	2205	10682	
V.	Budapest székes főváros	1	-	5806	-	-	-	5806	
végösszesítés		159	607	170589	22866	10744	10174	204209	

215. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök átirata Alois Aehrenthal külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye liturgikus nyelvvel kapcsolatos kormánygarancia tárgyában

Budapest, 1912. február 17.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVIII. fol. 25–v. (MNL OL X 869, W 875 tekercs, 409). Tisztázat.

971 szám.M.E.I. 1.3.1/12.898

Nagyméltóságu Gróf Aehrenthal Alajos Urnak,

belső titkos tanácsos, stb.

a cs. és kir. Ház és a közös külügyek miniszterének, Wien.

Nagyméltóságu Minister Ur!

A bécsi nunciaturától vett értesítés szerint az Apostoli Szentszék garanciákat kíván arra nézve: hogy a magyar kormány minden rendelkezésére állandó eszközökkel azon lesz, hogy a létesítendő új gör. kath. egyházmegyében liturgikus nyelv gyanánt az ó-görög használtassék.

Mínthogy e garanciák csak diplomacziái jegyzék útján adhatók meg, van szerencsém die vonatkozólag a vallás- és közoktatásügyi miniszter ur és saját aláírással ellátott nyilatkozatot³¹⁰ idecsatolva Nagyméltóságodnak azzal a tiszteletteljes kérelemmel megküldeni: szerveinket megbizni méltóztassék: hogy a Szentszéknél úgy az új püspökség s praelatura felállítására vonatkozó pápai bulla, mint az amerikai magyar püspök kinevezését tartalmazó pápai decretum kiadását a lehetőség szerint siettessék.

Fogadja Nagyméltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását.

Budapesten, 1912. évi február hó 17.

Khuen-Héderváry

216. A román görögkatolikus metropólia püspökeinek felterjesztése X. Piusz pápának a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában

Balázsfalva, 1912. február 17.

ASV Segr. Stato, anno 1913 rubr. 247, fasc. 1. fol. 145r–154r. Tisztázat.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 2. fol. 205r–210r. Másolat.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában található másolat alapján:

CÁRJA, LXXIV, 182–188. Az alábbi átirás a tisztázat alapján készült.

Numero 1043-1912.

Beatissimo Patri Pio Papae X°

Summo Romano Pontifici Romae ad Vaticanum.

---

³¹⁰Lásd: 206. számú dokumentum.

Beatissime Pater !

In nexu litterarum³¹¹ diei 14 Februarii 1912 Numero 1042 summo honori nobis nunc est protocollum ad pedes Beatitudinis Vestrae prosternere, in conventu Ordinariorum Provinciae ecclesiasticae Alba-Julienensis habito in aedibus metropolitanis Balásfalvae in Hungaria die 17ª mensis Februarii anni currentis 1912.

Antequam Ordinarii memorati votum suum deprompserint, gravitatis rei ratione habita opportunum imo necessarium omnino visum nobis est, quidnam de novo episcopatu erigendo et speciatim intuitu dismembrationis perplurium paroeciarum nostrae ecclesiasticae Provinciae pertinentium, representantes per nosmetipsos adstiti capitulorum cathedralium item cleri in pastoralis cura constituti, necnon populi nostri fidelis e singulis Dioecesebus sentirent.

Quoad dismembrationem paroeciarum votum suum dedit juxta tramites Sacrorum Canonum ordinarius competens; attamen per protocolli subscriptionem votum Ordinariorum opinio evasis communis ipsius coetus episcoporum supra memoratae Provinciae metropolitanae.

Hisce praemissis liceat vota Ordinariorum in protocollo deposita aliquantis per amplius dilucidare.

I. Quoad quaestionem praecipuam, utrum nempe erigenda sit nova Dioecesis graeci ritus, nos Ordinarii iterum declaravimus sicuti hoc expresse fecimus in conventu quoque episcoporum Hungariae die 9^a Novembris anni elapsi 1911 habito, nil obstare quominus nova Dioecesis erigeretur pro tuendo spirituali bono magyarorum sive hungarorum graeci ritus catholicorum, dummodo per erectionem novae Dioecesis salva et illaesa maneat integritas territorialis et personalis Dioecesium, quae ecclesiasticam graeci ritus rumenicam constituunt provinciam. In hoc sensu et solummodo atque exclusive in hoc sensu intelligendus est consensus, de quo mentio fit in litteris Eminentissimi Hungariae Primatis ad Excelsam Nuntiaturam Apostolicam Vindobonensem e supra memorato conventu datis. Quoad particulares quaestiones erectionem novi episcopatus spectantes, mentem nostram aperire intendebamus tunc tantum, quando Apostolica Sedes eam exquisitura erat post factam communicationem tempore utili et opportuno numeri et nomenclaturae paroeciarum, quae a Dioecesebus Provinciae nostrae avellendae erant. Cum autem numerum et nomen istarum paroeciarum die tantum 8a Februarii 1912 cognoscere licuit, quando nempe traditus nobis est elenchus paroeciarum simul cum memoriali regii hungarici gubernii in hac causa exarati adnexus, apprime patet, consensum nostrum die nona (9a) Novembris elapsi anni 1911 datum ad dismembrationem paroeciarum in tali elencho comprehensarum referri non potuisse.

---

311 Lásd: 208. számú dokumentum.

Coeterum observare juvabit litteras jam memoratas Eminentissimi Hungariae Primatis e conventu Episcoporum Hungariae die 9ª Novembris anni 1911 datas in ipso conventu perlectas non fuisse, sed postea exaratas esse et totam quaestionem novi episcopatus brevissime absolutam fuisse ita, ut de modalitatibus in illis litteris contentis vix vel ne vix quidem disceptatio facta fuerit. Affirmari ergo nulli modo potest nos episcopos Rumenos etiam quoad modalitates erectionis novi episcopatus consensum nostrum jam praebuisse.

II. Ut votum Ordinariorum consensum suum ad dismembrationem paroeciarum graeci ritus rumenorum denegantium intelligatur et debite ponderari valeat, exponere satago, quae sequuntur:

Quamvis episcopis Fogarasiensi olim et deinceps Magovaradinensi praeter fideles rumenos subordinati fuerint, etiam graeci, rutheni, rasciani aliique orientales ad Sanctam Unionem conversi et in territorio dictarum Dioecesium degentes, tamen per linguam rumenicam in linguam liturgicam erectam et per Sanctam Sedem canonicè sancitam, character distinctionis istarum Dioecesium semper et constanter rumenicus reputatus fuit. Restaurata tandem provincia ecclesiastica Albae-Julieni per Bullam „Ecclesiam Christi” de dato VI Cal. Decembris anni 1853 a Pontifice felicis recordationis Pio IX° Provincia haec „linguae rumenicae” declarata fuit, et qua talis per legislationem patriae nostrae hungaricae legitime constituta, inscripta et recognita.

„Exhibita Nobis a Venerabili etiam Fratrem Nostro Archiepiscopo Strigoniensi libera quoad haec metropolitici juris resignatione ... ad majorem Omnipotentis Dei gloriam Catholicae Religionis incrementum, necnon spiritualem Rumenorum consolationem et commodum, motu proprio certa scientia ac matura deliberatione Nostra deque apostolicae potestatis plenitudine Dioecesim Fogarasiensem in Transilvania, quae jam inde a sua institutione metropolitico juri Archiepiscopi Strigoniensis ad haec usque tempora obnoxia fuit, ab eodem jure et subjectione ejusdem metropolitani antistitis accedente consensu praemisso Dioecesis antistites graeci ritus catholici uniti, quaeque inibi existunt Ecclesiae, omnes civitates, oppida, pagi, paroeciae, sive matrices, sive filiales itemque coenobia, monasteria, instituta quaelibet, tum ecclesiastica tum saecularia et quorumvis ordinum regularia, omnes denique utriusque sexus personae cujuscumque gradus, ordinis et conditionis a pristina, cui antea suberant Metropolitae Strigoniensis jurisdictione et quavis alia potestate et praerogativa jurisdictionali in perpetuum pariter exemptae sint et liberatae. Insuper Magovaradinensem Dioecesim, quae Strigoniensis ejusdem Antistitis jurisdictione a sua fundatione praefata subjecta fuit, ab jurisdictione et potestate de Metropolitae ipsius libero consensu et resignatione in perpetuum ea ratione distrahimus et avellimus, ut non modo Magno Varadinenses Antistites

graeci ritus catholici uniti, sed vero etiam omnes illius Dioecesis ecclesiae, civitates, oppida, pagi, matricas et filiales paroeciae, monasteria, conventus, cujuscumque generis instituta; omnes et singulae utriusque sexus personae cujuscumque gradus, ordinis et conditionis, denique caetera omnia, quae inibi existunt ab antiqua archiepiscopi Strigoniensis jurisdictione et superioritate similiter in perpetuum distracta prorsus et exemta censeantur. Quae cum ita sint tum Magnovaradinensis et Fogarasiensis, tum duarum per Nos erectarum Lugosiensis nimirum et Armenopolitanae Dioecesium territoria una cum ibi existentibus civitatibus, oppidis, pagis aliisque accessoriis in ecclesiasticam Provinciam graeco-catholicam unitam linguae romenicae atque adeo unam Archiepiscopalem Metropolitanam sedem Fogarasiensem Romenorum graeci ritus catholici uniti eadem apostolica auctoritate perpetuo quoque erigimus et constituimus...”

Exinde orta est ritui graeco omnino conformiter, ut in actis suis Sancta Sedes semper distinctionem fecerit inter particulares manifestationes graeci ritus secundum nempe linguas liturgicas a Sancta Sede adprobatas. Talis ratio exponebat inter limites nomenclationis ritus graeci distinctionem fieri debere inter ritum: graecum-purum, graeco-melchitam, graeco-ruthenum vel slavicum et graeco-rumenum, sicuti haec distinctio institui debet et solet etiam in ecclesia latini ritus juxta linguam liturgicam latinam atque slavicam et mosarabicam.

In patria nostra hungarica leges civiles sub nomenclatione graeci-ritus catholici comprehendunt omnes catholicos ritum graecum amplectentes, sive ruthenos, sive magyaros vel hungaros, sive tandem nos rumenos. Sancta tamen Sedes innixa speciatim Bullae supracitatae in omnibus suis actis solerter curavit, ne catholici rumeni et rutheni confundantur. In hujus assertionis testimonium sufficiat invocare decretum Sacrae Congregationis de Propaganda Fide, quo rumeni in capitali civitate regni hungarici, Budapestini nempe commorantes, a jurisdictione parochi rutheni eximuntur hisce verbis: „hinc fideles rumeni, utpote alterius ritus, non subjiciuntur jurisdictioni parochi rutheni ecclesiae graecae Budapestinensis.” Similiter decrevit Sancta Sedes etiam quoad spiritualem curam rumenorum in regiones Americae septentrionalis migratorum, subordinavit enim eos jurisdictioni et curae pastorali episcoporum latinorum, non vero episcopi rutheni e Galitia in Americam missi.

Ex his praemissis consequentias depromere nobis liceat in sequentibus:

1. Quantumcunque laudabilis et laudanda sit atque censeatur regii hungarici Gubernii sollicitudo de spirituali bono fidelium hungarorum seu magyarorum graeci ritus asseclarum, tamen necessitudini isti satisfieri nequit in spirituale detrimentum aliorum graeci ritus fidelium et in conculcationem jurium acquiritorum, in quorum possessione inveniuntur sub firmissima Apostolicae Sedis tutela aliae Dioeceses vel ecclesiasticae

Provinciae, sicuti in casu ecclesiastica nostra provincia graeco rumena Alba Juliensis nuncupata. Revera per dismembrationem centum quattuor (104) paroeciarum violatur integritas Provinciae metropolitanae Alba-Julienensis et 76 473 fideles per supracitatam Bullam „Ecclesiam Christi” ab omni alia ecclesiastica auctoritate in perpetuum exempti, nunc novae ecclesiasticae auctoritati extra limites nostrae Provinciae constitutae subordinarentur, quod certe violatio esset ejusdem apostolicae Bullae, quam fundamentum infractum Ecclesiae nostrae rumenicae reputare soliti fuimus, et cum quo fundamento nos coram fratribus nostris in schismate tam deplorando versantibus tamquam cum scuto inconcusso fidei, culturae et nationalitatis nostrae praesidio, gloriabamur.

2. Sed quod magis est. Avulsione intenta nostrarum paroeciarum fideles nostri in istis paroeciis commorantes coacti forent ab ipsa Apostolica Sede, ut ritum suum rumenicum deserant et ritum graecum purum amplectantur, quamvis Sancta Sedes in innumeris documentis certiores reddidisset orientales, nihil ei amplius interesse quam ut ritus orientalis maneret inviolatus, quemadmodum et disciplina, quam ante schisma orientales servabant et profitebantur, quaeque venerandis ipsorum antiquis liturgiis ac ritualibus innititur, religiose custodirentur (Instructio Sacrae Congregationis de Propaganda Fide diei 28 Junii 1858).

Et oblivioni mandare haud juvat patres nostros anno 1698 unionem cum Sancta Apostolica Sede inchoaturos solemniter declarasse: „verum ea ratione nos cum Sancta Ecclesia romano-catholica unimus ejusdemque membra nos declaramus, ut nos et successores nostros in nostrae ecclesiae orientalis ritu nemo perturbet; sed omnes caeremoniae, festa et jejunia ut hucusque erant, ita et in futurum maneant; et habeamus libertatem ea secundum calendarium vetus peragendi”. Et episcopus acceptata hac unionis formula, ut omnem mutandi ritus suspensionem a se amoveret suosque securos omnino redderet, in extremis litteris salutarem hanc clausulam adjecit: „Sed suprascripti ea conditione inimus unionem, ut nostra religio, ritus ecclesiae, liturgia, jejunia, necnon ordo noster integra maneant. Quae nisi observentur, etiam sigilla nostra nullum habeant robur.” (v. Nilles, *Simbolae* vol. I. pag. 205, 207.).

Sensum istum primi episcopi et sacerdotum, qui Sanctam Unionem inierunt hodie quoque profitentur fideles nostri, et coactio fidelibus e paroeciis dismembrandis ad novum amplectendum ritum illata indubie tamquam tot promissionum sollemnium a Sancta Sede datarum offuscatio passim censetur.

3. Sed in contrarium superius expositorum adducitur in memoriali regii hungarici Gubernii, aequum et justum non esse fideles magyaros vel hungaros subesse debere episcopis ruthenis atque rumenis, nec eis possibile reddi propriam linguam atque nationalitatem tueri.

Objectioni huic respondemus. Non unquam mens nostra vel antenatorum nostrorum fuit opprimere in ecclesia nationalitatem fidelium alterius linguae et eos solatiis ecclesiae privare prohibendo usum linguae maternae uniuscujusque in omnibus iis, quae ecclesiae praeceptis non contrariantur. Exinde factum est, ut etiam in praeterito – sicuti in memoriale Gubernii quoque fatetur – fidelibus magyaris et etiam iis rumenis, qui libentius utuntur sermone magyarico verbum Dei in lingua magyarica vel hungarica praedicatum fuerit.

Animadvertendum tamen linguam solam, quam quis loquitur, unicum criterium nationalitatis non esse. Linguam hungaricam loquuntur omnes fideles nostri classibus intelligentioribus pertinentes, et ad tramitem legis XVIII ex 1879 loquentur hanc linguam infra duo vel tria decennia omnes regni incolae, taliter enim secumferunt leges patriae nostrae, quibus executionem dare nostrum quoque munus est, utpote qui scholas publicas sustinemus.

Putamus ergo maxima nos erga intentiones Sanctae Sedis atque regii Gubernii portari praevenientia atque promptitudine, quum eas paroecias, quarum fideles non sunt ritus rumeni, sed rutheni, et lingua paleoslavica in liturgiis utuntur, Sanctae Sedis dispositioni cedimus.

Paroecias tamen, quarum fideles, etsi fortasse in commercio quotidiano lingua praeferenter hungarica utuntur, tamen ritum ipsorum rumenicum deserere nolunt, cedere nobis omnino arduum evadit, quia tunc nos ipsi ecclesiae nostrae particularis constitutionem laederemus. Tenemur etenim vi officii tueri atque inviolate servare statum Dioecesium Provinciae nostrae ecclesiasticae.

Animadvertitur quidem in relatione Eminentissimi Primatis in paroeciis graeco-rumenis, quae novae Dioecesi ingremiandae forent, per aliquot tempus adoperari posse linguam liturgicam rumenam. Haec concessio parum consolationis afferret, si perpendatur finem intentum esse tandem privationem per ipsam Sanctae Sedis auctoritatem multorum milium fidelium jure utendi ritu ab ipsa Sanctae Sede adprobato.

Apostolicae Sedi optime notae sunt rixae atque perturbationes, quae inter italos atque slavos meridionales sopiri non possunt propter linguae liturgicae usum. Quanti erit emolumenti rumenos in usu eorum linguae liturgicae arcere, facile praevideri potest.

III. Quoad linguam liturgicam graecam-antiquam, quae in nova dioecesi erigenda statui intenditur, nos nullam facere volumus animadversionem, ne taliter interpretentur nostrae observationes, quasi impedire vellemus erectionem novae dioecesis.

Tamen quoad eam sententiam in relatione Eminentissimi Principis Primatis superius jam saepius citata comprehensam, secundum quam fidelibus permitti poterit „ut in illis, quae essentialia non sunt, linguam

hungaricam seu magyaticam adhibere possint”, notare liceat: ad Sanctam Apostolicam Sedem pertinet judicare, utrum talis permissio dari debeat, necne. Liceat tamen nobis animadvertere in ritu graeco missam sic dictam lectam, sicuti in ritu latino non existere et solummodo per abusu introductam esse, ubi viget talis usus. Ergo nec locus est hymnis in lingua vernacula, etenim omnes responsiones pertinent ad essentiam liturgiae. Et sicuti in missa latina responderi non potest ad sacerdotis exclamationem „Sursum corda”, „Habemus ad Dominum” in lingua vernacula, ita omnes exclamations et ecteniae (litaniae) ad missam pertinentes, sicuti a sacerdote in lingua liturgica fieri debent, ita et a populo in eadem lingua liturgica responsionem accipere debent.

***

Post haec praemissa liceat nobis iterum instanter adire Apostolicam Sedem et in nomine integrae Provinciae ecclesiasticae Albae Juliensis rumenorum humillime deprecari, ut haereditati Domini in medio populi rumenici parceat et periculo relapsus in deplorandum schisma praecaveat.

Est nostra inconcussa persuasio unionem cum Apostolica Sede aequae interesse Dinastiae Habsburgicae ac patriae hungaricae. Spes nostra semper fuit et haec est, quae aluit etiam patres nostros, fore, ut integer populus rumenus ad Sanctam Unionem coactus ad occidentem vertatur et semper magis magisque attractum se sentiat ad populi hungarici et Apostolici Regis hungarici fraternos sensus et regiam clementiam, quod aequae supremi interest tam populo hungarico quam rumenico.

Ad osculum pedum Sanctitatis Vestrae provoluti, summo cum obsequio Apostolicam imploramus Benedictionem.

Balásfalvae (Blasi) in Hungaria ex conventu Ordinariorum Provinciae Metropolitanae Albae Juliensis habito die 17 Februarii 1912.

Victor Mihályi de Apsa
archiepiscopus et metropolita Fogarasensis et Albae Juliensis

Demetrius Radu
episcopus Magnovaradinensis Rumenorum

Bazilius Hosszú
episcopus Lugosiensis, praeconisatus episcopus Szamosujváriensis

Ioannes Georgiu
vicarius capitularis Szamosujváriensis

216a. A román görögkatolikus metropólia püspöki tanácskozásának jegyzőkönyve

Balázsfalva, 1912. február 17.

ASV Segr. Stato, anno 1913 rubr. 247, fasc. 1. fol. 156–160. Tisztázat.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 2. fol. 160r–166r. Másolat.

KIADVA: a bécsi nunciatúra levéltárában található másolat alapján:

CÁRJA, LXXIII., 177–181. Az alábbi átírás a tisztázat alapján készült.

Protocollum

exaratum Balázsfalvae (Blasii) in aedibus palatii archiepiscopalis die 17 mensis februarüi anni 1912, e conventu Ordinariorum provinciae ecclesiasticae rumenicae de Alba Julia habito sub praesidio archiepiscopi et metropolitae Albajuliensis et fogarasiensis Reverendissimi Patris Victoris Mihályi de Apsa.

Praesentes: Reverendissimus Pater Dominus Victor Mihályi de Apsa Archiepiscopus et Metropolita Albajuliensis et Fogarasiensis Rumenorum.

Reverendissimus Pater Dominus Demetrius Radu Episcopus Magno-Varadiensis graeci ritus Rumenorum.

Reverendissimus Pater Dominus Basilius Hossu Episcopus Lugosiensis Rumenorum, praeconisatus Episcopus Armenopolitanus, seu Szamosujváriensis Rumenorum.

Reverendissimus Dominus Joannes Giorgiu, praepositus et vicarius capitularis Szamosujváriensis.

Reverendissimus Dominus Jacobus Popa metropolitae a secretis, qua protocollista.

Obiectum: Tenore litterarum³¹² diei 10 et 11 februarüi Numero 97. Sanctae Sedis apud Suam Sacratissimam Apostolicam Maiestatem negotiorum gestorem vindobonensem, Illustrissimi Francisci Rossi Stockalper, declaratio Ordinariorum primo loco competentium, sed conformiter praescriptioni §1 Tit. II, Cap. II. Concilii provincialis III., an. 1900 a Sancta Sede adprobati, etiam omnium istius Provinciae ecclesiasticae Ordinariorum relate ad constitutionem novae dioecesis ritus graeci in Hungaria, necnon ad delimitationis ad vicariatum graeci ritus catholicum in terra Sicularum delimitandum.

Reverendissimus Pater Dominus Archiepiscopus et Metropolita salutatur Reverendissimos Patres Dominos Ordinarios ad conventum advolatos, et postquam dilucidat statum quaestionis et vehementer dolet ecclesiasticam hanc provinciam per intentam novae dioecesis constitutionem in gravissimum impingi periculum rixarum et religiosae discordiae inter fratres, enarrat se praevis in consilium adscivisse representantes

---

312Lásd: 198–200. számú dokumentumok.

capitulorum cathedralium atque cleri e singulis dioecesibus istius provinciae, dein archidiaconos illorum districtum, e quibus parociae ad novam dioecesim adnecti cupiuntur, tandem viros laicos, qui populi fidelis aestimio gaudent, quique idonei inveniuntur gentis nostrae sensus apprime cognoscere atque interpretare. Omnes isti enixe rogarunt Ordinarios, ut curam et sollicitudinem, auctoritatem atque zelum suum, quo praefulgent, apud Apostolicam Sedem adoperare et interponere satagant, etiam interpretatione vivo vocis oraculo, in quantum fieri poterit alicuius episcopi Provinciae, ut Beatissimo Patri exponatur verus et genuinus quaestionis status, et in quam grave incurret dispendium causa Sanctae Unionis penes populum Rumenum, si intenta dismembratio paroeciarum istius Provinciae ecclesiasticae perficeretur et integritas a Sancta Sede firmata hujus ecclesiasticae Provinciae violaretur.

Hisce praemissis Reverendissimus Pater Dominus Metropolita invitat Ordinarios competentes vota sua depromere, quoad intentam paroeciarum suarum in memoriali regii hungarici gubernii comprehensarum dismembrationem; et inprimis declarationem suam quoad ipsam erectionem novae dioecesis, ultimarie vero quoad linguam liturgicam in nova dioecesi adhibendam.

I. Quoad erectionem novae dioeceseos graeci ritus catholici infrascripti Ordinarii iis rationum momentis inhaerent, quae litteris³¹³ diei 10ae Novembris 1911 Numero 114 praesidiali Nuntio apostolico Alexandro quondam Bavona Archiepiscopo Pharsalensi exhibitis patefecerunt.

Essendo ciascuna diocesi cattolica una cittadella di cristiana virtù ed una sorgente di vero e sodo progresso civile, era ben naturale, che la conferenza de' vescovi d'Ungheria non poteva che riguardare con soddisfazione una simile impresa del governo di Sua Maestà Apostolica, come l'ha pure accettata in principio anche la Santa Sede Apostolica. Ed è per le medesime ragioni, ché anche noi, i sottoscritti vescovi della provincia ecclesiastica greco-rumena di Alba Giulia et Fogaras, presenti al detto congresso vescovile salutammo con simpatia l'idea mentovata, e non sollevammo la nostra voce, che allora, quando si diceva nel memoriale, ché alla nova diocesi s'intendevano ingremiarsi diverse parrocchie, una settantina circa, appartenenti alle diocesi di cotesta provincia metropolitana.

Riguardo a questo oggetto, siccome noi non potevamo sapere d'avanzo che cosa si avrà da pertrattare sull'erezione della contemplata nuova diocesi, ci restringemmo a dichiarare ed a dar espressione alla nostra speranza, che prima di erigersi la nuova diocesi sia richiesto il nostro voto e consenso alla dismembrazione di alcune nostre parrocchie per ingremiarle poi alla nuova diocesi.

---

313 Lásd: 147. számú dokumentum.

Sua Eminenza il Principe Primate, come anche i signori vescovi latini presenti s'affrettarono a dichiarare, che la nostra dimanda era giusta e che certo la Santa Sede non procederà avanti prima di richiedere un tale nostro voto e consenso.

Se nonostante osiamo reccare incommodo con questa nostra lettera all'Eccellenza Vostra, lo è per la responsabilità enorme, che sentiamo aggravarsi sulle nostre deboli spalle in vista dell'avvenire di questa nostra provincia ecclesiastica rumena di Alba Giulia e Fogaras, delle sue diocesi e parrocchie e dei gravi disturbi religionarii che certamente emergeranno presso di noi qualora la questione presente dell'erezione di una nuova diocesi di rito greco fosse tranciata in una maniera pregiudiziosa ai diritti ed all'integrità territoriale delle diocesi ed alle costituzione canonica ai privilegi di questa medesima nostra provincia ecclesiastica garantita del resto anche con legge speciale del regno d'Ungheria".

II. Quoad lesionem integritatis Provinciae ecclesiasticae Albae-Julienensis et Fogarasiensis per Bullam „Ecclesiam Christi” de dato VIa Cal. Decembris 1853 canonicè sancitae et quoad dismembrationem partium ejusdem integrantium tum per intentam vicariatus pro sicularum institutionem, tum per avulsionem plurium paroeciarum ex Dioecesi Magno Varadinensi graeci ritus Rumenorum et ex Dioecesi Szamosujváriensi et illarum incorporationem novae erigendae dioecesi omnes praesentes declarant consensum suum praebere non posse.

III. Insuper speciatim

1. „Reverendissimus Pater Archiepiscopus Fogarasiensis et Albae-Julienensis, Victor Mihályi de Apsa declarat se vi manifesti Sanctae Unionis ab antecessore Athanasio archiepiscopo Albae Juliensi in Sinodo Albae Juliae die 7a Octobris 1698 editi consensum praebere haud posse, ut ex Archidioecesi Fogarasiensi viginti novem (29) paroeciae et bis centum triginta sex (236) filiales ecclesiae districtuum Háromszék, Udvarhely, Gyergyó et Maros Vicariatus terrae Sicularum constituatur, idemque ex corpore archidioeceseos Fogarasiensis avulsus, alius dioeceseos in Hungaria de novo constituendae jurisdictioni obnoxius adjungatur.”

2. Reverendissimus Pater Demetrius Radu Episcopus graeci ritus Magno-Varadinensis Rumenorum declarat se conspectum dismembrationis 52 paroecias et 141 filiales continentem, prouti conflatum et eidem die 8a februarii 1912 praesentatum fuit, nullo pacto admittere posse, quia illo non solum Provinciae metropolitanae et suae Dioecesis integritate praejudicatur, verum etiam laesio fit juribus acquisitis ritus ac linguae liturgicae rumenicae et ab Apostolica Sede solemniter agnitis. Quia tamen in hac dioecesi quaedam existunt paroeciae, nominatim: Porcsalma, Nyiracsád, Érselind, Kakad, Nagyléta (paroecia pro parte ruthenica), Magnovaradinensis (pro parte ruthenica), Makó, – in quibus lingua liturgica est paleoslavica et fideles

sunt ritus rutheni, idcirco idem Episcopus declarat se haud renuere, ut hae paroeciae necnon earundem filiales, in quantum animas ritus ruthenici in semetipsis comprehenderent, a dioecesi Magno Varadinensi avellantur atque Sanctae Sedis dispositioni sapientissimae submittantur.

3. Reverendissimus Dominus Joannes Georgiu praepositus atque vicarius capitularis Szamosujvariensis declarat se nec paroecias, nec filiales in elencho comprehensas atque novae Dioecesi attribui intentas caedere posse, sunt enim omnes earum fideles ritus rumeni.

IV. Quod autem linguae graecae antiquae tamquam linguae liturgicae Dioecesi neo erigendae imponendae quaestionem attinet, nos opinionem promere supersedere possemus. Liceat attamen inuere modum in caelebranda missa adhibendum qui ab Eminentissimo Domino Principe Primate regni e conventu Episcoporum Hungariae die 9a Novembris 1911 Budapestini caelebrato proponitur, genuino ritui graeco contrarium esse.

V. Protocollum istud a praesentibus recognitum et firmatum Reverendissimo Patri Demetrio Radu Episcopo graeci ritus Magno Varadinensi iis praecibus resignatur, ut ab aliquot sacerdotibus concomitatus illud in Urbem deferat et Beatissimo Patri Pio Papae X-o ad proprias manus praesens exhibeat.

Transumptum vero eiusdem protocolli tum Apostolicae Nuntiaturae Vindobonensi, tum regio gubernio hungarico exhibeat.

Datum ut supra.

Victor Mihályi de Apsa
Archiepiscopus et Metropolita Fogarasiensis et Albae-Julienensis

Demetrius Radu
Episcopus Magnovaradinensis Rumenorum

Basilius Hossu
Episcopus Lugosiensis, praeconisatus Episcopus Szamosujvariensis

Joannes Georgiu
Vicarius capitularis Szamosujvariensis.

217. Radu Demeter nagyváradai görögkatolikus püspök távirata Francesco Rossi Stockalper nunciaúrai ügyvivőnek a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos egyeztetések tárgyában

Balázsfalva, 1912. február 18.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 2. fol. 168r. Claris távirat.

KIADVA: a bécsi nunciatúra levéltárában őrzött claris távirat alapján: CÂRJA, LXXV., 189. Az alábbi átirás szintén a claris távirat alapján készült.

No. 9936

Monsignor Rossi Wien am Hof 4.

Telegramm 18. 02.1912.

Balazsfalva 2371718 8 S.

Conferenza tenuta, nella settimana corrente io le porterò la risposta.

Radu

218. A Budapesti Hírlap cikke Radu nagyváradai püspök ellen

Budapest, 1912. február 18.

Budapesti Hírlap, 42. szám, 1912. február 18. 6. oldal³¹⁴

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 1. fol. 84r.

Radu püspök politikája

A nagyváradai kispapok esetéhez

Budapest, febr. 17.

Egy politikai egyéniségtől, a ki a nagyváradai görög katolikus kispapok ügyének háttérét és minden vonatkozását igen alaposan ismeri, az alábbi felvilágosításokat kaptuk, a melyek igen különös színben tüntetik fel Radu Demetert, a nagyváradai görög katolikus román püspököt. A tudósítás, a melyet biztos kézből vettünk, alább következik:

Nagyvárad, febr. 17.

A nagyváradai latin szertartása római katolikus papnevelőintézetből renitenciájuk folytán részint kizárt részint kilépett román kispapok ügyéről a magyar lapokban megjelent közlemények írói vagy méltányossági okokból, vagy pedig mert talán nem ismerik az ügy minden fázisát elhallgatták azokat a részleteket a melyek valóban megdöbbentő világításba helyezik az esetet. Ilyen elhallgatott, de roppant lényeges részlet elsősorban az a már megállapított valóság, hogy az egész mozgalom keletkezésének lefolyásának és fejleményeinek szálai a nagyváradai görög katolikus román püspöki aulához visznek, a hol nem kisebb ember, mint maga Radu Demeter püspök ur szövögeti az ő veszedelmes játékait és terveit. Az a magatartás,

314 A bécsi nunciatúra levéltárában: ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 1. fol. 84r.

a melyet a román kispapok még a botrány kitörése előtt, majd az ellenük elrendelt vizsgálat alatt és távozásuk után tanúsítottak, félreismerhetetlenül visszatükrözteti azt a szellemet, a mely Radu püspök ur rezidenciájából, magának a püspök urnak dolgozó szobájából árad ki. Ez a szellem tört ki a minap nyíltan, a mikor a latin szertartású szemináriumban mindinkább tarthatatlanná vált a román kispapoknak együttléte magyar kollégáikkal. Ez a szellem mérgezte meg és tette lehetetlenné a román és nem román kispapok közötti érintkezést s a közvetetten bűnös ebben Radu püspök ur szelleme, mely a magyar kollegák iránti fanatikus gyűlölettel mételyezte meg a román ifjak lelkét.

A román kispapok kihallgatása, magyar kartársaikkal való szembesítésük, a Sztán görög katolikus román kanonok által megkísérlett békéltetés folyamán igen érdekes és fölötte jellemző jelenetek játszódtak le, a melyekről a sajtó eddig nem szerzett tudomást. A kik mindezt egészen közlőrl nézhették, azt az eltörülhetetlen benyomást és meggyőződést szereztek, hogy itt magyarelles, nemzetelless. sőt bizonyos vonatkozásaiban dinasztiaellenes fanatizmussal állunk szemben, a mely az erdélyi havasokon túl, a román királyság felé sandít. a melyre reményeit építi.

Ez a szellem pedig Radu püspök úrból táplálkozik, a kiről ez alkalommal el kell mondanunk azt is, hogy a görög katolikus magyar püspökség fölállítására vonatkozó tárgyalások során, az egyházfők közül, a kiknek szavát ebben az ügyben meghallgatták, az egyetlen volt, a ki a tervet élesen ellenezte. Oly erős Radu püspök urban az egyház érdekeire is ránehezedő román nemzetiségi felfogás és oly erős az a befolyás, a melyet a román kispapokra is gyakorol, s oly izzó gyűlölettel tudta eltölteni a román papnövendékeket a magyarok iránt, hogy távozván a latin szertartású szemináriumból és szétmenvén a világba, többen közölök egész cinikusan elárulták, hogy ha pillanatnyi helyzetükön másképp nem segítenek, hát egyszerűen elszakadnak a római egyháztól és skizmatikusokká, görög keletiekké lesznek. Sőt maga Radu püspök ur is alkalmat talált olyan nyilatkozatokra, a melyekből ily irányu fenyegetés olvasható ki. Azt mondta, hogy ő a katolikus püspök sem ütköznék meg azon, ha az ő papjelöltjei skizmatikusokká válnak! Ehhez nem kell kommentárt fűzni.

Szerencsére Róma is tudja – és ezt a leghitelesebb forrásból szerzett tudomás alapján mondhatom – hogy az ilyen papi egyénektől, (nem véve ki magát Radu püspök urat sem), az egyház a vallás etikai érdeke szerint semmi jót sem vár, mert nem jó szolgája lehet egyházának az olyan papjelölt, vagy pap, a ki mihelyt alkalma nyílik tüntetni nemzetiségi gyűlöletével, rögtön félreteresi a római egyház és a skizma közötti különbséget és felrugja az egyháznak minden felsőbb rendű érdekét. Egyébként is gonosz az ilyen papi emberek viselkedése, mert a magyarok iránti gyűlöletük elfeledtetni velük, hogy a mi kultúra van a hazai románok között, azt köszönhetik

annak, hogy a románok nagy része a római egyházhoz csatlakozott s rut hálátlanság megfelelkezni arról, hogy a magyar állam mindenkor erkölcsi és anyagi támogatásának bőkezűségével árasztotta el a görög-katolikus román egyházat, főpapjait, papjait és népét

Radu püspök ur itt-ott megragad egy-egy alkalmat – legutóbb egy aulájában adott ebéd alkalmával tette, a melyre a bihari főispán és más biharmegyei és nagyváradi magyar előkelőségek is hivatalosak voltak – hogy pár szólamot dobjon a nyilvánosság elé arról, hogy ő mennyire szereti a magyarokat és mily őszintén óhajtja a magyar-román békét. Ezek azonban csak szavak, a melyeknek Radu püspök ur tettei súlyosan ellentmondanak.

Tudom, hogy ezek súlyos vádak Radu püspök ur ellen, de remélem, hogy a kormány kötelességszerű figyelemmel kísérte a nagyváradi román kispapok ügyét és módot fog találni arra, hogy még a püspöki rezidenciákban is véget fog vetni a túlzó, gyűlölködő, haza, és trónellenes nemzetiségi üzelmeknek.

219. Girolamo Gotti bíboros, a Propaganda Fide Kongregáció prefektusának átirata Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegyében alkalmazandó liturgikus nyelv tárgyában

Róma, 1912. február 18.

ASV Segr. Stato, anno 1913 rubr. 247, fasc. 1. fol. 129rv. Tisztázat.

55642

Eminentissimo e Reverendissimo Signor mio Ossequissimo

L'ossequio che professo verso l'Eminenza Vostra Reverendissima mi fa un dovere di esporre sollecitamente alcune considerazioni intorno all'importante e delicato argomento, del quale si tratta nel suo riverito officio del 16. corrente mese; No 55557.

È un fatto che già da qualche tempo giungono notizie affermanti che in varie chiese greco-cattoliche in Ungheria si usa nella liturgia sacra la lingua volgare ungherese, ed è segnalata una tendenza all'estensione di questa pratica. Sapiente pertanto e provida è la decisione del Santo Padre di non permettere l'introduzione della lingua ungherese nella sacra liturgia nella nuova Diocesi greco-cattolica, che è disposto ad erigere in Ungheria.

I Vescovi hanno proposto che nella nuova Diocesi erigenda sia adottata come liturgica la lingua greca classica antica. Ma i sacerdoti non la fanno, la devono imparare, e ciò esige tempo. Propongono dunque che, durante questo tempo d'istruzione, si permetta provvisoriamente la lingua liturgia che è stata in uso finora. Ma quanto durerà questo provvisorio? Non converrebbe determinarne la durata, per esempio, ad uno o due anni?

Di più, che si farebbe se in qualche parrocchia greco-cattolica della nuova Diocesi fosse in uso la lingua ungherese? Si tollerrebbe nel provvisorio?

Si dice che questa sarebbe esclusa espressamente e le si sostituirebbe la lingua rutena o rumena; e poi, quando i sacerdoti sapessero la greca classica antica, si farebbe una nuova sostituzione di questa alla rutena o rumena. Confesso che non mi sembrerebbe temerario qualche dubbio sul felice esito pratico di queste successive sostituzioni.

Tuttavia, dichiarandomi l'Eminenza Vostra Reverendissima avere il Santo Padre imposto come condizione che dal Governo e dai Vescovi siano date serie ed efficaci garanzie per impedire l'introduzione della lingua volgare ungherese nella liturgia sacra, se queste garanzie fossero formalmente data, si potrebbe sperare in una felice esecuzione del nobilissimo e salutare proposito di Sua Santità.

Piaccia all'Eminenza Vostra Reverendissima di gradire gli ossequi di chi, baciandole umilissimamente le mani si professa di Lei
umilissimo, devotissimo servitor vero
Fr. Girolamo Maria Cardinale Gotti

**220. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár utasítása
Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciatúrai ügyvivőnek a
Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos egyeztetések
tárgyában**

Róma, 1912. február 19.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 2. fol. 169. Tisztázat.
ASV Segr. Stato, anno 1913 rubr. 247, fasc. 1. fol. 128r. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatúra levéltárában található tisztázat alapján:
CÁRJA, LXXVI., 189–190. Az alábbi átirás szintén a tisztázat alapján
készült.

Dal Vaticano, 19 Febbraio 1912.

No. 55610

Monsignor Rossi Stockalper

Incaricato d'Affari interino della Santa Sede, Vienna.

Reverendissimo Monsignore,

Accuso alla Signoria Vostra ricevimento dei Rapporti³¹⁵ No. 95, 104 e 117 (con allegato) in data, rispettivamente, del 9, 11 e 12 corrente, e tutti relativi all'erezione di una nuova diocesi di rito greco in Ungheria.

La ringrazio delle notizie fornitemi intorno all'argomento predetto e, tributandoLe la lode meritata per la diligenza e lo zelo che Ella dimostra nel

---

315 Lásd: 193., 202. és 203. számú dokumentumok.

condurre le pratiche per l'accennata erezione, mi riserbo di trasmetterLe quanto prima le ulteriori istruzioni da Lei richieste.

Con sensi di sincera stima passo al piacere di rafferarmi di Vostra Signoria Reverendissima, affrettatissimo per servirla
Rafael Cardinale Merry del Val

**221. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök átiratfogalmazványa
Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszternek a Hajdúdorogi
egyházmegye felállításával kapcsolatos kormánygaranciák
tárgyában**

Budapest, 1912. február 19.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1912–XXV–926–1050. Fogalmazvány.

Cultusminister úrnak

Hivatkozással f. évi február 9.-én kelt 545/el. szám alatt kelt nagybecsű átiratára,³¹⁶ van szerencsém a közlemények visszazárása mellett Nagyméltóságodat tisztelettel értesíteni: hogy a fölállítandó új gör. szert. kath. magyar püspökség dotációjának fedezése tárgyában a pénzügyminister úr véleményét meghallgatván, a pénzügyminister úr – miként a 2 ./- alatt másolatban ide csatolt átiratából kitűnik – nem tesz észrevételt az ellen: hogy a Hajdudorogon felállítandó új gör. szert. kath. püspökség költségeinek a nevezett község által felajánlott, valamint esetleges egyéb testületi, felekezeti stb. hozzájárulások által nem fedezett része az állam terhére elvállaltassék, s erre nézve az apostoli szentszéknek kötelező nyilatkozat tétessék. A püspökség dotációjának kérdése e szerint rendbe hozatván, tisztelettel kérem Nagyméltóságodat; a Szentszék által óhajtott nyilatkozatot – az alább részletezett kötelezettségek befoglalásával – elkészíttetni, aláírásával ellátni s aláírás végett nekem megküldeni méltóztassék.

Azon kötelezettségek, melyekre a magyar kormány vállalkozik s a melyek a szóban forgó nyilatkozatba beveendőek volnának, a következők:

1. az új püspökség püspöki széklakának felállítása, melyben egyszersmind a nélkülözhetetlen hivatalos helyiségek is elhelyezést nyernek;

2. a püspök fizetése, a mely a lugosi gör. szert. kath. püspök javadalmazásának megfelelőleg évi 40.000 koronában állapítatik meg;

3. a püspöki irodaigazgató, titkár s levéltáros javadalmazása;

4. az új püspökségi székeskáptalan tagjainak javadalmazása. A kanonokok hatan lesznek s lakáson illetve lakbéren kívül oly javadalomban részesülnek, mint a többi gör. szert. kath. káptalanok tagjai;

---

316 Lásd: 194. számú dokumentum.

5. az új püspökség papnövendékeinek neveltetésére szolgáló intézet létesítése.³¹⁷ Fogadja stb.

Balogh, Khuen II. 19

222. Andor György miniszteri tanácsos átírata Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciatúrai ügyvivőnek a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos kormánygaranciák tárgyában

Budapest, 1912. február 20.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 3. fol. 391r–392r. Tisztázat.

KLADVA: a bécsi nunciatúra levéltárában található tisztázat alapján, de téves címezéssel és téves dátumozással: CÂRJA, CLXXVIII., 352–353. Az alábbi átírás szintén a tisztázat alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

Illustrissimo Monsignore,

Il 18 di questo mese Domenica il Signor segretario di stato Jeszenszky ricevette un rapporto dal ministro degli affari esteri, nel qual si comunica che la Santa Sede accettò la seconda formola intorno alle garanzie per la lingua liturgica. Il ministro degli affari esteri domandò che si spedisca subito ufficialmente questa nota.

In seguito di questo rapporto abbiamo spedito la seconda formola secondo il testo modificato lunedì mattina a Vienna, al ministero per gli affari esteri.

La di Lei lettera ricevetti oggi – martedì – mattina. La richiesta piccola modificazione dunque non abbiamo potuto fare. Io credo che senza difficoltà si avrebbe potuto inserire questa parola „legitime”.

Se dal ministro per gli affari esteri non si fosse spedita ancora la formola, si potrebbe ancora fare questa modificazione. Abbia la buontà, Monsignore, di vedere nel ministero degli affari esteri come sta la cosa. Forse si potrebbe ancora rimandare la formola.

Per dispaccio abbiamo ancora ceduto agli rumeni due parrocchie così, che 15 parrocchie rumene non saranno incorporate nella nuova dioecesi.

Secondo le notizie ricevute da Roma e dal ministero degli affari esteri, la faccenda sta bene a Roma e il decreto per la emissione della bolla di erezione si potrebbe sperare in alcuni giorni. Ma io temo che i rumeni – Radu e Mihályi – fanno degli intrighi a Vienna dal imperatore e da alcuni arciduchi o arciduchesse. Ci pervenne tale rumore. Non so, se è vero.

Con mille saluti anche a Monsignor Ogna-Serra mi segno

di Lei affezionatissimo servo

Giorgio Andor

---

317 Az ezt követő, utólag törölt bekezdés: *Végül felkérem Nagyméltóságodat: hogy az új püspökség székhelyének megállapítására nézve szükséges tárgyalásokat előkészíteni.*

223. Girolamo Gotti bíboros, a Propaganda Fide Kongregáció prefektusának átíratva Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a román görögkatolikus metropólia püspökeinek emlékirata tárgyában

Róma, 1912. február 20.

ASV Segr. Stato, anno 1913 rubr. 247, fasc. 1. fol. 131r. Tisztázat.

55717

Roma 20. febbraio 1912.

Eminentissimo e Reverendissimo Signor mio Ossequissimo

Ieri nel pomeriggio ricevetti la qui unita lettera³¹⁸ da Monsignore Mihályi Arcivescovo di Alba Giulia, nella quale mi prega di rimettere al Nostro Santo Padre il memoriale che acchiudeva, e che mi fo un dovere di spedire subito all'Eminenza Vostra Reverendissima con preghiera di farlo avere a Sua Santità.

E baciandole umilissimamente le mai mi rafferma con profondo ossequio

Di Vostra Eminenza Reverendissima

umilissimo, devotissimo servitore

Fr. Girolamo Maria Cardinale Gotti

224. Radu Demeter nagyváradai görögkatolikus püspök átíratva Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciátúrui ügyvivőnek a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos egyeztetések tárgyában

Nagyvárad, 1912. február 20.

ASV Segr. Stato, anno 1913 rubr. 247, fasc. 1. fol. 225r–226r. Tisztázat.

55752

Granvaradino, 20 febbraio 1912.

Illustrissimo e Reverendissimo Monsignore,

Con un dispaccio inviato da Balázsfalva le ho fatto noto, che Sabato e Domenica scorsa abbiamo tenuto la conferenza metropolitana nell'affare del nuovo vescovado, e che io le porterei la nostra risposta nel corso di questa settimana. Precedentemente poi le aveva scritto che sono partito per Balázsfalva colpito da un raffreddare grande. Questo raffreddare invece di passare, col viaggio, mi si è aggravato, sicché ieri a sera appena rientrato a

---

318 A román görögkatolikus metropólia püspökeinek levele X. Piusz pápához: lásd: 208. számú dokumentum.

Granvaradino ho dovuto mettermi al letto. Oggi mi sono alzato solamente per scrivere queste righe. Il male però va diminuendo, sicché sul finire della settimana potrò adempiere l'incarico ricevuto alla conferenza dal parte di Monsignore Metropolita e degli altri ordinarii di fare nota la nostra risposta ove si conviene. Essendo cioè Monsignore Hossu ammalato e Monsignore Metropolita in seguito alla operazione chirurgicale che ha dovuto subire, nonché in seguito alla sua avanzata età pure non potendo viaggiare in tempo d'inverno, e d'un'altra parte, per l'estrema gravità della causa in ciò che riguarda la nostra chiesa: la conferenza metropolitana mi ha dato a me il mandato di presentare personalmente al Santo Padre l'originale del Protocollo contenente la nostra risposta; in copia poi, secondo quel medesimo mandato, ho da presentare il Protocollo nostro a Lei, ossia alla Nunziatura, e dal nostro reggio governo. – Per cagione del mio male di raffreddare, La prego dunque di essere verso di me con indulgenza qualche giorno, e cioè tutto al più fino alla fine di questa settimana. Per Sua tranquillità e per potersi orientare meglio riguardo a questo mio rittardo involontario, devo soggiungere, che Monsignore Metropolita ha creduto necessario di implorare in scritto per lettera dal Santo Padre la proroga del termine di otto giorni dato per aversi la nostra risposta. Questa lettera è stata mandata a Roma nella settimana passata prima della conferenza. In conseguenza il rittardo avvenuto nella causa è pienamente giustificato. – Rinnuovo quindi la mia preghiera e nella speranza di rivederla in piena salute, coi sensi di vera stima resto

devmo servo

†Dem. epp. Radu

225. Vaszary Kolos hercegprímás átíratá Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítására elleni román tiltakozások tárgyában

Budapest, 1912. február 20.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 2. fol. 49rv. Tisztázat.

EPL Cat. D/c. Vaszary 372/1912. Fogalmazvány.

55994

Eminentissime ac Reverendissime Domine!

In causa novae dioecesis graeci ritus in Hungaria erigendae liceat mihi Eminentiae Vostrae maxima cum observantia referre haec:

Sapientissima fuit Apostolicae Sedis benigna dispositio qua Sanctae Sedis negotiorum gestorem delegare dignabatur ad tractandam circumscriptionem novae dioecesis cum Ordinariis earum dioecesium, ex quibus quaedam parochiae avellendae ed novae dioecesi incorporandae essent.

Praevideri profecto poterat Ordinarios praesertim graeci ritus rumenorum haud absque difficultate consensum daturos esse in hanc avulsionem parochiarum ac proinde fundamento informationum a delegato Apostolicae Sedis acquirendarum rem ab Apostolica Sede dirimendam esse.

Et sane – uti mihi innotuit – Ordinarios graeci ritus ruthenorum nullam difficultatem habuisse circa tradendas parochias, Ordinarios tamen graeci ritus rumenorum, praesertim autem Demetrium Radu Episcopum Magovaradiensem et Metropolitam Fogarasensem Victorem Mihályi nihil intentatum relinquere, quominus impediatur nova dioecesis ex parochiis etiam dioecesium graeci ritus rumenorum erigenda, licet in conferentiis Antistitum Hungariae mense Novembri anni elapsi habitis nihil in contrarium protulerint.

Causam novae dioecesis hi Ordinarii graeci ritus rumenorum sub obtutu mero politico-nationalistico tractant et quamvis in conferentiis cum Sanctae Sedis negotiorum gestore habitis nonnullas parochias cedere promptos sese declaraverint, nunc in comitiis cum Metropolita habitis nullam prorsus avellere permittunt, cum tamen in parochiis, quae juxta elenchum a gubernio Hungarico propositum novae dioecesi incorporandae essent, fideles omnes vel saltem longe notabiliori majoritate labii hungarici sint.

Evitari difficile potest, quominus fideles etiam labii rumenici sub jurisdictione novae dioecesis cadant partim ob necessariam continuitatem erigendae dioecesis partim eam ob causam, quod in una eademque parochia fidelibus labii hungarici saepius etiam rumeni quamvis minimo numero, admixti inveniuntur.

Cum igitur benignae attentioni Eminentiae Vestrae commendare satago et vota Episcopatus Hungariae in relatione ad Nuntium Apostolicum expressa reitero, humillime rogo, ut causam circumscriptionis novae dioecesis neglectis rationibus mere politicis et nationalisticis quas Episcopi graeci ritus rumenorum forte adducent, juxta veras necessitates spirituales fidelium in libello supplici gubernii hungarici etiam expositas dijudicare dignetur.

Profundissima cum veneratione in osculo sacrae purpurae permaneo

Eminentiae Vestrae

Budapestini die 20 Februarii 1912

humillimus servus

Claudius C. Vaszary

Princeps-Primas Hungariae.

**226. Májerszky Béla, Nyíregyháza város polgármesterének
felterjesztése Khuen-Héderváry Károly miniszterelnökhöz és
Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszterhez a Hajdúdorogi
egyházmege székhelye tárgyában**

Nyíregyháza, 1912. február 20.

EPL Cat. D/c. Vaszary 1912. Másolat.

Nagyméltóságú m. kir. Miniszterelnök Úr!

Nagyméltóságú m. kir. vallás és közoktatásügyi Miniszter Úr!

Kegyelmes Urunk!

Azok után a nyilatkozatok után, amelyeket illetékes tényezők a nagy nyilvánosság előtt tettek, – nincs okunk kételkedni abban, hogy a gör. kath. magyar püspökség felállításának ügye immár a megvalósulás stadiumába jutott.

Át vagyunk hatva azoktól a nagy nemzeti ideáloktól is, amelyek ehez az intézményhez fűződnek s a magunk részéről hatalmasabb ellenszert találunk a nemzetiségi kérdés megoldása és előbbre vitele tekintetében ennek az intézménynek megvalósításában, mint bármi más e célra törő eszközökben, s meg vagyunk győződve arról is, hogy azoknak a nyelvhatároknak, – ahol a magyar más nemzetiségekkel ölelkezik – nemzeti szempontból immár égető kérdése a magyar nemzeti eszme érdekében eredményesen csakis ezen az uton oldható meg. –

Ámde aminő fontos kihatása van ezen állapotokra, – ép úgy kétségtelen, – hogy a gör. kath. magyar püspökség felállításához fűzött s minden magyar ember lelkét mélyen átható remények csakis akkor valósulhatnak meg, – ha ebben a kérdésben az utolsó, de egyik legfontosabb lépést: a székhely megválasztását, a körülmények bölcs mérlegelésével fogják az illetékes tényezők megoldásra vinni.

Ennek felismerése indította Nyíregyháza város közönségét arra, hogy Nagyméltóságodhoz ezen alázatos előterjesztéssel éljünk s kérjük, hogy püspöki székhelyül Nyíregyháza rend. tanácsu várost méltóztassék legfelsőbb helyen javaslatba hozni.

Tesszük ezt abban a meggyőződésben, hogy Nyíregyházának kulturális s közgazdasági jelentőségét feltüntető alábbi adatainkból megállapíthatólag tudjuk nyújtani azon garantiákat, melyek a felállítandó püspökség eredményes kormányzatához nélkülözhetetlenek.

Kulturális és társadalmi intézmények.

Elsőben is Nyíregyháza városnak kulturális és társadalmi intézményeit kívánjuk bemutatni.

Felsőbb hatóságaink által is elismert tény, hogy a városnak és a város lakosságának régi idő óta kiváló gondja volt és van a népoktatásra, s az

e tekintetben elért eredményeket bátran merjük párhuzamba állítani az ország bármely városának hansoló törekvéseivel s intézményeivel.

Ennek tanubizonyága többek között a városnak már 1881-évből készpénzben tett 147000 forintos, 294000-koronás alapítványa is, melyből 200000 korona virágzó főgimnasiunak alapját vetette meg, – 94000 koronának kamatait pedig a felekezeti elemi iskolák élvezik. – Az 1909 évben egy összegben 160000 koronát fizettünk ki az egyes felekezeteknek lélekszám szerinti igazságos arány szerint új iskolák létesítésére, – jóllehet megelőzőleg iskolai – építkezésekben több mint 50000 koronával segélyeztük.

De az eredmény nem is maradt el. Ez idő szerint az egyes egyházak, nevezetesen a rom. katolikus, görög katolikus, ág. h. evangélikus, református egyházak s az izraelita hitközség magában a városban 47 tanítóval s 46 tanteremmel tartanak fenn előkelő színvonalon álló, ismétlődő oktatásra is berendezett teljes elemi iskolákat. – A város külső határában pedig nem kevesebb mint 23 tanyasi elemi iskola áll fenn 27 tanítóval.

Van a városnak polgári leányiskolája, mellette szervezve az egy év folyamán női kereskedelmi tanfolyam: polgári fiú iskolája IV. osztállyal, – mintegy 800 növendékkel bíró iparos tanoncziskolája: – számot tevő a város segélyével fentartott kereskedő tanoncz iskola, a nőegylet nőipariskolája s egy magán zeneiskola, mely nyilvános vizsgái által közelismerést vívott ki magának.

A város alapítványából létesített főgimnasiun egyike az ország legnépesebb középiskoláinak.

Most indult meg egy erélyes actio felső kereskedelmi iskola létesítésére s már az eddig elért anyagi eredmények bátran engednek következtetni arra, hogy a város nagyobb mérvű támogatása mellett e második közép iskola immár a folyó év szeptember 1-én megnyílik.

A kereskedelemügyi kormányhoz már beadta a város egy textil ipari szakiskola létesítésére irányuló kérelmét, – miután előzetesen anyagi hozzájárulását kifejezetten kilátásba helyezte, illetve e tekintetben magát megkötötte.

Ez iskolák mellett említjük fel a középszabolcsi ref. egyházmegyének mintegy 50 tanuló befogadására alkalmas leányinternátusát s az iparostanonczotthont, – mely egyelőre 50 tanoncz elhelyezésére s nevelésére alkalmas módon építették meg s miután a város és az országos gyermekvédő liga ehhez az anyagi feltételekhez biztosította, – a folyó évben ez is át fog adni rendeltetésének.

A város közönségének s nagy részben a tanuló ifjúságnak általános műveltségét előmozdítandó s fejlesztendő, úgy a vármegye, mint a város karöltve már megtette a kezdeményező lépéseket egy nagyobb aránya közművelődési ház létesítésére, ahol a vármegyének ez idő

szerint székházában elhelyezett archeologiai museum fogja méltó helyét elfoglalni ma még hiányzó táruk létesítése és fejlesztése a kulturházzal kapcsolatosan fog keresztül vitetni. – Megfelelő termék létesítése által ide fogjuk koncentrálni a város közművelődési egyesületeit, melyek eddig is nagy mértékben járultak s járulnak hozzá a közműveltség fejlesztéséhez. Az ez irányban eddig folytatott tárgyalások alapos reményt nyújtanak arra, hogy eme igen fontos kultur intézményünk a magyar nemzeti kultúra ügyét mielőbb szolgálni fogja.

Nevezetesebb közművelődési és társadalmi intézményeink:

A Bessenyei kör, melynek művész estélyei országos hírűek a ennek lyocalis szakosztálya, mely gyakori s a tudomány minden ágát érintő felolvasásai által szolgálja a közművelődés ügyét ma zeneegylet, mely bár 3 és ½ éve áll fenn már, is hirnevet szerzett magának eddigi működésével Nyiregyházának művelt és hálás közönsége körében. A Szabolcsvármegyei pártfogó egyesület, mely a vármegye s a város közönségét gyűjti magában s jogvédelmi, fogházi, erkölcsvédelmi és gyermekvédelmi szakosztályaiban fejti ki áldásos működését. A Casinó egylet; a polgári olvasó egylet; a mérnök egyesület; a kereskedő ifjak egyesülete, az Iparosok olvasó köre; az Iparos ifjak önképző köre; a Kereskedők és gazdák egyesülete; a Gazdaszövetség. Az országos versenyeken is szép eredményeket feltűntető torna és vivó egyesület; a szép multtal dicsekedő dalegylet? a még fiatal, de ép oly buzgalommal működő katolikus férfi énekkar; a most megalakult katolikus legényegyesület; az önkéntes tűzoltó egyesület:-mely miután a magyarországi versenyeken első díjaiból hirnevet szerzett magának, az 1906 évi milánói nemzetközi versenyen a magyar nemzet dicsőségére, a többi nemzetek kiküldött versenyző egyleteivel szemben az első díjat nyerte el s hozta haza.

Van a városban két tevékeny nőegylet, melyek közül az egyik a nőipariskolán kívül egy árvaházat is tart fenn. – Van a városnak állandó jellegű színházépülete, melyben a Debreczen-Nyiregyháza-Máramarossziget városokra vonatkozó szinikerületi egyezmény értelmében a debreczeni színházi idény végeztével tartatnak az előadások; – de már előreláthatólag nem sokára érvényesülni fognak ama – a közönség köréből megindult törekvések, hogy Nyiregyháza székhelylyel új szinikerület létesíttessék s az ezidő szerinti 50 nyári és a téli hónapokban havonként tartani szokott pár napos előadások helyett egy 3-4 hónapos téli szini idény biztosíttassék városunk részére.

Mіндеzekben igyekezetünk megközelítő képét adni Nyiregyháza város kultur életének s tettük ezt azért, mert meggyőződésünk, hogy egy püspökség felállításának s eredményes tevékenységének egyik legnélkülözhetetlenebb feltétele, hogy minél több kultur intézmény vegye azt körül. S ép azért e helyütt is kénytelenek vagyunk megvonni a párhuzamot a püspöki székhelyért szintén törekvő Hajdudoroggal. –

Kétségtelen, hogy a magyar nyelvnek oltárra emelése s a magyar püspökségnek felállítása érdekében abban a több mint félszázados közdelemben, melyet ezért a magyar ajku görögkatholikusok egyeteme folytatott,-Hajdudorog vitte a vezérszerepet. Bizonyos azonban az is, hogy aki a felállítandó püspökség székhelyének a kérdésében a multa, a mult traditioira, nem pedig a jelen való viszonyaira helyezi a súlypontot, az legalább is feledi, hogy mik a kultur feltételei a magyar gör. katolikus püspökség felállításának, – s amennyiben ezzel számol, teljesen számításon kívül hagyja azt a kétségtelen tény, hogy abban a szinte robbanás szerű szellemi és köz gazdasági fejlődésben, amelyen az utóbbi időkben csaknem valamennyi városa keresztül ment, – Dorog nagyon de nagyon hátramaradt. Mint tudjuk, csupán népiskolája van: – intelligentiája nincs, kulturintézményei nincsenek, közelekedése rossz. – gimnasium csak a közeli városokban van, s így kizártnak mutatkozik, hogy a kultusz politika ilyen körülmények között ott gimnasiumot állithasson fel, – pedig enélkül püspökség nincs s nem lehet.

Távol áll tőlünk annak még gondolata is, mintha mi ezzel egy színmagyar hajdu város érzékenységét akarnók sérteni, avagy multban szerzett érdemeiből bármit is levonni akarnók. Mindezeket csakis azért említettük fel, hogy párhuzamot vonva a püspökségért törekvő hajdudorog társadalmi rajza és a rendelkezésükre álló kultur tényezők között -, kézzel foghatóvá tegyük azt az erős meggyőződésünket, – amit minden elfogulatlanul gondolkozó embernek osztania kell, – hogy az a milien, melyet H. Dorog nyujt, a magyar gör. katolikus püspökség felállítására és az ahoz fűződő s horderejében messzeható várakozásoknak a megvalósítására absolute alkalmatlan. –

S e tekintetben már e helyütt bátrak vagyunk Nagy méltóságod figyelmét felhivni arra az eléggé nem sajnálható körülményre, mely a nemzetiségek részéről származó támadásokban, ezt a legujabb magyar nemzeti kulturintézményt már a bölcsőjében érik, – s kérdjük, vajon nyujthat e H. Dorog a felállítandó püspökség részére akár anyagiakban, akár szellemiekben olyan feltételeket, amelyeknek segítségével az uj magyar gör. katolikus püspökség sikerrel vehetné fel a harcot.)

Azt hisszük, hogy teljesen belől állunk a tárgyilagos kritikai határán akkor, amikor jó lélekkel állitjuk hogy-nem.

Ezek után szükségesnek találjuk, hogy ha csak általánosságban is, de reá mutassunk a városban lévő azon hivatalokra és egyéb közintézményekre, melyek nélkül a város intellectualis képe csak nehezen volna elképzelhető, s melyek a kulturális előhaladottság elbírálása szempontjából a városnak előbb felsorolt kulturális és társadalmi intézményei mellett kell hogy állitassanak be.

NyiregyházaSzabolcsvármegyének székhelye. A vármegyével kapcsolatban itt van az államépítészeti hivatal. Ittszékel a kir. törvényszék, a kir. ügyészség, a kir. járásbíróság, a kir. pénzügyigazgatóság, a mellé rendelt számvevősséggel,

a kir. adóhivatal, pénzügyőri felügyelő, pénzügyőri főbiztos; Dohánybeváltó felügyelőség; a nagy forgalmu dohánybeváltó hivatal; a kir. tanfelügyelő, iparfelügyelő, m. kir. gazdasági felügyelő, selyemtenyészési főfelügyelő, két kir. közjegyző, az államvasuti állomási hivatalom; az államvasutaknak két osztálymérnöksége, a nagy forgalmu posta, táviró és táv beszélő hivatal; a Szabolcsvármegyei gazdasági egyesület, a Nyírvízszabályozó társulat; a „Nyíregyháza vidéki kisvasutak” igazgatósága:-kerületi munkásbiztosító pénztár.

Itt állomásozik a cs. és kir. 14-ik huszárezred:- a 15-ik huszárezred pótkerete: a m.kir. 5-ik honvéd huszárezred II-ik osztálya.

Közintézményei

Itt van Szabolcsvármegyének modern berendezésű Erzsébet közkórháza; a városnak ugyancsak modern berendezésű szegény és betegmenháza. A város tulajdonát képező gőz és kádfürdő,-közvághóhid, ezzel kapcsolatban műjéggyára, s a gyönyörű tölgyerdőben fekvő Sóstó fürdő.

Nevezetesebb ipartelek: a villamos központi telep; a „Julia” műmalom, amely uszodát is tart fenn; az Irsai és társa cég vasöntődéje: két cementáru gyár: négy téglagyár, három gőzmalom: a Májerszky féle gépgyár stb.

Forgalmi viszonyok.

Miután egy város életének megbirálásában annak forgalmi viszonyai lényeges támpontokat nyújtanak, az erre vonatkozó adatoknak is feltüntetjük, s tesszük ezt annál inkább, mert itt kívánnunk rámutatni-kapcsolatba hozva a lélekszámmal is-mily előnyös elhelyezést biztosít Nyíregyháza a felállítandó püspöki székhely számára ugy a fővárossal, mint a tervezett egyházmegyében fekvő községekkel való szükségyszerű összeköttetés szempontjából.

Vasuti forgalom tekintetéből az ország központjától, Budapesttől elég nagy távolsága mellett is igen előnyös helyzetben van városunk. A Debreczen-szerencsi vonalon olyan ponton fekszik, hogy Budapesttől ugy Debreczen, mint Szerencs felé egyenlő távolságra esik. Ilyen körülmények között a Debreczen és Szerencs felé és felől naponként ötször közlekedő vonatokkal naponként tizszer lehet Budapestre és Budapestről Nyíregyházára utazni 6-8 óra alatt. –

Nyíregyházáról ezen két irányon kívül mint gócz pontból még hét irányba ágaznak el vasutvonalak. Nyíregyháza-Csap:- Ungvár-Sianki-Lemberg felé;-Nyíregyháza-Vásárosnamény,-Nyíregyháza-Mátészalka,-Nyíregyháza-Nagykálló-Nyiradony,-Nyíregyháza-Görögszállítás-Tiszapolgár-Nyíregyháza-Dombrád és Nyíregyháza-Balsa felé.

Ezen vasutvonalakon a teher forgalmat is számítva naponként közel 100 „vonat expeditio” történik.

A „Nyiregyháza vidéki kisvasutak” igazgatása alatt Nyiregyháza-Dombrád és Nyiregyháza-Balsa vonaloktól eltekintve, tehát csupán a több magyar államvasuti kezelés alatt álló vasutvonalak nagy arányu személy és áru forgalmának megismeréséhez és az ebből következtethető idegen forgalom feltüntetésére közöljük az 1911 évben gyűjtött statisztikai adatokat,-melyek szerint ez évben a felszáló utasok száma 697,178 volt;- feladási tétel: 43577,-leadási tétel 64736;- ez utóbbi ké tétel tonnákban kifejezve, feladatott: 113,279 t. és érkezett: 98334 t.-Amennyiben gyakorlati tapasztalatok szerint a felszálló és érkező utasok között a diferentia alig számba vehető-, a városba érkező utasok számár is mintegy 700.000-re lehet tenni.-

A város kereskedelmi és gazdasági viszonyainak tájékoztatására minden további részletezés nélkül említjük meg, hogy Nyiregyházán ez idő szerint 14 pénzintézet áll fenn, melyek közzül kettő egy és fél milio korona, – a többiek általánosságban 500000 korona alaptőkével fejtenek ki az ipari és kereskedelmi élet,- általában a közgazdaság terén hatásaiban elismerésre méltó ténykedést. –

Az 1911 évben foganatosított népszámlálás alkalmával 39204-en irattak össze Nyiregyházán. Még ezen népszámlálási anyag nincs, – s így annak megoszlásait nem ismerjük. Ez alkalommal arra különben sincs szükségünk, – ellenben az 1900-iki népszámlálás már feldolgozott adataiból kell hogy összehasonlítást tegyünk Szabolcs és Hajdu vármegyének gör. katolikus vallásu lakosságára.-

Szabolcsvármegye népessége 288672,- ebből gör. kath. 56515;-

Hajduvármegye népessége: 148606,- ebből gör. katolikus 11486,-

Nyilvánvaló tehát, hogy a gör. katolikus egyházközségek zöme nem Hajdu, de Szabolcsvármegyében van, melynek központján fekszik Nyiregyháza. De nem csak Szabolcsvármegyének, hanem az alakítandó magyar gör. katolikus püspökségnek is, mert Hajdu, Szatmár, Zemplén alsó része, Bihar felső része mintegy gyűrű veszi körül Szabolcsot, mely a gör. katolikus magyarságnak-mint már említettük- a zömét foglalja magában 34 egyházközséggel.- Ha figyelembe vesszük, hogy 66 egyházközség, melyek eddig a munkácsi egyházmegyéhez tartoztak s ezen felül idegen egyházmegyékből,- a felsorolt politikai vármegyékből még 54 egyházközségből fog kialakulni az új egyházmegye,- egy szempillantás a térképre s nyilvánvaló, hogy ezeknek nem csak geografailag képezi Nyiregyháza központját, hanem a közlekedési viszonyokat tekintve az egyedüli hely, mely a magyar lakta vidékekről 9 irányból megközelíthető.-

Vagyoni helyzet.

Még csak pár szót a város vagyoni helyzetéről.

Az 1910 évi zárószámadás vagyon mérlege szerint a fillérek elhagyásával:

összes cselekvő vagyona:	11,938,815 kor.
összes szenvedő vagyona:	5,031,677 kor.
Tiszta vagyon:	6,907,137 korona

A földadó után ez idő szerint 66%,- a többi állami adók után 72% a községi pótdadó.

A város számbavehető tisztavagyona mellett magas községi pótdadó százalékkal van terhelve a közönség, ami abban leli magyarázatát,- hogy a nagy arányokban, mondhatni roham léptekben fejlődő város, eme fejlődéssel természetszerűleg járó nagy költségek viselésében magára van utalva, magára van hagyatva.

De annak dokumentálására e tételek mindazon által alkalmasak, hogy Nyiregyháza város nem csak megigérni, de megvalósítani is képes mindazon feltételeket, melyek a felállítandó magyar gör. kath. püspökség felállításának és jövődjének conditio sine qua non-ja. Míg ezzel szemben Hajdudorog csakis anyagi romlásával egyértékű megterhelésével volna képes csak megfelelni magának az anyagi feltételeknek is- nem csak,-hanem az a meggyőződésünk, hogy ép az feküdnék hajdudorog jövődjé fejlődésének érdekében, ha a püspökség felállításához megajánlott összegeket a saját kulturális fejlődésére fordítja, s oda fordítja azt a vagyonértéket is, mely a püspökségnek Nyiregyházán felállításával a hajdudorogi vikariatus megszűnése folytán önmagától s szükségképen felszabadul.

Mindezeknek a körülményeknek figyelembe vételével Nyiregyháza város közönsége 1912 évi február hó 20-ik napján tartott közgyűlésében egyhangú lelkesedéssel arra az elhatározásra jutott, hogy Nagyméltóságodtól kérje, mikép a gör. katolikus magyar püspökség székhelye ne Hajdudorogon, hanem Nyiregyházán állíttassék fel s hogy ez a cél megvalósítható legyen áldozatoktól sem riad vissza.-

Hogy meddig terjedhet ez az áldozatkészség, azt a tárgyalások eredménye fogja eldönteni. – A tárgyalások felvételére alólírott polgármester küldettem ki s annak kedvező eredményét bizton várva, tiszteletteljesen kérelmezzük:

Méltóztassék ezen előterjesztésünket bölcs megfontolás tárgyává tenni s annak valamint a tárgyalás eredményének alapján akként dönteni, hogy a gör. katolikus magyar püspökség székhelyéül Ó Császári és Apostoli Királyi Felsege, mint legfőbb Kegyur előtt nyiregyháza rend, tanácsu várost méltóztassék javaslatba hozni.

Nyiregyháza, 1912 február hó

A város közönsége nevében

Májerszky Béla sk.

kir. tanácsos polgármester.

**227. Vallás- és közoktatásügyi minisztériumi átiratfoglalmazvány
Khuen-Héderváry Károly miniszterelnökhöz a Hajdúdorogi
egyházmegye felállítása tárgyában³¹⁹**

H. n., é. n. [Budapest, 1912. február.]

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1912–XXV–926–1195. Fogalmazvány.

Nagyméltóságos uram.

A külügyminister urnak [./.] szám alatt kelt átirata szerint a m. kir. kormány értesítettett, hogy a Szentszék tekintettel arra, hogy a katolikus püspökök a magyar kormány kívánságára egy új magyar görög katolikus püspökség és vikáriátus felállításához egyhangulag hozzájárultak és a leginkább érdekelt püspök Firczák Gyula belső titkos tanácsos az ő egyházmegyéjéhez tartozó plébániákat az új püspökség egyházmegyéjéhez átengedni készséggel hajlandónak nyilatkozott, – a Szentszék kérvényünket kegyesen fogadta és elvi beleegyezésével hozzájárult egy új magyar görög [sic] kath szertartású püspökség, és vicariatus illetőleg főapátság fölállításához. A Szentszék az elhunyt Bécsi nunciust – Bavonát – felhatalmazta, hogy jöjjön Budapestre és az érdekelt püspökökkel és a magyar kormányval tárgyaljon az új püspökség határának megállapításáról, és a plébániák felosztásáról és illetőleg átengedéséről, valamint megállapodásra jusson a dotáczióknak és a rezidencia helyének megállapítása tekintetében, melynek alapján a nunczius a bullának mielőbbi kiadását kieszközölni ígérte. A nunczius halála után, hogy az ügy halasztást ne szenvedjen, a Szentszék kegyes volt a nunciaturának vezetőjét Msgr Rossi uditorét az ügy kivitelével megbizni és őt felhatalmazni, hogy Budapestre jöjjen, és a tárgyalásokat végeredményhez hozza.³²⁰ Ebből a célból a m. kir. kormány, a Szentszéki küldött, Radu és Hosszu püspökök, valamint Mihályi és Firczák püspökök [sic] megbízottai Budapesten találkoztak, és a résztvevőknek átadatott azon plébániák kimutatása, melyekből az új püspökség és a vikáriátus felállítása tervezetik. Amint már a külügyminister ur Ő Nagyméltóságával részben szóval részben írásban közölni szerencsém volt, nemcsak egyházi, hanem politikai szempontból is régóta sürgős szükségét képez a gör. kath. magyar plébániákból egy magyar püspökségnek és vikáriátusnak felállítása.

---

319 Az iraton sem fejléc, sem iktatószám, illetve az irat készítőjének szignója sem található. Csak valószínűsíteni tudjuk, hogy a VKM által készített fogalmazványról lehet szó, mivel az irat elején található címzést követően a külügyminiszter harmadik személyként szerepel. Az viszont már nem állapítható meg, hogy az egyes beszúrásokat még a VKM, vagy már az ezt az iratot fogalmazványként felhasználó miniszterelnökség eszközölte. Mindenesetre az egyes javításokat a miniszterelnökség a külügynek küldött fogalmazványába már beépítette. Lásd: 240. számú dokumentum.

320 Eredetileg: tovább *folytassa*.

Ezen új püspökség felállításával a püspökségektől elvett görög katolikus magyar plébániák más nemzetiségű plébániák átadásával kárpótoltatnak. A kormány kártalanítja a püspököket esetleges anyagi veszteségeikért is.

E hó 3.-án Rossi, a nunciatura vezetője, Hosszu, Pap, Radu, Georgiu és Suciú urak a vallás- és közoktatásügyi ministeriumban összegyültek és a püspökök többsége a magyar püspökség felállításának szükségét méltányolva, a püspökségekből a magyar plébániák átengedéséhez készséggel hozzájárultak. Csak Radu, a nagyváradi püspök – ki sem vagyoniilag, sem erkölcsileg semmiféle veszteséget nem szenved – vonakodott plébániákat az új püspökségnek átengedni. Radunak ezen tiltakozásával semmi egyéb célja nem volt, mint a Magyar nemzet és a magyar kormány elleni gyűlöletét kimutatni, amint ez a legutóbb Nagyváradon lejátszódott esetből [ki]folyólag közzétett és a mellékelt lappéldányból is olvasható, kifejezésre is jutott.

Midőn a magyar püspökség és a vikariatus felállítása a római és görög katolikus papság részéről nagy örömmel üdvözöltetett és a papság a kormányhoz intézett hálafeliratban örömeinek kifejezést is adott, Radu püspök egyházmegyéjéből való elbocsátással fenyegette meg azokat a papokat, kik netalán hasonló feliratot küldenének a magyar kormányhoz.³²¹

Miután Radu ur püspök erővel el akarta halasztani az ügy elintézését, a magyar kormány az ellen tiltakozott és az apostoli delegatus Rómába sürgönyözött és Ő Eminencia[ja] Mery del Val bibornok államtitkár a magyar nemzet igazi jóakarója a végválasz adására 8 napot engedélyezett a tiltakozó püspöknek. Miután a 8 nap eltelt és a püspök Balázsfalván tartott

---

321 Ezt követően egy hosszabb kézírással írt rész került beszurásra, aminek sajnos nem ismert a szerzője. Mivel mind tartalmilag, mind stílusztikailag meglehetősen értelemzavaró és nem teljesen koherens a további szöveggel, ráadásul valószínű, hogy a szerző a magyar nyelvvel némileg hadilábon állt, ezt a részt külön közöljük: *Fölháborította az oláh papságot és szövetkezett Mihály Metropolitával, és ellenséges állást foglalt nem csak a Róm. kat. egyház hanem a kormány ellen is, és folyton fenyegeti a schismával[.] Nem titok, hogy az oláh papság a scismaticus papsághoz bizalmas baráti viszonyban al, és a hiveit arra utasítja ott hol oláh templomok nincsenek inkább az ő görök templomot fölkeresni mintsem a katolikust [.] A magyar kormány elég bizonyítékokat bír arra hogy tényleg az oláh püspökeknek nem a hivei lelki jóléte szívüken fekszik hanem csak személyi érdekük és hogy a nagy dotatio jó részét a melyet a magyar vallási alaptól bíznak dinastia és magyarellenes szélökre fölhasználják. Az összes Romai kat. és görök kath. magyar püspöki karra és papságra hivatkozunk a fölhozott tények megerősítésére és figyelmeztetünk a Szentszék[et sic] hogy a magyar kormány és a magyar nemzet ezeket a lehetetlen viszonyokat már a római kat. és görök kat. egyház valamint a görök kat. magyar nemzetü hivek érdekében semmiféle esetre többé nem fogja tűrni és pedig annál kevésbé mert ezzel [a] Dynastia és magyar ellenes magatartással az oláh magyar ellenes püspökek és papok a görök katol. magyarnemzetü hiveit vallási és hazafias érzelmeit mélyen sértene és veszélybe hozzák őket az orosz valamint a Luteranus templomboz áttérni a mit ugy a katon. egyház szempontjából valamint politikailag nagy kárunkra szolgálna. A kormány minden áron fogja minden rendelkezésére álló eszközöket arra fölhasználni, hogy ennek a veszélyes állapotnak véget vessen. Így az egyház mind a nemzetnek egészséges jó papságra szorul a ki a Pápának királynak szót fogad és akaratakat respektálja és ellenük nem conspirál, és a scismát nem propagálja. Ha ilyen a magyar vallás alaptól jól dotált püspökek mégis conspirálnak és apostatakká válnak – akkor sem a Rom. kat. egyház sem pedig az ország nem veszít semmit ha ezektől folytoni veszély elemektől szabadul – minél előbb mert azzal csak erősíti meg tekintélyét és hozzájárul a kat. papság megerősítéséhez.*

zsinaton elhatározták, hogy valamelyikök Rómába utazik és a Szentszéknek tiltakozó memorandumot ad át.

Ennélfogva felkérem Nagyméltóságodat, hogy Római nagykövetünket arra utasítani kegyeskednék a Szentszéknel rögtön [sic] a kellő lépéseket erélyesen megtéetni méltóztassék, hogy a többség döntése alapján a kívánt bullákat Radu és Mihályi püspökök tiltakozása daczára haladék nélkül adják ki, a miért a Szent Széknek örökké hálás lennénk [sic], mert ezekre okvetlenül szükségünk van e hó végéig. Ez alkalommal van szerencsém Nagyméltóságodat sürgősen felkérni, hogy az amerikai görög katolikus rutén magyar czimzetes püspök kinevezését egyuttal a magyar görök [sic] kat. püspökséget kieszközölni méltóztassék mert az ügynek további halasztása a mely már a kormánynak és az egyháznak folytonos nagy kellemetlenségeket okoz, teljes[en] lehetetlen.

A boldogult külügyministe[r] ur egész erélyét és jóakarátát ezeknek az ügyeknek szentelvén, bátor vagyok Nagyméltóságodnak is az ügyet kegyes jóindulatába ajánlani és kérésünk leghamarabbi elintézését kérni.

mély tisztelettel

**228. Zichy János vallás- és közoktatásügyi minisztere átirata
Khuen-Héderváry Károly miniszterelnökhöz a Hajdúdorogi
egyházmegye felállításával kapcsolatos kormánygaranciák
tárgyában**

Budapest, 1912. február 21.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1912–XXV–926–1195. Tisztázat.

752/el. szám

Nagyméltóságu Gróf, Miniszterelnök Ur!

Vonatkozással a Hajdu-Dorogh székhelylyel létesítendő új gör. szert. kath. magyar püspökség dotációjának ügyében f. hó 20-án 1050/el. sz. a. kelt nagybecsű átiratára, van szerencsém a pénzügyminiszter urnak 1912 évi febr. hó 16-án 588 sz. a. kelt iratában foglalt észrevételek figyelembe vétele mellett kiállított és a kormány nevében részemről aláírt nyilatkozatot³²² ./.. alatt csatoltan azon tiszteletteljes kérelemmel megküldeni, hogy azt Nagyméltóságod is nagybecsű aláírásával ellátni és a római Szentszékkel diplomaciai jegyzék útján való közlés céljából a külügyminiszter urhoz juttatni méltóztassék.

Fogadja Nagyméltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását.

Budapest. 1912 évi február hó 21.

Zichy

---

322 Lásd: 229. számú dokumentum.

**229. A magyar kormánynak a Hajdúdorogi egyházmegye
finanszírozására vonatkozó kötelezettségvállalásai**

Budapest, 1912. február 21.

ASV Segr. Stato, anno 1913 rubr. 247, fasc. 1. fol. 113rv. Tisztázat.

DECLARATIO

Regium gubernium hungaricum quoad dotationem novae dioecesis graeci ritus in Hungaria cum sede Hajdu-Doroghensi erigendae declarat et spondet se praestitutum:

1. ut pro residentia novi Episcopi assignentur aedes a communitate Hajdu-Doroghensi oblatae et ita adaptatae, ut in iis Episcopus et ejus aula decentem et congruam habitationem habeant:

2. ut pro dote mensae Episcopalis, quatenus novus Antistes ejusque legitimi successores suam tueri dignitatem possint, summa 40.000 coronarum tribuatur ex publico aerario regio hungarico quotannis solvenda.

3. ut pro sustentatione curiae Episcopalis necnon pro tegendis expensis officii diocesani exsolvantur quotannis similiter ex aerario publico regio hungarico 12.000 coronarum.

4. ut sex canonici, ex quibus Capitulum in ecclesia cathedrali novae dioecesis instituendum constabit, praeter decentem et congruam habitationem in aedibus a communitate Hajdu-Doroghensi erigendis, annua salaria ea ratione tribuantur qua membra ceterorum Capitulum graeci ritus in Hungaria dotari solent, nempe Archi-Presbytero seu Praeposito Majori penduntur 6200 coronarum, Archidiacono seu Lectori 5600 coronarum, Ecclesiarum Custodi 4900 Coronarum, Scolastico 4700 coronarum, Chartopilacae seu Cancellario 4500 coronarum, Praebendato 4100 coronarum.

5. ut expensae pro servandis aedibus Episcopalibus et Capituli, pro sacrario Cathedralis Ecclesiae ejusdem que Ecclesiae cultu et fabricae tuitione ex publico aerario regio hungarico tegantur.

6. ut demum pro educando clero juniori novae dioecesis suo tempore Seminarium erigatur,

Datum Budapestini diei 21 Februarii 1912

Comes Khuen-Héderváry

Praeses ministerii

Zichy

Minister cultus et publicae instructionis

**230. Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciaturai ügyvivő
jelentése Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a
Hajdúdorogi egyházmegye felállítására elleni román tiltakozások
tárgyában**

Bécs, 1912. február 21.

ASV Segr. Stato, anno 1913 rubr. 247, fasc. 1. fol. 227r–228r. Tisztázat.
ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 2. fol. 180r–181r. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában található fogalmazvány
alapján: CÂRJA, LXXVIII., 193–194. Az alábbi átírás a tisztázat
alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által kiadott szövegtől.

55752

Sua Eminenza Reverendissima
Il Signor Cardinale Rafael Merry del Val
Segretario di Stato di Sua Santità
Vaticano Roma.
No. 163
Li 21 febbraio 1912.
Sulla erigenda Diocesi di rito greco in Ungheria.
(con inserto)

Eminenza Reverendissima

La conferenza dei Vescovi rumeni per esprimere il loro parere riguardo alle parrocchie che devono staccarsi dalle loro Diocesi e formare la nuova ebbe luogo Domenica scorsa a Balasfalva, residenza del Metropolita Monsignor Mihalyi.

Il Sabato precedente si tenne ivi stesso un'altra conferenza, perché, così si esprimono quei Vescovi, il Metropolita ha creduto interrogare in proposito alcuni arcipreti ed alcune personalità politiche cattoliche, deputati e funzionari pubblici per sentire quale fosse la loro opinione. Naturalmente tutti furono contrari alla formazione della nuova Diocesi e protestarono contro la pretesa oppressione della loro nazionalità.

Sulle basi di tali dichiarazioni si tenne il giorno seguente la conferenza tra i Vescovi ed il risultato di essa fu che si farà un esposto alla Santa Sede, nel quale si dirà che nessuna parrocchia potrà essere presa dalle Diocesi di rito rumeno perché non ve n'è alcuna, dicono essi, che abbia abitanti ungheresi.

Queste brevi informazioni mi sono state date da Monsignor Andor riservatamente, e al quale anche riservatamente aveva scritto appena dopo la conferenza Monsignor Hossu, il Vescovo di Szamosujvar.

Non voglio abusare della bontà dell'Eminenza Vostra Reverendissima ritornando a dire in questo mio Rapporto tutto ciò che ho esposto

nei precedenti miei fogli. Tutto quello che io prevedevo è avvenuto; ci si sarebbe fatto risparmiare del tempo se con un po' più di sincerità si fosse data tale risposta fin da quando l'Episcopato Ungherese tenne nello scorso Novembre le conferenze e la questione fu largamente discussa e unanimamente risolta favorevolmente, presenti i Vescovi Rumeni. Ma tant'è: si è voluto cercare nel voto accozzato di alcune persone e nella riunione tenuta sabato una specie di giustificazione alla risposta che si pensava di dare sin da quando fu ventilata l'idea di erigere una nuova Diocesi di rito greco in Ungheria.

All'Eminenza Vostra non sfuggirà certamente quanto poco prudente sia stato il tenere quella riunione di preti e laici prima della conferenza di Vescovi. Si è trasportata così la questione sul mero campo politico; ed era ben da prevedersi che le considerazioni fatte in quella prima riunione avrebbero influenzato e formato come il substrato per la decisione che i Vescovi intendevano prendere. Intanto Monsignor Radu, che mi telegrafò³²³ Domenica in questi termini: „Conferenza tenuta, nella settimana corrente io le porterò la risposta”, mi scrive ora la lettera,³²⁴ che credo opportuno inviare, qui unita, all'Eminenza Vostra, perché da essa può avere una nuova prova della tattica di temporeggiatori che vogliono ad ogni costo adoperare quei Vescovi nella speranza di stancare e di far fallire il progetto.

Monsignor Hossu nella lettera confidenziale, di cui ho parlato sopra, aveva anche detto che Monsignor Radu voleva andare a Roma per portare la risposta personalmente alla Santa Sede, ma che gli altri avevano cercato di dissuaderlo facendogli riflettere che era una mancanza di riguardo alla Nunziatura e che un tal fatto lo avrebbe qualificato per intrigante. Ed egli allora aveva acconsentito a mandare un suo rappresentante nella persona del canonico Bulcu.

Dalla lettera che accludo si rileva invece, che verrà egli stesso.

Inchinato al bacio della Sacra porpora con sensi di profondissima venerazione ho l'onore di riaffermarmi

dell'Eminenza Vostra Reverendissima
umilissimo, devotissimo ed obbligatissimo servo

Francesco Rossi Stockalper

Incaricato d'affari interino della Santa Sede

---

323 Lásd: 217. számú dokumentum.

324 Lásd: 224. számú dokumentum.

231. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár átirata Mihályi Viktor román görögkatolikus metropolitának a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások tárgyában

Róma, 1912. február 22.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 2. fol. 177r–178r. Másolat.
ASV Segr. Stato, anno 1913 rubr. 247, fasc. 1. fol. 141rv. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatúra levéltárában található másolat alapján:
CÁRJA, LXXIX., 195–196. Az alábbi átirás szintén a másolat alapján készült.

No. 55717 (Copia)

Dal Vaticano 22 febbraio 1912.

Monsignor Vittore Mihályi

Arcivescovo di Fogaras ed Alba Giulia

Balázsfalva (Ungheria).

Illustrissimo e Reverendissimo Monsignore,

Il Santo Padre non ha mancato di portare tutta la Sua attenzione sul Memoriale³²⁵ che la Signoria Vostra Illustrissima e Reverendissima Gli ha diretto in data del 14 corrente relativamente all'erezione di una nuova diocesi di rito greco in Ungheria.

Come é ben noto alla Signoria Vostra, tale erezione é stata già decisa in massima dalla Santa Sede. La relativa proposta, anche per ciò che riguardava in particolare le singole parrocchie da incorporarsi nella nuova diocesi, fu resa nota, fin dal principio dello scorso Novembre, come agli altri Prelati dell'Ungheria, così pure ai Vescovi di rito greco-rumeno, i quali nella loro lettera³²⁶ collettiva inviata il giorno 10 di quello stesso mese al compianto Monsignor Bavona, Nunzio Apostolico d'Austria-Ungheria, pur domandando che fosse udito il loro parere quanto alle parrocchie le quali avrebbero dovuto essere dismembrate dalla Provincia ecclesiastica rumena di Fogaras ed Alba Giulia, riconoscevano tuttavia l'utilità della proposta medesima. Ora fu appunto per soddisfare quella legittima richiesta che i sullodati Vescovi vennero invitati alla Conferenza tenuta recentemente a Budapest per trattare l'importante questione.

Affinché dunque la definitiva attuazione di quel provvido e salutare disegno non soffra inutili ritardi, ed avendo avuto, d'altra parte, il degno Episcopato greco-rumeno della suddetta Provincia ecclesiastica ormai agio per esaminare la vertenza, chè anzi da vari giorni è trascorso il termine concesso per mezzo della Nunziatura Apostolica di Vienna, è volere di Sua Santità che la Signoria Vostra invii, senza ulteriore dilazione, per il

---

325 Lásd: 208. számú dokumentum.

326 Lásd: 147. számú dokumentum.

tramite della Nunziatura medesima, osservazioni concrete sull'elenco delle parrocchie destinate, come si è detto, a formare il nuovo Vescovato di rito greco in Ungheria. Tali osservazioni saranno con ogni cura esaminate dalla Santa Sede la quale, inoltre, affinché la diocesi di Gran Varadino non sia ridotta a troppo piccole dimensioni, potrà forse aggregare ad essa una parte della diocesi più vasta di Armenopoli.

Intanto con sensi di ben sincera stima passo al piacere di raffermarmi della Signoria Vostra Illustrissima e Reverendissima

Servitore vero

Rafael Cardinale Merry del Val

**232. Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciaturai ügyvivő jelentése
Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi
egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások tárgyában**

Bécs, 1912. február 23.

ASV Segr. Stato, anno 1913 rubr. 247, fasc. 1. fol. 30r–31v. Tisztázat.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 2. fol. 179rv. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött fogalmazvány alapján: CÂRJA, LXXX., 197–198. Az alábbi, tisztázat alapján készült átírás több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

55850

Sua Eminenza Reverendissima

Il Signor Cardinal Merry del Val

Segretario di Stato di Sua Santità, Vaticano Roma

No. 170

Vienna, 23 febbraio 1912.

Sulla nuova diocesi di rito greco cattolico in Ungheria (con allegato)

Eminenza Reverendissima,

A provare ancora meglio quanto ho asserito nei rapporti che ho avuto l'onore d'inviare all'Eminenza Vostra Reverendissima sulla questione dell'erezione d'una nuova Diocesi di rito greco cattolico in Ungheria, che cioè i Vescovi Rumeni volevano prender tempo per agitare e per aver tutto l'agio di lavorare contro il progetto medesimo a solo uopo di fanatismo nazionale, mi permetto d'inviare qui acclusa, ./., all'Eminenza Vostra una lettera³²⁷ che ho ricevuto dall'Illustrissimo e Reverendissimo Monsignor Arcivescovo di Bukarest. Dalla medesima l'Eminenza Vostra potrà rilevare facilmente come si è falsata la situazione; e questo è stato tutto lavoro di Monsignor Radu.

Già in Budapest mi avevano detto tanto Monsignor Radu che il canonico Suciu, che potevasi sentire in proposito Monsignor Arcivescovo di Bukarest.

---

327 Lásd: melléklet.

Si vede quindi che si sono rivolti a lui come per cercare una tavola di salvezza, ed ancora una volta hanno dimostrato come l'intento loro sia puramente e semplicemente politico e nazionale.

Come altrimenti pensare se Monsignor Netzhammer apertamente dice che: „Si crede che Roma lavori con gli ungheresi contro la nazione rumena”, e più giù „che si vuole cedere alle pressioni degli ungheresi”? E la conclusione è sempre il solito ritornello che cioè la cosa non sia decisa presto.

All'Eminenza Vostra non sfugge quanto sia pericoloso accordare nuova dilazione a quei Vescovi; che ne approfitterebbero per continuare l'agitazione ingiustificata, che vanno facendo, contro gl'interessi spirituali dei fedeli, unico scopo che la Santa Sede si prefigge in tali casi.

Non è da dire quanto necessaria sia la divisione delle Diocesi in questo impero, specialmente in Ungheria, dove per l'estensione del territorio e per il gran numero di fedeli la cura d'anime è malamente esercitata. È doloroso perciò il dover constatare che proprio dei Vescovi non entrino in quest'ordine d'idee e si lascino guidare da sentimenti di politica.

Senza parlare della penosa impressione che potrebbe produrre presso il Governo Ungherese e delle imprevedibili conseguenze che potrebbe avere l'intromissione dell'Arcivescovo di Bukarest in un affare assolutamente interno ed al quale egli è perfettamente estraneo.

Mi riservo di scrivere a Monsignor Netzhammer anche privatamente per metterlo al chiaro della situazione e per eliminare tutti i malintesi che son potuti sorgere per l'esposizione delle cose, fatte senza obiettività.

Inchinato al bacio della Sacra Porpora con sensi di profondissima venerazione ho l'onore di professarmi dell'Eminenza Vostra Reverendissima umilissimo, devotissimo ed obligatissimo servo

Francesco Rossi Stockalper

Incaricato d'affari interino della Santa Sede

232a. Rossi Stockalper ügyvivő levelének melléklete: Netzhammer bukaresti érsek levele

Bukarest, 1912. február 20.

ASV Segr. Stato, anno 1913 rubr. 247, fasc. 1. fol. 32r. Tisztázat.

55850, Allegato al Nr. 170

Bukarest, den 20. Februar 1912.

Hochwürdigster Herr!

Entschuldigen Sie gütigst, hochwürdigster Herr Prälat, dass ich Sie mit einer Anfrage belästige.

Bis jetzt ist mir die von der Propaganda meiner Diözese gewährte Subvention noch nicht zugegangen. Da ich dieselbe regelmässig in den

ersten Hälfte des Monats Januar erhielt, so befürchte ich ein Versehen. Darf ich wohl hoffen, dass ich die Subvention bald erhalten werde?

Ich benutze diesen Anlass zur Mitteilung, dass sich die hiesigen rumänischen Kreise sehr beunruhigen wegen dem Projekte einer griechisch katholischen magyarisches Diözese in Ungarn. Ich befürchte sehr, dass aus hier Schwierigkeiten entstehen, denn man glaubt, dass Rom mit den Ungarn gegen die rumänische Nation arbeite. Vor drei Jahren habe ich in Rom in dieser Angelegenheit gesporchen und ich erhielt die Antwort, dass man nichts zu befürchten habe. Wie ich sehe, will man aber dem Drängen der Ungarn nachgehen. Ich hoffe, dass die Sache noch besser geprüft und nicht so rasch erledigt were.

Ich bringe Ihnen dies auf ganz privaten und confidenziellem Wege zur Kenntnis.

Mich Ihrem Gebete und Ihrem Wohlwollen empfehlen bin ich
Euer gnaden ganz ergebenster
†Raymund Netzhammer
Erzbischof von Bukarest

233. A Budapesti Hírlap cikke a balázsfalvi gyűlésről

Budapest, 1912. február 23.

Budapesti Hírlap, 46. sz. 1912. február 23., 5. oldal³²⁸

A balázsfalvi gyülekezet

Budapest, febr. 22.

Hogy milyen ellenséges erők működnek a sötét háttérben a magyar nemzet élete ellen, erre nézve kiáltó példával szolgálhatunk az alábbiakban. A dolognak erős politikai vonatkozása van, különösen a mai politikai helyzet világításában, a mikor egy magyar párt oly jelszót irt harci zászlajára, a melynek megvalósítása abban a radikális formában, a hogy követelik, gyilkos fegyvert szolgáltatna a magyar nemzet adáz ellenségeinek kezébe.

Jelentettük a minap, hogy a balázsfalvi görög katolikus érseknél nagy tanácskozás folyt, a mely határozatot hozott a görög katolikus magyar püspökség felállítása ellen. Most azt a hirt vesszük, hogy Radu Demeter nagyváradí görög katolikus püspök felutazott Bécsbe azzal a misszióval, hogy a nunciaturán átadja a balázsfalvi tanácskozáson szerkesztett tiltakozó memorandumot s egyébként is rajta legyen, hogy megghiúsítsa a magyar püspökség felállítását.

---

328 A bécsi nunciatura levéltárában: ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 1. fol. 83r.

Kvalifikálhatatlan a román főpapságnak ez az eljárása. A románoknak megvan a nemzeti egyházuk ebben az országban, de azt meg akarják akadályozni, hogy a magyarok is megkapják ugyanazt, a mivel ők bírnak. És ebben az aknamunkában a püspökök, a magyar főrendiház tagjai járnak elül, áskálódván a magyar nemzet ellen, a melyet zsarnoknak és jogtíprónak kiáltanak ki az egész világon.

Ha van fölháborító perfidia a világon, akkor ez bizonyára abba a kategóriába tartozik. De a mi magyar általános, titkos harcosaink ezt nem látják és nem akarják látni, hanem vaksággal és felületességgel oly politikát erőszakolnak, a mely egész országrészeket teljesen kiszolgáltatna belső ellenségeinknek.

De szóvá kell tennünk még egy rendkívül jellemző és botrányos mozzanatot. A balázsfalvi tanácskozásban részt vettek a püspökök, a káptalan tagjai és az esperesek; továbbá Maniu Gyula volt képviselő, Vajda Sándor dr. képviselő és Mezei János kúriai bíró. Nyilvánvaló ebből, hogy Balázsfalván nem egyházi, hanem politikai gyülekezés volt, s hogy ott politikai szempontokból vitatták meg a magyar püspökség kérdését s az ellene irányítandó lépéseket.

Azt kérdezzük már most, mit keresett ebben a magyarelles politikai gyülekezésben egy magyar bíró, még pedig a legfelső bíróságnak egy aktív tagja? Mit keresett Mezei János kúriai bíró Balázsfalván, a hol gyűlölködő nemzetiségi politikát csináltak a magyar nemzet ellen? Kérdezzük ezt főképpen Székely Ferenc igazságügyminisztertől: tudja-e azt, hogy a királyi Kúriának egy tagja elhagyta a bírói széket s leutazott Balázsfalvára, hogy elfoglalja az agitátort széket? Hogy tűrhet meg a magyar igazságügyminiszter ilyen botránkozató, illetlen és méltatlan viselkedést – hogy más jelzővel ne éljünk – egy magyar bíró, sőt a legfelső bíróságnak egy tagja részéről? S reméljük és elvárjuk, hogy meg fogjuk mihamarább tudni, miképpen torolta meg az igazságügy miniszter ur Mezei János kúriai bírónak Balázsfalván viselt dolgai!

Mert ha már nem tudták megakadályozni az illetékesek azt, hogy ilyen magyar bíró ne legyen, legalább lássuk, hogy van igazságügyminiszterünk, a ki megtanítja a bíró urat, mit parancsol a bírói lelkiismeret és a magyar nemzet iránt tartozó kötelesség.

**234. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár utasítása
Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciátúrai ügyvivőnek a
Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások és a
székelyföldi külhelynökség tárgyában**

Bécs, 1912. február 23.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 2. fol. 211r–212r. Tisztázat.
ASV Segr. Stato, anno 1913 rubr. 247, fasc. 1. fol. 142rv. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciátúra levéltárában található tisztázat alapján:
CÁRJA, LXXXI., 199–200.

No. 55717, (con Inserto)
Dal Vaticano, 23 Febbraio 1912.
Monsignor Rossi Stockalper
Incaricato d'Affari interino della Santa Sede
Vienna.

Reverendissimo Monsignore,

Trasmetto qui acclusa alla Signoria Vostra, per sua cognizione e norma, copia di una lettera³²⁹ da me inviata in data del 22 corrente a Monsignor Arcivescovo di Fogaras ed Alba Giulia relativamente alla erezione della nuova diocesi di rito greco in Ungheria.

Dopoiché il predetto Arcivescovo, conforme al volere del Santo Padre, significato nella lettera medesima, avrà rimesso a cotesta Nunziatura il parere dei Prelati di rito greco-rumeno sulle parrocchie da dismembrarsi dalle loro diocesi, la Signoria Vostra avrà cura di comunicarmelo insieme alle sue osservazioni.

Profitto di quest'incontro per accusarle ricevimento del suo Rapporto in data del 15 corrente No. 132, col quale Ella mi ha trasmesso le liste delle parrocchie destinate a formare il nuovo Vescovato di rito greco in Ungheria ed il Vicariato dello stesso rito. A tale proposito credo opportuno ricordarle ciò che il compianto Monsignor Bavona scriveva nel suo Rapporto del 12 Dicembre 1911, No. 500: „Quanto alla proposta di costituire un Vicariato all'estremo limite della Transilvania, bisogna osservare che questo non sarebbe contiguo alla nuova diocesi e che quindi il Vescovo della medesima eserciterebbe la giurisdizione su di un territorio separato. Forse la costituzione di una prelatura nullius sarebbe più conforme alla disciplina canonica”. Interesse Vostra Signoria a riprendere ad esame anche questo punto.

Intanto con sensi di ben sincera stima passo al piacere di raffermarmi di Vostra Signoria Reverendissima.

Affrettatissimo per servirla,
Rafael Cardinale Merry del Val

---

329 Lásd: 231. számú dokumentum.

**235. Mihályi Viktor román görögkatolikus metropolita távirata
Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciátúrai ügyvivőnek a
Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos egyeztetések
tárgyában**

Balázsfalva, 1912. február 23.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 2. fol. 182r. Claris-távirat.

KIADVA: a bécsi nunciátúra levéltárában őrzött claris-távirat alapján,
a helyesírási hibákat és elütéseket javítva: CÂRJA, LXXXII., 200. Az
alábbi betűhív átírás szintén a claris-távirat alapján készült.

Nr. 22-pesid 1912.

monsignor Francesco Rossi Stockalper
uditosa si Nunziatura apat incancato d affari della santa jede budapest
hotel bristol.

Balazsfalva 89 51 10/45 m.

canonico dr basilio suciu adesso e partito arriva questa sera alle ore dieci
allogia in hotel continental romai 5.- nador utca
con sommo risjetto, viktora mihalyi, arcivescovo d alba giulia.

**236. Radu Demeter nagyváradi görögkatolikus püspök távirata
Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciátúrai ügyvivőnek és annak
válasza a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos
egyeztetések tárgyában**

Balázsfalva, 1912. február 23.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 2. fol. 183r. Claris-távirat.

KIADVA: a bécsi nunciátúra levéltárában őrzött claris-távirat alapján,
a helyesírási hibákat és elütéseket javítva: CÂRJA, LXXXIII., 201. Az
alábbi betűhív átírás szintén a claris-távirat alapján készült.

monsignor rossi wien am hof 4

nagyvarad 5.+ 391 17 10/45.

influenza mit tiene ancora a letto impossibile partire fino lunedì.

radu episcopus

No. 176. Si prega di mandare per posta i documenti che vorrebbe
portare personalmente³³⁰

---

330 Ezt a mondatot az ügyvivő írta válasz-fogalmazványként a táviratra.

237. Melles Emil budapesti paróchus véleménye az ószláv nyelvű görögkatolikus liturgikus könyvekről

Budapest, 1912. február 23.

MNL OL K 26 1916–XXV–478 1913–XXV–2414–4906. Tisztázat.

Észrevételek az ószláv gör. kath. misekönyvre nézve

I.

A vallás és közoktatásügyi m. kir. ministerium 1905. febr. 23-án kell 13001 számú intézkedésében, a mely a gör. kath. ószláv nyelvű liturgikus könyvek kiadására vonatkozó eljárást megindokolta, kijelentette, miszerint: szükségesnek tartja, hogy a szerkönyvek szövege az apostoli Szentszék által hiteles alakban megőrzött görög eredeti szöveg alapján revideáltassék és a hol szükséges javíttassék.

A ministerium idezett rendelete alapján összehivatott és Budapesten 1905. nov. 24-én és 25-én megtartott értekezlet a kiadandó könyvek között elsőhelyre a liturgikont, a misekönyvet tette, és ennek alapjául az ószláv nyelvű misekönyv több évi lemergi kiadását jelölte ki.

A betérjesztett és kinyomatás végett kézirat egyaránt átadott ószláv nyelvű liturgikon Lembergben 1905-ben jelent meg. Ez az 1905 évi kiadás, csekély változtatással az 1866 évi kiadásnak lenyomata. Feltűnő, hogy a revideált példányban mennyire igyekezett a bizottság az ószláv nyelv ősi formáit visszaállítani és azokat a nyelvtani alakokat törölni, a melyekben a mai ruthén, kisorosz nyelvben érvényesülő nyelvészeti ukrainizmus hatása egész szembeötlően megnyilvánult. Valóban jobb lett volna már az ószláv nyelv tisztántartása végett is egy régebbi pocsajevi kiadást venni alapul, a melyben még a most említett ukrainista irányú tért bizonyára foglalni nem tudott.

Annak azonban nincs semmi nyoma, hogy a kéziratot előkészítő bizottság az Apostoli Szentszék által Rómában a Propaganda nyomdájában legujabban 1873-ban kiadott görög eredeti szöveget szem előtt tartotta volna, és mint a hogyan a Ministerium előidézett 1905 évi 13001 számú intézkedése szükségesnek jelezte, annak alapján a szöveg reviedálását, és a hol szükséges, annak javítását teljesítette volna. Más egyéb kisebb jelentőségű, de valóban tetemes szám, részletet mellőzve, a kéziratban a 305. lapon, a szentmise paraklezisében, részint hiányzik, részint helytelenül van alkalmazva, és nem a görög szövegnek megfelelően, az írásjelek, a pontok és vesszők beillesztve, – a mi a szöveget megfosztja praecizitásától, és annak többféle értelmezését teszi lehetővé, – a midőn a mi tulajdonképen egy összetett mondat, azt négy különálló mondatra szakítja, és a miatt tényleg közbevetett mondat, azt a megelőző egyik mondat tárgyi kiegészítőjévé látszik tenni. A tárgyalás alatt levő misekönyv a helyének berendezése a

scizmatikusok értelmezésének felel meg. A katolikus szövegértelmezés a görög nyelvű kiadás rendszerét kívánja meg.

A hitvallás szövegében e mondatnál: hiszek egy szent, katolikus és apostoli anyaszentegyházban, a katolikus szó szabarnájnak van fordítva, a mi szószerint zsinati-t jelent. A máramarosi szizmatikus mozgamak során a nép köré szórt lázító iratok egyike ebbe a szóba belekapaszkodva hirdette, hogy ime az az igaz egyház, a melyet a zsinatok kormányoznak, de nem az a melyet a római pápa igazgat. Ezt a szót tehát el kell hagyni az új kiadásokban mindenütt, mert ma már semmi esetre sem fejezi ki a katholicitás fogalmát megtévesztésre alkalmas, – és a hitvallás szövegében, de mindenütt egyebütt is, a hol a szabaröj szó előfordul, helyébe az eredeti görög terminus technikus kell tenni a mely ószláv nyelven katholicsesztlijnnek hangzik.

II.

A ministerium elől idezett 1905 évi bevezető intézkedése a következőket mondja: külön is megjegyzem, hogy a magyar apostoli királyért mondandó misékben a zárzó, melynek fogalma nem alkotmányos, hanem korlátlan államfői hatalmat jelöl, és mely szó folyton az orosz cár-ra emlékeztet, és emiatt egyik legfőbb indokát képezte a könyvek kinyomatásának, az új szerkönyvekben a magyar közjognak megfelelő kifejezéssel lesz pótolandó.

Az 1905 évi nov. 24-iki értekezlet a ministerium emez előírása felett, hosszas vita után abban állapodott meg, hogy a czári szó helyett modern szót, mint koraly (?) vagy krály a szláv szövegbe bevinni nem lehet. A határozatnak indokai voltak, hogy az ószláv nyelvű szentírásban is a király, a rex, szavak a cári szóval vannak visszaadva, – hogy a császár szót az ószláv szöveg kerszári szóval fordítja, – hogy modern szónak bevitele az ószláv nyelvet meghamisítania és nyelvészeti botlás volna.

Az értekezlet mindeme érveire rácsfol maga a kinyomatás végett beadott ószláv nyelvű misekönyv eredeti szövege. Abban ugyanis az állam fejének megnevezésénél Galicia állami mostani hovatartozandóságának megfelelően, ausztria császára nem a Keszári szóval, hanem az imperator szóval van említve mindenütt. De az értekezlet érveire még inkább rácsfolnak a pocsajevi kiadású gör. kath. ószláv nyelvű misekönyvek abból az időből, mikor még a kijevei gör. kath. ma már nem létező érseki tartomány a lengyel királyság fennhatóságának területéhez tartozott, mert azokban az akkori lengyel állam alkotmányos jellegének megfelelően, a király szó fogalmának az államfő megnevezésében való visszaadására nem a czári szó van alkalmazva, hanem a Koraly szó.

A szentírás ama helye, melyre hivatkozás történt, szintén nem bizonyul az értekezlet megállapodása mellett, mert az Ur Jézus halálának idején a római imperatorok Julius Caesar iránti tiszteletből Caesar-oknak nevezték

magukat, és e néven említették őket alattvalóik is, épp úgy, mivel később Augustus imperator iránti tiszteletből augustus volt a római birodalom fejének neve. A Szentírás illető helye tehát csak azt fejezi ki, hogy akkor a zsidó népnek nem volt már királya, hanem csak maga a Caesar, – de ez nem azt jelenti, mintha a szentírás a helye a két elnevezés külön alkotmányjogi jellegét tüntetné elő.

Ez ha a galíciai gör. kath. egyházmegyében az imperator szó beiktatása, – a régi lengyel királyság területén a koraly szó beillesztése, nem hamisította meg az ószláv nyelvet, és nem látták abban nyelvészeti botlást, – a magyarországi gör. kath. ószláv liturgikus nyelvű egyházmegyék érdekelt papsága és hívei nem botránkoznak meg a Koroly szó használatba vételén, a melynek alkalmas voltára nézve gör. kath. körökben általánosan tekintelyemet elismert praecedentst tüntetnek elő a pocsajevi kiadások, – a mely az ószláv nyelvnek épp úgy szókinccse, mint a czári szó, – és a mely a mint említett papságot és híveik sok méltatlan gyanúsításból volna –ved megszabadítani. Verba valent usu. bolgár czár! volt czaro czár v czár=fejedelem! uralkodó!

Czári szóval csak a nagyorosz birodalom fejét szokták megnevezni széles e világon, a mint mikadónak csak a japán császárt ismerik, és más senkit. Istenre való vonatkozásban, úgy a regebbi, mint az újabbi galíciai mise és más liturgikus könyvek, a király fogalmának kifejezésére használták és használják ma is a czári szót, – se az állam fejének megnevezésében ott ezt a szót már századok óta kiküszöbölték. Ideje tehát, hogy Magyarországon is alkalmazkodjék a gör. kath. egyház a galiciában már régóta használt példához és az államfő alkotmányos jellegét juttassa kifejezésre liturgikus imáiban a Koraly szó használatának kötelező beiktatásával.

De nem lehet elhallgatni, legkivált egyházi és katolikus téren a magyar királynak apostoli czimét sem A magyar állam feje: apostoli király. Így kell tehát őt megemlíteni a liturgiában is: És a mint a latin katolikus magyar egyház a királyért mondott imáiban teljes loyaltással használja a rex apostolicus kifejezést, úgy nem lehet elfojtani azt a kívánságot sem, hogy a görög katolikus ószláv liturgikus nyelvű magyar egyház is az aposztolszkij koroly szavakat iktassa be kultuszába midnenütt, a hol a magyar állam fejről megemlékeznek.

Pedig ez a megemlékezés a görög szertartásban igen gyakori. A kéziratul beadott könyvben az állam feje a czári szóval említve van a következő lapokon: 60-77-276-277-251-289-296-307-316-323-331-337-353-366-373-377-393-407-406-555-641-642-673-675-676-680-681-684 tehát 29 izben. Minden sz. misében említve van ünnepélyesen öt izben, – minden vesperán két, nagyobb ünnepeken három izben – minden matutinum-on három izben. Ily gyakori és ünnepélyesen történő említés mellett valóban nem mellékes, nem kicsinyes, de igen fontos, és állami szempontból figyelmen

kívül nem hagyható kívánalom, hogy a magyar király az ő alkotmányos jellegének és elismert egyházi kiváltságos előjogainak megfelelő, utakat ? hiven előtűntető, minden megtevesztést és félreértést teljesen kizáró kifejezéssel legyen a vallásos kegyelet által megdicsőítve a hivek szerető, hódoló lelkébe beleszóve.

III.

Az ószláv nyelvű liturgikus könyvek kinyomatása iránt indított eljárást bevezető, már többször idézett 1905 évi 13001 számú ministeri rendelet továbbá azt mondja: Szükségesnek tartom, hogy az orthodox személyekért mondandó imák, valamint a róm. kath. egyház által nem kanonizált szentek officiumai, a hol azok előfordulnának, kihagyassanak, – ellenben a keleti egyházszakadás óta az apostoli szék által kanonizált, első sorban azonban az árpádházi és más magyar szentek officiumai felvétessenek.

A kath. egyház, midőn valamely a szentség körében elhunyt tagját a szentek sorában iktatja, annak tiszteletére nézve kétféleképpen intézkedik, t. i. vagy csak megengedi és csak bizonyos területekre annak tiszteletét, vagy előírja és kötelezővé teszi az egész egyházra. A mi pedig specialiter a keleti szertartású egyházakat illeti, ezek között tehát a gör. katolikus egyháznak is, a szentszék minden rendelkezése, legyen az fegyelmi, vagy liturgikus, a keleti egyházakra nézve csak akkor kötelező, ha az illető rendelet annak hatályát a keleti egyházakra is kifejezetten kiterjeszti. A ministeriumnak most ide jegyzett kívánalmait ezeknek az általános, e téren érvényben levő szabályoknak alkalmazása mellett lehetett és kellett volna a kinyomatra előterjesztett misekönyvben figyelembe venni.

a) Az apostoli Szentszék által legutóbb Rómában kiadott görög szövegű görög szertartású liturgikus könyvekben a nagy egyházszakadás óta a Szentszékkel által kanonizált szentek officiumai nem találhatók, csak olyan még mint az .. praepriumai sem fordulhat elő. A tárgyalás alatt lévő ószláv misekönyv sem vette fel a most említett officiumokat. A midőn így járt el, megmarad az érvényes szabályok keretében, mert azt csak akkor tehetné volna, ha a Szentszék azokat az officiumokat kifejezetten az egész egyházra, tehát a keleti szertartásúakra is kötelezővé tette volna, a mi pedig nem kötött meg. Ez hogy így van, azt bizonyítja a görög nyelvű liturgikus könyvek fentebb említett római legutóbbi kiadása.

b) Az orthodox személyek alatt, a ministerium most tárgyalt előírása, valószínűleg az oroszországi szimatikus egyházakban szokásos, az orosz uralkodóház tagjainak egyénenkénti felsorolásából álló imákat .... Ilyenmü ima, vagy részlet, vagy megemlékezés a tárgyalás alatt lévő ószláv nyelvű misekönyvben tényleg nincsen sehhol sem.

c) Oly szentek officiumai sem fordulnak elő e misekönyvben, kiknek tiszteletét Róma legalább is hallgatagon tudomásul ne vette volna. Nem

kanonizált, ugynevezett orthodox, scizmatikus szentek officiumai abban egyáltalán nincsenek.

d) Vannak szemben e misekönyvben elég jelentős számmal oly szentek felvéve, kiknek tiszteletét Róma részint csak tudomásul vette, részint csak bizonyos meghatározott területre engedélyezte, de az egész egyházra kötelezővé egyáltalán nem tette. Ezek az officiumok, mint az egyház liturgikus terminológiáját mondani szokta, az illető egyházkormány propriumai, annak területén engedélyezve vannak és kötelezők, de másutt nem. A kijevi vagy az ennek scizmatizálása után kreált, leMBERGI egyházkormány, éneki prioritása, Magyarország területével egyházhatósági, hierarchiai kapcsolatban soha nem volt. Az tehát a mi a mai leMBERGI egyházkormánynak propriuma, ...ság területén nem kötelező. Épp úgy, mint például

Sz. István király, Sz. László király, Sz. Imre herczeg stb. tisztelete, a melyek magyarország propriumai, nem kötelezők Magyarország területén kívül tehát mindaddig, míg azokat a szentszék az egész egyház területére kötelezővé nem teszi, elő nem írja.

A leMBERGI egyháztartomány ilyen propriuma a tárgyalás alatt levő ószláv nyelvű misekönyvben a következő officiumat.

1) Okt. 1-jén a boldogságos Szüz Oltalma. Az ünnep tárgya egy Konstantinápoly Blachervae nevű városrészeiben 911-ben történt látomás, mely a bold. szüz oltalmát tette szemlélhetővé Konstantinápolyban, és a görög szövegű liturgikus könyvekben ismeretlen, az olaszok sem tartják meg, egyedül az oroszoknál maradt fenn. A Szentszéknek erre az emléknpra speciális intézkedése nincs, de hallgatagon tudomásul vette.

2) Okt. 14-én, Paraszczeva szerzetesanya tisztelete, ki Tracia Epibás városában ájtatos éltetét élt és ott teste közel két századon át romlatlanul fennmaradt. Erekljeit 1221-ben Bulgária városába Tirnovo-ba, onnan 1641-ben Moldvába Jassy-ba vitték át, hol a mai napig is kiváló tiszteletben részesül.

3) Okt. 28-án, Paraszczeva polocki szerzetes apátnő, ki a katonák betörése elől Rómába menekült, ott 1239-ben szentül meghalt. X. Gergely pápa őt 1273-ban a szentek közé iktatta és tiszteletét Lithvánia területén megengedte.

4) Febr. 14-én, Czirill püspök, a szlávok megtérítője, a róla elnevezett szláv írásjelet feltalálja, ki 896. febr. 14-én Rómában halt meg, midőn a Pannoniában behozott szláv liturgia miatt Rómába volt idézve testvérével sz. Methodiusszal együtt.

5) Ápr. 14-én Antal, János, Kusztabiusz vértanuk emléke, kik 1342-ben Litvániai Vlnában szenvedtek. Feltünő, hogy a vertanukról, ... Miklós kalendáriuma, mely pedig a legkisebb részletekre is kiterjed, a vértanukról egyáltalán meg nem emlékezik. Miután a leMBERGI misekönyv tiszteletüket

felvette, katolikusoknak kellett lenniök. Viszont az is bizonyos, hogy tiszteletük legfeljebb Litvániában van engedélyezve, valószínűbb hogy csak hallgatagon tudomásul véve.

6) Máj. 2-án Borisz és Glebusz orosz hercegek vértanuk sz. Vladimir nagyfejedelem fiai ereklyéinek 1072-ben történt átvitele. A Kievi akkor katolikus egyháztartomány püspökei által tartott 1720 évi zamoszcziái zsinat e vértanuk tiszteletét Litvániára kötelezővé tette, és a zsinat e rendelkezését a Szentszék jóváhagyta.

7) Máj. 3-án, Kiewbarlangi sz. Theodoziusz szerzetesanya emléke, ki ott 1074 máj. 3-án halt el. Tiszteletére nézve a Szentszéknek speciális intézkedése nincsen és azt csak hallgatagon vette tudomásul.

8) Máj 9-én Sz. Miklós myrai csodatevő püspök ereklyéinek átvitele Bári-ba 1087-ben. Komnen Elek császár idején. Ezt az officiumot állítólag II. Orban kezdeményezésére 1091-ben fogadták el az oroszok, de a görög, az oláh, az arab nyelvű liturgikus könyvekben nem fordul elő.

9) Máj. 11-én, Method pk., a szlávok megtérítőjének emléke, ki a szláv liturgia ügyét sz. Cirillel, testvérel kezdeményezte, és annak halála után, befejezte. A Szentszék által érseki méltóságra emeltetve meghalt 885-ben máj. 11-én Morvaország Velehrád nevű városában.

10) Jul. 5-én Sz. Cirill és Method, a szlávok megtérítőinek együttes ünnepe, a melyet a Grande munus enciklikába alapján, a mely a két szláv apostol tiszteletét az egész egyházra kiterjesztette 1880-ban állítottak be a galíciaiak a kalendáriumba az ő propriumaik közé.

11) Jul. 10-én Kiewbarlangi sz. Antal szerzetesatyának emléke, ki a szerzetesi intézményt honosította meg az oroszok között. Ezt Antal, ki származására orosz volt, az Athoszhegyi hirneves görög kolostorban nevelkedett és hazájába visszatérve a kievi nevezetes barlangkolostort alapította. meghalt 1063-ban tiszteletére nézve a Szentszéknek speciális intézkedése nincs, hanem csak hallgatagon vette azt tudomásul.

12) Jul 11-én, Olga nagyhercegnő, sz. Vladimir nagyanyjának emléke. meghalt 969-ben. Az ő buzditása és példájára keresztelkedett meg sz. Vladimir. Tiszteletére nézve a Szentszéknek külön intézkedése nincs, hanem azt csak hallgatagon tudomásul vette.

13) Jul. 15-én, Vladimir nagyfejedelem emléke, meghalt 1015-ben. Ő az oroszok sz. Istvánja. Tiszteletét a Szentszék nem rendezte, de nem is kifogásolta.

14) Jul. 24-én, Borisz és Glebusz hercegek vértanusága, kik 1015-ben Izjászláv nagyfejedelem alatt szenvedtek vértanu halált jul. 24-én. Vértanuságuk a napját, szintén mint ereklyéiknek ..lés az 1720 évi zamoszcziái zsinat vette be az orosz nemzet propriumai közé.

Az itt felsorolt officiumok közül, a bold. Szűz oltalmának okt. 1-jére előírt tisztelete tárgyánál fogva magyar nemzeti szempontból közömbös

ugyan, de szövegében erősen orosz nemzeti színezet domborodik ki. Gyökeresebb átalakítás nélkül az officiumnak a ménaénban foglalt énekeit a magyar nemzeti állameszme sérelme nélkül a magyarországi kiadásban meghagyni nem lehet.

Sz. Miklós myrai csodatevő püspök ereklyéinek átvitele Báriba is olyan, a mely tárgyánál és helyi vonatkozásainál fogva Magyarországon is fenntartható.

Sz. Cirill és Method tiszteletének ügyében legjobb volna a Grande munus enciklika előtti állapotot visszaállítani, vagyis tekintettel arra, hogy ezeknek tiszteletét a Szentszék az egész egyházra kiterjesztette, és tekintettel arra, hogy az ő tiszteletük a görög katolikus szlávoknál már 1880 előtt is megvolt, meg kellene hagynia sz. Cirill febr. 14-iki és sz. Method máj. 11-iki emléknapját és elhagyni a jul. 5-ki együttes ünneplést, mert az könnyen szláv nemzeti ünneppé nöheti ki magát, a mire Magyarország területén szükség bizonyára nincsen.

A többi felsorolt összesen 9 officiumnak azonban Magyarország területén egyáltalán nincs létjogosultsága, mert azok kifejezetten orosz nemzeti vonatkozásnak. És miután a szentszék azok egyikét nem tette az egyetemes egyházra nézve kötelezővé, azokat minden méltánylást érdemlő egyházi és vallásos tekintet sérelme nélkül el lehet, tehát el is kell hagyni. Ennek megfelelően Kievbarlangi sz. Antal és sz. Theodoziosz nevének említését is törölni kell a tárgyalás alatti misekönyvben a 276,-669-670-677-lapokon, mert a görög szöveg sem említi az illető helyeken a görög nemzet megtérítőit, például N. Konstantint, és e helyeken e hét szentéletű szerzetes nevét csak az oroszok nemzeti büszkesége iktatta be a szent szövegbe.

e) Feltűnő az a bánásmód, melylyel a revideáló bizottság sz. Jozafát polocki püspök vértanu emléket kezelte, amidőn a görög és latin egyház uniójának e kiváló bajnokát a tárgyalás alatti misekönyvből következetesen törölte a 276-669-676-677 lapokon és az ő nov. 18-ikén előírt emléknapjával is. Sz. Jozafát püspök, családi nevén: Kunczevics, az orosz szaktanárok bosszujából 1623 nov. 12-én vértanuhalt szenvedett. VIII. Orbán pápa őt 1642-ben boldoggá, IX. Pius pápa 1867-ben szentté avatta, és XIII. Leo pápa 1882-ben tiszteletét az egész egyházra kiterjesztette. A tárgyalás alatti misekönyvet revideáló bizottságok tehát tullepték hatáskörüket és a Szentszék kifejezett rendelkezésével merőben és indokolatlanul ellentétbe helyezkedtek, midőn e sz. vértanu nov. 14-ki officiumát törölték. Az egyház rendelkezéseinek tartozó tisztelete megkívánja, hogy sz. Jozafát nov. 14-ki officiuma a kiadandó liturgikus könyvekben, tehát e misekönyvben is visszaállitassék. Viszont nevének a felsorolt lapokon fogatosítottok törlése a Szentszék rendelkezésének sérelme nélkül fenntartható, mert az ott levő ájtatosságok során helyes és megfelelő őt külön említeni hazájának területén, de nem Magyarország templomaiban.

f) Az Árpádházi és más magyar szentek officiumai közül a tárgyalás alatti miscikönyv okt. 23-án, (a mi megfelel az új naptár nov. 5-ik napjának) sz. Imre herceget; – nov. 6-án, a mi megfelel az új naptár nov. 19. napjának, sz. Erzsébetet; – jun. 14-én, a mi megfelel az új naptár jun. 27-ik napjának, sz. László királyt; – aug. 7-én, a mi megfelel az új naptár aug. 20 napjának, Sz. István királyt, – iktatja be szentek katalógusába és ír elő tiszteletükre sz. misét.

Ez az elhelyezés némileg indokolva van Sz. István király napjánál, mert aug. 20-ika nemzeti ünnep. Azt tehát az ő és új naptár követőinek egy és ugyanazon napon kell megtartaniuk. De szokatlan és az egyház rendszerinti eljárásával ellekezik az mindenél, annyival is inkább, mert a többi felsorolt magyar szentek emléknapja nem nemzeti ünnep. Ezeket az emléknapokat tehát a számukra rendelt napoknál kell előírni az ő naptárban is. vagyis Imre herceg emlékét nov. 5-ikire,

Sz. Erzsébetét nov. 19-ikére, – Sz. László királyét jun. 27-ikén, sz. István királyét aug. 20-ikára, Sz. István király ünnepénél be lehet aztán iktatni egy külön utasítást, hogy a míg az ő naptár marad az ószláv liturgikus nyelvű görög katolikusoknál használatban, addig ezt az ünnepet, annak nemzeti ünnepi jellegénél fogva az új naptár aug. 20-án tehát az ő naptár aug. 7-én kell az életben megtartani. Az ünnepnapok ilyen áthelyezése máskülönből előfordul úgy a latin mint a görög szertartásban.

Az Árpádházi szentek tiszteletét a tárgyalás alatti miscikönyv a szentek közös officiumából írja elő. Ilyen eljárás valamely egyházhatósági terület propriumainál szokatlan, mert az ilyen helyi vonatkozású emléknapokat rendszerint nagyobbfokú ünnepléssel szokták megtartani. Az a 9 galíciai proprium kivétel nélkül mind teljes nagy ünnepi officiummal van ellátva, a melyekről fenntebb ki van mutatva, hogy Magyarország területén létjogosultságuk nincsen. Gondoskodni kellene tehát arról, hogy a fenntebb felsorolt Árpádházi szentek .... feltétlenül csatolandó volna még legalább sz. Margit is, a görög szertartású liturgikus könyvekben bőségesen található hasonló életviszonyok között megdicsőült szentek tiszteletére előírt officiumok felhasználásával, travertálásával, e szentek legendáinak megfelelő beszövéssel, külön önálló officiumokat nyerjenek a görög szertartásban is, legalább is oly fokozatban, a mely megfelel a latin szertartásban használatos Suplex-fokozatnak.

Ezeket az új officiumokat szükséges volna azután bemutatni a szentszéknél is, és a Szentszék jóváhagyása, engedélyezése után, a mire egész bizonyossággal lehet számítani, minden szabálynak és kiváncságnak megfelelően a magyarországi gör. kath. egyház propriumaivá lennének.

IV.

A gör. kath. misekönyv abban az összeállításban, a minővel a nyomtatás végett beadott példány szerkesztve van, egyedül a galicziai egyházmegyék számára készült, de másutt sehol sincs használatban. A görög nyelvű liturgikus könyvek között liturgikon nincs is, hanem a sz. misék szertartása és imarendszere az euchologionba, a ritualéba van beosztva, mint annak első része. Az ósláv liturgikus nyelvű görög szertartásu nemegyesült népeknél van ugyan különálló misekönyv, de nincs benne semmi egyéb, csak az, ami a görög nyelvű euchologionban e czimen fel van véve. Az oláhok misekönyve ugy az egyesülteknél mint a nemegyesülteknél szintén csak a görög nyelvű euchologionoknak a sz. misékre előírt részét tartalmazza. Az araboknál az euchologion és így a misekönyv berendezése is pontosan követi a görög szövegű könyvek rendszerét, – ezeknél tehát külön misekönyv épp ugy nincs, mint a görögöknél.

A nyomtatás végett beterjesztett, és egyedül a galicziai görög katolikusoknál használatos, de onnan a magyarországi ósláv liturgikus nyelvű egyházmegyékbe is bevezetett misekönyv ugyanis a sz. misék szövegén kívül tartalmazza az év folyamán a sz. miséken felolvasására kerülő összes evangéliumi, és apostoli szentírási szakaszokat és még hozzá a sz. miséken az egész év folyamán énekeltetni szokott antifonákat, troparionokat, kontákionokat, prokimeneket, áldozási verseket és az azokhoz fűződő theotokionokat is. Vagyis a most tárgyalt misekönyvben benne van az Evangelium, és az Apostol nevű liturgikus könyvek egész szövege és a Horologion nevű liturgikus könyvek fele.

A görög szertartásu egyházakban általánosan használt misekönyvekben ugyanis csak azok a részek foglaltatnak, a melyek a tárgyalás alatti példányban 1) a 671-689 lapok között, – 2) a 273-392 lapok között, és a 637-670 lapok között vannak, és együttesen nem több, mint csak 173 oldalt tesznek ki. Míg azok a részek, a melyek az 1-272 lapok, továbbá a 393-636 lapok, és a 689-697 lapok között vannak, a liturgikonhoz nem tartoznak, pedig ezek a részek együtt 523 oldalt tesznek ki. Tehát az egész könyvnek 697 oldalából csak 173 oldal adja a misekönyv tulajdonképeni szövegét, míg 523 oldal a már említett más három könyv átvett tartalmával van betöltve.

A munkálatot bevezető ministeriumi rendelet a kinyomatandó 14 liturgikus könyv, illetve könyvsorozat között külön külön felemlíti a Horologiont, – a Leczkekönyvet, máskép Apostolt, – és az Evangeliumot. Nincs tehát sem szüksége, sem értelme annak, hogy ezeknek a könyveknek szövege mint önálló könyv külön is kiadassék és a misekönyvbe is felvéttessék. Nincs ennek értelme különösen ha tekintetbe vesszük, hogy a kiadásra kerülő könyvsorozatok kiadási költségeinek fedezésére az előírányzott egész tekintélyes 400 ezer koronányi hitel az összes eddig

megkérdezett szakemberek véleménye szerint elégtelen lesz, hacsak jelentős megtakarítások nem lesznek foganatosítva.

A régiebb pocsájev-i gör. kath. szláv szövegű misekönyvek sem ölelnek fel több anyagot, mint a mennyit fentebb, mint a misekönyvek rendszerint és általánosan szokásos tartalmát megneveztünk.

Aztán a betűknek sem kell okvetlen oly szertelen nagyoknak lenniük, mint e példányban az áldozópap csendes imáinál. A görög nyelvű misekönyvben a mise szövege cicero-betűvel, az utasítások, az ugynevezett rubrikák, garamondból vannak szedve. Az oláh nyelvű misekönyvek szintén ilyen nagyságu betűket alkalmaznak. A görög, az oláh, az arab nyelvű misekönyvek nagyobb 4.alakban vannak nyomva, ezeknél tehát a kolumnák területe jobban kihasználható. Ha a bizottság a kiadandó ószláv nyelvű misekönyvnél ragaszkodni kíván a folio alakhoz, lehet egy lapra két hasábot adni. Az ily beosztás könnyebbé teszi a szöveg olvasását, és így annak gyakorlati értékét emeli, másrészt a rendelkezésre álló nyomás terület fokozottabb kihasználását is megengedi.

A tárgyalás alatti könyvsorozat kiadásának költségeiből teljesen elhagyható a bekötések tetele. Ha az egyházközségek a könyveket, legkivált most első ízben, ajándékkul fogják kapni, azoknak bekötését könnyen és szívesen elláthatják. Az összes kiadványokat füzve kell összeállítani, a mi a költségek összegét tetemesen le fogja szállítani.

A betűk nagyságára nézve a szükségesekre redukálendő terjedelmű liturgikon kiadásánál alkalmas lesz a szentírási szakaszok magyar nyelvű egri kiadásában használt itten oldalt beragasztott, vagy azokat megközelítő két betű minta, – a nagyobb a szöveg, a kisebb a rubrikák részére, ha az folio alakban egy lapon két hasábbal fog megjelenni.

A könyvekhez, melyekről most szó van, bárhol lesznek is azok nyomva, bizonyos, hogy egészen új betűkészletet kell beszerezni. Az illető vállalat ennek az új készletnek előállításai és beszerzési egész költségét mindenestre a nyomdaköltségek terhére fogja írni. Nem volna tehát értelme annak, hogy e tetemes könyvsorozat kiadását az állam magánvállalat, egyesületi, vagy részvénytársulati nyomdának engedje át, és ezzel a megkivántató új készlet tulajdonjogát is annak biztosítsa.

Az egyetemi nyomda e könyvsorozat kiadására ma már vállalkozni nem mer. Az egész munkálatot vegye át tehát a m. kir. államnyomda, melynek felszerelése fejlettebb, egész berendezése modern színvonalon áll. És akkor a beszerzendő új betűanyag, az összes klisék, a kiadás költségeit viselő magyar állam tulajdonában maradnak e könyvek mindenkori kiadási jogaival együtt.

Budapest 1912. február 23.

Melles Emil

budapesti gör.kath. pléb

**238. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár utasítása
Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciátúrai ügyvivőnek
a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos
kormánygaranciák tárgyában**

Róma, 1912. február 25.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 2. fol. 184r–185r. Tisztázat.
ASV Segr. Stato, anno 1913 rubr. 247, fasc. 1. fol. 229rv. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciátúra levéltárában található tisztázat alapján:
CÁRJA, LXXXI., 199–200. Az alábbi átirás szintén a tisztázat alapján
készült.

No. 55752

Dal Vaticano, 25 Febbraio 1912.

Monsignor Francesco Rossi Stockalper

Incaricato d’Affari interino della Santa Sede

Vienna.

Reverendissimo Monsignore,

Ho preso in attento esame la formula proposta dal Governo ungherese circa le garanzie per assicurare l’esclusione della lingua volgare dalla sacra liturgia nella nuova diocesi da erigersi in quel Regno; formula comunicatami dalla Signoria Vostra col Rapporto³³¹ No. 117 del 12 corrente.

Vengo ora significarle che, secondo la mente del Santo Padre, essa dovrebbe essere modificata come segue:

„Regium Gubernium Hungaricum se obligat ad auxilium Episcopis omni ope atque opera praebendum ut in nova diocesi graeci ritus in Hungaria cum sede episcopali in urbe «Hajdu-Dorogh» erigenda tamquam lingua liturgica graeca antiqua, sicut a Sancta Sede decretum est, adhibeatur, vernacula vero ea tantum ratione in functionibus extra-liturgicis toleretur, qua in Ecclesia latini ritus ad normam decretorum Sanctae Sedis illa uti fas est. Ut autem sacerdotibus tempus suppetat ad linguam graecam antiquam addiscendam, tribus insequentibus annis, at non ultra, a die decreti erectionis novae diocesis computandis, in singulis paroeciis ea lingua liturgica licite adhiberi poterit, quae hucusque usitata fuit, idest ruthena vel rumena, exclusa semper et ubique lingua hungarica”.

Interesso la Signoria Vostra a portare confiderizialmente a cognizione del Governo ungherese la formula surriferita, ed intanto, accusandole altresì ricevimento dei posteriori suoi Rapporti³³² sul medesimo oggetto

---

331 Lásd: 203. számú dokumentum.

332 Lásd: 210. és 230. számú dokumentumok.

della nuova diocesi di rito greco in Ungheria, distinti coi Numeri 132 e 163, in data rispettivamente del 15 e del 21 corrente, passo a raffermarmi con sensi di ben sincera stima.

Di Vostra Signoria Reverendissima
Affrettatissimo per servirla
Rafael Cardinale Merry del Val

**239. Radu Demeter nagyváradai görögkatolikus püspök távirata
Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciátúrai ügyvivőnek a
Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos egyeztetések
tárgyában**

Balázsfalva, 1912. február 25.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 2. fol. 186r. Claris-távirat.

KIADVA: a bécsi nunciátúra levéltárában őrzött claris-távirat alapján,
a helyesírási hibákat és elütéseket javítva: CÂRJA, LXXXV, 202. Az
alábbi betűhív átírás szintén a claris alapján készült.

monsignor rossi win am ho 4,
nagyvarad 3145 14 25 1/20.
parto oggi domani sera ci rivedremo vienna radu

**240. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök átírata Leopold
Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye
felállítása tárgyában**

Budapest, 1912. február 25.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVIII. fol. 28r–29v. (MNL OL
X 869, W 875 tekercs, 412–414. felvétel). Tisztázat.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1912–XXV–926–1195. Fogalmazvány.

Külügyminister urnak.
K. s. k.
Express

A magyar katolikus püspöki kar múlt évi november hó 9.-én megtartott értekezletén a Szentszék meghagyása folytán tárgyalás alá vette a magyar kormány azon kívánságát, hogy Magyarországon egy új görög szertartású katolikus püspökség és vikariátus állittassék fel. A püspöki értekezlet ezen kívánalmakhoz egyhangulag hozzájárult és a leginkább érdekelt Firczák Gyula belső titkos tanácsos püspök külön is kifejezést adott azon hajlandóságának, hogy az ő egyházmegyéjéhez tartozó magyar

plébániákat az új püspöki egyházmegye részére a legnagyobb készséggel átengedi.

A Szentszék a püspöki értekezlet ezen egyhangú állásfoglalása folytán a magyar kormánynak jelzett kívánalmait kegyesen fogadta és nem késett elvi beleegyezést adni ahhoz, hogy Magyarországon az említett új püspökség és vikariátus, illetőleg főapátság felállíttassék. Ennek következményeképpen a Szentszék a bécsi nunciatura akkori vezetőjét, az időközben elhunyt Monsignore Bavona nunciust felhatalmazta, hogy Budapesten az illetékes főpapok részvételével az új püspökség határait állapítsa meg, a kiszakítandó plébániákat nevezze meg s jusson megállapodásra a püspöki dotáció s egyéb költségek valamint a rezidencia helyének megállapítása tekintetében.

Monsignore Bavona elhunytá folytán e megbízásnak Monsignore Rossi uditore, a nunciatura jelenlegi vezetője tett eleget. A meghallgatott érdekelt tényezők többsége a magyar püspökségekből kihasítandó plébániáknak az új püspökség részére való átengedéséhez készséggel hozzájárult. Egyedül Radu, nagyváradi püspök tett ez alul kivételt, a ki vonakodott plébániákat az új püspökségnek átengedni. Radu e magatartásával szembehelyezkedett nemcsak a püspökök, hanem a hívők többségével is, kiknek régi vágya, hogy a miként van gör. kath. román és gör. kath. rutén püspökség: a magyar görög katolikusok is részesüljenek, a nemzetiségekhez hasonló egyházi szervezetben, s részükre is engedélyztessék püspökség. Ez óhaj teljesülése igazságos és méltányos, mert a magyar görög katolikusok részére csak azt kívánja, a minnek a nemzetiségek már régen örvidenek. És hogy e tisztán egyházi kérdés politikai térre czéloztatik átjatszani, mutatja az a körülmény is, hogy midőn a magyar püspökség és vikariátus felállítása a római és görög katolikus papság részéről nagy örömmel üdvözöltetett és a papság a kormányhoz intézett hálafeliratban örömének kifejezést is adott, akkor Radu püspök egyházmegyéjében elbocsátással fenyegettettek meg azok a papok, kik netalán hasonló feliratot szándékoznának küldeni a magyar kormányhoz.

Nem titok, hogy az oláh papság a scizmatikus papokkal már a faj azonosságánál fogva is bizalmas baráti viszonyban él és arra utasítja hivat, hogy ott hol gör. kath. templomok nincsenek, hivat inkább látogassák a scizmatikus Romániára támaszkodó görög keletiek templomait, semmint a katolikusokét.

Az ily magatartás sérti a görög katolikus magyar nemzetiségű hívők vallási és hazafias érzelmeit, következményeiben pedig nem szolgálhatja a dynastia érdekeit sem.

A nemzetiségi ellentétek ilykép való kiélesítése könnyen azt eredményezhetné, hogy a görög katolikus hívők egy része a magyar alföldön a protestantizmus karjaiba veti magát.

Mindezek kikerülése végett szükséges a magyar görög katolikus püspökség felállítása.

Az e czélből a mult napokban az apostoli delegatus elnöklése alatt tartott értekezleten Radu püspök az ügynek további tanulmányozása czimén erővel el akarta halasztani az ügy elintézését. Szándéka azonban meghiusult, mert az apostoli delegatusnak e tárgyban Rómába intézett sürgönyére Ő Eminenciájaja Merry del Val bibornok államtitkár ur a magyar nemzet igazi jóakarója a kért elodázó halasztást megtagadta s a végválasz adására 8 napot engedélyezett³³³ a magyar püspökség fe[[állítását ellenző Radu püspöknek s a kiküldöttje útján az értekezleten a Radu püspökhöz csatlakozó Mihályi érseknek. A 8 nap eltelt, az oláh püspökök Balázsfalván zsinatot tartottak, s elhatározták, hogy valamelyikük Rómába utazik és a Szentszéknél tiltakozó memorandumot ad át az uj püspökség felállítása ellen.³³⁴

Ezek előre bocsátása után van szerencsém Nagyméltóságodat tisztelettel felkérni, méltóztassék Vatikáni nagykövetünknek megbizatást adni, tegyen a Szentszéknél azonnal erélyes lépéseket az iránt, hogy az érdekelt püspökök többségének döntése alapján az uj egyházmegye s praelatura felállítására vonatkozó pápai bullák Radu püspök és Mihályi érsek tiltakozása daczára is, haladék nélkül kiadassanak, amit a Szentszéktől csak a leghálásabb érzelmekkel fogadnánk.

Mínthogy a Szentszék a bulla kiadását megelőzőleg a magyar kormánytól garancziát kívánt arra nézve, hogy az uj püspökség költségeinek fedezéséről az állami költségvetés terhére gondoskodni fog: van szerencsém az ezen garancziákat magában foglaló, a vallás- és közoktatásügyi minster ur és a saját aláírásommal ellátott nyilatkozatot³³⁵ ide csatolva azzal a kérelemmel megküldeni: hogy azt a Szentszékhez juttatni méltóztassék.

Ez alkalommal van szerencsém Nagyméltóságodat tisztelettel arra is kérni, hogy a Szentszéknél az amerikai gör. kath. rutén magyar czimzetes püspök kinevezését is szorgalmazni méltóztassék.

Nagyméltóságod hivatalbeli előde ezen kérdések kedvező megoldását szíven viselte s a magyar kormányt erélylyel, jóakarattal támogatta. Engedje meg, hogy ezen politikai szempontból is nagy fontossággal bíró ügyet fenti kérelmem kapcsán Nagyméltóságodnak szintén kegyes jóindulatába ajánlhassam.

Fogadja stb.

Budapesten, 1912. évi február hó 25.

Khuen-Héderváry

---

333 Lásd: 192., 198., 199. és 200. számú dokumentumok.

334 Lásd: 216. számú dokumentum.

335 Lásd: 229. számú dokumentum.

241. Karl Emil Fürstenberg bukaresti követ jelentése Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítására elleni román tiltakozások tárgyában

Bukarest, 1912. február 26.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVII. fol 38r– 40v. (MNL OL X 869, W 875 tekercs, 423–426. felvétel). Tisztázat.
MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1912–XXV–926–1408. Másolat.

No. 7.D. Bukarest, am 26. Februar 1912

Streng vertraulich

Seiner Excellenz Herrn Grafen Berchtold etc., etc., etc. in Wien

Hochgeborener Graf!

Im Verlaufe der Unterredung, welche ich vor einigen Tagen mit Seiner Majestät dem Könige zu führen die Ehre hatte, brachte Höchstderselbe eine Angelegenheit zur Sprache, welche Ihn, wie Er Sich ausdrückte, ausnehmend beschäftige und Ihm auch Sorgen bereite.

Es handelt sich um die von der königlich ungarischen Regierung beabsichtigte Einführung von Neuerungen in der griechisch-unierten Kirche Ungarns. Den Ausführungen Seiner Majestät nach beabsichtigt man in Budapest die Kreierung eines neuen griechisch-unierten Bistums welches dadurch gebildet werden soll, dass gemischtsprachige, aber auch rein rumänische Gemeinden von den bestehenden rumänisch-unierten Bistümern abgetrennt würden und im welchem statt der rumänischen die altgriechische Liturgie einzuführen wäre.

Seine Majestät betonte in Seinen Erörterungen mehrmals mit dem grössten Nachdrucke, dass Ihm nichts ferner liege, als Sich in die innern ungarischen Angelegenheiten einzumischen und wenn Er meine Aufmerksamkeit auf diese Angelegenheit lenke und mich ersuche, der kaiserlichen und königlichen Regierung Seine Bedenken nicht zu verschweigen, so geschehe dies nur aus dem Grunde, weil Er befürchte, dass die von der ungarischen Regierung projektierten Massnahmen eine ernste Perkussion auf Rumänien ausüben werden. In Seinen Augen sei nichts gefährlicher, als die Verletzung des religiösen Empfindens eines Volkes und auch nichts schwieriger und heikler für eine Regierung als auf derartige Effervescenzen beruhigend einwirken zu wollen. Würden die ungarländischen Rumänen in ihrer Kirche getroffen, so löse dies hierlands eine starke Aufwallung des religiösen und nationalen Fanatismus aus, der Er und Seine Regierung nahezu machtlos gegenüberstünden.

Es würde sich da nicht verhindern lassen, dass in Rumänien neuerlich eine starke Bewegung zu Gunsten der in ihren religiösen Gefühlen bedrohten Stammesbrüder über der Grenze ersteje, die dann hüben und

drüben zu bedauerlichen Manifestationen führe. Die Folge davon sei, dass die ungarländischen Rumänen sich zu unüberlegten Akten hinreisen liessen, durch welche wiederum strenge Massnahmen der ungarischen Behörden provoziert würden. Aus einem derartigen circulus vitiosus eine Ausweg zu finden stelle sich dann als ausserordentlich schwierig dar.

Er sehe daher in dem Projekte der ungarischen Regierung in Betreff der unierten Kirche eine ernste Bedrohung für das zur Zeit bestehende gute Einvernehmen mit dem Nachbarlande. Seine Majestät liess auch die Befürchtung durchblicken, dass obige Angelegenheit den Gegnern Seiner langjährigen äusseren Politik wiederum eine Waffe in die Hand drücken würde.

Seine Majestät führte des Weiteren aus, dass ausser diesen bedauerlichen Wirkungen eines Eingriffes in das Leben der rumänisch-unierten Kirche in Ungarn auf rumänischem politischen und religiösen Gebiete auch die Gefahr bestehe, dass eine Bewegung gegen die katholische Kirche sich hierlands entwickeln könnte. Die letztere würde ohnehin in der jüngsten Zeit von den orthodoxen Kreisen mit wachsendem Misstrauen und Gehässigkeit betrachtet.

Da ich über die von Seiner Majestät zur Sprache gebrachte Angelegenheit in keiner Weise unterrichtet war, so befand ich mich nicht in der Lage, den von Seiner Majestät geäusserten Besorgnissen irgendwie entgegenzutreten. Ich muss auch offen gestehen, dass es mir schwer gefallen wäre, der Auffassung meines königlichen Mitredners zu widersprechen, nachdem auch ich mich der Befürchtung nicht ent schlagen kann, dass eine Aenderung der rumänischen Liturgie in Ungarn hier in Königreiche üble Wirkungen hervorbringen wird und die öffentliche Meinung möglicherweise die Regierung zu Repressalien zwingen würde.

Damit es mir ermöglicht werde, bei meiner nächsten Audienz Seiner Majestät dem König mit authentischen Daten über die fragliche Angelegenheit zu dienen und Seine Besorgnisse eventuell durch dieselben zu zerstreuen, erlaube ich mir Euer Excellenz ganz ergebenst zu ersuchen, mir über die einschlägigen Pläne der königlich ungarischen Regierung ausführliche Mitteilungen zukommen lassen zu wollen.

Als Beweis, welche Hetze gegen König und Regierung die ersten hier eingetroffenen Nachrichten über die behandelte Angelegenheit bereits hervorgerufen haben, gestatte ich mir im Anbuge einen Artikel des „Adeverul“ ganz ergebenst zu unterbreiten.

Genehmigen Euer Exzellenz den Ausdruck meiner tiefen Ehrfurcht.
Fürstenberg

241a. A Fürstenberg követ levelének melléklete: Az Adevarul cikkének német fordítása

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVII. fol 45r– 46r. (MNL OL X 869, W 875 tekercs, 430–432. felvétel). Tisztázat.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1912–XXV–926–1408. Másolat.

Beilage zum Bericht de dato Bukarest, Februar 1912, No. 72

„Adeverul” 10/23. Feber 1912, No. 8050.

König Karol, die rumänische Regierung und die Rumänen in Ungarn Die Magyarisierung der rumänischen Kirche jenseits der Karpaten

Unter den Augen König Karol's und seiner Regierung wird eines der verwegenen Attentate der ungarischen Regierung gegen die rumänische Kirche in Ungarn und somit gegen unsere Nation vorbereitet, ohne dass der König von Rumänien oder seine Regierung die Invollzugsetzung dieser geplanten Unverschämtheit verhindern würden.

Die ungarische Regierung, ihre traditionelle Magyarisierungs-Politik verfolgend, hat beschlossen, einen ungarisch-katholischen Bischofsstuhl zu kreieren, die rumänische Lithurgie durch die griechische zu ersetzen und Predigten etc. in ungarischer Sprache abzuhalten.

Diese Handlungsweise an und für sich ist ausserordentlich zu nennen und was uns dabei am meisten wundert, ist, dass die rumänische Regierung und König Karol I. der gute Freund des Kaisers Franz Joseph und gläubige Sohn des Papstes Pius X. angesichts dieser Attentate gleichgültig dastehen, als ob es nicht ihre Pflicht wäre, unsere Sprache und Religion zu verteidigen.

Die ganze allen Rumänen nahegehende Angelegenheit ist derart empörend, dass wir sicher sind, dass unser Gesandte in Wien, der „intelligente und arbeitsame” Edgar Mavrocordat keine Ahnung von dem seitens der Ungarn in Vereine mit der päpstlichen Nuntiatur gegen unsere Kirche geplanten Schlag hatte. Wir sind dessen so sicher, dass wir uns ohneweiters zu Lügner und Verläumdern stempeln lassen, wenn man uns beweisen könnte, dass unser Vertreter in Wien bis zum heutigen Tage auch nur einen einzigen Bericht in dieser Angelegenheit an den Minister des Aeussern Herrn Maioresco, erstattet hat.

Har Herr Mavrocordat zum Beispiel berichtet, dass der Geschäftsträger der päpstlichen Nuntiatur, Rossi, die rumänischen Bischöfe Dr. D. Radu und Dr. V. Hossu in insolventem Tone auf die Nuntiatur zitiert hat, um ihnen aufzutragen, den ungarischen Standpunkt bezüglich der Errichtung eines ungarisch-rumänisch-katholischen Bischofsstuhles zu teilen?

Hat der Mavrocordat weiters nach Bukarest berichtet, dass Rossi den beiden Bischöfen acht Tage Bedenkzeit gegeben hat?

Wir beschränken uns vorläufig nur auf diese zwei Fragen, in der Erwartung einer präzisen Antwort.

Zur Aufklärung unserer Leser müssen wir nicht hinzufügen, dass die Initiative der ungarischen Regierung und die zweifelhafte Haltung der päpstlichen Nuntiatur in Wien Gegenstand einer grossartigen Konferenz waren, zu welcher in Anbetracht der Wichtigkeit mehrere höhere Geistliche wie: Dr. Georg Pop, Dr. Theodor Mihály, Dr. Julius Maniu Dr. Alexander Vaida und andere eingeladen wurden. Diese Konferenz fand vergangenen Sonntag in Balázsfalva statt und es wurde beschlossen, dass die unierten Rumänen nie und um keinen Preis zugeben werden, dass die griechisch-katholische Metropolitan-Kirche ausgerottet werden soll. Gleichzeitig wurden der Metropolitan Dr. Victor Mihályi und die Bischöfe Dr. Radu und Dr. Hossu autorisiert, alle erforderlichen Schritte zu unternehmen, damit die ihnen gewährleisteten Rechte aufrecht erhalten werden. Von diesen gegen die unierte Kirche gerichteten Attaquen und deren unabsehbaren Folgen ist der Papst sofort zu verständigen.

Die Beschlüsse der Konferenz werden in Form eines Memorandums dem Papste, der päpstlichen Nuntiatur und der ungarischen Regierung zur Kenntnis gebracht.

Wir aber fragen: ist es die Pflicht König Karol's und seiner Regierung gegen die Magyarisierung der rumänischen Kirche zu arbeiten oder nicht?

Durch Stillschweigen beweisen König Karol und seine Regierung, dass sie die ungarischen Umtriebe gutheissen.

241b. A Fürstenberg követ kérésére összeállított dokumentáció a magyar görögkatolikusokról

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVII. fol 41r– 44v. (MNL OL X 869, W 875 tekercs, 426–430. felvétel). Tisztázat.

Zur Errichtung des ungarischen griechisch-katholischen Bistums in Hajdu-Dorog

Geheim

Bis um die Mitte des 17. Jahrhunderts war jener Teil der Bevölkerung Ungarns, der sich heute zum griechisch-katholischen Ritus bekennt, ausnahmslos schismatisch.

Erst in dieser Zeit begannen sich Unionsbestrebungen zu manifestieren, welche einen ansehnlichen, wenn auch nicht den überwiegenden Teil der Schismatiker als Unierte in den Schoß der römisch-katholischen Kirche zurückführten.

So vereinigten sich im Jahre 1648 die Bewohner der nordöstlichen Landesteile, im Jahre 1700 die Siebenbürger mit der katholischen Kirche.

Die ersten, die zu einer organisierten Hierarchie gelangten, waren die griechisch-katholischen Siebenbürger.

Für sie stiftete Karl VI. das Bistum Fogaras,³³⁶ welches dann durch Papst Innonenz XIII. kanonisiert wurde.

Aus dem Texte der Kanonisierungsbulle geht hervor, daß diese Stiftung keineswegs als Vereinigung der unierten Gläubigen einer Nationalität gedacht war, sondern daß in der neuen Diözese die griechisch-unierten Gläubigen aller Nationen – Ruthenen, Rumänen, Serben und Magyaren – zusammengefaßt werden sollten.

Ebenso wurde im Jahre 1771 das Munkács³³⁷ Bistum nicht ausschließlich für die Ruthenen geschaffen, sondern für alle, die sich innerhalb dieses Kirchensprengels zum griechischen Ritus bekannt und die Union mit Rom akzeptiert hatten.

Diese ursprünglich anational und rein religiös gedachten Organisationen bekamen aber im Laufe der Zeiten eine immer lebhaftere national-politische Färbung.

Die beiden Metropolien von Fogaras und Munkács und die weiteren neu entstandenen unierten Bistümer wurden bald zu Schutzbastionen der rumänischen oder ruthenischen Nationalität und zu Hochburgen einer der ungarischen Regierung mißliebigen Nationalitätspolitik.³³⁸ _

Es ist unleugbar, daß dieser Umformungsprozeß im 19. Jahrhundert durch den heiligen Stuhl gefördert wurde, indem dieser im Gegensatz zu den Stiftungsbullen dem Bischof von Munkács und dem aus diesem Episkopat ausgeschiedenen Bischof von Eperjes den Namen „episcopus graeci ritus ruthenorum“ beilegte, während die Bischöfe von Fogaras und der aus diesem Episkopate ausgeschiedenen Diözesen in den amtlichen kirchlichen Urkunden unter der Bezeichnung „episcopus graeci ritus rumenorum“ angeführt wurden.

Als Resultat der Entwicklung kann bezeichnet werden, daß sich die unierten kirchlichen Organisationen Ungarns – die Bistümer von Munkács, Eperjes, Gyulafehérvár, Lugos, Nagyvárad und Szamosújvár – als geschlossene rumänische oder ruthenische Nationalitätsgebiete betrachteten.-

Da ein solcher Zustand auf die Dauer für das nationale und religiöse Empfinden der Graeco-Katholiken ungarischer Rasse immer unhaltbarer wurde, setzten diese sich bereits seit Jahrzehnten für die Errichtung eines ungarischen griechisch-katholischen Bistums ein.

Die Erfüllung dieses Wunsches konnte den ungarischen Unierten, die nach der Volkszählung von 1900 ungefähr 240.000 Seelen zählen,⁺³³⁹⁾ umsoweniger versagt werden, als durch die Kreierung des neuen Bistums

---

336 A lap szélén kézzel írott megjegyzés: *rumänisch*

337 A lap szélén kézzel írott megjegyzés: *ruthenisch*

338 A lap oldalán megjelölve az aláhúzott rész

339 +) *Die statistischen Daten in dem vorliegenden Mémoire sind Mitteilungen der königlich ungarischen Regierung entnommen.*

weder die Diözesanverfassung³⁴⁰ der ruthenischen und rumänischen Diözesen modifiziert wurde, noch der nationale Charakter dieser Organisationen eine Einbuße erleiden sollte, die Homogenität der bisher bestehenden ruthenischen und rumänischen unierten Bistümer bleibt vollkommen unberührt, ha sie wird nunmehr in erhöhtem Maße zum Ausdruck gelangen.

Schließlich wird ungarischerseits hervorgehoben, daß die geplante Neugründung auch vom Standpunkte des Glaubenslebens aus zu begrüßen ist, weil die zwischen den Gläubigen ungarischer Zunge und den anderssprachigen Unierten bestehenden fortwährenden Reibungen von nun an ein Ende finden würden und weil auch eine Wiederholung des Schauspieles vermieden werden soll, daß sich unierte Gläubige – wie dies im Debreczener Bezirk der Fall war – aus nationaler Kränkung dem Protestantismus in die Arme werfen.

Es kann konstatiert werden, daß sich die königlich ungarische Regierung bei den vorbereitenden Maßnahmen zur Kreierung des neuen Bistums eines radikalen Vorgehens enthalten hat und darauf bedacht war, die Empfindlichkeit der Nationalitäten zu schonen. Dies geht daraus hervor, daß sie einerseits für die neue Diözese nicht um die Bewilligung des Ungarischen als liturgische Sprache ansuchte, sondern mit dem Altgriechischen sich zufriedengab, während sie andererseits im großen und ganzen nur die Zession solchen uniierter Pfarren an das neue Bistum vorschlug, in welchen die überwiegende Mehrzahl der Gläubigen Magyaren sind.

Anläßlich der Verhandlungen zwischen der königlich ungarischen Regierung und der Kurie, welche durch die Vermittlung des Ministeriums des Aeußern geführt wurden, hat dieses k.u.k. Ministerium auch seinerseits Gelegenheit genommen, dem Ermessen der königlich ungarischen Regierung anheimzustellen, bei der endgiltigen Delimitation des neuen ungarisch-unierten Bistums den rumänischen Standpunkt soweit irgend tunlich zu berücksichtigen.

Dies ist auch seitens der königlich ungarischen Regierung geschehen; denn über Ersuchen der Kurie, die bekanntlich in nationalen Fragen sehr feinfühlig ist und die sich auch hier zum Dolmetsch der rumänischen Wünsche machte, hat die königlich ungarische Regierung im Laufe der Verhandlungen auf die Einverleibung von 15 Pfarren verzichtet, die nach dem ursprünglichen Projekte der neuen Diözese angegliedert werden.-

Es sind dies die Pfarren von Szamoskrassó, Szamoslippa, Bedö, Gyéres, Nagyszántó, Szentandrás, Aranyosmedgyer, Mosberzencze, Patóháza, Mezöbánd, Csikszentiván, Harczó und Nyárádtö, Esztró und Krásznü Szentmiklós, deren Gläubige – zirka 10.000 Seelen rumänischen Nationalität – in ihrem alten Diözesanverbände verbleiben; daß im allgemeinen nicht, wie seitens der militanten Rumänen behauptet wird, von einer Gefährdung des

---

340 A lap szélén kézzel írott megjegyzés: *bleiben 6 Bistümer*

Besitzstandes der unierten Ruthenen und Rumänen gesprochen werden kann, beweist der Umstand, daß in den bestehenden ruthenischen beziehungsweise rumänischen Diözesen zirka 1 ½ Millionen Seelen verbleiben, während das neue ungarisch unierte Bistum nur ungefähr 180.000 Seelen zählen wird, von denen mehr als 150.000 der ungarischen Rasse angehören³⁴¹; in den bisherigen ruthenischen beziehungsweise rumänischen Diözesen verbleiben noch 85.000 Gläubige ungarischer Rasse.

Die Aktion zur Gründung des neuen ungarischen unierten Bistums stellt sich gewissermaßen als eine kirchliche Kommissierung der von Unierten magyarischer Rasse bewohnten Sprengel dar; daß solche Kommissierungen nicht vollkommen einwandfrei durchgeführt werden können, steht außer Frage: so zählt das neue ungarische unierte Bistum noch Enklaven von zirka 30.000 Unierten rumänischer Nationalität. Besorgnissen wegen des Schicksals dieser nationalen Minoritäten kann ungarischerseits die Tatsache entgegengehalten werden, daß innerhalb der rumänischen und ruthenischen Diözesen, wie oben gesagt, weit mehr Gläubige ungarischer Rasse, nämlich 85.000 verbleiben.

Was die Rückwirkung der Bildung der neuen Diözese auf die in ihren Verband aufgenommen 30.000 Ruthenen und Rumänen betrifft, so ist es der königlich ungarischen Regierung bekannt, daß unter diesen höchstwahrscheinlicher Weise seitens der radikalen Elemente eine Agitation zu dem Zwecke eingeleitet werden wird, um den Uebertritt der Malkontenten zum orthodoxen Glauben herbeizuführen. Die ungarische Regierung glaubt jedoch, daß es sich bei dieser zu erwartenden Bewegung höchstens um den Abfall einzelner Gemeinden handeln könnte, welcher Verlust vom katholischen Standpunkte aus reichlichst durch die Beseitigung jener religiösen Mißstände aufgewogen würde, auf welche im Verlaufe dieser Darstellung hingewiesen worden ist.

Auszug aus der ungarischen Denkschrift betreffend die Gründung einer neuen ungarischen griechisch-katholischen Diözese.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVII. fol 49r–50v. (MNL OL X 869, W 875 tekercs, 433–435. felvétel). Tiszfátat.

I.

Die im 17. Jahrhundert gegründeten griechisch-katholischen Bistümer in Fogaras und Munkács hatten keinen Nationalitätscharakter und wurden in der Kanonisierungsbulle mit dem Namen „ritus graecus“ bezeichnet. Erst bei Gründung neuer Bistümer sind die vom Vatikan jetzt gebrauchten Ausdrücke „episcopus graeci ritus ruthenorum“ und „episcopus graeci ritus

---

341 +) davon ungefähr 40.000 Hajdus und zirka 40.000 Székler von reinster magyarischer Rasse.

rumenorum” angenommen worden. Erstere Diözesen haben altslawische Liturgie, die letzteren Diözesen rumänische Liturgie. Durch diese Zweiteilung der Diözesen haben dieselben einen Nationalitäten-Charakter erhalten, bei welchem auf die Gläubigen mit ungarischer Muttersprache keine Rücksicht genommen wird.

In den 7 bestehenden griechisch-katholischen Diözesen Ungarns, welche ungefähr 1,800.000 Gläubige zählen, haben ungefähr 240.000 ungarische Muttersprache. Letztere können ihre Muttersprache in ihrer Religion nicht zur Geltung bringen. Für die Interessen der Kirche ist dieser Zustand aus dem Grunde schädlich, weil diejenigen Ungarn, die Ungarn bleiben und sich nicht als Slaven oder Rumänen bekennen wollen, vor der katholischen Kirche abfallen und zu Nicht-unierten Griechen oder zu Protestanten werden. Die Protestanten haben ungarische Religionsprache, bei den Nicht-Unierten bestehen keine Hindernisse gegen die ungarische Liturgiesprache.

II.

Die Bestrebungen nach einer ungarischen Liturgie in der griechisch-katholischen Kirche haben bisher beim Heiligen Stuhle keine Unterstützung gefunden. Mit Errichtung des neuen Bistums würden diese Bestrebungen voraussichtlich aufhören. Mit Rücksicht auf die Stellungnahme der Kurie gegen die ungarische Liturgie plant die ungarische Regierung für die neue Diözese die griechische Liturgie. Der ungarischen Sprache würden nur ähnliche Begünstigungen eingeräumt, wie bei der lateinischen Liturgie der römisch-katholische Bistums würde in dieser Weise den Nationalisierungstendenzen der Slaven und der Rumänen entgegen sein und die Gläubigen ungarischer Muttersprache der katholischen Kirche erhalten bleiben.

Die griechische Sprache entbehrt in Ungarn ebenso des Nationalitäten-Charakters, wie die lateinische Sprache.

III.

Der neuen Diözese würden 132 Pfarren aus den bestehenden griechisch-katholischen Bistümern Munkács, Eperjes, Szamosujvár, Nagyváradi und Esztergom (die Pfarre in Budapest) angegliedert werden. Außerdem ist ein vom neuen Bistum dependierendes Vikariat in Siebenbürgen geplant, welchem 45 Pfarren aus dem Bistum Gyulafehérvár zugewiesen würden. Die neue Diözese würde – mit Ausnahme des Vikariats – ein zusammenhängendes nahezu geschlossenes Gebiet umfassen. Von den 240.000 griechischen Katholiken mit ungarischer Muttersprache würden zwar bloß 156.000 der neuen Diözese angehören, die übrigen 84.000 leben jedoch in den verschiedenen Diözesen so zerstreut, daß es nicht möglich ist, sie zu vereinen. Slavische und rumänische Elemente kämen zwar auch in die neue Diözesen verbleibenden Ungarn noch die in die neue Diözese

aufzunehmenden Nationalitäten einer gewaltsamen Entnationalisierung ausgesetzt werden.

IV.

Die ungarische Regierung gewährleistet die moralische Unterstützung und die materielle Versorgung des neuen Bistums und erwartet, daß der Heilige Stuhl ihre, zur Regelung der Angelegenheit der griechisch-katholischen Kirche in Ungarn angebotenen Opferwilligkeit annehmen werde. Die ungarische Regierung die aufrichtigsten und besten Intentionen für den Heiligen Stuhl.

242. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök átírata Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában

H.n., é.n. [Budapest, 1912. február 26-29. között]

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 2. fol. 36rv. Tisztázat.

55972

Magyar Királyi Miniszterelnök

All'Eminentissimo e Reverendissimo Cardinale Merry del Val

Segretario di Stato di Sua Santità

Vostra Eminenza

Al 25. corrente ho già avuto l'onore di esporre pel transito del Ministero degli Affari Esteri per mezzo del nostro Ambasciatore le domande del Governo.

Vista la grande urgenza ho incaricato il chiarissimo Conte Bartolomeo Lippay, il quale possiede la nostra particolare stima e fiducia d'esporre personalmente a nome mio tutto a Vostra Eminenza.

Sarei immensamente grato se la Vostra Eminenza volesse avere la somma bontà d'accogliere benevolmente e esaudire le rispettose domande del Governo e della Nazione Ungherese che vedono nella Vostra Eminenza il loro vero e grande Protettore.

Mentre La ringrazio di tutto cuore, di quanto ha fatto e farà in favore nostro, La prego di gradire l'espressione della mia profonda venerazione.

Dell'Eminenza Vostra Reverendissima

devotissimo

Conte Khuen-Héderváry

Presidente del Consiglio

**243. Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciatúrai ügyvivő jelentése
Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi
egyházmegye felállítására elleni román tiltakozások tárgyában**

Bécs, 1912. február 27.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 2. fol. 34rv. Tisztázat.

No. 189.

Vienna 27 Febbraio 1912

55850, Sulla nuova Diocesi erigenda in Ungheria.

Eminenza Reverendissima,

Monsignore Radu è venuto oggi in Nunziatura e mi ha consegnato copia del Protocollo³⁴² redatto nella Conferenza, tenutasi dai Vescovi rumeni col Metropolita, per la nota causa dell'erezione di una nuova Diocesi di rito greco in Ungheria, nonché copia d'una lettera³⁴³ che i Vescovi hanno diretta al Santo Padre. Egli mi ha detto che viene a Roma col suo fratello Can. Radu per esporre direttamente al Santo Padre tutta la questione; e ha soggiunto che ha assicurato tutti i rumeni che egli saprà convincere il Santo Padre; ma che se egli non potrà ottenere nulla non vi è nessun altro che vi possa riuscire.

Da parte mia non ho risposto nemmeno una parola a Monsignore Radu e ho creduto mio dovere informare di ciò Vostra Eminenza Reverendissima. Esaminerò il Protocollo e la lettera e al più presto possibile sottoporro il mio debole parere in proposito.

Inchinato al bacio della Sacra Porpora con i sensi della più profonda venerazione ho l'onore di professarmi

Dell'Eminenza Vostra Reverendissima

umilissimo, devotissimo ed obbedientissimo servo

Francesco Rossi Stockalper

Incaricato d'affari interino della S. Sede

**244. Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszter átírtára
Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciatúrai ügyvivőnek Papp
Antal püspöki kinevezése tárgyában**

Budapest, 1912. február 27.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 1. fol. 88r. Tisztázat.

797 eln. szám

Monseigneur!

Sur l' instante priere de l' évêque de Munkács, Jules Firczák, qui à cause de son âge fort avancé et de ses cons-tantes souffrances ne se sent plus en

342 Lásd: 216a. számú dokumentum.

343 Lásd: 216. számú dokumentum.

éltat de pourvoir a ses devoirs importants, j' ai l' intention de proposer á Sa Majesté Imp. et. Roy. Apostolique de daigner nommer coadjuteur cum jure successionis prés dudit évêque Antoine Papp prélat, chanoine d' Ungvár et chancelier épiscopal.

Ayant l'honneur de le faire savoir, a Vous, Monseigneur je Vous prie de vouloir bien m'informer en confiden-ce, si cette proposition sera bien accueillie de la part du Saint Siege.

Veillez agréer Monseigneur l'expression de ma considération la plus distinguée.

Budapest, le 27. Février 1912.

Zichy

**245. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár számjeltávirata
Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciátúrai ügyvivőnek a
Hajdúdorogi egyházmegyében alkalmazandó liturgikus nyelv
tárgyában**

Róma, 1912. február 28.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 2. fol. 187. Számjeltávirat.
ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 2. fol. 2r. Számjeltávirat-fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciátúra levéltárában őrzött számjeltávirat alapján: CÂRJA, LXXXVI., 203., Az alábbi átírás a számjeltávirat és a fogalmazvány összevetése alapján készült.

Da Cifre

Roma 28 febbraio 1912

Monsignor Rossi Nunziatura Apostolica, Vienna

Articolo pubblicato il nove febbraio sul Budapest Hirlap³⁴⁴ annunziando trionfo rito e lingua liturgica ungheria³⁴⁵ in seguito conferenza³⁴⁶ Budapest presieduta da Vostra Signoria Illustrissima ha prodotto grave³⁴⁷ impressione e fa temere inganno da parte del medesimo governo. Interesse Vostra Signoria Illustrissima di darmi³⁴⁸ informazioni in proposito e fare smentire formalmente³⁴⁹ affermazione contenuta anzidetto giornale³⁵⁰. Informisi ancora se sia vero che Governo abbia stanziato grande³⁵¹ somma per traduzione stampa dei libri liturgici orientali in lingua ungherese.

Cardinal Merry del Val

---

344 A fogalmazványban itt zárójelben beszúrva: *che dicesi giornale del governo ungherese*

345 A fogalmazványban: *ungherese*

346 A fogalmazványban: *recente conferenza*

347 A fogalmazványban: *profonda*

348 A fogalmazványban: *fornirmi*

349 A fogalmazványban: a *formalmente* nem szerepel

350 A fogalmazványban: *articolo*

351 A fogalmazványban: *rilevante*

**246. Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciatúrai ügyvivő
számjeltávirata Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a
Hajdúdorogi egyházmegye felállítása, a magyar liturgia és az ezzel
kapcsolatos kormánygarancia tárgyában**

Bécs, 1912. február 29.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 2. fol. 3r. Számjeltávirat.
ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 2. fol. 187r. Számjeltávirat-fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatúra levéltárában őrzött fogalmazvány
alapján: CÂRJIA, LXXXVII., 204. Az alábbi átírás a számjeltávirat
alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

55844, Da cifra,
Vienna, 29 Febbraio 1912
Cardinale Merry del Val, Roma

Ricevuto telegramma di ieri mi onoro informare Vostra Eminenza Reverendissima che articolo Budapest Hírlap fu pubblicato prima della conferenza. Col mio rapporto³⁵² No. 104 dell'11 febbraio informai Vostra Eminenza Reverendissima che governo in mia presenza aveva fatto smentire formalmente insinuazione della parte ostile. Nullameno insisterò per altra smentita. Governo ha accettato formola garanzia per la lingua proposta S. Sede. Prendo informazioni pel resto informerò quanto prima. Segue rapporto.

Rossi Stockalper

**247. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár utasítása
Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciatúrai ügyvivőnek Papp
Antal püspöki kinevezése tárgyában**

Róma, 1912. február 29.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 1. fol. 89rv. Tisztázat.

Dal Vaticano, 29. Febbraio 1912.
No. 55870
Monsignor Rossi Stockalper
Incaricato d'affari interino della Santa Sede, Vienna

Reverendissimo Monsignore,

Monsignor Firczák, Vescovo greco-cattolico di Munkacs, ha supplicato il Santo Padre di volergli concedere, attesa la grave sua età, un coadiutore con futura successione nella persona di Monsignor Antonio Papp, suo Vicario Generale.

352Lásd: 202. számú dokumentum.

La Sacra Congregazione di Propaganda Fide per gli affari di rito orientale, interrogata in proposito, ha dichiarato che nulla ha da eccepire sia – in massima – riguardo all' invocato provvedimento, sia riguardo alla persona proposta per la suddetta dignità. Ha soltanto fatto osservare che nè dalle notizie intorno al candidato, che sono a sua cognizione, né da quelle trasmesse dal prelodato Ordinario di Munkacs risulta se Monsignor Papp sia celibe o vedovo oppure uxorato.

Il Santo Padre, prima di prendere una risoluzione definitiva circa l'accennata dimanda di Monsignore Firczák, desidera altre più ampie e precise informazioni sul conto del candidato predetto.

Vostra Signoria le assuma e me le trasmetta con sollecitudine.

Profitto dell'incontro per rafferarmi con sensi di sincera stima.

Di Vostra Signoria Reverendissima

Affrettatissimo per servirla

Rafael Cardinale Merry del Val

248. Leopold Berchtold külügyminiszter utasítás-fogalmazványa a Karl Emil Fürstenberg bukaresti követnek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások tárgyában

Bécs, 1912. február 29.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVII. fol. 48rv. (MNL OL X 869, W 875 tekercs, 432–433. felvétel). Fogalmazvány.

Prinz Fürstenberg Bukarest No 10.

Wien 29./II 1912

zu 1 ./.. Bericht N. 7 – D vom 26. I. Mts. bei der von König Karl zur Sprache gebrachten Einführung von Neuerungen in der griechisch-unierten Kirche Ungarns handelt es sich, wie ich 1 ./.. schon heute mitzuthemen vermag, lediglich um die Errichtung eines neuen Bisthums für die unierten, ungarischer Sprache, welchen das Recht auf eine kirchliche Organisation wie sie die ungarländischen unierten Ruthenen und Rumänen bereits besitzen, nicht vorenthalten werden kann.

Die Bildung dieses neuen Bisthums geschieht naturgemäß durch Zertrennung beziehungsweise Vereinigung solcher Pfarren anderer Diözesen in welchen das ungarische Element überweigt und kann sich daher die oppositionelle Stellung der rumänisch-unierten Episkopates nur gegen die Abtrennung einzelner kleinerer Sprengel ihrer Amtsbezirkes richten.

Ich wende mich unter Einem an den h. kgl. ung. Ministerpräsidenten, um mir von ihm weitere Material zu erbitten, damit die derselbe Sr. Majestat dem Könige gegenüber aber [...] ³⁵³ verwerthen können.

Berchtold

---

353 A szöveletes zárójellel jelölt – a lap szélére utólag beszúrt – szövegrész értelmezése nem sikerült.

249. Andor György miniszteri tanácsos távirata Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciatúrai ügyvivőnek a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos egyeztetések tárgyában

Budapest, 1912. március 1.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 2. fol. 189r. Claris-távirat.

KIADVA: a bécsi nunciatúra levéltárában őrzött claris-távirat alapján és a helyesírási hibákat javítva: CÂRJĂ, LXXXIX., 221. Az alábbi betűhív átírás szintén a claris alapján készült.

monsignore rossi wien am hof 4
budapest 1 38 12 1 6/28 hn
lettera expresz non ricevuto finora andor

250. Leopold Berchtold külügyminiszter magánlevele Khuen-Héderváry Károly miniszterelnökhöz a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások tárgyában

Bécs, 1912. március 1.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1912–XXV–926–1408. Tisztázat.

Minister des Außern
Wien, am 1. März 1912.
Streng vertraulich.

Hochgeborener Graf!

Mit den geschätzten Noten³⁵⁴ vom 17. und 25. l. M., Nr. 971 und 1195, war es Euer Excellenz gefällig, mir zwei Deklarationen zu übermitteln, welche die liturgische Sprache und die Kosten des neu zu errichtenden unierten Bistums in Ungarn betrafen; gleichzeitig haben Euer Excellenz den Wunsch ausgesprochen, die k. u. k. Botschaft beim Vatikan möge beauftragt werden, nachdrücklichst dahin zu wirken, daß der seitens der rumänisch-unierten Bischöfe gegen diese Neukreierung erhobene Protest von der Kurie zurückgewiesen werde.

Ich habe nicht verfehlt, die beiden in Rede stehenden Erklärungen dem Prinzen Schönburg behufs Weiterleitung an den Herrn Kardinal-Staatssekretär zu übermitteln und der Herrn Botschafter mit den entsprechenden Instruktionen im Sinne der Wünsche Euer Excellenz verstehen.

Inzwischen ist mir der samt Beilage in Abschrift zur geneigten streng vertraulichen Kenntnisnahme mitfolgende Bericht der k. u. k. Gesandtschaft in Bukarest zugekommen, aus welchem Euer Excellenz ersehen wollen, daß die projektierte Maßnahme der Gründung eines ungarisch-unierten

---

354 Lásd: 217. és 240. számú dokumentumok.

Bistums einen ganz bedeutenden Widerhall in Rumänien gefunden und daß sich sogar Seine Majestät König Karol bewogen gefühlt hat, diese Angelegenheit dem Prinzen Fürstenberg gegenüber zur Sprache zu bringen und seiner großen Besorgnis über die politischen Folgen Ausdruck zu geben, welche das von der kgl. ungarischen Regierung ins Auge gefaßte Projekt in Rumänien auslösen könnte.

Ich habe den Herrn Gesandten bereits telegraphisch informiert, daß es sich bei der von König Karol zur Sprache gebrachten „Aktion des kgl. ungarischen Regierung“ lediglich um die Errichtung eines neuen Bistums für die Unierten ungarischer Sprache handle, welchen das Recht auf eine kirchliche Organisation, wie sie die ungarländischen unierten Ruthenen und Rumänen bereits besitzen, nicht vorenthalten werden könne.

Ich habe dem Prinzen Fürstenberg weiters mitgeteilt, daß die Bildung des neuen Bistums naturgemäß durch Lostrennung beziehungsweise Vereinigung solcher Pfarren anderer Diözesen geschieht, in welchen das ungarische Element überwiegt, so daß sich die oppositionelle Stellung des rumänisch-unierten Episkopates nur gegen die Abtrennung einzelner kleinerer Sprengel der in Frage kommenden Amtsbezirke richten könne.

Um nun den Herrn Gesandten in die Lage setzen zu können, seiner Majestät dem König – natürlich immer unter Betonung des Standpunktes, daß es sich um eine rein interne ungarische Angelegenheit handle – noch weiter aufzuklären und Höchstdessen Besorgnisse zu zerstreuen, wäre ich Euer Excellenz für eine tunlichst beschleunigte Uebermittlung von einschlägigen Daten und womöglich statistischen Materiales über die in Rede stehende Neugründung zu besonderem Danke verbunden. Dieses Material könnte vielleicht in einer entsprechend adjustierten Denkschrift zusammengefaßt sein, ungefähr in der Art jener, welche die kgl. ungarische Regierung seinerzeit durch Vermittlung dieses Ministeriums der Kurie zukommen ließ.

Angesichts der gegen die Realisierung des ungarisch-unierten Bistums eingeleiteten Widerstandsbewegung der rumänisch-unierten kirchlichen Kreise und der Reperkussion, welche dieses Projekt in dem uns befreundeten nachbarlichen Rumänien gefunden hat, möchte ich es dem hochgeneigten Ermessen Euer Excellenz anheimstellen, bei der endgiltigen Delimitation des neuen ungarisch-unierten Bistums die rumänische Empfindlichkeit soweit irgend tunlich zu berücksichtigen; ein solches taktisches Vorgehen schiene mir schon aus dem Grunde opportun, weil es mir nicht ausgeschlossen erscheint, daß sich trotz unserer nachdrücklichsten Vertretung des Standpunktes der kgl. ungarischen Regierung die Kurie, die bekanntlich in nationalen Fragen besonders ängstlich ist, von den rumänischerseits erhobenen Klagen impressionieren lassen könnte.

Da schließlich die Vorgänge am Nagyváradener Seminar, von denen zuletzt Euer Excellenz Telegramm vom 29. v. M., Nr. 52 A, handelte, jedenfalls

in einem ursächlichen Zusammenhange mit der soeben besprochenen Angelegenheit stehen, möchte ich noch der Erwägung Raum geben, ob nicht bei aller Wahrung der Autorität der Seminarleitung eine Beilegung des Konfliktes zu erzielen wäre, was sicherlich nicht wenig zur Beruhigung der Gemüter in Rumänien beitragen würde.

Genehmigen Euer Excellenz den Ausdruck meiner ausgezeichnetsten Hochachtung.
Berchtold

P. S. Soeben erhalte ich einen weiteren gegenständlichen Bericht des Prinzen Fürstenberg, welchen ich Euer Excellenz ebenfalls in Kopie in der Anlage zu übermitteln die Ehre habe.

U. i. l.
Berchtold

**250a. Berchtold külügyminiszter magánlevelének csatolmánya:
Karl Emil Fürstenberg bukaresti követ jelentésének másolata**

Bukarest, 1912. február 26.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1912–XXV–926–1408. Másolat.

Prinz Fürstenberg an Graf Berchtold.
Bukarest, 26, Februar 1912. Nr. 7 G

Das konservative Blatt „Minerva“, welches dem Senatspräsidenten und gewesen Ministerpräsidenten Herrn Cantacuzène nehesteht, bringt am 3./16. I. M. einen Leitartikel, welcher unter dem Titel „Magyarisierungspolitik“ den bekannten Zwischenfall am Nagyvárad der Seminar zum Anlaß nehmend in heftiger Weise gegen die angebliche „Unterdrückung“ des rumänischen Elementes in Ungarn polemisiert.

Die „Minerva“ knüpft hiebei an einen vom deutschen Publizisten Lutz Koradi in Berlin über diesen Gegenstand gehaltenen Vortrag an.

Seit langer Zeit hat sich ein hiesiges konservatives Organ nicht mehr zu so scharfen Worten gegen den Nachbarstaat hinreissen lassen.

In noch heftigeren Worten ergeht sich der „Adeverul“ vom 3./16. I. M., doch halte ich die Ausführungen dieses Blattes nicht für wichtig genug, um sie Euer Excellenz zu unterbreiten.

Hingegen bringt derselbe „Adeverul“ am folgenden Tag einen neuen Hetzartikel, der sich mit angeblichen kirchlichen Maßregeln der königlich ungarischen Regierung beschäftigt, welche nach Ansicht des Blattes für die Existenz des rumänischen Elementes in Ungarn verderblich wären.

Genehmigen etc.

251. Leopold Berchtold külügyminiszter utasítása Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövetnek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása és a román tiltakozások tárgyában

Bécs, 1912. március 1.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVIII. fol. 62r–66v. (MNL OL X 869, W 875 tekercs, 445–449. felvétel). Másolat.

No. 898

Prinz Schönburg Rom.

Mit Depeschkasten

Wien, am 1. März 1912.

Vertraulich

Unter Hinweis auf das dritte Alinea Euer Durchlaucht Berichtes³⁵⁵ Nr.1 B vom 8. Jänner 1.J., erhalten Hochdieselben in der Anlage eine von Herrn königlich Hochdieselben in der Anlage eine vom Herrn königlich ungarischen Ministerpräsidenten und dem Herrn königlich ungarischen Minister für Kultus und Unterricht unterzeichnete Deklaration, welche die Anwendung des Altgriechischen als liturgische Sprache in der neu zu errichtenden griechisch-katholischen Diözese in Ungarn betrifft.

Da ferner seitens des Heiligen Stuhles von der königlich ungarischen Regierung vermutlich im Wege der hiesigen Nuntiatur die Gewähr dafür verlangt wurde, daß für die Deckung der Kosten der neuen Diözese aus dem Staatsbudget ungarischerseits Vorsorge getroffen werde, beehre ich mich, Euer Durchlaucht die diese Garantis enthaltende schriftliche Erklärung des Herrn königlich ungarischen Ministerpräsidenten und des Herrn königlich ungarischen Ministers für Kultus und Unterricht mit dem Ersuchen gleichfalls anverwahrt zu übermitteln, die beiden erwähnten Deklarationen dem Herrn Kardinalstaatssekretär mit einer entsprechenden Einbegleitung je früher zukommen lassen zu wollen.

In dem letzten Absatze Ihres eingangs bezogenen Berichtes wie auch schon in Ihrer Relation vom 6. Dezember v.J., Nr.47 C, haben Euer Durchlaucht erwähnt, daß bei der in der Frage der Kreierung des neuen Bistums prinzipiell zustimmenden Haltung der Kurie der Schwerpunkt der auf die baldigste Finalisierung dieser Angelegenheit abzielenden Verhandlungen nunmehr nah Budapest verlegt sei, wo auf die beteiligten ungarischen Kirchenfürsten in dem Sinne eingewirkt werden müsse, daß sie der Definitation der neuen griechisch-katholischen Diözese keine zeitraubenden Schwierigkeiten in den Weg stellen.

Wie mir nunmehr der Herr königlich ungarische Ministerpräsident mitteilt, haben zu diesem Behufe bereits Konferenzen des ungarischen

---

355 Lásd: 173. számú dokumentum.

katholischen Episkopates in Budapest stattgefunden, an welchen der hiesige päpstliche Geschäftsträger, Monsignore Rossi, teilnahm.

Aufgabe dieser Konferenzen war die Feststellung der Grenzen der neuen Diözese, die Bestimmung der aus den bestehenden Sprengeln auszuscheidenden Pfarren, die Fixierung der neuen Bischofsdotation und der sonstigen durch die Neukreierung verursachten Auslagen, endlich die Wahl des Sitzes der neuen bischöflichen Residenz.

Bei diesen Verhandlungen haben sich alle katholischen Kirchenfürsten Ungarns zur Abtretung der von ihren gegenwärtigen Diözesen abzutrennenden Pfarren bereit erklärt, mit Ausnahme des rumänischen unierten Bischofs von Nagy-Várad, Demetrius Radu, der zu einer Lostrennung von Teilen seiner Diözese seine Zustimmung verweigerte.

Der genannte rumänische Bischof begnügte sich aber nicht mit dieser Weigerung; um die Erledigung der von den ungarischen Kirchenfürsten auf den Budapester Konferenzen gefaßten Beschlüsse tunlichst hinauszuschieben, erbat Bischof Radu, dem sich in seiner ablehnenden Haltung der rumänische unierte Erzbischof von Fogaras, Viktor Mihályi de Apita anschloß, unter dem Vorwande die Frage eingehend studieren zu müssen vom Heiligen stuhle einen längeren Aufschub der ganzen Angelegenheit.

Da seine diesbezüglich nach Rom abgesandte telegraphische Bitte vom Herrn Kardinalstaatssekretär in richtiger Einschätzung der Sachlage abschlägig beschieden und ihm und Erzbischof Mihályi lediglich eine achttägige Frist zur Entscheidung über ihre definitive Stellungnahme eingeräumt wurde, haben die rumänischen Bischöfe beschlossen, daß einer von ihnen nach Rom reisen solle, um dem Heiligen Stuhle ein Protestmemorandum gegen die Errichtung des neuen unierten ungarischen Bistums zu überreichen.

Zu der im Vorangehenden geschilderten Haltung der beiden rumänischen unierten Bischöfe bemerkt Graf Khuen vertraulich, daß sie sich durch ihre Opposition gegen die Gründung einer ungarischen unierten Diözese nicht nur mit der Majorität der ungarischen Kirchenfürsten sondern auch mit der Mehrzahl der Gläubigen in Widerspruch gesetzt haben, deren langgehegter Wunsch es sei, daß auch den ungarischen Unierten eine kirchliche bischöfliche Organisation zugestanden werde, gleich jener, welche die unierten Gläubigen der Nationalitäten bereits besitzen.

Was die Motive anbelange, auf die die ablehnende Haltung der unierten Bischöfe zurückzuführen wäre, so ist hier nach Ansicht der ungarischen Regierung die Tendenz unverkennbar, eine rein kirchliche Frage auf das politische Gebiet hinüber zu spielen.

Wohl infolge der Rassenverwandtschaft bestehen seit jeher freundschaftliche Beziehungen zwischen der rumänischen unierten und der rumänischen orthodoxen Geistlichkeit, freundschaftliche Beziehungen, die u.a. auch darin zum Ausdrucke kommen, daß die

rumänischen unierten Geistlichen dort wo keine unierten Kirchen existieren ihre Gläubigen anweisen, eher die rumänischen nichtunierten Gotteshäuser zu besuchen, als jene der Katholiken.-

Ein derartiges Verhalten, das die religiösen und patriotischen Gefühle der ungarischen Unierten verletzt, die Anziehungskraft des Protestantismus in der ungarischen Tiefebenen steigert und eine Verschärfung der Gegensätze zwischen den Nationalitäten zur Folge haben muß, läuft, wie der Herr königlich ungarische Ministerpräsident hervorhebt, den Interessen des Staates und der Kirche zuwider und ist einer der Hauptgründe, die die Errichtung einer ungarischen unierten Diözese zu einer unabwendbaren Notwendigkeit machen.

Als einen Beweis dafür, mit welchen Waffen speziell Bischof Radu gegen die Errichtung der neuen ungarischen unierten Diözese ankämpft, verzeichnet Graf Khuen dem Umstand, daß, während der römisch katholische und unierte Klerus verschiedener Diözesen seiner Zustimmung zu der geplanten Bistumserrichtung in einer an die königlich ungarische Regierung gerichteten Dankeschrift Ausdruck geben durfte, Bischof Radu jene Geistlichen seines Amtsbezirkes mit Entlassung bedrohte, die die Absicht bekundeten, auch ihrerseits eine ähnliche Zustimmungskundgebung an die Regierung zu richten.

Obwohl die Euer Durchlaucht seitens der Kurie wiederholt und in unzweideutiger Weise zum Ausdruck gebrachte, der Errichtung des neuen ungarischen unierten Bistums geneigte Haltung des Heiligen Stuhles an und für sich eine genügende Garantie dafür bietet, daß der Protest des rumänischen unierten Episkopates wirkungslos verhalle, beehre ich mich, dennoch einem Wunsche der königlich ungarischen Regierung entsprechend, Euer Durchlaucht zu ersuchen, sich in entsprechender und vertraulicher Verwertung der vorstehenden Ausführungen bei dem Herrn Kardinalstaatssekretär mit allem Nachdrucke dafür einsetzen zu wollen, daß der von den rumänischen unierten Bischöfen beabsichtigte Protest womöglich a limine abgewiesen werde.

Indem ich Euer Durchlaucht noch ersuche, dem Herrn Kardinalstaatssekretär gegenüber zu betonen, daß die königlich ungarische Regierung die ehestbaldige Hinausgabe der auf die neue Diözese und Prälatur bezüglichen päpstlichen Bullen dankbarst begrüßen würde, sehe ich einer Berichterstattung Euer Durchlaucht über Ihre im Gegenstande mit Seiner Eminenz stattgehabte Unterredung mit Interesse entgegen.

Empfangen Hochdieselben den Ausdruck meiner ausgezeichneten Hochachtung.

252. Firczák Gyula munkácsi püspök távirata Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciatúrai ügyvivőnek Papp Antal püspöki kinevezése tárgyában

Ungvár 1912. március 2.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 1. fol. 90. Claris-távirat.

Antonius Papp canonicus utique coelebs est. Firczák episcopus.

253. Andor György miniszteri tanácsos távirata Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciatúrai ügyvivőnek a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos egyeztetések tárgyában

Budapest, 1912. március 2.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 2. fol. 190r. Claris távirat.

KIADVA: a bécsi nunciatúra levéltárában őrzött claris-távirat alapján és a helyesírási hibákat javítva: CÂRJĂ, XC., 221.. Az alábbi betűhív átírás szintén a claris alapján készült.

monsignore rossi wien am hof 4

budapest 5 552 14 2 9/30 m

stamattina lettera amivata l'articolo³⁵⁶ apparisce domani andor

254. Andor György miniszteri tanácsos átírata Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciatúrai ügyvivőnek a Hajdúdorogi egyházmegyében alkalmazandó liturgikus nyelv és az ósláv nyelvű görögkatolikus liturgikus könyvek kiadása tárgyában

[Budapest, 1912. március 2.]³⁵⁷

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 2. fol. 228r–232r. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciatúra levéltárában őrzött tisztázat alapján, de beazonosított dátum nélkül: CÂRJĂ, XCIX., 237–238. Az alábbi átírás szintén a tisztázat alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

Illustrissimo Monsignore,

Io stavo ieri aspettando fino alla notte la lettera express, della quale Monsignore aveva la buontà di avvertirmi per dispaccio. Ma la lettera ricevetti soltanto oggi mattina appunto in quel momento, nel quale entrai nel mio ufficio.

---

356 Lásd: 255. számú dokumentum.

357 A levél keltezetlen, de tartalma alapján (utalás a másnap, vagyis március 3-án vasárnap megjelenő cikke a Budapesti Hírlapban) a dátum megállapítható.

La comunicazione ufficiale intorno alla lingua liturgica sarà pubblicata domani – domenica – nei giornali. Credo e spero che questo ritardo non avrà conseguenze sfavorevoli.

La verità intorno alla stampa di libri liturgici sta così:

Già nell'anno 1898, sotto il ministro presidente Bánffy, il governo sentì la necessità di far stampare i libri liturgici rutheni in Ungheria. Nell'anno 1904 di fatto il governo ha posto nel budget dello stato una somma di 400,000 corone per le spese della stampa di libri liturgici paleoslavi.

Il motivo che condusse il governo per accordare questa somma, era il fatto, che nelle diocesesi di Eperjes e Munkács una grande parte delle parrocchie faceva uso di libri liturgici stampati nella Russia, in quali non solamente contenevano preghiere per l'imperatore, il czar dei Russi – che dallo stato ungherese non si poteva ammettere, ma contenevano anche errori dogmatici ed allusioni alle pratiche della chiesa schismatica. Tali libri liturgici provenienti dalla chiesa russa schismatica compravano e facevano venire molte chiese unite ruthene. Il governo volle impedire questa importazione di libri liturgici russi ed insieme ogni comunicazione degli rutheni uniti colla Russia, che non poteva esser senza grande pericolo non soltanto sotto rispetto ecclesiastico cattolico, ma anche dal riguardo dello stato. Essendo votato il budget di 1904 sotto il presidio del defunto vescovo Vályi di Eperjes è stata costituita una commissione per fissare il testo degli libri liturgici paleoslavi. Il lavoro di questa commissione è già terminato e subito che il vescovo coadiutore di Munkács verrà nominato, i libri liturgici rutheni prima che vengano stampati a costo dello stato, saranno sottomessi alla Santa Sede per ricevere l'approvazione ed il imprimatur.

Si tratta dunque solamente di libri liturgici slavi, e non di libri liturgici in ungherese. È vero, che da molte parrocchie di rito greco rutheno, negli quali i fedeli sono ungheresi, è stato richiesto, che si faccia anche la traduzione e la stampa di questi libri liturgici slavi in ungherese. Questa domanda è stata trasmessa dal governo alla detta commissione. Ma i vescovi di Munkács ed Eperjes avevano dubbio ed ansietà, se la traduzione degli libri liturgici in ungherese potesse effettuarsi senza la permissione della Santa Sede. Il governo per la decisione della questione si rivolse alla Santa Sede, dalla quale nel 1905 ricevette una „note verbale”. La Santa Sede dichiarerà in questa nota, che la traduzione si può fare in lingua ungherese ad usum privatum, che i fedeli ungheresi capiscano il rito slavo, ma non ad usum liturgicum. Rappresenta insieme in questa nota la Santa Sede le ragioni, per le quali la lingua ungherese non può accordarsi come lingua liturgica. La commissione menzionata ricevendo la nota decise, che si faccia la traduzione in ungherese degli libri liturgici i più necessari ad usum privatum e domandò dal governo a questo fine 40,000 corone dalla somma di 400,000 già concessa nel budget.

È dunque una calunnia, che il governo abbia stanziato già una somma per la stampa di libri liturgici in ungherese da servire per la nuova diocesi.

Voglio ancora osservare, che la traduzione ungherese ad usum privatum non si è fatta ancora.

Tutto questo può Monsignore riferire alla Santa Sede e farà bene, se conserverà questa mia lettera.

La sua lettera ho bruciato.

Non trovandomi dopo pranzo, dopo le due al ministero nel mio ufficio, La prego Monsignore di mandare i dispacci che devono arrivare a Budapest dopo le due, non al ministero ma al mio indirizzo del mio alloggio (Budapest, I. Fehérváry ut. 15/d III/48). Il numero del telefono nel Collegio di San Emerico (Szent Imre Kollegium), nella casa di cui son alloggiato è: 77-10. La mattina – eccetto le domeniche e le feste – sono dalle 9 antimeridiane fino alle due pomeridiane nel ministero. Il numero del telefono del mio ufficio è 114 00.

La nomina di Monsignor Szmrecsányi è arrivata. Subito abbiamo scritto al ministro per gli affari esteri domandando, se la nomina regi può pubblicarsi. Questa lettera sarà certamente già lunedì a Vienna. Ricevendo la risposta che la pubblicazione si può fare, spediremo il documento della presentazione alla Santa Sede, al ministero ungherese in Vienna.

Lunedì ovvero martedì Monsignore potrebbe già interessarsi di questa faccenda nel ministero per gli affari esteri, e di insinuare che la risposta si faccia per telegrafo.

Con mille saluti mi segno

suo devotissimo servo

Giorgio Andor

L'articolo esce fuori domani – domenica – e subito lo spedisco.

255. A Budapesti Hírlap helyesbítése a Hajdúdorogi egyházmegye liturgikus nyelvével kapcsolatban

Budapest, 1912. március 3.

Budapesti Hírlap, 1912. március 3., 54. szám, 7. oldal

Az új gör. kat. egyházmegye liturgiája

Félhivatalosan jelentik: Az új görög-katolikus egyházmegye létesítésével kapcsolatosan oly híresztelések jutottak kifejezésre a sajtóban is, mintha az új egyházmegyében használandó liturgikus nyelv a magyar nyelv volna. Ezzel szemben kijelentik, hogy az ez ügyben folytatott tárgyalások során a magyar nyelvnek liturgikus nyelv gyanánt való elfogadásáról soha szó sem esett. Valamint nincs a római katolikus hívőknek magyar liturgiájuk, mert ott a liturgia nyelve a latin, akként az új egyházmegyének sem lesz liturgikus nyelve

a magyar. A kormány mindig az ó-görög nyelvnek, mint az új egyházmegye liturgiájában használandó nyelvnek alapjára helyezkedett. A főcél ugyanis az új egyházmegye felállításánál az, hogy a görög-katolikus magyar ajkú hívek ne legyenek kénytelenek az ó-szláv vagy román liturgikus nyelvű istentiszteleten résztvenni és hogy e körülmény miatt a görög-katolikus magyarok ne legyenek rutén vagy román nemzetiségűeknek tekinthetők. Az ó-görög nyelvnek az új egyházmegyében liturgikus nyelv gyanánt elfogadása e célnak teljesen megfelel és lehetővé teszi, hogy a görög-katolikus magyarság lelki szükségleteinek zavartalanabban, akadálytalanabban és könnyebben tehesse eleget, mint eddig az ó-szláv vagy román liturgikus nyelv használata mellett, annival is inkább, mivel a liturgikus jelleggel nem bíró isteni tiszteletet, ájtatosságokat természetesen az új egyházmegyében is magyar nyelven végzik, miként ez a latin szertartású egyházmegyékben is történik.

256. Andor György miniszteri tanácsos távirata Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciátúrai ügyvivőnek a Hajdúdorogi egyházmegye liturgikus nyelvével kapcsolatos kormánygarancia tárgyában

Budapest, 1912. március 3.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 2. fol. 225r. Claris-távirat.

KIADVA: a bécsi nunciátúra levéltárában őrzött claris-távirat alapján és a helyesírási hibákat javítva: CĀRJA, XCI., 222. Az alábbi betűhív átírás szintén a claris alapján készült.

Monsignore Rossi Wien, Am Hof 4

ss budapest 5, 220 26 13 2 30 s

documentum praesentationis coadjutoris agriensis jam sabbato expeditum fuit ad ministerium hungaricum vienense quid de formula garantiarum circa linquam liturgicam. andor

257. Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciátúrai ügyvivő jelentés-fogalmazványa Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak Papp Antal püspöki kinevezése tárgyában

Bécs, 1912. március 3.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 1. fol. 91rv. Fogalmazvány.

No. 205, Vienna, 3 Marzo 1912

A Sua Eminenza Reverendissima

Il Signor Cardinale Merry del Val

Segretario di Stato di Sua Santità, Vaticano, Roma

Sul coadiutore al vescovo di Munkacs

In risposta al venerato dispaccio³⁵⁸ dell'Eminenza Vostra Reverendissima del 29 febbraio corrente anno No. 55870 mi accoro informarla che il

³⁵⁸Lásd: 247. számú dokumentum.

Reverendissimo Canonico Antonio Papp, chiesto da Monsignor Firczak, Vescovo di Munkacs, quale suo coadiutore con futura successione, è celibe.

Col mio ossequioso foglio del 27 febbraio No. 188, ho riferito all'Eminenza Vostra le informazioni, che ho assunto sul conto del detto prelato.

I vari vescovi ungheresi, con i quali ho parlato, mi hanno tutti unanimamente affermato che il Papp per le eccellenti doti intellettuali e morali, di cui ò fornito, è del tutto degno di essere elevato alla dignità vescovile. Intanto il Signor ministro dei Culti e dell'Istruzione in Ungheria, Conte Zichy, mi ha inviato una nota confidenziale, la quale dopo averci informato della richiesta fatta dal Vescovo di Munkacs, mi domanda se la proposta che egli intende fare a Sua Maestà nella persona di Monsignor Papp, sarà gradita alla Sante Sede.

Si degni l'Eminenza Vostra comunicarmi quegli ordini che giudicherà del caso.

Inchinato...

258. Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciaturai ügyvivő jelentése Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegyében alkalmazandó liturgikus nyelv és az ószláv nyelvű görögkatolikus liturgikus könyvek kiadása tárgyában

Bécs, 1912. március 4.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 2. fol. 38r–41r. Tisztázat.
ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 2. fol. 191r–193v. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött fogalmazvány alapján: CÂRJA, XCII, 222–226. Az alábbi átírás a tisztázat alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

No. 211.

Vienna, 4 marzo 1912.

55982, Su la erigenda diocesi greco-cattolica in Ungheria.

Sua Eminenza Reverendissima Il Signor Cardinale Merry del Val

Segretario di Stato di Sua Santità

Vaticano Roma

Eminenza Reverendissima

Ricevuto il telegramma cifrato³⁵⁹ dell'Eminenza Vostra Reverendissima del 28 febbraio c. a. mi affrettai a rispondere assicurando l'Eminenza Vostra che il Governo aveva fatto smentire il giorno stesso la notizia pubblicata dal „Budapest Hirlap” nel suo numero del 9 febbraio; e aggiunsi che non avrei mancato di far pubblicare una nuova smentita onde ribadire meglio

---

359 Lásd: 245. számú dokumentum.

il punto che riguarda questa parte essenziale nella erezione della nuova diocesi.

Ora mi permetto di rifare un poco la storia di questo articolo, affinché meglio sia provato esser esso stato sull'altro che una maligna insinuazione.

Il giorno 8 febbraio si tenne la prima conferenza a Budapest, nella quale intervennero tutti i Vescovi interessati, eccetto l'Arcivescovo di Alba Giulia, come ebbi l'onore di riferire a Vostra Eminenza col mio rapporto³⁶⁰ del 9 febbraio No. 95.

In quella conferenza non si trattò d'altro che della dismembrazione delle parrocchie dalle varie Diocesi, e non si potette venire ad una decisione finale, attesocché dai Vescovi rumeni fu sollevato l'incidente della necessità di una conferenza col Metropolita. Come un corollario della Conferenza stessa si parlò della lingua liturgica da usarsi nella nuova Diocesi e tutti furono d'accordo che questa doveva essere e sarebbe stata la lingua greca antica, come una cosa su cui non v'era la benché minima difficoltà. Ciò conseguentemente al fatto che se ne era trattato nella Conferenza dell'Episcopato Ungherese, come riferisce il Cardinal Primate nella sua lettera al compianto Monsignor Nunzio, trasmessa da questo all'Eminenza Vostra col rapporto³⁶¹ del 10 dicembre 1911, No. 500, allegato II.

In quella lettera l'Eminentissimo Cardinale Primate, dopo d'aver esposta la necessità e l'opportunità dell'uso della lingua greca antica per la nuova Diocesi, dice que questa è l'opinione commune di tutti i Vescovi. A questo punto Monsignor Radu, a nome dei Vescovi rumeni dichiarò che egli non si pronunziava ancora su questo punto e volle che nel protocollo³⁶² su tale argomento si scrivesse: „...Quibus expletis consensum dederunt quoad linguam liturgicam adhibendam, scilicet graeco-antiquam, Vicarius Generalis Strigoniensis, Vicarius Capitularis Eperjensiensis et Delegatus Monchacsensis”. – Il giorno seguente si doveva tenere la conferenza con i soli Vescovi rumeni, essendo giunto il canonico Succiu di Balasfalva, e io nell'uscire dall'albergo per recarmi alla conferenza, trovai il numero del giornale „Budapest Hirlap”, contenente l'articolo³⁶³ di fondo, al quale si riferisce il telegramma di Vostra Eminenza: giornale inviatomi da ignota persona. Giunsi al Ministero dei Culti, dove era la riunione e trovai che i rumeni avevano portato seco il numero del detto giornale. Si discusse molto su questo punto e il Vescovo Radu insisteva sempre nel dire che la lingua magiara sarebbe stata la lingua liturgica della nuova Diocesi e si riferiva sempre all'articolo del „Budapest Hirlap”.

---

360 Lásd: 193. számú dokumentum.

361 Bavona nuncius valójában december 12-én írta a jelentést. Lásd: 162. számú dokumentum.

362 Lásd: 190. számú dokumentum.

363 Lásd: 196. számú dokumentum.

Tanto Monsignor Andor quanto io cercammo di persuaderlo della serietà delle garanzie del governo e della ferma decisione della Santa Sede di voler vedere mantenuta questa condizione essenziale ed aggiunti, cosa che dissi anche al Segretario di Stato, che la Santa Sede non sarebbe venuta alla richiesta erezione della nuova Diocesi se non avesse giudicate soddisfacenti da parte del Governo anche le garanzie relative alla lingua liturgica.

Fu allora che, dopo la conferenza mi recai dal Segretario di Stato ed espressi il mio rammarico per lo spiacevole incidente dell'articolo pubblicato nel giornale, ed il Segretario di Stato ne fu anche dolentissimo perché era del tutto falso quanto nel detto articolo si asseriva e perché non sapeva spiegarsi da qual parte esso proveniva. Telefonò subito me presente, ai giornali per far smentire l'erronea e falsa affermazione: cosa che fu fatta. Monsignor Andor anche fece a nome del Governo una dichiarazione nel stesso giornale, in cui diceva che la lingua liturgica sarebbe stata assolutamente la lingua greco-antica.

Il fatto è che in quei giorni erano venuti a Budapest insieme ai Vescovi e condotti da essi alcune persone, con le quali io stesso parlai, presentatemi da Monsignor Radu come uomini che rappresentavano la nazione rumena, essendo stimati per cospicuità di censo e per importanza politica. Queste persone insistevano sempre su i due punti della voluta oppressione della nazionalità rumena e sulla questione della lingua non volendo ammettere alcun ragionamento. Tutto ciò è l'esposizione fedele di fatti.

Benché io non abbia prove apodittiche della cosa, inclino peraltro a credere che tutta questa agitazione parta dai Vescovi rumeni intenti unicamente e con tutte le loro forze a distrarre il progetto che la Santa Sede e l'Episcopato ungherese hanno giudicato provvido e salutare.

In seguito al telegramma dell'Eminenza Vostra scrissi d'urgenza pregando il Governo a far pubblicare una nuova rettifica sulla questione della lingua e smentire le asserzioni pubblicate nel numero del 9 febbraio del „Budapest Hirlap”.

Il Governo è stato un po' sorpreso di questo fatto, avendo anche accettata la formula della garanzia per la lingua, indicata dalla Santa Sede, appunto per mostrare che aveva tutta la buona volontà e l'interesse di mantenere la parola data. Nulla dimeno ha fatto pubblicare nel numero d'ieri, domenica 3 Marzo, del „Budapest Hirlap” e del „Pester Loyd” i due giornali più importanti di quella capitale, la rettifica e la smentita desiderata. Mi onoro d'inviare qui acclusi i due giornali suddetti.³⁶⁴

Ho preso debitamente informazioni sulla questione che riguarda la somma che, si dice, il Governo avrebbe stanziato per la traduzione e stampa dei libri liturgici orientali in lingua ungherese.

---

364 A két jelzett újságcikk nincs az irat mellett. A Budapesti Hírlapban megjelent helyesbítést lásd: 255. számú dokumentum

Già nel anno 1898 sotto il ministro presidente Banffy, il governo sentì la necessità di far stampare i libri liturgici ruteni in Ungheria. Nell'anno 1904 di fatto il governo stanziò nel bilancio dello stato una somma di 400.000 corone per la spesa della stampa dei libri liturgici paleoslavi. Il motivo che indusse il Governo ad accordare questa somma fu il fatto che nelle diocesi di Eperjes e di Munkacs una gran parte delle parrocchie faceva uso di libri liturgici stampati in Russia, nei quali non soltanto erano contenute preghiere per lo Czar delle Russie, cosa che dallo Governo ungherese non si poteva ammettere, ma anche errori dogmatici ed allusioni alle pratiche della Chiesa scismatica. Molte chiese unite rutene compravano e facevano usare tali libri. Il Governo volle impedire questa importazione di libri liturgici dalla Russia e con ciò stesso ogni comunicazione dei ruteni uniti con quella nazione, che non poteva non essere pericolosa non soltanto dal lato politico ma anche dal punto di vista religioso cattolico.

Il bilancio del 1904 fu votato con l'appoggio del defunto Monsignor Giovanni Valyi, Vescovo di Eperjes e fu costituita una commissione per fissare il testo dei libri liturgici paleoslavi. Il lavoro di questa commissione è già terminato e subito che sarà nominato il coadiutore al Vescovo di Munkacs, i libri liturgici ruteni saranno sottomessi alla Santa Sede per ricevere l'approvazione e l'imprimatur, prima di essere stampati a conto dello Stato. – Si tratta dunque di libri liturgici slavi e non di libri liturgici ungheresi.

E' vero che da parrocchie di rito greco rutene, nelle quali sono anche degli ungheresi è stato richiesto che si faccia anche la traduzione e la stampa di questi libri liturgici in ungherese, ma questa domanda è stata trasmessa dal Governo alla detta commissione. I Vescovi di Munkacs e di Eperjes ebbero allora grande preoccupazione, dubitando se si potesse effettuare questa traduzione senza il permesso della Santa Sede; e il Governo si rivolse alla Santa Sede, dalla quale nel 1905 ricevette la risposta che la traduzione si poteva fare „ad usum privatum” affinché i fedeli ungheresi capiscano il rito slavo, e non „ad usum liturgicum”. In questa nota erano anche esposte le ragioni per cui la lingua ungherese non può essere lingua liturgica. La commissione sulla risposta dalla Santa Sede decise di far fare la traduzione e stampa dei libri liturgici puramente necessaria „ad usum privatum” e domandò dal Governo a questo fine la sommá di 40 mila corone oltre quella di 400 mila già stanziata in bilancio. – Tale traduzione però non é stata ancora fatta.

É quindi del tutto falso che il Governo abbia stanziato una somma per i libri liturgici da servire per la nuova Diocesi.

Dalle varie conversazioni avute coi rappresentanti del Governo io mi son potuto convincere che le garanzie dello stesso Governo sono molto serie. Credo di avere con questo mio ossequioso rapporto dato sufficienti

schiarimenti su tale questione. In ogni modo mi tengo sempre pronto ai venerati ordini di Vostra Eminenza.

Inchinato al bacio della Sacra Porpora con i sensi della più profonda venerazione ho l'onore di riaffermarmi della'Eminenza Vostra Reverendissima umilissimo, devotissimo ed obligatissimo servo

Francesco Rossi Stockalper

Incaricato d'affari interino della Santa Sede

**259. Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciaturai ügyvivő
jelentése Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a
Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások
tárgyában**

Bécs, 1912. március 4.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 2. fol. 43r–45v. Tisztázat.
ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 2. fol. 195r–196v. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött fogalmazvány
alapján: CÂRJĂ, XCIII., 226–229. Az alábbi átírás a tisztázat alapján
készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

55993

No. 212

Sua Eminenza Reverendissima

Il Signor Cardinale Merry del Val Segretario di Stato di Sua Santità
Vaticano Roma.

Vienna, 4 Marzo 1912.

La conferenza dei Vescovi rumeni per la erezione
di una nuova Diocesi di rito greco in Ungheria.

Eminenza Reverendissima,

Come riferii all'Eminenza Vostra Reverendissima col mio ossequioso foglio³⁶⁵ del 27 febbraio corrente anno No. 189, monsignor Radu, Vescovo di Gran Varadino di rito greco rumeno, mi consegnò quello stesso giorno il protocollo³⁶⁶ della conferenza, tenutasi a Balasfalva dal Metropolita Monsignor Mihalyi insieme ai Vescovi di quella provincia ecclesiastica già dal 17 dello stesso mese. Egli m'aveva già annunciata la sua venuta, ma poi mi telegrafò che essendosi ammalato doveva ritardare il suo viaggio. In seguito a un mio telegramma, nel quale gli dicevo che, essendo la cosa urgente, per posta mi avrebbe potuto mandare la risposta dei Vescovi; egli si mise in viaggio e venne subito in Nunziatura. L'originale della lettera e del

---

365 Lásd: 243. számú dokumentum.

366 Lásd: 207. számú dokumentum.

protocollo egli stesso l'ha portato al Santo Padre, non è quindi necessario che io invii la copia, che fu data a me e che io annetto agli altri documenti riguardanti tale vertenza e conservati in questo archivio.

In tutto quello che è esposto nel protocollo e nella lettera al Santo Padre, non trovo espresso alcuna nuova ragione alla quale l'Episcopato rumeno s'appoggi per non dover cedere le parrocchie contenute nell'elenco; non trovo neppure che abbiano con prove negata la nazionalità ungherese dei fedeli delle parrocchie suddette, eppure su questo punto tanto insistevano prima, ma ora hanno completamente taciuto, perché hanno consegnato una copia del Protocollo al Governo, che li avrebbe potuto competentemente confutare. Tuttavia nell'esecuzione ai venerati ordini contenuti nel dispaccio³⁶⁷ del Eminenza Vostra del 23 febbraio corrente anno No. 55717 mi fa un dovere di sottomettere le mie osservazioni in proposito.

E in primo luogo parmi che piuttosto che occuparsi della questione di fatto, quei Reverendissimi Signori Vescovi si siano fermati sulla questione di principio, sulla erezione stessa, cioè della nuova Diocesi. E mentre nel brano della lettera scritta a Monsignor Nunzio e da essi citata nel protocollo, avevano asserito che il coro dei Vescovi d'Ungheria non poteva che salutare con soddisfazione una simile „impresa... e ... noi sottoscritti Vescovi della provincia greco rumena di Alba-Giulia e Fogaras, presenti al detto Congresso Vescovile, salutammo con simpatia l'idea mentovata e non solevammo la nostra voce che allora quando si diceva nel detto memoriale che alla nuova Diocesi da erigersi s'intendevano ingremiarsi diverse parrocchie, una settantina circa, appartenenti alle diocesi di cotesta provincia metropolitana”; e spiegando in che senso essi avevano sollevata la loro voce continuano: „Riguardo a questo oggetto siccome noi non potevamo sapere d'avanzo che cosa si avrà da pertrattare sull'erezione della nuova Diocesi, ci restringemmo a dichiarare e a dare espressione alla nostra speranza che prima d'erigersi la nuova Diocesi sia richiesto il nostro voto e consenso alla dismembrazione di alcune nostre parrocchie per ingremiarle poi alla nuova Diocesi”; – nel principio del protocollo quasi ritrattando quanto era stato scritto, il Metropolita si esprime così: „...dolet ecclesiasticam hanc provinciam per intentam novae Dioecesis constitutionem in gravissimum impingi periculum rixarum et religiosae discordiae inter Patres (?)³⁶⁸”; e più giù „...in quam grave incurret dispendium causa Sanctae Unionis penes populum rumenum si intenta dismembratio paroeciarum istius provinciae ecclesiasticae perficeretur et integritas a Santa Sede firmata hujus ecclesiasticae provinciae violaretur”.

Non si comprende infatti come ammettendo che si faccia la nuova Diocesi non si voglia assolutamente che si tocchi la vantata integrità della

---

367 Lásd: 234. számú dokumentum.

368 Kérdőjel az eredetiben.

provincia ecclesiastica; integrità che se è stata costituita e confermata dalla Santa Sede può dopo tutto dalla medesima Santa Sede essere in qualche modo alquanto modificata qualora speciali e ragionevoli circostanze lo esigano.

Si continua nel protocollo a dire che, premesse quelle avvertenze, sono invitati i Vescovi a pronunciarsi sia intorno alla erezione della Diocesi medesima sia intorno alla lingua liturgica. – Ora i Vescovi suddetti non erano chiamati a dare il loro parere nè sull'una questione nè sull'altra sia perché specialmente la prima era già stata accettata e sia perché essi erano invitati a fare osservazioni concrete sull'elenco delle parrocchie destinate a formare il nuovo Vescovato.

Tutti gli argomenti portati finora non sono ricordati nel detto protocollo e solo campeggia, spesse volte ripetuta, l'idea della lesione della integrità materiale e formale della provincia rumena.

Dunque la riluttanza dei detti Vescovi ha per fondamento una ragione politica e nazionale e con quest' arma si pretenda combattere un provvedimento che essi vogliono guardare dal solo lato politico.

Nell'articolo III, No. 1, 2, 3, senza adurre altra ragione che la ripetuta integrità dalla provincia ecclesiastica, i menzionati Vescovi si rifiutano assolutamente di dare le parrocchie indicate nella lista, senza riflettere che se la Santa Sede dovesse salvare il loro invocato principio dell'integrità delle costituite diocesi o provincie ecclesiastiche dovrebbe astenersi dal fondare nuove diocesi se, come nel presente caso, lo esigesse il bene dei fedeli.

Nel capitolo IV toccando la questione della lingua dicono che il modo proposto dall'Eminentissimo Primate è contrario al genuino rito greco antico. Tale questione viene più esplicitamente riguardata nella lettera dei medesimi Vescovi al Santo Padre.

Ora mi permetto di notare che prima d'ogni altra cosa non è nè l'Eminentissimo Cardinale Primate nè tampoco i Vescovi rumeni che devono dettare il modo in cui debba essere usata una lingua liturgica: ciò spetta alla Santa Sede; e che i fedeli, specialmente quelli provenienti dalle diocesi di Munkacs e di Eperjes, che nella gran maggioranza devono formare la nuova Diocesi, conoscano la lingua greca.

Premesse queste cose l'Eminenza Vostra potrà facilmente scorgere come da parte dei Vescovi rumeni si è cercato di tergiversare e metter la questione sopra un altro campo per creare degli impacci, per far tirare le cose alla lunga, sperando così di non far riuscire il progetto dell'erezione della nuova Diocesi.

Essendo trascorso il tempo utile e non avendo essi esposte delle ragioni o considerazioni, a mio modo di vedere, serie e fondate, che anzi hanno cercato di porre tanti inutili ritardi, voglia l'Eminenza Vostra sottomettere tutto ciò alla sapiente ed illuminata considerazione del Santo Padre affinché

il progettato disegno sia quanta prima posto in attuazione soddisfacendo così alle legittime aspirazioni religiose di tanti fedeli.

In attesa di venerati ordini di Vostra Eminenza m'inclino intanto al bacio della Sacra Porpora e con sensi di profundissima venerazione ho l'onore di riaffermarmi dell'Eminenza Vostra Reverendissima umilissimo, devotissimo e obligatissimo servo

Francesco Rossi Stockalper

Incaricato d'affari interino della Santa Sede

**260. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök magánlevele
Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi
egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások tárgyában**

Budapest, 1912. március 4.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVIII. fol. 67r–68v. (MNL OL X 869, W 875 tekercs, 450–452. felvétel). Tisztázat.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1912–XXV–926–1408. Fogalmazvány.

Nagyméltóságú Gróf Berchtold Lipót Úrnak,
belső titkos tanácsos, stb.
a cs. és kir. ház és a közös ügyek ministerének

Nagyméltóságú Miniszter úr!

Köszönettel vettem Nagyméltóságodnak folyó hó 1-éről kelt magánlevelét,³⁶⁹ melyben értesíteni sziveskedett: hogy a felállítandó új gör. kath. püspökséggel kapcsolatos kormánynyilatkozatoknak illetékes helyre való juttatása iránt intézkedni s a Szentszéknél lévő külügyi képviselőtünket a megfelelő instrukciókkal ellátni méltóztatott.

Ezzel kapcsolatban szives volt Nagyméltóságod bukaresti követségünk jelentése alapján bizalmasan közölni velem: hogy Rumániában a szóban új püspökség felállítása figyelemreméltó ellenszenvet keltett s még Carol király Ő Felsege is indítva érezte magát az ügyet nagykövetünk előtt szóba hozni s ennek politikai következményei fölött érzett nagy aggodalmának kifejezést adni.

Jóllehet ezen ügy Magyarországnak annyira belügye, hogy abba semmi féle idegen hatalomnak, avagy tényezőnek beleszólását jogosultnak el nem ismerhetem: mégis hogy a velünk barátságban élő Rumánia uralkodójának aggodalmai eloszthatók legyenek, bukaresti nagykövetünk megfelelő értesítése céljából az új püspökség felállításának ügyét a következőkben van szerencsém Nagyméltóságoddal tisztelettel ismertetni Magyarország görög szertartású lakossága, melynek igen tekintélyes része szinmagyar volt, egész a 17. század

---

³⁶⁹Lásd: 250. számú dokumentum.

közepéig szakadárságban élt. Midőn ekkor a kath. egyházhoz való csatlakozásuk kezdetét vette s számukra önálló gör. kath. egyházmegyék létesítettek: sem a király, sem a Szentszék nem gondolt arra, hogy az új püspökségekben az oláh és ruthén nemzetiségek részére külön egyházi szervezetet adjanak. A czél csupán az volt, hogy az ország akkori gör. kath. lakosságát fajkülömbőség(!) nélkül egyházmegyékbe osszák be.

Ez a nemzetiségi jelleget kizáró szervezet az idők folyamán végleg megszűnt, és a létesített gör. kath. egyházmegyék lassanként egyik vagy másik nemzetiség védőváraivá lettek. Így azt látjuk, hogy Magyarországon a ruthénnek meg van az ő görög katolikus ruthén püspöksége, az oláhnak az ő görög katolikus oláh püspöksége, csak éppen a magyarnyelvű görög katolikus hívőknek nincs külön püspökségük s éppen a magyar az, a kinek hazájában az istentiszteletnél saját anyanyelvét nem szabad használnia. Némileg hasonló kedvezőtlen helyzetben élnek Romániában a római katolikus csángók, a kiknek az ottani kormány magyarul beszélő papot nem enged alkalmaztatni.

Ez az állapot, különösen, ha figyelembe vesszük: hogy a meglévő egyházi szervezetek magukat oly bezárt nemzetiségi területnek tekintik, melyen belül más nyelvnek vagy kulturának létjogosultsága nincs, de legkivált magyarnak lennie nem szabad, a görög katolikus magyar hívőkre nézve mindinkább türhetlenné lett s indító okul szolgált arra nézve, hogy a magyar nyelvű görög katolikus hívők veszélyeztetett magyarságuk védelmére görög katolikus magyar püspökség felállítását követeljék.

Az 1900. évi népszámlálás adatai alapján Magyarországon közel 250.000 görög katolikus valláson lévő magyar ajku hívő van. Ez a körülmény meg nem dönthető bizonyítéka, hogy ha az oláh megtalálja elhelyezkedését az oláh egyházmegyében, a ruthén a ruthén egyházmegyében, legalább is olyan joggal kívánhatja a magyar, hogy saját hazájában szintén önálló szervezethez jusson. Óhajlásának teljesítése annál is indokoltabb, mert ez sem a ruthén, sem az oláh hívők szerzett jogait nem sérti, szervezeteik nemzetiségi jellegét meg nem szünteti, homogenitásukat érintetlenül hagyja, sőt azt még jobban kidomborítja.

Vallási okok sem lehetnek akadályai az új egyházmegye felállításának sőt az által, hogy a magyar s a más nyelvű hívők között fenforgó örökös súrlódások megszűnnének, az elkülönítésből a hitélet szempontjából nem kicsinyelhető előny származnék.

Egyrészt tehát az igen tekintélyes számban lévő magyar ajku görög katolikus hívők kívánásának a paritás folytán kétségbe nem vonható jogossága, másrészt a kívánalom teljesítéséből a hitéletre származó nagy erkölcsi erő voltak azok az indító okok, melyekre támaszkodva a kormány a Szentszéknel az új egyházmegye létesítése iránt a lépéseket megtette.

Hogy a kormány ide vonatkozó előterjesztésében mennyire óvakodott mindennemű radikális eljárástól s a nemzetiségek érzékenykedésére mennyire figyelemmel volt, mutatja: hogy az új egyházmegye részére nem a magyar

liturgikus nyelv engedélyezését kérte, hanem megnyugodott abban, hogy a liturgikus nyelv az ó görög legyen; továbbá az új egyházmegye részére nem az összes magyar plébániák átengedését kérte, hanem csak azokat, ahol a hívők többsége a magyar s végül a régi kötelékekből átjövő klerust átmenetileg meg kívánja hagyni régi liturgikus nyelvének használatában s csak az új papság culturáját kívánja egységesíteni.

A Szentszék a magyar kormány előterjesztését kegyesen fogadta s a magyar kormány, melyet eljárásában az igazság érzetén kívül semmiféle mellékcél nem vezetett, joggal feltehetette, hogy törekvésében a magyar püspöki kar is a legmelegebben támogatni fogja.

Ebben a hitében nem is csalódott; a múlt évi november hó 9-iki püspöki értekezlet egyhanguan kívánatosnak mondotta ki az új egyházmegye létesítését s így annál feltünőbb, hogy utólag ezen tisztán vallási kérdést két román görög katolikus püspök most utólag egész jogtalanul a nemzetiségi politika körébe iparkodik bevonni.

Végül van szerencsém Nagyméltóságodnak azon statistikai adatokat, melyek a görög katolikus hívőknek a régi egyházmegyék szerint való megoszlását, nyelvileg való hovátartozandóságát(!) s az új püspöki keret alakítása esetében való viszonylatokat feltüntetik, ./.. alatt ide csatolva tisztelettel megküldeni.

Fogadja Nagyméltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását.

Budapesten, 1912. évi március hó 4.-én.

Khuen-Héderváry

261. Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövet jelentése Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában (liturgikus nyelv, finanszírozás, román tiltakozás)

Róma, 1912. március 5.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVIII. fol. 100r–106v. (MNL OL X 869, W 875 tekercs, 481–489. felvétel). Tisztázata.

Rom, am 5. März 1912

Seiner Excellenz Herrn Leopold Grafen Berchtold etc.

Hochgeborener Graf!

Den hohen Erlass³⁷⁰ vom 1. d. M. No. 898. Vertraulich, habe ich zu erhalten die Ehre gehabt und habe noch gestern eine Gelegenheit wahrgenommen, in der Absicht, den Cardinal Staatssekretär mit der Angelegenheit der nun zu errichtenden griechisch-katholischen Diözese im Sinne dieses Erlasses unverzüglich zu insistieren. Der Cardinal kam mir jedoch zuvor, in denn er

---

370 Lásd: 251. számú dokumentum.

die Sache bei meinem Besuche selbst auf's Tapet brachte, mit der Bemerkung, dass ihm die neueste Wendung, welche die ganze Frage genommen habe, Nichts Gutes zu verheißen scheine.

Ich möchte, bevor ich mit der Wiedergabe dessen, was mir Seine Eminenz sagte, fortfahre, vor Allem ergebenst melden, dass ich dem Cardinal gleich zu Beginn unseres Gespräches die Übersendung der zwei, die liturgische Sprache und die Deckung der Kosten für die neuen Diözese betreffenden Deklarationen³⁷¹ für heute in Aussicht stellte, um ihn doch wenigstens über diese zwei Punkte gleich im Vorhinein möglichst zu beruhigen /: die Übersendung ist denn auch heute mittels einer von mir gefertigten kurzen Einbegleitungsnote erfolgt :/.

Ich habe im Laufe unseres langen Gespräches alles verwendet, was mir zur Vertretung unseres Standpunktes von Euer Excellenz im Eingangs erwähnten hohen Erlasse an die Hand gegeben wurde und habe hierbei insbesondere auch alle dortselbst als vertraulich bezeichneten Mitteilungen Seiner Excellenz des Herrn ungarischen Ministerpräsidenten in entsprechender vertraunlicher Weise vorgebracht.

Ich werde aber die allernächste sich mir hiezu ergebende Gelegenheit wahrnehmen, um Seiner Eminenz und, wenn nötig, auch Seiner Heiligkeit gegenüber von den aberwähnten, die Intrigue Monsignore Radu's und seiner Verbündeten abwehrenden Argumenten abermals und in wenn möglich noch nachdrücklicher Weise Gebrauch zu machen.

Ich kehre nunmehr zu demjenigen, was mir Seine Eminenz sagte, zurück, möchte aber der Übersichtlichkeit halber bei dieser Wiedergabe nur die folgenden Hauptpunkte hervortreten lassen.

1.) der Cardinal erwähnte gleich, dass Monsignore Radu eingetroffen sei, und dass er ihn schon gesehen habe. In seiner von diesem Besuche also bereits influenzierten Argumentation griff der Cardinal mit einer gewissen Impetuosität die Information heraus, dass die unierten Griechischen in Pesth und Munkács beim Lesen der heiligen Messe sich notorischer Weise der Ungarischen Sprache bedienen mit Ausnahme der vom Priester bei der Consecration gesprochenen Worte /: Ich warf hier ein und betonte es dann wieder im Laufe des weiteren Gespräches, dass eben die Errichtung der neuen Diözese als die beste Gewähr für die Abstellung aller dieser mißbräuchlichen Gepflogenheiten bezüglich der liturgischen Sprache in aller Zukunft erscheinen müsse: /

In welcher Folge kam der Cardinal dann auf einige Artikel³⁷² des „Budapesti Hirlap“ zu sprechen, welche hier in Rom, wie er mir nicht verschweigen könne, einen geradezu deplorablen Eindruck hervorgerufen hätten. In einem dieser Artikel werde offen herausgesagt, es verstehe sich

---

371 Lásd: 206. és 229. számú dokumentumok.

372 Lásd: 196. számú dokumentum.

von selbst, dass die Ungarische Sprache für die ganze Liturgie in den von Magyaren besuchten unierten Kirchen eingeführt werden müsse. Dies sei eine unmögliche Theorie, und es sei wahrlich sehr unangebracht, dass gerade die tonangebenden Ungarischen Blätter die obige Auffassung in einen Augenblicke zu der ihrigen machen, wo man daran sei, vom Heiligen Stuhle die Errichtung der neuen unierten Diözese zu verlangen.

Auch diese Bemerkung, konnte ich den Cardinalstaatssekretär nicht gut etwas entgegen, umsomehr, als ich vollkommen seine Ansicht teilen muss, dass die heftigen Artikel der „Budapesti Hirlap“, besonders in diesem Augenblicke, eine wahre Calamität darstellen. Nicht so sehr die Intriquen des Monsignore Radu als vielmehr gerade diese Artikel, scheinen mir die jetzige, für die Vertretung unserer Wünsche wenig günstige, Situation hervorgerufen zu haben. Meiner ganz unmaßgeblichen Ansicht nach müsste Alles getan werden, um derartigen Ausfüllen der Presse in Ungarn Einhalt zu tun.

2.) Sich augenscheinlich auf die ihm durch Monsignore Radu gegebenen Informationen stützend, warf Seine Eminenz sodann die Frage auf, ob die in Diskussion stehenden und an das neuen Bistum abzutretenden Pfarreien in erster Linie denn wirklich von Ungarisch sprechenden Elementen, oder nicht viel mehr von nur halb magyarisierten Rumänen, oder besser gesagt von Rumänen bewohnt seien, die seinerzeit zum Besuche magyarischer Schulen veranlasst wurden.

Dem Monsignore Radu und seinen Genossen gemachten Vorwürfe, dass sie lediglich die Politik in religiöse Fragen hineinziehen wollen, könnte man in diesem Falle erwidern, dass die Ungarische Regierung damit begonnen habe; denn die letztere habe bei Haltung ihres Petit's wegen Creierung der neuen Diözese doch in erster Linie auch politische Motive vor Augen gehabt. Monsignore Radu behauptete, dass man ihm Rumänen wegnehmen um aus ihnen Magyaren zu machen. Er mache nur von seinem Rechte Gebrauch, in dem er sich dagegen verteidige. Täte er es nicht. So wäre er auch seiner Lebens kaum mehr sicher und habe er in der letzten Zeit, wie er dem Cardinal erzählte, Drohbrieve in diesem Sinne erhalten, die man wohl bei der in der Frage unter den Ungarländischen Rumänen herrschenden Erregung ernst nehmen müsse.

Das hier oben unter Punkt 2 angeführte und auf die einzelnen abzutretenden Pfarreien Bezug habende ist ohne jeden Zweifel der springende Punkt in der ganzen Frage.

Ich warf in diesem Stadium unserer Unterhaltung die Bemerkung sie, wieso es komme, dass Monsignore Radu und die anderen unierten Bischöfe ihre Bedenken erst jetzt äußerten.

3.) Der Cardinalstaatssekretär besprach hierauf in ziemlich eingehender Weise das Verhalten Monsignore Radu's und seiner Leute. Dasselbe entspringe, wie er annehme, in offenbar ganz logischer Weise aus dem

Vorgehen, welches man auf den einschlägigen Conferenzen in Budapest ihnen gegenüber beobachtet habe. Man könne schließlich Niemanden das Recht streitig machen sich in einer so wichtigen Sache Gehör zu verschaffen, so lange die hierbei angewendeten Mittel nicht unlegal seien.

4.) Seine Eminenz gelangte endlich zu der nachfolgenden Schlußfolgerung:

Obige neue Informationen seien durch Monsignore Radu zur Kenntnis des Heiligen Stuhles gelangt. Möglicherweise seien dieselben allerdings falsch. Er sandte sich also darum die Wahrheit zu konstatieren.

Genehmigen Euer Excellenz den Ausdruck meiner Ehrfurcht.

Schönburg

P. S. Ich werde die in Rede stehenden Angelegenheit binnen einigen Tagen abermals zum Gegenstand einer eingehenden Besprechung mit dem Cardinal-Staatssekretär machen.

u. i. l.

Schönburg

**262. Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki
nagykövet átirata Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak
a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos
kormánygaranciák tárgyában (liturgikus nyelv és finanszírozás)**

Róma, 1912. március 5.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 2 fol. 109r–110r

56387

Le 5 Mars 1912

Monsieur le Cardinal,

D'ordre de mon Gouvernement j'ai l'honneur de transmettre à Votre Eminence ci-joint deux déclarations³⁷³ du Gouvernement hongrois portant la signature du Président du Conseil, Comte Khuen-Héderváry et du Ministre des Cultes, Comte Zichy, et ayant trait à la question du nouveau diocèse greco-catholique en Hongrie.

La première déclaration a trait à la langue liturgique dans le nouveau diocèse tandis que la seconde déclaration s'occupe de la dotation dont l'Etat hongrois est prêt à faire bénéficier ladite institution.

En priant Votre Eminence de vouloir bien m'accuser réception des deux pièces ci-incluses je profite de cette occasion pour Vous renouveler, Monsieur le Cardinal, l'expression de ma très haute considération avec laquelle j'ai l'honneur d'être de Votre Eminence

le très obeissant serviteur

Schönburg

---

373 Lásd: 206. és 229. számú dokumentumok.

**263. Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciatúrai ügyvivő
jelentése Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a
Hajdúdorogi egyházmegye székelyföldi külhelynöksége tárgyában**

Róma, 1912. március 5.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 2 fol. 47. Tisztázat.
ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 2. fol. 213r. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatúra levéltárában őrzött fogalmazvány
alapján: CÂRJA, XCIV., 229–230. Az alábbi átírás a tisztázat alapján
készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

No. 215.

Vienna, 5 Marzo, 1912.

Sulla formazione di una Prelatura Nullius di rito greco in Ungheria.

Sua Eminenza Reverendissima

Il Signor Cardinale Rafael Merry del Val

Segretario di stato di Sua Santità

Vaticano, Roma.

55993

Eminenza Reverendissima,

Col venerato Dispiaccio³⁷⁴ del 23 Febbraio p.p. N. 55717 l'Eminenza Vostra Reverendissima richiamava la mia intenzione su quanto il compianto Monsignore Bavona esponeva col suo Rapporto³⁷⁵ del 12 Dicembre 1911, N. 500, relativamente al Vicariato di rito greco cattolico, che dovrà costituirsi in Ungheria insieme al Vescovato dello stesso rito.

Coll'interesse che merita una simile causa e tenendo presenti le giuste e opportune riflessioni fatte dal defunto Monsignore Nunzio, ho ben considerato tale questione e anch'io son del parere che giova meglio erigere una Prelatura Nullius, sia perché più conforme alla disciplina canonica, sia anche per la ragione che meglio potrà essere esercitata la cura pastorale.

Il Governo mi ha formalmente dichiarato che é pronto a fare una dotazione, s'intende bene in proporzioni più piccole di quelle del nuovo Vescovato, e di provvedere a una conveniente abitazione del Prelato che potrebbe risiedere a Szekely-Udvarhely.

Inchinato al bacio della Sacra Porpora con sensi di profondissima venerazione ho l'onore di professarmi

Dell'Eminenza Vostra Reverendissima umilissimo, devotissimo e obligatissimo servo

Francesco Rossi Stockalper

Incaricato d'affari interino della Santa Sede

---

374 Lásd: 234. számú dokumentum.

375 Lásd: 162. számú dokumentum.

**264. Hosszú Bazil lugosi és kinevezett szamosújvári püspök
átírata Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciaturai ügyvivőnek
a Hajdúdorogi egyházmegye felállítására elleni román tiltakozások
tárgyában (részlet)**

Lugos, 1912. március 5.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 2. fol. 218v–220r. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat alapján:
CÂRJA, XCV, 230. Az alábbi átírás szintén a tisztázat alapján készült,
s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

Reverendissimo Monsignore,

[...] ³⁷⁶

I nostri fedeli aspettano ansiosi la decisione della Santa Sede nell'affare del nuovo vescovado. Speriamo, che siamo risparmiati da conseguenze più gravi. Se si ridurrà il numero delle parrocchie da distaccarsi, credo che gli spiriti si calmeranno. È certo, che gli scismatici giubilano – credo però che non si verifichino le loro speranze.

Monsignor Radu ora sta a Roma. Io lo scongiurai di non andarci, poiché era ammalato; poi se ne attira l'odio del governo, e intanto la Santa Sede già ha deciso in principio, quindi non è neanche opportuno recare fastidio al Santo Padre.

Fra breve vederemo ciò che si farà. Le sarei assai grato se volesse – se è permesso – darmi notizie di buon ora, poiché vorrei prevenire ad eventuali disturbi tra i nostri. Poiché sento dire, che si vuol determinare i fedeli delle parrocchie intese ad esser distaccate a non sottomettersi, anzi a fare lo sciopero ecclesiastico. Certo che i nostri secolari sono capaci a far ciò.

Ripeto però, che io ne nutro la speme di uno sviluppo piuttosto tranquillo. Nondimeno bisogna esser parati anche a sorprese.

La prego umilmente a voler presentare al nuovo Monsignor Nunzio i miei rispettosi auguri, e di affidarlo, che mi sentirò sempre felice, se posso prestare i miei deboli servizi alla Nunziatura, vuol dire alla Santa Chiesa ed alla Santa Sede.

Con sentimenti della mia profondissima venerazione godo raffermarmi.

Lugos li 5 Marzo 1912.

Di Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima
umillissimo, devotissimo servo

Basilio Hosszu

vescovo di Lugos

preconizzato vescovo di Szamosujvár

---

376 A levél első része témánk szempontjából nem releváns.

265. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár számjeltávirat-fogalmazványa Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciátúrai ügyvivőnek a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos kormánygaranciák tárgyában

Róma, 1912. március 6.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 2. fol. 42r. Számjeltávirat-fogalmazvány.
ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 2. fol. 213r. Számjeltávirat.

KIADVA: a bécsi nunciátúra levéltárában őrzött számjeltávirat alapján: CÂRJA, XCVIII., 236. Az alábbi átírás a fogalmazvány alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

55982

Cifrato.

Monsignore Rossi Stockalper

Incaricato di Affari della S. Sede, Vienna

6 Marzo 1912

Ricevuto Rapporto³⁷⁷ di Vostra Signoria No. 211 del 4 Marzo. Questa mattina Ambasciatore mi ha mandato una Dichiarazione datata 12 Febbraio e firmata dal Governo Ungherese, chiedendomene accusa ricevimento. Testo della medesima non corrisponde a quello suggerito e completato, mandato a Vostra Signoria. Non comprendo assicurazioni Vostra Signoria che Governo abbia accettato formula garanzia indicata da Santa Sede.³⁷⁸

Cardinale Merry del Val

266. Vaszary Kolos hercegprímás átírata Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások tárgyában

Budapest, 1912. március 7.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 2. fol. 51rv. Tisztázat.
EPL Vaszary Cat. D/c. 493/1912. Fogalmazvány.

55994

493. Nro bp.

Eminentissime ac Reverendissime Domine Cardinalis Secretarie Status!
Indulgeat quæso benignissima Eminentia Vostra, ut de iis, quæ cum causa neoerigendi graeco-catholici episcopatus cohaerent, vi etiam incumbentis mihi officii quaedam ad altissimam Eminentiae Vestrae notitiam humillime perferem.

---

³⁷⁷Lásd: 258. számú dokumentum.

³⁷⁸ A teljes szöveg kék ceruzával megjelölve a margón.

E praesidio Ministerii Regni refertur mihi privatim, quod recentissime mittantur a parochiis illis, quae in posterum neoerigendo episcopatu incorporandae essent, Romam ad Sanctam Sedem Apostolicam telegraphata et epistolae, in quibus contra intentam novi episcopatus erectionem ad parochiarum ingremiationem protestationes interponantur.

Fit hoc ab illo tempore, quo Domini episcopi graeci ritus Rumenorum conferentiam habuerunt sub praesidio sui Metropolitanæ, ad quam etiam viros laicos nationalitatis Rumenorum convocarunt.

Viri hi e questione mere religiosa fecerunt questionem politicam et ita conantur rem ob oculos fidelium ponere, ac si Gubernium illos lingua sua materna privare indenderet. Tali modo facile est illis in singulis locis invenire unum alterumve, imprimis inter sacerdotes, qui similes protestationes suos faciant et ad Sedem Apostolicam mittant.

Quod equidem eo facilius assequuntur, quum dicant agi hic de introducenda in liturgiam lingua hungarica.

Haec autem omnia singulorum solummodo agitatorum sunt molimina, a quibus prorsus distat turba fidelium quae certe dispositioni Sanctitatis Suae quoad erigendam novum episcopatum aquietet.

Erectio vero novi episcopatus absque designatis parochiis, quae hucusque ad Rumenorum episcopatus pertinebant fere impossibilis est, et nec gubernium tanta ferret sacrificia, si parochiae istae novo episcopatu non ingremiarentur.

Insuper fideles recte istarum parochiarum sunt fideles labii hungarici, qui ab annis jam orant ab episcopatibus Rumenis divelli, de quibus nunc nec supponi queat, quod ipsi interponerent protestationes contra erectionem novi episcopatus.

Telegrammata itaque et protestationes, quae ex istis parochiis veniunt, nihil aliud sunt, quam Rumenorum virorum, qui politicis occupantur, agitationes et fors huic inde aliquorum etiam parochorum, aequè impleti sunt ideis nationalismi Rumenorum ac proinde in re tam gravi ac pure ecclesiastica considerationem non merentur.

Haec Eminentiae Vestrae referenda duxi, ut de iis etiam Suae Sanctitati referre dignetur – qui sacram dexteram deosculatus summa reverentia persisto

Eminentiae Vestrae humillimus ac devotissimus famulus

Budapestini die 7 Martii 1912.

Claudius Card. Vaszary

Princeps Primas Hungariae

Archiepiscopus Strigon[iensis]

267. Tahy József Sáros vármegye alispánjának jelentése Khuen-Héderváry Károly miniszterelnöknek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások tárgyában

Eperjes, 1912. március 8.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1912–XXV–926–1580. Tisztázat.

Bizalmas.

Szám 8/1912/el.

Nagyméltóságú Ministerelnök Úr!

Folyó hó 56 szám alatt intézett s e hó 6án vett távirati rendeletére mély tisztelettel jelentem, hogy annak értelmében rögtön intézkedtem s annak eredményeképen az új görög szertartású kath. püspökség és vicariátus felállítása ellen Radu püspök által kezdeményezett tiltakozás ellensúlyozása céljából folyó hó 6. és 7.-én Raduék eljárását helytelenítő s az új püspökség és vicariatus mielőbbi felállítását kérelmező latin szövegű távirati felterjesztések intéztettek a római szent székhez:

- 1.) az eperjesi görög szertartású kath. püspöki káptalan és egyházmegye;
- 2.) a sárosi ág. hitv. ev. esperesség és a két eperjesi ág. hitv. ev. egyház;
- 3.) Sárosvármegye közönsége;
- 4.) a sárosvármegyei közművelődési egyesület;
- 5.) az eperjesi Széchenyi (közművelődési) kör;
- 6.) az eperjesi kath. Rákóczi (közművelődési) kör és
- 7.) az eperjesi ág. hitv. ev. Collegium mind a négy tanintézete részéről.

Fogadja Nagyméltóságod mély tiszteletem kifejezését.

Eperjes, 1912. márczius hó 8án.

Főispán helyett:

Tahy József, alispán.

268. Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszter átírata Khuen-Héderváry Károly miniszterelnökhöz a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos kormánygaranciák tárgyában

Budapest, 1912. március 8.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1912–XXV–926–1790. Tisztázat.

Nagyméltóságú Miniszterelnök Ur!

A bécsi nunciaturától vett közvetlen értesülés szerint az Apostoli Szentszék nem találta kielégítőnek ama garantialis nyilatkozatot, melyet a létesítendő új görög katolikus egyházmegyében használandó liturgikus nyelvre vonatkozólag a magyar kormány nevében Nagyméltósággal egyetértőleg kiadtunk és aláírtunk.

A nunciatura egyszersmind közli azon nyilatkozat tervezetet, melynek a magyar kormány részéről leendő elfogadása esetén az új gör. kath. egyházmegye liturgikus nyelvére nézve a kívánt garanciákat teljesen megnyugtató módon látná megadva.

Eme nyilatkozat³⁷⁹ tervezetet némi módosítással elfogadhatónak találva s aláírással ellátva ama kérelem kapcsán küldöm meg tiszteletteljesen Nagyméltóságodnak ./ alatt csatoltan, hogy azt szintén aláírni és a bécsi nunciatura útján diplomáciai jegyzék alakjában való közlés céljából a külügyminiszter urhoz juttatni méltóztassék.

Budapest, 1912 márczius hó 8-án

Zichy

269. Nyírábrányi görögkatolikus hívek kérvénye Khuen-Héderváry Károly miniszterelnökhöz a Hajdúdorogi egyházmegyéhez való csatolásuk érdekében

Nyírábrány, 1912. március 9.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1912–XXV–926–919. Tisztázat.

Nagyméltóságú Gróf Magyar Királyi Miniszter Elnök Úr!

Nekünk Kegyelmes Urunk!

Alól írott Nyírábrány Szabolcs megyei községbeli görög szertartású római katolikusok azon alázatos kéréssel járulunk Nagyméltóságod elé, hogy Egyházunknak az újonnan felállítandó Dorogi Püspökséghez való oda csatolását, melyet egy idejűleg Szentséges Atyánk a Római Pápához Herczeg Prímásunk útján intézett kérvényünkkel ott is alázatosan kérelmezzük, jóakarattal s hathatósan támogatni méltóztassék.

Kérésünk megokolására vagyunk bátrak felhozni, hogy egyházunk mintegy 2000 lelket ki tevő hívei közzül csak egy elenyésző csekély töredék érti és beszéli az oláh nyelvet, a fiatal és a már serdült nemzedék pedig egy általában nem, úgy hogy a ma törvényesen használatban levő oláh nyelvű Isten tiszteletet csak éltes hitsorsosaink értik úgy a hogy, mi pedig nem, s így nekünk idegen nyelven kell Istenünket imádni, magyar embernek magyar országban.

Hogy mi magyar emberek, magyar hazánkban, templomunkban csak elvéve hallunk magyar szót, csak akkor, mikor jelenlegi lelki pásztorunk saját jó indulatától vezéreltetve magyar hitszónoklatot tart, de ezt sem teheti gyakran mert egyházi törvényeivel s Felsőbb hatóságával ös[s]ze ütközésben jönni a mai viszonyok között már az egyházi község érdekében sem lehet.

---

379 Lásd: 298. számú dokumentum (a nyilatkozat végleges szövege).

Azért fordulunk bizalommal Nagyméltóságodhoz, Magyar ország Miniszter Elnökéhez, hogy bennünket jogos méltányos kérésünkben hathatósan támogatni kegyeskedjék, s ezen áldatlan állapotól minket jó magyar hazafiakat, magyar embereket kiségeteni méltóztassék.

Ezek után maradtunk

Nyírábrány 1912 március hó 9

Nagyméltóságodnak alázatos szolgálói,

[51 aláírás]

270. Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciatúrai ügyvivő jelentés-fogalmazványa Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos kormánygaranciák tárgyában

Bécs, 1912. március 9.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 2. fol. 197r–198r. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatúra levéltárában őrzött fogalmazvány alapján: CÂRJA, XCVII., 234–236. Az alábbi átírás szintén a fogalmazvány alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

No. 227

Vienna 9 Marzo 1912.

A Sua Eminenza Reverendissima

Il Signor Cardinale Merry del Val

Segretario di Stato di Sua Santità

Vaticano Roma.

Sulle garanzie del governo ungherese
per l'erezione di una nuova Diocesi di rito greco.

Allorquando mi giunse il venerato dispaccio³⁸⁰ dell'Eminenza Vostra Reverendissima del 25 febbraio corrente anno No. 55752, contenente la formola per le garanzie del governo ungherese per assicurare l'esclusione della lingua volgare dalla liturgia nella nuova Diocesi da erigersi in quel Regno, modificata secondo la mente del Santo Padre, mi detti premura di comunicarla confidenzialmente a Monsignor Andor, dal quale anche confidenzialmente avevo ricevuto l'altra, che ebbi l'onore di trasmettere all'Eminenza Vostra col mio ossequioso foglio³⁸¹ del 12 corrente, No.117.

Monsignor Andor mi rispose immediatamente che il Governo accettava la detta formola, ma poiché era già stata inviata al Ministero degli Esteri una

---

380 Lásd: 238. számú dokumentum.

381 Lásd: 203. számú dokumentum.

nota ufficiale del governo contenente la prima formula, si convenne che quando dal Ministero degli Esteri mi sarebbe stata inviata la nota io avrei risposto con un'altra nota dicendo che la formula sarebbe dovuta essere modificata, ed allora si sarebbe avuta quella desiderata dalla Santa Sede. In conseguenza di ciò nel mio telegramma³⁸² cifrato del 29 febbraio dissi all'Eminenza Vostra che il governo aveva accettata la formula proposta dalla Santa Sede. Quando scrissi il rapporto³⁸³ del 6 Marzo No. 211 confermai questa notizia, che Monsignor Andor mi dette per telefono assicurandomi che sarebbe stata pubblicata nei giornali l'articolo desiderato.

Attendevo pertanto la comunicazione del Ministero degli Esteri; e quando mi giunse il cifrato³⁸⁴ dell'Eminenza Vostra del 6 corrente non sapevo spiegarmi come mai la detta nota fosse stata trasmessa direttamente all'Eminenza Vostra. Mi recai al Ministero e mi fu detto che il Governo ungherese non aveva dato altra comunicazione.

Mi misi in comunicazione con Monsignor Andor, lo informai del fatto, chiedendo spiegazioni: ma data l'importanza della cosa e l'urgenza pensai essere più conveniente recarmi personalmente a trattare col Governo.

Partii infatti la notte di Giovedì e ieri nelle ore antimeridiane parlai coi rappresentanti del Governo.

Dopo uno scambio di schiarimenti in proposito fu accettata la formula, con una lieve modificazione che, secondo il mio debole parere, non altera in nulla la sostanza.

Nell'ultimo periodo infatti l'espressione: „Ut autem sacerdotibus tempus suppetat ad linguam graecam antiquam ... in singulis paroeciis ea lingua licite adhiberi poterit quae hucusque usitata fuit idest ruthena vel rumena, exclusa semper et ubique lingua hungarica”, si vorrebbe modificata in questo modo: „Ut autem ... in singulis paroeciis, quum lingua hungarica non sit lingua liturgica et nunquam uti talis adhibita fuerit, ea lingua liturgica licite adhiberi poterit quae hucusque usitata fuit”.

Dalle spiegazioni orali ho potuto rilevare che la ragione di ciò non può ingenerare il dubbio sulla mancanza di lealtà nell'applicazione delle garanzie, le quali invece il governo intende mantenere ferme; ma deve solo ricercarsi nel fondato timore che l'espressione *exclusa semper et ubique lingua hungarica*, e ... *inclusa l'altra scilicet rumena et ruthena*,³⁸⁵ possa far nascere l'idea che neanche nelle funzioni extraliturgiche sia permesso usare la lingua ungherese, sebbene vi sia quell'altro frase ...³⁸⁶ espressioni che il popolo ed i profani in queste materie non arrivano a comprendere, non

---

382 Lásd: 246. számú dokumentum.

383 A jelentés dátuma valójában: március 4. Lásd: 258. számú dokumentum.

384 Lásd: 265. számú dokumentum.

385 „e ... *inclusa l'altra scilicet rumena et ruthena*” nehezen olvasható szövegrész

386 itt másfél üresen hagyott sor következik egy később beszúrandó idézetnek

potendo essi persuadersi delle ragioni giustissime per le quali la Santa Sede può ammettere come lingua liturgica la rumena e la rutena ed escludere l'ungherese, che dal punto di vista di nazionalità per loro è superiore.

E realmente a me pare che la frase „quum lingua hungarica non sit lingua liturgica et uti talis nuncquam adhibere fuerit, ea lingua liturgica licite adhiberi potevit quae hucusque usitata fuit”, mentre equivale nella vertenza all'altro segnalato sulla formula della Santa Sede sopprimendo i due oggettivi non urta le suscettibilità nazionali.

In ogni modo sottometto tutto ciò all'illuminata sapienza dal Santo Padre, e se Sua Santità si degnerà ammettere la modificazione, voglia l'Eminenza Vostra informarmene per telegramma, affinché io possa subito comunicarlo al Governo.

Inchinato

271. Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövet jelentése Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos kormánygaranciák és az egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások tárgyában

Róma, 1912. március 9.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVIII. fol. 112r–117v. (MNL OL X 869, W 875 tekercs, 490–496. felvétel). Tisztázat.

Rom, 9. März 1912

Seiner Exzellenz Herrn Grafen Berchtold etc. etc. etc.

Hochgeborener Graf,

Nach meiner im Berichte³⁸⁷ vom 5. d. M., No. 8 ergebenst gemeldeten Unterredung mit dem Kardinal-Staatssekretär über die neu errichtende griechisch-katholische Diözese in Ungarn hatte ich gestern, also 4 Tage später, mit Seiner Eminenz abermals eine eingehende Besprechung über denselben Gegenstand. Ich konnte gleich in Beginn unserer Gesprächs einen gewissen Umschwung an Ungunsten Monsignore Radu's konstatiren.

Ich gieng des Näheren auf die 4 in meinem obenerwähnten ergebensten Berichte ans den Äußerungen des Kardinals heransgeschälten Standpunkte ein und widerlegte dieselben in folgenden (hier nur ganz kurz skizzierter) Weise.

ad 1.) Dass Missbräuche betreffs der Liturgie in einer sogenannten nicht liturgischen Sprache /: nämlich der ungarischen :/ vorgekommen sind und auch ab und zu noch nicht ganz radikal abgestellt werden

---

387 Lásd: 261. számú dokumentum.

konnten, sei doch Seiner Eminenz nicht erst aus den darauf hinzielenden Bemerkungen Monsignore Radu's bekannt. Es handle sich also nicht um etwas Neues, was etwa als Argument gegen die neu an errichtende Diözese vorgebracht werden könne, sondern man habe im Gegenteil – nach den von der ungarischen Regierung seinerzeit durch meine Vermittlung gemachten Versicherungen in dieser Hinsicht – ein neues Argument für diese Neuerrichtung vor sich.

ad 2.) Betreffs dieses Hauptpunktes war ich bemüht, Seiner Eminenz Folgendes begreiflich an machen:

Die kirchliche Leitung der Schulen mit rumänischer Tendenz bilde im Gegensatz zu dem von Monsignore Radu vorgebrachten eine stete Gefahr für die dortigen Magyaren. Die Kirche habe speziell bei den Rumänen Siebenbürgens einen nahezu ausschließenden Einfluß auf Geist und Leitung der Schulen.

In gleicher Weise wirkte die rumänische Propaganda bisher auch durch die rumänische Liturgie in jenen Gegenden.

ad 3.) Diesbezüglich musste Seine Eminenz spontan zugeben, dass es sehr auffallend sei, wieso Monsignore Radu und seine Genossen ihre angeblich so wichtigen Bedenken nicht rechtzeitig vorbrachten. Dies habe er /: der Kardinal:/ wie er mir gleichzeitig gestand, Monsignore Radu auch bereits offen zum Vorwurfe gemacht, denn die Kurie sei durch dieses etwas hinterhältige Vorgehen der rumänischen Bischöfe in eine schwierige Lage gebracht, da sie ja sogar bereits gestattet habe, dass der glatte Verlanz unserer Verhandlungen in der ungarischen Presse zum Ausdruck gelangte.

ad 4.) In dieser Hinsicht bemühte ich mich Seiner Eminenz zu zeigen, dass es etwas merkwürdig berühren müsse, wenn die Kurie über unsere seinerzeitige, in einem Memorandum der ungarischen Regierung niedergelegte Charakterisierung der ganzen Sachlage, einfach hinweggehe und dagegen einer nachträglich in Szene gesetzten Intrigue ihr Ohr leihe.

Meiner obigen Argumente hat es aber nicht erst bedurft, um Seine Eminenz umzustimmen. Der Kardinal hatte sich, vielmehr offenbar schon eines Besseren besonnen, bevor ich ihm in der Sache meinen zweiten Besuch machte.

Um den Heiligen Stuhl jedoch in dieser günstigen Stimmung an erhalten, und die ganze Sache, wie ich hoffe, trotz allem nicht einem gedeihlichen Ende zuzuführen, halte ich es für absolut unerlässlich, dass man ungarischerseits die zwei folgenden mir von Seiner Eminenz am Schlusse unserer Unterredung vorgebrachten Wünsche in wohlwollende Berücksichtigung ziehe. Und zwar wird, je rascher dies geschieht, die

ganze Angelegenheit auch umso schneller in einer für uns günstigen Weise finalisirt werden können.

Der erste dieser Wünsche geht dahin, dass die ungarische Regierung sich bestimmen lassen möge, an der Zahl /: ich glaube 52 :/ der von Monsignore Radu abzutretenden sogenannten rumänischen Pfarren nicht unbedingt festhalten, sondern betreffs wenigstens einiger dieser Pfarren den rumänischen Wünschen gegenüber Nachgiebigkeit zu zeigen /: ich glaube in diesen Hinsicht unmaßgeblich, dass es vielleicht möglich wäre, jetzt obigen Wunsche folgend, bis zu einem gewissen Grade nachzugeben und die auf diese Weise für jetzt noch ausgeschalteten Pfarren erst späterhin der neuen Diözese einzuverleiben, wenn dieselbe bereits einige Zeit bestanden haben wird :/.

Nur der Vollständigkeit halber glaube ich hier, bevor ich weitergehe, noch einschalten zu sollen, dass seitens der rumänischen Bischöfe ein Widerstand gegen die Abtretung der ruthenischen Pfarren nicht in Szene gesetzt worden zu sein scheint. Im Gegenteil, man scheint hier versichert an haben, dass man dieselben der neuen Diözese an überlassen nicht den geringsten Anstand machen würde.

Der zweite Wunsch betrifft den heikelsten Punkt in dieser ganzen Frage nämlich die liturgische Sprache.

Die Kurie hat die diesbetreffende schriftliche Declaration der kgl. ungarischen Regierung durch meine Vermittlung bereits erhalten. Dieselbe ist, wie der Kardinal konstatierte, vom 12. Februar l. J. datirt. haben aber, wie mir Seine Eminenz des Weiteren mittheilte, nach diesem Datum ewischen dem Geschäftsträger Monsignore Rossi und dem in der Sache Bevollmächtigten der ungarischen Regierung, Monsignore Andor, vertrauliche Verhandlungen über den Text einer solchen Deklaration stattgefunden, welche angeblich an einer noch viel präziseren und dem Heiligen Stuhl genehmeren Formulirung geführt haben. – Der Heilige Stuhl würde es also mit großer Freude begrüßen, wenn die obige, vertraulich vereinbarte zweite Textirung der Declaration an die Stelle der ersten treten könnte.

Genehmigen Eure Exzellenz den Ausdruck meiner Ehrfurcht.
Schönburg

**272. Leopold Berchtold külügyminiszter utasítás-fogalmazványa
Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövetnek a
Hajdúdorogi egyházmegye felállítására elleni román tiltakozások
tárgyában**

Bécs, 1912. március 11.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVIII. fol. 128r–130v. (MNL
OL X 869, W 875 tekercs, 505–508. felvétel). Fogalmazvány.³⁸⁸

Prinz Schönburg Rom
Wien, am 11/III. 1912.
streng vertraulich

Mit Erlass³⁸⁹ vom 1. I. Mts., N. 898, habe ich l./l. von dem beabsichtigten Proteste des rumänisch-unierten Episkopates gegen die Errichtung des neuen ungarisch-unierten Bisthums in Ungarn Mitteilung gemacht.

Diese oppositionelle Haltung der rumänisch-unierten Bischöfe Ungarns hängt jedenfalls mit einer in Rumänien entstandenen Bewegung zusammen, welche sich gegen die projektierte Gründung der neuen Diözese richtet.³⁹⁰

Da auch S. M. König Karl diese Besorgnisse dem Prinzen Fürstenberg gegenüber zur Sprache brachte, habe ich Gelegenheit genommen, den H. Gesandten telegrafisch³⁹¹ über den wahren Sachverhalt,³⁹² den die rumänische Presse³⁹³ in ihrer Nachrichten³⁹⁴ entstellte hatte, aufzuklären und mir vorbehalten ihm behufs vertrauliches Verwerthung Sr. M. dem König gegenüber weiteres³⁹⁵ Material zur Verfügung zu stellen. Den seither vergangenen bezüglichen Erlass [...] ³⁹⁶ich ja für streng vertraulich in der Anlass bei.³⁹⁷

---

388 Az irat az áthúzások és betoldások, valamint a kézírás miatt rendkívül nehezen olvasható. Az olvashatatlan szavakat jelöltük: [...]

389 Lásd: 251. számú dokumentum.

390 Utána törölve: *Wie mir nämlich der kgl. Ges. in Bukarest unterm 26. v. Mts. berichtete, hat die beabsichtigte Neuerrichtung einen ganz bedeutenden Widerfall jenseits der Karpathen gefunden und hat sich sogar Se. Majestät König Karl bewegen gefühlt, dem Prinzen Fürstenberg gegenüber seiner grossen Besorgnis über die politischen Folgen Ausdruck zu geben, welche des von der kgl. ungar. Regierung ins Auge gesetzte Projekt in Rumänien auflösen könnte. Ich habe daraufhin*

391 Utána törölve: *ganz kurz*

392 Utána törölve: *über*

393 Utána törölve: *vielfach entstellende*

394 Utána törölve: *verbreitet hatte*

395 Utána törölve: *von der kgl. ungar. Regierung einzuholendes*

396 Olvashatatlan szó.

397 Utána törölve: *Über mein Ersuchen hat mir nunmehr der Herr kgl. Ung. Ministerpräsident weitere König Karl mützu teilende Daten über das neu zu errichtende Bisthum zusammen gestellt und beehre ich mich l./l. zu hochderen streng vertraulichen Information und eventuellen ebenso streng vertraulichen Verwerthung dem Herrn Kardinalstaatssekretär gegenüber den diesbezüglichen an Prinz Fürstenberg ergehenden Erlass anverwehrt in Kopie zu übermitteln. Ich überlasse es dem Ermessen l./l. die Ausführungen dieses Erlasses auch dem H. Kardinalstaatssekretär gegenüber. (Selbstverständlich unter [...] der Thatsache dass über den Gegenstand*

Zu ihrer weiteren rein persönlichen Kenntnissnahme füge ich noch bei, dass mir der h. kgl. ung. Ministerpräsident auch von einer Bewegung unter den Zöglingen der Nagyvárad-er Priesterseminars Mittheilung machte, welche ebenfalls mit den gegen die Errichtung des neuen Bisthums von rumänischer Seite vorgebrachten Gravamina in einem ursächlichen Zusammenhange stehen dürfe. Ich habe dem Grafen Khuen anheimgegeben bei aller Wehrung der Autorität der Seminarleitung dahin zu wirken, dass dieser Zwischenfall der zu einem Einschreiten gegen eine Anzahl von ungarischen Zöglingen rumänischer Nationalität geführt hat, möglichs bald a l'amiable bereinigt wurde.

Empf.

**273. Leopold Berchtold külügyminiszter utasítás-fogalmazványa
Karl Emil Fürstenberg bukaresti követnek a Hajdúdorogi
egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások tárgyában**

Bécs, 1912. március 11.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVIII. fol. 120r–125v. (MNL
OL X 869, W 875 tekercs, 497–504. felvétel). Fogalmazvány.³⁹⁸

No 1071

Prinz Fürstenberg Bukarest

Wien, am 11/III. 1912

streng vertraulich

Mit meinem Telegramme vom 29. v. Mts., N. 10.³⁹⁹ war ich bereits in der Lage l. ./ in der Angelegenheit der Errichtung eines neuen griechisch-unierten ungarischen Bisthums einige aufklärende Daten mitzutheilen,⁴⁰⁰ die für Sr. Maj.⁴⁰¹ König Karl⁴⁰² bekannt wurde.

In Nachfolgenden erhalten l. ./⁴⁰³ auf Grund einer Mitth. des Herrn kgl. ung. Ministers weitere den Gegenstand betreffende Informationen. – streng vertraulichen Weise bei Sr. Maj. zu verwerthen,⁴⁰⁴ um⁴⁰⁵ Hochstdenselben

---

eine Conversation mit König Karl stattgefunden hat.) entgegen zu verwerthen falls derselbe sich durch die rumänischerseits eingeleitete Protestbehaltung impressioniert zeigen solln. -

398 Az irat az áthúzások és betoldások, valamint a kézírás miatt rendkívül nehezen olvasható. Az olvashatatlan szavakat jelöltük: [...]

399 Utána törölve: *habe ich*

400 Utána törölve: *damit l. ./ dieselben*

401 Utána törölve: *dem*

402 Utána törölve: *gegenüber behufs Zerstreung höchstdessen politische Besorgnisse benutzen können.*

403 Utána törölve: *weiteres, auch politisches Material, welches hochdieselben in der gleichen*

404 Utána törölve: *wollen*

405 Utána törölve: *Sr. Maj.*

über den wahren Sachverhalt⁴⁰⁶ zu informieren und⁴⁰⁷ Höchstdessen politische Besorgnisse nach [...] zu zerstreuen.

Die⁴⁰⁸ gegenwärtig dem griech. unierten Ritus angehörige Bevölkerung Ungarns, deren sehr ansehnlicher Theil rein ungarischer Race war, lebte bis zur Mitte des 17. Jh.⁴⁰⁹ zu welchem Zeitpunkte die Anschlussbewegung⁴¹⁰ an die⁴¹¹ lateinische Kirche ihren Anfang nahm als nun für die neuen unierten Gläubigen selbständige griech-kath. Diözesen errichtet wurden, hatten⁴¹² weder der ungarische König noch der hl. Stuhl die Absicht, durch diese neuen Bisthumes besondere kirchliche Organisationen für die in Ungarn lebenden Rumänen und Ruthenen zu schaffen⁴¹³ lediglich die damals vorhandene griech-katholische Bevölkerung des Landes ohne Unterschied der Race in Diözesen⁴¹⁴ eingetheilt wurde.

Die anfangs rein kirchlichen Organisationen sind⁴¹⁵ im Laufe der Zeit nationalisiert worden. Auf diese Weise besitzen die Ruthenen⁴¹⁶ heute 3 griechisch-katholisch ruthenischen⁴¹⁷ und die Rumänen⁴¹⁸ 4 griechisch-katholisch rumänische Bisthumes, während die⁴¹⁹ Graeco-Katholiken ung. Race kein eigenes Bisthum haben⁴²⁰ und in den ruth. und rum. unierten Diözesen aufgetheilt sind.

Dieser Zustand ist⁴²¹ für die ungarischen Greco-Katholiken ein unhaltbarer gewordn, zumal sich die bestehenden griechisch-unierten kirchlichen Organisationen als geschlossene Nationalitätsgebiete betrachten,⁴²² die griechisch-kathol. Gläubigen ungarischer Zunge haben sich daher schon [...] zum Schütze ihres Ungarnthums für die Errichtung eines griech-kathol. ungarischen Bisthums hinzusetzn.⁴²³

---

406 Utána törölve: *in dieser Angelegenheit*

407 Utána törölve: *aufzuklären*

408 Utána törölve: *dem griechischen*

409 Utána törölve: *in Schisma*

410 Utána törölve: *Rücktritts-*

411 Utána törölve: *zur*

412 Utána törölve: *dachten*

413 Utána törölve: *sondern wollten*

414 Utána törölve: *eintheilen*

415 Utána törölve: *aber*

416 Utána törölve: *ibr ruthenisches*

417 Utána törölve: *Bisthum*

418 Utána törölve: *ibr rumänisches*

419 Utána törölve: *ungarischen*

420 Utána törölve: *und gerade ihnen der Gebrauch der Muttersprache beim Gottesdiensten in der Heimat verwehrt ist. (In einer ähnlichen ungünstigen Lage befinden sich übrigens auch die in Rumänien lebenden Csángó's denen von der kgl. rumän. Regierung die Anstellung ungarisch redender Geistlicher untersagt wird.)*

421 Utána törölve: *nun*

422 Utána törölve: *innerhalb welcher eine andere Sprache oder eine andere Kultur keine Existenzberechtigung hatte, dies war auch der Grund dafür, dass*

423 Utána törölve: *verlangten nach den Daten der Volkszählung des Jahres 1900 leben in Ungarn nahezu 250.000 ungarisch sprechende Greco-Katholiken, welche Zahl wohl dafür spricht, dass, wenn die Rumänen in einer rumänischen und die Ruthenen in einer ruthenischen Diözese Platz finden, die Ungarn mit gleichen Rechte*

Die Erfüllung dieses Wunsches kann den ung. Unierten, die nach der Volkszählung vom 1900 ungefähr 350000 Seelen zählen umsoweniger versiegt werden, als⁴²⁴ weder die erworbenen Rechte der ruthenischen und rumänischen Gläubigen verletzt werden, noch der nationale Charakter ihrer Organisationen aufgegeben wird⁴²⁵ die Homogenität der bisher entstehenden ruth. und rum. unirten Bisthums bleibe vollständig unberührt⁴²⁶ ja die rut. sogar nunmehr in erhöhtem Mass zum Ausdruck⁴²⁷ gelangen.⁴²⁸

[...] ist die [...] kann gewiss auch vom Standpunkte des Glaubenslebens aus zu begrüssen, weil die zwischen den Gläubigen ungarischer Zunge und den anderssprachigen unirten bestehenden fortwährenden Reibungen von nun an ein Ende finden⁴²⁹ werde.⁴³⁰

Die im vorstehenden zusammengefasste Beweggründe waren es, welche die kgl. ung. Regierung bei den Schritten, welche sie beim H. Stuhle zwecks Errichtung der neuen Diözese unternommen hat, geleitet haben.

Wie sehr sich die kgl. ung. Regierung bei ihrer diesbezüglichen Demarche jedweden radikalen Vergehens enthalten hat und wie sehr sie darauf bedacht war, die Empfindlichkeit der Nationalitäten zu schonen, geht auch daraus ferner, dass sie einerseits für die neue Diözese nicht um die Bewilligung des Ungarischen als liturgische Sprache ansuchte sondern mit den altgriechischen sich zufrieden gab⁴³¹ während sie andererseits⁴³² nur⁴³³ die Cession⁴³⁴ solcher unirten Pfarren an das neue Bisthum vorschlägt, in welchen die überzeugende Mehrzahl der Gläubigen Magyaren sind. –

Die kgl. ung. Regierung zeigt ihr wohlwollender Entgegenkommen noch darin, dass sie den nur den allen Verbänden übertretenden Klerus vorläufig beim Gebrauche der bisherigen lithurgischen Sprache belährt und nur bei den neuen Seelsorgen die Vereinheitlichung des Kultus anstrebt.⁴³⁵

dass schliesslich von einer Gefährdung des Besitztendes der unirten Ruthenen und Rumänen nicht gesprochen werden kann, beweist am deutlichsten der Umstand, dass in den sieben ruthenischen bzw.

---

fordern können, dass auch ihnen in ihrer Heimat eine eigene kirchliche Organisation zuteil werden.

424 Utána törölve: *hindurch*

425 Utána törölve: *ihre*

426 Utána törölve: *bleibt, ja letztere sogar*

427 Utána törölve: *gelangt*

428 Utána törölve: *Auch sind keine religiösen Gründe vorhanden, welche ein Hindernis für die Errichtung der neuen Diözese bilden könnten, ja nur dem Grunde,*

429 Utána törölve: *würden*

430 Utána törölve: *müsste die Trennung auch vom Standpunkt des Glaubenslebens als ein nicht zu unterschätzender Wertbeit begrüsst werden. Dies alles sind die*

431 *und dass sie*

432 Utána törölve: *nicht um die Abtretung sämtlicher ungarischen Sch[...]ren an die neue Diözese bittlich wurde, sondern*

433 Utána törölve: *um*

434 Utána törölve: *jener Parochien*

435 Utána törölve: *Die kgl. ung. Regierung*

rumänischen Diözesen zka. 1 ½ Millionen Seelen verbleiben, während⁴³⁶ das neue ungarische unierte Bisthum im ganzen nur ungefähr 190.000 Seelen zählen wird, von denen mehr als 150.000 der ungarischen Race angehören.

In den bisherigen sieben ruthenischen bzw. rumänischen Diözesen verbleiben noch 85.000 Gläubigen ungarischer Race. Ebenso wenig wie nun ungarischerseits die Befürchtung besteht, dass diese 85.000 durch ihr Verbleiben in den ruthenischen bzw. rumänischen Diözesen entnationalisiert werden, kann eine Besorgnis wegen jener nicht ungarischen Elemente gesagt werden, die bei der Angliederung von Pfarren mit vorwiegend ungarischer unierter Bevölkerung nothwendigerweise der neuen Diözese zugeschlagen werden mussten.

Die kgl. ung. Regierung die sich bei ihrem Vorgehen nur durch das Gefühl der Gerechtigkeit leiten liess und der jedwede Nebenabsicht ferne lag, konnte auch mit Recht voraussetzen, dass sie in ihrem Bestreben vom ungarischen Episkopate aufs wärmste unterstützt werdn.

Zu dieser Voraussetzung hat sich die kgl. ung. Regierung auch nicht getäuscht, denn die am 9. November v. Jh. abgehaltene Konferenz der Bischöfe Ungarns hat die Errichtung der neuen Diözese einstimmig für wünschenswert erklärt und muss es daher umso auffälliger erscheinen, dass zwei⁴³⁷ rumänische griechisch-katholische Bischöfe diese rein reiligiöse Frage nachträglich in gewiss nicht zu rechtfertigender Weise auf das Gebiet der Nationalitätenpolitik hinüberleiten wollen.⁴³⁸

Bei der Verwerthung der in diesem streng vertraulichen Frage zusammengefassten Gesichtspunkte Sr. Maj. dem König gegenüber, müssen für den [...] entsprechend [...] dass es sich bei dieser ganzen Frage – wie ich bereits in meinem Telegramme vom 29. vM. zu betonen Gelegenheit genommen habe – um eine rein interne ungarische Angelegenheit handelt bei der jene fremde [...] wir sind zwar mit Rücksicht auf⁴³⁹ die [...] Sr. Majestät König Karols und des grosse [...] das er darum [...] unten [...] Ber. zu Rumänien wer jede Trübung zu bewehren gerne bereit⁴⁴⁰ im [...] von der in Frage dieser Art üblichen [...] ausnahmsweise abzugehen, müssen aber hinwiderum Werth darauf legen, dass⁴⁴¹ auch seitens des massgebenden Faktoren in Rumänien⁴⁴² wonach nicht aus dem Auge

---

436 Utána törölve: *die*

437 Utána törölve: *Bischöfe*

438 Utána törölve: *Verstehendes zu l. / . streng vertraulichen Benützung bei Verwerthung dieses Materiales müssen sich l. / . aber vor Augen halten,*

439 Utána törölve: *unser Freund nachbarlicher Verhältnis zu Rumänien*

440 Utána törölve: *mit diesen Aufklärungen die Wolke der politischen Bedenken auf der [...] seiner Herrschers zu zerstreuen*

441 Utána törölve: *der Moment, dass eine rein interne Angelegenheit des ungarischen Staates in Rede steht*

442 Utána törölve: *nicht aus dem Auge verloren werde.*

verloren werde, dass es sich – die früher [...] – eben um eine interne ung. Angelegenheit handelt.

Indem ich⁴⁴³ für Berichterstattung im Gegenstande entgegensehe, beehre ich mich l./ . zu ersuchen, mir auch darüber relationieren zu wollen, ob die durch die besprochene Diözesengründung in Rumänien hervorgerufene Aufregung noch weiters anhält und ob es Ihnen⁴⁴⁴ opportun erschiene, den in verschiedenen rumänischen Tagesblättern⁴⁴⁵ enthalten tendenziosen Vorstellungen des Sachverhaltens in der ungarischen Presse⁴⁴⁶ entgegen zu treten.

Empf.

**274. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár utasítása
Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciatúrai ügyvivőnek Papp
Antal püspöki kinevezése tárgyában**

Róma, 1912. március 11.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 1. fol. 93rv. Tisztázat.

No 56050

Dal Vaticano, 11 Marzo 1912.

Monsignor Rossi Stockalper

Incaricato d'Affari interino della Santa Sede, Vienna

Reverendissimo Monsignore,

In riscontro al rapporto⁴⁴⁷ della Signoria Vostra No. 205 in data 3 corr., Le comunico che il Santo Padre, in seguito alle ulteriori informazioni sul conto di Monsignor Antonio Papp contenute nel menzionato suo foglio e nell'altro distinto⁴⁴⁸ col No. 188 in data 27 febbraio ultimo scorso si è degnato di accogliere la domanda di Monsignor Vescovo di Munkacs circa la nomina dell'ecclesiastico suddetto a suo coadiutore cum jure successionis.

La Signoria Vostra è quindi autorizzata a procedere alle pratiche relative.

Con sensi di sincera stima passo dopo ciò al piacere di rafferarmi

Di Vostra Signoria Reverendissima

Affrettatissimo per servirla

Rafael Cardinale Merry del Val

---

443 Utána törölve: *der*

444 Utána törölve: *nicht*

445 Utána törölve: *erhobenen grundlosen Anschuldigungen durch die*

446 Utána törölve: *wichtigstellen bzw. entkräften zu lassen.*

447 Lásd: 257. számú dokumentum.

448 Lásd: 243. számú dokumentum.

**275. Radu Demeter nagyváradi görögkatolikus püspök
megjegyzései a román püspökök 1912. február 17-i tanácskozásának
jegyzőkönyvéhez**

Róma, 1912. március 12.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 2. fol. 12r–28v. Tisztázat.

55849

Il Vescovado ungherese

Protocollo e Promemoria dell'Episcopato Rumeno della Provincia ecclesiastica di Alba-Giulia e Fogaras, – del 17 Febbraio 1912.⁴⁴⁹

Note e Schiarimenti

Ai Vescovi rumeni della Provincia ecclesiastica di Alba-Giulia e Fogaras è stata fatta questa grave osservazione: „Ai Vescovi rumeni fin dal principio dello scorso Novembre fu resa nota la relativa proposta, cioè della erezione del nuovo Vescovado ungherese –, anche per ciò che riguarda in particolare le singole parrocchie da incorporarsi alla nuova diocesi.” Orbene, questa asserzione non corrisponde alla verità. Perchè 1° I Vescovi rumeni nella loro Promemoria del 17 Febbraio 1912 al Santo Padre, dicono espressamente: „Cum autem numerum et nomen istarum paroeciarum die tantum 8 Februarii 1912 cognoscere licuit, quando nempe traditus nobis est elenchus paroeciarum simul cum memoriali regii hungarici gubernii in hac causa exarato adnexus etc. – 2° Perchè il Memoriale del governo, che è stato riferito e soltanto per summos apices e non letto nella conferenza vescovile plenaria del 9 Novembre – e che i Vescovi rumeni l'hanno ricevuto solamente il giorno 8 di Febbraio 1912, – riguardo alle singole parrocchie da incorporarsi al nuovo Vescovado, dopo che enumera le 7 par. della diocesi di Szamosujvar, prosegue: „dalla diocesi di Granvaradino: dai distretti di Madarasz e Szamos: Amacz, Szatmárzsadány, Krassó, Lippó, Nagykolcs, cioè 5; dal distretto di Szatmár 8, – da quello di Nagykároly 8, – di Ermellék 8, – di Vasad 8, – di Nagyleta 10, – poi dalla parte occidentale del Comitato Bihar le parrocchie Pocsaj, Bedő, Váradolaszi e Nagyszanto, cioè 4 e dal Comitato Csanád la par. Makó, – cioè in tutto 52 parrocchie.” Poscia: Al Vicariato della terra dei sicali contemplato ad erigersi come dipendente dalla nuova Diocesi, ci sarebbe da incorporarsi dalla arcidioecesi di Alba-Giulia: „dal distretto di Háromszék 11, – di Udvarhely 8, – di Gyergyó 15, di Maros, dar circondarii di maros-inferiore e Nyaradszereda 10 parrochie (!) insieme colla città di Marosvasarhely, – cioè in tutto 45 parrocchie.” Ora, che questa enumerazione non è lo stesso che enumerazione in particolare delle singole parrocchie da incorporarsi alla nuova Diocesi, è per se stesso evidente. Dunque non corrisponde alla verità, che fin dal principio di Novembre scorso fu resa

---

449 Lásd: 216. és 216a.. számú dokumentum.

nota ai Vescovi rumeni la relativa proposta anche per ciò che riguarda in particolare le singole parrocchie da incorporarsi alla nuova Diocesi. Di più, il giorno 8 di Novembre 1911 nella Commissione preparativa della Conferenza vescovile, il Vescovo di Granvaradino Monsignore Radu, ha voluto prendere notizia in scritto del passaggio citato del Memoriale del governo, ma è stato riferito in modo che ciò non ha potuto fare, poi alla fine della seduta ha domandato che gli si dia per capire quella parte, ma anche ciò di fatto gli è stato negato con una risposta evasiva. Per ciò è accaduto, che i Vescovi rumeni non hanno saputo con precisione nè dalla Commissione nè dalla Conferenza del 9 Novembre quale sia il numero esatto delle parrocchie da incorporarsi, sicché nella loro lettera⁴⁵⁰ del 10 Novembre 1911 al Nunzio di Vienna dicono che si tratta di „una settantina circa” di parrocchie da prendersi dalla loro provincia metropolitana, mentre in realtà si trattava di 104 parrocchie. – Nella merito della grande causa però, che ci preoccupa, questa faccenda non è essenziale, è vero, – ma si doveva rilevare in questo luogo, perchè, se bene il Vescovo di Granvaradino il giorno 9 di Febbraio abbia fatta questa medesima dimostrazione di fatto al rappresentante del governo nella conferenza del 8 Febbraio, con tutto ciò, a suo grande stupore, ha dovuto vedere che tale, diciamo, accusa, è stata riferita anche alla Santa Sede contro i Vescovi rumeni. Però, dopo la dimostrazione di fatto, ripeto, che una simile accusa assolutamente non è vera: almeno di passando si potrà vedere forse quanto sia forte una causa, che si cerca sostenere anche con simili argomenti!

In secondo luogo, l'Eminentissimo Cardinale Primate d'Ungheria nella lettera al Nunzio Apostolico di Vienna, data dalla conferenza vescovile del 9 Novembre 1911 dopo l'introduzione dice così: „Quae cum ita sint, chorus Episcoporum unanimiter declaravit petito gubernii Hungarici deferendum esse eo sensu, quem ipsum gubernium in libello ad S. Sedem Apostolicam porrecto proponit.” Alla conferenza medesima hanno preso parte anche i Vescovi rumeni, eccettuando il Vicario Capitolare di Szamosujvár. Per evitarsene ogni confusione, che potrebbe nascere da quel „unanimiter”, è da osservarsi, che il Metropolita di Alba-Giulia e Fogaras, Monsignore Mihályi nella seduta plenaria dello stesso Coro vescovile di Ungheria, cioè precisamente nella medesima conferenza del 9 di Novembre 1911, ha fatto in nome di tutti i Vescovi rumeni le dichiarazioni (!) necessarie, così come si dice anche nel Protocollo e nella Promemoria del 17 Febbraio 1912. È regrettabile però che il Protocollo rispettivo della Conferenza del 9 Novembre 1911 non ne fa menzione della dichiarazione e della riserva fatta dal Metropolita rumeno in una causa di tale importanza. Riconosciamo però che il Protocollo conferma il punto di vista compreso nella dichiarazione metropolitana. Per meglio giudicare la cosa, ecco il testo intiero del Protocollo a questo riguardo in versione fedele: „5. Il presidente della Commissione

---

450 Lásd: 147. számú dokumentum.

preparatoria riferisce, che il governo regio ungarico si è rivolto alla Santa Sede Apostolica nell'interesse della erezione d'un Vescovado greco-cattolico magiaro ossia ungherese, – l'idea di cui si è incontrata col piacimento e della Santa Sede e di Sua Maestà. Lo stato ungherese prenderebbe sopra di se le spese della erezione del nuovo vescovado nonché la sua dotazione. Sulla basi della proposta della Commissione preparatoria – il Coro vescovile enuncia, che, saluta con piacere l'idea d'un vescovado greco-cattolico ungherese da erigersi secondo la possibilità nella città di Debreczen. In questo senso il coro vescovile scriverà alla Santa Sede Romana e dal Patrono supremo (S. M. il Rè Apostolico), a costoro spetterà poi, dopo di aver ascoltato i fattori interessati, – di decidere nell'affare del vescovado da erigersi.” Nel senso quindi che il Protocollo riconosce la necessità di domandarsi il parere nella causa dei fattori interessati, – conferma il punto di vista della dichiarazione metropolitana rumena.

Il punto principale di questi schiarimenti ha da consistere nella spiegazione delle dichiarazioni fatte nel Protocollo metropolitano dal Vescovo rumeno di Granvaradino, dalla Diocesi di cui si tratterebbe di prendere 48690, ossia in calcolo rotondo 50.000, anime per incorporarle alla nuova Diocesi ungherese.

Nella prima parte della sua dichiarazione il Vescovo dice, che non può a nissun patto accettare il Cospetto che contiene la dismembrazione di 52 parrocchie e 141 filiale, e che gli è stato prescutato ai 8 Febbraio 1912.

In verità. La nuova Diocesi si contempla erigersi per gli magiarii o ungheresi di rito greco. Orbene nella Diocesi rumena di Granvaradino non esistono ungheresi di rito greco, cioè uomini appartenenti alla rassa magiara e che in punto di religione seguano il rito greco. Esistono bensì cittadini ungheresi, anzi tutti siamo cittadini ungheresi, esistono molti che parlano la lingua ungherese, anzi col tempo tutti gli abitanti dovranno parlare questa lingua, poiché essa è obbligatoria nella scuola elementare, come si dimostra anche nella Promemoria metropolitana. Tra coloro che parlano la lingua ungherese, vi sono di quelli i quali hanno scordato la lingua della loro rassa rumena o slava, sicché non parlano altra lingua all'infuori della ungherese. Per diverse circostanze etnografiche in cui hanno visuto i loro antenati, – come sarebbero: le reiferie delle località occupate dalla loro rassa, l'isolazione da altri loro confratelli, il mescolamento in cui hanno visuto per riguardo alla vita familiare, sociale e cittadina ecc. hanno perduto l'uso della lingua rumena, ma però essi riconoscono d'essere di rassa rumena, dicendo al continuo in ungherese „oláhok vagyunk – cioè: siamo rumeni. Tutte queste e simili circostanze hanno contribuito a ciò che non solamente nella Ungheria, ma anche in altri paesi i figli d'una rassa hanno perduto col tempo la lingua natia di quella rassa ed hanno adoperato un'altra lingua, la quale a suo turno poco a poco è diventata lingua materna e natia di quei tali abitanti. Così sono per esempio gli Irlandesi in primo luogo nella città di Dublino, anzi

quasi in tutta l'Irlanda di modo che la lingua irlandese appena se si parla più nella montagne. Così sono i Greco-itali nella Calabria e Sicilia. Così sono sopra tutti gli Ebrei, tra i quali ben pochi si trovano i quali parlino la lingua ebraica. Ora, si può dire per questa ragione che gli irlandesi di Dublino sono inglesi? Si può dire che gli ebrei non sono ebrei, ma italiani, francesi, tedeschi ecc. secondo la lingua che parlano? Certo di no. In altri termini non è da confondersi la lingua colla rassa. L'argomento, detto „storico”, il quale per l'esistenza di magiari di rassa tra i fedeli di rito greco delle nostre Diocesi, crede di averne trovata la pruova nel famoso „aliorumque” usitato nelle bolle della erezione di queste Diocesi, – è cotanto magro, che saria tempo, perduto l'analizarlo più da vicino. E come? I figli, quantunque pochi, ma sempre della nobile e fiera rassa magiara siano stati arrivati in un dato tempo a tale triste situazione, che manco abbiano meritato di essere nominati col loro nome in atti si solenni, ma soltanto nascosti sotto il debole velo d'un „aliorumque”?!

Il fatto storico e la realtà è che i fedeli della Diocesi rumena di Granvaradino – poiché a questa ci restringiamo ora –, per riguardo alla loro rassa sono stati e sono anche adesso parte rumeni, parte – in numero più ristretto – slavi e cioè ruteni.

Dopo questa premessa, necessaria per potersi fare un giudizio esatto sopra l'Elenco in questione, ritorniamo all'Elenco medesimo. Si impone però ancora una osservazione generica. Ed eccola. L'elenco è stato composto dai dati presi dalla Statistica di Stato dell'anno 1900. Ora in altre parti forse non fa male d'essere con alcune riserve riguardo a certi dati statistici; in Roma però a questo riguardo in vece di qualsiasi osservazione ad alta voce ne parlano le così dette moderne tavole capitoline!

Comunque sia, in virtù della legge, accettiamo tali quali le cifre dell'Elenco. Ma affinché si possa ancor meglio giudicare si è fatto un altro, diciamo Contro-Elenco, qui annesso, nel quale le cifre sono state prese dalla medesima Statistica di Stato dell'anno 1880, quando per la prima volta si è incominciato in Ungheria a farsi la Statistica come si fa al presente anche secondo la lingua materna. Nel Contro-Elenco, per la brevità del tempo, alle filiali non si è messo il numero delle anime. Oltre a ciò il peso principale sta sulle parrocchie e non sopra le filiali.

La rubbrica della Statistica del 1900 „Loquuntur hungarice” per i motivi già esposti non si può prendere in considerazione, tanto più, che allora nella città di Granvaradino, ove si contempla prendere per la nuova Diocesi la parrocchia rutena, –si dovrebbe prendere anche il Vescovo insieme ai suoi canonici, i quali tutti parlano la lingua ungherese.

Nel Contro-Elenco ci sono due rubriche colla lingua liturgica degli anni 1840 e dell'anno 1910, prese dallo Schematismo della Diocesi di Granvaradino di quei anni. La rubbrica del 1840 è importante anche sotto

il rispetto, che allora o non esistevano affatto, o pure non erano acute le controverse nazionali, come sono diventate più tardi.

Sotto la Lingua liturgica nel Schematismo si intende in primo luogo la lingua liturgica come tale, poi in secondo luogo la lingua della predicazione. E cosa ben naturale, che anche in quelle non molte parrocchie, nelle quali, per esempio nell'anno 1910 è segnata come lingua liturgica la valachica ossia la rumena, se la lingua parlata dalla grande maggioranza dei fedeli è la lingua ungherese, la predicazione si fa in questa lingua e non nella rumena, mentre questa ultima si adopera soltanto alla S. Messa.

In queste parrocchie, dove, ripeto la così detta lingua materna è l'ungherese di rumeno o di slavo, dalla parte della Chiesa, all'infuori della messa e del culto divino, niente altro non si fa. La scuola è tutta ungherese ed il catechismo stesso si insegna nella lingua materna dei fanciulli, cioè in ungherese.

Nel Contro-Elenco le parrocchie slave o rutene sono segnate con turchino. Di queste si farà menzione speciale alla fine.

Restano nel Contro-Elenco 45 parrocchie rumene. Tra queste Nagykároly, e Nagyleta restano per ora da parte, poiché nell'Elenco sono mescolate colle parrocchie rutene delle medesime località. Resta fuori pure la parr. Szaniszló, dove ci sembra che sia uno sbaglio di pena nel Ellenco (!), del rimanente questa parrocchia nella sua grande maggioranza è rumena ed una delle più cospicue della Diocesi, il sentimento pubblico rumeno di là, come anche delle altre parrocchie rumene esclude anche l'idea che passino al nuovo Vescovado.

Nelle 42 parrocchie rumene che restano, fatto il calcolo, solamente nelle parrocchie e non nelle filiali, tra le cifre della Statistica del 1880 e tra quelle della 1900 si è trovato il risultato:

Nel 1880 erano di lingua materna ungherese 4921

Nel 1900 erano 8616,

cioè in calcolo rotondo doppio. Si è fatto in 20 anni doppio il rumeno dei Rumeni di rassa diventati, come si afferma, ungheresi ossia colla lingua materna ungherese. La popolazione però in 20 anni, come si può vedere, non si è duplicata. Ed in faccia a queste cifre nella Lettera di S. E. il Cardinale Primate si è scritto: „Nationalitas magyarorum, passim hungarorum, quae avito et hereditario jure Hungariam possidet, nullam ex aliis nationalitatibus incultivanda et exercenda sua lingua materna impedit, hoc autem admittere non potest ut asseclae sui medio linguae slavicae ac rumenicae in liturgia sacra adhiberi solitae absorbeantur et sive slavi sive rumeni fiant.” Secondo tali idee questi „magiari” ossia rumeni dichiarati con lingua materna magiara rimanendo anche per l'avvenire nei legami della Diocesi di Granvaradino starebbero nel continuo pericolo di assorbirsi (absorbere) nella massa rumena: mentre le cifre statistiche dimostrano alla evidenza il contrario! Ogni commentario qui sarebbe superfluo.

La parrocchia di Nagykároly è rumena, ma la lingua materna a quasi tutti i fedeli è la ungherese. La parrocchia rutena negli ultimi anni è stata incorporata alla Diocesi di Munkács, dalla quale nel passato per sbaglio era stata dismembrata. Nagykároly essendo una città circondata da vilaggi rumeni, è ben naturale, che di continuo accadono delle immigrazioni rumene dei d'intorni.

Tra le 44 parrocchie rumene che restano nel Contro-Elenco sono segnate con rosso quelle, nelle quali la lingua materna secondo la Statistica del 1900 è la lingua ungherese almeno alla metà della popolazione: di queste sono 15 par. Ma tra queste 15 ci sono p. e. Csengerujfalu ove nel 1880 non c'era nessuno, in Pete soltanto 12, in Nyiradony 378 tra 1687, in Bagamer 42 tra 263 – con lingua materna ungherese. Le altre 32 parrocchie sono compatte rumene fino a tale punto, che anche secondo la Statistica del 1900 p. e. del Contro-Elenco N° 2 tra 1353 appena si sono trovati 51 di lingua materna ungarica; N° 3 tra 546 solo 44; N° 12 tra 998 – 18; N° 25 – 470 – 2; N° 45 – 1478:20 ecc. fino al N° 49 ove tra 462 è di lingua materna ungherese 1 solo.

Ancora qualche graziosità dell'Elenco. È stata messa per dismembrarsi dalla Diocesi di Granvaradino la parrocchia Gyires (nel Contro-Elenco N° 49). Questa parrocchia è distante da Granvaradino soltanto 16 chilometri. L'intera popolazione, alla eccezione di 15–25 ebrei è rumena in numero di non più di 1100 anime, tra quali 462 greco-cattoliche e l'altra metà greco-scismatiche. Ora è ammissibile che una tale parrocchia rumena passi alla Diocesi ungherese colla Sede distante a più di 150 kilom. e che il popolo lasci la sua lingua liturgica rumena per prendere la lingua greca, lingua assolutamente sconosciuta? Si dirà, che forse più tosto passerà allo scisma, dove l'altra metà dei rumeni hanno la loro lingua. Però ecco il governo il quale si dichiara pronto nella sua Promemoria – ed i giornali governamentali l'hanno detto più chiaro ancora in questi ultimi giorni, – a fare anche una Diocesi ungherese scismatica colla lingua liturgica ungherese. Allora poiché d'altronde nel Regno è guarentita la libertà della coscienza – come si dice, e la libertà dei culti, in questo povero villaggio rumeno in breve tempo si vedranno in vece di 2, come è al presente, 4 Chiese differenti: greco-cattolica ufficiale ungherese, greco-cattolica rumena, – poi, greco-scismatica ufficiale ungherese e greco-scismatica rumena! Lo scopo, il grande scopo è l'ingrandire e fortificare l'elemento magiaro con nuovi elementi presi da qualsiasi parte: e a questo grande scopo mezzi nuovi ed ottimi sono i due nuovi vescovadi, cattolico l'uno e scismatico l'altro, ma tutti e due ungheresi! Questa unica cosa è di tanto peso, che rende superflua ogni altra nostra osservazione.

Riguardo alle parrocchie rutene, nominate nel Protocollo di Balázsfalva, il Vescovo di Granvaradino ha detto che da sua parte non pone ostacoli a ciò che la Santa Sede faccia riguardo ad esse quelle disposizioni che crederà bene. Qui si osserva solamente, che eccettuate le due parrocchie di Granvaradino

(ruteno) e Makó (questa anticamente era composta di rumeni e di ruteni, ma ora è maggiarizzata del tutto) le altre parrocchie rutene stanno più o meno nella frontiera della diocesi verso la diocesi rutena di Munkács. E per avere sacerdoti formati nell'uso della lingua slava liturgica di tutte queste parrocchie la Diocesi di Granvaradino rumena ha sei posti sistemizzati nel Seminario teologico di Ungvar della diocesi di Munkács. Alla eccezione di Makó e di Porcsalma le altre parrocchie rutene non hanno dato nessun segno che non siano contente colla amministrazione ecclesiastica dell'Ordinariato di Granvaradino. Nè in queste, nè nelle altre parrocchie della diocesi di Granvaradino non si è fatto nè dalla parte del popolo (ad una altra sola eccezione in Csegöld) nè molto meno del clero movimento per rompersi dalla Diocesi medesima, – se bene dal Comitato centrale di Budapest, costituito già da molti anni per lottare per la liturgia magiara cattolica in primo luogo e poi in secondo per il vescovado ungherese cattolico – siasi mandato in tutte le parti appello e formolarii, come sono questi qui acclusi, per chiamare i nostri pure alla grande lotta. Abbiamo sentito è vero, che si è detto, che il Vescovo rumeno di Granvaradino ha impedito un tale movimento nella sua Diocesi. E bene, se l'ha impedito non ha fatto altro che il suo dovere; ma poi ciò che è stato „detto” manco è stato pruovato.

Riguardo alla parrocchie rutene di Granvaradino e di Mako, c'è ancora una osservazione. Qualora la Santa Sede le volesse in ogni caso sottrarle dalla giurisdizione del Vescovo rumeno di Granvaradino, – se bene quella rutena di Granvaradino ripeto, non abbia mostrato segni di scontento – allora per non avere tre diocesi nella stessa città di Granvaradino, rumena, latina ed una terza, questa parrocchia rutena si potrebbe mettere sotto la giurisdizione del Vescovo latino, il quale è patrono della stessa parrocchia. E parimenti quella di Mako – la quale è alla estremità sudica della Diocesi si potrebbe mettere sotto la giurisdizione del Vescovo latino di Csanád, il quale pure è patrono della stessa parrocchia greco-cattolica di Makó. Come al presente la parrocchia rutena di Budapest sta sotto la giurisdizione latina del Primate, così queste due starebbero sotto la giurisdizione latina dei vescovi latini ungheresi di Granvaradino e di Csanád.

In questo medesimo ordine di idee, siccome la Santa Sede ha dichiarato che i Rumeni uniti di Budapest non appartengono alla parrocchia rutena (meglio ungherese) di quella città, quei Rumeni potrebbero essere affiliati alla parrocchia rumena unita più vicina p. e. quella di Granvaradino. E per analogiam poi, come anche per togliere tante difficoltà massime di lingua i ruteni sparsi per le parrocchie rumene potrebbero essere posti sotto la giurisdizione dei vescovi latini ungheresi, come si è fatto nella America coi Rumeni. Come opinione puramente individuale, diciamo ancora che riguardo ai Siculi della Transilvania si potrebbe fare una inchiesta per costatare quali parrocchie siano del tutto maggiarizzate (il numero non è

più grande di 3-4000 anime) e queste colle filiali loro più piccole passino al rito latino. Così la questione dei Siculi sarebbe per sempre risolta.

***

Con queste Note e con questi Schiarimenti il Vescovo rumeno di Granvaradino per niente non ha avuto l'intenzione di modificare le sue dichiarazioni ufficiali contenute nel Protocollo metropolitano. Anzi di nuovo anche in questo luogo dice ed accentua con solennità che quelle dichiarazioni le mantiene nella loro integrità.

***

Per ogni caso e per ogni eventualità. – Qualora si erigesse il nuovo Vescovato contemplato, e contro le nostre preghiere e speranze ad esso si incorporassero anche delle nostre parrocchie, ci prendiamo la libertà di formulare voto e preghiera che nella Bolla della canonizzazione della nuova Diocesi si dica espressamente che ne adesso nè nel futuro i benefici delle nostre mense episcopali rumene e le fondazioni per pensioni e beneficenza che abbiamo non potranno mai essere attaccati e divisi secondo la proporzione delle parrocchie prese dalle nostre Diocesi rumene per la nuova Diocesi.

In secondo luogo. Qualora in seguito a quanto si è detto qui di sopra contro sempre alle nostre speranze le nostre Diocesi venissero ad essere più piccole di quel che sono e si volesse per ciò fare una nuova delimitazione delle nostre Diocesi, preghiamo che ciò sia fatto solamente dopo che saranno ascoltati i nostri Vescovi e dietro la proposta da essi fatta, poiché essi conoscono le indigenze delle singole parrocchie, come essi in primo luogo sono responsabili innanzi a Iddio per l'eterna salute delle anime delle loro Diocesi e come sono adesso e come saranno – eventualmente nell'avvenire.

Finalmente, se si accetta il motivo invocato con tanta insistenza per ottenere l'erezione della nuova Diocesi ungherese, che cioè tale Diocesi è necessaria perchè i magiari greco-cattolici siano sottratti al pericolo di perdere la loro nazionalità magiara, ossia al pericolo della assorbizione (!)⁴⁵¹: poiché nell'avvenire potrà accadere e certamente accadrà, che, in seguito alle circostanze della vita, in seguito alla obligatività della lingua ungherese in tutte le scuole, incominciando con quelle rurali, – vi saranno anche altri fedeli ora rumeni i quali dimenticheranno la loro lingua e cultiveranno quella magiara, – saranno inevitabile le agitazioni per passare alla Diocesi ungherese, e la nostra Chiesa rumena unita, la quale pochi anni fa ha celebrato con tanta solennità e colla Benedizione Apostolica del Romano Pontefice il secondo Centenario compiuto dalla sua santa Unione colla Cattedra di San Pietro, si troverà in una lotta continua e sarà esposta a pruove ed amarezze non prevedute!

Roma, 12 Marzo 1912

†Demetrio Radu, Vescovo rumeno di Granvaradino

---

451 Felkiáltójel az eredeti szövegben.

Elenco

Di alcune parrocchie magiarizzate delle Diocesi di Munkács ed Eperjes le quali non sono contemplate ad incorporarsi al nuovo Vescovado.

Diocesi di Munkács	Relig. gr. cat.	Lingua ungherese
Parrocchia: Cséke	228	228
Nagytoronya	297	295
Rudabányácska	519	518
Velejte	384	384
Tiszaujhely	419	300
Tiszaujlak	476	450
Batár	404	390
Bökény	389	375
Csepe	586	586
Feketeadó	619	496
Diocesi di Eperjes		
Parrocchia: Abaujmogyorocska	266	250
Abaujszantó	310	309
Baskó	482	482
Boldogkováralja	163	160
Filkeháza	119	118
Mikoháza	267	145
Szeszta	153	145
Abaujszolnok	338	321
Csabád	137	136
Felsővadász	505	264
Homrogd	358	353
Kány	187	186
Száraskék	294	289
Tornabarakony	133	130
Tornahorvái	168	160

**276. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök átiratfoglalmazványa
Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszternek az ószláv nyelvű
görögkatolikus liturgikus könyvek kiadásának tárgyában⁴⁵²**

Budapest, 1912. március 12.

MNL OL K 26 1916-XXV-478 1915-XXV-1489-4050. Tisztázat.
MNL OL K 26 1916-XXV-478 1912-XXV-53-1137. Fogalmazvány.

Az alábbi átirás a tisztázat alapján készült.

1137/M. E. III.

Nagyméltóságú

Gróf Zichy János

belső titkos tanácsos, m. kir. vallás- és közoktatásügyi minister urnak
Budapest

Nagyméltóságú Gróf, minister úr!

Folyó évi január hó 8-án 53 szám alatt kelt itteni átirat kapcsán, van szerencsém Nagyméltóságodat tisztelettel értesíteni az ószláv görög katolikus szerkönyvek kinyomatására vonatkozólag, hogy több hazai nyomda ajánlata alapján e könyvek jelenlegi terjedelmükben az előirányzott fedezet keretein belül aligha lesznek kinyomathatók. Ezenkívül e könyvek tartalma ellen nemzeti és katolikus egyházi szempontból szintén több kifogás merült fel. A kinyomatási költségek csökkentése céljából tehát e könyvek, melyekben különben is sok ismétlés van, megrövidítendőek volnának, másrészt pedig a szerkönyvek tartalma ellen fölmerült aggályok ügye is letárgyalandó volna. A jelen időpont azonban erre nem alkalmas, mivel Vályi János eperjesi püspök, mint az ezen szerkönyvek elkészítésére alakított bizottság elnöke meghalt és utóda eddig nem neveztetett ki.

Tisztelettel kérem tehát Nagyméltóságodat, hogy az ó-szláv szerkönyvek kérdésében az eperjesi püspöki szék betöltéséig várakozó álláspontot elfoglalni méltóztassék.

Az ószláv liturgikus könyveken kívül azonban vannak magyar görög-katolikus szerkönyvek is, melyeknek kiadása szintén elhatározott. Ezen kérdés megoldása sokkal sürgősebbnek látszik, mint az ó szláv egyházi könyvek ügye, mert remélhető, hogy a magyar görög katolikus püspökség rövid időn belül létesül s eddig még nincsenek magyar görög katolikus szerkönyvek.

Tisztelettel kérem tehát Nagyméltóságodat, méltóztassék illetékes helyről értesüléseket beszerezni arra vonatkozólag, hogy milyen intézkedések

---

452. Az aktához fűzött kezelési feljegyzések alapján nem tisztázható, hogy a VKM részére megküldendő jelen átirat miért került a miniszterelnökségi iratok közé. Mivel ezen iratra a VKM által a miniszterelnökség részére megküldött későbbi átiratokban sehol sincs utalás, így elképzelhető, hogy ezt végül nem küldték meg a kultuszminiszter részére.

történtek ezen magyar egyházi könyvek kinyomatása ügyében s egyben méltóztassék a magyar liturgikus könyvek szerkesztésével megbízott bizottságot arra is utasítani, hogy a munkálat eredményét rövid záros határidőn belől mutassa be.

Nagybecsü intézkedéseinek eredményét kérem annak idején közölni.

Budapest, 1912. évi március hó 12-én.

A miniszerelnök helyett:

olvashatatlan aláírás

államtitkár

**277. Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövet
számjeltávirata Leopold Berchtold külügyminiszternek a
Hajdúdorogi egyházmegyébe besorolandó parókiák kijelölése és az
egyházmegyei székhely tárgyában**

Róma, 1912. március 15.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVIII. fol. 131rv. (MNL OL X
869, W 875 tekercs, 508. felvétel). Számjeltávirat.

No. 1370 Telegramm

Prinz Schönburg, ddto Rom, 15. März 1912.

No.16 aufg. 1 U. M. p.m./ inget. 3

Chiffre.

Im Verfolge des Berichtes⁴⁵³ vom 9. März d.J. Nr 9.

Ich bitte, die ungarische Regierung möge dem Kardinalstaatssekretär durch meine Vermittlung sobald als möglich, am besten telegrafisch, die Namen jener Pfarren bekannt geben, von deren Einverleibung in die zu errichtende Diözese die königlich ungarische Regierung eventuell abzusehen geneigt wäre.

Wie Monsignore Csiszárík im Staatssekretariate vertraulich mitgeteilt wurde, wären dies, laut einer Budapester Information, 13 Pfarren. Hingegen habe Monsignore Rossi dem Kardinalstaatssekretär berichtet, ungarische Regierung sei bereit, auch von der Einverleibung der ruthenischen Pfarre Nagy-Várad, also insgesamt von 14 Pfarren, abzusehen. Ferner sagt Kardinalstaatssekretär, es wäre sehr wünschenswert, wenn die königlich ungarische Regierung die Residenzstadt des zukünftigen Bistums recht bald namhaft machen würde. Der ungarische Episkopat habe sich für Debreczen ausgesprochen.

---

453 Lásd: 271. számú dokumentum.

**278. Leopold Berchtold külügyminiszter átiratfoglalmazványa
Khuen-Héderváry Károly miniszterelnöknek a Hajdúdorogi
egyházmege felállítással kapcsolatos kormánygaranciák és az
egyházmege felállítása elleni román tiltakozások tárgyában**

Bécs, 1912. március 15.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVIII. fol. 132r–137r. (MNL
OL X 869, W 875 tekercs, 509–514. felvétel). Fogalmazvány.

Privatbrief Sr. Exz. v. H. Ministers an den h. kgl. ungarischen
Ministerpräsidenten.

Wien, 15/III. 1912

streng vertraulich

Im Verfolge meines Privatschreibens⁴⁵⁴ vom 1. I. Mts. beehre ich mich l
./ auf Grund der Berichterstattung des kuk. Botschafters beim H. Stuhle
mitzuthemen, dass Prinz Schönburg die beiden Deklarationen, welche die
lithurgische Sprache und die Kosten des neu zu errichtenden ungarisch-
unierten Bisthums betrafen, dem H. Kardinal Staatssekretär übermittelt
hat, der H. Botschafter⁴⁵⁵ hat Gelegenheit genommen⁴⁵⁶ Monsignore
Merry del Val gegenüber den in dieser Frage von der kgl. ung. Regierung
eingenommenen Standpunkt mit allen jenen Argumenten zu vertreten, die
ihm auf Grund der ihm gewordenen Instruktionen /:gesetzte Nachricht⁴⁵⁷
vom 25/II. 1912 No 1193:/ zur Verfügung standen.

In seiner⁴⁵⁸ Berichterstattung über seine Conversation mit dem Herrn
Staatssekretär bezeichnet der H. Botschafter hauptsächlich zwei Momente
als solche, welche auf den⁴⁵⁹ [...] ⁴⁶⁰ ursprünglich entgegenkommenden
Cardinal in der Frage selbst ungünstig eingewirkt⁴⁶¹ hätten. Es sind
dies einerseits die Gegenaktion Bischof Radu's und andererseits die
inopportune Schreibweise⁴⁶² des Budapesti Hirlap, die in Rom einen
geradezu deglorablen Eindruck hervoregerufen habe.⁴⁶³

Sr Eminenz erwähnte speziell, dass dieses Blatt in einem Artikel die
Einführung des ungarischen als lithurgische Sprache in den⁴⁶⁴ für die

---

454 Lásd: 250. számú dokumentum.

455 Utána törölve: *auch*

456 Utána törölve: *hat*

457 Lásd: 240. számú dokumentum.

458 Utána törölve: *diesbezüglichen*

459 Utána törölve: *H. Kardinalstaatsekretär*

460 Olvashatatlan szó.

461 Utána törölve: *haben*

462 Lásd: 196. számú dokumentum.

463 Utána törölve: *ihn einen anderen Schreiben, den ich gleichzeitig an l./ richte, habe ich Gelegenheit darauf
hinzuweisen*

464 Utána törölve: *von Magyarren besuchten unierten*

ungarische Unierten betreuten Kirchen als selbstverständlich bezeichnet habe.⁴⁶⁵ Es sei [...] ⁴⁶⁶ dass diese Betonung einer dem Standpunkt der Kurie widersprechenden Auffassung⁴⁶⁷ – (andere tonangebende ungarischen Blättern⁴⁶⁸ hätten sich denn auch in demselben Sinne vernehmen lassen) – in dem Momente höchst⁴⁶⁹ ungünstig auf die Gerüchte hebt wo es sich darum handle, vom Hl. Stuhle die Errichtung der neuen unierten Diözese zu errichten (In einem anderen Schreiben, das ich gleichzeitig an l ./ .richte, habe ich Gelegenheit, darauf hinzuweisen, dass die Art und Weise, wie der Budapesti Hirlap sich in der aus⁴⁷⁰ Anlass der in Rede stehenden Bisthumsgründung entstandenen ungarisch-rumänischen Pressfehde gegen Rumänien ausgelassen hat, auch dort die für unser Verhältnis zu diesen Königreiche schädlichsten Wirkungen ausgelöst hat.)⁴⁷¹

Wie Prinz Schönburg schreibt liess der H. Staatssekretär sogar bei der ersten Unterredung mit dem H. Botschafter die Befürchtung durchblicken,⁴⁷² dass die Angelegenheit der Gründung der neuen Diözese bei dieser Sachlage vielleicht keinen guten Verlauf nehmen könnte, doch schien Se. Eminenz bei der wenige Tage später stattgegebene⁴⁷³ zweiten Unterredung wieder weit entgegenkommender und würdigte diesmal auch die einzelnen Verlegungen und Gegen Gründe des H. Botschafters.

Am Schlusse⁴⁷⁴ der Besprechung formulierte Monsignore Merry del Val die folgenden⁴⁷⁵ beiden Wünsche und ersuchte den Prinzen Schönburg, dieselben wärmstens bei seiner Regierung zu vertreten.

Der erste dieser Wünsche geht dahin, dass die kgl. ungar. Regierung sich bestimmt⁴⁷⁶ finden möge, an der Zahl der von den unierten rumänischen⁴⁷⁷ Kirche abzutretenden (52?) Pfarren nicht unbedingt festzuhalten, sondern wenigstens hinsichtlich einiger derselben die rumänischen Desiderate zu berücksichtigen. Prinz Schönburg bemerkt zu diesem Punkte, dass es vielleicht möglich sein würde, die jetzt aus Opportunitätsrücksichten auszuschaltenden Pfarrsprengel, der neuen ungarischen Diözese in einem

---

465 Utána törölve: *Er bemerkte hierzu, dieses Aufstischen einer*

466 Olvashatatlan szó.

467 Utána törölve: *die dem auch von*

468 Utána törölve: *rezipiert worden sei*

469 Utána törölve: *unangebracht*

470 Utána törölve: *dem*

471 Utána törölve: *Während nun*

472 Utána törölve: *liess*

473 Utána törölve: *gefunden*

474 Utána törölve: *dieser*

475 Utána törölve: *zwei*

476 Utána törölve: *lassen*

477 Utána törölve: *und unierten ruthenischen*

späteren Momente,⁴⁷⁸ wenn⁴⁷⁹ sie bereits einige Zeit bestanden⁴⁸⁰ haben würde, einzuverleiben.

Der zweite Wunsch des Herrn Cardinal Staatssekretärs betrifft die lithurgische Sprache der neuen unierten Diözese. Wie ich bereits Eingangs dieses Schreibens erwähnte hat Prinz Schönburg die bezügliche Deklaration der kgl. ung. Regierung dem H. Kardinalstaatssekretär übermittelt. Anlässlich seiner Unterredungen mit dem H. Botschafter konstatierte nun Monsignore Merry del Val dass diese Deklaration vom 12.⁴⁸¹ Februar 27. datiert sei, und erwähnte, dass nach diesem Datum zwischen dem päpstlichen Geschäftsträger Monsignore Rossi und dem Berallmächtigten der kgl. ung. Regierung Monsignore Andor Verhandlungen über den Text einer anderen Deklaration stattgefunden hätten, welche angeblich eine noch viel präzisere und dem H. Stuhle genehmere Formulierung in der Frage der lithurgischen Sprache enthalte. Se. Eminenz bemerkte, der H. Stuhl würde es mit grosser Freude begrüßen, wenn diese⁴⁸² zweite, vertraulich vereinbarte Textierung der Deklaration an die Stelle der ersten treten und der Kurie durch Vermittlung des H. Botschafters übergeben werden könnte.

Indem ich die Ehre habe l ./.. von vorstehenden streng vertrauliche Kenntnis zu geben, darf ich einer ehestgen Rückäußerung im Gegenstande behufs weitere Instruierung des Prinzen Schönburg entgegesehen.

P. S. Ich erhalte soeben ein Telegramm⁴⁸³ des⁴⁸⁴ Herrn Botschafters am Vatikan, in welchem derselbe im Interesse einer thunlichst beschleunigten und günstigen Finalisierung der Angelegenheit bittet, er möge je früher, womöglich telegrafisch in die Lage versetzt werden, den H. Kardinalstaatssekretär über die Namen jener unierten Pfarren zu informieren, von derer Einverleibung in die neu zu errichtende ungarisch-unierte Diözese die kgl. ung. Regierung eventuell abzusehen geneigt wäre. Laut vertraulicher Information des H. Botschafters aus dem Staatssekretariate soll es sich hiebei um 13 und – wenn von der Einverleibung des ruthenisch-unierten Pfarrsprengels Nagy-Várad Abstand genommen würde – eventuell auch um 14 Pfarren handeln.

Ich erlaube mir schliesslich auf Grund derselben telegrafischen Meldung beizufügen, dass eine ehestthunliche Namhaftmachung der Residenzstadt des neuen Bisthums durch die kgl. ung. Regierung dem

---

478 Utána törölve: *einzuverleiben*

479 Utána törölve: *das neue Bisthum*

480 Utána törölve: *hätte*

481 Utána törölve: *l. Mts*

482 Utána törölve: *obige*

483 Lásd: 278. számú dokumentum.

484 Utána törölve: *Prinzen Schönburg*

H. Kardinalstaatssekretär sehr wünschenswert erschiene. Wie Prinz Schönburg⁴⁸⁵ im Vatikan vertraulich mitgeteilt wurde soll sich der ungarische Episkopat für Debreczen ausgesprochen haben.

Ut in litteris.

**279. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár utasítása
Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciátúrai ügyvivőnek a
Hajdúdorogi egyházmegye liturgikus nyelvével kapcsolatos
kormánygarancia és a székhely tárgyában**

Róma, 1912. március 15.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 2. fol. 243r–244r. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciátúra levéltárában őrzött tisztázat alapján:
CÂRJA, C., 239–240. Az alábbi átírás szintén a tisztázat alapján
készült, s néhány helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

No. 56118⁴⁸⁶

Dal Vaticano, 15 Marzo 1912.

Monsignore Rossi Stockalper

Incaricato d'affari interino della Santa Sede

Vienna.

Illustrissimo Signore,

Ho ricevuto il rapporto⁴⁸⁷ della Signoria Vostra No. 227 in data 9 corrente, intorno alla formula per le garanzie da darsi dal Governo Ungherese per assicurare l'esclusione della lingua volgare dalla liturgia nella nuova dioecesi di rito greco.

In risposta mi occorre di significarle che la Santa Sede, non avendo alcun dubbio su la lealtà del Governo nell'applicazione delle garanzie richieste, accetta la modificazione da esso proposta alla formula delle medesime, ma con una delle seguenti due varianti, le quali mentre rendono più esplicita e chiara l'esclusione della lingua ungherese dalla liturgia, non possono, d'altra parte, far nascere, come si teme, l'idea che non sia permesso di usarla neanche nelle funzioni extraliturgiche. La formula modificata, secondo le varianti che propone la Santa Sede, suonerebbe:

„Ut autem sacerdotibus tempus ... in singulis paroeciis, quum lingua hungarica non sit liturgica et ut talis nunquam adhiberi queat, ea lingua liturgica licite adhiberi poterit, quae hucusque usitata fuit”.

oppure:

---

485 Utána törölve: *am Schlusse seines Drahtberichtes bemerkt*

486 Kézzelel beszúrva: →270.

487 Lásd: 270. számú dokumentum.

„Ut autem sacerdotibus tempus ... in singulis paroeciis quum lingua hungarica non sit liturgica et ut talis nunquam legitime adhibita fuerit, ea lingua liturgica licite adhiberi poterit, quae hucusque usitata fuit».

Interesso, poi, la Signoria Vostra ad informarsi delle intenzioni del Governo quanto alla scelta definitiva della città, che dovrà esser sede della nuova diocesi.

Nella summenzionata formula per le garanzie si accenna ad Hajdu Dorogh; però nel „Memorandum” a Lei ben noto, inviato dal Governo nell’agosto 1911 non se ne fa parola e, d’altra parte, i Vescovi Ungheresi, per le ragioni enumerate nella relazione della loro Conferenza trasmessa dall’Eminentissimo Signor Cardinale Primate al compianto Monsignor Bavona il 9 novembre dello scorso anno, giudicano che la sede della nuova diocesi debba stabilirsi a Debreczen.

Stimerei, pertanto, opportuno di togliere dalla suddetta formula delle garanzie, l’inciso relativo alla sede dell’erigenda diocesi affinché si possa prendere una risoluzione definitiva in proposito dopo un esame più accurato delle circostanze, che militano in favore dell’una o dell’altra città.

Accuso, infine, ricevimento degli altri rapporti⁴⁸⁸ No. 211, 212 e 215, i primi due in data del 4, il terzo del 5 Marzo corrente e relativi tutti al medesimo oggetto della erezione della nuova diocesi.

E con sensi di distinta stima passo a raffermarmi.

Di Vostra Signoria

Affrettatissimo per servirla

Rafael Cardinale Merry del Val

**280. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök számjeltávirata
Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi
egyházmegyébe besorolandó parókiák kijelölése, a liturgikus nyelv
és a székhely tárgyában**

Budapest, 1912. március 17.

ÖStA HHHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVIII. fol. 139rv. (MNL OL X 869, W 875 tekercs, 516–517. felvétel). Számjeltávirat.

No. 1586 Telegramm Ref.II.

Khuen-Héderváry, ddtó. Budapest, am 17. März 1912.

No 203/t aufg. 2 U. M.pm./einget. 5

Chiffre.

Für geschätztes Schreiben⁴⁸⁹ vom gestrigen verbindlichst dankend, teile mit, dass ungarische Regierung geneigt ist, dem zuzustimmen, dass seitens uniierter rumänischer Kirche um dreizehn Pfarren weniger an

---

488 Lásd: 258–259. és 263. számú dokumentumok.

489 Lásd: 278. számú dokumentum.

neues Bistum abgetreten werden. Demnach kämen in Wegfall die Pfarren in (Szamoskrassó, Szamoslippa, Bedö, Gyéres, Nagyszántó, Szentandrás, Aranyosmedgyer, Szamosberzencze, Patóháza, Mezöbánd, Csikszentiván, Harczó und Nyárádtö.) hingegen könnte von Nagyvárad nicht abgesehen werden.

Was die Frage der liturgischen Sprache betrifft, so ist die ungarische Regierung mit dem Texte der zwischen den beiderseitigen Bevollmächtigten vereinbarten anderen Deklaration einverstanden und werde ich dieselbe Euer Exzellenz ehestens behufs Weiterleitung an den Botschafter übermitteln.

Debreczen Residenzstadt des neuen Bistums kann nicht in Betracht gezogen werden und muss Regierung an Hajdu-Dorog festhalten. Nachdem letzteres an 10.000 Seelen unierten Ritus zählt, während Debreczen von diesem Gesichtspunkte gar nicht in Betracht kommen kann und infolge der daselbst bevorstehenden Errichtung einer Universität zu Geldopfern für das Bistum nicht bereit ist, wohingegen Hajdu-Dorog in dieser Hinsicht reichliche Opfer zu bringen verspricht.

281. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök átírata Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye liturgikus nyelvvel kapcsolatos kormánygarancia tárgyában

Budapest, 1912. március 18.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVIII. fol. 143rv. (MNL OL X 869, W 875 tekercs, 520. felvétel). Tisztázat.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1912–XXV–926–1790. Fogalmazvány.

Az alábbi átírás a tisztázat alapján készült.

790 szám/ M.E.

fasc. ung. uniertes Bisthum dringend

Beilage nach Ungarn zurückgesendet

Nagyméltóságu Gróf Berchtold Lipót Urnak,
első titkos tanácsos, a cs. és kir. Ház és a közös külügyek ministerének

Nagyméltóságú miniszter Úr!

A vallás- és közoktatásügyi minister ur arról értesít: hogy az Apostoli Szentszék – a bécsi nuncziaturától vett közvetlen értesülés szerint – nem találta kielégítőnek azon garanciális nyilatkozatot, melyet a létesítendő új gör. kath. egyházmegyében használandó liturgikus nyelvre vonatkozólag a magyar kormány nevében a vallás- és közoktatásügyi minister urral együtt kiadtunk és aláírtunk.

A nunciatura egyszersmind közölte azon nyilatkozat tervezetét, melynek a magyar kormány részéről való elfogadása esetén a liturgikus nyelv kérdését a Szentszék teljesen megnyugtató módon rendezettnek tekintené.

Ezen nyilatkozat-tervezet⁴⁹⁰ némi módosítással elfogadhatónak találva s a vallás- és közoktatásügyi miniszter ural egyútt aláírva azzal a tiszteletteljes kéréssel van szerencsém Nagyméltóságodnak ./ . alatt csatolva megküldeni, hogy azt diplomaciai jegyzék alakjában mielőbb illetékes helyre juttatni méltóztassék.

Fogadja Nagyméltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását.

Budapesten, 1912. évi márczius hó 18.-án.

Khuen-Héderváry

282. Leopold Berchtold külügyminiszter számjeltávirat-fogalmazványa Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövetnek a Hajdúdorogi egyházmegye liturgikus nyelvével kapcsolatos kormánygarancia és a székhely tárgyában

Bécs, 1912. március 18.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVIII. fol. 140rv. (MNL OL X 869, W 875 tekeres, 517–518. felvétel). Számjeltávirat-fogalmazvány.

Prinz Schönburg, Rom 13.

Wien 18./III. 1912.

Tel. in Ziffern

zu 1./ . telegramm⁴⁹¹ No 16 vom 15. d. M.

Wie mir Graf Khuen telegrafiert ist die kgl. ung. Regierung geneigt, zuzustimmen, dass den neuen ungarisch - unierten Bisthum um dreizehn rumänisch – unierte Pfarren weniger einverleibt wurde.

Es sind dies [ex Telegramm] hingegen könne von einer Abtretung von Nagyvárad nicht abgesehen werden.

Hinsichtlich der Frage der liturgischen Sprache ist die kgl. ung. Regierung mit der Textierung der zwischen Monsignore Rossi und Monsignore Andor vereinbarten zweiten Deklaration einverstanden und hat mir Graf Khuen die Übersendung dieser Textes in baldigste Aussicht gestellt. Ich werde denselben 1 ./ . sofort nach seinem Einlangen behufs Weiterleitung an die Kurie übermitteln.

Was die Residenzstadt des neuen Bisthums betrifft so kann – wie Graf Khuen bemerkt – Debreczen nicht inbetracht gezogen werden und hält

---

490 Lásd: 298. számú dokumentum.

491 Lásd: 277. számú dokumentum.

ungarische Regierung an Hajdu – Dorog fest, nachdem letztere Stadt weitaus mehr unierte Gläubige (10.000) zählt. Debreczen ist auch infolge der dortselbst bevorstehenden Gründung einer Universität zu Geldopfern für das neue Bisthum nicht bereit, während Hajdu-Dorog in dieser Hinsicht reichlich Beisteuer zu leisten verspricht.

Berchtold

283. Francesco Rossi Stockalper bécsi ügyvivő számjeltávirat-fogalmazványa Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye liturgikus nyelvvel kapcsolatos kormánygarancia tárgyában

Bécs, 1912. március 19.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 2. fol. 234r. Számjeltávirat-fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatúra levéltárában őrzött fogalmazvány alapján: CÂRJĂ, CI., 241. Az alábbi átírás szintén a fogalmazvány alapján készült, s egy helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

In Cifre

No. 253.

Vienna 19 marzo 1912.

Eminentissimo Cardinale Merry del Val Roma

Formola garanzie accettata, segue nota Governo Ungheria

Rossi Stockalper

284. Andor György miniszteri tanácsos távirata Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciatúrai ügyvivőnek a Hajdúdorogi egyházmegye liturgikus nyelvvel kapcsolatos kormánygarancia tárgyában

Budapest, 1912. március 19.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 2. fol. 235r. Claris-távirat.

KIADVA: a bécsi nunciatúra levéltárában őrzött claris-távirat alapján, s a helyesírási hibákat javítva: CÂRJĂ, CII., 241. Az alábbi betűhív átírás szintén a claris alapján készült.

monsignore rossi

wien am hof 4

ss budapest 5: - 2901 - 13 - 19 - 2/16: sr

nota heri expedita est - litterae sequuntur andor

**285. Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövet
számjeltávirata Leopold Berchtold külügyminiszternek a
Hajdúdorogi egyházmegyébe besorolandó parókiák kijelölése
tárgyában**

Róma, 1912. március 19.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVIII. fol. 147rv. (MNL OL X
869, W 875 tekercs, 523. felvétel). Számjeltávirat.

Prinz Schönburg, ddto Rom, 19. März 1912.
Chiffre

Curie ist geneigt, der Einverleibung der Pfarre Nagy-Várad stattzugeben, wünscht jedoch dringlich, ungarische Regierung möge nebst den in Euer Exzellenz Telegramm No. 13 bezeichneten dreizehn Pfarren von der Einverleibung der Pfarren Szatmárzsadany, Esztró und Oláhzsákod und womöglich auch Póstelek absehen. Es würde sich empfehlen, diesen Wunsch des Vatikans schon im Interesse der baldigen Finalisierung dieser Angelegenheit zum Mindesten bezüglich der drei ersteren Pfarren ehestens zu erfüllen.

Bericht folgt.

**286. Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövet
jelentése Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi
egyházmegye felállítása tárgyában**

Róma, 1912. március 19.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVIII. fol. 149r–159v. (MNL
OL X 869, W 875 tekercs, 524–525. felvétel). Tisztázat.
MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1912–XXV–926–1968. Másolat.

Rom, 19. März 1912.
Seiner Exzellenz Herrn grafen Berchtold etc. etc. etc.

Hochgeborener Graf,

Im weiteren Verfolge meiner in der Angelegenheit der neu zu errichtenden griechisch-katholischen Diözese für Ungarn bereits unternommenen und Eurer Exzellenz jüngst gemeldeten Schritte hatte ich den Kanonischen Konsulenten dieser K. und K. Botschaft beauftragte, mit Monsignore Scapinelli, dem derzeitigen leiter der außerordentlichen Angelegenheiten in den Sache Rücksprache zu pflegen.

Ich erlaube mir Eurer Exzellenz das Referat unseres kanonischen Konsulenten über diese seine Besprechungen an den hochgeneigten weiteren Veranlassungen ganz ergebenst an unterbreiten, wobei ich angleich

meiner ganz unmaßgeblichen Auffassung Ausdruck verleihen darf, dass es mir geboten erschiene, den in diesem Referat spezifizierten Wunsch des Monsignore Scapinelli der kgl. ungarischen Regierung am wohlwollenden Erwägung und im Interesse einer endlichen Finalisierung der ganzen Angelegenheit auch einer möglichst raschen Erledigung an empfehlen.

Genehmigen Eure Exzellenz den Ausdruck meiner Ehrfurcht.
Schönburg

286a. Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövet jelentésének csatolmánya: Csizsárik János szentszéki követségi egyházjogi tanácsos jelentése a Rafael Scapinellivel folytatott megbeszélésekről

ÖStA HHStA MdA PA XL Interna 243–3 Liasse LVIII. fol. 149r–158v. (MNL OL X 869, W 875 tekercs, 526–535. felvétel). Tisztáz. MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1912–XXV–926–1968. Másolat.

Ich habe im Sinne des mir gewordenen Auftrages mit Monsignore Scapinelli, in der Angelegenheit des zu errichtenden griechisch-katholischen Bistums in Ungarn, wiederholtermalen Rücksprache gepflogen und beehre mich, über den Verlauf und das Resultat dieser Besprechungen im Nachfolgenden zu berichten.

Hauptgegenstand meiner Unterredung mit Monsignore Scapinelli war die Vorarbeit für eine endgiltige Fixierung jener Pfarren, die dem neuen Bistum einverleibt werden sollen.

Monsignore Scapinelli brachte vor allem die Szeged-Makóer gruppe zur Rede und meinte, es wäre angezeigt, von der Inkorporierung dieser Pfarren abzusehen, da dieselben von dem eigentlichen Komplex der zu errichtenden Diözese territoriell stark getrennt sei.

Ich habe Monsignore Scapinelli entgegnet, daß ich seiner Bemerkung allerdings beipflichten müsse, bat ihn jedoch in Erwägung zu ziehen, daß die geographische Entfernung sich bei den jetzigen Verkehrsverhältnissen mit Leichtigkeit werde beheben lassen, indes die Kluft, welche diese kernmagyarische Gruppe in ethnographischer und folgerichtig in manch anderer Beziehung von einer rumänischen Diözese trennen wird, schwerlich werde überbrückt werden können. Der Apostolische Stuhle möge deshalb die Inkorporierung dieser Pfarren wenigstens als minus in alium gelten lassen und als solches akzeptieren.

Bei der Budapester Pfarre machte Monsignore Scapinelli seine, bereits gegen die Einverleibung der Szeged-Makkóer Gruppe vorgebrachte Einwendung geltend, nahm jedoch von dieser Einwendung Abstand, als ich ihm in Erinnerung brachte, daß trotz der geographischen Entfernung, welche die Budapester Pfarre, von der, meines Wissens noch nicht definitiv fixierten, Residenzstadt des zu errichtenden Bistums

trennen wird, in Wirklichkeit keine einzige Pfarre dieser Diözese dem Bischof derselben so nahe stehen werde, wie die Budapester Pfarre. Die ungarischen Bischöfe – hob ich hervor – sind nämlich in ihrer Eigenschaft als Oberhausmitglieder, aber auch infolge anderweitiger Agenden gezwungen, des öfteren und mitunter für längere Dauer in der Haupt- und Residenzstadt Budapest zu verweilen. Das Benefizium einer *visitatio paterna* werde hiemit der griechisch-katholischen Pfarre Budapest öfters zuteil werden können, als allen anderen Pfarren der zu errichtenden Diözese.

Im weiteren Verlaufe unseres Gespräches wies Monsignore Scapinelli, – dem, wie leicht verständlich, die kirchlichen Rechtsverhältnisse der *Italo-Graeci*, sowie die traurigen Erfahrungen, die man in Indien bezüglich des sogenannten doppelten Jurisdiktionsgebietes gemacht, vor Augen schwebten – auf die Unzukömmlichkeit hin, welche sich ergeben dürfte, wenn man die Budapester Pfarre, der bisherigen Jurisdiktion des Fürstprimas entzöge.

Es ist mir gelungen, Monsignore Scapinelli diesbezügliche Bedenken dadurch zu beheben, daß ich, beispielweise auf die Analogie von Eperjes und Kassa hinwies und hervorhob, daß es in Eperjes, dem Sitze eines griechisch-katholischen Bischofs, eine volkreiche lateinische Pfarre gebe, welche dem lateinischen Bischofe von Kassa untersteht, während andererseits die griechisch-katholische Pfarre von Kassa der Jurisdiktion des Eperjeser Bischofs unterordnet ist. Eine ähnliche Korrelation sei in Ungarn auch bezüglich der lateinischen beziehungsweise griechisch-katholischen Pfarren anderer bischöflicher Residenzstädte zu verzeichnen.

Es handle sich also im gegebenen Falle darum, eine in Ungarn allgemein übliche Analogie auf Budapest auszudehnen, welches nebenbei bemerkt, obendrein bloß *de facto* die Residenz des derzeitigen Fürstprimas ist.

Die Einverleibung der Budapester Pfarre in das zu errichtende griechisch-katholische Bistum – fuhr ich fort – erscheine mir auch aus einem anderen Gesichtspunkte geraten. Mit einem „unangenehmen Manne“, der in einer Diözese fremden Ritus allein dastehend, von dem lateinischen Diözesenobern wenig zu erhoffen und infolgedessen weniger zu befürchten hat, werde selbst der Fürstprimas schwerer fertig werden können, als ein Ordinarius desselben Ritus.

Bei einer Einschaltung der Budapester Pfarre in die zu errichtende Diözese – führte ich schließlich aus – werde sich auch die Einbeziehung des unierten rumänischen Elementes, welches bisher von dieser Pfarre getrennt und den betreffenden lateinischen Pfarren einverleibt gewesen ist, in die griechisch-katholische Pfarre leichter bewerkstelligen lassen.

Ich hatte mit Freunden bemerkt, daß Monsignore Scapinelli sich diesen Argumenten zugänglich erwiesen und enthielt mich, als ich sah, daß ich nunmehr auch auf die Einverleibung der Budapester Pfarre zuversichtlich rechnen dürfe, gelegentlich des von Monsignore Scapinelli geäußerten Wunsches, die griechisch-katholische Pfarre von Budapest möchte sich auf das Weichbild von Budapest beschränken, jeder Entgegnung.

Monsignore Scapinelli führte nun die Namen nachfolgender vierzehn Pfarren an: Mezöbánd, Csikszentiván, Harczó, Nyirádtő, Aranyosmegyes, Szamosberzencze, Patóháza, Szamoskrassó, Szamoslippa, Bedő, Gyires, Nagyszántó, Szentandrás, Nagyvárad.

Wie mir Monsignore Scapinelli vertraulich mitteilte, habe die Kurie erfahren, daß die königlich ungarische Regierung bereit sei, von einer Einverleibung dieser 14 Pfarren abzusehen. In einem Privattelegramm Budapester Provenienz, waren von den oben aufgezählten 14 Pfarren bloß 13 angeführt und der griechisch-katholischen Pfarre Nagyvárad keine Erwähnung getan.

Ich glaubte daher bei Monsignore Scapinelli auch auf die Einverleibung der Nagyváradener Pfarre dringen zu sollen. Selbstredend mußte ich zugeben, daß die Einbeziehung dieser Pfarre, die sich ja im Weichbilde der Residenzstadt des rumänisch-katholischen Bischofs befindet, den Anschein einer gewissen Inkonvenienz erwecken werde.

Allein ich gab Monsignore Scapinelli zu bedenken, daß es sich hier nicht um eine griechisch-katholische Kirchengemeinde rumänischer Kirchensprache, sondern um eine solche mit slavischer Kirchensprache handle. Nun haben aber die derzeit in rumänischen Diözesen befindlichen Kirchengemeinden mit slavischer (ruthenischer) Kirchensprache ursprünglich nicht zu diesen Diözesen, sondern zur Diözese Munkács gehört und seien erst vor mehreren Jahrzehnten den rumänischen Diözesen einverleibt worden. Es würde sich demnach – soferne der Apostolische Stuhl der Einverleibung der Pfarre Nagyvárad stattgäbe, – lediglich um eine Restitutio des Status quo ante in analogiem Sinne handeln, also um eine Verfügung, die vom rumänischen Bischofe von Nagyvárad billigermaßen unmöglich beanständet werden könne.

Es war mir vergönnt, mich zu der nicht unbegründeten Ansicht bekennen zu dürfen, daß Monsignore Scapinelli sich auch diesen Ausführungen gegenüber entgegenkommend verhalten habe und glaube ich somit der zuversichtlichen Hoffnung Ausdruck geben zu können, daß die Kurie der Einverleibung der Gruppe Szeged-Makó, sowie der Pfarren Budapest und Nagyvárad (slavischer Ritus) kein erhebliches Hindernis entgegenstellen werde.

Hingegen äußerte Monsignore Scapinelli den Wunsch, die ungarische Regierung möchte außer den obenangeführten 13 Pfarren absehen: Szatmárzsadány, Esztrő, Portelek und (im Vikariate) Oláhzsákod. Die Sprachenverhältnisse gestalten sich nämlich in diesen Kiechengemeinden folgendermaßen: Szatmárzsadány: Anzahl der Gläubigen 1353, hievon der ungarischen Sprache kundig 588, darunter 51 mit ungarischer Muttersprache.

Esztrő: Zahl der Gläubigen 329, hievon der ungarischen Sprache kundig: 146, darunter 3 mit ungarischer Muttersprache.

Oláhzsákod: Anzahl der Gläubigen: 89, hievon der ungarischen Sprache kundig: 19, darunter 1 mit ungarischer Muttersprache.

In den soeben angeführten Pfarren seien daher die fremdsprachigen Gläubigen in der Majorität, wogegen man ja bekanntermaßen von dem Prinzip ausgegangen sei, nur jene Pfarren der neuen Diözese einzuverleiben, in denen die Majorität der ungarischen Sprache mächtig ist.

In der Pfarre Portelek sei dies allerdings der Fall, denn hier kommen auf 470 Gläubige 248, die der ungarischen Sprache mächtig sind. Gleichwohl, meinte Monsignore Scapinelli, könnte bezüglich der Pfarre Portelek zu Ungunsten der Einverleibungen dieser Pfarre, in Berücksichtigung dessen eine Ausnahme gemacht werden, daß sich unter den 248 der ungarischen Sprache kundigen Gläubigen bloß 2 mit ungarischer Muttersprache befinden.

Monsignore Scapinelli hat, indem er sich auf das obenangeführte Prinzip berufen, auch die Pfarre Szaniszló als nicht einzuverleibend bezeichnet, ist jedoch von dieser Ansicht abgekommen, als ich ihm vorstellte, daß sich Szaniszló so recht im Ringe der zu errichtenden neuen Diözese befinde.

Indem ich diesen untertänigsten Bericht schließe, kann ich nicht umhin, auf Grund der im Verlaufe meiner Unterredung mit Monsignore Scapinelli gewonnenen Impression, meiner diesbezüglichen unmaßgeblichen Ansicht Ausdruck zu geben, daß es wünschenswert erschiedene, die königlich ungarische Regierung möchte jenen dreizehn Pfarren (die vierzehnte Nagyvárad fällt nunmehr weg) von deren Einverleibung die königlich ungarische Regierung im Sinne der zwischen Monsignore Rossi und Monsignore Andor getroffenen Vereinbarung, abzusehen gewillt ist, noch die Pfarren Szatmárzsadány, Esztrő, Portelek und Oláhzsákod zuges[t]ellen und etwa noch bezüglich der Pfarre Portelek den Wunsch äußern, daß auch diese Pfarre der zu errichtenden Diözese einverleibt werde.

**287. Leopold Berchtold külügyminiszter számjeltávirata
Khuen-Héderváry Károly miniszterelnöknek a Hajdúdorogi
egyházmegyébe besorolandó parókiák kijelölése tárgyában**

Bécs, 1912. március 20.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1912–XXV–926–1860. Számjeltávirat.
ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVIII. fol. 160rv. (MNL OL X
869, W 875 tekercs, 5364–57. felvétel). Számjeltávirat-fogalmazvány.

Az alábbi átírás a számjeltávirat alapján készült.

Érk. Bécsből, 1912. évi márczius 20-án este 9 ó. 15 p.

Ich habe den Inhalt Euer Excellenz Telegramm⁴⁹² No. 203/T vom 17. I. M. an Prinz Schönburg telegrafisch weitergegeben.

Wie der Herr Botschafter nunmehr meldet, wäre die Curie geneigt der Einverleibung der Pfarre Nagyvárad zuzustimmen, wünscht jedoch dringlichst, dass die kön. ungarische Regierung nebst den in Euer Excellenz vorcitirten Telegramme bezeichnete 13 Pfarren auch von der Einverleibung der Pfarren Szatmársadány, Esztró und Oláhzsákod und wenn möglich auch von jenem von Póstelek absehe.

Prinz Schönburg der einen abschriftlichen Bericht in Aussicht stellt, ist der Ansicht, es würde sich empfehlen diesen Wunsch der Curie, schon im Interesse einer baldiger Finalisirung der ganzen Angelegenheit, zum mindesten, bezüglich der 3 erstgenannten Pfarren ehetunlichst zu erfüllen.

Erbitte Drahtantwort.

Berchtold.

**288. Andor György miniszteri tanácsos távirata Francesco
Rossi Stockalper bécsi nunciátúrai ügyvivőnek a Hajdúdorogi
egyházmegye liturgikus nyelvvel kapcsolatos kormánygarancia
tárgyában**

Budapest, 1912. március 21.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 2. fol. 236r. Claris-távirat.

KIADVA: a bécsi nunciátúra levéltárában őrzött claris-távirat alapján,
s a helyesírási hibákat javítva: CÂRJĂ, CIV., 243. Az alábbi betűhív
átírás szintén a claris alapján készült.

monsignore rossi wien am hof 4

s budapest 5, - 3924 24 21. 2/25 sr

minister cultus heri profectus tantum sabbato revertitur et sic nota tunc
solum signari ac viennam mitti poterit andor

---

492 Lásd: 280. számú dokumentum.

289. Leopold Berchtold külügyminiszter számjeltávirat-fogalmazványa Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövetnek a Hajdúdorogi egyházmegyébe besorolandó parókiák kijelölése tárgyában

Bécs, 1912. március 21.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVIII. fol. 163rv. (MNL OL X 869, W 875 tekercs, 538–539. felvétel). Számjeltávirat-fogalmazvány.

Prinz Schönburg
Rom
Wien, 21/III. 1912

Graf Khuen vom Inhalte l ./.. Drahtmeldung⁴⁹³ vom 19. d. Mts. No. 19 verständigt hat außer die Zustimmung der kgl. ungarischen Regierung bekanntgegeben, dass unter den bereits im fo. Telegramme⁴⁹⁴ No. 13 vom 18 d. Mts. aufgezählten dreizehn Pfarren noch weitere zwei Pfarren nämlich Esztró und Krásznó Szentmiklós im Verbande ihrer gegenwärtigen Kirchendistrikte verbleiben.

Ersuche l ./.. Kurie von vorstehenden verständigen und beifügen zu wollen, dass die kgl. ungarisch Regierung im Hinblick auf ihre den Wünschen des Heiligen Stuhles entgegenkommende Haltung in dieser Frage auf ehesthunliche Finalisierung derselben rechne.

Berchtold

290. Khuen-Héderváry Károly számjeltávirata Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegyébe besorolandó parókiák kijelölése tárgyában

Budapest, 1912. március 21.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVIII. fol. 166rv. (MNL OL X 869, W 875 tekercs, 539. felvétel). Tisztázat
MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1912–XXV–926–1860. Fogalmazvány.

No. 2055

Graf Khuen-Héderváry
ddto. Budapest, am 21. März 1912.

No. 209/t aufg. 1 U. M. pm./ einget. 3 U 30 M pm.

Chiffre.

In Beantwortung gestrigen geschätzten Telegrammes teile Euer Excellenz mit dass ich über Wunsch des Heiligen Stuhles dem zustimme, dass ausser den bereits namentlich aufgezählten 13 Pfarren noch 2 Pfarren,

---

493 Lásd: 285. számú dokumentum.

494 Lásd: 282. számú dokumentum.

das ist Esztró und Krasznószentmiklós im Verhände ihrer gegenwärtigen Kirchendistrikte verbleiben.

Angesichts dieser günstigen Erledigung des seitens des Heiligen Stuhles geänsserten Wünsches darf ich Euer Excellenz erreichen geneigtestens telegrafisch verfügen zu wollen, dass der Botschafter die Angelegenheit bei der Kurie nach Tunlichkeit urgiere.

Graf Khuen-Héderváry

291. Andor György miniszteri tanácsos átirata Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciátúrai ügyvivőnek a Hajdúdorogi egyházmegye liturgikus nyelvvel kapcsolatos kormánygarancia tárgyában

Budapest, 1912. március 21.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 1. fol. 226r–227v. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciátúra levéltárában őrzött tisztázat alapján: CÂRJA, CIII., 242. Az alábbi átirás szintén a tisztázat alapján készült, s néhány helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

Illustrissime Monsignore,

Ho voluto far oggi sottoscrivere dal presidente del ministero la nota garanziale in riguardo alla lingua liturgica secondo la modificazione domandata da Lei. Ma il Segretario di Stato, Jeszenszky, non vuol lasciare inserire questa piccola parola „legitime”. Invano ogni argumentazione dalla mia parte. Invano dissi che questa parola non significa nulla, che riguarda strettamente la lingua liturgica, che afferma soltanto lo stesso punto giuridico che il governo ungherese già riconosceva. Invano dissi che non soddisfare al desiderio della Santa Sede metterebbe in sospetto il governo ungherese. Con questo uomo non si può parlare. É veramente stupido.

Secondo il suo parere, il governo inserendo questa parola, „legitime”, riconoscerebbe che di fatto, si fece uso della lingua ungherese come lingua liturgica; ciò che mai è accaduto. Jeszenszky mi pregho, ch'io scrivi a Lei e ch'io La preghi di far ogni possibile, che la seconda formola che si trova già nel ministero degli affari esteri, sia spedita a Roma e sia accettata dalla Santa Sede. Io faccio dunque questo con gran noia.

Soltanto ritornerà il mio ministro - il ministro del culto - come ha già telegrafato -; allora parlerò col ministro e tenterò ottenere per mezzo di lui il consenso del ministro presidente alla modificazione richiesta. Mi rincresce moltissimo, che anche a Lei, Monsignore, si fanno tante stupide difficoltà, e che l'affare si tira così alle lunghe.

Io volevo oggi fare sottoscrivere la nuova formola dal ministro-presidente, perche domani parte a Vienna e non si troverà a Budapest soltanto lunedì. Forse potrebbe parlare con Khuen-Hederváry a Vienna di

questo affare. Dalla parte del mio ministro non sarebbe nulla difficoltà in riguardo alla modificazione.

Con molti saluti il da Lei
devotissimo servo,
Budapest, il 21 Marzo 1912.
Giorgio Andor

292. Andor György miniszteri tanácsos távirata Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciátúrai ügyvivőnek a Hajdúdorogi egyházmegye liturgikus nyelvével kapcsolatos kormánygarancia tárgyában

Budapest, 1912. március 22.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 2. fol. 237r. Claris-távirat.

KIADVA: a bécsi nunciátúra levéltárában őrzött claris-távirat alapján, s a helyesírási hibákat javítva: CÂRJĂ, CV., 243. Az alábbi betűhív átírás szintén a claris alapján készült.

monsignore rossi wien am hof 4
budapest 5, +4436 s s 14-22-2/50- s
difficultas soluta - formulam⁴⁹⁵ cras accipies - litterae sequuntur Andor

293. Andor György miniszteri tanácsos átírat Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciátúrai ügyvivőnek a Hajdúdorogi egyházmegye liturgikus nyelvével kapcsolatos kormánygarancia tárgyában

Budapest, 1912. március 22.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 2. fol. 239r–240v. Tisztázata.

KIADVA: a bécsi nunciátúra levéltárában őrzött tisztázat alapján: CÂRJĂ, CVII., 244–245. Az alábbi átírás szintén a tisztázat alapján készült, s néhány helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

Illustrissimo Monsignore,

Finalmente mi riusciva di forzare il consenso del celebre segretario di stato alla modificazione della formola così, che invece „fuerit” si mette „queat”. Questa modificazione è più grave, che quella „legitime”; ma il segretario di stato accettò piuttosto il „queat”. Bestias et iumenta salvabis, Domine!

---

495 Lásd: 298. számú dokumentum.

Dunque domani - sabato - io farò segnare dal mio ministro la nuova formola⁴⁹⁶ e poi con una lettera la manderò a Lei express, così che domenica avrà nelle sue mani questi due scritti. Ma non essendo sottoscritta la formola dalla parte del presidente del Consiglio, La pregho molto di voler recarsi al presidente ancora Domenica subito dopo le 10 antimeridiane (alle 11 ore avrà probabilmente udienza il presidente dal imperatore) e di far segnare la formola anche della parte del presidente. Il segretario del presidente è già avvertito di questa sua visita.

Devo preghare questo da Lei Monsignore, perche oggi parte il presidente a Vienna e la formola non si poteva fare segnare da lui. Così si spedisce il più presto l'affare. Essendo segnata la formola dal presidente, La pregho di inviare la formola e la lettera diretta al conte Berchtold al ministero per gli Affari Esteri con la domanda, che si spedisca il piu presto possibile la formola nuova a Roma, e che l'altra formola si rimandi da noi la ministero del culto.

L'alloggio del presidente potrà risapere nel ministero ungherese a Vienna. Mi scusi che La disturbo e onero con queste preghiere.

Con molti saluti il di Lei

Budapest, il 22 Marzo 1912.

devotissimo servo

Giorgio Andor

294. Andor György miniszteri tanácsos átirata Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciátúrai ügyvivőnek a Hajdúdorogi egyházmegye liturgikus nyelvvel kapcsolatos kormánygarancia tárgyában

Budapest, 1912. március 22.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 2. fol. 241r. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciátúra levéltárában őrzött tisztázat alapján: CÂRJA, CVIII., 245. Az alábbi átírás szintén a tisztázat alapján készült.

Illustrissime Monsignore,

Adesso sento, che il ministro di culto ritorna ancora oggi, così che probabilmente ancora potrà segnare oggi e la formola⁴⁹⁷ potrà spedirsi oggi e domani Lei la riceverà. In questo caso dunque potrà fare la visita dal presidente del ministero domani - sabato. Sarebbe tanto meglio.

Con riverenza

Giorgio Andor

---

496 Lásd: 298. számú dokumentum.

497 Lásd: 298. számú dokumentum.

295. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök átirata Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye liturgikus nyelvével kapcsolatos kormánygarancia tárgyában

Budapest, 1912. március 22.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVIII. fol. 167rv. (MNL OL X 869, W 875 tekercs, 541. felvétel). Tisztázat.

1201. eln. szám, sehr dringend
Nagyméltóságu Gróf Berchtold Lipót Urnak,
v.b.t.t. a csász. és királyi Ház és a közös külügyek miniszterének.
Ballhaus-platz 2 Wien.

Nagyméltóságu Miniszter Gróf Ur!

A bécsi nunciaturától vett távirati értesítés szerint az Apostoli Szentszék némi csekély módosítást kíván azon nyilatkozatban, melyet az új magyar görög katolikus egyházmegye liturgikus nyelvére vonatkozólag a magyar kormány kiadott és a miniszterelnök ur Nagyméltóságodnak legutóbb megküldött.

Tisztelettel kérem Nagyméltóságodat, hogy az Apostoli Szentszék kívánsága szerint újból kiállított és idemellékelt nyilatkozatot⁴⁹⁸ az Apostoli Szentszékhez juttatni és a kormánynak ide vonatkozó előbbi nyilatkozatát, ha még nem küldetett Rómába, hozzám visszaszármatatni méltóztassék.

Budapest, 1912. március hó 22.

Khuen-Héderváry
Zichy

296. Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövet jelentése Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos kormánygaranciák és a székhely tárgyában

Róma, 1912. március 22.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVIII. fol. 171r–175r. (MNL OL X 869, W 875 tekercs, 544–548. felvétel). Tisztázat

No. 12.
Rom, 22. März 1912
Seiner Excellenz Herrn Grafen Berchtold etc. etc. etc. Wien.

Hochgeborener Graf,

Im Verlaufe der letzten in meinem Auftrage zwischen dem canonischen Consulanten der Botschaft Monsignore Csiszárík und Monsignore Scapinelli in Angelegenheit der neuen griechisch katholischen Diözese stattgehabten

---

498 Lásd: 298. számú dokumentum.

Unterredung äusserte Monsignore Scapinelli, es sei nothwendig, dass bevor seitens der römischen Kurie zu einer meritorischen Entscheidung in dieser Angelegenheit geschritten werde, die königliche ungarische Regierung durch Vermittlung der k. u. k. Botschaft.

1.) der Kurie die bischöfliche Residenzstadt der zuerrichtenden Diözese endgiltig namhaft mache.

Bezüglich dieses Punktes wurde die Curie zwar bereits verständigt, dass die Ungarische Regierung an Hajdu-Dorog festhält; doch wird seitens der Curie hierauf immer wieder erwiedert, dass die ungarischen Bischöfe für Debrecen eingenommen sind. Es wäre also meiner unmassgeblichen Ansicht nach sehr zweckmässig, wenn die letzten durch die Königliche Regierung veranlasst würden das Aufgeben dieses Wunsches auch der Curie gegenüber ausdrücklich zu betonen, da man mir gegenüber sonst möglicher Weise wieder auf die Sache zurückkommen wird, wenn ich nochmals die Finalisierung urgire.

2.) Die römische Kurie verständige, ob sich in dieser Residenzstadt bereits eine dem Zwecke einer Kathedrale, wenn auch in bescheidenem Masse entsprechende beziehungsweise zu diesem Zwecke adaptirbare Kirche befinde, und welchen Titel diese Kirche führe.

3.) Soferne sich in der präsenntiven Residenzstadt derzeit noch keine solche Kirche verfände, möchte sich die königliche ungarische Regierung expressis verbis für die Erbauung einer Kathedralkirche anheischig machen.

Zu der Deklaration der königlichen ungarischen Regierung vom 21 Februar l. J. habe nämlich die K. ungarische Regierung lediglich die Erhaltung einer Kathedralkirche zugerichtet.

4.) Eine präzise Deklaration sei auch bezüglich des Priesterseminars der zuerrichtenden Diözese nothwendig. Im Sinne des Wortlautes der obenangeführten Deklaration habe sich nämlich die königliche ungarische Regierung bloss zur Erigirung eines Seminars verpflichtet.

Zu dieser Zusicherung, so gab Monsignore Scapinelli auf meine Entgegung zu, könne in weiterem Sinne implicate, allerdings auch die Erhaltung der Professoren und Seminarzöglinge mit inbegriffen sein, und werde diese Voraussetzung auch durch eine analoge Verbalnote des Monsignore Rossi bekräftigt. Gleichwohl müsse die Versicherung der königlichen ungarischen Regierung laut welcher sich diese zur Beistellung beziehungsweise Adaptirung eines Seminargebäudes und zur Erhaltung der Professoren und Seminaristen bereit erklärt, ausdrücklich fixirt werden.

5.) Sei es im Gegensatze zu dem in der ofterwähnten Deklaration vorkommenden vagen Ausdrücke; „ut Seminarium suo Tempore erigatur“, wünschenswerth, den Zeitpunkt, wann das in Rede stehende Seminar errichtet werden soll, wenigstens annäherend durch eine Bezeichnung zu präzisiren, aus der hervorgeht, dass die königliche ungarische Regierung

willens sei den Umständen angemessen bald zur Erbauung beziehungsweise Adaptirung eines Seminargebäudes und zur Dotirung der Professoren und Seminaristen zu schreiten. –

Die letzten hohen Mittheilungen betreffs des Verbleibens der 15 Pfarren in ihren gegenwärtigen Kirchendistricten habe ich der Curie sofort nach Erhalt derselben zur Kenntnis gebracht und zugleich die endliche Finalisirung der ganzen Angelegenheit auf das Allernachdrücklichste urgirt.

Genehmigen Euer Excellenz den Ausdruck meiner Ehrfurcht.
Schönburg

297. Papp Antal munkácsi püspöki helynök átirata Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciaturai ügyvivőnek a Hajdúdorogi egyházmegye székhelye és saját püspöki kinevezése tárgyában

Ungvár, 1912. március 23.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 2. fol. 247r–248v. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat alapján:
CÂRJA, CX., 246–248. Az alábbi átirás szintén a tisztázat alapján készült, s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

Laudetur Jesus Christus!

Illustrissime ac Reverendissime Domine,
Domine mi Gratosissime!

Benevolentiae Tuae Budapestini mense praeterito cum magnis gratibus expertae innixus, sumo mihi honorem Illustritatem Tuam cum nonnullis precibus adire.

I. Eminentissimus Dominus Raphael Cardinalis Merry del Val, Secre-tarius Status Suae Sanctitatis in rescripto Suo de dato 7-a Martii anni currentis sub numero 56,014 ad Excellentissimum Dominum Episcopum nostrum directo duo brevia apostolica remittere dignabatur, tenore quorum duo nostri Canonici: Emmanuel Fejér et Joannes Turjay antistites urbani clementissime denominati sunt.

In alto rescripto Suae Eminentiae nulla mentio invenitur taxarum pro Brevibus apostolicis exaratis modo consueto solvendarum.

Item nullam mentionem invenimus istius rei: an Sanctissimus Dominus Noster benigne recipisse et annuisse dignatus sit secundum libellum supplicem Domini Episcopi nostri per Illustritatem Tuam – quemadmodum mihi Budapestini dixisse dignabaris – 5-a die Februarii anni currentis Romam expeditum, tenore cuius petierat Praesul noster, ut Georgius Suba, professor Sanctae Theologiae cubicularius supra

numerum Suae Sanctitatis – et Victor Melles, notarius Sanctae Sedis Consistorialis Capellanus ad honores Suae Sanctitatis clementissime denominarentur.

Digneris Illustrissime Domine, de his quaestionibus me certiolem reddere, – item, si duae hae petitaee denominationes adhuc factae non fuissent, istas alta Tua efficacique intercessione exoperari ne dedigneris.

II. Nunc venio ad quaestionem meam, ad negotium denominationis meae.

Eminentissimus Dominus Cardinalis a secretis Status 10-a die hujus mensis sub numero 56090. ad Episcopum nostrum haec rescripsisse dignabatur:

„Pergratum mihi est Amplitudini Tuae significare Beatissimum Patrem petitioni, qua postulabas, ut tibi Reverendissimus Dominus Antonius Papp episcopus coadjutor cum jure successionis concederetur, benigne annuisse”.

Promissionibus Tuis benignis fretus, summa cum reverentia et fiducia rogo Illustritatem Tuam, ut de altissima hac Suae Sanctitatis resolutione, quae ad Te certa jam pervenerat, Ministrum Cultus et Religionis certiolem reddere – item, ut benigna Tua intercessione hanc clementissimam denominationem – si ea me dignum putas – promovere, ad effectum perducere et me de agendis in hac re certiolem reddere digneris.

III. Demum concede mihi, Illustrissime Domine, ut eum in casum, si sedes Episcopalis neoerigendae tertiae Dioecesis pro graeci ritus Catholicis in Hungaria adhuc per Suam Sanctitatem defixa non esset, – coram Te summa cum fiducia istam meam opinionem depromere possim, ut sedes haec – quum civitas Debreczen per A catholicos seducta nec fundum, nec subsidia ad aedificia ecclesiastica dare vellet, – potius in civitate Nyiregyháza in Comitatu Szabolcs defigeretur, quam in pago Hajdudorog, ubi praeter scholas elementares nullae aliae inveniuntur, – sacerdotes vero nostri plerumque uxorati pro prolibus suis superioribus scholis indigent.

Pagus itaque Hajdudorog pro ipsis nullam vim attractivam habebit.

Major pars parochorum a Dioecesi Munkacsensi ad novam Dioecesim jungendorum – hucadusque jam fere quinquaginta (50) – libellos supplices ad Ministrum Cultus regni nostri direxerunt, in quibus efflagitant, ut sedes Episcopalis neoerigendae Dioeceseos in civitate Nyiregyháza defigatur, – quae civitas in centro neoerigendae Dioeceseos existit, – est civitas centralis Comitatus Szabolcs, habet scholas superiores, ibidem adsunt omnia officia civilia, quae administrationem Dioeceseos suffulcire possunt, – at civitas haec cum omnibus parochiis optimam conjunctionem viarum ferratarum habet.

Accedit demum ista ratio, quod in civitate Nyíregyháza 16 milla Lutherani habitant, sedes Episcopalis itaque ibi defigenda ad fidem Catholicam firmandam et propagandam multum juvabit.

Quae quum Tibi optima cum persuasione mea ad altam notitiam referre pro obligamine meo duxi, – altis gratiis ac favoribus Tuis commendatus, singulari cum venerationis meae cultu persisto.

Ungvárini – in Hungaria – 23-a Martii anno Domini 1912.

Illustritati Tuae

addictissimus servus

Antonius Papp

Protonotarius Apostolicus,

Canonicus, Vicarius Episcopalis

298. A magyar kormány kötelezettségvállalása a Hajdúdorogi egyházmegye liturgikus nyelvével kapcsolatban

Budapest, 1912. március 23.

ASV Segr. Stato, anno 1913 rubr. 247, fasc. 2. fol. 111.

DECLARATIO

Regium Gubernium Hungaricum se obligat ad auxilium Episcopis omni ope atque opera praebendum, ut in nova Dioecesi graeci ritus in Hungaria cum sede episcopali in urbi „Hajdu-Dorogh” erigenda, tamquam lingua liturgica adhibeatur graeca antiqua, sicut a Sancta Sede decretum est, vernacula vero ea tantum ratione in functionibus extra-liturgicis toleretur, qua in Ecclesia latini ritus ad normam Decretorum S. Sedis illa uti fas est. Ut autem sacerdotibus tempus suppetat ad linguam graecam antiquam addiscendam, tribus insequentibus annis, at non ultra, a die decreti erectionis, novae Dioecesis computandis, in singulis paroeciis, cum lingua hungarica non sit lingua liturgica et ut talis nunquam adhiberi queat, ea lingua liturgica licite adhiberi poterit, quae hucusque usitata fuit.

Datum Budapestini die 23 Martii 1912.

Comes Khuen-Héderváry

praeses ministerii

Zichy

minister cultus et publicae instructionis

**299. Bárczy István miniszterelnöki titkár Francesco Rossi
Stockalper bécsi nunciatúrai ügyvivőnek a Hajdúdorogi
egyházmegye felállításával kapcsolatos egyeztetések tárgyában**

Bécs, 1912. március 23.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 2. fol. 242r. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciatúra levéltárában őrzött tisztázat alapján:
CÂRJA, CIX., 246. Az alábbi átírás szintén a tisztázat alapján készült.

Samedi, à 10 1/2

Cher Ami et Monseigneur!

Je m'empresse de Vous communiquer, que Son Excellence Monsieur le
Président du Conseil sera bien hereux de Vous recevoir aujourd'hui à midi
au ministère Hongrois.

De ma part je chercherai aussi l'occasion de venir Vous saluer à la
Nonciature.

Avec mes hommages respectueuses,

Bien à Vous, Etienne Bárczy

**300. Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciatúrai ügyvivő
jelentése Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a
Hajdúdorogi egyházmegye liturgikus nyelvvel kapcsolatos
kormánygarancia és a püspöki székhely tárgyában**

Bécs, 1912. március 24.

ASV Segr. Stato, anno 1913 rubr. 247, fasc. 2. fol. 126rv. Tisztázat.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 2. fol. 245r. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatúra levéltárában őrzött fogalmazvány
alján: CÂRJA, CXI., 249. Az alábbi átírás a tisztázat alapján készült,
s több helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

No. 270.

56712 (con inserto)

Vienna, 24 Marzo 1912.

Sulle garanzie del Governo Ungherese per la nuova diocesi

Sua Eminenza Reverendissima

Il Signor Cardinale Merry del Val

Segretario di Stato di Sua Santità, Vaticano Roma

Eminenza Reverendissima,

Il Governo Ungherese, come ebbero l'onore d'annunziare all'Eminenza
Vostra Reverendissima col mio cifrato⁴⁹⁹ del 19 corrente, ha acconsentito
al desiderio della Santa Sede e ha segnato come formula per le garanzie,

---

499 Lásd: 283. számú dokumentum.

riguardo alla lingua liturgica da usarsi nella nuova diocesi di rito greco, una delle due proposte dalla Santa Sede e precisamente quella in cui é detto: „Ut autem Sacerdotibus ... in singulis paroeciis, quum lingua hungarica non sit liturgica et ut talis nunquam adhiberi queat, ea lingua liturgia licite adhiberi poterit, quae hucusque usitata fuit.”

La detta dichiarazione, firmata dal Ministro dei Culti, fu trasmessa a me ieri mattina; e io stesso mi recai da Sua Eccellenza il Conte Khuen, Ministro Presidente, il quale trovavasi a Vienna per la visita dell'Imperatore Guglielmo a Sua Maestà Apostolica, per farla firmare. La invai quindi al Ministero degli Esteri con la preghiera di trasmetterla subito a Vostra Eminenza a mezzo di cotesto Ambasciatore.

Riguardo alla Sede della nuova Diocesi mi permetto d'inviare, qui uniti, due documenti, che potranno essere utili per decidere quale debba propriamente essere la residenza del Vesvoco della nuova Diocesi.

Inchinato al bacio della Sacra Porpora con sensi di profondissima venerazione ho l'onore di professarmi

Dell'Eminenza Vostra Reverendissima
umilissimo, devotissimo e obbligatissimo servo
Francesco Rossi Stockalper
Incaricato d'affari interino della Santa Sede

**300a. Vaszary Kolos hercegrímás átirata Francesco Rossi
Stockalper bécsi nunciatúrai ügyvivőnek a Hajdúdorogi
egyházmege székhelyének tárgyában**

Budapest, 1912. február 8.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 2. fol. 128rv. Tisztázat.

I. Allegato al No 270. 303bp
1912.

Illustrissime ac Reverendissime Domine Auditor!

In libello⁵⁰⁰ illo, quem e conventu episcoporum Hungariae Nunciaturae apostolicae elapso jam anno in causa neoerigendi episcopatus graecocatholici miseram, sermo est inter alia etiam de sede neo-erigendi episcopatus proponiturque pro tali civitas Debreczen. Consultantes episcopi non eo sensu proposuerunt pro sede episcopatus civitatem Debreczen, ac si istam propositionem ad instar conditionis sine qua non considerari cuperent, sed ideo duntaxat, quia civitas Debreczen major et illustrior est, quam civitas Hajdu-Dorogh, in qua plurimi graecocatholici habitant et maxima parati sunt ferre sacrificia materialia in erigendum novum episcopatum, quum

---

500Lásd: 146. számú dokumentum.

e contra civitas Debreczen, utpote Calvinistarum in Hungaria metropolis, vix quidquam in finem hunc conferret.

Quodsi itaque occasione habendarum cum gubernio Hungarico pertractationum hac ex parte difficultates aliquae orientur ipsumque gubernium civitatem Hajdudorogh praeferre vellet civitati Debreczen, Sacra Sedes Apostolica tuto acquiescere poterit, ut novus episcopatus in Hajdu-Dorogh erigatur.

Haec cum Illustritate Vestra communicando in reliquo cum cultu persisto

Budapestini die 8. Febr. 1912.

Illustritatis Vestrae addictissimus

Claudius Cardinalis Vaszary

princeps primas, archieppus Strigoniensis.

300b. Melles Emil budapesti parókus levele Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciátúrai ügyvivő a Hajdúdorogi egyházmegye székhelyének tárgyában

Budapest, 1912. március 20.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 2. fol. 130r. Tisztázat.

56712

II. Allegato al No 270.

Illustrissime Domine!

Unam partem⁵⁰¹ ex ephemeride catholico Alkotmány hic adnexam humillime gratiis Illustritatis Vestrae commendo. Quae in dissertatione de sede novi episcopatus graeco-catholici in Hungaria erigendi continentur, omnia vera sunt.

Mihi ita videtur, quod Calvinismi addicti prohibuerant projectum, ut sedes novi episcopatus in Debreczen figatur. Istis convenientissimum erit, si episcopus noster in uno deserto pago habitabit, quia sic nec Ecclesia catholica, nec episcopus novus non habebit vim, ut circulos Calvinismi turbare valeat.

Patrocinium Illustritatis Vestrae pro sede episcopali in Nyiregyháza figenda iterum et iteram deprecans, summa cum devotione sum,

Budapestini, die 20. Martii 1912.

Illustritatis Vestrae

addiectissimus servus:

Aemilianus Melles mpa.

parochus graec. cath.

---

501 Az újságcikk nincs az irat mellett.

**301. Andor György miniszteri tanácsos távirata Francesco Rossi
Stockalper bécsi nunciaturai ügyvivőnek Papp Antal püspöki
kinevezése tárgyában**

Budapest, 1912. március 25.

ASV Arch. Nunz. Vienna, 766, fasc. 1. fol. 95. Claris-távirat.

Urgenter peto responsum utrum Sancta Sede acceptaverit Antonium
Papp in coadjutorem. Andor

**302. Balogh Jenő vallás- és közoktatásügyi minisztériumi
államtitkár átíratfoglalmazványa Khuen-Héderváry Károly
miniszterelnökhöz a Hajdúdorogi egyházmegye székhelyének és
papnevelő intézetének tárgyában**

Budapest, 1912. március 26.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1912–XXV–926–1960. Fogalmazvány.

1264-912/eln

Nagyméltóságú Miniszterelnök Gróf Ur!

Az Apostoli Szentszéktől kérdés intéztetvén a magyar kormányhoz,
hogy az új gör. kath. egyházmegye székhelye gyanánt Hajdudorogh avagy
Nyíregyháza állapíttassék-e meg véglegesen és hogy a kormány elvállalja-e
az új egyházmegye számára a papnevelő intézet létesítését és fenntartását,
tisztelettel van szerencsém Nagyméltóságodat értesíteni a következőkről:

Tekintettel arra, hogy Hajdudorogh község volt mindenkor a létesítendő
új egyházmegye gondolatának és tervének hordozója; tekintettel arra, hogy
Hajdudorog a legnagyobb gör. kath. hitközség az országban; végül tekintettel
arra, hogy az új egyházmegye létesítése céljából Hajdudorogh község
részéről megajánlott és már a törvényhatósági bizottság által is jóváhagyott
anyagi hozzájárulás előnyösebbnek mutatkozik a Nyíregyháza város részéről
felajánlott anyagi eszközöknél: alapos megfontolás után Hajdudorog
községet tartom az Apostoli Szentszéknél az új egyházmegye székhelye
gyanánt bejelentendőnek.

A mi a papnevelő intézet létesítését és fenntartását illeti, az elől a kormány
már csak az új egyházmegyéhez fűződő nagy nemzeti érdekeknél fogva sem
térhet ki és annak idején az e felől való gondoskodást el kellendő vállalnia.

Tisztelettel kérem ezeketán Nagyméltóságodat, hogy ily értelemben
méltóztassék a külügyminiszter ur utján a hivatalos értesítést az Apostoli
Szentszék részére megadni.

Fogadja Nagyméltóságod őszinte tiszteletem nyilvánítását.

Budapest, 1912 márczius hó 26-án.

A miniszter helyett

Dr Balogh Jenő, államtitkár

**303. Khuen-Héderváry Károly számjeltávirat-fogalmazványa
Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi
egyházmegye székhelyének és papnevelő intézetének tárgyában**

Budapest, 1912. március 27.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1912–XXV–926–1960. Számjeltávirat-
fogalmazvány.
ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVIII. fol. 179rv. (MNL OL X
869, W 875 tekercs, 551. felvétel). Német fordítás.

Külügyminiszternek.

Tisztelettel kérem Exellenciádat, legyen szives a Szentszéknél levő
nagykövetünket táviratilag annak kijelentésére fölkérni: közölné a
Vatikánban, hogy a magyar kormány az új gör. kath. püspökség székhelyéül
Hajdudorogot óhajtaná, mert ez a legnagyobb gör. kath. hitközség az
országban, megajánlott hozzájárulásai túlhaladják Nyiregyháza város
ajánlatát s végül az új egyházmegye terve s óhaja, e városból ered.

Kérem továbbá ugyanott azt is kijelenteni, hogy az új püspökség
székhelyén egy seminarium létesítése és fentartása, annak idején a kormány
gondoskodásának tárgyát fogja képezni.

**304. Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövet
jelentése Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi
egyházmegyébe besorolandó parókiák kijelölése tárgyában**

Róma, 1912. március 27.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1912–XXV–926–2126. Másolat.
ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVIII. fol. 180r–183r. (MNL
OL X 869, W 875 tekercs, 552–556. felvétel). Német nyelvű fogalmazvány és
Schönburg eredeti levele

Az átírás a másolat alapján készült.

A császári és királyi Ház és a külügyek cs. és kir. ministeriuma
1391 szám. Szigoruan bizalmas.

A magyar királyi miniszterelnök ur Ő Nagyméltóságának
hivatkozással a folyó évi március hó 21.-én 209/t. sz. alatt kelt nagybecsü
táviratára⁵⁰² szives tudomásvétel végett azzal a tiszteletteljes felkéréssel,
hogy nagybecsü álláspontját Schönburg herceg további utasíthatása céljából
tudatni méltóztassék.

Wien, 1912. évi április hó 2.-án.

A miniszter helyett: Macchio

---

⁵⁰²Lásd: 290. számú dokumentum.

Prinz Schönburg an Grafen Berchtold.
Nr. 13 E.
Rom, 27. März 1912.

Monsignore Scapinelli teilt mir mit, die Kurie sei geneigt, sich damit zufrieden zu geben, daß bloß von der Einverleibung jener 15 Pfarren abgesehen werde, von deren Inkorporierung die kgl. ungarische Regierung im Sinne der jüngsten Verhandlungen Abstand zu nehmen bereit ist.

Nur bezüglich der Pfarre Oláh-Zsákod hält die römische Kurie noch an dem Wunsche fest, kgl. ungarische Regierung möge in dem Falle, als sich Oláh-Zsákod an der Grenze des zu errichtenden neuen Vikariates und nicht inmitten der dem Vikariate zu inkorporierenden Pfarren befände, auch von der Einverleibung dieser Pfarre absehen.

Leider war und bin ich nicht in der Lage, Monsignore Scapinelli bezüglich der geographischen Lage der Pfarre Oláh-Zsákod nähere Auskunft geben zu können, da Oláh-Zsákod auf keiner der mir zur Verfügung stehenden Karten zu finden ist und, da man es unterlassen hat, diese Kirchengemeinde selbst auf jener Orientierungskarte zu verzeichnen, welche die kgl. ungarische Regierung der römischen Kurie in Sachen der zu errichtenden Diözese seinerzeit zur Verfügung gestellt hat.

Genehmigen etc.

**305. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár
átiratfogalmazványa Johannes von Schönburg-Hartenstein
szentszéki nagykövetnek a Hajdúdorogi egyházmegye liturgikus
nyelvével kapcsolatos kormánygarancia tárgyában**

Róma, 1912. március 27.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 2. fol. 120r. Fogalmazvány.

56387

27 Mars 1912

Le soussigné Cardinal Secrétaire d'Etat a l'honneur d'accuser à Son Altesse Sérénissime Mr le Prince Schönburg-Hartenstein, Ambassadeur d'Autriche-Hongrie près le Saint Siège, reception de Ses Notes en date du 5 et du 25 ct, ainsi que de la nouvelle déclaration du Gouvernement royal hongrois ayant trait à la langue liturgique dans le nouveau diocèse greco-catholique en Hongrie.

Le Cardinal soussigné etc.

**306. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök számjeltávirata
Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi
egyházmegye székhelyének és papnevelő intézetének tárgyában**

Budapest, 1912. március 28.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVIII. fol. 184rv. (MNL OL X
869, W 875 tekercs, 556. felvétel). Számjeltávirat.

No. 2754

Graf Khuen-Héderváry

ddto. Budapest, am 28. März 1912.

No. 216/t aufg. 5 U. 25 M. pm./einget. 7 „ 30 „

Chiffre.

Mit Bezug auf die Beilage des Schreibens Euer Exzellenz vom 27. dieses Monats beehre ich mich, folgendes mitzuteilen:

1.) Dass die ungarische Regierung aus dem im Telegramme⁵⁰³ vom 27. dieses Monats enthaltenen Gründen an der Wahl Hajdu-Dorog's als Bistumsresidenz umsomehr festhält, als der Fürstprimas in seinem am 8. Februar unter Zahl 303 an den Heiligen Stuhl gerichteten und durch Monsignore Rossi übergebenen Brief erklärt hat, dass die ungarischen Bischöfe nicht mehr darauf bestehen, dass Debreczen zur Residenz gewählt werde.

2.) In Hajdu-Dorog ist eine in gutem Stande befindliche schöne und geräumige Kirche mit dem Namen „Ad presentationem beatae Mariae Virginis“ die den Zwecken einer Kathedrale vollauf entspricht.

3.) Die Regierung stellt die Aufrechterhaltung der bestehenden Kathedrale sicher, wie sie das bereits in ihrer Deklaration vom 21. Februar erklärt hat.

4.) Die Regierung übernimmt die Verpflichtung zur Errichtung des Seminargebäudes und zur Deckung der Kosten für die Erhaltung der Professoren und Schüler und wird die diesbezügliche Deklaration in einigen Tagen per Post zusenden.

5.) Bezüglich der Errichtung des Seminars erklärt die ungarische Regierung, dass sie das Gebäude, sobald sich die Notwendigkeit ergibt, ohne Verzug errichten und späterhin aufrechterhalten sowie für die Erhaltung der Professoren und Schüler Sorge tragen wird.

Ich bitte Euer Exzellenz höflichst, den Inhalt dieses meines Telegrammes unserem Botschafter ebenfalls telegraphische mitzuteilen.

---

503 Lásd: 303. számú dokumentum.

307. A magyar kormány kötelezettségvállalása a Hajdúdorogi egyházmegye papnevelő intézetével kapcsolatban

Budapest, 1912. március 28.

ASV Segr. Stato, anno 1913 rubr. 247, fasc. 2. fol. 123.

1305/912

eln. 17

Declaratio

Nexu declarationis⁵⁰⁴ a regio gubernio Hungarico quoad dotationem diocesis graeci ritus in Hungaria erigendae die 21 februarii anni currentis datae idem gubernium obligatore declarat et spondet se praestaturum, ut pro educando clero juniori novae diocesis statim ac necessitas postulaverit seminarium incunctanter erigatur, atque ut aedes seminarii conserventur necnon expensae sustentationis professorum ac alumnorum tegantur.

Datum Budapestini, die 28. Martii 1912.

Comes Khuen-Héderváry

praeses ministerii

Zichy

minister cultus et publicae instructionis

308. Andor György miniszteri tanácsos távirata Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciátúrai ügyvivőnek a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos kormánygaranciák tárgyában

Budapest, 1912. március 28.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 2. fol. 238r. Claris-távirat.

KIADVA: a bécsi nunciátúra levéltárában őrzött claris-távirat alapján, téves dátummal, s a helyesírási hibákat javítva: CÂRJJA, CVI., 244. Az alábbi betűhív átírás szintén a claris alapján készült.

monsignore rossi

s s s wien am hof 4

budapest 1. – 1551 18 28 3/10- s

ministro exterorum hodie adhuc telegramma mittitur ope cujus quaestionis mentionatae solvuntur Andor

---

⁵⁰⁴Lásd: 229. számú dokumentum.

309. Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciátúrai ügyvivő átirata Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszternek Papp Antal püspöki kinevezése tárgyában

Bécs, 1912. március 29.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 1. fol. 96r. Fogalmazvány.

No 239

A Son Excellence Monsignore le Comte Zichy
Ministre des Cultes et de l'Instruction publique en Hongrie
Budapest
Vienne, le 29 mars 1912

En réponse à la Note⁵⁰⁵ confidentielle, que Votre Excellence a bien voulu m'envoyer en date du 27 février 1912. No 797 je m'empresse de Lui faire savoir que le Saint Siège accueillera favorablement la présentation de Monseigneur le Chanoine Antoine Papp comme Coadjuteur avec droit de succession de Monseigneur Jules Firczak. Evêque de Munkacs. Je vous prie, Excellence, de vouloir agréer.

310. Andor György miniszteri tanácsos átirata Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciátúrai ügyvivőnek a Hajdúdorogi egyházmegye papnevelő intézetének tárgyában

Budapest, 1912. március 30.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 2. fol. 249r–250v. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciátúra levéltárában őrzött tisztázat alapján:
CÂRJA, CXII., 250. Az alábbi átirás szintén a tisztázat alapján készült,
s néhány helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

Illustrissimo Monsignore,

Il Signor Segretario di Stato ricevette oggi un dispaccio da Roma, nel quale si richiede, che per l'erezione del seminario nella prelatura nullius dei siculi, sia fissata una somma. Ma 1). per la prelatura che avrà 40 parrocchie non è necessario un seminario. Basta abbondantemente un seminario per la nuova diocesi, nel quale si potrà dare l'educazione ai pochissimi chierici, che sono necessari alla prelatura; 2). la somma per un seminario non si può fissare in avanti.

La pregho molto di aver la buontà di comunicare tutto questo a Roma.

Ciascun giorno viene una nuova questione da Roma. Tutto questo sarebbe superfluo, se ci fosse stato comunicato il complesso di tutte le questioni particolari per decidere.

---

505 Lásd: 244. számú dokumentum.

Così ieri e avventieri due volte si domandava da Roma, quale è la somma fissata per il seminario della nuova diocesi. Ma questo non possiamo dire. Io credo che veramente è sufficiente se il governo dichiara che paga tutte le spese che son necessarie per l'erezione e sostentamento d'un seminario. E questo è stato già dichiarato dal governo.

Come si farà l'erezione della prelatura? Anche nella bolla?

Non si è trattato ancora intorno alla sede della prelatura, intorno alla dotazione del prelato?

Con mille saluti,
Budapest 1912 III/30,
Suo devotissimo
Giorgio Andor

311. Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciaturai ügyvivő jelentés-fogalmazványa Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye papnevelő intézetének tárgyában

Bécs, 1912. március 31.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 2. fol. 251r. Fogalmazvány.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött fogalmazvány alapján:
CÁRJA, CXIII., 251–252. Az alábbi átírás szintén a fogalmazvány⁵⁰⁶
alján készült.

No. 286

Vienna, 31 marzo 1912.

Sull'erezione di una nuova Diocesi in Ungheria.

A Sua Eminenza Reverendissima
Il Signore Cardinale Merry del Val
Segretario di Stato di Sua Santità
Vaticano Roma.

Il Governo ungherese mi ha incaricato di comunicare all'Eminenza Vostra Reverendissima che l'erezione d'un Seminario nella nuova Prelatura Nullius da costituirsi nella Transilvania, essendo il numero delle parrocchie assai limitate, non è ritenuto necessario, in quanto che quello della nuova Diocesi può essere sufficiente.

Oltre alla difficoltà di trovare i professori atti all'insegnamento, per il governo sarebbe un aggravio economico troppo forte, non minore a quello della nuova Diocesi.

---

506 A levél eredetije nem található meg az Államtitkárság levéltárában.

Perciò esso intende di dotare a sufficienza il Seminario della nuova Diocesi dove potranno essere educati anche i giovani destinati ad esercitare il ministero sacerdotale nel Vicariato.

Quanto alla somma precisa da stabilirsi per il mantenimento del Seminario il governo ha dichiarato e garantisce di pagare tutte le spese che sono necessarie per l'erezione e pel sostentamento, e non può fissare anticipatamente tale cifra, non essendo possibile prevedere ora tutto ciò che è necessario.

Secondo il mio debole parere sarebbe meglio non insistere su tal punto, perché una volta stabilita la cifra, se per il numero crescente degli alunni o per altre ragioni ne occorresse una maggiore si potrebbe temere un rifiuto da parte del governo.

Sua Eccellenza il Conte Khuen, che ieri nell'udienza ricevuta a Vienna da Sua Maestà Apostolica è stato riconfermato Presidente dei Ministri, mi ha incaricato di pregare la Santa Sede di affrettare la concessione della grazia richiesta e di far pubblicare la bolla di erezione al più presto.

Inchinato...

312. Andor György miniszteri tanácsos átirata Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciaturai ügyvivőnek a Hajdúdorogi egyházmegye székelvényföldi külhelynöksége és Papp Antal püspöki kinevezése tárgyában

Budapest, 1912. április 1.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 2. fol. 252r–255v. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat alapján:
CÂRJA, CXIV., 252–253. Az alábbi átirás szintén a tisztázat alapján készült, s néhány helyen eltér a Cârja által közölt szövegtől.

Illustrissimo Monsignore,

Spero che l'affare della nuova diocesi si finirà fra poco tempo. La pregho molto Monsignore di avvisarci ufficialmente della conclusione e del risultato della trattazione. Subito che avremo ricevuti questa ufficiosa comunicazione, faremo noi un rapporto a Sua Maestà, nel quale il ministro rapportando che dalla parte della Santa Sede anche le questioni particolari sono in ordine, pregha Sua Maestà che della sua parte voglia erigere la diocesi ossia concedere l'erezione della diocesi. Dopo che questo rapporto è accettato da Sua Maestà si spedisce a Roma la supplica scritta in latino, nella quale Sua Maestà domanda l'erezione della nuova diocesi dalla Santa Sede. Questa è la procedura, pressa poco la stessa come nella nomina dei vescovi.

Siccome secondo il diritto particolare ecclesiastico vigente in Ungheria, Sua Maestà il re apostolico come supremo patrono partecipa anche nel

diritto di erigere dioecesi, La pregho molto – di evitare ogni inconveniente che potrebbe provenire – di fare intendere a Roma, che non pubblicino nell'Osservatore Romano ovvero nell'Acta Sanctae Sedis l'erezione della nuova dioecesi prima che questa erezione non sia accettata ossia concessa anche da Sua Maestà.

L'ottimo sarebbe se si potesse accordare insieme il giorno, nel quale si pubblicherebbe a Roma e a Budapest l'erezione fatta.

Dovendo spiegare nell rapporto, che dobbiamo fare a Sua Maestà, perché si fa nella Transilvania per una quarantina di parrocchie una prelatura nullius, e non un vicariato, La pregho Monsignore di avere la bontà di comunicarmi e insegnarmi la ragione, per la quale si deve fare una prelatura. Se bene ricordo, Lei mi ha detto che questo si vuole per ragione del diritto canonico, che in caso di disunità richiede una prelatura.

Per dire il vero, io vorrei piuttosto un vicariato, perché ho paura che la prelatura – essendo indipendente dal nuovo vescovo – cagionare difficoltà intorno allo stabilimento della nuova lingua liturgica, della nuova disciplina. Ho detto questo anche al Segretario di Stato. Non so, se la prelatura è già decisa a Roma.

Se si deve fare la prelatura, allora ci sono ancora alcune questioni da sciogliere: che città sarà la sede della prelatura, quale sarà la dotazione del prelato?

Finalmente c'è una questione, della quale non si trattava finora: a che metropolia apparterrà la nuova diocesi e la prelatura? La pregho molto, di fare tutto il possibile che la nuova diocesi non sia sommersa alla metropolia di Alba-Giulia dei rumeni, ma che appartenga a Gran (Esztergom).

Il governo ungherese non potrebbe accettare la subordinazione della nuova diocesi e della prelatura alla metropolia dei rumeni.

Mi perdoni questa lunga lettera, ma queste cose si devono ancora dichiararsi.

Con mille saluti il di Lei
Budapest, il 1 Aprile 1912.
devotissimo servo
Giorgio Andor

La nomina del Signor Antonio Papp sarà sottoscritta domani, martedì, da Sua Maestà, come mi avvisa il Signor barone Sterlec. Nel più favorevole caso dunque riceveremo la nomina il giovedì. Subito scriveremo al ministro per gli affari esteri, se la pubblicazione si possa fare. Ricevendo questa comunicazione del ministro degli affari esteri, spediremo il documento della presentazione che teniamo già pronta.

313. Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövet jelentése Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában

Róma, 1912. április 1.

ÖStA HHHStA MdA PA XL Interna 243–3 Liasse LVIII. fol. 187r–189v. (MNL OL X 869, W 875 tekercs, 559–562. felvétel). Tisztázat.

No 14.

Rom, 1. April 1912.

Seiner Exzellenz Herrn Grafen Berchtold etc. etc. etc.

Hochgeborener Graf,

Ich habe dem Kardinal-Staatssekretär den Inhalt der einschlägigen telegrafischen Weisungen unverweilt mitgeteilt und demselben das baldige Einlangen der dort erwähnten schriftlichen Deklaration der kgl. ungarischen Regierung in Aussicht gestellt.

Der Kardinal-Staatssekretär äußerte, er wolle vorerst das Einlangen dieser Deklaration abwarten.

Nach Eintreffen derselben werde der Kardinal die Angelegenheit der Errichtung des griechisch-katholischen Bistums dem Heiligen Vater vortragen und dann nach aller Voraussicht in der Lage sein, mir die mündliche Mitteilung zukommen zu lassen, dass der endgiltigen Ordnung dieser Angelegenheit im Prinzipie nunmehr nichts entgegenstehe.

So dann aber müsste ich, wie der Kardinal-Staatssekretär sogleich hinzufügte, an dem Vatikan eine regelrechte Note richten, in welcher alle Detailpunkte und Deklarationen, wie sie im verlaufe der letzten Wochen festgestellt wurden, genau wiederholt werden /: Dieselbe würde meines ganz unmaßgeblichen Erachtens in gewohnter Weise im Unterrichtsministerium in Budapest abgefasst und mir sodann behufs Überreichung an den Kardinal-Staatssekretär übersendet werden. ./

Anlagend die Enumeration der Pfarren wünscht der Kardinal, es möchten in der in Rede stehenden Note vorerst alle Pfarren aufgezählt werden, die zu dem territoriell zusammenhängenden Komplex der neuen Diözese gehören werden. Dann möge man anführen, dass ausser den aufgezählten Pfarren der neuen Diözese noch die Pfarren der Szeged-Makóer Gruppe, Budapest und Nagyvárad, aus besonders zu berücksichtigenden Gründen und ungeachtet dessen, einverleibt werden, dass diese Pfarren vom eigentlichen Komplex der zu errichtenden Diözese durch verhältnismäßig große Entfernung getrennt sind.

Der apostolische Stuhl wünscht nämlich, dass auf diese Art in Zukunft der Inkorporierung solcher Pfarren, die von eigentlichen und zusammenhängenden Diözesenkomplex durch große Entfernung getrennt

sind, soferne für die Einverleibung derselben nicht wichtige Gründe vorlägen, nach Tunlichkeit vorgebeugt werde.

Als Muster für unser weiteres formelles Vorgehen in der ganzen Frage könnte, wie der Kardinal-Staatssekretär schliesslich noch erwähnte, der Vorgang dienen, der seinerzeit /: 1853 :/ bei der Dismembration der jetzigen Erzdiözese Fogaras, beziehungsweise bei der gleichzeitig erfolgten Erigierung der Diözesen Szamosujvár, Nagyvárad und Lugos beobachtet wurde.

Genehmigen Eure Exzellenz den Ausdruck meiner Ehrfurcht
Schönburg

314. Papp Antal kinevezett munkácsi segédpüspök átirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz kánoni processusa tárgyában

Ungvár 1912. április 2.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 1. 97r–98v. Tisztázat.

L. J. Chr.!

Illustrissime ac Reverendissime Domine!

Valde sum devinctus et honore affectus venerationis litteris Dominationis Tuae de dato 30-a Martii anni currentis ad me directis, quibus me certiolem reddere dignabaris Beatissimum Patrem libellum supplicem Excellentissimi Domini Praesulis nostri Julii Firczák benigne excepisse et me Episcopum Coadjutorem cum jure successionis ejusdem Domini Episcopi clementissime designare dignatum esse.

Pro benigna et me honorante gratulatione Illustrissimae ac Reverendissimae Dominationis Tuae ago gratias quam maximas, item pro clementi invitatione, ut documenta pro conficiendo processu Canonico necessaria in promptu habeam.

In telegrammate hodie ante meridiem ad Illustritatem Tuam expedito petii, ut – si hoc fieri potest, – processus canonicus meus potius ad undecimam diem Aprilis, ad feriam quintam post Pascha transferetur, quia 1-a et 2-a die Paschatis sacras functiones loco suae Excellentiae Domini Episcopi nostri in Ecclesia Cathedrali peragere debeo, ideo solummodo feria tertia proficisci et feria quarta tantum Viennam pervenire potero.

Post expeditionem hujus telegrammatis hodie post meridiem litteras accepi ab Illustrissimo Domino Georgio Andor, praelato, canonico et consiliario Ministerii Cultus et Religionis, quibus mihi notum reddit, quod Sua Caes. et Reg. Apostolica Majestas denominationem meam vero similiter hodie subscribet. „Quando denominatio tua – dicit porro Illustrissimus Dominus Andor – huc ad Ministerium Cultus pervenerit,

tunc scribemus Viennam ad Ministrum rerum externarum, ut apud Sacram Sedem Apostolicam sciscitet, utrum denominatio haec jam publicari possit?

Accepto responso Ministri rerum externarum publicabitur denominatio tua et praesenta Suae Majestati exhibebitur ad subscribendum et ad exhibendum Sacrae Sedi Apostolicae. Quando praesento haec ad Nuntiaturam Apostolicam remissa fuerit, processus canonicus tunc haberi poterit.”

Ex hac relatione Illustrissimi Domini Andor mihi ita videtur, quod processus meus Canonicus solummodo serius haberi poterit.

Rogavi Illustrissimum Dominum Andor, ut haec, quae mihi scripserat etiam Dominationi Tuae Illustrissimae ac Reverendissimae nota reddat, ut Vos inter invicem determinetis: quando reapse processus meus Canonicus haberi poterit?

Pro testibus meis Reverendissimos Dominos Antonium Drexler et Josephum Mössmer: Rectorem et Vicerectorem Collegii Pazmanei Viennae invocare volo, quando de praefixo termino processus canonici certioratus fuero.

Texas denominationis duorum Antistitum urbanorum Emmanuelis Fejér et Joannis Turjay Canonicum nostrorum in summa 800 Coronarum ad Illustrissimam et Reverendissimam Dominationem Tuam hodie via postali mitti curavi.

Pro benigna Tua intercessione Tibi Illustrissime ac Reverendissime Domine iterum gratias quam maximas ago.

Digneris me statuto termino processus canonici saltem ante quinque dies prius certiolem facere, ut recto tempore Viennam pervenire possim.

A parte mea quoque valde gaudens, quod Illustrissimam Dominationem Tuam Deo adjuvante proxime revidere potero, - omnia bona faustaque festa a Deo O. M. deprecans, altis gratis ac favoribus commendatus, singulari cum venerationis et obsequii cultu permaneo

Ungvárini – in Hungaria – 2-a Aprilis a. D. 1912

Illustrissimae ac Reverendissimae Dominationi Tuae
addictissimus servus:

Antonius Papp

Protonotarius Apostolicus Canonicus Cathedr. Ecclesiae Munkács

**315. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök számjeltávirata
a Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi
egyházmegye székelyföldi külhelynökege tárgyában**

Budapest, 1912. április 2.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVIII. fol. 193rv. (MNL OL X
869, W 875 tekercs, 563. felvétel). Számjeltávirat.
MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1912–XXV–926–2125. Számjeltávirat-
fogalmazvány.

No. 198

Graf Khuen-Héderváry

ddto. Budapest, 2. April 1912.

Chiffre.

Im Verfolge meines in Angelegenheit des zu errichtenden neuen griechisch-katholischen Bistums am heutigen Tage ergangenen Telegrammes Zahl 220/t ersuche ich, Euer Excellenz wollen beim heiligen Stuhl ergänzend erklären lassen, dass ungarische Regierung zugleich auch für die Kosten des Siebenbürger Vikariates Sorge tragen wird.

**316. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök számjeltávirata
Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi
egyházmegye papnevelő intézetének tárgyában**

Budapest, 1912. április 2.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVIII. fol. 194rv. (MNL OL X
869, W 875 tekercs, 564. felvétel). Számjeltávirat.

No 157.

Graf Khuen-Héderváry

ddto. Budapest, 2. April 1912.

No. 220/t aufg. 1 U. 30 M. p.m./ einget. 4 „ – „, p.m.

Chiffre.

Mit Bezug auf mein Telegramm⁵⁰⁷ vom 28. März Z.216, betreffend die Errichtung des neuen griechisch-katholischen Bistums, bitte ich Euer Excellenz höflichst, den Inhalt meines obgenannten Telegrammes sowie die Regierungsdeklaration bezüglich der Errichtung des Seminargebäudes sowie der Deckung der Erhaltungskosten der Professoren und Schüler, die ich am 30. März auf kurzem Wege Euerer Excellenz zu Händen kommen zu lassen die Ehre hatte, dem heiligen Stuhle durch Vermittlung unserer Botschaft unverzüglich telegrafisch mitzuteilen, beziehungsweise mich über dies diesbezüglich bereits getroffenen Verfügungen zu verständigen.

---

⁵⁰⁷Lásd: 306. számú dokumentum.

**317. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök számjeltávirata
Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi
egyházmegyébe besorolandó parókiák kijelölése tárgyában**

Budapest, 1912. április 3.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1912–XXV–926–2126. Számjeltávirat.
ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVIII. fol. 202rv. (MNL OL X
869, W 875 tekercs, 570. felvétel). Német fordítás.

Külügy

Hivatkozással f. évi április hó 2.-án 1391 szám alatt kelt bizalmas átiratára, van szerencsém Nagyméltóságodat Schönburg herceg további utasíthatása céljából tisztelettel értesíteni: hogy Oláhzsákod plebánia, melynek visszaengedéséhez a Curia még mindig ragaszkodik, a felállítandó vicariatus határához közel esik ugyan, annak a vicariatusba való bekebelezésére a kormány mégis súlyt helyez, mert e plebania leányegyházai, melyek a létesítendő vicariatus területére már mélyen benyúlnak, nagy területet foglalnak el s összes hívei magyar ajkuak. A kormány ezen kívánságának teljesítését annál is inkább remélheti a Curiától, mert az oláh püspöki kar óhajta a vicariatus négy fontosabb s népesebb (Mezőbánd, Csikszentiván, Harczó és Nyárádfő) plebániájának visszaengedésével kellőleg figyelembe vétetett s így ezen leányegyházaival együtt összesen 114 hívőt számláló plebániának a vicariatusba való bekebelezése ellen észrevételt tenni alig lehet.

Midőn Excellentiádat tisztelettel arra kérem: hogy az előadottak értelmében vaticáni nagykövetünket táviratilag utasításokkal ellátni méltóztassék, van szerencsém egyuttal Excellentiádat tisztelettel értesíteni: hogy egy, az összes gör. kath. egyházközségeket feltüntető közigazgatási térképet Schönburg herceg címére egyidejűleg postára adattam.

Fogadja stb

IV./3.

**318. Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövet
átirata Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a
Hajdúdorogi egyházmegye papnevelő intézetének tárgyában**

Róma, 1912. április 4.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 2. fol. 121rv. Tisztázat.

Rome, le 4. Avril 1912.

Monsieur le Cardinal,

En me référant à la conversation que j'ai en l'honneur d'avoir avec
Votre Eminence à ce sujet, je me permets de transmettre sous ce pli une

déclaration⁵⁰⁸ du gouvernement royal hongrois, ayant trait à la création et au maintien d'un séminaire dans le nouveau diocèse greco-catholique en Hongrie.

Je prie Votre Eminence de me vouloir bien accuser reception de cette pièce et je profite de cette occasion pour Vous renouveler, Monsieur le Cardinal, l'expression de ma très haute considération avec laquelle j'ai l'honneur d'être de Votre Eminence

le très humble et très obéissant
serviteur
Schönburg
56611

319. Leopold Berchtold külügyminiszter átírata Khuen-Héderváry Károly miniszterelnöknek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában

Bécs, 1912. április 5.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1912–XXV–926–2382. Tisztázat.
ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVIII. fol. 204r–205r. (MNL OL X 869, W 875 tekercs, 572–574. felvétel). Fogalmazvány.

Az átírás a tisztázat alapján készült.

Minister des Außern.
Wien, am 5. April 1912.
Hochgeborener Graf!

Ich habe Euer Excellenz geschätztes Telegramm⁵⁰⁹ vom 2. d. M. Nr. 221/t, erhalten und Prinz Schönburg telegraphisch beauftragt, die Kurie in Vervollständigung früherer Mitteilungen von der Uebernahme der kosten des Siebenbürger Vikariates durch die königlich ungarische Regierung in Kenntnis zu setzen.

Inzwischen ist mir der in der Anlage abschriftlich mitfolgende Bericht⁵¹⁰ der k. u. k. Botschaft beim Heiligen Stuhle zugekommen, der sich mit der formellen Seite der Finalisierung der Angelegenheit der Errichtung des neuen ungarisch-unierten Bistums befaßt.

Da die vom Herrn Kardinalstaatssekretär noch erwartete Deklaration der königlich ungarischen Regierung betreffend die Errichtung und Erhaltung des Seminars in der neuen Diözese der k. u. k. Botschaft inzwischen bereits zugekommen ist (h. o. Telegramm Nr. 6 vom 2. l. M.), beauftrage ich unter einem den Herrn Botschafter, mir umgehend zu telegraphieren, sobald

---

508 Lásd: 307. számú dokumentum.

509 Lásd: 315. számú dokumentum.

510 Lásd: 313. számú dokumentum

er seitens Monsignore Merry del Vals die Mitteilung erhalten haben wird, daß der endgiltigen Ordnung der Angelegenheit im Prinzipie nichts mehr entgegenstehe.

Ich werde nicht verfehlen, Euer Excellenz von der gegenständlichen Meldung des Prinzen Schönburg unverzüglich Kenntnis zu geben; Euer Excellenz wolle es sodann gefällig sein, mir eine Textierung der im 4. Alinea des Botschaftsberichtes erwähnten Note zu übermitteln, die Prinz Schönburg behufs Finalisierung der Angelegenheit an die Kurie zu richten haben wird.

Genehmigen Euer Excellenz den Ausdruck meiner ausgezeichnetsten Hochachtung.

Berchtold

320. Ottokar Czernin bukaresti követségi titkár jelentése Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások tárgyában

Bukarest, 1912. április 6.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVIII. fol. 206r–2087r. (MNL OL X 869, W 875 tekercs, 574–576. felvétel). Tisztázat.

No. 14.C.

Bukarest, am 6. April 1912

Seiner Excellenz Herrn Grafen Berchtold etc. etc. etc.

in Wien

Hochgeborener Graf!

In der Anlage beehre ich mich einen Artikel des hiesigen unabhängigen „Adeverul“ gehorsamst zu unterbreiten, welcher sich mit der geplanten Gründung eines neuen griechisch-katholischen ungarischen Bistums beschäftigt.

Im Allgemeinen hat sich die hiesige Presse in letzterer Zeit mit dieser Frage weniger beschäftigt.

Genehmigen Euer Excellenz den Ausdruck meiner tiefsten Ehrfurcht.

O. Czernin

No. 14. C

Bukarest, am 6. April 1912.

Graf Czernin

„Adeverul“ über das neue griechisch-katholische ungarische Bistum in Ungarn Beilage

320a. Az Adevarul 1912. március 19-én megjelent cikkének német fordítása

Beilage zum Bericht de dato Bukarest, 14C April 1912,
„Adeverul” vom 19. März 1912, No. 8088

Das neuer griechisch-katholische Bisthum in Ungarn
Der Kriegsruf der Rumänen.

Für die Welt, welche urteilt und die teuflischen Zwecke kennt, welche die ungarische Regierung mit ihrer Magyarisierungspolitik verfolgt steht es ausser Zweifel dass das gegen die Integrität der nationalen Kirche unserer Brüder gerichtete Attentat die größte Gefahr ist, die dem rumänischen Volke in Ungarn droht.

Die Führer der Rumänen sind sich dieser Gefahr vollauf bewußt und deshalb wurde der Bischof Dr. D. Radu nach Rom entsendet, um die Klagen der Rumänen vorzutragen und gleichzeitig auch die schweren Folgen zu demonstrieren, die für die griechisch-katholische Kirche in Ungarn durch die Errichtung eines griechisch-katholisch ungarischen Bischofsitzes in Ungarn erwachsen würden, namentlich für alle Rumänen, die in diesen magyarisierten Teilen wohnen.

Das Entsetzen, welches in den Herzen der Magyarisierung ausgesetzten Teile entstehen müßte, ist derart, dass aus allen Kehlen nur ein einziger Kriegsruf erschallt: „Wenn wir bis jetzt keine Rumänen waren, so werden wir es von jetzt an sein!“

Wenn daher aus allen von Rumänen bewohnten Gauen dieser Kriegsruf ertönt, brauchen wir an der Zukunft des rumänischen Volkes jenseits der Karpathen nicht zu verzweifeln.

321. Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövet számjeltávirata Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában

Róma, 1912. április 6.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVIII. fol. 210rv. (MNL OL X 869, W 875 tekercs, 577. felvétel). Számjeltávirat.

No. 588. Telegramm, Chiffre.

Prinz Schönburg

ddto. Rom, 6. April 1912, Budapest sch. am 8/IV

Papst hat seine prinzipielle Zustimmung zur Errichtung griechisch-katholischer Diöcese in Ungarn erteilt.

Kardinal-Staatssekretär, welcher mir dies heute mitteilte, hat zugleich um die Note im Sinne meines Berichtes⁵¹¹ vom 1.d.M. No.14 gebeten.

---

511 Lásd: 313. számú dokumentum.

322. Leopold Berchtold külügyminiszter átíratá Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciatúrai ügyvivőnek Papp Antal püspöki kinevezése tárgyában

Bécs, 1912. április 6.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 1. fol. 100r. Tisztázat.

Ministère Impériale et Royal de la Maison Impériale et Royale
et des affaires étrangères.

Nr. 1481. Vienne, le 6 avril 1912.

A Monsignore Uditore Francesco Rossi Stockalper
Chargé d'Affaires du Saint Siège.

Monsieur le Chargé d'Affaires,

J' ai l'honneur de Vous prévenir confidentiellement que Sa Majesté Impériale et Royale Apostolique compte présenter à Sa Sainteté le chanoine du chapitre métropolitain de Munkács Antoine Papp comme coadjuteur avec droit de succession de Monseigneur Jules Firczák, évêque greco-catholique de Munkács.

En Vous priant, Monseigneur, de vouloir bien me faire savoir aussitôt que faire se pourra si cette recommandation sera favorablement accueillie par Sa Sainteté, je saisis cette occasion pour Vous renouveler, Monsieur le Chargé d' Affaires, les assurances de ma considération très distinguée.

Pour le Ministre: Khuen

323. Leopold Berchtold külügyminiszter számjeltávirata Khuen-Héderváry Károly miniszterelnöknek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában

Bécs, 1912. április 8.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1912–XXV–926–2382. Számjeltávirat.
ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVIII. fol. 211rv. (MNL OL X
869, W 875 tekeres, 577. felvétel). Számjeltávirat-fogalmazvány.

Az alábbi átírás a számjeltávirat alapján készült.

Érkezett Bécsből, 1912. évi április hó 8-án este 6 óra

7. Vertraulich.

Zu meinem Privatbrief vom 5. dieses Monats.

Prinz Schönburg telegrafierte⁵¹² mir soeben, dass Seine Heiligkeit der Papst seine prinzipielle Zustimmung zur Errichtung der neuen griechisch-katholischen Diözese in Ungarn erteilt habe.

512Lásd: 321. számú dokumentum.

Gleichzeitig meldet k. u. k. Botschafter, dass der Cardinal Staatssekretär ihn um Übersendung der im 4 Alinea des (Euerer Excellenz abschriftlich übermittelt) Botschaftsberichtes⁵¹³ vom 1. April dieses Jahres Nro. 14 erwähnten Note gebeten habe.

Ich darf Euere Excellenz also um eine ehentunlichste Übersendung der betreffenden Regierungs-Note ersuchen, um dieselbe je früher an Prinzen Schönburg weiterleiten zu können.

Berchtold

324. Ludwig von Pastor, a római Osztrák Történeti Intézet igazgatójának naplóbejegyzése a Ferenc Ferdinánd trónörökösztől kapott megbízatásáról

Róma, 1912. április 8.

KIADVA: Ludwig Freiherr von Pastor (1854–1928): *Tagesbücher – Briefe – Erinnerungen*, Herausgegeben von WILHELM WÜHR, Heidelberg, 1950, 546.

Über die Feiertage in Innsbruck, erhielt ich ein Schreiben des Erzherzogs Franz Ferdinand vom 3. 4. 1912: Meine eingangs erwähnte Bitte geht nun dahin, daß Sie, Herr Hofrat, die beiliegenden Schriftstücke lesen und wenn möglich dahin wirken, daß dieses chauvinistisch-magyarische Bistum nicht errichtet werde. Ich kenne die Verhältnisse genau und kann mit voller Überzeugung sagen, daß ein solches Unternehmen in kirchlicher wie in politischer Beziehung verderblich wirken würde. Die Ungarn sind bekanntermaßen immer rebellisch gewesen und sind es jetzt in erhöhte Maße; die Rumänen waren und sind immer kaisertreu und unbedingt verlässlich. Ein Herrscher, und wer es immer sei, muß sich in Zukunft auf die Nationalitäten in Ungarn und in erster Linie auf die Rumänen stützen! Daher wäre es schrecklich, wenn dieses braven Leute auch noch durch die Kirche ex officio magyarisiert und daher auch zu Patent-Rebellen gemacht würden. Das darf absolut nicht geschehen, und so bitte ich Sie innigst, in diesem Sinne beim Hl. Vater vorstellig zu werden. Der Hl. Vater möge mir glauben und mir diese Gnade erweisen. – Es werden ja alle möglichen Erpressungsversuche via Ministerium, Botschaft etc. wahrscheinlich vor sich gehen, aber ich hoffe, man bleibt auf meine inständige Bitte hin in Rom hart im Interesse von Dynastie und Monarchie!

513Lásd: 313. számú dokumentum.

325. Franz Xaver Nagl bécsi érsek átíratva Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállításának – Ferenc Ferdinánd trónörökös által vélelmezett – lehetséges következményeiről

Bécs, 1912. április 9.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 2. fol. 136r. Tisztázat.

56723

Vienna 9 Aprile 1912

Eminenza Reverendissima

Sono stato pregato da Sua Altezza Imperiale e Reale l'Arciduca Francesco Ferdinando, il principe ereditario, di esporre quanto segue:

Sua Altezza è stata informata, che è deciso di creare una nuova diocesi in Ungheria. Per questa circostanza prega soltanto il Serenissimo Principe, che nel formare la nuova diocesi non venga per nulla toccata la suscettibilità dei Rumeni cattolici, i quali temono per la loro lingua in chiesa e per la loro nazionalità e prevedono una defezione allo scisma da parte di molti, che in questa creazione in se già – benché a torto – vedono un pericolo grande per la loro nazione e per la causa dell'unione.

Trasmetto questo, come fui ufficiato senza entrare nel merito della questione e baciando il s. anello godo di poter di nuovo di professarmi di

Vostra Eminenza Illustrissima e Reverendissima

devotissimo, obbligatissimo, umilissimo servo

†Fr. Cardinale Nagl

326. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár átíratfogalmazványa Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövetnek a Hajdúdorogi egyházmegyei papnevelő intézet létrehozására és fenntartására vonatkozó kormánygarancia tárgyában

Róma, 1912. április 9.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 2. fol. 125r. Fogalmazvány.

56611

9 Avril 1912

Le soussigné Cardinal Secrétaire d'Etat a l'honneur d'accuser à Son Altesse Sérénissime Mr le Prince Schönburg-Hartenstein, Ambassadeur d'Autriche-Hongrie près le St Siège, réception de Sa Note⁵¹⁴ en date du 4 ct, ainsi que de la déclaration⁵¹⁵ y incluse du Gouvernement royal hongrois,

514 Lásd: 318. számú dokumentum.

515 Lásd: 307. számú dokumentum.

ayaint trait à la création et au maintien d'un Séminaire dans le nouveau diocèse greco-catholique en Hongrie.

Le Cardinal soussigné etc.

saisit avec empressement cette occasion pour renouveler à Son Altesse Serenissime l'assurance de la haute consideration

**327. Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciatúrai ügyvivő
átiratfoglalmazványa Leopold Berchtold külügyminiszternek Papp
Antal püspöki kinevezése tárgyában**

Bécs, 1912. április 9.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 1. fol. 100v. Fogalmazvány.

No 304

A Son Excellence Monseigneur

le Comte Berchtold Ministre des Affaires Etrangères à Vienne

le 9 avril 1912.

En réponse à la Note confidentielle pas laquelle Votre Excellence a voulu bien m'informer que Sa Majesté Impériale et Royale Apostolique compte présenter à Sa Sainteté le Chanoine du Chapitre cathédral de Munkacs.

Monseigneur Antoine Papp comme coadjuteur avec droit de succession de Monseigneur Jules Firczák, évêque greco-catholique de Munkacs, je m'empresse de Vous informer que cette recommandation sera favorablement accueillie par le Saint Siège.

Je saisis cette nouvelle occasion.

**328. Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszter átírata
Khuen-Héderváry Károly miniszterelnökhöz a Hajdúdorogi
egyházmegeye felállítása tárgyában**

Budapest, 1912. április 10.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1912–XXV–926–2382. Tisztázat.

1489/el. szám.

Nagyméltóságú Minisztereknek Gróf Ur!

A közöskülügyminiszter urnak folyó hó 5-én kelt és 2 csatolmányával ././ alatt visszaszármasztatott jelentése⁵¹⁶ értelmében, melyet Nagyméltóságod velem közölni méltóztatott, azon kérelem kapcsán küldöm meg tisztelettel az új görög katolikus egyházmegeye létesítésére vonatkozó kormánynyilatkozatoknak összefoglaló iratát, hogy azt

---

516 Lásd: 319. számú dokumentum.

a közöskülügyminiszter ur utján az Apostoli Szentszékhez juttatni méltóztassék.

Fogadja Nagyméltóságod őszinte tiszteletem nyilváníását.

Budapest, 1912 április hó 10-én.

Zichy

328a. Zichy átiratának csatolmánya: a hajdúdorogi püspökség létesítésére vonatkozó kormánynyilatkozat másolata

Budapest, 1912. április 10.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 3. fol. 138r–139v. Tisztázat.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1912–XXV–926–2382. Másolat.

Az alábbi átirás a tisztázat alapján készült.

57437

Vallás és Közoktatásügyi M. Kir. Minister

Ad 1489/el. szám

Declarationes et sponiones regii gubernii hungarici de nova dioecesi graeci ritus in Hungaria erigenda.

Decursu tractationum, quae consentiente Sua caes et regia Apostolica Majestate in causa novae dioecesis graeci ritus in Hungaria erigenda cum Apostolica susceptae fuere, regium gubernium hungaricum solemni forma hasce sponiones Apostolicae Sedi fecit:

I. Quoad linguam liturgicam novae dioecesis regium gubernium hungaricum se obligat ad auxilium Episcopis omni ope atque opera praebendum, ut in nova dioecesi graeci ritus in Hungaria cum sede episcopali in urbe „Hajdu-Dorogh” erigenda tamquam lingua liturgica adhibeatur graeca antiqua, sicut a Sancta Sede decretum est, vernacula vero ea tantum ratione in functionibus extra-liturgicis toleretur, qua in ecclesia latini ritus ad normam Decretorum S. Sedis illa uti fas est. Ut autem sacerdotibus tempus suppetat ad linguam graecam antiquam addiscendam, tribus insequentibus annis, at non ultra, a die decreti erectionis, in singulis paroeciis, cum lingua hungarica non sit lingua liturgica et ut talis nunquam adhiberi queat, ea lingua liturgica licite adhiberi poterit, quae hucusque usitata fuit.

II. Quoad dotationem novae dioecesis regium gubernium hungaricum praestabit:

1.) ut pro residentia novi Episcopi assignentur aedes a communitate Hajdu-Doroghensi oblatae et ita adaptatae, ut in iis Episcopus et eius aula decentem et congruam habitationem habeant;

2.) ut pro dote mensae Episcopalis, quatenus novus Antistes eiusque legitimi successores suam tueri dignitatem possint, summa 40.000 Coronarum tribuatur ex publico aerario regio quotannis solvenda,

3.) ut pro sustentatione curiae Episcopalis necnon pro tegendis expensis officii dioecesanii exsolvantur quotannis similiter ex aerario publico regio hungarico 12.000 Coronarum.

4.) ut sex Canonicis, ex quibus Capitulum in ecclesia cathedrali novae dioecesis instituendum constabit, praeter decentem et congruam habitationem in aedibus a communitate Hajdu-Dorogensi erigendis, annua salaria ea ratione tribuatur, qua membra ceterorum Capitulorum graeci ritus in Hungaria dotari solent, nempe Archi-Presbitero seu Praeposito Majori penduntur 6200 Coronarum, Archidiacono seu Lectori 5600 Coronarum Ecclesiarchoe seu Custodi 4900 Coronarum, Scolastico 4700 Cor. Chartophylacae seu Cancellario 4500 Coronarum, Praebendato 4100 Coronarum.

5.) ut expensae pro servandis aedibus Episcopalibus et Capituli, pro sacratio Cathedralis Ecclesiae ejusdem que Ecclesiae cultu et fabricae tuitione ex publico aerario regio hungarica tegantur.

6.) ut pro educando clero juniori novae dioecesis statim ac necessitas postulaverit Seminarium incunctanter erigatur, atque ut aedes Seminarii conserventur necnon expensae sustentationis professorum ac alumnorum tegantur.

III. Quoad territorium novae dioecesis regium gubernium hungaricum postulabat, ut ex dioecesi graeci ritus Eperjesensi 8 parochiae, ex dioecesi graeci ritus Munkácsiensis 70 parochiae, ex dioecesi graeci ritus Magovaradensi 52 parochiae, ex archidioecesi graeci ritus Fogarasensi 39 parochiae, ex dioecesi graeci ritus Szamosujvárensi 7 parochiae avellerentur et novae dioecesi attribuerentur. Respectu habito tamen ad conditiones quarundam parochiarum regium gubernium hungaricum deferendo votis Apostolicae Sedis consensum dedit, ut ex dioecesi graeci ritus Magovaradensi tantum 46 parochiae, ex dioecesi graeci ritus Szamosujvárensi tantum 4 parochiae, ex archidioecesi graeci ritus Fogarasensi tantum 33 parochiae avellerentur et novae dioecesi attribuerentur et quidem ex dioecesi Eperjesensi: Felsőszolca, Görömböly, Hejőkeresztur, Miskolcz, Sajópálfalva, Sajópetri, Sajószöged, Komlóska, ex dioecesi Munkácsensi[:] Bodrogkeresztur, Bodroglaszi, Mezőzombor, Szerencs, Tokaj, Tolcsva, Sárospatak, Sátoraljaujhely, Végardó, Zemplén, Bodrogszerdahely, Cséke, Dámóc, Kisdobra, Dobrogmező [sic-Bodrogmező], Zemplénagárd, Bököny, Hajduböszörmény, Debreczen, Hajdudorog, Érpatak, Tiszböd, Ujfehértó, Ajak, Révaranyos, Nyirkarász, Nyirmada, Nyirtass, Tornyospálca, Nyirgyulai, Kállósemlyén, Kisléta, Levelek, Máriapócs, Nyírbakta, Biri, Kotaj, Nagykálló, Napkor,

Nyiregyháza, Oros, Nyirpazon, Nyirgelse, Nyirbéltek, Nyirlugos, Nyirpilis, Penészlek, Piricse, Balsa, Buj, Kenézlő, Vencsellő, Timár, Nyirderes, Fábiánháza, Gebe, Hodász, Nagydobos, Nyircsászári, Nyirvasvári, Opályi Nyirparasznya, Jánk, Kökényesd, Nagypeleske, Sárközujlak, Nagykároly, Szatmárnémeti, Szárazberek, Turterebes; ex Dioecesi Szamosujvárensi: Batiszvasvári, Szatmár (Parochiae rumena) Szatmárudvari, Józsefháza; ex dioecesi Magnovaradensi: Amacz, Szatmárzsadány, Nagykolcs, Csengerbagos, Csegöld, Csengerujfalu, Ovári, Pete, Porcsalma, Szamosdob, Vetés, Csomaköz, Domahida, Gencs, Kismajtény, Nagykároly (Parochiae rumena), Reszege, Szaniszló, Érdengeleg, Érendréd, Mezőterem, Portelek, Vezend, Éradony, Érkörtvélyes, Értarcsa, Gálospetri, Nyiracsád, Nyiradony, Piskolt, Nyirábrány, Vasad, Álmosd, Bagamér, Érkenéz, Érselind, Hosszupályi, Kakad, Nagyléta (Parochiae rumena), Nagyléta, Pocsaj, Vértes, Makó, Nagyvárad, Szentandrás; ex archidioecesi Fogarasensi: Árkos, Nagyborosnyó, Nagykászon, Csikszentgyörgy, Csiklázárfalva, Gelencze, Illyefalva, Lemhény, Lisznyó, Kézdiszentkereszt, Torja, Abásfalva, Alsóboldogfalva, Bözőujfalu, Sóvárad, Szárazajta, Székelyszenterzsébet, Székelyudvarhely, Oláhzsákod, Gyergyóalfalu, Csikszentdomokos, Szépvíz, Gyimesbükk, Gyergyószentmiklós, Gyergyóvasláb, Nyáradandrásfalva, Nyárádbálintfalva, Harasztkerék, Nyáradkarácson, Kebeleszentivány, Marosvásárhely, Székelysárd, Szentháromság, Szentlőrincz, Kisteremi; ex archidioecesi Strigoniensi: Budapest.

Parochiae in Budapest, Makó, Magnovarad (Nagyvárad) licet a corpore novae dioecesi per magnas distantias separentur, complectuntur [ta]men fideles, qui fere exclusive labii hungarici sunt, quique ideo maxime opus habent, ut loco, linguae liturgicae slavicae vel rumenae lingua antiqua graeca uti possint.

Quapropter regium gubernium hungaricum insistere debet, ut hae parochiae: Budapestiensis, Makóensis et Magnovaradiensis novae dioecesi incorporentur. Generatim regium gubernium hungaricum postulat, ut fideles graeci ritus per Comitatus Pest-Pilis-Solt-Kiskun, Heves, Békés, Csongrád, et ex parte per comitatum Csanád dispersi novae dioecesi attribuantur et sub jurisdictione Ordinarii novae dioecesis constituentur eo vel magis, quod hac ratione sperari potest schismaticos in his territoriis existenses faciliiori modo ad sacram unionem redituros esse.

Quoad parochias ex archidioecesi Fogarasensi separandas, quae similiter a territorio novae dioecesis per discontinuitatem separantur regium gubernium hungaricum postulat, ut hae parochiae per vicarium ab Ordinario novae dioecesis constituendum regantur, de cuius vicarii dotatione ea ratione providebitur, prout vicarii aliarum dioecesium graeci ritus Hungariae dotantur.

IV. Quod sedem novae dioecesis, regium gubernium hungaricum sedem episcopalem statuendam cupit in Hajdu-Dorogh, quae civitas satis ampla et vitae commodis abundanter provisa est atque numerositate fidelium graeci ritus prima et maxima est inter parochias graeci ritus totius Hungariae.

V. Quoad Ecclesiam Cathedralem novae dioecesis, regium gubernium hungaricum in Ecclesiam Cathedralem instituendam cupit Ecclesiam parochialem in Hajdu-Dorogh existentem et Beatae Mariae Virgini sub titulo Praesentationis dicatam, quae decora et opportuna omnino dignoscitur ad Cathedralis sedis officia rite obeunda et ad episcopale Presbiterium inibi statuendum.

Datum Budapestini die 10 április 1912.

Zichy m. p.

minister cultus et publicae instructionis

329. Radu Demeter nagyváradi görög katolikus püspök átíratá Girolamo Gotti bíborosnak, a Propaganda Fide Kongregáció prefektusának a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások tárgyában

Nagyvárad, 1912. április 12.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 2. fol. 148r–149r. Másolat.

Copia

31694

No 1361/1913

Eminentissimo Principe,

Prima delle feste della Risurrezione di N. S. arrivando alla mia residenza di Granvaradino, ho trovato qui alcuni scritti, nei quali i fedeli di alcune parrocchie appartenenti alla mia diocesi protestano contro l'intenzionata loro incorporazione alla nuova diocesi ungherese di rito greco da erigersi.

Attenta la gravità della causa e siccome la mia diocesi sta sotto l'alta protezione della Sacra Congregazione de Propaganda Fide, tengo mio sommo dovere di presentare questi protesti in originale rumeno ed in versione latina a Vostra Eminenzacon l'umile preghiera, affinché Vostra Eminenzasi degni benignamente a sottoporli alla sapientissima deliberazione di Sua Santità il Sommo Pontefice.

Al medesimo tempo mi premitto di osservare, che i fedeli di queste parrocchie sono rumeni, i quali però, in seguito alle varie circostanze della vita, nell'uso familiare hanno perduto la conoscenza della lingua rumena quasi del tutto.

Le parrocchie in tutto rumene e din grande numero appartenenti a questa medesima Diocesi, che pure s'intenziona metterle alla nuova Diocesi,

non hanno fatto nessun protesto fino adesso, essendo la popolazione nella fermissima persuasione, che in seguito ai passi fatti dal nostro Episcopato presso la S. Sede, riguardo ad esse non si farà nessun cambiamento.

Nel bacio della Sagra Porpora con profondissima venerazione, mi professo

Di Vostra Eminenza

Granvaradino, ai 12 Aprile 1912.

umilissimo ed ossequentissimo servo:

firmato – Demetrio Radu

Vescovo di rito greco rumeno di Granvaradino

**330. Radu Demeter nagyváradi görögkatolikus püspök átíratá
Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciatúrai ügyvivőnek a
Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában**

Nagyvárad, 1912. április 12.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 2. fol. 256rv. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciatúra levéltárában őrzött tisztázat alapján:
CÂRJA, CXV., 254. Az alábbi átírás szintén a tisztázat alapján készült.

Reverendissimo Monsignore,

I giornali di Budapest, cantando grandiosa vittoria, in data del 12 Aprile 1912, cioè d'oggi, pubblicano questo comunicato semi-officioso: „La Santa Sede ha dichiarato anche in modo officioso al nostro Ambasciatore presso il Vaticano, che anche in principio* da il suo consenso alla erezione del nuovo vescovado greco-cattolico ungherese. Merry del Val, Segretario di Stato, si è presentato in persona al nostro Ambasciatore presso il Vaticano per informarlo intorno a questa decisione del Papa”. Il comunicato è accompagnato da una lunga esposizione, in essenza identica a quella contenuta nella nota Promemoria del governo.

Naturalmente, che per quanto grande è la gioia presso gli ungheresi, altrettanto è la tristezza presso i Rumeni per questa cosa. Come si svilupperanno poi le cose vedremo.

Ho tenuto per mio dovere di comunicarle questa cosa, mentre coi sensi di vera stima mi professo,

Reverendissimo Monsignore

Granvaradino 12 Aprile 1912.

devotissimo servo

†Demetrio Radu

episcopus.

* versione testuale

331. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár utasítása Francesco Rossi Stockalper bécsi nunciátúrai ügyvivőnek a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos egyeztetések tárgyában

Róma, 1912. április 13.

ASV Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 2. fol. 260rv. Tisztázat.

KIADVA: a bécsi nunciátúra levéltárában őrzött tisztázat alapján: CÂRJA, CXVII., 256. Az alábbi átírás szintén a tisztázat alapján készült.

No. 56712

Dal Vaticano, 13 Aprile 1912

Monsignor Rossi Stockalper

Incaricato Interino d’Affari della Santa Sede, Vienna.

Reverendissimo Monsignore,

Mi sono regolarmente pervenuti i rapporti⁵¹⁷ della Signoria Vostra No. 270 e 286 in data, rispettivamente del 24 e del 31 Marzo prossimo passato e relativi ambedue all’erezione di una nuova diocesi di rito greco in Ungheria.

In proposito, mi occorre di significarle, per sua conoscenza e norma, che nelle trattative preliminari fra la Santa Sede ed il Governo ungherese intorno all’accennato argomento si è felicemente raggiunto un accordo completo sui diversi punti in discussione. Restano pertanto ad espletarsi le sole pratiche ufficiali, il che potrà farsi con molta sollecitudine.

Accuso altresì, a Vostra Signoria ricevimento dell’altro rapporto No. 296 del 4 corrente su „la crisi ungherese” e la ringrazio delle notizie fornitemi al riguardo. Infine, con sensi di ben sincera stima mi ripeto

di Vostra Signoria Reverendissima

Affrettatissimo per servirla

Rafael Cardinale Merry del Val

332. Ludwig von Pastor, a római Osztrák Történeti Intézet igazgatójának naplóbejegyzése a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos szentszéki bejelentésről

Róma, 1912. április 13.

KIADVA: Ludwig Freiherr von Pastor (1854–1928): *Tagesbücher – Briefe – Erinnerungen*, Hrsg. von WILHELM WÜHR, Heidelberg, 1950, 547.

13 April. Groß war mein Erstaunen, als ich heute in den Zeitungen die Drahtnachricht aus Pest las, daß der Vatikan bereits erklärt habe, stimme grundsätzlich der Errichtung des neuen griechisch-katholischen ungarischen Bistums zu. Trotzdem ersuchte mich der Erzherzog telegraphisch, doch noch in Rom zu intervenieren. Ich kann mir, falls die Zeitungsmeldungen stimmen, nicht mehr viel erhoffen.

---

⁵¹⁷Lásd: 300. és 311. számú dokumentum.

**333. Jeszenszky Sándor miniszterelnökségi államtitkár
átirata Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi
egyházmege felállítására vonatkozó kormánygaranciák tárgyában**

Budapest, 1912. április 14.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVIII. fol. 212rv. (MNL OL X
869, W 875 tekercs, 579. felvétel). Tisztázat.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1912–XXV–926–2382. Fogalmazvány.

Az átírás a tisztázat alapján készült.

Nagyméltóságú Gróf Berchtold Lipót Urnak, belső titkos tanácsos, stb.
a cs. és kir. Ház és a közös külügyek miniszterének, Bécs.

Nagyméltóságú Minister Ur!

Hivatkozással folyó évi április hó 5.-én kelt nagybecsü magánlevelére s
április hó 8.-án 7. szám alatt kelt bizalmas táviratára, van szerencsém az új
gör. kath. egyházmege létesítésére vonatkozó kormánynyilatkozatoknak
összefoglaló iratát ide csatolva Nagyméltóságodnak azon tiszteletteljes
kérelemmel megküldeni: hogy azt külügyi képviseletünk útján mielőbb az
apostoli Szentszékhez juttatni méltóztassék.

Fogadja Nagyméltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását.

Budapesten, 1912. évi április hó 14.-én.

A miniszterelnök helyett:

Jeszenszky, államtitkár

**334. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár
átiratfogalmazványa Franz Xaver Nagl bíboros, bécsi érseknek a
Hajdúdorogi egyházmege felállítása elleni román tiltakozások
tárgyában**

Róma, 1912. április 15.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 2. fol. 137rv. Fogalmazvány.

56723

Ho ricevuto il pregiato foglio⁵¹⁸ in data 9 corr., col quale l'Eminenza Vostra
si compiaceva di parteciparmi il desiderio espresso da Sua Altezza Imperiale
e Reale l'Arciduca Francesco Ferdinando che nel proceder all'erezione della
nuova diocesi di rito greco in Ungheria si usi riguardo alla suscettibilità dei
Rumeni cattolici.

Ringraziando l'Eminenza Vostra della cortese comunicazione, La prego
di voler assicurare il prelodato Principe Imperiale che la Santa Sede terrà
conto, nei limiti del possibile, dei sentimenti e dei desideri dei fedeli suddetti.

E profitto volentieri dell'occasione per confermare all'Eminenza Vostra
i sensi della profonda mia venerazione, con cui Le bacio umilmente le mani

---

518 Lásd: 325. számú dokumentum.

335. Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövet jelentése Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegyének az esztergomi érseki tartományba történő besorolása tárgyában

Róma, 1912. április 16.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVIII. fol. 215rv. (MNL OL X 869, W 875 tekercs, 581–582. felvétel). Tisztázat.

No 17.

Rom, am 16. April 1912.

Seiner Excellenz Herrn Leopold Graf Berchtold etc. etc. etc.

Hochgeborener Graf!

Im Verfolge meiner Berichte über die Errichtung eines neuen griechisch-katholischen Bisthums in Ungarn beehre ich mich Euer Excellenz ergebenst zu melden dass man im Vatikan den Wunsch und die Absicht geäußert hat, das zu errichtende neue griechisch-katholische Bisthum gleich den Bisthümern von Munkács und Eperjes der Metropolitanjurisdiktion des Fürstprimas von Ungarn zu unterstellen.

Genehmigen Euere Excellenz den Ausdruck meiner Ehrfurcht.
Schönburg

336. Leopold Berchtold külügyminiszter átiratfogalmazványa Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövetnek a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos kormánygaranciák tárgyában

Bécs, 1912. április 21.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVIII. fol. 219rv. (MNL OL X 869, W 875 tekercs, 584–585. felvétel). Fogalmazvány.

No. 1633.

Prinz Schönburg Rom

Wien 21./IV 1912

Mit dem Berichte⁵¹⁹ vom 1. I. Mts. No 14, und dem Telegramme⁵²⁰ vom 6. I. Mts. N 21, haben I ./ . gemeldet, dass der Kardinalstaatssekretär sich in Angelegenheit der Errichtung des neuen ungarisch-unierten Bisthums eine Note erbeten hat, in welcher alle Detailpunkte und Deklarationen, wie

---

519 Lásd: 313. számú dokumentum

520 Lásd: 321. számú dokumentum

sie im Verlaufe der letzten Wochen festgesetzt wurden genau wiederholt werden sollten.

Ich habe nicht verfehlt, den h. kgl. ung. Ministerpräsidenten von diesem Wunsche Sr. Eminenz in Kenntnis zu setzen und hat mir die kgl. ung. Regierung nunmehr des beifolgende Schriftstücks⁵²¹ zukommen lassen, welches sich als eine Zusammenfassung sämtlicher Deklarationen des kgl. ung. Regierung darstellt.

Ich beehre mich l ./.. zu ersuchen, dieses Dokument mit einer entsprechenden Einbegleitung an den H. Kardinalstaatssekretär gelangen lassen zu wollen.

Empf.

337. Raymund Netzhammer bukaresti érsek naplóbejegyzése a X. Piusz pápánál tett látogatásáról

Róma, 1912. április 24.

NETZHAMMER, NIKOLAUS (Hrsg.): *Raymund Netzhammer: Bischof in Rumänien*. 2 Bände. Südostdeutsches Kulturwerk, München 1995–1996. I. 361–363.

Rom. Mittwoch, 24. April 1912

Die nachgesuchte Audienz wurde mir schon für heute gewährt und auf den Vormittag angesetzt. - Der Heilige Vater Pius X. sieht gut und frisch aus, hat aber sichtlich gegenüber vor drei Jahren an Körpergewicht abgenommen. Es dauert keine drei Minuten und schon dreht sich unser Gespräch ganz lebhaft um das neue magyarische Bistum. Der Papst sagt:

„Es ist kein Grund vorhanden, sich des neuen ungarischen Bistums wegen zu be- unruhigen!“

„Eure Heiligkeit setzt großes Vertrauen in die Magyaren!“

„Gewiß! Aber manchmal sind die Ungarn schon schreckliche Leute! Man muß nur bedenken, wie sie es gerade jetzt dem alten Kaiser machen!“

„Aber der Kaiser kommt den Ungarn doch immer wieder entgegen und gibt nach!“

„Was will er anders machen? Er sucht sie zu gewinnen! Bisweilen muß er sogar Bischöfen nachgeben und unter diesen gibt es in Ungarn merkwürdige Herren, wie der Bischof von Erlau und auch Ihr Mitbruder Kardinal Vászary!“

„Mir scheint, daß gerade diese Herren den Kaiser für ihre Pläne gewonnen haben und den Heiligen Vater in der Frage der ungarischen Sprache als liturgische Sprache täuschen und Eure Heiligkeit vor vollendete Tatsachen stellen werden!“

---

521 Lásd: 328a. számú dokumentum.

„Das tun doch die Ungarn nicht!“

„Heiliger Vater! Ich weiß es von Monsignore Várady, als er noch als Ministerialrat an der Quelle im Kultusministerium saß!“

„So, von Monsignore Várady! Ich kannte ihn schon in Venedig; lange habe ich mich gegen seine Ernennung zum Bischof gewehrt, gab aber schließlich nach. Als Ministerialrat hat er nicht schlecht gewirkt, aber seine Idee, die Bischofsgüter teilweise den Bauern zu überlassen, hielt ich nicht für gut und habe es ihm auch gesagt. Wie hat er sich Ihnen gegenüber bezüglich der ungarischen Kirchensprache geäußert?“

„Daß man diese einfach einführen und den Hl. Stuhl vor eine vollendete Tatsache stellen werde!“

„Diese Tendenzen der Ungarn sind mir nicht unbekannt und wir bekämpfen sie. Aber in der neuen Diözese ist als Kirchensprache die altgriechische vorgesehen, wie es schließlich die Ungarn selbst nach Abweisung der ungarischen Sprache vorgeschlagen und angenommen haben.“

„Ob das wohl gehalten wird? Die orientalischen Kirchenbücher sind ja schon ungarisch übersetzt und liegen gedruckt vor!“ „Das weiß ich, sie stehen dort drüben!“

„Es gebe jetzt schon magyarisch-unierte Priester, sagt man, welche die Liturgie in der ungarischen Landessprache feiern. Ich fürchte wirklich, daß der Heilige Vater in dieser wichtigen Angelegenheit getäuscht werde.“

„Das ist ja möglich! Aber ich muß es doch glauben, wenn mir der Primas von Ungarn und seine Bischöfe versichern, daß man nicht die ungarische Landessprache, sondern nach unserem Befehle das Altgriechische als liturgische Sprache in der neuen Diözese anwenden werde!“

„Daß die Ungarn diese Verordnung durchführen werden, nimmt wohl kein Rumäne an!“

„Die Rumänen haben den Ungarn nichts vorzuwerfen! Im Grund benutzen die Rumänen zu Unrecht ihre rumänische Volkssprache als liturgische Sprache!“ „Heiliger Vater! Ich fürchte, daß in Rumänien eine große Aufregung und besonders auch gegen uns römische Katholiken entsteht, wenn bekannt wird, daß viele rumänisch-unierte Pfarreien Siebenbürgens zur neuen magyarischen Diözese geschlagen werden!“

„Ich hoffe, es werde alles ruhig verlaufen! Sie selbst werden ja auch in Ihren Kreisen beschwichtigend und aufklärend wirken! – Wie geht es dem alten Herrn Minister Sturdza? Ist er noch nicht katholisch geworden?“

**338. Pálffy Móric szentszéki követségi tanácsos számjeltávirata
Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi
egyházmege felállításával kapcsolatos egyeztetések tárgyában**

Róma, 1912. április 24.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVIII. fol. 233rv. (MNL OL X
869, W 875 tekercs, 596. felvétel). Számjeltávirat.

Graf Pálffy

ddto. Rom, 24. April 1912.

Chiffre.

Bezug auf Telegramm No. 21.

Wollte Deklaration der königlich ungarischen Regierung mit einer analogen Einbegleitung wie in den früheren Fällen Kardinal-Staatssekretär übergeben. Seine Eminenz wünscht indessen, dass die Einbegleitung mit Rücksicht auf erfolgte Einigung in allen wesentlichen Punkten diesmal formelles Ansuchen an den heiligen Stuhl enthalte, fragliche Diöcese zu errichten. Papst würde mit der Ausfertigung der Bulle antworten. Bin ich ermächtigt, diesem Wunsche zu entsprechen und mich dabei auf eine Weisung meiner Regierung zu berufen?

**339. Lukács László miniszterelnök számjeltávirata Leopold
Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmege
felállításával kapcsolatos egyeztetések tárgyában**

Budapest, 1912. április 25.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVIII. fol. 227rv. (MNL OL X
869, W 875 tekercs, 591. felvétel). Számjeltávirat.

kgl. ung. Ministerpräsidium

ddto. Budapest, 25. April 1912.

No. 252/t aufg. 11 U. 40 M a.m./ einget. 12 „, 40 „, p.m.

Nachdem seitens ungarischer Regierung hinsichtlich des neuen Bistums bereits alle erwünschten, insbesondere auch die weitgehendsten materiellen Garantien geboten wurden und nunmehr noch die Ausstellung der päpstlichen Bulle übrig ist, beehrt sich das unterzeichnete Ministerpräsidium die ergebenste Bitte zu stellen, in geeignet scheinender Weise auf das Nachdrücklichste hinwirken zu wollen, dass die in Rede stehende Bulle nunmehr mit aller Beschleunigung ausgestellt werde.

Für eine tunlichst dringende Verständigung über das im Gegenstande Veranlasste wäre zu besonderem Danke verpflichtet das königlich ungarische Ministerpräsidium.

**340. Leopold Berchtold külügyminiszter számjeltávirata
Lukács László miniszterelnöknek a Hajdúdorogi egyházmegye
felállításával kapcsolatos egyeztetések tárgyában**

Bécs, 1912. április 25.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1912–XXV–926–2628. Számjeltávirat.

Érk. Bécsből, 1912. évi április hó 25-én este 9 ó. 30 p.

Bezug auf Telegramm vom 22 l. M. No. 249/T und vom 25 d. M. No. 252/T.⁵²²

K. u. k. Botschafter beim heiligen Stuhl telegrafiert, dass die letzt zusammengefasste Declaration betreffend neuer Auskünfte – uni[e]rten Bistums (dortamtliche geschätzte Note⁵²³ 14. l. M. No. 2382) dem Cardinal-Staatsekretär mit einer analogischen Einbegleitung, wie in den früher fälligen, übergeben wollte.

Seine Eminenz wünschte jedoch, dass die Einbegleitung, mit Rücksicht auf die erfolgte Einigung, in allen wesentlichen Punkten diesmal auch noch formelle Ansuchen an den heiligen Stuhl enthalte, die fragliche Diöcese zu errichten. Der Papst würde mit der Ausfertigung der Bulle antworten.

Die k. u. k. Botschaft fragt nun an, ob sie ermächtigt sei diesem Wunsche Cardinals zu entsprechen.

Ich ersuche Euer Excellenz um geneigte telegrafische Zustimmung um Botschaft am Vatican mit beschleunigter Finalisirung der Angelegenheit beauftragen zu können.

Berchtold

**341. Lukács László miniszterelnök számjeltávirat-fogalmazványa
Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi
egyházmegye felállításával kapcsolatos egyeztetések tárgyában**

Budapest, 1912. április 27.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1912–XXV–926–2628. Számjeltávirat-
fogalmazvány.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVIII. fol. 237rv. (MNL OL X 869, W 875 tekercs, 598. felvétel). Német fordítás.

Hivatkozással április hó 25-én kelt számjeles táviratára,⁵²⁴ tisztelettel értesitem Nagyméltóságodat: hogy az új gör. kath. püspökség felállítása és kanonizálása érdekében kívánt formális megkeresést az eddigi gyakorlatnak megfelelőleg Ő Felsége, mint legfőbb kegyur fogja a Szentszékhez intézni, a mely latin nyelvű megkeresést a

---

522 Lásd: 339. számú dokumentum

523 Lásd: 333. számú dokumentum

524 Lásd: 340. számú dokumentum

vallás- és közoktatásügyi minister ur, mihelyt azt a napokban teendő legalázatosabb előterjesztésére Ő Felsege aláírja, Nagyméltóságodhoz fog eljuttatni oly czélból, hogy azt követségünk útján a Szent Atyának átadni méltóztassék. Nagykövetünk külön formális megkeresése tehát ezuttal mellőzhető.

1912. április 27.

342. Leopold Berchtold külügyminiszter átirata Lukács László miniszterelnöknek a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos egyeztetések tárgyában

Bécs, 1912. április 27.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1912–XXV–926–2672. Tisztázat.
ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVIII. fol. 235rv. (MNL OL X 869, W 875 tekercs, 597. felvétel). Fogalmazvány.

Minister des Außern.

Wien, am 27. April 1912.

Euer Exzellenz!

Mit meinem Telegramme⁵²⁵ vom 25. I. M., Nr. 9, betreffend das neue ungarisch-unierte Bistum, war ich dem Falle, Euer Exzellenz von einem Wunsche des Herrn Kardinalstaatssekretärs Mitteilung zu machen, wonach in der die zusammenfassende Deklaration⁵²⁶ der königlich ungarischen Regierung einbegleitenden Note der k. u. k. Botschaft beim Vatikan auch noch das formelle Ansuchen an den heiligen Stuhl enthalten sein solle, die fragliche Diözese zu errichten.

Nachdem die k. u. k. Botschaft beim heiligen Stuhle ihre Euer Exzellenz mitgeteilte bezügliche telegraphische Meldung noch durch einen gegenständlichen Bericht ergänzt hat, beehre ich mich, Euer Exzellenz eine Abschrift desselben zu Hochderselben näheren Information in der Anlage zu übermitteln.

Indem ich einer ehestgeneigten Rückäußerung im Gegenstande entgegen sehe, erneuere ich Hochdenselben den Ausdruck meiner ausgezeichnetsten Hochachtung.

Berchtold

---

525 Lásd: 340. számú dokumentum

526 Lásd: 328a. számú dokumentum

342a. Berchtold külügyminiszter átiratának melléklete: Pálffy Móric szentszéki követségi tanácsos jelentése a külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos egyeztetések tárgyában

Róma, 1912. április 25.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1912–XXV–926–2672. Másolat.
ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVIII. fol. 228r–229v. (MNL
OL X 869, W 875 tekercs, 592–594. felvétel). Tisztázat.

Az alábbi átirás a másolat alapján készült.

Abschrift eines Berichtes des Grafen Pálffy, ddo. Rom,
25. April 1912, Nr. 19.

Wie ich bereits mit meinem ergebensten Telegramme⁵²⁷ Nr. 23 von gestern zu melden die Ehre hatte, habe ich das mit dem hohen Erlasse⁵²⁸ vom 21. d. M., Nr. 1633, herabgelangte Résumé der kgl. ungarischen Regierung, in welchem die früheren Deklarationen, betreffend das neu zu errichtende griechisch-katholische Bistum zusammengefaßt werden, dem Kardinalstaatssekretär gestern überreichen wollen und zwar mit einer Note einbegleitet, die, wie die früheren analogen Noten dieser k. und k. Botschaft, rein formaler Art war.

Seine Eminenz nahm in die beiden Schriftstücke Einblick und bemerkte daraufhin, daß die vorliegende Zusammenfassung zwar ganz dem Wunsche entspreche, den er diesbezüglich geäußert habe, hingegen hätte er erwartet, daß die Einbegleitung nunmehr das formelle Ansuchen an die Kurie enthalte, die Angelegenheit des griechisch-katholischen Bistums zu finalisieren. Die einschlägigen Verhandlungen seien ja glücklich zu Ende geführt und der Heilige Vater sei bereit, die Errichtungs-Bulle ausfertigen zu lassen. Formell sei es aber nötig, daß der Kardinal-Staatssekretär einen bezüglichen Antrag beim Papste stelle und hiez zu bedürfe er als Substrat, die offizielle Aufforderung unsererseits, dies zu tun.

Wenn ich auch der Initiierung und dem ganzen bisherigen Verlaufe dieser Angelegenheit entsprechend kein Bedenken erblickt hätte, diesem Wunsche ohne weiters Folge zu leisten, so hätte ich dies doch nur im Namen der Botschaft tun können, nicht aber mit Berufung auf einen hohen Auftrag meiner Regierung, da mir ein solcher nicht zugekommen ist.

Unter diesem Umständen habe ich es für notwendig gehalten, Euer Excellenz zunächst den Sachverhalt telegraphisch kurz zu melden und um Hochderen Instruktion zu bitten, ob ich dem Wunsche Kardinal Merry del Vals mit Berufung auf eine entsprechende Weisung stattgeben kann.

Genehmigen u. s. w.

Tekintettel a 2628/912 ME szám alatt tett intézkedésre, jelen iktatmány ad acta. Bpest 912. IV/29., K. Balogh

---

527 Lásd: 338. számú dokumentum

528 Lásd: 336. számú dokumentum

**343. Szabó Jenő főrendiházi tag, elnök (Görög Szertartású
Katholikus Magyarok Országos Bizottsága) cikke a debreceni
egyetemről és a Hajdúdorogi egyházmegye székhelyéről**

Budapest, 1912. április 28.

Az Újság 1912. április 28.

KIADVA: Szabó Jenő: *A görög-katholikus magyarság utolsó káhvária-útja, 1896–1912*, Budapest, 1913. 215–218.

Felekezeti egyetemek és a gör. kat. magyarság

Az a fordulat, hogy Magyarországon ezentúl csak állami egyetemek legyenek, de bizonyos mérvű felekezeti jelleggel, bennünket, görög katolikus magyarokat is közléről érdekel. A budapesti egyetem máris ilyen vegyes jellegű, most ilyené akarják tenni a debrecenit, később pedig a még függőben levő pozsonyit. Az előbbit az ágostai, az utóbbit pedig az evangélikus felekezet számára s azt hiszik, hogy ilyen módon, a felekezetek törvényes jogegyenlősége mellett, a római katolikus és a protestáns egyház uralkodó jellege társadalmi úton, sőt némileg az állam hozzájárulásával, állandóan biztosítható lesz. Hiszik nyilván azt is, hogy ezt a magyarság érdeke követeli.

A görög katolikus egyház érdeke általában véve azonos az egyetemes katolikus egyházzal, de még sem egészen azonos. A törvény és a társadalom előtt mint egyvallásúak szereplünk ugyan, de külön felekezet gyanánt, miért is a jelzett megoldás által felekezeti jellegünk szenvedne. Ám ezt az áldozatot mi hazafias megnyugvással meghoznánk akkor, ha e megoldás a magyarság érdekét szolgálná, de úgy látjuk, hogy a görög katolikus magyar püspökség megalapításával a dolog megfordítva áll. Nevezetesen pedig ilyen megoldás mellett a magyar püspökség megalapításának hatása csakis az úgynevezett mentési akcióra szorítkoznék; ellenben kockáztatva volna az a nagy, bár csak közvetett hatás, amelyet különben e magyar püspökség megalapításától, különösen a nemzetiségi kérdés szerencsés megoldása tekintetében mindenki jogosan várhatna.

Ez a nagy nemzeti cél vezetett bennünket akkor, amikor szóba hoztuk, hogy az új egyházmegye alapításával kapcsolatban a debreceni egyetemen ne csak református, hanem görög katolikus hittani fakultás is állíttassék fel és az új egyházmegye papnöveldeje is ugyanott álljon fel, még pedig középponti jelleggel, hogy abba a többi görög katolikus egyházmegyéék papnöveldekei is felvételt nyerhessenek. Teljesen feleslegesnek tartom, hogy az új egyházmegye ilyen berendezéssel való létesítésének nagy nemzeti jelentőségét részletesen fejtegessem.

Összefügg ez a kérdés az új egyházmegye székhelyének ügyével is.

Ha beérjük a görög katolikus magyarság mentésével, akkor okszerűen nem is lehetne szó más székhelyről, mint Nyíregyházáról. Mert kétségtelen, hogy Nyíregyháza városának nagyobb kulturális jelentősége és középponti fekvése mellett ez a kisebbik cél is sokkal hathatósabban biztosítható a nyíregyházi,

mint a hajdúdorogi elhelyezés mellett, ami érthetővé teszi azt, hogy az érdekelt papság és a hívek túlnyomó része Nyíregyháza mellett foglalt állást. Ha ellenben a magasabb nemzeti cél érdekében a hitoktatás és papnevelés ügyét a fentebb vázolt módon akarjuk rendezni, akkor nem feltétlenül szükséges, hogy a püspöki székhely Debrecenben legyen és nem perjudikálna e rendezésnek, ha a székhely kérdése akár Nyíregyháza, akár Hajdúdorog javára dőlné el. Ha pedig Hajdúdorogra esnék a választás, akkor az e választás mellett leginkább latba eső érzelmi és kegyeleti szempont összeegyeztethető volna úgy a görög katolikus magyarság létérdekeivel, mint a magasabb nemzeti célokkal is.

Engem e sorok megírására a református egyház egyetemes konventjének tegnap megindult tanácskozásai készítettek. E tanácskozások során az érdeklődés főképpen a debreceni egyetem ügyének szólt. Elhangzottak ilyen olyan maradi hangok is, hogy egy tisztán református egyetem, bárha csekélyebb anyagi és szellemi erővel jobb volna a tervezett és külön református hittani fakultással ellátandó állami egyetemnél. A többség természetesen egyetértett a tervezett megoldással. Senkinek se jutott azonban eszébe azt a kérdést felvetni, hogy kapcsolatosan a görög katolikus magyar egyházmegye alapításával, miért ne lehetne az egyetemet még egy görög katolikus hittani fakultással is kiegészíteni.

Sajnos, erre a kérdésre Debrecen városa már előre megadta a feleletet. Köztudomású ugyanis, hogy a kormány eleinte Debrecen kívánta az új püspökség székhelyéül, de a város merev magatartása ezt az elhelyezést még abban a formában is elutasította, hogy a papnevelő-intézet semminemű kapcsolatba ne hozassák az egyetemmel. E magatartás indoka nem lehetett egyéb, mint az ismeretes felekezeti érzékenység és könnyű megérteni, hogy ugyanez az érzékenység még hatványozottabb módon útjában állana annak, hogy a debreceni egyetemhez más, mint református hittani fakultás is csatoltassék.

Jogos is ez az érzékenység addig, amíg nem jön ellentétbe a magyarság érdekeivel; de talán érdemes volna megfontolni, hogy a jelen esetben nem jut-e nagyon is ellentétbe a magasabb nemzeti érdekekkel.

Es én úgy látom, hogy úgy Debrecen városát, mint az egyetemes református konventet nem is az egyoldalú felekezeti álláspont, hanem az a felfogás vezette, hogy az adott esetben a református egyházi érdek egybeesik a nemzeti érdekekkel. Világos, hogy se Debrecen városa, sem pedig az egyetemes református konvent nem volt tisztában azzal, hogy az új görög katolikus magyar egyházmegye ideális létfeltételeinek hátraszorításával sokkal nagyobb nemzeti érdekeket kockáztat, mint aminőket szolgálni vél saját felekezeti érdekének és a nemzeti érdekek azonosításával. Érdemes volna tehát ezt az ügyet újból beható megfontolás alá venni.

Évtizedeken át a görög katolikus magyarság mozgalmát és nemzeti törekvéseit egyetlen egy felekezet sem kísérte nagyobb rokonszenvvel, mint a református felekezet; de viszont kritikus pillanatokban egyetlen egy felekezet sem ártott annyit ügyünknek, mint éppen a református. Nem akarok itt

más esetre hivatkozni, mint az 1896. évi ezredéves ünnepek alkalmával a budapesti egyetemi templomban tartott tüntető magyar misére, a melynek református vezetőférfiak voltak az értelmi szerzői s amely a magyar liturgia letiltását vonta maga után.

Ezt az esetet azonban teljesen kimentette szemeinkben a nemzeti együttérzésben tanúsított túlbuzgóság. Most hasonló eset előtt állunk, de pusztán csakis felekezeti, még pedig alig menthető felekezeti érzékenységből. Nem a magát görög katolikus magyarság metropolisának nevező és a múltból bizonyos joggal így nevező Hajdúdorog iránti tekintet, hanem a felekezeti szempont volt ugyanis döntő akkor, amikor Debrecen városa merevségével meghiúsította a kormány eredeti tervét.

A mostani stádiumban, amikor a székhely-kérdés még eldöntve nincsen, a Hajdúdorog iránti tekintet is azt kíváná, hogy Debrecenben görög katolikus központi szeminárium létesíttessék, külön görög katolikus hittani fakultással az ottani egyetemen, mert ez össze volna egyeztethető a hajdúdorogi püspöki székhellyel ellenkező esetben ugyanis nincs kizárva, sőt a már említett kisebbik cél kockáztatása nélkül – szerintem – elkerülhetetlen, hogy Nyíregyházára essék a választás.

Nem lehet itt azonban mértékadó sem helyi érdek, sem a felekezeti szempont, hanem a nemzeti szempontnak mindenk felett kellene állnia, miért is a kérdésnek ebből a szempontból való megfontolását legmelegebben ajánlom a döntő tényezők, különösen pedig a most üléselő egyetemes református konvent figyelmébe.

344. Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövet számjeltávirata Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítására elleni román tiltakozások tárgyában

Róma, 1912. április 29.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVIII. fol. 238rv. (MNL OL X
869, W 875 tekercs, 599. felvétel). Számjeltávirat.

No. 2945

Prinz Schönburg ddto. Rom, 29. April 1912.

No. 24 aufg. 10 U. M. p.m./ einget. 9 a.m. 30/4

Chiffre.

Nach glaubwürdigen Informationen ist rumänischerseits, und zwar auch aus dem Königreiche, neuerlich versucht worden, auf den Heiligen Vater gegen die Bewilligung des neuen ungarischen unierten Bistums einzuwirken.

Falls neugebildete königlich ungarische Regierung in diesem Falle denselben Standpunkt einnimmt wie Graf Khuen-Héderváry, wäre baldigste Erledigung des h.a. Telegrammes⁵²⁹ Nr. 23 vom 24. d. M. erwünscht.

345. Leopold Berchtold külügyminiszter számjeltávirata Lukács László miniszterelnöknek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások tárgyában

Bécs, 1912. április 30.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1912–XXV–926–2716. Számjeltávirat
ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVIII. fol. 246r. (MNL OL X
869, W 875 tekercs, 605. felvétel). Számjeltávirat-fogalmazvány.

Az alábbi átírás a számjeltávirat alapján készült.

Érk. Bécsből 1912 évi április 30-án este 8 ora 40 p.
Ministerpräsident, Budapest

Erhalten Eure Excellenz Telegramm⁵³⁰ 254/T. vom 27. d. M. und wurde inhalt desselben k. u. k. Botschafter beim heilige Stuhle verständigt. Prinz Schönburg telegrafirt nunmehrre dass nach glaubwürdiger informationen rumenischerseits versucht wurden ist auf den heiligen Vater gegen die Bewilligung des neuen ungarischen unierten Bistums einzuwirken. Ich würde es daher sehr begrüßen ehebaldigst in den besitz des Allerhöchsten Ersuchschreiben zu gelangen um dasselbe je früher seiner Bestimmung zuführ zu können.

Tudomásul szolgál, a. a., Bpest 912. junius 19. K. Balogh

346. Jeszenszky Sándor miniszterelnökségi államtitkár átirata Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegyének az esztergomi érseki tartományba történő besorolása tárgyában

Budapest, 1912. április 30.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1912–XXV–926–2629. Fogalmazvány.
ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVIII. fol. 242rv. (MNL OL X
869, W 875 tekercs, 602. felvétel). Tisztázat.

Az államtitkár átiratát a tisztázat,
a többi szövegrészt a fogalmazvány alapján közöljük.

Külügyminister visszavárolag hátiratilag megküldi Schönburg herczeg jelentését⁵³¹ az új gör. kath. püspökség felállítása tárgyában.

---

529 Lásd: 338. számú dokumentum

530 Lásd: 341. számú dokumentum

531 Lásd: 335. számú dokumentum.

A nagykövet jelentése (IV./16. No 17) szerint a Vaticánnak az a kívánsága és szándéka: hogy a felállítandó új gör. kath. püspökség – miként a munkácsi és eperjesi püspökségek – a hercegprimás iurisdictionója alá helyeztessék.

Nagyméltóságu Gróf Berchtold Lipót Urnak,
belső titkos tanácsos, stb.
a cs. és kir. Ház és a közös külügyek ministerének, Bécs.

Nagyméltóságu Minister Ur!

Hivatkozással folyó évi április hó 25.-én 1741. szám alatt kelt nagybecsü átiratára, van szerencsém Schönburg hercegnek az új gör. kath. püspökség tárgyában Nagyméltóságodhoz intézett bizalmas jelentését idecsatolva, betekintés után köszönettel visszaküldeni s egyuttal értesíteni Nagyméltóságodat, hogy a magyar kormány óhajta teljesen megegyezik a Szentszék azon szándékával: hogy az új püspökség iurisdictiono tekintetében Magyarország hercegprimásának metropoliájába osztassék be.

Ezen óhajt egyébként azon megkeresés is magában fogja foglalni, melyet – miként a folyó hó 27-iki táviratomban⁵³² már jelezni volt szerencsém – Ő Felsége mint legfőbb kegyur legközelebb Nagyméltóságod közvetítésével a Szent Atyához fog intézni.

Fogadja Nagyméltóságod kiváló tisztelem őszinte nyilvánítását.

Budapesten, 1912. évi április hó 30.-án.

A ministerelnök helyett:

Jeszenszky, államtitkár.

**347. Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövet
átirata Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a
Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában**

Róma, 1912. április 30.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 3. fol. 127rv. Tisztázat.

57428

No 45.

Rome, le 30. Avril 1912.

Monsieur le Cardinal,

J'ai d'ordre de mon Gouvernement l'honneur de transmettre à Votre Eminence sous ce pli un document portant la signature du Ministre Rl. Hongrois des Cultes et de l'Instruction Publique dans laquelle se

---

532Lásd: 341. számú dokumentum

trouvent réunis les déclarations⁵³³ déjà faites et les désires exprimés par le Gouvernement Hongrois au sujet du nouveau diocèse greco-catholique en Hongrie.

En priant Votre Eminence de vouloir bien m'accuser réception de cette pièce, je profite de l'occasion pour Vous renouveler, Monsieur le Cardinal l'expression de ma très haute considération avec laquelle j'ai l'honneur d'être de Votre Eminence

le très humble et très obéissant
serviteur
Schönburg

348. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár összefoglalója Ferenc Ferdinánd főhercegnek a Hajdúdorogi egyházmegye felállításáról

[Róma] 1912. április⁵³⁴

ASV Segr. Stato, anno 1913 rubr. 247, fasc. 2. fol. 175–177. Másolat.

ASV Arch. Nunz. Vienna, vol. 767. fasc. 7. fol. 308r–310r. Másolat.

1. La Santa Sede, onde procedere nel grave affare della erezione di una Diocesi di rito greco ungherese colla dovuta ponderazione, non ha consentito – nonostante le premure vivissime del Governo Ungherese – a dichiararsi disposta ad accettare quel progetto se non dopo maturo esame e studio accurato.

2. Fin dallo scorso Novembre, i Vescovi dell'Ungheria, compresi i Rumeni, ebbero comunicazione del progetto anzidetto, e tutti in massima lo accolsero favorevolmente. L'Episcopato Ruteno diede senza difficoltà il suo pieno consenso alla dismembrazione delle parrocchie appartenenti alle loro Diocesi.

3. Per soddisfare, nel limite del possibile, alle domande dei prelati Rumeni, la Santa Sede ha chiesto ed ottenuto che venissero tolte dall'elenco delle parrocchie, che dovranno formare la nuova Diocesi, parecchie di quelle appartenenti attualmente a Diocesi Rumene, nelle quali la maggioranza della popolazione non parla l'Ungherese e che si trovano al confine del territorio della Diocesi erigenda. Non ha potuto chiedere lo stesso per altre, le quali si trovano invece nell'interno, affine di non produrre una discontinuità di territorio anormale e dannosa per l'amministrazione diocesana.

4. La Santa Sede ha parimenti avuto dal Governo Ungherese serie e formali garanzie che esso coopererà, coi mezzi di cui dispone, a ciò che

---

533 Lásd: 328a. számú dokumentum

534 A bécsi nunciatúra levéltárában őrzött másolatra felvezetett kéziratot megjegyzés szerint az összefoglalást az államtitkár készítette 1912 áprilisában Ferenc Ferdinánd főhercegnek.

venga escluso e rispettivamente soppresso nei luoghi, in cui si fosse introdotto, l'intollerabile abuso della lingua volgare Ungherese nella Sacra Liturgia. E' stato poi fissato un sufficiente lasso di tempo, perché i Sacerdoti possano apprendere il greco antico; durante il qual tempo sarà permesso nella Liturgia l'uso del Ruteno e del Rumeno, escluso sempre l'Ungherese. – Fuori della Liturgia propriamente detta (ad esempio, nella predicazione) sarà adoperata la lingua volgare Ungherese o Rumena secondo i bisogni delle popolazioni.

5. Saranno mantenute alle attuali Diocesi Rumene i beni delle mense episcopali e fondazioni, di cui godono attualmente. – Il Governo Ungherese si è impegnato per la conveniente dotazione della nuova Diocesi.

6. Nell'esordio della Bolla di erezione della nuova Diocesi saranno fatti ampi elogi della cattolica popolazione Rumena.

7. Il Clero della nuova Diocesi greco-cattolica dovrà essere reclutato a norma del diritto comune, fra coloro che appartengono al rito orientale, non essendo ad alcuno lecito di passare ad altro rito senza la venia della Sede Apostolica. – Per ciò che riguarda il matrimonio dei Sacerdoti appartenenti alla detta Diocesi, è chiaro che essi si atterranno alle leggi vigenti, a tale riguardo, nella chiesa greca.

8. E' dottrina indubitata che il Sommo Pontefice nella somma pienezza della Sua potestà Apostolica può con una costituzione posteriore derogare alle disposizioni di una costituzione anteriore.

9. Finalmente è lecito sperare che la erezione della nuova Diocesi porga un argine alla propaganda protestante e russo-scismatica fra le popolazioni cattoliche di rito greco dell'Ungheria.

10. Siccome poi è stato da taluni affermato che il Governo Ungherese avrebbe stanziato una somma per la traduzione e stampa dei libri liturgici orientali, in lingua Ungherese, da servire per la nuova Diocesi, è opportuno notare che già nel 1904 la somma di 400.000 Corone venne statuita nel bilancio dello Stato per l'edizione di libri liturgici, non però Ungheresi, ma paleoslavi, e che il motivo di ciò quello d'impedire l'importazione dalla Russia di libri liturgici scismatici, importazione pericolosa non solo dal punto di vista politico, ma anche dal lato religioso.

Del resto, i libri suddetti (il cui testo è stato studiato da una speciale commissione, la quale ha già, terminato i suoi lavori) dovranno, prima di essere stampati a conto dello Stato, venire sottoposti all'approvazione della Santa Sede. – La traduzione poi non ancora effettuata – di questi libri liturgici anche in Ungherese, è stata dalla Santa Sede permessa soltanto per uso privato, affinché i fedeli Ungheresi capiscano il rito slavo, ma non mai per uso liturgico.

349. Franz Xaver Nagl bíboros, bécsi érsek átirata Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítására tárgyában

Bécs, 1912. május 1.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 2. fol. 139r. Tisztázat.

56723

Vienna 1. Maggio 1912

Eminenza Reverendissima

La pregiata risposta⁵³⁵ rigurado all'erezione di una nuova diocesi in Ungheria comunicai al Serenissimo Arciduca Francesco Ferdinando, il quale mi pregò di ringraziarne Vostra Eminenza Reverendissima ed in pari tempo di supplicarLa ancora una volta, che venga almeno ritardata la pubblicazione dell'erezione, perche l'Arciduca vede in cio un passo avanti verso la magyarizzazione forzata del popolo rumeno. Mi fece pure sapere, che ha fatto passi presso il nuovo Ministro-Presidente ungherese Signor di Lukacs, il quale farà studiare di nuovo la questione.

Mentre trasmetto cio ai saggi riflessi di Vostra Eminenza Reverendissima oso da parte mia aggiungere, che non starebbe male di inviare un delegato (non ungherese) in quella ragione, onde constatare, nella qual lingua si fanno oggi le prediche ed il catechismo e poi la parte strettamente liturgica del servizio divino. Lo dico, perche pare manchino costi le solite visite annuali pastorali con i relativi protocolli, mentre d'altre parte il Serenissima Arciduca opina, che le informazioni fatte pervenire alla Santa Sede siano compilate da persone, che non furono testimoni oculari del vero stato delle cose.

Colgo ben volentieri quest'occasione, onde rafferma i miei sensi di profonda venerazione, colla quale bacio umillimamente la mani di

Vostra Eminenza Illustrissima e Reverendissima

domo, obblmo ummo servitore

†Fr. Cardinale Nagl

350. Ferenc József császár és király levele X. Piusz pápának a Hajdúdorogi egyházmegye felállítására tárgyában

Bécs, 1912. május 6.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 3. fol. 136rv. Tisztázat.

Beatissime Pater!

Pro Regis Apostolici munere, quo in Hungaria divina favente clementia regnamus, nihil unquam antiquius habuimus, quam ut Unio a felicis recordationis praedecessoribus Nostris inter Sacram Romanam Catholicam

---

535 Lásd: 334. számú dokumentum

Ecclesiam et graeci ritus ecclesias feliciter stabilita conservetur, foveatur et magis usque firmetur.

In sequelam hujus Nostrae sollicitudinis erecta fuit anno 1853 dioecesis graeci ritus Szamosujvárensis et Lugosensis Rumenorum, dioecesis graecorumena Fogarasensis autem erecta ad metropoliam.

In hisce dioecesibus pariter atque in dioecesi graeci ritus Magnovaradensi, necnon Eperjesensi et Munkácsensi Ruthenorum inde a saeculis semper existebant fideles, quorum lingua nativa fuit patria eaque hungarica.

Cum autem numerus horum fidelium natione Hungarorum decursu temporis adeo accreverit, ut teste officiosa populorum conscriptione anno 1900 rite peracta nunc jam plus quam bis centema millia fidelium labii hungarici ritui graeco adscripti inveniantur; defficultates in dies magis exortae sunt inter varias ejusdem ritus graeci nationalitates.

Fideles siquidem origine et labio Hungari naturaliter abhorrent a lingua liturgica sive ruthena sive rumena, qua dioeceses graeci ritus in Hungaria utuntur et quidem eam vel maxime ob rationem, quod per hujusmodi linguam liturgicam caractere et genere hungarico, gentilitate propria privari et ruthenis vel rumenis adnumerari passim videntur, licet neutrius linguae gnari sint.

Exinde ecclesias proprii ritus vitare, fidei officia et religionis exercitia negligere jam coepere.

Ad removendas hasce dissensiones, aemulationes et altercationes, ad praecavenda item majora damna spiritualia in futurum nefors emersura ad tuendam fovendam et augendam sacram Unionem saluberrimum fore existimavimus, ut pro fidelibus labii hungarici ritui graeco addictis peculiaris atque distincta dioecesis Metropoliae Strigoniensi subjicienda erigeretur, in qua linguae liturgicae instar praesciberetur et adhiberetur lingua graeca antiqua, quae cum non sit lingua usu quotidiano frequentata nec alicuius nationis idioma, nemini profecto offensionem erit et tot dissensionum sive radicem convellet.

Novae huic dioecesi graeci ritus attribuere intendimus eas parochias a dioecesibus graeci ritus Munkácsensi, Eperjesensi, Magnovaradensi Szamosujvárensi et ab archidioecesi graeci ritus Fogarasensi necnon ab archidioecesi Strigoniensi avellendas, quarum fideles omnes labii hungarici sunt vel saltem pluralitatem longe majorem constituunt.

Reservantes Nobis et successoribus Nostris Hungariae Regibus Apostolicis vi supremi Patronatus jus nominandi et praesentandi Episcopi ad titulum hujus novae dioecesis, iis omnibus per gubernium Nostrum hungaricum provisorii sumus, quae juxta sacros canones ad erectionem novae dioecesis necessaria videbuntur.

Cum autem inter curiales ecclesias novae huic dioecesi incorporandas et numerositate fidelium graeci ritus et antiquitate longe antecellat ea, quae in

civitate vulgo Hajdudorog dicta existit, sedem episcopalem novae dioecesis hac in civitate constituendam esse ducimus.

Quare omnibus rei momentis attento ac sedulo studio perpensis, ea qua par est filiali observantia Sanctitatem Vestram reverenter rogamus, quatenus voluntatem Nostram de erigenda dioecesi Hajdudorogensi velut ad magis et melius procurandam animarum salutem et sacrae item Unionis atque orthodoxae religionis incrementum unice directam admittere et pro paterna totius orbis Ecclesiarum sollicitudine, qua universum Christi ovile complectitur, auctoritate Apostolica pientissime decernere ac erectionem praedicti episcopatus ad optatum salutarem effectum quo citius perducere benigne velit.

Faciet procul dubio in hoc Sanctitas Vestra rem non tantum Matri Ecclesiae proficuum, verum etiam reipublicae maxime utilem, Nobis vero gratissimam.

Quod reliquum est, illum qui omnia potest, precor, ut Sanctitati Vestrae firmam cum incolumitate det valetudinem; mihi vero Ejusdem Sanctitatis Vestrae amorem paternum depono, meque volenti prorsus animo profiteor

Sanctitatis Vestrae
obsequentem filium

Datum Viennae in Austria die 6. Maji anno 1912,

Franciscus Josephus

regnorum Nostrorum sexagesimo quarto.

351. A Hajdúdorogi egyházmegye felállításának hivatalos bejelentése a Budapesti Közlönyben

Bécs, 1912. május 6.

Budapesti Közlöny, 1912/163. szám, 1. oldal

Vallás-és közoktatásügyi magyar ministerem előterjesztésére az eperjesi, munkácsi, nagyvárad, szamosújvári görög katolikus egyházmegyéből, valamint a gyulafehérvár-fogarasi görög katolikus érseki egyházmegyéből és az esztergomi érseki egyházmegyéből kihasítandó plébániák számára Hajdudorog székhelylyel, ó-görög liturgikus nyelv használata mellett, görög katolikus püspökséget létesítek, és az ezzel kapcsolatban szükséges intézkedések végrehajtásával vallás- és közoktatásügyi magyar ministeremet megbízom.

Kelt Bécsben, 1912. évi május 6-án.

Ferencz József s.k.

Gróf Zichy János s.k.

352. Girolamo Gotti bíboros, a Propaganda Fide Kongregáció prefektusa átirata Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása tárgyában

Róma, 1912. május 7.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 3. fol. 132rv. Tisztázat.

57437

Protocollo N. 31798

Roma, 7 Maggio 1912

A Sua Eminenza Reverendissima

il Signor Cardinale Merry del Val

Segretario di Stato di Sua Santità

In riscontro al riverito foglio che l'Eminentissimo Signor Cardinale Segretario di Stato di Sua Santità in data 2 Maggio 1912, No 37114 il sottoscritto Cardinal Prefetto della Sacra Congregazione di Propaganda Fide per gli Affari di Rito Orientale si dà premura di trasmettere allo stesso Eminentissimo Signore nel foglio qui compiegato, alcune notizie relative ai Rumeni, e l'originale del documento trasmesso dal Governo Ungherese⁵³⁶ riguardante l'erezione di una nuova diocesi di rito greco in quel regno.

E profitta dell'incontro per baciare umilissimamente le mani a Sua Eminenza Reverendissima.

Fr. Girolamo Maria Cardinale Gotti Pref.

352a. Összefoglalás a román görögkatolikus történetéről

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 3. fol. 134rv. Tisztázat.

57437

Cenni intorno ai Rumeni.⁵³⁷

I Valacchi cattolici seguirono nello scisma i Greci. Gregorio IX nel 1234 si occupò di farli ritornare all'unione con la Chiesa Romana scrivendone a Bela Re d'Ungheria. (Raynaldi Cont. Ann. del Baronio t. II. ad a. 1234 n. 38.) Urbano V. nel 1370 rinnovò le medesime premure presso Clara vedova di Alessandro principe di Weyda in Vallacchia e presso Latislao principe di Weyda.

Ma tali premure non furono coronate da successo. Al Concilio Ecumenico di Firenze intervennero anche due Vescovi Valacchi.

Però l'unione fu realmente operata il 4 Settembre 1700 per le cure del Vescovo di Transilvania scismatico Atanasio, che riunito tutto il clero scismatico di Transilvania e regioni limitrofe, in Sinodo ad Alba Giulia

---

536 Lásd: 328a. számú dokumentum

537 Eredetileg a Rumeni helyett Ruteni szerepel, amit áthúztak.

decretò l'unione con la Chiesa Romana. Il decreto fu firmato da Atanasio, da 54 Arcidiaconi e da 1563 preti.

Atanasio morì nel 1713: intanto estendendosi sempre più il moto d'unione si vide la necessità di costituire un Vescovato per i Greci uniti di Transilvania. Clemente XI ne deliberò l'erezione e venne a trattative con l'Imperatore Carlo V: ma morì prima di darvi esecuzione: Innocenzo XIII che gli succedette portò a compimento il progetto costituendo per i Greci di Transilvania l'Episcopato di Fogaras. (XV Kal. Jun. 1721).

Ma fuori di Transilvania vi erano altri fedeli greco scismatici che avevano abbracciata l'unione, e che erano soggetti agli Ordinarii latini dei luoghi dove abitavano. Il Vescovo Latino di Gran Varadino, Emerico Csaky sollecitò di ricondurre all'unione i rumeni della sua diocesi, ne affidò l'incarico ad un sacerdote siciliano, che nominò Arcidiacono per i Greci cattolici: per il suo zelo 70 parrocchie abbandonarono lo scisma: da ciò incoraggiato Monsignore Csaky domandò alla Santa Sede un ausiliare di rito greco: il quale fu concesso poi al suo successore e fu Melesio Kovacz: di questo parla Benedetto XIV nel De Synodo Dioecesana 1. II. c. XII. n. 5. (17 Luglio 1748).

Dopo la morte di Monsignore Kovacz, (1770) Maria Teresia divisò di erigere un vero e distinto episcopato per i Valacchi di rito greco di Varadino: le pratiche relative furono condotte a termine da Pio VI nel 1777 con la erezione della nuova chiesa cattedrale di rito greco di Gran Varadino. (Bolla Indefessum del 16 Giugno 1777)

Il 19 Dicembre 1853 Pio IX erette due nuove diocesi di rito greco: Lugos e Armenopoli, costituì una provincia ecclesiastica per i cattolici Greco Rumeni del regno d'Ungheria ed elevò a Metropoli la Sede di Fogaras.

353. Ludwig von Pastor, a római Osztrák Történeti Intézet igazgatójának naplóbejegyzése a X. Piusz pápánál tett látogatásáról

Róma, 1912. május 7.

KIADVA: Ludwig Freiherr von Pastor (1854–1928): *Tagesbücher – Briefe – Erinnerungen*, Hrsg. von WILHELM WÜHR, Heidelberg, 1950, 548.

7 Mai

Über meine gestrige Audienz beim Papst berichtete ich heute ausführlich dem Erzherzog Franz Ferdinand: Trotz der in dem Promemoria dargelegten Gesichtspunkte in der Frage eines rumänisch-unierten Bistums erklärte der Papst: Der gesamte ungarische Episkopat, die rumänischen Bischöfe einbegriffen, hat sich im Prinzip für die Errichtung der neuen Diözese ausgesprochen, die speziellen Wünsche der rumänischen Bischöfe hinsichtlich einiger Pfarreien sind weitmöglichst vom Hl. Stuhl berücksichtigt worden. Sodann hat die ungarische Regierung schriftliche Garantien gegeben, den Gebrauch der ungarischen Sprache bei der hl. Liturgie auszuschließen und, wo

dieser Mißbrauch bereits eingerissen, zu unterdrücken.¹ Der Hl. Stuhl hat die Angelegenheit trotz großen Drängens der ungarischen Regierung eingehend untersucht, und es haben auch unparteiische Persönlichkeiten mitgewirkt; erst daraufhin ist die Bulle fertiggestellt worden. Ich legte dem Erzherzog auch eine ausführliche Erwiderung des Vatikans auf das Promemoria bei! Aus der Audienz vermerke ich noch folgendes als vertrauliche Äußerung des Papstes, die ich dem Erzherzog nicht mitteilen kann. Der Papst beurteilt Kaiser Joseph I. ganz richtig dahin, daß sein größter Fehler seine Schwäche, seine stets zu Konzessionen geneigte Art sei. Übrigens habe der Papst sich schon wiederholt unmittelbar an den Kaiser gewandt, z.B. in der Wiener Kongrua-Frage. – Über den Erzherzog Franz Ferdinand sagte der Papst: „Der Erzherzog sieht mit den Augen seiner Frau.“ Köstlich war die einfache Art, mit der der Papst die Auswahl eines Geschenkes für die Herzogin behandelte. Er wollte mir anfangs dieses gleich mitgeben, aber er fand nichts Passendes. Dann stand er auf, öffnete mehrere Schränke und fand auch dort nichts. : „Alles habe ich schon verschenkt.“ An seinen Tisch zurückgekehrt, sagte er: „Man hört mich nicht.“ Ich verstand dies anfangs nicht und fragte, und da sagte er: „Ich habe Msgr. Bressan geschellt, aber er kommt nicht.“ Dabei zeigte er nicht die geringste Ungeduld. Dann fragte der Papst: „Wie lange bleiben Sie diesmal noch in Rom, ich habe einen Auftrag für Sie.“ Auf meine Antwort, am 13. Mai müsse ich wegen meiner Vorlesungen nach Innsbruck, sagte der Papst: „Bis dahin schicke ich noch ein Geschenk, das Sie in meinem Namen Ihrer Hoheit der Herzogin von Hohenberg übermitteln sollen.“

¹ aber ohne Erfolg

**354. Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövet
számjeltávirata Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi
egyházmegyébe besorolandó parókiák kijelölése tárgyában**

Róma, 1912. május 7.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVIII. fol. 252rv. (MNL OL X 869, W 875 tekercs, 609. felvétel). Számjeltávirat.

No. 1096

Prinz Schönburg

ddto. Rom, 7. Mai 1912.

No. 25. aufg. 7 U. 25 M. p.m./ einget. 9 a.m. Chiffre

Soeben bemängelt Kardinal-Staatssekretär jenes Postulat in der zusammenfassenden Deklaration⁵³⁸ der königlich ungarischen Regierung vom 10. v. M. (Beilage zu Erlass No. 1633), welches verlangt, dass sämtliche griechisch-katholischen Gläubigen, die in den Komitaten Pest, Heves,

---

538 Lásd: 328a. számú dokumentum

Békés und Csanád wohnen, dem Bischofe der zu errichtenden Diöcese untergeordnet werden sollen.

Im Texte der Deklaration wird dieses Postulat durch den Satz ausgedrückt, der mit den Worten „Generatim regium gubernium“ beginnt und mit „rediturus esse“ endet.

Kardinal-Staatssekretär verlangt, dass die königlich ungarische Regierung von diesem Petite abstehen möge und dem apostolischen Stuhle durch meine Vermittlung eine diesbezüglich berichtigte Deklaration zukommen lasse, nachdem das in Rede stehende Postulat ein novum darstelle, welches im Verlaufe der Vorverhandlungen nie zur Discussion gelangt sei und welchem der heilige Stuhl nicht zugestimmt hätte.

355. Leopold Berchtold külügyminiszter átirata Lukács László miniszterelnökhöz a Hajdúdorogi egyházmegyébe besorolandó parókiák kijelölése tárgyában

Bécs, 1912. május 9.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1912–XXV–926–2382. Tisztázat.
ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVIII. fol. 253r–254r. (MNL
OL X 869, W 875 tekercs, 610–611. felvétel). Fogalmazvány.

Az alábbi átirás a tisztázat alapján készült.

Minister des Außern.
Wien, am 9. Mai 1912.

Euer Exzellenz!

Im Verfolge meines Telegrammes⁵³⁹ vom 30. v. M., Nr. 10, betreffend das neue ungarisch-unierte Bistum, beehre ich mich, Euer Exzellenz ergebenst mitzuteilen, daß mir ein Telegramm des Prinzen Schönburg vom 8. l. M. nachstehenden Inhaltes zugekommen ist:

„Soeben bemängelt Kardinal-Staatssekretär jenes Postulat in der zusammenfassenden Deklaration⁵⁴⁰ der kgl. ungarischen Regierung vom 10. v. M. (Beilage der geschätzten Note vom 14. v. M., Nr. 2382,) welches verlangt, daß sämtliche griechisch-katholischen Gläubigen, die in dem Komitaten Pest, Heves, Békés und Csanád wohnen, dem Bischofe der zu errichtenden Diöcese untergeordnet werden sollen.

Im Texte der Deklaration wird dieses Postulat durch den Satz ausgedrückt, der mit den Worten »Generatim regium gubernium« beginnt und mit »rediturus esse« endet.

---

539 Lásd: 345. számú dokumentum

540 Lásd: 328a. számú dokumentum

Kardinal-Staatsekretär wünscht, daß die kgl. ungarische Regierung von diesem Petite abstehen möge und dem apostolischen Stuhle durch meine Vermittlung eine diesbezüglich berichtigte Deklaration zukommen lasse, nachdem das in Rede stehende Postulat ein novum darstelle, welches im Verlaufe der Vorverhandlungen nie zur Diskussion gelangt sei und welchem der Heilige Stuhl nicht zugestimmt hätte.”

Ich wäre Euer Exzellenz sehr verbunden, wenn Hochdieselben mir die dortige Schlußfassung über die erbetene Modifikation sobald als möglich telegraphisch behufs entsprechender Informierung des k. u. k. Botschafters mitteilen wollten.

Bezugnehmend auf das zweite Alinea meines eingangs zitierten Telegrammes möchte ich noch meiner Ansicht dahin Ausdruck geben, daß es wünschenswert erschiene, wenn die Kurie gegebenenfalls je früher in den Besitz der neuen abgeänderten Deklaration gelangen würde.

Genehmigen Euer Exzellenz den Ausdruck meiner ausgezeichnetsten Hochachtung.

Berchtold

356. Lukács László miniszterelnök számjeltávirat Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegyébe besorolandó parókiák kijelölése tárgyában

Budapest, 1912. május 11.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVIII. fol. 256rv. (MNL OL X 869, W 875 tekercs, 611–613. felvétel). Számjeltávirat.

MNL OL K 26 1915–XXV–2855 1912–XXV–926–2382. Számjeltávirat-fogalmazvány.

Az alábbi átírás a számjeltávirat alapján készült.

No. 1506

Telegramm

Ladislaus von Lukacs

ddto. Budapest, 11. Mai 1912

No. 262/t aufg. 12 U. 10 M./ inget. 3 „ 15 „ p.m.

Bezug auf wohldortiges halbamtliches Schreiben⁵⁴¹ vom 9. Mai – Ungarische Regierung stimmt bereitwilligst zu dass der mit den Worten „Generatim regium gubernium” beginnende und mit „rediturus esse” endende Passus der bewussten Deklaration gestrichen werde. – Die Aufnahme dieses Satzes in die seitens des Kultusministeriums verfassten Deklaration erscheint in der Tat überflüssig und geeignet Missverständnisse hervorzurufen, nachdem die Regierung nur die in Punkt römisch drei der

---

541 Lásd: 355. számú dokumentum

Deklaration namentlich aufgezählten Pfarren in das neu zu errichtende Bistum einzureichen wünscht und es demnach ganz überflüssig ist, ausser den namentlich aufgezählten Pfarren auch nach die Komitate Pest, Heves, Békés und Csanád als integrierende Territorien des neuen Bistums besonders anzuführen.

Daher bringe ich nochmals die Zustimmung der ungarischen Regierung dazu zum Ausdruck, dass der erwähnte Passus der Deklaration gestrichen werde.

Hievon bitte ich den Botschafter am Vatikan telegrafisch mit dem Bemerkten verständigen zu wollen, dass insoferne vorhegende telegrafische Erklärung nicht genügen sollte, ich den Herrn Kultusminister umgehend um Ausfertigung einer neuen Deklaration ersuchen würde.

**357. Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövet
számjeltávirat Leopold Berchtold külügyminiszternek a
Hajdúdorogi egyházmegyébe besorolandó parókiák kijelölése
tárgyában**

Róma, 1912. május 13.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVIII. fol. 260rv. (MNL OL X 869, W 875 tekercs, 616. felvétel). Számjeltávirat.

Prinz Schönburg

ddto. Rom, 13. Mai 1912.

No. 26 aufg. 3 U. 15 M. p.m./ einget. 5 30 p.m.

Chiffre.

Bezug auf Telegramm⁵⁴² Nr. 24. von vorgestern.

Curie begnügt sich vollkommen mit einer Note dieser Botschaft, worin ihr Fallenlassen des bewussten Alineas in der letzten zusammenfassenden Deklaration⁵⁴³ über das neue griechisch-katholische Bistum durch die königlich ungarische Regierung offiziell mitgeteilt wird.

Ausfertigung der neuen Deklaration erscheint daher nicht notwendig.

---

542 Lásd: 356. számú dokumentum

543 Lásd: 328a. számú dokumentum

**358. Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszter átirata
Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi
egyházmegye felállítása és annak kommunikációja tárgyában**

Budapest, 1912. május 15.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVIII. fol. 261rv. (MNL OL X
869, W 875 tekercs, 617–618. felvétel). Tisztázat.

1989/912 szám.

15/5 12

V.Mg. nach Rom 7

17.5.12 2039

Nagyméltóságu Gróf Berchtold Lipót Urnak

v.b.t.t. cs. és kir. Ház és a közös külügyek miniszterének.

Wien.

Nagyméltóságu Miniszter Ur!

Ő császári és Apostoli királyi Felsege folyó évi május hó 6-án kelt legmagasabb elhatározásával⁵⁴⁴ legfőbb kegyuri jogán az eperjesi, munkácsi, nagyvárad, szamosújvári, gör.kath. egyházmegyékből, valamint a gyulafehérvár-fogarasi gör. kath. érseki egyházmegyéből és az esztergomi érseki egyházmegyéből kihasítandó plébániák számára Hajdudorog székhelylyel és ó-görög liturgikus nyelv használata mellett gör. kath. püspökség létesített.

Ezen új egyházmegye létesítését kanonizáló és megerősítő pápai bulla kiállítása iránt Ő császári és Apostoli királyi Felsege a ././ alatt mellékelt latin iratot⁵⁴⁵ méltóztatik intézni X. Pius pápa Ő Szentségéhez, mely a legfelsőbb aláírással ellátva a folyó évi május hó 12-én kelt legfelsőbb elhatározás értelmében azon legkegyelmesebb megbizással küldetett meg nekem, hogy azt a szokott uton az Apostoli Szentszékhez juttassam.

Midőn a szóban lévő irat másolatát is ././ alatt csatolom, tisztelettel kérem Nagyméltóságodat, hogy a legfelsőbb aláírással ellátott latin okiratot a lehető legsürgősebben méltóztatssék az Apostoli Szentszékhez juttatni.

Tisztelettel megjegyzem, hogy Ő császári és Apostoli királyi Felsegének a hajdudorogi gör. kath. egyházmegyére vonatkozó legfelsőbb elhatározása közzé teendő lesz a kormány hivatalos lapjában.

Ezen publikálás iránt azonban az Apostoli Szentszék érzékenységére való tekintettel úgy óhajtok intézkedni, hogy az egyidejűleg történjék a római bulla kibocsátásával.

Tisztelettel kérem ez okból Nagyméltóságodat arra is, hogy még a bulla expedálása, illetőleg kézhez vétele előtt, mielőtt Nagyméltóságod

---

544 Lásd: 351. számú dokumentum

545 Lásd: 350. számú dokumentum.

annak kibocsátásáról a vatikáni nagykövetség útján tudomást nyert, ennek megtörténtét velem táviratilag közölni méltóztassék, hogy az új egyházmegye létesítésének a kormány részértől történendő publikációja és a bulla kibocsátása lehetőleg egy időben legyen eszközölhető.

Fogadja Nagyméltóságod őszinte tiszteletem nyilvánítását.

Budapest, 1912 május hó 15-én.

Zichy

**359. Leopold Berchtold külügyminiszter magánlevél-
fogalmazványa Lukács László miniszterelnöknek a Hajdúdorogi
egyházmegyébe besorolandó parókiák kijelölése tárgyában**

Bécs, 1912. május 15.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVIII. fol. 265rv. (MNL OL X
869, W 875 tekercs, 621–622. felvétel). Fogalmazvány.

No 2017

Privatbrief des H. Ministers an H. v. Lukács

Wien am 15/V 1912

Ich habe das gesch. Telegramme⁵⁴⁶ l ./.. vom 11. Mai l J. No 262/t, betreffend des neue ungarisch. unierte Bisthum erhalten und die Ausführungen derselben im Wege des k.u.k. Botschafters beim hl. Stuhle zur Kenntnis des H. Kardinalstaatssekretärs gebracht.

Wie Prinz Schönburg nunmehr telegrafisch berichtet, erscheint der Kurie eine neue Ausfertigung der zusammenfassenden Deklaration der kgl. ung. Regierung mit Hinweglassung der Zeilen des Hl. Stuhles beanständeten Bulle „generatim regium gubernium” bis „rediturus esse” nicht nothwendig die Curie begnügt sich dieselbe mit einer Note der k.u.k. Botschaft, worin offiziell mitgetheilt wird, dass die kgl. ung. Regierung den bewussten Passus fallen gelassen hat.

Indem ich die Ehre habe, vorstehendes zu l ./.. Kenntnis zu bringen.

---

546 Lásd: 356. számú dokumentum

360. Raymund Netzhammer bukaresti érsek naplóbejegyzése a Vasile Lucaciu román görögkatolikus pap és politikus látogatásáról

Bukarest, 1912. május 17.

NETZHAMMER, NIKOLAUS (Hrsg.): *Raymund Netzhammer: Bischof in Rumänien*. 2 Bände. Südostdeutsches Kulturwerk, München 1995–1996. I. 368–369.

Bukarest. Freitag, 17. Mai 1912

Nach der Rückkehr in meine Diözese hielt ich es für meine Pflicht, den Ministerpräsidenten Maiorescu aufzusuchen und ihm über meine Bemühungen in Rom gegen das neue magyarische Bistum persönlich zu berichten. Ich mußte leider mitteilen, daß die Verhandlungen abgeschlossen seien und daß das Gründungsdekret der Diözese vor der Veröffentlichung stehe. Höchstens könne man noch hoffen, daß die Sache nicht ausgeführt werde und auf dem Papier stehen bleibe. Herr Maiorescu horchte besonders auf, als ich von meinem ganz kürzlichen Besuch auf der Nuntiatur in Wien erzählte, bei welchem Anlaß mir der Uditore Rossi Stockalper sagte, daß auch der Thronfolger Franz Ferdinand gegen das Bistum aufgerückt sei, daß aber alles fruchtlos blieb, weil der Papst in der Angelegenheit an den Kaiser ein eigenes Handschreiben gerichtet und weil auch der Staatssekretär Kardinal Merry del Val der Gründung des eigenartigen Bistums zugestimmt hatte.

Gestern abend besuchte mich Părintele Lucaciu. Er war sehr aufgeregt. Beständig schimpft er auf die Ungarn als die größten und unausstehlichsten Chauvinisten und übersieht dabei, daß er selbst ein rumänischer Fanatiker größten Formates ist. Lucaciu ist sehr aufgebracht wegen der magyarischen Diözese und wettet gegen diejenigen, welche den Heiligen Stuhl in dieser Sache überlistet und betrogen haben sollen. Kommt diese unglückselige Diözese Hajdudorogh zu stande, schrie Lucaciu, dann falle in Transsylvanien alles auseinander, mit der Union sei es aus, und meine Basiliuskirche in der Strada Polonă werde bombardiert werden! Bei diesen Worten lachte ich dem aufgeregten Herrn hell ins Gesicht, was ihn noch wütender machte. Jetzt nahm auch ich eine ernste Haltung ein und entgegnete, daß die Gefahr gar nicht so groß sei, wie er sie darstelle, und daß sie nur dann bedenklich werden könne, wenn man weiterfahre, das rumänisch-unierte Volk in Siebenbürgen aufzuwiegeln, es beständig zur Absendung von Protesten nach Rom zu veranlassen und es nicht nur gegen die Ungarn, sondern auch gegen Rom zu verhetzen! Hier schade der Übereifer! Jetzt, wo die Wellen in Transsylvanien hochgehen, wäre es geradezu seine Pflicht und Schuldigkeit, beruhigend zu wirken! Lucaciu meinte, es sei die Pflicht der Führer, das Volk richtig aufzuklären. Er will nach Rom fahren und ein Letztes versuchen. „Sie kommen zu spät“, rief ich dem leidenschaftlichen Politiker zu.

**361. Johannes von Schönburg-Hartenstein szentszéki nagykövet
átirata Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a
Hajdúdorogi egyházmegyébe besorolandó parókiák kijelölése
tárgyában**

Róma, 1912. május 18.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 3. fol. 129r–130v. Tisztázat.

57428

Rome ce 18 Mai 1912.

Monsieur le Cardinal,

Dans la déclaration du gouvernement royal hongrois en date du 10 avril 1912 qui résume les déclarations⁵⁴⁷ précédentes relatives à l'érection du nouveau diocèse greco-catholique en Hongrie se trouve un alinea qui contient la demande d'attacher les fidèles greco-catholique dispersés dans les comitats de Pest, Pilis, Solt-Kis-Kun, Heves, Békés, Csongrad et en partie dans le comitat de Csanád au nouveau diocèse et de les soumettre à la juridiction de l'évêque du nouveau diocèse.

Le St. Siège ayant attiré confidentiellement l'attention de cette Ambassade sur le fait que le plan sus-esquissé n'avait jamais formé l'objet des négociations qui ont en lien sur la constitution du nouveau diocèse, je n'ai pas manqué d'en informer le gouvernement royal hongrois.

D'après les ordres reçus à ce sujet, je suis aujourd'hui dans le cas de fair savoir à Votre Eminence, que le gouvernement royal hongrois tenant compte des observations faites par le St. Siège, consent volontiers à ce que l'aleina de la déclaration précitée qui commence avec les mots „Generatim regium gubernium...” et finit avec les mots: „redituros esse” soit rayé et partant considéré comme non avenu.

Je profite de cette occasion pour Vous renouveler, Monsieur le Cardinal, l'expression de ma très haute considération

avec laquelle j'ai l'honneur d'être, de Votre Eminence,

le très obeissant serviteur

Schönburg

---

547 Lásd: 328a. számú dokumentum.

**362. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár
átiratfogalmazványa Johannes von Schönburg-Hartenstein
szentszéki nagykövetnek a Hajdúdorogi egyházmegyébe
besorolandó parókiák kijelölése tárgyában**

Róma, 1912. május 21.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 3. fol. 131r. Fogalmazvány.

57428

Rome le 21 Mai 1912

Le soussigné Cardinal Secrétaire d'Etat à l'honneur d'accuser réception à Son Altesse Sérénissime Mr le Prince Schönburg-Hartenstein, Ambassadeur d'Autriche-Hongrie près le Saint-Siège, de la déclaration du Gouvernement royal hongrois au sujet du nouveau diocèse gréco-catholique en Hongrie, transmise par Sa Note du 30 Avril dr N. 45, ainsi que de l'autre Note⁵⁴⁸ du 18 ct explicative de la déclaration précitée.

Le Cardinal soussigné etc.

**363. Rafael Merry del Val szentszéki államtitkár
átiratfogalmazványa Gaetano De Lai bíborosnak, a Konzisztoriális
Kongregáció titkárának a Hajdúdorogi egyházmegye alapító
okiratának tárgyában**

Róma, 1912. május 23.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 3. fol 140r–151v. Fogalmazvány.

57472

23. maggio 1912.

(con inserto)

I fedeli cattolici di rito greco soggetti al regno di Ungheria non hanno mai cessato di dare notevoli esempi di fede, di pietà e di attaccamento alla S. Sede. I Sommi Pontefici hanno avuto, perciò, per essi una speciale benevolenza ed hanno posto cura particolarissima nello sviluppare fra di loro la gerarchia, costituendo nuove diocesi a misura che s'accresceva il numero dei fedeli medesimi o si manifestava il bisogno di stabilire nuovi centri di dottrina e di pietà religiosa, quali sono le sedi episcopali.

Così il Sommo Pontefice Pio IX le diocesi di rito rumeno creando quelle di Lugos e di Armenopoli e volle poi dare ai fedeli rumeni una prova di particolare affetto, di paterna sollecitudine e di stima singolare formando delle loro diocesi una Provincia ecclesiastica e decorando del titolo metropolitico e dei corrispondenti diritti l'antica sede di Fogaras.

---

548 Lásd: 361. számú dokumentum.

I Rumeni, come avevano meritato tale onore, così in seguito se ne sono dimostrati degni per la loro fede, per lo zelo nel propagarla fra gli altri rumeni ancora attaccati allo scisma, per l'amore e la soggezione filiale verso il Romano Pontefice, virtù che li hanno resi esempio ai cattolici orientali.

Fra i suddetti fedeli di rito greco sono andati, intanto, sempre crescendo quelli, che parlano l'ungherese e questi già da tempo hanno espresso la brama ardentissima di essere riuniti in una nuova diocesi.

La fondazione di questa favorirà certamente gl'interessi religiosi, fomenterà la pace e la concordia fra i fedeli di rito greco parlanti lingue diverse, renderà più stretti i vincoli, che uniscono alla Sede Romana il Regno Apostolico di S. Stefano e farà scomparire il pericolo di un abuso riprovevolissimo, sempre condannato dai Sommi Pontefici, d'introdurre, cioè, lingue volgari nella s. liturgia.

Per tali ragioni, il S. Padre, accogliendo benigne, mente le istanze di Sua Maestà Francesco Giuseppe, Imperatore e Re Apostolico d'Ungheria, alle quali si sono aggiunte le preghiere del sig. Cardinale Primate Arcivescovo di Strigonia e dei suoi confratelli nell'Episcopato ungherese, ha stabilito d'erigere una nuova diocesi di rito greco nel regno suddetto ordinando quanto segue:

1-o

La nuova diocesi di rito greco prenderà nome da Hajdu-Dorogh e comprenderà il territorio ed i fedeli delle parrocchie, in appresso determinate, che vengono staccate dalle Sedi, alle quali attualmente appartengono.

2-o

La lingua liturgica della nuova diocesi sarà la greca antica; la lingua volgare sarà tollerata soltanto nelle funzioni extra-liturgiche ed all'istesso modo, che vien permessa, a norma dei Decreti della S. Sede, nelle chiese di rito latino.

Affinché, poi, i sacerdoti della nuova diocesi abbiano tempo di apprendere la suddetta lingua greca antica, nei primi tre anni a computarsi dalla data del decreto di erezione, e non oltre, nelle singole parrocchie, non essendo l'idioma ungherese lingua liturgica e mai potendosi come tale adoperare, si potrà usare quella lingua liturgica, che finora è stata adoperata.

Il Governo Ungherese presterà, secondo si è obbligato, ogni conveniente aiuto ed opera ai Vescovi affinché questa prescrizione della Santa Sede venga esattamente osservata.

3-o

Il territorio della nuova diocesi vien formato con le seguenti parrocchie, che sono staccate dalle rispettive diocesi, alle quali finora appartenevano:

a) dalla diocesi di Eperjes ecc. [come nell'accluso elenco (parte segnata in rosso), che si prega di restituire a suo tempo.]

Tre delle dette parrocchie, ossia quelle di Budapest (rito greco) Makó e Magovarad (Nagyvarad) sono staccate e lontane dal territorio della nuova diocesi, ma era opportuno unirle alla medesima perchè i fedeli, che le compongono, sono nella grande maggioranza di lingua ungherese.

4-o

Tutte le parrocchie staccate dalla archidiocesi di Fogaras, essendo separate dal resto del territorio della nuova diocesi e lontane dalla Sede episcopale, verranno rette da un Vicario nominato dall'Ordinario della medesima nuova diocesi.

5-o

La Sede della nuova diocesi viene stabilita nella città di Hajdu-Dorogh.

6o

Chiesa cattedrale sarà l'attuale chiesa parrocchiale della medesima città di Hajdu-Dorogh, dedicata a Maria SSma sotto il titolo della Presentazione.

7-o

Il Vescovo della nuova diocesi ed i suoi successori riceveranno dal pubblico erario come loro dotazione, secondo gli accordi presi col governo ungherese, corone quarantamila annue, e per residenza del Prelato medesimo e della sua Famiglia verrà per cura dello stesso Governo adattata in modo conveniente la casa offerta dalla cittadinanza di Hajdu-Dorogh.

8-o

Riceverà inoltre il Vescovo della nuova diocesi dal Governo annue corone dodicimila per la sostentazione della curia episcopale e per le spese degli officii diocesani.

9-o

Verrà costituito nella nuova cattedrale un capitolo di sei canonici, i quali oltre all'abitazione conveniente nell'edificio, che dev'essere costruito a spese della città di Hajdu-Dorogh, riceveranno dal Governo la medesima dotazione annua, che hanno i canonici degli altri capitoli di rito greco in Ungheria e cioè:

1o L'Arciprete o Preposito maggiore, corone 6200;

2o l'arcidiacono o lettore 5600 corone;

3o l'ecclésiarca o custode 4900 cor.;

4o lo scolastico, 4700 cor.;

5o il cancelliere, 4500 cor.;

6o il prebendato, 4100 cor.

10

Le spese per la manutenzione del palazzo vescovile e della canonica capitolare e similmente quella per la manutenzione della Chiesa cattedrale e del suo sacrario e pel mantenimento del culto nella Chiesa medesima

saranno sostenute, secondo l'obbligo, che se ne è assunto, dal Governo ungherese.

11

Al Vicario, il quale deve reggere le parrocchie staccate dalla Archidiocesi di Fogaras, di cui al no 4, sarà fatta dal Governo ungherese un'annua dotazione eguale a quella, che ricevono gli altri Vicarii delle diocesi di rito greco.

12

Appena che i bisogni della nuova diocesi lo richiederanno, verrà eretto un Seminario per l'educazione ed istruzione del giovane clero. Il Governo si assume fin da ora le spese per la costruzione dell'edificio, per la sua manutenzione, e quelle per la sostentazione dei professori e degli alunni.

13

Alle attuali mense episcopali rumene restano i benefizii, che ora posseggono, e le fondazioni per pensioni e beneficenza, che esse hanno, e gli uni e le altre non potranno mai essere divisi ed attribuiti alla nuova diocesi di Hajdu-Dorogh secondo la proporzione delle parrocchie prese dalle diocesi rumene e alla suddetta Sede incorporate.

14

La nuova diocesi di Hajdu-Dorogh viene sottoposta quale suffraganea all'Archidiocesi di rito latino di Strigonia.

15

Il Santo Padre volendo mostrare a Sua Maestà I. e R. il Re Apostolico d'Ungheria la Sua riconoscenza per la generosità, con la quale ha stabilito si provvedesse dal suo Governo a tutte le spese per la fondazione della nuova diocesi ed quelle, che in appresso ancora occorreranno, e volendo inoltre alla stessa Maestà Sua esprimere la piena fiducia, che Ella contribuisca anche nell'avvenire e con eguale efficacia all'incremento ed alla prosperità delle chiese di rito orientale come di tutte le altre dei Suoi domini, concede alla prelodata Maestà Sua e a tutti i Suoi Successori il diritto di nomina e presentazione per la suddetta nuova Sede Vescovile di Hajdu-Dorogh.

16

Esecutore delle disposizioni della Bolla di erezione viene costituito l'attuale Nunzio Apostolico presso l'I. e R. Corte di Austria-Ungheria, Monsignore Rafael Scapinelli di Léguigno Arcivescovo tit. di Laudicea.

Il sottoscritto Cardinale Segretario di Stato, nel portare quanto precede a conoscenza del signor Cardinale De Lai Segretario della Sacra Congregazione Concistoriale, affinché si compiaccia di dare gli ordini opportuni per la sollecita estensione del decreto di erezione della nuova

diocesi nei sensi accennati, Lo prega di volergli comunicare la minuta del decreto medesimo prima di ordinarne la spedizione.

364. Karl Emil Fürstenberg bukaresti követ jelentése Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye felállítása elleni román tiltakozások tárgyában

Sinaia, 1912. május 24.

ÖStA HHHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVIII. fol. 271r–272v. (MNL OL X 869, W 875 tekercs, 626–629. felvétel). Tisztázat.

No. 27 A-C Sinaia, am 24. Mai 1912

Rge. ung. MPr rf. gK., 1 Beilage

Seiner Excellenz Herrn Grafen Berchtold etc., etc., etc. in Wien

Hochgeborener Graf!

In Angelegenheit der Errichtung eines ungarischen griechisch-unierten Bistums, worüber in der hiesigen Presse bekanntlich Ströme von Tinte vergossen wurden, wobei die fragliche Maßregel stets als antirumänisch heftigst bekämpft wurde, ist es mir gelungen, in der hiesigen konservativen „Seara“ den in Uebersetzung mitfolgenden Artikel erscheinen zu lassen, welcher, wenn er auch vorsichtshalber sehr mäßig gehalten ist, doch der hiesigen Oeffentlichkeit Gelegenheit bieten dürfte, die Angelegenheit einmal ohne chauvinistische Brillen zu betrachten.

Es ist selbstverständlich, daß ich darauf Bedacht nehmen mußte, keinesfalls den Eindruck aufkommen zu lassen, als gehe der Artikel von uns aus. Es mußte daher die Form einer Budapester Korrespondenz gewählt und der Eindruck gewahrt werden, daß der Schreiber ein rumänischer Patriot sei.

Genehmigen Euer Excellenz den Ausdruck meiner tiefen Ehrfurcht.

Sinaia, am 24 Mai 1912

Prinz Fürstenberg

364a. Fürstenberg követ jelentésének melléklete: a Seara cikke

Beilage zum Bericht de dato Sinaia, Mai 1912, No.

„Seara“ vom 2. Mai a St. 1912.

Die Errichtung eines magyarisch-unierten Bischofssitzes

Unser Korrespondent aus Budapest schreibt uns:

Wie bekannt protestieren die Rumänen jenseits der Karpathen auf das energischste gegen Absicht der Ungarn ein griechisch-katholisch-magyarisches Bistum zu errichten, da dadurch die Autonomie und der Charakter der rumänisch-unierten Kirche bedroht wird.

Es ist interessant zu sehen, wie die führenden Kreise in Ungarn die diesbezügliche Auslegung der Regierung erklären. Die griechisch-unierte Bevölkerung Ungarns lebte fast bis zur Hälfte des 17. Jahrhunderts im Schisma. Als um diese Zeit eine Strömung einriß, um sich an die lateinische Kirche anzuschließen, fühlte man das Bedürfnis griechisch-katholische unabhängige Diözesen zu gründen.

Diese rein kirchlichen Organisationen haben sich im Laufe der Zeit nationalisiert, so daß die Rumänen heute 4 rumänisch-griechisch-katholische, die Ruthenen 3 griechisch-katholisch-ruthenische Diözesen besitzen, während die Griechisch-Katholischen ungarischer Nationalität mit beiläufig 250.000 Seelen keine eigene Diözese haben, sondern unter die rumänischen und ruthenischen verteilt wurden. Die Magyaren griechisch-katholischer Konfession haben schon seit Jahrzehnten den Wunsch nach Errichtung einer eigenen Diözese ausgesprochen, und diesem gerechten Wunsche ist nun die ungarische Regierung nachgekommen. Infolgedessen bedeutet dies keinen Angriff auf die Nationalitäten und keine Magyarisierung. Als Beweis diene der Umstand, daß in dem neuen Bistum nicht die magyarische sondern die alt-griechische Sprache eingeführt werden soll.

Diese Erklärungen der Regierung entsprechen sicherlich nicht den Anschauungen der Rumänen, da sie sonst nicht dagegen protestiert hätten.

365. Nyíradonyi görögkatolikus hívek kérvénye Radu Demeter nagyváradi görögkatolikus püspökhöz a Hajdúdorogi egyházmegyébe történő besorolásuk tárgyában

Nyíradony, 1912. május 24.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 3. fol. 214r–216v. Tisztázat.

Méltóságos és Főtisztelendő Gör. Kath. Püspök urnak és kegyes atyánk Nagy Várad

Mi alól irottak kérjük Méltóságodnak a kegyes pártfogását, hallottuk hogy a mi ősi templomunkból mely az édes őseink verejtékéből épült, el akarják törölni a nekünk ékesen szóló román nyelvű liturziát és minket bele akarnak olvasztani valami ujonan épülő magyarszertartásu muszka vagy orosz Püspökséghez.

Mink eresemmi esetre nem leszünk rá, hiszen nem vagyunk mink álarczot viselő és érzelmet hazudó népek, hű gyermekei vagyunk mink ami édes Magyar hazánknak vérel és pénzzel adózunk neki és hűségesek leszünk hozzá mindhalálig és az Országukban élő többi testvér nemzetekkel is kivánk szeretetben és békeségbel élni, de nekünk csak az a kívánságunk és

kérésünk hogy nekünk békét hagyjanak had imádjuk az Istent a mi román anyanyelvünkön hiszen Jokai a költő is azt írja egyik versében, hogy légy gazdag és imádj Isten akarmilyen nyelven de szívednek fenekében magyar érzés verjen. Tehát mi ehhez hiven ragaszkodunk mert bármit is tesznek velünk minem engedünk semit, Román liturzsát végezzük és úgy éneklünk és imátkozunk mert nekünk ez a szép és ezt tudjuk az anyánktól és a Nagy Váradi Püspököt ismerjük el az egyházunk fejéül és neki szeretettel hódolunk mint Egyházi fejünknek és csakis úgy vagyunk boldogok ha velünk tart és nem hágy minket mostoha kézre kerülni.

Reméljük is hogy kérésünket meg nem veti, melyért is kérve és ezsdve hálával kötelezzük magunkat, Méltóságodnak hűségés hívei:

Nyíradony 1912 Majus

[következik 264 aláírás]

És még számtalan sokan, kik a hely szüke miat alánem írhattak, mindnyájan kérjük Méltóságodnak a kegyes pártfogását.

Nyíradony 1912 Május 24-én

Román Gör. Kath. Hívek

**366. Mihályi Péter munkapárti országgyűlési képviselő
magánlevele Mihályi Viktor román görögkatolikus metropolitának
a Hajdúdorogi egyházmegye felállítására tárgyában**

Budapest, 1912. május 27.

SJAN-Alba, Fond Nr. 48, Inv. Nr. 96, Mitropolia Română Unită Blaj, Cabinetul Mitropolitului, Dos. 8/1912 (1639/1912), pag. 3–4. Tisztázat.

Forrón szeretett Nagybátyám!

Az itteni zavaros helyzet engem is annyira lekötött, hogy csak most válaszolhatok a Viktor bácsi legutolsó – 20/7-én⁵⁴⁹ kelt – szíves soraira.

A beadványt átadtam, megfelelő beajánlással Zichynek. Mint mindenbe, úgy ebbe a kérdésbe is, illetve annak mikénti elintézésébe belejátszik a politika. Az a meggyőződésem, hogy a magyar püspökség ügyének felszínre kerülése előtt, hamarabb és több eredménnyel járt volna a beadvány, bár reméllem, hogy így is lesz eredménye. Erről többet levélben bajos írni.

Az itt lefolyt szégyenletes parlamenti verekedés, utcai harczok, tüntetések, hála Istennek az én és családom feje fölött minden baj nélkül zúgtak el. Átéltük épségben. Az izgalmas ülésen nekem is akadt egy incidensem. Egy korlátolt Justh-párti képviselőtársam oly módon kritizálta eljárásom, melyet hivatali kötelességemben tettem, hogy nem hagyhatván azt szó nélkül, úgy neki mentem illetőnek és a segítségére siető 8-10

---

549 Gergely/Julián-naptár

társának, hogy alkalmuk volt meggyőződni arról, hogy van még a „furor hungaricusnál” is agresszívabb „furor”. Más baj nem történt. Azt hiszem, a jövő hét ismét fog hozni némi szenzációt. Különbösen az egész helyzet úgy fest, mint a parlamentarizmus agóniája.

Siegescutól örömmel hallottam, hogy Viktor bácsi jól van. Remélve Istentől, hogy ezen soraim is változatlan jó egészségben fogják Viktor bácsit találni, végzem levelem.

Feleségemmel együtt kezét csókolva, igazi szívélyes üdvözlettel maradok forrón szerető hálás öccse

Péter

Budapest, 1912. V. 27.

367. Román görögkatolikusok tiltakozó nagygyűlésének jegyzőkönyve

Gyulafehérvár, 1912. május 29.

SJAN-Alba, Fond Nr. 48, Inv. Nr. 325, Mitropolia Română Unită Blaj, Arhiva generală, Documente neînregistrate, Dos. 4/1912, fol. 3rv. Tisztázat.

KIADVA: Kemény G. Gábor: (szerk.): *Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában. V. kötet 1906-1913.* Budapest, 1971. 548. 110/B. sz. dokumentum. Az iratot Kemény G. Gábor a Gazeta Transilvaniei által publikált változat (1912. május 18/31. LXXV évf. 108. sz. 2. oldal) alapján magyar fordításban közli. Az érintett hírlapi publikáció és a Román Nemzeti Levéltár Fehér Megyei Levéltárában őrzött tisztázat között csak minimális eltérések vannak.

Rezoluțiunile

luate în congresul românilor gr. cat. uniți cu Roma,
ținut în Alba-Julia la 29 Mai st. n. 1912.

I. 1./ Având în vedere, că înființarea unei episcopii gr. cat. maghiare prezentată la Roma, ca o episcopie gr. cat. cu limbă grecească nu o îndreptățește nici istoria și nici lipsese sufletești ale așa numiților gr. cat. maghiari,

2./ Având în vedere, că înființarea unei episcopii gr. cat. maghiare o osândește scopul bisericii lui Hristos de a nu face din biserică un instrument politic de desnaționalizare și de siluire, și o osâdesc și interesele generale ale bisericii: de a păzi pacea și buna înțelegere între credincioși și de a încunjura frecările religioase, congresul e de convingerea, că înființarea episcopiei gr. cat. maghiare pentru multele rele, cari pot urma din cauza ei, e primejdioasă.

3./ Având în vedere, că prin înființarea plănuitei episcopii gr. cat. maghiare, chiar și în forma contemplată de guvern să calcă în picioare drepturile rezervate de strămoșii noștri, cu prilejul unirei lor cu Roma: de

a rămânea în ritul și limba noastră românească și că prin ea să vatămă și drepturile date și garantate din partea sf. Scaun și primite din partea noastră: de a fi totdeauna îngremiați la provincia gr. cat. de Alba-Julia și Făgăraș și astfel vatămă întregitatea teritorială a provinciei noastre metropolitane, congresul protestează contra înființării acestei episcopii gr. cat. maghiare, așa precum e contemplată de guvernul maghiar.

II. Decide a trimite un memoriu în înțelesul acestor rezoluțiuni la Sf. Scaun apostolic din Roma și esmite o deputațiune constătătoare din membrii biroului congresului la Înalt Pre Sfințitul Arhiepiscop și Metropolit de Alba-Julia și Făgăraș Dr Victor Mihályi de Apșa, pentru a-l ruga să înainteze acest memoriu la sfântul scaun. Tot aceasta deputațiune va ruga pe înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop și Metropolit, ca împreună cu preasfinții arhieriei sufragani în timpul cel mai apropiat să conducă un pelegrinaj la Roma.

III. Pentru îndeplinirea hotăririlor luate congresul esmite o comisiune de 50 membrii, care va avea să ieie toate măsurile necesare și legale, întru apărarea drepturilor autonomice, ale bisericii române greco-catolice unite cu Roma și pentru păstrarea episcopiei plănuită s-ar înființa.

Dr. Juliu Maniu
referent

Dr. Alexandru Nicolescu
notar

George Pop
president

Dr. Izidor Marcu
president

Dr. Teodor Mihali
v. president

368. A Reichpost jelentése a román görögkatolikusok tiltakozó nagygyűléséről

1912. május 30.

Reichspost, 1912. május 30. szám, 4. oldal

Eine rumänisch-katholische Massenversammlung

Karlsburg, 29. Mai. (Drahtbericht der „Reichspost.“) Der Kongreß der griechisch-katholischen Rumänen hielten hier in Anwesenheit von 15.000 Gläubigen und zahlreichen Deputationen des Szatmarer und Biharer Komitates unter dem Präsidium George Pop de Casesti und Isidor Marku ein großes Meeting ab, in dem eine von Dr. Julius Maniu verfaßte Resolution angenommen wurde, in welcher der Kongreß ausspricht, die Gründung eines ungarischen griechisch-katholischen Bistums gefährde den Frieden und das kirchliche Leben, besonders werde protestiert gegen die geplante

Verletzung der territorialen Integrität der rumänischen Kirchenprovinz und die gewaltsame Aenderung der bisherigen Kirchensprache.

Es wurden Telegramme an den Kaiser, den Papst und die rumänisch-katholischen Erzbischöfe geschickt und die Sendung eines Memorandums an den Heiligen Stuhl beschlossen.

369. Szilassy Gyula szentpétervári követ jelentése Leopold Berchtold külügyminiszternek a Hajdúdorogi egyházmegye felállításának oroszországi visszhangjáról

Szentpétervár, 1912. június 3.

ÖStA HHStA MdÄ PA XL Interna 243–3 Liasse LVIII. fol. 275r–276v. (MNL OL X 869, W 875 tekercs, 630–631. felvétel). Tisztázat.

Nro. 24 – E

St. Petersburg, am 3. Juni/21. Mai 1912

Seiner Exzellenz dem Herrn Grafen Berchtold etc., etc., etc.

Wien.

Hochgeborener Graf!

Wie Euer Exzellenz aus der hieramtlichen Berichterstattung entnommen haben, hat die russische Presse in gewohnter Art nicht verfehlt, die nun ihrer Verwirklichung nahende Errichtung eines griechisch-unierten ungarischen Bistums, als eine gegen die ungarländischen Ruthenen gerichtete Magyarisierungsaktion hinzustellen.

Bei dieser Gelegenheit äusserte sich der Euer Exzellenz persönlich bekannte Redakteur der „St. Petersburger Zeitung“ und Korrespondent der „Neuen Freien Presse“, Herrn Eichhorn, mir gegenüber dahin, er wäre geneigt über den wahren Sachverhalt der Angelegenheit in der erstgenannten Zeitung einen Artikel zu veröffentlichen.

Da mir dies wünschenswert erschien, stellte ich ihm einige Notizen zur Verfügung, aus denen nun der ergebenst anverwahrte Artikel entstand, ~ welcher vor etwa 3 Wochen in der „St. Petersburger Zeitung“ veröffentlicht wurde.

Beachtenswert erscheint es mir immerhin, dass meines Wissens seither kein russisches Blatt den in Rede stehenden Artikel angegriffen hat.

Genehmigen Euer Exzellenz den Ausdruck meiner tiefsten Ehrfurcht.

G. Szilassy

St. Petersburg, am 3. Juni/21. Mai 1912.

Herr Von Szilassy

Die russische Presse und die Errichtung eines griechisch-unierten ungarischen Bistums.-

(: 1 Beilage :).-

370. Gaetano De Lai bíboros, a Konzisztoriális Kongregáció titkárának átíratva Rafael Merry del Val szentszéki államtitkárnak a Hajdúdorogi egyházmegye alapító bullája tárgyában

Róma, 1912. június 8.

ASV Segr. Stato, anno 1913, rubr. 247, fasc. 4. fol. 41r. Tisztázat.

58226

Roma, 8 Giugno 1912

951/12

Eminentissimo e Reverendissimo Signore
il Signore Cardinale Merry del Val
Segretario di Stato di Sua Santità
(con inserti)⁵⁵⁰

Eminentissimo e Reverendissimo Signor mio osservandissimo,
Secondo il desiderio manifestato mi dall'Eminenza Vostra Reverendissima nel suo venerato foglio⁵⁵¹ del 23 scorso mese, n. 57472, ho l'onore di comunicare all'Eminenza Vostra la minuta del decreto concistoriale per l'erezione della nuova diocesi di Hajdu Dorogh di rito greco. Intanto Le ritorno l'unito documento del Governo Ungherese.

Baciandole umilissimamente le mani mi professo con profonda venerazione

di Eminenza Vostra Reverendissima
umilissimo, devotissimo servitore

†Gaetano De Lai
Vescovo di Sabina
Segretario

---

550 Kék ceruzával írt feljegyzés az irat felső részén: Unire all lettera del 29 giugno
551 Lásd: 363. számú dokumentum.

371. A Hajdúdorogi egyházmegye alapító bullája

Róma, 1912. június 8.

ASV Arch. Nunz. Vienna 766 Fasc. 9. fol. 461–466r.

Acta Apostolica Sedis, vol. IV, nr. 12. die 1 iulii 1912, 429–435.

PIUS EPISCOPUS SERVUS SERVORUM DEI AD PERPETUAM REI MEMORIAM.

Christifideles graeci ritus catholici, qui Hungariae Regno subsunt, nullo unquam tempore destitisse praeclaris fidei, pietatis ac studii erga apostolicam Sedem praebendis exemplis, apud omnes in comperto est. Nil mirum igitur si Romani Pontifices singulari benevolentia eos prosequuti fuerint, omnemque operam impenderit ut ecclesiastica hierarchia inter ipsos maiora in dies susciperet incrementa, novas dioeceses et sedes episcopales constituendo quoties id postulaverit sive auctus fidelium numerus, sive necessitas alia statuendi doctrinae fideique catholicae domicilia.

Hoc sane praestitit f. r. Pius Papa Nonus, praedecessor Noster, qui, ut peculiaris suae voluntatis ac paternae sollicitudinis testimonium catholicis Rumenis tribueret, antiquis Rumeni ritus dioecesibus novas Lugosiensem et Armenopolitanam seu Szamosujváriensem Rumenorum addidit, e quibus praeterea unam constituit provinciam ecclesiasticam, titulo metropolitico eiusque iuribus ac privilegiis veteri sedi cathedrali Fogarasiensi et Albae Iuliensi tributis. Huiusmodi autem honorem catholici Rumeni non modo sunt meriti, sed eodem in posterum ita digni facti sunt, sive fide firmiter tuenda eaque propaganda penes Rumenos schismaticus, sive amore ac filiali obedientia in Romanum Pontificem, ut catholicis totius Orientis virtutum omnium exemplum se praebuerint.

Iam vero inter fideles Graeci ritus excreverunt etiam qui lingua hungarica utuntur, quique iam a Sancta Sede instantissimae petierunt ut dioecesis pro iisdem conderetur. Non est profecto dubitandum hanc erectionem quam maxime conferre, quo christiana religio, pax et unio inter ipsos graeci ritus fideles variis sermonibus loquentes foveantur, arctiora reddantur vincula) quibus Regnum apostolicum S. Stephani devincitur Cathedrae Apostolorum Principis, item periculum avertatur probrosissimi illius usus, a Summis Pontificibus pluries damnatis inducendi nimirum linguas vernaculas in sacram Liturgiam.

Quapropter Nos, benigne excipientes vota Maiestatis Suae Francisci Iosephi Austriae Imperatoris et Regis Hungariae apostolici, nec non preces venerabilium fratrum Nostrorum Cardinalis Primatis Archiepiscopi Strigoniensis aliorumque eiusdem Regni sacrorum Antistitum, omnibus sedulo ac maturo studio perpensis, suppleto praeterea, quatenus

opus sit, quorum intersit vel sua interesse praesumant consensu, de apostolicae potestatis plenitudine unam dioecesim Graeci ritus catholici in Regno Hungarico instituendam decernimus, Hajdu-Doroghensem denominandam, in eum qui sequitur modum.

Imprimis novae huius dioecesis territorio perpetuo attribuimus et assignamus inferius describendas paroecias, quas, idcirco, e dioecesibus, ad quas modo pertinent, apostolica auctoritate dividimus ac seiungimus, idest e dioecesi Eperjesiensi: Felsozsolcza, Görömböly, Hejökereesztur, Miskolcz, Sajópalfalva, Sajópetri, Sajószöged, Komlóska; e dioecesi Munkacsiensi: Bodrogkereesztur, Bodrogolaszi, Mezőzombor, Szerencs, Tokaj, Tolcsva, Sárospatak, Sátoraljaujhely, Végardó, Zemplén, Bodrogszerdahely, Cséke, Dámóc, Kisdobra, Dobrogmező, Zemplénagárd, Bököny, Hajdúböszörmény, Debreczen, Hajdudorogh; Érpatak, Tiszabüd, Ujfehértó, Ajak, Révaranyos, Nyírkárász, Nyirmada, Nyírtass, Tornyospálcza, Nyírgyulai, Kállósemlén, Kisléta, Levelek, Máriapócs, Nyírbakta, Biri, Kotaj, Nagyálló, Napkor, Nyíregyháza, Oros, Nyirpazony, Nyirgelse, Nyírbéltek, Nyírlugos, Nyírpilis, Penészlek, Piricse, Balsa, Buj, Kenézlő, Vencello, Timár, Nyirderzs, Fábianháza, Gebe, Hodász, Nagydobos, Nyírcsászári, Nyírvasvári, Opályi, Nyírparasznya, Jánk, Kókényesd, Nagypeleske, Sárközujlak, Nagykároly, Szatmárnémeti, Szárazberek, Turterebes; e dioecesi Szamosujváriensi: Batizvasvári, Szatmár (Parochia rumena), Szatmárudvari, Józsefháza; e dioecesi Magnovaradinensi Rumenum: Amacz, Szatmárzsadány, Nagykolcs, Csengerbagos, Csegöld, Csengerujfalu, Óvári, Pete, Porcsalma, Szamosdob, Vetés, Csomaköz, Domahida Gencs, Kismajtény, Nagykároly (Parochia rumena), Reszege, Szaniszló, Érdengeleg, Érendréd, Mezőterem, Portelek, Vezend, Éradony, Érkörtvélyes, Értaresa, Gálospetri, Nyiracsad, Nyiradony, Piskolt, Nyirabrany, Vasad, Almosd, Bagamer, Erkenez, Erselind, Hosszupalyi, Kakad, Nagyieta (Parochia rumena), Nagyleta (Parochia ruthena), Pocsaj, Vertes, Mako, Nagyvarad (Parochia ruthena); ex archidioecesi Fogarasiensi: Arkos, Nagyborosnyo, Nagykaszon, Csikszentgyorgy, Csiklazarfalva, Gelencze, Illyefalva, Lemheny, Lisznyo, Kezdiszentkereszt, Torja, Abasfalva, Alsoboldogfalva, Bozodujfalu, Sovarad, Szarazajta, Szekelyszenterzsebet, Szekelyudvarhely, Olahszakod, Gyergyoalfalu, Gsikszentdomokos, Szepviz, Gyimesbukk, Gyergyoszentmiklos, Gyergyovaslab, Nyaradandrasfalva, Nyaradbalintfalva, Harasztkerék, Nyaradkaracson, Kebeleszentivany, Marosvasarhely, Szekelysard, Szentharomsag, Szentlorincz, Kisteremi; ex archidioecesi Strigoniensi: Budapest.

Quamvis tres ex modo relatis paroeciis graeci ritus, Budapest, Mako, Magnovarad (Nagyvarad) nuncupatae, a territorio Hajdu-Doroghensis dioecesis longe distent, quum tamen ipsarum fideles fere omnes hungarice loquantur, peropportunum visum est eas novae erectae dioecesi adiungere

atque aggregare. Quod ad paroecias e Fogarasiensi archidioecesi dividendas, quippe quae a nova dioecesi sint et ipsae discretae atque ab eius episcopali sede dissitae, indulgemus ut ab Ordinario Hajdu-Doroghensi regantur per Vicarium ab eo nominandum et constituendum.

Huius dioecesis ita finibus circumscriptae Sedem episcopalem in urbe vulgo «Hajdu-Dorogh», quae satis ampla est vitaeque commodis provisa, et a qua dioecesis ipsa nomen mutuatur, perpetuum in modum erigimus et instituimus; ecclesiam vero, quae beatæ Mariae Virgini a Praesentatione ibidem dicata extat, quaeque decora et opportuna dignoscitur, paroecialem ut antea extituram, sub eodem titulo et invocatione ad cathedralis gradum et dignitatem item perpetuo evehimus et extollimus; in qua praeterea cathedrale capitulum, quod senario canonicorum numero constabit, sub uno Archipresbytero seu Praeposito maiori, tamquam capite, perpetuo pariter erigimus et instituimus; tributis tum episcopali Sedi, tum cathedrali sive ecclesiae sive capitulo, omnibus honoribus, iuribus, privilegiis ac praerogativis, quae ipsis de iure competunt, vel quibus ceterae eiusdem ritus cathedrales et episcopales ecclesiae in Hungaria ex legitima consuetudine potiuntur et gaudent. Residentiam novi episcopi ac eius pro tempore successorum constituimus in aedibus a communitate Hajdu-Doroghensi oblatis, quae tamen cura Gubernii Hungarici aptandae erunt, ut ipsius episcopi eiusque episcopalis familiae decentem et congruam habitationem apprime praeseferant. Item secundum ea, quae cum eodem Gubernio conventa sunt, assignamus et attribuimus mensae episcopali pro eius dote summam quadraginta millium coronarum e publico aerario quotannis solvendam; pro Curia episcopali aliisque officiis dioecesanis alteram summam duodecim millium coronarum; pro vicario denique, in paroeciis ex archidioecesi Fogarasiensi dividendis constituto, eandem coronarum summam, qua ceteri vicarii dioecesium graeci ritus in Hungaria fruuntur.

Simili modo canonicis novi capituli cathedralis, praeter decentem et congruam habitationem in aedibus a communitate Hajdu-Doroghensi extruendis, eam omnino assignamus et attribuimus dotem a Gubernio Hungarico persolvendam qua gaudent capitulares aliarum Cathedralium graeci ritus in Hungaria, idest canonico Archipresbytero seu Praeposito maiori sex millium et biscentum coronarum, Archidiacono seu Lectori quinque millium et sexcentarum, Ecclesiarchae seu Custodi quatuor millium et nongentarum, Scholastico quatuor millium et septingentarum, Chartophilaci seu Cancellario quatuor millium et quingentarum et Praebendato quatuor millium et centum coronarum.

Volumus autem ut Gubernium Hungaricum, secundum onus quod sibi assumpsit, sustineat impensas sive pro reficiendis aedibus tum episcopalibus tum canonicalibus, tum fabricae ecclesiae cathedralis eiusque sacrarii, sive pro ipsius Cathedralis cultu necessarias.

Quum primum necessitas postulaverit, mandamus ut ad iuniores clericos rite instituendos ac erudiendos seminarium dioecesanum erigatur, cui pariter Gubernium Hungariae suppeditabit constructas aedes una simul cum sumptibus pro eisdem reficiendis ac pro alumnis atque professoribus alendis et sustentandis.

Iubemus etiam ut antiquae mensae episcopales rumeni ritus servent, sicut antea, beneficia hucusque possessa, itemque foundationes pias in dioecesium rumenarum emolumentum factas, ita ut ab illis dioecesibus separari ac novae dioecesi Hajdu-Doroghensi attribui minime possint ac valeant.

Ad linguam liturgicam huius novae erectae dioecesis quod attinet, praecipimus ut sit graeca antiqua, vernacula vero in functionibus tantum extraliturgeticis toleretur eodemque modo quo in ecclesiis latini ritus iuxta Sanctae Sedis de'creta illa uti fas est.

Quo vero memoratae novae dioecesis sacerdotibus tempus suppetat antiquae linguae graecae addiscendae, tribus tantum annis decretam huius dioecesis erectionem proxime sequentibus in singulis parocciis ea lingua liturgica uti poterunt, quae hucusque usitata est, vetita prorsus hungarica lingua, quam, quum non sit liturgica, in sacra Liturgia nunquam adhibere licet.

Haec autem Sanctae Sedis praescriptio ut religiosissime observetur, firmam spem fovemus Gubernium Hungariae, quemadmodum pacto se obstrinxit, Sacrorum Antistitibus pro tempore existentibus omne auxilium et assiduam operam fore collaturum.

Quapropter animum Nostrum gratum exhibere volentes in Maiestatem Suam Franciscum Iosephum Austriae Imperatorem et Hungariae Regem apostolicum ob munificentiam, qua omnes sumptus nunc et in posterum necessarios et opportunos pro dioecesis Hajdu-Doroghensis constitutione ex publico aerario ferendos statuit, item pro certo habentes eandem Maiestatem Suam fore et deinceps prospecturam incremento ac prosperitati ecclesiarum quoque ritus orientalis sicut et aliarum in suis dominiis existentium, memoratae Maiestati Suae, eiusque Successoribus, ius Romano Pontifici pro tempore existenti nominandi seu praesentandi infra tempus a iure statutum ad dictam Hajdu-Doroghensem cathedralem ecclesiam dignum et idoneum ecclesiasticum virum iis omnibus praeditum dotibus quas sacri Canones requirunt, ab eodem Romano Pontifice in episcopum praeficiendum, concedimus.

Dioecesim praeterea Hajdu-Doroghensem, ut praefertur erectam, iurisdictioni ac dependentiae sacrae Congregationis de Propaganda Fide pro negotiis Rituum Orientalium subiicimus, simulque suffraganeam constituimus archidioecesis Latini ritus Strigoniensis, cuius archiepiscopi

metropolitico iuri episcopos pro tempore existentes Hajdu-Doroghenses subdimus.

Praesentes autem Litteras et in eis contenta quaecumque, nullo unquam tempore, ex quocumque capite vel defectu, aut quavis ex alia causa quantumvis iuridica, legitima, pia et privilegiata etiam ex eo quod causae propter quas praemissa emanarunt, adductae, verificatae, seu iustificatae non fuerint, de subreptionis, aut obreptionis, vel nullitatis, aut invaliditatis vitio, seu intentionis Nostrae, aut quopiam alio substantiali, substantialissimo, inexcogitato et i o ex cogitabili ac specialem et individuam mentionem et expressionem requirente, defectu seu etiam ex eo quod in praemissis eorumque aliquo solemnitates et quaevis alia servanda et adimplenda, servata et adimpleta non fuerint, aut ex quocumque alio capite, colore, vel praetextu, aliave ratione, aut causa, etiam tali quae ad effectum validitatis earumdem praesentium necessarium foret exprimenda, notari, impugnari, invalidari, retractari, in ius vel controversiam vocari, aut ad viam et terminos iuris vel facti, aut gratiae seu iustitiae remedium impetrari, vel etiam Motu, scientia et potestatis plenitudine paribus concessio et impetrato, quempiam uti, seu iuari posse in iudicio et extra illud, atque eas sub quibusvis similibus, vel dissimilibus gratiarum revocationibus, suspensionibus, limitationibus, derogationibus, aut aliis contrariis dispositionibus per quascumque Litteras et Constitutiones apostolicas, aut Cancellariae apostolicae regulas, etiam consistorialiter ex quibusvis causis et sub quibusvis verborum expressionibus, tenoribus et formis (etiamsi in eis de iisdem partibus earumque toto tenore ac data specialis mentio fiat) quandocumque editas vel edendas, minime comprehendi, seu comprehensas ullo modo censi, sed semper ab illis excipi et quoties illae emanabunt, toties in pristinum et validissimum statum restitutas, repositas et plenarie reintegratas ac de novo etiam sub quacumque posteriori data quandocumque eligenda concessas esse et fore suosque plenarios et integros effectus sortiri et obtinere et ita ab omnibus censi ac firmiter et inviolabiliter observari, sicque et non alias per quoscumque iudices ordinarios vel delegatos, quavis auctoritate fungentes vel dignitate fulgentes, etiam Causarum Palatii apostolici Auditores ac S. R. E. Cardinales etiam de Latere Legatos, Vice-Legatos, dictaeque Sedis Nuncios, sublata eis et eorum cuilibet aliter iudicandi et interpretandi potestate et facultate, iudicari et definiri debere, ac irritum quoque et inane decernimus, si secus super his, a quoquam, quavis auctoritate, scienter aut ignoranter contigerit attentari.

Ad haec denique exsequenda deputari edicimus venerabilem fratrem Raphaellem Scapinelli de Leguigno, Archiepiscopum titularem Laodicensem ac penes imperialem et Regiam Austro-Hungaricam Aulam Nuntium apostolicum cum omnibus facultatibus necessariis et opportunis etiam subdelegandi, ad effectum de quo agitur, quemcumque ecclesiastica

dignitate ornatum, atque definitive pronunciandi super quavis difficultate seu oppositione in executionis actu oritura, facto tamen eidem onere intra sex menses ad sacram Congregationem Consistorialem mittendi authenticum exemplar executionis peractae.

Non obstantibus, quatenus opus sit, Nostra et Cancellariae apostolicae regula «De iure quaesito non tollendo» ac Lateranensis Concilii novissime celebrati dismembrationes perpetuas, nisi in casibus a iure permissis, fieri prohibentis, aliisque etiam in synodalibus, provincialibus, generalibus universalibusque Conciliis editis vel edendis, specialibus vel generalibus Constitutionibus et Ordinationibus apostolicis, privilegiis quoque, induitis ac Litteris apostolicis quibusvis superioribus et personis in genere vel in specie, aut alias in contrarium praemissorum quomodolibet forsitan concessis, approbatis, confirmatis et innovatis quibus omnibus et singulis etiamsi pro eorum sufficienti derogatione de illis eorumque totis tenoribus, specialis, specifica, expressa et individua non autem per clausulas generales idem importantes mentio, aut quaevis alia exquisita forma servanda foret, tenores huiusmodi ac si de verbo ad verbum nihil poenitus omissis et forma in illis tradita observata inserti forent, eisdem praesentibus pro plene et sufficienter expressis habentes (illis alias in suo robore permansuris) latissime et plenissime ac specialiter et expresse ad effectum praesentium et validitatis omnium et singulorum praemissorum pro hac vice, dumtaxat, Motu, scientia et potestatis plenitudine paribus harum quoque serie derogamus, ceterisque contrariis quibuscumque.

Volumus autem quod praesentium Litterarum transumptis, etiam impressis, manu tamen alicuius Notarii publici subscriptis et sigillo alicuius personae in ecclesiastica dignitate constitutae munitis, adhibeatur in iudicio et extra illud eadem prorsus fides, quae eisdem praesentibus adhiberetur, si originaliter forent exhibitae vel ostensae.

Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam Nostrae dismembrationis, erectionis, institutionis, concessionis, indulti, impertitionis, statuti, subiectionis, decreti, commissionis, mandati, derogationis et voluntatis infringere, vel ei ausu temerario contraire, si quis autem hoc attentare praesumpserit indignationem Omnipotentis Dei ac beatorum Petri et Pauli Apostolorum Eius se noverit incursum.

Datum Romae apud S. Petrum, anno Domini millesimo nongentesimo decimo secundo, die octava mensis iunii, Pontificatus Nostri anno nono.

A. cardinalis Agliardi, S. B. E. Cancellarius.

Pro Eminentissimo Secretario Sacrae Congregationis Consistorialis absente Scipio Tecchi, Adessor.

Raphael Virili, Protonotarius Apostolicus

Ludovicus Schüller, Protonotarius Apostolicus

Franciscus Bersani
Cancellariae Apostolicae Adiutor a studiis

Expedita quinto mensis Julii anno nono
Pro D. A. Marini plumb. Marinus Riggi

Életrajzi adatok a forráskiadványban szereplő fontosabb személyekről

AEHRENTHAL, ALOIS (1854–1912)

diplomata, 1906–1912 között az Osztrák-Magyar Monarchia külügyminisztere, előtte pétervári nagykövet

AGLIARDI, ANTONIO (1832–1915)

szentszéki diplomata, 1892–1896 között bécsi nuncius

ANDOR GYÖRGY (1867–1914)

miniszteri tanácsos, 1911–1914 között a Vallás- és közoktatásügyi Minisztérium I. Ügyosztályának miniszteri osztálytanácsosa

APPONYI ALBERT (1846–1933)

politikus, 1906–1910 között vallás- és közoktatásügyi miniszter

ÁTÁNYI JÓZSEF

máramarosszigeti kir. ügyész, később budapesti kir. főügyész helyettes, majd 1914-től debreceni kir. főügyész

BALOGH JENŐ (1864–1953)

politikus, egyetemi tanár (1888–1910), vallás- és közoktatásügyi államtitkár (1910–1913), igazságügyi miniszter (1913–1917)

BÁNFFY DEZSŐ (1843–1911)

politikus miniszterelnök (1895–1899)

BÁRCZY ISTVÁN (1882–1952)

Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök személyi titkára, 1913-tól az elnöki osztály helyettes vezetője

BAVONA, ALESSANDRO (1856–1912)

szentszéki diplomata Bolíviában, Ecuadorban és Peruban (1901–1906), Brazíliában (1906–1911), 1911–1912 között bécsi nuncius

BERCHTOLD, LEOPOLD (1863–1942)

diplomata, 1912–1915 között az Osztrák-Magyar Monarchia külügyminisztere

BERINKEY DÉNES (1871–1944)

Igazságügyi Minisztérium II. ügyosztályának miniszteri titkára 1918-ig, igazságügyi miniszter (1918–1919), miniszterelnök (1919. január 19 – március 21)

BODA DEZSŐ (1863–1918)

budapesti államrendőrség első főkapitány (1906–1917)

BRESSAN, GIOVANNI (1861–1950)

X. Piusz pápa magántitkára

BURIÁN ISTVÁN (1851–1922)

közös pénzügyminiszter (1903–1912), király személye körüli miniszter (1913–1915), az Osztrák-Magyar Monarchia külügyminisztere (1915–1916)

CZERNIN, OTTOKAR (1872–1932)

bukaresti követségi titkár (1913–1916), 1916–1918 között az Osztrák-Magyar Monarchia külügyminisztere

CSABA ADORJÁN

1910–1918 között Szatmár vármegyei főispán

CSERNAK JÁNOS (1852–1927)

kalocsai érsek (1911–1913), 1913–1927 között esztergomi érsek,

CSIKY GYULA (1895–1911)

a miniszterelnökség III. osztály osztályvezetője

CSISZÁRIK JÁNOS (1860–1936)

katolikus pap, egyházjogász, a monarchia szentszéki nagykövetségén a kánonjogi tanácsos titkára (1906), pápai kamarás (1907), nagykövetség kánonjogi tanácsosa (1910), veszprémi kanonok és pápai prelátus (1911), 1906-tól a közös külügyminisztérium egyházpolitikai osztályán dolgozott

CSORBA FERENC (1862–1949)

jogász, vallás- és közoktatásügyi minisztériumi II/a. ügyosztály ügyosztályfőnök

DE LAI, GAETANO (1853–1928)

bíboros, 1908–1928 között a Konzisztoriális Kongregáció titkára

DRASCHE-LÁZÁR ALFRÉD (1875–1949)

1904–1913 között a Pénzügyminisztériuma és a Miniszterelnökség munkatársa, 1913-tól miniszteri tanácsos és miniszterelnökség I. ügyosztályának miniszteri titkára, Magyarország párizsi nagykövete (1920), a trianoni békeszerződés egyik aláírója

DROHOBECZKY GYULA (1853–1934)

kőrösi püspök (1891–1920)

FERENC FERDINÁND (1863–1914)

osztrák főherceg, osztrák és magyar trónörökös

FERENC JÓZSEF (1830–1916)

Ausztria császára (1848–1916), Magyarország királya (1867–1916)

FIRCZÁK GYULA (1836–1912)

munkácsi megyéspüspök (1891–1912)

FÜRSTENBERG, KARL EMIL (1867–1945)

diplomata, szentpétervári követségi tanácsos (1905–1909), drezdai követ (1909–1911), bukaresti követ (1911–1913)

GASPARRI, PIETRO (1852–1934)

1904–1916 a között a CIC kodifikálási munkálatainak vezetője, 1907–től bíboros, 1914–től szentszéki államtitkár

GOTTI, GIROLAMO (1834–1916)

bíboros, a Propaganda Fide Kongregációjának prefektusa (1902–1916)

GRANITO PIGNATELLI DI BELMONTE, GENNARO

(1851–1948) bíboros, bécsi nuncius (1904–1911)

HOSSZÚ BAZIL (1866–1916)

lugosi, (1903–1911), majd szamosújvári püspök (1912–1916)

IGYÁRTÓ SÁNDOR DEBRECENI FŐÜGYÉSZ (1900–1914)

1914–től a Debreceni Királyi Ítéltábla elnöke

JACZKOVICS MIHÁLY (1858–1914)

hajdúdorogi külhelynök (1911–1913), Szatmári főesperes és székelyudvarhelyi külhelynök (1913–1914), a hajdúdorogi Egyházmegye általános helynöke (1913–1914)

JANKOVICH BÉLA (1865–1939)

a képviselőház második alelnöke (1911–1913), vallás- és közoktatási miniszter (1913–1917)

KHUEN–HÉDERVÁRY KÁROLY (1849–1918)

horvát bán (1883–1903), magyar miniszterelnök (1903, 1910–1912)

LIPPAY BERTALAN (1864–1919)

festő, Khuen–Héderváry miniszterelnök különmegbízottja

LUKÁCS LÁSZLÓ (1850–1932)

pénzügyminiszter (1910–1912), 1911–ben egyúttal néhány hónap erejéig kereskedelemügyi miniszter is, 1912–1913 között miniszterelnök, belügyminiszter, majd a király személye körüli miniszter

MACCHIO, KARL (1859–1945)

diplomata, közös külügyminisztériumi államtitkár

MANIU, IULIU (1873–1953)

erdélyi román politikus, jogász, Románia miniszterelnöke (1928–1930 és 1932–1933)

MELLES EMIL (1857–1932)

Budapest–Rózsák terén görögkatolikus parókus (1905–1932), szekszárdi c. apát (1905), budapesti főesperes (1913), szentszéki ülnök (1914)

MERRY DEL VAL, RAFAEL (1865–1930)

bíboros, szentszéki államtitkár

MIHÁLYI TIVADAR (1885–1934)

erdélyi román politikus, jogász, országgyűlési képviselő

MIHÁLYI VIKTOR (1841–1918)

román görögkatolikus metropolita, gyulafehérvár–fogarasi érsek (1895–1918)

MIKLÓSY ISTVÁN (1857–1937)

a Hajdúdorogi egyházmegye első püspöke (1913–1937)

MÜLLER LÁSZLÓ (1855–1941)

báró, diplomata, a közös külügyminisztérium keleti diplomáciai osztályának vezetője

MUSULIN VON GOMIRJE, ALEXANDER (1868–1947)

közös külügyminisztériumi referatúra-vezető

NÁRAY–SZABÓ SÁNDOR (1861–1914)

orvos, gyógypedagógus, államtitkár, 1886–1912 között a vallás és közoktatásügyi minisztérium munkatársa, majd 1912–1913 között államtitkára

NETZHAMMER, RAYMUND (1862–1945)

1905–1924 között bukaresti érsek

NILLES, NIKOLAUS (1828–1907)

jezsuita szerzetes, liturgiatudós, a keleti egyházak szakértője

NOVÁK ISTVÁN (1879–1932)

eperjesi görögkatolikus püspök (1913–1918)

ORTINSZKIJ, SZOTÉR (1866–1916)

az Egyesült Államok első görögkatolikus püspöke (1907–1916)

PACELLI, EUGENIO (1876–1958)

bíboros, 1914–től a Rendkívüli Egyházi Ügyek Kongregációjában helyettes titkár, 1917–től Münchenben nuncius, 1939–58–ig XII. Pius pápa néven irányította a katolikus egyházat

PÁLFFY MÓRIC (1812–1897)

diplomata, szentszéki követségi tanácsos

PAPP ANTAL (1867–1945)

egyházmegyei irodaigazgató (1901–1912), a Munkácsi egyházmegye püspöke (1912–1924), a Miskolci Apostoli Kormányzóság kormányzója

PASTOR, LUDWIG VON (1854–1928)

német történész és diplomata Ausztriában, kora egyik legjelentősebb egyháztörténésze

PERÉNYI ZSIGMOND (1870–1946)

Máramaros vármegye főispánja (1903–1913), belügyminisztériumi államtitkár (1913–1917)

PETRY PÁL (1881–1945)

1909–től minisztériumi segédfoglalmazó, majd titkár, miniszterelnökségi III. ügyosztály osztályvezetője (1912–1917)

POLÓNYI GÉZA (1848–1920)

országgyűlési képviselő, igazságügyi miniszter (1906–1907)

POP–CSICSÓ ISTVÁN (1865–1934)

román politikus, országgyűlési képviselő

RADU DEMETER (1862–1920)

nagyváradi görögkatolikus püspök (1903–1920)

ROLLERI, GIROLAMO

1905–1917 között a Propaganda Fide Kongregáció keleti egyházakkal foglalkozó ügyosztályának titkára

ROSSI-STOCKALPER, FRANCESCO (1876–1957)

szentszéki diplomata, a bécsi nunciatúra ügyhallgatója és ügyvivője

SÁGHY GYULA (1844–1916)

országgyűlési képviselő

SÁNDOR JÁNOS (1860–1922)

belügyminiszter (1913–1917)

SCAPINELLI DI LÉGUIGNO, RAFFAELE (1858–1933)

bíboros, 1912–1916 között bécsi nuncius

SCHÖNBURG–HARTENSTEIN, JOHANNES PRINZ VON (1864–1937)

diplomata, 1906–1911 között bukaresti, 1911–től szentszéki követ

SEPTICKIJ, ANDRIJ (1865–1944)

lembergi görögkatolikus érsek (1901–1944)

SZABÓ JENŐ (1843–1921)

miniszteri tanácsos, a Görög szertartású Katholikus Magyarok Országos Bizottságának elnöke

SZAPÁRY FRIGYES (1869–1935)

diplomata, nagykövet, 1903–1909 között Berlinben attasé, majd követségi titkár, a közös Külügyminisztérium kabinetfőnöke, elnöki osztály vezetője, szentpétervári nagykövet (1913–1914)

SZÉCSEN MIKLÓS (1857–1926)

diplomata, 1901–től szentszéki nagykövet, 1911–től az I. világháborúig párizsi nagykövet, 1916–től magyarországi udvarnagy és a főrendi ház tagja

SZILASSY GYULA (1870–1935)

diplomata, szentpétervári követ

TISZA ISTVÁN (1862–1918)

politikus, miniszterelnök (1904–1905, 1913–1917)

TÖRY GUSZTÁV (1857–1925)

miniszteri tanácsos (1902–1912), igazságügyi miniszteri államtitkár 1912–1918), a harmadik Wekerle kormány igazságügyi minisztere

TREFORT ÁGOSTON (1817–1888)

vallás- és közoktatásügyi miniszter (1872–1888), a Magyar Tudományos Akadémia elnöke (1885–1888)

UJHELYI ANDOR (1854–1926)

hajdúdorogi parókus (1893–1926)

VAJDA–VOEVOD ALEXANDRU (1872–1950)

román politikus, országgyűlési képviselő,

VÁLYI JÁNOS (1837–1911)

eperjesi püspök (1882–1911)

VÁSÁRHELYI GYULA

belügyminisztériumi osztálytanácsos

VASZARY KOLOS (1832–1915)

bíboros, hercegprímás, esztergomi érsek (1891–1912)

ZICHY JÁNOS (1868–1944)

politikus, vallás- és közoktatásügyi miniszter (1910–1913)

Névmutató

Aehrenthal, Alois 59, 60, 61, 85, 90, 99, 100, 108, 117, 168, 184, 193, 196, 200, 221, 245,
247, 248, 249, 251, 255, 256, 257, 259, 260, 264, 267, 271, 273, 274, 275, 286,
306, 308, 338, 341, 342, 343, 346, 353, 354, 365, 366, 367, 374, 395, 396, 397,
493, 498

Álmos Zoltán 322, 326

Andor György 289, 292, 371, 372, 374, 400, 409, 411, 415, 429, 431, 433, 457, 514, 529,
565, 571, 573, 574, 577, 594, 595, 623, 629, 631, 632, 633, 642, 646, 647, 648,
649, 650, 652

Andor Gyula 61, 156, 167

Andrássy Gyula 313

Apponyi Albert 59, 60, 61, 71, 78, 84, 89, 90, 93, 99, 450

Bacsinszky András 212, 213, 311

Bakos János 149

Balogh Ferenc 433

Balogh Jenő 434, 642

Bánffy Dezső 289, 313

Bárczy István 89, 172, 173, 639

Barnus Mihály 348, 352

Bavona, Alessandro 220, 244, 245, 251, 256, 257, 258, 263, 266, 270, 273, 274, 287, 295,
296, 297, 298, 300, 303, 305, 307, 308, 310, 339, 340, 341, 342, 344, 345, 346,
347, 353, 356, 359, 363, 365, 366, 370, 372, 373, 374, 375, 376, 379, 388, 392,
393, 394, 396, 400, 408, 416, 437, 457, 506, 525, 531, 536, 550, 588, 620

Berchtold, Leopold 549, 552, 564, 565, 567, 568, 582, 584, 596, 599, 600, 615, 616, 620,
621, 622, 623, 624, 629, 630, 633, 634, 643, 644, 645, 651, 654, 655, 656, 657,
658, 659, 660, 662, 669, 670, 673, 674, 675, 676, 679, 680, 681, 689, 690, 691,
692, 693, 694, 701, 706

Blasovszky Miklós 198

Bocskay István 50, 223, 233, 277, 311, 330, 422, 428, 429

Bóhm Lajos 212

Bressan, Giovanni 205, 210, 248, 252, 254, 287, 295, 298, 689

Bretán Lajos 110

Bukovszky György 61, 167

Bulcu, Corneliu 530

Camillis De, János József 311

Czernin, Ottokar 657

Csendes Mihály 322, 325, 326, 348, 352

Csernoch János 356, 358, 370, 371, 373, 417, 430

Csíky Gyula 117, 119, 129, 132, 179, 182, 183, 209

Csiszárík János 268, 615, 625, 634
Csocsán Jenő 61
Csudáky Bertalan 62

Damjanovics Tivadar 321
Danek Vince 135, 136, 158
Danilovich Elek 61
De Lai, Gaetano 697, 700, 707
Demjanovich Emil 61
Dessewffy Sándor 423
Drexler, Anton 653
Drohobeczky Gyula 137, 207
Dzubay István 62

Eötvös József 159

Falussy Árpád 78
Farkas Győző 54, 261, 263, 313, 321, 322, 324, 325, 326, 348, 352, 409, 428, 429
Fedák Miklós 321, 325, 348, 352
Fejér Emmánuel 138, 141, 636, 653
Ferenc Ferdinánd trónörökös 416, 660, 661, 682, 688, 689, 695
Ferenc József magyar király 446, 554, 684, 686, 698
Ferenczy Géza 78, 79
Firczák Gyula 53, 69, 71, 77, 130, 131, 134, 144, 150, 154, 180, 196, 197, 202, 204, 207,
208, 209, 261, 262, 263, 292, 297, 303, 304, 307, 309, 310, 313, 314, 319, 323,
326, 329, 336, 338, 344, 346, 349, 350, 388, 392, 406, 407, 413, 495, 525, 549,
561, 563, 564, 571, 575, 647, 652, 659, 662
Flontás Demeter 321, 325
Fodor Ferenc 321
Fodor István 321
Fodor János 321
Fülepp Kálmán 89
Fürstenberg, Karl Emil 552, 553, 554, 555, 564, 566, 567, 600, 701

Gaganecz József 368
Garancsij László 321
Garancsy Mihály 61, 167
Gebé Péter 391
XIII. Gergely pápa 72, 82
Gesztózy Sándor 322, 324
Giorgiu, Ioan 411, 413, 426, 440, 504, 505, 508, 526
Gombos István 348
Gotti, Girolamo 67, 84, 89, 117, 118, 154, 179, 180, 192, 193, 195, 196, 200, 201, 252,
256, 435, 455, 493, 511, 512, 515, 666, 687
Gönczy Antal 321, 325
Görög Ferenc 348

Guthy József 321

Guthy Ödön 321

György Endre 52, 54

Habai István 61, 62

Hadzsega Bazil 390

Hosszú Bazil 363, 365, 400, 401, 411, 412, 413, 416, 427, 431, 440, 442, 504, 505, 508,
516, 525, 529, 530, 554, 555, 589

Illés Jenő 61, 156, 167

Illés József 62

Ilosvay Aladár 78

III. Ince pápa 277

XIII. Ince pápa 232

Jaczkovics Mihály 301, 302, 311, 321, 322, 325, 326, 333, 348, 349, 351, 352, 409, 495,
496

Janovich Emil 61

Jeszenszky Sándor 133, 137, 144, 146, 148, 182, 196, 197, 208, 209, 374, 375, 386, 387,
388, 429, 514, 631, 669, 680, 681

Joannovits József 106

Jobbák János 170

Karácsonyi Pál 169

Karnyuk Leopold 323, 348

I. Károly román király 554, 555, 564, 566

III. Károly magyar király 223, 276

Kecskóczi Ödön 61

XIII. Kelemen pápa 232

XIV. Kelemen pápa 223, 277

Kerekes Géza 295

Khuen-Héderváry Károly 100, 102, 108, 109, 131, 132, 159, 167, 172, 182, 184, 190,
191, 198, 199, 205, 206, 220, 221, 222, 244, 246, 247, 248, 250, 253, 255, 257,
259, 260, 261, 264, 265, 266, 267, 270, 271, 273, 274, 289, 295, 296, 297, 298,
303, 304, 305, 306, 307, 309, 310, 333, 338, 340, 341, 346, 353, 354, 370, 371,
373, 374, 380, 393, 397, 401, 416, 418, 423, 431, 434, 435, 442, 444, 493, 494,
498, 513, 514, 518, 525, 527, 528, 549, 551, 560, 565, 569, 570, 582, 584, 587,
592, 593, 614, 616, 620, 621, 622, 629, 630, 631, 632, 634, 638, 640, 642, 643,
645, 646, 649, 654, 655, 656, 659, 662, 680

Kirvay Demeter 111

Kiss István 171

Kiss Miklós 348

Kleszner Albert 303, 381, 387

Komlóssy Sándor 193, 195

K. Orosz György 321, 348

Korpos László 348
Kovács István 348
Kovaliczky Kornél 411, 413, 416
Kozma János 56, 58
Kricsfalussy György 87, 175
Kubek György 295
Kutka Izidor 321, 324, 325, 349
Kutka Miklós 349

Lányi József 453
Lázár Béla 321, 322, 324, 325, 326
Legeza Miklós 321
Legeza Viktor 61, 149
Lelesz György 325, 348, 352
XIII. Leó pápa 91, 155, 190
Lippay Bertalan 129, 183, 190, 191, 198, 199, 205, 206, 210, 212, 213, 214, 216, 246,
248, 249, 252, 254, 255, 287, 288, 296, 297, 380, 560
Locatelli Achille 408
Lódy György 321
Lucaciu, Vasile 695
Lukács László 433, 494, 495, 673, 674, 675, 680, 690, 691, 694
Lukács László (tanító) 111

Macchio, Karl 374, 643
Magyar Aurél 110
Magyar János 110
Maiorescu, Titu Liviu 554
Májerszky Béla 518, 522, 524
Maniu, Iuliu 535, 555, 705
Mária Terézia 120, 212
Markos György 156, 167
Marku Izidor 705
Matyaczkó György 321
Mavrocordat, Edgar 554
Méhes Mihály 93, 99
Melles Emil 62, 64, 65, 66, 81, 83, 103, 107, 124, 127, 136, 148, 153, 154, 156, 157, 158,
170, 183, 184, 208, 349, 352, 381, 382, 386, 538, 547, 641
Melles Viktor 637
Merry del Val, Rafael 184, 206, 244, 246, 252, 253, 254, 256, 257, 258, 259, 260, 263,
264, 265, 270, 273, 276, 297, 300, 301, 308, 339, 340, 342, 346, 365, 366, 373,
376, 379, 380, 392, 393, 394, 395, 399, 404, 405, 414, 415, 425, 427, 430, 432,
456, 493, 511, 512, 513, 515, 516, 529, 531, 532, 536, 548, 549, 551, 560, 561,
562, 563, 564, 574, 575, 579, 587, 588, 590, 594, 604, 616, 617, 619, 620, 623,
636, 639, 644, 648, 655, 657, 661, 667, 668, 669, 676, 681, 682, 684, 687, 695,
696, 697, 707
Mezei János 535

Mihályi Péter 703
Mihályi Tivadar 555, 705
Mihályi Viktor 363, 365, 401, 407, 408, 410, 415, 426, 435, 441, 455, 457, 504, 505, 507,
508, 525, 529, 531, 537, 555, 569, 579, 703, 705
Moldován Péter 62
Mosolygó Antal 321
Mosolygó József 321
Mössmer, Josef 653
Musulin, Alexander 398, 399, 400
Müller László 274, 304, 305, 308

Nagl, Franz Xaver 661, 669, 684
Nagy György 112
Nagy Miklós 313
Náray-Szabó Sándor 247, 418, 420
Netzhammer, Raymund 533, 534, 671, 695
Nicolescu, Alexandru 705
Nilles, Nikolaus 215, 216, 502
Novák István 54, 61

Olt Ádám 66, 150
Orosz János 321
Orosz Pál 321
Ortinsky, Soter 85, 86, 132, 134, 185, 186, 187, 189, 268, 309, 310, 340, 394

Pálffy Móríc 85, 86, 252, 255, 256, 259, 260, 265, 267, 269, 275, 276, 286, 287, 338, 341,
342, 343, 346, 673, 676
Páll Ferenc 321
Páll Gergely 321
Pankovics István 73, 313, 314
Papp Antal 322, 325, 326, 352, 389, 390, 406, 411, 412, 413, 416, 561, 562, 563, 571,
574, 575, 604, 636, 637, 638, 642, 647, 649, 650, 652, 653, 659, 662
Papp Antal szatmári főesperes 321, 348
Papp György 321, 322
Papp János 293, 295, 321, 322, 324, 325
Papp László 156
Papp-Szilágyi József 104
Pastor, Ludwig von 660, 668, 688
Pásztelyi Jenő 150
Pásztélyi Jenő 54, 156, 167, 325
Pataky József 111
Petrus Ferenc 348
Petry Pál 144, 148, 388
IX. Piusz pápa 120, 436, 544, 688, 697
X. Piusz pápa 190, 191, 198, 248, 423, 435, 498, 508, 515, 554, 671, 684, 688, 693
Plesa Ferenc 295

Pogácsás Antal 348
Pogácsás Illés 50, 348
Pop György 555, 705
Popovics Bazil 312, 314
Posta István 348, 349

Radu Demeter 363, 365, 377, 397, 398, 401, 403, 404, 405, 411, 412, 413, 416, 417, 427,
430, 431, 440, 442, 453, 457, 504, 505, 507, 508, 509, 510, 511, 514, 515, 516,
517, 525, 526, 527, 530, 532, 534, 537, 549, 550, 551, 554, 555, 561, 569, 570,
576, 577, 579, 585, 586, 587, 589, 592, 596, 597, 598, 605, 606, 612, 616, 658,
666, 667, 702

Rajner Lajos 64, 65, 81, 83, 103, 410, 411, 412, 413, 416
Rákosi Viktor 428
Rakovszky Gyula 321
Rektor Pál 321
Répássy Miklós 61, 156, 167
Révész György 348, 352
Révész Mihály 313, 348
Riskó Jenő 156
Rolleri, Girolamo 59, 60, 67, 84
Romy Béla 132, 144, 148, 179, 182, 209, 388
Roskovics Ignác 61, 138, 208, 291
Rossi Stockalper, Francesco 184, 397, 398, 399, 401, 403, 404, 405, 406, 407, 410, 411,
413, 414, 415, 418, 421, 425, 426, 427, 430, 432, 433, 438, 439, 440, 442, 445,
456, 457, 459, 505, 509, 512, 514, 515, 525, 526, 529, 530, 532, 533, 536, 537,
548, 549, 550, 554, 561, 562, 563, 565, 569, 571, 574, 575, 579, 582, 588, 589,
590, 594, 598, 604, 615, 618, 619, 622, 623, 628, 629, 631, 632, 633, 635, 636,
639, 640, 641, 642, 645, 646, 647, 648, 649, 659, 662, 667, 668, 695

Ruby Antal 61
Ruttkay Gyula 321, 322, 323, 325, 326, 348, 351, 352

Samassa József 155, 180, 424
Scapinelli di Léguigno, Raffaele 268, 624, 625, 626, 627, 628, 634, 635, 644, 652, 700,
712
Schirilla Akhillesz 62
Schlauch Lőrincz 155, 180
Schönburg-Hartenstein, Johannes von 196, 200, 201, 246, 248, 249, 251, 255, 256, 267,
354, 365, 366, 367, 374, 376, 395, 396, 565, 568, 584, 587, 596, 598, 599, 615,
616, 617, 618, 619, 622, 624, 625, 629, 630, 634, 636, 643, 644, 651, 652, 655,
656, 657, 658, 659, 660, 661, 670, 679, 680, 681, 682, 689, 690, 692, 694, 696, 697

Septickij, Andrij 133, 134, 135, 138, 144, 145, 164, 170, 171, 185
Sereghy János 321, 325
Simor János 313
Slepkovszky János 62, 64, 148
Soltész Mihály 321
Somossy Miklós 78, 325

Stadler, Josip 138, 145, 147, 148
Stéfán László 295
Suciu, Vasile 410, 415, 439

Szabó Elek 292, 385
Szabó Elemér 167, 263, 325, 348, 349
Szabó Izidor 321
Szabó János 110, 125
Szabó Jenő 52, 53, 54, 55, 56, 61, 62, 64, 66, 78, 79, 83, 86, 133, 135, 137, 138, 139, 144,
145, 146, 149, 156, 158, 167, 170, 202, 210, 218, 219, 261, 262, 263, 293, 299,
301, 313, 314, 318, 323, 325, 329, 335, 349, 350, 351, 409, 428, 677
Szabó Kornél 170
Szabó László 133, 144
Szabó Miklós 321, 324, 325, 348, 351, 352
Szaffka Dénes 61
Szapáry Lőrinc 304, 306
Szaplóczay György 321, 325, 348, 352
Szaplóczay Ödön 169
Száraz János 321
Szécsen Miklós 59, 60, 61, 84, 99, 100, 101, 102, 103, 117, 118, 119, 168, 169, 179, 180
Székely Ferenc 535
Szemán József 321
Szentesy Alfonz 62, 64, 65, 66, 106, 133, 144, 146, 148, 149, 151, 164, 170, 171
Szilágyi Dezső 313
Szilassy Gyula 112, 706
Szkiba Teofán 348
Sztáray Gábor 197, 198
Szuchy Endre 62
Szuchy János 62
Szüts Antal 110

Tahy József 592
Takács Péter 321
Timkó Iván 149
Tisza István 109, 174, 225, 236, 280
Tivadar Elek 321
Tóth Ferenc 348
Tóth József 348
Tóth Miklós 213
Trefort Ágoston 123, 159, 213, 422
Turjay János 636, 653

Ujhelyi Andor 54, 315, 321, 323, 324, 325, 348, 351, 352, 409, 496
Ujhelyi Andor, ifj. 325, 496
Ujhelyi Jenő 348

Vajay Károly 78
Vajda-Voevod Sándor 535, 555
Vályi János 123, 125, 134, 162, 207, 209, 368, 369, 381, 572, 578, 614
Varga György 322, 325
Vargha Gyula 109, 110, 122
Vaszary Kolos 53, 89, 90, 154, 156, 157, 192, 215, 310, 313, 331, 347, 353, 356, 359,
363, 370, 371, 405, 410, 452, 495, 516, 517, 518, 590, 591, 640, 641
Véghseő Dániel 321, 323, 348
Véghseő Mihály 321
Volenszky Gyula 62
Volosin János 321
Volovcsák Miklós 321, 323

Wlassics Gyula 313

Zichy János 100, 101, 102, 108, 109, 131, 132, 168, 172, 179, 191, 192, 193, 209, 210,
218, 261, 262, 263, 293, 301, 314, 318, 323, 329, 335, 350, 386, 396, 434, 435,
438, 441, 513, 518, 527, 528, 561, 562, 575, 587, 592, 593, 614, 634, 638, 646,
647, 662, 663, 666, 686, 693, 694
Zloczky Demeter 321
Zombory János 62

Zsatkovics György 321